NU

MÅNADSSKRIFT

UTGIFVEN AF

JOHAN GRÖNSTEDT.

FÖRSTA ÅRGÅNGEN.

1874—1875.

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI
1875.

Register.

Herr Olof.

På ängen under det mörka fjället,
Der är det ställe, der leken går
Från solnedgången till hanegället
Och helst när månen på fästet står.
De ljusa lindar
Der hålla vakt;
Ej störs af vindar
Den tysta trakt,
Men strålar darra på hvarje blad
Och gräset glittrar i daggens bad.
Kommen I ej?
Kommen I ej, Herr Olof?

Jag trår igen till de yra ringar:
Jag var dernere i går och såg
Den nejd, der elfvornas drottning svingar;
Ett flor af silfver på marken låg,
Så mjuk var dimman
I enslig dal,
Och sen var timman
Och rymden sval.
I aftonluften jag hörde då
En sakta susning på ängen gå:
Kommen I ej?
Kommen I ej, Herr Olof?

Då brusto alla de forna banden,
Förtrollad in jag i ringen smög,
Och elfvan räckte mig svala handen,
Och bort i tumlande dans jag flög.
Som is det kändes,
Som eld det var;
En längtan tändes
Så underbar,
Min gång blef lätt på den däfna mark
Och sången klingade mera stark:
Kommen I ej?
Kommen I ej, Herr Olof?

Ur ängen doftande blommor trängde,
Dem ingen än uppå jorden sett,
Och ljusa parker, der frukter hängde
Med saft, som hemliga djup beredt;
Ur fjerran smekte
Oss bäckens sus,
Och hjordar lekte
I månens ljus,
Och dalen glänste i blått och hvitt,
Och jublet brusande steg och fritt:
Kommen I ej?
Kommen I ej, Herr Olof?

Men elfvadrottningen log ett löje
Och rörde snabbt med ett steg min fot:
»För dig har jorden ej mer ett nöje,
»För dig, Herr Olof, är ingen bot!»
Och som hon ropat
De orden kallt,
Var undansopadt
I blinken allt,
I jorden elfvornas lek försvann,
Men än ur jorden mig sången hann:
Kommen I ej?
Kommen I ej, Herr Olof?

I blommor alla i jorderike!
I matta fröjder! Jag hatar er.
Jag vill till blommor förutan like,
Jag vill, I luftiga barn, till er!
Min fot hon rörde,
Den spritter än,
Den ro hon störde
Ej föds igen,
Och röster klinga mig jemt emot:
»För dig, Herr Olof, är ingen bot!
Kommen I ej?
Kommen I ej, Herr Olof?»

C. D. af Wirsén.

Ett par ord om kärleken till böcker.

Föremålen för menniskans tillgifvenhet, beundran och omvårdnad äro tallösa, snart snagdt lika många som individerna. De vidunderligaste böjelser äro härvid långt ifrån ovanliga. Men oftast förekommer dock, att man älskar de föremål som dagligen begagnas och behöfvas, i yrken eller i lifvet. Jägaren fäster sig vid sin bössa, sjömannen vid sitt skepp, handtverkaren vid sina verktyg. Hvad är således naturligare än att den lärde eller vetenskapsmannen fattar en viss tillgifvenhet för *sina* verktyg, för böckerna? Han handskas med dem dagligen, han rådfrågar dem, han umgås med dem som stilla, men alltid pålitliga vänner — och han skulle ej fästa sig vid dem, han skulle ej älska deras yttre, lika väl som deras inre egenskaper? Det är omöjligt, lika omöjligt som att ni kunde fatta tillgifvenhet för en älskvärd qvinna, utan att tjusas äfven af hennes yttre fägring.

Men, märkvärdigt nog, är det långt ifrån alltid man bland de lärde eller vittre männen finner bokälskare, och lika märkligt är att ofta personer med föga lärda manér, män med alls ingen eller ringa kärlek för vetenskaperna, blifva bokvänner. Dermed vill jag ingalunda hafva sagdt, att dessa senare alltid förblifva hvad de från början voro: böckerna hafva det med sig, att de, en gång väl inne i ett hus, i ett rum, i ett hjerta, sprida en allt starkare luftkrets af intelligens, odling och vetande kring sig. Ni har väl någon gång tagit i en gammal lunta, hvars yttre föreföll er egendomligt, gammalmodigt eller behagligt: ni tittade nyfiket in imellan de gulnade bladen, och ni kanske förvånades öfver att se friska, goda, stora tankar dyka upp ur dessa. Afven det minsta häfte, det ringaste tidningsblad är ett sådant der frö som sprider oberäkneligt mycket godt kring sig. Huru mycket mer skulle ej en samling böcker göra det?

Men jag återkommer till bokälskarne. Mycket lätt och ganska snart kan man, i fall man någon tid sysslat med litteratur, urskilja två olika slag af sådana, dem som mest älska böckerna för deras duglighet, deras vetenskapliga värde, och dem som tycka om sällsyntheter, praktverk, vackra upplagor, smakfulla och dyrbara band, med andra ord, som mest fästa sig vid vissa yttre sidor af böckerna eller litteraturen. Måhända är det rättast att kalla de förra boksamlare och för det följande alldeles lemna dem ur räkningen, äfven om det ej kan nekas att de ofta omhulda böckernas yttre och hafva sinne också för den egentlige bibliofilens njutningar. Det är således med de senare, de rätteligen kallade bokälskarne, deras fröjder och lidanden vi en smula, skola sysselsätta oss. Vi komma dock på förhand öfverens om att vi måste bortlägga alla fula namn och tankar på bokvurmar, bibliomaner, bokgalningar m. m. sådant. Samlingsraseriet är en af de oskyldigaste, nyttigaste och, för dermed behäftade, njutningsrikaste af alla andliga åkommor. Det har i alla tider gjort vetenskapen och konsten de värderikaste tjenster, och det bidrager otvifvelaktigt till höjande af den allmänna odlingen. Derför ser man också alltid att ju högre den senare stiger, dess mer griper begäret att blifva samlare kring sig. Och särskildt står bokvännernas antal hos ett folk i ett bestämdt, påvisligt förhållande till det folkets odlingsgrad. Dock — revenons à nos moutons! Vare dermed intet ondt sagdt om bibliofilerne.

Idealet för en bibliofils önskningar är vanligen att rå om så många sällsynta böcker som möjligt, i så praktfulla exemplar som möjligt. Den unika boken, den blott i ett exemplar kända skriften, intager begripligtvis första rummet i hans sträfvanden. Tyvärr är deras antal mycket ringa, och vanligen äro dylika böcker helt små och obetydliga. Men redan egandet af en skrift, af hvilken man känner blott få exemplar, fyller egarens hjerta med fröjd, medtäflarnes med afund. Som ersättning för exemplarens sällsynthet har man påhittat samlandet af böcker i sällsynt skick, tryckta på pergament, velin, stort papper (med ovanligt breda marger), färgadt papper o. s. v. Afven ett antal sådana tillhör hvarje välbeständ bokväns samling; dock fruktar jag att pergamentsexemplaren i allmänhet intaga ett mycket litet rum på svenska bibliofilers hyllor eller i deras väl bonade skåp, af den anledning att man i vårt land mycket sällan användt perga-

ment att trycka på. Slutligen utgör exemplarens skönhet i yttre hänseende en vigtig punkt för bokälskaren. Ett solkadt exemplar, nött eller starkt läst, i söndrigt, dåligt, slitet band föraktar han; eller åtminstone råkar hans skönhetssinne i stark strid med hans samlarbegär, i fall den så tilltygade boken skulle vara en sällsynthet. Oftast får dock det senare öfverhand, och han köper, byter, skaffar sig det rara arbetet, i hopp om att kunna genom omsorgsfull rengöring dölja dess svagheter och genom nytt, stilfullt band återge det en viss glans eller ock, i värsta fall, för att gömma det, tills ett annat, vackert exemplar erbjuder sig. Bokvännens fasa är »luntan», det böckernas skick som jag nyss beskrifvit; och just deri skiljer han sig helt väsentligt från boksamlaren, som ofta sjelf ej rädes att göra böcker till luntor genom oaktsamt bruk.

Alla bokvänner vilja ega en rar bok; men som böcker i få exemplar ej kunna tillhöra hela verlden, hafva de hittat på en enkel utväg för att tillfredsställa sin passion. Man trycker om mycket sällsynta böcker med mycken noggranhet, ja, till och med fullkomligt facsimilerade på fotolitografisk väg; men man trycker blott mindre upplagor, för att ej allt för mycket skada sällsyntheten. Denna omtryckning har i synnerhet i våra dagar antagit ganska aktningsvärdt omfång inom nästan alla odlade länder, större naturligtvis i samma mån bokälskarnes antal vuxit. Ja, till och med handskrifter hafva genom fotolitografiens tillhjelp blifvit tillgängliga för en liten intresserad krets. Så minnas vi huru för några år sedan tio folioband af Swedenborgs dittills outgifna skrifter på detta sätt afbildades i Stockholm genom en nitisk amerikansk lärds åtgärd. En annan af bibliofilernes små förnöjelser är att tillverka sällsyntheter, icke blott genom att omtrycka äldre sådana, utan äfven genom att utgifva egna eller andras förr otryckta alster i mycket små upplagor, utstyrda med all prakt i tryck och ofta dyrbart illustrerade. Sedan numreras exemplaren, och den lycklige innehafvaren af hela upplagan utdelar då och då ett sådant till sin närmaste krets af liktänkande eller åt en och annan vetenskaplig berömdhet.

För öfrigt omvexla föremålen för bokvännernas smak lika mycket som alla andra menskliga tyckens. Den ene samlar paleotyper (böcker från boktryckerikonstens första halfsekel), den andra endast småtryck från gårdagen, flygskrifter och skämttidningar; en har i stor skala anlagt en samling teateraffischer, medan en annan åter blott vill hafva de största och tyngsta folianter. Tryck på pergament och tryck på gråpapper hafva lika ifriga efterforskare; och när den ene önskar allt som utkommit om Dante eller Petrarca, söker en annan hela litteraturen om hattborstar eller tandpulver. Ingenting är, med ett ord, omöjligt för en bibliofil att samla, ingenting får vara omöjligt att skaffa.

Derför vet också en sannskyldig bokvän utvägar för alla fall. Kan boken eller skriften fås till skänks, köpas, tillbytas, — godt och väl; hvarom icke, så — annekteras den. Bibliofiler hafva funnits hvilka, i likhet med den för några år sedan upptäckte ryssen, från offentliga boksamlingar hemburit tusentals band under sin pels; andra hafva på de otroligaste vägar förskaffat sig sina sällsyntheter. Vanligen är det förmögne män som slå sig på samlandet af böcker; men ej sällan ses personer i mycken fattigdom, endast genom de ihärdigaste uppoffringar, hopa skatter af böcker, småskrifter, sällsyntheter m. m. Jag vill blott erinra om ett sådant namn, en samlare af äkta skrot och korn, om också ej en bibliofil i den stränga mening i hvilken vi här fattat ordet: Gabriel Marklin. Och vid hans, liksom vid flertalet af våra bibliofilers minne låder ingen fläck af det der tvetydiga slaget jag nyss antydt.

Näst exemplarens skick i afseende å tryckets skönhet, margernas bredd, papperets tjocklek och hvithet spelar helt naturligt bandet den vigtigaste rolen i bokvännernas verld. Redan från äldre tider, så snart boksamlingar började uppkomma, skänktes mycken omvårdnad åt böckernas hölje; ja, till och med under medeltidens första skede inbundos och pryddes vigtigare handskrifter med stor kostnad och på det dyrbaraste sätt. I alla tider hafva bokvännerna velat ej blott prydligt och praktfullt inbinda sina böcker, utan också beteckna sig som deras egare. Enklast sker det genom namnets inskrifvande i boken, ett bruk som alltjemt fortlefver. Men för den praktlystna renässansens herrar och boksamlare var detta ej nog; hela bandet för-

sågs med prydnader, som angåfvo egaren: hans vapen, initialer, valspråk inflätades i de rikt slingrande ornament med hvilka permarne öfversållades. Med boksamlingarnes ökande, böckernas fallande pris och stigande antal blef det ej mer möjligt att på hvarje band nedlägga så stort arbete som det hvarom de egentliga renässansbanden vittna; men egarens vapen saknades sällan under följande tiden, förutsatt att han hade något. Oadlige bokvänner förekommo under sextonhundratalet temligen sällan; men de uppfunno åter sättet att medelst tryckta eller i koppar stuckna bokmärken, fastsatta å frampermens insida, beteckna sina böcker. Bruket upptogs snart allmänt, och äfven det har fortlefvat till våra dagar. Ett bokmärke, ett »ex-libris», som fransmännen kalla det, tillhör ännu en sann bokväns kännetecken. Blott kungliga eller furstliga personer och offentliga inrättningar, bibliotek m. m. hafva behållit bruket att genom rygg- eller permstämplar teckna sig tillhöriga böcker. Mycken smak och fantasi hafva nedlagts på graverandet af bokmärken, särdeles under förra århundradet; och Frankrike, bibliofilernes förlofvade land, har sett sina förnämste konstnärer täfla i teckning och stickning af dessa små prof på tidehvarfvens och bokvännernas lynnen.

Banden äro, äfven de, ofta mycket betecknande för egaren, för stället der de utförts, för folket hos hvilket de uppträdt. Kan man tänka sig större skilnad än t. ex. mellan ett ärevördigt mörkbrunt skinnband med blindtryck, utfördt i Basel kring midten af 1500-talet, och de små koketta volymer i röd marocko med guldsnitt och rika guldprydnader, som utgingo från någon parisbokbindares »atelier» från förra århundradet? Eller, för att hemta ett exempel från Sverige, hvem bland våra bokvänner skiljer ej på Lovisa Ulrikas eller Tessins eleganta band, fint förgylda af den utmärkte Kristofer Schneidler eller hos någon af Paris' bäste mästare, och Stiernmans eller Warmholtz' enkla, allvarliga band eller Jonas Hallenbergs klassiker med de hvita pergamentsryggarne och den effektfulla röda titellappen? Det ligger en hel liten lefnadsteckning i ett sådant band, eller åtminstone ett pikant bidrag till den ursprungliga egarens karakteristik.

Men bokvännernas lidanden? De äro flere än mina läsare kanske föreställa sig. Jag vill nu ej tala om samlarafunden, ty det är en lidelse hvars plågor man lätt begriper. Men vet ni hvad det vill säga att ega en unik bok, en verklig skatt, och sedan träffa på *två* exemplar till, sammanbundna? Eller förstår ni de känslor som genomstinga en bokväns hjerta, när han ser en fordom präktigt utstyrd, dyrbar och sällsynt bok af tidens tand eller menniskors vårdslöshet förderfvad, söndersliten, — detroniserad med ett ord? Huru lider han ej, då fuktfläckar uppfrätt en präktig marg, eller då bokbindarn gjort likaledes! Och Tantali qval voro ett intet mot hans, när han ser en »fastläst raritet», en skatt, som ej kan åtkommas, emedan den stadnat »på fast hand», i ett offentligt bibliotek eller hos en rik enskild, som tänker göra sin boksamling ärftlig. Eller nyfikenheten vid en större bokauktion, täflingens ovisshet, striden mellan »begär att ega, tvånget att försaka» på grund af prisens svindlande höjd? Och slutligen de svikna förhoppningarna, de tjogtals gånger han velat köpa den eller den sällsyntheten, men ej med godt samvete kunnat, för exemplarens dåliga skick? Eller till allra sist, har ni känsla för hvad det är att genom en olyckshändelse, genom en vådeld, en omhvälfning i förmögenhetsvilkor beröfvas dessa skatter som utgjort föremål för åratals, kanske för årtiondens arbete, tankar, drömmar, kärlek och omvårdnad, dessa skatter som svårligen eller alls icke kunna återskaffas eller samlas i lika antal och värde? Medgif att bokvännen äfven kan hafva sina bittra stunder.

Något som äfven händer bokvännen, liksom alla samlare, är mystifikationer. Väl kan det ej med utsigt till framgång lyckas att gifva en ny bok ett bedrägligt utseende af gammal; men andra medel finnas. Ej alltid äro de så oskyldiga som följande, hvilken tilldrog sig år 1840. I kretsen af Belgiens och Frankrikes bokvänner spreds en liten förteckning å en bokauktion som skulle ega rum i en liten belgisk småstad, Binche. Förteckningen innehöll endast absolut unika böcker, under mera än ett halft århundrade samlade af en gammal adelsman, grefve de Fortsas, som egnat sig åt detta slag af bibliofili, och som dog af grämelse, när Brunets *Nouvelles recherches* beröfvade tredjedelen af hans lilla boksam-

ling dess värde som unika exemplar. Upptäckten af denna i all tysthet samlade skatt väckte ett oerhördt uppseende. Bref och förfrågningar från de mest framstående personer ingingo i massa till den namngifne och kände bokhandlare i Mons som åtagit sig anbuds bevakande. Inom regeringskretsarne i Bruxelles höllos rådplägningar om anslag till statens bibliotek för att kunna för landet rädda de dyrbaraste och vigtigaste af dessa sällsyntheter; ja, ett formligt beslut härom skall hafva fattats i sittande statsråd. Imellertid ville de ifrigaste bibliofilerne ej nöja sig med katalogens väl redigerade och i allo upplysande uppgifter, utan önskade på stället öfvertyga sig om tillvaron och utseendet af dessa skatter; och detta blef för saken afgörande. Visserligen utsändes ett tillkännagifvande att samlingen ej komme att genom auktion skingras, emedan staden Binche förvärfvat den för sitt offentliga bibliotek; dock, detta stillade ej nyfikenheten. Men ingen notarie Mourlon, ingen rue de l'Eglise — intet offentligt bibliotek kunde man upptäcka i det lilla Binche; och denna utomordentliga samling, denna oerhörda skatt af de mest pikanta och vigtiga sällsyntheter, befanns således vara — en mystifikation, genomförd med det mest infernaliska allvar och den skarpsinnigaste lärdom. Upphofsmannen blef snart röjd och var en herr R. Chalon, en mycket framstående bibliofil i Bruxelles. Naturligtvis har den sällsynta första upplagan af katalogen blifvit en af alla bibliofiler eftersökt vara — omtryckt i flere små upplagor.

C. Eichhorn.

Bruden i Korinth

(efter Goethe).

Från Athen en yngling färden ställde
Till Korinth, der än han okänd var.
Men den borgarn, som besöket gällde,
Var en gammal gästvän till hans far.
Fädren re'n gjort opp:
Deras ålders hopp,
Son och dotter skulle bli ett par.

Månn' man dock skall fägnas vid hans möte,
Om för välkomst ej sin tro han ger?
Han än dväljs i hedendomens sköte,
Brudens slägt de kristnes Gud tillber.
Nya lärors brodd
Qväfver trohets sådd,
Kärlek som ett ogräs trampas ner.

Tyst låg huset. Fader, döttrar somnat;
Husmor vakade, vid sysslor fäst.
Se'n den nyanlände hon välkomnat,
Fördes han till kammarn, som var bäst.
Förr'n han det begär,
Mat och vin står der,
Se'n godnatt hon önskade sin gäst.

Men han känner ingen lust att äta,
Lemnar bordets öfverflöd i fred.
Trötthet lär att hungerns kraf förgäta,
Oafklädd i säng han sjunker ned.
Slumrar redan mest,
Då en sällsam gäst
Genom öppnad dörr i kammarn gled.

Och han ser vid skenet, lampan sprider,
En beslöjad mö i snöhvit drägt,
Som igenom rummet stilla skrider,
Pannan af svart-gyllne bindel täckt.
Då hon honom sett,
Studsar hon med ett,
Lyfter upp sin hvita hand förskräckt.

Är en främling jag vid fadershärden,
Att om gästen ingenting jag sport?
I min cell jag spärras så från verlden
Och får blygas nu för hvad jag gjort.
Blif på bädden qvar,
Som det intet var!
Som jag kom, så går jag lika fort.

Stanna, ropar svennen, stanna ljufva!
Kastar sig från bädden i ett nu.
Här finnes Ceres' håfva, Bacchi drufva
Och med dig kom Amor till de tu.
Du af skräck är hvit,
Älskade kom hit,
Gudars glädje smake jag och du!

Nalkas mig ej, yngling! Utesluten
Är jag från den verld, der glädje gror.
Öfver mig blef redan stafven bruten,
Då tillfrisknande min moder svor
Ge min lefnads blom
Såsom egendom
Åt en brudgum, som i himlen bor.

Gamle gudars brokigt glada hvimmel
Ur vårt tysta hus på stund försvann.
En osynlig dyrkas nu i himmel
Och på jord en korsfäst frälserman.
Än här offras dock:
Icke tjur, ej bock —
Men väl menskor, oerhördt försann.

Hvarje hennes ord han noga väger,
Talets mening synes honom klar.
Är det möjligt att jag när mig äger
Just den kära brud mig lofvad var?
Min du blifve blott!
Fädrens löfte nått
Gudars öra — lycka bragt det har.

Icke jag, du gode, åt dig ämnas,
Men min yngre syster ger man dig.
Då jag i min cell åt qvalen lemnas,
Ack, i hennes armar tänk på mig,
Som dig jemnt tillhör,
Som af kärlek dör —
Grafvens djup för mig snart öppnar sig.

Nej, vid denna låga vill jag svärja:
Hymens fackla bådar oss dess brand.
Jag skall dig åt mig och glädjen berga,
Kom och följ mig till min faders land.
Hulda, dröj! Vi må
Bröllopsfest begå
Oförmodadt här på två man hand.

Fästegåfvor byta så de tvenne:
Kring hans hals en gyllne ked hon slår,
Han en sölfpokal vill skänka henne,
En klenod, hvars make sökas får.
Den är ej för mig,
Men jag beder dig:
Låt mig få en lock utaf ditt hår.

Andars stund var inne, midnattsstunden,
Och då först blef henne väl till mod.
Girigt förde hon till bleka munden
Vinet med dess dunkla färg af blod.
Svennen vänligt bjöd
Af det hvita bröd —
Men af henne ovidrördt det stod.

Och hon räckte ynglingen pokalen,
Och som hon han drack med lystenhet.
Hjertat kämpade med kärleksqvalen,
Kärlek tiggde han ungdomligt het
Men hon stod emot
All hans bön och knot;
Lutad på sin bädd till sist han gret.

Nu hon kom, hos honom ned sig sänkte:
För din smärta blir min styrka all.
Rör mig dock — och hvad jag dölja tänkte,
Du med rysning genast märka skall.
Din utvalda mö
Är väl hvit som snö,
Men dertill är hon som is så kall.

Häftigt i sin famn han henne sluter:
Hoppas än att blifva varm och röd.
Lif och ungdom åter in jag gjuter,
Stege du ur grafven ock som död!
Kyssar, kyssar blott!
Kärleks öfvermått!
Öfverflyttas ej till dig min glöd?

Kärlek fastare dem löder samman,
Tårar rinna ljuft i nöjets spår.
Girigt från hans läpp hon suger flamman,
Helt enhvar upp i den andra går.
För hans vilda brand
Tinar efterhand
Hennes barm, der intet hjerta slår.

Sen i sysslor, genom husets gångar
Modren gör sin rund emellertid.
Lyssnande vid dörren upp hon fångar
Sällsam ton i nattens djupa frid:
Suckar, brutna ljud
Ifrån brudgum, brud
Och den hela, heta kärleksstrid.

Än en stund hon står och spejar noga
För att riktigt öfvertygad bli,
Och med harm nu hör hon smekord foga
Sig till smekord — eders slöseri.
Gol ej hanen? Lyss!
— Åter kyss på kyss —
Nästa natt ånyo råkas vi.

Hastigt modren lyfter kända klinkan,
Det var slut med hennes tålamod:
Hvem bland husets hjon är väl den slinkan,
Som åt främlingen straxt redo stod?
Än ett steg — hon re'n
Har vid lampans sken
Sett — o Gud! — sitt eget kött och blod.

Och den unge vill i första skräcken
Dölja undan modrens blick sin brud
Under slöjan, under sängens täcken —
Men gestalten i sin hvita skrud
Halkar ur hans fång,
Växer spöklikt lång
Ur sin bädd som på en andes bud.

Moder, moder, dofva stämman klagar:
Alltså du ej unnar mig min natt.
Från den varma famnen du mig jagar,
Och förtviflan åter får mig fatt.
Är dig icke nog,
Att mitt lif du tog,
Att jag i en tidig graf blef satt?

Ur mitt trånga rum i griftens kummel
Drifs jag ut — så vill mitt ödes lag.
Edra presters böner, messors mummel
Dämpa ej de unga pulsars slag.
Vigda vattnet ej
Kyler kärlek — nej!
Sjelfva mullens svalka är för svag.

Denne man jag lofvades till maka
Vid den milda Venus' altarrund;
Moder, att ditt ord du tog tillbaka
För en ed, omensklig, falsk i grund!
Döf hvar gudom är,
Då en moder svär
Att förvägra dottren kärt förbund.

Uti grafven ingen ro jag äger,
Jag mitt eget kräfva vill igen,
Återbörda nekadt bröllopsläger,
Dricka blodet utaf korad sven.
Snart läggs han på bår:
Jag till andra går,
Går att offra andra unga män.

Sköne yngling, re'n din stund har slagit.
Döden nu ditt unga lif begär.
Du af mig min kedja emottagit,
Och din hårlock bort med mig jag bär.
Gif nu akt uppå,
Hur han snabbt blir grå —
Brun hans färg skall åter synas *der*.

Hör, o moder, nu en bön, den sista:
Till ett bål låt sammanföra ved,
Öppna på min ängsligt trånga kista,
Låt i flammor älskande få fred!
Då vid brandens gny
Gnistor uppåt fly,
Till de gamle gudar fly vi med.

CARL SNOILSKY.

Om soldatens drägt och "frisure" för 100 år sedan.*

Fredrik II:s segrar under det sjuåriga kriget läto den preussiska hären under flere årtionden framstå såsom ett mönster för de öfriga europeiske härarne. I alla land infördes preussiska lagar och reglementen för truppernes »exercitier», och allt det invecklade och öfverflödiga skrifveri, som ville göra korporalen till en »sockenskrifvare», infördes öfverallt, långt efter sedan det borttagits i Preussen. I allmänhet gälde sträfvandena att likna Ziethens husarer och Salderns musketörer dock endast den yttre formen. Desse ryktbare trupper hade, så ansåg man, vunnit sina segrar hufvudsakligen genom den form, hvari de framgått till anfall. Derför öfvades trupperne att intaga den ena geometriska figuren efter den andra, och militärlitteraturen utgjordes till stor del af funderingar i ett slags matematisk taktik, hvilken hade till uppgift att genom algebraisk deduktion bevisa den ena kolonnformeringens förträfflighet gentemot den andra.

Det var gifvet att under sådana tider, då formen var hufvudsak och anden allt mer och mer fick stå tillbaka, soldatens hållning och klädsel skulle ingå som synnerligt vigtiga faktorer vid bedömandet af ett regementes krigsduglighet. Under de stora höstöfningar vid Postdam förekomma t. ex. sällan annat än nyfunna paradställningar, i hvilka manskapets uniformer skulle få tillfälle att göra sin största effekt. Och nu experimenterades sedan i alla grannland med målade och utskurna lister, med böjliga eller stela hårpiskor ända till nästa preussiska manöver medförde andra nyheter. Preussiska påklädningsreglementen infördes nästan i alla land i hela sin stränghet och med pedantisk noggrannhet. Äfven hos oss förvandlades soldatens vida och ändamålsenliga drägt till ett fodral, i hvilket han

* Efter samlingar i krigsarkivet, gamla förordningar för kadett-korpsen m. fl. källor.

blott med svårighet kunde röra sig. Benen insnördes i »stybletter», hvilka slutade strax ofvan knät och sutto så spända att de måste knäppas med jernhäktor. Hvita eller svarta, skulle de ingnidas med vax, för att få ett glänsande utseende. Rocken var så utskuren att han på en del regementen ej kunde knäppas, men förseddes ändock med ett stort öfverflöd af blanka knappar. Hela infanteriet bar dylika blå vapenrockar, med väst af annan färg, vanligen gul, och svarta eller gula knäbyxor. Färgen på uppslag och kragar åtskilde de olika regementena. Knäbyxornas begagnande, om de skulle vara gula eller svarta, utgjorde i synnerhet ett föremål för flitigt reglementerande. Under gevär skulle dock nästan alltid för »egalitetens» skull gula byxor nyttjas. Västen, med sina stora matfickor, utgjorde måhända det mest ändamålsenliga i hela drägten, men det dröjde icke länge förr än det befaldes att fickorna skulle sys igen. När truppen hade strumpor och skor till sina knäbyxor, i stället för stibletterna, trädde andra förordningar i kraft. Ja, i Danmark fans det till och med en föreskrift att soldaterne i denna händelse skulle, om de hörde till första och fjerde ledet, binda strumpbanden nedan om knät; men om de hörde till det andra och tredje ofvan om det samma. Strumpbanden fingo ej synas. Hos oss var man deremot mycket noga att strumpbanden syntes som en liten, en finger bred, hvit remsa vid knät, hvilken remsa påtråcklades stibletterna. Hvarje »nachlässighet» härutinnan bestraffades på det strängaste.

Det är högst eget att tänka sig våra indelte soldater utstyrde till dylika modedockor, men vår förvåning stiger än högre, då vi få veta, att de hade manchetter och krås. Så var dock verkliga förhållandet. Manchetterne skulle vara låga af »en god tums höjd» och halskråset skulle vara »till $1^1/_2$ tums höjd och ett qvarters längd». I en order vid Westmanlands regemente för år 1775 heter det, att byxhängslena skulle fästas vid framstyckena på västen »så väl som framtill på byxorne, och ej uti sidan och blifva underofficerarne och corporalerne här för ansvarige äfven väntar jag rapport om manchetterne». Redan 1776 ändrades emellertid bestämmelsen om manchetternes längd. De skulle nu vara »två twärfinger framför uppslaget på rocken».

På hufvudet hade soldaterne en tretrekantig filthatt, hvars ringa ändamålsenlighet ytterligare minskades derigenom att brättena uppslogos lodrät i vädret. Med hattens bärande var man mycket noga och många gånger förmanades officerarne och manskapet att rätt bära sin hufvudbonad. »Officerarne och manskapet» heter det i en order från nyss nämde tid »tillhållas att sätta sina hattar som sig bör, och det så att hatten blifve, sittandes lägre ned på högra ögat, och hatthörnet öfver det vänstra, således sedan manskapet en gång äro instruerade huru hatten skall sitta, tillsäges de på det strängaste af sine officerare vid comp:t, att hvilken som befinnes hafva hatten sittande på annat sätt, exemplariter blifver straffad. Herrar officerare behagade på samma sätt bära sina hattar».

Det återstår nu, hvad drägten vidkommer, endast att nämna den röda kamlottshalsduken, som var fordrad med lärft eller skinn och — »käppen». I dessa de snörräta linie-marschernas och de konstmässiga handgreppens gyllene tidehvarf, då den, som i »paraden rörer ögatt, fast mindre någon annan lem blifver strax framför paraden afstraffad med 12 prygel», kan man gerna anse käppen som en del af drägten. Ty denne förekom i verksamhet ganska ofta, och icke blott på paraden. Den soldat som icke kunde kringsnurra sitt gevär tillräckligt många gånger mellan hvarje tempo i handgreppet, fick göra bekantskap med profossen, hvilken under stundom hade order att på all exercis vara tillstädes och hafva med sig 20 par spö, på det att den kommenderande officeren på stället genast skulle vara i tillfälle att kunna afstraffa den brottslige, och den soldat, »som under hvilostunderne, eller eljest fans liggande framstupa på magen å marken, som är för helsan så skadligt», afstraffades med 3 par spö, den som hade »tuggbuss i munden» äfvenså o. s. v., för att nu icke tala om alla de gånger då käppen var i bruk för bristande »snygghet och propretet». Men denne käpp var icke, hvad den sedan blef, den lömska rottingen, som af instruktörerne doldes i gevärspipan för befälets blickar, nej för all del. Det var det auktoriserade och om sitt herra-

välde fullt medvetna spanska röret, som gjorde sin styrka gällande mot »nachlässighet och illistighet», biträdd af sin mera plebejske medbroder hasseln. De skulle åtnjuta tillbörlig uppmärksamhet heder och aktning och hafva sin särskilda plats på drägten. Uti regementsorder från denna tid bestämmes också att »samtlige underofficerare i regementet böra förse sig med spanska rör till kiäppar, hvilka hängas vid vänstra sidan, och fästas med ett gult sidenband på råckknappen. Corporalerne nyttja hasselkiäppar som lykaledes hängas vid vänstra sidan», — men »manskapet deremot tillåtes aldrig bruka kiäppen, hvarken till kiörkan eller eliest!»

Men var, såsom ofvan nämndt, soldatens drägt föremål för mycket reglementerande, var detta reglementerande likväl ett intet mot den mängd af order och föreskrifter som rörde hans »frisure». Det synes för oss nästan såsom en myth: en indelt soldat i en peruk och stångpiska, och dessa ting hörde likväl under många år till hans »mondering». »Håren på manskapet» då de voro i tjenst, heter det i en annan order från 1770-talet, skulle alltid »friseras på bly» och »på det att manskapets hår dertill måtte vänjas» och »på det att hvar karl måtte kunna frisera sig sjelf» skulle kompanicheferne enligt order »sjelfve underrätta underofficerarne och lära dem huru de med corporalernes tillhjelp böra bibringa det åt manskapet. Och i acht tages vid denna frisure 1:o att bouclen blir trenne goda twärfinger bred, och blyskifvan kring hvilken håren vecklas äfvenså. 2:o att bouclen ej går längre ned än jemnt med understa örsnibben (någon gång anbefaldes att »låcken skulle uppvecklas om blyskifvan så högt, att den kommer ett ligga jemnt på halfva örat») och 3:o att blyskifvan, kring hvilken bouclen vrides blir tunnt klappad, som det finaste papper, så att den ej tynger för mycket. 4:o hårpiskan bör vara väl proportionerlig, och så lång att den räcker till der lifvet på råcken slutas, med en liten cocard öfverst på densamma». I början fingo de soldater, som icke hade tillräckligt långt hår bära detta uppveckladt under hatten, men denna frihet vardt snart afskaffad. Hårpiskan skulle hafva en alns längd, hette det, och skulle erhålla sin tillbörliga styfhet genom inflätad ståltråd, Det förbjöds underofficerarne »strängeligen att bruka nålar i håren», utan anbefaldes dem »att lika med manskapet uppveckla håren med bly» o. s. v. Då emellertid flertalet soldater icke hade så långt hår, att hårpiskan kunde få sin tillbörliga längd, måste falska lockar på statens bekostnad anskaffas, likasom under en senare tid timmermännens löskägg. En order vid Westmanlands regemente från 1773 är särdeles märklig. Den lyder: »Ordres i Öfverst-Löjtnantens Bataljon. 2:o De af manskapet som intet hafva så ansat sine hår att de enl. ordres kunna dem upprulla med bly måste anskaffa sig *lösa lockar,* som här i Wästerås i följe daraf äro beställda och accorderade hos en Peruquemakare vid namn Björling, till 1 dal. 4 öre k. mt. — för hvar karl. Innan Compagnie-mötet måste manskapet i Comp:ne som behöfva falska låckar dermed vara försedde».

Men man var äfven noggrann att icke staten härvidlag fick vidkännas för stora kostnader, till följd af manskapets mindre lust att låta sitt eget hår växa. Derför tillhöllos soldaterne »strängeligen att om de genom sjuklighet mist sitt hår låta det växa och skulle de straffas exemplariter om de klippte det kort». Hemma på roten fick emellertid soldaten gå klädd på hvad sätt han behagar, »med hvad färg på kläder som han vill, *allenast* håret ombindes, att det ej må fara illa eller afslitas». Men om någon ohörsamhet eller olydnad härutinnan, och hvad manskapets »utseende eller propretet» i öfrigt vidkommer kunde förmärkas, skulle korpralen från sitt embete degraderas. Gustaf III:s broder, prins Fredrik Adolf, som var chef för Westmanlands regemente hade, vid en kyrkparad råkat att få se tvenne soldater, som voro vårdslöst klädde d. v. s. med ullstrumpor i stället för »stibletter;» och icke nog med att de brottsliges korporal nu vardt degraderad, utan ordern om denne korporal Frögdefulls degradation »skulle vid kiörkoparaderne för allt manskapet kunnig göras».

Till mötet skulle soldaterne föra med sig »sittgelb» (puder), »krita till sigthjelp» och piskband, 4 alnar långa. Om pudret hotade att taga slut under mötet, fingo dock soldaterne tillåtelse att från bondgårdarne i närheten af mötesplatsen skaffa sig kornmjöl, för att dermed blanda upp pudret. I Danmark åtgick vid samma tid

till puder öfver 50,000 pund hvetemjöl om året för armén.

Mycken vigt lades derpå att soldaterne sjelfve skulle lära sig att vara sina egne hårkonstnärer. Men detta hade sig mycket svårt i synnerhet i början af deras tjenstetid. Korporalerne hade derför, då stora parader förestodo, ett stort besvär, för att ej få någon anmärkning för korporalskapets brist på »snygghet och propretet». Det gick emellertid icke fort med friseringen. Redan på aftonen före den stora paraderingen måste de ofta börja med denna vigtiga förberedelse. Någon hvila för soldaterne, sedan de en gång voro inpudrade, kunde naturligtvis icke komma i fråga. Uppradade på bänkarne längs väggarne i vaktstugan eller kasernrummet, fingo de i sittande ställning drömma om all denna verlds fåfänglighet, till dess morgonen grydde och de fingo paradera i all sin glans. Men äfven under vanlig tjenstgöring var man noga att icke »frisuren» under sömnen helt och hållet förstördes, eller ansigtet nedpudrades. Korpralerne skulle derför hvarje morgon nog efterse att manskapet borttorkade allt puder i ansigtet; och särskilda s. k. »uniformsnattmössor» infördes och skulle, enligt order, tillhöra munderingen. Bruket att begagna nattmössor var dock måhända en nödvändighet, för att man i någon mån skulle kunna minska följderna af det osnygga bruket att stryka mjöl och krita m. m. i håret; ty snygghet och mycket arbete fordrades i sjelfva verket, för att icke de lösa lockarne af en viss inre drift skulle förändra sin reglementariska hållning och »frisure». Men alla fall voro förutsedda och äfven detta. Uti en gammal instruktion för Kadett-Korpsen från 1790-talet finnes nemligen en högst kostlig föreskrift, som härmed lemnas åt läsaren utan några vidare utlägg. Instruktionen är utfärdad af grefve Cronstedt, krigsakademiens då varande vicegouvernör. Föreskriften lyder, som följer: »N:o 269. — Under loppet af dagen tillser Corporalen om någon af Cadetterne rifver sig i hufvudet, då officern därom rapporteras, som efter föreskrifvet sätt förfarer; De andre Cadetterne frågas hvar afton om de behöfva pulfver i hufvudet, nekar någon, som sedan finnes i behof däraf, tilltalas eller rapporteras han».

Äfven rörande nyttjandet af skägg och vården om detsamma finnas många föreskrifter. »Granadör-underofficerarne, Regementsväblen, Regementstrumslagaren, Granadörerne i regementet, samt timmermännen och Professerne fingo icke afskära sine mustacher, utan heter det i en order från 1770-talet, skulle Komp.-Cheferne dervid hålla hand »att de låta dem växa, och blir för Trumslagare och Pijpare samma lag». Order rörande skägg och frisure från 1775 äro särdeles kostliga. »Extra order: 3:o Manskapets lösa hår sammanflätas och tvingas under hårpiskan. 5:o Frisuren bör gå jemnt med örsnibben. 10:o Grenadiererne med dess spel som bära mössor jemte timmermännen och Prophosserne svärta sine mustascher genast, och i acht tages dervid att mustascherne ej sammanklämmas utan väl utredas». Wax till svärtning af stibletter — och mustascher skulle hvarje soldat medföra till mötet »vid ansvar». Genom generalorder 1802 ändrades skäggets och »frisurens» form och det anbefalles i nåder »att så väl Ryttare, Dragoner, Husarer, Artillerister, Grenadierer, Soldater, Jägare samt Volontärer genast skola anlägga de s. k. »Polissons», hvilka sträcka sig från öfra delen af örat längs kindbenet, och gå under halsduken, så långt fram att de komma i lika höjd med yttre ögonvrån; bredden blifver en knapp tum öfver, och en fjerdedels tum under vid halsduken». »Dessutom», heter det vidare, »skola alla ofvannämnda truppar anlägga sidoflätor, omlindade med ett slätt bly af en half tums höjd, och taga de sin början vid örsnibben. Nedanför blyet blifver en tums hög hårtofs». Denna förändring måste dock, hvad »frisuren» vidkommer, hafva ansetts mindre lämplig, ty strax derefter befaldes att »tillsvidare bruka den förr anbefallda och med låckar brukliga frisure samt tillika låta håret midt framför örat i låckən växa, så att när det befalldes, flätor af dem kunna anläggas, rätt gjorda och till behörig längd».

Men perukernas och hårpiskornas tid var förbi. Den franska revolutionen hade utbredt sina svallvågor öfver verlden och yttrat sin nivellerande verkan äfven på de olika ssmhällsklassernas klädedrägter och »frisure». Striden på slagfältet hade också förändrat mycket af sitt forna utseende. Soldaterne bildade icke längre stora skjutmachiner, som fördes fram i vackra parad-

marscher efter geometriska reglor mot fienden. Krigen utkämpades icke längre endast af regenterne; de fingo småningom allt folkligare prägel. Lustlägren försvunno och i alla härar måste man under öfningarna tänka på allvarligare saker än pedanteriet med peruker och mustacher. Man måste öfva sig *för kriget* under fredens dagar och soldaten var icke längre endast en modedocka.

Uti vårt land tog dock den gamla »fri-suren» sitt afsked först år 1805. Genom generalorder detta år befaldes att, »till så väl Indelta som Värfvade Arméens större beqvämlighet, hårflätorne finge bortklippas hvarefter håret rundklippes på manskapet af alla Regementer» — och tillät Kongl. Maj:t »samtlige Dess officerare i Generalstaben och Arméen att *afklippa* eller *bibehålla* hårpiskorna».

Sic transit gloria mundi.

GUSTAF BJÖRLIN.

Karl Gustaf i Krakau domkyrka.

Personer.

KARL GUSTAF, kung i Sverige.
RADOWSKY, katolsk prest.
LOD, ryttare vid kungens gula dragoner.
KORONOCKY, polsk soldat.
OLGA, hans trolofvade.
EN BONDE, Olgas fader.
TERLON, franskt sändebud.
En brudskara, officerare, polska bönder och soldater.

Skådeplatsen föreställer det inre af domkyrkan i Krakau. Till höger de polska kungagrafvarne, längst fram den jagellonska; till venster närmare bakgrunden ett kapell, vid hvars altare Radowsky ligger försänkt i bön.

RADOWSKY *(för sig).*

Allsmägtige! om någonsin du straffat
Förtryckare på denna jord, tyranner,
Som med förakt för menskliga lagar,
Likt Kain, gjutit ut oskyldigt blod,
Du öfve din rättfärdighet, o Herre,
Mot vår förtryckare, mot Sveriges kung.
Må blixten honom slå, må jorden öpna
Ett afgrundsgap af eld att honom sluka,
Må alla Faraos plågor träffa honom
För allt det onda, vi af honom lida,
Polonias arma folk!

(Oväsende vid kyrkodörren. Lod skuffar undan några polska bönder, som ställt sig i vägen för honom.)

LOD.

Ur vägen pack!
Och lär er aktning ha för öfverheten.

EN BONDE.

Hvem har dig satt till öfverhet bland oss?

LOD.

Jo! detta goda svärd och svenska kungen.
En af Karl Gustafs segrande soldater,
Är icke han en öfverhet bland er?
Se derför till, att du är höflig bonde.

(Flere borgare och bönder samla sig hotande kring Lod.)

Ja, hoten I, jag är nog karl att tukta
Er alla, om det gäller.

RADOWSKY *(som under tiden närmat sig hopen).*

Stilla barn!
Och du, förmätne fremling, vet du icke,
Att detta hus är Guds, ej djefvulens?

LOD.

Om jag skall döma efter kåpan der,
Är jag ej riktigt säker på den saken,
Att icke fan till slut är gömd uti den;
Men jag är icke rädd för honom heller.

(Går med en axelryckning vidare.)

FLERE BLAND HOPEN.

Hör på han hädar! Ut med kättaren!

RADOWSKY.

Så, stilla, stilla barn! Förgån er icke
I Herrans tempel.

EN BONDE.

Men hur länge, fader,
Skall Polens folk fördra sitt plågoris?
Vår konung är en flykting från sitt rike,
Vårt land förhärjadt, våra söner slagna,
Vår gudstjenst skymfad. Är då icke kalken
Ännu till botten tömd? Hvad återstår
För Polens söner mera nu, än döden?

RADOWSKY.

Ännu är Polen ej förloradt, barn!
Hör på! jag vill berätta er en saga
Om Krakau, vår kära moderstad.
Det går en sägen om den än på bygden,
Att den blef anlagd af en furste, Krakus,
Som ville grunda Polens välde der.
Förbittrad på hans djerfva tilltag sände
En afundsjuk, illvillig trollkarl då
En drake dit att ödelägga nejden.
Odjuret slök båd' menniskor och boskap,
Men kloke Krakus gjorde intet motstånd.
I stället lade han i tysthet ut
En vacker natt till rof en välgödd gumse,
Som han med svafvel fylt och eldfängdt beck.
Den vilde draken slök den i sin glupskhet,
Och så han blef af inre eld förtärd.
Barn! gumsen, den kan redas till som fordom.

BONDEN.

Hvem reder till den då?

RADOWSKY *(högtidligt).*

Er moder kyrkan.

(Hopen står i begrepp att skingra sig, då Koronocky kommer med Olga, som åtföljes af en brudskara, företrädd af Olgas fader, en gammal vördnadsvärd bonde.)

BONDEN *(till Radowsky).*

Till dig det kommer, vördnadsvärde pater,
En trogen brudgum med sitt hjertas brud,
Att enligt fädrens sed, af vänner följda,
I Herrans tempel sluta få förbund.
Hon, flickan der, hon är min enda dotter,
Och han, som står brevid, skall bli min son.
De hållit af hvarandra länge båda
Och skulle bygga eget bo tillsamman,
Då kriget skiljde dem. Från brud och fader
Han måste ut att strida för sitt land.
Gud gifve, lyckan varit mer bevågen!
Nu medan krigets åskor för en tid
Ha tystnat, jag dig beder, pater,
Att du i kyrkans namn välsignar dem.

RADOWSKY *(till Olga).*

Du älskar då af all din själ den yngling,
Som vid din sida står som utvald make?

OLGA.

Ja, pater!

RADOWSKY.

Huru vann han då din kärlek?

OLGA.

Med fara för sitt lif han ryckt en gång
Mig undan vilda legoknektars händer
Och stått som man i polska härens leder.

RADOWSKY.

Om han, som andra, flytt från kung och fana,
Du hade icke älskat honom?

OLGA.

Nej!

RADOWSKY.

Så skall en Polens äkta dotter tala!
Och du min son, som utan tvekan lemnat
Din brud en gång och stridt för fosterlandet,
Säg, skulle du det göra än en gång?

KORONOCKY.

Ja, pater!

RADOWSKY.

Nå, men skulle du ej hata
Af själ och hjerta den, som ryckte dig
Ur hennes armar nu för andra gången?

KORONOCKY.

Jo, pater!

RADOWSKY.

Hata då den svenska kungen,
Ty, veten barn, så länge han regerar,
En kättare, i dessa kristna bygder,
Så länge ligger denna jord i bann,
Så länge skola kyrkans sakramenter
Bli er förvägrade. Här skall ej barn
Bli döpt, ej make vigd, ej död bli jordad
Och Herrens heliga lekamen skall
Ej af de trogna bli anammad. Amen!

RÖSTER UR HOPEN.

Nåd, fromme fader!

RADOWSKY.

Bedjen nåd af Gud!

(Går med högtidlighet mot bakgrunden.)

RÖSTER UR HOPEN.

Ve! trefaldt ve!

KORONOCKY.

Hvad hjelper det att klaga
Det höfves qvinnor blott! Vi skola hämnas.
Härnäst jag räcker, Olga, dig min hand,
Den skall ha flätat dig en annan brudkrans
Af rosor, färgade i svenskens hjertblod.

Om här det fins bland Polens ädla söner
En enda än med mannamod i bröstet,
Han stige fram till denna altarrund
Och svärje, såsom jag, att icke hvila,
Förr än vi ha vårt fosterland befriat.

NÅGRA SOLDATER OCH BÖNDER.

Vi svärja såsom du!

RÖSTER UR HOPEN.

Ve! templet är,
Som vi, förbannadt. Herren skall ej höra
Den eden.

(Karl Gustaf träder in, åtföljd af några officerare och sändebudet Terlon.)

EN BONDE.

Se! der kommer Antikrist.

KARL GUSTAF *(till uppvaktningen).*

Nej! låt oss icke göra något omak.
I fred som krig jag älskar flink manöver;
Nog fins det någon här, som visar kyrkan.
Der borta i kapellet står en pater,
Gå kalla honom hit.

(Några af uppvaktningen gå och komma tillbaka med Radowsky).

Nå, käre pater,
Låt se, hvad kyrkan har, — en praktfull kyrka —
Att visa för en fremling.

RADOWSKY.

Grafvar blott
Ers Majestät! Det gamla Polens storhet
Är död och jordad. Ingen vet det bättre,
Än Eders Majestät. Dess rikedom
Består i minnets skatter blott från fordom.

KARL GUSTAF.

Det skall mig nöjsamt bli att dem få skåda,
Ty många minnen Sverige har gemensamt
Med Polen ända från kung Göstas dar.

RADOWSKY.

Dock höra de måhända mera till
De bittra, än de ljufva. Båda folken
Ha derför mycket än i dag att lära
Af dessa minnen från det flydda seklet.
Ur forntids grafvar talar mången gång,
Högtidligt varnande, en ljudlig stämma,
Guds straffdoms röst, till både folk och kungar. —
Förlåt Ers Majestät, jag glömde mig. —
En Herrens tjenare jag från min ungdom
Är van att låta lagens åskor ljunga
I detta tempel till ett syndigt folk.

KARL GUSTAF.

En Kristi tjenare det höfdes bättre
Att orda litet mer om evangelium.
Men tiden skyndar. Fort till verket, pater!

RADOWSKY.

Vid edra fötter här, Ers Majestät,
Ni skådar Polens äldsta kungagrafvar.
De gömma under konstlös marmorskifva,
Bland andra kungars af Piasterätten,
Den store Boleslaws den förstes ben.

KARL GUSTAF.

Det var den samme — var det icke, pater?
Som se'n han länge påfven bedt om tillstånd
Att blifva såsom konung krönt i Polen,
Till slut förtörnad satte på sitt hufvud
Med egen hand den krona, denne vägrat,
Ty ingen biskop i hans land det fanns,
Som vågade förrätta denna handling.

RADOWSKY.

Det var den samme. — Men hans sonsons son,
Den andre Boleslaw, han kunde icke
Med samma lycka trotsa kyrkans magt.
Han måste från sitt ärfda rike fly
Och dog i uselhet, i Kärnten tror jag,
Och derför fattas än i dag hans graf
Bland polska konungars.

KARL GUSTAF.

Det polska riket
Förföll ju också se'n af inre vanmakt?

RADOWSKY.

Men återtog med oförminskad ära
Sin gamla plats bland Europas stater,
Af Wladislaw den stores hand befriadt.
Här stå vi vid hans marmorsarkofag,
Af hvita örnen, polska vapnet, skuggad,
Ty han den förste var, som bar det tecknet
Mot Polens fiender till strid och seger.
Tre gånger han från tronen blef förjagad
Af yttre fiender och inre tvedrägt,
Men vände åter dock till slut som kung.

KARL GUSTAF.

Men Johan Kasimir, som jag fördrifvit,
Skall icke vända åter mer.

RADOWSKY.

Hvem vet?
Ty lyckans klot är rundt och Gud allsmägtig.

(Efter ett ögonblicks tystnad.)
På tronen efter Wladislaw der kom
Också en Kasmir och denne erhöll
I Polens häfder namnet af den store,
Ty för sitt land han var en verklig fader,
För hvilken bondens rätt var lika helig
Som adelsmannens. Denne grafvård gömmer
I praktfullt sköte Polens störste kung.

KARL GUSTAF.

Och denne här, som öfverglänser alla
I dyrbarhet och prakt, hvem tillhör den?

RADOWSKY.

Den innesluter Jagellonska ätten.
Bland andra ligger Sigismund den tredje
Begrafven der.

KARL GUSTAF.

Jaså! min ädle frände.
(Till Terlon.)
Han dog som kung i Polen, denne Wasa.

TERLON.

Se'n svenska kronan af hans hufvud fallit.

KARL GUSTAF.

Ja! när man råkar tappa hufvudet,
Plär kronan följa med.
(Till Radowsky.)
Men säg förvaras,
Ej bland regalierna den polska kronan
I denna kyrka, pater, der se'n gammalt
Man kröner Polens kungar? Denna har
Ni ej mig visat än. Mig lyster se den.

RADOWSKY.

Den polska kronan! ja, den funnits här.
Nu är, ty värr, den stadd på flykt ur Polen.
Min höge förman, polska rikets primas,
Den ädle erkebiskopen af Gnesen,
Tog med sig kronan, när han sig begaf
På flykt med Johan Kasimir ur landet:
Med honom blott den komma kan tillbaka.

KARL GUSTAF.

Då går det an att smida er en ny
Och den af jern ändå, som Lombardiets.
(Efter några minuters tystnad.)
Men solen sjunker re'n, det börjar skymma.
Tack, pater!
(Till uppvaktningen.)
Låt oss sitta opp igen!
(Går med sitt följe.)

RADOWSKY *(för sig.)*

O! Herre, må ditt arma folk du skona.
I dina händer hvilar Polens krona!

TH. HAGBERG.

Hedningen Wan Li

af **Bret Harte.**

Från engelskan af —*K*—

En gul fyrkantig papperslapp föll ned på golfvet, just som jag öppnade Hop Sings bref. Den var betäckt med konstiga hieroglyfer och vid ett hastigt ögonkast tyckte jag den såg ut som etiketten på en bundt kinesiska svärmare. Men i samma kuvär låg en liten remsa rispapper, och på två med tusch skrifna kinesiska tecken kände jag genast igen Hop Sings visitkort. Meningen af det hela, som jag sedermera fick ordagrant öfversatt, var följande:

»För främlingen är dörren till min boning ej tillsluten; risskålen står till venster och sötsakerna till höger, då du inträder.

Två tänkespråk af Mästaren:
Gästfrihet är ättlingens dygd och stamfadrens visdom.
Den upphöjde mannen är lätt om hjertat efter skördens inbergande; han tillreder en fest.

När en främling är i din melonsäng, följ honom icke allt för noga med ögonen; att icke se är ofta den högsta formen af höflighet.

Lycka, Frid och Välmåga.

Hop Sing.»

Den visa sens-moralen i dessa tänkespråk var visserligen beundransnsvärd, och den sista satsen var i synnerhet särdeles karakteristisk för min vän Hop Sing, hvilken som äkta kinesisk filosof var en den mest pessimistiska humorist i verlden, men jag måste dock tillstå att äfven med den allra friaste tolkning kunde jag omöjligt begripa, hvad min vän Hop Sings afsigt med detta budskap egentligen kunde vara. Lyckligt-

vis upptäckte jag en tredje liten breflapp, som, skrifven på engelska med Hop Sings egen handstil, innehöll följande:

»Man ber om nöjet af ert sällskap, fredags afton kl. 8, n:o ... Sacramentogatan. En kopp té precis kl. 9.

Hop Sing.»

Nu var saken klar. Man bjöd på ett besök i Hop Sings magasin, öppnande och förevisande af några sällsynta kinesiska kuriositeter och »nouveautéer», trefligt samspråk i kontorsrummet åt gården, cigarrer, en kopp té af makalöst och utom dessa heliga murar alldeles okändt slag, och till sist ett besök i en kinesisk teater eller tempel. Detta utgjorde nämligen alltid Hop Sings favoritprogram, när han uppfylde den pligt af gästfrihet som ålåg honom i egenskap af verkställande direktör eller superintendent för Ning Fu kompaniet.

Fredagsafton kl. 8 inträdde jag i Hop Sings magasin. Der var allt som förr, denna främmande, sammansatta, hemlighetsfulla, berusande doft, jag så ofta lagt märke till, den gamla välkända massan af besynnerliga saker, den långa raden af krukor och lergods, samma blandning af groteska och matematiskt noggranna former, samma ändlöst vexlande sköra och onyttiga alster af småaktig petighet, samma brist på harmoni i färger, som hvar för sig voro sällsynt sköna. Ofantliga pappersdrakar, som liknade verkliga drakar eller gigantiska fjärilar, sinnrikt konstruerade drakar, som, medan de sväfvade i luften då och då skrika som hökar, drakar så stora, att ett barn omöjligen kunde hålla dem, så stora att man nästan kunde förstå, hur det i Kina kan vara ett nöje för fullväxta att leka dermed, brons- och porslinsgudar så oskäligt fula och omöjliga, att det behöfdes mer än mensklig förmåga att känna något intresse eller sympati för dem, frukt- och bakelseskålar betäckta med moraliska tänkespråk af Confucius, hattar som sågo ut som korgar, och korgar som sågo ut som hattar, sidentyg så lätta, att jag tvekar att beräkna det otroliga antal qvadratalnar man kunde draga igenom en lillfingersring, dessa och en stor mängd andra obeskrifliga ting voro allagamla bekanta. Genom det sparsamt upplysta magasinet lotsade jag mig fram till det åt gården liggande kontoret eller förmaket, der jag fann Hop Sing väntande att mottaga mig.

Innan jag beskrifver hans utseende, ber jag hvarje icke särskildt underkunnig läsare att aflägsna alla de ideer om en kines, han kan ha fått från teatrar och cirkuspantomimer. Hop Sing hade inga sirligt uddade, med bjällor kantade pantalonger — jag har aldrig sett någon kines klädd i dylika plagg, — han gick icke och höll långfingrarne i vädret framför sig, ingenting kunde förmå honom att dansa, och aldrig har jag hört honom yttra de mystiska orden: »tjing la la, sing tjing!» Han var på det hela taget en mycket allvarsam man, med behagligt utseende och värdig, gentlemannalik hållning. Hans hy, som man kunde säga sträckte sig öfver hela hufvudet med undantag af den lilla fläck der hans långa hårpiska satt, liknade ett stycke vacker ljusbrun glanskambrik. Ögonen voro svarta och klara, och ögonlocken bildade med dem en vinkel af femton grader. Näsan var rak och fint formad, munnen liten och tänderna rena och hvita. Han bar en mörkblå silkesblus, och ute, när det var kallt, en kort astrakansk pelsjacka. Benkläderna, ett slags kalsonger af blått brokad, som voro tillknutna ofvan vaden och vristen, väckte helt naturligt den tanken att han glömt taga på sig byxorna, men ändå förde sig så värdigt, att hans vänner ej brydde sig om att erinra honom derom. Hans sätt var fint och höfligt, men alltid allvarsamt. Han talade franska och engelska flytande och kort sagdt, det torde hafva varit svårt att bland San Franciscos kristna köpmän finna någon, som kunde ställas vid sidan af denne hedniske krämare.

Några få andra personer voro inbjudna, en jurist, en tidningsredaktör, en hög embetsman och en framstående grosshandlare. Sedan vi druckit vårt té och smakat litet på sötsakerna ur en märkvärdig skål, som såg ut som om den ganska väl bland öfriga okända rariteter kunde gömma en konserverad råtta, steg Hop Sing upp och vinkade åt oss med allvarlig min att följa honom ned i bottenvåningen. Då vi kommo dit, förvånades vi att finna den grant upplyst, och ett antal stolar stälda i en halfcirkel på asfaltgolfvet. Sedan vår värd artigt bedt oss sitta ned, yttrade han:

»Jag har bedt er komma för att se saker utföras, som, det kan jag försäkra er, inga främlingar förr någonsin hafva

sett. Wang, hoftrollkarlen, anlände hit i går morgse. Han har aldrig förr utfört sina konster utom palatsets murar. Jag har bedt honom underhålla mina vänner i afton. Han behöfver ingen teater, inga sceniska anordningar eller tillbehör, ingen medhjelpare, ingenting mer än ni sen här framför er. Får jag be er, mina herrar, vara goda och sjelfva undersöka terrängen.»

För att uppfylla hans önskan, undersökte vi lokalen. Det var den vanliga jord- eller källarvåningen i ett San Franciscos varumagasin, murad med cement för att afhålla fukt. Med våra käppar slogo vi på väggarne och petade på golfvet, blott för att tillfredsställa vår artige värd. Vi hade alldeles ingenting emot att bli offer för en skickligt anbragt synvilla, för min egen del var jag beredd på att bli narrad hur mycket som helst, och om man hade erbjudit mig att få en förklaring af hvad som sedermera följde, hade jag sannolikt undanbedt mig den.

Ehuru jag är öfvertygad om att i allmänhet Wangs konster voro de första i sitt slag, som någonsin utförts på amerikansk botten, hafva de dock sannolikt sedan blifvit så väl bekanta för många af mina läsare, att jag ej skall trötta dem med någon utförligare beskrifning deraf. Han började med att som vanligt med en solfjäder sätta lif i en hop fjärilar, hvilka han inför våra ögon förfärdigade af små tunna papperslappar, och höll dem oafbrutet flygande under den återstående delen af föreställningen. Jag har ett lifligt minne af att juristen försökte fånga en af dem, som hade flugit ned på hans knä, och att pappersfjärilen undvek honom lika lätt och envist som en lefvande insekt. Och just då höll Wang på med att, allt under det han viftade med sin solfjäder, plocka fram höns ur hattar, trolla bort apelsiner, spinna fram en ändlös silkestråd ur rockärmen, och fylde synbarligen hela golfvet med saker som mystiskt kommo fram ur jorden, ur rockärmarne, ur luften! Han sväljde knifvar i tillräcklig mängd för att förstöra sin matsmältning för de åtstående åren af sin lefnad, förvred hvarje lem och led i kroppen, och sträckte ut sig i luften utan tecken till stöd. Men glanspunkten i hans föreställning var en den mest mystiska och häpnadsväckande trollkonst, som jag aldrig sedan sett utföras af någon. Den utgör min enda ursäkt för denna långa inledning, liksom den innebär sjelfva uppkomsten af denna sannfärdiga historia.

Till en vidd af ungefär femton qvadratfot gjorde han marken alldeles fri från belamrande saker, och bad oss att komma fram och undersöka den ånyo. Vi gjorde så med största allvar, men hvarken för syn eller känsel var något annat förnimbart än ett golf af murad cement. Derefter bad han att få låna en näsduk, och då jag händelsevis stod honom närmast erbjöd jag honom min. Han tog den och bredde ut den på golfvet. Deröfver lade han en stor silkesduk och ofvanpå den en stor sjal, som nästan täckte hela den fria delen af golfvet. Derpå satte han sig i ena hörnet af den så bildade rektangeln och började en entonig sång, under det han vaggade af och an med kroppen, i takt med den något sorgliga melodien.

Vi sutto stilla och väntade. Högre än sången ljödo på bestämda tider stadsklockornas slag, och då och då hörde vi rasslet af en vagn på den öfver oss liggande gatan. Vår spända vaksamma väntan, källarens mystiska halfdager, som gaf en otäck belysning åt en vanskaplig kinesisk gudabild i bakgrunden, en svag lukt af opiirök blandad med kryddoft, allt detta i förening med en obehaglig ovisshet om hvad vi egentligen väntade på, gjorde oss litet hemska till mods, kalla rysningar kröpo öfver ryggen, och vi sågo på hvarandra med ett tvunget och onaturligt leende. Dessa ruskiga känslor nådde sin höjd, då Hop Sing långsamt reste sig upp och, utan att yttra ett ord, pekade på midten af sjalen.

Det låg någonting under sjalen, det var ganska visst, och någonting som ej fans der förut. I början några svaga konturer, som blott gåfvo föreställning om ett något, ett föremål, men med hvarje ögonblick blef det allt mer tydligt och urskiljbart. Sången fortfor ännu, svetten började droppa från taskspelarens ansigte, det dolda föremålet antog småningom en form som höjde sjalens midt fem eller sex tum. Det var nu tydligen konturerna af en liten men fullbildad mensklig gestalt med utsträckta armar och ben. En och annan af oss bleknade, vi kände oss alla otrefliga till mods, till dess tidningsredaktören bröt tystnaden med några stickord, som ehuru långt ifrån

qvicka, dock mottogos med en viss ofrivillig enthusiasm. Nu tystnade sången plötsligt, Wang reste sig upp, röck undan sjalen och silkeshalsduken med en snabb och skicklig rörelse, och på näsduken låg, i fridfull sömn, ett litet spensligt kinesiskt barn.

Det stormande bifall, som följde på denna uppenbarelse, borde hafva tillfredsstält Wang, äfven om hans åskådarekrets var temligen liten. Det var ljudeligt nog att väcka det slumrande barnet, en liten vacker årsgammal gosse, lik en kärleksgud skuren i sandelträ, som sedan trollades bort lika hemlighetsfullt som han kommit i dagen. Då Hop Sing med en bugning lemnade mig igen min näsduk, frågade jag honom, om taskspelaren var fader till barnet. »No sabe» *, svarade Hop Sing med orubbligt lugn, i det han tog sin tillflykt till detta i Kalifornien så vanliga spanska uttryck, då man vill undvika att yttra en bestämd mening.

»Men har han då ett nytt barn för hvar föreställning?», frågade jag.

»Kan hända, hvem vet?»

»Men hvad skall det bli af den här?»

»Hvad ni vill, mina herrar», svarade Hop Sing med en artig bugning. »Han föddes här, ni äro hans faddrar.

Två karakteristiska egenheter utmärkte då för tiden — kring år 1856 — hvarje kaliforniskt sällskap. Man fattade hastigt hvar minsta lilla vink, och var frikostig ända till slösaktighet vid hvarje vädjande till den menskliga barmhertigheten. Hur nidsk och snål än den enskilde individen kunde vara, så kunde han dock icke motstå en sympati som grep omkring sig som en smitta. Jag knöt ihop ändarne af min näsduk till en påse, lade i ett mynt, och räckte den utan att säga ett ord åt juristen. Helt lugnt ditlade han ett guldmynt på 20 dollars, och lät påsen gå vidare. När den åter kom till mig, innehöll den mer än hundra dollars. Jag knöt in penningarne i näsduken och gaf dem åt Hop Sing.

»Åt barnet, från dess faddrar.»

»Men hvad skall han heta?» frågade juristen, och framkallade derigenom en löpeld af mer eller mindre qvickt anspelande namn: »Erebus», Nox», »Plutus», »Antæus», »Terra cotta» etc. Slutligen hänsköts saken till vår värd.

»Hvarför inte låta honom behålla sitt eget namn?» sade han lugnt, — »Wan Li». Och det fick han.

Och så vardt Wan Li, fredagsqvällen den 5 Mars 1856, född och buren in i denna sannfärdiga historia.

* * *

Den sista tryckformen af »Nordens Stjerna» för den 19 Juli 1865 — den enda dagliga tidning som utgafs i Klamath County, — var just lagd under pressen, och klockan tre på morgonen höll jag på att lägga undan mina korrektur och manuskript, då jag under några ark papper upptäckte ett bref, som förut alldeles undgått min uppmärksamhet. Kuväret var mycket smutsigt och utan frimärke, men jag igenkände utan svårighet min vän Hop Sings stil. Jag öppnade det hastigt och läste följande:

»Min bäste herre. Jag vet icke om öfverlemnaren af detta bref kan passa er, men om icke platsen af springpojke för er tidning erfordrar några tekniska kunskaper, tror jag att han eljest besitter alla nödiga egenskaper. Han är liflig, vaken, intelligent, förstår engelska bättre än han talar det, och kan ersätta allt hvad som brister honom, genom sin vana af uppmärksamhet och efterhärmning. Ni behöfver blott visa honom en gång hur en sak göres, och han skall göra det efter, vare sig det är ett fel eller en förtjenst. Men ni känner honom helt säkert redan, ni är en af hans faddrar, ty är han icke Wan Li, förmodad son af hexmästaren Wang, till hvars föreställning jag hade den äran att införa er? Men kanske har ni glömt det?»

»Jag skickar honom med en skara kulis till Stockton och derifrån med express-bud till er stad. Om ni kan använda honom, gör ni mig en tjenst, och räddar sannolikt hans lif, som för närvarande sväfvar i stor fara för de yngre medlemmar af er kristliga och högt civiliserade ras, som besöka San Franciscos förträffliga skolor.

»Han har fått några besynnerliga vanor från sin erfarenhet i Wangs yrke under de år han följde honom, till dess han blef

* »Det vet man inte.»

för stor för att rymmas i en hatt, eller trollas fram ur fadrens rockärm. Med de penningar ni lemnade mig, har hans uppfostran blifvit bekostad, han har gått igenom våra klassiska tre-ords-författare,* men till ringa båtnad, fruktar jag. Han känner föga till Confucius och rakt inte till Mencius. I följd af bristande uppmärksamhet från fadrens sida fick han kanske allt för mycket umgås med amerikanska barn.

»Jag borde hafva svarat på ert bref förr, med posten, men jag tänkte att Wan Li sjelf vore den bästa budbäraren för detta bref.

Vördsnadsfullt

Hop Sing.»

Och detta var det länge väntade svaret på mitt bref till Hop Sing. Men hvar var »budbäraren?» Huru hade brefvet blifvit aflemnadt? Jag kallade hastigt till mig faktorn, sättarne och kontorsgossen, men utan att få något ljus i saken. Ingen hade sett brefvet aflemnas eller visste någonting om dess bärare.

Några dagar derefter fick jag besök af Ah Ri, en kines, som skötte om min tvätt.

»Ni behöfver en springpojke? Allt klart, jag få tag i honom.»

Efter några ögonblick kom han tillbaka med en klartyckt kinesisk gosse, omkring tio år gammal, hvars utseende och förstånd gjorde på mig ett sådant intryck att jag genast antog honom. När saken var uppgjord, frågade jag efter hans namn.

»Wan Li», sade gossen.

»Hvad! Är du den gosse som Hop Sing skickat hit? Men hvarför har du då inte kommit förr, och på hvad sätt har du aflemnat det här brefvet?»

Wan Li såg på mig och skrattade. »Jag kasta in ... öfversta fönstret.»

Jag begrep ingenting. Han såg litet fundersam ut ett ögonblick, derpå röck han brefvet ur hand på mig, och sprang ned utför trapporna. Efter ett ögonblicks väntan kom brefvet till min stora förvåning inflygande genom fönstret, sväfvade två gånger rundt omkring rummet, och sänkte sig sedan sakta ned som en fågel på mitt skrifbord. Innan jag hunnit hämta mig från min öfverraskning kom Wan Li åter in, smålog, såg först på brefvet och sedan på mig, yttrade »Så, John», och förblef derefter tyst och allvarsam. Jag sade ingenting, men det var liksom en öfverenskommelse oss emellan att detta skulle anses som hans första embetsförättning.

Jag måste till min ledsnad tillstå, att hans nästa företag icke lyckades fullt så väl. En af våra ordinarie tidningsbärare blef sjuk, och vi måste låta Wan Li intaga hans plats. För att förekomma misstag, visades honom qvällen förut den väg han hade att gå, och tidigt om morgonen försågs han med det bestämda antalet prenumerantexemplar. Efter en timmes förlopp kom han tillbaka i mycket godt lynne och utan tidningarne. Han hade aflemnat dem allesammans, sade han.

Men olyckligtvis för Wan Li började omkring klockan 8 ilskna prenumeranter att infinna sig på byrån. De hade fått sina exemplar, men hur? I form af hårda kanonkulor, inslungade med ett enda skickligt kast genom sängkammarfönsternas rutor. De hade fått dem midt i ansigtet alldeles som en båll i *base ball**, om de händelsevis varit uppe och i rörelse. De hade fått dem i fjerdedels ark instoppade i olika fönster, de hade funnit dem i kaminen, fastsatta på dörren, inkastade genom vindskuporna, instuckna i långa remsor genom lämpliga nyckelhål, inpackade i luftledningsrören, och i samma kanna som morgonmjölken. En prenumerant, som hade stått en stund och väntat vid dörren till tidningsbyrån för att få ett personligt möte med Wan Li (som då befann sig i all sköns trygghet instängd i min sängkammare), berättade mig gråtande af raseri, att klockan fem på morgonen hade han blifvit väckt af ett hiskligt skrän nedanför fönsterna, och, då han stigit upp helt orolig, hade han blifvit förfärligt skrämd af att plötsligt få se huru »Nordens Stjerna» hårdt sammanrullad och böjd i form af en bomerang eller ostindisk klubba, seglade in

* I originalet står *tre-bokstafviga* (»Tri-literal Classics»), men som bekant består hvarje kinesiskt ord blott af *ett* skriftecken (*en* bokstaf). Bret Harte syftar sannolikt på den bekanta *San-Tseu-King*, »tre-ords-boken», af Wang-Pe-Heou, som innehåller en samling moraliska lärosatser, literaturhistoriska notiser och ett sammandrag af Kinas historia, allt affattadt i fraser af tre ord. San-Tseu-King brukas nämligen som läsebok i kinesiska skolor för dem som hunnit öfver de första elementerna. *Öfvers.*

** Ett slags amerikanskt bållspel. *Öfvers.*

genom fönstret, beskref en massa hotande kretsar i rummet, slog omkull ljuset, högg honom, prenumeranten, i kindbenet, och for ut igenom fönstret igen för att slutligen hjelplöst nedfalla på gårdsplanen. Och under hela dagens lopp fingo vi af förargade prenumeranter mottaga remsor och tussar af smutsigt papper som skulle föreställa deras exemplar af Nordens Stjernas morgonupplaga. En utmärkt väl skrifven ledande artikel öfver Humboldt-distriktets resurser, som jag hade utarbetat qvällen förut, och hvilken jag med allt skäl trodde skulle förändra hela det följande årets handelsbalans och lemna San Francisco öfvergifvet och bankrutt med tomma hamnar, gick på det viset förlorad för publiken.

Det ansågs derför rådligast, att för de närmaste tre veckorna hålla Wan Li uteslutande sysselsatt inom tryckeriet med de rent mekaniska delarne af yrket. Här lade han i dagen en öfverraskande snabb uppfattning och naturlig fallenhet, och lyckades slutligen till och med vinna faktorns och sättarnes bevågenhet, ehuru de i början hade betraktat hans införande i yrkets hemligheter som ett faktum, hvilket kunde leda till allvarsamma politiska förvecklingar. Han lärde sig att sätta raskt och felfritt, hvarvid han hade en kraftig hjelp både af sin utomordentliga fingerfärdighet och af sin okunnighet i språket, som tvang honom att uteslutande sysselsätta sig med det mekaniska i sitt arbete, och gaf så ett nytt stöd åt den inom tryckerien gällande satsen, att den är en dålig sättare, som fäster sig vid och följer med tankegången i sitt manuskript. Han kunde med den största noggrannhet sätta upp långa smädetal mot sig sjelf, som kamraterna författat och stuckit in i »tenakeln» * åt honom som manuskript, eller också blott sådana korta meningar, som »Wan Li är ett hår af sjelfva hin håle», »Wan Li är en mongolisk rackare», och då han sedan kom till mig för att visa korrekturen, strålade tänderna hvitare än förr, och tillfredsställelsen lyste ur hans blåbärsögon.

Det dröjde dock icke länge innan han lärde att hämnas på dem, som drefvo gäck med honom. Jag minnes en gång, då han var nära att genom sina repressalier inveckla mig i ett allvarsamt missförstånd. Vår faktor hette Webster, och Wan Li lärde sig snart att känna igen de särskilda bokstäfverna i hans namn. Det var under en politisk partistrid, och den eldige och vältalige öfverste Starbottle från Siskyou hade hållit ett anslående tal, som särskildt stenograferades för Nordens Stjerna. I en sublim slutharang hade öfverste Starbottle yttrat: »Jag upprepar, med den gudalike Websters ord»... och sedan följde ett citat, som jag glömt. Nu hände det sig så, att Wan Li, som kom att kasta en blick på tryckformen sedan revider-arket redan var granskadt, fick se namnet på den förnämste af sina förföljare, och trodde naturligtvis att citatet var af honom. Sedan formen blifvit insatt, passade Wan Li på medan Webster var frånvarande, tog ut citatet och inpassade i stället en lika stor blyskifva graverad med kinesiska tecken, hvilka efter all anledning innehöll en ömklig bekännelse om hela Websterska familjens ytterliga oduglighet och lumpenhet, och utmärkta loford om Wan Li sjelf.

Följande morgonens nummer innehöll öfverste Starbottles tal in extenso, hvarvid det visade sig att den »gudalike» Webster hade vid ett tillfälle yttrat sina tankar på förträfflig men högst obegriplig kinesiska. Öfverste Starbottles raseri kände inga gränser. Jag har ett lifligt minne af denne utmärkte man, då han kom in på tidningens byrå och fordrade ett formligt återtagande i nästa nummer.

»Men, min bäste herre», sade jag, »är det er mening att med bekräftelse af er egen namnunderskrift påstå, att Webster aldrig yttrat en sådan tanke? Då M:r Websters utomordentliga kunskaper äro så väl kända, vågar ni förneka att insigt i kinesiskan kunnat vara bland deras antal? Är ni villig att gå in på en för våra läsare lämpad öfversättning, och sedan förneka på ert hedersord som gentleman, att den aflidne M:r Webster någonsin yttrat en sådan åsigt? Vill ni det, min herre, då är jag också villig att i tidningen införa ert förnekande.»

Det ville öfversten icke, utan aflägsnade sig högeligen förargad.

Webster, faktorn, tog det mera lugnt. Lyckligtvis gaf han ej akt på, att under de bägge följande dagarne kineser från

* Tekniskt namn på ett slags klämmare som håller manuskriptet under sättningen. *Öfvers.*

tvättinrättningarne, från guldvaskerierna, från köken, kommo och tittade in genom kontorsdörren med ansigten strålande af sarkastisk fröjd, och att tre hundra exemplar af Stjernan bestäldes till tvätthusen vid flodstranden. Han märkte endast, att samma dag numret kom ut, Wan Li litet emellan öfverfölls af konvulsiviska skrattparoxysmer, och att han måste med åtskilliga sparkar söka få honom riktig igen. En vecka efter denna händelse kallade jag Wan Li in till mig på kontoret.

»Wan», sade jag helt allvarsamt, »för min egen räkning skulle jag vilja ha en öfversättning af de kinesiska ord, min högt begåfvade landsman, den aflidne gudalike Webster yttrade vid ett offentligt tillfälle.

Wan Li såg uppmärksamt på mig och den allra minsta lilla blinkning flög öfver hans svarta ögon. Derpå svarade han med lika allvar:

»Mistel Webstel säga: kinespojke göra mig till duktigt stor narr, kinespojke göra mig riktigt sjuk.» Och jag har skäl att tro att så var.

Men jag är rädd att jag låter läsaren se blott en sida och icke den bästa af Wan Lis karaktär. Hans lif hade, efter hans eget meddelande till mig, varit hårdt och glädjetomt. Han hade knapt någonsin varit barn, han hade intet minne af fader eller moder. Taskspelaren Wang hade uppfostrat honom, och de första sju åren hade hans sysselsättning varit, att komma fram ur korgar, falla ut ur hattar, klättra uppför stegar och vrida alla sina små lemmar ur led i olika ställningar. Han hade lefvat i en sfär af bedrägeri, och lärt sig att anse menniskorna som narrade af sina egna sinnens villor, kortligen, om han hade tänkt något, skulle han hafva blifvit en skeptiker, om han varit litet äldre, skulle han hafva blifvit en cyniker, och, om han varit ännu äldre, en filosof. Som det nu var, var han en liten byting, men en byting med godt hjerta, hvars moraliska natur aldrig hade blifvit väckt, en byting med om hvad som helst och färdig att pröfva på ett dygdigt lif som en förströelse. Jag vet icke om han hade någon andlig natur. Han var mycket vidskeplig, och hade alltid på sig en liten gräsligt ful porslinsgud, som han brukade ömsevis smäda och blidka. Han var allt för intelligent för att låta komma sig till last de vanliga kinesiska odygderna att stjäla och ljuga utan orsak. Följde han någon sedelära, var det en sådan hans förstånd lärt honom.

Jag är böjd för att tro, att han icke helt och hållet saknade känsla — ehuru det var nästan omöjligt att få fram ur honom ett uttryck deraf — och jag tror verkligen att han fästade sig vid dem som visade honom någon vänlighet. Om han under andra mera gynnsamma omständigheter kunnat blifva något annat än han nu var, en öfveransträngd och illa lönad literatörs lifegen, vet jag icke, jag vet blott att den lilla vänlighet jag tillfälligtvis, under inflytande af någon ögonblicklig känsla, kunde bevisa honom, mottogs med verklig tacksamhet. Han var trogen och tålig, två mycket sällsynta egenskaper hos en vanlig amerikansk tjenare. Han var lik Malvolio, »allvarsam och höflig» och endast vid ett tillfälle, då han verkligen hade fullt skäl dertill, kan jag minnas att han lät märka någon skymt af otålighet. Det var min vana att, då jag lemnade byrån om qvällarne, taga honom med mig hem, för att ha någon till hands att skicka, i händelse jag behöfde göra något tillägg till min ledande artikel eller eljest fick någon lycklig ingifvelse, innan tidningen lades under pressen. En qväll hade jag sutit och skrifvit långt öfver den tiden då Wan Li brukade gå, och hade alldeles glömt att han fans på sin vanliga plats vid dörren, då jag plötsligt förnam en röst, som i en klagande ton yttrade någonting som lät likt »Tjej Li».

Jag såg mig om med sträng uppsyn.

»Hvad var det du sa'?»

»Jag säga 'Tjej Li'».

»Nå, än se'n då», sade jag otåligt.

»Ni sabe:* 'Hur går det, John?'»

»Ja.»

»Ni sabe: '*Så* länge John?'»

»Ja.»

»Nå väl, 'Tjej Li', alldeles detsamma.»

Jag förstod honom mycket väl. Det var klart att 'Tjej Li' betydde ungefär så mycket som »god natt», och att Wan Li ville gå hem och lägga sig. Men en slags instinktlik elakhet, som jag fruktar jag hade gemensam med honom, förmådde mig att

* Wan Li använder detta spanska ord (*»han vet»*) i betydelsen af *»förstå»*. *Öfvers.*

handla utan all hänsyn till den vink jag fått. Jag mumlade någonting om att jag inte begrep hvad han mente, och lutade mig åter ned öfver mitt arbete. Efter några ögonblick hörde jag hur hans träskor glappade patetiskt mot golfvet. Jag blickade upp. Han stod bredvid dörren.

»Ni icke sabe 'Tjej Li?'»

»Nej», sade jag barskt.

»Ni sabe — mycket väl — stor narr — just så.»

Och efter dessa djerfva ord sprang han sin väg.

Nästa morgon var han lika ödmjuk och tålig som vanligt, och jag brydde mig ej om att erinra honom om hans förseelse. Det var sannolikt som ett försoningsoffer han borstade alla mina skodon, — något som alldeles icke hörde till hans tjenst — och deribland äfven ett par ofantliga ridstöflor, på hvilka han under två timmars tid lättade sitt samvete.

Jag har talat om hans ärlighet såsom en egenskap snarare hörande till hans förstånd än till några moraliska principer, men jag påminner mig nu tvänne undantag från regeln. Jag ville mycket gerna ha några färska ägg, till en liten omvexling af den starka dieten i en bergsstad, och som jag visste att Wan Lis landsmän voro stora hönsuppfödare vände jag mig till honom. Han skaffade mig också regelbundet hvarje morgon färska ägg, men ville ej taga någon betalning, utan påstod att egaren icke sålde sina ägg, ett högst märkligt fall af sjelfförsakelse, då äggen voro värda en half dollar stycket. En morgon kom min granne Forster in, just som jag satt vid frukostbordet, och tog sig deraf anledning att beklaga sin egen otur, ty *hans* hönor hade nyligen slutat att lägga ägg, eller också lagt dem borta bland buskarne. Wan Li, som var närvarande under vårt samtal, bibehöll sin vanliga allvarsamma tystlåtenhet. Men när min granne hade gått, vände han sig till mig med ett lätt skratt: »Flostels hönor — Wan Lis hönor — alldeles detsamma».

Hans andra felsteg var mera djerft och allvarsamt. Det var en tid af stor oordning i postgången, och Wan Li hade ofta hört mig klaga öfver sent ankomna bref och tidningar. En dag då jag kom in på byrån, fann jag mitt bord betäckt med bref, som tydligen nyss kommit från posten, men olyckligtvis var icke ett enda adresseradt till mig. Jag vände mig till Wan Li, som betraktade dem med lugn tillfredsställelse och begärde en förklaring. Till min fasa pekade han på en tom postväska i ett hörn af rummet och sade: »Postkarl han säga, 'inga bref, John, inga bref, John'. Postkarl ljuga hvart ord. Postkarl icke bra. Jag taga bref i går qväll — alldeles detsamma». Lyckligtvis var det ännu tidigt, posten hade ännu icke blifvit utdelad, jag sökte ofördröjligen upp postmästaren, och Wan Lis djerfva försök att röfva Förenta Staternas post försonades slutligen med inköpet af en ny postväska, och hela affären hölls hemlig.

Om mitt tycke för min lilla hedniske page ej hade varit tillräckligt, var åtminstone min pligtkänsla mot Hop Sing nog stark, att förmå mig taga Wan Li med mig, när jag efter två års arbete med Nordens Stjerna återvände till San Francisco. Jag tror icke att han betraktade denna förändring såsom angenäm. Jag förmodade detta kom sig af hans nervösa fruktan för folkträngsel på gatorna — då han skulle gå ett ärende åt mig midt igenom staden, tog han alltid en lång omväg kring utkanterna —, af obenägenhet för disciplinen i den engelsk-kinesiska skola till hvilken jag lofvat att skicka honom, af förkärlek för grufdistriktens fria vagabondlif, af idel egensinnighet! Att det kunde ha varit en vidskeplig varsel föll mig icke in förr än långt efteråt. Icke dess mindre tycktes det som ett tillfälle jag länge afvaktat och räknat på, verkligen hade kommit, ett tillfälle att sätta Wan Li under inflytande af ett mildt tvång, att låta honom få pröfva på ett lif och en erfarenhet, som kunde bringa i dagen de goda sidor min ytliga omvårdnad och tillfälliga vänlighet ej kunde komma åt. Wan Li sattes i skola hos en kinesisk missionär, en förståndig och välvillig prest, som visade mycket intresse för gossen, och, hvad som var ändå bättre, trodde på honom. Vi lyckades finna ett godt hem åt honom hos en enka, som hade en liten täck och förståndig flicka, omkring två år yngre än Wan Li. Det var detta oskyldiga, okonstlade, glädjestrålande barn, som rörde en okänd sträng djupt ner i gossens hjerta, och der framkallade en lefvande

känsla af heder och pligt, som hvarken presternas sedelära eller umgänget med menniskor under så många år förmått väcka till lif.

Dessa få korta månader, rika på löften som vi aldrig fingo se uppfylda, måste hafva varit fulla af lycka för Wan Li. Han afgudade sin lilla vän med nästan samma vidskeplighet, men utan den nyckfullhet, hvarmed han behandlade sin hedniska porslinsgud. Det var hans glädje att följa henne till skolan och bära hennes böcker, ehuru denna lilla tjenst alltid var förenad med en viss fara för honom från hans små kristna bröders sida. Han gjorde henne de märkvärdigaste leksaker, af rofvor och morötter de underbaraste rosor och tulipaner, lifslefvande kycklingar af melonfrön, förfärdigade drakar och solfjädrar, och var alldeles outtömlig i att göra dockkläder af papper. Å sin sida sjöng och spelade hon för honom, lärde honom tusende obekanta småsaker som höra till ett fint och nätt yttre, skänkte honom ett gult band att ha om hårpiskan såsom bäst passande hans hy, visade honom hvari han egde en originalitet värd att taga vara på, tog honom med sig till söndagsskolan i strid mot all öflig sed, och vann sin sak som en liten qvinna. Jag skulle här gerna vilja tillägga att hon lyckades omvända honom och förmå honom att lägga bort sin porslinsgud, men jag berättar en sann historia, och den lilla flickan var alldeles nöjd med att ingifva honom sin egen godhet, utan att låta honom veta att han var förändrad. På detta sätt trifdes de förträffligt tillsammans, den lilla kristna flickan med sitt lysande kors hängande kring den lilla hvita fylliga halsen, och den lilla mörka hedningen med sin afskyvärda porslinsgud dold i blusens veck.

Så kommo två dagar af detta händelserika år, som man länge skall minnas i San Francisco, två dagar, under hvilka dess pöbel öfverföll och dödade obeväpnade, värnlösa främlingar af annan ras, färg och religion, som arbetade för den dagspenning de kunde få. Det fans då bland höga vederbörande de som voro så rädda, att de trodde verldens sista tid hade kommit, det fans utmärkta statsmän — jag blygs att här nämna deras namn — som började tro att den punkt i vår grundlag, som tryggar borgerlig och religiös frihet åt hvar och en vare sig medborgare eller främling, var ett misstag. Men det fans också män, som icke voro så lätt skrämda, och inom tjugufyra timmar hade vi bragt saken derhän, att de rädda fingo vrida sina händer i fred, och de utmärkte statsmännen kunde yttra sina tvifvelsmål utan att skada någon eller något. Och midt under allt detta fick jag ett bref från min vän Hop Sing, som bad mig genast komma till honom.

Jag fann hans magasin stängdt och bevakadt af en betydande polisstyrka, till skydd mot möjliga anfall af den tygellösa hopen. Hop Sing släppte in mig genom en gallerport af jernbommar. Han var lika orubbligt lugn som vanligt, men föreföll mig ännu mer allvarsam än förr. Utan att säga ett ord, tog han min hand och förde mig bort i andra ändan af rummet och utför en trappa ned i jordvåningen. Den var svagt upplyst, och midt på golfvet låg någonting öfverhöljdt med en sjal. Då vi kommo närmare, röck han bort sjalen med en snabb rörelse, och der låg hedningen Wan Li död!

Död, mina högt ärade vänner, död! Stenad till döds på San Franciscos gator, i nådens år aderton hundra och sextionio, stenad af en mobb af halfvuxna pojkar och kristna skolbarn!

Jag lade min hand sakta på hans bröst, och kände någonting falla sönder under blusen. Jag såg frågande på Hop Sing. Han stack sin hand mellan blusens sidenveck, och drog fram något med det första bittra leende jag någonsin sett i denna hedniske gentlemans drag.

Det var Wan Lis porslinsgud, krossad af en sten från dessa kristna bilderstormares händer.

Skådespelaren.

Detta kallar jag sångarlön
Att en gripande röst, en skön
Tolk af glädjen och smärtan,
Ger sin lifskraft åt skaldens dikt.
Gör, förklarad, hans känslas bigt
Och förtrollande, innerligt
Lär den tränga till hjertan!

Hvad är sången? I skaldens vård,
I hans väsendes örtagård,
Blott en blomma, en sluten,
Som med bäfvande fröjd han ser,
Hur hon öppnar sin kalk allt mer,
Som till slut han åt verlden ger —
Ack, men då är hon bruten!

Hur hon var, förr'n på vågsam färd
Hon blef sänd till en kylig verld,
Om på himlen hon bråddes,
Blir för alla en hemlighet.
Blomman, bruten, ej yppar det,
Liksom ingen af smärtan vet
När som gåfvan försmåddes...

Men om fristad den späda får
I ett hjerta, som sjelf har vår
Och tar an det som blommar,
Der hon trifves och spirar opp
Högre, större än gifvarns hopp. —
Och hon lefver, trots tidens lopp,
Verldens skiftande domar.

Derför kallar jag sångarlön
Att en gripande röst, en skön,
Tolk af glädje och smärta,
Varmt och trofast vill låna sig
Till att tala jemväl för mig.
Derför egnas min sång åt dig,
Rika, slösande hjerta!

EDV. BÄCKSTRÖM.

I Polisen.

Stockholmsbild af CLAES LUNDIN.

I.

I polisen! För några äro dessa ord riktigt afskyvärda och för andra äro de åtminstone mindre behagliga. Det finnes samhällsmedlemmar, som hafva sina goda skäl att afsky polisen och som ej kunna höra eller läsa namnet, utan att en rysning far genom märg och ben. Men äfven bland dem som icke hafva någon enda orsak att frukta henne, önska likväl de flesta att alldeles undvika den inrättningen. Att kallas upp i poliskammaren, vore det också endast som vittne i det obetydligaste ordningsmål, anse somliga såsom något vanhedrande och de bedja en mild försyn skona dem från en sådan olycka.

Detta går stundom till en öfverdrift, som är löjlig, och likväl är farhågan kanske ganska förklarlig hos finkänsliga naturer, hvilka icke utan stark motvilja kunna tänka på att stå inför samma skrank, der så många fräcka brottslingar bruka stå, att trängas med samhällets olycksbarn, midt bland moralisk och fysisk smuts samt allt styggt och vidrigt, som deras inbillning ej räcker till att måla af.

Sådant der kan vara ganska upprörande och tillräckligt afskräckande, och derför skyr man hvarje personlig beröring med polisen. Man tycker ej heller om polisens tjenare. Man är den laglydigaste menniska i verlden, den mest fredsälskande och ordningssökande, men för ordningens väktare har man icke någon medkänsla. Nödgas man en nattlig stund vandra genom en ödslig trakt af staden och fruktar att anfallas af illgerningsmän, känner man sig ganska trygg, i fall man möter en poliskonstapel; men det har man glömt dagen derpå och tycker då kanske att samme konstapel är till alldeles ingen nytta, der han står i gathörnet och låter solen lysa på sig.

Polisen åtnjuter i allmänhet icke någon tillgifvenhet från stockholmarnes sida. »Det är ett nödvändigt ondt», säga de som äro minst afvogt stämda. Må hända har denna motvilja sin rot i fordna dagars mindre humana polisförhållanden eller kommer hon

kanske af vår sjelfständighetskänsla, som stundom kunde kallas sjelfsvåld. Sakförhållandet är emellertid, att en god del af Stockholmsfolket anser sig böra stå i ett spändt förhållande till polisen.

Detta hindrar likväl icke att hvar och en, som ej *sjelf* deruti nämnes, med ett visst deltagande läser polisreferaten i våra tidningar, och deltagandet växer i samma mån som dessa redogörelser äro »rafflande». Man är ej så noga med att skildringen öfverensstämmer med verkliga förhållandet, blott att hon är pikant, och det är väl kännedomen derom som gifvit en och annan tidning någon gång anledning att dramatisera polisförhören och göra deraf något »rysligt intressant», men hvarvid sanningen får vidkännas ganska ansenliga inskränkningar, stundom så ansenliga, att polisens protokoll icke haft ens den aflägsnaste likhet med framställningen i bladet. Hvad gör det, blott man kan få en underhållande läsning vid kaffekoppen eller under det man tager sig en liten frukostrisp på källaren? Man ber gud bevara sig från polisen, men nog är det roligt att läsa om hvad som förefallit eller möjligtvis kunnat förefalla i poliskammaren, då man sjelf sitter i säkerhet och tuggar i god ro. Det är ju också ganska intressant att läsa om förskräckliga skeppsbrott, om fruktansvärda drabbningar och rysliga eldsvådor, endast man har sin egen person i godt förvar och lugnt och fredligt omkring sig. Detta gäller hela den bildade verlden, och Stockholm gör icke något undantag.

Ehuru vi visst icke hafva något retande och ännu mindre något rafflande att bjuda på, våga vi dock bedja att få föra våra läsare rakt in i polisen för att låta se huru der verkligen går till samt lemna en på intressanta tillsatser visserligen alldeles blottad, men, vi våga derom försäkra, på sanna förhållanden grundad framställning. Det är först efter några under flitiga besök på stället upprepade och genom trägna efterforskningar stadgade studier, som vi tilltrott oss kunna erbjuda oss till ledsagare.

Poliskammarens närvarande hus har just icke något i sitt yttre, som tilldrager sig uppmärksamheten. Det är en temligen stor byggnad, som ligger vid en temligen trång gata, men som icke eger något monumentalt, ingenting som på något sätt antyder hvad som finnes innanför murarne, som icke ser lockande ut, men ej heller afskräckande och som skulle kunna vara hvilken annan byggnad som helst. Huset är ej heller bygdt till polispalats, utan har först på senare tider gifvit sig i polisens tjenst.

Utanför hufvudingången finnes ingen post, mycket mindre någon högvakt. Inne i förstugan vandrar dock en »stadsmilitär» med gevär, men det är allt af stadsvakt som bestås. Något stort antal polismän synes ej heller till. En och annan poliskonstapel i uniform går ut och in. Rörelsen är för öfrigt ganska liflig i denna förstuga. Det är ett ständigt strömmande fram och till baka samt upp och ned för den just ej särdeles breda trappan till de öfra våningarne.

Den som första gången infinner sig, kan på väggen i nedra förstugan läsa uppgift på hvar de särskilda afdelningarne äro att söka, och derefter bör han ej kunna gå vilse. Kan han ej stafva sig till upplysningarne, finner han dem lätt af någon poliskonstapel.

Det är just icke det bästa sällskap alltid man möter i trappan, men man må icke föreställa sig att man får se några fängslade brottslingar, som släpas den vägen. Träffar man på en och annan skurkfysionomi, hvilket icke är alldeles omöjligt, så tillhör denna dock en åtminstone för tillfället fri personlighet. Fångarne föras en helt annan väg in till poliskammaren, och de hafva ej lång väg att gå. Vi komma till den afdelningen sedermera. Den tiden är nu för länge sedan förliden, då fångar, så väl manliga, som qvinliga, släpades långa vägar midt på dagen genom Stockholms förnämsta gator.

I den trånga förstugan en trappa upp leder en helt obetydlig dörr in till poliskammaren, men den i ett trångt och mörkt kyffe, som kanske kallas tambur, posterade stadsmilitären släpper icke någon in i sjelfva polissalen, så vidt ej särskild tillåtelse kan företes. Deremot har man fritt tillträde till den stora försalen, som ligger till höger i förstugan. Kastar man i förbigående en blick upp åt trappan, som leder till våningen der öfver, finner man äfven den trappan ganska befolkad. Der synas inga uniformer, men flertalet af befolkningen har en vigtig, ofta en ganska sträng embetsmin, och de draga upp tjocka plånböcker och bläddra i digra pappers-

luntor, som äro tryckta med färgade ornament öfverst på sidan, hvilket visar att de äro riktigt statsenliga papper, med hvilka icke något skämt får komma i fråga. Det är trappan till öfverståthållare-embetets kansli, som ännu på folkspråket kallas »slottskansliet», der utsökningsmål handläggas, och de vigtiga herrarne med papperen i färgtryck äro exekutionsbetjenter, stundom ännu benämnda »slottskanslibetjenter».

Men som vi icke hafva något med den afdelningen, åtminstone tills vidare, att göra, så inträda vi i den nyss nämnda stora förSalen, ett ganska vidlyftigt rum, men utan andra möbler än de kring väggarne löpande bänkarne. Detta är poliskammarens och polisdomstolens förmak, en för iakttagelser icke alldeles ovigtig plats, men som dock ej har samma stora betydelse, som i fordna dagar, då *alla* som skulle inför polisens skrank, fria eller ofria, trängdes i hop i det rummet, en brokig och blandad samling.

Nu mera är sällskapet icke så blandadt. Några fångar synas der icke. Alla äro fria medborgare och medborgarinnor. Huru vida alla fortfara att njuta sin frihet ända till dagens slut, är kanske ej så säkert, men så länge de vistas i detta förmak, trycker dem icke något fängsel. Här finner man sjömän, som varit i slagsmål, ofta af olika nationer, fosterländska schåare, som ställt till oväsen i gränderne vid Österlånggatan, mångelskor, som brutit mot någon af polisens ordningsstadgar, lärgossar, som klaga på sina mästare eller af dessa dragas inför rätta, åkaredrängar och äfven åkarepatroner, som försökt preja på kurskörning eller hvilka vid körning på timme ej kunnat komma öfver ens om meridianen med den som fraktats, affärsmän af dem som hafva sin börs på källare af femte ordningen, ärliga drängar, som glömt att hålla rännstenen ren, personer med många yrken och personer utan något yrke, sakförare och vittnen, unga och gamla, vackra och fula, kanske mest fula, halta och blinda och stumma och de som hafva en mycket flytande tunga och starkt målföre, hvilket de ej glömma att göra gällande. Det är ett allmänt pratande och skrattande, och de som finnas här tyckas visst icke höra till den klass, som har afsky för att inställa sig i polisen. Kanske att de i allmänhet hunnit vänja sig vid inrättningen och att afskyn för henne tillhör en öfvervunnen ståndpunkt.

Det är många olika yrken, som här äro företrädda, men personerna hafva dock alla ett visst slägttycke, och derföre kan man sanningsenligt påstå, att sällskapet ingalunda är blandadt. Det är snarare mycket likartadt i sina särskilda delar, åtminstone hvad de yttre dragen vidkommer. Skulle en och annan också utmärka sig för en viss sluskig elegans, så är den tarfliga arbetsdrägten dock mest öfvervägande. Några egentliga trasor ser man nu för tiden sällan till i detta förmak. De tagas i förvar på annat håll inom inrättningen. De rena och fina klädernas egare finnas ej heller här, om ej undantagsvis och för en kort stund. De få vanligtvis taga plats i ett enskildt rum, fastän det nog händer, att de derifrån föras ginaste vägen till fängelset, utan uppseende och utan bråk, men derför lika säkert och omedgörligt.

Bland förmaksfolket ses några stadsmilitärer, färdiga till afmarsch, i fall någon häktning skulle komma i fråga. Dessa militärer förbrödra sig för öfrigt med folket, låta bjuda sig på tuggtobak och snus, men svika ej derför sin pligt. De prata och skratta med massan, men taga på sig en förnärmad öfverhetspersons stränga min, i fall det skulle falla någon in att skämta med ställets helgd.

Då och då afbrytes det enformiga sorlet genom ett högljudt utrop från någon af dörrarne. Det är en poliskonstapel, som kallar den som vederbör inför polisdomstolens bord eller poliskammarens skrank. Namnet höres öfver hela församlingen, men det händer att den som eger det ej genast vill gifva sig till känna. Han eller hon måste dock slutligen lyda kallelsen och flytta sig in till domstolen eller kammaren, och det sker ofta under de öfrigas skämtsamma eller hånfulla anmärkningar, skratt och speglosor samt kanske en och annan liten knuff, hvilket naturligtvis kan gifva anledning till en tillrättavisning från någon af ordningsmaktens tjenare. Tillrättavisningen verkar för ögonblicket, men är glömd i nästa minut, och så börjar åter sorlet starkare än förr, och de som vänta på att inkallas fortfara att drifva gäck med dem som redan gå att hörsamma kallelsen.

Det är således ingenting hemskt i denna

Salle des pas perdus, för att tala i fransk prefekturstil, ingenting som slår oss med häpnad eller rysning och som i särdeles hög grad väcker vår afsky. Kanske att deremot det komiska stoffet ej alldeles saknas. Man kan verkligen le åt många figurer och många små tilldragelser i förmaket. Men på det hela är det temligen intresselöst. De grofva brotten sitta ej här, och icke heller de riktigt lustiga figurerna. Det är något, som man temligen jemnt kan skära öfver en kam, icke fint, icke groft, icke helt, icke trasigt, icke sorgligt, icke lustigt, men kanske en bred genomskärning af allt detta, möjligtvis också ett frö till än det ena än det andra, något som kan komma att utveckla sig åt någotdera hållet, som kan genombryta den äfven i rent bokstaflig mening tjocka luften i detta rum.

I förmaket sker ingen sådan utveckling, men inför polisen är förhållandet otvifvelaktigt annorlunda. Låt oss inträda i de inre rummen. Till polisdomstolen har hvar och en fritt tillträde, så långt utrymmet medgifver, ty domstolens förhandlingar äro offentliga, men poliskammarens tillhöra ej offentligheten, hvarför man endast genom särskildt medgifvande kan der vinna inträde.

Innan vi intränga djupare i det nu varande polisväsendet i Stockholm, torde det dock vara i sin ordning att vi först kasta en blick på sjelfva detta väsendes uppkomst samt åtminstone i förbigående taga kännedom af dess utveckling ända till våra dagar.

II.

Polisväsendet hörde i äldre tider under hufvudstadens magistrat, och denne utfärdade de nödiga polisförordningarne. Bland kända sådana från dessa tider är den, som utkom år 1570 och förordnade att alla resande, som anlände till Stockholm, skulle sig inför magistraten anmäla. År 1672 fick polisen ett eget forum, det s. k. *Politie-kollegium,* hvilket jemte Justitie-kollegium, Embets- och Byggnings-kollegium samt Handels-kollegium utgjorde de fyra departement, som skulle handlägga de under magistratens domsrätt hörande ekonomiska ärenden.

Ordförande i »Politie-collegium» var politieborgmästaren, som skulle hafva med politieväsendet att beställa och i synnerhet att »Meen-Edh och Guds lastande, öfverflödighet på Gjästebudh, Bröllopp, Barnsöhl, Begrafning, Klädebonat, Morgongåfva och Fästninge-försäkringar samt Dryckenskap och Dubbleryet måtte förtagne och afskaffade varda, hämma Bettleri och Tiggeri, tillse att de fattige sin hjelp och underhåll bekomma, och de som förmå arbeta dertill drifvas eller alldeles förvisas; skulle förordna i Staden och på Malmarne Qvarter- eller Rotemästare, samt utaf öfver dem tillsatte Inspectorer förnimma och sig kunnig göra hvad slags folk i hvart hus och gård voro boende; hafva inseende öfver Brandordningen, Kyrkor, Skolor, Hospitaler, Fattighus och Förmyndarekammaren; hafva i förvar Stadens Archiv, Privilegier, Statuter, Ordningar och Dekreter; äfvensom hålla hand öfver Inqvarteringar, Borgerskapets mönstring, Stadens bevakande och säkerhet om nätterne, samt draga omsorg om att allt annat som till god ordning och polisen angick blefve iakttaget.»

Politie-kollegium bestod dessutom af tre rådmän, en notarie, två assistenter och en politie-gevaldiger. Namnet på en och annan af dessa tjenstemän har gått till efterverlden, utan att de dock för öfrigt på något synnerligt sätt utmärkt sig. Så vet man att på 1720:talet var borgmästaren Johan Boström »præses», och ledamöter voro rådmännen Carl Chierping, Magnus Huss och Johan Roland. »Notarius» var då Johan Glock. Assistenterne hette Georg Soot och Rolandt Bure, och vi veta till och med att den sist nämnde bodde i slagtaren Bergs gård vid Bondegatan å Södermalm, under det politiegevaldigern Eric Bollius hade sitt hem i Smala Gränden på Ladugårdslandet.

Kollegiet fick likväl så mycket att göra, att de dagliga ärendena ofta ej medhunnos. År 1770 inkom derför en af ledamöterne, rådman Paul Printzell, till öfverståthållaren och magistraten med förslag till polisens bättre handhafvande och polismålens skyndsamma afslutande. Det var grefve Axel Wrede Sparre, som då var öfverståthållare, men han hade aflidit redan innan Printzells förslag hunnit öfverlemnas till den komité, som af Kongl. Maj:t tillsattes. Denna komité inkom med ett utlåtande, och på grund deraf förordnade K. M., den 13 Febr. 1776, att öfverståthållaren borde upptaga och afdöma politiemålen. Dermed voro dessa mål dragna från magistraten.

Öfverståthållarne voro sedan år 1634 samme embetsmän, som förut under namn af höfvidsmän, slottslofven, ståthållare m. m. skulle hålla slott och stad konungen till handa, deltaga i magistratens öfverläggningar och gemensamt med denne främja konungens och stadens rätt och bästa; men i 1634 års regeringsform hade stadgats, att *Stockholms stad,* som en tid förut varit förenad med Uplands höfdingedöme, skulle hafva sin särskilde styresman under namn af *öfver-burggrefve,* och kort derefter beslöts, att skulle »titulus mureras och för Offuer-Burg-Grefve sättjas Öfverståthållare». Riksrådet och amiralen Carl Flemming var den förste öfverståthållare i Stockholm och verkade mycket för stadens bästa.

Att öfverståthållaren redan före 1776 varit myndighet i åtskilliga ordningsmål kan man finna af flera gamla förordningar, men ofta var det dock Kongl. Maj:t sjelf som lade sig i saken. Så förordnade drottning Christina, 1649, om »jämna gators läggande» och deras renhållning. Carl XI:s förmyndareregering förbjöd att bygga hvalf öfver gator och gränder. År 1697 förordnade regeringen, att sedan Wrangelska huset inköpts för hofvets räkning skulle på Riddarholmen icke bäras några facklor, utan i stället så många lyktor vid vissa afstånd uppsättas, som kunde räcka till att upplysa gatorna. Nämnda regeringshandling torde böra hågkommas såsom den hvilken gifvit anledning till den äldsta lyktinrättningen i Stockholm. Någon *allmän* lysning med lyktor tyckes dock ej hafva tagit sin början förr än år 1749. Facklors bruk hade förbjudits äfven i andra stadsdelar än Riddarholmen, först år 1725 och ytterligare år 1747, men hofstaten tyckes likväl icke hafva stält sig förbudet till efterrättelse.

Öfverståthållaren hade fordom säte i riksrådet, men i 1720 års regeringsform stadgades, att embetet kunde anförtros en skicklig man utom rådet. Efter statskuppen 1772 kallades dock öfverståthållaren, frih. *Carl Sparre* till riksråd och innehade denna värdighet jemte öfverståthållareplatsen till år 1789, då rådskammaren upplöstes.

Denne frih. Carl Sparre, under hvars tid poliskammaren inrättades och som sjelf dertill kraftigt bidrog, tyckes hafva varit Stockholms utmärktaste öfverståthållare. Han mottog embetet efter hertig Carl, som under några månader efter statsstrecket innehaft det samt äfven sedermera en kort tid, år 1789, under Sparres sjukdom skötte tjensten. I aderton år verkade riksrådet Sparre för hufvudstadens förkofran, och många äro de goda minnena från hans styrelsetid.

En annan utmärkt öfverståthållare var grefve Samuel af Ugglas, som innehade embetet under åren 1797—1809 och hvars minne också lefver i stadens historia.

På samma gång som öfverståthållareembetet, inrättades äfven underståthållarens tjenst. Regeringsformen af år 1634 säger, »att öfverståthållaren skall hafva sig till bistånd en underståthållare af adel, som presiderar i stadsrätten hos borgmästare och råd uti hans frånvaro och den hans ställe i alla andra måtto biträder, när han förhindrad är.» Den bekante Schering Rosenhane nämndes att förvalta den nya tjensten. Då han lemnade underståthållareplatsen för att mottaga landshöfdingetjensten i Östergötland, skänkte honom Stockholms magistrat *100 riksdaler* i erkänsla för det sätt, hvarpå han sitt embete utöfvat. Han återvände sedermera hit såsom öfverståthållare.

Det var alltså under öfverståthållareembetet, som alla politiemålen lades år 1776. Öfverståthållaren sjelf »borde icke allenast varda underrättad om alla brott, som i Residencet kunna förelöpa mot lagar och förordningar, utan ock efter omständigheterna vidtaga de mått, som till den brottsliges straff, näpst och rättelse nödige pröfvades.» Men emedan öfverståthållaren icke kunde vara allestädes och »emedan till hasteliga handräckningar, hvilka ej tåla dröjsmål, ingen hvarken tid eller dag från polisärendenas skyndsamma afgörande vore undantagen», så skulle underståthållaren, i händelse af behof, öfverståthållaren vid dessa ärendens afgörande företräda.

Den *närmaste* tillsynen öfver den nya polisen lades dock hvarken i öfver- eller underståthållarens händer, utan utsågs dertill en särskild, öfverståthållaren underordnad tjensteman, som fick namn af *Politiemästare,* men hvars tjenst förklarades för en förtroendetjenst, som Kongl. Maj:t sjelf egde att bortgifva. Den förste politiemästaren var Henrik von Sivers, son till en prest och hvilken hade studerat i Upsala samt vid flera tyska universitet, se-

dan tjenstgjort i hofrätten och slottskansliet och på senare stället hunnit till sekreterare. Han var en af Gustaf III:s tillgifnaste tjenare och skötte polismästaretjensten med synnerligt nit i konungens intresse, hvarför han också belönades med lagmans titel samt upphöjdes i adligt stånd. Han kallade sig derefter *Liljensparre,* ett namn som för alltid är förenadt med Gustaf III:s historia.

Den som polismästare så utmärkte Liljensparre var dock otvifvelaktigt en af de förnämsta orsakerna till den hätskhet mot polisen, som redan i inrättningens första tid uppstod mot henne och snart rotfäste sig. Öfverståthållaren Carl Sparre försäkrade visserligen, enligt hvad F. A. v. Fersen förtäljer, att poliskammaren ej vore något inqvisitionstribunal, utan att dess verksamhet skulle inskränkas att upprätthålla ordningen inom hufvudstaden, och han förebrådde den under Plommenfelska rättegången bekante revisionssekreteraren Låstbom, att denne ville låta poliskammaren urarta till en inqvisition, »lika farlig för folkets lagliga säkerhet, som för rättvisan och konungens benådnings-prerogativ»; men polisens sätt att gå till väga på den tiden var dock icke så alldeles tryggande för denna lagliga säkerhet, och Crusenstolpe griper väl den gången icke alldeles i vädret, när han anmärker, att Liljensparre hade något af en venetiansk statsinqvisitor i sig. De som voro Gustafs personliga fiender hatade polismästaren, men han älskades ej heller af de opartiska, som endast ville att rättstillståndet skulle vara tryggadt samt att polisen ej skulle tjena despotiska intressen och polismästaren vara regentens blinda verktyg. Bland det lägre folket synes också hafva funnits tillräcklig anledning att icke älska polisens underordnade tjenare.

Emellertid höll Liljensparre ordning i staden, om ock icke »utan anseende till person». Det hände t. ex. att nattvakten fick skrapa för att hon tagit i förvar några nattsvärmare, hvilka stört ordningen, men som funnos vara adelsmän och derföre ej kunde fängslas af en simpel nattpatrull. Polisens diarier från den tiden kunna upplysa om åtskilliga sådana fall.

Liljensparre, som år 1792 utnämnts till underståthållare, erhöll dock afsked redan i början af 1793. Den nya regeringen ville aflägsna honom, liksom så många andra af Gustaf III:s vänner, och han skickades till Pommern för att, såsom man föregaf, der ordna polisen. Efter några år återvände han till fäderneslandet, var kronofullmäktig i general-tulldirektionen samt derefter i tullarrende-societeten och afled år 1814. Såsom polischef har han fått namn af »Sveriges Fouché».

Under Liljensparres tid hade polisen först sina rum i öfverståthållarehuset, f. d. Tessinska palatset vid Slottsbacken, hvilket år 1755 sålts af grefve Carl Gustaf Tessin till borgmästaren Kierrman *, året derpå kommit i kronans ego samt skänkts till hertig Carl och år 1773 inlöstes af Gustaf III samt slutligen köptes af staden och anslogs till öfverståthållarens boställe. Det var i palatsets bakbyggnad, som poliskammaren inrättades, med ingång från den trånga gränden, hvilken mynnar framför börsens östra sida och då kallades »Polisgränd», ett namn som gamla stockholmare nog ännu erinra sig, samt sedan återfått sitt ursprungliga namn: Trädgårdsgatan i staden. Snart flyttades polisen till det närliggande huset i hörnet af Slottsbacken, invid Storkyrkogården. Denna egendom hade egts af en handlande Isaac Breant, och hade dertill hört en stor trädgård, som sträckt sig fram mot slottet, af hvilken den nyss nämnda Trädgårdsgatan sannolikt fått sitt namn. Huset hade sedan kommit i borgmästaren Indebetous ego och inlöstes af kronan från dennes arfvingar, år 1782, då trädgården förstördes. Ännu i dag kallas det för det Indebetouska huset.

Polisen stannade dock ej länge der, utan förlades till Riddarholmen i amirali-

* Gustaf Kierrman, som vid sju riksdagar varit riksdagsman för Stockholm, två gånger borgareståndets talman, också bankofullmäktig och direktör i ostindiska kompaniet, dömdes vid 63 års ålder att, för svikligt förfarande mot kronan och rikets ständers bank, skickas till Marstrands fästning att der i all sin lifstid i fängelse hållas. Han afled också der året derefter. Hans lik fördes till Stockholm och jordades i Riddarholmskyrkan. I kyrkboken står antecknadt: »Borgmästaren Gustaf Kierrman, död i Marstrand af tvinsot, 64 år gammal, begrafdes den 28 Febr. (1767) af församlingens pastor Rosén». Kierrman torde väl vara den enda Marstrandsfånge, som fått sin graf i Riddarholmskyrkan.

tetshuset, det som i medlet af sextonhundratalet tillhört kungl. rådet Pehr Sparre och nu är förvaltningens af sjöärendena embetshus. Redan år 1798 företogs en ny flyttning, nämligen till de först innehafda rummen i öfverståthållarehuset. Der stannade poliskammaren i flera år, och i den mörka gränden har mycket elände dragits inför offentligheten. Tjufvar och skälmar af hvarjehanda slag, lösdrifvare och tiggare samt alla som polisen brukar taga om hand, kände vägen till »Polisgränden», om de ock endast ofrivilligt stälde sina steg dit, och så väl denna gränd, som den der utmynnande Skeppar Olofs gränd samt Trädgårdstvärgränd kunde hafva mycket att omtala, i fall de gamla murarne icke voro så envist tystlåtna. Många år efter sedan poliskammaren flyttats till Helgeandsholmen, hvilket skedde år 1818, gingo några fordna kunder efter gammal vana till gränden bakom öfverståthållarehuset. Så stälde den efter många års fästningsstraff frigifne Lars Molin, den under namnet »Lasse-Maja» kände stortjufven, sina steg till »Polisgränden», så snart han efter sin frigifning anländt till Stockholm och skulle i polisen uppvisa sin förpassningssedel, samt lär hafva mycket förvånats öfver att den gamla välkända lokalen icke mer funnits der.

Det var i »Polisgränden», som *Olof af Wannqvist* skapade sig ett namn som en kraftig efterträdare till Liljensparre och i många år upprätthöll polisens anseende. Han var fruktad af skälmar och illgerningsmän, men aktad af flertalet bland hufvudstadens folk, och om hån var en duglig polischef, var han ej derför någon Fouché. Hvad man haft att förebrå Liljensparre, gälde icke mot Wannqvist. Han skötte sin tjenst med stränghet och ofta kanske en viss godtycklighet, då det gälde att »klämma efter» skälmarne, men han gick icke andras än rättens och ordningens ärenden och var efter samtidas enhälliga omdömen en hedersman, stundom något plump, men med godmod på botten. Om det slags folk, som brukar hafva mest att göra med polisen, ej heller på hans tid kunde lägga bort afvoghet mot polisbetjeningen, så gälde detta ingalunda polismästaren, »store Olle» eller »gamle Olle», som han på det förtroligare folkspråket kallades.

Vår tids humanitet skulle troligtvis icke kunna gilla denne polismästares egenmäktiga sätt att gå till väga och skulle i synnerhet uppresa sig mot det hudstrykningssystem, han, om man får tro berättelserna från den tiden, använde för att framkalla bekännelse; men rättvisan fordrar att man erinrar sig, det han lefde och regerade under helt andra förhållanden än nu. Må vi emellertid vara glada öfver att en sådan tid är förbi. Stockholms moralitet har icke lidit deraf.

Sedan Olof Wannqvist i sexton år skött polismästaresysslan, gjorde konungen honom till adelsman och han satte ett *af* framför sitt namn. Efter att sedan i ännu tolf år och således i allt i tjuguåtta år hafva varit polismästare, utnämndes han till underståthållare och såsom sådan afled han, fyra år derefter, 1834. Hans närmaste efterträdare var *Claës Ulrik Nerman,* som i sju år satt på polismästarestolen och sedan innehade justitiekanslersembetet samt afled såsom landshöfding, år 1852. Derefter har följt en hel rad af polismästare, af hvilka *B. C. Bergman,* nu mera postmästare i Linköping, längst innehade sysslan, nämligen åren 1843—1851.

För polisinrättningen anslogs i början 1,344 riksdaler banko, men år 1800 höjdes anslaget till 5,600. Af detta belopp skulle polismästaren aflönas med 1,200 rdr, sekreteraren med 200, registratorn med 350, tre notarier med 250 hvardera, en vaktmästare med 100 rdr. Fem öfvergevaldiger tilldelades 150 rdr hvardera. Tre gevaldiger på stadens stat och nio på kronans skulle hvardera få 66 rdr 32 sk. Tre extra gevaldiger, fem uppsyningsmän på kronans stat och tjugosju på stadens samt 7 extra uppsyningsmän erhöllo hvardera 50 rdr. Fem »tillökta uppsyningsmän» fingo 25 rdr hvardera i årligt arvode. Till skrifmaterialier anslogs 100 rdr, allt banko. Denna stat fortfor under någon tid att vara gällande, men lönerna höjdes sedermera, liksom polismännens antal ökades. Vid 1842 års slut voro de, förutom stadens tre fiskaler, elfva gevaldiger och sextiofyra uppsyningsmän.

En mer genomgripande förändring skedde år 1850, då med de gamla benämningarne gevaldiger och uppsyningsmän också åtskilligt af den gamla surdegen undanrensades. Mot de lägre polismännens moralitet synes mycket hafva varit att an-

märka under århundradets första hälft, och den andel de fingo i böterna bidrog ingalunda att utveckla den opartiskhet, som man har rätt att fordra af ordningens väktare. En stor del af polismännen hade från början utgjorts af ej blott råa personer, sammanrafsade utan den urskilning, som vid en poliskårs bildande är nödvändig; dertill hade äfven tagits illa kända män, som sjelfva kanske ej voro utan skuld i ett och annat brott. Man tyckes hafva trott, att sådana ej blott voro oskadliga, utan äfven nyttiga genom den närmare personliga kännedom, de egde af brott och brottslingar. Ett plumpt uppförande ansågs ej heller oförenligt med polisbetjeningens handlingar, utan troddes kunna inverka skrämmande på massan. Nyare tiders humanare föreställningssätt har likväl småningom haft sitt inflytande äfven i detta fall, och efter hand förbättrades andan inom polisen. Det är i synnerhet efter 1850, som förändringen mot förr visat sig stor, och allra mest lyckligtvis på de senare åren. Nu mera fordras ej blott en helt och hållet oförvitlig vandel för den som skall mottagas i polisens tjenst, utan äfven flera egenskaper, som borde kunna göra polismännen aktade.

Genom den förändring polisen undergick år 1850 skulle personalen utgöras af 10 poliskommissarier, 20 öfverkonstaplar, 160 ordinarie och 200 extra konstaplar. I denna anordning har sedermera ytterligare ändring skett, som vi här nedan skola närmare framställa.

Sedan poliskammaren i många år haft sina rum i husen n:is 9 och 11 på Helgeandsholmen, flyttades han, år 1852, till sin nuvarande lokal vid Myntgatan. Det nya polisskicket fordrade äfven ny plats för sin verksamhet. Vid dåvarande »auctions- och address-cammares» flyttning från Tyska Brunn, der kammaren efterträddes af judiska synagogan, i slutet af förra århundradet, uppläts ett af staden inköpt hus vid Riddargatan (nu mera Myntgatan) åt auktionsverket. Detta hus skall hafva på sextonhundratalet byggts af en grefve Polus, med hvilket namn funnits åtminstone två, den ene död år 1708 och den andre 1737 samt begge begrafde i Solna kyrka. Vid polisens flyttning fick auktionskammaren åter gifva sig af och stannade på Riddarholmen. Poliskammaren jemte några af stadens verk upptogo ej blott hela det gamla Polu'ska huset, i hörnet af Myntgränden, utan äfven det vester derom liggande, der »Malmens källare» hade sin lokal. Sist nämnda hus säges i fordna dadagar hafva tillhört Gustaf Banér. På samma ställe skall ett af de sex »öppna värdshus», om hvilka Carl IX förordnade år 1603, hafva varit, nämligen det som hölls af Hindrik Danitz och hade skylten »Tre kronor». Ett annat med denna skylt, eller möjligtvis det samma flyttadt, fanns på 1720-talet vid Jerntorget och egdes då af Johan Fittie. *När* »Tre kronor» förvandlades till »Malmens», känna vi ej, men lokalen var i alla fall ganska gammal. Nu hör alltsammans till polisen, som har midt för sig de två smala gränderna upp till Stadssmedjegatan, af hvilka den genom Bellman odödliggjorda ännu i dag på ena knuten kallas K*å*lmätaregränden och på den andra K*o*lmätaregränden, en för öfrigt visst icke ovanlig följdriktighet i det kommunala stafningssättet.

Efter att sålunda hafva irrat från den ena till den andra af polisens många olika lägen under de olika skiftena, återvända vi till poliskammarens förmak.

III.

Klockan är 10 på förmiddagen. En del af poliskunderna skyndar från *den* »Malmens källare», som nu ligger midt emot polishuset. Polisdomstolen öppnas kl. 10, hvaremot poliskammaren ej börjar sina göromål förr än klockan 11, stundom något senare. För att ej längre försumma tiden, inträda vi i domstolen, ehuru hvad der förekommer ej kan ega samma intresse, som i »kammaren». Det är enligt Kungl. brefvet af den 30 Dec. 1864, som de öfverståthållare-embetet för polisärenden tillhörande mål och ärenden fördelats på två afdelningar. I alla de mål, der öfverståthållaren ej omedelbart beslutar, utöfvar polismästaren den embetet tillkommande myndigheten, men der öfverståthållare-embetet har rätt att »handlägga och med slut afhjelpa», der är polisdomaren den utöfvande.

Polisdomstolen är inhyst i ett icke särdeles stort och ljust rum. Mellan de två fönstren i rummets öfre ända har domaren sin plats vid ett bord på en liten upphöjning och vid hvars ena sida synes en no-

tarie, under det en kanslist sitter vid ett särskildt bord framför det ena fönstret. I den nedra delen af rummet finnes ett skrank, bakom hvilket allmänheten har rätt att taga plats. Detta bås saknar icke invånare och är i synnerhet vintertiden eftersökt af dem som önska kostnadsfri värme, men ej frukta för polisen åtminstone för tillfället. Bredvid »publikens tribun» är en afdelning för poliskonstaplar.

Domaren infinner sig och tager plats. Innan hans ankomst till polishuset hafva kommissarierna förberedt målen genom att deröfver uppsätta rapporter, af hvilka domaren oförtöfvadt tager del. En kommissarie ställer sig såsom åklagare på domarens högra sida. »Tio-målen», d. v. s. de som först uppropas, kunna vara ganska många, tretio eller femtio kanske, men de böra vara undangjorda på en timme, efter hvars slut »elfva-målen» skola företagas. Det kan således ej vara fråga om några vidlyftiga förhandlingar. Också går det raskt undan, utan att derför något slarf tyckes komma i fråga. Den ena efter den andra af de tillkallade påropas och införes. Än är det en känd skogshuggare, som låtit sitt folk forsla en timmerflotte genom Norrström i st. f. genom Slussen och, oaktadt sina försök till undanflykter, bötfälles till 15 kronor; än gäller det en husegare på Ladugårdslandets yttersta marker, hvilken underlåtit att köra vatten till senaste eldsvådan och nu skyller på att han har så svårt att höra klämtslagen och för den gången slipper med en varning samt uppmaning att skaffa sig ett särskildt biträde för att hjelpa honom höra när det klämtar; än har en icke privilegierad mångelska idkat offentlig handel till de privilegierades förfång; än är gaslysningsbolaget tilltaladt för att en lykta i en aflägsen stadsdel icke hållits brinnande en afton och derför, då bolagets ombud icke gör någon invändning, fälles till böter af 7 kr. 50 öre.

För öfverdådigt körande äro flera vanligtvis tilltalade, och åkare äro i synnerhet ständiga kunder i polisdomstolen samt bötfällas för flerahanda förseelser. Stundom kan man få se en och samma körsvensfysionomi flera gånger om dagen i detta rum, någon gång som kärande, men i de flesta fall som svarande. Uppfödare af svinkreatur saknas ej heller. De tålas icke inom stadens område, men låta sig icke alltid nöja med polisens utslag, utan gå till kungs för att freda sina grisar. Ofta anföra de att svinen blott äro i pension hos dem för att sedan skickas till landet, men de kunna naturligtvis ej skiljas från de kära pensionärerne förr än dessas uppfostran är fulländad.

Oljud på offentliga platser är en mycket vanlig anklagelsepunkt. I de flesta fall har oljudet föröfvats i icke nyktert tillstånd, och den tilltalade måste då böta för fylleri. Det händer dock, att oljud förekommer utan fylleri, såsom då en dräng för någon tid sedan var tilltalad för att hafva roat sig med lossandet af kanonskott inne på en trång gård, hvilket mindre vanliga nöje orsakat stor förskräckelse i granskapet, men skall hafva skett på fastande mage, endast för att den tillfällige kanonieren skulle få höra huru det toge sig ut.

Försummad gaturenhållning är också stående mål i polisdomstolen, och bötfälles derför ett stort antal husegare af olika klasser. För öfrigt är det omöjligt att räkna upp beskaffenheten af alla de mål, som der förekomma, oaktadt de i allmänhet äro temligen lika dag från dag. Man måste beundra tålamodet hos polisdomaren, som kan stå ut med att under en lång följd af år dagligen sysselsätta sig med dessa evigt enahanda fyllerihistorier, åkarefantasier, mångelskesagor, dessa förseelser mot renligheten och alla möjliga ordningsföreskrifter. Då han den ena dagen sett några dussin smutsiga figurer inför sitt domarebord och dömt i några dussin mål af ungefär lika intresselös beskaffenhet, måste han dagen derpå åter börja med dylikt arbete, och så vecka efter vecka efter vecka, månad efter månad. Han får icke tröttna eller visa sig slapp, ej heller brusa upp mot dem som genom enfald eller trilskhet gifva god anledning dertill. Han skall alltid vara lika vaken och lika intresserad för det som på längden omöjligt kan intressera någon, lika jemn och tålmodig.

Sedan man är vorden mätt på »tio-mål» och »elfva-mål», längtar man ut ur detta rum och arbetar sig fram ännu en gång genom förmaket, mellan konstaplar, stadsvakt och »separationskarlar», af hvilka några ganska kuriösa exemplar ännu finnas qvar; men om man har något enskildt att meddela polisdomaren, erhåller man före-

träde i hans enskilda rum, innanför ett annat, vida hyggligare förmak, der några bättre klädda personer pläga vänta på företräde, i fall de ega något mål i domstolen, och hvarifrån en särskild utgång leder genom en mindre trappa ned i Rådstugränden.

På andra sidan det stora förmaket kan man komma in i registratorns kabinett, der denne tjensteman kasserar in böterna af dem som dömts dertill i polisdomstolen och af en konstapel ledsagats in till honom. Det är en liten nätt bank, der insättningar göras alla förmiddagar.

Men klockan är redan half tolf, och poliskammaren är i full sittning. Hafva vi dertill erhållit tillstånd, kunna vi inträd i denna första afdelning af polisen. Det är ett ganska stort och temligen ljust rum, som likväl icke gör något särdeles högtidligt intryck. Rummet är på hela sin längd deladt af ett skrank, som skiljer den ljusare och upphöjdare delen från den mörkare och lägre. På upphöjningen bakom skranket har polismästaren sin plats. Till höger om honom sitter den för dagen tjenstgörande notarien. Ännu längre bort synas några lägre polismän sysselsatta med skrifning och längst till venster om polismästaren, vid en dörr, som leder till ett litet förmak, hvilket står i förbindelse med registratorsrummet, är ett bord för kanslister.

Utanför skranket, vid den motsatta väggens fönster, äro också bord, der de som ordonnanser tjenstgörande konstaplarne syssla med skrifning. Långt i bakgrunden, invid den med en bild af rättvisans gudinna utstyrda kakelugnen, brinner det eviga ljuset, vid hvilket ett par polismän sätta poliskammarens sigill på åtskilliga handlingar. Strax intill är ingången till polismästarens enskilda rum, der också förhör någon gång anställas och der vi, för några år sedan, åhörde ett sådant med en på den tiden beryktad mörderska. I öfversta vrån, bredvid sist nämnda ingång, är en liten löndörr, på hvilken man i början ej ger akt, men som man snart finner vara en ganska vigtig förbindelseled och för många en högst fatal dörr.

Bakom polismästarens stol blickar från en upphöjdare plats, än någon af de nu lefvande polismännen intaga, en byst af den ofvan nämnde öfverståthållaren, frih. Carl Sparre. Nedanför denna bild vandra stadsfiskaler och poliskommissarier m. fl. polismän fram och tillbaka. Rörelsen utanför skranket är ännu större, och der synes äfven en artillerist i uniform, hvilken också tjenstgör som ordonnans. Garnisonen måste i det fallet bistå polisen, men den tjenstgörande tages dock endast ur artilleriet, af hvilken orsak känna vi ej.

Polismästaren ögnar igenom en diger lunta, som ligger framför honom. Det är rapporter, som uppsatts af kommissarierna efter de förberedande förhör, som vanligtvis hållas med de tilltalade och hvarför särskild lokal finnes i detektiva afdelningen i botter ningen. Polismästaren nämner ett nam , och strax derefter öppnas den lilla löndörren i vrån deruppe. En figur . i hvita linnekläder införes och visas plats vid skranket. Det är en fånge, anklagad för dråp eller mord eller, i vanligaste fall, stöld, kanske också för något annat brott. Förhöret tager sin början. Fången får redogöra för sin föregående lefnad. Det är ofta en rad af förseelser och felsteg ända till dess brottet sätter kronan på verket, stundom med för menniskovännen mildrande omständigheter af oförvållade olyckor, stundom också utan en enda sådan, men vanligtvis brist på uppfostran, saknad af kärleksfullt tillmötesgående i ungdomen, ett handlöst vräkande på lifvets stormupprörda sjö. Någon gång är den tilltalade en bildad person, som med berådt mod, för slem vinning eller hänförd af dåliga lidelser begått brott och för hvilken inga mildrande omständigheter kunna spåras.

Ej sällan söker fången att föra polisen bakom ljuset genom osanna uppgifter. Men man har i de flesta fall god reda på hans föregåenden. Polismästaren har sett honom förut, kanske för många år sedan, men erinrar sig likväl hans person och under hvilka omständigheter han förut haft med polisen att göra. De detektiva polismännen stå också bredvid och taga icke sina forskande blickar från den tilltalade. Polisens diarier öfverbevisa honom eller henne slutligen om att hafva farit med osanning. Polismästaren varder strängare i sitt ransakande, frågorna skarpare, häftigare, mindre möjliga att kringgå. Den tilltalade trasslar in sig i sina svar, beträdes med tvetalan, står slutligen i hela sin moraliska uselhet afklädd för skranket, kastar skygga, stundom ursinniga blickar omkring sig, men fortfar att neka i det längsta, till dess han ändt-

ligen känner sig öfvermannad, förlorar sin djerfhet och måste bekänna. Målet öfverlemnas till domstol, och fången föres ut genom den lilla dörren, som strax derefter öppnas för en annan olyckskamrat, och ett nytt förhör tager vid.

Det fanns en tid, då polismästarne ansågo sig böra skrämma de tilltalade till bekännelse. Om torturen också redan då var afskaffad samt till och med den extra tortur, som emot lag och förordning bestod uti att leda ut en ransakningsfånge från polissalen för att i fängelset eller något aflägset rum söka genom käppen mjuka upp hans styfva sinne, så hängde dock länge den seden med, att polismästaren med hårda ord och barska miner skulle inverka på den tilltalade. Den tiden tillhör dock nu ett förflutet. Polismästaren är lugn och allvarlig, men mild och söker vanligtvis genom goda ord få fram sanningen och förmå den tilltalade att öppet tillstå, ifall han verkligen är skyldig. Den allmänna säkerheten har ingalunda lidit deraf. Den oskyldige kommer derigenom att förr njuta sin oskuld till godo, och den skyldige slipper derför icke undan.

Det är icke polismästaren ensam, som ransakar och dömer i poliskammaren. När han slutat de mål, som höra under honom, sätter polisintendenten sig i hans stol och företager en annan afdelning af polismål. Polismästaren, polisdomaren och polisintendenten äro de tre personerna i gudomen vid Myntgatan. De äro tre och dock ett, men för hvar och en af dem finnes en särskild kunglig instruktion. Polisintendenten åligger att närmast under polismästaren utöfva förmanskap öfver poliscorpsen. Han skall, med biträde af underlydande befäl, gifva polispersonalen praktisk undervisning och öfning i tjensteåligganden samt öfva tillsyn och kontroll öfver alla polismännens uppfyllande af deras skyldigheter. För öfrigt är han polismästarens andra jag och delar med honom äfven ransakningen i poliskammaren.

Se, hvilken lång rad af hvitklädda figurer, som nu träder in genom den lilla dörren! Det är icke längre en och en eller ett par på en gång, utan femton, tjugo eller ännu flera. Det är lösdrifvarnes trupp, män och qvinnor om hvarandra, de flesta klädda i fångdrägt, men några i egna kläder. Enda skilnaden dervid är, att de som ej hafva egna, någorlunda snygga kläder, iföras fångdrägten. Några hafva tagits uteliggande nattetid i Djurgårdsbergen, andra i Stadsgårdshamnen, somliga här, andra der. De hafva ingen sysselsättning. Många äro ännu arbetsföra, några kanske oförmögna till arbete. Ett och annat skurkansigte bland de många slöa och själlösa blickarne, någon gång vackra drag med en blick, som icke tyckes motsäga allt hopp om återgårg till en nyttig verksamhet. Der äro gubbar och barn, unga flickor och ålderstigna qvinnor. Några gråta, andra blicka med ett fräckt leende omkring sig, de flesta se fullkomligt liknöjda ut.

Några äro förut varnade för lösdrifveri, somliga straffade för brott, andra hafva aldrig förr stått inför polisens skrank. Några ställas åter på fri fot, med förmaning att skaffa sig arbete inom en vecka, andra återföras i häkte för att skickas till Waxholm, andra förpassas genast till norra eller södra arbetsinrättningen, somliga skola intagas på sjukhus, några öfverlemnas åt fattigvården. En qvinna, som enligt intyg, »super förskräckligt», anhåller sjelf om att få komma till norra arbetsinrättningen, ty den inrättningen känner hon bäst till. Hon får sin önskan uppfyld, niger och lemnar salen med förnöjdt leende. En ung qvinna, omkring 20 år, med ett både vackert och intelligent utseende, tages i förvar, emedan hon är en oförbätterlig lösdrifverska. En äldre man, som ser ganska arbetsför ut och har mycken säkerhet i sitt väsende, förklarar bestämdt, att han ej vill återgå till arbetshuset. En gosse på 15 år har deremot frivilligt inställt sig för att skickas dit. Då det icke finnes någon, som vill taga sig af den arme gossen, hvilken ser klen och eländig ut, får han komma dit han önskar — en lifsverksamhet som börjar bland »Dillströmmarne!»

Har man ett par timmar med uppmärksamhet följt målen i poliskammaren, kan man behöfva en stunds hvila. Det är ansträngande för den som ej är van dervid, att på en gång se så mycket af samhällets skuggsida. Till förströelse kunna vi göra ett besök i bottenvåningen och taga den detektiva afdelningen i betraktande.

IV.

Poliskommissarierne och konstaplarne äro delade på två afdelningar: *detektiv*polisen

(den som skall upptäcka brott), äfven kallad säkerhetspolis, och *ordningspolisen*. För den förra står en poliskommissarie i spetsen, och den detektiva styrkan utgöres af 5 öfverkonstaplar samt 25 konstaplar. Ordningspolisen har 7 kommissarier, 27 öfverkonstaplar, 180 ordinarie och 90 extra konstaplar. För ordningspolisen är Stockholm delad i åtta distrikt, af hvilka hvart och ett af de sju har en kommissarie, men det åttonde förestås af en öfverkonstapel. För tillsyn öfver prostituerade finnas en föreståndare, hvilken på samma gång är kommissarie i ett distrikt, samt en öfverkonstapel och 4 konstaplar.

Alla de polismän, som synas i uniform, tillhöra ordningspolisen, med undantag af kommissarierne, hvilka endast vid vissa tillfällen taga sina uniformskläder på sig. De som tillhöra säkerhetspolisen hafva deremot aldrig uniform. Under de framsteg, som vårt polisväsende i allmänhet gjort på de två senare årtiondena, har säkerhetsafdelningen gjort de icke minst vigtiga. Sådan hon för närvarande är ordnad och verkar, tyckes hon, åtminstone i de flesta fall, godt uppfylla sin bestämmelse. Bland denna afdelnings polismän finnas också ganska intelligenta personer. Af stort intresse är att samtala med dessa män och få en åtminstone ungefärlig föreställning om huru de gå till väga i allmänhet för brotts upptäckande och brottslingars ertappande. Våra förhållanden äro lyckligtvis icke så storartade, som i andra länder, t. ex. i det sedliga England, der brott mot eganderätten äro så vanliga och idkas med en så långt drifven skicklighet; men äfven här kan man genom att lyssna till en polismans framställning få en och annan inblick i åtskilligt, hvarom den laglydige medborgaren vanligtvis ej eger någon kännedom. Stundom kan det dock hända, att polismannen är mycket förbehållsam eller att han finner det hela föga värdt att närmare vidröra. Det inträffar ock, att polismannen icke finner skurkarne nog framstående och derför skänker dem sitt förakt.

»Nu för tiden ha vi just inga utmärkta bofvar», sade nyligen en såsom detektiv högst skicklig och mycket aktad polisman.

På vår invändning, att bofstreck af ganska omfattande slag dock icke saknas, svarade han:

»Ja, men allt är så nivelleradt. Det är ingenting som sticker upp öfver den jemna slätten.»

Trots bristen på »riktigt framstående skurkar», har säkerhetspolisen dock en lika ansvarsfull, som svår uppgift. Ordningspolisens uppgift är visserligen af annat slag, men hennes tjenst är ock ganska ansträngande och ingalunda utan obehag. Åtskilligt torde ännu lemna något öfrigt att önska, men i allmänhet sköter ordningspolisen sin tjenst nu mera med det nit och det goda omdöme, som man har rätt att fordra, ja, kanske med med mera nit än hvad man billigtvis kan begära för den lön, som derför lemnas. Lönerna äro mycket större nu än för få årtionden sedan och ofantligt öfverlägsna hvad som, enligt hvad här ofvan visades, gevaldiger och uppsyningsmän erhöllo i århundradets början; men lefnadskostnaderne hafva stigit i kanske ännu högre förhållande, och polismännen hafva nu alldeles inga inkomster bredvid den ordinarie lönen, hvilket förr var fallet. De äro således i sjelfva verket sämre lönade nu än förr, liksom deras antal ej heller är tillräckligt, två ganska vådliga omständigheter i ett samhälle, som sätter värde på ordningens upprätthållande och som önskar att ordningens väktare skola åtnjuta en från näringsbekymmer fri tillvaro.

Säkerhetspolisens tjenare hafva något högre inkomst än ordningspolisens, men de förra skola hålla sig kläder sjelfva. Kommissarien-chefen har 2,800 kr.; tre öfverkonstaplar hafva hvardera 1,000 kr. i lön och 400 i tjenstgöringspengar; två öfverkonstaplar hafva i lön och tjenstgöringspengar hvardera 1,200 kr.; tjugo konstaplar hafva 900 i lön och tjenstgöringspengar samt 60 kr. till kläder; fem konstaplar hafva, hvar och en, 800 samt 60 till kläder.

Ordningspolisens fyra äldsta kommissarier åtnjuta 2,200 kr. samt de tre öfriga 2,000 hvar och en; sex öfverkonstaplar hafva 1,400, femton hafva 1,200 och sex 1,100 kr.; tretiofem konstaplar hafva 900, etthundrafem 800 och fyrtio 700 kr. Nitio extra konstaplar hafva hvar och en 360 kr.

I förbigående kan erinras, att öfverståthållaren erhåller af staden 9,000 kr. samt af staten ett lika stort belopp och har boställe. Underståthållaren, som ej har boställe, får af staden 2,250 och af staten 4,500 kr. Polismästarens lön är 7,000,

polisdomarens 5,500 och polisintendentens 4,500 kr.

Hvarifrån rekryteras polismännen? De flesta tagas från militären, synnerligen från flottans manskap och underbefäl vid Stockholms station, och dessa varda vanligtvis de bästa i polisens tjenst. Några hafva ock erhållit akademisk bildning, åtminstone varit studenter samt äfven tagit kameralexamen. Detta är t. ex. för närvarande fallet med två af de t. f. stadsfiskalerna, af hvilka den ene egentligen är öfverkonstapel. Den tredje stadsfiskalen har genom intelligens och förmåga såsom förträfflig polisman svingat sig upp från skomakarestolen, der han började sin bana. Utsigten till befordran är naturligtvis en god sporre för de underordnade polismännen — så vidt deras ytterst knappa inkomster tillåta dem att någon tid stanna på en lägre plats. Detta tyckes dock icke vara händelsen för närvarande, då man ser att den ene duglige konstapeln efter den andre lemnar polisens tjenst för att egna sig åt någon sysselsättning, genom hvilken han utan bekymmer kan lifnära sig och de sina.

Säkerhetspolisens lokal i bottenvåningen af polishuset, der de förberedande undersökningarne ofta hållas, utgöres af sex rum. De kommissarier, som höra till ordningspolisen, hafva ett samlings- och mottagningsrum i öfra våningen, i granskapet af förmaket och polisdomstolen. Från säkerhetspolisens våning leder en liten trappa omedelbart upp i cellfängelset. I denna våning är ock polistelegrafen, en enkel inrättning, som lätt skötes af polismännen och genom hvilken man från centralpolisen kan sätta sig i ögonblicklig beröring med polisvaktkontoren i stadens åtta distrikt. Af denna telegraf tyckes polisen hafva stor nytta.

Inom samma afdelning finnes ett af förre öfverståthållaren frih. Bildt skänkt bibliotek till polismännens nytta och nöje. Säkerhetspolisen har också ett porträttgalleri, icke af sina egna medlemmar eller sina vänner, men af dem, hvilkas drag polisen likväl önskar qvarhålla i minnet. Det är en i två stora fotografi-albums inneslutna utsökt samling af skurkar af högre och lägre ordning, äfven ty värr af en och annan mer lättsinnig och vilseförd än brottslig. Här finnas förrymda illgerningsmän från alla delar af Europa och äfven från Amerika, personer af alla åldrar, män och qvinnor, och af alla yrken. boffysionomier, dumma, fåniga, illsluga drag, några riktigt vackra och hyggliga, andra vederstyggligt ohyggliga. En och annan har försökt att vid fotografieringen förvrida sina anletsdrag, på det han skulle varda oigenkänlig, men har sedermera nödgats hålla sig stilla vid en ny fotografiering, och så har man fått två olika bilder af samma original. Ett mycket stort antal af de inhemska originalen idka, efter hvad man af underskrifterna finner, ett yrke, som kallas »marknadsbesökande».

V.

Om vi åter inträda i poliskammaren för att sedan gå ut genom den ofta nämnda lilla dörren i öfversta hörnet till venster, finna vi oss plötsligt i *cellfängelset*. Det var en tid, då fångarne släpades genom stadens gator, de manliga bevakade af stadsmilitärer, på folkspråket kallade »korfvar», de qvinliga af den särskilda afdelning fångvakt, som hade namnet »separationskarlar», vanligtvis kallade »seffration» eller, ännu folkligare, »paltar». Det var en obehaglig syn. Nu mer kommer sådant icke i fråga, om ej i högst sällsynta fall, då någon skall föras till eller från straff- och arbetsfängelserna på Långholmen och på Norrmalm, men då vanligtvis flera forslas på en gång i en täckt omnibus. Några stora fångvagnar med celler, som man ser i Paris, behöfvas här icke. Det är blott ett enda steg från poliskammaren in i ransakningshäktet, och dit är ej heller många steg från rådhusets domstolar, allt doldt för den yttre verlden. För den som från poliskammaren föres genom den lilla dörren för att sedan passera ännu en dörr, hvilken igenläses med säkra lås, och der stanna, är anblicken af fängelsets korridorer otvifvelaktigt ganska hemsk; men den som kommer dit endast för att taga närmare kännedom af förhållandena i denna afstängda del af verlden samt sedan kan, när han vill, åter gå ut på gatorna och torgen, har anblicken egentligen icke något dystert med sig. Man befinner sig på ett af de fyra våningarnes öppna gallerier, ljusa och luftiga gångbroar, hvilka af ett temligen stort mellanrum skiljas från den yttre muren, men som på sin andra sida visa dörr vid dörr, alla

väl tillbommade. När man kastar blicken på dessa dörrar, öfvergår intrycket till det mindre behagliga, ty man förstår att hvar och en sådan dörr på sin afvigsida vändes åt ett litet fängelserum. Vid hvarje dörr hänger på korridorens vägg ett litet, svart plån, på hvilket invånarens namn står skrifvet.

Fängelset har 167 sådana celler, af hvilka 16 äro fullkomligt mörka samt 5 eller 6 nyttjas för ekonomien. De hafva ännu aldrig under de tjugotvå år, som cellfängelset begagnats, varit alla på en gång befolkade. Det högsta antalet af fångar samtidigt lär hittills hafva varit 135, och det lägsta 60. Då vi senast, i Oktober innevarande år, besökte fängelset, voro 90 celler upptagna. Af dessa beboddes 42 af hvad på fängelsespråket kallas »vatten- och bröd-drickare». De mörka cellerna nyttjas nu mer aldrig, om icke på kort stund såsom straff för disciplinärförseelser bland fångarne. Vi sågo en gång en qvinna inneslutas i en sådan cell, sedan hon under utbrott af ursinne förstört allt löst som fanns i den ljusa cellen och ej kunnat förmås till stillsamhet. Mörkret tycktes fullkomligt lugna henne. Dessa mörka celler äro så absolut mörka, att icke den svagaste ljusstrimma tränger dit in. Den som också endast på försök låter under några minuter stänga in sig i en sådan cell, erfar en ganska obehaglig känsla, då dörrarne tillbommas och han lemnas i becksvart mörker; men huru mycket ohyggligare måste det icke vara, då den instängde icke vet när han åter skall få se dagsljuset.

Hvar och en af de ljusa cellerna har en mycket liten glasruta på dörren, genom hvilken man från korridoren kan taga det inre i betraktande. När man vandrar der ute från dörr till dörr och kastar en blick genom de små titthålen, kan man icke gerna undgå att känna medömkan med dem som finnas på dörrarnes andra sida, äfven om de flesta af dem icke i särdeles hög grad förtjenar det. Än ser man en fånge vanka fram och tillbaka inom det trånga utrymmet, öfverlemnande sig åt en hemsk förtviflan, än sitter han och stirrar stelt på väggen, än, och detta oftare, tyckes han se temligen likgiltig ut. Några draga sig in i vrån vid dörren för att undgå den spanande blicken, hvilken de svårligen kunna se, men hvars egare de höra utanför dörren; somliga ligga på bädden och läsa samt dölja ansigtet med boken, när de höra någon nalkas; andra sätta ett grinande ansigte innanför glasrutan.

Hvarje cell har en hängmatta, som hakas upp vid väggen, en liten bänk, ett litet, väggfast bord med några andaktsböcker, en klosett med vattenledning — det är möbleringen. Fönstret, med starka galler, sitter högt upp. Väggarne äro kala. Genom två öppningar på väggen insläppes värme och besörjes luftvexling. Fången kan få nyttja egna sängkläder, liksom han också får äta den mat, som någon vänlig hand bär till honom. Detta senare är icke ovanligt. Vanligtvis är det den qvinliga troheten, hvilken icke sviker och som ej fruktar att infinna sig i fängelset. Så har man under de senare veckorna hvarje dag sett ett fruntimmer, som burit mat och kommit med vederqvickelse till den man, hon älskar, men hvilken kanske icke tvekat att i lyckans dagar öfvergifva henne.

Den föda, som bestås fångarne, är för öfrigt hvarken dålig eller otillräcklig. Ett besök i köket kan öfvertyga den som intresserar sig derför, huru renligt och omsorgsfullt maten tillredes, och när man möter fångknektarne, som bära upp middagsmaten till cellerna, ser det ingalunda osmakligt ut. Hvarje fånge erhåller till middag 35 kub.-tum soppa, som är kokad på 40 ort färskt kött och afredd med 10 ort kornmjöl, samt 20 ort benfritt kött, 35 kub.-tum potatis och 1 skålp. 35 ort bröd, ett godt, saltadt och väl kryddadt bröd, hvilket senare äfven »vatten och bröddrickarne» nu mer erhålla. Några dagar gifves ärtsoppa och salt kött. Till morgon och afton få fångarne fyra gånger i veckan korngryns- samt tre gånger rågmjölsgröt.

Detta är i cellfängelset, men polisen har äfven ett reservhäkte, det fordna rådhushäktet. Då man från det förra går dit, kan man i förbigående kasta en blick på fångarnes promenadplats, der de en half timma hvarje dag ega rätt att röra sig i fria luften. I den stora portgången, som leder ut till platsen, står ett stort antal stöflor och skor uppradade, liksom i korridoren till ett stort hotel nattetid. Fångarne utbyta sina tofflor mot dessa skodon, när de hafva sin promenadstund. Sjelfva promenadplatsen är genom höga plank delad i fem små gårdar. I hvar och en af

dessa insläppes en fånge i sender, ty äfven vid åtnjutandet af frisk luft måste afskilningssystemet iakttagas. Högt öfver alla planken är en plats för bevakningen, hvilken kan på en gång se öfver alla fem gårdarne. Den plats, som finnes mellan gårdarne och byggningen, är något större än hvar och en af dessa gårdar, och der få understundom, enligt hvad en fångknekt upplyste, de »bättre karlarne» göra sin promenad. Ordet skar i öronen på oss, ty det uppdagar, att man ännu i vår tid gör skilnad på »bättre» och »sämre» folk äfven i fängelserna. Många andra spår till en sådan skilnad hafva vi dock ej funnit uti i fråga varande fånghus.

Reservhäktet, som ligger under rådhuset, men hvartill man kommer utan att från polisen och cellfängelset behöfva gå ut på gatan, är ett hål af värsta beskaffenhet och gifver en föreställning om huru fängelserna fordom sågo ut. Der äro både gemensamhetshäkte och särskilda fångrum, alla ohyggliga. De flesta fångar, som tagas i ett mindre snyggt tillstånd, sättas först i reservhäktet för att badas och utbyta sina paltor mot den rena fångdrägten. Äfven de som häktas nattetid föras dit, och det händer att lösdrifvare kunna der få stanna öfver en söndag. Genom en smal gång kommer man förbi qvinnohäktet, ett temligen stort, men föga ljust rum, till åtskilliga smärre fångrum. I dem finnes ej den ringaste beqvämlighet, och vi hafva sett fångar sitta på det smutsiga golfvet och förtära sin middag. Man vämjes vid synen och ryser. Det bästa rummet i rådstuhäktet är badrummet, der fyra snygga badkar främja renligheten och hvarifrån uslingarne sedan, iklädda fångdrägten, föras upp i cellfängelset. Deras egna kläder förses med nummer och gömmas för egarens räkning. Fångar med snygga egna kläder och som ej äro fängslade för gröfre brott, iföras icke fångdrägt.

Inom dessa fängelselokaler finnes nu mer äfven bysättningshäktet, som dock hittills lär varit bebodt blott en enda gång.

När man efter en dag i polisdomstolen, poliskammaren, öfriga lokaler i polishuset, i cellfängelset och reservhäktet åter träder ut i det fria, rörliga lifvet på Stockholms gator, drager man ovilkorligt ett djupt andedrag af tillfredsställelse öfver att hafva lemnat allt detta bakom sig.

Kärlekens lustgård

(efter Anastasius Grün).

När nattens vänliga slummer
Sin väfnad af silfver slår,
Då sväfvar jag bort till en lustgård,
Der kärleken ensam rår.

Af stilla grönskande marker
Och blommor vinkas jag dit;
Der ansar jag glad min lustgård,
Den smyckar med vänlig flit:

Med kärlekens glädje och sorger,
Tills morgonen gryr i glöd; —
Dock icke med all min glädje
Och icke med all min nöd!

Ty om hvar dröm om sällhet
Gestalten af blomma tog,
För alla de blommorna funnes
I parken ej ängar nog.

Och skulle hvar tår få falla
Som dagg på ängarna blott,
Ett blixtrande haf af perlor
Man såge, der parken stått.

Och loge kärlekens blickar
Som solar från himlens blå,
Fler solar glänste i parken,
Än strån på ängarna stå.

Och flöge hvar kyss som fjäril
På skimrande vingar kring,
De funne ej blommor tillräckligt
I hela den vida ring.

Dock skulle hvar tvist förmörka
Som skyar solarnes sken,
Ack, himmelens båge blefve
Väl evigt strålande ren.

Och sköte hvart drag af falskhet
Som bolmört upp ur mark,
Helt visst en bolmört aldrig
Ännu jag sett i min park.

Så ser jag i drömmen min lustgård
Af kärlekens glädje och nöd;
Dock ack, hur annorlunda,
När morgonen gryr i glöd!

Ty solarne alla förbrunnit,
Hvar fjäril fladdrat sin kos,
Försvunnen är ängarnas grönska,
Och vissnad är hvarje ros.

Som dagg blott tårarna strömma,
Blott bolmört frodas der då,
Och öfver härjade knoppar
De svarta skyarna gå.

Fjalar.

Några ord om skådeplatsen i våra dagar.

Nu, som alltid, finnes väl svårligen något ämne, som, om också af olika grunder, mera intresserar både vidare och trängre kretsar, än just skådeplatsen, dess tillstånd och brister, dess möjliga förtjenster och dess framtida öde. Hela verlden sysselsätter sig med teatern, det är en gammal, känd sak, och detta emedan teatern är ett ämne som alla tro sig förstå, just derför att den till mål för sin framställning har menniskan sjelf. Likväl händer det mycket ofta att både allmänheten och granskaren missförstå dess sträfvan eller fordra af den hvad den i ett gifvet tidsmoment omöjligen kan prestera. Ty om någon af de sköna konsterna är en lefvande återspegling af allt som rör sig hos tiden och dess menniskor, så är det just skådespelarekonsten och dess verkningskrets, teatern. Är nu tiden genomgående prosaisk, vinningslysten, febersjuk efter materiell njutning och likgiltig för det andliga lifvets kraf, så måste dess spegel af ren naturnödvändighet återgifva denna bild utan att smickra, ty teatern kan icke bestå utan ständig påverkan af det yttre lifvet i hvars midt den ligger, alltid färdig att emottaga de ingjutningar af olika slag, som från denna omgifning tränga sig på den. Är det väl möjligt att tänka sig en skådeplats med strängt idealistisk rigtning i en sådan tid, och tror någon att en sådan skådeplats skulle kunna påräkna allmänhetens intresse och medverkan för sina konstnärliga ändamål? Sjelfva Goethe gjorde i Weimar ett berömdt försök i den vägen, och det är bekant att det icke kröntes med framgång; han måste mot sin vilja lemna plats på sina antika tiljor åt sin nya tids lösa mat, representerad af Iffland och Kotzebue, och så måste det gå för hvar och en annan som vill upprepa hans försök. Skådeplatsen måste således vare realistisk och den måste på samma gång vara nationell och folklig; men huru skall den kunna blifva det?

Genom en nationell dramatik, blir svaret på frågan. Men nu veta vi mer än väl; — åtminstone borde vi veta det, efter som det i hvarje teaterkritik hos oss inpräglas; — att vi icke ega, och aldrig egt någon nationell, någon inhemsk dramatik. Detta har så ofta blifvit sagdt; det står att läsa i de läroböcker som man sätter i händerna på våra barn; det omtalas som stående slagord i hvarje teateranmälan i våra dagliga tidningar; det användes som förgyllningsmedel när man vill skildra andra länders verksamhet på samma område, och vi hafva tvungits sluta med att tro det, med eller mot vår vilja. Detta ständiga predikande om vår ovärdighet och oförmåga att sjelfva skapa något, har burit sin ganska naturligt utbildade frukt i den omständigheten att när ett svenskt drama någon gång vågar sig fram öfver våra scener, så stå åskådareplatserna, i synnerhet de så kallade bättre, för det mesta tomma, sedan kritiken efter första uppförandet hvässat sitt svärd för att slå ihjäl det nyfödda fostret. Följden häraf är att teaterstyrelserna fått en ordentlig skrämsel för svenska originalstycken, inga nya författare uppstå, och våra teatrar lefva nästan uteslutande på öfverflyttningar från andra länders dramatik. Detta åter har haft till följd att våra skådespelare blifvit så uppöfvade kosmopoliter, att

när det någon gång gäller att framställa svenska karakterer, hafva de icke längre några färger för framställningen, och finna sig nästan som främlingar i eget land. Allmänheten åter känner i deras skapelser icke mera igen sig sjelf, finner följaktligen icke något lefvande intresse vid hvad den ser, och kommer allt mera till den öfvertygelsen, att teatern är till uteslutande för lust.

Kunde vi svenskar i allmänhet lära oss den svåra konsten att hålla något på hvad vi sjelfva ega, utan att derför falla i sjelfförgudning eller likgiltighet för andra, så vore mycket vunnet. Det talas till exempel vidt och bredt om att vi icke ega några stora skådespelare och detta är till en viss grad beklagligen en sanning; men stå vi derföre som parias i jemförelse med de andra folken? Jag tror det icke, och ser man sig omkring utom våra gränser, så ser det ut alldeles som hos oss. Verkligt *stora* skådespelare, och det är nu endast om sådana, som vi tala, finna vi i våra dagar ingenstädes. Vår tid, som har till uppgift att utjemna allt, har öfvat sin nivelleringskonst äfven på detta område, och icke minst der. De lysande meteorerna ha försvunnit, men till ersättning för hvad som förlorats har en sak vunnit, nemligen: samspelet. Ty det är icke alltid som de stora låta inklämma sig i den trånga ram som samspelet fordrar, och en hvar som sett några af utlandets storheter inom dramat, en Ristori, en Kean, en Phelps eller Davison, vet mycket väl att de ofta, just genom att träda utom ramen, framstått som lysande stjernor på helhetens bekostnad. Att med detta icke någon talan förts för det underhaltigas totalverkan, hoppas jag man inser, liksom icke dermed velat sägas, att ej Paris, Wien och Köpenhamn ännu ega en och annan skådespelare mera framstående än mängden af våra egna, äfven om det måste erkännas att vilkoren för deras framträdande varit lyckligare än i allmänhet hos oss. När man här hemma bedömer skådeplatsen och dess verksamhet, har det alltid förefallit mig som om man glömt eller förbisett en ganska vigtig faktor i den dramatiska konstens utveckling, och det är en god teater af *andra ordningen*. På landets första scen har man, med full rätt, visat sig ega stora anspråk, och med den har man också, i följd häraf, strängt nagelfarit; men på teatrarne af andra ordningen har man aldrig visat att man egt något anspråk. Följden deraf har varit den att den främsta scenen, aldrig, eller åtminstone högst sällan kunnat, här som i andra länder, värfva författare- eller skådespelarekrafter från dem, för att dermed stärka och främja det nationella och folkliga elementet hos sig sjelf. Med undantag för Södra teatern, der för ett tiotal af år sedan, en god svensk skådeplats af andra ordningen höll på att grundas; men der först de tyska lokalposserna i mer eller mindre lyckade efterbildningar och sednare de all sann konst uppslukande Offenbachska parodierna vunno inträde och envåldsmakt, har ingen af de svenska, mindre skådeplatserna haft att glädja sig åt eller frukta någon egentlig granskning hvarken af sina stycken eller sina skådespelare. Man har visserligen slagit ner på en eller annan företeelse af ovanligt framstående eller ovanligt dålig beskaffenhet; men man har här som alltid i det senare fallet gått endast straffande, aldrig straffande och *tillika* undervisande tillväga. Och det sednare är dock en omistlig beståndsdel i all god kritik, hvars uppgift är att icke allenast säga oss hvari och huru vi fela, utan äfven huru vi skola kunna undvika eller rätta vårt fel. Jag vågar tro, att om alla som älska skådeplatsen och den dramatiska konsten, ville visa detta äfven då dess idkare icke alltid lyckas att framställa *det bästa*, så skulle ett friskare lif snart pulsera äfven inom denna gren af skön konst i vårt land. Men för detta ändamål fordras öfverseende med adepten och aktning för den mogne konstnären, äfven då de misstaga sig. Ingen finnes väl, som med afsigt vanställer det skönas gudomliga drag, och ingen bör då heller afspisas med endast bittert klander och hånfulla tillmälen, icke alltid ohörda inom vår dagskritik.

Ville man sedan, i stället för att i tid och otid tala om den totala bristen på inhemska dramatiska alster, medgifva att vi dock i den vägen ega åtskilligt som icke är så aldeles förkastligt, och tillstå att namnen Gustaf den tredje, Kellgren, Adlerbeth, Leopold, Lindegren, Hallman, Kexell och Envallson från förra tider, och namnen Beskow, Börjeson, Cramèr och Blanche från senare, likväl betyda något, så tror jag att

man sörjde bättre för en möjlig kontinuitet, än nu är fallet. Man afskräckte då åtminste inte helt och hållet de unga från att försöka sig på den svåra banan, äfven om man inte ville erkänna att någon nu lefvande författare gjort något som förtjenade ihågkommas.

Svensken är ju, som kändt är, alltid rädd för att framträda ur mängden, som omger och skyddar honom, och det förefaller mig ganska naturligt att ingen af våra unga snillen vill vara den förste att bryta väg på en bana, der han alla dagar får höra att han icke eger några föregångare. Han läser i denna dom, naturligt nog, en ganska nedslående spådom om den välvilliga rättvisa som en vacker dag kommer att vederfaras honom sjelf.

FR. HEDBERG.

Slutad lektion.

Skolmästaren Förstånd en dag
Satt styf och stolt i sin kateder
Och pluggade med godt behag
I mina känslor vett och seder.

En satt der kammad, fin och ren,
En ann' i synen håret hängde;
En var orörlig som en sten,
En ann' med benen flitigt svängde.

Den ena såg rätt menlös ut,
Fast skälmen bakom örat bodde;
En annan åter, som fått stut,
På golfvet sur och trumpen glodde.

Magistern, höglärd, skrek och röt,
Gaf frågor och fick svar besatta.
Den lärdom, från hans läppar flöt,
Ej någon af dem tycktes fatta.

Då uppläts dörrn. En flicka steg
Helt sakta in i lärosalen.
För pedagogen skälmskt hon neg;
Förbluffad släpte han linealen.

Från bänken upp hvar pojke sprang,
Den spakaste med ens blef yster!
Nu var ej någon längre bang;
Skolmästarn blott satt stum och dyster.

Till sist han reste sig och skrek:
»Var det den visdom jag er lärde?
Er håg står blott till ras och lek!»
Och dermed — gick han sina färde.

V. E. ÖMAN.

Boknyheter.

Hildebrand, H. H., De förhistoriska folken i Europa. 1, 2 häftet. 1873—74. (Pris: 1 kr. 25 öre häftet.)

Det är alldeles otvifvelaktigt att den uppmärksamhet fornkunskapen väckt med hvarje dag tilltager hos den stora allmänheten i vårt land. Vi anteckna detta som ett sakförhållande, utan att för tillfället inlåta oss på de många samverkande orsakerna. Det är således förklarligt att denna allmänhet önskar arbeten, i hvilka hon kan på ett lättfattligt och åskådligt sätt lära känna de vackra slutföljder till hvilka denna vetenskap redan hunnit. Hvad angår den svenska fornkunskapen ega vi också en följd af särdeles framstående skrifter, hvilka gjort till sitt syfte att tjena denna vetgirighet; men med undantag af en öfversättning af John Lubbocks »*Prehistoric times*» hafva vi hittills saknat ett verk som skänkte en öfverblick äfven af de utländska forskningarna och i ett stort sammanhang framstälde lifvet och minnena från de äldsta skedena af vår verldsdels odling. Förf. till föreliggande arbete har imellertid gripit saken an, och att döma af de utkomna häftena samt hans föregående verksamhet är han sitt värf vuxen. I sitt första kapitel meddelar han en kort

öfversigt af vetenskaperna om menniskan och hennes verk, nämligen antropologien, språk-, religions- och kultur-vetenskaperna, af hvilken sistnämda arkeologien är en gren. Men man varsnar snart att det hufvudsakligen blir den senaste med hvilken förf. här kommer att sysselsätta sig, ehuru en eller annan sidoblick åt de öfriga ej heller saknas. Också är detta helt naturligt, då vi om de förhistoriska folken föga kunna känna annat än hvad de fasta och och lösa fornlemningarna gifva vid handen; och särskildt hvad språken angår äro dessa fullkomligt stumma. Äfven om religionerna kan man ännu endast uppställa mer eller mindre antagliga slutsatser, ingenting bestämdt. Antropologien är ännu en så ung vetenskap, att hon nästan blott rör sig på gåtornas och frågornas område, hvad de förhistoriska folken vidkommer. Allt hänvisar följaktligen ännu på arkeologien som utgångspunkt, när det gäller ett utredande af dessa folks tillvaro och odling.

I de båda utkomna häftena har förf., utom det nyss nämda inledande kapitlet, blott medhunnit det andra, de fasta fornlemningarna, samt början af det tredje, fornsakerna. I det förra lemnar han en »jemförande granskning af de grafvar och fornvårdar som tillhöra de ifrågavarande folken», i det senare ännu hufvudsakligen blott en öfversigt af den skandinaviska fornkunskapens historia och kritik öfver treperiodsystemet hos olika författare. I allmänhet synes förf. hållit en lämplig medelväg mellan det allmänt intressanta och det blott för vetenskapsmän vigtiga; en och annan gång förirrar han sig kanske för mycket in på det senare området, hvilket må ursäktas honom, såsom sjelf ifrigt sysselsatt med dithörande frågor, och dessutom ingalunda minskar arbetets värde ur vetenskaplig synpunkt. De talrika och vanligen väl utförda träsnitten bidraga i sin mån att göra framställningen lefvande och åskådlig. Det återstår blott att önska det utgifvandet måtte ske något raskare. Den till arbetets fullbordan utsatta tiden, den arkeologiska kongressens sammanträde, är nu långt öfverskriden; och endast fjerdedelen har hittills utkommit.

Dietrichson, L., Karl Folkunge. Dramatisk dikt i fyra akter. 1874. (Pris 1 kr. 50 öre.)

Ett stort historiskt drama är ännu en så sällsynt företeelse hos oss, att det väl förtjenar uppmärksamhet, icke blott när det visar sig på tiljorna, utan äfven då det blir synligt i bokhandeln. Särskildt måste fallet vara så med föreliggande arbete, hvilket upplefvat endast några få föreställningar, fastän omhuldadt af så väl framställare som teaterstyrelse, och oaktadt förf. föregående drama, En arbetare, gjorde en så ovanlig lycka. Förf. har i en tillegnan till Edvard Swartz, titelrollens innehafvare, sökt gifva en förklaring af detta förhållande; han anser skälet dertill att kritiken ej mottog stycket gynsamt ligga snarare »just deruti, att »Karl Folkunge» är för »subjektiv» än i något annat.» Deremot är det hans åsigt att »åskådarne vid hvarje uppförande skänkt stycket ett emottagande som öfverträffat allt hvad förf. kunde ha anspråk på att vänta.» Häremot må med skäl invändas, att förf. här gör sig till domare i egen sak; ty icke var det väl *endast* »förnyade sjukdomsfall» som hindrat styckets fortsatta uppförande. Något hvar som haft med teatern att skaffa känner nog, att sjukdomsfall alltid komma lägligt, när det gäller att afbryta föreställningarna af ett stycke, som ej lyckats »slå an», såsom det heter. Måhända vill förf. med sitt ofvan anförda uttryck säga, att han knappt väntat sig något egentligt bifall. I så fall åter är han mycket för blygsam, ty »Karl Folkunge» eger några lyckade delar. Det skall blifva vår uppgift att i dessa få rader undersöka, huru härmed förhåller sig, hvilka förtjenster och hvilka brister stycket företer, samt hvarför det ej lyckades vinna verklig framgång.

Med sin titel »dramatisk dikt» synes förf. velat undvika att nämna stycket vid dess egentliga namn, historiskt drama; men likväl är det en sanning att det måste bedömas företrädesvis som sådant. Ty om också en förf. behandlar en aflägsen historisk tidpunkt, kan dikten ej ega så stora rättigheter öfver ämnet, att hon helt och hållet upphäfver eller utplånar de historiska grunddragen, den allmänna fysionomien hos detta. Lägga vi nu historiens måttstock på förf. drama, så är det otvifvelaktigt att han mer än fritt behandlat ämnet, Karl Ulfsons lif, men dock, synes oss, ej friare än de svaga antydningarna i rimkrönikan kunde medgifva. Svårare synes oss

den omständigheten, att förf. i hela sin framställning icke eger någon historisk fläkt, att hela hans uppfattning af det föreliggande tidskedet är alldeles för modern. Af den svenska medeltidens lugna kraft får man genom hufvudpersonernas handlingar föga begrepp. Birger Jarl spelar i synnerhet en slät figur; och i allmänhet synes förf. ej ha träffat tonen af den tid, dit han förlagt handlingen i sitt drama. Karl Ulfsson sjelf är en helt och hållet modern personlighet, vid hvars tecknande utan tvifvel konstnärsindividualiteten hos den blifvande framställaren föresväfvat förf.

Dock, äfven ett historiskt drama är i första rummet ett verk af den skapande fantasien och lyder samma lagar som all annan dramatik. Jemföra vi då »Karl Folkunge» med »En arbetare», så kunna vi draga åtskilliga slutsatser af en sådan jemförelse. Det som genast faller i ögonen är att det förra stycket i diktvärde står långt öfver det senare, icke blott derför att personerna imellanåt tala på vers, men derför att »Karl Folkunge» flerestädes röjer en poetisk värme och en kraftfull gestaltning, hvilka nästan alldeles frångå det andra stycket, det vi närmast ville kalla ett kallt räkneexempel, nödtorfteligen utstyrdt med några väl beräknade deklamationer och teatereffekter. Men så alldeles har förf. ej kunnat frångå sin förra ståndpunkt. Af det skematiska, det, om vi så få uttrycka oss, skelettartade i det äldre stycket återstår ännu en del i »Karl Folkunge». Handlingen går regelbundet och klart framåt, men den dramatiska benbyggnaden är ännu för litet öfverväxt af den lefvande diktens muskler. Stycket vittnar fördelaktigt om förf. bekantskap med scenen; men äfven hans teatereffekter synas imellanåt för tydligt anlagda på publiken, och dertill äro de ej alltid rätt hopkomna. Som exempel tillåta vi oss anför ett förhållande i tredje akten. Dess första scen slutar med upplösningen af trupper, som återvända från ett korståg, der Karl varit anförare. Det är mot qvällen. På natten deltager han i en fest hos gref Adhemar, afsedd att förmå honom till ett hämdekrig mot Sverige. Der förekommer nu mot slutet följande replik:

Adhemar, i det man ser krigare med fanor draga förbi trappuppgångens halfva höjd, räcker Karl ett svärd.

Omgjorda dig till strid — de gamla trupper,
Som du i Lifland fört, re'n samlas kring dig. (!!)

Dylika fel mot all sannolikhet förtaga naturligtvis äfven den påräknade verkan dess udd. Men bredvid dylika simpla tillställningar finner man ock åtskilliga effekter af god och äkta halt. Vi erinra om slutet af första akten, då lagmannen för Karl Ulfson uppenbarat hans arfsrätt till tronen, eller om slutet af den tredje, der erinringen om hemmet småningom skingrar den töckenvilla, i hvilken den landsflyktige Folkungen varit snärd. På dessa och flere andra ställen, till exempel skildringen af början till Adhemars fest eller det andra mötet mellan Karl och Mechtildis, höjer sig förf:s framställning till verkligt äkta dikt, liksom den yttre formen vid dessa tillfällen genomvärmes af lyrisk glöd utan att förlora i dramatisk hållning.

En temligen sårbar punkt är förf:s karaktersteckning. Karl Ulfsson, hufvudfiguren, framstår öfverhufvud som en lidelsefull, men svag och lättrörd personlighet, fosterlandsälskande och med förmåga att uppoffra sig för hvad han anser för det rätta. Figuren är i allmänhet följdriktigt hållen; men i sin helhet väcker den ej någon lifligare medkänsla, icke derför att den är »för subjektiv», men derför att förf. ej egt nog dramatiskt gestaltande kraft att låta oss följa utvecklingen af denna karakter, hvars skildrande, det medgifva vi, tillhör en bland de svårare uppgifter, en dramatisk författare kan förelägga sig. Mechtildis håller än mindre profvet vid sträng granskning, legaten är en af de vanliga obligata munkfysionomierna, som oaflåtligt rufva på planer och gå omkring och se infernaliskt menande ut. Birger Jarl har förf. förlänat ett par präktiga drag, men eljest griper han ej just mycket in i handlingen. En och annan af de öfriga personerna, Helga t. ex., är, oaktadt helt lätt antydd, af större klarhet och verkan än de nyss nämda.

Såsom ett allmänt omdöme om stycket gäller att det visar ett stort och afgjordt framsteg från den ståndpunkt förf. intog i »En arbetare», och att det således är ett godt tecken för framtiden, äfven om det i och för sig ej skulle ega den betydenhet förf. i sin tillegnan synes böjd att tillägga det.

Smith, G. H., De första grunderna af den politiska ekonomien lättfattligt framställda. Fri bearbetning från engelskan af Cl. Westman. 1874. (Pris: 1 kr.)

Om icke namnet Smith i England motsvarade ungefär Petterson hos oss, skulle vi säga att det inom den politiska ekonomien har att glädja sig åt det yppersta anseende. Adam Smith hette, som bekant, denna vetenskaps nyare grundläggare; och således har förf. af denna lilla skrift åtminstone fördelen af att ega en utmärkt namne inom sin vetenskap. Också kunna vi intyga att det lilla häfte hvars titel vi ofvan gifvit ingalunda behöfver skämmas för sig, äfven om det ej uppträder med stora vetenskapliga anspråk. Bearbetaren uppgifver i sitt förord anledningen till boken. Hon är ärnad till handledning för förste begynnare och från början utarbetad för att tjena till underlag för några föredrag öfver den politiska ekonomiens hufvudgrunder, hållna i slöjdskolan i Stockholm. Ehuru ej original, har arbetet märkbart genomgått en betydlig omgestaltning efter svenska förhållanden, hvilket endast gör det så mycket mer användbart för sitt ändamål. För att visa hur rikhaltigt det är, tillåta vi oss nämna att det på sina 90 sidor i 19 kapitel afhandlar: Betydelsen af menniskans behof, samhället, arbetet, dess fördelning och samverkan, bytet, mynt; vidare fabrikanten och handtverkaren, jordbrukaren, köpmannen, lärare och uppfostrare samt embetsmännen, allt sedt ur den förevarande vetenskapens synpunkt; slutligen de mer invecklade frågorna om krediten och bankväsendet, kapital och ränta, värdets bestämmande, maskiner, arbetslöner, befolkningen, skydd, produktion och konsumtion, täflan samt fattigdom och rikedom. Allt detta afhandlas på ett enkelt, klart och lättfattligt sätt i öfverensstämmelse med vetenskapens nyare utveckling och följaktligen i sannt frisinnad anda, hvadan boken säkert skall blifva af stor nytta för att hos den större allmänheten sprida rediga begrepp i dessa numera ofta afhandlade, men ej alltid klart insedda ämnen.

Engelskt-svenskt lexikon, med Walkers uttalsbeteckning. 1—4 häftet. 1873, 74. (Pris: 9 kr. för hela arbetet.)

En omfattande engelsk ordbok för Sverige, utarbetad efter nutidens språkliga fordringar, har länge tillhört de stående behofven inom vår litteratur; men det synes på goda skäl som detta nu snart vore fyldt. I de utlofvade omkr. 1,200 sidorna felas nu blott 200 eller ett häfte, och antagligen utkommer det återstående inom årets slut. Verbet har haft sina öden, i det fyra särskilde författare, hrr *L. G. Nilsson, P. F. Widmark, A. Z. Collin* och *H. N. Almkvist* haft redaktionen sig anförtrodd och hvar för sig eller tillsammans utarbetat olika delar af det hela. Något intrång måste dervid planens enhet lida; men mycket märkas ej skiljaktigheterna vid vanligt betraktande. Lexikonet är, så vidt en flyktig granskning ger vid handen, särdeles ordrikt, ja, måhända i några fall för rikt; så t. ex. kunde namn på en mängd stenarter skäligen hafva utelemnats, såsom lika i alla språk. Betydelserna äro riktigt och fullständigt uppgifna, och fraser och exempel fullt tillräckliga för det vanliga bruket. Priset måste, i betraktande af den vårdade utstyrseln, det täta, tvåspaltiga trycket och arbetets sorgfälliga utarbetande, anses särdeles måttligt och torde, i förening med dess andra, här antydda egenskaper, bereda det en väl förtjent spridning.

Ingemann, B. S., Noveller. Öfversättning. 1—4 delen. 1873, 74. (Pris: 10 kr.)

Det äldre slägtet hos oss liksom i förf. fädernesland har säkerligen ej förgätit hans historiska romaner, genom hvilka Ingemann för alltid intagit ett hedrande rum i nordens litteratur. Mindre kända hafva hans *Eventyr og Fortællinger* varit i Sverige, af det enkla skälet att blott ett par bland dem, om vi ej bedraga oss, förut utkommit i öfversättning. Numera äro de dock genom ofvanstående företag samtliga i svenska allmänhetens händer, i ett skick som både hvad det yttre och inre angår kan kallas någorlunda vårdadt, ehuru visserligen ej i allo uppfyllande en strängare kritiks fordringar. I allmänhet kan man säga, att Ingemann i flertalet af dessa berättelser visar sig vida mer påverkad af den tyska romantiken, än i sina stora romaner. I synnerhet har han förälskat sig i

E. T. A. Hoffmann, hvars spök- och sömngångarapparat han tidt och ofta begagnar, ja, en smula för ofta, synes det oss. Nekas må imellertid ej att det blida, fromma i hans eget diktarlynne oaflåtligt sticker fram under den antagna dystra tonen, och att detta i förening med hans ovanliga gåfva af lefvande skildring skänker läsaren större nöje än de många ohyggligheterna, hvilka dessutom ej alltid ega den lätthet och omväxling i utförandet som kunde göra dem fullt njutbara. Att gång på gång föras ihop med clairvoyanter, sömngångare, mördare och dylikt, samtliga med onekligt slägttycke, måste på längden förefalla litet ledsamt. Lyckligtvis finnas åtskilliga af berättelserna som äro fria från detta tillärda fantasteri, och i hvilka skaldens naturliga älskvärdhet får ostördt göra sig gällande. Hans fantasi spelar väl alltid kring land och haf, kring forntidens dunkel, sagans halfskymning och nutidens ljus; men hur hon flyger, och hvar hon hamnar, har hon aldrig fläckat sin vinge och bringar gerna hem ett tröstens eller menniskokärlekens oljoblad. Derför är Ingemann, liksom hans själsfrände Andersen, företrädesvis en ungdomens skald; och vi hoppas att hans berättelser, trots sina ofvan påpekade brister, äfven hos oss skola finna en talrik skara af unga läsare.

—RN.

Sonetter.

Barmhertighetssystern.

Kanonen tystnat. Men der slaget stod
Och krigets offer dödens smärtor lida,
En engel lik, du vid den fallnes sida
Står tröstande, barmhertig, öm och god.

Se ynglingen, som ligger i sitt blod!
Han ler mot dig, hans sår ej mera svida;
Och mången grånad hjelte, van att strida,
Beundrar, rörd, ditt fromma hjeltemod.

Hur liten var ock generalens seger,
Mot den du vann vid qvalens hemska läger,
Ty döden sjelf besegra du förmått!

Du är som aftondaggen! Ljudlöst falla
Dess perlor öfver ros och — tistel: alla
Vid solens uppgång lif och friskhet fått!

Oscar Wijkander.

Öfverraskning.

Neapels sol förgyller golfens våg,
En pelare af eld Vesuven sprutar.
Just der som brinken ner mot hafvet lutar,
Det skrider fram af munkar tyst ett tåg.

Utaf en dyster aning fylls min håg —
Är det en lifdömd, som, när dagen slutar,
Behöfver, att man i hans öra tutar
Prestväldets balsam, uddhvass som en såg?

Är det en tärna, som, vid femton år,
Till klosterkyrkan under doket går,
En dufva, munsbit för en hungrig glada?

Så frågar jag och får derpå till svar
Af lazzaronen, denne halfbarbar:
Det är 6 munkar, som ska' gå och bada.

Isidor Lundström.

 Hvarje häfte kommer att innehålla minst två tryckark text.

Rättelser:

Sid. 5,	andra spalten,	rad. 12 nedifr.	står:	finnes	läs: finns
» 18,	»	» 16	»	all sköns	» allsköns
» 19,	»	» 21 uppifr.	»	innehöll	» innehöllo

Prins Gustafs minne.

Ej stormen ensam är en magt. Förgäfves
Han ropar ut sig sjelf som envåldskung.
Väl hafvets bröst i våldsam oro häfves
Och ekar skälfva som den späda ljung,
När i sin vrede han går öfver jorden;
Men ej är han den ende starke vorden.

En magt är ock den ljumma vestanflägten,
Som ilar mildt, se'n stormens fasa flytt,
Till sina vänner utaf blomsterslägten
Och kysser lutad blomma, tills på nytt
Hon slår sitt öga opp, det barnsligt klara,
Och gläds åt stilla luft och lyktad fara.

Det är det godas magt. Igenom verlden
Hon går, som sommarvärmen i en dal.
Hon läker såren af de hvassa svärden,
Hon hör hvar suck utaf det stumma qval.
Låt tusen magter uppstå än och falla,
Hon ensam dock skall öfverlefva alla.

Dig, unge kungason, ditt öde stälde
I skimret, som från tvänne kronor gick.
Men detta stilla kärleks milda välde,
Det var det enda, som du öfva fick.
Med det du segrade på dina öden,
Med det du herskar ännu efter döden.

Du hela Skandien dig underlade; —
Ty hvarje hjerta deri för dig brann.
Men segerrika trupper ock du hade,
Mot dem hvart motstånd sig förintadt fann:
En hel armé — och det af bästa slaget! —
Och så ett krigssystem, från himlen taget.

Först utaf milda toner kom en skara,
Förtrupperna i ditt eröfringståg.
Med vackert tycke fram de kommo bara
Och smögo in sig uti allas håg.
De ur ditt eget hjerta voro gångna,
Och gjorde tusen andra hjertan fångna.

Se'n kommo rykten, hviskande förtroligt
Om mången ädel handling, enkelt gjord;
Om nöd, som sof för morgondagen roligt,
Om fattig flit, som plötsligt, oåtspord,
Sig fann betryggad på sin framtidsbana; —
Ack, hvilken kunde furstehanden ana!

Sist sjelf du trädde fram. En blick, ett löje
Lät oss i djupet af din godhet se.
För furstekronan vi vårt hufvud böje,
Åt menskohjertat vi vårt eget ge.
Och knappast var du i vår åsyn hunnen,
Förrän din sköna seger fullt var vunnen.

Som ljufva melodiers vågor strömma
Långt från det ställe, der de runnit opp;
Som rosens doft, ur blomsterlundens gömma,
Sig tränger fjerran ifrån rosens knopp:
Så blef du kär jemväl för hela Norden,
Så hann ditt namn hvar vrå af fosterjorden.

Ej blod, ej statsstreck vid ditt minne fästa,
Ej häfdeforskarena skall du bry.
Men svenska sagans himmel skall du gästa
Och lefva der i ungdom, evigt ny.
Och sångens trogna, minnesgoda tärna
Skall mana fram din vackra bild så gerna.

När solen sänkt sig ned om sommarqvällen,
Och trasten ljuft sin ton i lunden slår,
Och insjöns vågor sakta smeka hällen,
Och aftonstjernan blygt sin bana går;
Då hviskar stilla hvarje troget sinne:
Se der en bild utaf prins Gustafs minne!

Elis Wilh. Lindblad.

En utrikes resa för 240 år sedan.

Carl Gustaf, pfalzgrefve Johan Casimirs och Carl IX:s dotter Catharinas äldste son, hade slutat sina studier vid universitetet i Upsala. Den icke fullt sextonårige furstesonen hade idkat dem med nit och allvar. Tack vare sin lärares, Bengt Baaz, omsorgsfulla undervisning och de grundliga föreläsningar, som han fått åhöra hos herrar Lenæus, Loccenius och Mylonius, hade han med heder undergått det läsförhör, som sjelfve rikskansleren anstält med honom efter hans återkomst till hufvudstaden. Men hans uppfostran var ännu icke fullbordad på ett sätt, värdigt hans höga börd och hans må hända lysande framtid. Det återstod för honom att, enligt tidens sed, göra en resa till främmande land. Det är på denna resa vi skola söka att göra honom sällskap.

Det är hans egen dagbok, öfversedd och rättad af den lärde Baaz, som sätter oss i stånd dertill. Urskriften kunna vi dock icke följa. Denna var på latin och hvar hon nu finnes är, åtminstone för förf., obekant. Vi få nöja oss med den öfversättning af nämnde dagbok, som 1689, för den unge sonsonens räkning, vardt utarbetad på tyska språket. Det torde likväl på samma gång böra nämnas att denna öfversättning endast finnes till i handskrift. Såsom sådan har hon intagit en plats i Carl XII:s boksamling och, efter nämnde konungs död, tillhört hans syster Ulrika Eleonora, som fått boken såsom skänk af riksrådet grefve Gustaf Cronhjelm. Låtom oss derför skänka öfversättningen vårt förtroende. Låtom oss uppknäppa de gyllene spännen, som sammanhålla de blå sammetspermarna. De tjocka pergamentsbladen, med sina sirligt prentade bokstäfver träda oss ju helt vänligt till mötes. Låtom oss höra hvad de kunna förtälja!

Den 17 Maj 1638, säga de oss, lemnade prinsen Stockholm. Med ett kort tal hade han tagit afsked af rådet, som derpå svarat i vederbörlig ordning, och kosan styrdes till Svartsjö. Här vistades nämligen den unga drottningen för tillfället, äfvensom hans föräldrar och närmaste fränder. Under de dagar, som han här tillbragte, hände ingenting märkligt, säger han, annat än att han fick skjuta några hjortar i drottningens sällskap och deltaga i gladt samqväm med riksråden, hvilka kommit på besök, och »under tvenne dagar gjorde sig så muntra att de först vid midnatten kunde återvända till Stockholm».

Efter ett ömt afsked af moder, syskon och goda vänner, »hvilka voro mycket bedröfvade öfver min afresa att den till och med icke aflopp utan tårar», fortsattes färden den 23 Maj om morgonen i den gamle phalzgrefvens sällskap till Gripsholm. Den här boende enkedrottningen tog mycket vänligt emot de resande, sedan hon väl hunnit kläda sig, och följde dem till Åker. Här tog Carl Gustaf afsked af sin fader och fortsatte sin resa endast åtföljd af sin hofmästare Baaz. Vägen togs öfver Nyköping, der ståthållaren Knut Posse uppsöktes, och vidare öfver Stegeborg till Bråborg. Här träffades Schering Rosenhane, hos hvilken man dröjde en dag och roade sig med jagt. Genom dennes »anstalt och fordenskap» fortsattes resan sedan öfver Norrköping och Wreta, der prinsen såg en drucken prest, till Grenna och härifrån till Råslätt,* der middag intogs hos magister Johan Balck.** Här var Johan Skytte till mötes, »som gratulerade mig», säger han, »till min resa, hvarför jag tackade honom och försäkrade honom till baka om min flit». Efter måltiden stegs till häst, för att man innan nattens inbrott skulle hinna fara öfver den oerhörda skogen »Ljundamoda» (?). Men skymningen föll hastigt på och qvarter måste sökas i en enslig bondgård »Rösbier» (?). De resande fingo här nöja sig med »vatten i stället för öl och mjölk i stället för kött». »Dock hvad jag icke fick denna afton», säger prinsen, »vardt mig så mycket rikligare unnadt dagen derpå i Wernamo och hungern med kött och bröd, men törsten med godt öl och vin stillad».

Den 3 Juni uppnåddes Helsingborg. Man

* Pastorsboställe i Ljungarums socken söder om Jönköping.

** Detta namn förekommer icke i Wieselgrens beskrifning öfver Småland.

reste i allmänhet icke fort under denna tid. Vägarne voro öfverallt i landet ytterst dåliga och i synnerhet i Småland, som var gränstrakt. Handeln fick nämligen icke draga sig till de skånske städerna och regeringen ansåg derför bäst att vägarne dit »lågo öde och alldeles obrukade». Men äfven i andra landskap voro vägarne sällan afsedda för bättre åkdon. Man färdades nästan alltid till häst. Gästgifverier voro inrättade på få ställen och de resande voro tvungne, om de ville komma fort fram, att skaffa sig s. k. fri »fordenskap» af dertill förordnade länsmän och fjerdingsmän. Det åtgick derför en rundlig tid, när man ville förflytta sig från en ort till en annan. För ambassadören D'Avaux, som färdades till häst från Kalmar fordrades icke mindre än 20 dygn, inräknadt rastedagar, för att öfver Linköping och Norrköping komma till Stockholm*. Det var derför en mycket snabb resa, som den unge prinsen verkstält, då han, såsom nämndt, redan den 3 inträffade i Helsingborg. Efter hans dagbok skulle han nämligen då hafva färdats 50 mil och detta endast på 12 dagar, inräknadt hvilodagarne.

Från Helsingborg fortsattes färden öfver Öresund eller den s. k. »danska Hellespont» till Helsingör. Hofmästaren sändes vid framkomsten till den svenske kommissarien för att höra hans mening »om ett och annat» och denne fann för godt att prinsen skulle dröja några dagar, hvilket äfven skedde. Under tiden gjorde han sig underrättad om de olika förhållandena i grannlandet, i synnerhet om rättsväsendet. Äfven gjordes en utfärd till Fredriksborgs slott. »Strax vid ingången», säger han, »var här en springbrunn med nitton af brons gjorda bilder och i kyrkan var en predikstol af cypressträd med beslag af drifvet silfver». I kungshuset fanns en spisel »också belagd med upphöjdt silfverarbete; likaledes theatrum eller choret, der musikanter bruka stå». I den s. k. sparpenningen sågs allehanda fältstycken, gevär och dylikt äfvensom tretton dyrbara sadlar. Af desse senare var det i synnerhet en, som ådrog sig hans uppmärksamhet. Den var stickad rundt omkring med perlor samt hade en safir, som, till följd af sin storlek, kostat konungen 70,000 rdr. Äfven Kronoborg besöktes. »Man anser denna ort vara mycket väl befäst», säger han, »och konungen har äfven börjat att ytterligare förbättra densamma, men den kan från de omkringliggande bergen varda icke litet incommoderad och beherskad».

Från Helsingör fortsattes resan till Kjøbenhavn. Dagen efter framkomsten tillbragtes med att afhöra gudstjensten; om förmiddagen i S:t Nicolai och på eftermiddagen i S:t Mariæ kyrka. Att se slottet vardt dock prinsen nekadt, både under denna dag och de följande. Genom tygmästarens välvillighet fick han deremot se den stora arsenalen och här såg han 213 fältstycken, utom »många hundra eldrör och bössor».

Efter några dagars uppehåll fortsattes resan till Roeskilde, der de danska konungagrafvarne besöktes. Bland märkvärdigheter nämnes här den brynsten, hvilken konung Albrecht i Sverige skulle hafva sändt till drottning Margaretha för att derpå hvässa sitt »svärd». Efter ett kortare uppehåll i Sorö fortsattes resan nattetid till Slagelse; derifrån öfver Korsör till Nyborg på Fyen, samt sedan öfver Odense och Assens till Jutland och vidare öfver Flensborg till Hamburg.

Det var den 17 Juni, som ankomsten till denna stad egde rum. Här sammanträffade Carl Gustaf med Sveriges skickliga sändebud Johan Salvius. Under den måltid, hvartill denne inbjöd honom, erhöll han, som han säger, många nyttiga underrättelser och lärdomar. Så t. ex. fick han veta, hvad han i hvarje rike först borde iakttaga, nämligen »hur eklesiastikväsendet är beskaffadt eller på hvad sätt kyrkoväsendet och desslikes andliga ting äro ordnade, derjemte huru med rättsväsendet är beställdt, huru militien och krigsväsendet, amiralitetet och skeppsfarten, politien och kansliet äro inrättade, fördelade och ordnade». I sanning icke småsaker, som han först skulle taga reda på!

Efter måltiden gick han ut med sin hofmästare, Baaz, för att se staden. Ett konststycke, förfärdigadt till kejsar Mathias ära — då han från kurfurste valdes till kejsare — ådrog sig under denna promenad hans uppmärksamhet. »Det utgjordes», säger han, »af 70 stora bilder eller statyer, bland hvilka 7 föreställde kurfurstar,

* Odhner: Sveriges inre historia under drottning Christinas förmyndare.

och som rörde sig omkring den på tronen sittande kejsaren genom ett kosteligt urverk». Äfven såg han en flicka, som blott var en aln lång, oaktadt hon var 22 år gammal.

Från Hamburg stäldes kosan till Amsterdam. Här tillbragtes tiden rätt angenämnt i sällskap med Louis de Geer, en af Sveriges förnämsta köpmän och handelsagenter under denna tid. Af honom vardt han underrättad om generalstaternas styrelseförfattning och i sällskap med honom besåg han äfven stadens förnämsta märkvärdigheter; bland annat en »vagn som kunde dragas utan tillhjelp af någon häst». Sjukhus, barnhus och tukthus besöktes äfven. I det senare förfor man ej så strängt med fångarne, säger han, som man gjort med några lärde män i Hamburg. »De få gå fria, utan fjettrar och band på gården och komma tillsamman, samt tvingas ej till arbete utan varda endast för sin visade ondska väl bevakade». I barnhuset upptogos fattiga föräldralösa barn, som underhöllos och uppfostrades rätt väl. Hvad flickorna vidkom, fingo de qvarblifva så länge, tills de vordo gifte. Dessutom fanns äfven ett sådant hus, der onda qvinnor höllos innestängda och tvingades till arbete. Detta hus, upplyser han, kallades för spinnhus. De som insattes här, måste qvarblifva i fyra år, och utsläpptes, om de bättrade sig, först på det fjerde året. Äfven fanns ett dårhus, der man förvarade »ursinnigt folk, på det att det icke måtte tillfoga andra menniskor någon skada».

Från Amsterdam fortsattes resan till Haarlem. Här såg han i kyrkan ett skepp och under detta en såg, som hade sin märklighet derför att hon skulle hafva afsågat den kedja, hvarmed turkarne i Ostindien spärrat genomfarten af ett smalt sund för holländarne. I Haag, som härefter besöktes, såg han som en stor märkvärdighet en leopard och getter från Ostindien. I Leyden visades det stora biblioteket af Heinsius och kännedom om den holländska statsförfattningen inhemtades af den lärde Camerarius. I Dordrecht sågs det rum, i hvilket prinsen af Oranien mördats, och i Bergen op Zoom de trupper, som här voro förlagde i läger.

Från Vliessingen fortsattes sedan resan sjöledes till Calais, »en mycket stor stad» och vidare öfver Dieppe och Rouen till Paris, dit ankomsten skedde den 3 Augusti, således öfver två månader sedan afresan egt rum från Svartsjö.

Efter framkomsten, och sedan han kommit i ordning i qvarteret, sändes hofmästaren, efter vanligheten, att anmäla hans ankomst för det svenska sändebudet i Paris, Hugo Grotius. Hofmästaren fick äfven i uppdrag att fråga om det var »gagneligt att stanna qvar någon tid på denna ort». Svaret på denna fråga vardt jakande. Drottningen var, sade Grotius, så »högt hafvande, att det utan tvifvel inom kort skulle varda allehanda spel och lustbarheter, då många sevärda ting skulle komma att ske». Derjemte var Paris en berömd stad, hette det vidare, der det fanns mycket att både se och lära. Det vardt också derför beslutadt att man borde göra ett längre uppehåll i resan. Hugo Grotius fick ett formligt besök. Denne hade nyligen förlorat sin svägerska och huset, der han bodde, var klädt med svart tyg, »och hofmästaren skickades att bjuda Axel Tureson på middag».

Under afvaktan på de väntade högtidligheterna gjordes sedermera utfärder till de närliggande slotten. I Germain såg Carl Gustaf konungen och drottningen spisa middag, och bland märkvärdigheter äfven en dverginna, som konungens brorsdotter hade med sig och hvilken endast var en half aln lång.

Det dröjde dock icke länge innan de utlofvade festligheterna togo sin början. »Den 26 Augusti, mellan kl. 9 och 10 f. m. föddes», säger prinsen, »åt konungen af Frankrike en son (Ludvig XIV). Här öfver vardt öfver allt en icke ringa glädje. Alla klockor lödo och i kyrkorna sjöngos te deum laudamus och andra glädjehymner. Så blefvo öfver 254 styckeskott aflossade och på aftonen syntes öfverallt i staden många ljus». Dagen derpå bar dock en ännu festligare pregel. På grèvetorget var en kostelig teater upprest. På den samme syntes ett berg och öfver detta stod en sol. Ur samma berg framkommo två damer, den ena var prudentia och den andra drottningen af Frankrike. Derjemte stodo i alla fyra hörnen damer, och teatern var öfverallt så konstrikt uppfyld med krut, att fyrverkeriet brände från kl. 8 till $^1/_2$ 10 om aftonen». Då det var slut aflossades 24 styckeskott.

Följande dag såg han en annan festlig tillställning i jesuiternes kollegium. En balett uppfördes och derjemte afbrändes ett stort fyrverkeri. I detta senare voro både konungen och drottningen representerade. »Så gick äfven Dauphin fram, hvilken påtände den bredvid stående spanioren och gick derefter åter till sin plats. Spanioren utspyddde eld och lågor åt alla sidor och vardt slutligen ett starkt brak och dån, då spanioren genom eld förtärdes och likaledes hela teatern, som gaf eld i från sig åt alla håll».

Tiden tillbragtes för öfrigt i Paris under samtal med Grotius och med en herr Maurier (en gammal bekant som varit i Sverige), som berättade historier från hofvet, och utflygter företogos i den kringliggande nejden. Bourg de la Reine besöktes. Här fanns en stor mängd af både oxar, får och svin, säger prinsen, och man får den underrättelsen att parisarne om måndagarne på denna ort bruka inköpa sitt förråd af lifsmedel för hela den kommande veckan. Äfven besöktes S:t Marc, med dess tapetfabriker och Argenteuil, der de stora springbrunnarne äro belägna, hvilka genom 5 mils långa kanaler eller rör af huggen sten, förse Paris invånarne med vatten. I S:t Denis sökte prinsen att få se skattkammaren och de franske konungarnes grafvar, men endast det senare lyckades. Skattkammaren visades nämligen icke för det stora tilloppet af folk. I S:t Cloud såg prinsen det rum, i hvilket Henrik III vardt mördad, och på Place Royal huru man höll på att uppresa Ludvig XIII:s staty, som var gjuten af koppar i Italien. Hos Richelieu var han på en stor högtidlighet o. s. v.

Med postgången gick det icke fort under denna tid. Den 24 November sänder han »nyårsbref» hem till Sverige med den »ordinarie posten», och om modrens dödliga frånfälle (hon dog den 13 December 1638) erhöll han icke kunskap förr än den 24 januari. Denna underrättelse grep honom mycket djupt. »Huru mycket denna tidning rörde mitt sinne kan jag icke med ord uttrycka», säger han, »emellertid tror (jag) det oaktadt (för) visst att den käre Guden oss likväl ej öfvergifvit, utan framgent skall vara vår ständige hjelpare».

Efter en mer än sex månaders vistelse i Paris lemnade Carl Gustaf denna stad, för att besöka hertig Bernhard af Weimar. Denne höll just på att afsluta de lyckliga fälttåg, hvilka han till största delen har att tacka för sitt rykte, såsom en af trettioåriga krigets störste fältherrar. Men från Basel, der han hoppats att finna honom, måste han fortsätta resan till Strassburg. Här dröjde han några dagar och besåg Münster i sällskap med tvänne qvinliga slägtingar, hvilka han trakterade med åtskilliga rara delikatesser i 8 vinkeln af tornet, som var den högsta punkt, hvartill de vågade uppstiga. Han gjorde äfven besök i stadens vinkällare der ett oerhördt stort vinfat förevisades, som sades rymma 198 åmar. I Breisach, dit han härifrån styrde kosan, erhöll han det sorgliga budskapet att hertig Bernhard dukat under för en häftig sjukdom. Carl Gustaf hade just besök af en öfverste Ohm och en diplomat vid namn Mokelius, med hvilka han samtalade om tillståndet inom den weimarska hären, då Mokelius fick ett bref om dödsfallet. »Den mycket förträfflige hjeltens död», säger Carl Gustaf, »gjorde många sinnen bestörta, och orsakade både sorg och tårar». Redan dagen derpå lemnade han Breisach.

Det är icke vår afsigt att nu följa honom steg för steg under den långa resa, som han sedan företog. Endast några spridda drag från den samma skola vi söka framställa. Öfverallt hvart han kom vardt han vänligt mottagen, dock mest af magistraten i städerne och af de lärde. I synnerhet var detta förhållandet i Schweiz der han nästan i hvarje stad erhöll stora qvantiteter vin; 12 åmar var det vanliga. I Schlestadt, mötte honom t. ex. hela stadens magistrat, sedan han i sällskap med två rådmän sett stadens fästningsverk, och inbjöd honom till en festlig måltid, anordnad strax vid vallen. Det enda ställe hvarest han klagar öfver sitt mottagande under hela resan är Bordeaux, hvilken stad han på hemvägen besökte. Här voro nämligen studenterne mycket »insolente och sjelfsvåldige och fordrade af honom Le bien venu.*

I Châlons sur Saone, gjorde han den iakttagelse att qvinnorna »icke gerna vilja gifva sig under männens förmynderskap eller straffas, och än mindre varda slagna

* Måltidspenningar, som en nykommen erlade till den orden, i hvilken han fått inträda.

af dem, så att strax, om en man skulle taga sig detta före, genast ett parti qvinnor löpa till samman, gripa till vapen och tåga hela staden omkring sålunda väpnade, förande emellan sig den af mannen tuktade hustrun» — »och visserligen», tillägger han, »göra de så till mannens smälek».

I Avignon såg han i ett kapell den helige S:t Peters af Luxemburg graf. Munken, som visade honom den samma, berättade att den helige S:t Peter en gång i lifstiden fullkomligen återstält och helat en gosse, som fallit ned från tornet i påfvarnes slott och brutit sönder alla lemmar i kroppen. Han förmanade derefter främlingarne att knäböja vid grafven och visa sin andakt, »hvarom icke», sade han, »skulle de straffas», »men vi», säger Carl Gustaf, »aktade ej stort sådan hotelse, utan gingo ur kyrkan hållande för mera tillbörligt att förtörna menniskor än den käre Guden».

I Montpellier inträffade ett gatutumult. Ett parti qvinnor stormade det värdshus der prinsen och hans följeslagare tagit in. »En karl hade fordrat tull af qvinnorna för deras tillverkning af spanskgröna, hvilken af dem i denna stad på ett underbart sätt göres. De nedsätta ett kopparkärl i i jorden, lägga deri afskalade vinranksblad och gjuta sedan vatten derpå, då de efter några dagars förlopp få vacker spanskgröna, och hafva de härpå stor förtjenst». Sedan karlen slagits till döds, slutade emellertid qvinnornas raseri och all fara var öfverstånden. För öfrigt, tillägger han, äro qvinnorna i nämnde stad mycket behjertade och under forna belägringar hafva de ofta bildat militäriska afdelningar, som på ett ordentligt sätt varit väpnade och gjort vakt på vallarne.

I Marseille roade han sig under flere dagar med ett slags fiske, som kallades »Les Tours» (katsgård); och i Valence såg han på en vägg en målning, föreställande jätten Buardi, som i lifstiden skulle hafva varit grefve af Valence. Bilden hade en bredd af 7 och en längd af 15 fot. Munkarne hade funnit en massa ben under korsgången i kyrkan. »Dessa hade sedan blifvit uppmätta och bragta samman samt afmålade i den form, hvari de för ögonen stå». Han var äfven nog lycklig att i sitt herberge få skåda en del af sjelfva benen. Månhända en vigtig upplysning för herrar arkeologer?

I Tours såg han vidare ett hjorthorn som var 18 fot långt. Munkarne påstodo att det tillhört en hjort, som skjutits i nejden, men Carl Gustaf håller dock i stället för mera troligt att det var något vackert konststycke af menniskohand.

Ifrån Tours togs vägen öfver Blois och härifrån öfver Orléans till Paris, der han ånyo stannade under 6 månader. Först i September månad 1639, efter ett och ett halft års frånvaro, återkom han till fäderneslandet.

Gustaf Björlin.

När stjernehären blänker.

När stjernehären blänker
På mörknande himmels grund
Och månen silfver stänker
På susande fors och lund,
Hvi darra de dunkla granar,
Hvad är som vårt hjerta anar,
Hvad är som förstulet manar
I hviskande skymningsstund?

När mellan trädens galler
På glittrande vattenfall
Den bleka dager faller
Så skinande hvit och kall,
Hvad vållar att hvarje sinne,
Som gömmer i djupet inne
Af skönare dar ett minne,
Vill brista i tårars svall?

O vet, när allt är öde
Och enslig är hvarje stig,
Då vaka än de döde,
Som fordom ha älskat dig.
Att rädda dig än de sträfva;
Af strålar, som fly och bäfva,
Ett skimrande nät de väfva
Och draga dig hem till sig.

C. D. af Wirsén.

Gamla flickor.

Pennritning.

Gamla flickor! Det är en besynnerlig klang i de orden, och man kan knapt värja sig för den tanken, att de icke äro gjorda att ställas till sammans. Det ligger nämligen något motsägande i de föreställningar, de väcka, men då de det oaktadt teckna en hel människoklass, som verkligen förefinnes, och det i ett icke ringa antal, och det just är denna, som jag här gjort till min uppgift att behandla, är det omöjligt för mig att åt min pennritning finna ett mer motsvarigt namn.

Tacka vill jag däremot, så orden, som begreppet: unga flickor! Det finnes icke i hela skapelsen något skönare, ljufvare, i sin oskuld heligare och därför också mer poetiskt än en ung flicka. Hon är hemmets fagraste prydnad och ett mål för förhoppningar och böner, som gå ut på att göra henne till medelpunkten i ett nytt, ännu blott i drömmen befintligt hem. För att tolka hennes lof har språket sedan dagarnes början fått släppa till sina vackraste, mest musikaliska ord, och skalderne hafva, för att rätt teckna hennes öfversvinliga väsen, måst uttömma hela sitt förråd på bilder. Ingen sådan har för henne varit för hög: än har hon liknats vid en elementarande, vid ljuset, vinden, vågen; än har hon till och med höjts till gudinna eller åtminstone ängel. Stundom åter har man liknat henne vid lägre lefvande varelser: vid ett vackert osjäligt djur, t. ex. en dufva eller gazell, eller till och med än ringare väsenden, såsom en yppig ros eller en blyg viol. Stundom har knappast solen, månen och hela himmelens här räkt till att teckna det klara ljuset i hennes blickar. Så har det varit från tidernas morgon och skall med säkerhet förblifva intill dess senaste afton, och den har aldrig varit skald, knapt en varmt kännande man, som icke någon gång i sitt lif gjort sig skyldig till dylika tokerier.

Hvad är det då, som gifver den unga flickan denna makt att inspirera Adams söner och särskildt skalderne? Utan tvifvel den enkla omständigheten, att hon, åtminstone för manliga ögon, är den skönaste representanten af det härligaste slägte, jorden bär, det mänskliga. Det är ingen individuel fullkomlighet, som vi hos den unga flickan dyrka, utan endast och allenast inkarnationen af den högsta skönhet i naturen. Ty värr är dock denna poetiska blomstringstid så flyktig och kort: barnets utveckling till jungfru och denna senares mognad till fullblodig, medveten kvinna går för sig så brådstörtadt och är knapt uppnådd, förr än dagens hetta börjar att bleka blombladen, och skärheten, doftet begynner försvinna. Rådfråga vi åter våra vänner skalderne, skola vi hos dem finna sånger till den *femtonåriga* — en har till och med varit så ungdomlig att sjunga om den *trettonåriga* — och så vidare framåt till den *tjugoåriga*, men sedan synes den ungdomliga fägringen såsom sådan hafva förlorat sin tjusningskraft, och, om någon sjungit den tjugofem- eller trettioåriga, så har sången bestämdt varit ett epigram. Efter tjugo år är det nämligen ej längre den typiska människoblomman, som lofsjunges, utan, ifall sångerna ej alldeles tystnat, är det denna bestämda kvinliga individ, som ingifvit dem. Detta är visserligen en vinst i rent personligt afseende, som mer än uppväger förlusten af det jungfruliga doftet och skärheten, och dock finnes väl knappast någon enda, huru ädel och förståndig kvinna som hälst, som icke för deras återvinnande skulle gärna vilja offra alla sina mer positiva dygder.

Med ett ord: den unga flickans blomstringstid torde i allmänhet icke kunna anses sträcka sig längre än till det tjugonde året. Då bör kvinnan vara mogen och behaget hafva ingått i en ädel förening med värdigheten. Är människoblomman då så lycklig att få flyttas om i en annan god jordmån och där få sätta frukt, då växa upp för henne stora sedliga uppgifter, som äfven gifva henne ett nytt ästetiskt värde, och möjligen gripa de skalder, som sjöngo den unga flickans lof, ännu en gång sina lyror för att sjunga makan och modern. Men sker ej detta, är hennes ställning vansklig nog, särdeles

under denna period, då hon ännu är ung som kvinna, fast ej mer som flicka. Den medelålders fria flickan, från tjugo till några och trettio år, är i allmänhet ingen lycklig varelse, därför att hon ännu icke har sitt lifsmål fullt klart för sig. Hon kan och vill icke — ja, jag skulle vilja tillägga, hon får icke — hafva uppgifvit de förhoppningar om äktenskaplig lycka, som hvarje sund människa, man så väl som kvinna, under ett skede af sitt lif måste nära. Det är först, när dessa förhoppningar slocknat — eller åtminstone enligt regeln bort göra det — som hon träder in i ledet af de gamla flickor, åt hvilka dessa blad äro egnade.

Gamla flickor utgöra en ganska starkt representerad klass inom det moderna samhället och träffas hufvudsakligen, liksom de gamle ungkarlarne, inom dess högre och mellan-lager. Bland den egentliga allmogen äro de jämförelsevis sällsynta, hvaremot de i stort antal fostras inom den tjänande klassen i städerna. Det största tillskottet erhålles dock från den s. k. medelklassen, från ämbetsmän, prester och borgare, som gifvit sina döttrar en uppfostran, som icke står i ett riktigt förhållande till de anspråk, till hvilka deras lefnadsvilkor i öfrigt hänvisa dem: de passa därför icke för sådane män, som de själfva skulle välja, och de män, som kunde vilja välja dem, anse de ej passande för sig. Såsom sagdt, äro de ock ganska talrika inom samhällets högsta kretsar, i hvilket afseende jag tillåter mig hänvisa till hr Anreps adelskalender, då grannlagenheten förbjuder mig att, på grund af den samma, själf framkomma med några statistiska beräkningar. Att de gamla flickornas antal, särskildt i vårt land, öfver hufvud taget dock måste vara ganska betydligt kan inses däraf, att blott omkring hälften af rikets befolkning är gift, hvartill kommer att för hvarje tusental män finnes ett öfverskott af sextiosex kvinnor, som således äro oundvikligen dömda till jungfruståndet. Någon bestämd siffra tror jag mig icke om att uppgifva, men säkert är att den är tillräckligt hög, för att i vår demokratiska tid, då antalet spelar en så stor rol inom samhällslifvet, böra ingifva en ganska stor aktning för de gamla flickornas klass.

Detta förtjänar den ock utan tvifvel, ehuru det lika litet inom denna, som inom någon klass — kanske här till och med mindre — går an att skära alla öfver en kam. Ty det är just det intressanta hos den samma, att därinom rymmes en sådan mångfald af olika typer, ända från de mest sublima till de allra lumpnaste. Det är några ur denna väldiga mångfald, som jag härmed tager mig friheten att för mina läsare framställa.

Af det föregående torde det vara klart att det hufvudsakligen är i städerna, de mindre lika väl som de större, som de gamla flickorna äro starkast representerade. Det oaktadt faller det af sig själf att landsbygden, med sin sju gånger starkare befolkning än alla rikets städer tillsammanstagna, äfvenledes måste hafva rätt många, fast mera enstaka exempel, tillhörande denna klass, att uppvisa. Såsom redan är antydt, äro de dock tämligen tunnsådda bland allmogen, och inom det besutna bondeståndet torde de få räknas såsom bestämda undantag. De flesta gamla flickor inom de lägre klasserna på landet måste därför sökas bland de utfattiga och träffas gemenligen i fattigstugorna eller skrifna på socknen; en eller annan äfven såsom ett inventarium på en herregård eller i ett större, mera hedersamt bondehus. De förstnämnda äro vanligen gamla och utsläpade, som knapt hafva kvar så mycken lifskraft, att de mäkta hålla ett spinnrockshjul i gång — åtminstone går ändan tidt och ofta af för dem — och därför ty de sig gärna, hälst emot aftnarne, till spiselelden, för hvars vidmakthållande de äro lika nitiska, som någonsin en vestal för underhållandet af elden på gudinnans altar. För öfrigt prata de gärna i en gnällande näston, äro oftast afundsamma och grälsjuka, begifna på att dricka kaffe, någon gång med krångel, samt föga besvärade af renlighetens dygd, hvarifrån dock några hedrande undantag finnas, som ännu i den största torftighet bestå sig den lyxen att hålla sig hela och rena. Bland dessa uråldriga flickor finnes dock måhända en eller annan yngre. Hon är då vanligen åtföljd af ett litet bihang, som gör det svårt eller omöjligt för henne att erhålla någon tjänst och i stället skaffat henne en anteckning i kyrkoboken, hvilken kanske strängt taget borde utesluta henne från rätten att räknas till de gamla flickornas antal. Men

den stackars kvinnan är ty värr utestängd från så många andra rättigheter och förhoppningar, att man väl icke bör fråntaga henne den, hälst hennes öde i alla fall gestaltar sig i det närmaste lika med de andra gamla fattigstuguflickornas. De på socknen skrifna gamla flickorna — de må vara äldre eller yngre, med lika öden som deras nyss omtalade systrar på fattighusen — föra merändels ett peripatetiskt lif: de äro, såsom Hamlet säger om sin tids kringvandrande skådespelare, för sin ort en »samtidens krönika i sammandrag», där de gå från gård till gård, från stuga till stuga och få sig här ett mål mat, där ett par redan utslitna klädespaltor o. s. v. Deras mer produktiva sysselsättningar bestå i att plocka bär om sommaren och riskvistar om vintern. Vida förnämligare än samtliga dessa äro de gamla flickorna af den tjänande klassen, som vi påträffa i deras gamle husbönders hem. De hafva alltid utmärkt sig för trohet och duglighet och, om äfven den senare egenskapen med tiden förminskats, har den förra nästan ökats. De gå omkring, snart sagdt både natt och dag, lika tomtar och syssla och stöka i barnkammare, kök och ladugård. Själfva ega de ingenting, men anse sig däremot — och icke utan all rätt — hafva del i alt, som tillhör husbondefolket, hvilket de kalla för »vårat». Somliga af dessa tillhöra mera afgjordt den slägt, som de tjäna; andra åter gården, hvilka båda ting dock hos vår konservativa allmoge mestadels sammanfalla. De äro vanligtvis ena präktiga exemplar af gamla flickor, aktade och ärade af alla, utom kan hända af den yngre tjänstepersonalen, öfver hvilken de ofta vilja föra ett slags fiskaliserande uppsigt, och hvilkas gensägelser de vanligen möta med ett myndigt: »jag har varit här före er och tör väl bli här efter er också, vet I det».

En talrik klass af gamla flickor på landet utgöres af dessa fattiga, s. k. bättre flickor, som genom uppfostran och ärfda anspråk ovägerligen tillhöra herrskapet, men genom sin beroende ställning dock äro ett slags tjänarinnor, som ofta befinna sig i mycket sämre vilkor än pigorna: vi mena dessa guvernanter och husmamseller, som träffas i nästan hvarje någorlunda väl konditioneradt hus på landet. Dessa, särdeles de förra, höra i mitt tycke till de olyckligare i sitt slägte, och detta i dess högre grad, ju yngre de äro och följaktligen mindre benägna för den självförsakelse, deras ställning kräfver. Lärarinnans plats inom ett dumt, högfärdigt eller obildadt hus är sannerligen föga afundsvärd, och dock är hennes lott målet för så många fattiga, väl uppfostade flickors årslånga sträfvanden. Hon anses för ett oundvikligt ondt, ty de unga döttrarna skola, gud bevars, lära att pladdra franska, brodera och tappla på pianotangenter, men dessa färdigheter, som för dem anses eftersträfvansvärda, förmå dock sällan skaffa tillräcklig aktning åt den, som eger och förmår meddela dem. Den stackars lärarinnan, som kanske står ensam i verlden, känner därför dess djupare behofvet att fästa sitt hjärta vid några mänskliga väsen; och när hon så lärt sig älska sina lärjungar och antingen genom vanans makt att finna sig på sin plats eller möjligen genom sina egenskaper att göra denna någorlunda dräglig; då äro flickorna uppvuxna, och hon måste under nya förhållanden börja samma ansträngande, ofta otacksamma arbete på nytt. Om hon under sådana omständigheter känner behofvet af en självständig ställning och ett eget hem så starkt, att hon försöker genom några oskyldiga konstgrepp att fånga en man; eller om hon bär sin smärta inom sig, så att hon blekes och täres, ser på månen och fäller tårar i ensamheten och därför ej häller i umgängeslifvet kan bibehålla den lynnets jämnhet, som man naturligtvis af en så underordnad person har rätt att fordra: så i förra fallet skrattar man åt henne och kallar henne en giftassjuk toka, som förtjänar stanna på öfverblifna kartan; i senare fallet skrattar man också åt henne, och hon får namn af en hysterisk gammal mamsell. Husmamsellen har en något bättre ställning, ty hennes förtjänster äro af en mera reel och påtaglig art. Dock befinner hon sig ofta i en ganska obehaglig mellanhand mellan matmodern och det öfriga tjänstfolket. En gifven fördel har hon däri, att, om hon är duglig, hon gärna får stanna kvar i det hus, där man lärt sig uppskatta hennes goda egenskaper. Någon gång händer äfven att dessa intaga någon anspråkslös prest, inspektor eller arrendator, som sålunda förflyttar henne ur de gamla flickornas klass.

En mer självständig ställning intager en annan, dock vida mindre, del gamla flickor. De hafva en vidsträcktare verksamhet, stundom omfattande flere kyrksocknar, och det kan således förklarligt nog ej vara utrymme för alt för många af det slaget. Det nu ifrågavarande exemplaret af det stora slägtet har fast bostad, ofta till och med en egen liten stuga i närheten af kyrkan, jernvägsstationen eller en större by. Högst sällan träffas hon dock hemma, utan är borta, än här, än där i bygden, till hvars alt i alla hennes utmärkta talanger upphöjt henne. En fest, vare sig af glad eller sorglig anledning, kan icke firas, utan att hon anordnar den, och på flere mils omkrets är hon den enda, som känner de djupa hemligheterna att göra glace och koka vingelé, hvarjämte hennes skicklighet att baka alla möjliga slags småbröd är höjd öfver all både jämförelse och pris. Vid hvarje något så när hedersamt barndop är det hon, som kokar »kristningskaffet», ja, hon pröfvar till och med med eget pekfinger dopvattnet, på det det icke må vara hvarken för varmt eller för kallt. Med samma glada lynne klär hon brudar och sveper lik. Mest har hon dock att göra under husförhörens och julkalasens tid, hvartill i vissa bygder komma de s. k. ystgängemas. Långa tiderna är likväl hennes verksamhet af ett mindre bemärkt, men därför ej mindre nyttigt slag, ty hon är äfven den bästa, lugnaste och mest bestämda sjuksköterska, som man kan önska. Född på trakten, vanligen i komministergården eller på ett underofficersboställe, har hon förtroende både i herrskapshusen och i bondgårdarne, och när hon blifvit en mycket gammal flicka, som icke orkar att flacka omkring som förr, tager hon till sig en yngre och inviger henne i alla sin konsts mysterier. Hon är vanligen god och glad till lynnet, rask men lugn i sina rörelser och tål icke gärna motsägelser samt visar sig vid alla högtidliga tillfällen i svart sidenklädning och en för tio år sedan modern hårklädsel, som växlar färg efter högtidlighetens beskaffenhet. Allmänna omdömet förklarar henne både i lifvet och efter döden för en utmärkt rar och dugtig människa.

En annan typisk klass af gamla flickor utgöres af sådana, som — om de också hafva sitt hem någonstädes — dock ständigt äro borta, gästande än den ena, än den andra familjen bland slägtingar eller vänner, förvärfvade under en tämligen lång lefnad. De äro i allmänhet af adlig börd och bära därför merändels sina smultronfärgade nästippar tämligen högt. Vanligen äro de ock till mer besvär än nytta här i verlden och ses särskildt med oblida ögon af tjänstfolket inom de hus, där de gästa, ty de fordra mycken uppmärksamhet och äro frikostigare på snubbor än på drickspengar. Hos familjens yngsta medlemmar bruka de däremot stå väl, ty de hafva alltid med sig några billiga presenter och kunna berätta roliga historier från den tid, de själfva voro unga. När de slutligen lemna ett hus, hjärtligt ombedda att vara välkomna åter, drager det i dubbel mening gästfria värdfolket alldeles ofrivilligt en suck utaf lättnad.

De gamla flickornas egentliga valplats — eller åtminstone den, där de talrikast förekomma — är dock, såsom redan antydts, städerna, de små lika väl som de stora. Ja, det fins till och med en liten vacker stad vid Vettern, som har sin största ryktbarhet af sina gamla fröknar och goda päron. I småstäderna uppträda de mer såsom en sluten samhällsklass, om ej rent af såsom en makt, på hvars stränga opinionsdoms våg mer än en dugtig karl och en snäll flicka vid vägningen befinnas alt för lätta. Där utvecklas de kanske också lättare till original; åtminstone minnes jag från min barndom såsom stora märkvärdigheter inom ett för svenska förhållanden ganska betydande stadssamhälle tvänne systerpar, hvilkas sammanlagda ålder uppgick till omkring 280 år och som öfver hela staden voro kända under namn af »flickorna Pilkvist» och »flickorna Gutmuth.» För utbildande af karaktärer i egentlig mening torde åter jordmonen i en stor stad vara gynsammare. Äfven här följande principen att stiga från de lägre till de högre samhällslagren, skall jag söka angifva de mest framstående typerna af de genom stadslifvet utbildade gamla flickorna, därvid dock förbigående dem, som i sina landtliga motsvarigheter kunna anses tillräckligt skildrade.

Hvar man i allmänhet i städerna har att söka dem, som genom svårare sedliga förirringar dömt sig själfva förlustiga fa-

miljlifvets välsignelser är svårt att säga. Skammen och lasten hafva där lättare att dölja sig. Lättare är där också vägen till upprättelse, så att den fallna kvinna, som i en afskild landsbygd har svårt att bereda sig tillfälle till ett ordnadt arbete och att på det sättet åter blifva en nyttig samhällsmedlem, finner i en stad lättare en verksamhet och kan sålunda där snarare återvinna aktningen för sig själf. Om de djupast sjunkna kan här icke blifva fråga.

Gamla flickor inom de lägre klasserna finna vi vanligen i de hårdaste af alla kvinliga sysselsättningar, såsom tvätterskor, hjälpkvinnor och pigor. De förstnämda äro jämförelsevis själfständiga och kunna, i fall de äro ordentliga och sparsamma, hvilket de ofta äro, möjligen också lägga af en fyrk för ålderns och kraftlöshetens dagar. Hvart däremot dessa tillfälliga hjälpkvinnor taga vägen har jag aldrig lyckats utforska. Troligt är väl att de, som ej till följd af det hårda arbetet dö för tidigt, äfven i städerna oftast komma på fattighusen. De gamla pigorna åter äro en högst intressant klass, hvilken dock ty värr är stadd i ett starkt aftagande. I några gamla goda hus träffar man dock ännu på en sådan, och hon anses då vanligen såsom en stor skatt, om hon ock i den inre hushållningen både vill hafva och verkligen utöfvar ett inflytande, som stundom kan förefalla litet besvärligt. Hon bör, för att hinna en sådan punkt, gärna hafva börjat som barnflicka och sedan gått graderna igenom såsom »husa» och »köksa», till dess hon slutligen hunnit värdigheten af en kvinlig *major domus*, hvilken möjligen lägger näsan i ett och annat, som strängt taget icke tillhör henne. En sådan husrådinna är ytterst konservativ och hatar allt hvad hon kallar »nya ordningar». Hon har till och med svårt att sätta sig in i den tanken, att husets barn, hvilka hon vårdat och pysslat om snart sagdt sedan deras födelse och därför med visst fog nämner »våra barn», kunna växa upp till fullmogna människor, och kallar därför ännu i dag löjtnanten för Erik, kungl. sektern för »lille Otto» och den gifta dottern för »våran Ida». Hon hyser också för dem knapt mindre innerliga känslor än en mor, och jag har själf hört en gammal f. d. trotjänarinna, som gifte sig vid fyrtio års ålder och fick ett par egna barn, säga att hon mycket mer tänkte på hvad husbondfolkets söner skulle blifva, »för mina egna, de skola naturligtvis blifva arbetare, såsom fadern, så att den saken är ingenting att göra sig bekymmer för». Detta är visserligen icke i allo såsom det bör vara, ty det visar en brist på själfkänsla, hvilken dock är ett oundvikligt vilkor för alt framåtskridande. Men i denna patriarkalism ligger dock något poetiskt, som särskildt i vår tid förtjänar att tagas vara på, ty i allmänhet är väl själfkänslan så utbredd, att man blott må önska att det verkliga framåtskridandet kommer i ett riktigt förhållande därtill. Den gamla trotjänarinnans lif slutar antingen hos någon af de gifta barnen till hennes förra husbondfolk eller ock på en liten kammare, där hon, med något understöd från den familj hon tjänat, bor ensam eller tillsammans med någon liktänkande jämnårig, och hvarifrån hon gör välkomna besök hos »herrskapet» och »barnen».

Kallar den gamla pigan det hus, där hon tjänar för »vårt», så betraktar åter den klass af gamla flickor, som utgöres af städerskor för ensamma ungkarlar och äldre fruntimmer, det anspråkslösa hem, hvars vård de fått sig anförtrodd, såsom varande uteslutande till för deras egen skull. Städerskan tillhör ett species af gamla flickor, som synes vara skapadt nästan blott till förargelse och förtviflan för den gamle ungkarlen, eller är hon kanske snarare en art Nemesis för honom, därför att han undandragit sig den normala kvinliga vård, som ett äktenskapligt lif kunnat skänka honom. Nog af: om han vill hafva en brasa i sitt sofrum, då han skall stiga upp om morgonen, så får han den i stället om aftonen, så att det osar, då han skall gå till sängs; kommer han någon gång hem på förmiddagen, för att förrätta ett angeläget arbete, har hon just då stält till med skurning, insättning af dubbelfönster, mattpiskning eller något dylikt; skall han resa bort en morgon och säger till om att bli väckt och få sina reskläder i ordning, väckes han en timme efter den utsatta tiden och får yrvaken och brådskande söka byxor och väst under högar af pels och rockar, hvilka regelbundet lagts i motsatt ordning till den, hvari de skola påtagas — alla mindre, dagliga pröfningar att förtiga. Hvad som

blir städerskans slutliga öde har jag aldrig brytt mig om att efterforska. För min del skulle jag unna henne att komma i den ställningen, att hon blefve plågad af en annan, oordentlig, genstörtig eller ytterligt enfaldig kvinlig varelse, ett fullkomligt sidostycke till henne själf.

Bland de högre klassernas gamla flickor träffa vi på den allmänt bekanta typ, hvars känsla af att hafva förfelat sin kallelse här i lifvet gjort henne till denna sjukliga, missnöjda, afundsjuka, skvalleraktiga och bakdantande gamla mamsell eller fröken, hvilken så väl det dagliga talet som herrar, ja, äfven damer-novellister bruka framställa såsom den allmänna representanten för hela slägtet gamla flickor. Hon är obestridligt en mycket otreflig varelse, vare sig hon sitter i sin lilla ensliga, kalla och unkna vindskammare, med en vederstygglig fet katt, en liten ilsken hundracka eller en dum, gällt sjungande »pipi» till sitt sällskap, och sysselsätter sig med att gräma sig öfver verldens gång, eller hon springer på ovälkomna besök till forna vänner, med smicker insockrande de bittra piller, hon gifver alla till lifs, hvilkas öde i hennes ögon gestaltat sig blidare än hennes eget. Ytterst är hon dock blott martyr för en förvänd uppfostran, som hon saknat vilje eller förmåga att i verldens skola rätta och fullkomna. För fyrtio år sedan var hon en ung flicka med alla sin tids talanger, som kunde läsa en och annan fransk roman på originalspråket, sjunga litet till guitarr, rita litet på velin och sy en papegoja i tapisseri. Mer ansågs icke då behöfvas för att få sig en man, ty detta var den unga flickans enda lifsmål, som hon envist fasthöll ännu femton till tjugo år, fortfarande spökande ut sig i urringade klädningar af bjärta färger, exponerande kantiga skuldror, ållika armar och raknade lockar prydda med vårblommor, i dansen först bland de unga, såsom den uttjänte dragonhästen på mötesplatsen. Då började man skratta åt henne, och detta är skälet hvarför hon nu grinar så stygt tillbaka: den gamla koketten har tagit sin skada igen och hatar nu af hjertat den verld, som hon icke lyckades behaga. Det verldsliga sinnet har dock icke öfvergifvit henne, utan, då hon någon gång för skam skull inbjudes till fester hos slägtingar och vänner, uppträder hon ännu med den unga flickans anspråk att blifva uppmärksammad och kan icke förstå de unga karlarne nu för tiden, som hällre sysselsätta sig med hennes jämnårigas döttrar och dotterdöttrar än med henne. Någon gång försvär hon likväl ett verldsligt väsen och söker i en krass sinlig uppfattning af »den bäste vännen» och sitt förhållande till honom en ersättning för den uteblifna vänskapen och förbindelsen med andra mer jordiska manliga väsenden.

Vida flere än dessa missnöjda och elaka gamla flickor, som duga till ingenting här i verlden och för hvilka häller ingenting duger, äro dock de, som med undergifvenhet, ja till och med förnöjsamhet, bära sitt öde och söka vara trogna i det lilla, som de fattat såsom sin lefnads uppgift. Huru många gamla flickor finnas ej, som, sedan de offrat sin ungdom och kraftfulla ålder för en sjuklig fader eller en åldrig moder, ännu själfva vid lifvets gräns ärligt sträfva ej blott för att uppehålla sig, utan för att sprida så mycket gagn och glädje som möjligt omkring sig! Huru mången gammal flicka finnes ej, som afsagt sig själf lifvets lycka, för att kunna vara ett stöd åt en yngre broder eller syster! Hur mången sådan har icke på ett exemplariskt sätt fylt en moders höga pligter för en hel rad af moderlösa små! Och jämte dessa, huru många gamla flickor är det ej, som, under det de själfva vandra en törnbeströdd väg och blott med den största ansträngning hafva sitt bröd, göra hvad de kunna för att plocka bort törnena för andra och med än fattigare dela sin sista bit! När det gäller att vaka hos en sjuk, att lönlöst hjälpa till vid ett arbete inom hus, att nöta sina skodon mot gatstenarne för att uträtta kommissioner åt andra, då framstår denna gamla flickas värde och blifver kanske, åtminstone för ögonblicket, erkändt. Eljest förbises det så lätt, ty hon har det stora felet att bära fram sina offer i lerkärl, och deraf kommer det att de glömmas äfven af dem, för hvilka de gjorts och som lättsinnigt skratta på bekostnad af gamla flickor, utan en tanke på att de själfva kunna hafva en sådan att tacka för hvad de äro. Men en äkta god gammal flicka begär ingen tack för det goda hon gjort; hon har följt sitt hjärtas maning och en känsla, som för henne tagit karaktären af pligt. Hafva hennes upp-

offringar burit goda frukter, är detta henne lön nog, hafva de varit fruktlösa, följas de af tårar och sömnlösa nätter, icke för offrens eller hennes egen skull, utan därför att de kära, som hon hoppades kunna hjälpa, ej velat låta hjälpa sig. Sådan är mången gammal flickas historia, hvilken verlden i allmänhet icke känner. Den behöfver det ej häller, ty hon är nog upptecknad i den stora boken, där ej blott alla handlingar, utan äfven hjärtats uppsåt äro inskrifna med outplånliga bokstäfver. Och, när efter den boken en gång den stora räkenskapen skall göras upp, torde det visa sig att mången fattig gammal flicka där eger ett credit, inför hvilket ungdom och skönhet, vishet och rikedom, makt och ära komma till korta.

Anders R.....n.

Guden och Bajadèren

(efter Goethe).

Mahadöh från ljusets rike
Sjette gången stiger ned
För att dela som vår like
Lust och qval på jordisk sed.
Låga stoftet här han trådar,
Pröfvar sjelf hvad oss plär ske.
Han, som straffar och benådar,
Måste menskor menskligt se.
Se'n staden på resandes vis han betraktat,
På väldige spejat, på ringheten aktat,
Om qvällen han vidare vill sig bege.

När han på sin gång nu hinner
Husen sist vid stadens tull,
Han en glädjens dotter finner,
Kind af lånta rosor full.
Jungfru, hell! — Din tjenarinna!
Dröj, jag kommer genast ut!
Bajadèr är jag — prestinna
Här vid nöjets tempelknut.
Och i hennes händer cymbalen nu klingar,
I ringar hon lekande, smekande svingar,
Och nigande bjuder en blomma till slut.

Sakta hän mot tröskeln skjuten,
Snabbt han ryckes inomhus.
Sköne främling, på minuten
Lampor göra hyddan ljus.
Är du trött, jag ansar genast
Foten, öm af vägens damm.
Allt du får — befall allenast —:
Hvila, kärlek eller glam!
Hon lindrar beställsam hans låtsade smärta;
Då ler han af glädje — ett medlidsamt hjerta
Den himmelske ser under all hennes skam.

Slafviskt vill han bli betjenad:
Hennes nit blott ökar han.
Från de förra konster renad,
Hon naturlig blir och sann.
Liksom knopp och blomsterprydnad
Fort till frukter öfvergå,
Så, om i ett bröst bor lydnad,
Bor der kärlek snart också.
Men han, som kan höjden och djupet ransaka,
Med fröjder, förfäran och dödsqval vill skaka
Det hjerta, som strängare pröfvas nu må.

Och hans kyss på sminket brinner:
Hon i kärlek fången står,
Och på hennes kinder rinner
Första gången tår på tår.
Ej om gyllne lön hon tigger
Uppå lystna likars bruk;
Magtlös vid hans fot hon ligger,
Hon så spänstig nyss och mjuk...
Och nu omkring lägret och älskandes gamman
Förtroligt sig täckelset drager tillsamman,
Och natten utbreder sin skymmande duk.

Sent från ljufva lekar somnad,
Tidigt re'n hon vaken är.
Ve, i dödens dvala domnad
Ligger hennes älskling der!
Med ett skri hon störtar neder.
Intet honom väcker opp,
Och man bålet snart tillreder
Och man bortför kallnad kropp.
Hon hör, hur brahminen hans dödshymn uppstämmer,
Hon rusar bland skarorna fram under jämmer.
Hvem är du? Hvart syftar ditt rasande lopp?

Hon förtviflans tårar gråter,
Dignande vid älskarns bår:
Att min make fordra åter,
Sjelf jag ned i grafven går.
Skall till stoft den skapnad falla
Som har gudars fägring fått?
Min han var, min framför alla,
Ack, en natt, en enda blott!
Hör, presterne sjunga: vi bära på båren
De gamle, som tyngdes och kyldes af åren,
Vi bära de unge, som skördades brådt.

Lyssna på hvad presten säger:
Denne ej din make var,
Och det kall, en hustru äger,
Ej som bajadèr du har.
Skuggan blott sin kropp tillbaka
Följer i det tysta ner;
Blott sin make följer maka:
Det är pligt — det ära ger.
Så tonen, basuner! O klagen, o klagen!
Den herrlige yngling, I Gudar, nu tagen
På eldsflammor buren till himlen och er!

Kören utan misskund brusar,
Döf för hennes bittra nöd,
Och med utbredd famn hon rusar
Midt i bålets heta död.
Men af lågan omkringgjuten,
Gudaynglingen blir röjd:
Hon, intill hans hjerta sluten,
Sväfvar med mot etherns höjd.
Odödlige älska den ånger förkrossat
Och bära förlorade barnet, förlossadt,
På flammande armar till himlarnes fröjd.

Carl Snoilsky.

Ett blad ur en konstnärs lif.

En sommarafton år 1842 hade ett stort sällskap samlats på Botorp, en af de många naturskönt belägna herregårdarne i det för sina talrika sjöar och sin yppiga björkskog bekanta Norra Wedho härad. Det gästvänliga värdfolket firade en födelsedagsfest och grannarne hade kommit för att i den deltaga.

Botorp hade redan då i mer än hundra år egts af samma adliga familj och har ännu icke gått ur slägten. Det åldriga, af äkta kärntimmer uppförda boningshuset ligger på en klippa mot hvilken den vackra Noens böljor bryta sig. På den motsatta stranden ligger en hög, brandt enstaka klippa, endast tillgänglig från landsidan, och på den klippan stå ruinerna ännu qvar efter Pehr Brahes, grefvens till Visingsborg, jagtslott Brahehälla, hvilket under sin glansperiod, enligt sägnen hade tre våningar och en hög tornspira.

Den ofvan nämnda aftonen sutto gästerna på Botorp under de väldiga ekarne på den vackra gårdsplanen, då en främling anlände. Hans drägt var ytterst torftig, han bar en rensel på ryggen, egnade ingen uppmärksamhet åt sällskapet, men desto mera åt alla de åldriga högresta träden, åt den härliga utsigten öfver sjön och åt den pittoreskt belägna bygnaden. Hvem kunde denne främling vara? En vandrande gesäll? Nej — då hade han väl icke med sådan förtjusning betraktat den vackra naturen, utan genast styrt kosan till — köket.

Botorps egare, häradshöfding Carl Bogeman, gick främlingen vänligt till mötes. Denne helsade litet tafatt, sade sig vara målare, ernade bli artist och var nu ute på en studiefärd för att samla etyder: hans namn var *Kilian Zoll.* Värden bjöd honom hjertligt välkommen och förde honom till de andra gästerna. Zolls anspråkslösa, blyga, hjertegoda väsende slog an på alla. Att han måste göra sina resor till fots, att han ej hade råd att åka, och att han under sina vandringar sökte logis för det billigaste priset i bondgårdar och torp, omtalade han utan ringaste förlägenhet. Det var en tillfällighet, att han hade tagit af

från landsvägen, och gått till det ensligt belägna Botorp, men det var anblicken af de gamla ståtliga träden och sjön som hade lockat honom, och han bad om ursäkt för sin tilltagsenhet. Värdfolket bjöd honom stanna qvar öfver natten, och han mottog inbjudningen med stor tacksamhet; men då han infördes i det vackra gästrummet blef han mycket förlägen och frågade om det ej vore möjligt att han kunde få bo i ett tarfligare rum.

Morgonen derpå var Zoll redan ute vid solens uppgång. Tjenstefolket vid gården kunde icke begripa hvarföre han ömsom bligade på den stora eken och ömsom skref i en bok: så hade ingen gjort före honom och de undrade om der stod någon läsning på det gamla trädet, som endast han begrep. Ändå mer fundersamma blefvo de när han på lika sätt började bliga på ett i parken liggande stort stenblock — trollstenen som rycktes ur Brahehällaberget — men icke hade de sett någon läsning på den stenen, och hvad var det han skref om den? De blefvo smått rädda för den underlige herren, så beskedlig han än såg ut.

Längre fram på morgonen kom värden ut och fick del af Zolls glädje öfver de rika ämnen till etyder som han funnit. Han erbjöds att stanna qvar, så länge något fanns som intresserade honom der; men han tvekade, ty »det blef visst dyrt att bo så väl och lefva så godt». Det bekymret blef genast häfdt. Värdfolket erbjöd sig lika välvilligt, som grannlaga, att låta ombestyra den nödvändiga förbättringen i Zolls beklädnad, och efter några dagars förlopp var han i sitt eget tycke nästan en sprätt.

Den ena veckan gick efter den andra: så angenäma, så bekymmerfria dagar hade han aldrig framlefvat. Han gjorde små exkursioner och samlade etyder, af både lefvande och döda ting: gubbar, gummor och barn förmåddes »sitta» för honom, i början gensträfvigt, men snart ville de alla bli afritade. Han begärde att i olja få utföra en vy af Botorp: taflan blef visst icke något mästerstycke, men den blef omtyckt och det beredde Zoll mycken glädje.

Emellertid svärmade Zoll i sitt stilla sinne för en idé — han ville måla en stor tafla; men till inköp af duk och färger saknade han medel; huru skulle han kunna slå sig ut under det arbetet pågick och hvem skulle köpa taflan när den blef färdig?

»Tilltror sig K. Zoll» — frågade en dag den välvillige värden — att måla en altartafla för vår kyrka?» Frågan bringade Zoll i stor förlägenhet, ty han hade aldrig försökt sina krafter i den genren, men glansen i hans milda ögon vittnade om den glädje som förslaget framkallat.

Nu gälde det huru socknemännen skulle kunna öfvertalas att gifva sitt samtycke till ett företag, som medförde flera hundra riksdalers utgift. Herrarne i socknen vunnos lätt, men de hade ej afgörande makten, om bondgubbarne voro enige och gjorde opposition. Uppgiften var således att vinna dem. Det åtog sig häradshöfding Bogeman. Han tog en och en i sänder. Att vädja till deras icke ännu uppodlade kostsinne, vore dock ej värdt: bättre verkade ett anslag på fåfängan. Ingen af grannsocknarne hade någon altartafla målad af en artist från fria konsternas akademi i Stockholm; borde icke just derföre Linderås kyrka erhålla en sådan altartafla? En bondgubbe tyckte likväl, att då församlingen dittills kunnat undvara sådan grannlåt, vore det ej skäl att dermed nu förse sig: en annan tyckte att om en målning skulle göras, vore mera skäl att kosta på en som upptog hela taket, en sådan som den i Bälaryds kyrktak, der både himmelriket och helvete voro afbildade: en tredje tyckte att då altaret stod längst uppe i koret och sockenherrskapen hade plats der, var det egentligen de, men ej allmogen hvilken satt nere i kyrkan, som hade förmånen af altartaflan. Alla dessa och många fler inkast lyckades dock Zolls gynnare att undanrödja.

Godt frö gror långsamt, säger ett gammalt ordspråk, och derföre gick det ej an att för hastigt drifva på saken: den skulle arbeta sig in i sockenmedvetandet. Zoll lemnade på hösten sina välgörare på Botorp, men i november föreslog socknens nämndeman, på då utlyst sockenstämma, att Linderås kyrka skulle erhålla en passande altartafla, och församlingen svarade nu härtill enhälligt »att den önskade ju förr desto hällre kunna få glädja sig öfver en sådan prydnad». Underrättelse skulle inhemtas »huruvida en ung aritst vid namn Zoll, som anmält sig till detta arbetes för-

rättande, vore dertill skicklig», och sedan skulle definitivt beslut fattas.

I Mars månad 1843 inställde sig Zoll efter skedd kallelse i Linderås. Han anmodades »förfärdiga en altartartafla föreställande samma bibliska ämne som Sunds församlings altartafla». För sitt arbete och för alla ornamenterna till altaret skulle han erhålla 500 rdr rgd, hvilken summa i fyra terminer borde utbetalas. Han utfäste sig att »samvetsgrannt och till församlingens båtnad och kyrkans prydnad fullgöra det honom lemnade förtroendet». I skolhuset inrättade han sin atelier och började arbetet, men emedan han endast uppbar 100 rdr då, och skulle först sex månader derefter uppbära 150 rdr, måste han emellanåt för sin utkomst måla små genrestycken som såldes i orten: ett af dessa — »skolmästaren», porträtt af församlingens till den gamla skolan hörande barnalärare — förirrade sig till hufvudstaden och såldes nyligen på auktionen efter doktor Aug. Sohlman.

Ehuru de enligt Zolls ritning föreslagna ornamenterna »med synnerligt välbehag» blifvit af församlingen godkända, ansåg öfverintendentsembetet att de borde göras prydligare efter meddelad ritning: kostnaden derföre ansågs blifva 50 rdr högre, som församlingen lofvade tillskjuta, men »förnämligast fäster sig församlingen dervid att färgerna (på altartaflan) blifva klara och förgyllningarne å ramarne äkta, der det erfordras, så att allt eger bestånd för framtiden».

Zoll hade åtagit sig lösa en svårare uppgift, än han förestält sig: han var samvetsgrann, han målade och raderade, målade om och raderade igen. Arbetet blef honom tungt och modet svigtade många gånger, men vännerna på Botorp tröstade honom. Ändtligen blef arbetet till afsyning af sakkunnige män färdigt den 7 oktober 1844; men då vann han en lysande seger: församlingen yttrade då å hållen sockenstämma »att den antog den utförda taflan utan vidare afsyning, hälst den i allo är till församlingens nöje och prydnad; och fann församlingen sig förbunden att förklara K. Zoll sin tacksamhet för den omsorg och osparda möda han ådagalagt vid detta arbetes utförande», hvilken tacksamhet af pastor tolkades.

Det var nu medaljens ena sida. Den andra visade, att när Zoll betalt alla materialierna och ornamenterna hade han för hela sitt eget arbete i behåll — elfva riksdaler 36 skilling.

Om ej vännerna på Botorp räckt honom en hjelpsam hand, skulle han lemnat Linderås lika medellös, som då han första gången dit anlände.

P. Fr. Mengel.

Aftonhymn.

Sköna flicka, ur det höga
Skådar stjernan ned och saknar.
Öga längtar hon mot öga
Se på Dig — och Du ej vaknar!

Väl jag vet, ej Du behöfver
Ljuset, som från höjden strömmar,
Ty den hulda ro, Dig söfver,
Diktar himmel nog i drömmar.

Och de ljus, deruppe låga,
Solen eller stjernors skara,
Ge dock blott en ringa råga
Åt ditt ögas glans, den klara.

Blott för min skull tag hvad renast
Fästet oss i strålar skickar,
Ty jag arme kan allenast
Himlen se i dina blickar!

Men när trygg jag vet dem gömma
Allt mitt ljus och all min himmel,
Då kan ock mitt hjerta drömma
Lugnt och gladt om lifvets hvimmel.

Edv. Bäckström.

"Assistansen".

Stockholmsbild af Claes Lundin.

I.

Utanför ett ruskigt hus i en af Stockholms mörkaste gränder vandrar en ung man oroligt fram och tillbaka. Då och då kastar han en skygg blick in i portgången, stannar, tager åter ett steg, liksom ville han träda in i huset, men hejdar sig, då han ser någon komma. Han synes mycket obeslutsam eller också hyser han någon stor räddhåga. Han undviker att se på någon af de förbigående, men tyckes frukta att sjelf vara föremål för någon högst utomordentlig uppmärksamhet. Portgången är dock så mörk, att man der icke utan ansträngning kan känna igen den man möter. De som gå der in och ut tyckas ej heller bekymra sig om hvarandra. De hafva sannolikt hvar och en sin egen sak att tänka på.

Ändtligen är det ett ögonblick tomt i portgången. Den unge mannen kastar en hastig blick på sned öfver axeln för att se om icke någon följer honom, tager derpå ett par långa steg, finner trappan till de öfra våningarne, letar rätt på den klibbiga ledstången och ilar upp åt i mörkret, stannar i en halfdunkel förstuga, der han tycker sig skönja någon inskrift på ett stort papper, som är klistradt på en sned dörr. Han lägger handen varsamt på låset, liksom för att öppna dörren, men hejdar sig åter, lyssnar ängsligt om några steg skulle höras ned från trappan eller om det är tyst inne i det rum, dit dörren leder. Han hör någon komma från en öfre våning, darrar, liksom gripen på bar gerning vid en inbrottsstöld, tyckes fatta ett djerft beslut, öppnar dörren och träder in i rummet.

Är det en tjuf? Nej, det är en man med ärliga tänkesätt, men som finner sig i penningförlägenhet och, efter mycken tvekan, beslutat att vända sig till en pantlånare. Det är sannolikt icke många i samhället, som bekymra sig om honom, och äfven om han midt på Gustaf Adolfs torg skulle inleda låneförsök med någon allmänt känd ockrare, fäste man föga uppmärksamhet dervid. Men detta är icke den unge mannens egen åsigt. Han ansåge sig sannolikt vanärad, om någon skulle få kännedom om det steg, han nu tagit. Ingen har gifvit akt på honom, när han smög sig ned i gränden, ingen fäst uppmärksamhet vid hans oroliga vandring utanför porten, ingen sett honom, när han trädde in till pantlånaren, och likväl tyckes han föreställa sig, att han nu är föremål för hela Stockholms blickar.

Lyckligtvis är det rum, i hvilket han inträdt, för tillfället tomt. Detta lugnar den unge lånsökaren ganska mycket, ehuru han dock ej är utan all oro för sin underhandling med lånekontorets egare. Gud vet, om han ej i detta ögonblick helst önskat, att han ej träffat denne hemma samt åter fått aflägsna sig med oförrättadt ärende, ehuru han i sjelfva verket icke vet hvar han skall på annat sätt kunna i hast skaffa sig medel att godtgöra några mycket pockande fordringsegare, hvilka icke äro det ringaste medgörligare för att skuldernas belopp är så litet.

Men pantlånaren är hemma, och nu måste lånsökaren fram till det lilla bräde, som i en dörröppning bildar kontorets affärsdisk och skiljer det trånga rum, der kunderna inträda, från ett större, som nyttjas både till expeditionsrum och magasin och hvarifrån en egendomlig lukt sprider sig. Det luktar unket, fränt och surt och mer sådant, men i en enda underlig sammanblandning. Hela det inre rummet är också till större delen fyldt af gamla paltor, blandade här och der med några snygga klädespersedlar, som dels äro uppradade på en ställning med hängare, dels ligga hopbundtade i små och stora knyten på bord, stolar och golf, bland kopparkastruller, blåsinstrumenter och jerngrytor, ljusstakar, toilettspeglar och föremål af alla möjliga former och för en mängd olika bestämmelser.

Lånekontorets chef är för tillfället sysselsatt att bakom en skärm, som afdelar det inre rummet, utan att derföre hindra utsigten till och från det yttre, intaga sin middagsmåltid. Han är i skötet af sin familj, glad och språksam och blickar helt

fryntligt på den unge mannen, då denne nalkas disken. Lånsökaren, hvilken synbarligen för första gången gör sitt inträde på ett sådant ställe, har kanske föreställt sig, att en pantlånare alltid skulle vara en gammal, mycket mager och mycket krokig man med grått hår under kalotten, skelande ögon och darrade händer samt ett minst sagdt »afgrundslikt» leende på blå läppar eller ock ett »riktigt djefvulskt» uttryck i de hårda anletsdragen, en harpagon, som nekar sig både mat och dryck samt ej har någon aning om hvad familjelif vill säga. Han finner i stället kanske en man, som är mer ung än gammal, stor och stark, riktigt frodig, med en öppen blick och ett lefnadsgladt uttryck i det blomstrande ansigtet, en familjefader, som består sig och de sina en ganska anständig middagsmåltid, pratar och skrattar och tyckes taga lifvet från dess behagligaste sida.

Under det pantlånaren stiger upp från bordet, tager emot panten och noga undersöker metallens beskaffenhet, fortfar han att samtala med de sina, alldeles som vore ingen främling närvarande. Han är så van vid besök, att han ej ens ser på låntagaren, och denne börjar fatta mod, då dörren till förstugan plötsligt öppnas och nya lånsökande inträda.

Den unge mannen vänder bort hufvudet. Tänk, om det vore någon som kände honom! Det är dock lyckligtvis icke någon som känner honom.

De inträdande äro tvänne qvinnor, den ena ung och blyg, som med en tår i ögat räcker fram en nött klädning, den andra ett medelålders, mycket frimodigt fruntimmer, som drager fram en gräddskål af silfver, hvilken hon med skrytsam åtbörd öfverlemnar åt pantlånaren, under det hon rynkar på näsan åt den gamla klädningen och börjar ett högljudt tal om väder och vind och om en hop andra intressanta föremål, hvilka icke kunna lemnas i pant. Hon är gammal kund, tyckes det, och anser sig derför hafva ett visst företräde.

In stormar en man i arbetskläder, också ganska frimodig och gladlynt samt, äfven han, gammal kund. Han skall lösa ut sin helgdagsrock och tyckes stadd vid god kassa. Pantlånaren, pantlånarens fru, det vigtiga fruntimret med gräddskålen och den glade arbetsmannen prata och skratta med hvarandra, men expeditionen glömmes ej derför. Den unga flickan får ett par riksdaler i lån på sin gamla klädning. Hon ville gerna hafva litet mer, men det är panten ej värd, och derför drager hon sig till baka med ett ännu sorgsnare ansigte. Den unge mannen är lyckligare lottad. Han får hela tjugo riksdaler på sin pant. När pengarne och pantsedeln lemnas honom, frågar han, om det skulle möta några hinder att få lösa tillbaka sin skatt redan om ett par dagar. Nej, derför finnes icke något hinder — om pantegaren blott kan skaffa pengar och vill betala räntan för en hel *månad*.

»Jag skall nog snart få igen min klenod och sedan kommer jag att akta mig för att gå till någon pantlånare mera».

Det är hvad de flesta tänka, när de återvända från lånekontoret, och om gången dit varit motbjudande, ila de nu med lättadt sinne derifrån samt speja kanske ej heller så ängsligt efter, om någon märker dem, när de träda ut ur portgången. Men de återvända ej så snart, om icke för att bära dit en ny pant, ända till dess den tiden kommer, att de ej mer ega något af äfven det ringaste värde. Med den ränta, som betalas åt de enskilda pantlånarne, går det för låntagarne ofta ganska fort utför.

Denna ränta är visserligen icke, om man skulle tro pantsedeln, *tre hundra* procent, som enskilde pantlånare togo i Paris mot slutet af förra århundradet; hon är ej ens *nitiosex* procent, som vissa »affärsmän» taga *ännu i våra dagar* i vår egen fria stad Stockholm, men, det måste erinras, att dessa »affärsmän» då icke hafva annan säkerhet än en vanlig skuldsedel, till och med utan borgen, och att de måste hålla sitt pris högt, emedan de möjligtvis aldrig få igen kapitalet. Våra pantlånare göra ej heller, som brukligt var i forna tider, då i stället för pengar åt låntagaren lemnades åtskilliga varor af det mest tvifvelaktiga värde och som ofta icke kunde till reda mynt förvandlas med mindre förlust än nio tiondedelar af beloppet.

Nej, våra enskilda pantlånare äro mycket billigare och taga ej mer än *sjutiotvå* procent om året, stundom också ännu mindre — på papperet nämligen. För hvarje i lån lemnad riksdaler betalas i ränta till dem 5 eller 6 öre *i månaden*, men genom åtskilliga konstgrepp har denna ränta, såsom vi här längre fram skola visa, upp-

drifvits till flere gånger det ursprungliga beloppet. Under senare tider hafva pantlånarne dock nödgats nöja sig med mindre. »Det är så dåliga tider», sade nyligen en pantlånare, hvilken med grämelse tänkte på att han kanske snart icke skulle få ens sextio procent i ersättning för att han mot fullgod säkerhet lånade ut sina pengar. Dåliga tider för pantlånare äro goda tider för samhället. Den nya pantaktiebanken har gjort de enskilda pantlånarne ej så ringa afbräck. Bättre tillgång på arbetsförtjenst och ökade arbetslöner hafva uträttat ännu mer. Från att hafva utgjort ett antal af omkring *fyrtio*, äro pantlånarne i Stockholm för närvarande icke flere än *tjugosju*. Det är icke särdeles mycket i en så stor stad, kan man tycka, men i betraktande af det blodsugningssystem, som innehafvarne af »lånekontor» använda mot de mindre bemedlade, är det dock tjugusju för mycket. Man kan dessutom vara öfvertygad, att här finnas ej få ännu enskildare pantlånare, sådana som ej hålla öppen butik och ej sätta ut skylt, men derför visst icke äro billigare i sina lånevilkor.

För några år sedan uppgafs, att tretiosex pantlånare i Stockholm på ett år tillsammans belånat 612,000 panter, hvilket, efter ett uppgifvet mycket lågt medelvärde af 2 rdr stycket, skulle göra en årlig omsättningssumma af 1,224,000 rdr. För detta lånebelopp skulle till de enskilde pantlånarne således betalas 856,800 rdr om året i ränta, efter 70 procent, som ingalunda är för högt tilltaget, synnerligen som vi i räkningen icke intagit åtskilliga s. k. »omkostnader». Atta hundra femtiosex tusen kronor, tagna ur det fattiga folkets fickor under ett enda år! Och likväl kan medelvärdet sannolikt sättas mycket högre. På allmänna pantlåneinrättningen räknas det nu till 9 kr. pr år.

Men finnes då ingen möjlighet att i Stockholm få låna mot billigare vilkor, när den lånesökande har fullgod säkerhet att bjuda? Jo, vi hafva för närvarande den nya pantaktiebankens två nya kontor, hvilka snart komma att ökas med ett tredje, och vi hafva först och främst stadens allmänna pantlåneinrättning. I synnerhet den sist nämnda är vida billigare och lemnar ännu större säkerhet än något enskildt lånekontor. Huru är det då möjligt, att de enskilda pantlånarne anlitas så mycket?

Orsakerna äro flere. En bland dem är onekligen den ofvan antydda, att den som blyges för att låna, tror sig mindre bemärkt på ett enskildt lånekontor. En annan orsak är att mången ej har tid att gå till allmänna pantlåneinrättningen, som har blott *ett* kontor. »Tror ni att jag har lust att förstöra hela min förmiddag med att gå till *stampen?*» heter det, med nyttjandet af den folkliga benämningen på »assistansen» eller allmänna pantlåneinrättningen. Det händer dock, att den lånsökande går ännu längre väg endast för att undvika att uppmärksammas. En tredje orsak till det företräde, som lemnas de orimligt dyra enskilda pantlånarne, är att allmänna pantlåneinrättningen är öppen endast fem dagar i veckan samt endast vissa timmar hvarje dag, ända till senare tider blott mellan kl. 9 och 1 på dagen, de för arbetaren dyrbaraste timmar, nu mera dock äfven ett par timmar på eftermiddagen. De enskilda lånekontoren hållas deremot öppna vanligtvis hela dagen. De senare belåna också nästan alla slags föremål samt till nästan huru lågt belopp som helst, hvilket icke är fallet vid allmänna pantlåneinrättningen. Denna inrättning har otvifvelaktigt haft sina fördelar för dem som behöfva låna, men ej heller varit utan olägenheter. Hennes historia och inre sammansättning, det sätt, hvarpå hon arbetar och de följder hon åstadkommer torde förtjena att tagas i betraktande. Allmänna pantlåneinrättningen i Stockholm spelar en roll i stadens inre förhållanden, mycket större kanske än hvad den tror, som har sina pengar i någon af våra banker, men ej känner hvad det vill säga att anlita den stora »folkbanken» på Riddarholmen.

Vi vilja derför göra ett besök i Allmänna pantlåneinrättningen eller »Assistansen», men innan dess i förbigående kasta en blick så väl på denna inrättnings uppkomst, som på det offentliga pantlåneväsendets utveckling i några andra länder.

II.

Det har uppgifvits, att Italien skulle vara de allmänna pantlåneinrättningarnes fosterland, men staden Freising i Bayern lär redan tre hundra år före de italienska inrättningarnes uppkomst haft ett allmänt lånekontor, som mot pant lemnade ränte-

fria lån. I London hade en biskop i senare delen af trettonhundratalet skänkt en summa pengar för att användas till en pantlånebank. Pengarne nedsattes i S:t Paulskyrkan, och hvarje låntagare, som ej inom ett år infriat sin pant, tillsades offentligen från predikstolen, att han borde uppfylla sin skyldighet inom fjorton dagar, så vidt han ej ville att panten skulle säljas till den mestbjudande. Denna bank rättade lånesummornas belopp efter låntagarnes samhällsställning. Ett fattig lekman, som ej var borgare, fick endast 10 livres, en borgare erhöll 20, en prest 30 och en biskop 50*.

Huru länge denna låneinrättning egde bestånd, vet man icke. De räntefria låneanstalterna voro ett slags barmhertighetsverk, som ej kunde länge upprätthållas. Den personliga krediten var icke särdeles stor i de tider, då en konung måste lemna sin krona i pant för ett lån på 20,000 mark och likväl betala hög ränta, såsom förhållandet var med Henrik V i England, hvilken på sådana vilkor erhöll en penningförsträckning af en engelsk biskop och som pantsatte sina juveler för 10,000 mark hos Londons borgerskap, liksom sedermera Carl VIII i Frankrike icke kunde få något lån mot lägre ränta än 42 procent, fastän han hade fullgod säkerhet att bjuda.

Under sådana förhållanden var det naturligtvis ännu svårare för menige man att hjelpas ur en penningeförlägenhet. De få kapitalister, som vågade sig på pantlåneaffärer, fordrade orimliga räntor, och de lånbehöfvande måste foga sig i hvilka vilkor som helst. Det var då, i senare delen af fjortonhundratalet, som en verklig pantlåneinrättning upprättades i Italien. Barnabas, en munk af den reformerade franciskanerorden, höll år 1462 i Perugia en upprörande predikan öfver eländet hos de lånbehöfvande och gjorde en så kraftig uppmaning till hjelp, att hans åhörare genast sköto till sammans en betydlig summa, hvilken användes till grundplåt för en inrättning, som lemnade lån mot pant och låg ränta.

Flera italienska städer följde snart Perugias föredöme, synnerligen på uppmaning af munkar, som tillhörde ofvan nämnde orden, hvilka drogo omkring som missionärer för pantlåneinrättningar och predikade korståg mot »judarne», d. v. s. mot alla som befattade sig med lånerörelse mot hög ränta. Dessa predikningar hade ofta till följd, att åhörarne, då de lemnade kyrkan, gingo och plundrade någon ockrares hus samt brände och sköflade allt hvad honom tillhörde. Men en annan och bättre följd var att pantlåneinrättningar grundades omedelbart derefter. I Padua t. ex. stängdes tjugotvå s. k. lombarder, som togo 20 procent, något ovanligt billigt likväl, och der inrättades en pantlåneinrättning, som lemnade lån mot endast 5 procent. På andra ställen voro lånen helt och hållet räntefria, och man återgick der till den gamla åsigten, att låneinrättningar borde vara endast barmhertighetsanstalter.

Det var endast i Rom, som myndigheterna ej ville höra talas om några pantlåneinrättningar, vare sig mot låg eller ingen ränta, utan tilläto ockret att blomstra samt hade till och med, så påstods det, sin egen fördel dervid. Den heliga staden fick af den anledningen också namn af *judarnes paradis*. Först år 1539 lyckades det franciskanerne att besegra dominikanernes fiendtlighet mot offentliga pantlåneinrättningar, och en sådan upprättades samt godkändes af påfven Paul III.

Som man finner, vacklade ockrarnes motståndare mellan två åsigter, huru vida lånen skulle lemnas alldeles räntefria eller mot någon liten ränta. I hvad fall som helst betraktades pantlåneväsendet dock i allmänhet som ett barmhertighetsverk, hvilket man äfven ser af det namn, som fästes dervid: *Mons pietatis* eller på italienska *Monte de pieta*, som användes i motsats till de *Lombarder*, hvilka först upprättats i Lombardiet och icke skydde att taga hvilken hög ränta som helst. De sist nämnda lånekontoren hade spridt sig till flere länder, men ingalunda på många ställen i det behöfvande folkets intresse. År 1530 fördrefvos de från England, men fingo då fast fot i Flandern, der de, trots Karl V:s ogunst, drefvo räntan till orimlig höjd, ända till dess en förordning, år 1549, satte en gräns för ockrets oändlighet och stadgade att räntan icke skulle få öfvergå 33 procent. Med en sådan

* A. Batbie: *Le Credit populaire.* Paris, 1864.

ränta tyckas lombarderna dock hafva kunnat föra en blomstrande tillvaro, men de andliga voro deras motståndare, och en prest vid namn Josse van Wulf upprättade en pantlåneinrättning i Ypern, hvilken gjorde ockrarne stort afbräck, och snart derefter, år 1572, följdes föredömet af Gillis van Weghe i Brügge, hvilken öppnade en låneanstalt, som var ett så fullständigt barmhertighetsverk, att hon kallades *mons perfectæ caritatis.*

Af annat slag än dessa barmhertighetsverk, men likväl stridande mot lombarderne, voro de, i början af sextonhundratalet, af en viss Cobergher i ej färre än femton flandriska och brabantska städer inrättade pantlånebanker, som togo 15 procent. År 1614 hade Amsterdams *Groote Bank van Leening* öppnats och hans stadgar hafva bibehållit sig ända till vår tid.

I Frankrike kommo de verkliga pantlåneinrättningarne till stånd först efter eröfringen af de provinser, i hvilka sådana inrättningar funnos. En förordning af hertigen af Lothringen hade, år 1630, upprättat en pantlåneinrättning i Nancy på grunder, som sannolikt kunde tjena till ledning äfven i vår tid.*

Det var Theophraste Renaudot, den förste utgifvaren af *Gazette de France* och den franska tidningspressens fader, som med något egentligt allvar väckte tanken på att i Paris inrätta en *Mont-de-Piété,* som enligt hans åsigt borde uteslutande vara ett barmhertighetsverk, och hvarför han af Richelieu, år 1630, utnämndes till de »fattiges generalkommissarie». Den nuvarande stora allmänna pantlåneinrättningen i Paris, *Grand-Mont,* såsom hon kallas på det parisiska folkspråket, kom deremot ej till stånd förr än år 1777.**

Redan några år förut hade en offentlig pantlåneinrättning öppnats i Prag och denna hade till föredöme en dylik i Wien, något äldre. Deremot hafva sådana inrättningar aldrig lyckats få fast fot i England, der enskilda *pawn brokers* ständigt haft fritt fält för sin verksamhet.

I *Sverige* tyckes man icke hafva tänkt på någon offentlig pantlåneinrättning förr än i senare delen af förra århundradet. På 1760-talet gick kanslirådet *Harald Appelbom* och funderade på en lånebank i Stockholm, och år 1770 tyckes företaget hafva mognat. Han inlemnade då ett memorial till rikets ständers sekreta utskott, men af detta synes, det han icke tänkt på någon egentlig pantlåneinrättning till de mindre bemedlades förmån, utan på en lombard, för att »främja en qvickare penningcirkulation och göra den utelöpande sedelstocken till rörelsens behof så mycket tillräckligare».

I anseende till riksdagens snara afslutande, hade sekreta utskottet ej tillfälle att upptaga ärendet, utan öfverlemnade memorialet till kongl. maj:ts pröfning och afgörande. Saken föredrogs i konseljen i Mars 1770, och beslöts der, att inhemta bankofullmäktiges utlåtande. Fullmäktige ansågo sig ej böra afstyrka Appelboms ansökning, men anhöllo att få del af hans plan.

Utan afseende på bankofullmäktiges anhållan, gaf regeringen i Maj 1770 »privilegium för kanslirådet Harald Appelbom att utan intrång af andra få i verket sätta och underhålla den föreslagna låneinrättningen, med vilkor dock, att Appelbom skulle uppgifva sådan plan, som kunde antagas, sedan bankofullmäktige deröfver hörts».

Två år derefter aflemnades planen, men förkastades af så väl regeringen, som bankofullmäktige. Dermed ansågs Appelboms privilegium hafva upphört. Frågan om en pantlåneinrättning var dock dermed ej tillintetgjord. Flere nya förslag inlemnades till bankodeputerade och visades af dem alltid till ständernas sekreta utskott, hvilket tillstyrkte ett, som hade till upphofsman majoren *Höke.* I detta förslag hade den fördel erbjudits kongl. maj:t och kronan, att utan någon ersättning varda egare af en fjerdedel eller 75,000 daler silfvermynt i verkets aktier och derför erhålla en proportionerlig andel i hela afkastningen.

På grund af detta förslag utfärdade Gustaf III, November 1772, privilegium och reglemente för ett »general-assistans-contor» i Stockholm, som till förmån för dem som ej voro i tillfälle att begagna sig af andra låneanstalter och »till förekommande af ocker, som de strängaste lagar

* A. Blaize: *Des prêts sur gage.* Paris, 1856.

** Maxime du Camp: *Paris, ses organes, ses fonctions et sa vie.* Tome Cinquième. Paris, 1874.

icke förmå fullkomligt afböja, då andra tjenliga tillgångar saknas, emot pant ej mindre af guld och silfver än annan lösegendom, egde att med större och mindre penninglån allmänheten betjena». Detta reglemente innehåller bland annat följande:

Inrättningens fond skulle bestå af 15 tunnor guld (375,000 kronor), fördelade på 6,000 aktier, af hvilka kongl. maj:t och kronan skulle behålla 1,500 och de öfriga upplåtas till enskilda delegare;

»Af all den vinst», heter det, »som af *privatorum* insättning årligen till delning utfaller, förbehåller k. m. & kronan sig fyra procents recognition;» återstoden af vinsten skulle fördelas på alla aktierna;

Intet lån skulle utlemnas på *kortare* tid än ett *fjerdedels* år och ej på *längre* än ett *halft;* dock finge lånen, mot erläggande af ränta och provision vid förfallotiden *omsättas;*

Räntan på utgifna lån bestämdes till sex för hundrade om året; och skulle provision för kostnadens betäckande erläggas, nämligen för lån från 15 daler, såsom det minsta, till 100 daler fyra procent, från 100 till 500 daler tre procent, från 500 till 3,000 daler två och en half procent, och för belopp derutöfver två procent, hvilken provision alltid skulle vara densamma, antingen lånet toges på längre eller kortare tid;

För de panter, som fordrade större förvaringsrum, skulle, utom ränta och provision, i månadshyra betalas för en vagn 10 daler, för en schäs 5 daler o. s. v., och för hvarje persedel foder och pelsverk 24 öre, allt kopparmynt.

Lånerörelsen öfvervakades af en direktör (hvartill major *Höke* utnämndes), två kommissarier, en sekreterare, en kamrerare och en kassör. Värderingsmän, vaktmästare och kammardrängar tillsattes i mån af behof. Förutom dessa tjenstemän hade general-assistanskontoret en särskild direktion, bestående af direktören och sju ledamöter, af hvilka kongl. maj:t skulle utnämna två och de öfriga fem väljas af de enskilda delegarne. Ordinarie direktionssammankomsterna höllos på första helgfria onsdag i hvarje månad.

Provisionen nedsattes snart för de minsta lånen i första klassen med en procent och i de öfriga klasserna med en half.

Vi hafva ansett oss böra någorlunda fullständigt återgifva det första reglementet, enär det är ganska betecknande för allmänna pantlåneinrättningens uppkomst i Stockholm. Deremot vilja vi icke trötta våra läsare med en lika fullständig framställning af inrättningens derpå följande öden, utan endast i korthet erinra om de förnämsta förändringar hon undergått.*

Inrättningens bedrifvande af aktiebolag upphäfdes 1792, då hon öfvertogs af riksgäldskontoret och gjordes till en statsanstalt. År 1803 förordnades tre öfverkommissarier att under fullmäktiges i riksgäldskontoret uppsigt mottaga förvaltningen af verket under gemensamt ansvar. I sammanhang härmed förordnades, att lån skulle lemnas på äfven inhemska manufakturtillverkningar och utländska råvaror. För sådana lån skulle tagas 5 procents ränta och provision af 1 procent årligen för belopp af 100 till 1,000 rdr samt af $^1/_2$ procents provision för högre belopp.

Två år derefter förordnades, att de s. k. förfalloprocenten, hvarmed alla till auktion förfallna panter voro belagda, skulle försvinna och provisionen ytterligare nedsättas. Från den tiden och till år 1816 drefs verket, om icke med någon betydlig vinst, åtminstone utan förlust, men nämnde år uppstod en förlust af 12,800 samt år 1817 af 20,000 rdr banko. Statsutskottet föreslog då, att större summa än 250,000 rdr icke skulle på en gång användas i lånerörelsen samt att högre ränta än 6 procent för år och 2 procents provision icke skulle räknas. Ordinarie aflöningen till tjenstemän och betjening uppgick till nära 33,400 rdr, hvarför utskottet önskade, att de lediga tjensterna derefter skulle tillsättas endast på förordnande.

Göromålen hade från verkets första inrättande aldrig uppnått den höjd, som år 1817, men då de årliga förlusterna sedermera stego till allt större belopp, väcktes vid flere riksdagar förslag att indraga kontoret. Med anledning deraf beslöto ständerna vid 1823 års riksdag, att om lånerörelsen vid derpå kommande riksdagen icke medfört någon förlust eller om för-

* *Källor:* dels från flere håll samlade enskilda uppgifter, dels komiterades den 29 December 1870 afgifna utlåtande, rörande frågan om reglering af hufvudstadens pantlåneväsende.

lusten åtminstone icke öfverstigit 3,000 rdr banko i medeltal årligen, skulle lånerörelsen tills vidare få fortgå, men i annat fall inrättningens bedrifvande för statens räkning upphöra. Under tiden borde försök göras att få inrättningen öfvertagen af Stockholms stad eller af enskilda bolagsmän.

Något anbud afhördes likväl icke, och då förlusten gick till omkring 7,800 rdr banko årligen, förklarade statsutskottet vid 1828—30 årens riksdag, att general-assistanskontoret borde upplösas. Pantlåneanstalter voro oumbärliga i stora städer, men borde ej inskränkas till en enda större, utan fördelas i flere mindre, spridda i stadens särskilda delar. Det kunde dock icke vara *statens* skyldighet att med ansenlig uppoffring bereda sådana fördelar nästan uteslutande för Stockholms invånare, utan ansågs att staten i detta afseende gjorde nog, då han underhjelpte de åtgärder, om hvilka det egentligen tillkom *stadens* styrelse att draga omedelbar försorg.

Utskottet föreslog derför, att generalassistanskontoret skulle upphöra år 1832, men staten mot säkerhet hålla styrelsen öfver Stockholms stad till handa 100,000 rdr banko räntefritt lån i tio år för att dermed besörja en liknande låneinrättning. Detta vardt också ständernas beslut, och dermed var allmänna pantlåneinrättningens i Stockholm andra tidrymd afslutad.

Sedan sekreteraren i öfverståthållareembetet *G. A. Stridsberg* erbjudit sig att såsom entreprenör öfvertaga en sådan pantlåneinrättning samt stadens drätselkommission densamma »på allt berömligt sätt understödt», utfärdade Kongl. Maj:t, den 2 Juni 1832, reglemente för *Pantlåneinrättningen i Stockholm.*

Lånetiden faststäldes till *ett år,* dock med rätt för låntagaren att inlösa panten när som helst under tiden. En omsättning genom så kallad renovation eller stämplingar å tre månaders tid medgafs, hvarjemte en s. k. *respitmånad* infördes »till beredande af mer beqvämlighet och förekommande af känbart lidande för nödstälde låntagare, som icke bestämdt vid förfallotiden innehafva medel att lösa eller prolongera sitt lån».

Räntan bestämdes till en half och provisionen till två tredjedels procent eller tillsamman $1\,^1/_6$ procent i månaden, d. v. s. 14 procent om året. Dessa afgifter, som erlades vid lånets erhållande, räknades alltid för hel månad, men ej för mindre tid än 3 månader; dock nedsattes, år 1842, provisionen för lån å 40 rdr banko och derutöfver till en tredjedels procent, så att afgifterna för dylika lån utgjorde tillsammans 10 procent. Straffräntan bestämdes till $2\,^1/_3$ procent.

På detta sätt fortgick pantlåneinrättningen de öfverenskomna tio åren, och vid 1840—41 årens riksdag medgåfvo ständerna, att entreprenören skulle under ytterligare fem år, räknade från den 1 Juni 1842, begagna den försträckta lånefonden mot 3 procent ränta om året. Vid dessa fem års slut förnyades öfverenskommelsen på ännu ett år mot att drätselkommissionen försträckte 100,000 rdr banko mot 4 procent.

Sedan Stockholms stads sparbank afslagit en framställning om att öfvertaga pantlåneinrättningen, men beviljat ett lån på 100,000 rdr banko mot 4 procent, och sedan inrättningen förgäfves utbjudits på »entreprenad», ombildades hon till ett *stadens embetsverk,* som ställdes under drätselkommissionens styrelse. Dermed inträder åter en ny tidrymd i vår pantlåneinrättnings historia. Inrättningen skulle under ändamålsenlig kontroll förvaltas af en föreståndare, hvilken borde ställa säkerhet till en tredjedel af den till stadens kassa lemnade lånefond af 200,000 rdr banko. Till föreståndare antogs ofvan nämnde G. A. Stridsberg, och enligt kontrakt mellan honom och drätselkommissionen af den 1 April 1848 skulle han anskaffa hvad för inrättningens bedrifvande erfordrades utöfver de af drätselkommissionen lemnade 200,000 rdr banko samt å dessa penningar åtnjuta 6 procent ränta och aflönas med 3,000 rdr banko, hvaraf han dock skulle afstå 1,000 till ett särskildt biträde. Den, sedan alla omkostnader voro betäckta, uppstående räntan skulle för år 1848 odelad tillfalla föreståndaren, men under de följande åren delas så, att stadskassan finge två tredjedelar och föreståndaren en tredjedel. Reglementet af år 1832 fortfor för öfrigt att gälla med några få förändringar, t. ex. att provisionen nedsattes från *två* tredjedels till *en* tredjedels procent i månaden, hvarigenom den årliga räntan, provisionen inbegripen, minskades från 14 till 10 procent äfven för mindre lån. Straffräntan nedsattes också

med en tredjedels procent. Låneafgifterna kunde dess utom räknas för kortare tid än tre månader.

Efter år 1850 lemnades icke lån å juveler, möbler, som togo större utrymme, och åkdon samt ej å hvilken pant som helst till högre belopp än 66 rdr 32 sk. banko, hvaremot inrättningen beviljades ytterligare 50,000 till de år 1848 från stadskassan anslagna 200,000 rdr banko. Efter år 1858 skulle guld icke få belånas högre än med 2 dukater och silfver ej till större vigt än 5 lod, hvarjemte belåning af dyrbara klädespersedlar samt handels- och manufakturvaror skulle upphöra. År 1861 beslöts att ingen skulle erhålla mer två lån om dagen.

Vid kontraktstidens utgång, den 1 Juli 1853, hade Stridsberg tagit afsked från föreståndarebefattningen. Han efterträddes af *två* nya föreståndare, hvilka gemensamt för en tid af fem år ledde inrättningen. Efter den enes död öfvertog den andre föreståndaren ensam förvaltningen och fortfor dermed till 1863 års slut, med den förändring i kontraktsvilkoren, att stadskassan skulle försträcka $^2/_3$ och föreståndaren $^1/_3$ af det erforderliga rörelsekapitalet, dock med rättighet för den senare att insätta större andel. Å stadskassans ursprungliga lånefond, 200,000 rdr banko, eller nu mer 300,000 rdr rmt, skulle föreståndaren erlägga den ränta, staden för medlens upplånande måste betala, som vid tiden för kontraktets uppgörande var fyra procent å hälften och fem å andra hälften samt sex procent å det derutöfver af stadskassan förskjutna kapitalet.

Rörelsen tillväxte oupphörligt, och åtskilliga olägenheter uppstodo, hvarför de ofvan nämnda inskränkningarne i utlåningen gjordes åren 1858 och 1861. År 1863 började åter ett nytt skede för pantlåneinrättningen, ty då bestämdes, att stadskassan skulle *ensam* förskjuta alla medel till rörelsen och styrelsen för *stadens drätselväsende* taga inrättningen under sin *omedelbara* förvaltning. Den 5 Maj 1863 utfärdade kongl. maj:t nytt reglemente, hvilket ännu gäller. Ränta och provision bibehöllos vid sina förra belopp, dock skulle det få ankomma på styrelsen öfver drätselväsendet att efter omständigheterna nedsätta dessa afgifter vid belåning af guld och silfver, hvilka metaller undantogos från bestämmelserna om lånens maximum, som vid öfriga panter bibehölls vid sitt förra belopp, 100 rdr rmt. Det stadgades också, att lån icke meddelas åt »enskild person, om hvilken kändt är, att han drifver pantlånerörelse, ehvad han sjelf eller genom ombud till låns erhållande sig anmäler».

Tjenstemännen tillsättas af styrelsen öfver stadens drätselväsende, förses med konstitutorial, åtnjuta befordringsrätt inom stadens öfriga embetsverk och äro berättigade att efter afskedstagande, vid derför erforderlig ålder, åtnjuta pension från stadens indragningsstat.

Efter denna öfversigt af Stockholms offentliga pantlåneväsendes olika skeden, vilja vi se huru det i våra dagar står till med allmänna pantlåneinrättningen och göra derför ett besök på sjelfva stället.

(Forts. i nästa n:r.)

Sonetter.

Till en landsförvisad skald

(efter Mistral).

Om Oceanens djup du hade plöjt förslagen,
Som amiral kanske du hade hamnat då;
Om vid en fakultet du kappan fått och kragen,
Du herdestaf kanske och kräkla kunnat nå;

Bakom en boddisk ständ, med rätta krämartagen
En million kanske du kunnat samlad få;
Ja, om, en dagakarl, du blott haft bröd för dagen,
Du af Guds sälla frid dock njutit i din vrå!

Men ack — du blef en skald, som strängade din lyra,
Din stämma ljöd så högt, när våldet ville styra,
Du sökte göra rent, der smutsen bott förut;

Och verlden, ständigt döf för himlasång, som klingar,
Dig jagade på flykt, för det du hade vingar
Lik fågeln i det blå, med riktadt lod och krut.

Th. Hagberg.

Lisels absolution.

Det låg ett moln på Lisels vackra panna
När hon från Stephanskyrkan hemåt gick;
Absolution hon visserligen fick,
Men först se'n patern smått fått henne banna.

Hur solen strålar! Park och stad hur granna!
Ut öfver Donau flög Lisels blick;
Hon ler igen, hon ser sin vän; hans nick,
Hans glada röst kom henne snart att stanna.

»I qväll är sång, musik och dans i Pratern!
En strausservals och fyllda glas! Kom dit!»
»Ack nej», helt rädd hon hviskar, »patern!
patern!»

»Var lugn», hörs svaret, »han är jesuit,
Förklädd han dansar sjelf! Absolutioner
Du får i mängd.... vid valsens första toner!»

Oscar Wijkander.

Aquarell.

Der står en gammal brunn på Piazetta,
En stråle ses ur gröna skägget välla,
Hit bygdens alla tärnor kosan ställa,
Att bära vatten, sqvallra och berätta.

Hit kommer äfven hon med fjät så lätta
Att silfvervåg i kopparurnan hälla,
Hur ögon stråla, purpurläppar svälla,
Se, hvilken skön profil — det är Ninetta.

Sabinerdrägten färgrik och fantastisk;
När smidig hennes runda höft sig vrider
Hur kraftfullt bygd och likväl hur elastisk!

Då under bördan lätt hon framåt skrider,
Hur skön, på en gång pittoresk och plastisk,
En aquarell af Phidias karyatider.

Karl Wetterhoff.

Några ord om den amerikanska tidningspressen.

De amerikanska tidningarna äro företagsamma och frispråkiga och läsas ej blott af vissa klasser, utan af hela folket. Barnen vänjas i söndagsskolorna vid tidningsläsning, som anses bättre än någon annan lektyr befordra deras intellektuela utveckling. När de vuxit upp till män, tilltager deras begär att utvidga sina vyer. Alla vilja de veta hvad som händer i verlden och alla vilja de veta det på kortaste tid; i Amerika har nämligen äfven tiden sitt värde. Långa afhandlingar, huru väl och sakrikt de än må vara skrifna, finna för den skull ej nåd för den amerikanske tidningsläsaren. Deras plats är i en revy eller tidskrift, menar han. Nyheter är det som han vill finna i den tidning, som söker hans gunst, spalt efter spalt med nyheter, åtföljda af några korta, upplysande förklaringar af de olika redaktionsmedlemmarne, hvar och en inom sitt fack, samt annonser.

En amerikansk daglig tidnings framgång och inflytande äro alltså helt och hållet beroende af den företagsamhet, dess utgifvare utvecklar i anskaffandet af läsvärda nyheter af omvexlande slag. Innan en nygrundad tidning är i stånd att täfla med sina rivaler med afseende på de meddelade nyheternas antal och vigt, kan dess utgifvare nästan aldrig komma i åtnjutande af det inflytande, som är det mest eftersträfvade målet för en amerikansk tidningsmans ärelystnad. Det är först när han förskaffat sin tidning en stor läsekrets genom sin företagsamhet att uppvakta sina läsare med nyheter, hvilka intressera dem, som han kan våga att djerft slå an ett hitintills ohördt ackord, förfäkta en ny politik, gå emot strömmen och leda den i en ny fåra. Först danas läsaren, så tidningen. Lyckas han att vinna gehör för sina åsigter, kan han, om han tillika eger talang att göra sig oumbärlig för sitt parti, lätt nog förverkliga sina ärelystna drömmar, låta invälja sig i kongressen, blifva senator, eller, om han har smak för resor, representera sitt land såsom dess sändebud vid något hof i Europa. Vid sista presidentvalet uppstäldes såsom kandidat mot general Grant en tidningsman, utgifvaren af »The New York Tribune», Horace Greeley, en man, som, sjelf sin lyckas smed, anses hafva näst efter Abraham Lincoln utöfvat det största inflytande på den nuvarande amerikanska generationen. Greeley föll igenom vid valet, men med en aktningsvärd minoritet. Han afled

några veckor derefter. Hans likbegängelse firades i New York såsom en sorgedag; de flesta bodar vid de gator, der processionen tågade fram, voro stängda eller prydda med florbehängda fanor, blommor och emblemer. I processionen, som upptog flere tusen personer, märktes bland andra framstående män såväl Förenta staternas president som dess vicepresident, hvilka rest från Washington till New York för att visa den frejdade tidningsmannen den sista äretjensten.

År 1873 utkommo i Nord-Amerikas Förenta stater, enligt den katalog som annonsagenterne G. P. Rowell & Co. i New York då utgåfvo, 6,768 tidskrifter och tidningar. Deraf utkommo 627 dagligen, 95 tre gånger, 98 två gånger, och 5,099 en gång i veckan; 109 hvarannan vecka, 672 en gång i månaden, 9 hvarannan månad och 59 hvar tredje månad. Hvad upplagan beträffar så hade 562 tidningar en upplaga af öfver 5,000 exemplar, deraf 130 st. med 50—300,000 exemplar och 105 st. med 20—50,000 exemplar.

I en skizz, kort och anspråkslös som denna, kan jag ej ens till namnet uppräkna dessa tidningar och tidskrifter, ännu mindre försöka göra mina läsare förtrogna med alla de idéer, som förfäktas af dem. I förbigående vill jag blott nämna, att de tidningar som utgifvas i New York anses såsom mönster, efter hvilka hela landets press är modellerad; också äro de bäst redigerade och räkna bland sina medarbetare många betydande förmågor. För öfrigt utöfva New York-tidningarna litet eller intet inflytande utom New York; på få undantag när läsas de ej ens. Tack vare den tidningsmannaförening, som finnes i Amerika och som har till syfte att anskaffa telegram på gemensam bekostnad, kunna alla tidningar, som tillhöra denna förening, vare sig de utgifvas i New York, Washington, Chicago, San Fransisco — eller lika godt hvilken stad af någon betydenhet inom Unionen — uppvakta sina läsare med samma färska nyheter af allmänt intresse. Dertill komma för hvarje stad de lokala nyheterna, hvarigenom all konkurrens från New York-pressens sida omintetgöres. Endast några få New York- och Boston-tidskrifter af uteslutande literärt innehåll, hafva en allmän spridning öfver hela landet.

Största delen af tidningarna försäljas på gatorna samt vid jernvägsstationerna af kolportörer. Äfven i alla hoteller af någon betydenhet finnes en liten tidningsbutik. Det är på denna slumpafsättning, som tidningarnas tillvaro hufvudsakligen beror, oafsedt naturligtvis inkomsten af annonserna. Den gifna följden häraf är att nyheterna måste förses med pikanta öfverskrifter för att uppväcka allmänhetens nyfikenhet och locka henne att köpa. Målet vinnes, men ofta på den goda smakens bekostnad.

»*The New York Herald*», som sträfvar att göra sig till tolk af allmänna opinionen för dagen, följande henne genom alla hennes nyckfulla vexlingar, än konservativ och än radikal, har ringa politiskt anseende, men är icke desto mindre den mest lästa dagliga tidningen i Förenta staterna. Dess utgifvare skyr nämligen ej några kostnader att först af alla sina medtäflare meddela vigtiga och intressanta nyheter. Och det är en för stor frestelse för en amerikanare att t. ex. klockan fem kunna få läsa i »*Herald*» hvad han först klockan sju får läsa i den tidning som förfäktar hans politiska åsigter, att han ej skulle duka under för den. Och han köper »Herald».

»The New York Herald» föddes i en källare vid Wall street i New York den 6 Maj 1835. James Gordon Bennett var nykomlingens fader. Som en fattig yngling kom han från New Mill Keith, Bauffshire, Skottland, till Amerika. Till en början lifnärde han sig med att gifva lektioner i småbarnsskolor, blef sedermera korrekturläsare i ett tryckeri och erhöll omsider anställning som medarbetare i några New York-tidningar, i hvilka han väckte ett visst uppseende för sina originella idéer. Efter att på detta sätt under några år hafva förtjent sitt nödtorftiga uppehälle, grundlade han slutligen »*Herald*».

Allt arbete som erfordrades för tidningens utgifvande, med undantag af dess sättning och tryckning, förrättade han sjelf. Han samlade ihop nyheterna för dagen, skref den ledande artikeln och börsberättelsen, läste korrektur, sålde tidningen och upptog annonser. Han arbetade 16 à 18 timmar hvarje dygn, men i trots af all den företagsamhet och energi, han utvecklade, förlorade han inom loppet af tre månader det lilla kapital — alla hans besparingar —

som blifvit nedlagdt på företaget. Då inträffade den stora eldsvådan i New York, en eldsvåda som äfven i detta eldsvådornas utkorade land, väckte sådant uppseende, att man ännu i dag får höra talas derom. Bennett förstod att draga nytta af denna förskräckliga olycka. Dag efter dag offentliggjorde han i *Herald* de mest utförliga och trogna skildringar af det rådande eländet. Derigenom fäste han allmänna uppmärksamheten på sin lilla tidning, som för öfrigt var hållen i en qvick, men käck och utmanande ton. Samtidigt lyckades han att uppgöra ett annonskontrakt med d:r Brandreth. Den summa, han i förskott erhöll för att dagligen annonsera och puffa för doktorns undergörande piller, var ganska betydande och satte honom i tillfälle att utvidga formatet på tidningen och höja dess pris från en cent till två. »*Herald*» blef allt mera populär och är nu den största och mest lästa tidningen i Amerika. Priset för ett lösnummer är nu 4 cent och om söndagarna, då tidningen vanligen utgifves i tre åttasidiga blad, 5 cent.

Heralds nuvarande lokal är en af New Yorks praktfullaste byggnader. Huset är af hvit marmor och bygdt i modern fransk stil. Under trottoiren ligga två ofantliga källare, i hvilka två ångmaskiner om hvardera 35 hästkrafter befinna sig. Tre kolossala Bullock-pressar äro från midnatt till framåt klockan sju på morgonen sysselsatta att trycka den dagliga upplagan, som vanligen utlemnas till försäljning från klockan fem på morgonen. Förutom den dagliga upplagan, har *Herald* äfven en veckoupplaga för Amerika, och en särskild för Europa. I bottenvåningen är tidningens kontor beläget, med flere ingångar såväl från Broadway som Annstreet. Golfvet är af marmor och möblerna af massiv svart valnöt. Öfverallt herrskar ordning och renlighet och det hela har utseende af en stor banklokal. För annonsörer, som der önska skrifva sina annonser, finnas pulpeter, adresskalendrar, lexika och nödiga skrifmaterialer att tillgå. I de öfre våningarne äro sättningslokalerna, redaktionsbyråerna och förvaringsrum belägna. Hissar och språkrör underlätta förbindelserna mellan de olika våningarna. Hvarje afdelning i tidningen har sin redaktör, åt hvilken är anvisadt ett särskildt rum, försedt med nödiga beqvämligheter för att underlätta hans arbete. Det förnämsta rummet i hela huset är den s. k. rådssalen, der *Heralds* samtlige redaktörer — 12 till antalet — församla sig hvarje middag. Om herr James Gorden Bennett j:r, son till grundläggaren af *Herald* och dess nuvande utgifvare och egare, är i staden, intager han sin plats vid öfre ändan af bordet och de öfriga sätta sig ned vid sidorna af detsamma. Är herr Bennett ej sjelf närvarande, föres ordet af verkställande redaktören, som då intager hans plats. Ordföranden öppnar sammanträdet med att för de närvarande uppläsa en lista, upptagande åtskilliga ämnen. Sedan dessa blifvit diskuterade, öfverlemnas de åt de olika redaktörerne, för att, efter sammanträdets slut, blifva vidare behandlade och offentliggjorda i tidningens nästkommande nummer. Allt detta sker på otroligt kort tid. Derefter anhåller ordföranden att de närvarande skola gifva honom idéer. Raskt afgör han dessas öde och bestämmer om något af det föreslagna passar för *Herald*, och i sådant fall när. Samtidigt skizzerar han i största korthet den blifvande artikelns hållning, titel o. s. v.

Förutom detta ordförandeskap i utgifvarens frånvaro, bestå förste verkställande redaktörens pligter i att öfvervaka tidningens alla detaljer; se till att dess utgifvande ej blir försenadt; anställa och afskeda redaktörer, referenter och korrespondenter samt bestämma deras arvode och arbete.

Vidare finnes en andre verkställande redaktör, hvilkens pligter äfvenledes äro särdeles svåra och ansvarsfulla. Klockan sju hvarje afton infinner han sig på sin post och stannar der till följande morgon, då tidningen utlemnas till salu. Han bestämmer hvilka af de senast anlända nyheterna skola införas i upplagan som tryckes. Hans vilja är lag, och för nyheterna måste de ledande artiklarne gifva vika.

Redaktören för utrikes angelägenheterna är, i likhet med flere andra af *Heralds* redaktionsmedlemmar, utländing och väl förfaren i de förnämsta moderna språken. Han kontrollerar den utländska korrespondensen och skrifver ledande artikeln öfver Europas politiska företeelser. De amerikanska politiska angelägenheterna skildras vanligen af »politici», hvilka strängt taget ej egentligen tillhöra redaktionen. Finansre-

daktören, som skrifver den dagliga börsberättelsen, är en betydande personlighet. Fjäsad och kurtiserad af verkställande direktörer af alla slag, skulle han kunna låta infatta sig i guld, om han så funne för godt. I New York hålles nämligen officiel fondbörs *två gånger om dagen.* Ett ord för mycket af denne man på en rad, ett ord för litet på en annan, kan ofta afgöra hundratals spekulanta familjers väl eller ve.

Stadsredaktören har kontroll öfver de lokala nyheterna och är chef för referentkåren, som vanligen är 35—40 man stark. Dag efter dag anvisar han dessa referenter hvad de skola uträtta och inskrifver sina order i den stora »order-boken» som står under förste verkställande redaktörens uppsigt. Referenternes uppdrag äro af mycket omvexlande slag. En sändes t. ex. tusentals mil från New York till hjertat af Afrika, att taga reda på om dr Livingstone är i lifvet och i sådant fall helsa honom från *Herald;* en annan anmodas att höra sig för hos de mera framstående medlemmarne af den franska kejsarefamiljen, huru de finna sig i sin nuvarande ställning och derom underrätta *Herald,* en tredje tillsäges att klättra med Don Carlos i Spaniens bergstrakter och beskrifva för *Herald,* hvad som dermed kan stå i samband, en fjerde sändes till en publik middag, att för *Herald* omtala gästernes tal, en femte skickas till en bal, att för *Herald* beskrifva de der närvarande damernas skönhet, diamanter och klädningar, en sjette anmodas att taga ett nedrasadt hus i betraktande och säga *Herald,* om det är ett af de der husen, som så ofta på spekulation byggas i New York — rätt komfortabelt inredda, men med den olägenheten att ej tåla vid blåst. En sjunde skickas till öster, en åttonde till vester, en nionde till norr och en tionde till . . . o. s. v. Om söndagarne måste alla referenter, som ej på annat håll, hafva några särdeles vigtiga förrättningar, gå i kyrkorna, att förfriska *Herald* med essencen af de föredrag, som de mest omtyckte predikanterne på modet der hålla.

Dessa referenter hafva en mödosam och ofta lifsfarlig befattning, men de betalas väl för de tjenster de göra *Herald.* Liberalt betalas äfven en hvar, som utan att vara dertill anmodad vill på eget bevåg lemna *Herald* nyheter af intresse för dess läsare.

Vidare har *Herald* en redaktör som ordnar uppgifterna från de olika domstolarna, en annan som recenserar alla böcker, som tillsändas *Herald,* en tredje som är konstkritiker, en fjerde som hedrar operahusen och konsertsalarna med sin närvaro och en femte som gör teaterföreställningarna till föremål för sina artiklar. Förutom alla dessa redaktörer har *Herald* äfven flere öfversättare, som på engelska språket öfverflytta notiser från utländska tidningar. I rundt tal räknadt sysselsättas dagligen i *Heralds* byggnad 450 personer.

Herald har äfven korrespondenter på alla platser af någon betydenhet, hvilka dels i telegram och dels i bref förtälja hvad nytt som händer i verlden. Sin europeiska post hemtar *Herald* med egen ångbåt långt ute i skärgården, hvarifrån det vigtigaste af innehållet sändes med *Heralds* egen telegrafledning till New York.

Den företagsamhet och uppfinningsrikhet, hvarpå *Herald* så ofta ger prof, smittar stundom äfven dess korrespondenter. Bland dem som mest utmärkt sig i detta afseende är en korrespondent, som *Herald* hade för några år sedan i Washington.

En vigtig fråga, som tog allmänna uppmärksamheten i anspråk, förekom till slutligt afgörande i en af kongressens aftonsammankomster. Under det stenograferne, bland dem naturligtvis äfven *Heralds,* voro sysselsatta att följa debattens gång, lemnade *Heralds* korrespondent plötsligen sessionssalen och gick till en bokhandlare. Hos denne köpte han en stor bibel af godtköpsupplagan. Med bibeln i sin ena hand och en späckad plånbok i den andra skyndade han derefter till telegrafen.

»Var god och sänd det här telegrammet till Buffalo», yttrade han saktmodigt, i det han ref 1:sta Mose bok ur bibeln och lemnade den till telegraftjenstemannen.

Och innan denne kom sig för att svara, ref han ännu flere blad ur bibeln och tilllade med samma lugna allvar som förut:

»Och Jobs bok till New York och Psaltaren till Cincinnati och de Apokryfiska böckerna till . . . .»

»Är Ni galen, herre?», utbrast telegraftjenstemannen bestört.

»Nej», svarade han, helt kort. »Här äro mina telegram och här mina penningar.

Telegrafera, till dess jag säger »stopp», eller lemna mig anmärkningsboken».

Som bekant måste i Amerika alla telegram befordras, såvida de betalas i förskott och ej äro af osedligt innehåll. Hvad var att göra? Mot bibelns sedliga halt vågade naturligtvis den stackars tjenstemannen icke göra den ringaste invändning. Likaså litet mot äktheten af de erbjudna penningarna, ehuru han ursinnigt tummade dem på alla håll och kanter. Telegrammen måste afsändas.

Det uppträde som nu följde låter sig lättare tänkas än beskrifvas. Telegrafisterne rasade och . . . telegraferade. *Heralds* korrespondent hade vunnit sitt mål. Samtliga telegraftrådarna från Washington voro upptagna för hans räkning. Följande morgon var *Herald* den *enda* tidning i New York, som innehöll ett referat om huru frågan afgjordes föregående afton i kongressen.

Saken väckte enormt uppseende öfver hela Amerika. Korrespondenten blef *någon*, i stället för att förut hafva varit *något*. Och *Herald* fann vid sitt bokslut för året att en dylik korrespondent är värd sin vigt i guld.

Heralds dagliga upplaga belöper sig till omkring 80,000 exemplar, men vid vissa tillfällen ökas dess afsättning i tusentals exemplar. Så t. ex. såldes förlidet år, som det uppgafs, 129,000 exemplar af det nummer som innehöll telegrammen om Wienexpositionens öppnande. Af dessa telegram, som upptogo flere spalter, infördes de som voro afsända från tidningens ordinarie korrespondent i Wien på engelska språket, men de telegram som Berthold Auerbach och Louise Mülbach sände *Herald*, såväl på engelska, som *tyska* språken, hvilket väckte oerhördt jubel bland den tyska befolkningen i New York. Af det nummer som innehöll den utförliga beskrifningen om högtidligheterna vid Deras Majestäters kröning i Stockholm lära äfvenledes öfver 100,000 ex. blifvit sålda, till hvilken afsättning helt säkert icke så få i Amerika bosatte svenskar bidrogo.

Huru stor afsättning *Herald* än må ega, erhåller den dock sin största inkomst af sina annonser. Förliden vår innehöll *Herald* flere söndagar å rad (söndagarna anses i Amerika vara de bästa annonsdagarna) från 70 till 76 spalter annonser. Priset på dessa är något olika för olika slags annonser, men ingen annons införes under 75 öre pr petit rad. I New York annonseras mera än i någon annan stad i verlden. Öfverhufvud taget hafva amerikanarne för regel att den som annonserar mycket — kan aldrig annonsera sig fattig. Som *Herald* är mest läst, får den tidningen naturligtvis brorslotten af annonserna.

Herald är ännu icke fyrtio år gammal, men har, i trots af sina fel, revolutionerat hela Amerikas tidningspress. Detta är orsaken, hvarföre jag i denna lilla skizz företrädesvis talat om den tidningen.

Johan Grönstedt.

Qvinnohat och qvinnodyrkan.

(Sceniskt intermezzo, afspeladt i ett oxöga å Kongl. Theatern under artistbalen till förmån för *Literatörernas och Artisternas pensionskassa.*)

Personerna:

Enthusiasten, } *sceniska artister.*
Tvärviggen, }

Tvärviggen.

Hvarför skulle du väl hit mig föra,
Kasta mig — ett träblock — hit, att störa
Denna bisvärm, surrande och yr?
Jag är blind för dessa glädjens scener,
Döf för alla lockande sirener;
Har du glömt, att *qvinnohatarn* trifves
Ej bland väsen, dem hans hjerta skyr?

Enthusiasten.

Blindbock! Ryck af dig din skymmande bindel!
Tvärvigg, med rynkade ögonbryn,
Blicka omkring dig! — Nå, får du ej svindel?
Englarna sänkt sig hit ned ifrån skyn;
Vingarna gömda, men blickarna tända!
Se, hur elektriska stjernskott de sända!
Himmel! — Jag tål icke vid denna syn!

TVÄRVIGGEN.

Galning! Står du nu på nytt betagen?
Tjusad tjugu gånger minst om dagen,
Hvarje qvinna är ditt ideal.
O, hvad falskhet, gömd bland dessa gaser,
Tomhet, dold af bubbelgranna fraser!
Nej, just till en bild af — *vanskligheten*
Refbenet af Adam Skaparn stal.

ENTHUSIASTEN.

Måtte Hans ljungeldar klyfva din tunga!
Den visas ut ifrån gracernas hof,
Som icke *qvinnan* förstår att besjunga,
Som ej har stämma för *skönhetens* lof.
Vet då, att Skaparn sin *perla* blott gömde;
Blomman af allt, hvad vår stamfader drömde,
Formades just, då han — låg der och sof.

TVÄRVIGGEN.

Är det derför då, som allt det *sköna*
Blott som *drömbild* gafs, att oss belöna,
Oss, *förstfödde* här i jämrens verld?
Nej, om Skaparns perlor danats *äkta*,
Funnes ej så många bräckta — spräckta
Af den inre eld — *fåfängan* kallad —
Af hvars glöd hvar qvinna är förtärd.

Lifvets *allvar*, huru hårdt det hamrar,
Släpps ej in i hennes hjertekamrar;
Hon föraktar *sparsamhetens* dygd,
Fast på sjelfva riksda'n den predikas,
Och fast hon på »*vapenbrist*» hör skrikas,
Drömmer nånsin hon om andra vapen,
Än förrådet under *Amors* skygd?

Talar man om *Waxholm* och *Carlskrona*,
Söker dystert dessa namn betona,
Skrämmer henne med: »Gif akt! — Ge fyr!»
Småler hon, och — mönstrar sina spetsar,
Vill — om en fiendtlig löjtnant kretsar
Kring den lilla undersköna svenskan —
Blott förskansa sig med — sin *paryr*.

Nej! — Allt sedan jag, en gång förtrollad,
Blef utaf en qvinnas nycker bollad
Hit och dit i nära på två år,
Har jag fått tillräckligt af miraklet.
Träffar jag nu Amor, det spektaklet,
Skall jag ruska honom och hans koger,
Tills en enda pil ej återstår.

ENTHUSIASTEN (*skrattande*).

Nej, mina damer, nu blir han för galen!
Mannen är vriden, som herrskapet vet.
Närsynt och blyg, ser han ej, hur i salen
Allting förbleknar för er älskvärdhet;
Ser ej, att, medan I offren åt nöjet,
Englarnas godhet sig speglar i löjet,
Löjet åt häcklarens harm och förtret;

Ser ej, hur *literatören, artisten*
Tackar Er stumt med välsignande blick
För hvarje *solglimt* i jordiska misten,
Han genom Er ifrån himmelen fick;
För hvarje strå, som I dragit till stacken,
Mödornas skörd — då med åren på nacken
Eljest *bekymren* till mötes han gick;

Ser ej, hur klädda som lyckliga brudar,
— flygande blommor i musernas slott —
I, då appellen till valserna ljudar,
Dansen allenast, för att — *göra godt.*
Han — pessimisten! — ej fattar er mening.
Diakonissor! Er englaförening
Blott *optimisten* i grunden förstått.

TVÄRVIGGEN.

Bättre du än pukor och trumpeter
Utbasunar festens hemligheter!
(för sig) Gör *man godt,* då ger man mig *pension.*
(högt) Gubevars! Fast dansmusik mig mördar,
Jag *välgörenheten* hyllar, vördar,
Och den dygden trifves bäst hos *qvinnan.*
(för sig) Det är bäst för mig att ändra ton.

(högt) Handen vanligen är ledamoten,
Som gör goda verk, men här med *foten*
Söker man att skrapa hop en skatt.
Konsterna de äro mångahanda;
Snart mitt qvinnohat jag börjar blanda
Med beundran öfver qvinnans ifver,
Då i allmospungen hon får fatt.

Dansen då, I hulda qvinnoväsen!
Jag ska' stulta med uti francäsen
Blott af ädelmod — som ni — förstås.
Tredje Gustafs ande kring oss sväfvar,
Hotande en hvar med knutna näfvar,
Som ej dansar hop en saffransbulle
Åt en konstnär, som af nöd förgås.

ENTHUSIASTEN.

Nu, när den buttraste prosa besegrad
Faller till fota och tigger om nåd;
Nu, när af segern er fröjd blifvit stegrad,
Skönaste damer! Nu följen mitt råd,
Spillen ej tid med att höra poemer!

TVÄRVIGGEN.

Herrarna svälja helt visst anathemer,
Och att dem reta är rent öfverdåd.

ENTHUSIASTEN.

Samloms då alla, som *qvinnan* tillbedja,
Såsom det *godas,* det *skönas* gesandt!
Hit med hvar länk till en riddarekedja!

TVÄRVIGGEN.

Hängd på de sköna? Se, det vore grannt.
Herre min Gud, att the enthusiaster
Alltid ska uttrycka sig i — bombaster!

ENTHUSIASTEN *(sakta till Tvärviggen).*

Stör ej min ambradoft du med din — knaster!
(högt) Alla, som räddats vid afgrundens brant
Huldt utaf Hymen;

TVÄRVIGGEN *(sakta).*

och sen blifvit spaka....

ENTHUSIASTEN.

Alla, som älska en brud eller maka,
Mor eller syster, ja alla, som smaka
Sällheten att ha, en *qvinna* till vän,
Alla, som tänka likt riddare än,
Hyllom de damer, som festen nu smycka
Och som i afton ha gjort sådan lycka
Vid sin debut på den kungliga scenen.

TVÄRVIGGEN.

Och som oss rört med att — röra på benen!

ENTHUSIASTEN.

Hell, för det *himmelskas* ombud på jord,
Hell, för den herrliga *qvinnan* i Nord!

TVÄRVIGGEN.

Ack, af *hans* rus äfven *jag* blifvit smord.

BÅDA *(samtidigt).*

Hell, för den herrliga qvinnan i Nord!

JOHAN JOLIN.

En blick på Webers öden

af WILH. BAUCK.

Med hvilket spändt interesse följer man ej de hjeltar som på sina äfventyrliga banor kämpa mot lifvets och naturens stormar! Och huru arbetar icke den svindlande fantasien för att skapa sig rätt lefvande illusioner vid åskådandet af det menskliga snillets segrar öfver den bålstora naturkraften, öfver den skenbart obetvingbara öfvermakten! Och likväl är snillets makt högre, ädlare, då det skänker storheten *skönhet,* styrkan *behag,* och låter oss ej blott beundra, men ock älska den djerfva bragdens män: det är skalden, konstnären, som visa oss harmonien i stormarne och i hänförande bilder försinliga den mäktige ande som är den osynliga häfkraften till alla stora handlingar — guden i menniskan. Hvilken herrlig bild af *Coriolanus,* romarehjelten, framgår ej ur Shakespeare-Beethovens snille! I hvilken ideal förklaring framställer ej Goethe-Beethoven *Egmont,* frihetens banérförare! Och huru ädel och djupsinnig målar ej Händel *Julius Cesar,* den jernhårde romaren!

Men dessa mäns siareblick var ej utåt, den var *inåt* vänd. Det var på den ensliga kammaren som Beethoven, det var i det trånga kantorsbostället i Leipzig som Bach sträckte sina mäktiga vingar öfver samtid och efterverld. Föga märkvärdigt erbjuder blicken på deras yttre lif: träget arbete under försakelser i ungdomen, träget arbete i stillhet under mannaåldren; endast tanken kände inga gränser.

Weber gjorde häri ett undantag. Om Friskyttsångarens yttre lif känner man i

det allmänna föga märkvärdigt: man vet blott att han studerade hos Vogler, var kapellmästare på flera orter och senast i Dresden, samt dog i London der han uppfört sin Oberon. Och likväl är denne mästares lefnadslopp en brokig kedja af besynnerliga öden och mångskiftande äfventyr, dels föranledda af hans egendomliga temperament, dels af ödet. Låtom oss egna en kort blick åt Webers fröjder och sorger.

Carl Maria von Weber, född i Eutin den 18 december 1786, förde redan i barndomen ett fantastiskt kringirrande lif. Hans fader, frih. Franz Anton von Weber, var ett bland de sällsammaste originaler som lefvat. Till en början i krigstjenst, afgick han snart derur, hvarvid han sjelf avancerade sig till major, blef derefter hofkammarråd i Hildesheim, så hofkapellmästare i Eutin, men måste snart nedstiga från denna post till en stads- och dansmusikants anspråkslösare kall. Men dervid ledsnade han dock snart och sammantrummade en operatrupp, hvarmed han genomtågade Tyskland. Gossen, som alltid medföljde på dessa tåg, skulle uppfostras till en stor musiker; lyckligtvis egde han gåfvor dertill. Öfverallt der truppen slog sig ned, anskaffades för honom de bästa lärare, ehuru studierna derigenom blefvo något fragmentariska. Detta äfventyrliga lif väckte imellertid hos gossen ett temligen lättsinnigt lynne, som följde honom i hela hans ungdomstid och invecklade honom i många förvirringar, men gaf äfven hans fantasi en liflig impuls och utvecklade tidigt hans lefvande och varma uppfattningsgåfva, samt grundlade ock en afgjordt romantisk-dramatisk riktning jemte den säkra praktiska teaterkännedom, som för den framtida store dramatikern blef af så högt värde. Hos Heuschkel i Hildburghausen och Michael Haydn i Salzburg erhöll han grundliga lärare, och snart skref den 14-årige musikern en opera, *das Waldmädchen,* och derefter *Peter Schmoll und seine Nachbarn,* hvilka båda kommo till uppförande i smärre orter. I Wien idkade han strängare studier hos abbé Vogler, men började ock frigöra sig från all noggrannare uppsigt och deltaga i det glada wienerlifvets lust och fröjd. Han var då 17 år gammal, liten och klen till växten, men genialisk, lättsinnig och färdig till alla uppsluppna äfventyr. Han var utmärkt sångare med vacker stämma och förstod att med oemotståndligt behag sjunga sina än lustiga, än sentimentala visor, hvartill han accompagnerade sig på guitarr, och denna talent tillvann honom isynnerhet damernas varma sympatier, dem han ock lika varmt besvarade. Snart blef han medelpunkten i ett lustigt ynglingasällskap, som jublande och sjungande kringtågade i Wiens förlustelseställen och af ungdomen möttes med öppna armar, men af fäder och äkta män betraktades med stort misshag. Men oaktadt detta glada lif hade dock Webers snille utvecklat sig, och Vogler, som redan pröfvat hans stora dirigenttalent, förskaffade den nu 18-årige ynglingen den lediga kapellmästareplatsen i Breslau. Högst ogerna lemnade Weber Wien och sina vänner, och förmådde först efter en hård strid slita ett mycket ömt förhållande till en förnäm dam som för honom fattat en djup böjelse. Men Vogler gjorde hela sitt inflytande gällande, och Weber afgick slutligen (1804) till Breslau.

Den adertonårige kapellmästaren möttes i Breslau med temligen dissonerande känslor. Teaterstyrelsen trodde föga på ynglingens förmåga, helst denne ådagalade mycken fallenhet för obeqväma reformer; adeln såg snedt på den friherrlige musikanten, och borgarne sågo lika snedt på den musicerande friherren, som de ej ville se i sina umgängeskretsar. Deremot påträffade han lefnadsglada muntergökar, i hvilkas jublande krets den spirituelle ynglingen snart blef medelpunkten och ej skydde någon öfverdådig dårskap. Både damer och herrar från teatern voro med, och äfven här förstod han att med sina skalkvisor och sin guitarr oemotståndligen förtrolla de sköna. Men detta lefnadssätt lade grunden till hans förstörda ekonomi, hvilken sedan beredde honom år af lidande. Under en svår sjukdom som träffade Weber, begagnade teaterstyrelsen tillfället att för besparings skull afskeda flere af hans bästa kapellister, hvilket så uppbragte honom, att han genast efter sitt tillfrisknande frånträdde sin post. Nu råkade han i stort betryck, helst då han måste underhålla sin åldrige och nästan svagsinte fader, och sökte att med musiklektioner vinna en knapp utkomst. Då uppgick för honom oförmodadt en ny stråle af hopp: genom en förnäm dam blef han inbjuden till hertig Eugene

Friedrich af Würtemberg, en ädel och konstälskande furste, som residerade på en aflägsen domän i Schlesien, Carlsruhe, bortgömd midt uti en enslig skogstrakt, och här framtrollade en liten verld af prakt, smak, intelligens och fin ton. Äfven skapade han omkring sig en liten dramatiskmusikalisk sfer, i det han uti sitt präktiga slott anlade en vacker teater, hvarvid han anställde ett litet men förträffligt kapell. Till denna fristad för humanitet och bildning kallades Weber, som snart blef en högt firad deltagare i det spirituella lifvet derstädes. Denna tid räknade han ock för den lyckligaste i sin lefnad.

Men de för Tyskland så olyckliga napoleonska krigen störde snart detta idylliska lif. Hertigen, general i preussiska armén, kallades till krigets skådeplats, äfven Schlesien öfversvämmades af de vilda horderna, och konstnärspersonalen i Carlsruhe upplöstes. Den välvillige fursten sörjde dock för sina konstnärers anställningar i helt andra riktningar (ty på musik var nu ej att tänka), hvilkas bestyr de fingo sköta så godt det ville gå. Weber, som nu åter stod alldeles utblottad, rekommenderades såsom sekreterare till furstens broder, hertig Ludvig af Würtemberg.

År 1807 lemnade Weber Carlsruhe och sökte genom konserter i åtskilliga städer berga lifvet till dess han finge anträda sin nya plats. Sålunda anlände han till Stuttgart, der han skulle upplefva sin olyckligaste tid.

(Forts. och slut i nästa n:r.)

Min lilla puckel.

Jag har en liten puckel,
Den puckeln är dock min!
Och åt min lilla puckel
Är jag så glad i sinn'.

Så föga högt från marken
Har jag min resning fått;
Men han, som rår om parken
Bredvid mig, och ett slott,

Han långbent är otroligt
Och kallas general.
Jag sofver alltid roligt,
Men gubbens sömn är skral.

Jag låg uppå min puckel
En vacker aftonstund,
I dörren till mitt ruckel,
Med pipan i min mund.

Hans Nåd förbi mig trädde
Just som jag bäst förnöjd
Mitt lilla öde qvädde
I menlöshet och fröjd.

Det var en liten visa,
Jag hopgjort i en dans,
För att min trefnad prisa,
Blott min — och ingen anns'.

Hans Nåde, stödd mot käppen,
Såg ned på mig och teg
Och krökte underläppen
Och gick så stolt sin väg.

Men afundsjuk det var han,
Det såg jag nog ändå —
Ty ingen puckel har han,
Och ingen lär han få.

Då lyfte sig mitt öga
Till den, som delat så —
Rak nacke åt de höga
Och pucklar åt de små!

Isidor Lundström.

Boknyheter.

Verldslitteraturens historia. Efter bästa källor och i förening med flere fackmän bearbetad och utgifven af *Arv. Ahnfelt.* Häft. 1, 2. 1874. (Pris: 1 kr. för häftet.)

En någorlunda utförlig handbok i den allmänna litteraturhistorien, ett arbete som med en viss rikedom på enskildheter förenade öfverskådlighet, och som med vetenskaplig grundläggning likväl ej för strängt bygde på denna, utan äfven lät de underhållande, biografiska, anekdotiska och vittra beståndsdelarna komma till sin fulla rätt — ett sådant verk har hittills saknats i vår bokverld. Vi våga naturligtvis ej ännu säga, om det vi här anmäla skola i alla delar motsvara de fordringar vi ofvan antydt; men det synes oss som om valet af förebild och grundval — Scherr's Allgemeine Geschichte der Literatur — samt det sätt hvarpå bearbetaren sett den antologiska afdelningen till godo, skulle vara särdeles lofvande för fortsättningen, der arbetet komme in på de mer bekanta och intressanta litteraturerna. Särskildt förtjenar framhållas, att afseende alltid fästs vid det rika öfversättningsförråd samt de biografiska och litteraturhistoriska belysningar dem vi redan ega på vårt språk, samt att alla uppgifter i afseende å namn, titlar, årtal o. s. v. underkastats en noggrann granskning, hvarigenom arbetets duglighet som handbok i hög grad ökats. Äfven fästa vi uppmärksamheten på, att den skandinaviska delen utarbetas sjelfständigt och således kommer att skänka nordiska läsare en öfversigt af deras länders vitterhet, hvilken i omfång motsvarar behandlingen af de större odlingsländernas. Tre hundra porträtt af verldens mest framstående författare skola ytterligare bidraga att skänka arbetet intresse. Att döma af de prof, som 2:a häftet meddelar, komma de att följa goda förebilder och blifva väl skurna.

Kræmer, R. von, Svensk metrik på grundvalen af musikens rytmik och med belysning hemtad från andra språks versbyggnad. Häft. 1. 1874. (Pris: 1 kr.)

Med den brist på vetenskapliga undersökningar af vårt modersmål, hvilken ända till senaste tider rådt, är det helt naturligt att metriken, en från det allmänna behofvet temligen afsides liggande del af grammatiken, fått vänta i det längsta på en framställning af större omfattning och sjelfständig hållning. Det enda man hittills egt öfver vårt språks metrer, med undantag af en Palmfelts och A. Nicanders alldeles föråldrade funderingar, är Gust. Regnérs och G. G. Adlerbeths afhandlingar, af hvilka särdeles den förre såsom vägbrytare förtjenar tack af efterverlden. Båda hade imellertid till hufvudsyfte att utreda svenskans användbarhet i den s. k. metriska versen o. s. v. för de antika versmåtten, och de inskränkte sig således nästan uteslutande till de frågor som närmast angingo dessa i förhållande till vårt språk.

Förf. till föreliggande arbete har satt sitt mål högre, i det han afser att lemna en verkligt uttömmande svensk metrik. Men icke blott deri ligger dess nyhet: förf. har nämligen valt en alldeles ny utgångspunkt för hela metriken, i det han ärnar grunda henne på musikens taktlära (rytmik). »När jag», yttrar han på ett ställe, »säger min framställning vara ny, så menar jag att här — såsom mig synes för första gången — blifvit bestämdt angifvet ej blott (med bortkastande af all traditionell förblandning af längd och tonvigt) huru den *antika* verstakten, utan äfven huru den *germaniska* verstakten förhåller sig till den musikaliska takten och, till följd deraf, huru båda förhålla sig till hvarandra». Vi öfverlemna åt de egentliga fackmännen — hvilkas antal icke torde vara särdeles stort — att bedöma huru förf. löst sin uppgift i denna afdelning, som blott utgör sjelfva inledningen grundliggande för det hela, i det han här i fyra kapitel lemnat vissa utdrag ur ljud- och musikläran, de allmänna satserna af metriken samt särskildt utförligt framställt allt hvad som inom den grekiskt-latinska versläran tjenar att belysa vårt eget språks metrik. För så vidt vi kunna se, har förf. gått till sitt värf rustad med allvarliga studier och full kännedom af den samtida

utländska litteraturen i metrik, samt med sträng ordning handlagt ämnet. Det nya uppslag han gifvit synes oss äfven rikt på slutföljder, särskildt hvad de germaniska språken angår, hvilkas versbygnad utan all fråga grundar sig på det sjungande föredraget och således i väsentlig mån är musikalisk. Fortsättningen af arbetet skall utvisa, i hvilken mån förf. beherskar sitt egentliga ämne, till hvilket det nu utgifna utgör förberedelsen.

Müller, Max, Inledning till den jemförande religionsvetenskapen. Fyra föreläsningar. Öfversättning af *Fredr. Fehr.* 1874. (Pris: 2 kr. 25 öre.)

Valet af arbete är otvifvelaktigt ganska lyckligt, när det gälde att göra den svenska allmänheten bekant med den nya vetenskap, bland hvars främste män förf. räknas. Då dertill kommer att det är det första af honom, som iklädts svensk drägt, att behandlingen, utan att allt för mycket sänka sig, i allmänhet är särdeles lättfattlig och underhållande, samt att öfversättaren, sjelf språkman och prest, således bör antagas ega de kunskaper som erfordras för företaget, så torde det ej vara för djerft att förmoda det dessa föreläsningar skola vinna all den spridning de förtjena och i original redan vunnit. Med undantag af en eller annan mindre vigtig detalj hafva vi funnit öfversättningen väl skött och i hufvudsak gifva ett riktigt begrepp om urskriften.

Ur vår tids forskning. Populära skildringar, utgifna af *Ax. Key* och *G. Retzius.* (1874.)

10. *Forssman, L. A.,* Om stjernfall. (1 kr. 25 öre.)

11. *Abelin, Hj.,* Om vården af barn. (1 kr. 50 öre.)

För knappt två år sedan begynte utgifvandet af denna följd af »populära skildringar», och redan är dussinet nära fullt, medan nya upplagor äro under utgifning af åtskilliga, och ett antal nya liknande uppsatser förberedas eller redan ligga färdiga till utgifning. Beviset att företaget rönt mycken uppmuntran är således gifvet; och att det förtjenat den samma torde vi få sluta till på grund af flitiga och i allmänhet mycket berömmande anmälningar i våra tidningar och tidskrifter. Måhända har man i bland, enligt den sedvanliga frasen, ansett utgifvarnes och författarnes namn som en borgen för innehållets godhet, eftersom en och annan anmälare torde befinna sig i samma ställning som den närvarande till de flesta i dessa häften afhandlade ämnen, nämligen den att ej kunna vetenskapligt bedöma dem. Men hvad han deremot tilltror sig kunna säga, utom det att utstyrseln är utsökt och innehållet vanligen ganska lättläst, det är att hela samlingen, så vidt af hittills utkomna eller under utgifning stadda häften kan slutas, har en något ensidig riktning, när man nämligen velat gifva den stora allmänheten prof »ur vår tids forskning», och å andra sidan att just genom denna ensidighet, eller benägenhet för naturvetenskapliga afhandlingar, det svenska elementet i vår vetenskapliga odling alldeles för litet setts till godo. Af samtliga de 23 titlar som tillhöra utkomna eller förberedda skrifter i samlingen äro 16 af allmänt naturvetenskapligt eller medicinskt innehåll, och blott 2 af de hittills utkomna samt 5 af de tillärnade behandla andra, hufvudsakligen arkeologiska ämnen. Vi förbise ingalunda det inflytande, som utgifvares egna sympatier och vetenskapliga ställning utöfva på liknande samlingar; men vi tro dock att den valda öfverskriften och utgifvarnes i och med densamma åtagna förbindelser ålägga dem att försöka bereda ett mångsidigare och på de särskilda vetenskapsgrenarne jemnare fördeladt innehåll. Trots den ofantliga betydelse, man med rätta tilllägger naturvetenskaperna, är det icke dess mindre säkert att de icke ensamma eller ens hufvudsakligen utgöra föremålen för »vår tids forskning», som spridt sig öfver många områden af lika hög vigt, lika storartad betydelse, lika allmänt intresse som de förra. Filosofien, historien, vetenskapen om odlingen, om språken, om religionerna, med deras många förgreningar, äro några af de områden på hvilka just vår tid brutit lika nya, lika märkliga banor som fallet varit med vetenskaperna ur den synliga naturen. Vi våga således uttala den förhoppningen att man snart måtte få se den här omtalade samlingen prydd med några afhandlingar öfver ämnen, som beröra någon eller några af dessa, mer ideela, men ej

derför mer osäkra eller endast med postulat sysslande vetenskapsarter; och vi äro säkra om att skriftställareförmågor, som kunna göra dem njutbara för den stora allmänheten, ej saknas.

Hildebrand, H. H., De förhistoriska folken i Europa. 3:e häftet. 1874. (Pris: 1 kr. 25 öre.)

Med fägnad se vi att efter en temligen lång väntan arbetet nu fortsättes, och att till och med 4:e häftet snart skall utkomma, hvarigenom omkring hälften deraf blir fullbordad. Förf. sysselsätter sig här dels med fornsakerna, dels med pålbygnaderna, således med ämnen af ganska stort allmänt intresse. Framställningen är åtföljd af öfver 100 träsnitt, de flesta särdeles utmärkta.

Svea. Poetiskt album. 2:a omarbetade upplagan. 1874. (Pris: häftad 3 kr. 25 öre, elegant bunden: 5 kr. 25 öre.)

Vi anteckna som ett sakförhållande, att första upplagan af denna samling dikter af Sveriges bäste författare utkom 1869, och att den nu föreliggande inrymmer prof af 65 bland våra äldre, nyare och nyaste skalder, med deras bilder och 30 illustrationer. Blott en omständighet hindrar oss från att uttala oss om det sätt på hvilket urvalet och redaktionen i öfrigt skötts; men vi anse det ej behöfligt att om densamma lemna närmare upplysning än den som ligger i — det märke vi här underteckna,

—RN.

Min första serenad.

Ett gymnasistminne.

(Kan sjungas som »Bort med kärleken».)

Jag mins en gång för längesedan
På Karlstads torg en serenad:
Det var en höstqväll midt i nedan,
Som jag i kylan stod och qvad;
Men kärleken är varm
I gymnasistens barm,
Och rakt det stridt mot goda tonen
Att glömma flamman i pensionen.

Charlotte var sexton år den dagen,
Och jag var kär och dum och glad,
Och yr i mössan och betagen
Jag sprang att skaffa serenad:
Mitt unga blod det sjöd,
Och uppå punsch jag bjöd;
Så fick jag sångare i klämman,
Sjelf sjöng jag ljufligt första stämman.

I början basen nekat sjunga
Och stolt i skolan gett till svar,
Att såd'na flammor ä' för unga,
Som än gå i pensionen qvar:
Han ömkade min lott,
Att *min* var sexton blott,
Och sjelf han yfdes utan måtta,
Att *hans* var fyllda tjuguåtta.

Allt var så tyst och mörkt i natten,
Vi smögo fram så lätt på tå:
Derinne sof den ljufva skatten!
Ack, hur jag kände hjertat slå!
Min tanke var då blott:
»O, dyrkade Charlotte!
Må hvarje ton ditt hjerta hinna,
Din kärlek der åt sångarn vinna».

På sångens milda makt jag trodde,
Jag hänförd sjöng i kärlekrus,
Och vildt jag uppåt fönstret glodde:
O, himmel! Nu der tänds ett ljus!
Gardin' rörs hit och dit,
Jag ser en hand så hvit,
Jag ser ett öga mot mig blicka:
Ack — det var *hon*, min hulda flicka!

När hvarje ton af serenaden
Förklingat ljuf och kärleksvarm,
Och hem vi gingo genom staden,
Vi plötsligt mötte — arm i arm,
— O, grymma, grymma lott! —
En löjtnant och — Charlotte!
På bal han bjudit bort min flamma,
Och jag stod hemma, sjöng för — mamma.

N. P. Ödman.

Trastens visa.

Ack, får jag tro — jag vill ej mer —
På sång, som knoppas?
All yttre glans jag gerna ger,
Blott jag får hoppas.

Jag täflar ej, o näktergal,
Med dina drillar;
Bland dina toners rika val
Jag mig förvillar.

Hvad jag begär, är blott en vrå
I djupa skogen,
En vän, som vill min sång förstå,
Så öm och trogen.

Jag ej begär en stor publik,
En lyssnarskara,
Nej, jag skall vara stolt och rik
Med makan bara.

Och tro ej du, att dyster är
Min svala kammar!
Nej, sagofröjder spira här
Bland furustammar.

Här rodna tusen smultron små,
Dem ingen plockar,
Här blomma jätteklockor blå
Bland sten och stockar.

Här är mitt eget lilla bo
På gren, som gungar,
Och makan vaktar der i ro
De späda ungar.

O stilla verld, o sälla lott,
Som ingen anar,
Ett hjerta och ett näste blott
Bland tall och granar!

Men kan du tänka, att én gång
Jag var så nära
Att sluta upp med all min sång,
Den hjertekära!

Af artighet jag skatan bjöd
En gång till fadder;
Hon höll till godo med mitt bröd
Allt under sladder.

Men — om serveringen var skral,
Om jag ej hörde
Nog uppmärksamt på hennes tal,
Som vidt sig rörde

Och ljöd om hennes fina sfer,
Förnämiteter
Och société och allt det der,
Hvad det nu heter — —

Ja — hur det var, så blef hon stött,
Och vred på nacken
Och skrek: »jag nästan talt mig trött.
Det här är tacken!

Du har ej vett och skick en gång,
Och hela dagen
Du sysslar bara med din sång,
Så sjelfbetagen.

Du tar väl strax som illa ment,
Att jag törs klandra,
Men, lika godt, du sjunger klent
Mot alla andra.»

Och bort hon flög, och stum jag satt
Med såradt hjerta,
Den hela qväll, den hela natt,
Försänkt i smärta.

Och mina suckar ljödo blott
Så sorgeliga:
Har jag så mycken känsla fått
Blott för att tiga?

Men dagen skred, och makan kom
Med vänligt qvitter,
Och sade: »Bry dig aldrig om
Att hon var bitter!

Du tynar bara bort så här
I villad ånger;
Du gör ju ingen alls för när
Med dina sånger!»

Då såg jag upp; hon var så skön
I fjäderskruden,
Hon bjöd sig sjelf som sångarlön,
Den lilla bruden.

Då löstes alla sorger än
I toners hvimmel,
Och skogens fogel fick igen
Sitt hjertas himmel.

Nu svärma vi på tusen vis,
I fröjd, vi tvenne;
Jag sjunger ej för andras pris,
Men blott för henne.

Och blott ett enda hjerta rörs,
Ett bröst blott häfves,
Min sång, fast ej den vida hörs,
Är ej förgäfves.

Nu kan jag tro — jag vill ej mer —
På sång, som knoppas.
All yttre glans jag gerna ger:
Nu kan jag hoppas.

C. D. af Wirsén.

En jernvägsresa.

Det var i torsdags vid åttatiden på aftonen. Jag hade köpt biljett på jernvägen till Carlberg och satt i all sköns lugn instufvad i min vagn. Men något måste emellertid hafva kommit i olag, ty tåget rörde sig icke från stället. Jag lutade mig tillbaka i mitt hörn. Dagen hade varit upptagen af träget arbete och mina tankar gjorde endast trögt sin tjenst. Den rådande tystnaden inuti vagnen och sorlet af menniskorna på perronen förde mig, innan jag visste ordet af, ut på drömmarnes vidsträckta fält.

Det var, så drömde jag, på hösten år 1740. Med några vänner hade jag nyss druckit en bål »äkta franskt hattevin» hos Maja Lisa vid Riddarhustorget. Det märkliga dödsfall, som vi nyss af nyhetskrämarne på torget hört omtalas, eller att kejsaren af Österrike var saligen afsomnad, hade gifvit oss en osökt anledning att ingå på politikens område, der vi sågo endast glada förändringar i »konjunkturerna». Rådets ringa böjelse att följa sekreta utskottets föreskrifter hade mycket klandrats och det hade äfven undrats öfver hvad riksdagen skulle komma att besluta, för att vid inträffande lyckligare konjunkturer höja »riksens pouvoir och anseende». En af oss, en finsk öfverstlöjtnant, hade bland annat berättat åtskilligt om det släta tillstånd, hvari den ryska makten befann sig, och sin ifver efter det väntade kriget hade han så högljudt lagt i dagen, att jag, som fruktade att någon af förräderikommissionens medlemmar skulle få kunskap om hans skarpa klander mot det allena rådande hattpartiet för dess långsamhet att bruka konjunkturerna, hade efter bästa förmåga sökt lugna hans vrede. Detta hade till slut lyckats, fast många bägare dess för innan måste tömmas i botten.

Emellertid hade det lidit långt fram på aftonen och det glada laget måste brytas. Mina vänner ämnade sig till riddarhuset, der den präktiga orkester, som konung Fredrik nyss förut låtit bilda, för första gången skulle låta sina toner ljuda för hufvudstadens nobless. Helmich Roman hade nedlagt ett stort arbete på de nyss införskrifne musikanternes samöfning och hade, till höjande af aftonens högtidlighet, komponerat en särskild festduett för klavecin och flöjt. Dessutom, sade mina vänner, skulle man få höra tvänne nya instrumenter, nämligen valdhorn och fagott.

Deras beskrifning uppväckte hos mig den lifligaste åtrå att göra dem sällskap, men ty värr var det omöjligt för mig att erhålla någon inträdesbiljett. Alla platser voro redan långt förut upptagne. Allt sedan Mårten Triewalds föreläsningar hösten 1729, då han visade bland annat »huru en jernstång kan afhuggas på ett städ, satt på en karla-mage», hade ej så mycken nobless på ett ställe varit församlad som den man väntade till aftonens konsert. Men äfven om jag, genom mina vänners medling, skulle kunna få en plats bakom orkestern, ansåg jag mig icke böra följa min böjelse. Den rikliga förplägningen hvilade som en jerntyngd på min hjessa. Min grannlagenhet förbjöd mig att i detta tillstånd visa mig i ett så lysande sällskap och jag skildes derför med ett hjertligt farväl från mina vänner, styrande kosan mot Riddargatan.

Den ena portchäsen mötte mig efter den andra, urlastande sin dyrbara börda

framför porten till riddarhusgården. Jag kunde icke underlåta att vända mig om och betrakta den lysande skaran, som rörde sig innanför staketet. De unga damerna trippade helt prydligt på sina rödklackade skor öfver de släta stenarne. Kavaljererna i sina dyrbart broderade rockar, med utspända skört och vida ärmuppslag, och i stora peruker, hvilkas frisure hatten ej fick skämma, hvadan denna i stället för på hufvudet för det mesta bars under armen, hade samlat sig här och der i grupper på ömse sidor om ingången. Nu syntes konungen, stödd på sin hofmarskalks, baron von Düben, arm. Jag hörde hur man stämde de olika instrumenten. Konserten skulle således snart taga sin början och jag vände derför den lysande skaran ryggen och fortsatte min väg.

Det var en utmärkt vacker afton. Solen kastade sina bländande strålar mot de små, blyinfattade rutorna i urmakare Heymans hus midt imot Myntet och kom de förbrända och blåsiga glasen att skina som guld. Mycket folk var i rörelse. En del såg ned i den forsande strömmen på de många fiskarbåtarne, en del beundrade det ståtliga slottet, med dess höga byggnadsställningar, hvilket snart närmade sig sin fullbordan. Det var mig motbjudande att under en så vacker höstafton nöta bort tiden mellan fyra väggar. Scarron's nya arbete »Don Carlos och Maria», som jag nyss fått låna af min vän Gjörwell, hade förlorat hela sin tjusningsmakt vid jemförelsen med en promenad i det fria.

Under det jag för mig sjelf uppställt denna jemförelse, hade jag emellertid redan passerat Norrbro.* Norrmalmstorg låg framför mig och jag var just i begrepp att efter gammal vana styra kosan förbi torgvakten snedt upp mot Regeringsgatan, då det rann mig i sinnet att mästerfalkeneraren Bieurn dagen förut framfört en bjudning från trädgårdsdirektören Buhrmeister vid Carlberg att, när det så kunde falla mig lägligt, hedra honom med ett besök. Beslut och handling voro ett. Jag såg redan min värd, välloflige herr åldermannen och korporalen vid borgerskapets infanteri, herr Carl Petter Renhorn, der han stod i all sin värdighet framför sin port. Men jag tänkte för mig sjelf att han denna afton åtminstone skulle få nöja sig utan mitt sällskap. Hans dåliga pontack och ännu sämre svenska knaster kunde gerna få ligga till sig. Det hade nämligen blifvit en vana för den hedersmannen att hvarje afton bjuda mig på dylik undfägnad för att få tillfälle att utösa sitt hat mot öfverflödsmakare och okristlige frossare. Hans vrede var i synnerhet riktad mot grannen midt emot, hvilken varit nog förmäten att anlägga en snusqvarn midt för hans näsa. »Det ginge väl an», sade han ofta, »om han endast använde inhemska tobaksblad och hvaraf det bestämdt skulle kunna odlas tillräckligt för landets behof, men nu är det ständigt den giftiga amerikanska smörjan som skall brukas». Hans eget fördömda knaster kom mig väl någon gång att göra någon insaga till förmån för den, enligt mitt tycke, ädlare varan från Holland, men detta hade endast till följd att hans vrede riktades mot mig. Våra gräl slutades dock alltid i all sköns vänskap och vanligen med en middag påföljande söndag med kalfstek och lingon, klimpsoppa och kronbakelser gräddade i smör.

Men, som sagdt, denna afton kände jag mig föga böjd för min vän åldermannens sällskap. Bjudningen till Carlberg var mera lockande och jag styrde derför mina steg mot Fredsgatan, fortsättande sedan den vanliga stråkvägen uppåt Drottninggatan.

Handel och näringar hade under de sist förflutna åren betydligt utvecklats. Man hoppades till och med att, om de gynsamma konjunkturerna i politiskt afseende skulle få fortfara, exporten snart skulle öfverstiga importen, hvilket var tidens förnämsta kännetecken på ett lands lyckliga tillstånd. Den stigande välmågan hade också på flerfaldigt sätt sökt göra sig gällande, Äfven af husens yttre beskaffenhet kunde jag icke undgå finna att stora förändringar derutinnan på de sista åren vidtagits. Sålunda voro de icke längre öfverstrukna med den svartgrå färg, som så länge varit bruklig, utan hade nästan allmänt fått ett ljusare och gladare utseende. Äfven de före 1730 allmänt brukade små, blyinfattade rutorna hade på de flesta hus fått

* Norrbro gick denna tid i förlängningen af Stallgatan; Norrmalmstorg var Gustaf Adolfs torg; torgvakten hade ett särskildt hus mellan arffurstens palats och nu varande Norrbro.

vika för större, ett och ett half qvarter höga och nära likaså breda, vackra fönsterrutor. Längre fram på Norra Tullportsgatan funnos väl ännu de forna rödmålade och torftäckta, endast af korsvirke uppförda små envåningshusen, men det skulle måhända icke dröja länge innan de utbyttes mot stora trevåningshus sådana som grannarna på Drottninggatan.

Under det jag var sysselsatt med denna betraktelse hade jag emellertid tillryggalagt Carlbergsallén och framkommit till min bestämmelseort. Jag vek af till venster och klappade på porten till trädgårdsbygnaden. En ung jänta i spens och bindmössa öppnade dörren. Men trädgårdsdirektören var nyss utgången, ljöd det föga tröstande svaret på min fråga om han var hemma. Må hända vore han i orangerihuset, * dit jag derför styrde mina steg. Men äfven här sökte jag förgäfves. Jag var just i begrepp att vända åter till staden då en annan gammal bekant kom mig till mötes. Det var f. d. fändriken vid Lifregimentet, herr Petter Degerström, nu mera slottsinspektor på Carlbergs kongl. lustslott. Hans ända till hakan knäpta blå lifrock och svarta halsduk, hans kortklippta hår, som icke fann sig generadt af den trekantiga hatten, talade om den gamla, goda tiden. Degerström var också en gengångare från de store Carlarnes tidehvarf. I mången het dust hade han vågat lifvet för kung och fosterland och månget fjät hade han fått taga vid sin store konungs sida under dennes senaste fälttåg. Sedan gammalt voro vi särdeles goda vänner och i min ungdom hade jag ofta hört gubben på sitt rättframma sätt berätta mången minnesvärd händelse från den stora ofredens dagar. Nu var den gamle satt på indragningsstat och skulle hafva uppsigt öfver kungsgårdens park och utegor, hvarför han åtnjöt kost och lön till döddagar.

»Bror Buhrmeister kommer icke hem förr än mycket sent», sade han under det han hjertligt skakade min hand, »men det betyder ingenting. Vi kunna i alla fall få se orangerihuset och detta är det bästa han kunnat visa dig. Sedan kan jag visa dig slottet och konungens rum. Hennes Maj:t är visserligen hemma, men hon har troligen vid denna tid redan gått till sängs. Och till sluts», tillade han, under det han öppnade dörren till orangerihuset, »då du sett dig mätt på herrligheten, är du välkommen att i sällskap med herr hofkassören Christian Wier leverera batalj med några flaskor rhenskt, som jag nyss fått i gåfva af drottningen».

På vin hade jag väl under aftonens lopp redan fått mitt lystmäte och nu öppnades för mig på nytt ett ändlöst perspektiv af vinbuteljer, bakom hvilka jag upptäckte stora skinkor, gröt med kanel och oblandad mjölk, samt till slut ärligt, hembrygdt öl i små blå och hvita porslinsmuggar samt kortskaftade pipor doftande af god holländsk knaster. Men det var svårt att undandraga sig en gammal väns gästfrihet. Jag tackade honom derför för hans vänliga inbjudning och antog den.

Vi hade nu emellertid uppnått midten af det stora orangeriet. Midt framför oss reste sig på en grå fotställning den stora och särdeles väl utförda bysten af Fredrik I i hvit marmor, och på båda sidor stodo dyrbara, utländska växter, smakfullt ordnade i sköna grupper. Väggarna voro öfverklädda med gobeliner, föreställande de fyra elementerna: »elden, vattnet, jorden och vädret», de fyra årstiderna, årets tolf månader o. s. v. Hvita marmorbilder syntes här och der mellan växterna. Men skönare än all denna herrlighet var dock den praktfulla tafla, som låg utbredd framför mig, då jag vände mig om och kastade en blick mellan träden ut i det fria. Längst bort i fonden reste sig det höga Hummelsberget med sina mörka furor och bakom det samma höjde sig den klara fullmånen, silande sitt bleka skimmer mellan trädtopparne. Den nedanför berget liggande Carlbergssjön bar ännu sin skymningsdrägt, men den närmare oss liggande trädgårdsdammen hade redan påtagit sig sin glänsande silfverskrud, hvilken de stora vattenkonsterna genom strålar, som det tycktes af smält silfver, i hvarje ögonblick sökte göra ännu mera lysande. Till höger och venster reste sig slutligen parkens åldriga lindar, hvilka med ett vemodigt sus läto höstvinden taga bort deras fägring.

Men länge fick jag icke njuta af den herrliga taflan. Det var redan sent, sade min vän, och om vi ville se slottet måste

---

* Orangerihuset låg mellan trädgårdsbygningen och dammen.

vi skynda. Vi anträdde derför vår vandring genom den stora lindallén, som löper på vestra sidan om trädgårdsdammen. Det nedfallna löfvet frasade under fötterna och månskenet, som här och der nedträngde genom löfverket, förlängde på ett hemskt sätt trädens skuggor, och lät dem i mina ögon framstå såsom spöklika väsen. Jag kände mig helt underlig till mods. Jag såg mig af en händelse tillbaka och jag tyckte att orangerihuset var försvunnet. Jag blickade framåt och jag tyckte mig se en lång, kasernlik byggnad höja sin hvita murmassa mellan träden, förtagande för oss utsigten öfver sjön. Vattenkonsterna tyckte jag hade upphört att spela och i stället för dammens vackra stenbrädd såg jag endast nedfallna blad och uppslammad gyttja.

Jag anförtrodde synen åt min vän, men han skrattade hjertligt åt min tokiga fantasi. »Det stora hvita huset», sade han, »är helt enkelt endast en lätt nattdimma, som höjer sig från sjön. Du kan bäst öfvertyga dig om att så är förhållandet, om du gifver akt på ljusskenet, som lyser genom densamma från ett af fönstren i pageflygeln; ja, du kan till och med», tillade han, »om du har goda ögon, upptäcka pagernes hofmästare, gubben Nobelius, der han sitter vid sin lampa, fördjupad i några svåra ekonomiska kalkyler.

Vi veko nu af uppåt terrassen åt höger. På högra sidan låg den dystra parken, till venster utbredde sig, mellan de prydliga växterna, som i blå och hvita krukor kantade terrassen, Carlbergssjön — och längst bort i fonden syntes staden med dess många tornspiror. Det var en ny, vacker tafla. Min vän Degerström beskref den präktiga gräsplanen, som låg utbredd nedanför våra fötter, med de båda vackra lindarne, under hvilkas lummiga kronor den fromma drottningen brukade tillbringa långa stunder af dagen i sällskap med sin favorit och hoffröken, von Düben. Han glömde icke bort att fästa uppmärksamhet på den stora, inhägnade båtbryggan, inom hvilken vackra jakter lågo förtöjda, väntande på första vink till lustfärd.

Men å nyo spelade mig min inbillning ett fult spratt. I stället för den vackra gräsplanen tyckte jag mig plötsligt se endast en vidsträckt sandöken, de prydliga japanska blomvaserna med sina präktiga växter voro förbytta till grå stenkummel, som här och der voro bildade af qvarlefvor från den delvis nedrasade terrassmuren, de vackra jakterna syntes mig som simpla roddbåtar. Men ännu mer förvånad vardt jag, då vi inkommit genom slottets gallerport och min vän öppnat dörren till kyrkan, för att låta mig kasta en blick som hastigast i den samma. Jag hade knapt hunnit uttala min beundran öfver den utsökt vackra inredningen, och fästat min blick på en i taket varande, rikt utsirad alkov med röda taftgardiner, bakom hvilka den fromma drottningen hvarje predikodag med djup andakt åhörde gudstjensten, förr än äfven denna herrlighet försvann ur min åsyn. Jag såg endast fula, hvitrappade väggar, och ett platt, borgerlikt tak utan både alkov och englabilder. Men jag höll för rådligast att icke vidare besvära min vän med mina synvillor, utan följde honom stillatigande öfver den inre borggården.

Till höger och venster ledde höga glasdörrar till de inre rummen och midt framför oss låg ingången till stora förstugan eller »gången». Till venster, sade min vän, låg kungens våning, med det »långa galleriet» med sina många reliefer af romerske kejsare, kyrkosalen o. s. v. Till höger var drottningens våning med hennes audienssal, sofkamrar och fröknerum.

Från den stora förstugan, dit vi nu inträdde, ledde på hvar sin sida om den stora uppgången från yttre borggården en trappa upp till den öfversta eller praktvåningen. Till höger och venster ledde dörrar till det inre af slottet. Den längst bort till venster förde sålunda till drabantsalen och konungens, der innanför belägna audienssal; den motsvarande dörren på höger hand till drottningens audienssal och pelarsalen. Väggarne mellan dörrarne voro utsirade med »sinn- och lärerika inskriptioner», som min vän uttryckte sig; öfver ingången syntes det förenade de la Gardieska och Zweibrückenska vapnet och mellan dörrarne fyra vackra »pilte-beläten» af marmor.

Jag höll fortfarande god min, oaktadt jag plötsligen hvarken såg inskriptioner eller piltebeläten, utan i deras ställe endast fyra tomma fördjupningar i väggarne. Endast vapensköldarne öfver dörren tyckte jag mig ännu med möda kunna urskilja.

Vi gingo nu uppför stora trappan och

inträdde i den vackra kungssalen. Den sköna gipsplafonden, ett mästerverk af den skicklige italienaren Carlo Carove, med det förgylda löfverket och de vackra målningarna, utgjorde i synnerhet föremålet för min väns loftal, äfvensom de dyrbara ljuskronorna af kristall. Men väggarna voro äfven förtjenta af mycken uppmärksamhet. Mellan fönstren suto nämligen dyrbara medaljonger, infattade i de vackra silfverläderstapeterna, föreställande den kungliga familjen och dess närmaste fränder.

Min vän förde mig nu på andra sidan om den öfre »gången» till högtsalig hennes maj:t drottning Ulrika Eleonoras sofkammare. Hon hade i denna kammare aflidit den 26 Juli 1693, efter hvad min vän uppgaf, och sedan stått lik på kungssalen nära ett halft år. Han försummade naturligtvis icke tillfället att omtala den hemska syn, som kaptenen vid konungens drabanter Stormcrantz haft då han höll vakt i drabantsalen under det att drottningen stod lik. Jag hade väl hört nämda syn flere gånger förut berättas för mig, men aldrig hade den gjort ett så djupt intryck på mig som nu. Jag kunde icke underlåta, efter samtalet så föll sig, att än en gång omtala de hemska synvillor, hvaraf jag nyss besvärats. Men min gamle vän vardt nu nästan ond på mig. »Du har fått ditt hufvud öfverlastadt med politik och din mage med dåligt franskt vin», sade han, »och detta är enda orsaken till dina synvillor. Nog kan det väl hända att efterkommande slägten varda nog förmätne att förstöra all denna herrlighet, som vi se omkring oss, att röfva bort de praktfulla växterna, rifva i stycken och sälja för lumppris de sköna gobelinerna och gyllenlädret, att smeta kalk öfver de enkla inskrifterna, krossa i bitar de vackra bilderna — men verlden blifver allt mera materialistisk», tillade han med ett småleende. »Mina vackra tak få nog vara orörda. Det skulle om icke annat kosta de helgerånarne allt för mycket att rifva ner dem till grus».

I det samma jag vände blicken mot ingången till drottningens sängkammare tyckte jag mig se huru ett fartyg i miniatyr, ett slags obäklig skeppsmodell, förs mädligt stack sina master genom det mästerligt tecknade löfverket, hvilket hade krossats till grus. I dess ställe reste sig ett fult, grått och med mångahanda tecken utsiradt hvalf af bräder, sådant som man någongång får skåda i en landtkyrka, såsom prof på bysnickarens och bymålarens förenade konstskicklighet. I stället för de vackra gyllenläderstapeterna såg jag endast fula grönmålade pelare i något slags otäck renaissance-stil, och i stället för den vackra sandstensspiseln, med inläggningar af grön marmor, syntes en ful, blank tingest, som icke stod i det aflägsnaste förhållande till det präktiga taket. Jag vände mig bort från all denna vederstygglighet. Det var omöjligt att uthärda längre. Min gamle vän lofvade att hemta ljus, så att vi icke mer skulle vara beroende af det förrädiska månskenet. Vi följdes derför åt ned för trappan och då jag öppnade dörren till drabantsalen, der jag lofvat att invänta honom, försvann han genom en motsatt dörr, under löfte att snart återkomma.

Jag trädde djerft på. Rummet var tomt och i spiseln glimmade kolen efter en nyss nedbrunnen eld. En stor blåmålad eldskärm fördelade på ett fantastiskt sätt det flämtande skenet. Min nya vistelseort var icke egnad att stilla min upprörda inbillning. Jag tyckte mig se kapten Stormcrantz och hans drabanter omkring det runda mahognybordet. Jag såg huru han gick fram till fönstret och upplyfte de slitna lessingsgardinerna, för att efterhöra hvad bullret ned från borggården kunde betyda. Ja, i mitt upphetsade tillstånd tyckte jag mig till och med höra huru någon ringde för att inkomma i slottet och jag undrade icke på att den stolte kaptenen, då han ledsagat den döda hofmästarinnan upp för trappan och fann att alltsammans endast var ett hemskt gyckel af hans uppjagade fantasi, dukade under för den samma.

Men nu tyckte jag mig bestämdt höra ljudet af fruntimmersröster från de inre rummen. Fruntimmer, tänkte jag, i kungens enskilda våning och vid denna tid på dygnet, — det var högst besynnerligt! Jag öppnade dörren till audienssalen. Här syntes ingen menniska. Månen kastade sitt bleka skimmer genom de höga fönstren och tillät mig att temligen noga öfverskåda inredningen. Väggarne voro öfverklädde med grönt möbeldamast och midt framför mig syntes en stor tronhimmel, med ryggstycke af silfvertyg och rikt utstyrd

med guld»crepiner» och fransar. Men nu hörde jag tydligt rösterna från närmast liggande rummet till höger.

»När äkta makar hafva lofvat hvarandra kärlek och tro för Guds anlete», hörde jag den ena rösten yttra, »så får intet den ena makan förlöpa den andra, utan de skola älska hvarandra i nöd och lust, både när fullt opp varkas och när onda dagar äro».

»Men om den ena makan», hördes den andra rösten svara, »tredskas mot Christum och lefver i yppighet, köttsens vällust och säkerhet, får då ej den andra makan fatta vedervilja mot honom, för det han vänder sin hog från henne till den, der han förmenar sig i lekamlig mått hafva bättre trefnad?»

»Ingalunda så, Düben», hördes den första rösten svara, »den kloke Madocai sade till drottning Ester, då hon emot sin förmodan och öfver sin förskyllan var kommen till drottningavärdighet: 'Ho vet', sade han, 'om du icke för denna tidens skull äst kommen till riket. Sammalunda då i ondt som godt. När man något skall lida och umgälla måste man taga korset uppå sitt anlete och i sitt sinn och säga: 'ho vet om du icke för denna onda tidens skull äst kommen till jorden?'»

Vid namnet Düben kunde jag icke längre återhålla min nyfikenhet. Det kunde icke vara någon annan än drottningens hoffröken, som samtalade, må hända med ingen mindre än sjelfva drottningen. Jag smög mig försigtigt på den mjuka »persiska golftapeten» bort till nyckelhålet. Min gissning visade sig vara riktig. På hvar sin sida om ett litet i svart lackeradt bord suto tvänne äldre fruntimmer, hvilka jag igenkände för att vara drottningen och hennes hoffröken. De hade emellan sig en väl arbetad téservis af »terra sigillata». Den stora kannan förestälde en groda och hvardera af de öfriga pjeserna hade någon annan djurskepelse. Drottningen var klädd i en vid, grå taftklädning, garnerad med små svarta »ponponer» af sammet. På hufvudet bar hon en enkel svart och hvit mössa. Hennes kammarfröken, som synbarligen nyss kommit från konserten i riddarhuset, var en fullkomlig motsats till denna enkelhet. Hon bar, som det tycktes, den vanliga hofdrägten, med det starkt urringade klädningslifvet af »taft de lustre» med spetsberthe och den ofantliga styfkjorteln af samma tyg som klädningslifvet. Härtill kommo korta ärmar med »engageanter» och det starkt pudrade och vackert tillbakastrukna håret.

Rummet der drottningen befann sig tycktes vara konungens kabinett, för att döma af den höga imperialsängen af ek, med dess blanka stålbeslag och tjocka sparlakan i »couleur de rose», som syntes genom den öppna dörren till nästa rum, hvilket alltså måste vara hans sofkammare. På väggarne, som voro öfverklädda med grönt »cramoisiedamast med påfästa legaleurtrensar af guld ofvan och nedan», syntes flere konterfej och dyrbara skilderier, såsom af konung Augusts moder, af prinsessan Anna af Danmark, skilderiet öfver fabeln om Pyramus och Tisbe, öfver en »kostelig svart ekorre» o. s. v. De vackra, förgylda spegellampetterna och den höga bordstudsaren, hvilken regelbundet knäpte sina slag borta från fönsterbordet, tilldrogo sig äfven min uppmärksamhet. Sådane urverk hade nyss kommit hit från England och voro mycket sällsynta.

Under det jag som bäst var försjunken uti betraktandet af de dyrbara möblerna och konstsakerna samt bråkade min hjerna för att utfundera hvar jag sett en likadan vacker bordstudsare hade jag icke märkt att drottningen lemnat sin plats. Min förskräckelse vardt så mycket större, då jag plötsligt fick se henne, stödd på sin hoffrökens arm, närma sig dörren, bakom hvilken jag sökt tillfredsställa min opassande nyfikenhet. Jag ville skynda tillbaka till drabantsalen, men mina blickar voro liksom fastkedjade vid ljusknippan, som föll genom nyckelhålet. Jag såg dörren öppnas. I min förtviflan sökte jag insvepa mig i dörromhänget, men den tjocka damastväfven tycktes genomskinligare än det tunnaste silkesflor. Jag ville kasta mig ned för drottningens fötter. Jag ville bedja om tillgift för min oförsynta djerfhet. Men mina fötter nekade mig sin tjenst. Det var som skulle mina skor haft blysulor. Samlande hela min kraft, gjorde jag slutligen en våldsam ansträngning och kastade mig framåt. I det samma uppgåfvo de båda fruntimren ett förtvifladt anskri. Jag såg deras gestalter krympa till hopa, såg hur deras anletsdrag på ett vederstyggligt sätt förvredos af rädsla. Ljusen, som de

buro i händerna, tycktes förlora sitt sken. Jag såg ej längre någonting utan hörde endast de skärande nödropen, som, stärkta genom ekot från de öde salarne, allt mer växte i kraft till dess de slutligen öfvergingo till ett afgrundslikt pipande. Dörren till drabantsalen slogs upp på vid gafvel. Ett isande vinddrag for tjutande genom rummet och jag hörde en röst ropa utifrån — »Carlberg! Är det någon passagerare till Carlberg? — — —

Gust. Björlin.

Mästare och lärling.

(efter Goethe).

Ändtligen är jag allena!
Trollkarln nu sig bort begifver,
Och de andar, honom tjena,
Sjelf jag lagar föreskrifver.
Formler, signerier
Jag på minnet lagt
Och gör hexerier
Med hans andas makt.

Traska, traska
Långa vägen!
Vatten trägen
Skall du draga:
Jag vill bada, jag vill plaska,
Så det månde mig behaga.

Gamla sopqvast, fram ur skrubben,
Dessa trasor tag till kläder!
Länge var du dräng åt gubben,
Nu uti min tjenst du träder.
Uppå två ben stå nu!
Hufvud blef i blink —
Raska på och gå nu
Med din vattenhink!

Traska, traska
Långa vägen!
Vatten trägen
Skall du draga:
Jag vill bada, jag vill plaska,
Så det månde mig behaga.

Se, han löper ned mot stranden,
Är vid floden framme redan,
Med sitt ämbar fullt i handen
Är han här som blixten sedan.
Om igen behändigt!
Så det fylls, mitt kar!
Vatten, vatten ständigt —
Öfvernog jag har.

Håll med detta
Tjensteprofvet!
För behofvet
Vatten finnes.
Ve mig, sådant spratt — det rätta
Ordet jag ej mera minnes!

Att förtrollningen få bruten
Mäktar detta ord allenast.
Hur han löper oförtruten!
Vore han blott qvast som senast!
Ständigt fulla såar
För han hit med sig,
Ack, och hundra åar
Forsa in på mig.

Kan jag tåla
Slikt af qvasten?
Jag tar fast den
Oförskämde!
Hu, så vildt hans ögon stråla!
Jag tror nästan han mig skrämde.

O du helvetsfoster snöda,
Vill du huset rentaf skämma?
Vattenströmmarne, som flöda,
Tröskiarne re'n öfversvämma.
Ack, den satan hör ej
På förnuftigt språk!
Lägg dig ned, dig rör ej!
Var som fordom — påk!

Månn' du ärnar
Låta vara?
Vänta bara,
Jag dig griper,
Och med yxan, hur du spjernar,
Jag dig splittrar, om det kniper.

Han hör aldrig upp att släpa...
Afgrundsande! Nu det gäller,
Nu, pass på, skall jag dig dräpa:
Yxans egg mot klossen skräller.
Nu min räddning randas,
Hugget träffat braf!
Jag kan åter andas —
Han gick midt utaf.

Ve mig, ve mig,
Det blef två nu!
Båda gå nu
Vandt till värfvet!
Tjensteandar två omge mig —
Himmel, fräls mig ur förderfvet!

Så de löpa! Ingen ände!
Vattnen öfver trappan svalla.
Mästare, se mitt elände!
Ha, du kommer, hör mig kalla.
Räck mig hjelparhanden,
Se, min nöd är stor:
Jag ej qvitt blir anden,
Som jag frambesvor.

»Sluta gäckas!
In här med dig
Och var sedig,
Qvast, jag vill det!
Minns: när andar böra väckas
Mästarn gamle säger till det.»

CARL SNOILSKY.

En blick på Webers öden

af WILH. BAUCK.

(Forts. och slut från föreg. n:r.)

I Würtemberg regerade konung Friedrich, en hård och tyrannisk furste, omgifven af ett demoraliseradt hof, en förvildad adel och ett förtryckt folk. Djupast sjunken var dock hertig Ludvig, konungens broder, som nu utnämde Carl Maria till sin »geheimesekreterare». Nu skulle den unge romantikern besörja hertigens enskilda korrespondens, sköta hans omöjliga affärer, uträtta oftast högst fatala missioner till högre och lägre personer samt framför allt *tant bien que mal* söka upphjelpa furstens ohjelpliga ekonomi. Denna sfer var för det stora konstsnillet lika vedervärdig som omöjlig, ehuru han gjorde sitt bästa. Tillika hade han de furstliga barnens musikundervisning att besörja. Hans olyckligaste dagar voro då han i sin furstes uppdrag måste underhandla angående penningnöd eller iråkade skandaler, hvarvid monarken skulle mellankomma med hjelp, men vanligen råkade i ett raseri som på det råaste sätt urladdade sig öfver det oskyldiga budets hufvud. I sitt innersta uppbragt öfver detta ovärdiga bemötande hämnades Weber en gång med ett tokigt skämt, som nära nog hade inbringat honom en oubliett på Hohenasberg. Då han nemligen en gång efter ett dylikt uppträde lemnade konungens kabinett, tillfrågades han i korridoren af en gumma efter hoftvätterskans bostad. Weber visade på dörren till konungens rum, sägande: »här bor den kungliga tvättmadamen». Gumman steg dristigt in till monarken som ej kunde tåla gamla qvinnor och blef högst uppbragt, men af gummans stammande svar lätt gissade till upptågets upphofsman. Denne slapp emellertid med arrest och kunglig onåd; men saken glömdes ej, hvilket han i sinom tid nogsamt skulle få förnimma. I arresten komponerade Weber sin sköna sång: »*Ein steter Kampf ist unser Leben*». För att ge luft åt sin förtrytelse, inflätade Weber i hertigens bref till monarken, dem han affattade och hertigen aldrig genomsåg, allt hvad han visste grundligast skulle förarga kungen; men denne, som ej saknade skarpsinnighet, igenkände alltid den rätta handen och glömde icke att anteckna det på brefskrifvarens meritlista.

Till följd af sin ställning och sitt stånd såsom ädling indrogs Weber i de unga kavaljerernas orgier, och äfven här blef den älskvärde och genialiske unge mannen själen i de öfvermodigt glada lagen. Kärleksäfventyr, skulder, lustbarheter af alla

slag bragte honom ock nära undergångens brant, och till råga på allt kom den gamle Weber, likaledes svårt skuldsatt, från Carlsruhe honom på halsen. Ynglingens goda genius var den på den tiden berömde kompositören och kapellmästaren *Danzi,* som bemödade sig att gifva honom en bättre riktning och räddade honom från att bli ett förderfvadt geni. Stuttgart egde en förträfflig italiensk opera, som en gång hade förestått af en Jomelli, en Zumsteeg, och till detta konstinstitut ledde Danzi hans håg. Weber, hänförd af de utmärkta konstföreteelserna, började nu med stor ifver sin opera Sylvana och fulländade den ock efter många afbrott.

Men nu inträffade den katastrof som skulle beteckna en afgörande vändningspunkt i Webers lefnad och riktning. En neslig financiel transaktion, Weber ovetande verkställd i hans namn, ledde till en skandal som äfven nådde monarkens öra. Hela Stuttgart var öfvertygadt om Webers oskuld, man visste att han var offret för en högre person som straffet icke nådde, men kungens hat fann här ett välkommet tillfälle att urladda sig. Sylvana var redan inscenerad och Danzi ledde repetitionerna, hvarvid Weber alltid var närvarande. Under en sådan inträdde plötsligen en gensdarm i orchestern och häktade Weber samt afförde honom i sträng polisarrest, utan att tillåta honom gifva Danzi några uppdrag. Om operan blef ej mera fråga.

De 16 bittraste dagarne i Webers lefnad följde nu. Lexan var skarp och kuren radikal. Han hade mycket att förebrå sig, men egde ock styrka nog att åter lyfta sig. Sin lättsinniga ungdom lemnade han bakom sig och mognade från yngling till man. Konstnären framträdde nu med allvar och kraft.

Slutet på saken blef emellertid att båda Weber, far och son, efter utståndet fängelsestraff (24 Febr. 1810) af en poliskommissarie fördes öfver gränsen, med underrättelse om landsförvisning, jemte strängt förbud att någonsin mera beträda Würtembergs jord.

Carl Maria och hans fader vände sig till Mannheim, med 40 fl. i fickan, samt 25, som den medlidande polismannen lånat dem. I Mannheim hoppades Weber, som nu med dubbelt allvar följde sin genius' kallelse, finna ett rikare konstlif: theater och orchester voro i förträffligt tillstånd och lifvade af den bästa anda; kurfursten sjelf en nitisk konstvän. Här mottogs Weber med allmän värma och knöt isynnerhet med *Gottfried Weber,* den berömde theoretikern, ett vänskapsband för lifstiden. I Mannheim uppförde han sitt berömda kantat-deklamatorium »den första tonen», sin första symfoni, en af sina vackra pianoqvartetter, m. m. Dessa konserter räddade honom åtminstone från att förgås af hunger, då han numera aldrig ville göra skulder. Tillsammans med G. Weber och flere utmärkta konstkännare stiftade han sin s. k. »harmoniska förening», som äfven hade offentliga kritiska bedömanden till uppgift. Från denna tid daterar sig Webers betydande verksamhet som konstkritiker. Sins emellan utöfvade de unga männen en sträng och opartisk kritik. De svåraste anmärkningarne inleddes vanligtvis med den vänliga frasen: »jag vet, käre broder, att du icke misstycker!» — hvarvid den, som det gällde, plägade draga en djup suck.

Den glada Mannheimska tiden var kort. Weber öfverflyttade till Darmstadt för att hos sin gamle mästare, abbé *Vogler,* fulländа sina lärda studier. Vogler förstod att vinna popularitet och isynnerhet imponera på ungdomen genom sin fulländade verldston, sitt humana väsende, hvarmed han förenade en fin presterlig värdighet och visserligen äfven en ansenlig fåfänga; hans egoism hindrade honom dock ej att på det mest vinnande sätt bibringa lärjungarne sitt djupa vetande och lifva deras nit för konsten. Hos Vogler fann Weber ock den då blott sextonårige *Meyerbeer,* som hos mästaren studerade tonkonstens högre läror. Äfven med denne snillrike yngling, redan då oöfverträfflig partiturspelare och utmärkt pianovirtuos, slöt Weber ett varmt vänskapsförbund. Egentliga lektioner hade Weber ej hos Vogler, men denne genomgick hans arbeten och meddelade honom ur sin vetenskaps och erfarenhets rika skattkammare många nyttiga råd och upplysningar. Framdeles plägade Vogler yttra om Weber och Meyerbeer: »Ah, om jag måst gå ur verlden innan jag utbildat dessa båda, hvilken smärta

det skulle gjort mig! Det hvilar något inom mig, hvilket jag aldrig kunnat ge uttryck, men dessa två skola göra det!»

Webers karakter hade nu stadgat sig, men ännu var hans glada och lekande lynne qvar; det var först framtida hårda erfarenheter som skulle döda det. Uppsluppna upptåg felades icke, men excessernas tid var förbi. Till Weber och Meyerbeer sällade sig en tredje Voglerian, Gänsbacher, och dessa tre tågade om aftnarne omkring och sjöngo de vackraste serenader, och stundom kunde Weber titta in på en krog och för soldater och deras flickor kasta guitarren om halsen, stiga på ett bord och sjunga sina skalkvisor, alldeles som i den förra vilda tiden. Åhörarnes jubel ville aldrig sluta, till dess tobaksröken fördref sångaren. Vid sådane tillfällen uppfattade han många drag ur folklifvet som man igenkänner i flere af hans sånger, äfvensom i Friskytten. Äfven hade han en liten hund den han kallade »Mamsell», och som alltid var med på dessa vandringar, och när några vackra och ärbara borgardöttrar gingo framför de muntra musikanterna, så förfelade Carl Maria ej att ropa: »Mamsell! Mamsell!» hvarpå flickorna vände sig om och måste visa sina täcka ansigten till skalkarnes stora förnöjelse, samt rodnande ilade bort.

Här skref Weber sin komiska opera »Abu Hassan» (som på sednare tiden med framgång återupptagits), sin första pianoconcert, C-dur, många sköna sånger m. m.

I Mannheim, dit Weber nu åter begaf sig, visade sig säkra utsigter till en utmärkt anställning, till stor glädje för alla hans vänner och beundrare; men kapellmästaren Ritter, en talentfull, men något förlegad konstnär, fruktade den unge snillrike medbrodern, och Weber tillbakavisades. Hans »onda stjerna», såsom han kallade sitt öde, var äfven nu verksam och skulle framdeles visa sig än verksammare.

Sålunda utan utsigt till någon fast anställning, anträdde nu Weber sina fleråriga konstresor.

Det är ej vår afsigt att steg för steg följa Weber på dessa irrfärder som visa den tragiska bilden af ett sekularsnille, hvilket mödosamt måste arbeta sig fram för att af likgiltigheten söka tillvinna sig någon uppmärksamhet. Under dessa färder var det ock, som afunden och illviljan utvecklade sin hela verksamhet och, visserligen med några glänsande afbrott, följde Weber till hans graf. Man säger väl att samtiden sällan förstår en storhet; men sanningen är att möjligheten att lära känna och uppfatta en stor förmåga undanhålles samtiden genom de inflytelserika medelmåttor, som af fruktan att fördunklas icke sky något medel. Hvarje storhet, i hvilken riktning som helst, finner alltid en Judas vid sin sida, som förstår att undanskjuta honom och förbittra hans dagar; och detta sorgliga faktum står att läsa på hvarje blad i konsthistorien.

På dessa färder sökte Weber dels anställning, dels tillfälle att konsertera; ty frågan gällde ej blott att kunna föranstalta en fördelaktig konsert, den gällde ofta att alls kunna få anställa en sådan, och försöket misslyckades ofta nog. I Mannheim motarbetades han af kapellmästaren *Ritter*, i München af den bekante *Winter*, i Würzburg af den italienske kapellmästaren *Grisi*, i Berlin af kapellmästarne *Righini, B. A. Weber* och *Spontini*, i Dresden af italienska operans kapellmästare *Morlacchi*, m. m.

I Prag, dit Weber begaf sig, önskade man allmänt att fästa honom såsom operadirigent, hvarvid man isynnerhet af honom väntade lyftandet och omskapandet af den sjunkna operan. Weber var också rätta mannen dertill; han åtog sig uppdraget och utförde det med lika stor energi som organisationsförmåga. Men här spelade honom hans varma fantasi ett farligt streck. En lika kokett som intagande sångerska, Therese Brunetti, lyckades fånga Weber i sina nät, och denne, som fattade en djup och glödande lidelse för henne, led djupt af hennes vexlande nycker. Utan känsla för Weber dref hon blott en lättsinnig lek med hans varma och redliga hjerta, och föga feltes att detta olyckliga förhållande hade beredt hans undergång. Hans dagbok innehåller rörande sjelfbekännelser derom. Men ett värdigare föremål räddade honom: det var den talentfulla och älskvärda Caroline Brandt, likaledes sångerska, som fängslade den känslofulle konstnären och framdeles blef hans maka.

I Prag lefde och verkade Weber i 4 år (1813—1817). Men theaterns välvillige chef afgick, och hans efterträdare, som mot Weber var fiendtligt stämd, slungade mot honom hårda och oförtjenta tillmälen, hvilka djupt sårade konstnären och föranledde hans omedelbara afgång från Prageroperan.

Kort derefter antog Weber anbudet af kapellmästareposten vid tyska operan i Dresden; dock skulle han endast erhålla titeln af *musikdirektör*. Den varmare omhuldade italienska operan dirigerades af *kapellmästaren* Morlacchi. Här utvecklade Weber i full kraft sin fullmognade utomordentliga talent som tonsättare, dirigent och organisatör. Hans förra glada sorglöshet hade nu efterträdts af djupt allvar, ett strängt, ofta kärft väsende; lifvet hade med hårdhet uppfostrat honom. Äfven här rönte han föga glädje af sina bemödanden: de oupphörliga intrigerna från italienarnes sida, hvilka aldrig försummade något tillfälle att motverka och såra den retlige mästaren, lyckades slutligen undergräfva hans fina och ömtåliga organisation och i förtid föra honom i grafven. I Dresden egde allmänheten knappast begrepp om att denne deras medborgare var en storhet af europeisk ordning, och en gång, då hans chef, kammarherren von Lüttichau, träffade Weber i Berlin, der denne inöfvade sin Euryanthe och öfverallt möttes af entusiastisk hyllning, utbrast L. helt förvånad: »men Weber, är ni då en celebritet?»

Sedan Webers snille genom så många förberedande arbeten, och isynnerhet genom den oaflåtliga *inre* verksamheten erhållit sin fulla mognad och såsom *herrskare* tagit romantikens underbara verld i besittning, var det, som han äfven i *yttre* bilder uppenbarade dess företeelser i den rikaste färgprakt: han skapade *Friskytten*. Med stor takt valde han ämnet ur den tyska folksagan, som så länge varit förbisedd. Den specielt tyska nationalkarakteren i all hans musik framträdde här i ideal skönhet och stämplade Friskytten till folkopera i den högre och ädlare anda som hos alla nationer förvärfvade den lika varma sympatier. Operan började redan 1817 (första numret var duetten i A-dur), men kunde till följd af otaliga afbrott först år 1820 fulländas.

Med hvilken inspiration Weber omfattade sitt ämne synes af hans bref till sin fästmö. Det heter deri: »en ungmö hvars behag jag ej förmår skildra för dig, har helt och hållet fängslat mig! — Ja, jag måste säga dig allt. Endast hon lefver i min fantasi, och hvarje ögonblick föresväfvar mig hennes bild. Med glödande kärlek omfattar jag henne, och äfven hennes genkärlek synes mig viss, ty dag och natt lemnar hon mig intet ögonblick. — — Utblottad kom hon till mig, jag vill nära henne med mitt hjertblod och kläda henne med det bästa jag eger. — — O min älskade Agatha, skall du bli mig trogen? utropar jag ofta. — — — — Ja, denna »Jägarbruden» (operans första benämning) spökar jemt i mitt hufvud, och liksom alltid, när jag ser ett sådant jättearbete för mig, förlorar jag i början allt mod och förtviflar nästan att gå i land dermed och förekommer mig som en oxe som aldrig kan få något infall. Men det plägar ändå slutligen gå, och denna så ofta upplefvade erfarenhet tröstar mig. — Gud gifve sin välsignelse dertill! Der finnas oerhörda uppgifter, och nog lär det ofta komma att surra i mitt hufvud, men det skadar inte».

Friskytten var komponerad för berliner operan. Men i Berlins musikverld regerade den då allsmäktige generaldirektören Spontini, som hyste ett djupt förakt för det tyska musiklifvet. Under dessa förhållanden anlände den anspråkslöse Weber med sitt partitur till Berlin; men då Spontinis stora praktopera Olympia framför allt annat skulle gå af stapeln, så undansköts Webers opera tills vidare. Emot det Spontiniska partiet stod det tyska, hvilket betraktade Weber såsom sin sista förhoppning. Omsider gick Olympia i scen med oerhörd pomp och ståt, och äfven musiken var storartad; men allmänhetens intresse svalnade snart och operan upplefde endast 5 föreställningar.

Nu kom ordningen till Weber, och Friskytten gafs i dramatiska theatern d. 18 juni 1821. Redan 4 timmar före portarnes öppnande belägrades huset af en oräknelig folkmassa, och Weber, som sjelf anförde, mottogs vid sitt inträde med ett ändlöst jubel. Och nu utvecklade sig den praktfulla ouverturen i hela sin romantiska skönhet; intrycket var storartadt, och efter det lågande slutfallet utbrast en sådan bifalls-

storm att stycket måste upprepas. Första akten framkallade imellertid ej fullt den väntade effekten: de nya och djerfva harmonierna och rytmerna voro ännu för fremmande, och dessutom saknade man de qvinliga stämmorna. Bifallet var ljumt och i den långa mellanakten hördes lifliga diskussioner. Spontinianerna gladde sig och frågade spotskt: »är detta den musik som skall öfverflygla Vestalen och Olympia? — Sådant väsen för ett litet sångspel!» — Men i andra akten vände sig bladet: de båda älskliga gestalterna, Agatha och Anna, samt deras behagfulla duett frambringade den vackraste kontrast mot första aktens dunklare ton, och Agathas stora scen, vargklyftan m. m. hänförde både vänner och motståndare; operans seger var afgjord. Tredje akten med Agathas bön, jägarchören, brudtärnornas sång m. m. fulländade verkets totalverkan.

Förhänget föll, men ingen lemnade huset som uppfylldes af skallande applåder och rop efter mästaren. Blommor, kransar och poemer flögo i massa emot honom.

Tre dagar derefter skref Weber till librettons författare, Fr. Kind i Dresden:

»Min älskade vän och medfader!

Nu kunna vi skjuta Victoria! Friskytten har träffat den svarta pricken. Andra föreställningen gick lika bra som den första, och till den tredje i morgon fins ingen biljett mera. Ingen erinrar sig att någon opera så mottagits, och efter Olympia, för hvilken *allt* gjorts, är det den fullständigaste triumf man kan upplefva. Hvilken tack är jag icke skyldig er för den herrliga dikten! Hvilken mångfald har ni ej beredt mig, och med hvilken glädje kunde jag ej gjuta hela min själ i edra sköna, djupt kända verser! Jag omfamnar er med sann rörelse och skall till eder medföra en af de vackra kransar, för hvars mottagande jag endast har er att tacka».

Weber gaf sedan en konsert i Berlin för nästan toma bänkar. Men Friskytten har under mer än ett halft sekel bevarat sin hela friskhet och popularitet.

Men redan nu började den sjukdom, lungsoten, som skulle sluta Webers dagar, att härja i hans inre.

Weber fortfor att till sina operor uppsöka romantiska ämnen, men alltid i olika färg. Sedan han grundat Friskytten på tyska folksagan, använde han till *Preciosa* bilder ur zigenarlifvet, blandade med spanskt nationela anklanger. Detta intagande sångspel komponerades omedelbart efter Friskyttens fulländning, men uppfördes före denna opera.

Från Wien ingick nu till Weber en uppmaning att skrifva en stor tysk opera. Han valde härtill ett medeltidsäfventyr ur Frankrikes riddartid — *Euryanthe.* Han beslöt att i detta verk nedlägga allt, sina ädlaste ingifvelser, sitt rika vetande. Men sujetten var ej, såsom Friskyttens, anlagd på folksagan, den hade ej denna friska naturton, och musiken blef derför mera aristokratisk, mera lärd, mindre naiv än reflekterad. Den bildade musikverlden hänfördes af beundran öfver denna storartade och praktfulla tonskapelse; men det glada Wienerfolket förstod sig ej riktigt derpå; Euryanthe var dem för mycket förnäm; den var ingen folkopera. Emellertid hördes den med allmän aktning och erhöll alla möjliga ovationer; men snart efter Webers afresa nedlades den. Först framdeles blef detta herrliga konstverk riktigt uppfattadt och föremål för den allmänna entusiasm som numera egnas detsamma.

Sedan Weber gjort sina skizzer, fulländade han detta storverk (hans enda genomkomponerade opera) på 60 dagar. Den 25 okt. 1823 gick Euryanthe för första gången i scen.

Weber märkte väl att hans dagar voro räknade; hvåd som ännu skulle ske, måste ske snart, och en blick på hans ömt älskade familj manade honom till skyndsamt verkande för de sina, innan han för alltid måste lemna dem.

Han antog derför ett anbud att för London skrifva en opera. Faust- eller Oberonsagan ställdes i hans val, som föll på den sistnämnda. Textboken, mera en cykel af isolerade scener ur Wielands dikt än en dramatisk komposition, författades i London, och Weber lärde sig engelska språket för att kunna komponera den i original. Han tillsatte nu sina sista krafter för detta verk och beredde sig för resan till Englands hufvudstad. Hans vän Böttiger, den berömde arkeologen, drefs af bekymmer för den sjuke mästaren till att

på det ifrigaste afstyrka denna färd. Weber svarade med ett matt leende: »Böttiger, det kommer på ett ut! Ehvad jag reser eller ej, är jag inom ett år en död man. Men om jag reser, ha mina barn något att äta sedan deras fader är död, men de få hungra om jag stannar hemma».

Under detta kropps- och själslidande skapade han denna romantiska musik, hvari orientens glöd så herrligt sammansmälter med det luftigaste feeri! Sådane stycken som elfvornas chörer och danser, Rezias underbara ocean-aria, qvartetten — en triumf för den tyska konsten — de effektfulla finalerna, allt tyckes tyda på en mästare i sin fulla kraft; och den praktfulla ouverturen, som ännu alltid elektriserar hvarje åhörare, skref han i London tvenne månader före sin bortgång, nästan döende! Mäktigare har väl aldrig anden beherrskat materien!

I sällskap med sin trofaste vän Fürstenau, den berömde flöjtvirtuosen, afreste Weber d. 7 Febr. 1826, väl insvept i pelsar, de svullna fötterna beklädda med sammetsstöflar. Hans maka sade honom sitt sista farväl. På vägen besökte han Paris, der han högt firades af verldsstadens stora konstnotabiliteter. Mest intresserade honom Boieldieus nya opera, *La dame blanche:* »det är behag, det är humor!» skref han till hemmet. »Sedan Figaro har en komisk opera, som denna, icke skrifvits».

Genom Friskytten, Preciosa, och den lilla komiska operan Abu Hassan var Weber redan populär i England; för Friskytten svärmade hela Londons befolkning. Aristokratien gynnade dock icke Weber; man fann hans personlighet icke nog effektfull för salonerna. Men i andra kretsar gjorde hans uppträdande i verldsstaden en oerhörd sensation. Knappt anländ gick han i theatern, der en talpjes uppfördes, och lutade sig fram i sin loge för att bese salonen. Då ropade en röst: »Weber är här!» hvarpå följde en sådan storm af jubelrop, appläder, viftande hattar och näsdukar, att Weber, som ej anade att det gällde honom, förvånad såg sig om, till dess han hörde sitt namn tusenfaldigt ropas. Rörd af denna hyllning från ett fremmande folk, tackade han anspråkslöst. Nu ropade publiken efter Friskyttsouverturen, som också genast spelades, hvarefter jublet å nyo utbröt.

Weber hade förbundit sig att de 12 första gångerna anföra sin Oberon och dessutom dirigera 4 s. k. oratoriekonserter. I dessa vederfors honom vid hans framträdande samma hyllning. Man hade hört honom hosta i konserten, och följande dagen visste husfolket i hans bostad icke hvart de skulle taga vägen med alla de geleer, konfiturer och hoststillande medel som af halfva staden tillsändes honom. Utsigterna voro, med ett ord, de lyckligaste.

D. 12 April 1826 gick Oberon i scen, framställd af de förnämsta talenterna, uppsatt med storartad glans och utsökt smak. Hyllningen vid Webers ankomst i orchestern var lika lysande som sjelfva operans framgång; ouverturen måste omtagas och hvarje nummer mottogs med jubel.

Dock felades icke motståndare. Ett inflytelserikt parti sökte fördunkla Weber genom att upphöja sin landsman, kompositören Bishop, till hans rival. Bishops nya feeriopera Aladdin var utsedd till att ställa Oberon i skuggan. Men Aladdin mottogs med köld, och efter en i denna opera förekommande jägarchör hvisslade parterren jägarchören ur Friskytten.

Efter uppfyllandet af alla ingångna förbindelser återstod nu Webers egen konsert. Denna var i musikaliskt hänseende högst glänsande: alla Londons förnämsta konstnotabiliteter uppträdde härvid, och Oberon- samt Euryanthe-ouverturerna uppfördes. Sjelf förmådde han icke mera spela något solostycke; han accompagnerade med darrande händer blott en för tillfället komponerad romans. Detta var hans sista toner. Salen var nästan till hälften tom: den dödssjuke mästaren hade ej gjort uppvaktning hos *the Ladies patronesses,* och dessutom inträffade samma dag kappränningen i Epsom.

Nu fattade honom en så häftig längtan att hos de sina få sluta sina dagar, att han uppgaf tanken på sin theaterrecett, och blott påskyndade hemfärden. Man förutsåg dennas omöjlighet.

På aftonen d. 4 juni sade han, såsom vanligt, sina bekymrade vänner godnatt. Fürstenau och Sir G. Smart ledde honom i hans sofrum sedan han åt alla räckt sin genomskinliga, darrande hand, med orden: »Gud löne er alla för eder kärlek!» — — »Och nu låt mig sofva!» yttrade han

till Fürstenau som vid afklädnaden bistått honom. Det var hans sista ord.

Följande morgon klappade man på dörren utan att den öppnades. Man måste slutligen spränga den; en dödstystnad rådde i rummet, man undansköt sänggardinerna — der låg den oförgätlige mästaren död i sin säng. Ingen kamp, ingen smärta hade vanställt de ädla dragen.

Auguratorium.

(Roma den 1 April 1873.)

Jag vandrar på Palatinen
Den vårliga morgonstund,
Så grönskande står ruinen
På eviga minnets grund;
Den mörka cypress och lager
Der tala om tid, som flytt,
Och solens lekande dager
Om våren, som gryr på nytt.

Se häfdernas dunkla gömma,
Se minnenas öppna schakt!
I hvalfvens skymning vi drömma
Om herskarnes svunna makt.
Från kejsareväldets tider
Mot Romas vagga jag går,
På seklernas grus jag skrider
I sagornas spridda spår.

Ett haf af stelnade vågor,
En grönskande öken, i glans
Omgjuten af smältande lågor
Från snöklädda alpers krans,
Campagnan i vårsol skiner,
Hon ler i sitt majestät,
Sjelf störst bland verldens ruiner,
Kulturens förtrampade fjät.

Skall evigt du ligga öde
Naturens skönaste slätt?
Säg, står du ej upp från de döde
Med vaknande romar-ätt?
Säg är hon bruten, latiner,
För evigt er andes makt,
Skall evigt endast ruiner
Här hålla kring minnet vakt?

Än tiden i väntan dröjer,
Nyss kände jag marken skalf,
I fjerran Sankt Peter höjer
Kupolens blånande hvalf;
Augurernas tempel grönskar
Här invid Tiberii hus —
O, gif mig det tecken jag önskar,
Ett tecken om frihet och ljus!

Då hör jag i rymden klinga
En jublande silfverton
Att morgonens helsning bringa
Till verldarnes herskartron.
Så tror jag oraklets tunga
I vårens och löftets stund
Då jublande foglar sjunga
Uti augurernas lund.

Karl Wetterhoff.

Några ord om den s. k. tendensnovellen.

Aldrig har jag klarare funnit ofelbarhetsdogmens vigt än då jag står i begrepp att försvara en, som är bannlyst af den »ofelbara» litterära kritiken.

Det är nämligen så, att tendensnovellen är en afart af den sant sköna litteraturen, som gör konstkritiken lika mycket bekymmer, som dessa hybridarter, som pryda våra blomstersängar göra botanister ex professo. Nog af, man vet slutligen icke hvilket species de tillhöra och ville, för att göra processen kort, helt enkelt utrota dem af jorden, ty de äro storbladiga då de, efter floran, skulle ha små blad och skifta i rödt och hvitt när de borde vara gula, men allt är odlingens skuld.

Förhållandet inom litteraturen är alldeles likartadt, och det är tendensnovellen, som utgör en genom korsning vunnen ny art, som aldrig borde vara tillåtlig —

och likväl växer den och med en frodighet, som hotar att rent af göra den till en foderväxt »af hvilken menniskor och andra kreatur kunna hemta sin näring».

Den så kallade »skönlitteraturen» har delat qvinnans öde. Det enda värde man tillerkänt henne har varit hennes skönhet och hennes formfulländning. Från den gamla folksagans tid, har man blott talat om »undersköna prinsessor — och sköna borgfröknar» och ända i vår »upplysta» tid ha skalder och harpolekare oupphörligen prisat »den skönare hälften af menskligheten», qvinnan, för hennes behag, hennes svällande läppar och purprade kinder, hennes fina växt och så vidare.

Qvinnan har sällan blifvit beundrad för något annat. Har hon någongång råkat att gå utom detta råmärke, har man icke *beundrat* henne, utan endast *förundrat* sig öfver att qvinnan kunde vara något annat än en vacker docka.

Så är äfven förhållandet med skönlitteraturen. Att vara skön är hennes enda ändamål. Hon afgudas så vida hon, som en odalisk i ett österländskt harem, hvilar på en bädd af rosor, klädd i en lätt drägt af silkesgaz, som icke hindrar den fulländade formen att synas. Att vara skön är hennes *enda* ändamål. Hon slumrar, gör ingenting, tänker ingenting; ty »*hon är sjelf sitt ändamål*» påstå den slumrande skönhetens kammarherrar och hofpredikanter.

Men i vår tid börjar man finna att skönlitteraturen liksom qvinnan har en högre uppgift att lösa, heligare pligter att fylla och en ädlare mission att utföra än den att endast vara skön.

Det är visserligen det okunniga folket — dessa alla, som icke bildat bort sin inre naturkänsla, som härvidlag motsäga bildningens män och upplysningens banérförare; ty för dessa är skönlitteraturen oskön så snart den ej är passif och i fullkomlig hvila, blott ett mål för beundran af *formens* regelmässighet och harmoni.

Tänk — hvilket barbari, att väcka odalisken, så härlig i sin slummer, och förleda henne att arbeta för ett mål, bättre än det att sofva och drömma!

Tänk om hon trädde ut i lifvet och delade dess alla omsorger. Tänk om hon blandade sig bland massorna! Tänk om hon skulle uppträda i en simpel hemväfd klädning med ett litet näpet, randigt förkläde, och en halmhatt på de rika lockarne och i stället att sömma i silke och guld (som *kan* tillåtas) tog sig före att t. ex. räfsa hö! Tänk om hon så långt aflägsnade sig från att vara »sitt eget ändamål»!

Men återvändom till kärnfrågan:

Den gäller icke annat än: är skönlitteraturen ett privilegium blott för dessa, som ha öfverloppstid nog att läsa *endast* för sitt nöje, att blott mottaga och njuta af ljufva intryck, eller är den något som tillbör alla? Men om så är, måste den så kallade skönlitteraturen göra sig begriplig och hemmastadd äfven i den fattiges stuga.

Det fanns en tid då man definierade tragedi med: »framställning af *höge herrars* olycksöden» — det vill säga: man måste inneha en viss *rang* till och med för att kunna vara olycklig. Oaktadt denna regel framträdde dock sednare, under ljudeliga protester från konstkritikens sida, det s. k. »borgerliga dramat» samt nu, i våra tider, »tendensnovellen».

Allt detta stämplas som försök att neddraga det sköna från dess höjd, att icke allenast sätta de »lägre» klasserna i paralel med de högre, utan till och med söka att reta opp de mindre lottade mot de lyckligare.

Låtom oss dock göra oss reda för hvad vi mena med tendensnovellen. Den är icke något af allt detta, om nemligen den icke missbrukas; men det gifves ingen god sak, som ej kan detta.

Tendensnovellen skapar inte något nytt — den blott använder nya friska materialier i stället för de förslitna gamla dekorationerna.

Det är ett misstag tro, att författaren afsigtligt målar sina vexlande bilder; han gör ej annat än fixerar dessa, af upplysningens ljus, i folkmedvetandet fotograferade »grupper och figurer» som dittills stått osynliga på plåten. Han tror sig icke till att *leda* ett folks öfvertygelse utan blott att klarare än förut låta bilderna framstå.

Lyckas han, så bevisas just derigenom, att teckningen redan *före* honom varit färdig, ty då säger folket: »ja, så var det just vi tänkte».

Det är emellertid långt ifrån gifvet, att litteraturen i sin helhet eller den gren

deraf, som fått namn af skönlitteratur, just utvecklar sig efter de stiftade lagarne; ty så lätt än den sednare är och skall vara har den börjat finna de eviga lofsångerna toma och tråkiga och rökelsen qväfvande.

Hon vill andas fritt, hon vill gå ut bland folket och dela dess mödor, dess olyckor och förhoppningar, hon vill ej längre vara en odalisk uppvaktad af en hofstat — hon vädjar till folket, i hvars krets hon vill lefva och verka — och hon kan, med tiden, i stället för endast en formskön varelse förvandlas till en Jeanne d'Arc.

Då blir hon ej blott en vaxkabinettsfigur utan — en makt.

Onkel Adam.

Sonetter.

Medicin.

Min vän, den flygtigaste bland koketter
Du skämmer bort med dina öma miner!
Hvarhelst din lilla blonda trollsol skiner,
Strax slår du ut i blommor och sonetter —

Så mycket väsen för små omeletter!
Sök för din sjukdom bättre mediciner:
Jag vet ett kraftigt medel mot blondiner
Det heter, med ett enda ord — brunetter.

Förr än ditt hjertas vår har fått försvinna.
Så fräls förgätmigejer och penséer
Ifrån en stengrund, der de rot ej finna.

Den trollar bäst som oftast ömsar féer!
Och har du åter otur så besinna,
Här fins ännu en kur — det är cendréer!

Edv. Bäckström.

Pratets magt.

Han pratar. Oupphörligen han pratar.
Han pratar så, att skum kring munnen yr.
I pratets region han intet skyr,
Han känner menskor, englar, djur och satar.

Han pratar immerfort och intet ratar.
Med prat han fullgör hvart sitt kalls bestyr.
Med prat hvar pligt han löser, än så dyr;
Allt, allt det vida svalget lika matar.

Gud nåde honom, straffet gror omsider!
Ty vid den port, som heter Evighet,
Han pratar ock en evighet af tider.

Men Sancte Per är hetsig, som man vet;
Han stänger dörrn, när det för länge lider,
Och — karln har pratat bort sin salighet.

E. W. Lindblad.

"Assistansen".

Stockholmsbild af Claes Lundin.

(Forts. och slut från föreg. n:r.)

III.

Det är ett ideligt stretande på det gamla Rogberget, i den branta backen, som från Birger Jarls minnesstod på Riddarholmen leder bakom det forna »Kungshuset» och förbi frimurarordens hus. På förmiddagen är rörelsen starkast. En del af denna rörelse har sitt mål i det kungl. boktryckeriet och en ännu mindre del i frimurarlogen, men den vida större delen stiger till backens spets och rullar sedan sina vågor utför en brant gård, som ligger mellan frimurarpalatsets vestra flygel och en temligen stor, men ingalunda ståtlig byggnad, hvilken sträcker sig ned till det gamla runda tornet, som hvarje stockholmare tror sig känna såsom hufvudstadens äldsta byggnadsverk.

Flertalet af dem som träda in på denna gård utgöres af äldre fruntimmer. Några äro klädda i hatt och se ganska välmående

ut. De äro Stockholms »klädståndsfruar», och deras besök gäller husauktionskammaren, som har sin lägenhet i södra delen af den ofvan nämnda byggningen. Dessa lemna vi ostörd i utöfning af deras verksamhet såsom uppköperskor af gamla möbler och mera dylikt. Andra af dessa fruntimmer se mycket torftigare ut. De stanna icke vid ingången till gården eller på dennes öfre del, utan fortsätta utför till en dörr på en liten utbyggnad från det större huset och trängas der för att hvar och en må först komma in. En liten ordvexling är icke ovanlig. Vänliga helsningar och igenkänningstecken äro ej heller sällsynta. Det tyckes vara ett raskt och lifligt slägte, hvilket icke tynges af åren och ej heller af några särdeles djupa bekymmer.

Och likväl äro de på väg till allmänna pantlåneinrättningen. Den der trånga ingången leder just till »assistansen».* Trängseln tilltager, och med de gamla fruntimren knuffas ett och annat stadsbud, en och annan mindre välklädd arbetare eller icke arbetande mansperson, några lärgossar m. fl.; men det öfvervägande antalet utgöres af qvinnor, hvilka tyckas vara riktigt hemmastadda på stället. Allt går öppet och utan blygsel till väga. Man ser icke någon välklädd herre smyga omkring ingången för att passa på ett tillfälle, då han tror sig kunna obemärkt slinka in i förstugan. Det kan visserligen hända, att en och annan nalkas med varsamma steg, att några se bedröfvade ut, att ett stackars fruntimmer rodnande söker att gömma en kopparkastrull under sin kappa, men de blandas lätt bort i den bekymmerslösa mängden, och de träda alla in genom samma offentliga dörr.

»Ah, se lilla fru Pettersson är också på *stampen!*» ** utropar en af qvinnorna och nickar fryntligt åt ett annat fruntimmer.

»Ja, jag skulle fått pengar för mina skjortor på morgonen, men jag fick inga», svarar den andra. »Pettersson kommer hem och skall ha sin middag, skall jag säga, och derför måste jag *stampa* mina örhängen».

»Intet ondt i det, lilla fru Pettersson... Nej, inte den der vägen. Det vet väl frun är till lossningen, utan den här dörren, n:r 3. Jag är gammal och van, skall jag säga, för si, jag går hvarje dag för honom, som har assistanskontoret vid Mäster Samuelsgatan.»

Den upplysningen lemnar oss en förklaring öfver att man hvarje dag återfinner ett så stort antal personer som lånesökande. Dessa gamla, till utseendet så bekymmerslösa qvinnor, hvilka prata och skratta så gerna, komma icke till pantlåneinrättningen för egen räkning. De äro endast ombud, stundom för enskilda lånesökande, oftare kanske för enskilda pantlånare, hvilka sjelfva pantsätta den säkerhet, de mottagit för af dem utlånade pengar. Enligt ofvan anförda reglemente af den 5 Maj 1863 är det stadgadt, att allmänna pantlåneinrättningen icke må lemna lån åt dem som drifva pantlånerörelse. Men huru förekomma detta? Pantlånarne visa sig aldrig sjelfva, och om inrättningens tjenstemän allt för ofta se en person, hvilken de misstänka vara ett pantlånar-ombud, kunna de likväl sällan *bevisa* sin misstanke och på grund deraf neka lån.

»Ja, det är sant», svarar stundom ett sådant ombud, »att jag i går kom i en pantlånares ärende, men i dag kommer jag för egen räkning. Herrarne ha icke rätt att neka mig låna på mina egna gamla kjortlar».

Det är dock möjligt, att större stränghet kunde visas af inrättningens tjenstemän, än hvad nu synes vara fallet, men det har onekligen sina svårigheter.

---

* Allmänna pantlåneinrättningen har från sin början innehaft samma lägenhet, hvars tomt tillhört det Rosenhanska huset, som under förra århundradet egdes först af justitiekansleren Fehman, sedan af riksrådet grefve Axel Wrede Sparre och af denne såldes till handlanden Berge Olsson Ström, men derefter af inrättningen inköptes. Sjelfva hufvudbyggnaden af det gamla Rosenhanska huset inlöstes af frimurarorden 1783.

** Så vidt man icke får förklara det såsom en förvrängning af »assistans», torde ordets härledning var svår att uppdaga. Äfven i Göteborg är »stampen» ett vanligt namn på pantlåneinrättningen, men enär hon ligger i en stadsdel, som efter ett fordom der beläget stampverk bär detta namn, har man der trott, att detta gifvit anledning till äfven pantlåneinrättningens folkliga benämning. Detta kan icke vara fallet i Stockholm, och bevisligt är att uttrycket »stampen» och verbet »stampa» nyttjats åtminstone i hufvudstaden långt förr än Göteborgs pantlåneinrättning fick sin nuvarande lägenhet. Det är alltså icke något lån från Göteborg.

Dörren n:r 3 leder till en inre förstuga, hvilken till ordningens främjande, i händelse af stark trängsel, är efter hela sin längd genom ett lågt stängsel delad i två afdelningar. Från denna förstuga kommer man i ett stort, ej särdeles ljust rum, hvilket hemtar sin dager endast från trenne öppningar i den brädvägg, som skiljer det från det der innanför belägna tjenstemannarummet. Af dessa tre öppningar är en ganska bred och hög. De två andra äro endast temligen stora gluggar. I hvar och en af dem ser man ett hufvud skymta fram, i den största öppningen till och med ett par helfigurer. Flera inom hvarandra gående träskrank tvinga de lånsökande att bilda »svans», då tilloppet är så starkt, att det i annat fall skulle orsaka trängsel. Antalet af lånesökande synes dock för närvarande ej vara särdeles stort, äfven om trängsel uppstår i den smala yttre dörren åt gården, der både in- och utgående skola klämma sig fram.

Några enskilda ingångar för personer, hvilka blygas för att låta se sig på en pantlåneinrättning finnas icke. Allt är här offentligt, och skämmes en lånbehöfvande för att visa sig, så får han väl afstå från tanken på den allmänna inrättningen och gå till en enskild pantlånare eller, om han ryggar till baka för de höga räntorna, till pantaktiebanken, hvars två kontor, såsom vi här nedan skola visa, äro bättre inrättade i detta fall. Vår allmänna pantlåneinrättning har icke något, som motsvarar *engagements secrets* i Mont-de-Piété i Paris, genom hvilka man kan vända sig omedelbart till inrättningens föreståndare, utan att någon af de öfriga tjenstemännen får veta något derom och utan att den lånsökande allmänheten ser en skymt af denne *emprunteur honteux*.

Nå väl, man finner sig således i det offentliga rummet och nalkas en af gluggarne. I den breda och höga, innanför hvilken man ser helfigurerna, inlemnas sängkläder, kökskärl och i allmänhet skrymande panter samt sådana som måste vägas eller mätas, således äfven tygstycken, nya eller gamla. I den ena af de mindre gluggarne belånas gångkläder, i den andra föremål af ädla metaller.

I hvar och en af öppningarne mottagas panterna af vederbörande *värderingsman*, hvilken granskar föremålets beskaffenhet, undersöker dess lånevärde och, om det finnes vara lånbart, utan tvekan eller dröjsmål tillkännagifver lånesumman, fäster lånets pantnummer-pollet å panten, antecknar nummern och summan i sin värderingsbok, aflemnar åt lånesökanden ett med samma nummer försedt interimsbevis eller s. k. lånepollett samt utropar panten för pantsedelskrifvaren.

Låntagaren går med sin pollet ur detta rum och genom dörren N:o 2 in uti ett annat, lika osnygt och ännu mörkare. Vid en af dess två gluggar, lika dem i det förra rummet, intager han en afvaktande ställning och väntar till dess hans polletnummer uppropas, då han mot pollettens aflemnande erhåller pengarne och pantsedeln, Dermed är hela låneförrättningen verkstäld. Vanligtvis går denna förrättning nu mer på några få minuter, isynnerhet hvad guld- och silfverpanter vidkommer, men det kan dock hända, att låntagaren får vänta längre, allt efter som tilloppet är, och i forna dagar lär saken ej hafva aflupit så lätt.

Den ena af de två gluggarne i sistnämnda rum begagnas icke vid utlåning, utan vid inlösning af guld- och silfverpanter. Om inlösningsförrättningen få vi här längre fram taga kännedom. Först vilja vi göra ett besök i expeditionsrummet på andra sidan om den brädvägg, som skiljer det från de två åt låntagarne upplåtna mörka salarne. Tjenstemännens expeditionsrum är lika ljust, som de två nämnda salarne äro mörka. Det är också nödvändigt för att värderingsmännen skola kunna med tillräcklig noggranhet granska panterna och de öfriga tjenstemännen sköta sina skrifgöromål. Flere höga fönster vetta ut åt Mälaren och insläppa hela massor af ljus. Men det är också nästan den enda fördel rummet medgifver. För öfrigt är det icke synnerligt rymligt och beqvämt, och på någon egentlig trefnad är icke värdt att tänka. Tjenstemännen hafva ej heller tid att tänka derpå. Med ryggarne mot fönstren och näsorna mot brädväggen sitta de lutade öfver sina pantsedlar och utlåningsprotokoll från kl. 9 på morgonen till kl. 1 på middagen fem dagar i veckan samt från kl. 5 till kl. 7 e. m. sex dagar. På onsdagsförmiddagarne sker hvarken utlåning eller inlösning, i anseende till då pågående pantauktion, men på onsdagseftermiddagarne kunna lån erhållas. Det

är endast på senare tider, som inrättningen hålles öppen på eftermiddagarne.

Vi nämnde här ofvan värderingsmannens åligganden. Han biträdes af en *vice-värderingsman*. Inrättningen har således två sådana tjenstemän för guld, silfver och ädla stenar samt två för kläder m. m. Dessa biträdas af vaktmästare för panternas mottagande. * Sedan värderingsmannen uppropat panten för *pantsedelskrifvaren*, inför denne pantens beskrifning och lånesumman i pantsedeln samt nummern på det magasin, hvarest panten kommer att förvaras, hvarefter pantsedeln öfvergår till en annan *kontorsskrifvare*, som ifyller ränta och dag och lemnas af honom till *kontrollören*, att efter nummerföljd införas i det ena exemplaret af utlåningsprotokollet. Sedan kontrollören i öfrigt granskat och underskrifvit pantsedeln, lemnas denne till *kontra-protokollisten*, som antecknar honom i det andra exemplaret af protokollet. Efter ett visst antal sedlars inskrifning jemföras de begge protokollen, och kontrollen fortgår efter uppsummering och transportering sida för sida, på det hvarje misstag må förekommas eller åtminstone i tid rättas. Pantsedeln mottages slutligen af *utlåningskassören*, som utlemnar honom jemte lånesumman till låntagaren och af denne mottager den såsom interimsqvitto dittills gällande lånepolletten.

Hvart taga panterne sedan vägen? Ädla metaller och andra dyrbarheter inläggas i det s. k. *silfverhvalfvet*. Öfriga panter bäras af vaktmästarne genast in i magasinen. Klädespersedlar och dylikt skola visserligen vara i någorlunda snyggt tillstånd, men värderingsmännen låta ofta nåd gå för rätt och mottaga paltor af ganska vedervärdigt utseende. Det händer också att våta öfverplagg lemnas i pant. En gång sågo vi huru en arbetare utanför inlemningsgluggen aftog sig sin genomblöta öfverrock, hvilken tycktes hafva uthärdat hela den föregående nattens störtskurar, fick honom belånad och i en tunn linnetröja åter gick ut i hällregnet.

En sådan pants utseende bidrager just icke att höja lånesumman, men orsakar ej heller afslag på låneansökningen. Deremot händer det, att värderingsmännen tillbakavisa lånsökande, hvilka vilja gifva sina panter ett värderikare utseende än som motsvaras af sjelfva beskaffenheten. Man finner till och med ett och annat dumdristigt försök att gifva ut messing för guld eller tenn för silfver. En sådan oförskämdhet kan naturligtvis ej vinna framgång. Värderingsmannen för guld och silfver, hvilken vid sitt antagande måste ställa en borgen för sig af 7,000 kr., är allt för vaksam för att åstadkomma någon förlust för inrättningen. Deremot synas tjenstemännen mycket tillmötesgående mot de stackars lånsökande, som med ängsliga blickar och synbar oro afvakta om den till pant erbjudna trasan kan skaffa dem så stort lån, som de för ögonblicket oundgängligt behöfva.

Orättfånget gods kan också förekomma, men det tyckes dock vid allmänna pantlåneinrättningen vara temligen sällsynt nu för tiden. Vid inrättningen är ett polisombud, som med kännedom at de i poliskammaren senast anmälda stölder har ett vaksamt öga på de varor, som erbjudas i pant. Tjufvarne föredraga att vända sig till de enskilda pantlånarne.

Förutom de ofvan nämnde sju tjenstemännen i expeditions-rummet, hafva äfven *direktören* sjelf och *pantinspektoren* der sina platser. Under dessas särskilda vård står *silfverhvalfvet*. Ett besök derstädes är icke utan intresse. Hvilken mängd af dyrbarheter! De kostbaraste smycken ligga bredvid mycket blygsamma ringar och téskedar. Dyra ankargångsur i guld jemte gamla »silfverrofvor». Halskedjor, urkedjor, medaljonger, silfverskålar, guldsnusdosor, perlhalsband, kaffekannor, gräddkannor, stora silfverkastruller, silfvervaser, silfverstakar, alla möjliga föremål i silfver, många i guld och äfven ädla stenar. En hel kappsäck med silfver är ej heller sällsynt.

Det är således icke endast fattigt folk som lånar på assistansen. Hvilka äro de vanliga kunderna? — frågar man. De tillhöra alla klasser i samhället, utom de utfattiga, kan man säga. För öfrigt behöf-

* För de upplysningar om ärendenas gång, hvilka här meddelas, hafva vi att i främsta rummet tacka direktören *Werner* samt äfven inlösningskassören *Lodin*, pantinspektoren *Lundvall*, värderingsmannen, juveleraren *Norling* och öfriga tjenstemän vid pantlåneinrättningen, hvilka under våra besök derstädes på det mest förekommande sätt varit oss behjelpliga vid våra efterforskningar och iakttagelser.

ver allmänna pantlåneinrättningen icke känna *hvilka* låntagarne äro. Dessa äro icke, såsom vid Mont-de-piété i Paris, nödsakade att uppgifva sina namn. Inrättningens tjenstemän torde likväl något så när känna till åtminstone deras samhällsställning.

Såsom redan nämndt är, kunna guld och silfver samt ädla stenar få belånas till huru högt belopp som helst, då klädespersedlar deremot på en gång ej belånas högre än 100 kr. Vid våra senaste besök i *silfverhvalfvet* sågo vi panter, på hvilka lånats 200, 300, 600, 765 och ända till 800 kr., och många flera sådana finnas utan tvifvel. Tjenstemännen uppgifva, att lån på till och med 1,500 kr. kunna förekomma. Ingen är säker för att ej en gång behöfva anlita inrättningen. Så har man sett främmande diplomater skicka dit sina dyrbarheter för att befria sig från en tillfällig förlägenhet.

Silfverhvalfvet är ett magasin i tre våningar, med trätrappor sins emellan förenade, och af dessa trappor är den till nedersta våningen ett verkligt konststycke i kommunal arkitektur, men lyckligtvis fördold för hela den öfriga verldens blickar och endast ett *memento mori* för pantinspektoren, hvilkens tjenst fordrar att han skall våga lifvet der flere gånger om dagen. Nämnde tjensteman har bland annat till åliggande att i silfverhvalfvet uppsöka och derifrån utlemna alla de till den afdelningen hörande panter, som anmälts till inlösning af pantegarne. Han går således der fram och tillbaka, upp och ned, ut och in under hela expeditionstiden. Han vet hvarest hvarje pant är att söka, ty de ligga alla i nummerordning efter som de inkommit. Många gånger får han ena dagen bära ut en pant och dagen derpå åter bära in honom. Vid inrättningen tillåtes nämligen icke *omsättning* genom endast räntans och omkostnadernas godtgörande, utan panten måste utlösas och kan först derefter åter belånas.

De magasin, som hysa de öfriga panterna, äro fördelade på fyra våningar, förenade genom åtskilliga trappor och dörrar. Det är i hvarje våning en, som man tycker, oändlig sträcka af rum, och alla synas fylda från golf till tak med ett oräkneligt antal föremål af den mest olika beskaffenhet. Men det är mycken ordning i dessa, som främlingen först tycker, tillkrånglade irrgångar, der tusental panter hänga, ligga, luta sig mot väggarne eller stå för sig sjelfva. I en afdelning har man ett visst slags panter, i en annan ett annat slags o. s. v. Alla äro försedda med sina märken och ordnade i nummerföljd.

Det är en egendomlig lukt, som slår oss till mötes, när vi träda in i paltornas stad med hans gator och gränder, bildade af klädhängare och hyllor. Gamla rockar och gamla benkläder, kjortlar, koftor, strumpor, linneplagg, allt hvad till menniskokroppens skylande hör. Der knogar en vaktmästare in med ett helt fång af nya panter, ordnar dem efter nummer, hänger upp de mindre dåliga rockarne, kjortlarne och benkläderna, lägger de sämre i knyten och bylten på hyllorna och går åter ut för att göra en ny skörd, under det en annan vaktmästare söker ut de inlösta plaggen och bär ned dem till deras i inlösningsrummet väntande egare. Det är ett oupphörligt kommande och gående af vaktmästare, men under fullkomlig tystnad, hvar och en passande på sin tjenst och obekymrad om alla de förhållanden, som fört dessa plagg till pantlåneinrättningen.

Der kom ett luftdrag och satte ett par tunna, ljusa, riktigt sprättiga benkläder i rörelse. De figurera ledigt och gladt, tyckes det, framför en gammal sliten klädning, som också slutligen sättes i fart af luftdraget. Kanske det är endast ett gammalt minne. Benkläderna och klädningen hafva må hända förr figurerat för hvarandra. Och så börjar en hel mängd frackskört att flaxa, och frackarne svänga sig på sina hängare. Man behöfver icke hafva särdeles liflig inbillningskraft för att snart tycka sig se alla dessa klädespersedlar i full rörelse lefva om sitt förra lif. Der axla sig ett par ovänners rockar sida vid sida. De stöta och skuffa hvarandra. Det är också endast luftdraget, säger man. Nej, det är nog gamla minnen! Några hänga slappa och känslolösa, obekymrade om verlden på assistansen. Andra visa sig mycket oroliga. De draga sig för hvarandra, liksom skämdes de för sällskapet. Några tyckas vilja säga: »Jag är här blott för ro skull och tänker ej dröja längre», eller »jag har kommit hit af misstag!» Somliga se missnöjda ut och grina i sömmarne.

Men alla som hänga förakta dem som ej äro hängfärdiga, utan ligga hopkrupna i gamla bylten. Det är pantlåneinrättningens »proletärer», de som kanske äro så dåliga, att de endast af nåder intagits i inrättningen och som ej hafva hopp om att få komma dit en gång till, under det de vackrare kläderna pösa och äro förvissade om att vara väl mottagna ännu under en lång följd af år. »Förra året hängde jag», höres en suck från ett trasbylte på en af hyllorna, »och nu ligger jag här så illa tillskrynklad!» Det kan således finnas förhållanden, då man skattar sig lycklig, i fall man hänges.

Vi gå vidare mellan dessa *Stockholms mysterier*. »Om de kunde tala», säger vår ledsagare. Visst kunna de tala. För oss hafva de redan på kort stund omtalat en hel mängd historier ur vår hufvudstads lif, både sorgliga och lustiga, men de sorgliga äro vida fler än de andra. Så vandra vi uppför trappor och utför trappor, från sal till sal, och aldrig tager det en ända på klädespersedlarne och på hvad de hafva att förkunna. Vi komma också in i det gamla tornet, Stockholms »äldsta byggnad». Der tappra krigare fordom höllo utkik genom fönstergluggarne, fejade sina vapen och talade om sina bedrifter, der hänga nu i långa rader endast tomma pelsar. Det är vargskinnspelsar och sobelpelsar, kalmuckskinn och mårdskinn, räfskinn, hundskinn och många andra skinn om hvarandra. Tornet är ett storartadt pelsvarumagasin i flere våningar. På senare tider hafva pelsarne och muffarne dock fått sällskap af några symaskiner. Det kan väcka mindre glada känslor att se varma klädesplagg pantsatta vintertiden, men ännu sorgligare är det att se symaskiner fängslade i tornet. Hvar äro de händer, som satt dessa maskiner i rörelse? Äro de förlamade af sjukdom eller hafva de dragit sig från arbetet under ett lättjefullt eller kanske lastfullt lif?

Längst ned i tornets djup, dit man nedstiger genom en källarlucka, sträcka sig förvaringsrummen för panter. Der ligger också en gammal lös stock, hvilken icke är pantsatt, men som har utseende af att hafva varit nyttjad till någon hissinrättning på tornet. Denne stock har dock visats såsom upphofvet till vår hufvudstads namn (!), ett skämt af pantlåneinrättningens tjenstemän, hvilka dermed tillfredsstält en och annan naiv fornälskare. Det finnes nämligen de som ännu taga på fullt allvar den gamla sagan, hvilken förtäljer, att de husvilla borgarne i Sigtuna efter stadens förstöring af esterne urhålkat en stock, fyllt honom med silfver och guld, åter tilltäppt öppningen, kastat stocken i sjön och låtit honom drifvas af vattnet samt att han skulle hafva stannat vid den strand, der *Stockholm* med anledning deraf bygdes. Hvad kan då vara naturligare än att denna märkvärdiga stock, den svenske hufvudstadens namnfader, skulle förvaras i stadens äldsta byggnad? Huru vida tornet *är* äldst af alla byggnader i Stockholm, har dock ej fullständigt ådagalagts.

Från dessa fornkunskapsfunderingar skyndar man åter till den nutida verkligheten i pantlåneinrättningen. Annu finnas flere våningar i pantmagasinerna att genomvandra, ända till dess man kommer upp i vindsvåningen, der man träffar stora högar af sängkläder, några fina och präktiga, »vällustens bolstrar», och andra ytterst torftiga, ryckta kanske undan den sjuke familjefadrens lidande hufvud för att för tillfället skaffa bröd åt de hungrande barnen. På huru många af dessa nötta kuddar hafva kanske icke febersjuka plågats och dött! Dessa usla madrasser komma kanske omedelbart från tyfus och koppor och annat sjukdomselände. Och likväl lär aldrig någon smitta hafva meddelats åt den som inom inrättningen handskats med dessa sängkläder.

I samma afdelning inrymmas också sämre panter af jern och koppar, hvilka ej äro allt för tunga att bära, taflor och speglar. Af stora speglar finnas ej särdeles många, men desto fler af små toilettspeglar och i synnerhet s. k. »pigspeglar», som skina i oändliga rader.

Huru länge stanna panterne vanligtvis i allmänna pantlåneinrättningens magasin? Sex månader lär vara medeltalet, och detta gäller om såväl bättre som sämre. Det minsta belopp, som nu får lånas, är 1 kr. 50 öre, men i medeltal går hvarje lån till 9 kr. Efter året och derpå följande »respitmånad», i allt 13 månader, är inlösningsrätten förlorad. Till medlet af sistlidne November hafva omkring 107,000 panter sedan förlidet års början förvarats

i magasinerna, och man antog då att omkring 120,000 lån skulle innan December månads utgång komma att under året lemnas. Detta är dock mindre än under flere föregående år, om det också är vida mer än för tre och fyra årtionden sedan. Under åren 1832—1841 var lånens antal hvarje år i medeltal 46,520, under 1842—1851 hade det stigit till 82,164, under 1852—1861 till 131,398, under 1862—1871 till 147,206. År 1868 utlemnades 155,365 lån med en lånesumma af 1,419,051; år 1869 var antalet 146,185 och lånebeloppet 1,324,148; år 1870 nedgick antalet till 143,383 men summan höjdes till 1,325,543; år 1871 var antalet något högre, nämligen 145,831, men lånebeloppet 1,313,609; år 1872 inträdde minskning i både lånens antal och lånekapitalet, ty det förra var 136,787 och det senare 1,241,134. De inbetalta lånens antal höll sig under åren 1870—72 temligen lika, omkring 144 och 145,000 samt det inbetalta kapitalet mellan 1,341,700 och 1,319,700 kr.* De vid årets slut utestående lånens antal är också i ständigt sjunkande. År 1868 var detta antal 104,607; år 1869 endast 97,691; år 1870 blott 96,674; år 1871 hade det stigit till 97,712, men år 1872 gått ned till 89,303. Vid 1873 års slut voro endast 80,745 lån utestående med ett sammanräknadt lånebelopp af 758,036 kr. **

Anmärkningsvärdt är, att den lägenhet inom allmänna pantlåneinrättningen, som nyttjas för panternas *inlösning*, för närvarande alltid synes folkrikare, än de rum, der utlåningen sker. Inlösningen försiggår i ett stort rum, också deladt genom skrank för att allmänheten, vid starkt tilllopp, må bilda »svans». En tjock, med mindre angenäma ångor uppfyld luft slår äfven här mot den inträdande, och kunderna äro desamma, som i den förra afdelningen. Genom en glugg temligen högt upp på ena väggen och dit man kommer på några trappsteg ser man in i ett annat rum, der tre tjenstemän äro sysselsatta med inlösningsförrättningen.

Den som vill lösa in en pant, räcker pantsedeln genom gluggen till *inlösningskassören* eller hans biträde, som genast uträknar och på sedeln skrifver den förflutna lånetidens längd samt de derför stadgade låneafgifternas belopp och uppgifver detta för inlösaren, mottager pengarne af denne, utsätter å pantsedeln lösningens nummer efter ordningsföljd, utfärdar åt inlösaren en lösningspollett samt lemnar sedeln till en vid samma pulpet sittande kontorsskrifvare, som förer inlösningsprotokollet och deruti genast inskrifver den inlösta pantsedelns nummer, dag, lånebelopp och låneafgifterna med lånetidens längd, jemför dermed kassörens anteckning och, i händelse af någon olikhet, derom underrättar honom, så att hvarje misstag må genast kunna rättas. Derefter öfverkorsas pantsedeln, som lemnas till magasinsföreståndaren eller en vaktmästare, hvilken genast begifver sig till magasinet för att uttaga panten. Är denna af guld, silfver eller ädla stenar, går inlösaren med sin pollett till den ena i rummet N:o 2 befintliga luckan, der panterne från det närbelägna silfverhvalfvet utdelas. Består panten deremot i oädel metall eller i gång- och sängkläder, stannar inlösaren qvar i det stora inlösningsrummet N:o 4 och väntar vid en disk, innanför hvilken vaktmästare äro sysselsatta att mottaga de från magasinerna nedburna utlösta panterna, uppropa deras nummer och mot polletten öfverlemna dem till inlösaren.

Väntan vid disken kan ofta vara temligen långvarig, men i de flesta fall går det dock fortare i Stockholms pantlåneinrättning, än i utländska sådana. I *Mont-de-Piété* i Paris åtgår omkring tre fjerdedels timme, och der händer det, att denna tidrymd, så obetydlig likväl i och för sig, är tillräcklig för att en inlöst pant aldrig utfordras. Man har funnit att pantegaren, efter att hafva betalt sin skuld, icke svarat på uppropet för att återfå panten. Hvilken plötslig glömska eller hvilken olyckshändelse har under den korta väntningstiden träffat inlösaren? Man förlorar sig i gissningar, men det fortfar att vara en ogenomtränglig hemlighet. Hvarje år är ett halft tjog inlösta panter på det sättet qvarlemnadt och måste slutligen

---

* *Berättelse angående Stockholms Kommunal förvaltning år 1872*, utgifven enligt beslut af stadsfullmäktiges beredningsutskott, af d:r *M. Rubenson*, stadsfullmäktiges sekreterare. Stockholm 1874.

** Den nya komiténs i pantlånefrågan till stadsfullmäktige i sistlidne November ingifna berättelse.

säljas.* Något sådant lär aldrig hafva inträffat i Stockholm. För att göra väntan hos oss så dräglig som möjligt, träffas i hvart och ett af de begge utlemningsrummen en bakelseförsäljerska, hvilken sannolikt har god afsättning, enär hon finner med sin fördel öfverensstämmande att ständigt der hålla sina varor till salu. Äfven försäljerskor af åtskilligt småkram bruka der infinna sig. I inlemningsrummet hafva vi deremot icke sett någon sådan handelsfru. Der lönar det sannolikt icke mödan, och der behöfver man ej heller vänta så länge.

Såsom ofvan nämndes, händer det att en pant inlöses och åter belånas på samma dag. På detta sätt kan en och samma pant stanna flere år inom inrättningen. Så lång tid, som i Mont-de-Piété i Paris, lär dock ingen pant hafva stått qvar i vår pantlåneinrättning. På det förra stället stod ett paraply i pant *fyratiosju* år å rad, och omsättningskostnaderna betalades ordentligt hvarje år. En af inrättningens styrelseledamöter fattade medlidande med egaren, löste ut paraplyet och skickade det till honom, men egaren vredgades och frågade med hvad rätt man ville truga en allmosa på honom. Den 25 November 1872 såldes en gardin af hvitt bomullstyg, som hade pantsatts den 5 Juni 1823 och på auktion betalades med 5 francs, men för hvilken ränta och omsättningsafgifter hade uppgått till 35 fr. 60 cent. Flere sådana fall skulle kunna anföras. Inom Stockholms pantlåneinrättning har det ej gått så långt, sannolikt emedan omsättning här ej mer tillåtes, men åtskilliga panter kunna dock genom att omedelbart åter belånas varda ganska gamla på stället. Bland sådana veteraner finnes f. n. en gammal *notställare,* som i öfver *tjugo* år stannat inom inrättningen genom att hvarje år mycket ordentligt inlösas och genast åter belånas.

Är panten icke inlöst vid den trettonde månadens utgång, förfaller han till försäljning, som verkställes vid den fjortonde månadens slut. Hvarje onsdag hålles auktion på förfallna panter, och dessa visas dagen förut. Med anledning deraf läses *alltid* samma tillkännagifvande i tidningarne, börjande med »guld och silfver i flera partier» och slutande oföränderligt med »skjutgevär och paraplyer». Den pantegare, som icke förr kunnat inlösa sin egendom, har ännu på auktionsdagen tillfälle att inropa honom, men måste då naturligtvis betala ej blott kapital och låneafgifter, utan äfven auktionskostnader.

Vid auktionen tillgår för öfrigt såsom vid andra auktioner i Stockholm. Lägenheten är stadens auktionskammare, och den köpande allmänheten också densamma som brukar infinna sig i den sist nämnda. Det är klädmäklare och klädmäklerskor, de s. k. »klädståndsfruarne», jemte en och annan »amatör». Den som tror att man på pantlåneinrättningens försäljningar kan komma öfver goda varor för billigare pris än på andra auktioner, misstager sig i hög grad. Ställets vanliga kunder förstå nog att hindra en »utbörding» från att der göra ett godt köp. Ofta kan det vara upprörande att se huru klädståndsfruarne och deras jemlikar slitas om en ring, en medaljong eller annan dyrbarhet, som kanske varit ett kärt minne för egarinnan och hvars förlust må hända kostat henne många tårar. Klenoden går från hand till hand för att skärskådas, stundom under hånande anmärkningar och groft skämt, under det fruarne bjuda öfver hvarandra med några ören i hvarje rop ända till dess en varder segrare, och klubban faller, hvarefter ett nytt föremål kringbäres för att på samma sätt visas och uppropas.

Auktionsförrättaren åligger vid egen ersättnings-skyldighet att tillse, det pant ej bortsäljes för mindre än pantlåneinrättningens hela fordran, utan, vid saknad af öfverbud från andra köpares sida, till det beloppet inropas för vederbörande värderingsman, hvilken är inrättningen ansvarig för full godtgörelse.

Sedan panten är försåld, kan förre egaren mot aflemnande af pantsedeln utfå öfverskottet, i fall sådant finnes, hvilket utbetalas i ett särskildt kontor inom inrättningen. De öfverskott, som ej inom ett år uttagits, tillfalla inrättningen, som användt dem till pensionsfonden för tjenstemännen.

Allmänna pantlåneinrättningens tjenstemän åtnjuta för närvarande följande löner: *direktören* 6,000 kr.; *kontrollören* i lön

* *Maxime Du Camp:* Paris, ses organes etc.

3,500 och tillägg för innevarande år 350; *inlösningskassören*, som äfven är auktionskommissarie, i lön 3,000, tillägg 300 och missräkningspenningar 400; *pantinspektoren* i lön 3,000, tillägg 300 och till biträden 600; tre *kontorsskrifvare* i lön hvarje 1,600, tillägg 400; tre *yngre kontorsskrifvare* i lön 1,400 och tillägg 350; *värderingsman för ädla metaller* i lön 2,000, tillägg 500; *vice värderingsman* för d:o i lön 1,500, tillägg 375; *värderingsman för kläder* m. m. i lön 1,200, tillägg 300; vice d:o d:o i lön 950, tillägg 250; *vaktmästarne* äro aflönade, med tillägg för detta år, från och med 1,100 till och med 850; ett *polisombud* åtnjuter 700 samt 150 kr. af poliskassan. Till extra biträden betalas 3,500 kr.

IV.

Motsvarar allmänna pantlåneinrättningen i Stockholm det med henne afsedda ändamålet? Kan genom henne förekommas, att de fattigare klasserna vid tillfällen af verkligt penningbehof vända sig till personer, som genom ruinerande lånevilkor bringa dessa behöfvande i fullkomligt armod? Det torde vara svårt att kunna svara ett ovilkorligt *ja* på den frågan. Ehuru allmänna pantlåneinrättningen gör hvad hon kan för att uppfylla sitt ändamål samt fastän hennes ränta är endast 10 procent årligen,* har flertalet af de lånebehöfvande heldre vändt sig till enskilda pantlånare. Orsakerna äro här ofvan påpekade. Då den allmänna inrättningen svårligen eger förmåga att hindra de enskilde pantlånarne från att hos henne låna på de af dem mottagna panter, och hon derigenom mot sin uppgift och i strid med egen önskan gör sig till ockrarnes förläggare, kan hon således ej fullständigt uppfylla sin bestämmelse.

Detta har ock länge insetts, och redan vid 1823 års riksdag framstälde en reservant i statsutskottet, öfverstelöjnanten Hierta, det förslag, att generalassistanskontoret borde ersättas genom enskilda, *reglementerade* pantlånekontor, som nöjde sig med måttlig ränta. Samma önskan har sedermera ofta försports, men hittills icke ledt till någon följd, om man undantager den från enskild företagsamhet utgångna pantaktiebanken. År 1867 väcktes af L. J. Hierta förslag hos stadsfullmäktige, att utvidga och inrätta filialkontor till allmänna pantlåneinrättningen, men förslaget förkastades, hvaremot en komité af fem personer (hrr F. A. Billbergh, H. Davidson, A. Glosemeyer, grefve F. v. Rosen och J. Sjöberg) nedsattes för att få undersökt, huru vida bolag kunde härstädes bildas af män med medborgerligt anseende för att utrota ockrandet på den fattigare befolkningen och förekomma att allmänna pantlåneinrättningen droges från sitt egentliga ändamål.

I slutet af år 1870 inkom denne komité med sitt utlåtande, som föreslog, att pantlånerörelsen skulle öfverlemnas åt den *enskilda företagsamheten* och i öfverensstämmelse dermed aflemnade ett förslag till allmän lag för denna rörelse i hela riket, hvilken lag skulle göra missbruken från enskildas sida omöjliga. Komitén hyste den åsigt, att ett stort bolag kunde bildas i Stockholm för att genom kontor i de särskilda stadsdelarne täfla med de enskilde pantlånarne. En ledamot af komitén, kommersrådet Sjöberg, var dock icke af flertalets åsigt, utan önskade, att stadens pantlåneinrättning borde utvidgas genom inrättande af till henne hörande afdelningskontor på malmarne. Komiténs utlåtande ledde icke till någon följd i den önskade riktningen, men frågans utredande öfverlemnades åt en ny komité, bestående af endast tre personer (hrr G. Lagerstråle, A. Carlström och N. Werner), som i sistlidne November till stadsfullmäktige inlemnade sitt förslag. Detta innehåller icke några genomgripande ändringar, utan anser att pantlånerörelsen i Stockholm nu mer kommit in på en bättre väg, sedan pantaktiebanken börjat sin verksamhet. Utlåtandet fäster uppmärksamhet vid att de enskilda, okontrollerade pantlånarnes (rättare *ockrarnes*) antal aftagit samt att de nu mer också nöja sig med mindre ränta. Några filialafdelningar från den allmänna inrättningen anse komitterade icke vara nödvändiga i Stockholm.

* Aktiebolaget för pantlåning i Göteborg tager 12 proc., assistanshuset i Kjöbenhavn och allmänna pantlåneinrättningarne i Köln, Aachen och Haag också 12, i Berlin 12 1/2, i Paris 9. Straffräntan för den 13 månaden är i Stockholms allmänna inrättning 1 och auktionskostnaden 3 proc. förutom en slagafgift af 10 öre stycket för hvarje pant.

De sist nämnde komitterade tyckas dock icke fästa sig dervid, att ockrarnes antal nog kan stiga igen, i fall folkets arbetsförtjenst åter minskas, samt att då sannolikt icke underlåtes att ånyo höja räntan, hvarjemte allmänna pantlåneinrättningen, såsom det nu är stäldt, fortfarande kommer att mot egen vilja vara ockrarnes förläggare. Med anledning deraf kunna vi icke underlåta att något närmare omnämna huru de enskilde pantlånarne gå till väga.

Några lemna lån på ett år, andra på *endast sex månader* samt på de mest betungande vilkor. En pantsedel från en sådan s. k. »pantlånebank» har ordagrant följande lydelse: »N. N. har härmed under N:o... utlånat kronor.... och derför såsom pant mottagit...... som mot lånets inbetalning jemte ränta å fem (5) öre i månaden på hvarje krona får vid anfordran utlösas senast sex månader härefter; men kommer panten efter en månad, så vida den nämligen icke inom denna tid utlöses eller omsättes, och är af beskaffenhet att mottagas å allmänna pantlåneinrättningen, att mot en särskildt tillkommande omsättningsafgift af femtio (50) öre derstädes belånas, hafvande låntagaren i sådant fall att *emot detta lånebevis infriande* utbekomma allmänna pantlåneinrättningens lån och ränta å omförmälda pant jemte tillhörande pantsedel, hvarjemte iakttages, att räntan endast månadsvis beräknas, utan afseende sålunda om lånet före tilländalupen månad inbetalas; att vid lån, der ören jemväl förekomma, räntan å dem skall erläggas såsom för full krona, äfvensom att vid mindre lånebelopp än två kronor räntan derå likväl icke får understiga tio öre».

Den som icke närmare tänker på saken tror kanske att pantlånaren alltid tager den höga räntan blott för *en* månad och att låntagaren sedan får betala endast efter den låga, som gäller vid allmänna pantlåneinrättningen, men detta är ingalunda alltid förhållandet: så länge panten är outlöst, beräknar den pantlånare, som utfärdat ofvan nämnde pantsedel, 5 öre på kronan i månaden, d. v. s. 60 proc. om året, fastän han sjelf på allmänna pantlåneinrättningen för samma pant erlägger endast efter 10 proc. årlig ränta. Han tager dessutom en s. k. insättningsafgift af 50 öre. Har han lemnat ett lån på 2 kr. 10 öre, hvilket ju icke är omöjligt, räknar han ränta likväl efter fulla 3 kronor. Han svarar ej heller för panten, om denne genom brand eller inbrott förloras eller får skada, »som af råttor och mal möjligen förorsakas», allt efter hvad den tryckta pantsedeln upplyser. Sker icke utlösning af panten inom sex månader, har låntagaren förverkat sin löserätt — och erhåller ej heller något öfverskott, äfven om panten skulle säljas till aldrig så mycket mer än hvad derpå lemnats i lån.

Skulle några pantlånare ej taga högre ränta än allmänna inrättningen för den tid panten står der, kunna de likväl genom åtskilliga konstgrepp få upp omkostnaderna till betydlig höjd.* De värsta af alla lån äro de s. k. »veckolånen». Det finnes nämligen personer, som regelbundet hvarje måndag låna på sina helgdagskläder och utlösa dem hvarje lördag, men derför till pantlånaren betala 6 öre för hvarje krona, d. v. s. *312* procent om året, förutom 2 öre i veckan för pantsedeln. Ett annat för låntagaren ruinerande och pantlånaren vinstgifvande företag är då den förre hos den senare pantsätter allmänna pantlåneinrättningens lånesedel, hvilken kanske förut är genom den enskilde pantlånaren i inrättningen belånad. Vi veta att en lån-

---

* I Aftonbladet den 9 Juni 1870 läses följande: »Den 18 Oktober 1869 belånades hos en pantlånare i Klara församling en väst och erhölls derå *två* riksdaler. Den 16 Febr. 1870 ville egaren återlösa sin pant, men erhöll i dess ställe en assistanssedel samt fick godtgöra pantlånaren enligt nedanstående räkning:

Kapital	rdr	2:	—
Ränta för en månad	»	—	12.
Pantbeviset	»	—	2.
Transport till assistansen	»	—	50.
Omslag	»	—	25.
För sedeln (troligen assistansens)	»	—	10.
Belåningen i assistansen gaf endast 1: 50, alltså 3 månaders ränta för 50 öre	»	—	6.
Summa	rdr	3:	9.

För detta pris fick egaren sin väst igen, d. v. s. emot — *163 ½ proc.* ränta. Af påökningen 1 rdr 9 öre tog assistansen *endast 4 öre*, pantlånaren resten».

tagare på det sättet fått betala åtminstone 148 proc.

Den senaste komiténs betänkande, öfver hvilket stadsfullmäktige ännu icke yttrat sig, upplyser, att allmänna pantlåneinrättningens rörelse är i ständigt aftagande, men kostnaderne derför lika stora eller ännu större än förut. Så var 1873 års öfverskott endast 22 kr. 5 öre. *Inkomsterna* under förra hälften af sistlidne år af räntor och provisioner, straffafgifter och öfverskottsmedel stego till 48,280, men *utgifterna* i ränta å förlagskapitalet och driftkostnader gingo ända till 54,943 kr. År 1874 slutar således med förlust för allmänna pantlåneinrättningen, och förlusten varder otvifvelaktigt ännu större innevarande år, då dyrtidstillägg skall betalas åt tjenstemännen. Komiterade föreslå derför, att provisionen till förvaltningskostnadernas bestridande, som nu debiteras låntagare med $^1/_3$ proc. i månaden, må tills vidare utgå med $^1/_2$ eller lika med den faststälda räntan, så att *hela* låneafgiften varder 1 öre på kronan i månaden eller 12 proc. årligen, i st. f. de 10, som nu tagas. Af denna tillökning skulle de mindre lånen ej drabbas, enär den minsta afgiften redan nu är 3 öre i månaden äfven för lån under 3 kronor. Såsom en ersättning för den förhöjda räntan föreslå komitterade afskaffandet af straffräntan för den trettonde månaden.

Den af komitterade med erkännande omnämnda, här ofvan i förbigående vidrörda *Stockholms Pantaktiebank* synes hafva en ganska omfattande och ur det allmännas synpunkt nyttig uppgift att lösa. År 1870 gjorde *L. L. Hovén* en af L. J. Hierta såsom egen upptagen och till stadsfullmäktige ingifven framställning om att pantlåneväsendet i hufvudstaden borde öfvertagas af ett enskildt bolag, hvilket, i fall det förståndigt ordnades och väl sköttes, borde vara bäst i tillfälle att åt de öfverklagade bristerna gifva en praktisk och ändamålsenlig lösning, och erbjöd framställaren sig att bilda ett tillräckligt kapitalstarkt enskildt bolag, som skulle göra till sin uppgift att motarbeta de enskilda pantlånarnes ocker och skinneri samt, om möjligt, helt och hållet utrota deras skadliga verksamhet. Framställningen föranledde icke någon åtgärd från stadsfullmäktiges sida, men förslagets upphofsman fortfor att med mycken ihärdighet arbeta för sakens förverkligande. Han lyckades finna deltagande hos flere framstående personer, och ett stort antal af hufvudstadens förmögna män tecknade sig som aktieegare i det bolag, hvilket på ansökning af hrr J. A. v. Schantz, C. J. Carlstedt och L. L. Hovén under namn af Stockholms Pantaktiebank den 26 Aug. 1873 erhöll kungl. m:ts stadfästelse på sin bolagsordning. Bolagets aktiekapital är 300,000 kr. hvaraf ungefär hälften nu lär vara inbetald.

Denna pantaktiebank, hvilken endast sedan sistlidne vår varit i verksamhet, synes redan hafva uträttat ganska mycket genom sin täflan med enskilda pantlånare, och dessas skamliga handtering skulle kanske redan hafva lidit ännu större afbräck, om de ej hade allmänna pantlåneinrättningen till ofrivillig förläggare. Banken har f. n. två kontor, ett vid Gref-Thuregatan och ett vid Stora Badstugatan å Norrmalm, af hvilka det första är hufvudkontor. Annu ett afdelningskontor lär komma att öppnas, vid Skärgårdsgatan. Dessa kontor hafva, förutom hvar sitt stora allmänna lånerum, också enskilda små kabinett, der den lånsökande, som ej vill låta se sig bland allmänheten, kan osedd af alla andra än kontorets föreståndare, infinna sig med sin pant. Hufvudkontoret har fyra och kontoret vid Badstugatan tre sådana kabinett. Kontoren hållas öppna hvarje söckendag från kl. 9 f. m. till 2 e. m. och 4—7 e. m. samt sön- och helgdagar kl. 9—$^1/_2$11 f. m., undantagande i Juni—Augusti, då det är öppet på lördagsaftnarne till kl. 9.

För lån under 50 kr. tager pantaktiebanken 2 öre, för 50—100 kr. 1$^1/_2$ och öfver 100 blott 1 öre på hvarje krona i månaden. Dessutom betalas en värderingsafgift af 5 öre i månaden för hvarje pant. Omsättning kan ske vid förfallotiden, då icke lånet, utan endast låneafgiften inbetalas, så vidt pantens värde ej minskats. Förfallna panter säljas först en månad efter förfallodagen å auktion, men kunna intill försäljningsdagen lösas mot upplupen samt en månads extra låneafgift. Öfverskott å försåld pant utbetalas inom ett år från försäljningsdagen. För pantens värde ansvaras enligt lag, och banken låter brandförsäkra allt hvad den har i sina magasin.

Under sistlidne höst hade pantaktiebankens ena afdelningskontor lemnat 70 eller 80 lån för hvarje dag för tillsammans unge-

fär 600 kr., men under sommarmånaderna var omsättningen större, ty då lemnades 110 eller 115 lån dagligen för 800 eller 900 kr. Det minsta lånebeloppet har varit 50 öre, men vanligtvis vexla lånen mellan 3 och 5 kr., stiga dock stundom långt derutöfver.

Man skulle tro att behof af lån vore mindre under sommaren än under hösten, men så är ej förhållandet. Störst är behofvet naturligtvis vintertiden, men på sommaren vill stockholmaren gerna göra sig en glad söndag på landet, äfven om medel dertill ej finnes, och då anlitas pantlånekontoren ganska flitigt på lördagarne. Om man rådfrågar siffrorna från allmänna pantlåneinrättningen skall man finna att Januari, Mars och Juli äro de månader, då de flesta lånen utlemnas. Inlösningarne ske deremot mest under Maj och Oktober, möjligtvis emedan sommarkläderna lösas i den först nämnde och vinterplaggen i den senare af dessa månader. Pantlåneinrättningens siffror äro ej så torra, som de förefalla vid första ögonkastet. De skildra i ganska tydliga drag många sidor af stockholmslifvet och uppenbara många egenheter i vår hufvudstads folklynne. Hvad vi här meddelat om »Assistansen» i Stockholm kan må hända också gifva läsaren anledning till några betraktelser — så vidt han ej redan för länge sedan tröttnat på vår framställning.

Flärd.

Hon står framför sin spegel, klädd i gazer,
Så lätt och luftig som en sommarvind —
Sin halsduk knyter *Han* och några fraser
Funderar ut att färga *Hennes* kind.
Det händer visst att för de egna gracer
Hon stackars flicka inte alls är blind;
Men roligt är dock höra de der talen — — —
Så fara de från hvar sitt håll till balen.

En fil af vagnar rullar fram till porten,
En fil af damer trippar in deri —
En fil af herrar, unge män på orten,
Lorgnera ett så vackert sceneri.
För schweizarn vårdslöst visas bjudningskorten,
Och snart de stå afpelsade uti
Tamburn och knäppa sina hvita handskar,
Hvars qualité den närmsta grannen granskar.

Nu slås de upp, de vida »döbattanger»
Af en lakej på två charmanta ben —
(Ty dessa herrar ha' ibland talanger,
Som vore högt att skatta på en scen).
Ett ljushaf möter er. Ett par momanger
Ni rent af bländas utaf lystrers sken —
Ni hemtar er väl snart; men dessförinnan
Ni hunnit med en dumhet åt värdinnan.

Nu kommer Hon, som höljde sig i gazer,
Nu kommer Hon — och efter kommer Han.
Så har det gått på sex à sju kalaser;
Få se hur länge det ännu går an!
Hans ögon blixtra djerft som tvänne straser.
(Den egenheten längese'n Hon fann).
Han finner Hennes likna fasligt mycket,
Som allmänheten känner ifrån trycket.

Han är poet, förstås, och spelar luta
Och sjunger sedan! Som en näktergal!
Visst tycker pappa, att han kunde sluta
Och hafva undan sina visors tal;
Men kan han hindra flickan från att njuta
Af serenader, fast hans sömn är skral?
Och kan han hindra unge manspersoner
Att veta, det han samlat hop millioner?

Nej, det står icke i en fars förmåga,
Det vet nog gubben, som är ganska klok.
Också har han ej satt det ens i fråga,
Fastän han läser klart som i en bok,
Att flickans hjerta står i ljusan låga
För denne blonde underlöjtnantstok.
Men hindra det, är som han hindra ville
Sin son, kadetten, från att spela kille.

Alltså — han lemnar henne, herr grossören,
Att valsa vid den unge krigarns arm,
Och så med krigarns pappa, kommendören,
Vid ecartén han glömmer snart sin harm —
För öfrigt är det inte konstigt för en,
Som jemt »markerar kungen» att bli varm,
Ja, till och med helt lätt om hjertat, äfven
Om dottern ej skär pipor uti säfven.

Men uti balsaln sväfva lätt de unga
Och bland de unga främst vårt sälla par.
Re'n deras själar smält ihop och gunga
Tillsammans nu i någon luftig char.
Hvad bryr den sig om fatigerad lunga,
Som Amors pilspets uti hjertat har!
Och dansar man än till man finge spasmer,
Hvad bryr man sig om tanternas sarkasmer!

Hvad hviskar han, när nu de sitta båda
I fönstersmygen, skylda af gardin?
Hvad hviskar han? Jag vill det ej förråda,
Fastän förräderi är hennes min;
Men kunde jag den unga sköna råda
Med handen dölja kindernas karmin,
Så skulle kanske inte fyrahundra
Skarpsynta ögon på den saken undra.

För öfrigt — vill jag låta upp mitt öra,
Så har jag mycket ock att lyssna på.
Framför mig tvänne mammor låta höra
Sitt hjertas tankar om de arma två:
De »finna det högst vidrigt att beröra
En sak, så skandalös», kan man förstå;
»Men, när som hon sig så man exponerar,
Så är det inte värdt man sig generar».

»Nej, det är följden af att ensam fara
På baler och supéer, som hon plär.
Och hennes far, det nötet, om han bara
Begrep en smul, så millionär han är,
Så skulle han nog veta flickan spara
För artigheter af en tocken der,
Som ruinerar sig på spel och hästar
Och blott på borgen kan få sina västar!»

»Men Gud bevars, der sitter han och spelar
Och låter allting gå uppå sin hals!
Man skall få se på att det inte felar,
Han bjuder henne upp till nästa vals,
Den unge glopen der, som inte delar
Sin artighet med någon annan alls!
Hvad var det just jag sad'? Der ä' de åter —
Jag vet ej om jag skrattar eller gråter!»

Jag vet ej om jag skrattar eller gråter;
Det är min tanke ock på sätt och vis.
Jag vet nog jag, att mamma ej förlåter
Den stackars flickan löjtnantens kurtis;
Ty, hur besynnerligt det också låter,
Så var mamsellens hjerta idel is,
När mammas son, som dock är en Adonis,
För henne brann — fick korg — och spelte bonis.

Att modershjertat dylikt ej kan glömma
Är helt naturligt, likasom det är
Naturligt ock att på ett minne gömma,
Som gäckat en förhoppning, riktigt kär.
Hvad båtar det väl modern ock, den ömma,
Att hennes älskling nya bojor bär,
Då — om han lyckats tända bröllopsljusen —
Han tänder dem för lumpna hundratusen.

I dörr'n emellertid till balsalongen
Stå bägge fädren till vårt unga par.
Sitt spel de slutat af för denna gången
(I parentes: grossören vunnit har).
Men eget vore ej, om ganska mången
Tog miste om hvem segervinnarn var;
Ty generalen med det glada draget
Ser ut precis som om han vunnit slaget.

Han stöder lätt sin arm mot millionären
Med denna egna, osökt fina grace,
Som är en hofman egen och vid hären
Af martissönerna som mönster ta's;
Ty utaf hjelten har han alltid airen,
Om än han aldrig hört kanonens bas,
Muskötens salfvor eller klang af svärdet
På annat slagfält än på La'gårdsgärdet.

Nu med en blick han genom rummet flyger
Och söker något, som det tycks, af vigt —
Han spanar länge och omsider smyger
Ett leende, ett lätt förstulet, qvickt
Omkring mustaschen. Genom sidentyger
Hans vanda öga sett en liten dikt,
Som tydligen, förr känd till innehållet,
Nu kunde publiceras helt och hållet.

Sin högra hand, behandskad, högvälboren
Han sträcker mot den andres grofva ut,
Framhviskar några ord och genast står en
Förbrödrad grupp af gubbar der till slut,
En vacker grupp, som skulle komma håren
På krigarns stamfar resas såsom spjut,
Om denne gamle herre kunde tänka,
Hur nära namnet är för guld sig sänka.

ISIDOR LUNDSTRÖM.

Boknyheter.

Illustrerad verldshistoria från äldsta till nyaste tid. Band 1, häft. 1, 2. 1874. (à 1 kr. häftet.)

Vi lida ingen brist på verldshistorier på vårt språk. Beckers, Rottecks, Webers, Schlossers och andras verk hafva tid efter annan öfverflyttats till svenska. Icke dess mindre skall säkert det nya arbete vi här anmäla helsas med allmänt bifall, och det af flere skäl. För det första är det alltigenom ett nordiskt arbete, författadt för

de nordiska folken och således från början ställdt på fullt inhemsk grundval, icke i sjelfva åskådningen eller framställningen stämpladt med något främmande, mindre tilltalande eller rent af frånstötande drag. Vidare uppstår verket genom samarbete af vårt lands mest framstående yngre förmågor på den historiska forskningens fält och lofvar således att förete en mångsidighet, en sakkännedom och en pålitlighet, sådana en person, vore han än så kunskapsrik, icke skulle förmå skänka ett dylikt företag. Slutligen är denna verldshistoria »illustrerad» med nästan uteslutande för densamma valda och utförda träsnitt, hvilka, att döma af de första häftena, blifva i rikt mått upplysande, icke några blotta »gubbar» utan annat värde än utförandets. Redan att ett så omfattande arbete — det kommer att utgöra sex delar i 40 häften — är möjligt med inhemska krafter, både på författarskapets och illustrationernas sida, måste betraktas såsom ett högst glädjande bevis på den lyftning som Sveriges vetenskaplighet och konst vunnit under senaste tider. Hvad arbetets värde angår, torde det vara för tidigt att på förhand fälla något omdöme deröfver. Den första afhandlingen, Egypten, författad af norrmannen J. Lieblein, den enda icke-svensken bland medarbetarne, har i vårt tycke endast ett fel, det att vara för kort, med så stor sakrikedom, klarhet och lätthet är hon författad. Vi nämna för öfrigt blott att företaget räknar bland sina medarbetare: doc. O. Alin, doc. C. Annerstedt, rektor J. E. Centervall, dr H. Forssell, adjunkt S. F. Hammarstrand, dr H. Hjärne, prof. C. R. Nyblom, prof. C. Th. Odhner, rektor R. Törnebladh, lektor C. D. af Wirsén m. fl., och att hr E. Wallis åtagit sig det slutliga sammanförandet och anordningen af det hela.

Ahnfelt, A., Verldsliteraturens historia. Band 2, häft. 1—4. 1874. (à 1 kr. häftet.)

Arbetet, på hvilket vi redan i tidskriftens förra häfte fäste uppmärksamheten, fortskrider i utgifvandet med förlagsfirmans vanliga raskhet, så att vi redan hafva nöjet omtala fyra nya häften, utgörande början af andra bandet och omfattande hela den engelska samt en del af den tyska literaturens historia. Det nu föreliggande tillåter oss att i allt hufvudsakligt döma om verkets plan och det sätt hvarpå denna genomförts, och vi tveka icke att förklara, det denna allmänna literaturhistoria redan nu står vida öfver sin förebild, Scherrs arbete, i sakrikedom, i uppgifternas pålitlighet, omdömenas sans och opartiskhet samt ämnets bearbetning och fördelning. Den engelska literaturens afdelning visar bäst att de påståenden som en granskare gjort om utsättande af Scherrs namn å titelbladet, varit alldeles obefogade, då icke mycket af hans framställning öfver denna literatur återfinnes i det svenska arbetet. Och lika segerrikt gendrifva dessa nu utgifna häften samme granskares, lindrigast sagdt, småaktiga och om bristande öfverblick vittnande anmärkningar mot arbetets beskaffenhet som öfversättning, i ty att vi här påträffat utdrag ur Taine m. fl. i stilistiskt afseende framstående författare, öfverflyttade med vederbörlig omsorg och smak.

Det torde ej vara ur vägen att påminna det hvarken Frankrikes eller Englands literatur eger något mot detta svarande arbete, att Scherrs Allgemeine Geschichte der Literatur delvis lider af ytterlig partiskhet och hätska utfall, särdeles mot vissa af författaren icke tålda riktningar eller personer, af missförhållande mellan de olika afdelningarna, samt af mycken vårdslöshet i uppgifter och anföranden, allt brister som man synbarligen omsorgsfullt sökt undvika i det svenska arbetet, samt att hela den rika öfversättningsafdelningen ensamt för sig gör det svenska företaget till ett bestående och för hvarje svensk lärorikt verk. De 300 porträtten, af hvilka redan ganska många vackra prof bredvid åtskilliga ej alldeles så lyckade meddelats, skola säkert göra sitt till att trygga arbetets väl förtjenta spridning till den stora allmänheten, för hvars läslust och bildning det på samma gång skall blifva en handledning och en ytterligare eggelse, genom de ofantliga utsigter det öppnar för det vetgiriga sinnet.

Oscar Fredrik, samlade skrifter. 1 häft. 1874. (à 1 kr. häftet.)

»Förf. namn är en borgen», som det heter i vanlig anmälningsstil, derför att dessa skrifter komma att vinna stor sprid-

ning. Dermed vilja vi ej ha sagt, att de icke i och för sig förtjena denna. »Ur svenska flottans minnen», med hvilken diktsamling dessa skrifter inledas, andas en varm fosterlandskärlek, vittna om ett betydande välde öfver formen och innehålla flere stycken af sant värde, om ock vissa andra icke kunna tilldömas någon högre rang. Efter dessa »minnen» följer öfversättningen af Goethes Torquato Tasso, äfven den redan bekant för vår allmänhet. Antagligen kommer äfven åtskilligt förut otryckt att inrymmas i det följande.

Greeley, H., Vägen till ekonomiskt oberoende. Fritt från engelskan af *H. Nisbeth.* 1874. (50 öre.)

En half krona för en dylik anvisning, och det till af en man, som sjelf arbetat sig upp från intet till hufvud för en af verldens största tidningar och kandidat vid ett presidentval! Vi antaga att det goda syftemålet (»success in business», såsom det svåröfversättligt heter i urskriften), författarens namn och det billiga priset redan skaffat första upplagan en så strykande afsättning att vår närvarande anmälan endast gäller den blifvande nya. För denna skulle vi vilja anbefalla en och annan liten jemkning i stilen. Eljest är »vägen» osviklig, för en hvar som har mod, kraft och insigt nog att följa honom. Och de egenskaperna torde ej vara så sällsynta i vårt kära fosterland som man gerna föreställer sig.

—RN.

Ett möte i drömmen.

I parken bland gamla ekar
Två unga älskande gå;
De flytt från de andras lekar
Att ostörda råkas få.

Och tyst och ljudlöst de vandra
Som i ett främmande land;
De blicka så skyggt på hvarandra
Med kinderna högt i brand.

De röda rosorna hviska,
Att slikt ha de sett förut;
Och läppar så unga och friska
Nog finna hvarandra till slut.

Och ekarne sakta susa
Om allt hvad man hör och ser
I sommarnätterna ljusa
På hundrade år och mer.

Och invid kullen derborta
De täcka violerna stå....
O, timmarne äro så korta,
Och drömmen skall snart förgå!

Men månskenet kring dem leker
Så vänligt i sommarnatt;
Och flickans kinder det smeker...
Hon kastar af sig sin hatt.

I yppiga flätor bär hon
Sitt långa, guldgula hår,
Och vacker och lycklig är hon!
Och så är hon femton år!

Invid en mossbänk hon dröjer;
Det är så tyst öfverallt,
Men ned öfver henne sig böjer
Nu ynglingens smärta gestalt.

Nog vet han på hvad hon tänker,
Han tar hennes hand i sin;
Men ögat mot marken hon sänker,
Han får ej blicka dit in.

De äro båda så blyga,
Dock vågade han helt nyss
Till hennes läppar att smyga
Sin första, darrande kyss....

Då ljödo — stränga i tonen —
Två klockslag: drömmen försvann,
Hon vaknade i pensionen,
Och i kadettrummet han!

Gustaf Meyer.

Genmäle.

Medan flertalet af hufvudstadens publicistiska organer välvilligt anmält vårt nya företag, något, som från *Samtiden* med dess urbana språk tillskyndat dem benämningen puff-maskiner, har sagda veckoskrift i vanlig orakelstil öfver det samma affattat ett klandrande omdöme. Vi lemna detta åt sitt värde, endast anmärkande att *Samtiden* synbarligen misstagit sig om våra anspråk. *Nu* har aldrig afsett att inom de bildade hemmen blifva i skönlitterär väg något annat och mera än *Samtiden* varit i politiserande och populärt-vetenskaplig, d. v. s. ett angenämt och bildande tidsfördrif, ingenting vidare; vi skola lika väl som *Samtiden* afhålla oss från någon utredning af vetenskapliga frågor, derjemte likvisst undvikande det docerande språket och den öfverlägsna hållningen hos detta upplysta mönster, något, som skall blifva oss så mycket lättare, som vår uppgift — vi upprepa det — är af öfvervägande skönlitterär natur. Denna uppgift synes oss imellertid tillräckligt betydelsefull och måste sannolikt synas så för en hvar, som verkligen anser, att ett poem, en novell, en uppsats i något socialt eller litterärt ämne kan innesluta ett bildande element. — Förbigående de anspelningar, hvilka den i allahanda insinuationer sedan länge öfvade artikelförfattaren gjort angående utgifvarens förmodade obekantskap med annat än författarenamnen i den månadsskrift han redigerar, ville vi blott önska, att *Samtiden*, då den tager sig före att som välbehöfligt stöd anföra en forskares omdöme, ville göra det samvetsgrannt och någorlunda fullständigt. B. E. Malmström tillerkänner i sjelfva verket uti sitt slutomdöme Goethe's »Die Braut von Korinth» ett »högt poetiskt värde», han hade äfven öga för diktens innersta betydelse, sådan denna ligger innesluten i kontrasten mellan en slocknande, sinlig skönhetskult och den asketism som utmärkte den högre och renare läran i dess gryningsstrid med den gamla. Malmström kallar denna grundtanke poetisk och finner utförandet makalöst. (Grunddragen af Sv. Vitterh. Historia, ss. 369, 370.) Och Atterbom har yttrat i sin skrift om Goethe (1842) just angående Die Braut von Korinth några tänkvärda ord, så lydande: »alla sinliga retelser blekna der för dödens allvar, som utgör dess innehåll, och för det dithyrambiskt-tragiska hjerteqval, hvarmed den spökande älskarinnan uppmanar sitt kärleksoffer att följa henne till »de *gamle* gudarne», som redan sjelfva hade blifvit spöken, fastän af outsäglig skönhet». Äfven Hettner, som klandrande anmärker diktens bristande enhet, nämner dock att den är »grossartig mächtig in der Plastik der Gestaltenmalerei». Goethe-hatet är visserligen gammalt och C. F. Bergstedt har i »Tidskrift för Litteratur», 1851, i detta fall åtskilligt att förmäla; men vi hemställa, om ej den puerila myndigheten och hetsigheten mot den, som vågat öfversätta hvad en af poesiens heroer skapat, nu kunnat vara borta. Det torde annars kunna hända, att man i mer än ett bildadt hem, der man icke finner öfversitteriet adla hänsyftningarna, låter n:o 51 af *Samtidens* sista årgång halka ned i samma brasa, som enligt *Samtidens* förmenande skulle lämpa sig så väl för Die Braut von Korinth och förmodligen för ännu en massa mästerverk af samma hand. Förf., hvilken med sitt vanliga vredesmod mot allt, som ännu icke nått den eftersträfvade hallstämpling, för hvilken ensam han har vana att böja sig, uppträdt mot vårt anspråkslösa, men af nit för vackra intressen framsprungna företag, kan sannolikt ej gerna höra något kärare än sina egna ord. Vi unna honom derföre till sist detta nöje. Innehållet är icke endast utgånget från honom: det erbjuder äfven en för honom nyttig lärdom. Det heter nämligen i samma nummer af Samtiden uti en af de som vanligt upplysande recensionerna: »förtroendet till författarens kritiska domslut skulle ökas och icke minskas, om de afkunnades i något mindre kategorisk form; och om det här i landet funnes rum för en konstnärlig diskussion, hvilket icke är händelsen, tro vi att åtskilliga af hans satser icke skulle undgå att framkalla gensägelser».

UTGIFVAREN.

En julgran.

Kungl. dramatiska teatern den 2 Januari 1875.

Personer:

FRU ELISE PALM.
GUSTAF }
ANNA } hennes barn.
ARNDT, brukspatron.
MARGRETA, hans hushållerska.
MÖRK, i hans tjenst.

En enkel, stor, blott halft upplyst kammare. I midten deraf ett bord, på sidorna soffor, småbord, länstolar m. m. alltsammans temligen bofälligt. Dörr i fonden och till venster. Snö på fönsterrutorna, eld i kakelugnen. Vid det stora bordet sitta Gustaf *och* Anna *och lacka in julklappar. På en soffa, vid ett af småborden,* fru Palm *och* Margreta, *som dricka kaffe.*

MARGRET.

Nej, söta hennes nåd!

ELISE.

Åjo... blott än en kopp!

MARGRET.

Jag är väl tokig, jag, som tar så här ett hopp
Ifrån patron och gård liksom en gammal kråka
Och ger mig af till frun och sätter mig att språka.

ELISE.

Är det så brådt om nu?

MARGRET.

Blott femton droppar till...
Jag näns ej säga nej, när frun nödvändigt vill!...
Ja det försäkrar jag att nog har jag att göra,
Ty vill patron en sak så får ej något störa,
Och när sitt hela hus han nu vändt upp och ned...

ELISE.

Hvad förehar han då —?

MARGRET.

Det är just ej min sed
Att sqvallra...

ELISE *leende.*

Ja, men nu... på kafferep, Margreta?

MARGRET.

Dessutom är det visst att nådig' frun får veta
Alltsammans innan kort och derför — — må det ut!

ELISE.

Nå väl —?

MARGRET.

Jo se, i höst patron tog det beslut
Att allting skulle bli förändradt i hans våning
Så att från golf till tak — man tänke min förvåning! —
Det hela skulle bli — —

ELISE.

Förstås, modernt och rikt...

MARGRET.

Nej, inte det en gång: det skulle blifva likt
En boning, sade han, der han i forna dagar
Känt trefnad och som än hans sinne bäst behagar,
Och derför skulle allt nu likna som ett bär
Det hemmet...

ELISE.

Hvilket hem?

MARGRET.

Kors, söta frun — det här!

ELISE *häftigt.*

Margreta...!

MARGRET.

Hjertandes, hvad är det värdt att blekna?
Nog tycker jag ändå det sinne borde vekna,
Som annars hvarje sorg så mildt till mötes går
Och sett hur min patron var dann i tjugu år!
När frun var fröken än var han ju redobogen,
När se'n hon gifte sig var han dock ständigt trogen,
När mannen så for bort och aldrig hördes af
Var han likväl sig lik och blir så till sin graf.
Han kom och tröstade så mildt att sorgen söfdes,
Men borta var han jemt så snart han ej behöfdes

Och eljest öfverallt. Han skötte hus och gård,
Betalte skulderna, tog barnen i sin vård,
Och ensam hördes han en enda gång ej klandra
Den der som rymde bort, fördömd af alla andra...

ELISE.

Han var och är min vän!

MARGRET.

Det föll mig ofta in:
Den hand, som tar emot, har nog mer fagert skinn,
Men den, som ger, har kraft att stödja och att fästa —
Och läggas båda hop så blir det nog det bästa!

ELISE.

Tror du att jag har glömt — jag, som ej glömma kan?

MARGRET.

Patron, min bästa fru, är ingen ståtlig man,
Han kinkar någon gång när han har giktattacker,
Han fyllt sin femtia och är gudnå's ej vacker
Och hufvud, stackars karl, har han just aldrig haft:
Men hjerta, nådig' frun, det har han och — *på skaft!*

ELISE.

Jag åldras också jag, det vet jag nog, Margreta...

MARGRET.

Nej, tyst då! Frun är ung alltjemt, det må jag veta,
Och inser nog att han skall längta hvarje dag
Till något bättre från en sådan en som jag.
Ack, gammal bli och grå det hinner man ej strax med!
Frun har ju ögon än att köpa Halmstadlax med
(Och ej blott simpel fisk!) och fin och nätt figur;
Men så är min patron ju inte något djur!

ANNA.

Hör mamma... Gustaf *ser!*

GUSTAF.

Lull lull... så jag får svindel!

ANNA *vill binda för hans ögon.*

Nej, fuskar han så der så skall han ha en bindel!

De springa omkring jagande hvarandra rundt om bordet.

ELISE.

Margret, vi måste nu bli sams! Det är ju jul —
Var inte ond på mig...

MARGRET.

Patron må vara ful — —

ELISE.

Tro mig, jag är hans vän och slafvar ej för flärden;
Han är, näst mina barn, mitt käraste i verlden.
Om blott han vore nöjd med det som jag kan ge...

MARGRET *reser sig.*

Godt, han må tala sjelf — och se'n få vi väl se!

ELISE.

Nej, stanna nu med ens! I afton dock vi råkas...

MARGRET.

Tror frun att jag har tid att gnabbas här och språkas?
Nej, jag får kila hem för att se om en karl,
Som jag till syndastraff har fått på gamla dar —

ELISE.

En karl —?

MARGRET.

Ja visst! En stor och lat och hoglös bengel,
Som sett att min patron har hjerta som en engel,
Och bedt få bo hos oss en tid, om det gick an,
Och tjena, gudbevars — fast hvartill tjenar han?
Han bodde ensam nyss uti ett torp på vreten,
Ty han blef enkeman... se det är rariteten!
Patron, han tyckte strax, förstås, att det var synd
Och tog sig syndarn an: jo just ett dråpligt fynd!
Se'n dess af tacksamhet den hedersmannen hastar
Att lägga sig i allt. (Bäst sopa nya qvastar!)
Och han och min patron ha kommit så om sams
Att ingen ordning blir, men bara hafs och slams.
Om jag det minsta rör vid möbler och gardiner,
Då skall man se patron hur han gör sura miner —
Men ändras någonting och ordnas af den der,
Är gubben nöjd med allt — och jag som afsatt är.

GUSTAF.

Den karlen var det visst, som nyss oss bygde backen
Af snö...

MARGRET.

Der unge herrn hårdt när bröt af sig nacken!

ANNA.

Och kälkar gaf han oss med blanka medar på...

GUSTAF.

Och snickrade dem sjelf...

ANNA.

Och målade dem blå!

MARGRET.

Ja sådant skräp han kan, men intet mer, den sällen!

ANNA *smekande.*

Ack, mamma — säg att han får komma hit till qvällen?

ELISE.

Margret har inte tur...

MARGRET.

Får gå — för denna gång!

GUSTAF.

Nu hör jag bjellerklang?

ELISE.

Ja — vintrens fogelsång?

MARGRET *vid fönstret.*

Patron är redan här — nej, har man sett en tocken!

GUSTAF.

Och vedkarln är just den, som sitter styf på bocken.

ANNA.

Nu — nu först är det jul!

ELISE.

Margreta, skynda dig
Att värma litet punsch! *Sakta med oro.*
Hvad skall han säga mig?

Margret skyndar ut till venster. Från fonden inträder patron Arndt i tulubb och resskärp. Barnen skynda jublande emot honom.

ARNDT *till Elise.*

God jul! *Till barnen.*
God afton, barn!

ELISE *hejdande barnen.*

Nå, Gustaf! — Kära flicka...!

ARNDT.

Ett sådant quatre-mains här spelas i min ficka!

ELISE.

Du sjelf har skämt dem bort!

ARNDT.

Låt spelet gå! Jag spår
Att också jag af dem rätt mången julklapp får.
Det syns på bordet der! Jag tror, som man af facket,
Att de paketerna jemnt äro värda — lacket!

GUSTAF *sedan de idligen hemtat fram paketer.*

Se, nu har guffar fått en riktigt smärt figur!

ANNA.

Han magrar mer och mer!

ARNDT *skrattande.*

Det här är Bantings kur!
Men må de ordna nu hvad innan kort de äga,
Ty jag har några ord till deras mor att säga.

Han går fram på scenen. Barnen samla sina paketer och skynda ut.

ELISE.

Jag darrar!

ARNDT.

Fatta mod!

ELISE.

Du mötte honom då?

ARNDT.

Ja visst!

ELISE.

Hur såg han ut...?

ARNDT *med hycklad köld.*

Han härjad är och grå,
Och genom hvarje blick och ord man lätt kan ana
Att vilda äfventyr ha korsat jemt hans bana.

ELISE.

Men — hvarför kom han nu?

ARNDT.

Försonad vill han bli:
När man fått rasa ut fins ju ej ondt deri!

ELISE.

Han söker mig för sent.

ARNDT.

Han skrifvit hundra gånger,
En rik exposition af samvetsqval och ånger,
Men som du ändrat namn och hemvist med en tid
Så har du intet läst... och det får bli dervid.

ELISE *med skygghet.*

Och hon... förtrollerskan, som, glömsk af pligt och seder,
Förvillade hans själ och fläckade hans heder,
Och honom stal från mig, från hem och fosterland...
Hvar är då hon...?

ARNDT.

Var lugn — hon tog vår hämnd om hand
Och, stark som frestelse, men stark som straff tillika,
Hon svikit innan kort den som hon lärt att svika.

ELISE.

När han blef ensam då...?

ARNDT.

Han gick att sig förströ.
Vid Dannevirke först försökte han att dö,
Men, med en otur som förunderlig kan tyckas,
Den saken sällan rätt för våra hjeltar lyckas.
Man till ett lasarett helt enkelt honom bar
Och det var derifrån han skref...

ELISE.

Men ej fick svar...

ARNDT.

Nej, gudskelof!

ELISE.

Hvad mer?

ARNDT.

Se'n flitigt blifvit skrutet
Med ånger och med sorg vi kommo sist till slutet,
Och det var mig en fröjd, när nu mig unnadt blef
Att tala ur mitt skägg så som du föreskref.
Jag sade att det var din fria, fasta viljas
Bestämda föresats att genast lagligt skiljas,
Så att i allsköns ro ni kunde begge två,
Få berga af ert lif hvad än kan återstå...

ELISE *bäfvande.*

Och... han?

ARNDT.

Han gret och bad mig söka att beveka
Ditt hjerta.

ELISE.

Var han rörd?

ARNDT *med låtsad skadefröjd.*

Det smakade att neka!

ELISE.

Säg — gret han verkligen?

ARNDT.

Ja visst, det gjorde han,
Just som en man det höfs inför en annan man.

ELISE.

O, vore jag som du så hård och oförsonlig!

ARNDT.

Nej — nej! Var gerna mild, men var också resonlig!

ELISE.

Min gamle vän, jag tror att du blott vill mitt väl...

ARNDT.

Jaså!

ELISE.

Och du är van att läsa i min själ.
Du vet att mitt beslut, när det en gång är taget,
Är af det grundade, det öfvervägda slaget,
Du sjelf har fört det fram och vet att strängt det ljöd,
För barnens skull, som tro att deras far är död,
För min, som ej har rätt att våga deras lycka
Till insats i ett spel, som jag för högt bör tycka —

Räcker honom handen.

Och för en annans skull, som alltid är mig kär,
Ehuru litet jag kan ge hvad han begär.
Men om den ångrande med stränghet jag förskjuter
Jag lider dock som han och ej som du jag njuter.
Och vill du plåna ut utur min själ hans bild
Så håna ej hans fall. Var rättvis men — var mild!

ARNDT, *slår om.*

Hvar är han? — Han skall hit, om ock på mina händer
Han måste bäras hem! Och när han återvänder

Mitt hjerta brista må, men jag skall bli hans vän!
Säg endast öppet ut... du älskar honom än?
Han bad en sista bön och den är nu min egen:
Låt honom komma hit! Jag sjelf vill leda stegen —
Låt honom se dig blott!

ELISE.

Jag bör, jag får det ej!

ARNDT.

En dag... en enda stund...!

ELISE.

Nej! Tusen gånger nej!

ARNDT.

Du tror dig då för svag? Du fruktar som en fara
Att återse hans drag? Bekänn det! Svara — svara!
För hans skull är det då — ej blott för din och min —
Du i en ständig sorg vill mura hjertat in?

ELISE.

Jag var så ung, så glad. De ljögo väl ej alla
Som sade, jag var skön — och dock han kunde falla.
Vårt hem var ej bland dem som verld och menskor sky:
Han var ej innestängd och *dock* han kunde fly!
Hvad magt har jag väl nu, när detta allt ej rådde,
Hvad *återstår* i dag af hvad han då *försmådde?*

ARNDT.

Det återstår, som jag vill köpa med mitt lif!

ELISE.

Ett löfte gaf jag dig, min dyre vän — men gif
Mig tid att glömma först och sedan skall jag minnas...

ARNDT.

Men timmen slagit nu — ej flere hinder finnas!
Du vet att du är fri från denna stund...

ELISE.

Om du
Kan hysa ädelmod så vore jag det nu...

ARNDT *följer henne till dörren.*

Ja, pröfva blott dig sjelf: af mig skall du ej störas!

Elise går.

En räddning gifs här blott — ett val nu måste göras,
Jag måste sprida dag i denna skumma dröm! —
O Gud — med stränghet ej och minst med sjelfberöm
Jag tänkte träda upp på denna dag och våga
Mitt ödes högsta kast, min lefnads sista fråga.
Du vet att ödmjukt glad jag prisade min lott,
När för den älskade jag troget sträfva fått,
Du vet det kallet var sig sjelf den enda lönen
Och att den var mig nog i lifvet som i bönen.
Men hon! Hvad önskar hon, hvad fruktar hon? Se der
Hvad jag vill se i qväll! Hvad larm! De äro här!

MARGRET *skyndar in utom sig.*

Patron!

ARNDT.

Hvad är det nu...?

MARGRET.

För Guds skull — kom och mota
Den dumma karln sin väg!

ARNDT.

Nå — hvilka faror hota?

MARGRET.

Jo, det vet himlen, nog vid galgstreck är jag van,
Men att han skulle gå och släpa hit — en *gran,*
Hit in på skuradt golf och till och med på mattor...

ARNDT.

Hvad säga barnen då?

MARGRET.

De skutta kring som kattor
Och se som galna ut och skrika högt af fröjd...

ARNDT.

Nå väl — då tycker jag är bäst att vara nöjd.

Mörk kommer in släpande på en julgran. Barnen följa honom förtjusta.

Stig in, du syndastraff för gamla husmamseller!
Och skynda er, ni små, ty brådska nu det gäller!
Ni måste väpna er med trådar och med sax.

Till Margret.

Tag fram ur min tulubb en stapel utaf vax,
Diverse strutar se'n med russin, dito mandlar,
Samt litet vinterfrukt... Jojo — jag tror man handlar!
Här måste blifva jul en gång i dessa rum!

MÖRK.

Patron har mycket rätt.

MARGRET *sakta.*

Patron är litet dum!

ARNDT *till Mörk.*

Gör nu att granen får bli efter barnens sinne.
Till Margret.
Margreta följer mig att hjelpa frun derinne...
Och när vi komma hit...

GUSTAF.

Så ha vi klädt vårt bord!

MARGRET.

Jo detta lär bli snyggt!

ARNDT *sakta till Mörk.*

Din ed...

MÖRK *sakta.*

Mitt hedersord...

Arndt och Margret gå. Under följande scen syssla Mörk och barnen ifrigt kring granen, som småningom blir fyld med ljus, äpplen m. m.

Till verket, småherrskap! Nu skall oss ingen störa,
Men brådtom få vi dock...

ANNA.

Ja visst!

GUSTAF.

Hvad skall jag göra?

MÖRK.

En julgran, det förstås.

GUSTAF.

Så roligt! Men jag vet
Ej rätt hur det går till...

ANNA.

En julgran... hvad är det?

MÖRK *sorgset.*

En julgran? — Stackars barn...! Hörpå! Vi skola fästa
Små ljus i grönskan upp och göra flinkt vårt bästa,
Att genom allt hvad godt på bordet ligger här
Vårt lilla träd blir grannt, som nu det tarfligt är.
Man må väl kunna se att högtid är i huset!
Herr Gustaf hjelper mig med äpplena och ljuset...

GUSTAF.

Jag skär af stapeln här...?

MÖRK.

Och ni, min lilla nåd,
Skall träda russinen och mandlarne på tråd...

ANNA.

Så vackert det skall bli!

MÖRK.

Det går mig hårdt till sinnes
Att ni ej sett det förr!

GUSTAF.

Åjo, om rätt jag minnes,
Som mycket litet barn så... ja, så... tror jag nog...

ANNA.

Men här har varit sorg, allt sedan pappa dog.
De arbeta ifrigt och bry sig icke mycket om hvad han säger.

MÖRK *än till barnen, än för sig.*

En julgran, kära barn, är ej en leksak bara,
Den har sitt allvar ock — bestämdt att uppenbara
Hvad hjertat vunnit bäst af hvad det renast bad:
Det ringa, som är rikt — det enkla, som gör glad.
Se, yrsnön hvirflar tät och mörk är vinterqvällen!
Ett särskildt ljus då tänds i slotten som i tjellen.
Det ljuset julens är, som i en helig stund,
Hvart än dess stråle når, ger frid åt jordens rund.
Det goda finnes nog, men vi dess spår förlora
När vi dem söka hos det väldiga, det stora:
Det ljuset derför tändts att visa oss allt godt,
Men... af barmhertighet... att visa det — *i smått.*
Det röjer oss en magt, som verlden ej kan rubba,
Som slog sitt öga upp och smålog i en krubba
Och sedan lefde så och lärde så och dog
Att sanning blef en gång det lilla ordet: *nog.*
Han hade barnen kär. Åt dem en liten himmel
Han ger på julens qväll — ett fångadt stjernehvimmel
I ramen af ett hem — ett ljus, som intet stör,
Ty englar gå på vakt i snön derutanför...
Och derför för de små det ljuset strålar klarast,
I barnaögon ler dess skimmer underbarast,
Men visa mig en man, så isig och så grå
Att han ej tinat upp vid denna syn också,

När till sin verld han sist från verlden återvänder
Och ser hur man kan ge, fastän med tomma händer,
Oändligt mycket mer än man af honom fått —
Om oskuldsfullt man lärt att knäppa hop dem blott...
Nej, icke fins så mörkt, så ofruktbart ett sinne
Att julens ljus ej födt ett återsken derinne!
Det har en egen kraft att trolla syner fram
Just af hvad helst man mins, hvad kärast man förnam,
Och ingen utsigt gifs, som vid dess sken ej klarnar,
Hurhelst det tackar, ber, belönar eller varnar.

Barnen börja betrakta honom med deltagande. Hans rörelse tilltar.

Jemväl den som begick det svåraste bland brott,
Den som släckt ut en härd, den som ett hem förrådt
Och brutit upp dess dörr och låtit nattens väder
Få rasa i det bo, som bygdes af hans fäder,
Och sedan irrat vild i söder och i nord,
Men aldrig funnit frid på vågor eller jord.
Om till sitt hem han når på nytt ur lifvets öken
Och ser dess blida ljus, och skymtar genom töcken
Det oersättliga, som han försmått deri,
Hur rikt, hur stort det syns, när nu han går förbi...
Och hur den lyckas skatt, hvarpå sig sjelf han plundrat,
Är qvar, ett halfskrämdt barn, som storögdt stått och undrat
Hvarför dess hand man släppt, dess kyssar man försköt
Och strax ej vände om och det till hjertat slöt — —
Ja, äfven han, hur stel han är af köld och dimma,
Får han se julens ljus i hemmets fönster glimma
Och lysa på den verld, hvarfrån han sjelf sig skilt,
Så förebrående, men så guddomligt mildt...
Han tror ett ögonblick att ånger kan försona,
Att skuldens samvetsqval kan söfvas in och skona,
Att till sitt bröst han får de sina krama än,
Att allt förlåtas kan... att allt är godt igen...

Barnen söka trösta honom med smekningar. Han mottager dem ett ögonblick i sin famn, men skjuter dem strax ifrån sig.

Men illa handlar jag, som hindrar er att glamma,
Om jul och lust och lek med ord så allvarsamma!
Jag fick då ega er en stund, blott allt för kort,
Men hann likväl att strax er glädje skrämma bort!
Se, vi ha gjort vår flit och granen re'n är färdig,
Jag har fått hjelpa till att göra den er värdig.
Nu skall jag lemna er. Hur slutligen den tänds
Skall jag på afstånd se... långt bort... vid hemmets gräns...
Och sedan vandra hän mot obekanta öden,
Att möta, när jag får, förlossaren ur nöden:
När till hans famn jag når, då är jag åter fri,
Då kommer jag igen och går ej mer förbi,
Men stannar troget här... Farväl!

Skyndar ut.

GUSTAF.

Hvad var det, Anna?

ANNA.

Han gråter! Fort, spring ut!

GUSTAF.

Kom med!

ANNA.

Han måste stanna!

De springa ut efter Mörk. Från venster inkomma Arndt och Margret i gräl.

ARNDT.

Men blir här tyst en gång? Så tig, madam då — tig!

MARGRET.

Nej, jag vill tala ut! — Patron förargar mig!

ARNDT.

Hvad nu?

MARGRET.

Jag aldrig sett en karl, jag kunnat tycka
Så rent af desperat arbeta mot sin lycka.
Det vore bättre om patron gick här och slogs,
Ty detta käxandet... det bär vid Gud till skogs!
Hur tror herrn, herrn ser ut? Det blir till sist en spåkning:
I ena hand en tjenst, i andra hand en räkning...!
Och att på gamla dar ej ha en smula lugn,
Men gå med sjelfberöm och osa som en ugn!

ARNDT.

Madam!

MARGRET.

Ja, gudbevar's — jag går mig sjelf i ljuset,
Ty jag är föga glad att få en fru i huset.
Det vore bäst för mig om ej mitt råd jag gaf,
Ty går det till så här blir intet bröllop af!

Men det är synd och skam att den, som haft Margreta
I tjenst i sjutton år — i magra som i feta —
Så litet dock har lärt att sjelf han skämmer ut
Sin egen goda sak och får en korg till slut!

ARNDT.

Men säg, hvad är det då... för aderton millioner...?

MARGRET.

Vi qvinnor, ser patron, ha också pretentioner
Och tycka att en karl kan sträfva många år
Och ändå vara nöjd om han vår vänskap får.
Men den som pockar på vårt hjerta som betalning
Och röjer att hans skänk var köp — den är en galning!
Tag alla qvinnor hit och visa om herrn vet
En enda, som blef kär af bara tacksamhet!
Jag hade ock en man — Gud signe salig' lammet...!
En vilja utaf vax, ett lynne utaf sammet...
Jag grälade ibland — det hörde till mitt kall —
Men hände någon gång att det ordentligt small,
Så var det när han gick att tuta i mitt öra
Hvad godt han re'n mig gjort och hvad han tänkte göra.

ARNDT *pröfvande.*

Du tror då att mitt sätt är dumt?

MARGRET.

På tvänne vis!
Det kunde väl gå an om blott med eget pris
Patron förringade sitt värde sent och tidigt —
Men enfald är en knif, som biter ömsesidigt!
Ty den der andre herrn, som i sig sjelf är skral,
Han blir på detta sätt ett riktigt ideal.
Han är ej skrytsam, han, och håller sig ej framme:
Han är den ångrande, den ödmjukt erkänsame,
Som stilla tar emot det som kan bli hans del
Och glömmer bort sig sjelf — förutom sina fel.
Han fjeskar ej, som herrn, kring lotteri't att *dra* ut
Sin lyckas högsta vinst. — Dessutom ser han bra ut:
Aj — aj, det går på tok!

ARNDT *ler för sig sjelf.*

Jag tjenar alltså den,
Som jag vill skymma bort?

MARGRET.

Så är det. Jojo men! —
Herrn bär sig åt precis som vore det herrns mening
Att föra dem ihop ånyo till förening,
I stället för att *om* herrn bara hölle vid
Det löfte han har fått, fastän på oviss tid,
Hon skulle småningom ta sitt förnuft till fånga
Och bli herrns fru till slut »i sälla år och många!»

ARNDT.

Och — blifva lycklig sjelf, Margret?

MARGRET.

Ja — det förstås!

ARNDT.

Jag tackar! Du vill *väl!*

MARGRET.

Men blir ej trodd, gudnås!

ARNDT.

Hon kommer! Skynda dig, för barnen hit, Margreta,
Och låt den stackars karl'n...

MARGRET.

Se så ja!

ARNDT.

... också veta
Att han i afton får bli qvar hos oss som gäst.

MARGRET.

Hvad skall det tjena till...?

ARNDT.

Du lyder, det är bäst!

Margret går, knotande. Elise kommer in från venster.

ELISE *vid åsynen af julgranen.*

Hvad är det här?

ARNDT.

Förlåt, min vän, om jag har felat,
Som trott ditt hjertas sår i dag tillräckligt heladt
Så att du kunde se, och dermed vara nöjd,
En jul i detta hem — en fest af barnslig fröjd...?

ELISE

Du nödgar mig dertill. Jag kan de små ej neka
Att njuta af din skänk, att roa sig och leka.
Jag kan ej hyckla att din julgran gör mig glad;
Dock vill jag dölja allt som kommer sorg åstad!

Gustaf skyndar in åtföljd af Anna, som håller Mörk vid handen. Margret kommer från venster med thé på en bricka.

GUSTAF.

Hör mamma — han vill gå!

ANNA.

Det får han inte göra!

GUSTAF *till Mörk*

Så kom!

ANNA.

Han är så rädd!

ARNDT.

Han fruktar väl att störa,
Han nedtryckt är af sorg — och folkskygg är han med ...

ELISE *till Mörk*

Välkommen och haf tack!

ARNDT.

Stig på och sätt dig ned...
Kryp unnan der i vrån så är det ej så farligt!

Margret bjuder kring thé. Barnen begynna tända granen.

Och nu är kretsen fyld. Nu lysa vi helt varligt
Vår lilla stuga upp. Blott ett och ett, ni små!

ELISE.

Min dyre, gamle vän — hvem har förtjenat så
Att stödjas af din hand, att hägnas af ditt öga
I hvarje lifvets värf, det ringa som det höga?
När gryr den sena dag, som lönar dig för allt?
När kan jag ge igen...

ARNDT.

Nu — nu — och tusenfaldt!
Elise, i denna stund, då våra julljus tändas,
Låt i din lefnads bok det stora bladet vändas
Som afgör om dess slut. Jag mycket lofvat har
Åt dessa små i qväll: jag lofvat dem en far!
Du vet att du är fri från den, din lycka härjat,
Var lika fri från den, som några spilror bergat
Och ville rädda allt! Ett bo jag bygt åt dig,
Der du skall lefva trygg... med honom eller mig.
Då får ej tveksam mer emellan bägge stanna:
Jag måste pressa fram det frälsande, det sanna,
Det kanske grymma ord, din skonsamhet förbjöd...
Att du ej tror på mig... förlåt — det blir min död!

ELISE *med handen på sitt hjerta.*

Hvad vill du med ett rum, hvars mörker ljuset ökar,
Der det är tomt och kallt, men der likväl det spökar,
Der ingen mera bor och herrskar, men der än
En vålnad likafullt går natt och dag igen?
Skall jag väl öppna det, en gäst derinne hysa
För att han klart må se dess armod och förfrysa?
Är detta väl det hem, du vill bebo alltså —
Att ensam lefva der, men... ensam ej ändå?

ARNDT *högtidligt*

Du har sagt nog, Elise — må vi ej längre tvista! —
Du sjelf dig öfvergaf, men jag — jag såg en gnista
Af kärlek hos dig än och, huru den var svag,
Jag sökt att ge den lif med hvarje andedrag.
Ty om den gnistan släckts af sorgerna och nöden,
Då vore allt för dig förloradt — utom döden;
Men finge kärleksfullt och mildt jag vårda den
Då funnes än för dig ett mål, en räddning än.
Nu är den gnistan eld, nu skall hon troget brinna
Och värme liksom ljus du skall för lifvet vinna!
Jag pockade jag skröt, min roll jag spelt till slut:
Nu må du känna mig och hvad jag förde ut —
Det är en sällsam stund, då endast sanning duger:
Förlåt mig, älskade, för att jag icke ljuger!
Men nu, min dyra vän, min syster eller brud,
Jag ställt oss ansigte mot ansigte med Gud.
Nej — dessa bäfvans ord, de gälla ej en vålnad:
Den eld, som brinner så, är ej ännu förkolnad!
Slå dina ögon upp och se ditt öde an:
Elise, du älskar än... du älskar än... din man.

MARGRET *som länge varit stum af ogillande.*

Nu börjar han igen...

ELISE.

Nå väl — då du mig tvingar —
Så hör mitt sista ord, som dig förtviflan bringar:
Hur skulle den, så blindt du kallar sann och ren,
Väl i sin sorgsna själ få rum för mer än en?
Om han i tårar släckt mitt hjertas offerflamma,
Om han förkrossat mig, jag är likväl densamma!
Jag aktar, ärar dig — du är mig mycket kär —
Men *en* blott älskar jag!

ARNDT.

Välan då — han är här!

Mörk, som med andlös uppmärksamhet följt samtalet, kastar sig nu bäfvande för Elise's fötter. Julgranen är tänd.

Elise, i detta ljus står Frälsarn i din boning:
Hvad bjuder du din gäst om ej det är försoning?
Hvad ger du dina barn om ej en faders famn,
En framtid utan fläck, ett återvunnet namn?

Elise lyfter upp Mörk och sjunker med ett anskri i hans armar. Barnen skynda fram och kyssa hans händer.

GUSTAF.

Vår far!

ANNA.

Han är ej död!

GUSTAF.

Han lefver... kommer åter!

MÖRK.

O, lär dem småningom, Elise... hur du förlåter!

ELISE *hviskande.*

Nej, om det är en synd må skulden drabba mig:
En saga för de små berättar jag — om dig!

MARGRET *till Arndt*

Se så ja — mins mitt råd och tag mig nu på orden,
Om detta icke var det dummaste på jorden!
Stå der och kika nu, förglömd som annan tross...

ARNDT *leende genom tårar*

Du kan ha rätt, Margret... nu gå vi hem till oss.

Han för henne sakta ut genom fonddörren. Ingen märker deras bortgång. Mörk, Elise och barnen omfamna hvarandra i skenet af julgranen.

EDV. BÄCKSTRÖM.

Ur vidskepelsens historia.

Adertonde århundradets senare hälft var, som bekant, upplysningens tidehvarf, och det i en sådan grad af fullt medveten sträfvan att denna benämning blifvit åt detsamma alt framgent bibehållen såsom särskildt utmärkande. Ett följande sekels barn anse sig naturligtvis i fråga om upplysning, liksom i så många andra stycken, hafva gått ett stort steg framåt, och de fleste af dem mena nog att deras upplysning icke är att förlikna med den som då var. Den hedersmannen Svedenborg trodde ännu på andar, och den icke mindre hederlige Kant vederlade honom så kritiskt och tort och tydligt och klart, som att två gånger två är fyra; månge af våre ärade samtida tro icke mer på en ande, och ingen vederlägger dem. Det måtte väl vara ett bevis, att upplysningen stigit. Men i stället — hvem skulle tro det! — lefva och röra sig icke så aldeles få af desse samme upplyste samtida i en hel verld af *spöken*. Det är hemskt, men det är sant.

Ty, i sjelfva verket, hvad äro de väl annat än spöken, dessa små privata öfvertygelser, dem man icke just predikar på taken, men hyllar så mycket kärligare i sitt allra innersta innersta, som man kanske med en smula sidovördnad kallar för *skrock* hos andra, men upphöjer till rang, heder och värdighet af maximer eller, ändå bättre, af *principer* hos sig sjelf? Man är upplyst, på höjden af sin tids bildning, ja bevars! — men man har en gång för alla till princip att icke vara med vid ett bord eller i ett gille, der antalet deltagare belöper sig till det otrefliga tretton; man är framåtskridande, naturligtvis! — men ändå gör man kanske helt om och går tillbaka, om man råkat möta en gammal kvinna, en tiggare, en katt, räf eller annat illa anskrifvet djur; man börjar icke gerna en resa eller ett annat vigtigt företag på en torsdag; man bjuder icke till fadder sin bästa väninna, om denna sjelf går med glada förhoppningar, o. s. v., o. s. v. i oändlighet — alt för principens skuld förstås!

Men hvad har nu detta och dylikt mera att beställa med spöken? Det är just detta som här skulle utredas.

Hvarje religion innehåller å ena sidan vissa troslärор om det eller de högsta väsendena, och å den andra, när troslärorna omsättas i det praktiska, en dermed förbunden kult eller dyrkan, hvilken, bland annat, äfven omfattar vissa föreskrifter om hvad som, dessa väsende till behag, bör göras eller låtas, iakttagas eller undvikas. Så småningom ingå dessa föreskrifter i folkmedvetandet, fullständigt genomträngande detsamma och sättande derpå sin

bestämda prägel. Men ej nog dermed: till de allmänna föreskrifterna kommer sedan ofta inom trängre kretsar ett tillägg af ytterligare iakttagelser och bruk, på grund af hvad enskilda personer eller familjer tro sig hafva funnit vara den ena eller andra gudamakten i det ena eller andra fallet mer eller mindre täckeligt, och hvilket alltså förmenas bringa en motsvarande vån om framgång i hvarjehanda. Så genomältas folkets hela lif och lefverne af religiösa föreställningar och sedvänjor, afsedda att på sitt sätt helga de vigtigare af så väl det offentliga som det enskilda lifvets förrättningar, vare sig nu att det gäller att utveckla lycka och framgång eller att afvärja förderf och undergång, att anropa milde gudars skydd eller afvända oblida makters hotande inverkan. Men nya tider komma, — och med dem stundom äfven nya religioner, dessa må nu införas med tvång af eld och svärd eller fritt, på öfvertygelsens väg. Tänka vi oss nu, med ledning af det nyss anförda, hvad en religionsförändring har att betyda, så finna vi att den innebär dels en afsättning af de gamle gudar, dels ett afskaffande af de så offentliga som enskilda bruk och plägseder, som på dem hafva afseende. Men slikt är lättare sagdt än gjordt, när det gäller det för folk och individer heligaste, som med vördnad och bäfvan fortplantats under århundraden från slägte till slägte; och man finner derföre äfven att en ny religions förkunnare, för att lätta öfvergången, ofta lämpa sig i större eller mindre mon efter det redan bestående. Ja, denna ackommodation har någon gång gått så långt, att förändringen synts gälla mera namnet än saken, mera skenet än väsendet, såsom t. ex., efter hvad allmänt påstås, fallet varit med jesuiternes förkunnande af kristendomen i åtskilliga asiatiska och amerikanska land. Huru som hälst, gäller omvändelsenitet i allmänhet först trosläran och bekännelsen med munnen: med gerningarna kan det hafva sin tid. Det kan derföre mycket lätt hända att under ytan af en ny religion den gamla till en tid lefver kvar på djupet; men, då den icke vågar sig fram i dagens ljus, måste naturligtvis detta lif alt mer förtyna, tills slutligen anden helt och hållet flyr. Hvad som då står åter, är endast en blott form med antingen aldeles intet eller ock ett obegripet och derföre altid mer eller mindre hemlighetsfullt innehåll, hvilket i förhållande till den uppenbart bekända tron ter sig såsom något utöfver eller bredvid denna, och derföre med rätta bär namn af öfvertro eller vidskepelse. Det är således vidskepelsens sjelfva begrepp och väsende att vara lemning af en religion, som lefvat ut sin tid, d. v. s. att vidskepelse är i sjelfva verket — en gengångare, ett spöke!

Det ligger altså i sakens natur att vidskepelsen är hemlighetsfull och hälst dväljes i det fördolda. Derföre har det också alltid varit förenadt med en viss svårighet att intränga i densamma eller ens komma den rätt på spåren; och, ju mer upplysningen spridits, ju färre de mörka vrår blifvit, dit den kunnat draga sig undan, dess sällsyntare har det ock blifvit att påträffa någon af de mera invigde adepterne, af dessa som icke inskränka sig till ett blott passivt underlåtande af vissa saker, utan idka vidskepelse såsom medel för positiva verkningar, och om hvilka vår allmoge så betydelsefullt säger att de »kunna mer än sitt far-vår», menande dermed att de kunna »läsa», »mana» och »signa». Så mycket intressantare blir hvad som kunnat, och möjligen ännu kan, räddas undan den glömska, som sannolikt i en icke aflägsen framtid skall begrafva detta, liksom annat fornt. Redan för öfver hundra år sedan hade denna tanke vaknat här i Sverge, och åren 1750 och 1752 försvarades i Uppsala under den i så många afseenden berömlige Ihres presidium en afhandling i två häften »De superstitionibus hodiernis ex gentilismo residuis», om hvilken man endast kan beklaga att den tlllämnade fortsättningen aldrig lät höra af sig. Och år 1872 utkom i Aalborg ett häfte »Signeformularer og Tylleråd», på ett synnerligen förtjenstfullt sätt utgifna af M. Lorenzen efter fyra jutska handskrifter från förra och begynnelsen af detta århundrade, hvilka handskrifter i tiden tillhört verkliga practici. Några utdrag ur dessa båda arbeten må här meddelas.

För att fördrifva tandvärk anbefalles i Jutland att läsa följande bön med 3 pater noster och 3 ave Maria 3 gånger öfver stället, när pinan och värken är som svårast, hvarjämte man skrifver den fastande och hänger den om halsen:

Virgo es egregia!
Pro nobis, sancta Appolonia,
funde preces ad Dominum,
ne propter multitudinem criminum
vexamen doloris dentium
nobis sit semper perpetuum. Amen.»

eller ock:

»O deus, qvi beatam Appoloniam dentibus excussis tandem triumphatricem fecisti, tribue mihi, ut ejus mortis intercessione a præsente dentium dolore omnino liberer per eum, qvi venturus est judicare vivos et mortuos et seculum per ignem. In nomine p. † f. † s. s. † Amen».

eller ock:

»Du hellige Jomfru Appolonia,
som af Tandvee stor Pine leed,
blev dog omsider karsk og sund
og forlöst udi saa kort en stund;
bed du for mig til Jesum Christ,
saa bliver jeg fri for Tandvee vist,
i denne Dag og i dette Aar
og alt saalenge Verden staaer,
ved den, som vil komme at dömme de levende og døde
og Verden opbrænde med Ilden den røde.
I Navn Gud Faders, Søns och hellige Aands. Amen.»

Den heliga Apollonia led martyrdöden i Alexandria under kejsar Decius år 249 och ansågs, samt anses väl ännu af katolske troende, god att åkalla mot tandvärk, såsom den der sjelf visste huru den käns, enär, efter hvad legenden förmäler, hon fick alla sina tänder sönderslagna af de ursinnige förföljarne. Troligtvis har den här ofvan intagna latinska versen från början tillhört gudstjensten, emedan den nästan ord för ord lika lydande finnes upptagen som antifoni i en handskrifven fransk »tidebok» (livre d'heures) från 1400-talet. I dessa tre besvärjelser är det således katolicism som spökar; den följande deremot har högre anor och går otvifvelaktigt tillbaka till en hedendom, som kanske är ännu äldre än Åsatron.

»Hisset seer jeg det himmelske Nye,
Kongens Søn af Sky.
Han siger, at den Orm er død,
og det onde Blod, Vedske eller Flod er forødt,
som i mine Kinder, Gummer og Tænder brød. Amen.
Hisset seer jeg den himmelske Hjort
med sine Tacker tou,
men aldrig faaer Hjorten Tacker 3,
og aldrig faaer jeg tandverk,
i denne Stund eller i dette Aar
og ey saalenge Verden staaer.
Guds ord, Amen.
I Navn Gud Faders † Søns † og hellig Aands † Amen.»

Enär det alltid är ett guddomligt väsende, ondt eller godt, hvars kraft tages i anspråk för besvärjelsen, häntyda dessa verser, såsom också redan Lorenzen anmärkt, på en gammal måndyrkan, eftersom det himmelska ny, kungens son af sky, och den himmelske hjorten med sina två horn (Takker) väl icke kan beteckna något annat än månen; och enär eddorna icke veta något om en dylik föreställning, går densamma sannolikt längre tillbaka i tiden än de. Slutorden behöfva aldeles icke besvära oss: de passa till det föregående som en ny klut till en gammal klädning och visa sig tydligen som ett senare påhäng. Icke häller är detta det enda tillfället, då en gammal hednisk besvärjelseformel, så att säga, ömsat skinn och blifvit kristnad; här följer en annan mot benbrott, hvilken finnes upptecknad för Danmark af Thiele (Danmarks folksagor, III, s. 530 och 531) och för Sverige af Ihre och som vid första påseendet förefaller så kristlig som möjligt. Den danska formeln lyder:

»Jesus red sig till Heede
der red han syndt sitt Foleben.
Jesus stigede af og lægte det.
Jesus lagde Marv i Marv,
Jesus lagde Ben i Ben,
Jesus lagde Kjød i Kjød,
Jesus lagde derpå ett Blad,
at det skulde blive i samme Stad.
I tre Navne o. s. v.»

I Sverge brukades »at læsa emot vree» på följande sätt:

»Jesus red på sin fåla,
Hans fåla vred sig;
Satte led mot led,
Sena mot sena,
Blod mot blod
Lade la i la,
Bot som åt är gordt.»

Denna senare formel är tydligen något förderfvad i jämförelse med den danska.

Men båda igenkännas i den ena af de s. k. Merseburger Spräche, hvilka finnas nedskrifna redan i 10:de århundradet, dock att lydelsen i svensk öfversättning blir följande:*

»Phol och Wodan foro till skogs.
Då vardt på Balders fole
hans fot ledvriden.
Då kvådo galdrar Sinthgunt
och Sunna hennes syster,
Då kvådo galdrar Frigg
och Fulla hennes syster.
Då kvad galdrar Wodan,
som han väl kunde
så för benbrott,
som för blodvred,
som för ledvred:
ben till ben,
blod till blod,
led till led,
såsom voro de limmade.»

Här är det icke längre Jesus som är ute och rider, utan här besjunges ett äfventyr, som händt de gamle Åsagudarne. Sedan de fyra gudinnorna först utan framgång försökt sig, ehuru det eljes är kvinnorna som befatta sig med läkekonsten, botar Oden Balders fole med galdr, och uppläsandet af sången botar sedan äfven andra ledbrutna ök, ja till och med menniskor. Denna formel tyckes för öfrigt hafva haft en utomordentlig spridning, ty den anträffas icke blott i Tyskland och Skandinavien (jämväl Norge), utan äfven i Skottland, Estland och Finland (man påminnes åtminstone derom på ett ställe i Kalevala), ja den berömde tyske lärde d:r A. Kuhn har till och med trott sig kunna uppvisa den i de indiska Veda-böckerna.

För denna sista formel har en tillfällighet åt oss bevarat fullt bevis om ursprungliga förhållandet dermed. Att fastställa detta har sig deremot icke så lätt med åtskilliga andra, som visserligen ge sig ut för att vara kristna, men om hvilka det oaktadt det torde vara tillåtet att hysa tvifvel. Se här t. ex. något att »läsa», när en person blifvit »gasta-kryst»:

Vår Herre Chrest å Santa Pehr
de gingo seg den väjen fram,
så möter dem en döer man,
då sa Vår Herre å Santa Pehr
te den döa mannen:
»Hva ska du gå?»
— »Ja ska gå te N. N.»
— »Hva ska du där?»
sa Vår Herre å Santa Pehr.
— »Ja ska krysta honom, så hierta-blo'et ska rotas.
(Ja ska skava kött å bryta ben).»
— »Näj, dä ska ja förväjra däj;
Ja ska lägga deck undo ståck å stojin,
så at du ska göra ingen man mojin.»

Uppteckningen är ursprungligen gjord af Carl von Linné under hans resa på Gotland. — En annan formel, som nytjas att »läsa bort qvesan», lyder sålunda:

Vår Herre Christ och Sancte Pehr
gingo vägen fram,
så mötte de Qvesan;
så frågar Vår Herre:
»Hvart ska du gå?»
— »Jag skal gå i en man-(qvin-)hand.»
— »Nej», svarar Vår Herre:
»Du skal gå i den skog der ingen bor,
i den sjö der ingen ror,
och under en jordfast sten,
och icke göra denna mannen (qvinnan) mehn.»

I denna formel tyckas oss de fyra sista verserna hafva en viss prägel af ålderdomlighet, som väl skulle kunna tillhöra en tid, hvilken låge bakom kristendomen. Då skulle i densamma, liksom till äfventyrs ock i den näst föregående, »Vår Herre Christ och Sancte Pehr» hafva tagit arf efter äldre personligheter; men hvilka? Och hvar i allmänhet finna en lösning af dessa och dylika gåtor? Innan vi öfvergå till ett besvarande af denna fråga, må det tillåtas att anföra ännu några besvärjelser, hvilka väl icke bestämdt kunna uppgifvas som hedniska, men icke häller bära en kristlig prägel, och som i alla händelser böra intressera oss som minnen af »en öfvervunnen ståndpunkt». Har någon råkat ut för »skott, trollskott» och dylikt, så läses:

* Urskriften plägar upptagas i alla forntyska krestomatier; den läsning, som legat till grund för öfversättningen här ofvan, återfinnes i Müllenhoffs och Scherers *Denkmäler deutscher Poesie und Prosa aus dem VIII—XII Jahrhundert.*

Det kom tre Finnar östan över land,
de gorde åt Hotskott, Trollskott, Hiertskott,
Lapskott, Helskott, Tarmskott.
Jag skall göra åt alla de skott jag kan
i namn o. s. v.»

Att »läsa» bort Knarren (förmodligen en sjukdom), sker med följande ord:

»Gud skop mannen (qvinnan),
hin onde Knarren;
den samme som mannen (qvinnan) skop,
han göre för Knarren bot.»

Att »mäta blema af öga» kan gå för sig med följande vers:

»Jag mäter ut blema,
jag mäter ut agn,
jag mäter ut porsk,
och jag mäter ut sand.»

Formeln för att stämma blod, som i mer än ett afseende är särdeles märklig och af hvilken en svag återklang förnimmes i en jutsk formel för att fördrifva råttor och möss (Lorenzen n:o 30), lyder sålunda:

»Du röder, du röder, så röder skal du stilla stå,
som en domare står i helvete,
som vet rätt och dömer orätt;
Du röder, du röder, så röder skal du stilla stå,
som en målnare står i helvete,
som vet rätt och mäter orätt;
Du röder, du röder, så röder skal du stilla stå,
som en bagare står i helvete,
som vet rätt och väger orätt;
Du röder, du röder, så röder skal du stilla stå,
som en qvinna står i helvete,
den sin råck om Lördagen icke låter stilla stå,
sedan sabbaten är inne.»

Det anförda må göra till fylles. Deraf framgår bland annat, att vidskepelsen kan vara sig lik i vidt skilda land, om nämligen de haft en gemensam äldre religion, likasom att hvad som är vidskepelse i det ena landet, kan samtidigt alls icke vara det i ett annat, der den äldre religionen ännu är vid fullt lif. Hos oss skulle t. ex. den bli hjertligt utskrattad, som vid påkommande tandvärk läste upp den latinska versen till helga Apollonia, men i Sydtyskland och Frankrike vore en dylik åkallan fullkomligt i sin ordning, och i allmänhet återfinnas i protestantiska land en mängd föreställningar och bruk från den katolska tiden, hvilka i dessa land numera betraktas som vidskepliga, medan de i andra, som ännu hylla katolicismen, naturligtvis anses på helt annat sätt. Ja, liksom vid gräfning för uppförande af grund till en ny byggnad det stundom händer, att man anträffar lemningar från en äldre tid, och under dessa åter andra från en ännu äldre, så hafva vi funnit att under det jämförelsevis unga lagret af katolsk vidskepelse kunna påträffas ännu äldre af hednisk art. Å andra sidan är det gifvet att öfvertron icke har samma omfång och spridning till alla tider, utan att ett äldre slägte härutinnan har en hel hop bruk och föreställningar, som icke gå i arf med den öfriga kvarlåtenskapen, utan begrafvas med de döde, så att det nu t. ex. torde vara ofantligt mycket svårare än för hundra år sedan att från lefvande läppar få höra något enda af de nyss anförda signerierna. I detta hänseende har det sitt egna intresse att gifva akt på huru den så att säga officiela öfvertron, den enda som med någon grad af säkerhet kan kontrolleras, minskats i tidernas längd, alt ifrån Luther, den store reformatorn sjelf, ända ned till våra dagar. Låtom oss t. ex. höra Luthers åsigter i detta ämne.

Det är i synnerhet i sina predikningar öfver tio Guds bud för menigheten i Wittenberg som Luther omständligt och populärt framstält alt hithörande. Några menniskor, säger han der vid förklaringen af första budet, äro så grofva och oförståndiga, att de låta sig drifvas omkring af djefvulen icke på alvar, utan på skämt, såsom spåmän, teckentydare, trollkarlar, signare och alla vidskeplige. Han genomgår de olika »sekterna och ordningarna» efter menniskoåldern. Under ungdomen komma de, som med vissa ord och tecken besvärja svärd, pil, bössa och allahanda järnvapen, så att de derigenom hvarken i krig eller annorstädes kunna såras, och Luther har sjelf sett en yngling, som satte ett bart svärd mot blotta kroppen och tryckte derpå af all makt, så att fästet böjde sig mot spetsen, utan att han ändock gjorde sig något ondt. Hit räknas vidare de, som förstå sig på att upplösa dylik »hårdhet», att med bokstäfver och andra tecken på ett glas, som lägges i eld, tvinga flickor till kärlek, att med vigvatten och vissa böner finna ett ägg i en myrstack,

hvilket gör den som bär det på sig osynlig, m. m. I den andra eller mansåldern är det företrädesvis kvinnorna, som låta förleda sig till djefvulens gerningar af «oordentlig», d. ä. för långt drifven kärlek till sina barn eller till timligt godt. Hit höra de som med svartkonst fördrifva hvarjehanda sjukdomar från barn, som skydda kreatur och jordens frukter från skada af onda djur, eld eller vatten, som akta på ord, tecken och foglalåt, äfvensom dagväljare, d. ä. sådana som gifva akt på vissa så kallade egyptiska dagar, hvilka förmenas vara lyckosamma för resors anträdande, byggnaders och andra göromåls begynnande, m. m., samt till sist de som befatta sig med astrologien, om hvilken Luther med sin vanliga kärfva godmodighet säger, att hon gerna ville vara en vetenskap, om hon för medfödd narraktighets skuld kunde komma dertill. Den tredje åldern är de gamla käringarnas och häxornas, m. fl., de der göra förbund med hin onde och på sådant sätt kunna medelst trolleri göra folk blinda, lytta och lama, förderfva deras ben och aldeles döda dem eller laga att de nödgas tvina bort i lång och obotlig sjukdom: »sådana har jag sett många», tillägger Luther helt trohjertadt. Till dessas konster hör vidare att åstadkomma åska och oväder, förderfva frukten på marken, döda kreatur, stjäla mjölk, smör och ost, mjölka boskapen öfver en tröskel, yxa eller handduk, att utforska hemliga ting medels en krystall, nagel eller signadt benskaft, fastän de icke kunna åstadkomma detta utan att ställa oskyldiga barn och jungfrur i en ring, på det den onda gerningen åtminstone må få skenet för sig, ehuru de ändå sällan lära lyckas. Mycket annat att förtiga, som noga uppräknas. Om detta alt var det Luthers tanke, att man kan tro både för litet och för mycket. De tro för litet, som hålla före att häxor och troll icke kunna ställa till oväder samt orsaka skada på menniskor, djur och egodelar; ty det kan fullväl bevisas ur den heliga Skrift, att djefvulen nog förmår alt detta, om Gud tillstädjer honom det. Deremot tro de för mycket, som mena att häxorna kunna förvandla sig till kattor eller andra gestalter och nattetid fara på gästabud, eller att de kunna sätta sig på en kappa och så fara åstad, eller skaffa mat och dryck från aflägsna ställen, eller som inbilla sig att djefvulen kan skaffa dem en tjenare i menniskoskepnad (en faustisk famulus), eller att man kan se något i en kristall, i elfenben eller i nageln på handen. Alt sådant är visserligen djefvulstyg och satans konster, det ock, men likväl så till förståendes att det icke är ren verklighet, utan endast synvilla och bländverk. Blocksbergs- och Blåkullafärderna hade således icke i Luther någon troende, utan han anför, tvärtom, flere exempel till bevis för att sådana personer, som förmena sig hafva varit med på dylika tillställningar, i sjelfva verket under hela tiden äro lekamligen tillstädes i sina hemvist för dem, som der gifva akt på dem.

Luther öfvergår dernäst till frågan om helgonens dyrkan, och här blir han först rätt vältalig. Man anropar helgonen endast om timligt och jordiskt godt, icke om det heliga sinnelag som utmärkt dem, och, ehuru Augustinus visserligen kan ha rätt att ett sådant åkallande icke är aldeles fördömligt, eftersom det i alla fall är bättre att anropa helgonen än hin onde, så är det dock ett klent beröm att icke vara from annat än i jämförelse med de allra värsta. Det vissa är att helgonen icke åkallas annat än om man har värk i ett ben, eller ondt i hufvudet, eller inga pengar mer i pungen, och att i allmänhet man umgås med helgonen så, att man icke blyges att tilldela dem sådana jordiska sysslor, som vore de våra drängar och gesäller. Sålunda anlitas St. Anton mot ros, St. Sebastian äfvensom St. Mårten och St. Roch mot pest, St. Velt (Valentin) mot fallande sot (efter Luthers mening blott derföre att enligt tyskt uttal namnet Valentin låter något lika med *falla*, liksom troligen af samma skäl det är St. Vincentius som duger att *finna* reda på förlorade saker), St. Kristofer mot bråddöd, St. Lars mot eld och eldsvåda, St. Veit mot danssjuka; St. Erasmus ger rikedomar och är derför alla girigbukars patron; St. Ludvig har en gång i sitt lif gjort ondt öl godt, altså måste han nu, då han är död och salig, vara vår bryggare; St. Vendelin är herdarnes helgon, och mot vargar nyttigare än alla hundar. Af heliga kvinnor är S:ta Anna oss kär, emedan hon icke kommer tomhändt, utan medför mycket gods och pengar; S:ta Barbara anropas, att man ej

må dö utan sakrament, liksom hon är god att tillgå i barnsnöd; S:ta Juliana och S:ta Otilia äro ögonläkarinnor; S:ta Apollonia hjelper mot tandvärk; S:ta Scolastica råder öfver åskan. Ja, hvarje handtverk har sitt särskilda helgon; guldsmederne ha St. Eulogius, skomakarne St. Crispin och St. Crispinianus, klädesväfvarne St. Severus, målarne St. Lucas, läkarne St. Cosmus och St. Damianus, juristerne St. Ivo, studenterne S:ta Catarina och kanske äfven Aristoteles, etc. etc. »Så att med dylikt skräp det vidskepliga missbruket rent af blifvit af oss kristna ånyo infördt, och den skocken uppställes af alla gudar, som romarne fordomdags dyrkade i Pantheon-templet.»

Detta var Luthers åsigter. På hvad ståndpunkt man här i Sverge icke blott under reformationstiden, utan ännu långt senare befann sig i dessa och dylika stycken, derom vittna tillräckligt de fasansfulla häxeriprocesserna under senare delen af Karl den elftes regering; derom vittna ock de läror, som under olika tider ansetts böra inskärpas hos den uppväxande ungdomen. I ärkebiskop Svebilii katekes heter det t. ex. i svaret på 23:e frågan, att afgudadyrkan kan ske »på åtskilligt sätt: Såsom tå man tilbeder solen, månen och himmelens här, Änglar, afsomnade helgon, helgonens beläte och aflefwor; eller, söker hielp af diefwulen och hans wärktyg, såsom trollpackor, löfjerskor, skogsrå, siörå, tomtegubbar och mera sådant»; och på frågan (n:o 36) hvad det är att bruka trolldom, svaras: »Thet är icke allenast genom diefwulens hielp at skada sin nästa, utan ock, genom widskepelse missbruka GUDs Ord och namn, til at fördrifwa siukdom ifrån menniskor och boskap, giöra sig hård, utransaka förborgade ting, och mera sådant.» Här var ingen tvekan om att ju alt detta verkligen förhölle sig sålunda. Det var derföre onekligen ett stort framsteg, när Lindblom (år 1810) i sin omarbetning af den svebiliska katekesen dels utmönstrade hela skaran af troll, rån och tomtegubbar, dels inflickade ett par ord, hvarigenom trolldomsväsendet framstäldes såsom ett bedrägeri, och den dit hörande kunskapen såsom endast föregifven. Ännu klarare och sannare utvecklades detta af J. O. Wallin, den tredje af våra ärkebiskopar som utgifvit en katekes (1835); på frågan (n:o 34) hvad det är att missbruka Guds namn till vidskepelse, svaras nämligen: »Det är att dårligen tilltro sig eller bedrägligen föregifva sig kunna i Hans namn eller med Hans ord åstadkomma utomordentliga verkningar i sinneverlden; eller utransaka det förborgade och erhålla det man åstundar genom andra än naturliga och tillåtliga medel.» Men Wallin är icke längre tidens man; tvärtom anses han på vissa håll som en kättare, hvilken endast undseendet för hans en gång innehafda ställning som svenska kyrkans primas hindrar att öppet utmärka som sådan. Visst är att den sista katekeskommissionen icke i sitt förslag upptagit den Wallinska, lika enkla och lättfattliga som sanna förklaringen, utan i stället nöjt sig med att säga svaret på den 22:a frågan, att Guds namn missbrukas särskildt när man brukar det till onda önskningar, svordom, vidskepelse, lögn och bedrägeri. Ligger i denna korthet, som, det må villigt erkännas, medgifver den Wallinska utläggningen lika väl som den gamla svebiliska, ett accepterande af den förra eller en återgång till den senare? Vi veta det icke; endast det veta vi, att ingenting hindrar att anse den ena möjligheten lika stor som den andra.

Hvad betydelse har nu vidskepelsen för vår tid? I en mening vilja vi gerna hoppas så liten som möjligt, nämligen i den mening att vidskepelsen som en verklig, alvarlig, ofta hemsk och förfärlig aktualitet icke längre har något att betyda, enär hvad som ännu finnes kvar deraf i det dagliga lifvet på det hela taget kan anses vara mycket oskyldigt, ja, noga taget, till och med löjligt. Men hvad som upphört att vara aktualitet, det faller inom historiens område, och för historien är alt material af vigt, som bidrager att sprida ljus öfver mensklighetens utveckling. Det gäller om denna mensklighet i dess helhet hvad Paulus en gång sagt i ett kapitel, som utgör en af de herrligaste perlorna i den heliga Skrift, att hon här i tiden ser Gud endast genom en spegel i dunkel bild. Men spegeln är icke alltid densamma: ett nytt slägte åtnöjes icke med det gamla glaset, utan kastar bort det och skaffar sig ett nytt för att i det se bilden klarare. De gamla skärfvorna åter — hvad blir det af dem? Somliga gå förlorade; somliga samlas och vårdas af skumögda menniskor,

som icke kunna fördraga det klarare ljuset och som genom dessa dunkla fragment få en åsigt af Gud och verlden, hvilken just ligger till grund för hvad vi här ofvan i några flyktiga drag sökt teckna som *vidskepelse;* ännu andra slutligen uppsamlas af personer, de der med all flit söka att befria dem från sådana främmande tillsatser, som i tidernas längd fäst sig dervid, att ordna och sammanpassa dem som höra tillhopa, för att, om möjligt, få syn på huru menskligheten under skilda tider betraktat de högsta och heligaste föremål, och sålunda låta dessa spridda bitar tjena som material till *den jämförande religionsvetenskapen.*

V. Edv. Lidforss.

Böcker och kärlek.

När stum du sitter vid ditt arbetsbord
Och glömmer för en bok den vida jord,

Och hon, som blef ditt allt, sig smyger då,
Att sina armar om sin älskling slå,

Så säg ej buttert: lemna mig i fred!
Nej, lemna boken, du, och gör så med!

Ty gråa luntor har du alla dar,
Men ej du vet, hur länge hon är qvar,

Och mången man, som sitter ensam nu,
Så gerna ville störas just som du.

Låt kärlek måla permeboken full
Med miniatyrer, skinande i gull!

Då skall, du arme, om ditt hem blir tomt,
Den gamla boken stråla helgonfromt,

Och just på sidan, der du stördes då,
Ett englahufvud vinkande skall stå.

C. D. af Wirsén.

Sport.

Det stigande intresse, hvarmed allmänheten under de senast förflutna åren åskådat den svenska sportens pånyttfödelse, har gifvit anledning till följande lilla afhandling, som är afsedd att i några få drag skildra sportens uppkomst och utveckling här i landet. Från början en främmande planta, har det fordrats flere upprepade försök och nära ett halft sekels arbete innan den blifvit acklimatiserad i den svenska jorden. Om vi nu i denna afhandling till en början komma att något sysselsätta oss med utländska förhållanden, så har det skett för att genom flere exempel visa, huruledes man i andra länder gått tillväga på fullt enahanda sätt som här i Sverige, samt med stöd af dessa länders föredömen så mycket mera förtröstansfullt öfvergå till en granskning af våra egna förhållanden.

Det ligger onekligen en skenbar motsägelse uti det förhållande, att under vår tid, som allmänt anses vara ett materialismens tidehvarf, i nästan alla civiliserade länder, *sporten* och dermed i samband stående industrigrenar slagit allt djupare rötter samt allt mera börjat öfvergå till en ingalunda ovigtig del af nationens vanor och offentliga förströelser. Det mest slående exemplet härpå lemnar oss England, der penningeförgudning väl får anses stå högre än inom någon annan europeisk stat, men der äfven knappast någon provinsstad af andra och tredje rangen saknar sin kapplöpningsbana eller sin cricket-klubb. Ifrån denna lyckliga ö, der de tvänne grundvilkoren för sportens uppblomstring, kapital och täflingslust, i rikt mått förefinnas, har äfven smaken för sportöfningar spridt sig öfver hela verlden, deruti betydligt underlättad af nutidens snabba kommunikationer, som sätta folk från de mest aflägsna länder i en beqväm och hastig förbindelse med hvarandra. Amerikanaren förde med sig öfver Atlanten moderlandets

seder och bruk, och Australien lärer vara riktigt »det förlofvade landet» för kapplöpningar. Icke ens Indiens mördande klimat kunde qväfva hågen för engelsmannens favoritnöje, utan parforce-jagter och kapplöpningar intaga ett synnerligen vigtigt rum bland de tidsfördrif, hvilka bilda kärkomna afbrott i det enformiga lifvet vid Ganges' stränder.

I Frankrike hade sporten under *l'ancien régime* antagit en helt annan karakter än på andra sidan om kanalen. I Fontainebleau's förtjusande skogar jagade man med pomp och ståt, i allongeperuk och guldgalonerad sammetsfrack, med mycket buller och bång, men detta var egentligen ett nöje för majestätet och dess hofmän, samt ansågs i alla afseenden vara ett privilegium för den höga aristokratien. Det var egentligen det andra kejsardömet förbehållet att i detta afseende öfverföra engelsmännens praktiska ideer, och det utsäde, kejsar Napoleon den tredje härvidlag gjort, har i Frankrikes jordmån burit rika frukter. Redan under hans regering lyckades det grefve de Lagrange att i England eröfra »turfens blåa band» och genom denna seger realisera en hästuppfödares djerfvaste förhoppningar. Kom så det Franco-Germaniska kriget hvilket krossade så många planer och beräkningar, och splittrade de franska kapplöpningsetablissementen, med undantag af de få, hvilka lyckats rädda sig öfver kanalen. Icke förthy, och liksom genom ett underverk, reste sig ånyo den franska hästafveln ur spillrorna af det fallna kejsardömet, och i stället att förete bilden af en fullständig ruin, står den nu, 3 år efter den katastrof hvilken hotat densamma med förintelse, på en så hög ståndpunkt att de franska sportsmännen till och med i England mötas af det erkännandet att hafva lyckats, som en engelsk författare säger, »*to breed first-class animals from inferior elements*».

Det slugt beräknande Preussen har härunder icke heller varit overksamt. Ehuruväl redan i början af århundradet flere rikare magnater, såsom hertigen af Augustenburg, grefve Hahn och baronerne Biel, m. fl., varmt intresserade sig härför, torde dock kunna påstås att uti detta militäriska land, de militära skälen varit de hufvudsakligast bidragande att helt hastigt förhejlpa de tyska sportförhållandena på en sjelfständig ståndpunkt, och Bismarcks ord »*Wenn Deutschland erst im Sattel sitzt — reiten wird es allein*», skulle måhända ganska troget återgifva de motiv hvilka föranledt eller åtminstone kraftigt underhjelpt den tyska sportens förvånansvärdt hastiga utveckling.

Vare härmed hur som helst; Tyskland kan i detta fall, såsom i så många andra, vara oss en förebild huru institutioner kunna uppstå och ega bestånd äfven på en plats der det till en början kan tyckas att de nödvändiga vilkoren för deras naturliga utveckling saknas.

Vårt lands afskilda läge, forna tiders tröga kommunikationer samt brist på företagsamhet, torde mer än någonting annat få anses hafva varit orsakerna, hvarför lusten för sportöfningar först på allra senaste tid lyckats här vinna fast fot. Visserligen hafva redan under första hälften af innevarande sekel några enstaka fall förekommit, hvilka liksom häntyda på en vaknande håg derför, men då dessa försök icke grundade sig på den enda basis, hvarpå det åtminstone här i landet kunde vara möjligt att för dessa täflingar räkna på någon kontinuitet, nämligen hästafvelns förbättring, utan egentligen endast utgjorde ett nöje för några rikare och förnämare individer, så hade det icke fordrats någon spådomskonst att förutse hela systemets sotdöd, så snart ett fåtal för saken intresserade män upphört att dermed personligen sysselsätta sig. Så skedde äfven, och man kan endast förundra sig öfver att grefve von Fersen lyckats uppehålla ett, visserligen under de sista åren temligen ljumt, intresse för kapplöpningarne, till dess att hans död betecknar slutstenen för »Patriotiska föreningens för Sveriges hästkultur» verksamhet. Föreningens handlingar innehålla ej ett ord om huru den upplösts, ej heller om orsakerna dertill; den har icke ens sjelf dekreterat sin upplösning, utan helt enkelt upphört att existera, då den sammanhållande handen släppte sitt fasta tag, då den lifgifvande principen, här representerad af en enda man, icke mera fanns till.

Redan innan »Patriotiska föreningen för Sveriges hästkultur» såg dagens ljus, hade den första offentliga kapplöpningen i Sverige egt rum vid Göteborg år 1810, och ehuru inga fullt säkra uppgifter härom

kommit till efterverldens kännedom vill det likväl tyckas som om det lyckats att derstädes hålla kapplöpningarne vid lif ända till 1814. Staden beboddes då, som nu, af många engelsmän bland hvilka särskildt en viss m:r George Hebden skall hafva varit den som mest passioneradt hängaf sig åt detta sin nations favoritnöje. Den första kapplöpningen egde rum som sagdt 1810, och enligt en uppsats i Norings »Tidskrift för hästvänner och landtmän», tredje årgången sid. 84, skall dåvarande kronprinsens och dess höga gemåls första besök i Göteborg hafva tagits till anledning för denna, då ännu här i landet okända märkvärdighet, med anledning hvaraf Noring i sin tids stil håller ett svassande loftal öfver staden Göteborg och dess invånare, hvilka berömmas »att icke hafva låtit smitta sig af denna med öfverhand tilltagande *vis inertiæ,* som Gunå's! vidlåder hela Nationen vid företagandet af nya inrättningar af hvilka andre än stiftarne kunna hafva någon fördel». Om sjelfva högtidligheten är han deremot icke i tillfälle att lemna oss några detaljer, endast att betydliga priser voro subskriberade, hvaribland en pokal af guld och en af silfver, att ansenliga vad höllos, samt att åskådarnes mängd var ofantlig och det allmänna deltagandet lifligt. Löpningarne försiggingo på exercisheden. Den förnämste segraren skall hafva varit m:r Hebden's »Thunderer» en importerad engelsk halfblodshunter, och finnes hela herrligheten förevigad uti en *Song on the Swedish Turf, by W. D. Wilkinson, Esq.*

År 1830 den 16 April stiftades i Stockholm »Patriotiska föreningen för Sveriges hästkultur», hvilken hade till uppgift samma sträfvanden som det 36 år senare stiftade »Allmänna Svenska Kapplöpnings-sällskapet». Själen uti densamma var grefve Hans von Fersen, hvilken äfven valdes till föreningens sekreterare. Ordförande var grefve Magnus Brahe. En annan för föreningens sträfvanden särdeles verksam direktionsledamot var dåvarande sekreteraren i stuteri-öfverstyrelsen, Alexis Noring, hvilken genom ett outtröttligt nit, inköp af ädel hästmateriel från utlandet, äfvensom genom flere tidskrifters utgifvande, väckt uppmärksamheten på dessa för landtkulturen så vigtiga ämnen. Sjelf en varm ifrare för den ädlare hästafveln deltog Noring personligen såsom ryttare i flere kapplöpningar och red vid flere tillfällen den segrande hästen, såväl i Sverige som utomlands, såsom 1834 vid Güstrow i Mecklenburg, 1835 vid Augustenburg på en svensk häst, samma år vid York i England o. s. v. Dåvarande kronprinsen, sedermera hans maj:t konung Oscar I, intresserade sig mycket för föreningens sträfvanden och hans kongl. höghet deltog äfven aktift i kapplöpningarne, såsom hästegare åtminstone, på Stockholmsbanan, der hans hästar vanligen redos af kornett Broström, någon gång äfven af grefve von Düben. Främst af alla såsom ryttare och lyckligast såsom hästegare var emellertid dåvarande löjtnanten R. Tornerhjelm, hvilken såväl på de svenska, som de danska och tyska banorna skördat triumfer, allt för många att här uppräknas. Få hafva här i landet så verksamt som han deltagit i dessa täflingar, men också skördar han i en framskriden ålder sportsmannens välsignelse, en oförsvagad helsa, och när man ännu vid Helsingborgs kapplöpningar ser Allmänna Svenska Kapplöpningssällskapets ordförande till häst på banan, så förundrar sig ingen öfver att han i unga dagar såsom ryttare uppnåddes af få, öfverträffades af ingen.

Patriotiska föreningen hade till en början att glädja sig åt en så liflig samverkan mellan sina medlemmar, att den redan följande år kunde föranstalta kapplöpningar såväl i Stockholm, som i Helsingborg, hvilka beskrifvas såsom mycket lyckade.

Emellan förhållandena då och sedermera på 60-talet förefinnes mycken likhet; samma otåliga intresse hos några få, och samma likgiltighet från deras sida, hos hvilka man till följe af deras ställning i samhället trodde sig kunna påräkna det lifligaste deltagandet. Grefve Gustaf Löwenhielm klagar uti ett bref till grefve H. von Fersen, dateradt Paris den 16 Febr. 1831, att till följd af de för handen varande förhållanden »bli stuteri-direktions-ledamöter riktiga stuteri-kungar, och sålunda är det att anse som Guds dom när de hitta på att icke förstå stuteri-väsendet; ty insurgera sig och göra barrikader kunna de fattiga hästarne icke: hvarjemte den boten alltid är värre än soten».

»Och när det är så vulit, så är associations-systemets användande af enskilta ett medel som, alltid välgörande, i en casus

som den närvarande är det enda användbara.»

Emellertid tyckes patriotiska föreningen att börja med hafva arbetat både väl och lyckligt, ty redan år 1831 stiftades en Provincial-förening i Jemtland, som föranstaltade sina första täflingar, i såväl galopp som traf, den 5 Juli samma år å Frösö lägerplats i närheten af Östersund.

En annan provincial-förening stiftades i Skaraborgs län den 23 Juni 1833, vid hvilket tillfälle dess första kapplöpning egde rum å Axevalla hed. Under de följande åren förlades deremot kapplöpningarne till Sköfde, der de höllos samtidigt med den hvarje höst förekommande stora remontmarknaden och lära hafva lockat en stor mängd åskådare, samt vunnit mycken popularitet inom provinsen.

Redan år 1835 tyckas dock föreningens ledamöter inom Skåne önskat bilda ett särskildt af kommiterade i Stockholm oberoende sällskap. Detta motarbetades väl till en början af många och goda skäl, men då sedermera, efter hvad det tyckes år 1838, Patriotiska föreningens verksamhet upphörde, och samtidigt dermed förmodligen äfven provincial-föreningarne i Jemtland och Vestergötland, konsoliderade sig den skånska filial-afdelningen till ett särskildt sällskap, hvilket ännu under en följd af år uppehöll kapplöpningarne der uti provinsen.

Grefve Hans von Fersen afled den 15 April 1839. De bland hans efterlemnade papper befintliga »Patriotiska föreningens för Sveriges hästkultur» handlingar och räkenskaper gå ej längre än till 1838, hvadan det tyckes vara sannolikt att föreningen kort derefter upplöstes.

Då kapplöpningsprincipen efter en nittonårig skendöd ånyo år 1866 återväcktes till lif, hvilka voro de medverkande orsaker som bidrogo till att den svaga plantan ej genast föll ett offer för okunnighetens och fördomarnes skoningslösa ifver, utan tilläts att uppväxa till en kraftfull telning, utgörande sina vårdares stolthet och förhoppning? Rikedom och makt stodo ej vid den späda varelsens vagga, den stora allmänhetens välvilja och den okunniga hopens sympatier ledsagade ej dess första stapplande steg, de stora organen för frihet och upplysning gjorde allt sitt till att förqväfva dess utveckling och inhölja i mörker dess framtid. Hvad var då anledningen till att denna styfmodersblomma på den karga svenska jorden ej frös till döds under likgiltighetens frostbitna hånleende? Helt enkelt den omständigheten, att stora sanningar aldrig dö, om de än tillfälligtvis råka i glömska. Bidragande omständigheter voro utan tvifvel de inom landet lättade kommunikationerna, som möjliggjorde samverkan mellan det lilla fåtal redan från början den goda saken principielt tillgifna personer, hvilka voro spridda här och der i landet. En ännu större anledning torde få anses hafva legat uti utlandets, och särskildt Preussens exempel. Preussen var af alla de länder, hvilka gjort något egentligt framsteg uti sin hästafvel och sin sport i öfrigt, det som var oss närmast; dess förhållanden voro mest lika våra egna; personer här i Sverige funnos ännu, som med sina egna ögon åsett och till och med aktift deltagit uti den tyska sportens barndomsförsök; man var ännu i Preussen hänvisad till samma resurser som våra för att höja och uppfriska sin hästafvel, nämligen importen af utländsk materiel; med ett ord, vi sågo uti Preussen ett färskt exempel i vårt närmaste granskap; ett exempel, som endast behöfde troget kopieras, för att efter all anledning gifva liknande resultat — och så greps verket an. Redan från början fullt beslutet att icke för en tillfällig framgång uppoffra systemets stabilitet, och tagande en lärdom af »Patriotiska föreningens för Sveriges hästkultur» misslyckade försök, stadfäste Allmänna Svenska kapplöpnings-sällskapet såsom sin förnämsta grundsats att dess sträfvanden alltid och under alla förhållanden skulle hafva till sitt ögonmärke den svenska sportens och hästafvelns höjande på en fullt nationel grund. Sällskapet höll sitt första sammanträde år 1866 den 28 Juni uti Lifgardets till häst ordresrum och bestod vid sitt första bildande till största delen af yngre kavalleriofficerare, hvilket skulle kunna gifva oss en osökt anledning till den sammanställning, att om preussiska regeringen ansett sig böra kraftigt understödja hästafveln för att derigenom skaffa sig ett godt kavalleri, så har i Sverige kavalleriet gifvit vederbörande en finger-

visning rörande sättet att skaffa landet en god hästafvel.

Som kapplöpningssällskapet emellertid tills vidare var hänvisadt till de obetydliga medel, hvilka genom dess mycket låga årsafgifter inflöto, så kunde någon kapplöpning samma år icke hållas, utan först året derpå, och med anledning af det stora anseende för sitt lifliga sportintresse som provinsen Skåne af ålder åtnjutit, beslöts enhälligt att den första kapplöpningen skulle ega rum i Helsingborg. Den gick också lyckligt af stapeln den 14 Juli under en tallös menniskomassas jubel, och lyckades öfver förväntan väl. Visserligen skulle en kritiker, hvars ögon icke varit beväpnade med det välvilliga öfverseendets konserver, lätt nog hafva upptäckt en och annan bristfällighet i arrangementerna, samt kunnat göra elaka anmärkningar öfver såväl hästars som ryttares kanske väl mycket om hemlifvets trefnad vittnande kondition m. m., men lyckligtvis voro »the Philisteer» endast försedde med elakhetens och okunnighetens dubbelkikare, hvadan de anmärkningar som med fog kunnat göras, uteblefvo.

Behofvet af en fack-tidning för sport och hästafvel hade redan länge varit känbart, synnerligast sedan Skånska hästföreningens tidskrift efter tvänne års verksamhet upphörde, och det var följaktligen med en verklig glädje och tillfredsställelse den sport-älskande allmänheten helsade det första numret af »Tidning för hästvänner», hvilket utkom den 12 September 1868, samt snart nog antogs såväl till »Allmänna svenska kapplöpnings-sällskapets» som till den danska »Foreningens til den ædle Hesteavls Fremme» och sedermera äfven till »Nordiska jockey-klubbens» officiela organ. Om å ena sidan en från början kanhända något ytlig bekantskap med vårt lands i många afseenden egendomliga förhållanden samt en mången gång alltför hänsynslös reformifver förledt tidningen att ofta nog inlägga en mer än önskvärd skärpa i sina artiklar, så kan å andra sidan icke frånkännas att den mer än vanligt stora skriftställareförmåga, som stått till redaktionens förfogande, med omisskännelig talent och, vi kunna numera äfven säga, med afgjord framgång förfäktat framåtskridande och praktiskt utförbara idéer, och vi måste erkänna att den polemik, som förts uti Tidnings för hästvänner spalter emellan förfäktarne af de engelska och orientaliska hästracerna, fört denna fråga till en jemförelsevis ganska hastig och grundlig utredning, samt derigenom förenat alla vänner af den ädla hästafveln kring en gemensam fana och till ett gemensamt arbete, för att derigenom med förenad kraft så mycket förr och så mycket säkrare nå ett af begge parterna med lika mycken ifver efterlängtadt mål.

En annan mäktig häfstång till sportandans höjande här, som i andra länder, har naturligtvis äfven varit det intresse, hvarmed dessa angelägenheter omfattats af herrar kavalleriofficerare, icke allenast så till vida att, såsom här ofvan är nämdt, de ursprungliga stiftarne af Allmänna svenska kapplöpnings-sällskapet hufvudsakligen bestodo af officerare utur kavalleriet, utan äfven med fästadt afseende på den beredvillighet hvarmed herrar officerare redan från första början ställde sig i ledet såsom aktift deltagande uti kapplöpningarne. Så naturligt det än må synas för mången att personer med största ifver omfatta en idé hvilken så nära sammanhänger med deras egentliga yrke, som sporten gör med en kavalleriofficers dagliga tjenstgöring, så skall säkert hvar och en som aldrig så litet känner till förhållandena inom vår armé erkänna att de sympatier, som allmänt vaknade härför, förvånande hastigt utvecklade sig, ty, sorgligt att säga, för en del år sedan fans verkligen högst ringa om ens någon smak för hvad man i afseende på ridning kallar *sport*. Man hade i det närmaste klart för sig att en professionel kapplöpare måste vara en mer eller mindre utsvulten och förderfvad skenkamp, i alla afseenden positift oduglig till tjenstehäst. Att sätta sig upp och rida på en dylik krake kunde då rakt icke falla en förståndig menniska in, och dessutom var det så godt som ett faktum att alla kapplöpare voro styfva i lederna som en 80-årig sjökapten, svåra att vända som en Roslagsskuta och för resten i hemlighet behäftade med Gud vet icke allt hvilka fel och lyten. Det fans visserligen en och annan som hyste en oklar föreställning om att långa mahnar och svansar, kroppen rund som ett sockerfastage, gången som en premierdansör m. m., till och med den grå färgen, icke voro de hufvudsakligaste, ja! kanske rent af obehöfliga egenskaper hos en utmärkt

tjenstehäst, men besvärliga nyhetsmakare ha ju alltid funnits och åt sådana samt deras idéer bör förståndigt folk vända ryggen (göra så mestadels äfven).

Icke så, som skulle den stora mängden i detta afseende saknat en viss grad af godt omdöme, men detsamma behöfde ledas, och en slags räddhåga eller blyghet att komma fram med sin egen öfvertygelse innan en liknande opinion så att säga blifvit »satt på modet» af personer med inflytande och ställning, är en svaghet allt för allmän för att här kunna klandras. Uti ett visst ögonblick, när sinnesstämningen kommit derhän att den stora allmänheten vacklar mellan bifall och klander, behöfs blott ett raskt ingripande af en inflytelserik person, som så till sägandes anslår den rätta tonarten — allt går sedan så godt som af sig sjelft. Här vid lag skulle en dylik effekt lättast vinnas genom att följa Preussens exempel och genom anslag af allmänna medel uppmuntra den inom kavalleriet grydende sportandan. Riktningen behöfver endast gifvas och ett offentligt erkännande uttalas för att denna gren af sporten, hvarförutan intet tidsenligt rytteri kan erhållas, snart nog skulle räkna hvarje för sitt vapen intresserad kavallerist bland sina lifligaste anhängare. I förhoppning härpå hafva officerskårerna genom frivillig subskription hittills uppehållit dessa öfningar, en offervillighet som kanhända legat nog tungt på den enskildes skuldror.*

Att ungdomen skulle med ifver omfatta nutidens idéer i afseende på sitt yrke var ju ganska naturligt, och det torde vara denna omständighet hvilken vi, som här ofvan sagdt, hafva att tacka för att sporten med ens kunde antaga så pass aktningsvärda dimensioner som den verkligen gjorde. Man var till en början sjelf både trainer och jockey, och litet hvar af de yngre kavalleriofficerarne sågos i sadeln under de första årens kapplöpningar. Att under sådana förhållanden täflingarne ej erbjödo det intresse och den betydelse för hästafveln som de sedermera erhållit, förstås af sig sjelft, men »alla barn i början».

Allmänna svenska kapplöpningssällskapet, som emellertid snart fann att en bristande kondition hos de i löpningarne deltagande hästarne hotade att, om ej helt och hållet, åtminstone delvis förtaga den nytta man väntade sig af täflingen, anlade år 1869 en trainingsanstalt vid Helsingborg, hvilken åtgärd betecknar ett betydande framsteg uti vår inhemska sports utveckling, emedan endast vissheten om att en dyrbar materiel hela året om vid ett sådant etablissement erhåller en omsorgsfull vård, har kunnat förmå enskilda personer till så betydande och värdefulla importer, som de, hvilka synnerligast under de senaste åren egt rum.

I anseende till den stora nytta som landets hästafvel ovilkorligen måste draga af kapplöpningssystemets vidmakthållande, har regeringen till dessa täflingar under de tvänne sista åren anslagit priser, hvilka, ehuru de jemförelsevis med de dryga omkostnader, som ovilkorligen åtfölja ett kapplöpningsetablissement, tyvärr erbjuda en alltför obetydlig ersättning för hästegarnes utgifter och risker, äfven för den som är nog lycklig att eröfra ett af dessa pris, likväl hafva gifvit anledning till en särdeles intressant täflan, synnerligast som de varit anslagne uteslutande för inom landet födde hästar, en klass hvilken på de allra senaste åren till följe af kapplöpnings-sällskapets måhända väl mycket liberala löpningspropositioner rönt väl liten uppmuntran och, såvida ej regeringen, genom dessa prisers anslående, lyckligtvis trädt emellan, påtagligen lupit fara att helt och hållet från täflingarne uteslutas. Det torde emellertid få hoppas att hvarefter som nyttan af dessa täflingar allt mera börjar träda i dagen, och öfvertygelsen om riktigheten af de principer, hvilka ligga till grund för kapplöpnings-sällskapets sträfvanden allt mera börjar vinna terräng, äfven de anslag, som från allmänna medel ställas till kapplöpnings-sällskapets disposition, måtte sättas i en något rättvisare proportion till den nytta som landthästafveln i sin helhet bör kunna draga af kapplöpningarne.

Under sin 8-åriga verksamhet har Allmänna svenska kapplöpnings-sällskapet premierat hästar med 82,400 kronor (hvaraf statsanslag à 4,500 kronor), samt 19 hederspris à tillsammans 8,500 kronors värde. Det sammanlagda värdet af den fullblods-

* Sedan detta nedskrefs har af allmänna medel för innevarande år blifvit beviljadt ett anslag à 1,000 kronor till kapplöpningspris för kavalleriofficerares tjenstehästar.

materiel som med anledning af kapplöpningarne importerats från utlandet torde vara svårt att ens aproximativt bestämma; endast så mycket kan med visshet uppgifvas, att de hästar som införts från England i allmänhet betingat ett medelpris af omkring 250 Gs. (4,750 kronor).

Uti grannlandet Danmark har kapplöpnings-sällskapets sträfvanden funnit den lifligaste anklang, och sedan en för begge länderna gemensam *Jokey-Klub* stiftades år 1871, så arbeta sportens och hästafvelns vänner å ömse sidor om sundet i hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvarandra. Å ömse sidor äro vi, hvar och en för sig, för svaga att ensamma uppehålla ett system med uteslutande af hvarandra, men förenade, erbjuda de löpningar hvilka ega rum på våra 6 kapplöpningsbanor tillräckliga chancer för respektive hästegare, hvarförutom tillfälle alltid finnes att pröfva den bästa materielen på utländsk botten, hvarifrån redan en och annan seger hemförts af de nordiska färgerna.

Kasta vi en blick tillbaka på det senast förflutna året, så skänker det oss onekligen anledning till glädjande betraktelser. Våra hästars qvalitet har öfver hufvud taget visat en obestridlig öfverlägsenhet öfver föregående års importer; löpningarne ha lyckats utmärkt väl, och för den goda saken hafva i skilda landsändar allt lifligare intresse försports. Af de 40,999 kronor, som utgör summan af priser utdelade å kapplöpningsbanorna i Sverige och Danmark under år 1874, hafva 31,315 kronor, således mera än tre fjerdedelar, hemförts af de svenska stallen, och dessutom ett af de förnämsta prisen på Nordtysklands banor, uppgående till ett värde af 3,658 kronor. Under årets senaste månader hafva gjorts högst värdefulla uppköp i England, och under Oktober månad bildades ett nytt kapplöpningsbolag i Göteborg. Med ett ord, allt tyder på framsteg, och vi kunna med glad tacksamhet tillropa det gamla året vår afskedshelsning:

När slutet är godt, är allting godt.

Aug. Ridderstolpe.

Man och hustru.

(efter Goethe).

I morgon är Sanct Martins fest,
Och mor är mån om sin man:
Hon gräddar åt honom puddingar tu,
De läckraste hon kan.

I sängen ligger snart vårt par;
Det stormar så styggt kring knut,
Och lilla far säger till lilla mor:
För dörren reglarne skjut!

Nej, jag är trött och frusen dertill,
Just nu har bädden behag,
Och glappade dörren än hundra år,
Den som ej stänger, blir jag.

Se'n sinsemellan hviskande
De båda ingå ett vad:
Den skulle skjuta regeln till,
Som första ordet sad'.

Två vandringsmän komma vid midnattstid
Och trefva i mörkret kring,
Men lampan slocknat, härden är släckt —
De höra och se ingenting.

Det var då ett förhexadt hus!
Här blir ens tålamod bet.
Förgäfves! Platt icke ett ord till svar,
Och dörren var skuld till det.

Den hvita pudding åto de upp,
Den svarta smakte dem ock,
Och husmor tänkte mång' mustigt ord,
Men sade ingenting dock.

Kamraten stötte på sin kamrat:
För strupen tarfvas det vått.
Ur öppna skänken det luktar sprit,
Der vankas nog något godt.

En bränvinsflaska, nej kan man se!
Just lyckligt hittadt, min själ!
Jag tar en klunk och du en klunk —
Det skall bekomma oss väl.

Ur sängen rusade husbondfar,
Gick dem på lifvet med hot:
Den som mitt bränvin söp ut, skall ge
Mig modiga fyrkar i bot.

Och hustrun gjorde tre glädjesprång,
Så nöjd, som hon hade fått arf:
Min gubbe, *du* var det som talte först,
Nu regla dörren, din slarf!

Carl Snoilsky.

En framtidssaga

(ur en Stockholmstidning för år 1925).

Aprilhäftet af Historisk tidskrift för år 1925 innehåller några märkliga betraktelser öfver vårt senaste krig. En gammal landtvärnsman, heter det, har ställt sin under kriget förda dagbok till redaktionens förfogande och derigenom gifvit närmaste upphofvet till de samma. Att hvarje afhandling om dessa så vigtiga händelser i vårt folks framfarna lif alltid för allmänheten skall vara af ett stort intresse är naturligt, men lika visst är att detta intresse mångdubblas, då man, som med i fråga varande arbete är förhållandet, får ögonvitnets kraftiga förnimmelser lagda såsom grund för häfdaforskarens omdömen. Utan att på något sätt vilja klandra författarens sätt att behandla sitt rika ämne, tillåta vi oss likväl en anmärkning, och hon är att förf. väl mycket sökt mildra »källans djerfva språng och skarpa tillflöden». Det är väl sant att den gamle krigarens omdömen för en man af vår tid kunna synas väl hårda, i hvad de röra männen från hans ungdom. Vår känsla uppreser sig, det är sant, mot att tillvita en hel menniskoålder bristande fosterlandskänsla och ringa offervillighet för fäderneslandets stora intressen, men vi kunna icke heller neka att den gamles ord vitna om både allvar och trovärdighet och synas hafva till mål snarare att gagna kommande slägten, än att skada minnet af en förgången tid. Om vi således för vår del anse att förf. grumlat sin källa i stället för att göra hennes klara vatten tillgängligt för allmänheten, hafva vi dock funnit hans uppsats detta oafsedt innebära mycket nyttigt att taga vara på; hvarför vi här med några små förkortningar meddela den samme.

»Under en lång följd af år», börjar förf., »hade Sverige njutit lyckan af en oafbruten fred. Inga fiendtliga härflockar hade hemsökt våra gränser, intet tvistefrö af inhemskt ursprung fått trifvas och slå rot i våra bygder. Landets välmåga hade i hög grad ökats, samfärdsel och varubyte med en förvånande hastighet utvecklats och vetenskap och skön konst, det sjelfskrifna följet åt fredlig id, hade blomstrat upp i en allt yppigare fägring. Tack vare de denna tids mycket gifna 'verldsutställningarna' och utländska korrespondenters skildringar ansågs också vårt folk af utländingen såsom ett af de lyckligaste folk på jorden. Våra förfäder sjelfve voro icke heller de siste att inse sin lycka. Det fans sålunda på 1870-talet knapt någon tidning och ännu mindre någon offentlig talare, som vid mera högtidliga tillfällen icke till ingångsspråk och slutord talade om för sina läsare eller åhörare de jättelika framsteg, som vårt land gjorde på kulturens, handelns och industriens områden. 'Framför allt kunna vi berömma oss af', hette det, 'att vårt folk värdigt vet att fylla sin plats, som den kraftige förkämpen för vesterlandets kultur mot österns råa barbarer'.

Troligen fans det väl ingen af de mera förståndige under denna tid, som hyste några fåfänga drömmar om en ny stormagtstid, men vårt folk, hette det ofta, innehar ännu hederssplatsen i den slagordning, som intages af vesterlandets fria stater.

Om vi än äro ett litet folk, hafva vi dock en stor kulturhistorisk rol att fylla och så långt vårt moraliska understöd kan nå är det vår skyldighet att egna det åt civilisationens tjenst. Det fans nämligen män, som ansågo att civilisationen äfven kunde fordra större offer än blotta medkänslans och det moraliska understödets. Men skulle man nödgats att med våldets vapen uppträda som civilisationens förkämpe, hade vi ju lyckan af att, tack vare den djupa fästningsgraf som omgaf våra kuster, ega en ställning, som man nästan kunde kalla ointaglig, och i hvilken vi lugnt kunde afvakta fiendens anfall. Skulle för öfrigt verklig nöd hota, sade en del, hvad vore då enklare än att kräfva hjelp af någon af våra sidokämpar, de större hjelpsamma vestmakterna. England hade ju stora handelsförbindelser med städerna på vår vestkust, och icke skulle väl det någonsin med lugn åse huru vi lemnades till pris åt Rysslands godtycke. Sverige som ryskt landskap vore det samma som ett dödshugg åt den engelska handeln på Östersjön, och de ständigt isfria hamnarne på Norges vestkust, förvandlade till ypperliga varf och dockor för en rysk Nordsjöflotta, skulle utgöra en så allvarlig hotelse för Englands vitalintressen, att detta land troligen först skulle våga en strid på lif och död innan dessa hamnar finge komma i Rysslands ego. Hvad åter Frankrike vidkommer, sade samme politiker, hade det visserligen allt sedan 1870—71 års krig hufvudsakligen måst rikta sin uppmärksamhet mot arffienden på andra sidan Vogeserna. Men det franska folket var så i själ och hjerta tillgifvet svenskarne, dess lycklige efterbildare i norden, att, om en stor fara för det svenska folket en gång skulle hota, det helt säkert skulle förena sig med England till vår hjelp.

Visserligen funnos äfven under denna tid många fosterländskt sinnade män, hvilka sade sina liknöjdare landsmän att, då det skulle gälla att skydda egen rätt måste man endast lita på egen kraft, och hvilka öppet och frimodigt påpekade bristerna i vårt då varande usla härväsen och visade omöjligheten af att vi, i händelse af krig, skulle kunna uthärda en strid med någon af våra tre grannar, Danmark icke undantaget. Men desse, som så talade, sade deras motståndare, voro endast olyckspåmän, hvilka oförsynt nog togo fram sin krigskunnighet från studerkammaren, för att visa spöken midt på ljusa dagen. Vårt folk var ju af samma kraftiga nordmannastam, som våre förfäder, hvars friborne män så väl förstodo konsten att 'värna sig sjelf och slå andra', hvarför skulle det då fordras för oss, deras ätteläggar i rätt nedstigande led, annat än ett friskt mod och en stark arm eller, som det hette, 'man ur huse'. Materialiet, hvaraf de svenska soldaterne skulle tagas, det svenska folket, var ju det samma, och hvad den s. k. krigsbildningen vidkom, var ju denna endast ett slagord, införskrifvet från Tyskland, der folket lefde i den förfärligaste militäriska träldom och i en luftkrets af idel blod och krutrök. Efter Napoleon I:s fälttåg, kommo de höga tschakåerne i bruk, längre fram pickelhufvorna, efter det italienska fälttåget 1859 s. k. keppy och efter det fransk-tyska kriget 1870—71 ärtkorf och förtjusningen för allmän krigsbildning. Hvad voro således de s. k. militära grundsatserna annat än idel modeartiklar? Sverige hade ju inga gamla oförrätter att hämnas, allt tal om ett höjande af folkets fosterlandskänsla, för att göra det mägtigt att värna sin sjelfständighet, var endast barnpjoller hämtadt ur ammsagorna om en för länge sedan gången storhetstid, all sträfvan efter att öka landets kraft mot yttre fiender skulle endast leda till gagnlös uttömning af våra tillgångar redan i fredstid, talet om en längre krigsbildnings förädlande inflytande på vår landtbefolkning, om de nyttiga lärdomar, som de värnepligtige i krigsskolorna skulle kunna inhemta, om den större aktning för lag och medborgerlig ordning, som de der förvärfva sig, om den olika ställning, som officerarne då skulle komma att intaga, i det att de skulle vara lärare i detta ords vackraste mening, och icke blott exercismästare för gamle uttjente soldater — allt detta var endast skenfagra ord, ett vackert snömos, gjordt för att dölja militärisk träldom och ett osedligt kasernlifs demoraliserande inflytande på befolkningen. En lång krigsbildning skulle dess utom, sade de, helt och hållet qväfva ynglingens mandomshåg och frihetskänsla, ja hota att förlama, om icke rent af att hämma hela vår inre utveckling. Hvad rörde det väl oss för öfrigt på hvad sätt våra grannar förde krig och hur väl deras soldater voro krigsbildade.

Ville någon af dem anfalla oss, nå väl, då måste han också taga seden dit han kom, och ville han ej detta, utan slåss på sitt eget, för oss okända, sätt, voro vi ju i alla fall icke sämre lottade än Schamyls kaukaser, hvilka mot de öfvermägtige ryssarne under så många år tappert hållit stånd. Men hvilka, snart sagdt omätliga fördelar skulle vi deremot icke ernå, om en afväpning komme till stånd. Allt kraf på vår medverkan till politiska frågors lösning skulle af sig sjelf falla bort, vår diplomatiska kår skulle saklöst kunna upplösas och afskedas, vi skulle väl ej få några bundsförvandter men icke heller några fiender, — ty hvem skulle väl vara nog hjertlös att vilja anfalla ett värnlöst folk? Icke hade någon främmande stat under de sista femtio åren sökt att eröfra det vanmäktiga Spanien?

Det vore dock orätt att vilja tillvita desse motståndare mot ett starkt försvar feghet eller tillbakadragenhet. Alla källor tala tvärtom om en ytterlig djerfhet, om en djerfhet så stor att det i sanning förvånar oss hur ett så litet folk som vårt kunnat så länge saklöst visa den samma mot mäktigare grannar, utan att tidigare än som skedde varda indraget i krig. Så snart nämligen som en stor politisk fråga uppdök inom den europeiska tidningspressen, så snart som ett krig t. ex. utbröt mellan, vare sig Marocko och Kina, Japan och Peru, Tyskland och Frankrike, strax var våra förfäders allmänna mening högljudt yttrad och utan alla förbehåll. Den ena af de stridande hade fullkomligt och i alla delar orätt, hette det; den andra deremot kunde vara förvissad om alla rätttänkande menniskors medkänsla.

Till dessa afgörande domslut voro icke ofvan sagde »afväpnare» minst verksamma, ej heller yttrade de minst högljudt sin mening. Då Polen 1861 sökte afskudda sig Rysslands ok, togs icke blott detta förtryckta folk genast och med stor värma — som naturligt var — i försvar, utan man slungade dess utom de ursinnigaste hotelser mot den råe barbaren i öster, och man gaf Ryssland till känna genom de dagliga tidningarne i hufvudstaden, att det handlade mycket orätt emot det stackars polska folket. Äfven den ryska regeringen fick på denna väg mången nyttig lärdom hur hon borde sköta sig för framtiden. Då kriget mellan Tyskland och Frankrike nio år derefter utbröt, blefvo dessa afväpningens vänner liksom förryckta och med dem hela folket. Den franska chauvinismen, utjagad från kaféerna i Paris, gjorde med pomp och ståt sitt intåg i Stockholm. De tyska härarne stodo väl i hjertat af landet, men detta gjorde föga, de franska massorna, de franska franc-tireurerne skulle ändock till slut segra. Och hvar och en som råkade hysa en annan mening, eller, som det hette denna tid, »höll med de tyska röfvarhorderna», ansågs nära nog jemlik med en landsförrädare. Vi svenskar, sade man, äro nordens fransmän, vi hafva ingen frändskap med de roflystna tyskarne. Den franska logiken, esprit'en, intelligensen och öfverförfiningen tillhörde ju äfven oss ända från födelsen; — och marseljäsen spelades på alla torg och gator, i stora städer och de minsta byar; de lärde uppletade ur dammiga arkiv det ena beviset efter det andra, för att styrka uråldrigheten af den vänskap, som var rådande mellan söderns och nordens fransmän, hvilka enligt hvad de påstodo hade gemensam politik, gemensam historia och gemensamma samhällssträfvanden.

En och annan mera sansad tidning sökte visserligen öfvertyga allmänheten att tyskarne äfven voro ett civiliseradt, framåtsträfvande folk. Men dessa enstaka röster kunde icke göra sig hörda i den franska förtjusningsyran. Samtida författare gå till och med så långt att de påstå att det endast var godlyntheten hos vårt folk som gjorde att icke dessa s. k. tysksinnade tidningars byråer rent af stormades eller att redaktörerne icke ihjelslogos utanför deras hem. Samma orsak tillskrifva de äfven omständigheten att i hufvudstaden boende tyskar, hvilka gång efter annan förolämpades på offentliga ställen, icke vordo skadade till lif eller lem.

Med denna starkt utpräglade sympati för vissa främmande folk och en motsvarande antipati för andra skulle man möjligen kunna förmoda att folket då äfven ville vara redo för att då det gälde öfvergå från ord till handling, tillgripa ultima ratio rerum, svärdet. Men så var alls icke förhållandet. Frågan om ett tidsenligt ordnande af vårt försvar, hvilken gång efter annan väcktes af regeringen, vardt icke löst förr än vårt sista olyckliga

krig bragt landet till branten af en afgrund. Vår samtid, som glömt alla de fördomar, som på denna tid voro allmänt rådande, har svårt att fatta huru en så lång tid kunde få gagnlös förflyta, utan att något kraftigare försök gjordes till försvarsfrågans lösning. Men orsakerna härtill voro mångahanda. För att finna dem måste man först sätta sig in i tänkesätten hos nittonde århundradets svenskar och de partier, hvari de män, som på frågan utöfvade inflytande, voro delade. Utom ofvan nämnda »fredsvänner» och »afväpnare» — med ett gemensamt namn på denna tid kallade »nihilister» — funnos äfven andra, som icke ville veta af någon annan form för vårt försvar än den som i sig upptog det två hundra år gamla indelningsverket, och dessas antal var icke ringa. Ingen förnuftig menniska skulle det nu för tiden kunna falla in att vilja förorda ett dylikt indelningsverks återinförande i vårt land. Sedan den dag, då de båda statsmakterna, i enig sträfvan efter ett starkt försvar, vände bladet i vårt lands historia och läto oss på nytt intaga ett aktadt rum bland Europas stater, har ingen vågat höja sin röst för ett dylikt, på jordbesittning grundadt milissystem. Men tankarne voro för ett par mansåldrar sedan helt annorlunda, och det fans mången under denna tid, som ansåg denna föråldrade institution som en dyrbar skatt, hvars make icke egdes af något annat folk. Hvarje tidehvarf har sina fördomar och en hvar, som vet hvilken stor betydelse det mången gång ligger i blotta namn, kan icke förvånas öfver den seghet, hvarmed mången, i öfrigt klok och förståndig man, hängde sig fast vid vårt gamla indelningsverk.

Vid århundradets början inkom ett nytt element i vår härordning, värnpligten, men i stället för att såsom i andra land utgöra härväsendets grund, vardt hon endast ett medel att uppsätta fyllnadsmanskap. De indelte trupperne kallades »stam» och fingo namn, heder och värdighet af stående här; reservmanskapet, de värnpligtige, kallades »beväring». Och i nära femtio år lappades och togs sönder och lappades om igen denna konstiga byggnad på hans åtskilssträfvande grundmurar.

På bibehållandet af »indelningsverket» voro också de förslag till härordning, som regeringen på 1860-talet framlade till riksdagens pröfning, grundade. Lyckligt- eller olyckligtvis blefvo emellertid dessa förslag genast från första början så hopblandade med kamerala frågor, hvilka icke hade det ringaste med försvarsverket att skaffa, att ett mägtigt jordegare-intresse, som fann sig såradt genom en »hård och orättvis tillämpning af de gamla knektekontrakten», af all kraft motarbetade regeringen, i hvilken strid de äfven segrade.

Nu inträdde frågan i ett nytt skede. Hittills hade hon gällt om den indelta härens utbildande till en stam för mindre öfvade värnepligtige, nu åter kom hon att handla om huru en här skulle bildas, uteslutande bestående af värnepligtige. Regeringen framlade ett förslag i denna riktning, för att gå riksdagens uttalade önskan till mötes. Men äfven detta förslag rönte samma öde som dess föregångare. Den föreslagna öfningstiden var för lång, hette det, för många armar skulle ryckas bort från jordbruket, handel och näringar skulle förfalla och folket komma att sucka under den odrägliga tyngden af ett förslafvande militärvälde. De som icke minst bidrogo till att frågan denna gång icke kom att lösas, voro de s. k. militaristerna, hvilka icke kunde tänka sig en härordning, som icke var i formen ett »stamsystem» och, som en logisk följd af denna grundsats, med vår då varande indelta här som stam. Några år förut tvungne att se alla sina förslag i denna riktning förkastade, voro de nu så mycket ifrigare att upptaga striden mot sina militära motståndare och de funno som vanligt ett kraftigt stöd af »nihilisterne», hvilka gladt gingo under deras fanor så länge det gälde att förstöra något af regeringens förslag. Det fallna förslagets upphofsmän, sade de, hade endast klandrat allt som hade tillvaro och häfd, och varit nog samvetslösa att vilja nedrifva vårt gamla indelningsverk, för att utbyta det mot någon löslig pappersorganisation efter tyskt mönster. Hade då icke, sade de, våra ypperliga gamla indelta soldater segrat både vid Narva och annorstädes mot mångdubbelt talrikare fiender? Hvartill skulle det då tjena att afskeda dem, för att låta bättre mans barn såsom simpla knektar under flere månaders tid bo i kaserner till sammans med ynglingar ur de lägre samhällsklasserna? Ett helt år var för öfrigt alldeles otillräckligt för

att man dermed skulle kunna utbilda en soldat. Nej, dertill fordrades åratal, ja kanske hela lifvet. Det fans till och med personer, hvilka ansågo att endast kriget var krigets skola. Den stora massan af folket slutligen, hvilken endast några år förut af de sakkunnige hört en månads krigsbildning i läger uppgifvas såsom någonting alldeles tillräckligt för en den tidens yrkessoldat, hade naturligtvis mycket svårt att fatta huru samma regering nu kunde fordra ett års krigsbildning i kasern såsom det aldra minsta mått af krigsbildning, hvilket den värnepligtige måste underkasta sig. Deras undran må man icke heller klandra. Det var emellertid, af hvad som ofvan sagts, helt naturligt att detta nya förslag icke af riksdagen skulle godkännas.

Ännu en gång sökte regeringen framlägga ett förslag, grundadt på »indelningsverket», men nu voro partierna på nytt omskiftade. Prutningar och motförslag af jordegarne, som icke ville höra talas om rotering och rustning på samma gång som allmän värnepligt, följdes af oupphörliga eftergifter och tillmötesgåenden från regeringens sida, hvilken på allt sätt sökte skaffa landet ett starkt försvar, och man kan icke veta hur länge detta köpslagande om landets sjelfständighet skulle varat om icke andra mera kraftiga orsaker trädt imellan till regeringens förmån. Emellertid stod man år 1880 på alldeles samma punkt som tjugu år förut och regeringen hade funnit, hvad hon länge sedan förut bort hafva vetat, att flertalets stora ord om ett starkt försvar endast var ett tomt prat utan kärna.

Men folkets sinne var icke ändradt. Med samma stora ord och höga later ville det allt fortfarande taga del i stormakternas rådslag, och det förefaller oss nära nog löjligt att tänka hvilket ringa politiskt förutseende man lade i dagen då fråga en gång väcktes vid riksdagen att Sverige borde »göra hemställan till andra land om en allmän afväpning».

Men uppvaknandets dag skulle en gång komma, och han kom äfven, fastän må hända snarare och mera förfärlig än man någonsin väntat sig honom. Det enskilda småsinnet skulle snart nödgas vika för ögonblickets storartade kraf, då äfven den mest nihilistiskt sinnade medlem af samhället ifrigt skulle söka att skåda in i de aflägsna verkningar, som skulle följa på dagens händelser och som gaf afväpningsmännen den helsosamma lärdom, att Försynen endast gynnar dem, hvilka genom egna ansträngningar göra sig mest förtjenta af hennes godhet genom att vårda det goda hon förlänar dem; och som för alltid bannlyste ur vårt land den sjukliga känslosamhet, som talade ur de s. k. fredsvännernas mun, för att lemna rum för fosterlandskärlekens förädlande lidelse.

Det andra stora kriget mellan Tyskland och Frankrike var slutadt. Tack vare Rysslands medling hade tvisten snart bilagts. Den franska hären, som valt Belgien till operationsbas, förlorade, som vi alla veta, den minnesvärda striden vid Mons och nödgades, drifven norr ut från franska gränsen, till största delen gifva sig fången. Nu hoppades de tyska härarne att, liksom under Spansk-Hohenzollernska tronföljdskriget, nästan utan svärdslag göra sig till landets herrar och voro redan i framryckande mot Paris. Då uppträdde Ryssland, helt oväntadt för de tyska statsmännen, såsom medlare. De tyska krigarne måste vända tillbaka från sitt segertåg, fredsunderhandlingar öppnades och inom mindre än en månad efter krigets utbrott vardt den märkliga freden sluten i Berlin.

Hela verlden prisade Rysslands mellankomst. Det hade »gjort sig värdigt», sade man, »att inträda i främsta ledet bland civilisationens förkämpar. Utan alla biafsigter hade det uttalat det nittonde århundradets sundaste åsigter rörande folkens fredliga samhällsutveckling», ryska kejsaren »var rätte mannen att genomdrifva Elihu Buritts fredsläror»; — och alla tidningar sjöngo hans lof. Långa redogörelser utkommo från trycket, handlande om det nyss afslutade krigets orsaker, verkningar och följder; hvilka, utom den för dylik literatur icke ovanliga egenskapen att passa in på alla krig, på hvarje sida prisade Rysslands fredspolitik. Verldens största handelshus skyndade sig att sända väl skrifna adresser till Rysslands kejsare, för hvilken de icke nog kunde uttrycka sin

beundran och sin aktning i egenskap af fredens mäktige skyddsfader. *

Men det skulle icke dröja länge, innan den allmänna förtjusningen, åt minstone i vårt land, skulle lägga sig. Dunkla rykten kringsmögo man och man emellan rörande några hemliga artiklar i fredsslutet, hvilka medelbart, sade man, skulle afse Sverige, samt om en del medgifvanden, som de tyska och franska regeringarne måst göra åt Ryssland rörande detta lands planer i norden. Man talade till och med om ingenting mindre än att den ryska kejsaren hade fattat tycke för Gotland och möjligen äfven några hamnar på Norges vestkust. Den engelska tidningen Times förklarade visserligen genast från början i en lång och särdeles väl skrifven ledande artikel att dessa rykten saknade all grund. Någon interpellation härom hade ej framstälts i underhuset. Det var endast en börsfint för att sänka de svenska statsobligationerna, hvilka på sista tiden varit föremål för en stark spekulation. Hvarken England eller Frankrike skulle för öfrigt tillåta, sade verldsbladet, att Ryssland skulle få tillvälla sig, genom egandet af ön Gotland, »Dominium maris Baltici». Det engelska folket skulle lägga hela sitt »moraliska inflytande i vågskålen» för att understödja de kommerciela, industriidkande och fredsälskande skandinavisa folken gent emot Rysslands eventuela annekteringsförsök. »Vi kunna känna oss stolta», slutade bladet, »öfver våra skandinaviska fränder och de kunna tryggt förlita sig på oss i händelse någon kongress, hvilket vi betvifla, skulle komma till stånd.»

Hvad Times yttrade i en ledare var den tidens orakelspråk och alla tidningar i de skandinaviska landen framkommo nu med sina mer eller mindre från Times lånade vederläggningar af de gängse ryktena. De storartade tillrustningar, som man gång efter annan hörde omtalas från de ryska östersjöhamnarne, samt den oförmodade underrättelsen att den ryska svarta hafsflottan passerat Gibraltar på färd norr ut, förklarades endast vara en lös dikt, hopspunnen för att inverka på den samlade riksdagen i försvarsfrågan, som å nyo var före till handläggning. Telegrafbyrån, denna tids enda politiska nyhetskälla, hade för öfrigt ingenting att förtälja om dessa tillrustningar, och så länge kunde man vara lugn, ty ingenting af vigt kunde då passera i verlden.

Det hade emellertid lidit fram till midten af Maj. Sedan en vecka hade alla hamnar varit öppna för sjöfarten. Ingenting som kunde tyda på ett snart utbrytande krig hade sports, de oroande ryktena hade tvärtom förstummats och våra papper på utländska orter, dessa tillförlitliga termometrar på den politiska temperaturen, hade till och med visat tendens till stigande. Man hyste icke längre ens den aflägsnaste tanke på krig och örlig. Men lugnet förebådade endast stormen, hvilken då han ej var anad skulle åstadkomma så mycket större förödelse.

»Jag glömmer aldrig», säger vår dagboksförfattare, »en vacker junidag 1880. En embetsmannafamilj, i hvilken jag på den tiden brukade umgås, hade nyss förut utflyttat till sitt vackra sommarnöje på Lidingön. Jag hade flere gånger lofvat att göra en påhelsning i det nya hemmet och denna dag slutligen fått tillfälle att uppfylla mitt löfte. Under gladt skämt hade vi intagit vår middag och suto i all sköns lugn på verandan för att njuta af sommarens första fägring och betrakta den mängd af hvita segel, som rörde sig öfver den lätt krusade vattenytan.

Talet rörde sig endast om alldagliga saker, om de dyra tiderna, om svårigheten för en fattig karl i Stockholm att få andas landtluft, om de sista väntade nyheterna från teatrarne under återstoden af den snart afslutade spelterminen o. s. v. Då och då interfolierades äfven med några skämtsamma anmärkningar öfver en del nya »trovärdiga» rykten om krig, som en af de närvarande, en gammal politiker, roade sig med att kringbära. Sonen i huset, en nyss utnämnd officer, tog dock det politiskt-militära af samtalet företrädesvis på sin lott och intresserade synbart några unga flickor med sina djupsinniga redogörelser för vårt försvarsväsende. De fingo på pricken veta hvem som var vår bäste general, öfverste och kapten samt skrattade helt hjertligt åt hans naiva förklaring att

* Att Stockholmsnamn saknades, ansågs allmänt härröra deraf att adresslistorna, som kommo från England, först passerat Göteborg.

våra indelta soldater voro de bästa i verlden derför att de voro störst till växten och icke sådana dvergar som t. ex. fransmännen. I afseende på beväpningen voro vi också väl utrustade. Den nya mekanismen på våra gevär var alldeles förträfflig, sade han, visserligen saknade vi tillräckligt antal kanoner och i synnerhet positionskanoner, men vi hade så många fler mitraljöser och som en utmärkt utredningspersedel framhöll han i synnerhet patronköken med de dubbla locken. För att fälla ett skarpt omdöme, kunde man säga att den tidens officerare icke fått nog mycken utbildning, för att veta hvarpå en härs krigsduglighet egentligen är grundad. Men det var icke deras fel att så var förhållandet.

»Hvad de stockholmstidningarne ändock hafva få nyheter att omtala nu för tiden. För några år sedan fick man för ett måttligt prenumerationspris reda på de kyrkliga striderna i Tyskland och allt hvad salig Bismarck gjorde både då han steg upp, åt middag och gick till sängs, samt icke mindre noggranna upplysningar om hvad som tilldrog sig i den ständigt grälande nationalförsamlingen i Paris; men med tiden förändras allt.»

Dessa ord kommo mig att vända mig bort från den militära föreläsaren, för att lyssna på hvad vändning samtalet nu månde taga.

»Ja, tant kan nog hafva rätt», inföll en af de yngre medlemmarne af sällskapet, »men för att få en någorlunda god öfverblick öfver händelserna, fordrades nog då som nu att man läste alla tidningar, ty sympatierna för olika främmande nationer voro då lika starkt utpräglade som de nu äro. Då den ena tidningen endast talar om Tyskland, talar den andra endast om Frankrike och så tvärt om.»

»Ungdomen tager naturligtvis alltid parti för det som är mot det som har varit», inföll tanten godmodigt, »och min mening var visst icke att klandra vår samtid. Jag hade endast ett återfall af det missnöje jag kände i lördagsafton, då jag i stället för att finna en utförlig redogörelse för den lifliga diplomatiska notevexling, som man vet på sista tiden var å bane mellan Ryssland och Sverige, endast fick en lång redogörelse för striderna inom den brasilianska republiken och en lång tabell öfver sjelfmordens tillväxt i alla land på det sista femtitalet».

Jag var just på väg att blanda mig i samtalet, för att söka visa det orätta uti att en tidning yppade saker, som det var af stor vigt för regeringen att hålla hemliga, då dörren till verandan slogs upp på vid gafvel och sonen i huset, som aflägsnat sig några ögonblick förut, uppvecklade en stor, åttaspaltig tidning framför oss. Det var, om jag icke missminner mig, »Dagens Nyheter» för måndagen den 6 juni 1880. Hela första sidan af tidningen var tryckt med stor fetstil och som öfverskrift stod i tumslånga bokstäfver de innehållsrika orden: *Krig eller fred.*

(Forts. i nästa n:r.)

Kammarjunkaren.

Ack, nog har du sett på supéer ibland
Den grånade token med hofmannatonen,
Som trippar omkring med sin thékopp i hand
Och blandar in franska i »conversationen»,
Och ordar om vetenskap och »poésie»
Och bildning och smak och »talent» och »génie»,
Och finner att allt är »så högst intressant!»
»Charmant, på min ära, charmant!»

Han sätter sig främst uppå hvarje »consert»,
Ty han är den finaste bland »connaisseurer»,
Och under musiken med fröknarna der
Han talar om utmärkta »compositeurer»:
»*Mozart* och *Beethowen!*» — »*Beethowen, Mozart!*»
Auber har han sett, hans visitkort han har:
»Musik! ack musik! — gu'bevars! — intressant!»
»Charmant, på min ära, charmant!»

Ja, sjelf plä'r han ofta att »göra musik»:
Då ser han studenter på thé i sin våning,
Ty »alls ingen sång är studentsången lik!»
»Ack, den har väckt tyskars och fransmäns förvåning!»
»Åh, *Kapfelmanns* vårsång har lif och har färg,
Och *Kapfelmann* såg jag en gång på Carlberg:
»'Vå-åren är kommen' — åh, högst intressant!»
»Charmant, på min ära, charmant!»

Men ack! »Poésie! »ja, man knappast det trott,
Att, när han blott nämner det, nästan han gråter:
Han skådat ett trähus, der *Schiller* har bott,
Och känner om *Gœthe* en mängd anekdoter.
Ja, om man hans egen utsago får tro,
Han talte med *Dahlgren* en gång på Norrbro;
Tegnér har han klingat med — »högst intressant!»
»Charmant, på min ära, charmant!»

För vetenskap brinner han. *Socrates'* slut
Han vet att för damerna sirligt berätta.
Att *Kant* utom Königsberg aldrig for ut,
Han finner ej något så eget som detta.
Upp till »Philosophicum» gör han en tur
Två gånger om dagen och tar sig en lur
Och drömmer att bildning är »högst intressant».
»Charmant, på min ära, charmant!»

Han mycket har rest Europa omkring
Och nytta han haft af de utländska turer.
Ty hem han fört med sig ett kosteligt ting:
Små perlor af »Witz» och en mängd »calembourger».
Och råkar han säga en liten »sottise»
Det gör ingenting, ty den är från Paris!
»Paris! åh! Paris! ack! Paris! — intressant!»
»Charmant, på min ära, charmant!»

Han älskar som ingen sitt hof och sin kung
Och röres så djupt i sitt innersta väsen
Vid minnet af nåden, han hade som ung,
Att föra *Karl Johans* gemål i françaisen,
Då Hans Majestät uti nåder en gång
Täckts säga: Vous êtes un fripon! — »*Un fripon!!!*»
»Högtsalig Karl Johan var högst intressant!»
»Charmant, på min ära, charmant!»

Men ingenting finner han dock så charmant,
Som höra en gudstjenst, högtidlig och vacker!
(När *Lehnberg* han hörde — »superbe predikant!» —
Han fick utaf rörelse svåra attacker.)
Längst framme i koret han sätter sig ner
Och genom lorgnetten på Frälsaren ser...
»Åh! englar i taket! åh! högst intressant!»
»Charmant, på min ära, charmant!»

Men ack! — Äfven han skall begrafvas i mull,
Och då bäres liket prudentligt ur huset,
Och efter gå herrar i stjernor och gull,
Och silfret på kistan det blänker i ljuset,
Och hofpredikanten i ståtelig skrud
Förpassar helt artigt hans ande till Gud:
Det hviskar i grafven; »åh! högst intressant!»
»Charmant, på min ära, charmant!»

N. P. Ödman.

Boknyheter.

Djurklou, G., Unnarsboarnes seder och lif efter Lasses i Lassaberg anteckningar. 1874. (2 kr. 25 ö.)

Förf. till detta arbete har jemte Hyltén-Cavallius sedan länge inlagt stora förtjenster om upplifvandet och det vetenskapliga utvidgandet af vår svenska etnografi, till hvilken äfven det nu föreliggande häftet lemnar nya och högst värderika bidrag. Vi syfta då ej så mycket på uppteckningarna af seder och bruk, skrock m. m., som på de lemnade upplysningarna om bondens bohag, drägt, husgeråd och verktyg af allehanda slag, i hvilka meddelanden jemte åtföljande teckningar ligger ett rikt och nytt uppslag för vår inhemska konst och slöjd. Det är alldeles otroligt hvad vi hittills försummat att taga vara på dylika minnesmärken af gångna tiders lif,

medan hvar runstensbit eller hvar skrifven kalfskinsremsa sedan århundraden utgjort föremål för forskarnes ifriga eftersökande. Och dock ligger i dessa lemningar, rätt sammanstälda och med klar blick fattade, historien om odlingen hos den gamla kärnan af folket, nyckeln till dess konstsmak och formsinne, ja, fingervisningen till hela vår konsts och slöjds framtida riktning, om båda vilja blifva af genomgripande vigt för hela folket — och för den stora verldsmarknaden.

Förf:s framställning är lätt och okonstlad, såsom höfves en skildrare af svenskt folklif, utan att derför nedsjunka till vårdslöshet eller konstlöshet. Alla anmälare hafva enstämmigt prisat bokens yttre; för vår del finna vi det deremot alldeles i sin ordning att ett svenskt arbete af det värde som förevarande i det yttre framträder med smak och utsökt omvårdnad. Vi måste lära oss fatta, att vi allt mer kommit med i den europeiska rörelsen, och att tidens lösen på alla områden är väl gjordt, prydligt, stilfullt och dugligt arbete. Hvarför då icke äfven på boktryckeriets och de upplysande teckningarnas iakttaga dessa allmänna regler? Hädanefter bör ett prydligt tryck och goda träsnitt, litografier m. m. anses som gällande lag, och blott undantag från denna böra välförtjent brännmärkas.

Barnens bibel. Sammandrag för barn af den hel. skrifts innehåll framstäldt med de hel. författarnes egna ord. 1:a, 2:a häft. 1874. (50 öre häftet.)

Enligt hvad särskilda tillkännagifvanden haft att omtala, är det docenten Fr. Fehr som med begagnande af dr Melins öfversättning ombesörjer sammandraget, och detta förhållande har säkerligen förvånat alla dem som nyligen sett honom på svenska utgifva Max Müllers Inledning till den jemförande religionsvetenskapen. Ty att den som närmare satt sig in i detta arbete och i allmänhet den vetenskap det tillhör borde vara på det klara med »bibliska historiens» betydelse som undervisningsämne, det vågade vi taga för alldeles afgjordt. Vi fästa oss dervid i främsta och hufvudsakligaste rummet vid den under benämningen Gamla Testamentet bekanta samlingen af de judiska religionsurkunderna, hvilken i och för sig är af allra högsta vigt för forskaren i menskligheten och religionens häfder, för kännaren af forntidens vitterhet och, under vissa vilkor, äfven för den vetenskaplige teologen, men hvars innehåll otvifvelaktigt *icke* lämpar sig till läsning för barnen, det må nu meddelas dem i sin helhet, i — må uttrycket tillåtas oss — kastreradt sammandrag eller i mer eller mindre urvattnade och enfaldiga bearbetningar. Vi sjelfva och säkert tusentals med oss hafva lidit för mycket af den söndring, det famlande, den tvekan och ovisshet som inkastandet i barnasinnet af hebreiska myter och fornhistoriska tilldragelser, betraktade såsom religionens väsen och kärna, medför, för att vi icke skulle önska allt sådant fjärmadt från det slägte som nu stiger upp på skådeplatsen. Eller kan man icke med något så när god vilja tänka sig följderna för barnet, då det *å ena sidan* lär känna och tillegnar sig nutidens läror i naturkunskap, sedelära och religion, medan det *å den andra* skall fästa sig vid, ja, kanske förmås att tro på den mosaiska skapelsehistorien, den fornjudiska sedelagen, den hebreiske Jehovah och de blodiga, hämdgiriga och hätska drag, som vidlåda de forna framställningarna af honom? Vi torde knappt behöfva besvara den frågan.

Att företaget grundar sig på ett engelskt af liknande art, har gifvit det tillfälle att lysa med vackra träsnitt och ett smakfullt yttre. Skada blott att en dylik utstyrsel ej tillfallit ett arbete af rikare och sannare betydelse för vår tid än det närvarande, hvilket måste anses såsom ett missgrepp af ingalunda menlös art.

Ingemann, B. S., Barndomsvännerna (»Landsbybörnene»), roman. Öfversättning, 4 delar. 1874. (3 kr.)

Vi behöfva endast omtala att nu äfven denna förf. ålderdomsroman utkommit i svensk drägt, för att anbefalla den samma åt alla de många vännerna af Ingemanns diktarskap. På svenska finnas nu samtliga hans arbeten på prosa. —RN.

Mitt tycke.

Jag älskar ej den febereld, som brinner
I hektisk glöd på sångarns bleka kind
Och ej det känslosvall, som strax försvinner
Vid första fläkt af alpens skarpa vind.

Jag älskar vinet högt och hatar ruset,
Har blixten kär, men solen mer ändå;
Är hafvet vredgadt, hör jag gerna bruset,
Men älskar mer det lugna, spegelblå.

Förstulna blickar, läppar yppigt röda
Jag ej förtala vill, men kärast är
Den blick, som lofvar kraft i vedermöda,
Den ljufva mun, som helig tro mig svär.

Den hand är skön, som jemt med rosor leker,
Juvelbesatt och skimmerhvit som snö,
Men skönast den, som huldt den trötte smeker
Och mig hugsvalar än när jag skall dö.

C. D. af Wirsén.

En framtidssaga

(ur en Stockholmstidning för år 1925).

(Forts. från föreg. n:r.)

»Det var som en bomb sprungit sönder strax framför våra ögon. Inom ett ögonblick hade vi lemnat våra platser. Hvar och en ville vara den förste att uppfatta innehållet af den olycksbådande artikeln.

Det var i korthet följande: Allt sedan det sista kriget mellan Frankrike och Tyskland hade det förtörnat vår granne i öster »att svenska tidningspressen icke låtit binda sig af någon grannlagenhetskänsla(!) utan obevekligt uttalat sina förkastelsedomar öfver den ryska politiken, sam tillvitat kejsaren att hafva brutit de heligaste löften endast för att få tillfredsställa sin åtrå efter nya eröfringar. Regeringen hade i synnerhet känt sig sårad af de många rykten om Rysslands hemliga stämplingar, som nämnde press på senare tiden varit nog »förmäten» (!) att utsprida. Nu var emellertid tärningen kastad. Ett ryskt fartyg, som strandat på Gotland, och hvars besättning mottagits med hugg och slag af befolkningen, var droppen, som kommit det bräddfylda måttet att rinna öfver. Förgäfves hade den svenska regeringen sökt visa att något dylikt fartyg aldrig funnits till i verkligheten, samt erbjudit att i denna händelse lemna all möjlig godtgörelse åt de misshandlade sjömännen. Ryska regeringen ville på intet sätt låta sig nöja härmed, utan hade genom ultimatum af gårdagen fordrat »på det att dylika upprörande tilldragelser icke framdeles måtte förnyas, att Gotland för all framtid skulle förklaras för en neutral ö, under Rysslands och Sveriges gemensamma skydd, samt att ett ryskt räddningskompani, och en mindre flottstation, der skulle få inrättas. Om icke den svenska regeringen inom 24 timmar skulle gifva efter för dessa fordringar, såg sig den ryska regeringen nödsakad att stödja sina anspråk med vapenmakt.»

»Utom denna ödesdigra nyhet fick man på ett annat ställe i tidningen läsa en någorlunda fullständig redogörelse för Rysslands härväsen, ett »horoskop» för ett möjligen inträffande krig, i hvilket alla, både civiliserade och襲 ociviliserade, nationer voro upptagna, de senaste underrättelser, som man fått från Helsingfors, Kronstadt, Reval och Baltischport rörande de stora tillrustningarna till den sjöexpedition, som man hittills trott skulle gälla Japan och om hvars egentliga mål man nu först fått en okär visshet o. s. v.

»Ett djupt allvar stod uttryckt i allas

anleten, då den unge mannen slutat sin läsning. Man tyckte sig redan se de ryska fartygen mellan de skogklädda holmarne på andra sidan om fjärden och hur de landsatte den ena truppafdelningen efter den andra. Det hjelpte föga att vår unge krigare sökte trösta fruntimren med åtskilliga militäriska orakelspråk. Inom kort hade gästerna tagit afsked och skyndat hvar och en åt sitt håll.

Äfven jag, nyfiken att höra något mera om dagens stora händelse, tog afsked. Genom en lycklig tillfällighet kom jag i lagom tid ned till stranden för att få plats på en af de många små ångbåtar, som redan vid denna tid underhöllo förbindelsen mellan sommarnöjena längs Mälarens och saltsjöns stränder och hufvudstaden.»

»På ångbåten talades naturligtvis om intet annat än Rysslands ultimatum. Personer, som aldrig förr talat vid hvarandra, utbytte tankar om dagens stora fråga, liksom om de hade känt hvarandra i många år. I synnerhet undrade man öfver de åtgärder, som regeringen skulle tillgripa för att möta faran. Att skrifvelser afgått om riksdagens sammankallande, visste man redan allmänt, äfvensom att både det lilla och stora kreditivet voro lyftade samt att alla regimenten fått order att fyra dagar efter undfångna uppbrottsorder vara färdiga att uppbryta från sina samlingsorter. Några visste äfven omtala att England uppträdt såsom medlare och att Italien och Österrike sändt en gemensam, mycket skarp note till den ryska regeringen. Andra påstodo att Ryssland afvisat Englands medlingsförsök och förklarat, att det icke ville underhandla på någon annan grund än att Gotland skulle förklaras såsom neutralt område, hvilket rykte dock uppväckte starka motskäl.»

»Emellertid hade vi framkommit till Skeppsbron. Så snart ångbåten lagt till land skyndade jag till min bostad. Grupper af samtalande personer stodo här och der på gatorna, och på de stora folkskaror som voro i rörelse kunde man se att något ovanligt var å färde. I hörnet af Fredsgatan och Drottninggatan var trängseln förfärlig. Ett stort hvitt anslag, som uppklistrats på ett af husen, tycktes vara orsaken till folkskockningen. Jag lyckades med möda tränga mig fram för att taga del af innehållet. »Ryssland», stod det, »har ännu icke svarat på den svenska svarsnoten. Riksdagen är sammankallad. Konungen har afrest till Örebro, för att öppna den samma. Hufvudstadens invånare uppmanas till ordning och lugn». På ett annat anslag af röd färg uppmanades alla tänkande fosterlandsvänner att följande dagen sammanträda på Stora Börssalen, för att öfverlägga om hufvudstadens försvar och i hvad mån invånarne dertill borde bidraga; på ett annat anslag uppmanades unge män, som ville försvara fäderneslandet, att anmäla sig på vissa ställen i staden. Vapen, kläder och utredningspersedlar anskaffades fritt af skarpskyttestyrelsen*» o. s. v.

»Så öfverhängande än faran visat sig för mig i första ögonblicket, ansåg jag dock ännu icke allt hopp om fred vara ute. Det föreföll mig vid lugnare eftertanke till och med såsom mycket sannolikt att den svenska regeringen, tack vare de många vänskapligt sinnade stormagternas hjelp, icke skulle hafva svårt att undvika kriget. Ett krig för Sverige föreföll mig så högst osannolikt att jag nästan smått förargade mig öfver min under aftonens lopp visade lättrogenhet.

Denna min uppfattning styrktes än ytterligare sedan jag fått läsa aftontidningen. »Italienska, österrikiska och franska kabinetten hafva förklarat», hette det i ett telegram från London, »att de på allt sätt vilja understödja Sveriges åsigter, sådana de framstälts vid hofven i Petersburg och London. Tysklands blifvande hållning är okänd». Längre ned förekom ett ännu mera lugnande telegram från Paris, hvari det hette att: »Agence Havas påstår på grund af officiela meddelanden, att ryska regeringen bemyndigat sina representanter i utlandet att dementera hvarje rykte om att Ryssland har för afsigt att anfalla Sverige, det vill endast med de företagna rustningarna gifva eftertryck åt sin rättmätiga fordran».

»I anledning af dessa telegram hade tid-

* »Frivillige skarpskyttar» kallades denna tid unge, fosterlandsälskande män, hvilka frivilligt öfvade sig i vapnens bruk, för att i händelse af fara kunna förstärka vår fåtaliga här. De första skarpskytteföreningarna bildades under loppet af 1860-talet och räknade i början många medlemmar. Men redan vid krigets utbrott förde de ett tynande lif och efter detsamma föllo de helt och hållet i glömska.

ningen en lång »ledare», särdeles väl skrifven, hvilken stämplade den rådande uppståndelsen i landet såsom fullkomligt omotiverad och varnade framför allt för onödiga demonstrationer, hvilka endast skulle störande inverka på regeringens åtgöranden, hvilka nog i sinom tid skulle bära välsignelserika frukter. »Sveriges ställning är logiskt oangriplig», hette det till slut, »situationen är väl betänklig, men icke hopplös».

»Ett telegram från Köpenhamn omnämnde visserligen att en rysk eskader på 9 pansarskepp och två mindre ångfartyg kl. 3,48 eftermiddagen passerat Skagern på väg till Östersjön, men jag var redan så fullkomligt öfvertygad om en fredlig lösning af den oförmodade tvistefrågan att jag icke fäste någon synnerlig vigt vid denna nyhet.»

»Följande morgon väcktes jag af hästtramp på gatan. Det var Lifregimentets dragoner som marscherade förbi. Jag höll just på att betrakta den ståtliga truppen, hvilken, som det syntes, i största hast måst lemna sina rusthåll, och var både fåtalig och i saknad af fältutredning, då min städerska inkom med ett bref, hvari jag kallades att utan dröjsmål infinna mig på min embetslokal. Jag slutade derför så fort som möjligt min klädsel och skyndade dit.

Mina kamrater voro redan till största delen samlade vid min ankomst och en af dem höll just på, då jag kom in, att uppläsa en skrifvelse från regeringen, hvari alla statens civile embets- och tjenstemän i hufvudstaden, med undantag af dem, som voro anstälde vid postverket, telegrafen och jernvägarne, och de som icke nödvändigt skulle behöfvas för skyddandet och nedpackandet af embetsverkens handlingar, skulle innan kl. 12 middagen samma dag anmäla sig i landtförsvarsdepartementets kansliexpedition eller i arméförvaltningen, för att inträda i tjenstgöring såsom »civil-adjutanter».

»Härens olyckliga decentralisation tvingade regeringen, liksom arméförvaltningen, att omedelbart vända sig till de olika regimentena, hvarigenom en sådan tillökning af civil arbetskraft vardt alldeles nödvändig. Ingenting var heller på förhand befaldt om hur vid en mobilisering skulle tillgå. När derför mobiliseringsordern sedermera utfärdades råkade allt i en förfärlig villervalla. Trupper »som tågade till krigsorten» skulle enligt gällande förordning ega rätt att mot framtida betalning utskrifva födoämnen, inga andra. Men ännu fans det ingen krigsort, och födoämnen voro likväl alldeles af nöden så vida icke trupperne skulle svälta ihjel. Tusentals förfrågningar rörande de obetydligaste angelägenheter inkommo dagligen till krigsstyrelsen. Man var hvarken på krigs- eller fredsfot och regimentscheferne vågade ingenting företaga utan bestämda order. Till råga på villervallan kände man icke en gång, till följd af den mängd orkeslöse och utlefvade soldater som funnos vid de indelte trupperne, regimentenas sammansättning och styrka. Ordern utgick på en måndagsmorgon och härigenom försenades beväringsmanskapets inkallande en hel vecka, emedan inkallelsen hufvudsakligen skedde genom kungörelser i kyrkorna. Många af regimentscheferne hade icke postgång mer än två gånger i veckan, flere kompanichefer hade ändrat bostad ända till tio mil från den förut innehafde och detta försenade än ytterligare mobiliseringen o. s. v.»

»Det föll på min lott», säger han, »att tjenstgöra såsom auditör och redogörare vid den under bildning varande andra gardesbrigaden. Brigadchefen väntades emellertid först dagen derpå till staden från den rekognosering, som han företog på Wermdön, och jag fick derför några timmars ledighet att ställa mina saker i ordning och tillfredsställa min nyfikenhet, hvilken alltid är stor hos ungt folk.

»Alla regimenten hade nu fått uppbrottsorder. Såsom samlingsplatser nämndes Örebro och Nässjö, samt för trupperne i Norrland till en början Umeå. Till Stockholm voro endast Södermanlands regimente och Lifregimentets dragoner inkallade och till Waxholm hade anländt en bataljon af Lifregimentets grenadierkkår. Dessa trupper voro samtlige ännu på fredsfot och i saknad af träng. Leveransauktioner voro utlysta öfver allt i landsorten och uppmaningar voro stälda till befolkningen att afstå hästar och åkdon för härens räkning, på det att tillräckliga trosskolonner skulle kunna bildas. Derjemte omnämndes äfven att 10,000 bönder uppbådats från Södermanland och Nerike, för att så fort ske kunde upprätta ett befäst läger i trakten af Eskilstuna».

»För att erfara sinnesstämningen hos all-

mänheten beslöt jag att deltaga i mötet i Stora Börssalen. Vid min ankomst var salen ända till trängsel fyld med åhörare. Der syntes flere af stadens anseddaste grosshandlare, tidningsmän och i staden qvarvarande militärpersoner. Öfverläggningen var nyss börjad. En äldre man hade för tillfället ordet, men han talade så lågt att jag endast kunde uppfatta några få ord. De rörde svenskens urgamla tapperhet, att denna likväl borde paras med försigtighet, att Nördlingen följde på Breitenfeld och Narva på Pultava samt några mera högljudt utsagda hyssningar, genomträngde sorlet af de långt från uppmärksamma åhörarne.

»Han hade emellertid icke väl tystnat, förr än en annan äldre man begärde ordet. Aldrig har jag sett någon, som bättre förstått att med storm intaga sina åhörares hjertan. Med hög och tydlig röst började han ett tal, hvilket jag här i dess helhet efter en gammal tidning tager mig friheten återgifva, då det bättre än allt annat visar hur sinnesstämningen nyss före krigets utbrott i verkligheten var beskaffad i vårt land. Det har äfven ett stort intresse derför att det både visar tidens politiska åsigter och den lätthet, hvarmed all fruktan, som första underrättelsen om Rysslands väntade anfall åstadkom, förjagades.»

»Jag vill icke anfalla någons mening», började han, »utan heldre afvakta tiden till dess våra landsmäns eftertanke och begrundning lärt dem att se sakerna med mera klarhet och med mera — mod. Ryssland har tillsändt oss ett utfordrande ultimatum. det är sant, men hvem säger oss väl derför att vi, om vi gå anfallsvis tillväga, icke skola gå med heder ur striden? Tyskland rufvar på hämnd för Rysslands obefogade inblandning i det senaste kriget. Tysklands officiela tidningar hafva lofvat oss att om vi gå i striden som Tysklands bundsförvandter skola vi allra minst erhålla de Åländska öarne. Vi böra derför söka Tysklands förbund och icke försumma de närvarande gynsamma konjunkturerna. Vi böra icke söka likna vår diplomatis mästerprof i Malmö under det första dansktyska kriget eller deras djupa planer under vestmakternas krig med Ryssland 1854.»

»Man skall möjligen förebrå mig för att vara en förmäten entusiast, som framkallar dylika yrkanden. Men jag svarar att detta endast är den s. k. klokhetens vanliga, fast utnötta fraser. Man bör alltid veta att raskt fatta i det förbiilande gynsamma ögonblicket och icke tveka att göra de största uppoffringar för en stor sak. Derför tvefaldt ve öfver den individ, som icke anser sig vara född för något annat än att lefva, gödas och dö! (bravorop). Jag säger eder vidare, att en tanke icke är förmäten, om han kan varda en verklighet, och en verklighet kan alltid *den* tanke blifva som vill höja landet till makt och ära. Men det höfves att nordens folk fatta *detta* och våga att än en gång upplyfta sina hufvuden och låta sina hjertan fyllas af högre känslor. Sker *detta,* då är det min innerliga öfvertygelse att de kunna räcka sina händer åt brödralanden på andra sidan Östersjön och åter sammanknyta den urgamla kedjan, göra Östersjön till en insjö, fast icke till en insjö inom ett ryskt envåldsrike, utan mellan Nordens fria folk. *Då* skall en ny dag uppgå för Europa, då skall solen lysa från sin middagshöjd ända från norr till söder; — och den stora tanken *kan* varda en verklighet. — Bildningen, kulturen, med dess hufvudvilkor friheten, *kunna* segra öfver barbariet och sålunda äfven öfver dess stöd tvång och »våld!»

»De föregående talarne», fortsatte han efter ett kort uppehåll, orsakadt af de talrika lefveropen, »hafva varit nog litet *skandinaviskt* sinnade för att glömma vårt brödraland Danmark. Om också skilda i politiskt afseende hafva likväl nordens tre folk samma mål, samma intresse. De fördelar, som förut uppräknats af en anslutning till brödraringen för Sverige finnas äfven för Danmark. I det stora civilisationens arbete, hvilket vi äro kallade att utföra, skall icke Danmark ega den minsta, utan fastmer den största betydelsen. Men hvad jag redan sagt torde vara nog för att visa huru vigtigt det är för hela Europa, för hela den europeiska kulturen att nordens regeringar på ett riktigt sätt vet att uppfatta sakernas allmänna läge. På Rysslands ultimatum bör man svara med kraft, icke med pennan utan med bajonetten (ihållande lefverop), ty särskildt hvad Sverige vidkommer är tidpunkten af betydelse. På honom beror en framtid af magt och inflytande, sjelfständighet och ära, fred och lycka, social välmåga och andlig utveckling, eller en framtid af fort-

farande och ökad svaghet och osjelfständighet. Då ett ädelt folks öden väga i vågskålen mellan tvänne sådana ytterligheter, som nu är händelsen, då menskligghetens sak så är satt i fråga, då kännes det derför nästan hemskt att så stora ting ligga i *en* eller några få personers händer. Jag skulle i sanning icke vilja bära ett sådant ansvar inför Gud och menniskor, inför samtid och efterverld — (hör!). Men ju vigtigare ögonblicket är, ju verksammare måste folken sjelfva vara. De måste understödja sina regeringar med lif och blod (ja! ja!) i fall de finna dem gå den rätta vägen; de måste varna dem, i fall de derifrån afvika; och vilja de icke låta varna sig, sätta de uppenbarligen vår framtid, vår tillvaro på spel — välan, då måste folken till sin räddning sjelfve taga sina öden om händer! Det gäller för stora intressen för att vid ett sådant tillfälle någon tvekan, någon fruktan får ega rum!»

»Längre fick icke talaren fortsätta, ty ja-ropen hade på slutet blandats med allt högljuddare hyssningar och ett förfärligt larm uppstod slutligen, då talaren vidrörde folkets makt att sjelfva föra regeringstömmarne. Ropen på folksången och marseljäsen vexlade med ropen lefve konungen! ned med regeringen! Jag kunde icke längre uthärda der jag var. Trängseln och hettan voro förfärliga. Något verkligt praktiskt förslag syntes aldrig komma att blifva föremål för öfverläggningarna. Man utbytte endast fraser med hvarandra och detta väckte min leda. Efter åtskilliga fåfänga försök lyckades jag slutligen nå dörren och jag kände mig rätt glad, då jag lyckligen utkom i det fria.»

»Telegram hade emellertid anländt, som förkunnade att kriget var förklaradt. Tärningen var alltså kastad. Mitt hopp att stridsfrågan på fredlig väg skulle lösas hade slagit fel. Sverige måste bereda sig på att strida för sin sjelfständighet och tillvaro, och »när brödraringen skulle slutas kring Östersjön» stod åtminstone icke i det svenska folkets makt att fastställa.»

»Samma afton gaf man för utsåldt hus operan Gustaf Wasa. Man visste icke hvad krig ville säga, då man kunde egna en krigsafton åt nöjet. Men det var sista aftonen som spektakel skulle gifvas. Följande dagen skulle nämligen operan inredas till sjukhus. Vid ingången träffade jag en af mina gamla vänner, en rik och företagsam affärsman. Han kom, sade han, från sitt kontor, dit han icke på länge ämnade återvända, ty all kredit är slut, och det är omöjligt att mot än aldrig så hög ränta kunna upptaga ett lån, knapt på några tusen kronor, eller sälja vexlar äfven med de bästa namn. Om icke regeringen skyndsamt träder emellan, antingen med penningebidrag eller någon förordning som upphäfver för viss tid borgenärers fordringsanspråk, hotas hela svenska köpmannakåren med en genomgripande bankrutt. I utlandet är det nämligen, tack vare kännedomen om vårt usla härväsen, fullkomligt omöjligt att uppgöra ens den ringaste penningtransaktion och våra statspapper hafva fallit nästan under pappersvärdet. Om vi äfven skulle kunna lyckas att afvärja faran, hotas vi derför icke dess mindre af djupa rubbningar både inom industrien och handelsverlden.»

»Min vän syntes mycket nedslagen. Det var emellertid icke tillfälle för längre samtal, ty spektaklet hade redan börjat. Vi följdes derför åt in i salongen. Sällan har jag sett ett lifligare skådespel än det som nu visade sig för mina blickar och för hvarje ny akt steg hänryckningen bland åskådarne. Till och med min nyss nedslagne vän kände sig smittad af den fosterländska sinnesstämningen och hade upphört att hviska mig i örat om sina bekymmer för framtiden. När slutligen Kristina Gyllenstjerna efter sista aktens slut inträdde på scenen och med lif och värma deklamerade Tegnérs »Svea», då kände förtjusningen inga gränser, och när hon slutligen med upplyftad hand och i en utmanande ställning mot öster, med hög och klangfull röst utsade orden:

»Mörker och dam
Omhölja jorden.
Framåt, fram!
Strid är för Norden,
Strid är för frihet, för barn och för maka,
Vägen går framåt, den går ej tillbaka.»

var det som om en länge återhållen orkan brusat in i salongen. Man reste sig upp från sina platser, man tryckte hvarandras händer och på lefveropen för Sverige, för konungen, för hären o. s. v. ville det knapt taga någon ände.»

»Det skulle dock vara en bedröflig villfarelse om man skulle tro att denna hän-

förelse, som vår förf. så lifligt skildrar, varit allmän öfver hela landet. Nyare historieskrifvare hafva betydligt misstagit sig i denna sak. Om man uppmärksamt studerar samtida tidningar och äfven enskildes dagböcker skall man tvärtom finna att en sådan hänförelse före kriget, som vår gamle veteran omtalar i sin dagbok, endast kunde märkas på få ställen i landet. Man bildade visserligen från flere ställen komitéer för sjukvård, sammansköt medel för anordnande af lazarettståg, lemnade ekipager och ridhästar till intendenturen och skickade sina unge män till hären och sina fruntimmer till sjukhusen. Men hos den stora massan af folket rådde deremot, så länge fienden icke var i landet, en allt annan än fosterländsk stämning. Allmogen hade svårt att fatta hvad krig egentligen var och var äfven liknöjd för hvem som skulle vara framtida konung; största delen af städernas befolkning utmärkte sig genom att vid mer än ett tillfälle lägga sitt kosmopolitiska sinnelag i dagen. Det gjorde det samma, sade flere, hvilket man för framtiden skulle blifva, ryssar eller preussare. Ryssland var så starkt att det kunde skydda vår handel och sjöfart långt bättre än vi sjelfva och utan att, som nu var fallet, pålägga den »arbetande delen af befolkningen, tryckande och orättvisa bördor eller tvinga landets söner att ligga i årslång garnisonstjenst». Många voro till och med nog glömska af sin pligt som svenskar att de yttrade högljudt, att man fredligt borde gå de ryska härarne till mötes och inbjuda dem att i all sköns lugn taga landet i besittning. »För öfrigt», sade många, »om man vill försvara sig, fordras väl dertill icke så stora tillrustningar? Fienden skall aldrig komma fram mellan vår farliga skärgård, och skulle detta än lyckas honom, skall han nog sedan få en hård strid att utkämpa mot vår landtbefolkning i kustorterna, som icke är att leka med.»

»Sedan kriget en gång börjat ändrade sig likväl dessa föreställningar liksom af ett trollslag. Den ene sökte öfverbjuda den andre i offervillighet och nit för fosterlandets bästa, och historien torde kunna uppvisa få tillfällen, då ett folk så enigt gått i striden mot sina fiender som det svenska under den senare delen af 1880 års krig.»

Men låtom oss återgå till vår berättelse. Det kan naturligtvis icke intressera läsaren att höra vår författare redogöra för det arbete, hvarmed han under de närmaste dagarne efter krigsförklaringen var sysselsatt. Han och hans kamrater, vare detta nog sagdt, arbetade från morgon till qväll med att utfärda order om magasins uppförande, om inkallelse och fördelning af beväring, om uppgörande af leveranskontrakt, med att utbetala och kontrollera reseräkningar o. s. v. De hade knapt tid att förse sig med lifvets nödtorft af sömn och föda, så träget fortgick deras arbete.

»Oaktadt fjorton dagar förflutit», säger han, »sedan den första ordern utgick om härens sättande på krigsfot, voro de olika truppafdelningarna på långt när icke i stridsfärdigt skick Kadrerna voro visserligen till största delen samlade på sina respektive samlingsplatser, men beväringsmanskapet hade ännu icke på långt när hunnit beklädas och förses med erforderliga vapen och utredningspersedlar, och innan detta kunde stöta till hären kunde man icke tänka på att koncentrera honom. Till följd af flere missgynnande omständigheter uppgick nämligen det effektiva stammanskapet vid hela den svenska hären endast till 20,000 man.»

»Hvad som verkade mest förlamande på hela mobiliseringen var dock den fullständiga bristen på intendentur och träng. De proviantförråd, som man lyckats sända till samlingsorterna, voro högst obetydliga. Man hade inga sådana upplagda i fredstid, såsom i andra land vid denna tid, och den nyss öpnade sjöfarten hade tömt vinterupplagen i de stora handelsstäderna. Allt måste derför anskaffas vid krigets utbrott af landtbefolkningen. Att få ett tillräckligt antal leverantörer, hvilka på leverans-auktionerna åtogo sig att för höga pris lemna dåliga proviantartiklar, var visserligen icke svårt, men mobiliseringen af hela hären för ett vidtutseende krig var ej det samma som att mobilisera för en liten fältmanöver. Leverantörerne hade nu icke månader till sitt förfogande och icke heller kunde de skicka och låna i närgränsande landsändar om något fattades. Tiden vardt dem också för kort och för största delen var det omöjligt att ens närmelsevis kunna fullgöra kontrakten. Hade icke en stor del enskilda ståndspersoner gjort frivilliga sammanskott och hade icke

kronobetjeningen i de särskilda länen visat ett så uppoffrande nit som verkligen skedde, skulle troligen hären aldrig kunnat sammandragas.»

»Sinnesstämningen hade emellertid hunnit att betydligt lugna sig sedan det visat sig att fienden gaf en så rundlig tid till förberedelser. Ännu tre veckor efter krigsförklaringen hade man nämligen icke fått några säkra underrättelser om de väntade landstigningsflottorna. Banken och statens offentliga samlingar voro lyckligt nedförda till Carlsborg, Waxholm var väl försedt med kanoner, proviant och undervattensminor, och innanför dessa senare låg största delen af den svenska flottan i godt förvar. Men norska kusten var blockerad och äfven Öresund och vestkusten. Härigenom påmindes man hvarje dag på ett obehagligt sätt om krigstillståndet, då det rådde en fullständig brist på alla utländska nyheter i tidningarna. Dessa innehöllo endast utförliga redogörelser öfver de svenska truppernas styrka, sammansättning och förläggningsorter, om det skulle vara till vår eller fiendens nytta skulle framtiden utvisa. Han såg, om icke annat, att det ännu fans tid att använda på landstignings-expeditionens utrustning, ty tre veckor efter krigsförklaringen voro endast 10,000 man samlade vid Örebro och kanske lika mycket i Nässjö. Endast vissheten härom var för honom af stor vigt.»

»Konungen hade emellertid i början af Juli tagit befälet öfver de vid Örebro samlade trupperna, samt utfärdat en i sann fosterländsk anda hållen dagorder, som öfver allt i landet gjorde ett godt intryck och i synnerhet på trupperna. »Hären går att kämpa mot en af verldens ypperste härar», hette det bland annat, »en här som är oss betydligt öfverlägsen både till antal och krigsbildning. Men det är icke första gången som svenska krigare gå att kämpa mot öfvermagten — — — — Intet är omöjligt för män, hvilkas förfäder lemnat så ärofulla spår efter sig under våra store krigarkonungars lysande härtåg, — — — Hela verlden har sina blickar riktade på oss! Vår framgång är frihetens och civilisationens!»

»Det var en vacker junimorgon omkring tre veckor efter krigsförklaringen. Vi voro sysselsatte i brigad-stabsexpeditionen att uppgöra en fördelning af stadens åkarehästar i händelse af eldsvåda under en möjligen blifvande bombardering. Arbetet gick långsamt. Vi voro alla mycket uttröttade af de föregående dagarnes ansträngningar. Icke den ringaste förströelse, icke ens en uppfriskande nyhet hade varit oss förunnad under de sista åtta dagarne. Med halfsofvande ögon hängde vi öfver våra tabeller. Ett kraftigt tag om dörrlåset kom oss alla att spritta upp och allas ögon riktades mot den inträdande. Det var en af våra kamrater, som varit utsänd på rekognosering i skärgården. Nu var tröttheten liksom med ens bortblåst. Den fiendtliga flottan, sade han, var synlig utanför Waxholm. Hon hade redan med ett par tornfartyg sökt tränga fram genom Fredriksborgssundet, men blifvit med förlust af ett af fartygen afvisad. Derjemte omtalades äfven — tillade han — att en mindre eskader hade visat sig utanför Erstavik.»

»Det dröjde icke länge innan vi fingo noggrannare underrättelser genom en rapport från kommendanten på Fredriksborg. Vår kamrat hade talat sant och man fruktade en landstigning af hela fiendens styrka vid Erstavik. De båda gardesregimentena måste sammanslås till ett enda, då beväringsmanskapet icke ännu var så öfvadt att man vågade sända det mot fienden, och de två fältbataljoner som man på detta sätt, efter mycket bråk, lyckades utrusta fingo order att genast afgå med allt det artilleri, som fans i hufvudstaden, till nämnda ställe och Wittså. Infanteriet fortskaffades till tids vinnande på de i beredskap hållna åkdonen. Men någon landstigning hördes icke vidare af. Deremot kommo allt flere underrättelser från Waxholm. Oaktadt hans stora pansarflotta hade det icke lyckats för fienden att framtränga genom Waxholmssunden, hvilka tappert försvarades både af vår flotta och strandbatterierna.

Dessa gynsamma underrättelser efterträddes dock snart af andra och ty värr af en sorgligare art. Flere ryska fartyg, hvilka man nu bestämdt påstod skulle vara fiendens transportflotta, hade närmat sig kusten vid Norrtelge. Några lotsar som vågat sig ut till de yttersta öarne i skärgården hade sett den styra kosan förbi Söderarms fyr rätt mot Norrtelgeviken.

Man befarade derför en landstigning på Rådmansö, hvarför äfven flere andra omständigheter syntes tala. En brigad var derför redan afsänd till Nortelge, med order att endast steg för steg draga sig till baka, och hufvudhären, som nu till största delen var samlad, var på marsch från Örebro till Eskilstuna. Största delen af den södra fördelningen var afsänd på jernväg från Nässjö till Halsberg. Alla fartyg och båtar i Mälaren fördes öfver till södra stranden, beridna poster utstäldes på alla vägar i Roslagen, som föra från kusten. Man var så viss på att fienden der skulle landstiga, att man redan hade upprifvit Margretehill — Upsala — Stockholmsbanan på flere ställen innan man märkte sitt misstag. Det dröjde nämligen icke många dagar innan man fann att allt samman endast varit blindt larm och att fienden icke gjorde det ringaste försök att intränga i den norra skärgården.»

»Nu måste man tänka på att draga det på mötesplatserna qvarlemnade beväringsmanskapet till sig. Detta var långt i från någon lätt sak. Många regimenten visste icke hvar de hade sina depoter. Uplands och Södermanlands regimenten t. ex. hade aldrig fått se sitt beväringsmanskap. Innan det hunnit inkallas, hade de måst rycka i fält och sedan hade deras beväringsmanskap flyttats än från den ena och än från den andra orten, allt efter som ryktena hade ändrat sig om fiendens landstigningar. Så var för öfrigt förhållandet med nästan alla infanteriregimenten längs kusten; och ännu värre var förhållandet vid kavalleriet. Officerarne foro land och rike omkring för att uppköpa hästar, af två sqvadroner måste man göra en, kavalleribeväringen måste man helt och hållet afsäga sig och lemna i infanteriets vård o. s. v.»

»Striden vid Waxholm hade, som sagt, aflupit till vår förmån. Den ryska flottan hade under flere dagar legat i en fullkomlig overksamhet, utan att göra någon min af att å nyo öfvergå till anfall. Afven från Erstavik hade några fiendtliga fartyg, som der sökt intränga, efter en kort skottvexling med gardesartilleriet dragit sig tillbaka. Det fans derför icke så få bland oss som hyste ett om än svagt hopp att det i sista stund skulle lyckas för vestmakterna att genom sina diplomaters i Petersburg förenade ansträngningar afbryta striden innan den ännu på allvar var börjad.»

»Då kom plötsligt den förfärande underrättelsen att hela den ryska transportflottan hade inseglat i Bråviken. »Förlidne gårdags morgon vid åttatiden», lät det olycksbådande telegramet från Norrköping, »kastade en rysk flotta af flere hundra fartyg, hvaribland 16 pansarskepp, ankar strax utanför stängsel- och min-linierna. På mindre än en timme hafva öfver 7,000 man blifvit satta i land. Förtrupper framrycka på vägarne från Mauritsborg och Gottenvik. Utskeppningen fortfar. Flyende allmoge berättar att ryssarne börjat uppkasta vidsträckta förskansningar. Här råder en förfärlig villervalla. Inga trupper finnas till hands. De äro dragna norr om Mälaren. Man talar om förräderi.»

(Forts. i nästa n:r.)

Pagen och mjölnarflickan

(efter Goethe).

Han.

Hvarthän nu, hvarthän nu,
Lilla mjölnerska du,
Hvad kan min söta heta?

Hon.

Greta.

Han.

Med räfsan i din hand
Hvart styr så brådt du färden?

Hon.

Bort till far mins trädgårdsland,
Bort till far mins gärden.

Han.

Helt allena så der?

Hon.

En räfsa jag bär:
Skall stacka hö på vår täppa.
Se'n till trädgården vår
Jag att plocka går
De mognande päron i skäppa.

Han.

Der fins en enslig löfsal ju?

Hon.

Der finnas väl tu,
En vid trädgårdens hvardera ände.

Han.

Ej sannt, under middagens brand
Om i smyg till löfsaln jag lände,
Du kommer till mig litet grand,
Ej sannt, bak det gröna, det skymmande gallret..?

Hon.

Det blefve en godbit för sqvallret.

Han.

En kyss allenast! Säg får jag ej?

Hon.

Nehej!
Den mjölnartösen i famnen tar
Hans kärlek strax allom blir uppenbar.
Det vore skam
Om mjöl och damm
Hvitpudrade sammetsrocken!
Bäst leka samman lika barn:
Min plats är i qvarn
Och er i den fina flocken.
Min tro jag gifvit mjölnarkarln —
Hvad blir väl förstördt på en tocken!

Carl Snoilsky.

Rivalerne.

Ett Upsalaminne.

Ganska sällan har väl en uppslagen förlofning gjort så stor sensation i Stockholms sällskapskretsar som den plötsliga brytningen mellan allas vår föresyn Herbert K. och den lilla tjusormen Julie L. Enhvar som aldrig så litet varit med har sig nogsamt bekant att Herbert var helt enkelt en bland hufvudstadens främste épouseurer, hvars rikedom, börd, blekhet, baryton, ridkonst och elegans i öfrigt samverkade att göra honom till skott-tafla för alla tänkbara koketteripilar hos våra minst emotståndliga ungmör samt för en obegränsadt inbjudande svärmorsljuflighet hos hvarje matrona med något anspråk och fullvuxna döttrar. När han omsider fångades gick ett stygn genom församlingen af känslofulla flickhjertan, men hvad han sjelf egentligen vann på saken var en vapenhvila, en tid af ro. Och så går han ett par månader derefter och bryter förlofningen! — Och af hvad skäl? — Ja, derom hviskades hundra olika rykten, bland hvilka imellertid ett gjorde sig gällande derför att det var det mest bizarra.

Man vet att Herbert alltid begagnade silfverklocka med vidhängande kedja af samma anspråkslösa metall. Då hans toilett för öfrigt var icke blott oklanderlig utan verkligen mönstergill, tog sig detta naturligtvis rätt eget ut såsom kontrast emot en smakfull kostym af senaste modet. Också språkades icke litet om Herberts nyck, hvari de afundsjuke sågo ett ömkligt försök att väcka nyfikenhet, de känslosame anade minnet af någon romantisk händelse från hans ungdom, de välunderrättade hvarje dag funno anledning till nya versioner och jag, i egenskap af quasipoet, spårade ett ämne.

Fröken Julie var nyfiken som de flesta fruntimmer (och ännu flere herrar) och hon hade fått i sitt hufvud att utforska denna hemlighet. Viss om sin magt gick hon rakt på saken och bad sin fästman helt enkelt att han skulle skänka henne

den fula klockan samt sjelf bära en annan, mer comme-il-faut. Föreställ er att han svarade nej! — Gud vet hur han motiverade sitt afslag, men fästmön hade lättare att taga humör än att taga skäl och följden blef att Herbert räddades åt ungkarlslifvet och att lilla fröken blef justitierådinna.

Hela verlden undrade och jag undrade allra mest.

Herbert besvärades aldrig af närsynthet när det gälde att känna igen gamla bekanta från Upsalatiden. En afton tyckte han att det var tråkigt på en bal och enleverade mig derifrån till Rydberg, hvarest frihet jemte sherry och cakes snart läto oss trifvas väl och i all endrägt utbyta gamla minnen. Väl tjugu gånger hade jag varit frestad att begå en indiskretion med afseende på den der klockan och man tänke sig min förnöjelse när han nu plötsligt berättade mig hela hennes historia.

»Enhvar» — sade han — »har väl någon tid haft ett hem, dit han sedan, äfven om han kommit sig upp i verlden, blickar tillbaka med tillgifvenhet och saknad, och der han i de bästa ögonblicken af lifvet tycker sig vara ännu. Mitt Fogelvik var beläget vid Bäfverns gränd i Upsala, ej långt från Islandsbron, som då för tiden var en ganska fashionable plats, emedan hela staden vallfärdade dit vid ångbåtstimmen. När studentskaran i hvita vågor böljade dit ner kommo alltid några stänk af hvirfveln in i min uthamn och man trifdes der, mest derför att man alltid kände sig uppriktigt välkommen. Vi skämtade och roade oss lika flitigt som myror arbeta och vår samtrefnad blef ett slags stack, ett på samma gång hem och förrådshus, dit hvar och en drog sitt strå och som derför blef större och rikare med åren. Min tarfliga dublett var särdeles enkelt möblerad, men väl försedd med bord, hvilket i ett studentrum är det nödvändigaste. Man slog sig ned i all sköns ro kring dessa och aftonunderhållningen skiftade allt efter lagets olika skaplynne. Ibland suto der åtskilliga unga diktare, som täflade att läsa upp sina poemer, och stunden företedde då det egendomliga att poesin var varm och kritiken ärlig. Stundom började också korten sin dans, punschen glimmade, toddyn rykte och der spelades, pratades, skrattades och framför allt röktes mången gång till ljusan dag. Det var vår första frihetstid och vi voro som små fiskar, hvilka från skoltvångets trånga sump stimmade ut i studentglädjens rosenfärgade vågor.

När stämningen, som ofta hände, blef mogen för champagne, måste denna nektar hemtas ända från Gästis och ropet: »Malin!» hördes först af en, men snart af samfälda röster. Vigt och graciöst som en sädesärla hoppade då ett barn in i rummet, en elfva års flicka, som mysande af förnöjelse och icke utan en nyans af vigtighet mottog af enhvar hans bidrag till det nödvändiga sammanskottet. En yfvig schalett omgaf snart hennes lilla klotrunda hufvud, hon nystade in sig i ett slags resschärp, som knöts i kors öfver bröstet, var borta i ett huj och återkom onaturligt snart, blossande röd, med buteljerna klingande framför sig, samt skrattande som en skata åt allas beröm öfver hennes skyndsamhet, hvartill ofta äfven fogades välförtjenta komplimanger åt hennes hy, hår, ögon och tänder, hvilka också i sanning svårligen kunde öfverträffas. Den lilla skönheten var allas gunstling och min stolthet, ty jag hade blifvit hennes beskyddare och förvandlat henne till hvad hon nu var.

Ty så der såg hon icke ut när jag första gången träffade henne. Tänk dig en af Rafaëls små englar drifven ut ur den ram, hvarinom han i heligt sällskap under sekler varit trygg och beundrad, och föreställ dig honom instängd i ett eländigt kyffe, blek, afmagrad samt dagligen underkastad en rå uslings misshandlingar, så kan du få en bild af Malin när jag flyttade in i mitt Upsalabo. Hennes far drack alltid och var alltid ursinnig när han drack. Han var nu död och hon lefde hos sin mor jemförelsevis drägliga dagar. De bodde i en vindskupa i samma byggning, der jag hade mitt residens på nedra botten, och att städa åt mig var en bland madamens rikaste inkomstkällor. Ofta fick imellertid barnet göra modrens sysslor och flickan var sådan att man måste visa henne vänlighet.

Men det var hemskt att se i dessa anletsdrag historien om åratal af jämmer. Man kunde icke häftigt röra ett finger, icke oförmodadt lyfta hufvudet från boken, utan att hon skyggade till, som om hon väntade ett slag, och hennes stora, mörkbruna ögon antogo detta egendomliga ut-

tryck, som hvarje gång vi förebrå ett barn gifver oss sjelfva en förebråelse från högre ort. Att narra denna lilla varelse till ett och annat leende, småningom smeka bort hennes skrämsel, sjelf blifva barn för att hitta på någonting att fägna henne med, göra mig ömsom till hennes docka och till hennes försyn — detta blef nu min metod och den var icke svår. De små förstå sig icke på sorgerna, men det som är vänligt och godt förefaller dem alldeles som det skulle så vara och ingen skörd är vare sig så lätt eller så mångfaldt gifvande som deras stilla uppblomstring, jemförd med de offer, någon bringar deråt.

Snart blef det mig ett behof att vakna just vid hennes skratt. Då hon kom in med morgonkaffet gjorde jag tusen grimaser, som hon belönade med de friskaste modulationer af ohejdad munterhet, och kopp och kanna hoppade taktmessigt på brickan för hvarje skälfning i hennes armar, hvilka inom kort blifvit lika knubbiga som hvita.

Vid mina små tillställningar var hon fullkomligt oumbärlig. Att skaffa fram stolar, sätta i och tända ljus, springa efter nya kort, laga så att dörren icke borrade sig ned i mattan, hålla champagnen kall och toddyvattnet varmt, tända brasan i tid och hålla vakt vid spjellet när detta fick hufvudrollen — allt det der utförde hon så flinkt, så gladt och lifligt att väl aldrig någon gjort skäl för hedersnamnet tjensteande så som hon. Också tyckte alla att hon hörde till hemtrefnaden. Alltid blef stämningen en smula grälig — och vi kunde gräla den tiden! — om icke hon var med. Hon tyckte om att man smekte henne och behöfde icke bedja någon. Hon blef småningom en öfverdådigt vacker flicka, och att hon en gång skulle bli farlig för mig var ju alldeles naturligt.

Dock hade jag icke trott att det skulle bli så snart. Hon var blott fjorton år då jag redan upptäckte att jag var förälskad. Ja, skratta så mycket du vill, men hon blef min första kärlek!

Jag hade en rival.

Det var icke en bland mina kamrater, ty i vårt kotteri var hon ett slags regimentets dotter, som opartiskt hyllade alla sina fäder och aldrig kom ihog om den ene gifvit henne en påse konfekt mer än den andre. Min dagliga samvaro med henne och de tjenster, jag ofta gjorde hennes mor, stälde mig för öfrigt i denna krets säker för hvarje täflan om hennes tillgifvenhet, som egde en skuggsida blott i sin öfverdrift. Men midt emot mig på andra sidan gården bodde en man, som höll af henne lika mycket som jag, ehuru han på helt annat sätt uppfattat hvad på grund deraf ålåg honom.

Jaså, du mins icke gamle Moræus? Jag måste då med några ord beskrifva honom, om det blir mig möjligt. Han var en lång, siratlig gestalt, icke skelettmager, men skinntorr som de många pergament, med hvilka han haft att syssla under sin tjenstgöring. Hans ansigte föreföll antikt, håret var hvitt och tunnt, men tillräckligt, ögonen ljusgrå, näsan beqvämt bugtad till sits åt glasögonen och munnen hopknipen af ett oföränderligt, öfverlägset leende, som dock aldrig fick skollof att urarta till skratt. Han hade varit kursor och kände sig derför som en betydande person. Kejsare och konungar kunna vara ödmjuke, men det fins ingen vaktmästare utan stolthet. Detta slägte är icke egentligen egenkärt, men det hyser en orubblig högaktning för sig sjelf. Vaktmästarne hafva en inskränkt sfer, men just derför röra de sig inom den med ojemförlig säkerhet. Särskildt de, som grånat i det ringa värfvet, hafva haft tusen tillfällen att begrunda höghetens förgänglighet och det ombytliga hos menniskors öden. Somliga vaktmästare hafva då de framlemnat bref sett många ansigten, som icke förmått beherrska sitt uttryck, andra hafva i teaterkorridoren studerat hvarje prof på mensklig fåfänga, åter andra ha mången gång funnit en ung chef stå handfallen inför någon obetydlig omständighet, hvari de med sin detaljkunskap lemnat upplysning — och den som nu vakar för vår skull, tror du att han anser oss öfverlägsna sig eller tror du tvärtom?

Men Moræus representerade sin särskilda art af vaktmästarstorhet, universitetskursorns. Han kände sig såsom ordningens målsman och hvarför icke äfven såsom lärdomens, n. b. på hans ståndpunkt? Han hade varit med på Upsalas stora tid och det tycktes som om enhvar af de vidtfrejdade kalottgubbarne hade afsatt något af sin ytas märkvärdighet på denna hållning och denna fysionomi. Allt var hos honom cirkladt, pedantiskt och regelmes-

sigt, som ett väl uppdraget ur. När han gick eller stod hade han samma attityd, som man finner hos Venusstatyer. Kanske ville han omgjorda sig mot hvarje dammkorns nycker, eller kanhända är ordningssinnets kyskhetsåtbörd densamma som skönhetens. Äfven han kände sig alltjemt som på en piedestal och utsatt för en nyfiken närgångenhet, som borde hållas på afstånd. När han blinkade nedlät han sig att blinka och från mössan till stöflarne förkunnade allt hos honom att han var »gammal i gården» och att »gammal är äldst».

När Moræus tog afsked hade han insamlat så mycket att hans årsinkomst, med pensionen, uppgick till sex hundra riksdaler — och derpå lefde han nu, utan att någonsin låna ett öre. Såsom en särskild hedersgärd hade man låtit honom behålla den uniform, han under många akademifester så oförvitligt burit. Naturligtvis var denna dock för honom en relik och sin hvardagsdrägt kunde han nöta i oändlighet. En rund mössa, en trådsliten, men alldeles dammfri rock af grönaktigt tyg, ständigt hopknäppt från midjan upp till hakan, samt ett par tättåtsittande permissioner af samma stuf som mössan och rocken utgjorde sålunda det oföränderliga fodralet till hans stoft. Att han var måttlig, dertill kan man sluta på grund af hans inkomster, men den grad af vällefnad, han en gång fastställt åt sig som tillåten, iakttog han utan indragning. Aldrig afstod han aptitsupen före middagen eller en pipa efter densamma, men en halfva eller tvänne pipor skulle han hafva betraktat som hädelser.

Han bodde gent emot mig på nedra botten, rådde om några gammalmodiga, men snygga möbler samt åtskiliga böcker, hvilka han läste i den ordning, de på hyllan intogo, börjande om i samma följd år efter år. Gud vet hur han hushållade, men alltid hade han råd att sitta uppe om aftnarne vid lampan, ideligen sysselsatt med sin urgamla kunskapsrepertoar. Han var då min fänrik Stål. När jag kom hem något dimmig smög jag mig, så vålnadslikt som möjligt, in i hans rum, betraktade honom länge moltyst och med stirrande blick, samt frågade slutligen med ihålig röst, härmande hans egen: »Tror herrn att jag är full — hvasa?» Härunder såg Moræus ut ungefär som man tänker sig Brutus inför gengångaren vid Philippi, men han sänkte sig aldrig nog lågt att bli förargad — och att han, kursorn, skulle skratta kunde nu ingen begära.

Ofta när jag om morgnarne roade mig åt Malins joller och beställsamhet syntes gubben Moræus' mössbetornade hufvud stelt och högtidligt utanför rutan. Jag stälde då min klocka på tio, ty så mycket visste jag att hon var precis. Vid dessa tillfällen blef jag totalt besegrad af min rival, ty utan ett ögonblicks tvekan sprang flickan ut och följde honom till hans rum. Der invigde han henne i läs- och skrifkonsten och jemväl multiplikationstabellen uppenbarade i denna helgedom sina mysterier för barnets blick. Någon gång lyssnade jag derutanför och aldrig har jag hört någonting så sträft, torrt, knakigt och enformigt som gubbens stämma, då han, staccato, stafvade för, alltifrån a-a, b-b, c-c och ända till arbetarförening, bokhandelsnyhet, ceremonimästare etc. — Och när den lydiga, snälla flickans röst följde på dessa säglika läten, sökte hon utaf tacksamhet härma dem och förfula sin späda flöjtton till ett riktigt eko. Stundom, ehuru sällan, öfvergick hon till åtskilliga fioriturer ad libitum. Då hade Moræus blifvit ond och nupit henne i de rosenfärgade öronen. Men detta hindrade henne icke att vara gubben oändligt tillgifven och du må skratta än en gång, men jag var ofta nog verkligen svartsjuk, särdeles när jag tänkte på att den der gamle harkranken gjorde min skyddsling bra mycket mer gagn än jag.

Mången gång försökte också jag börja lektioner, men då var det Malins leende som snart blef satiriskt, och en dag, när jag granskade hvad hon skrifvit för sin lärare och skrattade åt ett par af honom gillade stafsätt af tvetydig korrekhet, då blef hon verkligen ond på mig för första gången under hela vår bekantskap. Hvad jag sedan höll af henne för detta och derför att hon i djupet af de der grå gubbögonen upptäckt ett hjerta af guld, hvars återsken vi andre varit för dumma att varsebli!

Åren gingo, men jag och mitt kotteri stannade endrägteligen qvar i lärdomsstaden. Vi läste alla på graden och vårt studium var grundligt åtminstone till sin långsamhet. Som ingendera af oss i sjelfva verket egde någonting, spelade vi ganska

högt, och det år då Malin skulle gå till skrift kommo vi öfverens att hvarje spelvinst skulle afläggas till en kassa för att, när tiden var inne, köpa någonting vackert åt vår gemensamma lilla gunstling.

Hon var nu sexton år och mycket hade vårt förhållande måste förändras. Det var förbi med vår innerliga förtrolighet, hvilken vi, ehuru med bitter saknad, genom tyst öfverenskommelse afstått, och hvilken illa ersattes af den skiftning mellan feber och frossa, som vår beröring numera åstadkom. Modren, madamen, skickade henne ofta som förr ned till mig, men jag var allt mer sällan hemma och lemnade mången gång rummet just när Malin steg in. Deremot gick jag ofta upp i vindskupan för att tillbringa en stund med mor och dotter — och såsom förevändning för mina täta besök försåg jag det trånga fönstret med en jalousi af blommor, som slog ut i förnyad, frisk vår hvarje söndag. Aldrig kunde jag komma hem någon qväll så sent att icke ett ansigte af obeskriflig täckhet leende och rodnande helsade mig der uppifrån och sedan neddök bakom levkoj, resedor, hyacint eller lackviol. Detta var dock icke vårt godnatt, ty nog var jag med i hennes aftonbön lika visst som att hon gästade mina drömmar.

Sörjde jag ofta det förflutna så hade jag en elak tröst deri att gamle Moræus' aktier hade sjunkit ännu lägre än mina. Väl hade bibliska historien och katekesen numera efterträdt de gamla ämnena för hans lektioner, men de himlasyner, som nu öfverskyggade den unga flickans själ, läto hennes hjerta slå häftigare slag och hennes inbillningskraft lyfta vingarne högre än att gubben med all sin välmening kunde följa med, helst han, såsom kursor i filosofiska fakulteten, sig omedvetet, insupit åtskilliga tvifvelsmål med en bismak af Voltaire. Dessutom hade Moræus stött sig med madamen, emedan han numera blifvit för stursk att ta mot en pris, eller — som hon i argare stunder tolkade det, — för snål att bjuda på en sådan. Onekligen varseblef man att kursorn, liksom den hederlige Barkis, helt plötsligt blifvit mer och mer »noga». Denna typ för sparsamhet drog ännu litet till in på staten. Tjocke Boggiano, som bodde i huset bredvid och skötte Moræus' kapital, försäkrade dock att inga förluster hade drabbat hans klient. Men när jag nu, med lättadt hjerta, skrattade åt dennes ålderdomsskröplighet — det var då som Boggiano fälde det bekanta yttrandet: »vill herrn försöka vara qvick, så skall jag säga herrn att man är inte qvick i min närvaro. Och är man det så förblir man det inte länge» — tillade han, i det han buttert retirerade in i sitt ångbåtskontor.

Gerna skulle jag hafva sagt Moræus några vänliga ord, men gubben sköt mig ifrån sig genom åtskilliga miner af en varnande stränghet, som dels var oförtjent, ty mitt samvete var rent, dels äfven oförsigtig, då den erinrade om mycket, som i och för sig var tillräckligt farligt ändå.

När nu tiden var inne att Malin skulle gå fram, hade vi, med den visdom som tillhörde vår ålder, så användt vårt insamlade kapital att vi derför inköpt en svart sidenklädning, schal, handskar, spetsnäsduk samt detta mörka dok, som den qvinliga nattvardsungdomen plägar bära under hemvägen från kyrkan. När hon på pingstdagsmorgonen begaf sig dit höllo vi oss unnan i mitt rum, men ett ögonblick sedan hon med sin mor gått bort från hemmet begyntes ett lif i gården, sådant man ej på många år der hade bevitnat.

Vi hade beslutit att klä Malins boning med blommor och grönt, och alla åtta störtade vi nu ut ur min kammare, spridande oss åt skilda håll för att insamla materialier. Det var den 18 Maj. Naturen utbredde rikligt sin pingstfägring och snart samlades vi ånyo, hvar och en med hela famnen full af vårskörd. N. — som nu har ett namn såsom arkitekt — skulle anordna det hela, och innan kort var alltihop färdigt och lyckadt i högsta grad. Yra och ifriga som barn klädde vi det lilla rummet med späda lind- och lönnlöf. Alla mina borddukar hängdes på väggarne och utsirades med ornamentik i blommor. Der saknades icke kransar af sippor, buketter af pingstliljor, guirlander af saffransblom och viol. På bordet ställdes en bur med kanariefoglar, i fönstret myrtnar och oranger, och i taket hängdes en ampel af murgrön med bård af dubbla hvita narcisser, blandade med mörkröd hyacint. Äfven de två trapporna till vindsvåningen smyckades rikt, ledstången grönskade som en Aaronstaf och en äreport af sammanböjda ungbjörkar inbjöd festligt till förstuguqvisten. Huru der öfverlades, disputerades,

arbetades och skrattades under dessa timmar låter sig tänkas, men icke beskrifvas. Det blir groteskt om jag besinnar huru vi sedermera förvandlats och tänker mig oss i vår nuvarande gestalt åter förenade till detta glada bestyr i den tarfliga vindskammaren och på den trånga gården!

Klockan led mot ett, när vi hade allt färdigt och kunde sopa bort återstoden af grönkrafset. Lindgren — som nu är adjunkt någonstädes i Vestergötland — mötades utför trappan för att stå som utkik vid porten; fyra af oss skulle bakom ett förhänge i festlokalen uppstämma en qvartett i det högtidliga ögonblicket af Malins entré, och åt mig hade man anförtrott det vigtigaste värfvet, att framlemna och med ett för tillfället lämpligt tal öfverantvarda vår bästa gåfva, ett litet guldur, hvars kedja var en skänk af mig, men som för öfrigt sammanskjutits af oss alla och flere andra studenter, som redan lemnat staden.

Man tänke sig vårt intryck när dörren gick upp och in trädde gamle Moræus, högtidlig som en profet samt prunkande i hela glansen af sin forna kursorsvärdighet! En hög cylinderhatt, genomborrad af en stockplym, en rock utgörande ett slags mellanting af häroldskåpa och förskinn, vantar i Karl XII:s stil och, bäst af allt, obetalbart, i handen en gammal bardisan, som brukats under pedellvakt vid portarne af domkyrkan!

Att detta var komiskt kan icke bestridas, men ungdomen är af naturen grannlaga inför hvita hår och då medaljen på gubbens bröst samt ännu mer hans bistert pedantiska uppsyn tydligt tillkännagaf att han styrt ut sig så der för att i sin mån gifva glans åt vår högtid, då vi dessutom visste att han aldrig, alltsedan Israel Hwassers begrafning, ansett mödan värdt att pryda sig på detta vis, så hade väl ingen af oss skrattat, åtminstone icke ljudligt, om ej de innanför förhänget posterade sångarne, missledda genom dörrens öppnande, uppstämt sin qvartett, en omständighet som gjorde vår munterhet ohejdlig. Men Moræus kunde icke skratta. Han stod der allvarlig och oberörd af vår yra, utan att skänka oss ens ett ögonkast. Hans högra hand var visserligen knuten, men snarare som om han förvarat något deri än för att beteckna hot eller vrede.

Han harskade sig emellertid och yttrade, som om han läst högt ur en postilla, några ord, tillrättavisande vår oförsigtighet att vänja ett fattigt flickebarn ur den tjenande klassen vid en »luxus», som icke anstod detsamma. Tyvärr felades icke repliker antydande talarens egen sparsamhet — men nu gaf Lindgren derutanför, med tre handklappningar, det aftalade tecknet. Vi ordnade oss och lyssnade. Snart hördes lätta steg i trappan, dörren öppnades sakta och Malin stod framför oss.

Ofta när jag inträdt i en balsalong har det slagit mig i ögonen att det icke var ljuset som upplyste detta rum utan att det var skönheten, men aldrig har jag i ett menniskoansigte funnit en sådan strålning som den, hvilken nu mötte oss ur vår skyddslings blick och leende. Modren, som följde henne, ansåg lämpligt att qvidande af rörelse gömma sitt hufvud i näsduken, men Malins ögon vunno småningom en allt högre och högre förklarande glans. Allt var ock i denna stund rent och högtidligt utom som inom henne. Kyrkoklockorna afslöto gudstjensten med sin manande klang, solstrålar hoppade lekfullt i de hvita fönstergardinerne, utlofvande den hemmets trefnad, till hvilken blommor, grönska och doft bjödo henne det vänligaste välkommen, och klara, om ock något darrande röster gåfvo henne i »Vårvindar friska» en helsning från naturen, som delade hennes pingstglädje, äfvensom från hjertan fulla af redlig tillgifvenhet. Gubben ensam omfamnade henne, vi andra tryckte blott varmt hennes händer och nu kom festtalarens tur. Jag hade öfverläst en ganska prydlig oration, hvari tiden (klockan) stäldes i antites emot evigheten — så der smått à la Wallin! — men aldrig har en talare kommit af sig mer grundligt än jag gjorde det nu. Med osäker hand framräckte jag helt tyst vår gåfva, som verkligen var vacker och måste blända den tarfligt uppfostrade flickan. I hennes drag röjde sig nu en plötslig förändring, det himmelskt skära uttrycket gaf rum för den mest yrande glädje, ögonen blixtrade, den unga barmen häfde sig våldsamt och hela skatter af purpur strömmade till kinder och läppar, då hon kysste klockan och slingrade dess kedja kring sin hals. När hon med öppna armar sprang emot mig och i min famn snyftade af förtjusning, erfor jag med förunderlig

kraft denna längtan att dö, som bevisar att man älskar och är älskad tillbaka. Jag såg på hennes mor, men hon mötte mitt öga med ett lurande, vidrigt uttryck. Jag vände mig från henne och till den stackars Moræus. Han stod der, blek som ett lik. I hans blick bodde icke mer varning men den djupaste förödmjukelse och utan ett ord vacklade han bort ur rummet.

När äfven vi slutligen aflägsnade oss, var jag icke den ende, som kände att en period af sann trefnad med denna hjertliga stund nått sin höjdpunkt och skulle försvinna. Alla bestormade mig med frågor hvart Malin nu skulle ta vägen, om hon finge stanna hemma hos modren eller skulle söka plats i någon handel, eller helt enkelt måste tjena. Hvad visste jag härom? Det hade aldrig runnit mig i sinnet att en förändring kunde inträffa och nu likväl stod den midt framför mig och grinade som en dödskalle. Hvad jag kände var att jag måste bli allena och med ett handslag skildes jag från kamraterne.

Hur långt jag gick och hvart jag egentligen tog vägen kan jag blott gissningsvis uppge, ty mitt hjerta var i denna stund så fullt att jag föga såg de yttre föremålen, utan blickade in i en hemlighetsrik, fantastisk verld, hvari jag tyckte att med hvarje pulsslag sceneriet skiftade om och synvidden förbyttes. Vid hvarje steg syntes det mig som om framtiden i vexlande gestaltning ilade mig till mötes, som om tusentals vägar korsade sig för min fot, utan att jag dock egde ett val, drifven som jag var af en sällsam, öfverjordisk makt, hvilken oaflåtligt tvang mig att skynda framåt. Vid denna period af lifvet är det som karakteren är böjligast, beroende till sin riktning af hvarje liten händelse, i hvarje stund sjudande till mognad och rastlöst mottagande intryck, hvilkas följder äro oberäkneliga. Jag gick och gick och hvarje vindkast, som slog mig i ansigtet, var mera bestämdt till sin kosa, mera visst om sitt mål, än alla mina planer och föresatser.

Lycklig, öfverlycklig kände jag mig dock, ty nyss, i ett ögonblick, hade jag ju sett hos henne, vid hvilken jag sedan år varit fäst, icke mer barnslig tacksamhet, icke mer en svaghet, som smeker sitt skydd, eller en godhet, som ifrar att gestalta sig i offer — utan jag hade sett kärlek, liknande den jag sjelf kände: den första sommardagen, som säger till ett väsen att det föddes för att blomstra. Hon älskade mig och detta var länge det enda jag kände och tänkte. Och eftersom mitt sinne då var oförderfvadt, förde denna förnimmelse ovilkorligen till den frågan, hvad som nu var min pligt och huru jag skulle göra henne lycklig.

Men så kände jag också med öfverväldigande kraft att *jag* älskade *henne!* Icke behöfver jag säga dig att ingenting orent sudlade mina drömmar, men nog kände jag klart att den högsta lycka som lifvet kan skänka, nu endast väntade att jag skulle mottaga den, och att om jag miste den skulle jag knappt härda ut att lefva. Och likväl hade jag ännu så mycket förstånd i min makt att jag insåg det omöjliga i att förlänga vårt förhållande sådant det nu blifvit — allt för mycket och dock långt från nog! Nödvändigheten af en förändring fattade jag tydligt, men huru den skulle försiggå var och förblef mig omöjligt att uttänka — och detta dref mig nära nog till förtviflan.

Under sådana strider fäster sig hjertat först vid det val som innebär det största offret, ty vid hvarje korsväg står lidandet såsom vägvisare till pligten. Redan var jag fast besluten att slita mig från henne och, kosta hvad det ville, göra henne fri, icke vänja henne vid utsigter som kanske aldrig skulle belysas af det rättas klara dager, icke »grumla hennes själ» och, framför allt, icke tillåta den ringaste skugga att falla på hennes rykte, hennes enda, men tillräckliga och oersättliga egendom. Jag hade vid den tiden, tack vare en rik slägting, godt underhåll vid akademien, ungefär så mycket att jag icke behöfde något stipendium, men knappast nog för att jag med lätthet skulle hafva kunnat emottaga ett sådant — om nämligen en längre resa, såsom vilkor, vore bunden dervid. Till ett akademiskt understöd af denna art och syftning var jag genom slägtförhållanden visserligen berättigad, men enhvar känner att dylika stipendier samtliga äro otillräckliga för ändamålet och att emottagaren vanligtvis måste sjelf sätta till en lika stor summa, hvar och hur han nu må finna henne. Lika godt — detta var min skyldighet och den skulle jag uppfylla!

Men så tänkte jag på hennes framtid, hurudan den skulle blifva, om jag lemnade henne utan stöd, att, snart kanske, drifvas ut från den art af förfining, hvarvid vi mera välment än försigtigt vant henne, och till en tjenares hårda värf och glädjelösa tillvaro. Hennes mor var icke att lita på. Jag hade nyss sett i hennes ögon ett uttryck, som kom mig att rysa, men som hos andra skulle kunna väcka helt olika stämningar. I min inbillning såg jag henne smickrad och förföljd med frestelser och anbud. Om hon kunde falla på en stig så full af försåt skulle jag icke kunna försvara mitt handlingssätt, om jag lemnade henne vind för våg utan medvetande af hvad jag offrat och utan löfte om återseende. Hvartill gagnade min smärta henne eller ens mig, om jag en gång törhända förnumme att hon dukat under just derför att hon icke mer vid sin sida egt en redligt tillgifven vän? Kanske språkade mor och dotter just nu om hennes närmaste bestämmelse, och nog visste jag att hennes skönhet alldeles icke var obemärkt, hvadan ingen som hade att befalla öfver en disk skulle försmå fördelen af att placera henne bakom denna, den svagaste af alla förskansningar.

Det rann mig i sinnet att jag skulle inackordera henne någonstädes på landet. Men äfven om jag kunde anskaffa en sådan plats och medel att vinna den, visste jag ju icke om modren skulle ge sitt bifall dertill. Ett dylikt steg kunde också ge fart åt mångahanda gissningar och mig befriade det icke från tvånget att resa, ty icke kunde jag tilltro mig kraft nog att ej uppsöka henne, om det vore mig möjligt! Men när jag då kom — hvad skulle jag kalla mig? — Hennes vän? — Huru man skulle skratta deråt, hata mig och förakta henne samt förfölja oss båda, stapla upp mellan oss en hel myrstack af sqvaller och förtal! Nej — detta skulle blifva en städse underhållen sakta eld, men ingenting sant, helt och lyckliggörande!

Heldre då öppet begära hennes hand, ehuru äfven detta var en dårskap! Min ende, aflägsne slägting, som åtagit sig min uppfostran vid universitetet, var en hedersman, men mindre romantisk än ett vedträ. För honom skulle en sådan åtgärd antaga gestalt af den svartaste otacksamhet. Att vinna hans bifall var otänkbart, men så mycket säkrare att förlora hans aktning och understöd. Detta vore likväl ärligt och ginge det mig väl i hand skulle jag nog, som andra, kunna eröfra mig en snar, om ock måttlig bergning. Men att utan denna inom säkert synhåll fästa en brud, är det någonsin verklig kärlek, kan det försvaras såsom ädelt och rätt? Om motgången skulle drabba mig, om min sjuklighet toge öfverhand, om jag skulle träla, kanske i många år och dock förgäfves — var detta väl att vårda hennes ungdom och skönhet så rent och oegennyttigt som kärlek vill det? — Om jag sedan skulle falla ifrån . . .? —

Alldeles utmattad sjönk jag ned på den plats, dit jag blindvis begifvit mig, och den ljumma vårskymningen med alla sina hviskningar och syner invaggade mig i tung sömn.

Strax stod Malin inför mig i drömmen. Hon drog sig sakta ur min famn och gick bort, men blickade tillbaka på mig. Jag följde henne. Vi voro inne i en gasupplyst sal, uppfyld af larmande gäster. Från våta ytterplagg dunstade osundhet och vantrefnad, dörren slogs hvarje minut gnisslande upp på gafvel och vinddraget lät massor af iskall tobaksrök skifta om i trasiga festoner. Derborta satt hon, skön och ren som en seraf, men öfverallt kring borden pratade man halfhögt och halfobscent om hennes utseende, förhållanden, tycken, och antagliga förvillelser. De, åt hvilka hon skänkte ett leende, skröto af hennes ynnest och ännu mer de, som hon visade ett tecken till förakt. Man tryckte hennes hand och höll den qvar i sin egen, gaf henne små presenter, trugade på henne spektakelbiljetter, hviskade i hennes öron, sökte smyga in bref i hennes syskrin — och allt måste hon underkasta sig. Nu trädde der in med buller och bång en stor, vacker student, en sådan der sjelfkär, rå, rödkindad och högtskrattande figur, som, något rusig, slog sig ned vid ett bord och kallade henne till sig. Hon kom. Han kastade sin arm oblygt kring hennes lif och hon vred sig ångestfullt unnan hans tillernade kyssar . . .

Jag vaknade.

Nu kände jag igen hvar jag var. Jag låg utsträckt på den välbekanta gräsmattan bredvid stora vägen till Eklundshof. På ena sidan en liten rödmålad stuga, el-

jest öfverallt branter med tall och gran — gamla, skrofliga stammar, men ny, doftande barr. Vid sidan af vägen sorlade den friska vårbäcken, en obesjungen Bandusia. Solen hade redan gått ned, men ännu var himlen blossande röd. Ännu sjöngo också några småfoglar, ehuru blott med half röst, och löfsprickningens alla förtjusande samljud läto som kastagnetter till myggornas surrande dans. Man säger att musik lindrar alla andra lidanden, men förstorar kärlekens — på samma sätt förhåller det sig med ensamheten i en stor natur. I denna urgamla bygd, der ungdomens vår förnyats lika ofta som jordens, har hvarje träd, hvarje gren lyssnat till löften om vänskap i lif och död, framhviskade utbyten af osviklig, redlig tillgifvenhet, förtroenden af ömsesidiga eller gemensamma sorger och fröjder. Med sång och spel har en ynglingsskara under århundraden dragit fram denna väg, anförd någongång af en Linné eller en Geijer. Skalder hafva vid bäckens rand drömt sina fagraste drömmar, antingen våren slagit ut sina vingar af guld eller det har suckat tungt i skogen. Visserligen är denna trakt i första rummet helgad åt vänskapen, det vill säga åt hedren, men gå dock icke dit, om du har att bekämpa en frestelse sådan som min — ty äfven kärleksgenier vandra sakta omkring i denna skog på kullar, der hvarje stam varit en mötesplats, och, känner du den rätt, skall du finna den lika erotisk som någonsin Almavivas skuggrika park. Snart blef det ganska mörkt och jag vandrade hem till staden. Månen kunde ju icke försumma tillfället att sammansvärja sig emot mig — han kom nu fram, stor och fullmogen, bakom slottets blekröda torn. På afstånd sjöng slottsklockan sin aftonsång, domkyrkan glänste i matt guldskimmer, från Flustret hördes liffulla melodier, men på Islandsbron stodo grupper och lyssnade till en serenad, doft ackompanjerad af det halft belysta fallet. Jag stannade ett ögonblick och hörde »Stjernorna tindra re'n». Var jag den starke, som skulle spela försyn och afstå från allt hvad ett menniskohjerta dyrkar högst i denna verlden? För att jag hade med enfaldig och svag, men oegennyttig godhet omfattat en öfvergifven — måste jag nu rycka mig lös från henne, just, nu när hon hade en himmel att skänka bort? Var det så nödvändigt att hyckla beräknande stränghet, och måste man ovilkorligen frysa ihjäl vid två och tjugu år? — Jag fann att jag ingenting visste och förmådde. Allt kunde ju förbli sådant det var och skulle nog gå väl i Guds beskydd. Jag var nu hemma. Jag lofvade mig sjelf att icke se upp till vindskupan och naturligtvis såg jag dit. Hon var icke der. Det kom öfver mig en plötslig kyla. Hon hade för första gången glömt mig — och det i dag! Jag sprang upp på förstuguqvisten. Mjuka armar lindade sig omkring min hals i mörkret, allt hvad min inbillning drömde ljufvast slöt sig skälfvande till mitt bröst och mina ögon fylldes af berusande kyssar. »I morgon» — hviskade jag och hon förde min hand till sina läppar och var försvunnen. Om någon nu velat skilja oss åt hade jag kunnat mörda honom! Yr, utom mig, galen störtade jag ånyo ut. Jag ville tala med någon, gråta med någon — mitt hjerta skulle eljest brista af sin fullhet. Jag kom att tänka på gamle Moræus — han lika gerna som någon annan! Han måste väckas, han måste dricka, skratta, dansa med mig! Det lyste ju der i hans fönster ännu. Jag tänkte rusa in i kammaren, men nu för första gången gick jag först till rutan och tittade in. Jag såg gubben sitta der, ensam som alltid, men lutad, genomskröplig, tio år äldre än i går. I sina magra händer höll han en liten silfverklocka med ked. Jag förstod genast alltsammans. Det var hans minnesgåfva till Malin. Han hade förvärfvat den genom försakelser af tusen slag, men blygts att räcka fram den, då han blef vitne till vår hopspelade frikostighet — och nedböjd öfver sin försmådda skatt, djupt kännande sin öfvergifvenhet, inseende att han var förglömd eller förhånad, grät den gamle mannen.

Jag känner icke mången, som kunde hafva förstått allt det som i den stunden stormade i min själ, men denne tusenkantige, gamle stoffil uppfattade mig genast, finkänsligt och redbart, och gaf mig just det stöd, jag behöfde. När dagen grydde ånyo var allt uppgjordt. Der bodde i gården en vördnadsvärd enka med tre döttrar, arbetsama, sundt religiösa, ädla menniskor. De voro fattiga så att jag icke tänkt på dem, men Moræus visste bättre än jag att fattigdom ibland icke betyder

så mycket. Åt deras vård skulle Malin öfverlemnas och, ett ständigt föremål för min gamle väns kärleksfulla uppmärksamhet, skulle hon hållas undan modrens planer, till dess hon kunnat fästa någon redbar och god man af hennes egen klass. Jag skulle söka stipendiet och fara bort så länge som det fordrade. Moræus skulle ärfva min dublett, der han lofvade att ofta mottaga vår gemensama skyddsling, och till bekräftelse på vår traktat gaf han mig den här klockan, som jag sedan alltid burit såsom ett kärt minne af honom.

Ett par dagar derefter begaf jag mig till Stockholm. Men, återigen mot mitt beslut ehuru kanske till bådas vårt gagn, gick jag ännu en gång till Malin, såg henne in i ögonen och sade henne helt enkelt — hvarför jag for.

När jag kom tillbaka efter många år, vorden rik genom min beskyddares oförutsedda testamente, var gamle Moræus längesedan död och Malin hade redan skänkt en präktig pojke åt den anspråkslöse, men förträfflige man, som vunnit hennes hand. Det är en platthet att tala om hur han icke kan uppskatta hennes värde, hur hon förtjent en bättre samhällsställning och allt det der. Han gör henne lycklig. Han låter henne hvarje dag se att det är hon som utgör både drifkraften och belöningen för det redbara arbete, han med framgång idkar, så att hon känner hvarje stund att hon är hans hela verld och att han vill göra allt för hennes väl. Och åt en qvinna, som älskar honom för hans egen skull, vet jag icke hvad en kejsare egentligen har mer att gifva.

Nu tystnade Herbert och jag inföll i min tur: »Får jag se den der klockan! Jag håller af den, det försäkrar jag dig».

»Den ser just icke märkvärdig ut» — sade han — »men den visar nu på ett. — God natt!»

Edv. Bäckström.

Ett vitnesmål.

Folklifsbild från Närike.

Vid en af Närikes större gästgifvaregårdar timade för åtskilliga år sedan ett vildt slagsmål, något som visst icke var så synnerligt ovanligt den tiden, då hållbönderne medan de väntade på skjutsbud flitigt sysslade med bränvinsflaskan och kortleken, ett tidsfördrif, som svårligen kunde undgå att framkalla split och trätor. Men att dylika händelser kräfde lagens mellankomst var mera sällspordt, och hållkrogens kunder höllo i detta fall vanligen löpande räkning med hvarandra och sågo sjelfve till att inkomster och utgifter någorlunda stämde öfverens. Nu hade likväl någon inkasserat en alltför dryg post af örfilar och hårdrag, stötar och blåslag utan att tillfälle yppats att vederbörligen omföra dessa på vännernes räkningar, och derföre måste »rättvisan ha sin gång». Han gick till länsmannen, som, då han ej kunde få målet utstäldt till vidräkning och liqvid parterne emellan, måste hålla en förberedande undersökning. Huru denna aflopp kan för tillfället vara likgiltigt, men en för oss vigtig omständighet var, att en bonde från en af grannsockarne dervid uppgafs kunna lemna åtskilliga upplysningar, hvarföre han instämdes såsom vitne — och det är detta vitnesmål vi här vilja återgifva, då det röjer en sida af folklynnet, som ej är alldeles utan betydelse och vigt.

Rätten har satt sig och målet är under ransakning. Vitnet Lars Pehrsson ropas och träder inom skranket. Det är en något mer än medelålders man med fryntligt ansigte, rödlätta kinder och gråsprängdt hår, benadt midt öfver hjessan. Han ser något tafatt och brydd ut, men de lifliga ögonen stämma ej väl öfverens med ansigtsuttrycket och tyda på ett mindre mått af godmodig enfald än det som röjer sig i anletsdragen. Med begge händer håller han hatten för magen, bugar sig djupt för nådig' lagmannen — en ung hofrättsnotarie, som troligtvis sitter sitt första ting —, sätter så hatten på golfvet, stryker luggen ur pannan och stiger fram till dombordet, der han med högtidligt allvar nå-

gorlunda redigt eftersäger den förestafvade vitneseden.

Domaren. Nå hvad har vitnet att i saken meddela?

Vitnet — rifver sig sakta i hufvudet, men försigtigt, likasom han fruktat få stickor i fingrarne, och gör en åtbörd, svårfattlig för den, som ej vet huru snustuggaren, för att blifva talför, med tungan måste tillklämma den mellan nedre tandraden och underläppen hvilande »mulbänken». Stryker sig derpå om munnen med venstra rockärmen och tittar upp med en frågande blick — Ska ja tala um'-ä prisist som dä va? *

Domaren. Ja naturligtvis. Vitnet erinrar sig väl den aflagda eden?

Vitnet. Ja ha, ja ha, dä va så rätt dä — eftersinnande — Jo dä va som så, sir nådig lagman att jag skulle åka te stan å klokká va-le så där fyra ve lag på moran. — Ja ja kan då föll inte säja dä så alldelest prisist på̊ slagä, men dä va så där i fyra svepä. Å mor ho satte på kaffepanná ho, å mäa så va ja ute å titta te marra, gamlä Grålla mi, å dä ä ett regtitt sjudugtitt kritter dä, ska nådig lagman tro, bå te dra lass å gnia lältä. Dä går värre.

Domaren — afbrytande — Ja det är nog möjligt, men hör ej hit. Till saken!

Vitnet. Te saka ja, te saka. Ja, ja! Vi kumma la dit, vi kumma la dit, nådig lagman. — Jo ja' gekk ut te marra, som sajd va, å ga-na en vattedrekk å så gekk ja in te mor å fekk mej en kaffekopp å lilla supen förståss, men um dä va mer än en endärsta liten tår, så vill ja våga marra å mer te.

Domaren — börjar blifva otålig — Till saken, hör du — till saken!

Vitnet. Ja just dä ja — te saka ja — Nå nå! Vi kumma la dit, vi kumma la dit, nådig lagman. — Jo, ja' fekk mej kaffekoppen å lilla supen, som sajd va, men um dä va mer än en endärsta liten tår, så —

Domaren — afbrytande — Vill du våga märren och mer till, det har du ju redan sagt. Men hvad gjorde du sedan då, efter det nödvändigt skall vara så omständligt.

Vitnet. Hva ja gjole? Jo ja la två halltönnäposar mä rog å e halltönna hvete på lassä, å så satt ja' mej opp, å så ok ja'.

Domaren. Nå det var då väl att du ändtligen kom i väg.

Vitnet. Ja visst ja — men så alldelest trasst kom ja inte utå häller. För mor kom ut ho, å ropa ätter mej: Lars! Du ha glömt massäkken sa ho. — Åh hunnár, sa ja. För ja ha föll inte sajd att ja la massäkkaskrina på lassä. Ja ha föll inte dä, nådig lagman? Ha ja dä?

Domaren. Nej, men skynda dig nu.

Vitnet. Skynna mej. Ja dä va just hva ja gjole. Ja gne in ätter massäkkaskrinä, för si dä kunne ja då inte åvara, men så satte ja mej opp å så ok ja.

Domaren. Nå huru var det nu, när du kom till gästgifvaregården? Var det något slagsmål der?

Vitnet. Hur dä va ve gäschivargåln? — Jo hur dä va där, dä ska ja nokk tala um, men vi ä-nte där än. För si når ja kom bort te Greta mora — ho som bor ve den dära storä talla, nådig' lagman vet — så måtte ja in te-a, för si ja hadd' uträttningär, kumsjoner å dylikt, å ja skulle tala ve-a um en kalfvabuker, som inte ville drekka, å Greta mora lofte te å säja åt sjuká hansessä den skulle släppá'n, å han skulle nokk bli bra, sa ho. Å så tacka' ja, å så satt ja mej opp, å så —

Domaren — gaf du märren ett piskrapp och så kom du till gästgifvaregården. Nå hur var det der?

Vitnet — med skönjbar förvåning — Hur sa nådig lagman? Ga ja marra en piskslang. Nä-ä då, tänk inte dä. Ho ha allri sitt så mykkä som ett piskäskaft en gång. För si ja ha sjäfver fött opp Grålla mi, ska ja säja, å dä kan häradsdomárn intyga.

Häradsdomaren — uppstiger bugande — ytterst vigtig — Ja det är alldeles enligt med sanna förhållandet. Jag kan intyga att Lars Pehrsson sjelf uppfödt sitt stokreatur, Grållan kalladt.

Domaren — till häradsdomaren snäsigt — Derom behöfves intet intyg — häradsdomaren sätter sig, påtagligen misslynt — till vitnet — Nå du gaf således

---

* Då vi ansett oss böra återgifva vitnesmålet i det språk, hvaruti det afgafs, måste här några korta upplysningar lemnas till ledning för dem af våra läsare, som ej närmare känna Närkesmålet. *O* betecknar öfvergångsljudet ua, á och é uttalas långt såsom aa och ee, samt i och y med det för Närke och Medelpad egendomliga tjocka, hväsande gomljudet.

icke märren någon piskslång, men du kom till gästgifvaregården och nu — till saken!

Vitnet. Te saka, ja — te saka. — Nå nå! Vi kumma la dit, nådig lagman! — Jo, ja ok ja, å så kom ja te Petter, farbror min, för si ja' hadd' litä uträttningar, kumsjoner å dylikt, å dä va en revarsch, som ja' ägd' utå Petter Farbror å nu skulle ja ha ut penningár si, men inga penningär fekk ja' hvasken käpetalä ell' entressé å dä kunne föll' og vara dä samma mä dä, för ja va då ente så värscht nödiger um dom, å så ok ja regalt änna fram te gäschivaregåln för si ja' skulle tala ve gäschivárn, dä va litä uträttningar, kumsjoner å dylikt förståss.

Domaren. Nå det var då väl att du ändtligen kom dit.

Vitnet. Ja säj dä, va dä inte dä? — För ha ja hinka mej allri så lita stönn te, så ha ja inte vurta go-för å träffa honom, för han skulle just te å köra i väg mä en herre, så ja kom alldelest prisist på knapp-holä för å träffá-n.

Domaren. Nå nu få vi höra, huru det var med slagsmålet?

Vitnet — eftersinnande — Hur dä va mä slagsmålä? — Jo-o dä va som så, att nokk had dä vari nå slarf, å nokk had di slajis — dä had di, men nokk måtte partera ha vari förlikkta då allti, för ente varscha ja anna än godt å väl.

Domaren — med en skarp blick på vitnet — Ja så. Du såg ingenting, som tydde på slagsmål?

Vitnet. Nä-äj allri dä bittersta.

Domaren. Hörde du ej talas derom?

Vitnet — något orolig — Jo, jo varsch. Fölle had di slajis, dä had di, men hokken dä va, å hokken som ble ve strykä, dä hörd' ja inte.

Domaren. Frågade du ej derefter?

Vitnet — småleende — Nä-ä tänk inte dä — så tokuger va ja föll inte. För sir nådig' lagman dä en inte lägger sej i, dä slipper en å ta sej ur.

Domaren — förargad — Nå hvad hade du här att göra, när du ingenting hört, ingenting sett och ingenting vet?

Vitnet. Håh kära hjertannes nådig' lagman bli-nte så sinnter på mej för dä. Ja skulle ju hit å vitna, vet ja, åt herr kumsarjen — vänder sig till tingsmenigheten — å ha-nte ja vitna å sajd ifrå, så vet inte ja?

Domaren ropar ett nytt vitne. Lars tager upp hatten, håller den för magen med begge händer och bugar sig vördnadsfullt. Men just som han skulle träda utom skranket vänder han sig om och tager fram ett papper. — »Förlått, nådig' lagman», säger han, »så när had' ja glömt-ä. Ja skulle fölle ha liksom erschättning förståss, å här ä dagspilläräkkninga». Han lägger papperet på bordet och går.

Sådant var vitnesmålet — och i anledning deraf framställer sig den frågan: Var Lars verkligen så enfaldig och okunnig om slagsmålet, som han gjorde sig? — eller: Var hans enfald låtsad och den omständliga redogörelsen för allt hvad ej till saken hörde framkallad af den tron, att när han, hvad detta beträffade, samvetsgrant hållit sig till sanningen, så kunde han äfven utan själavåda förtiga något, som rörde hufvudsaken, och sålunda slippa »taga sig ur det han aldrig lagt sig uti?» Läsaren må sjelf besvara dessa frågor.

Till slut en anmärkning. Redan för omkring 30 år sedan berättades denna händelse såsom timad i Närike och såväl gästgifvaregården och tingstället som domaren namngåfvos. Sedan hafva liknande drag försports från Upland och Småland. De kunna vara och äro väl sannolikt i grunden samma berättelse, men kunna också hvar för sig skildra en i den uppgifna orten timad händelse. Visst är att den folktyp, här skildrats, funnits och finnes än i alla landsändar, åtminstone hafva vi träffat honom på många ställen emellan Öresund och Dalfjellet. Snart skall han dock sökas förgäfves under denna form. Upplysningen, boksyntheten, folkskolan och kommunallifvet ha iklädt honom nya finare kläder än den gamla fårskinnspelsen, men lefver det gör han och är och förblifver densamme, huru drägten än må vexla. »Det går ej så lätt att skifta sinn' som att byta skinn» säger ett gammalt ordspråk.

G. Djurklou.

Ett oliveblad.

När arken stod på Ararat helt tryggt,
En snöhvit dufva sig mot jorden sänkte,
»Det fins väl någon tufva», Noak tänkte,
»Der liten fogel kan ett bo få bygdt!»

Med tröttad vinge från sin långa flygt
Hon återkom, när qvällens stjernor blänkte,
Men se, åt arkens höfding då hon skänkte
Ett segertecken, som hon till sig ryckt.

Så sänder mången öm familjefader,
Sin dotter ut på baler, promenader,
Till fashionabla brunnar eller bad;

Och utaf stolthet käns hans hjerta klappa,
När rodnande hon räcker »söta pappa»
Ett friarbref — ett ljuft oliveblad!

Gustaf Meyer.

Stockholmssupéer.

Är det icke ganska egendomligt att i vår glada stad, Stockholm, det skall finnas så många personer, som göra sig omaket att bjuda en hop folk till sig för att tråka ut dem och sig sjelfva? Hvem af oss har ej sett salonger, så öfverfylda, att det varit omöjligt att der kunna åstadkomma en konversation fruntimmer och herrar emellan, af brist på — stolar för de sednare? Hvem af oss har ej med vemod sett, huru herrarne med ett mildt våld blifvit förda af värdfolket till afsides liggande rum i våningen att roa sig med punschdrickning och kortspel, långt skilda ifrån damerna? Stackars damer! De hafva utomordentligt tråkigt på dylika bjudningar. Konversationen dem emellan går trögt och är i de flesta fall intetsägande. De nöja sig med att småle och afsky hvarandra.

En tropisk hetta råder i rummen. Man är nära att qväfvas. Men ingen tänker på att gå sin väg. Man är färdig att digna af ledsnad och trötthet, men man stannar för supéns skull, ty i de flesta fall brukar den vara god.

Ändtligen slås dörrarne till salen upp och en vaktmästare förkunnar med högtidlig min att »bordet är serveradt.»

På en gång får allt lif igen; det är som om en elektrisk gnista genomfore alla. Herrarne komma åter och bjuda armen åt damerna och armbåga sig fram till salen, der en ljuflig syn möter dem.

På ett stort bord, som står midt på golfvet och som upptager större delen af rummet, är supén på ett artistiskt sätt anordnad. Mellan buteljer med vackra etiketter, som vanligen representera viner, hvilka ej finnas på de s. k. produktionsorterna, samt glas (i medeltal ett för hvar tredje person) ser man ett och annat, som hör till ett väl försedt smörgåsbord. Vidare, lax, lax och lax, skinka, kotletter med gröna ärter, gåslefverpastej, kalkon, gelé, sparris, hjerpe, krokan, blancmanger o. s. v. Ehuru, hvart man går, man alltid finner samma rätter, söker man dock att jaga tröttheten och ledsnaden på flykten genom att äta och dricka. Men något jubel kan naturligtvis icke komma i fråga. Hvem kan väl vara glad, då man skall stå och äta? Hvem kan väl vara glad, då man är bortbjuden på en dylik supé, den ene af den anledningen, den andre af den, men ingen för att roa sig?

Damerna göra början och sluta en kordong af behag omkring bordet, hvilken mången gång är förtjusande, men vanligen omöjlig att tränga igenom. Och nu börjas för herrarne Tantali qval eller, rättare sagdt, nu fortsättas de, men mera raffinerade. Bakom detta värn af nakna skuldror och mera eller mindre blottade bröst söka de att få fatt i något, af hvilket de kunna göra bruk: en gaffel, ett tomt glas, litet lax utan vin eller litet vin utan lax. Och om det ändtligen lyckas någon af dem att garnera sin tallrik med ett och annat af supén, så smyger han sig bort till ett hörn, sökande, likt en brottsling, att dölja sig och sitt rof. Men förgäfves. Snart är han omgifven af mindre lyckliga än han, hvilka, då de icke sjelfve varit i stånd att komma åt något, söka sin tröst i att mera eller

mindre högljudt förvåna sig öfver hans appetit och afundsamt med ögonen följa hvarje rörelse, han gör med sina käkar. Det är en hjertslitande syn.

De damer, som af en eller annan anledning sjelfva måste servera sig under supén, draga sig slutligen tillbaka, för att lemna bättre plats åt herrarne. Och nu börjas sköflingen. Hvar och en drar ifrigt åt sig hvad kan kommer öfver och äter det så godt han kan. Besynnerliga saker får man då se. Jag har sett, ja, mina nådiga damer, jag har en gång på en dylik supé med egna ögon sett en ung épouseur af prima qvalitet, för att tala köpmansspråk, stå och gnaga på en hjerpvinge, under det att tre unga damer, tre förtjusande gratier, omgåfvo honom och mildt sågo på, huru han åt. En af dem höll hans tallrik, på hvilken han lade de afgnagda benen, den andra höll hans vinglas och den tredje, ack! den tredje — hon höll ingenting.

Otack är verldens lön. Ingen af dem blef gift med honom.

* * *

»Gå icke, stanna qvar, det blir sittande supé», hviskade en afton en ung och förtjusande värdinna till mig. Och hon smålog englalikt, då hon såg hvilken verkan dessa ord utöfvade på mig, förde ett finger till sina läppar och sväfvade bort, lätt som en sylfid, i en sky af skär tyll. Hon hade narrat mig många gånger förr, så jag tvekade huru jag skulle göra. Men denna gång höll hon ord. Det blef sittande supé. Men som salen endast rymde 28 personer och vi voro omkring 60, så kunde vi ej alla äta på samma gång. Vi måste dela på oss.

Damerna gjorde början och satte sig ned vid det väl dukade och rikligen försedda bordet. De artigaste bland herrarne stälde sig bakom deras stolar och hjelpte vaktmästarne servera dem. De andre herrarne deremot, som ej velat eller kunnat få plats i salen, bildade grupper här och der i de andra rummen. De roade sig med att göra sig lustiga på deras bekostnad, som superade. Redan innan första halftimman var förliden och deras hunger genom skramlet af glas och tallrikar blifvit uppdrifven till det yttersta, fanns det, efter deras försäkringar, ingen bland de superande som icke begått minst tio mord eller sett *Den sköna Helena* hundra gånger.

Ändtligen lemnade damerna bordet och återvände till de andra rummen. Genast stormade herrarne som glupande ulfvar ut i salen och knuffades och trängdes för att få en plats vid bordet, ovissa som de voro, om det icke möjligen skulle blifva en omgång till. Genom att tränga ihop sig, fingo alla dock lyckligtvis plats. Och nu började de att äta — sluka vore kanske rätta ordet, — under det de kastade glada, triumferande blickar omkring sig, som tycktes säga: »Vi äro hungriga, vi äro törstiga, vi äro karlar emellan, nu skola vi icke göra oss brådtom.» Och det gjorde vi icke heller.

Men under tiden hade damerna tråkigt. Tiden föreföll dem lång och för att förkorta den, började de leka oskyldiga lekar. Men något synnerligt nöje tycktes de ej finna deri; deras tankar voro hos herrarne ute i salen. Så småningom antogo de ett alltmera nedslaget och bedröfvadt utseende och kastade frågande blickar på hvarandra, som tycktes säga: »Men skola de då aldrig sluta, herrarne ute i salen?»

Ändtligen slogos dörrarne upp och herrarne visade sig åter. Men i hvilket tillstånd! Med lediga, alltför lediga ord och åthäfvor närmade de sig damerna och, sorgligt att säga, de äkta männen voro de sjelfsvåldigaste. Hade damerna superat samtidigt med dem, hade de kanske låtsats om ingenting, men uttröttade och utledsna som de nu voro af den långa väntan, förargade de sig öfver hvad de sågo och hörde och gåfvo sina männer och fäder tecken att de önskade bryta upp. De foro hem fnurriga och i dåligt humör. Vår stackars förtjusande värdinna fann till sin ledsnad, att det är bättre att ej bjuda på någon supé alls, än att bjuda på en dylik supé. Välmeningen räknas naturligtvis bland bättre folk för ingenting.

* * *

Enligt mitt tycke gifves det blott ett sätt att servera en supé, och det är att värdinnan låter duka icke blott i salen, utan äfven i dess angränsande rum, små bord om sex à åtta kuverter, och proklamerar fullkomlig frihet åt sina gäster att

sjelfva välja sina bord. I sådant fall söka sympatierna genast upp hvarandra och gruppera sig efter önskan. Man makar ihop sig, för att gifva plats åt en vän. Man breder ut sig, för att aflägsna en annan, som man icke vill hafva vid sitt bord. Damerna välja sina grannar och mången kavaljer har den turen att få sitta bredvid sitt hjertas dam. Sällan ser man hustru och man vid samma bord, men det hindrar icke, att supén börjas under de lyckligaste förhållanden. Ett bordlag kommer i godt lynne bara genom att betrakta bordduken. Ett annat åter behöfver både äta och dricka mycket innan det kommer sig för att skratta. De ungas bord göra sig bemärkta framför de öfrigas för sina gapskratt och det väsen som der hålles. De gamlas bord äro de sista att lifvas, ty alla äldre fruntimmer, som tycka om att skratta, söka sig plats vid de ungas bord. Vid de unga fruarnas bord finnes det alltid åtminstone en hygglig ungkarl och till de äkta männens bord flykta enkorna, som ej fått plats vid ungkarlarnes. Låtom oss slutligen, för att ej glömma några, äfven nämna att det finnes bord för de allvarsamme herrarne, som, med munnen full tala om politik och rationelt landtbruk, samt — de dummas bord.

I början exploderar glädjen ojemnt, än här, än der. Men så småningom får den makt med alla, äfven de mest motsträfviga, och alla synas de slutligen likasom smälta tillsammans för att bilda ett enda stort fyrverkeri af qvicka infall och svar, fina observationer och uppsluppna skämt — af slumpens nyckbarn! Alla söka roa efter bästa förmåga och gifva sin gärd åt den allmänna glädjen. Man ser icke nu dessa dryga och surmulna miner, som i sällskapslifvet så ofta fördystra och vanställa äfven de vackraste ansigten. Nej, nu sätter det goda lynnet armbågarne på bordet, ögonen höra, åtbörderna fråga och ansigtsuttrycken svara. Konversationen medför, fri och otvungen, i sitt brådskande lopp ganska egna förtroenden, fint utförda skizzer af lifvet och personer, tusentals galenskaper med ett ord, hvilka göra denna förtjusande improvisering helt och hållet oöfversättlig. Och man har roligt, utomordentligt roligt. Alla dessa intagande qvinnor tänka ej mera på att frukta hvarandra, de äro glada och yra och tala och skratta som de enklaste och naturligaste menniskor i verlden. Och alla njuta i rikligt mått af supén och fukta de törstiga struparne med ädla viner ur kristallkaraffer, som skina och gnistra i det glimmande ljusskenet.

Förliden vinter, då jag var med om en sådan supé, gaf slumpen mig till granne friherrinnan von ***, en vacker enka om några och trettio år. Ofrivilligt gjorde jag en sur min, då jag fick se henne så nära mig, ty hon ingaf mig den största motvilja. Fördjupad som hon var i sin gudsfruktan och elegans, hade hon fått rykte om sig att vara alldeles omedgörlig att samtala med, ty sedan man språkat om moderna för dagen och pastor X:s sista predikan, var det omöjligt att få henne att säga annat än ja och nej, och oftast icke ens det, lika godt hvad man än talade om. Men denna afton var hon ej mera sig sjelf. Hon var som en annan menniska. Hon åt af allt, hon drack af allt, hon talade om allt.

Bland annat godt, som serverades oss vid supén, var äfven ett slags munkar, beströdda med kristalliseradt socker, som glittrade likt diamanter i ljusskenet. Alla hade vi gjort vårt bästa vid supén, ingen af oss kände längre någon hunger; men det var omöjligt att emotstå begäret att göra närmare bekantskap med dessa munkar, så förföriska sågo de ut. De voro fylda med crême à la vanille, som fastnade på läpparne, då man bet i dem. Friherrinnan von *** gjorde underverk af skicklighet vid manövrerandet af dessa deliciösa, men svårhandterliga munkar och smålog, i det hon visade sina små, vackra tänder, då vi karlar buro oss alltför klumpigt åt vid våra försök att få bugt på dem. En drumlig vaktmästare råkade att stöta till hennes arm och litet crême föll på hennes klädning. Hon fortfor att småle. Jag tog mod till mig och vågade kriticera pastor ***. Hon skrattade. Och hon lade ännu en munk på sin tallrik och den vackra och välformade handen förde honom så småningom med en beundransvärd färdighet till hennes svällande läppar, allt under det hon qvickt jollrade om allt och ingenting och satte oss karlar i en sinnesstämning, som var både ljuf och behaglig.

Men allt har ett slut. Så hade äfven denna glada supé. Vi stego upp från bordet. Men tro icke derföre att någon af oss tänkte på att gå. Visst icke.

Ljusen voro nedbrunna i piporna; man satte dit nya. Man ropade på musik, och man började dansa igen. Mammorna dansade och papporna dansade, ja till och med de der allvarsamme herrarne, som hela aftonen talat om politik och rationelt landtbruk, de dansade äfven. Den ena dansen hann icke väl sluta, förr än man började en ny. Man var outtröttlig. Och herr Olsson snusade och herr Ringvall snusade och båda sågo de melankoliskt på hvarandra, men spelade gjorde de, spelade som englar. När dagern slutligen bröt in genom de nedfälda rullgardinerna och manade oss till uppbrott, hvad tror Ni väl att jag fann i mina frackfickor? Jo, i den ena två champagnekorkar och i den andra en liten kräfta.

Och vet Ni hvem som gaf mig dessa souvenirer? Friherrinnan von ***. Jag har fått veta det efteråt.

Åke Adelfelt.

Ungmöns bekännelse.

(Efter Reinick.)

Så skön och stilla qvällen var
På fältet gingo fram vi två;
Än solen sken kring verlden klar,
Men redde sig att nedergå.
Från skogen hördes fogelsång
Och högt från himlens blåa loft,
Så sakta rördes källans språng
Och rundt kring oss var idel doft.

Jag var högtidligt stämd dervid,
Men likväl ock så hjertligt säll.
Gud vet, jag aldrig var så blid
Mot verlden all som denna qväll.
Vi talte samman mycket då,
Hvarom, jag rätt ej veta fick,
Och mild och god var han också,
Och stilla vid min sida gick.

Men då jag en gång vändt mig om,
Jag mins ej mer af hvilken grund,
Min hand i hans helt plötsligt kom,
Och sakta kysste han min mund;
Och jag ej kunde emotstå,
Men kysste honom ock igen, — —
Hur slikt jag kunde falla på,
Jag fattar icke riktigt än.

En sak var dock mig uppenbar:
Det låg ej ondt i denna kyss.
Uti mitt bröst ju allting var
Nu lika rent, som det var nyss.
Jag gerna kysst också försann
En hvar, som mig till mötes kom. —
Men om likväl en annan man —
Det är dock mycken fråga om!

A. M. Lidforss.

Målare och målningar från Sveriges renässans.

Af C. Eichhorn.

Utan att göra sig skyldig till öfverdrift kan man trygt påstå att, hur föga än den äldre svenska konstens öden äro kända, och hur litet deltagandet för hennes verk ännu är hos den större allmänheten, så finnes det dock *ett* tidehvarf, som i detta hänseende är det egentliga styfbarnet, en hel konstutveckling, om hvilken den bildade svensken vet ungefär lika mycket som om t. ex. den japanska eller den australiska. Det är konsten under den tid, som eljest i Europa bär namnet pånyttfödelsens eller renässansens. Ni mins naturligtvis, vördade läsare, att Raffaele, Correggio, Michel Angelo och Tiziano då skapade penselns eviga underverk, ni känner namnen Albrecht Dürer och Holbein, ja, ni har måhända läst i någon tysk konsthistoria om att Primaticcio inkallades af Frans I att pryda slottet i Fontainebleau

med målerier, och att den skola som genom detta företag uppkom ej duger stort. Men hvad ni bestämdt aldrig hört talas eller ens drömt om, det är att gamla Sverige samtidigt med dessa företeelser egt en konst och ett konstlif af så storartade mått, att det sannerligen väcker förvåning hos forskaren och således borde slå er sjelf, min läsare, med ännu större häpnad — om ni någonstädes kunde få veta hur med den saken förhåller sig. Men det är med vår renässans' konst och hela odling som med de der städerna vid hafskusten, om hvilka sagan förtäljer att de plötsligt sjunkit och förgåtts. Endast i korta, tysta stunder hägra de för en enstaka vandrares syn i hela sin forna klarhet, i det de sakta lyfta sig ur den dunkla natt, i hvilken de århundraden igenom legat sänkta. Men här är likheten slut. Ty det är visst att dessa svunna tiders konst och inre lif, när de en gång genom fornvännernes och forskarnes förenade ansträngningar höjt sig i dagen, så att en hvar kan se dem sådana de voro, också skola stanna qvar i det strålande ljus som historien vet att sprida öfver allt hvad en gång kommer inom hennes krets.

Ja, vår renässans har sjunkit, och det nästan utan spår. Det är orsaken hvarför vi ännu veta så föga om henne, hvarför hennes verk och hennes mästare äro så litet kända. Sverige har af ålder lidit af en mordengel kallad krig med dess följe, fattigdom och vandalism. Det är den senare som obarmhertigt svängt sitt gissel öfver nästan allt hvad det sextonde seklet hos oss frambragte i konstnärligt hänseende, och behofvet har varit hans förevändning. Att hela slott fått förfalla, att spanmålsvindar uppstått der kungliga fjät fordom trampat, att tak och väggar öfversmetats med hvitlimning, att gamla taflor och väggbonader rutnat på vindar eller gjorts till mattor i bondens stuga eller fått tjena till omslag för fastager — allt sådant och mycket mer har bidragit till att sänka månget renässansens verk i den eviga förgängelsens natt. Och dock skall äfven hon fira en ny uppståndelse i vårt folkliga medvetande. Allt är lyckligtvis ej spårlöst försvunnet; af de få lemningarna och de talrika skriftliga vitnesbörden skola vi ännu kunna sammansätta en bild af konsten under Gustaf Vasa och hans söner, en bild hvars omritningar redan skönjas, och hvars fulla prakt framtiden — derom äro vi öfvertygade — skall skåda. För att i någon mån framkalla de rätta begreppen om sextonde århundradets konstlif i vårt land är det som följande drag meddelas om den tidens målare och målningar*), utan anspråk på fullständighet eller vetenskaplig utförlighet i hvarje afseende. De skola dock kunna visa att Sverige och dess väldige styresmän under denna tid äfven på detta område häfdat sitt anseende och icke stått så långt efter det öfriga Europa, som man utan tillräcklig grund länge antagit.

Det torde vara öfverflödigt att vid detta tillfälle inlåta oss på renässansens begrepp och allmänna historia, dem vi måste förutsätta såsom något bekanta. Blott så mycket måste vi nämna, att den konstens pånyttfödelse som bär detta namn, på sin väg mot norden hann norra Tyskland och Nederländerna först kring början af 16:e århundradet och der snarare sammansmälte med än undanträngde den i gotikens byggnadsväsen rotade bildande konsten, särskildt måleriet. Någon så ren och bestämd skilsmessa mellan det gamla och det nya som den Italiens renässans uppvisar, ett så ungdomligt och öfverdådigt hängifvande åt lifvets och antikens fulla njutning som der, företer icke norra Europas konstpånyttfödelse. Svårigheten att uppdraga en bestämd gräns imellan gotik och renässans blir sålunda större i samma mån man nalkas norden. Tillfälligtvis bildar Sverige härifrån i viss mån ett undantag, icke på grund af någon egentlig brytning inom konsten, men emedan med den nyare tidens början landets statsliga förhållanden undergingo en stor och betydande hvälfning. Kalmarföreningens fall, Gustaf den förstes begynnande välde och den katolska kyrkans upphäfvande äro händelser af så genomgripande art, att de snart sagdt med nödvändighet bilda en skiljemur mellan medeltiden och det nyare Sverige på alla områden, och icke minst på konstens.

Hvad som i synnerhet blef afgörande

*) Ett angifvande af källorna skulle blifva för vidlyftigt. Dock må nämnas att hufvuduppgifterna grunda sig på förf:s forskningar i Kammararkivet och Riksarkivet, samt att åtskilliga konstverk varit honom tillgängliga i utmärkta afbildningar hos hr N. M. Mandelgren.

för denna senares hela ställning under vår renässans var kyrkans störtande i yttre och inre afseende, genom Vesterås stadga och införandet af reformationen. De ofantliga skatter som den fromma medeltiden hopat inom kyrkornas och klostrens helgade murar blefvo nu, snart sagdt med ett slag, hörnstenar i den konungamakt som Gustaf med snillets skarpblick och den erfarne mannens omtanke fast grundade och i väldig resning uppförde. Att konsten skulle smyga sin förskönande krans kring gamle kung Göstas tinningar, så snart inre lugn började inträda, det kunde man vänta af hans höga bildning och hans äkta manliga sinnelag. Men på samma gång måste ock måleriet och bildhuggarekonsten i det närmaste upphöra att pryda kyrkorna med sina verk, för att ej lägga hyende under den helgondyrkan som de protestantiske lärarne så strängt fördömde. Gudalärans och gudstjenstens lyftande till en andligare och förnuftigare ståndpunkt stod icke samman med den hemlighetsfulla, halft sinliga tjusning som genom de med glödande färger målade kyrkfönstren strömmade in öfver gyllene bilder och granna viftande fanor, öfver herrligt utsömmade korkåpor och lätta skyar af doftande rökelse. Hela denna prakt banlystes med stränghet, och den äldre konstens alster röjdes ur vägen eller förbisågos och föraktades, om också ej reformatorerne hos oss gjorde sig skyldige till en så häftig förföljelse mot alla till den katolska gudstjensten hörande föremål som de i Tyskland.

Något kyrkligt måleri af den betydelse och omfattning som den senare medeltidens kan vår renässans således icke uppvisa. Visserligen skulle man, strängt taget, kunna tala om verkningar af de södra landens renässans på alstren från gotikens sista halfva århundrade, t. ex. i de ypperliga målningarna i Kumla (Vestmanland) af *Albert* perlestickare från 1482; men i allt hufvudsakligt tillhör så väl han som hans samtida och efterföljare på detta område sengotiken. Så kunna vi i detta utkast saklöst förbigå denne eljest utmärkte målare, liksom *Håkon Gulleson* i Flegum, *Måns Gad,* båda verksamma i Helsingland kring 1520—30, *Magnus Svensson* vid 1523 m. fl. Och med dem tager den kyrkliga konsten ett långt farväl för att först under början af följande århundrade å nyo framträda, tveksamt och med alldeles ändrade later. När t. ex. protestantiska kyrkmålerier synas i Knista i Nerike 1612, så äro de väl i viss mån erinringar från de katolska föregångarne, men hafva å andra sidan tillegnat sig renässansens hela formgifning och prydnader.

Således hafva vi blott det verldsliga måleriet att sysselsätta oss med. Vi må dock genast vakta oss för den i konstföreningarnas och papperstapeternas tidehvarf så utbredda åsigten, att måleri egentligen består i konsten att med någon artig utsigt eller en nätt genrebit fylla ett stycke duk, helst så litet som möjligt, och sedan insätta detta i en förgyld ram, helst så bred som möjligt. Renässansens målarkonst var väsentligen fäst vid uppgifte att med färgernas magt höja kyrkornas skönhet eller omdana de väldiga gemaken till värdiga boningar för furstar och högättade män, att i stora och djerfva drag skapa hela följder af bilder ur gudalärans, sagans och diktens outtömliga förråd, att med ett ord vara prydande i ädlaste mening. Stafflimålningar, hvad vi nu kalla taflor, hörde till målarens lättare och ovigtigare sysselsättningar, för så vidt de ej voro ämnade att tillhöra kyrkan och gudstjensten. Deraf den eljest svårfattliga bristen på sådana taflor från hela vår renässans, deraf åter förklaringen på det sakförhållande, att trots all vandalism och likgiltighet ännu behållna prydnadsmålerier vitna om hvad våra renässansmålare voro. Imellertid är det egendomligt att de båda äldsta med årtal tecknade verk vi känna från detta tidehvarf verkligen äro stafflibilder. Den ena är det nu å Gripsholm förvarade, otvifvelaktigt äkta och samtida porträttet af Margareta Vasa, kung Gustafs syster, enligt en utförlig inskrift måladt 1528 och ännu ganska väl bevaradt. Den andra är den mycket omtalade taflan i Stockholms Storkyrka, som i en inskrift på latin, svenska och tyska angifver sig visa himmelens utseende d. 20 apr. 1535, då några vädersolar syntes öfver Stockholm. Taflan har visserligen blifvit något påbättrad 1636, men synes i allt hufvudsakligt förete en trogen bild af det Stockholm, som nyss begynt repa sig efter den senaste föreningstidens lidanden, naturligtvis med någon stilisering, som så gerna hörde till sengotikens uppfattning af land-

skapet och utsigten. Hon är målad på trä, sannolikt i oljefärg, och förtjente för visso ett prydligare skick och en bättre plats än hon nu intager. De klumpiga försöken att antaga hennes målningstid till 1592 behöfva knappt vederläggas. Deremot förtjenar antecknas att, enligt gamla vitnesbörd, Olaus Petri skulle varit den som låtit afbilda vädersolarne och derigenom bevarat åt oss den första fullt trovärdiga bild vi ega af Stockholms utseende.

Till hvilka konstnärers namn vi skola knyta dessa arbeten, är ej ännu möjligt att med bestämdhet afgöra. Men såsom upplysande för frågan nämna vi, att *Urban* målare är den förste mer framstående af de flere konstnärer i detta fack, som omtalas under Gustafs äldre tid. Vi kalla honom framstående ur den enda synpunkt vi för detta så föga genomforskade konstskede ännu kunna uppställa, ur den trägna och långvariga förekomsten i räkenskaperna. Tidigast nämnes han 1527 och ännu i midten af 1568 uppbar han fint målareguld och sölf »till att förgylla de roser med i lysthuset» å Stockholms slott. Oftast omtalas han som den der målade och förgylde, således utförde helt vanliga arbeten, utan egentlig konstnärlig prägel. Men man må ej deraf draga den förhastade slutsatsen, att han ej kunnat måla eller verkligen målat saker som tillhörde hvad vi kalla konstens område. Hela den stränga skilnad vi nu bruka uppdraga mellan konst och handtverk fans knapt till för renässansen och upphäfver sig i sjelfva verket, så snart konsten och handtverket inträda i det sunda och naturliga förhållandet till hvarann, der konsten endast som blomma spirar upp ur slöjdens och handaskicklighetens starka och på näring rika stängel. För öfrigt vilja vi visst ej afgöra af hvad art Urban målares arbeten hafva varit, om hans i räkningar omtalade »glastaflor med målningar i lusthuset», hans »lejon» och »vapner», ja sjelfva »det beläte uppå Mars» tillhört den högre konsten, ty veterligen finnes intet af allt detta i behåll. Ungefär samtidigt med Urbans första omnämnande talas (1532) om en *Willems* målning, som af Urban flyttades upp i »det andra nya mak», om hur en *Gorius* målare fick »på det duk som han målar oppå» vissa afbetalningar; ja, målaren mäster *Hillebrand* kom till Stockholm redan 1527. Att här således är fråga om måleri hörande till konstnärlighetens område, är temligen gifvet; men i hvad mån desse mästare motsvarat nutidens fordringar på det namnet, är, likasom med afseende på den först nämde, omöjligt att afgöra. Af samma skäl kunna vi förbigå flere, ja, ganska många namn på sådana målare, som endast flyktigt eller blott kort omtalas i tidens handlingar. Talrikheten af dem visar dock att konungens och folkets bildning tillät ett ganska betydande antal af måleriets utöfvare att lefva i landet.

En så mycket mer betydande gestalt möter oss i den mästare som vi nu gå att omtala. *Anders Målare* är en af Gustafs och hans söners mest omtyckta och anlitade konstnärer, länge använd som prydnadsmålare, men slutligen helt och hållet egnande sig åt byggnadskonsten, således en äkta renässanstyp. Anders Larsson, såsom hans verkliga, nästan aldrig förekommande namn var, hade adligt blod i sina ådror: ty hans mor, gift med borgaren i Nyköping Lars Andersson, hette Brita Eriksdotter och tillhörde slägten Soop. Redan 1541 möta vi hans namn bland Gustafs målare på Stockholms slott. Några år senare var han sysselsatt på Gripsholm, der han, såsom ett gammalt inventarium upplyser, erhöll lakan och dukar »till att måla uppå», ett prydnadsarbete till hvars beskaffenhet vi kunna sluta deraf att han 1548 fick en ej ringa summa i betalning derför. Ett par år derefter träffa vi honom å nyo arbetande på Stockholms slott i »nya kongsmaket» och målande »täcket» (taket) i rummet der bredvid, och 1553 hade han ej obetydlig lön och tre handtlangare under sig. Men snart skulle han öfvergifva måleriet för att fylla det allt jemt ökade behofvet af dugliga bygmästare i det redan vidsträckta väldet, i det han 1562 sändes till Reval som arkitekt. Vi kunna således ej vidare sysselsätta oss med hans verksamhet, som först efter den nu nämda tiden nådde sin verkliga betydenhet. En och annan gång återvände han dock med förkärlek till sin forna sysselsättning, såsom då det 1567 omtalas, huru han »till att utkasta patrones (mönster) på annammat 1 bok rialspapper», eller då 1568 säges att han »förmålade några kamrar på Svartsjö». Endast i korthet nämna vi, att Anders Målare redan mot slutet af

Eriks styrelse vände åter till Stockholm, att han under de första åren af Johans tid brukades vid byggandet och inredningen af Stockholms och Svartsjö slott och synes varit särdeles högt uppburen af konungen, tills plötsligt, man vet ej af hvad orsak, om ej möjligen en tilltagande ålder och sjuklighet, en omkastning i detta förhållande inträdde och han nästan försvinner ur tidens handlingar. Sina sista år tillbragte han som bygmästare på Kronobergs slott, der han också afled i maj 1586. Inga verk af Anders Målare hafva, oss veterligen, gått till efterverlden, då så väl Stockholms gamla som Svartsjö slott brunnit, och några staffli-bilder af hans hand ej omtalas. Visserligen eger man i Upsala konstmuseum en bröstbild i naturlig storlek af gamle kung Gösta, hvilken tafla har ett latinskt distikon, undertecknadt 1542. Men bevisligen är målningen en efterbildning från omkr. 1600 eller till och med något senare af en äldre urbild, högst sannolikt utförd i mindre skala; och derigenom är det icke möjligt att bestämdt föra henne till någon känd mästare.

De båda mer framstående mästare vi hittills omtalat äfvensom åtskilliga mindre voro dels svenskar, dels sedan länge inflyttade och bosatta tyskar. Efter allt hvad man kan antaga, fortsatte dessa konstnärer inom det verldsliga måleriet den konstriktning som vi känna genom kyrkmålningarna från tiden näst förut. En förrenässans torde hela denna numera nästan spårlöst försvunna verksamhet kunna kallas, och sannolikt skola framtida upptäckter, om sådana ännu kunna väntas, bekräfta denna uppfattning. Men mot slutet af Gustafs styrelsetid uppträder en bestämd syftning att lyfta konster och slöjder genom inkallande i riket af utländske mästare, hvilka skulle skänka den inhemska färdigheten nya tankar och nya förfaringssätt. Utan tvifvel utgick denna sträfvan från den gamle konungen sjelf, som nu, i tryggad besittning af sin tron, med blomstrande penningförhållanden och omgifven af lysande söner, sköna döttrar och ett ädelt hof, ville skänka sina sista dagar något af den yttre glans detta tidehvarf så högt åtrådde och värderade. Möjligt är ock att de unge hertigarnes uppmaningar och särdeles Eriks hängifvenhet åt de sköna konsterna varit af stort inflytande på detta konungens sträfvande. Visst är åtminstone att Erik snart tog i sin tjenst en af kung Gustaf inkallad framstående mästare, och att han för öfrigt omgaf sig med en prakt som till och med djupt bekymrade den åldrige fadren. Denna Eriks tillgifvenhet för konster är förklarlig, då man vet att han hade fått en utmärkt uppfostran och sjelf idkade teckning och drifning i metall. En af vår renässanstids förnämste kännare, lektor Ahlqvist, har i sin nyligen utgifna skildring af Karin Månsdotter lemnat beskrifning af och afbildningar ur de båda ännu bevarade böcker, i hvilka Erik under sin fångenskap utfört åtskilliga helt flyktiga teckningar, och han anför äfven en särdeles märklig berättelse om hur denne under första tiden af sitt fängelse skulle »på en koppartafla framstält underbara saker, huru han håller fältslag med sin broder, och huru han aflossar skott mot andra och de mot honom», hvarvid sammanhanget visar att här varit fråga om drifvet arbete, ej om kopparstick, som man möjligen skulle vilja tro. Ett liknande verk var väl ock det förmenta kopparstick af konungen, på hvilket Brunius först fäst uppmärksamheten såsom omtaladt ibland orsakerna till Eriks afsättning. Deremot är det mer än säkert att de målningar, som tillskrifvits den olycklige konungen, dels äro understuckna, dels icke härröra från hans hand.

Den konstnär vi ofvan omtalade såsom snart tagen i Eriks tjenst är den förste, med hvilken vår egentliga renässans inom måleriet begynner, och den förste hvilken qvarvarande verk med säkerhet kunna tillskrifvas. *Dominicus Ver Wilt* var 1555 mästare i St. Lukasgillet i Antwerpen, men måste redan året derpå kommit till Stockholm, efter det 6 januari 1557 säges att »Kongl. Maj:t lät försträcka en holländsk målare, benämd Dominicus v. Veltth på hans arbete» 350 mark. Det dröjde blott ett år, innan han följde med hertig Erik till Kalmar för att biträda vid de omfångsrika arbeten som der bedrefvos. Med undantag af en kort resa till England i okändt ärende dröjde han nu här till 1562. Och såsom en frukt af hans verksamhet i förening med och troligen som konstnärligt biträde åt de båda skicklige mästersnickarne på Kalmar Marcus Wulffram och Urban Schultz (eller Schütz) qvarstår än i

dag det i senare tid under Scholanders ledning återstälda »kongsmaket» i slottet, vanligen orätt kalladt Erik XIV:s sängkammare. Det är ett högt, luftigt rum, till ungefär två tredjedelar af väggarnes höjd paneladt med trä i smakfulla inläggningar, i hvilka en konstnärligt ordnande hand omisskänneligen röjer sig. Ofvanför panelningen löper en framställning af jägare, hjortar och hundar i landskap, hvilken skildring är lätt modellerad i stuckgrunden och sedan utförd i färger. Äfven fönstrens smygar hafva liknande prydnadsmålningar. Taket är indeladt i kasetterade fält, och dessa äro likaledes sirade med ornament och slingor. Det hela gör ett rikt och behagligt intryck och väcker hos betraktaren en känsla af den renässansens lifskraft, som uttalar sig i nästan alla hennes verk. Enskildheterna i målningarna äro naturligtvis lätt behandlade, utan att egentligen vara vårdslösade, såsom det egnar sig för prydnadsmåleriet. Årtalet 1562, som återfinnes på ett ställe i taket, visar tiden för arbetets fullbordande.

Dominicus Målare, såsom Ver Wilt vanligen kallas i samtida handlingar, återvände efter fullbordadt värf i Kalmar mot slutet af 1561 till Stockholm, der han sedan hade ständig sysselsättning mot ett arvode som var det högsta någon konstnär dittills åtnjutit i vårt land. Och hans arbeten voro ej heller få eller obetydliga. Så känna vi att han målade vapen och hufvudbaner, att han utförde »prospectiver» (landskapsstycken), att han skildrade porträtt eller tecknade mönster för tapetväfnader. Vid de två senaste omständigheterna skola vi något dröja. I en räkning af 1564, upptagande hans fordringar för ungefär 9 månader, omtalas bland annat »frökens kontrofej af Hessen för 160 mark». Således är här antagligen frågan om en bild af hertiginnan Kristina af Hessen, till hvilken bland många andra Erik då friade. Egendomligt förefaller det imellertid, att Ver Wilt kunde *i Stockholm* måla hennes porträtt, och man voro frestad att fatta uttrycket så, som om här varit fråga om ett för hertiginnan bestämdt porträtt af konungen, ehuru — vi medgifva det — en sådan tolkning strider mot det gamla språkbruket. Men nu förefinnes verkligen ett porträtt af Erik XIV, i hel figur, men mycket liten skala, vid hvilket af gammalt varit fäst den uppgiften, att det »sändes till Hessen Cassel, när han der friade». Antingen man nu vill antaga vår ofvan vågade tolkning af räkningens uttryck eller ej, synes det vara temligen visst, att den här nämda bilden af Erik, nu i vårt nationalmusei taflegalleri, härrör från Dominicus Ver Wilt och är fullkomligt äkta. Någon annan mästare, som den kunde tillskrifvas, ges ej, med undantag af Willem Boy, till hvilken vi snart skola komma. Men hans typ af Erik är bekant genom ett i Antwerpen utfördt kopparstick och skiljer sig fullkomligt från de veka, fina, svärmiska drag och den ädla, ridderliga hållning som göra musei-porträttet till en konstskatt, likaväl som det är af yttersta sällsynthet. Och dessutom var Boy icke i Sverige 1562—64 eller just de år då porträttet både efter uppgift och inre sannolikhetsskäl är måladt.

Olyckligtvis kunna vi ej uppvisa några lemningar af de flamska tapeter, hvilka förfärdigades efter Ver Wilts teckningar. Vi känna att han utfört åtminstone tre stora följder sådana, en öfver »Sveno» om 39 alnar, en om »Magog» af 48 3/4 alnar och slutligen en om »konung Ubbo» af 52 alnar. Dessa storartade sammansättningar öfver Sveriges gamla konungar blefvo ock utförda i Stockholm; åtminstone veta vi att bland de betydande räckor af flamska väggbonader hvilkas namn äro bekanta från konung Eriks räkenskaper, särskildt »*Magogi* och Gothi historier» förekomma.* Det torde knappast vara bekant, att kung Gustaf redan 1547 hade i sin tjenst en hel koloni »flamske väfvare», äfven »gullväfvare» kallade, och att denna, med ständig ändring af personal och ombyte af ort för sin verksamhet, utöfvade henne till inemot slutet af samma århundrade. Dels på Svartsjö, dels på Kalmar och Stockholm omtalas desse gullväfvare, och deras antal synes vexlat mellan 10 och 20. Claus von Albonn, Jörgen van der Heyde, Påvel gullväfvare o. s. v. voro de främste männen inom detta lilla väfvarskrå, och frukten af deras trägna arbete utgjorde många af dessa sannolikt sköna »flamska taflor» eller »historier» som i sådan myckenhet förekomma i de gamla

* Jfr Ahlqvist, Karin Månsdotter, s. 5 och noten 12.

slotts- och kungsgårds-inventarierna från vår renässans. Ty värr har det mesta af alla dessa herrligheter förgåtts, genom Stockholms slotts brand och andra olyckstillfällen. Möjligen skall framtiden kunna bland de lefvor som ännu förekomma här och der af gamla s. k. »gobeliner» kunna uppspana och bestämdt framvisa arbeten tillverkade i Sverige.

Ver Wilts verksamhet sträckte sig till flere andra håll af egentligt prydande slag. Så omtalas huru han 1563 målade en »arcus triumphalis» (triumfport) och 1566 målade han porten vid Jerntorget. Senare än detta år förekommer han ej nämd; möjligen dog han, möjligen vände han ock åter till Belgien. I hvilket fall som helst har han varit af betydelse i Sveriges konstutveckling såsom den förste och en af de mångsidigaste mästarne från vår högrenässans, hvilken från Nederländerna hemtade sina kraftigaste intryck.

Ungefär samtidigt, sannolikt på samma gång som Dominicus, inkom från Antwerpen en för konstfärdighet ansedd »glasmakare och glasmålare» vid namn *Thomas Prouvost,* om hvars härkomst och föregående öden benägna meddelanden satt oss i tillfälle att upplysa åtskilligt. Mannen var son af den utmärkte målaren Jan Preuvost (eller Prouvost) i Brügge och hans tredje hustru, föddes på 1510-talet och blef sjelf mästare i St. Lukasgillet i sin födelsestad 1532, flyttade först till Antwerpen samt utförde ett stort fönster i en dervarande kyrka, kort innan han 1556 begaf sig till Sverige. Här arbetade han till 1563 en mängd fönster och dylikt, med hvars uppräknande, ehuru af vigt för forskarne, vi ej vilja trötta läsaren. Han bildade ock lärjungar; åtminstone nämnes 1565 en Hans glasmålare, »som tillförene var Thomisses mästersven» Såsom ett betecknande drag för tiden vilja vi utan betraktelser införa de sista tilläggsraderna i den räkning, genom hvilken vi känna mäster Prouvosts arbeten. »Item», heter det, »anno 61 uti januari månad skänkte kongl. maj:t m. Thomas' dotter, som Joen Ersson utfick, 200 mark, som hans k. m. lofvade intet skulle komma eller inräknas uti hans arbete». Ehuru glasmålerier förekomma i Sverige, allt ifrån medeltiden, torde det ej vara för djerft att antaga, det genom denne konstnär kunskapen i denna art af målning erhöll ny lyftning. Åtminstone är det bekant att efter midten af 1500-talet ett och annat måladt glasfönster återfinnes i Sveriges och Finlands kyrkor. Så t. ex. känner man målade vapen i Pojo kyrka i Nyland från 1559 och äfven annanstädes i samma land. I Sverige hafva de mestadels försvunnit; blott Gotland eger ännu qvar ett större förråd, hvars förekomst dock måste tillskrifvas en inhemsk, sedan äldre tider fortplantad konstskicklighet.

Såsom ett af flere bevis derpå, att hvad man förr kallade »kringresande artister» redan nu, lockade af ryktet om det svenska hofvets glans, helt kort besökte landets hufvudstad och der utförde några beställningar, anföra vi ett utdrag ur kongl. räntekammarens böcker 1556, der det heter: »Lät k. m:t gifva en målare, benämnd *Hans Regnar* till Lübeck för 5 konterfej, som är fröken Anna, fröken Elisabet och fröken Sofia och kongens och drottningens af Danmark, 55 specier.» De tre förstnämda voro konungens egna döttrar.

Med förbigående af åtskilliga andra mindre vigtiga målare hafva vi dock ännu ett par sådana att omtala från de sista åren af Gustafs styrelse, äfven de, liksom öfriga från samma tid, inkomna från Nederländerna. *Lambricht målare* nämnes först 1557 och hade således efter all sannolikhet följt Ver Wilt och Prouvost. Om hans arbeten tiga handlingarna mer än om de öfrigas; dock vet man att han 1567 användes att måla »de triomfsportar som kong Erik lät uppsätta» samt äfven med sina sammansättningar fylde »dukar som blefvo förmålade uti salarne på Svartsjö uti ramar». Och vidare deltog han med Baptista målare i prydandet af triumfportar till konung Eriks bröllopp året derpå. Att hans konstskicklighet varit högt uppburen, synes ej blott deraf att hans beställning (lön) var ganska betydlig, utan ock af ett bref som konung Johan i april 1572 skref »till ståthållarne på Stockholm belangandes Lambricht målare», deri det heter att konstnären vill lemna landet, men borde öfvertalas att qvarstanna och och skulle bekomma en större summa i försträckning. Beloppet uppbar han också ganska riktigt, men vidare förekommer han ej omtalad, hvadan det är troligt att han satt sin plan att afresa i verket ej långt derefter.

Den siste slutligen af de målare som inkallades under gamle kung Gösta blef af dem alla den mest betydande konstnärspersonligheten, ehuru ej i egenskap af målare, utan af bildhuggare och byggkonstnär. Det är *Guillaume Boyen* eller *Willam Boy*, såsom han i Sverige kallades, hvilken vi mena. Hans långa och verksamma lefnadsbana här, der han förekommer omtalad allt ifrån 1559 till sin död 1592, är för omfattande och för mycket undersökt*, för att här ens i sammandrag kunna skildras. Vi anteckna blott de jemförelsevis få uppgifter, hvilka angå hans verksamhet som målare, i hvilken egenskap »Wilhelm» eller »Willam kontrofejare» tidigast förekommer. Det är då att nämna, att han i början af år 1562 af Erik sändes till Antwerpen med 600 daler till att »beställa grafstenar före till salige kongl. m. begrafning (graf)», hvilket ärende han också efter hvarjehanda märkliga öden utförde. Att han uppgjort utkasten till samt öfvervakat och i vissa delar sjelf lagt hand vid utförandet af så väl Gustaf I:s som Katarina Jagellonicas grafvård i Upsala domkyrka är numera bevisadt och säkert. Vidare vet man att han sommaren 1565, under ett kort besök i det nya fäderneslandet, erhöll konungens befallning att med snaraste måla tre stycken af dennes porträtt, lika det senaste af dem han förut aflemnat. Hvad har blifvit af alla dessa bilder, som i det kungliga brefvet antydas? Derom vet man nu intet. Temligen litet kändt är också hvad vi ofvan, under Dom Ver Vilt, omtalat, att man eger ett kopparstick, framställande kung Erik i hel figur och iklädd rustning, hvilken afbildning bär årtalet 1562 och beteckningen *Liefrink excud.***. Då Boy just samma år reste ut till Antwerpen, och då kopparstickaren Hans Liefrink lefde och verkade i denna stad, är det nästan omöjligt att undgå antagandet, att Willam låtit utföra verket efter sin ritning, helst det hela har en stark, vida mer plastisk än målningsenlig hållning, och uppfattningen af konungens drag tyda på ett helt annat konstnärslynne än det fina och nästan veka, som uppenbarar sig i Ver Wilts bild af konungen. Detta kopparstick är af högsta sällsynthet, åtminstone i Sverige. Endast såsom ett slående bevis för att renässansens ypperste mästare ej försmådde sysselsättningar, åt hvilka en nybakad »artist» i våra dagar skulle förnämt rynka på näsan, anföra vi, att mäster Willam konterfejare i april 1568 förgylde både konung Eriks hufvudbaner och »häroldskjortlar». Vi kunna häraf draga den slutsatsen, att äfven om vi ej känna stort mer än dylika drag om en målare under vår renässans, hans betydenhet som konstnär icke för ty kan möjligen hafva varit ganska stor, åtminstone att framtida upplysningar böra afbidas, innan vi nedflytta honom i »slätmålarnes» klass.

(Forts. i nästa n:r.)

Boknyheter.

Ahlqvist, A. G., Karin Månsdotter. En monografi. 1874. (2 kr. 50 ö.)

Om vi sade att denna lefnadsteckning är ett arbete af vidsträckt forskning och oaflåtlig flit, sade vi sant och dock för litet. Ty förf:s framställning vitnar tillika om konst, om herravälde öfver ämnet och öfverblick öfver hela det tidehvarf han skildrar. Det är ej blott den älskvärda, ljusa och sant qvinliga gestalten af Eriks älskarinna, maka och följeslagerska i fängelset han i säkra, fast enkla drag ställer för våra blickar; han upprullar äfven för oss en bakgrund af tidens offentliga händelser, af hofvets och statens förnämsta personer, seder och lif, hvilken ger bilden rikare hållning på samma gång han bidrager att

---

* Vi hänvisa till: *Guillaume Boyen (Wilhelm Boy) peintre, sculpteur et architecte belge. Etude biographique* par M. C. Eichhorn et M. H. Odelberg. Införd i *Annales de l'Académie d'archéologie de Belgique*, t. 28, och derur aftryckt, Bruxelles 1872.

** Kopparsticket finnes numera efter vår anvisning återgifvet i förminskadt träsnitt i tidskriften: *Ur folkens häfder*, 1874.

fästa vårt deltagande vid dennas hufvudföremål. Förf. har sjelf tecknat sin framställning som »en mosaik af alla de upplysningar och antydningar hans källor gifva». Omdömet är fullt riktigt: liksom de gamla mosaikbilderna har också denna tafla något opersonligt, kallt, emedan vi ej ega personens egna uttalanden eller samtidas utförligare teckningar att tillgå. Men tillika: hvilken renhet och stil i figuren, hvilken skimmerglans i enskildheter, hvilken konst i sammanfogningen och hvilken flägt af historisk sanning i hela företeelsen! Vi tveka icke att förklara detta arbete, i förhållande till uppgiftens svårighet, för en af de bästa lefnadsteckningar vi ega inom vår nyare historiska literatur, ett af dessa verk som blifva ståndande och förelysande vårdar för en ny utveckling, på samma gång de genom den kärleksfulla utarbetningen tilltala hvarje bildadt sinne, utan afseende på deras vetenskapliga betydenhet.

Hildebrand, H. H., De förhistoriska folken i Europa. 4:de häftet. 1874. (1 kr. 25 öre.)

Det af oss tillförene omtalade arbetet fortgår nu med berömvärd raskhet. Det nya häftet meddelar slutet på kapitlet om pålbygnaderna samt en betydlig del af det följande: Qvartärtidens stenålder. Det är i detta senare kapitel som förf. handlägger frågorna om tertiärtidens menniskor och de af menniskohand möjligen arbetade flintor, som funnits i denna tids lager. Särskildt denna afdelning af hans arbete är så nära i slägt med geologi och paleontologi, att det på det tydligaste visar den nyaste fornkunskapens syftning att allt mer gå upp i ren naturvetenskap. Att hon derigenom endast kan vinna i giltighet och säkerhet är alldeles klart, hvarför vi här anföra förhållandet såsom något verkligen glädjande. Försigtighet i slutsatser och den största varsamhet i antaganden teckna i synnerhet det nya arbetssättet, hvilket för öfrigt med större eller mindre förändringar börjar ingå i många vetenskapliga lärobygnader, hvilka förut ansågos som uteslutande tummelplatser för lysande hugskott och snillrika sammanfogningar. — Träsnitten äro fortfarande ganska väl skurna. Fortsättning lofvas redan innevarande månad.

Amerikanska humorister. Bilder och dikter af *Artemus Ward, Bret Harte, Mark Twain, Sam Slick,* försvenskade af *C. R. N.* 1874. (2 kr. 75 ö.)

Hvad är det för förunderligt tilldragande som denna nyamerikanska humoristik har för gammaleuropeiska sinnen? Hvad har skänkt Bret Harte och Mark Twain så mycken spridning hos oss? En mycket enkel sak: de, liksom hela den litteratur de tillhöra, bära en omisskännelig prägel af sällsynt friskhet, ungdom och kraft, obändig, sprakfålig, om man så vill, men, full af saft, lif och förträfflig matsmältning. Ingenting af magsyra, lefnadsmätthet, unkenhet; allt är *grönt* i ordets hela mening. Hvad de söka — eller rättare hvad de oftast finna, af en lyckträff, synes det — desse författare, som vanligen sjelfve genomlupit det amerikanska lifvets brokiga, bjärt vexlande skala, det är, som Bret Harte säger:

Någonting sådant der, som ej in kunde gå
I den gamla poetiska trallens skema.
Det fins mången poet — ja, så är det just —
Som ej känt poesin, fast han stupat på den.
Nej, man sitter och suckar af hjertans lust
Efter något slags gud från de saligas kust,
När den står till ens tjenst, full af märg och must,
Lifslefvande, bara man ville förstå den.

Med förhoppningsfull tillit gripa de oförskräckt in i lifvet efter ämnen, aldrig bekymrade om, i fall det eller det ej blir så putsadt, så formadt efter alla konstens regler, blott det tilltalar, blott det drager läsaren med sig. Några lärmästare i framställningens utsökta behag ville vi ej just kalla dem; men de hafva segerrikt visat att lifsinsatsen i dikten dock är något oändligt mer betydelsefullt och gripande än äfven den mest vårdade och smakfulla form.

Vi hafva ej utrymme att här närmare skildra de fyra nu i fråga varande humoristerne i deras personliga egendomlighet. Säkert är att ingen skall ångra deras bekantskap, ingen på länge tröttna vid deras sällskap, om han också kan ha ett och annat att anmärka vid deras sätt att umgås med läsaren. Det torde vara öfverflödigt att nämna, att öfversättaren varit sitt ingalunda lätta värf fullt vuxen, och att vi särskildt i tolkningen af Bret Hartes älskvärda dikter igenkänna en redan pröfvad mästare i öfversättandets svåra konst.

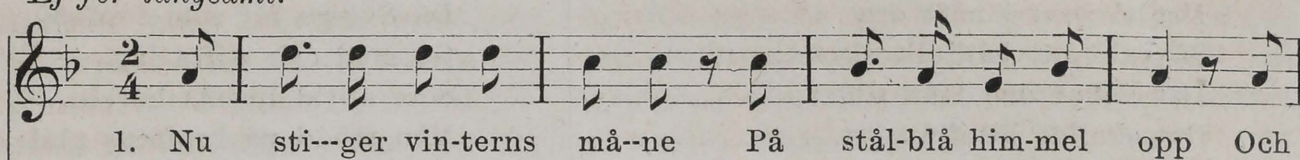
—RN.

KÄMPAVISA.

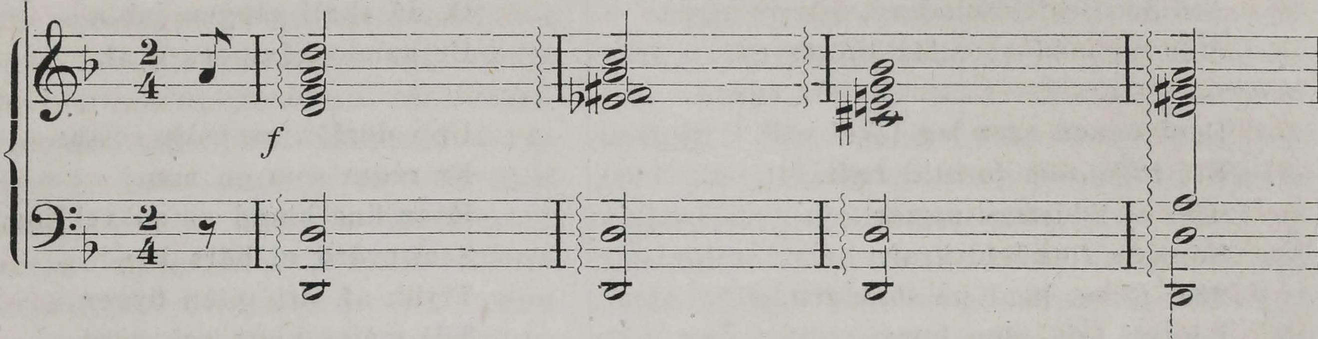
Ord och musik af C. R. NYBLOM.

Ej för långsamt.

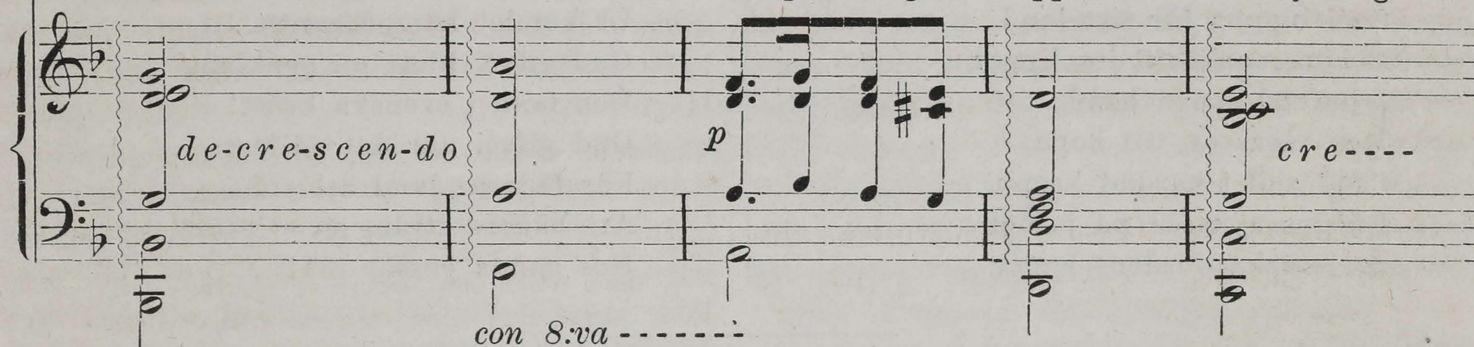
Sång.
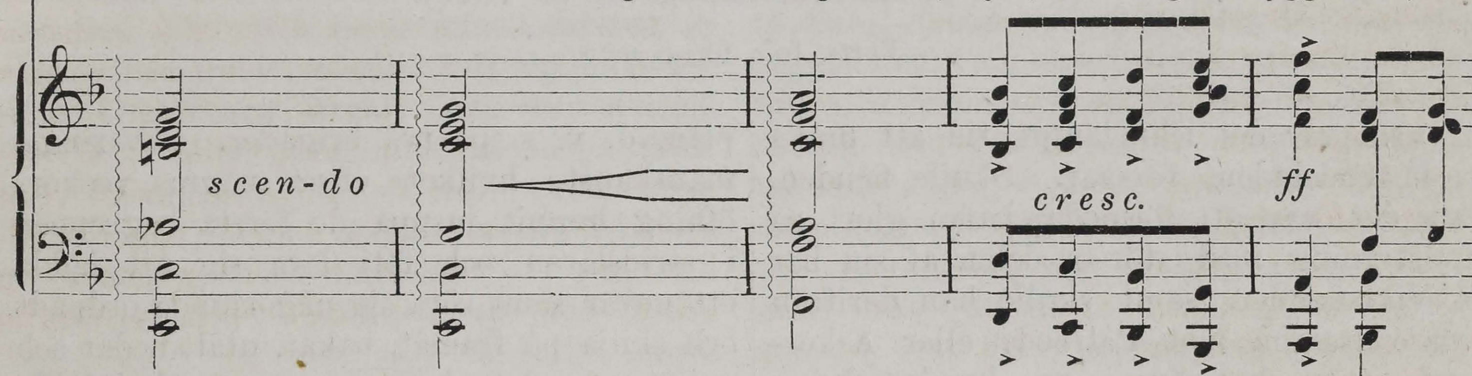

Piano.

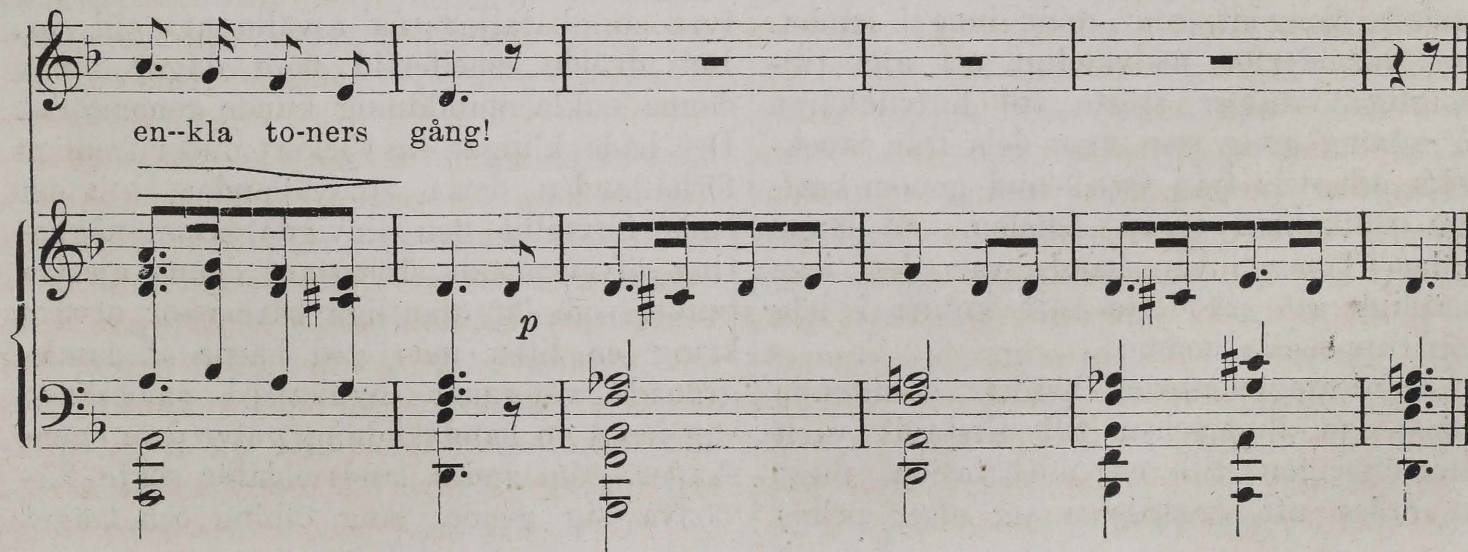

ski----ner öf----ver drif--van På käm--pa---hö--gens topp. Då hö---jer sig ur

kum---let Så un----der-----lig en sång: Kom, lyss, du da-gens myggsvärm, Till

»Hvi väcks jag ur min slummer
I grafvens djupa natt?
Det skorrar i mitt öra
Så kallt ett hånfullt skratt:
Det dånar ned från söder,
Det skallar hit från öst,
Att Svea, hjeltemodern,
Står nu med värnlöst bröst.

Den lögnen tror jag icke!
Ett folk, som forntid haft,
Kan ej i lustens armar
Försoffa fornärfd kraft.
Som pilen, lagd på strängen,
I hvarje själ den bor:
Tryck af, och pilen susar
Så högt, som ingen tror.

Än fins det trogna hjertan,
Som klappa för sitt land,
Och mannakraft det ligger
I hufvud som i hand;
Men vigas de till hopa,
Sund själ i härdad kropp, —
Då fins ej makt på jorden
Att stäcka nordens hopp.

Låt öfvermodet håna!
Det kommer nog en dag,
Då Sverge får som fordom
Gå med och stifta lag, —
Som alltid ljusets härold,
Men stödd på kraftens glaf:
O, då skall sången jubla
Ur gamle kämpens graf.

Upp derför, svenske gossar,
Er resen som en man!
Hvar fins bland er en vekling,
Som svärd ej bära kan?
Tryck af, att pilen flyger
Till målet klart och visst,
Och glömmen ej: den skrattar
Dock bäst, som skrattar sist».

Så ljöd i vinternatten
Ur kumlet kämpens röst.
Gud gifve, blott en genklang
Den fann i svenska bröst!
Gud gifve, när det gäller
För fädrens land att stå,
Att bågens sträng ej svigtar
Hos gamla gossar blå!

En framtidssaga

(ur en Stockholmstidning för år 1925).

(Forts. från föreg. n:r.)

»Nu var det icke längre tid att tänka på hufvudstadens försvar. Skulle fienden, som det var att förmoda, hafva gjort en landstigning med största delen af sin här på Vikbolandet, samt skulle han derifrån vidare framgå mot Pålsboda eller Askersund, vore han ju i en handvändning nästan så godt som midt inne i landet. Det var derför nödvändigt att alla tillgängliga trupper stötte till hufvudhären på samma gång som man dels från Stockholm och dels från Qvicksund genom kraftiga flankanfall oroade fienden. Så länge Mälaren var i vår hand, var det icke omöjligt att på detta sätt kunna i hög grad uppehålla honom».

Gardesregimentena, hvilkas stamtrupp allt sedan ilmarschen till Erstavik varit sammanslagen till en fältbataljon, fingo nu order att organisera sig efter prima plan, d. v. s. på två brigader. Beväringsmanskapet, hvilket efter några veckors öfning hunnit insupa de första begreppen i stridsläran och fått lära sig att ladda ett gevär samt röra sig någorlunda ordnadt och skilja på framåt, bakåt, utåt, nedåt och uppåt, var det element, som skulle låta de fyra stambataljonerna »svälla ut» till sex. Det dröjde emellertid flere dagar innan denna enkla ombildning kunde genomföras. Det hade klingat så vackert under fredliga förhållanden detta »utsvällande», och det hade förefallit den oinvigde såsom någonting öfvermåttan storartadt denna djerfva tanke, som lät ofantliga härmassor utväxa kring en liten men god kärna af gamle, grånade veteraner, hvilka på »moralisk» väg inom en handvändning gåfvo dem egenskaper, som andra landssoldater sökte förvärfva sig genom lång öfning och träget

arbete. Men af erfarenheten kan man blifva vis. Endast en så enkel sak, som truppens ändrade indelning, gaf nämligen anledning till mycket trassel. Officerarne, uttröttade af exercis, vaktgöring, rullskrifning, utdelning af persedlar o. s. v., voro alldeles för fåtalige i förhållande till det stora antalet oöfvadt manskap. Endast en officer och 40 underofficerare och stamsoldater kommo nämligen på hvart kompani; och det var således icke underligt att det dröjde länge innan kompanierna, som dessutom räknade 200 man nästan oöfvad beväring, voro ordnade och färdiga att rycka mot fienden. Strax före afresan funnos till och med flere af »förstärkningen» som icke en gång visste till hvilken bataljon de hörde och ännu mindre till hvilket kompani m. m. I synnerhet var detta förhållandet med det manskap, som hörde till »tredje bataljonerna», hvilka saknat kadrer i fredstid och hvilkas utredningspersedlar derför voro försedde än med första och än med andra bataljonens märken. Till råga på villervallan hade vi slutligen äfven fått oss tilldelad den kavalleribeväring, som tillhört Lifgardet till häst, men som der icke kunnat användas, då den icke hunnit lära sig rida, utan endast fått deltaga i exercis till fots o. s. v.»

»Under det att man var som trägnast sysselsatt att afhjelpa ofvannämde brister, kommo order från högste befälhafvaren att gardesbrigaderna skulle afgå på jernväg till Flen, för att derifrån operera mot fiendens förbindelser, om denne skulle vara nog djerf att utan vidare försigtighetsmått framrycka mot vår hufvudhär. I händelse af återtåg skulle de draga sig norr ut på Eskilstuna. De frivilliga skarpskyttebrigaderna och Norrtelgebrigaden (Uplandsregimente utan beväring) fingo alltså på sin lott att ensamá öfvertaga försvaret af Stockholm».

»Efter några timmars förberedelser suto vi instufvade i våra vagnar, signalen gafs och vi foro åstad. Men huru mycket vi än hade skyndat oss att göra oss i ordning för afresan, hade likväl fienden kommit oss i förväg. Rädd om sin högra flank, hade han, samtidigt som hufvudstyrkan utskeppades på Vikbolandet, landsatt en styrka, som det berättades, af omkring 8,000 man vid Oxelösund. Denna hade genast satt sig i marsch mot Gnesta; och vi hade icke väl kommit ett stycke bortom Södertelge förr än det främsta tåget stoppades och vi fingo underrättelse om att jernvägen redan var upprifven af fiendens kavalleripatruller strax på andra sidan Gnesta».

»Att vända åter hade må hända under dylika omständigheter varit det klokaste, men återtåg fans ej i vår befälhafvares ordbok. Han hade order att framrycka till Flen och så snart vi hunnit att lemna vagnarne och aflasta artilleriet och vår lilla tross satte vi oss också i marsch mot detta ställe. Vår styrka uppgick till något mer än 6,000 man. Man hade nu fått säkra underrättelser att fienden var oss betydligt underlägsen och skyndsamhet var derför af nöden. Först efter midnatt fingo trupperne gå i bivack. Marschen hade varit mycket ansträngande och trupperne, som icke hade den ringaste marschvana, voro alldeles öfveransträngda af knapt två mils marsch. Utan att koka sin mat slogo de sig genast ner på marken der de stodo, och som tälten icke fingo uppslås, lågo inom kort både befäl och trupp utsträckta i djup sömn på det fuktiga gräset».

»Ung och stark som jag var på den tiden, kände jag dock långt ifrån någon trötthet. När man första gången i sitt lif närmar sig en fiende, hvars anfall kan väntas i hvarje ögonblick, är också den själsspänning hvari man befinner sig så stor, att den ofta segrar öfver naturens rättmätigaste kraf. Min åtrå att upptäcka något af fienden var deremot så mycket större. Då emellertid den ängsmark, hvarpå trupperna bivackerade, var på alla sidor omgifven af skog som stängde utsigten, beslöt jag att åtfölja ett af de kompanier, som skulle utgöra fältvakt, för att få en öfverblick öfver den längre fram liggande nejden».

»Det var en högst egen känsla jag rönte, då jag sida vid sida med kompanichefen tågade fram genom den tysta skogen. De utsända patrullerna hade visserligen rapporterat att ingen fiende kunde upptäckas, men detta hindrade ej att en eller annan af hans smygpatruller kunde hålla sig gömd i skogen. Nästan i hvarje liten enbuske vid vägkanten tyckte jag mig också se konturerna af en fiendtlig spejare. En gång var jag nära att till min väns stora nöje hoppa ner i diket, emedan jag tyckte att en dylik liten tingest lade an

för att skjuta mig, och jag spratt högt till då min vän slog mig på axeln och frågade om jag redan ämnade desertera».

»Efter omkring en fjerdingsvägs vandring lemnade vägen sitt skogklädda och bergiga omhölje och gaf sig slingrande ned på en, som det tycktes, temligen vidsträckt slätt. Här gjorde kompaniet halt. Posterna indelades och försvunno i skogen. En halftropp dragoner, som voro tilldelade fältvakten, stego af sina hästar och slogo sig ned på dikeskanten och infanteriet kopplade gevären. Bakom en liten grå, torftäckt stuga, strax vid sidan om sjelfva backkrönet hade emellertid kompanichefen och några stabsofficerare slagit sig i ro på sina kappor och dit vardt äfven jag inbjuden att taga plats. Samtalet vardt i början rätt lifligt. Fältflaskan gick laget rundt. Men småningom tog tröttheten ut sin rätt och jag och min gamle vän voro de enda som fingo njuta af den praktfulla soluppgången».

»Under det vi med halfsofvande blickar betraktade nejden framför oss, beundrande den vackra färgleken på himlen, hur purpur och violett småningom öfvergingo i silfverhvitt och guld, blef det emellertid full dager. Naturen fick lif vid de första solstrålarne, småfoglarne uppstämde sina sånger och den tunna nattdimman, som varit lägrad öfver de djupaste delarne af den framför liggande slätten och den här rinnande ån, drog sig undan vid det första suset i trädtopparne».

»Se dit — ropade plötsligt min vän, sedan han kastat ett öga öfver slätten — der ha vi dem verkligen! Nästan i samma ögonblick var han vid gevärskopplen och befalde soldaterne att fatta gevär».

»Allas ögon riktades nu mot det motsatta skogsbrynet. Följande min väns anvisning upptäckte jag också ganska riktigt långt bort på andra sidan slätten ett dammoln som rörde sig utefter vägen. I början höll jag det likväl endast för en flik af morgondimman, som vinden satte i rörelse, men snart såg jag hur det blixtrade till ur det samma. Några dragoner kommo i det samma i full karrièr mot vår fältvakt. »En fiendtlig kolonn af artilleri och infanteri är i framryckande», hörde jag dem rapportera under det de skyndade förbi».

»Striden skulle således snart taga sin början. Jag tryckte hjertligt min väns hand och skyndade upp på en vid sidan om vägen, fast något längre tillbaka liggande bergkulle, hvarifrån jag hade en god öfversigt öfver vår ställning och nejden framför den samma. Långsamt närmade sig dammolnet, allt tydligare framträdde de blixtrande punkterna i det samma. Ett tungt rasslande bakom mig kom mig att vända blicken åt detta håll. Det var vårt artilleri, som i fullt traf körde fram längs vägen. Efter det samma såg jag flere infanterikolonner i marsch. Artilleriet bröstade af på sidan af den lilla stugan; infanteriet delade sig på båda sidor om vägen och spridde sig längs höjdsträckningen».

»Knapt hade jag på nytt fått sigte på den fiendtliga kolonnen, förr än jag såg några små hvita rökmoln liksom frampressas ur skogsbrynet på sidan om honom. De delade sig, det blixtrade till och bom! bom! ljöd det doft öfver nejden, liksom ekot af en aflägsen åska. Men denna helsning var väntad. »Första!» — »Fyr!» hördes det ner i från stugan och ekot hade icke väl förklingat förr än en skarp knall gaf till känna att våra kanoner voro färdiga att svara på fiendens morgonhelsning. Artillerielden vardt allt häftigare. Granaterne flögo tätt på hvarandra genom luften och gjorde ett högst obehagligt intryck på mig genom den hvisslande musik, som de anstälde. Ner i dalen smattrade gevärselden, spannhästarne frustade och höjde sina hufvuden högt i luften. Det hela ingaf mig dock långt ifrån någon obehaglig känsla. Jag såg hvarken döde eller sårade och striden syntes mig endast som ett vackert skådespel».

»Men plötsligt ändrades taflans utseende. En fiendtlig granat splittrade taket på den lilla stugan och fienden, som hittills skjutit något för högt, sände nu den ena granaten efter den andra i vårt batteri. Vår egen artillerield vardt deremot allt mattare. Några af våra kanoner voro redan tystade och större delen af servismanskapet satt ur stridbart skick. Fiendens artilleri hade varit allt för öfverlägset, för att låta hindra sig af våra tappre artilleristers ansträngningar. Hade jag hittills ej sett blod och sårade, fick jag nu i så mycket rikligare mått skåda all den fasa, som ett slagfält kan framställa. Den ena sjukbåren efter den andra bars förbi. Jag hörde de sårades qvidande

och jämmerrop vid de rörelser, som sjukbärarne gjorde för att öfverkomma ett smalt dike ner på ängen. Jag såg huru de fåfängt sökte resa sig upp, för att undvika stötarne. Allt närmare smattrade gevärselden, allt tätare nedslogo kulorna i träden omkring mig. »De måste gå tillbaka, de ha' skjutit bort all amunition», svarade en sjukvårdssoldat på min fråga huru det gick för våra trupper. »Fienden är strax framme — ja, se der ha vi honom redan», tillade han under det han pekade ner på rågåkern på högra sidan om vägen».

»Så förhöll det sig också i sjelfva verket. Några fiendtliga skyttegrupper hade i språngmarsch kastat sig fram genom rågfältet och började nu som bäst att skicka oss sina kulor från dikesrenen. Funnos då inga trupper till hands, som kunde hejda fiendens framträngande? Förgäfves spejade jag efter svaret på denna fråga. Min ställning var högst obehaglig och jag stod just i begrepp att lemna den samma, för att om möjligt söka nå den längre tillbaka varande trossen, der jag hade min vagn, då jag såg två af våra gardesbataljoner med stora steg rycka fram till sina kamraters understöd. I spetsen för den främsta igenkände jag en af mina närmaste umgängesvänner, tillsamman med hvilken jag tagit månget whistparti under den föregående vintern. Det var sista gången jag såg honom. Likt så mången annan tapper karl gick han en säker död till mötes. Men aldrig glömmer jag hans kraftiga kommandoord denna morgon. Det var som skulle de hafva fört en frisk lifgifvande flägt midt in i krutröken och stridsbullret».

»Bataljon halt! Flygelkompanier skyttelinie med plutoner!» kommenderade han, under det han med blicken öfverfor ställningen. Kommandoorden upprepades af de olika kompanicheferne och i ett nu var skyttelinien bildad och i framryckande på venstra sidan om vägen. Den andra bataljonen utförde samma rörelse på den högra sidan».

»Fienden, som varit nära att drifva våra trupper i främsta linien ur deras ställning måste nu i sin tur vika till baka. Men det blef ty värr endast för ett ögonblick. I stället för att endast stanna i främsta liniens luckor kunde vårt oöfvade manskap icke se fienden vika till baka utan att upptändas af ett lifligt begär att förfölja honom. Förgäfves hördes signalerna ljuda utefter skyttelinien, förgäfves sågos de olika kompanicheferne bjuda till att hejda de närmast varande skyttegrupperna. Framåt bar det genom rågfälten med en förtviflad fart. Men då de icke lyssnade på befälets kommandorop eller de oupphörligt upprepade signalerna, då de icke rätt visste hvarför de följde sin vikande motståndare, förlorade de olika grupperna snart allt samband sinsemellan. En del hejdades genast i början af några fiendtliga skarpskyttar, som fattat ställning bakom en liten vall af uppkastad dikesjord, en del andra stannade af okänd anledning i ett rågfält, halfvägs mot fiendens ställning o. s. v. Det syntes icke längre vara fråga om att nå något för dem alla gemensamt mål eller att söka genom en kraftig eld öfverväldiga någon viss del af den fiendtliga ställningen, för att sedan der genom en kraftig inrusning skaffa sig fast fot. De rusade endast blindt framåt, skjutande åt alla håll, och — hvad som ty värr var lätt att förutse — innan de främsta skyttegrupperna hunnit ens femhundra alnar nära fiendens hufvudställning, hade de redan skjutit bort all sin amunition».

»Den vikande fienden hade till detta ögonblick endast sparsamt underhållit elden. Till följd af gynsamma betäckningar, hvilka hans i skyttestrid väl utbildade trupper med stor färdighet visste draga nytta utaf, hade han utan särdeles stora förluster lyckats draga sina främsta skyttelinier något tillbaka, samt framsända nya trupper till deras förstärkning. Samtidigt som våra främsta grupper, tack vare några tappre officerares outtröttliga arbete, började handla något mera ordnadt och man ännu hyste hopp att få tid att fylla luckorna mellan de samma, öppnade fienden oförmodadt en mördande snabbeld. Aldrig glömmer jag den förfärliga, fast hastigt öfvergående syn, som framstäldes för mina blickar. Rådville, försagde, utan att ega den öfvade soldatens, så att säga, instinkt att hastigt kunna fatta ögonblickets kraf och handla derefter, visste icke de stackars beväringsynglingarne det ringaste hvad de skulle företaga. Endast få kastade sig ned på marken, för att söka skydd mot det förfärliga kulregnet. Officerarne och största delen af stamsoldaterne voro redan

stupade och likt en skara af skrämda rådjur jagades de värnlöse ynglingarne af fiendens snabbeld hals öfver hufvud mot vår ställning».

»Det var i en förfärlig oordning som de nyss så jublande trupperne ryckte in i ställningen. Endast få officerare syntes till och jag såg dem falla den ene efter den andre, under det att de sökte gifva någon militärisk form åt de flyende hoparne. Förgäfves befalde de några att skingras och taga betäckning, förgäfves hotade de andra med sabeln eller revolvern, för att tvinga dem fram från den skyddande stenen, bakom hvilken de dolde sig. Hvarken deras kommandorop eller tecken uppmärksammades. En och annan officer lyckades väl att ordna några skyttegrupper och förmå dem att ytterligare hålla stånd. Men det var svårt äfven för det mest härdade sinne att under inflytande af fiendens snabbeld inhemta snart sagdt de första grunderna i stridsläran. Jag såg väl mången modig yngling som sökte efterfölja befälets vinkar men som misstog sig om deras betydelse och förlorade sitt lif på försöket».

»Det var upprörande att se detta mod, denna hängifvenhet offras gagnlöst. Den föreställning som jag haft om en strid hade varit helt annorlunda. Jag hade visserligen icke, såsom de fleste af mina umgängesvänner i hufvudstaden, hemtat mitt vetande i denna riktning till största delen ur Fryxells historiska berättelser. Jag hade äfven läst »The battle of Dorking» och andra populära skildringar om tidens stridssätt samt äfven åskådat flere »uppvisningar» på Ladugårdsgärdet*). Men aldrig hade jag kunnat föreställa mig att ett stridsfält skulle ikläda sig en så förfärlig skepelse. Kraften, modet, hänryckningen, tapperheten, allt var minskadt till intet framför detta regn af kulor. Det var gagnlösa egenskaper hos våra oöfvade soldater».

»Striden var icke längre en strid, den var ett slagtande, ett blodbad i stort. Blodet sjöd i mina ådror, då jag såg fienden nästan utan motstånd nedskjuta våra krigare. Det var omöjligt för mig att längre styra mina känslor. Jag skyndade ned för bergsluttningen, från hvilken jag hittills åskådat striden. De spridda qvarlefvorna af första brigaden hade tagit ställning i skogsbrynet vid foten af den samma och hit hade äfven våra sista reserver framryckt till understöd. Jag grep ett gevär från en fallen beväringsyngling och slöt mig till den yttersta skyttegruppen på venstra flygeln».

»Ett kort uppehåll i striden hade inträdt. Ny amunition kunde derför utdelas åt trupperne och vår befälhafvare, som ville draga nytta af fiendens långsamhet, gaf befallning åt den på högra sidan om vägen stående brigaden att draga sig tillbaka genom en i sned riktning bakåt löpande dalgång. Den första brigaden skulle deremot i det längsta söka uppehålla fiendens vidare framträngande och sedan utgöra arrièregarde. »Första bataljonen skall hålla stånd till sista man», hörde jag en af de ännu qvarlefvande kompanicheferne yttra till soldaterne, under det han gick längs efter skyttelinien — »och låt se nu gossar», tillade han, »att ni kunna hålla stånd och visa de der krabaterne att det ännu är lif i er». Denna förmaning tycktes mig dock vara fullkomligt öfverflödig; ty beslutet att strida och dö för konung och fosterland stod så tydligt utmärkt i de af krutrök svärtade, svettdrypande anleten som tittade fram här och der bakom trädstammarne att man gerna icke kunde misstaga sig derpå. Men skulle väl deras tapperhet längre kunna motstå fiendens öfverlägsna krigsbildning? Af nära tusen man som gått i striden hade den första gardesbataljonen endast qvar omkring halfva styrkan och många af dem som ännu voro i elden voro ända till ytterlighet utmattade. Mången stackars beväringsyngling var alldeles kraftlös och ur stånd att röra sig af öfveransträngning och nervskakning. Bleke med stirrande ögon, sammandragna läppar och insjunkna anletsdrag lågo de orörliga och sågo framåt slätten. Jag sökte upplifva dem som närmast omgåfvo

* En nutidens läsare förstår troligen icke den mening, i hvilken ordet uppvisning här är taget. Den korta utbildningstiden för våra dåvarande trupper medgaf icke ett ordnadt arbete och en grundlig och omfattande undervisning. Man nödgades derför börja, der man egentligen bort sluta eller med den yttre polituren, hvilken, då han af undervisningens resultat är det mest i ögonen fallande, lätt kunde kontrolleras genom s. k. »uppvisningar», då trupperna på en viss, förut bestämd dag, fingo visa sin skicklighet för några högre befälhafvare.

mig, för att få dem att åtminstone ladda sina gevär, men de kunde endast med svårighet gifva svar på de enklaste frågor och fiendens eld, som nu tilltog med förnyad styrka, tvang mig att endast tänka på mina egna åligganden».

»Under skydd af en allt kraftigare artillerield närmade sig fiendens skyttelinier för andra gången vår ställning. Våra kanoner voro till största delen tystade, och kunde ty värr endast svagt besvara det fiendtliga granatregnet. Gevärselden längs skogsbrynet tilltog deremot i liflighet. Min hela uppmärksamhet riktades mot det framför mig liggande rågfältet, för att söka upptäcka mina motståndare. Men jag hörde ännu endast suset af deras kulor. Deras anfall syntes vara riktadt hufvudsakligen mot vår högra flygel».

»Strax till venster framför vår ställning låg en liten skogklädd bergkulle, hvilken var en vigtig punkt, hvarifrån fienden kunde beskjutas från sidan, men som hittills lemnats obesatt. Det kompani, till hvilket jag sällat mig, fick derför order att skyndsamt besätta den samma. Skyddade af marken lyckades vi också att utan någon större förlust komma till kullens fot. Men här möttes vi oförmodadt af en förfärlig eld. Jag erfor nu för första gången i mitt lif hvad det ville säga att soldaten måste gå blindt i elden. Artilleriets dån, granaternas hväsande, smattrandet af mitraljöser och handgevär, de sårades och döendes klagoskri, kommandoord och signaler, allt detta verkade liksom förlamande på hela mitt nervsystem, och jag handlade icke mer som en tänkande varelse, utan endast af instinkt. Det hade varit någonting helt annat att betrakta striden på afstånd. De vågformiga skyttelinierna, hvilka likt eldormar slingrat sig utefter marken, det kraftiga dånet från batterierna, hade då lifvat mina känslor och kommit mig att tänka både på ära och fosterland, Men deremot inhöljde krutröken både vän och fiende i ett så hemlighetsfullt dunkel att jag endast genom de blixtar som utgingo från det motsatta skogsbrynet kunde märka fiendens ställning».

»Fienden hade sålunda förekommit oss och det gälde nu endast att i hastigt språng öfverskrida det smala rum som låg mellan oss och skogsbrynet. Men förgäfves uppmanar kompanichefen de närmaste grupperna att rycka framåt. Fiendens eld har redan åstadkommit stockning i våra led och han faller sjelf dödligt sårad. Med förtviflans mod kastar jag mig då i spetsen för en af de främsta skyttegrupperna, hvars chef stupat och som derför synes något villrådig. Då höres i detsamma några skott i vår rygg. »De äro bakom oss!» ropas det, och detta rop verkar liksom förlamande. Kompaniet skingras åt alla håll. Några springa till baka, andra kasta sig ned på marken eller rusa blindt framåt. Jag har endast qvar några få man omkring mig. Då kände jag plötsligt liksom en skarp stickning i venstra sidan af bröstet. En häftig smärta genomfor mina leder — jag föll ned på marken — mina krafter domnade, jag sökte resa mig på nytt, men det tycktes mig som stridsbullret dött bort i en sakta susning — det svartnade för mina ögon, och jag förlorade medvetandet. (Forts. i nästa n:r.)

Kom!

Om en sorg ditt hjerta gömmer,
Som du aldrig, aldrig glömmer,
Vandrande på törnestig, —
Älskling, hur än verlden dömer,
Kom till mig!

Ej jag frågar, ej jag klagar,
Men i dina mulna dagar
Vill en strimma sol jag se;
Om mitt löje dig behagar,
Vill jag le.

Röda rosor har jag inga,
Men de hvita vill jag bringa,
Bundna i en vallmokrans;
Känn, hur himlen ger de ringa
Doft och glans!

Skall du långt i verlden ila
Genom skogar tjugumila,
Glöm ej bort mitt fogelbo!
Kom när helst du längtar hvila:
Här är ro.

Tystnad fins, om du behöfver,
Skugga finnes dagen öfver,
När du gått dig febervarm,
Och de vilsna ögon söfver
Trogen barm.

Ej den lilla källan frågar
Larmande hvad brand dig plågar,
Men mot sår och törst och qval
Utan ord sin dryck hon rågar
Lugn och sval.

C. D. af Wirsén.

Svenska folksägner.

1. Knall och Tore.

Småland, Westbo härad.

Förr i verlden var det ej så godt om folk som nu för tiden, men de som funnos voro så mycket starkare och styfvare. Med lag och rätt var det ej heller så noga, och led någon orätt sprang han ej till länsmannen och tog ut stämning, utan gick raka vägen till sin vedersakare. Kunde han slå i hjäl honom, så hade han rätt; men vardt han sjelf i hjäl slagen, så hade han orätt. Detta var väl ej alldeles så som det bort vara, men det var så ändå, och hvar och en fick ställa sig derefter. På den tiden bodde i Önnabo en, som het Tore, och hans närmaste granne het Knall och bodde i Knallsbo. Knall tyckte att hans egor voro för små och Tores för stora, men det tyckte ej Tore; och så tvistade de om rågången. Då funnos inga »jordajänkare» att vända sig till och derföre skulle de göra upp den saken i godo. Tore bjöd Knall hem till sig och gjorde ett stort gille och vordo de väl förlikta om allt, men inte om rågången. Då var ej annat råd än att pröfva hvem som hade bästa rätten. Knall var starkast och slog i hjäl Tore, och så kunde han lägga rågången huru han ville. Men Tore hade en hustru som het Tora. Henne slog Knall i hjäl med detsamma. Det var så godt de följdes åt, sade han, och så tog han hela gården.

2. Bonden och Skogsnuan.

Småland, Westbo härad.

I Hestra socken bodde för många år sedan en ettersnål bonde och som han ville lägga sin näsa i alla »mjölkimmor» och grytor, så kunde han aldrig få någon, som hushållade honom till lags. Sjelf fick han derföre både sköta jorden och laga maten, och så nidsk han än var tyckte han dock att detta blef träligt på långmål. Men hvar skulle han få någon hjelp ifrån? Hans snålhet var så känd, att han hvarken kunde få sig hustru eller piga. Så hände sig en höstqväll, att en flicka, klädd som den finaste stadsjungfru, kom in i stugan. Bonden bad henne sitta ner och sporde efter hennes ärende. Hon sökte tjenst, sade hon, och ville fråga om han behöfde någon piga. Åh jo visst behöfde han det, men jungfrun såg honom alldeles för fin ut, sade han. Hon fäste sig icke för löns skull, sade hon, ty hon hade både farsarf och morsarf, men någonstädes skulle hon ändå vara och trodde nog att hon skulle kunna göra honom till lags. Ingen lön? Det lät ljufligt i bondens öra. Men, tilllade hon, i utarbetet torde jag kanske vara som sämst, ty jag kan aldrig smaka någon föda. Det gjorde mindre, mente bonden, för den der dåliga matlusten, den tyckte han om, och så vordo de snart öfverens. En månad gick om och aldrig såg han henne smaka en bit bröd eller dricka så mycket som en mjölktår, men lika fullt var hon oförtruten i sitt arbete och kry och rask i alla sina vänningar. Sådana pigor får man leta efter, tänk om han kunde få henne till hustru, ty vacker och väl funtad var hon derjemte. Men han hade nu icke på länge tittat i sina bingar och kimmor och det var nog bäst att göra det först innan han tänkte vidare på den saken. Och så gick han upp på loftet för att se öfver sina förråder. Men stackare han för hvad han nu fick se. Köttbingen var nästan tom, mjölkimmorna skrapade fast han nyss varit åt qvarnen, ej en ost ystad och intet smör samkadt. Han vardt alldeles ursinnig, men tänkte ändå att det var klokast att tiga så länge

och sjelf se efter huru hon huserade medan han var ur vägen. Han sade, att han skulle ut på långresa och vara borta ett par, tre dagar eller så omkring, rustade sig till och for från gården. Men i mörkningen kom han tillbaka, smög sig obemärkt in i stugan och lade sig i ugnen för att se hvad pigan tog sig till. Hon kom snart in och började sysla och stöka, sopa och feja alldeles som om hon väntat främmande, och storfrämmande fick hon också, när det led inemot midnatt och det så, att hela stugan vardt full. Slikt folk hade bonden aldrig sett i sin stuga förr, ty det var idel troll och skogsnuor, framtill väna och fagra som de skönaste jungfrur, men urhålkade i ryggen såsom baktråg. Att hans piga var af samma slägte såg han nu tydligt. Med famnen full af allehanda matvaror tog hon emot sina gäster, och nu blef ett lustigt kalas. Alla trollen aflyftade sina hufvuden och satte dem på fyrstenen och så stoppade de limpa efter limpa och den ena skinkan och »smala-låret» (fårlåret) efter det andra ner i buken tills det ej fanns en bit qvar. Nu kunde bonden, så rädd han än var, icke styra sig längre. Han ut ur ugnen och får fatt i en qvast för att köra ut sitt objudna främmande. Men vid första slag fastnar qvasten i pigans ihåliga rygg. Qvasten vill ej släppa tag, bonden kan ej släppa qvasten och så bär det ur stugan, skogsnuan före och bonden efter genom skog och mark, öfver berg och dal. Han syntes ej mera till och hemmanet stod länge öde. Men i mörka och ruskiga höst- och vinternätter får man stundom höra ett stönande: »hoho! ho-ho! hoooooho!» ljuda genom skogen. Det är bonden, som allt jemt springer efter skogsnuan.

3. Erik Räf.

Småland, Westbo härad.

På Mogårds skog i Femsjö socken finnes en remna i berget, som kallas Erik Räfs stuga och för ett eller annat hundrade år sedan bodde der också en, som het Erik Räf, men hvad han egentligen var för en är ej godt att säga. Inte var han som annat folk, det var han då inte, men något rigtigt troll var han ej heller, fast han nog kunde trolla. Aldrig gjorde han dock något illa, utan lefde i god sämja med bygdefolket, gick gerna på deras gästabud och åt och drack, ja väl för sju. Men så visste han att göra skäl för välfägnaden också när det gälde på, och var det någon, som trängde om ett karlatag, så var det bara att sända bud på Erik Räf, och när han tog i, så vardt det ett tag, som gjorde åt, det kunde man vara viss på. Så hände sig en gång att bönderne i Mjälaryd och Nissaryd kommit öfverens att stänga i sär den stora mossen, som ligger emellan dessa hemman, men det var ett styft och besvärligt arbete, så det var nog bäst att skicka bud på Erik Räf, tyckte de. De gjorde så, och han kom äfven. Men göra någonting fastande, det kunde han icke, sade han, och så bad han om en smörgås. Men det var ej lönt att komma med några smulor, när han begärde mat, utan den största limpa som fanns måste fram och tre marker smör derofvanpå. När han fick den smörgåsen skrattade han, och så bar det utaf längs efter egoskilnaden. Då han kom tillbaka sade han att nu var rågången stängd, men hade smörgåsen varit större, hade det blifvit bättre. Ingen kunde se någon gärdesgård och någon gärdesgård fanns der ej heller, men så långt smörgåsen räckte har aldrig något stängsel behöfts, ty aldrig har något kreatur der gått öfver rågången.

4. Trollen i Himmelsberget.

Westergötland, Gäsene härad.

Himmelsberget och Wagleberget ligga på hvar sin sida om Nossan och båda hafva länge bebotts af troll. Nu höras de icke mera till, men förr var det annorlunda. Då gingo trollhustrurna ofta ut i grannskapet och lånade än ett än ett annat af folket i gårdarne, som gerna lemnade dem hvad de begärde, ty de gåfvo alltid dubbelt igen, så hederliga voro de. En god afvel hade de också, och deras boskap var med den bästa, som kunde finnas. Afundsamma om sitt voro de ej heller, utan unnade gerna grannfolket att få godt deraf. Ville en bonde ha sig en kalf af deras boskaps stam, så var det en ganska lätt sak. Han behöfde blott sätta en brödkaka på hvardera hornet på kon, föra henne sent om qvällen till berget och der binda henne med ett hårrep vid ett träd, och han kunde

vara viss på att få en kalf, hvars make ej kunde köpas på någon herregård i hela Westgötalandet. Med folket i Fröbergstorpet lefde trollen i god grannsämja, och der lånade de vanligtvis hvad de behöfde. Så hände sig en sommarafton, då rågen var mogen, att trollmora i Himmelsberget kom öfver till mor i torpet för att låna dricka. — »Jag ser att er säd är fallmogen», sade hon, »och I lär allt skära den i brådkastet, om han ej skall rinna ur.» — »Ja, det var nog så», sade mor i torpet, »men far var tvungen att taga in höet först och han kunde inte vara både på ängen och på gärdet på samma gång.» — »Vi få väl hjelpa er vi då» sade trollmora. — »Ja den hjelpen vore nog god den», mente gumman; »men får folk veta det, så få vi både presten och länsmannen på oss, fast det är synd att låta Guds gåfvor spillas bort». »Det ingen spör och ingen känner, det ingen rör och ingen bränner» sade trollmora, »och jag skall nog ställa med den saken jag.» Gumman tackade för god lofven, men hvad trollmora och hon haft sig emellan, det vågade hon ej omtala för gubben sin, fastän han var mycket orolig för den fallmogna säden, när han kom hem om aftonen. »Jag menar jag får låta höet ligga der det ligger och skära rågen i morgon.» — »Far gör i sin sak huru han tycker och vet nog sjelf hvad som är bäst» sade gumman, och så gingo de till hvila. Bäst det var om natten vardt det ett prasslande och rasslande i rågåkrarne. »Jag tror det likar sig till blåst, så jag får allt ge mig ut underst bittida i morgon», sade gubben och vände sig åt väggen. »Ja jag tror så med jag», sade gumman, och så somnade gubben. Men hon låg vaken och lyddes. »Klipp och gör band, klipp och gör band», hviskades derute, och det klippte så tätt, så tätt, så tätt. Gubben hörde ej något, för han sof som en stock, men en kan veta att han blef något storögd, när han kom ut på ottan för att slipa skärlien och såg hela rågfältet afmejadt och säden uppsatt. Nu måtte mor fram med sanningen, men far tog det lugnare än hon väntat. »Vi ska låta vara med skriftningen*) i år när vi lemna säden till presten», sade han, »och så kan det vara qvitt om qvitt.»

5. Jätten vid Skåle.

Närike, Kumla härad.

I Jättaberget vid Skåle i Halsbergs socken finnes en håla, Jättahålan, och långt in i den hålan är en jernport. För den porten sitter ett stort lås, men nyckeln är ur, och det lär nog icke finnas någon dyrk i hela verlden, som tager upp det. Inte är det lätt att komma dit heller, ty utanför porten ligger en drake, och den draken är en af de värsta drakar, som kunna finnas, för han hväser rent oförnuftigt och sprutar eldetter, och det ur tre käftar ändå. Det har nog funnits folk, som varit så förvetna att de krupit in i hålan, men när de fått se draken, ha de varit glada att få vända om igen. Innanför porten finnas stora skatter, men jätten sitter sjelf på kistlocket och har sitt guldsvärd liggande på knäna. Nu sofver han förstås — han som andra jättar i bergen, och kommer nog ej att väckas förr än på verldens sista tid, då allt otyg, som nu är bundet, slipper löst. Men rätt som han sofver, så snarkar han, och det så, att det rungar i marken och grånar i berget, sådane tag tar han. Hvad jätten heter det vet man också. Han heter Skalle, ty det fick en sjöman höra på en sjöresa långt bort i verlden, och han var ändå barnfödd i Halsberg den sjömannen. Långt långt ute i hafvet hade han kommit till en ö och der träffade han en enögd jätte, som sporde honom hvar han var hemma. Han var från Närike svarade sjömannen och såg jätten stinnt i synen, ty han var just icke så värst buskablyg utaf sig. »Kunde mest tro det», sade jätten, »ty du ser inte baxen ut. — »Men då har du kanske hört talas om bror min, Skalle, som sitter och sofver i Jättaberget vid Skåle?» — Ja det var likt till det, honom hade han nog hört omtalas, ty han var sjelf Halsbergsbo sade han, men sett honom, det hade han då inte. »Nä-nej men» svarade jätten. »Det kan jag väl veta, ty när Kumla kyrka bygdes kunde jag ej lida pinglorna utan

---

* När bönderne förr lemnade presten sin skafttionde, brukades icke sällan att först slå den mot logbalken för att få de stridaste kornen i behåll, detta kallades att skrifta säden.

gaf mig derifrån, och när Skalle, bror min, inte ville göra sällskap så läste jag in honom i berget med alla hans skatter, och kastade nyckeln i Tisaren. Och den lär nog icke vara född än, som skall finna honom, ty det skall först ske på verldens sista tid», sade han.

G. Djurklou.

Cigarrers inflytande på lynnet.

I huset N:o .... vid Drottninggatan, två trappor upp, sutto en vacker dag för några månader sedan i ett smakfullt möbleradt litet kabinett, på en soffa, två unga damer, som höllo armarna om hvarandras lif och ömt tryckte hvarandras händer.

Den ena af dessa damer är blond, den andra brunett. Blondinen är en vacker qvinna, som vi ju kunna kalla Hilma. Brunetten heter Marie Louise och är långt ifrån ful. »Gud, så roligt!» ropade de unga skönheterna om hvarandra, ty båda ville de naturligtvis föra ordet, »och så eget, att efter fyra år... fyra långa år... då vi lemnade pensionen... och under hvilka vi ej sett hvarandra... att vi så der ett, tu, tre, skulle träffas... att du, Marie Louise, skulle komma upp hit till Stockholm på besök... och att du, Hilma, skulle få se mig på teatern i går... jag visste icke att du var gift... icke jag heller, att du hade en man... ack, så snällt af dig att komma hit... ack, så roligt, så roligt... får jag omfamna dig, söta du... visst får du det, söta du!!!

De unga damerna omfamnade hvarandra ömt och innerligt.

»Men får jag se på dig», utropade slutligen Marie Louise, sakta lösgörande sig ur sin väninnas armar, »hvad du blifvit vacker!»

»Och du sedan», förklarade Hilma, i det ett mildt leende sväfvade öfver hennes läppar.

»Nej, det är du som — —»

»Nej, du är det som — —»

»Seså, låtom oss icke tvista, får jag omfamna dig, söta du?»

»Visst får du det, söta du!»

De båda skönheterna omfamnade hvarandra än en gång. Men man tröttnar vid allt. Så äfven att kyssas; isynnerhet fruntimmer emellan. De unga damerna funno också för godt, att så småningom lugna sina upprörda känslor och lutade flämtande sina vackra hufvuden mot hvar sitt soffhörn.

»Nå, din man, hur' är han?» frågade efter en liten paus Hilma i en nyfiken ton.

»Jo, han är den bäste man på jorden», svarade Marie Louise lifligt, i det hon lätt rodnade. »Och din man», tillade hon, »hur' är han?»

»Åh, hans like finns inte», förklarade Hilma bestämdt, i det hon rodnade, äfven hon.

»Nå, det var roligt att höra att du är så lycklig».

»Ja, hvarföre skulle jag inte vara det?» inföll Hilma häftigt.

»Söta du, tag icke vid dig. Jag menade visst ingenting som kunde såra dig. Tvärtom. Är du icke min bästa vän?»

»Visst är jag det. Derföre förundrade det mig just att — —»

»Marie Louise!»

»Hilma!»

Tablå.

* * *

En liten stund senare.

»Ja, kära du», förklarade Hilma i en sorgsen ton, »man får Gudnås finna sig i allt. Karlarne ha så många ovanor. Kan du tänka dig... Wilhelm snusade i början, då vi blefvo gifta».

»Nej, hvad säger du, snusade han? Det gör icke min man och Gud vare lof för det. Det är så osnyggt. Nej, som sagdt, min man har aldrig snusat, men han bolmar och röker desto mera istället».

»Ja, så är det med Wilhelm också. Jag hade icke väl vänjt honom af med att snusa förrän han började att röka», förklarade Hilma, i det hon sorgset skakade sitt vackra hufvud.

»Det är märkvärdigt, hvad en karl kan ha många ovanor. Jag har gjort allt möjligt för att få honom att lägga bort det der eviga tobaksrökandet. Men för-

gäfves. Det är ju rysligt, är det inte? Men med tiden hoppas jag att vänja honom af — —»

»Nej, för all del gör inte det, söta du!»

»Ja, men — —»

»Ser du, jag skall säga dig något i djupaste förtroende. Du lofvar ju att icke tala om det för någon?»

»Hur kan du tro det! Jag, förråda en hemlighet! Är jag icke en qvinna ... är jag icke din bästa vän?»

»Jo, visst är du det, söta du, och derföre skall du också få veta allt. I början tyckte jag som du, att det der tobaksrökandet var odrägligt. Det gaf en elak lukt åt rummen, en dålig smak —».

»Och gardinerna sedan», afbröt Hilma lifligt, »du talar icke om gardinerna».

»Ja, de blifva nedrökta, men det kan nu icke hjelpas», förklarade Marie Louise i en trygg ton. »Snart märkte jag», fortsatte hon hemlighetsfullt, »att när min man rökte en dålig cigarr, var han alltid snäsig och vid dåligt lynne, då deremot när han rökte en god cigarr han alltid var vid det bästa lynne i verlden och jag kunde få honom att göra allt hvad jag önskade».

»Åh, åh, jag får en idé», utropade Hilma lifligt och hennes ögon strålade af glädje.

»Du har förstått mig, ser jag. Ja, det är ju hvad jag alltid har sagt. Vi båda äro skapade för att förstå hvarandra».

»Men det är ju charmant, charmant, söta du», jublade Hilma och slog ihop sina små händer af förtjusning. »Hädanefter blir det jag som kommer att göra allt hvad jag vill. Så förargligt, att jag icke kommit på den idén förr, men nu skall jag taga skadan igen, det lofvar jag».

»Ack, hvad jag är glad öfver att jag har kunnat göra dig denna lilla tjenst. Vet du, jag känner mig riktigt lätt om hjertat».

»Ack, hvad du är god! Aldrig, aldrig skall jag glömma den tjenst du gjort mig i dag. Tusen, tusen tack! Får jag omfamna dig söta du?»

»Visst får du det, söta du!»

Tablå.

* * *

Samma eftermiddag.

Hilma sitter vid sitt arbetsbord och broderar på ett par tofflor, som aldrig blifva färdiga. Hennes man, en lång och mager herre, klädd i nattrock och rökmössa, går af och an på golfvet och tuggar på en cigarr.

»Nej, det här står jag icke ut med längre», utropar han nervöst, »det är verkligen oskickligt — —».

»Hvad då, söta du», frågar Hilma och antager en intresserad uppsyn.

»Jo, att tillverka sådana här cigarrer. Jag drar och drar, så att jag kan dra lungsot på mig, och ändock kan jag inte hålla eld».

»Kasta bort cigarren då», infaller hon förnumstigt.

»Kasta bort ... kasta bort ...», upprepar han förargad, »ja, det är just så likt Er, fruntimmer, att allt hvad som icke duger skall kastas bort. En cigarr som kostar tjugo öre. Nej, jag skall röka den ända till slut, om jag också skall sätta lifvet till på försöket», tillägger han egensinnigt, i det han ännu ifrigare tuggar på cigarren.

»Så du talar», suckar Hilma.

»Och sådana stickor sedan», utropar han förargad.

»Söta du», mumlar hon i en förebrående ton.

»Ja, kära du, förlåt mig. Men medge att man kan bli rasande för mindre. Se bara. Den ena stickan efter den andra. Det var då sjelfva — —».

»Se här har du en annan ask. Försök den. Men se nu icke längre så der tvär ut, för då får du ingen kyss af mig mera i dag. Hvad säger du om vi skulle gå och höra *Lohengrin* i afton? Vet du jag har en sådan lust. Jag har just fått hem min nya klädning i dag».

»Nej jag tackar. Att sitta tre och en half timmas tid i en qvaf teatersalong och höra huru de tuta en i öronen med pukor och trumpeter, det har jag fått nog af. Jag förstår inte huru en förnuftig menniska kan tänka på något sådant. Jag måste säga dig, min kära Hilma, du har då ibland idéer som — —».

»Vi stanna väl hemma då», afbryter Hilma suckande.

»Ja, är inte det mycket trefligare?», förklarar Wilhelm i en allvarsam ton. »Nej, det var då den uslaste cigarr jag någonsin rökt, det är synd och skam att — —».

»Vet du, jag har i dag, då jag var ute, sett en så vacker schal. Men du hör ju inte på hvad jag säger».

»Jo bevars. Tala du, jag hör nog, fast jag blundar litet med ögonen».

»Ja, vet du, det var en riktigt söt schal och inte var den dyr heller. Bara hundratjugo kronor. Jag förstår verkligen inte, huru de kunna sälja den för det priset. Men det är slutrealisation, ser du».

»Slutrealisation . . . ta, ta, ta!»

»Ja, det är verkligen sanning. Femtio procent under inköpspriset. Det skulle just vara en god affär för dig att köpa den der schalen och ge mig den på min namnsdag, som är i öfvermorgon».

»Så du talar. Tycker du att det är tider att köpa schalar nu. För resten har du ju flera stycken».

»Ja, men — —».

»Se så, låt oss icke tala mera om den saken. Det tjenar till ingenting. Hm . . . hundratjugo kronor. Bara hundratjugo kronor! Jo, jag tackar. Tror du kanske, att jag har en brunn att ösa pengar ur? Ett ord så godt först som sist. Vi hafva lefvat alldeles för öfverdådigt det här året . . . liksom alla andra för resten . . . och vi få lof att draga in litet på staten».

Han kastar i vredesmod cigarren ifrån sig och börjar läsa i en tidning.

»Har du sett till Robert i dag?» frågar Hilma efter en liten paus.

»Hvilken Robert?»

»Min kusin!»

»Jaså, den odågan. Nej, Gudvarelof!»

»Så du talar».

»Ja, kan jag väl göra annat? Robert är en slarfver, som inte vill göra någon nytta . . . som tillbringar sin tid på caféer».

»Det bevisar, att han är musikalisk. Ack vet du, han tycker så mycket om att höra musik».

»Det vore bättre, om han tyckte om att söka förtjena något».

»Ja, men söta du, han har ju ingen plats».

»Hvarföre uppför han sig så, att ingen vill ha honom?»

»Nu gör du honom orätt. Vet du, hvad jag skulle göra, om jag vore i ditt ställe?»

Wilhelm svarar ingenting. Han fortfar att läsa tidningen.

»Vill du veta det?», fortsätter hon.

»Som du vill!»

»Jo, jag skulle be min gode vän, grosshandlaren Wexelman, att han ger Robert en plats på något af sina bruk».

»Ta, ta, ta, det der begriper du inte, min lilla vän. Inte kan jag rekommendera en person, som inte kan något och som inte vill göra något. Låtom oss inte tala mera om den saken».

»Ja men — —».

»Gud vet huru det är fatt med dig i afton. Jag förstår mig inte på dig. Du kommer ju fram med det ena förslaget, tokigare än det andra».

»Går du ut?»

»Ja, jag går på »Sällskapet». Stannar jag här längre slutar du väl med att be mig ta ned månen, för att ge dig den», tillägger han vresigt, i det han stiger upp och går, slängande igen dörren efter sig.

»Så dåligt humör han hade i dag», mumlar Hilma. »Han måtte ha rökt en bra usel cigarr. Men vänta du, min käre herre och man, snart få vi väl se på annat», utropar hon glädtigt, i det hon småler mot sin bild i spegeln, som ser helt förtjust ut.

* * *

Följande eftermiddag.

Hilma och hennes käre man ha nyss stigit upp från bordet. Wilhelm är vid godt lynne. Han har fått sina favoriträtter och smågnolar för sig sjelf, i det han går till sitt cigarrställ, för att som vanligt taga den oumbärliga cigarren, då plötsligen Hilma närmar sig honom med en blossande cigarr i sin lilla täcka mun.

»Hä, hvad vill det säga», utropar han förvånad, »röker du?»

»Som du ser», svarar hon småleende. »Men se så, gör inga sådana der grimaser för det, min gubbe lilla. Det är din cigarr, jag röker på. Jag har tändt på den åt dig. Var det inte artigt? Se här har du den!»

Hon sticker cigarren i munnen på honom, under det hon hostar och harklar litet, ty cigarren bekom henne allt utom väl.

»Hvad vill nu allt det här säga, kära Hilma», utropar Wilhelm förvånad.

»Förstår du inte det? Hm! Då jag såg dig röka den der usla cigarren i går,

tyckte jag, att det var riktigt synd om dig och då tänkte jag för mig sjelf som så: hädanefter skall jag ge honom cigarrer som han kan röka, det lofvar jag».

»Skall du?»

»Ja, just jag, söta du», förklarar hon, i det hon sätter sig på hans knä och smeker hans skägg. »Ser du, jag har noga begrundat hvad du sade mig i går, att vi lefva alldeles för slösaktigt. Du kan nog ha rätt i det och det är kanske bäst att i tid rätta munnen efter matsäcken. När jag tänker noga efter, är det allt många utgifter jag gör, som äro alldeles öfverflödiga. Men, ser du, om jag nu blir litet mera förståndig, spar jag in allt hvad dina cigarrer kosta och mera till kanske och har då den glädjen att ständigt kunna ge dig goda cigarrer, som du skall komma att tycka om och som du med heder kan bjuda dina vänner på. Blir det inte bra det, söta du?»

»Men, kära du, inte vill jag att du skall försaka något för min skull. Det kan jag inte tillåta, nej, det kan jag verkligen inte».

»Tst, tst, gubben min», säger hon smilande och lägger med ett mildt våld sin lilla, fina hand på hans skäggiga mun. »Låtom oss inte tala mera om den saken. Det blir, som jag har sagt. Jag skall väl också en gång få göra hvad jag vill. Det är väl inte för mycket».

»Du är en engel. Den bästa qvinna på jorden. En rigtig liten skatt till hustru. Hilma, Hilma!» suckar han betagen och kysser henne eldigt gång på gång. Snäll och undergifven, som det anstår en god hustru att vara, låter hon honom hållas.

Slutligen kommer han till sans igen och tänder ånyo cigarren, som slocknat och fallit ned på mattan. Förnöjd drar han några bloss och förklarar slutligen med kännaremin:

»Det var en utmärkt god cigarr. En sådan fin smak! Det är en äkta Havanna, hvarken mer eller mindre. Apropos, du nämde i går om att du ville höra *Lohengrin*».

»Ja, det gjorde jag, men du ville inte, du», infaller hon hastigt, i det hon gör en liten grimas, den täckaste i verlden.

»Nej, i går var det så varmt, det töade ju hela dagen. Men i dag tror jag det kan bli drägligt nog».

»Tror du det?»

»Ja, det gör jag. Det var riktigt kallt ute i dag. Vinden har vändt sig, ser du, det är deraf det kommer sig».

»Men inte ge de *Lohengrin* i afton?»

»Jo, i stället för i går. Det blef inställdt då. Du kan just skicka efter biljetter, om du har lust att gå».

»Ack, hvad du är god! Du är just en liten rar gubbe, vet du. Också håller jag så mycket, så mycket af dig. Se här, har du», tillägger hon hastigt, i det hon ger honom en lång, smäktande kyss och hon har icke väl slutat, förr än hon ger honom ännu en. Och han hviskar betagen, helt sakta, helt sakta:

»En till!»

Efter en stund, under hvilken konversationen alldeles tynat af, utropar Wilhelm slutligen, för att ha någonting att säga:

»Jag skall helsa dig från Robert».

»Robert?»

»Ja, jag mötte honom ute på gatan i dag. Han bad mig om att jag skulle skaffa honom en plats. Jag ville hvarken svara ja eller nej, förstår du, ty helst såg jag, att jag slapp ha något med den saken att göra. Men han bad så bevekligt, ja, vet du, han gjorde sig riktigt ödmjuk för mig och då tyckte jag att det var synd om honom och lofvade att jag skulle se till hvad jag kan göra för honom».

»Ack, hvad du är god!»

»Ja, jag skall tala med Wexelman i morgon. Han kan inte neka mig den lilla tjensten, att låta Robert få plats på något af sina bruk, det är jag säker om. Vi äro ju så goda vänner. På det viset blir allting godt och väl. Robert får sig en plats, på hvilken han kan lefva och vi slippa att längre se honom gå här i Stockholm som en odåga».

»Ack, hvad du gör mig glad. Och hvad Robert skall bli glad. Han är nog en bra gosse, fastän — —».

»Ja, Gudbevars från annat. Det är nog godt gry i honom. Men låtom oss nu inte tala mera om honom. Den saken är ju redan afgjord».

Förnöjd drager han några bloss på sin cigarr. Hilma ser mildt på honom och trycker ömt hans hand. Han fattar helt varligt den lilla mjuka handen och trycker den om möjligt ännu ömmare tillbaka. Så sitta de i skumrasket hand i hand, han

med sin arm om hennes smärta lif och hon lutande sitt vackra hufvud mot hans axel. Konversationen domnar ännu en gång af.

Men slutligen får den åter lif genom att Wilhelm plötsligen utropar:

»Så förargligt att jag får lof att gå ut nu. Det höll jag på att alldeles glömma af».

»Skall du gå ut nu?», suckar Hilma.

»Ja kära du, jag får lof, så ogerna jag vill. Jag har stämt möte med en person på »Sällskapet», för att göra upp en affär som inte tål något uppskof. Så förargligt! Jag skulle så gerna ha velat stanna hemma hos dig, till dess vi följas åt på teatern».

Han ger henne en kyss, nej två, stiger upp och går mot dörren. Men innan han kommer halfvägs, vänder han sig om, kastar en slängkyss, som han söker göra så graciös som möjligt och framhviskar ömt: »Hilma!»

Efter en liten paus tillägger han hastigt: »Om en halftimma är jag tillbaka. Jag skall skynda mig så mycket som möjligt».

»Ack, hvad jag är lycklig», hviskar Hilma för sig sjelf, sedan han gått. »Hädanefter kommer jag att göra allt hvad jag vill. Jag förstår inte huru det är möjligt att jag kunnat vara så tankspridd att ej förr ha kommit på den här idén. Det just förargar mig att Marie Louise skall veta af det».

Ett moln beskuggar hennes hvita panna, men det är blott ett strömoln och snart försjunker hon i ett djupt svärmeri vid tanken på den lycka som väntar henne. Så sitter hon både länge och väl, då plötsligen hon väckes upp ur sina fantasier af en gäll röst, som förkunnar: »Det är en karl här med ett paket till frun».

»Ett paket . . . till mig?»

»Ja, just till frun», förklarar Hilmas jungfru, ty det var hon.

»Hvad kan det vara?» mumlar Hilma halfhögt och skyndar att öppna paketet.

»Åh, åh!» utropar hon häftigt.

Hon kunde icke säga mera. Hennes rörelse var för stor. Den efterlängtade schalen låg i paketet.

Men slutligen återfår hon talförmågan och utropar ifrigt:

»Ställ sig der vid spegeln, Lina, och lys mig, så skall jag ta schalen på mig och se hur den tar sig ut».

»Ack ja, gör det, söta frun», ber Lina, i det hon ställer sig vid trymån med ett ljus i hvardera handen, för att lysa.

Hilma sveper in sig i schalen och gör några graciösa attityder framför spegeln. Och karlen, som bar dit paketet, stirrar fånigt än på Hilma än på Lina och ser ut som om han väntade på att få dricks-pengar.

* * *

Några månader senare.

Ett elegant klädt fruntimmer går långsamt framåt Fredsgatan och ämnar just vika om hörnet vid Drottninggatan, då hon möter ett annat elegant fruntimmer — just i sjelfva hörnet.

»Nej, hvad ser jag, du, Marie Louise!»

»Hilma!»

»Det är ju en hel evighet sedan vi sågo hvarandra sist».

»När kom du till Stockholm?»

»I går afton. Jag kommer just nu hemifrån dig, men du var inte hemma.»

»Så snällt af dig!»

»Nå, söta du, hur är det . . . hur har du det . . . din man?»

»Min man . . .» upprepar Hilma bittert.

»Du förskräcker mig. Men så tala då om hvad som händt.»

Hilma ser melankolisk ut, men säger ingenting.

»Åh, åh! nu anar jag allt. Stackars Hilma, han har slutat upp att röka!»

»Han sluta upp att röka,» mumlar Hilma ironiskt.

»Men i sådant fall förstår jag inte att. . . . har du inte försökt den der metoden, jag lärde dig?»

»Jo visst, söta du.»

»Nå?»

»Ja i början gick allt efter önskan. Han var den bäste och snällaste man i verlden. Men nu — — nu!»

»Nu,» upprepar Marie Louise deltagande.

»Ack, om du visste, om du kunde föreställa dig, men det kan du inte . . . nej, Marie Louise, det kan du inte . . . han har . . . han har . . .»

»Hvad har han?»

»Jo, han har slutat upp att röka cigarr och nu . . .»

»Nu?»

»Röker han pi . . i . . pa!» utropar Hilma hysteriskt, i det en djup suck häf-

ver hennes bröst och en tår fuktar hennes öga.

»Se så, se så, lugna dig, söta du. För all del lugna dig! Såg du inte hur den der herrn tittade på oss, då han gick förbi?»

»Men om jag nu inte vill lugna mig . . . om jag inte kan!»

»Ack, kära du, hvar och en skall ha sitt kors att bära, förklarar Marie Louise vemodigt».

»Har det också händt dig något ledsamt?» utropar Hilma lifligt, i det hennes uppsyn ljusnar. Har din man också slutat upp att röka cigarr?»

»Jaah!».

»Och nu röker han pipa?»

»Nej, han tuggar!»

»Tuggar han? Hvad tuggar han?»

»To . . o . . bak!»

Tablå.

Åke Adelfelt.

Mignon.

(Efter Goethe.)

Mins du ett land, orangens hemlandsbygd,
Med gyllne frukt i mörka löfverks skygd?
En sakta vind från djupblå himmel går,
Hos myrtenbusken lagern högrest står.
Säg, mins du det?
Ditbort, ditbort
Med dig, du käre, vore vägen kort!

Mins du ett slott med pelarburet tak,
Dess ljusa salar, skimrande gemak,
Der marmorbilder blicka ner på mig:
Hur är det, stackars barn, hvad fattas dig?
Säg, mins du det?
Ditbort, ditbort
Med dig, mitt skyddsvärn, vore vägen kort!

Mins du ett berg med stig mot molnig kam,
Der mulan trefvar ibland dimmor fram?
Från fordom drakar bo i klyftans djup,
Och fallet störtar, klippan står på stup . . .
Säg, mins du det?
Ditbort, ditbort
Låt oss, o fader, vandra innan kort!

Carl Snoilsky.

Zigenarne.

I.

»I skog, i skog,
I frisk och lummig skog,
I skog», o. s. v.

ha vi troligtvis något hvar i vår späda barndom hört sjungas, långt innan vi visste att Carl Maria von Weber komponerat melodien, eller att orden tillhörde en teaterpjes. Ännu några år, och vi hafva vid en instrumentalkonsert eller under föreställningen af »Preciosa», med glädje igenkänt denne sång och kanske ännu flere ur samma romantiska tonskapelse: »Ensamheten mig ej döljer» (en alldeles misslyckad öfversättning af »Einsam bin ich nicht alleine») — »Hell Preciosa!» — »Se purpurskyn!» — »Se tindrande stjernorna!» Möjligen har ock läsaren, som liten pilt, räknats bland sin skolas korister och, enär de trenne sistnämnda styckena ofta förekomma på programmen till elementarläroverkens årsuppvisningar i sång, sjelf varit med om inöfvandet och utförandet af dessa körer. Säkert är Preciosa en af våra tidigaste bekanta, äfven om det dröjer länge, innan vi få veta att en obetydlig teaterförfattare, Pius Alexander Wolff, skrifvit originalet till texten, eller att det tarfliga skådespelet grundar sig på en skön novell af en bland

nyare litteraturens äldste och snillrikaste skriftställare, Miguel de Cervantes Saavedra. Den tjusande förmenta zigenarflickan (»la gitanilla») Preciosa är det vanligtvis beskärdt att leda vår första uppmärksamhet på det intressanta landstrykareslägte, som utgjorde hennes följe, på den hemlighetsfulle folkstam som genom stöld »annekterat» henne med sig, med ett ord på — *zigenarne.*

Vi växa upp och taga, så mycket vi kunna, vare sig till förströelse eller vår bildnings befrämjande, kännedom om den sköna litteraturens bästa alster. Öfverallt, i poesien som i prosan, stöta vi på fängslande skildringar af zigenarnes seder och lif. Bland Runebergs smärre dikter handlar en af de längsta om »den mörke Adolf», en grof missdådare, hvilkens »lif var som en björns i skogen», men som i uppoffrande trohet mot sitt folk och dess vänner icke ens öfverträffas af de bildade nationernas störste hjeltar. Redan genom sin titel »Zigenaren», hänvisar detta »efter en tradition» utförda skaldestycke på Finlands »svarta folk» (mustolaiset). Men vår egen och våra grannländers vittra litteratur eger skrifter, som väl icke i sina titlar lika rakt fram peka på zigenarlifvet, men icke dess mindre föra oss in i detsamma. När det talas om John Faa, en romans af O. P. Sturzen-Becker (Orvar Odd) och en äkta perla i vår poesis juvelskrin, känna sannolikt icke alla att detta namn också är namnet på en ryktbar kralis eller zigenarkung. Så är dock förhållandet. Hur Johnny Fa' bedårade den älskliga grefvinnan på Maybole House, är redan före vår Orvar Odd besjunget i en skotsk ballad. Zigenarne, heter det der, utsågo henne à prima vista till offer för deras »glamour» d. v. s. synvändning.

Så snart de sågo hur skön hon var,
Förvände de synen på henne.
(Sae soon as they saw her weel-far'd face,
They cast the glamour o'er her).

Att något annat än hexeri kunde beveka en förnäm dam, född Hamilton, att förälska sig i en zigenare, kunde folktron i den europeiska norden icke begripa. Kärlekens vanliga trollmakt togs icke i öfvervägande. Det var dock ingen synvilla att Johnny var en utomordentligt vacker och ståtlig karl, belefvad och fin som väl ingen zigenare före honom. Och toalettens helt naturliga magi, som dagligdags gör så stora under, hade han till oinskränkt förfogande och visste han att begagna med en kännares säkra beräkning. Han förvandlade synen hos den qvinliga ungdomen endast derigenom att han

Förvandlade sjelf sig till kavaljer
Med fjäder i hatt på riddarmanér
— Den unge John Faa det klädde väl —
Med silfversporrar uppå sin häl
Och svärd vid sidan . . . Så satt han opp
Och ilade af i stolt galopp.

Han var, med få ord, en riktig adonis och fulländad sprätthök bland »eländets tygellösa sällar» (les roués de la misère), såsom man på franska benämt zigenarne. Det är hans och lady Janes sorgliga kärlekshistoria, Sturzen-Becker så förträffligt berättar.

I novellen »Kjeltringliv» af den danske författaren Steen Steensen Blicher möter oss, midt på den jylländska vestkustens melankoliska hedar, ett egendomligt, vandrande zigenarpar. »Kjeltringerne» fortskaffa sig nämligen på så sätt, att den amazonlika qvinnan bär sin lille ofärdige man, Peiter Beenlös, på ryggen: alldeles så, som enligt tyska sagan fruarna i Weinsberg praktiserade sina huskors ut ur den belägrade staden.

Och sedan Viktor Rydbergs »Singoalla», hvari medeltidsväsendet uti flere hufvudriktningar är på så åskådligt och storartadt sätt skildradt! Att författaren förlagt zigenarnes första uppträdande i Sverige redan till midten af fjortonde seklet är väl en anakronism, men en sådan som icke kan ligga tungt på en novellists samvete. Den sanning, man fordrar af en historisk dikt — klar framställning af de andliga makter som råda öfver tidsåldern och gripa in i de enskildes lif, trohet mot ras-psykologien, lokalfärg samt skipande af ästetisk och moralisk rättvisa åt alla håll — är icke den, som alltför ängsligt håller fast vid årtal, vid fullgiltigt intygade handlingar eller ens vid personer, som verkligen varit till. Det är nog, om personerna äro typiska för sina förhållanden och i starka själar bära den ideala halt, de fått på sin del. Diktarens fantasi har haft full rätt att föra zigenarne från Ryssland (der de sannolikt

ganska tidigt befunno sig), via Finland, öfver det egentliga Sveriges gräns, och det redan i Magnus Erikssons dagar, ehuru de hit anlände mycket senare och på en annan väg. Med ett djerft grepp har han satt digerdödens uppträdande inom våra landamären i samband med zigenarnes, hvarigenom han kom i tillfälle att lemna en rikare poetisk tidsbild.

Ett kärleksförhållande mellan skandinav och zigenare är äfvenledes det tema, som behandlas i Christopher Jansons novell »Liv», berättad på norskt bygdemål. Den historiska ramen är dock här trängre än i Singoalla, och konflikten, änskönt lika djupt känd, lättare att föra till en lösning i hvardagsstil. Den vilde, hämdgirige zigenarynglingen, Aslak Braaten, varder, kärlekens makt till ära, omsider så tamd och civiliserad som hans medfödda natur tillåter: han kommer också i oqvald besittning af både hemmanet och den fagra hemmansdottren, Liv Haugen. Alla det förflutnas skuggor vika från hans minne. »Frid hvilar öfver gården, frid öfver dem som der bo. Gifve Gud att det ock måtte komma frid öfver oss allesamman!»

Amen, ja! Och efter som vi drifvits in på önskningarnas område, vare här plats för ännu en sådan. Måtte vår skandinaviska litteratur, som ingalunda dragit det kortaste strået i poetisk skildring af zigenarlifvet, äfven i framtiden ej förlora ur sigte ett ämne, som erbjuder så effektfulla scenerier! Längre fram i vår lilla uppsats skola vi egna en blick åt den utländska vitterhetens förnämsta alster i samma riktning.

Boklig beröring med zigenarne kan näppeligen någon i våra dagar undgå. Dock de fleste bland oss ha troligtvis äfven, åtminstone någon gång, haft exemplar af denna menskliga flyttfogelart inför sina ögon.

Vi ha tvifvelsutan sett en och annan af rasen anmäla sig som skärslipare eller sinkare. Ytterst sällan deremot torde någon af det nu lefvande slägtet i norden hört en zigenarkäring klappa på sin dörr och söka inträde i egenskap af spåqvinna; de yngre af oss ha helt säkert aldrig varit vittnen till något sådant. Det är väl numera knapt annanstädes än i den katolska södern, företrädesvis i Spanien, den besutna klassens fruntimmer räcka sina fina händer åt zigenerskan, att hon ur dem må »säga lyckan» *(pchenel bahî)*. Drottning Cristina-Maria lät visserligen spå sig, och när hexan sade henne att hon skulle bli »mycket älskad och mycket hatad», gick åtminstone sista hälften af förutsägelsen i oväntad fullbordan. Men här uppe hafva detta slags spådomar kommit alldeles ur bruk. Det veta zigenerskorna sjelfva: till och med ombedda och försäkrade om hederlig vedergällning, drista de sällan vidgå att de förstå kiromanti. Hos oss har det en längre tid sett ut, som om vidskepelsen uteslutande tilltalades af spiritismens hokus-pokus.

Men vi ha, till exempel, färdats utåt en väg och derunder iakttagit att stycktals på fälten den växande grödan varit kretsformigt afmejad: det har varit märken efter zigenartruppers nattliga furageringar. Och längre fram ha vi farit förbi ett tåg af brungula, svarthåriga menniskor. Allt hvad gå kan rör sig framåt i vild släpmundering: män och qvinnor med dibarn samt skuttande pojk- och flickungar. Följets öfriga tillbehör — tält, kittlar, orkeslösa gummor o. s. v. — föras på åkdon. Detta är zigenarne på marsch.

Eller de slå upp sitt läger vid utkanten af en stad, sedan de förskaffat sig vederbörandes tillåtelse att der vistas några dagar. Antingen ha de kommit dit, såsom fordom alltid var fallet, nattetid och i all hemlighet, eller anlända de, likt hederligt folk, helt oförbehållsamt: om så faller sig, midt på ljusa dagen, och stundom till och med på jernvägen. I så fall är allt anlagdt på att göra uppseende. Truppen är i grande tenue, enkanneligen dess öfverhufvud och hans qvinna: dessa bära flere plagg än som behöfvas, flere kedjor af klingande mynt och mer än en klocka hvardera. En sluskig, påfallande ståt drager allas blickar till dem: de äro hvad man kallar utstofferade. Medan *kralis,* som har truppens alla penningar om hand, liksom han påtagit sig samtliges materiela välfärd, ofta skräpper med en välförsedd börs, ha de öfrige icke ett öre i fickan. Fordom tigde de; nu våga de endast indirekt göra sig påminde. Det främmande i deras utseende drager understöd till dem säkrare och kraftigare än någon tiggarpåse; den fege och vidskeplige läser i deras hotande blickar och besynnerliga åthäfvor ett »salmoni-bref» af ohygligaste art. Medlidande, skrock, miss-

riktad godlynthet, önskan att bli byket qvitt, dold rädsla och skrytsam frikostighet — korteligen de mest olika och blandade intressen öppna för detta långväga tiggareskrå den pung, som polisförordningar och kommunal-ande hålla så hårdt tillsluten för tiggeriets bönhasar i vårt närmaste granskap. Det duggar jemt i zigenarkungens kassa, de dagar bandet rastar vid en stad: derför kan hans börs vara så tung.

Lösdrifvarne beräkna förut den uppståndelse, de komma att väcka hos de gode stadsinnevånarne. Allt i deras läger är ställdt på stor mottagning med effekt. Om än alla utom herskarparet äro bristfälligt och slarfvigt klädde — utstyrde med en eller annan grannlåt äro dock alla, med undantag af småbarnen, för hvilkas prydnad naturen allena i det närmaste får sörja. Eld är tänd, alla kittlar och grytor framme, man brasar på och kokar. Man låter på alla sätt stadsborne fägna sig vid en inblick i ett fritt lif, raka motsatsen till den ängsliga konvenans, hvaraf desse låta regera sig. Det är halft om halft familjelif och fest, man bjuder dem på: visa de sig rätt gifmilde, är man ingalunda sinnad att spara på musik och dans. Sällan också förfela dessa föreställningar att slå an på åskådarnes känslor. Publikens känslor åter verka med makt till lättande af dess medförda penningförråd. Ansigte mot ansigte med ett slägte, som studerat alla nationers sätt att förställa sig och, i bokstaflig mening, på sina fem fingrar kan hela verldens knep, drömma sig de beskedlige borgarne försatte i en oförfalskad naturs sköte bland ursprungliga, paradisiska tillstånd. Fjerrbelägna sagoländers luft slår emot dem; barnkammarens underverld, en minnets längesedan sjunkna skatt, låter ånyo för ett ögonblick lyfta sig i dagen; idyllen glänta på dörren till det verkliga lifvet. Då mognar zigenarnes skörd. Berättelser om dem börja komma i omlopp, dagblad omtala dem, illustrerade tidningar framställa dem från deras mest pittoreska sidor, nyfikenheten råkar i högsta spänning. Till lägret vallfärdar gammal och ung; zigenarne visa sig på gator, i butiker, hvar helst man är så god att vilja se dem. Dessa besök och återbesök bringa öfver samhället en extra beskattning, för hvilken ingen kommunalstatistik någonsin gör reda.

Dertill inskränka sig de tillfällen, som yppa sig för flertalet af de bildade att lära känna zigenarne. De som kommit dem närmare ha gemenligen icke rosat marknaden. I sådant afseende är betecknande att anföra några af de namn, nationerna gifvit dem: namn som till betydlig del ersätta det verkliga folknamn, hvilket verlden ännu icke kommit öfverens att begagna för denna hemlighetsfulla nationalitet. I sjelfva Indien är zigenaren känd som nat (spetsbof) och berià (gycklare, dansare). Dessa benämningar äro rent hinduiska: den sistnämnda motsvaras i moslemitisk hindustanska af det från persiskan införda namnet bâzi-gar (taskspelare); hos maratterne går han under namnet suda (skälm). I Arabien kallas zigenarne röfvare (charami), i Danmark kjeltringe, i Norge fanter (främmande, landstrykare), kviksalvere, sköiere. I Sverige är skojare en mycket gammal benämning på detta folk. Måhända är det alldeles samma ord, som i en form, den der hvarken är svenska eller latin (»sculuara»), skyldrar i en latinsk förordning af 1303 — alltså rymlig tid före digerdöden — angående landstrykares förvisning. Att denna tids vagabonder ej varit identiske med zigenarne, få vi framdeles se; men skojare-namnet öfvergick helt naturligt till de österländske landstrykarne.

Sjelfva ordet Zigenare — ett hittills ännu icke nöjaktigt förklaradt namn, hvartill vi återkomma — har för europeiska öron icke mycket hederligare klang; hvilket på språklig väg kan ådagaläggas. Det slaviska namnet på Zigenaren, tzygán, (som med få ljudförändringar återfinnes i ryskan, polskan, bömiskan, o. s. v.) har fått en allmän betydelse af vagabond, i ryskan den särskilda af bedragare, i slovakiskan af lögnare, samt alstrat ett verb (tzyganitz): bedraga. Det tyska Zigeuner har man, i enlighet med zigenarnes utmärkande egenskaper, på allvar och skämt tolkat med Zieh-Gauner, d. v. s. skälmar som draga omkring, och verbet zigeunern har fått betydelsen vagabondera.

Af allt det anförda ser man att zigenarnes orlofssedel från de särskilda länderna är temligen lika lydande. I fall man icke gjort närmare personlig bekantskap med ett folk af slikt moraliskt stamträd och af så vitsordadt uppförande, torde man snarare kunna räkna det för en lycka än en förlust.

Ett folkens allmännare intresse ha dock zigenarne, nu redan i öfver fyra hundra år, fasthållit vid sina personer. I det föregående ha flere orsaker dertill blifvit berörda: deras förhärligande i tonkonst och diktning; det effektfulla i deras uppträdande, som, ofta nog, verkligen är beräknadt på andlig »synvilla»; det främmande och gåtlika i hela deras väsen; falska föreställningar om den ästetiska halten af deras lif och en af vår samtids civilisation, så berömvärd den än är, ännu ej fullkomligt öfverväldigad vidskepelse.

De båda hörnstenarne till den kolossala piedestal, hvarpå den eljest så föraktade zigenaren är städ i kulturländernas intresse, bilda det *oförklarliga* och *abnorma*, som vidlåda honom. Vi ha förut antydt dessa båda sidor och återkomma i det följande till dem med tillräckligt talande bevis. Här blott i nämnda riktningar ett par synpunkter, som särskildt taga forskarens uppmärksamhet i anspråk.

Till den grad häftar det oförklarliga vid zigenarne, att man om dem i flere de vigtigaste hänseenden ingenting känner. Genom den namnkunnige vetenskapsmannen professor A. F. Potts i Halle mödosamma arbete hafva vi väl fått språkfrågan fullt utredd, hvarigenom ock alla zigenares gemensamma stamland upptäckts: det lider numera intet tvifvel att Indien är detta land. Men om deras utveckling som särskild folkstam ur den stora arisk-indiska familjen, om deras nationala ursprung, veta vi intet ännu med någon sannolikhet, än mindre med visshet; och medan vi ega underrättelser fullt upp om zigenarnes framfart i åtskilliga länder, sakna vi en sammanhängande kunskap om gången af deras utbredning och deras öden derunder: på en gång och liksom genom ett trollslag uppenbarade sig dessa vår folkstams beduiner midt uti det bildade Europa. I dessa tvänne punkter, liksom i många andra rörande zigenarne, se vi ofta den vidlyftiga litteraturen om detta folk lemna bestämda, ja tvärsäkra uppgifter jemte mera anspråkslösa, fastän som ytterst sannolika framstälda antaganden; men när vi närmare granska de vackra uppgifterna, när vi gå till källorna, hvarur förvissandet skall hemtas, finnes detta ingenstädes: det ena antagandet ställer sig mot det andra, uppgift undanränger uppgift, allt sjunker undan.

Öfverallt i zigenarnes sedvänjor spelar det abnorma in, det mot alla andra folks faststälda lefnadssätt afstickande. Ehuru zigenarlifvet noga följer sitt eget väsendes lag, ter sig detta från ståndpunkten af hvilket annat samhällsskick som helst såsom oregelbundenheten sjelf. I dess frihet från allt, hvad *vi* lärt känna som regeltvång, ligger just hemligheten af den lockelse, det för oss eger, och af den rika afkastning, vitterheten kan erhålla genom att bearbeta denna grufva.

På grund af allt detta intresse, hvilket liksom hopat sig omkring zigenarne, hoppas vi att det icke skall bli ovälkommet, om vi i korthet meddela summan af det lilla, man med säkerhet vet om detta folks ursprung och utbredning, samt teckna hufvuddragen af dess egendomlighet. (Forts. i nästa n:r.)

A. Th. Lysander.

Tärnornas skål.

Parodi.

Bukett,
Så nätt,
Så luftig och lätt,
Som glädt
All vår ätt,
Så sann som kokett —
Om rätt
Och slätt
Jag slår till reträtt
Så är det mitt sätt:
Jag är ej sprätt

Jag kan
Minsann,
Så godt som en ann'
Tyrann
Vara sann —
Men det går ej an.
Jag fann
Att man
Ert bifall ej vann,
Om ej man var grann —
Mitt mod försvann.

Men må
Också
Jag fresta uppå
Att gå
Till det blå,
Dit känslor blott nå,
O, så
Ändå
Jag aldrig kan få
Ett tal comme il faut,
Som kan förslå.

Hos er
Ju ler
Hvad ödet oss ger.
Ju mer
Jag det ser
Dess mer jag tillber!
Må fler —
Jag ber —
Än en kavaljer
På hvar sitt manér
Bli er Tegnér!

Må vi,
Som i
En trollkrets få blí,
Som Ni
Ock deri
Ge fram vår esprit
Uti
En fri
Och öm poesi:
Dess slutharmoni
Bestämmen I!

Derför
Jag gör
Precis hvad jag bör,
Som rör,
Men ej stör
Kamraters humör.
Men hör,
Du kör
Af tjusande mör —
Jag lefver och dör
Din amatör!

EDV. BÄCKSTRÖM.

En färd öfver Atlanten.

Tung låg stenkolsröken öfver den engelska staden Hull, då jag en morgon landsteg derstädes, efter att ha i trenne dagar vistats å Nordsjön, ty denna tid är i allmänhet den vanliga för en färd från Göteborg direkt till England. Och inbjudande i öfrigt är staden icke heller. Gatorna äro smala, krokiga, smutsiga, och bland husen märker man endast ett fåtal med någon mera framträdande arkitektur. Det var således utan den ringaste afsaknad, som jag lät en »cab» föra mig sjelf och mina saker ned till jernvägsstationen, och en kort stund derefter satt jag instufvad i en af vagnarne, hvisselpipan ljöd, och så bar det af, vesterut, med Liverpool till mål.

De engelska jernvägsvagnarne äro om möjligt sämre än de svenska, och glad kände man sig derföre, när tåget gled in vid hufvudstationen i Liverpool, denna stolta handelsstad, som uppträder rivaliserande med sjelfva London, ja, i vissa fall, t. ex. med afseende å bomullshandeln, öfverträffar hufvudstaden.

Liverpool är en af Englands vackraste städer, och dess väldiga dockor äro verldsberyktade. Oaktadt deras antal och oaktadt deras längd äro de nästan ständigt fylda med stora tremastare, som ditföra handelsvaror från alla verldens delar. Här är ock utgångspunkten för de stora jätteångare, som, alla tillhöriga engelska bolag, med undantag af Red Star Line's båtar, som egas af amerikanare, förmedla samfärdseln mellan den gamla och den nya verlden. Man stannar i sanning i valet och qvalet med hänsyn till hvilken ångbåtslinie man skall välja. De olika bolagen uppbjuda nämligen alla till buds stående krafter för att bereda passagerarne så stora beqvämligheter som möjligt, och detta har också gjort, att det knappast finnes någonting att önska, som icke står den resande till buds. Om jag bestämmer mig för Inmanliniens, eller Cunards, eller Allans, eller White Star eller någon annan af de olika bolagens ångare, kan derföre icke i någon mån minska behaget af min resa, endast jag iakttager den försigtigheten, att alltid söka välja något af de

senare bygda fartygen, ty om de än hvad elegans i inredningen beträffar icke äro anmärkningsvärdt öfverlägsne de äldre så ligger dock vanligen i maskinernas och fartygens konstruktion en större borgen för en snabbare resa.

Antag emellertid att fartyget är valdt. Jag betalar alltså min hotellräkning i Liverpool. Denna behöfver icke vara så synnerligen dryg — 12 à 15 engelska shillings pr dag — om jag icke lefvat alltför öfverdådigt, och i en af det ifrågavarande bolagets smärre ångbåtar afgår jag från en af kajerna ut till ångskeppet, som ligger några kabellängder från land. Lif och rörelse är det ombord å den lilla båten, men hvad vill det väl säga mot den syn som möter ögat, då jag sätter foten å jätteångarens däck? Emigranterne svärma kring, ovana vid det nya lif som rör sig rundtom dem, en del modlösa, en del med ett slags tillkonstlad glädtighet, under det att man bland aktersalongens passagerare varsnar de mest skilda nationaliteter representerade. Naturligtvis är äfven detta fallet bland emigranterne, men ingalunda i så hög grad; ty under det att denna senare klassens passagerarelista egentligen hemtar sin styrka från Irland, Tyskland och Skandinavien, finnes det deremot i aktersalongen en den brokigaste nationalitetskarta man gerna kan tänka sig. Ty det är icke nog med att de allmänt förekommande engelsmännen, fransmännen och tyskarne på för deras respektive nationaliteter utmärkande sätt ådraga sig uppmärksamhet, utan här märkte man äfven skäggiga, ljushåriga ryssar, två perser, som ämnade besöka ett universitet i Philadelphia, ungrare, en polack, tvänne det himmelska rikets söner, en arab m. fl. En del af de europeiske gentlemännen hade fruntimmer med sig, och i de flesta fall utmärkte sig dessa för ungdom och behag samt eleganta restoiletter. Fartygets fyra officerare, alla klädda i uniform, skynda fram och tillbaka, ordnande och befallande, ångan rusar med större dån ur sin skorsten, och slutligen visar sig kaptenen å kommandobryggan. Det är tecknet till affärd. På alla slags tungomål får man höra »farväl» upp repas, den lilla ångbåtens däck fylles så småningom af de återvändande vännerne, ånga släppes till vindspelet, som med en entonig rassling drager upp ankaret, kaptenen lägger sin hand på den telegrafapparat, medelst hvilken han meddelar sig med maskinrummet, ett doft buller höres i aktern — det är skrufven som börjar arbeta — och så glida vi sakta ut under den erfarne lotsens ledning. De stolta dockbyggnaderna med de närliggande kolossala bomullsmagasinen blifva allt mindre och mindre, den ofantliga skog af master, som fyller dockorna och hamnen utanför, blir allt svårare att särskilja, och så är man slutligen ute på det oändliga hafvet.

Det är en egendomlig känsla, som griper den resande, som för första gången gör en sådan färd. Den babyloniska förbistringen ombord, det ofantliga fartyget, hvars däck man trampar, och det vidsträckta hafvet, som öfverallt möter ögat, bidraga tillsamman ovilkorligen att skapa en nästan ängslig stämning. Men det är föga värdt att hängifva sig åt den, det skulle väcka uppmärksamhet och komma folket att tro, det de hafva en liten landsortsherre framför sig, som rest ut för att se efter om det finnes något annat lif i verlden än det, som rört sig inom hans trånga tanke- och verksamhetskrets, men som redan börjat finna att han aldrig bort lemna en litenhet, uti hvilken han kände sig så obegripligt stor. En af de resande närmar sig och gör måhända någon anmärkning eller någon fråga. Kanske man då känner sig högst förnärmad? Det skulle ju kunna hända, ty i Skråköping var ju vanligt att man med många ceremonier skulle presenteras med ty åtföljande hattaftagning, bockning och handskakning, innan man vågade börja ett samtal, dervidlag man äfven hade att noggrannt iakttaga upprepandet af den presenterades namn och titel. Och här kommer en främling, som man aldrig sett, och bär sig så framfusigt och oborstadt åt, att han icke ens tar af sig mössan eller hatten samt nämner sitt namn innan han ger sig i samtal. Det är väl starkt! Och kanske han till på köpet talar ett språk som man icke förstår. Det skulle ju derföre lätt kunna hända att vår sjelfkänsla på så vis såras, och att man biter från sig på någon vacker hembygdsdialekt och ber den näsvise främlingen gå för hin i våld. För att emellertid bespara en hvar, som första gången reser denna väg,

en dylik förplumpning, skall jag skynda mig utt upplysa om, att man icke behöfver taga hatten af sig och icke presenteras för hvarandra för att kunna samtala eller blifva rätt goda vänner under resan, och att det icke heller anses vara ohöfligt, att fråga hvar man kommer ifrån och hvart man reser m. m. Man står, med ett ord sagdt, på en bredare bas; och man gör sig endast löjlig, om man icke bjuder till att snarast möjligt sätta sig in i situationen, för den händelse man icke förut är den vuxen.

Men låtom oss nu taga fartyget i något närmare betraktande. Dess längd är lätt att få reda på, det gör man genom en promenad från fören till aktern, och man finner densamma då vara omkring 425 fot, under det att man också lika lätt räknar ut, att bredden ungefär är 35, 40 à 45 fot. Hvarthän man än kastar ögat, mötes det af ordning och elegans. Alla beslag äro af blänkande messing, och alla de hus, som äro uppförda å däcket, af dyrbara träslag. Af dessa hus intager isynnerhet det som står längst akterut en framstående plats. Det är nämligen större än de andra, och om möjligt än mera elegant, ty dess fönster äro prydda med tjocka sidengardiner. Detta hus utgör den s. k. röksalongen, och när man kommer in i densamma, blir man i sanning icke bedragen i sina förväntningar att finna det angenämt och beqvämt; ty om dertill kunna medverka mjuka soffor, sömninbjudande länstolar samt en lufttelegraf, medelst hvilken man genast kan få sina order på hvad helst man önskar dricka, under det man röker, expedierade, så finnas dessa saker der.

Vi lemna emellertid röksalongen och gå en trappa ned. Vi komma då in i den stora gemensamma salongen. Här ligga tjocka, dyrbara mattor å golfvet, och längs utefter väggarna följa beqväma, sammetsklädda divaner. Två à tre långa bord stå i långskeppsriktning, och å ömse sidor af dem finnas inventiöst inrättade fällsoffor. Å dessa bord intagas de i sanning lukulliska måltider, som serveras *fem* gånger om dagen. Dyrbara fasta speglar, infattade i sirliga ramar, omgifva å alla sidor salongen, och hvad siden- och damastdraperier, förgyllningar och annan lyx beträffar, så finnes deraf mer än man kunde våga tänka sig. I fonden synes ett rikligt försedt bibliotek och strax derbredvid ett pianino. Från salongen utgå långa korridorer, från hvilka ingångar finnas till hytterna, beqvämt inredda, stundom för två personer, stundom äfven afsedda att herbergera en hel familj. Fruntimren ega dessutom oftast en särskild salong.

Lemna vi nu den del af fartyget, som är afsedd för kajutspassagerarne, samt begifva oss något förut och stiga en trappa ned, äro vi nere bland emigranterne. Här äro nu visserligen beqvämligheterna ingalunda af prima slag, men allt är renligt, och af frisk luft är man der aldrig i saknad, till följd af en sinnrik ventilation.

Emellertid har natten inbrutit. Man har fått sina saker ordnade och begifvit sig till kojs, för att vara uthvilad och styrkt till den kommande dagens sjölif; ty det är icke alltid sagdt att man hyser något synnerligen stort förtroende till sin mages orubblighet. Natten passerar lugnt, ty man är ännu icke tillräckligt långt hunnen för att erfara verkningarna af de långa atlantiska vågorna; och när uppassarne derföre kl. 1/2 7 på morgonen komma och borsta skodonen, känner man sig uthvilad och glad till sinnes och skyndar sig upp. Låtom oss nu se till huru en dag i allmänhet tillbringas under en färd öfver Atlanten, ty den ena dagen är vanligtvis den andra temligen lik, om jag undantager med hänsyn till sjösjukans härjningar.

Sedan man uppstigit, går man vanligen upp på det vidsträckta däcket, som ypperligt egnar sig för en uppfriskande morgonpromenad. Det har kanske redan börjat gunga något och, elaka som i allmänhet menniskorna äro, börja passagerarne förstulet bespeja hvarandra, för att se om icke sjösjukssymptomerna börja inställa sig. Men ännu hålla sig alla förträffligt. I röksalongen serveras kaffe för dem som äro böjda för denna morgondryck. Kl. 8 hör man en klocka ringa i stora salongen. Detta är ett tecken till passagerarne, att de skola göra sig redo till frukosten. Denna klocka kallas »The dressing bell», och kl. 1/2 9 ljuder en annan, hvilken anger att frukosten är serverad. Man skyndar in i salongen. Fruntimren äro redan der i eleganta frukosttoiletter. Man helsar på hvarandra, man

talar ogeneradt till höger och venster, och isynnerhet kommer man alltid genast på god fot med sina grannar vid bordet. Åtta till tio rätter jemte kaffe och thé fresta vår aptit. Man äter af hvad man vill, och man går från bordet när man vill. I allmänhet skyndar man mangrannt upp på däck efter den första frukosten. Då knytas ännu fler bekantskaper, man röker tillsamman, tager möjligen en eller annan liten cognac med någon af de nya vännerne, och då kl. 12 på middagen »lunch»-klockan ljuder, betrakta sig redan alla såsom mer eller mindre bekanta. Ännu är matlusten frisk, under det man äter den rikliga lunchen, som alltid börjar med soppa och efterföljes af 5 à 6 olika slags kötträtter; man är äfven i stånd att fortfarande med en trotsig min visa sig på däck till kl. $^1/_2$4, då »The dressing bell» åter ljuder, denna gång fästande uppmärksamhet på att tiden är inne för att göra toilett till middagsbordet, som serveras en half timme derefter. Den som kan gå igenom den matsedel som nu serveras oss, den kan i sanning icke klaga på bristande aptit. Flere olika slags soppor, kött-, fogel- och fiskrätter, deserter m. m., och slutligen kaffe, är hvad matsedlen bjuder oss på. Man äter så mycket man behagar, och när man gjort sitt val å vinlistan, ger man sin order till den bakom stående, svart frackklädnad iförde, uppassaren, som genast anskaffar det begärda, från och med tokayern till och med de blygsammaste slag af röda viner. Efter middagens slut tillbringas tiden intill kl. 7, då aftonmåltid, thé, en kakrätt m. m. serveras, på olika sätt. Man slår sig tillsamman i små kotterier och samspråkar, drager en whist nere i salongen eller i rökrummet, spelar kägel på däck, hör på huru det musiceras i salongen, samspråkar med emigranterne, som i små grupper sitta gemütligt tillsamman å det rymliga fördäcket, med ett ord, hvar och en eger sin frihet, till hvilken naturligtvis äfven hör att vara ensam i sin hytt, om man så behagar. Kl. $^1/_2$10 serveras ytterligare en lätt supé, och röksalongen är öppen till kl. 12, då ljusen derstädes släckas.

Så går den ena dagen efter den andra. Att sällskapet under resans lopp blifvit fåtaligare — ty redan vid andra dagens middagsbord finner man sällan mer än hälften af det antal som första dagen deltog deri, men nu fallit ett offer för sjösjukan — inverkar icke egentligen på trefnaden; en närmare bekantskap ersätter det bristande antalet, och så sprider sig slutligen bland passagerarne kaptenens underrättelse, att den nya verldens östra strand är i sigte. De sjuka stå upp och blifva friska, de friska få nytt lif. Kappsäckarne tillsnöras ånyo, och man gör sig på hvarje sätt i ordning för att gå i land och lemna Atlantiska oceanen bakom sig, för alltid eller för någon tid.

Har man icke lidit alltför mycket af sjösjukan, är man något så när mägtig de tre moderna språken, samt hör man slutligen icke till det slags Amerikafarare, som motse ett obehagligt möte i Newyork i form af en »detectiv», så skall tvifvelsutan en färd öfver det stora Atlanthafvet å någon af de praktfulla båtar, som plöja dess vatten, lemna angenäma och uppfriskande minnen efter sig.

Hugo Nisbeth.

Målare och målningar från Sveriges renässans.

(Slut från föreg. n:r.)

Det tillhör ej omfånget för vårt utkast att följa Willam Boy i hans sysselsättningar som konung Johans främste och mest anlitade byggmästare, som gamla Svartsjö slotts fullbordare, som forna slottskyrkans i Stockholm mästare o. s. v. Nog af, hans oförtrutna och af ännu qvarvarande minnen tillräckligt vitsordade mödor hafva varit af största inflytande på hans samtid och mångfaldigt bidragit att rotfästa den nederländska renässansens stil och uppfattning hos oss.

Under Eriks korta, i början lysande, men mot slutet oroliga, bekymmersamma och förtviflade styrelse verkade, som vi

ofvan sett, hufvudsakligen de mästare, hvilka under senaste åren af hans store företrädares tid inkallats eller dessförinnan varit bosatte i landet. Endast två nya namn af någon betydenhet möta oss under hans dagar; den ene, *Peter målare* (*Pieter van Gestel* eller *Gestille)* sysselsattes här nära åtta år, men hvarmed, är ännu ej närmare kändt. Så mycket verksammare och mer uppburen blef den andre, den i handlingarna ofta förekommande *Baptista* eller *Johan Baptista målare*, med tillnamnet *van Uther*. Genast försedd med hög lön 1562, fortfor han äfven efter Eriks fall att verka i Johans tjenst och kan anses såsom denne konungs mest omtyckte och använde målare. Vi hafva redan nämt att han med mäster Lambricht deltog i målandet af triumfportar för Eriks bröllopp; mestadels arbetade han dock på Stockholms slott. Eljest känna vi intet af hans arbeten under denna konung. Redan 1572 fick han af Johan i förläning ett »gammalt silfbruk, benämndt Jönshyttan» i Kopparbergslagen, något som visar, att han förstått vinna konungens ynnest. Fyra år senare fick han, såsom vi veta genom ett kungligt bref, befallning »om hertig Sigismundi och fröken Annas abkonterfej», hvilka ofördröjligen skulle skickas till Svartsjö. I Willam Boys räkenskap för Stockholms slottsbygnad 1578 berättas huru »mäster Baptist målare annammat och förmålat hafver uti konge- och drottningemaket, till altartaflor i Klöstret (Riddarholmskyrkan) samt jagter och hvar som behöfves på slottet» stora myckenheter färger. Några år senare eller från 1582 återfinna vi honom såsom högste ledare af de omfattande målningsarbetena å Kalmar slott, hvilka fortgingo ända till 1586. Möjligen var det då som det utomordentligt vackra, af nederländske löfsnidaren Mikel van Berini 1575, 76 snidade taket i Nya kongsmaket eller Gyllne salen försågs med sin ypperligt valda färgprydnad; måhända ock att konstnären, i likhet med den senare medeltidens träsnidare, sjelf färglagt sitt konstnärliga och smakfulla arbete, i sitt slag det skönaste Sveriges renässans eger. Att Baptista målare ej personligen var sysslolös under dessa år, synes af uppgiften, att han ej blott sjelf lade hand vid rummens utstyrsel, utan äfven målade hvarjehanda smärre bilder, krusifix åt drottningen, taflor åt konungen, porträtt af de kungliga m. m. I midten af 1588 var han till baka i Stockholm, då han fick lärft att »måla uppå uti det åttkantiga karnapet (småtornet) öfver kyrkogången». Det är bekant, att han ännu 1594 lefde, men var död 1597. Af hans verk äro möjligen några målerier i Kalmar slott de enda ännu qvarvarande.

Under den konstälskande Johans tid började renässansmåleriet vinna allt större spridning, och detta är äfven anledningen hvarför vi omkring 1580-talet träffa något talrikare lemningar af denna konst. Några af prydnadsmålerien i slotten kunna vi nämna. Så återstå ännu delar af Vadstena slotts målningar i tak och å väggar, de förra mest sirade med geometriska figurer. Dessa arbeten utfördes mestadels åren 1586—88, och bland mästarne nämnas *Gotschalk* och *Anders målare*, som sirade »rundelen, försalen och gången emellan rundelen och försalen». Äfven en utländsk mästare var dervid verksam, såsom vi längre ned skola se. Å Gripsholm finnes ännu ett tornrum, den s. k. Sigismunds kammare, bevaradt i sitt gamla skick. Att de enkla målerier, som här anbragts på panelningen och i taket, likväl först tillkommit under den tid hertig Karl innehade slottet, synes af hans der förekommande vapen och begynnelsebokstäfverna C. D. (Carolus Dux). För sin tid verkligen praktfull är deremot målningen i det mellersta rummet i det gamla tornet vid Rydboholm. Der siras väggarne med bilder af kungliga och furstliga personer, innefattade i romber, med vackra slingor och prydnader. En matt grön färg är hufvudtonen för sjelfva panelverket.

Vid samma tid begynner måleriet också att taga de första skygga stegen till baka in i kyrkan, från hvilken det så länge varit, snart sagdt, bannlyst. Det är de målade grafminnena, som bana vägen. Dessa taflor uppsattes i kyrkorna till hågkomst af der begrafna personer och äro i början ganska små och enkla, men ofta fint målade. Bland de äldsta kunna vi omtala ett öfver en kyrkoherde i Fifvelstad i Östergötland, måladt 1580 i dec. af en konstnär, som tecknat sig med ett monogram (möjligen H. E. M.), det äldsta kända svenska; det är måladt i olja på duk, framställer presten i hel, men ganska liten figur, knäböjande för Kristus, korsfäst mellan

röfvarena. I Sånga kyrka förvaras ett annat dylikt öfver kyrkoherden derstädes Bengt Tynesson och hans sex barn, som alla enligt sägen drunknade 1584. Åtskilliga andra torde ock kunna återfinnas. Småningom antogo dessa minnen allt större mått, sirades med rikt snidade omfattningar, afdelades i flere stycken och nådde slutligen en betydande prakt, såsom t. ex. det nyligen väl återstälda epitafiet öfver ärkebiskop Laurentius Paulinus Gothus († 1646) i Strengnäs m. fl. derstädes. Dessa äro ännu alltjemnt snidade i trä och målade. Först senare blef det brukligt att använda stenarter och ytterligare utvidga måtten. Det tidigaste egentliga kyrkmåleri vi funnit efter reformationens genomförande är det, troligen blott i ornament bestående, som omtalas 1591, då *Wulf målare* vid Upsala erhöll den ej obetydliga summan af $62^1/_2$ daler för att »han hafver förmålt kongl. maj:ts kapell», hvarmed naturligtvis bör förstås det gustavianska grafkoret i domkyrkan. Eljest torde de af oss ofvan omtalade hvalfmålningarna i Knista kyrka vid Örebro af 1612 vara bland de äldsta man känner under vår nyare tid.

Från Johan III:s senaste år känna vi, utom ganska många mindre målare, ett par mer framstående. *Arendt Lamprechts,* så hette den ene, kom från Tyskland och blef tagen i konungens tjenst i Kalmar 1586 samt »förskickad till Vadstena», der han således deltog i de af oss ofvan omtalade prydnadsarbetena. Han sysselsattes ock i Kalmar och på Borgholm, allt medan hans anställning i Vadstena fortfor. Men 1593 träffa vi honom i Stockholm, der han jemte Baptista van Uther anlitades för den kungliga begrafningen, och sedan dess fortfor han att tillhöra »ämbetsfolket» på Stockholms slott, i hvars längder han ännu 1621 förekommer. Han målade 1594 för kröningen i Upsala samt 1607 till förmälningen derstädes, likasom året derpå till bröllopet i Stockholm. Alla dessa prydnadsarbeten äro naturligtvis fullkomligt försvunna. Den andre, *Holger Hansson,* vanligen kallad *Holgert målare,* är det första inhemska namn, som sedan Anders Larssons möter oss inom det konstnärliga måleriet. Han nämnes redan 1586; men hans egentliga verksamhet infaller först under Karl IX:s och hans sons dagar. Han bildar sålunda öfvergången till det skede, hvilket vi skulle vilja kalla Sveriges senrenässans, och som sträcker sig till omkring 1630, då deltagandet i tretioåriga kriget öppnar nya, vidgade banor för Sveriges odling och konst.

Holger tillhörde allt ifrån början byggningsfolket vid Stockholms slott, först med liten, sedan med allt högre lön, hvilket visar, huru han småningom steg i skicklighet och anseende. Att han ej blott sysselsatte sig med prydnadsmåleri, synes redan 1603, då han »uti arbetslön för kontrafakter» erhöll åtskilliga lifsmedel. Fem år senare fingo »kalksnidaren» (gipsmakaren) Henrik Wilhelm och Holgert målare 34 daler »till allehanda inköp de brukade till det larfveriet (utklädningen), som de till fröken Margareta Elisabets bröllopp förfärdigade». Äfven Gustaf Adolf begagnade hans skicklighet, såsom då han från Narva i okt. 1615 gaf honom befallning att »rita af Augdows belägring, derefter tapeterna beställas skulle, och tillställa afritningen h. m. drottningen». Här var således frågan om väfda väggbonader; men nu fans icke mer någon inhemsk väfveriverkstad, ty i ett annat bref omtalas att beställningen skulle gå utomlands genom Regina Basiliska (Basilier), som var handelsmansenka från Hamburg och ofta omtalas i tidens handlingar såsom bosatt i Nyköping och flitigt anlitad af de kungliga. Af alla Holger Hanssons teckningar och målerier finnes blott en med visshet i behåll, men denna visar, att han som porträttmålare var ganska framstående. Han ritade nämligen det »k. m:ts kontrofej», som »sedan blef lefverat Valentin kopparstickare att sticka efter», och hvilket också i kopparstick återfinnes i kyrkobibeln af 1618. Konungen står här i half figur och full kröningsskrud. Teckningen är ren, och dragen, fastän stela, präglade af ett äkta Vasatycke. Sannolikt har samme konstnär gifvit teckning till det samtida porträtt i hel figur af Gustaf Adolf, som sitter framför Stadslagen af 1617 och är utfördt af samme kopparstickare.

Karl IX:s styrelse var ej gynsam för konstens värf, oaktadt konungen sjelf visst ej underskattade dem, utan tvärtom under sin hertigtid nedlagt betydliga kostnader på Nyköpings slotts byggande och inredande. Men lugnet saknades, och Karls tankar måste delas åt så många andra

håll, att föga tid återstod för de sköna konsterna. Också förekommer på måleriets område intet enda nytt namn mer än *Johann Ulrich's,* sannolikt en resande tysk, som endast 1605 uppehöll sig i Stockholm, sysselsatt med porträttmålning. Det är vid denna tid som porträttet börjar erhålla större betydelse hos oss. Med undantag af den förut omtalade bilden af Margareta Vase ega vi knappast qvar ett enda äkta konterfej från kung Göstas tid. Af Erik besitter, som vi ofvan nämt, statens taflegalleri ett godt och äkta porträtt, men af Johan saknas hvarje sådant. Bland de äldsta verkliga stafflibilderna af enskilda, utom dem, som förekomma på epitafierna, kunna vi nämna det lilla förträffliga porträttet af den bekante sekreteraren Sven Elofsson, måladt 1595 i hans 62:a år, på duk i olja (å Sko slott) samt ett annat (äfven derstädes förvaradt) af riksrådet Hogenskild Bielcke (halshuggen 1605). Först med Gustaf Adolfs dagar förekomma imellertid flere säkra porträtt. Allt hvad som eljest angifves vara från 1500-talet, är senare kopior eller rent af understuckna porträtt utan ringaste ålderdomlighet.

Ett märkvärdigt minne från Karls hertigtid har genom en egen skickelse undgått förstöring ända till våra dagar. Vi mena den gamla kungsstugan i Örebro, enligt uppgift bebodd af hertigen, då han någon gång besökte staden, medan ännu slottsbygnaden pågick. Som denna fullbordades på 1580-talet, torde man kunna utsätta bygnadens ålder till ett tiotal förr eller så vid pass. Husets yttre är bekant genom afbildningar, men deremot finnas inga sådana utgifna öfver dess egendomliga och delvis väl bevarade utstyrsel invändigt. Rummen en trappa upp, det ena kalladt »rikssalen», det andra »Karl IX:s sängkammare», äro nämligen å väggar och i tak prydda med målningar och slingor af sen renässanshållning, utförda i lim eller mjölk på sjelfva släta träet och i några få färger, mest rödt, grått och brunt. I det större rummet till venster upptages hela gafvelväggen midtemot ingången af en enda sammansättning, en allegori med figurer i tre fjerdedels storlek, det enda måleri af detta slag, som veterligen blifvit bevaradt i Sverige från senare hälften af sextonde århundradet, och som derför förtjenar en beskrifning. I midten på en tron sitter Iudex (domaren) klädd i krona och mantel, med ett svärd i högra och ett betsel i venstra handen; vid hans fötter hvilar en orm. Det är, som den långa svenska öfverskriften angifver, den domare, under hvilken alla menniskor lyda. Två qvinliga skepnader hålla tronhimmelens skynken i sär. Framför honom stå till höger Superbia (stoltheten) och Insidiæ (sveket), medan Calumnia (förtalet) med ett slags qvast skjuter den bönfallande Miser (den olycklige) fram för domaren. Till venster åter står Veritas (sanningen), som i drottningsskrud och med sin spira synes bjuda motpartiet trots, samt Penitentia (ångern), som klädd i svart sorgdrägt vrider sina händer. Det hela är temligen enkelt, men raskt och säkert utfördt. De namn på personerna, vi här uppräknat, finnas målade bredvid dem, hvilket verkligen är en mycket praktisk inrättning, när det gäller ett eljest kanske svårfattligt bildspel. På motsatta väggen, delad genom dörren, finnas två mindre framställningar, den ena en menniska som flyger mot höjden, men qvarhålles vid jorden af ett tungt stenblock, den andra en riddare i full rustning, med »andans svärd» och »trones sköld», i färd med att strida mot synden och lasten i vilddjursskepnader. Äfven vid dessa skildringar äro namnen på föremålen tillsatta. Taket företer deremot en fri blandning af rankor, prydnader och lekande gossar, som i all sin enkelhet dock visar att konstnären varit i besittning af lätt teckning och god sammansättningsförmåga. I samma stil, men ännu enklare, äro de målerier, som, nu mestadels utplånade, pryda »sängkammaren». Både bygnadens egendomliga skick, de minnen som äro fästa vid henne och dessa nu i korthet skildrade målningar borde göra det till en offentlig angelägenhet att sörja för Kungsstugans framtida bevarande, genom att inköpa henne för statens räkning och, så godt sig göra låter, återställa de märkvärdiga rummen.

Ehuru något vid sidan af det föreliggande ämnet, kunna vi ej underlåta att nämna, att hertig Karl synes varit den, som inkallade och tog i sitt skydd Sveriges äldste kopparstickare, den från Sachsen inkomne *Hieronymus Nützel* från Glaucha (»Glauchensis»). Hans verksamhet faller mellan åren 1593—98, och man eger af hans hand åtskilliga blad, t. ex. Johan

III:s begrafningsprocess å Stockholms slotts borggård (1593), Tegels Arbor genealogica (1598), ett karakteristiskt porträtt af hertig Karl (1596) m. fl. Någon synnerligen framstående mästare är han eljest icke.

Liksom vår renässans begynt under tyskt inflytande, så slöt hon ock. Åtskillige af de mästare, man känner från Gustaf Adolfs tid, hafva säkerligen varit mycket framstående, fastän de fleste arbetade i en skola, som på det hela taget öfverlefvat sig sjelf. Det namn, vi tidigast träffa under hans styrelse, är *Cornelius Arendtson,* möjligen en son till den ofvan nämde Arendt Lamprechts. Han upptages bland Stockholms slotts ämbetsfolk för 1611, men då med mycket ringa lön. Sedan känner man ej något om Cornelius konterfejare på mer än ett tiotal af år, förr än Bureus i sina almanaksanteckningar omtalar, att konstnären målat hans dotters bild »på koppar med oljofärg» (1628) och året derpå hans eget »med 4 cherubim & librifero», hvarvid han upplyser, att han satt två gånger. Cornelii anseende var så stort, att han till och med fick måla den lilla prinsessans bild 1632 i febr. Senare än 1633 förekommer han ej, så vidt han ej är den *Cornelius Arnold,* som 1636 tecknat sitt namn å ett stort ryttarporträtt af Gustaf Adolf, förvaradt hos Vestmanlands nation i Upsala och numera mycket illa medfaret. Sannolikt skall det i en ej aflägsen framtid lyckas att med bestämdhet uppvisa bilder af denne mästare. Svårare torde detta blifva med *Laurentius Platz,* hvilken konungen i maj 1618 tog i sin tjenst som »beställd konterfejare och målare», och hvars anställning upphörde med 1620. Att döma af hans höga lön och listan på hans arbeten var han en för sin tid framstående målare. Han utförde bilder af konungen, afl. kung Karl, enkedrottningen och Karl Filip m. fl., målade »små konterfejer på guldplåtar» samt utförde två stora utsigter af Stockholm från sjö- och landsidan. Sannolikt hafva alla porträtten numera försvunnit, i fall ej möjligen något af miniatyrkonterfejen skulle finnas qvar.

Den siste af de för hofvet inkallade konstnärerne under det skede, hvarmed vi sysselsätta oss, var *Jakob von Doordt,* som sannolikt omkring 1628 kom in från Danmark, der han länge arbetat åt kung Kristian. Det porträtt på en stor kopparplåt af nämde konung, hvilket statens taflegalleri förvarar, är tecknadt XD (I. V. D.) 1611 och härrör från denne konstnär. Särskildt beskyddad af drottning Maria Eleonora, arbetade han här — förmodligen porträtt — till midten af 1629, då han lemnade landet; men några månader efteråt, innan slutet af året, var han död.

Men Gustaf Adolfs tid är betydelsefull för måleriets utveckling i ett annat hänseende. Det är ifrån den samma man kan räkna ett lifligare deltagande i konstens angelägenheter af adeln och det högre borgerskapet, och detta nyvaknade intresse visar sig deri, att mästare kunde under lång tid utöfva en konstnärlig verksamhet, utan att vara beroende af hofvet eller konungens personliga gunst. Vi hafva redan sett huru Cornelius Arendtson idkade porträttmåleri för enskilda. Andre mästare uppstodo samtidigt eller snart efteråt, visserligen förenande handtverk och konst, men snarare konstnärer i handtverket än handtverkare i konsten. Bland dem som tillhöra det sista skedet af renässansen märka vi blott två, *Jakob Henriksson Elbfas* och *Adam Seebach.* Den förre, en alsterrik och mycket omtyckt bildmålare, uppträder i Stockholm mot slutet af 1620-talet och verkade der, äfven såsom ålderman i målarämbetet, till sin död 1664. Af Elbfas' bilder, utförda för drottning Kristina, Karl Gyllenhielm, Magnus de la Gardie och många andra, återfinnas ej få i svenska samlingar. Aldrig tecknade med hans namn, igenkännas de dock lätt på det gammaltyska maneret, på omsorgen i drägternas utförande, dragens lugn och ofta stelhet, köttfärgens skärpa och skuggornas grågröna ton. Hållningen i de kroppsstora figurerna är kraftig och till och med något anspråksfull. Ett bord med grön duk eller ett grönt, guldfransadt draperi saknas sällan. Trots sina fel äro i synnerhet de tidigare bilderna af hans hand intressanta och vigtiga arbeten, både för personernas utseende och drägter. Blifva de vederbörligen återstälda — och vi hafva sett prof af så behandlade Elbfasbilder — så kunna de ganska väl försvara sin plats i både offentliga och enskilda bildgallerier. — Den senare, eller mäster Adam konterfejare i Nyköping, sysselsattes ock med porträtt och lefde åtminstone 1629—43. Åt Gyllenhielm målade han ej obetydligt och

sannolikt likaså åt annan adel i den trakten. År 1636 skänkte han till Nikolai kyrka i Nyköping ett konterfej af den store Gustaf Adolf, hvilket torde finnas qvar.

Vi hafva hunnit målet för denna utflygt på den svenska konsthistoriens hittills så föga bearbetade område. Kristinas korta, men lysande dagar bilda inledningen till en ny konst och ett nytt lif i Sverige, som nu ryckte helt in i den europeiska odling, af hvilken det förr tagit endast tillfällig kännedom. Hvad måleriet vidkommer, uppstod derinom en plötslig, rik, men snart försvunnen blomning, framkallad af och följande med drottningen personligen. Måhända skola vi vid något annat tillfälle skänka en öfversigt af företeelserna inom måleriet under denna minnesvärda tid. Säkert är imellertid att vid sidan af de sköna verk som en Beck, Bourdon och andra lemnat fortlefde hos folket en konst, som ledde sina anor från den senrenässans, om hvilken vi här talat. Ännu efter midten af 1600-talet förekommo här och hvar i landsorten konterfejare, hvilkas verk icke visa någon beröring med desse nu nämde mästares arbeten. Först Ehrenstrahl blef det, som med sina hänförande målerier alldeles stälde hela den gamla utvecklingen i skuggan, på samma gång han genom talrika lärjungar spridde sina grundsatser och sin teknik snart sagdt öfver hela landet. Man kan således säga, att renässansen i Sverige fortlefde i en allt mer sinande strömfåra ända till hans tid. Men en döende konst har i allmänhet ej något öfrigt att lära oss, och vi kunna således här ej sysselsätta oss med dessa sista utlöpare af vårt renässansmåleri.

C. Eichhorn.

Boknyheter.

Tidskrift för bildande konst och konstindustri, redigerad af *L. Dietrichson.* H. 1, 2. (Stockholm 1874, 75. Pris för årgång om 6 häften 15 kr.)

Genom en lycklig förening af materiela krafter och de mer ideela, som fordras för ett dylikt företag, har Sverige och, som vi hoppas, äfven hela norden sent omsider fått ett sjelfständigt organ för konstens angelägenheter i vidsträckt mening. Och det var hög tid: ty förvirringen, osäkerheten, tviflet hafva på senare åren allt käckare stuckit upp hufvudet, särdeles inom vårt eget lands konst. Det har å konstnärernes sida varit en orolig äflan utan klart mål, utan bestämd utgångspunkt, och å allmänhetens en fullkomlig villervalla. Utan ett tidskriftsorgan, i hvilket alla de frågor som på dessa områden stormat fram under senaste tider kunde komma till undersökning och delvis lösas, utan ett kraftigt ingripande af den teoretiska konstbildningens män skulle sannolikt vår i många afseenden vigtiga konstutveckling snart nog hafva råkat ur rätta spåren. Ty, säge hvad man vill om de bildande konstnärernes gåfva att rycka allmänheten med sig, om snillet som stiftar sig sjelf lagar o. s. v. — ett är dock visst: i våra dagar gifves intet stort snille utan arbete, utan djup allmän bildning, utan omfattande kännedom af alla de frågor som beröra dess särskilda område. Och ett konstnärssnille utan konstnärlig daning, utan en allmänhet som kan fatta det — hvilken nedslående och på det hela ofruktbar företeelse! Eller ännu mera: tänkom oss en hel konstriktning, en skola, trotsande eller kringgående konstens och smakens vigtigaste lagar. Är det väl konstnärerne som här begynt eller begynna motståndet, föra striden, vinna segren? Ja, kan man väl svara; men de som först kasta sig i breschen, de som ihärdigast försvara hvarje vunnen position, de som uppmuntra de för framtiden kämpande, de som undergräfva det föråldrade eller dåliga — det är teoriens män, det är konsttidskrifterna. Utom allt detta hafva dessa organ, äfven den ytterst vigtiga uppgiften att genom konsthistoriens ständiga utvidgande och en allmännare spridning af hennes slutföljder göra den konstnärliga utvecklingens riktning klar för det stora flertalet, visa varnande bilder af konstens förfall eller upplyftande och stärkande mönster af hennes höjning till idealets evigt solbelysta kullar,

samt utreda det egendomliga och sjelfständiga i den uppgift som på konstens område föreligger hvarje särskildt odlingsfolk till lösning.

Med nöje hafva vi af den inledande uppsatsen i tidskriftens första häfte funnit att red. fattat den vigtiga uppgiften på ett allvarligt och varmt sätt. Vi skulle blott för vår del vilja inlägga en liten gensägelse mot den uppfattning vi der funnit af Sveriges äldre konst intill våra dagar, att hon skulle varit en drifhusplanta, utan rot i folkets natur och medvetande. Denna åsigt vederlägger sig sjelf, då hon talar om en folklig konstindustri, hvars uppträdande kan spåras från äldsta tider och intill nyare. Vilkoren för konst saknar intet folk med utvecklad konstindustri, och Sveriges medeltida och nyare konsthistoria lär oss också att vi egt en jemförelsevis rikt blomstrande och af hela folket uppburen konst, fastän vi af brist på grundlig historisk utredning ej ännu till alla delar kunna uppskatta hennes betydelse. Vigten af att fasthålla denna sanning är icke ringa, då det gäller att från teoriens ståndpunkt belysa folkets forna konstlif för att visa det nya vägen. För vår del instämma vi deremot på det kraftigaste i åsigten att det är genom konstindustriens höjande i sant konstnärlig och folklig anda som den nya konsten skall få sitt nödvändiga underlag och sin klart fattade riktning. Insigten häraf är den största och mest framtidsdigra eröfring som konstteorien gjort i vårt århundrade. Någon annan sund och naturlig väg för det allmänna konstsinnets höjande gifves icke än utbildningen af smaken för ett vackert, ändamålsenligt och väl arbetadt bohag i detta ords hela betydelse.

Men vi få ej för dessa allmänna betraktelser förgäta att kasta en blick på tidskriftens innehåll. Hvad som då först och främst faller i ögonen är den konstnärliga utstyrelsens verkligt utmärkta art. Tvenne etsningar, en färgtryckslitografi, två andra litografier, en fotografi samt flere större och mindre träsnitt och vignetter pryda de nu utkomna häftena. Mot en eller annan af dessa bilagor kunde väl smärre anmärkningar göras; men öfver hufvud motsvara de alla billiga anspråk, och delvis äro de, såsom t. ex. prof. W. Ungers etsning efter Rembrandt eller färgtrycket efter Egron Lundgren, verkligt förträffliga alster, som i allo hedra de konstnärliga krafter öfver hvilka red. förfogar. Mot texten torde en anmärkning kunna göras som ligger mycket nära till hands och derför också tills vidare blir stående, nämligen att utrymmet är för knappt tillmätt i förhållande till den vigtiga uppgift som just denna afdelning af tidskriften har att lösa. Såsom af företalet till första häftet synes, var ursprungliga meningen att gifva 8 sådana för år och sålunda 16 ark i stället för 12. Antagligen har det varit af försigtighet och misstroende till den läsande allmänhetens förmåga att smälta så mycken konsthistorisk och konstteoretisk läsning som åtgärden vidtagits; men vi tro att en snar framtid skall visa nödvändigheten af en utvidgning i detta fall, om ock på bekostnad af de artistiska bilagorna. Det är ej genom illustrationernas prakt och omvexling som en konsttidskrift förnämligast verkar i uppfostrande och förädlande riktning, äfven om detta vigtiga element ej får förbises eller försummas.

Professor Dietrichsson har, som vi ofvan yttrade, inledt årgången med »Några ord om den bildande konsten i Sverige», i hvilka han på ett klart och tilltalande sätt uppgifvit tidskriftens riktning. Vidare finna vi en särdeles grundlig och väl skrifven uppsats af docent J. Lange i Kjöbenhavn, »En antik Næfefægter», i hvilken han lemnat en beskrifning och konsthistorisk analys af en gipsstod i konstakademiens samling derstädes, hvars marmororiginal icke för närvarande är bekant; början af en föreläsning öfver Rembrandt af Aug. Sohlman; en redogörelse för gräfningarne på Forum i Rom, en granskning af porträttet och genremålningen å konstföreningens utställning hösten 1874 af G. Upmark samt åtskilliga, delvis ganska utförliga planschtexter, konstöfversigt och personalunderrättelser. Omvexling saknas sålunda icke, och uppsatserna äro i allmänhet väl skrifna, utan att dock på det nyss nämda undantaget här, utmärka sig genom grundligare studium eller ett närmare ingående på ämnena, delvis, det fatta vi väl, en följd af det mycket begränsade utrymmet. Säkert är i alla händelser att tidskriften har en stor och vigtig uppgift att fylla, och att svårigheterna i början måste tagas i betraktande, när det gäller

att bedöma ett företag af den invecklade och på många krafter beroende art som föreliggande.

Pedagogiska blad. Tidskrift för Sveriges elementarläroverk, utgifven af *G. Sjöberg*. Första häftet (Stockholm 1875). (Pris för årgång om 6 häften 3 kr.)

Denna nya tidskrift öppnar täflan med den enda förut varande på det pedagogiska området, något som alltid visat sig vara till nytta för afnämarne, då de derigenom erhålla större säkerhet mot frågornas ensidiga behandling eller fullkomliga undertryckande äfvensom för uppsatsernas värde på båda hållen. Som detta företag är af enskild art och ej, liksom föregångaren, stödes genom offentligt anslag, måste det i början uppträda med en viss försigtighet hvad omfånget vidkommer, och äfven i afseende å löften om innehållet spåras en berömvärd återhållsamhet. Icke dess mindre synes oss det nyss utkomna första häftet vitna godt om utgifvarens afsigter och hans förmåga att skaffa tidskriften ett läsvärdt och omvexlande innehåll, i förhållande till det knappa utrymmet. Det inledes med en uppsats af utg., hvilken angår frågan om domkapitlens sammansättning och med rätta tadlar den öfvervigt den presterliga beståndsdelen i dem skulle få enligt kyrkolagskomiténs förslag, nämligen med afseende på deras egenskap att tillika utgöra elementarläroverkens öfverstyrelse. Vidare finna vi några betraktelser »om profåret», i hvilka denna inrättning mycket skarpt och med stort skäl framhålles såsom i grund förfelad. Ett par anmälningar af läroböcker röja sakkännedom hos anmälarne, i förening med humanitet och erkännande af arbetenas goda sidor. Några smärre meddelanden om Stockholms enskilda läroverk, om understöd åt högre skolor för qvinlig ungdom m. m. afsluta häftet.

Maudsley, H., Emanuel Svedenborg och hans själstillstånd. (Sthm 1874. Pris: 75 öre.)

Problemet Svedenborg är tvifvelsutan ett bland de märkvärdigaste och tillika mest svårlösta som förelegat lefnadsteckningen och själsvetenskapen, men på samma gång och just derför ett af de mest lockande. Också hafva försökarne ej varit få. Olyckligtvis fordras för dess förklaring en så hög grad af opartiskhet, så mycken allmän lärdom och ett så genomgående studium af den egendomliga företeelsen i hennes olika sidor, att man ingalunda ännu kan anse det fullständigt löst. Engelsmännen hafva, af lätt begripliga skäl, varit bland de ifrigaste, om också ej bland de lyckligaste, i sysselsättningen med Svedenborgs personlighet. Hos oss hafva Atterbom, Beskow och nu senast Fryxell (i en ännu outgifven skildring) lemnat bidrag till hans bedömande. Hans lefnad och skrifter hafva dessutom både i Tyskland och Amerika utgifvits, beskrifvits och förklarats mångfaldiga gånger. Man skulle på grund häraf tycka att så mycket redan blifvit tänkt och skrifvet öfver frågan, att ej mycket mer eller nytt skulle kunna sägas öfver den samma. Men allt beror på utgångspunkten, äfven om undersökningen sedan i enskildheter måste lägga dennas hållbarhet i dagen. Och i detta hänseende, eller i frågan om en klar och af bevis uppburen synpunkt, tillmäta vi den lilla skrift, hvars titel vi här ofvan upptagit, ett ganska stort värde. Det förtjenar nämnas, att förf. är läkare och engelsman, samt att hans uppsats ursprungligen stått att läsa i »The journal of mental science» 1869. Hvad han åsyftat är en vetenskapligt fast, allmängiltig och ej af sjelfmotsägelser korsad uppfattning af de hufvudsakliga och verkligt betecknande dragen i Svedenborgs yttre och framför allt inre lif. Steg för steg följer han utvecklingen af denna märkvärdige ande, påpekar öfverallt de omständigheter i hans andliga organisation, hvilka kunna anses såsom afgörande, samt de uppdaganden öfver hans lefnad, dem han sjelf eller fullt trovärdiga vitnen lemnat. Och följden af hans skarpsinniga och i allt väsentligt, såsom oss synes, oemotsägliga undersökning är, att Svedenborg med en den mest omfattande filosofiska begåfning, med en ovanligt utbredd lärdom och ett rastlöst verksamhetsbegär förenade en sjuklig öfverretning, en känslighet och en sjelftillräcklighet, hvilka följdriktigt ledde till — vansinne. Ett anfall af akut sinnesförvirring, som träffade honom sommaren 1744 i London och först efter flere veckor häfdes, blef den afgörande vändpunkten i hans

inre lif. Denna sinnesrubbning var nämligen, såsom förf. säger, icke en tillfällig olycka, som oväntadt och utifrån drabbade honom, eller som var främmande för hans natur, utan låg deremot medfödd i hans karakter, var följden af en sjuklig utveckling af den samma — det var en naturlig, inre sinnesrubbning. Det var således, enligt läkevetenskapens erfarenhet, icke sannolikt att Svedenborg, vid femtiosex års ålder, skulle kunna återställas; tvärtom talade alla omständigheter för att han under sin återstående lifstid skulle komma att lida af kronisk sinnesrubbning i form af monomani. Mångfaldiga och, såsom oss synes, fullt talande skäl för att denna monomani verkligen var för handen, anför också förf., mest ur Svedenborgs egna skrifter, men äfven i form af drag ur hans lefnadssätt. En omständighet framhåller förf. särskildt i sin egenskap af läkare, i det han säger, att den allmänna föreställningen att en galning nödvändigt måste vara virrig, farlig eller ursinnig, föranledde dem som läste hans uppenbarelser att vänta något besynnerligt i hans uppförande. När de då presenterades för en saktmodig och artig gammal herre, som talade helt förståndigt öfver alla vanliga samtalsämnen och berättade sina öfvernaturliga och andliga erfarenhetsrön med öfvertygelsens lugn och säkerhet, blefvo de naturligtvis öfverraskade och hade svårt att tro annat än att dessa ej saknade all grund. En timmes erfarenhet inom ett dårhus skulle lärt dem att en dylik slutsats på intet sätt bekräftas af verkligheten.

Förf. varnar likväl för den ytterligheten att anse allt hvad Svedenborg skrifvit i andliga ämnen för blotta dårhusfantasier. Det skulle utan tvifvel vara den gröfsta förolämpning mot menniskoförnuftet att vilja förklara alla dem som i dessa skrifter funnit uppbyggelse och tröst för svärmande dårar, liksom det å andra sidan alltid blir vanskligt att ur andlig synpunkt förklara det myckna förvirrade, inbillningssjuka, ja, till och med oanständiga och grofva som här påträffas. Förf. afslutar sin särdeles rikhaltiga och af vigtiga sanningar uppburna framställning, om hvilken vi här endast kunnat gifva en antydning, med några högst slående och sjelfständiga tankar om vansinnets relativa betydelse. »Förmågan att gå utom tankens banade stig», säger han, »att medels en lycklig ingifvelse bryta vanans bojor och öppna för tänkandet nya vägar, är en högst sällsynt förmåga, som vi borde välkomna och draga nytta af, oaktadt denna förmåga ofta verkar regellöst, stundom urartar till vansinnets förvildning. Män som ådagalägga denna drift till utveckling, inse måhända icke dess sanna betydelse, följa den måhända ända till en narraktig öfverdrift; men den är dock möjligen det omedvetna organet för födseln af en ny tankeform, som snart slår rot och visar sig ymnigt fruktbärande hos dem som ega en större reflexionens styrka, men möjligen sakna snillets skapande förmåga. De som fatta och sammanordna utvecklingens yttringar äro sällan de samma från hvilka de hafva sitt upphof. Originaliteten är en ingifvelse, kommande vi veta ej, hvarifrån; dess verkningssätt är raka motsatsen till den vanans magt som förslafvar största delen af menniskoslägtet».

—RN.

Rättelser.

Sid. 163 sp. 1 r. 28 står lältä läs lätte — sp. 2 r. 30 hansessä för hanses så — r. 38 pisksläng för piskäsläng — r. 40 sjäfver för själfver; sid. 164 sp. 1 r. 10 käpetalä för kåpetalä och entressé för intressé — r. 6 och 15 uträttningar för uträttningär — r. 12 och 31 ente för inte — sp. 2 r. 7 skulle för skall. — Sid. 167 sp. 1 r. 38 står: af slumpens nyckbarn läs: barn af slumpens nyck.

Sångens Genius.

Tillegnad en sångerska.

Tack för de få, men dock så rika stunder,
Då jag uppå ditt tonhaf hägra såg
En paradisisk verld af idel under,
Och diktens himlar i dess rena våg
Så ljuft sin underbara fägring spegla,
Och hvita englar öfver djupen segla!

Hvad lärkan qvittrar i den unga våren
All oskuld, som i barnets glädje fins,
Och hopp och kärlek, leendet och tåren,
Hvad hjertat drömmer, hvad det tror och mins,
Du i din sångs färgskimmer skönt oss målar
Med denna röst af — brutna gudomstrålar.

En helig text Gud i ditt hjerta skrifvit,
Förtjuste läse vi den i din sång.
Du den så själfullt der har återgifvit;
Och jord och himmel mötas på en gång
I dessa tonfall, starka, ljufva, klara —
Naturliga och dock så underbara.

Hvad du bör tacka Gud, som gaf dig sången
Till vän uti en disharmonisk verld;
Du känner dig ej af dess missljud fången;
Du gör, när helst du vill, en himmelsfärd,
Och lägger uti melodien neder
Din själ för Gud — du sjunger när du beder.

Du lyckliga! Hvad kan dig skalden gifva?
En bön blott för ditt väl till sångens Gud —
Må du din *första* kärlek trogen blifva,
Ty du är korad till en konstens brud!
Gå fram mot sångens mål, sjung bort all smärta,
Du rikt begåfvade — du varma hjerta! —

JOHAN NYBOM.

En framtidssaga

(Ur en Stockholmstidning för år 1925.)

(Forts. fr. föreg. n:r.)

»Det var redan långt lidet på hösten när jag åter kom till fullt medvetande. Jag fann mig då i en prestgård icke långt från slagfältet. Sedan fienden tågat bort hade man funnit mig svårt sårad under en hög af döde. Jag hade förmodligen visat några svaga tecken till lif, ty man hade fått hopp om mitt vederfående; ett hopp som äfven, tack vare värdfolkets ömma omvårdnad, småningom vardt uppfyldt. Mitt tillfrisknande gick emellertid mycket långsamt. Alla läkare voro vid hären och en gammal sjukvårdssoldat, hvilken lyckats undkomma fångenskapen, var läkekonstens lärdaste representant vid min sjukbädd. Med min gamle Klings hjelp lyckades det dock för min ungdomliga kroppskonstitution att taga ut sin rätt och öfvervinna den envisa sårfebern och det derpå följande långvariga svaghetstillståndet.»

»Det dröjde emellertid ända till början af november månad innan jag på allvar kunde tänka på att sluta mig till hären. Denne var, efter hvad jag då sporde, i nejden af Laxå. Efter ett blodigt fältslag vid Pålsboda hade han redan i slutet af juli nödgats gå till baka till Laxå; men hit hade småningom nya förstärkningar anländt och i midten af augusti hade högste befälhafvaren ansett sig vara nog stark för att gripa till offensiven. Flere mindre förpoststrider hade utfallit till förmån för de svenska vapnen. Man hade haft godt hopp om ett lyckligt slut på fälttåget, ty det hade synts långt ifrån osannolikt att

man skulle kunna drifva den fiendtlige hufvudhären tillbaka mot kusten, all den stund de trupper, som han väntade med sin tredje transportflotta, ännu icke hunnit framkomma. Men då den afgörande dagen kom, hade fienden, oaktadt den väntade flottan icke anländt, hunnit draga till sig så mycket trupper att han icke kunde rubbas ur sina ställningar, utan hade tvärtom tillfogat den svenska hären så kännbara förluster att denne ånyo måste draga sig tillbaka till Laxå.»

»Emellertid hade äfven fienden förlorat mycket folk. Hans förbindelser med eget land voro svåra, om icke omöjliga, att vidmakthålla öfver vintern och de svenska landskap, som han intagit, voro alldeles utblottade på alla slags födoämnen. Hans sista transportflotta hade dessutom lidit betydlig skada af våra djerfva kryssare, och flere af hans fartyg, som undkommit dem, hade strandat under en häftig storm i slutet af september. Den fiendtlige öfverbefälhafvaren hade derför med icke ringa tillfredsställelse lyssnat till vestmakternas förslag att sluta en månads vapenhvila. Denna skulle utlöpa den 4 december och innan dess hoppades han att Carlsborgs fästning, som var trångt innesluten både till lands och sjös, skulle nödgats dagtinga.»

»Detta var i få ord det sorgliga läge, hvari jag åter fann mitt fädernesland. Det kändes förfärligt att icke genast kunna lemna sjukrummet, för att än en gång få kläda skott mot fienden. Med den största girighet uppsnappade jag de kringlöpande ryktena för att af deras motsägelser bilda mig en uppfattning af tillståndet i landet. Men det var en lönlös möda, som dagligen kastade mig från den högsta glädje till den hopplösaste förtviflan. Äldre personer, som lefde vid denna tid, påminna sig också helt visst huru besynnerligt det föreföll att endast vara hänvisad till blotta hörsägner, som mer eller mindre trovärdiga resande visste berätta. Det var som om man plötsligt förflyttats tillbaka till midten af det sextonde århundradet. Bref och tidningar som kunnat upplysa allmänheten om det osanna i de kringlöpande ryktena förekommo ytterst sparsamt och det gick till och med så långt att annars fullt trovärdiga personer, med anspråk på tillförlitlighet kunde berätta de vidunderligaste sagor, t. ex. att 20,000 ryssar nedskjutits genom en enda svensk salva o. s. v. Denna brist på säkra underrättelser både om egen armé och fiendens gjorde att man trodde äfven på de mest öfverdrifna berättelser om fiendens grymheter och ofta fäldes tårar och utstöttes förbannelser för hemska dåd, hvilka endast timat i folkets egen inbillning.»

»En af de sista dagarne i november lemnade jag min angenäma tillflyktsort, för att söka framkomma till hären, hvilken som nämdt låg förlagd i trakten af Laxå. Af fruktan för fiendens kosackpatruller vågade jag emellertid icke, då jag var i saknad af skyddspass, att färdas stora vägen öfver Örebro och jag tog derför en lång omväg genom bergslagen. Min färd gick till en början lyckligt och jag hade redan, utan att på något sätt oroas, hunnit ett godt stycke på andra sidan Lekhyttan, men här tröttnade min lyckliga stjerna att följa mig och jag utsattes för ett äfventyr, hvilket nära nog hade kostat mitt lif, och som tvingade mig att vara vitne till en förfärlig tilldragelse, hvilken, då den i någon mån belyser fiendens sätt att föra kriget, jag här nedan vill söka att i korthet skildra.»

»Det var en kall och blåsig vinterafton. Kölden hade stigit på det sista dygnet ända till 24 grader Celsius. Snön låg hopad i stora drifvor och granruskorna, som i långa rader stucko upp ur snöfältet, utgjorde endast vacklande bevis för att någon banad väg en gång hade funnits till i verkligheten, der jag sökte släpa mig fram med min uttröttade häst. Jag rönte derför en högst angenäm känsla, då jag på afstånd varseblef en större by, som gaf hopp om skydd öfver natten. Då jag kom närmare såg jag att hela byn var full med folk. Hade icke alla marknader och offentliga sammankomster varit förbjudna i de af fienden besatta landskapen, hade jag kunnat tro att en större vintermarknad förestod. Detta var dock långt ifrån förhållandet. Vid en af de främsta gårdarne var en stor skara allmoge församlad med skofflar och spadar och vägen stängdes af flere snöplogar, hvilka, efter hvad jag sedan fick höra, skulle användas för att rödja väg för en fiendtlig proviantfora, som väntades norrifrån. De närmaste husen vid ingången

till byn voro uppfylde af kossacker och ryske fotjägare, hvilka nyligen ankommit, och som endast väntade på att yrvädret skulle sakta sig, för att åter kunna sätta sig i marsch.»

»Att under sådana förhållanden söka få tak öfver hufvudet var icke rådligt. Af min drägt kunde man visserligen på intet sätt taga mig för en militärtjensteman, men dermed var jag icke skyddad för misstanken att vara något ännu värre, en spion. Endast få resande färdades på landsvägarne under dessa oroliga tider och dessa voro för det mesta endast från de närmaste socknarne. Äfven om jag skulle gå fri för de ryska soldaternes efterforskningar, var faran icke öfverstånden. Ortbefolkningen var nämligen långt ifrån att lita på, isynnerhet då den var uppretad af fiendens närvaro. Allmogen trodde fullt och fast att det var officerarne och framför allt det högre befälet, som genom att utan nödtvång, som det sades, hafva gått tillbaka, lemnat landet till pris åt fiendens godtycke. Hvar och en okänd, som var klädd som »herrekarl», var derför icke säker att icke ett tu tre finna sig misstänkt såsom en landsförrädare och spion åt fienden.»

»Jag stannade derför med min släde utanför ingången till byn och begaf mig till fots till ett af de närmaste husen, hvilket på afstånd tycktes vara fritt från fiender. Min afsigt var att om så icke vore förhållandet genast vända om, för att på omvägar söka fortsätta min färd. Men detta uppsåt var lättare tänkt än utfördt, ty då jag fann huset mot förmodan uppfyldt af soldater och då jag ville återvända till min släde, såg jag hästen frånspänd och en rysk underofficer, som just slutat att undersöka mina tillhörigheter, förklarade för mig på bruten svenska att hästen var nödvändig för en af snöplogarne samt att jag hade att välja på att antingen mottaga i betalning för honom en af de assignationer, som han hade i handen och som voro stälda på det ryska kommissariet att i framtiden utlösas eller också att icke få någonting alls. Valet var således icke svårt. Jag var lika litet hulpen i båda fallen, och jag mottog derför hans, med många olika slags kråkfötter öfverkluttrade pappersbit, glad att, som jag trodde, hafva undsluppit vidare efterforskningar. I en närbelägen lada var jag sedan rätt nöjd att finna ett om än ytterst dåligt skydd mot kölden öfver natten.»

»Det var redan full dager då jag morgonen derpå uppväcktes af en kraftig stöt och hörde en sträf röst ropa bredvid mig »nouse ylös» (stig upp). Jag såg mig yrvaken omkring och varseblef några finske soldater, af hvilka den ena just var i begrepp att tilldela mig ett nytt slag. Jag hann likväl att förekomma hans onda uppsåt genom att kasta mig åt sidan och skyndade mig sedan att så fort som möjligt komma på fötter. Men innan jag hunnit att ens tänka på något motstånd, var jag bunden och utskuffad på den utanför liggande gårdsplanen.»

»Morgonen var en af dessa bitande kalla decembermorgnar, då solen endast visar sig som en utbrunnen vårdkase vid synranden och fåfängt söker att med sina rödaktiga strålar skingra de isiga nattdimmorna, hvilka i hvit rimfrost lägra sig på de föremål, som utsättas för deras kalla omfamning. Af en underofficer, under hvars bevakning jag var ställd, hörde jag, att jag var — hvilket jag också genast insett — angifven såsom spion och att jag snart skulle inkallas till förhör. »Det kommer emellertid att dröja något innan förhöret kan börja», tröstade han mig, »ty vi hafva dess för innan en större förrättning att utföra.» Han pekade i detsamma mot gafveln på ett af uthusen och jag märkte nu att jag icke var ensam i min olycka. I en rad längs ena väggen stodo här omkring tjugu bönder af olika åldrar, hopbundne fyra och fyra. Många bland dem saknade nästan kläder på kroppen och hade må hända uppjagats midt i sömnen, för att gå sitt förfärliga öde till mötes. Det kunde nämligen icke vara fråga om någonting annat än en arkebyssering i stort, ett sådant hemskt dåd, som ryktet redan vetat omtala från flere orter i landet. Denna förmodan var riktig och deras förbrytelse utgjordes, efter hvad den nyss nämde underofficern berättade, deraf att de i en af de närliggande byarna velat sätta eld på den väntade proviantforan, under det att trossbevakningen sökt skydd för yrvädret. Man hade funnit utslocknade eldbränder helt nära de främsta fordonen, sade han, och detta hade varit ett tillräckligt bevis för

deras brottslighet. Byn var nu gifven till pris åt lågorna och hennes olyckliga invånare hade förts hit samt voro redan dömde af ståndrätt att skjutas.»

»Längre fick jag icke fortsätta mina frågor, ty nu utkom på gården den officer, som skulle tillse att straffet gick i fullbordan. Det var en hjertslitande syn att se de arma, oförberedda offren darra för det öde, som väntade dem, då soldaterna, på ett gifvet kommandoord, började att ladda sina gevär. Aldrig skall jag glömma den oförstälda fasa, som var målad i deras anletsdrag eller deras af köld skälfvande kroppar, med deras blodiga märken efter kosackernas sadelgjordar. Aldrig har jag hört böner om lifvets skonande uttalas med större ångest. Men denna syn varade lyckligtvis endast ett ögonblick. Ett nytt kommandoord hördes; den lilla plutonen lade an, — en smattrande salva dånade öfver nejden, följd af sitt hemska olycksbådande eko från den dystra furuskogen — och då krutröken skingrades återstod af de olyckliga mordbrännarne endast en blodig, skälfvande massa, under det att ett sakta snöregn af den från taket nedrasande snön förgäfves sökte breda sitt hvita omhölje öfver det fasansfulla skådespelet».

»Det skulle helt säkert icke dröjt många timmar innan jag sjelf fått dela samma öde som de stackars bönderne om icke en lycklig tillfällighet satt mig i stånd att strax derefter återvinna friheten. När derför återskenet på himlen från den af fienden efter min flykt itända byn, började sammansmälta med de röda strimmor, som följande morgon bådade den uppgående decembersolen, var jag i stället hunnen långt undan mina förföljare och kunde på afstånd varseblifva dubbeltornet på Christinehamns vackra kyrka. Hade jag likväl då anat alla de sorger och lidanden, som jag ännu måste öfvervinna, torde det må hända varit ovisst om jag icke sjelfmant återvändt, för att såsom spion låta mitt lif lyktas, okändt och föraktadt bakom någon murken laduvägg eller vid foten af någon vinterklädd fura. Den svenska hären var nämligen, efter hvad jag snart fick höra, långt i från i det stridsfärdiga skick, hvari ryktet hittills framstält honom. Ett förkrossande nederlag hade på en gång bortsopat frukterna af flere veckors trägna organisationsarbeten och i spridda flockar voro hans qvarlefvor stadda på fullt återtåg till Christinehamn.»

»Vid vapenhvilans slut den 4 december hade Carlsborg ännu icke dagtingat. Lemnadt utan undsättning, kunde det dock icke dröja länge innan äfven detta bålverk skulle falla i fiendens hand. Den svenska öfverbefälhafvaren hade derför haft för afsigt att, så snart vapenhvilan lupit till ände, framrycka med större delen af sina trupper mot den fiendtliga hufvudhären, under det att återstoden skulle söka att i samband med de truppafdelningar, som närmade sig söder ifrån, komma fästningen till undsättning».

»Men denna plan var genomskådad i det fiendtliga högqvarteret långt innan man hunnit sätta honom i verket, och redan på aftonen samma dag som vapenhvilan utgick hade den fiendtliga öfverbefälhafvaren låtit sina trupper framrycka mot vår ställning vid Storbjörboda. Tidigt påföljande morgon, den 5 december, hade striden börjat och rasat nästan utan uppehåll i tvänne dygn. Våra trupper hade slagits som hjeltar, för hvilka det gäller att häfda århundradens krigaräta, men segerns gudinna hade som det syntes för alltid vändt ryggen åt de svenska vapnen. Det fanns också ty värr icke mången bland våra krigare, som kunde göra anspråk på att få föra dem med ära. De skickligaste officerarne hade redan stupat vid krigets början och med undantag af några norska bataljoner hade största delen af hären endast utgjorts af hopar af sammanrafsad landstorm. Det skulle dock vara ett misstag att tro att desse uppbådsmän endast visade prof på feghet och rådlöshet. Men hvad förmådde väl deras mod och deras sjelfuppoffring mot fiendens större krigsbildning och skickligare ledning. De voro i sjelfva verket, såsom en senare författare så sannt har sagt, endast barn, som lekte med veteraner».

»Samtidigt, som jag norr ifrån närmade mig Christinehamn, inryckte söder ifrån i staden de första sorgliga qvarlefvorna efter denna strid. Det ovanliga bullret från flere hundra hästar och rullandet af de tunga fordonen på den knaggliga stenläggningen hade redan innan min ankomst väckt upp invånarne ur sömnen. Alldeles utom sig hade de skyndat ut på gatorna, för att erfara det sorgliga budska-

pet. I dagningen såg man hären komma. Jag har svårt att tänka mig en bedröfligare och mera hjertslitande syn! Skingrade i större och mindre flockar kommo soldaterne in i staden. Betäckte med smuts uppöfver midjan, bildade deras skodon och benkläder en enda oformlig massa af orenlighet. Deras af strid och vaka tärda, bleka anleten vitnade om nästan öfvermenskliga umbäranden. En stor del af dem gick på bara fötterna. Andra hade legat på snön och fått fötter och händer förfrusna. Man måste hafva vetat det, säger en författare för att tro att det var soldater, som man såg framför sig i dessa vacklande skepnader, som med möda släpade sig fram längs gatorna.»

»Endast få officerare syntes till och jag ansträngde förgäfves mina ögon för att upptäcka någon gammal kamrat bland dem. Endast okända anleten stirrade fram under de galonerade officersmössorna. På den gata, som leder från jernvägsstationen kommo vagnar med sårade. Bleka och aftynade stirrade de olyckliga menniskorna mörkt framför sig. Några voro redan amputerade; andra återigen hade ännu icke ens blifvit förbundna. Alla tycktes dock med lugn undergifvenhet afbida döden. På det lilla torget samlades efterhand de fordon och kanoner, som man lyckats rädda undan nederlaget. De buro alla tydliga spår af en ursinnig strid, som måste hafva kräft nästan öfvermenskliga ansträngningar. Af den tappre här, som några få dagar förut, då han upptog striden med fienden, väckt så många kära förhoppningar, återstod ingenting annat än spillror!»

»Fienden hade emellertid icke brytt sig om att förfölja våra flyende skaror, utan endast åtnöjt sig med att med en del af sina trupper intaga en ställning norr om Laxå. Det skulle dröja länge innan den svenska hären hunnit att organiseras på nytt. Carlsborg hade redan, efter hvad man fått veta, måst dagtinga i brist på undsättning och fienden kunde derför i lugn och ro använda sina flesta krafter för ordnandet af den inre förvaltningen i landet. Vår öfverbefälhafvare var emellertid outtröttlig att bilda en ny här och att under tiden samla så tillförlitliga underrättelser om fienden som möjligt. Jag hade derför icke väl hunnit anmäla min återkomst, förr än jag tillfrågades om jag ville göra tjenst som officer och leda ett rekognoseringsdetachement, som skulle närmare undersöka fiendens ställning vid Laxå och beskaffenheten af de befästningar, hvilka ryktet visste omtala att han der höll på att utföra; ett anbud som jag med nöje mottog».

»Det var endast några få dagar efter striden, som jag derför sent en afton och endast åtföljd af några soldater smög mig fram öfver de fält der striden rasat som häftigast. Månen var i starkt nedan och ofta skymd af moln. Min vandring gick derför mycket långsamt. Jag vågade nämligen icke följa stora landsvägen, och den på sidan om honom liggande nejden kände jag endast från kartan, hvilken jag förgäfves sökt inprägla i minnet. Ett ihållande töväder hade delvis borttagit snön från åkertegarne och fyllt de djupa dikena med snöblandadt vatten, och när icke månskenet upplyste den mörka vinterqvällen togo vi derför icke sällan miste och fingo vada ända till midjan i det kalla vattnet. Men hvad voro väl dessa små missöden mot den sorgliga känsla, som jag rönte, då jag på andra sidan om en liten slätt fick skåda de förfärliga lemningarna efter striden. I början var det endast en och annan svart, orörlig kropp som låg utsträckt på marken och som tillhörde så att säga de dödes förposter. Men snart lågo dessa allt tätare vid hvarandra, kolonnerna närmade sig, likhögarna voro större och innehållsrikare, allt hemskare de bilder som omgåfvo oss. Vid foten af en liten bergkulle hade en ambulans haft sitt tillhåll. Här och der lågo afskurna armar och ben kringströdda på marken och förfärligt stympade döde, hvilka aflidit under de smärtsamma operationerna. Något längre bort upptäckte vi spillrorna efter ett svenskt batteri. De kullvräkta kanonerna, de sönderslagna ammunitionskärrorna och lavetterna och den stora mängd af lik af menniskor och hästar som här voro hopade, tydde på att en häftig strid här måste hafva utkämpats mellan våra artillerister och en afdelning fiendtligt rytteri som stormat batteriet».

»Jag kunde knappast återhålla mina tårar vid åsynen af allt det elände, som jag skådade för mina ögon. Skulle det väl någonsin lyckas för vårt arma fosterland att återvinna frihet och sjelfständig-

het? Detta var en fråga som jag flere gånger ställt till mig sjelf under de sista dagarne och som nu med fördubblad kraft trängde sig in i mina tankar. Hela folket var redo att resa sig som en man mot fienden, och vestmakterna och Tyskland uppbjödo alla krafter för att skaffa landet en väl behöflig, om än olycklig, fred. Men skulle väl de svaga försöken af en oöfvad landstorm kunna frambringa något afgörande inflytande på stridens utgång, skulle de mot oss vänskapligt sinnade makterna verkligen i yttersta nödens stund öfvergå från ord till handling? I början af kriget hade endast få bland allmogen anmält sig till inträde vid hären och ett ännu färre antal hade på egen hand gripit till vapen; men sedan vintern inbrutit och nöd börjat herska i landet, sedan de fiendtliga ströfkårerna fråntagit bonden hans enda häst, borttagit hans foder, sköflat hans visthus och utan misskund lemnat honom och hans barn att dö af köld och hunger, hade det »urgamla svenska vikingalynnet» kräft ut sin rätt. Vare sig att han skulle behandlas såsom krigsfånge eller såsom missdådare — en skilnad som den nya folkrätten infört, men som han hade svårt att fatta — hade han gripit till vapen, då den ensamme soldaten velat fråntaga honom hans få återstående lifsmedel; och med grimskaftet, lien eller högaffeln hade han icke sällan slagit sin motståndare till döds. Från enskilda slagsmål och derpå följande blodsstraff hade det växande hatet nu ledt till större sammandrabbningar och från askan af de brända byarne hade spridt sig en ädel låga, hvilken, närd af en vaknande fosterlandskänsla, glödde allt starkare på djupet af folkets sinnen».

»Stora ursprungliga krafter finna alltid — säger en författare — om ock med stora uppoffringar, slutligen både form och medel för sin verksamhet. Stridbare män funnos ännu i tillräckligt antal och felande materiel kunde anskaffas från det af fienden ännu icke hemsökta brödralandet. Men skulle icke fosterlandskärleken svigta då storheten af de offer, som han skulle kräfva, började visa sig? Carlsborg hade fallit och våra trupper innehade icke en enda fast punkt i hela landet. Om våra krigare ännu kunde räknas i tusental hade de icke mer något befäl, som kunde föra dem i striden. Ovane att bruka sina vapen och illa anförde skulle de uppbådade landvärnsmännen helt säkert icke kunna motstå de i krigsvana och ledning så mycket öfverlägsne fienderne — och då skulle den svenska jorden hemfalla som ett lydland åt våra fiender; hennes dyrbaraste skatter, hennes söners blod skulle för främmande intressen komma att slösas bort i fjerran land».

»Äfven om striden, så tänkte jag vidare för mig sjelf, efter oerhörda uppoffringar och försakelser skulle lyktas med seger, skulle landet väl knappast efter flere årtiondens förlopp kunna hela de sår, som kriget tillfogat det. Äfven om folket blefve ett idogt och sparsamt folk skulle det säkert dröja många år innan det skulle kunna anskaffa de summor, som krigsomkostnaderna i lyckligaste fall skulle uppsluka, och de som skulle åtgå för att skaffa landet ett starkt och tidsenligt försvar».

»De voro förfärliga dessa slutsatser. Men endast tanken på en framtida seger öfver fienden kom blodet att löpa lifligare i mina ådror. Vi hade nu lemnat slätten och dess fasor bakom oss och månen, som blickade fram mellan ett par brustna skyar, var liksom skymten af en efterlängtad fred bakom krigets förstörelser. Mina tankar drogos tillbaka mot Engelbrechts, Sturarnes och Gustaf Wasas frihetsstrider. Jag sökte muta mitt omdöme, för att åtminstone uppfånga en aldrig så liten skymt af grunddadt hopp i en dylik allmän folkresning. Men min sträfvan var lika fåfäng, som då man i drömmen vill öfvertyga sig om orimligheten af de inbillade rysligheter, för hvilka man fasar tillbaka. Tankarna återvände ständigt till utgångspunkten, innan ännu en enda gynnsam slutsats hunnit dragas. De hemska likhögarna, som jag nyss lemnat bakom mig, de svarta åkerfälten med sina vattenfylda diken, hvilka i månskenet liknade silfverränderna på ett enda stort bårtäcke, de sönderbrutna fordonen, de söndersplittrade trädstammarne, allt hade varit en så vild och så gällt skärande dissonans att han trängt till min själs innersta gömslen. Han hade med fasaväckande trohet återgifvit den förtviflans afgrund, hvari fäderneslandet var störtadt, men hade icke ens visat den aflägsnaste skymt af den fridfulla förtoning, hvari äfven de mest skärande missljud i det menskliga lifvets tilldragelser bruka upplösas och försvinna. Jag kände att det för framtiden icke mer gafs något

Sverige, men — hvad skulle väl *Europa*, hvad skulle *menskligheten* deraf hafva att vänta?»

Så snart majhäftet utkommer af Historisk Tidskrift, ur hvars aprilhäfte vi, såsom i början nämdes, aftryckt ofvan stående berättelse, skola vi icke underlåta att så fort som möjligt meddela våra läsare slutet af den samma.

I en skådespelares minnesbok.

Ej blott på scenen gäller det som lag
Att glömma bort sitt eget lilla jag
Och lefva med sin andes lif i andra;
Den lagen öfver hela verlden rår,
En hvar af oss densamma lyda får,
Om säll han vill, om stor sin bana vandra.
Ty vill du lycka njuta utan namn,
Glöm bort dig sjelf i någon älskad famn,
Smält med en annan samman, sjelfförgäten;
Men om den verlden du för liten tror,
Om du vill bli, ej lycklig blott, men stor,
Förgät dig sjelf och lef i menskligheten!

TH. HAGBERG.

Första steget.

(Ur en musikers anteckningar.)

Min farbror räknades en längre tid bland hufvudstadens mest framstående musikkännare och ansåg sjelf att han var den ende som hade något begrepp om tonernas konst.

Redan från ungdomen ett original blef han med åren en veritabel Hoffmannsfigur.

Ehuru såsom gammal ungkarl alldeles ensam bodde han i en våning af nio rum, två trappor upp vid S:t Paulsgatan på söder. Förutom trenne flyglar, två tafflar, ett pianino och ett ackordion såg man här violiner, violonceller, basuner, flöjter, klarinetter och horn af alla slag, allt i skön ordning och symmetriskt uppstäldt. Han trakterade endast violin och piano, men njöt äfven af att betrakta andra instrument, hvilket han fann upplyftande för sinnet. Salongens alla väggar upptogos ända till taket af böcker i musikkritik, noter och cahierer fylda med kuriosa, och midt på golfvet hade gubben sin säng, ofvan hvilken hängde en gammaldags, yfvig ljuskrona, hvari minst ett par ljus brunno natten igenom.

I detta rum tillbragte min farbror största delen af sitt lif under ett arbetande som blott få stunder på dygnet afbröts af hvila. Den som besökte honom fann honom merändels vid ett instrument eller till sängs med ett partitur för ögonen, eller ock granskande sitt bibliothek, till hvars öfre hyllor han blott kunde nå förmedelst en stege af mahogny, på hvilken han klättrade med en apas vighet.

Men att uppsöka honom var i de flesta fall föga rådligt, om man satte tro till hvad ryktet förkunnade. Det berättades nämligen att två af sina gamle musikvänner hade han kört ut, en hade han tillochmed hotat med käppen och öfver dem alla hade han tid efter annan uttömt sin vredes skålar med en så ymnig vis ironica, att det fordrades en stoikers hela tålamod för att ytterligare trotsa faran af ett sammanträffande.

Var gubbens inre bottenrikt på satir så lemnade hans yttre dertill också de kraftigaste uttrycksmedel. Hans figur var liten, kantig och groteskt mager, hans armar korta och muskulösa, men med små fina och långfingrade händer; ansigtet fullt af rynkor kring näsa och mun, men med klar, tankfull panna, små plirande, stundom särdeles hvassa, bruna ögon och ett rikligt grått hår, som stod som en krusbärsbuske samt hade att fägna sig åt den mest ostörda frihet och sjelfrådighet. Allt hvad han yttrade var kort och aforistiskt, ty näst musikaliska toner frambragta utan hans eget åtgörande var det mångordighet och långa tal som gubben fann vidrigast i denna verlden.

Mozart var hans afgud till den grad att han betraktade beundran för någon annan mästare såsom en öfvervunnen ståndpunkt för hans eget åskådningssätt, men en hos det öfriga menniskoslägtet beklagligtvis fortlefvande svaghet. Bach talade han aldrig om, emedan han satte en ära i att hafva ledsnat på denne kompositör, om hvilken äfven de argaste förståsigpåare medgifva sin blott ytliga kännedom. Om Hændel upprepade han alla de Gluckska otidigheterna och om Gluck allt hvad Piccinis parti före försoningen öfveröst denne. Haydn ansåg han blott hafva varit Mozarts förebådare, en gryning till dagen. Men om någon berömde senare komponister betraktades han af farbror såsom rent omusikalisk, fick i tid veta detta och bemöttes sedan med en gammal gentlemans hela artighet. De som naivt och öppet bekände sig icke njuta af musik kallade han sina vänner och få kunde öfverträffa honom i urbanitet emot sådane. Åt den som i likhet med honom sjelf hyllade Mozart såsom den främste hade han i beredskap hela getingsvärmar af ironiska infällen, vitnande om hans absoluta sjelfförtroende — och råkade någon att ställa Beethoven högst utsatte han sig derigenom för min farbrors hat.

Jag bodde hos min mor i Vesterås och var fjorton år gammal. Som jag redan vid denna ålder hjelpligt spelade en sonat af Beethoven och dermed fägnade min mor på hennes födelsedag ansågs jag af henne ega oerhörda anlag, hvarför hon till min rike farbror sände ett bref, som i bevekliga ordalag besvor honom att mottaga mig i sitt hus, sörja för min förflyttning från Vesterås' gymnasium till motsvarande »ring» i Stockholms samt taga vård om min musikaliska utveckling.

En dylik anhållan måtte hafva varit ett åskslag för den stackars gubben. Men som han alltid vördat och beundrat den »förträffliga menniska, som förljufvat hans aflidne brorsudders dagar» ansåg han sig icke kunna neka henne någonting och helsade mig derföre skriftligen välkommen, inneslutande i brefvet, jemte respenningar, en förhållningsbok, hvari jag ålades att aldrig utan hans särskilda önskan uppsöka eller tilltala honom, aldrig mottaga kamrater i mitt hem, aldrig musicera, gnola, hosta, nysa eller föra annat oljud samt hvarken honom oåtspord yttra mig om musik eller besöka någon musiktillställning. För öfrigt skulle jag stiga upp kl. 7 om morgnarne, begagna svarta kläder, ega min frihet och vara ogenerad.

Min mor sade att »allt nog ger sig med tiden», omfamnade mig ett dussin gånger vid ångbåtsbryggan och lät mig resa.

Naturligtvis inqvarterades jag i ett yttersta rum, som från sanctum sanctorum skildes af fyra, fem andra kammare. Min farbror betraktade mig med ett uttryck af outsägligt lidande hvarje gång jag omedvetet störde någon af hans hundratusen egenheter, men som vi blott träffades på morgonen, då han väckte mig, samt vid frukost- och middagsmålen och som jag noggrant iakttog förhållningsorderna, förflöto fjorton dagar utan något hetare utbrott. Om musik talades aldrig ett ord, blott om min mor och lektionerna på gymnasium. Jag hörde gubben spela ibland halfva nätterna, men ehuru jag njöt obeskrifligt vågade jag icke låtsas derom. Allt tycktes gå väl.

En morgon gjorde farbror några anmärkningar rörande Vesteråstornet och innan jag hann utlåta mig i ämnet hviskade han tvärt en fråga, hvilken kompositör jag mest beundrade.

»Beethoven,» svarade jag instinktmessigt och utan eftertanke.

Om gubben genast burit hand på mig hade kanske allt snart varit väl igen. Men thyvärr gjorde han icke så. Blek och fruktansvärd i sin galla satt han tyst framför mig en stund bortåt.

»I mitt eget hus!» mumlade han, lemnade rummet och tilläste omsorgsfullt alla dörrar mellan mitt bo och salongen.

Bittert förebrådde jag mig att ett ögonblick hafva glömt min mors förmaningar rörande Mozart. Då jag återsåg farbror strålade han af fryntlighet.

»Du är alldeles omusikalisk», sade han, »och någonting vidare i den vägen kommer icke i fråga. Dina lärare på gymnasium äro nöjde med dig och jag ännu mer. Låtom oss hädanefter som hittills aldrig tala om musik och sysselsätt dig aldrig heller utom mitt hus med något sådant. Halfva anlag äro sämre än inga, och när tonkonsten icke är ett vingpar blir den en black om foten. Tack för i morgse!»

Då jag enfaldigt yttrade några ord om min utomordentliga beundran för Mozart, hvars skapelser jag blott allt för litet kände, svarade gubben, redan halft ursinnig:

»Du känner icke Mozart, om du kände honom skulle du dock icke förstå honom och om du förstode honom skulle du dock icke älska honom. Du är alldeles utan musikalisk riktning. Vi skola trifvas förträffligt!»

Nero sjelf skulle svårligen hafva kunnat vara grymmare än farbror härefter blef mot mig förmedelst denna istadiga välvilja, som, lik en mur, stälde sig i vägen för alla mina förhoppningar. Jag satte hårdt mot hårdt och bjöd till att bevisa min kallelse för musik åtminstone genom min omöjlighet i allt annat. Jag kom hem med dåliga betyg, rester och anmärkningar, men gubbens vänlighet blef, till min förtviflan, oföränderlig. Hvarje dag upptäckte han hos mig nya anlag, än för matematik, än för handel, blomsterskötsel eller karrikatyrritning. Och thyvärr hade han mig fullkomligt i sitt våld — ty han behöfde blott underrätta min mor om förhållandet för att jag skulle känna mig gränslöst olycklig.

Näst under mig på gymnasium hade jag en kamrat, med hvilken jag knappt talat ett ord under halfva terminen. En dag hade vi Ekelunds svenska historia och lektorn frågade nu som ofta:

»Hvad var det som Karl Gustaf gjorde på qvinnosidan?»

Min granne tycktes generad och iakttog tystnadens vältalighet.

»Han härstammade från Wasahuset», hviskade jag hjelpsamt.

Svaret upprepades högt, det befans vara riktigt och min kamrat fick loford. — V voro vänner.

»Går du på operan i qväll?» var hans första fråga efter lektionens slut.

»Hvad ges der?»

»Trollflöjten.»

Jag svarade naturligtvis nej, men jag beslöt att gå dit — i smyg.

Min farbror hade tillkännagifvit att han först sent skulle komma hem denna afton. Mitt beslut var fattadt och ingaf mig mod. Första raden var tyrannens favoritplats. Jag tittade i en gammal Thalia-kalender och kom till den slutsats att en vrå längst in under sagde rad skulle blifva min säkraste tillflykt. En passande biljett var lyckligtvis ledig och en fjerdedels timme före representationens början befann jag mig på min plats.

Det var första gången jag gästade en operasalong och på få minuter såg jag nu flere underliga fysionomier än under hela min förflutna lefnad. Det var mig ofattligt att huset icke var utsåldt, att man såg så likgiltig ut, kom så sent och förde sådant väsen. Om en stund inträdde i orkestern en man med svarta, nästan vilda ögon, kortstubbadt hår af samma färg samt ett outtömligt förråd af åtbörder. Jag visste att detta var kapellmästaren. På min plats kunde jag blott ses af omkring tjugu personer och ännu fans bland dem ingen som var farlig. Men jag kände att det nu skulle börjas och för hvarje tag i dörren bultade mitt hjerta obeskrifligt.

Plötsligt kände jag en ryckning i håret och vände mig om. Ur ett slags skåp bakom mig utsträcktes ett par fingrar genom ett litet galler. Någon satt derinnanför.

Det var farbror.

Skulle jag trotsa eller söka beveka honom? Jag hade icke tid till tvekan. Ovilkorligt måste jag gå in i hans bur.

»Gå hem!» befalde han med en hviskning som verkade likt ett slag. Jag var förslafvad och beredde mig att lyda.

Då brusade orkestern nedanför oss en kaskad af hänryckande välljud.

»Nej, nej! Så sitt då ned, för fan!» skrek min plågoande. »Icke ett ljud, så

får du stanna, men kom ihog att vid första ord, första stafvelse, kör jag ut dig!»

Jag behöfde icke denna tillsägelse. Enhvar, som tillber tonernas konst och kan erinra sig när han för första gången fick lyssna till en orkester, förstår mig nog och må vitna om han som barn, som yngling eller som man har njutit en lyckligare stund än den! Och till råga på min glädje invigdes jag just genom de toner, hvilka framför alla tyckas egnade att helga en musikalisk döpelseakt. Jag visste icke mer att min farbror var till. Om jag varit döf från födseln och plötsligt hade fått mina örons bruk någonstädes i ett paradis, der hvarje fogel sjungit ord och hvarje vindfläkt lärt sig en melodi, så vete Gud om jag i alla fall erfarit den njutning som nu öfversvallade mitt hela väsen. Det är mer än smekning i dessa toner, ty det är kärlek, mer än vishet, ty det är lycksalighet. Man har ej hört dem förr och likväl öfverraska de icke. Det är som om de länge hade känt oss, fastän vi först nu lära känna dem. De falla oss om halsen som barndomsvänner, påminna oss om vänliga leenden rundtom vår vagga, kära ställen som hört våra första fröjderop, horizonter som begränsat våra gladaste ögonkast. Och när de tusen skönheterna gruppera sig att föreställa menniskogestalter, när de icke blott lyriskt slösa utan äfven dramatiskt betyda, finna vi innan kort att de tillsamman bilda ett litet universum för sig, som, från den högste till den lägste deri, visar oss menskligheten, der ingen är glömd, ingen utesluten och ingen sammanblandad med en annan. De hafva aldrig förekommit i en myth eller en historia, dessa gestalter — de äro skapade, icke upptäckta. Hellas vet icke af dem, Adamsboken känner dem icke, ej heller Zend, Asaläran eller Koran. En fuskare har fört ihop dem efter sin nyck och ett snille har sedan gjort dem giltiga för hvarje menniska med hjerta. Det fins ingen som icke känner igen dem i deras tontillvaro. Jag gjorde så äfven, gladdes och var stum. Min farbror teg så som jag och hade jag icke understundom hört bredvid mig ett misslynt läte, ett slags morrande, som antydde gubbens förargelse öfver detaljfel, hvilka jag icke förnam, så hade jag trott mig vara allena.

Tre andaktsstunder hade borttonat. Nu kom den fjerde.

Jag såg ett tempel, jättestort, men på samma gång luftigt och leende i solsken. Vinkande palmer hade slutit sig kring dess pelare i en vänlig syskongrupp, men nedanom dess grunder brusade en ström af vatten och eld. Derutanför framträdde mörke män ledsagande en yngling, som jag kände och höll af. På deras hjessor lyste tungor af eld och de bjödo honom att lyssna. Ur tonernas andeverld framskred nu ett tåg af mystiska väsen, på hvilka det tycktes som om årtusen hade tryckt en pregel af evig ungdom. De mörke männen undervisade ynglingen i hvad detta andetåg menade, de tydde för honom det fornas mysterier, men deras sång var sträng — den rustade till strid, men den gaf intet löfte om seger. Med ens förvandlades det hela som af ett trollslag, ty man hörde ett menniskohjertas svar på andarnes spörsmål. Musiken eger ingenting mer så rörande, som denna färgskiftning genom Taminos recitativ. Mig grep det underbart, fastän jag då, som nu, mera kände än förstod. Allt blef på en gång menskligt och välbekant, andarne voro försvunna och i deras ställe såg man blott två älskande väsen, som styrkte hvarandra till ett sista prof. De sågo sig kring och allt smålog förtröstan, de lyssnade och allt sjöng mod. Framför dem gapade vatten- och eldsvalgen, men de gingo emot dem så som ett par dufvor till en kornkärfve eller ett par barn till en julgran. De egde hvarandra, de kunde dö, men famn i famn. Flöjten, det spädaste af alla instrument, målade deras bekymmerslösa frid. Den qvittrade under hela deras vandring som en lärka. De gingo framåt och voro räddade. Nu dånade ur templet en segerkör, de stora andarnes välkomstrop. Några ackorder fylde rymden med bländande ljus, men de skyggade icke derför. De voro ju invigde.

Men jag var det icke på långt när ännu! Den strålande uppenbarelsen af ett alltomfattande, som på samma gång är formfulländadt och fläckfritt skönt, grep mig med öfverväldigande kraft och kom mitt hufvud att svindla. Det var mig som om hela jordklotet visat sig för min syn såsom en bubbla. Färg på färg, millioner af skönhet, hvimlade, trängdes inför min fantasi. Allt högre brusade jublet, allt mer glänsande utbredde sig prakten, allt vidare

blef den redan omätliga rymden, och midt i trollkretsen, ur dess innersta djup, framblickade med ens ett ansigte — ansigtet af en man. Hans hår var silkeslent och ljust likasom en gloria kring de bildsköna dragen. På pannan fans ej en fåra, den var molnlöst klar, men i ögonen låg en obeskriflig blandning af mer än jordisk sällhet och mer än jordiskt lidande, tillsamman tolkande godhet emot hela menskligheten, men en godhet blyg som emottagarens och majestätisk som lyckliggörarens. Läpparne voro mejslade, men röda som rosor. Det tycktes som om hvarje tänkbar smärta någon gång fäst sig vid dem som ett bi och som om hvarje förnimbar fröjd fjärilslikt sväfvat fram till dem att hemta hvila och näring. Intet uttryck var dem främmande, från stränghet till vällust, från tröstlös sorg till bedöfvande njutning. Det syntes mig att en varelse med dessa drag borde hafva skapat som Skaparen och lidit som Försonaren, att han måste hafva tänkt allt och känt allt, eröfrat allt och förlorat allt. Dessa ögon betraktade mig och från dessa läppar nådde mig en hviskning: »Älskar du mig nu?»

»Ja, ja!» ropade jag, utom mig.

»Drummel!» fräste min farbror.

Men nu var jag icke rädd mer:

»Jag har sett honom», skrek jag.

»Sett... hvem då?»

»Mozart!»

Det hyssjades utanför vår loge. Min farbror hade bleknat och såg på mig med rädd uppmärksamhet. Han tycktes icke obenägen att anse mig ha blifvit galen. Men han grep min arm, ledde mig ut i korridoren, klädde på oss, sprang ned till torget, hojtade sig till en åkare och lät honom köra oss hem i fyrspräng.

»Tänd ljusen!», ropade han då vi befunno oss i salongen.

Jag tände här och hvar, utan urval, omkring ett dussin.

Han klättrade upp på mahognystegen och nedtog från en bland bokhyllorna ett mycket stort paket. Derur framtog han omkring tjugu porträtter af Mozart, och, allt under det han någongång sneglade på mig med bistra blickar, lade han ut dem allesamman på bordet bredvid hvarandra såsom i en patience.

Sedan han fixerat mig en hel minut, till sist genom teaterkikaren, frågade han med högtidligt allvar:

»Hvilketdera?»

Mekaniskt lade jag handen på ett stort porträtt, som låg mig nära.

»Tischbein!» skrek gubben, gjorde ett språng och klappade händerna. »Låt se!» — fortfor han i det han marscherade af och an i stormsteg och med korslagda armar — »Det var i Mannheim! Schikaneder hade skrifvit och Mozart skulle träffa honom, men kom för sent. Han hade litet eller intet i reskassan, men tog in på förnämsta hotellet. Man har visat mig på »Des Königs Adler» det rum hvari han bodde. Dagen var regnig och skum. Han stod och trummade på en ruta. (Det lär ha varit motivet till uvertyren!) I kammaren bredvid hördes tunga steg. Snart skrek en röst: »Låt bli att föra väsen!» Men Mozart brydde sig icke derom. — En stund derefter hördes samma stämma, fastän argare: »Tyst, jag är musikalisk!» — »Också jag!» — svarade Mozart och fortfor. — Ännu en paus och rösten vrålade ursinnigt: »Fördömda menniska, jag heter Tischbein! — »Jag heter Mozart» — svarade trumslagaren lugnt. — Tischbein målade hans porträtt om natten och vid ljus. När det var färdigt sade Mozart: »det är för vackert, herr professor!» — »Herr direktören är sig lik» — svarade den celebre målaren. — Jag har hört historien af hans systerdotter i Heidelberg. I Mannheim förvarar man rutan infattad i ebenholz. Naturligtvis är den fullklottrad med namn på tyska kreatur! Här känner ingen till saken utom jag — — och du nu också, förstås. — — Redan då var han alltid svartklädd. Hans qvickhet hade blifvit mer bitande än förr. Titus var färdig och fyra nummer af Reqviem. Confutatis bland dem och Tuba. Han var kär i fru Roeder-Gerl. Tischbein lånade honom tjugutvå dukater. Han drack gerna men hade slutat med biljarden. — Men den der aftonen hade han likväl Trollflöjten i tankarne. Det är ett sattyg, detta — men kanske är det försynens skickelse? — Pojken har haft en vision!»

Så ungefär väsnades gubben, allt under det han lade porträtterna i ordning, stälde paketet på sin plats och blåste ut det ena ljuset efter det andra. Jag stod der dröm-

mande och var ledsen öfver att jag icke fått höra operan till slut.

»Gå och lägg dig!» sade farbror häftigt.

Jag bockade mig tyst och gick till mitt rum.

Jag hade suttit der en stund grubblande öfver hvad jag nu förnummit och knapt mer igenkännande mig sjelf, då gubben kom in och vänligt hviskade:

»Nej, i natt skall du ligga i mitt eget rum och så äfven framgent. Kom — jag har sjelf bäddat åt dig!»

Då jag hade lagt mig kom farbror fram till bädden. Han hade tårar i ögonen, klappade mig på hufvudet och sade med obeskriflig godmodighet:

»Sof nu ut i ro. I morgon börja vi musiklektionerna!»

EDV. BÄCKSTRÖM.

Sångaren.

(Efter GOETHE).

Hvad sång får jag vid borgaled
Och uppå vindbron höra?
Låt den i sjelfva salen med
Få klinga för vårt öra! —
Så kungen talte — pagen lopp,
Och då han återkom: låt opp,
Sad' kungen, för den gamle!

I ädle riddersmänner hell!
Hell damer här i ringen,
Som stjernor tätt på himlens pell!
Er namnge mäktar ingen.
Hvad prakt och glans i salen vid!
Mitt öga blunda: här ej tid
Det är att stumt förtjusas.

Han lyckte ögat, der han stod,
Och qvad med kraft och lågor:
Och riddaren såg upp med mod,
Och mön mot barmens vågor.
Den sången kungen var i lag,
En gyllne ked med välbehag
Han lät åt sångarn räcka.

Den gyllne kedjan gif ej mig,
Gif den åt män i pansar,
För hvilkas bistra blick i krig
De splittras, oväns lansar.
Gif sådan skänk åt din kansler,
Må han, med annat sitt besvär,
Den gyllne bördan bära.

Jag sjunger liksom fogeln blott,
Som bor i skogar gröna:
Den sång, som ifrån hjertat gått,
Är nog att mig belöna.
Dock om en önskan står mig fri,
Låt gyllne bägarn rågad bli
Åt mig med ädel drufva.

I botten bägarn tömde han:
Den drycken vill jag lofva!
Det hem lycksaligt prisas kan,
Der slikt är ringa gåfva.
Så minnens mig i lyckans dag
Och tacken Gud så varmt som jag
För denna dryck er tackar!

CARL SNOILSKY.

Sagor i Svenska Landsmål.

I. Askpóten.

Skämtesaga i Fryksdalens munart.

Dä va' en gang en kong, sóm hadd*e* e enäst*e* doter, å ho va só fin å fager, só ingen va' kar te å sij*ä* hór fager ho va' fór allri i vala ha' en sett hennas lik*e*. Å inte va ho vinn i skóllten häller, för ho va den qvekkäst*ä* å snodiäst*ä* te å gi sludiä

Denna saga är förut offentliggjord i skriften *Ur Närikes Folkspråk och Folklif* der hon s. 34 berättats i Öster Närikes munart. Hon har sedan af andra landsmåls forskare förflyttats till olika bygdemål, utan att dessa alltför trogna öfversättningar lyckats fullt återgifva det olika sätt, hvarpå hon berättas i olika bygder. Sagor i landsmål böra icke vara *endast* språk-prof; de måste äfven afspegla folklynnet. Afsigten med denna nya framställning af Askpóten är derföre att visa huru den liflige Werm-

svar, sóm en nónstinner ha hört tal óm, å dä va' stört umöjle te å gär-a svarslös. Att e tókka-ne skull*e* få mang*e* frijärer, dä va e sak dä, å konger å primsär å annr*ä* höj*ä* harrkärär kóm sulännes frå all*ä* varsens kanter fór te å frij*ä* te-a. Men ho ga' dóm tókka svar, só di vart rent skamnóm å lärd*e* å gi säj däna å knall*ä* utå hemått tebakórs. Só tok dä te å bli giss't imälla frijäran*e* só kongen ble jussóm messlönnt på-a fór ho vansk*ä*' hór äveli en sóm kóm.

»Du spóttär åt kongär å primsär å storkarär du tess du blir e tókka-ne gammäl pijkäring, só int*e* en bonne vill ta ve däj en gang» sa-an.

»Bönner ä og fólk» sa primsessa å só gärn*ä* tar-a en klok bonne sóm en kopet konge» sa-o. Å di ola hennes flöj ikring helä kongens rik*e* å kóm langt langt ból i åväflan*e*, där dä bodd*e* en *kär*, sóm hadd*e* tre sönjer. Två utå de sönjan*e* va' stor*ä* å röstle' pójkär, men den minst*e* va' en perk' sóm satt i spisen å pót*ä*' i aska för jämna. Han såg fóll int*e* só dómm ut han häller, men dä va en tókken sölkódd, só en kónne mä nö' sij*ä* hölls han va' i syna fór só ill*ä* eländitt nerpónta' å belabba' va-n. Hómmen kall*ä*' de Askpóten.

Nä nu far derses fäkk hör*ä* hónna primsessa ha sagt, só tok han de bå*ä* störst*ä* pójkan*e* te säj å tald*e* óm dä fór dóm, fór dä kónn*e* allt var*ä* nó*ä* likker te å bli kongens måg än te å hóll's ból i skogan*e* å mol*ä*. å fur*ä*, å fäll*ä* trer å res*ä* milär, tykkt*e* han. Ja pojkane tykkte só mä de — dä va likkt dä — å só skull*e* de frest*ä* si lökk*ä* å gå te kongsgål'n. »Våg*ä* å vinn*ä*» sa' de.

Nä nu Askpóten fäkk hör*ä* tókk*ä* tal, só ville han mä han óg. »Dä konn*e* var*ä* e moro te si hólls dä såg ut på en kongsgål» — sa-an fór dä hadd*e* han allri sett. — »Ah du kan allt gärn*ä* bli hemm*ä* du» sa' pójkane, för dä må du tro ä annä slag dä än te å sitt*ä* å perk*ä* i aska» sa' de. Men hólls han gnall å gnugg*ä*' mä far sinn, só skull*e* han da få lägg*ä* följ*e* mä brö'ra sinne å bär*ä* massäkkskónten åt dóm. Han te å kar*ä* lorten tå säj dä bäst*ä* han kónn*e*, å só bar dä i väg mä dóm.

Männa de nu gekk bynnt*e* pójkan*e* te å språkäs ve óm den vegtiä saka å entes óm att hókken tå dóm, sóm ble kongens måg, só skulle han gi den annr*ä* hälta mä utå alltihopp só när sóm primsessa förståss, fór den skull*e* han da ha ubytt fór eja räktning.

»Hó gir ne mäj da?» sa' Askpóten.

»Däj?» sa brö'ran*e* »däj! Jo däj gir vi lóf te å taffl*ä* utå hemått te bakórs å sitt*ä* i spisen å kar*ä* i aska tess du róttnär, fór du dóger da int*e* nó*ä* ann*ä* te» sa' de.

»Så-å!» sa' Askpóten. »Dä ä ja nöjd mä. Dä en får ska' en ta, dä en gir ska' en ha, å mäj ha ne nu góä dä enäst*e* ne kan — sa-an, för dä en int*e* har, dä ä'-nt*e* gódt å gi», sa-an.

Rässóm de gekk só tok Askpóten ópp e dö' *skatä*.

»Hó ska du gär*ä* mä den?» sa' pójkan*e*. »Ho ä slättes int' nó*ä* tess.»

«Nä räfven int*e* har höns, får han ät*ä* skat*er*» sa Askpóten, »å ho kan allt bli te nöttes en gang ho ög», sa-an å la-a i kónten sinn.

»Stóllen har mang*ä* role*ä* stönner», sa' pojkan*e* å só gekk de igen.

Rässóm dä va tok Askpóten ópp ett *horn*.

»Hó ska du mä dä å gär*ä*», sa' pójkan*e*. »Dä ä da int' nóä tess.»

»Ja vånnär ja hadd*e* horn, sa' kammakörn, nä lössa snodd*e* hårrep i skóllten på-en å ville dra-en te älfva», sa' Askpóten »å dä kan allt bli te nöttes en gang

länningens uppfattning af sagan skiljer sig från den mera lugne och trygge Närkingens och sålunda bereda läsaren tillfälle att anställa jemförelser dem emellan.

Hvad ljudbeteckningarne angår, så hafva de så mycket som möjligt begränsats. Ó betecknar öfvergångsljudet *ua*, som i Wermländskan närmar sig *uå*; de mindre slutbokstäfverna utmärka att dessa, som mer eller mindre tydligt höras i andra Wermländska bygdemål, här i uttalet försvinna men verka den närmast föregående vokalens förlängning således körä bär*ä* i uttalet köör, bäär o. s. v.; **l** det till tjockt *l* öfvergångna *rd*, el. *rt*. Vidare må anmärkas att det i Wermländskan så vanliga *e* ljudet öfver allt der det endast är ett af uttalet färgadt *a* tecknats *ä* samt att enkelt *l* ofta och i de fall, som från våra många Landsmålssamlingar äro kände, har ett tjockt uttal; slutligen ljuder *a* i många ord nästan såsom *ao* eller *å*, och *i* som *e*, men dessa, likasom flere andra mindre märkbara ljudskiftningar, hafva här lemnats obetecknade. För språkforskaren är detta visserligen en olägenhet, men för tidskriftens öfrige läsare utan tvifvel en vinst.

dä óg», sa-an å la-et i kónten sinn. Só gekk de igen.

Rässom dä va tok Askpóten ópp en *hank*.

»Ho ska du mä den å gär*ä*?», sa' pojkan*e*. »Ho ä int' nóä tess.»

»Hank ska dä på, óm skyggål'n ska stå», sa Askpóten å ho kan allt bli te nöttes en gang ho óg», sa-an å la-a i kónten sinn. Å só gekk de igen.

Rässóm dä va tok Askpóten ópp en *bjärkäblej*.

Hó ska du mä den å gär*ä*? sa' pójkan*e*. »Han ä int' nó*ä* tess.»

Mä hal*ä* slag å stark blej klyfves stabben só lätt sóm en svej» sa Askpóten »å han kan allt bli te nöttes en gang han óg» sa-an, å la-en i kónten sinn. Å só gekk de igen.

Rässóm dä va só tok Askpóten ópp ett par gaml*ä* *skosólär*.

»Hó ska du gär*ä* mä tókkä, sóm fólk ha rännt unna säj?» sa' pojkan*e*. »Di ä slättes int' nó*ä* tess.»

Han sa-nt*e* dä han, sóm gekk barfótt på sinnerhöjen», sa Askpóten, »å de kan allt bli te nöttes en gang de óg» sa-an, å la dóm i kónten sinn. A só gekk de igen.

Nä de nu kóm fram te kongsgål'n só gekk den älst*e* pójken in först å skull*e* frij*ä* te primsessa; men nä han fäkk se-a hó rasvakker å kelärsmisket å kallsöt ho va, só ble han soprent ifrå säj kómmen, só han stogg där å stir*ä*' som en ann kådås.

»Ne har skrófvet var't här» sa-an.

»Varrer ä dä i bakommen minn» sa primsessa.

Han ble rakt skamnóm å va'nt*e* kar å sijä nó*ä* mer häller bär*ä* fram ärnä sitt. Só stogg han där å fol på-a e stönn, men só lärd*e* han å gi säj på dórra, å va änn*ä* kaf i orna nä han kóm stromlenäs te bakórs.

Só skull*e* den annr*ä* in han å frest*ä*; men dä bar-nt*e* bätter te fór hómmen häller, å nä han fäkk si den vakkrä primsessa, å hó innelett väl fónta ho va, ble han änn*ä* kaf sóm han tafft fråna.

»Ne har skrófvet var't här», sa-an.

»Varrer ä dä i bakómmen minn», sa' primsessa.

Nu va-nt*e* han kar te å tal*ä* óm ärn*e* sitt han häller. Han ble ståennes där å glomm*ä* só han kónn*e* ha ät*ä*' ópp-a mä öja, å nä han stått e stönn ble han só skälfven' só han lärd*e* å gi säj på dórra han mä.

Nu góssan*e* fäkk de allt fäll*ä* ner fjäran*e*, å de va'nt*e* tókka brerefver å bregåser, sóm nä di gekk in.

»Dä mått*e* fóll var*ä* ett hår utå sjólfv*ä* gammel-Erk dän här*ä* primsessa, sóm ä kar te å gär*ä* fólk só hófgalnä», sa Askpóten. »Ja lär fäll mest å kutt*ä* in te-a ja mä ett tag, för å se hólls e tókka-ne kan se ut», sa-an.

Ja den moroa messunt*e* de hómmen int*e*. Han te å faml*ä* i hopp all*ä* sinn*ä* gräjer å pjatt*ä*' säj in i kongsstóga.

Primsessa kóm i mot en.

»Poff» sa' Askpóten »dä va skrófvet var't ne har», sa-an.

»Varrer ä dä i bakómmen minn», sa' primsessa.

»Dä ulikär ja int*e*» sa' Askpóten. »Åh gullä finä vakkrä primsessa får-a stek*ä* en litten fóggel där.»

»Ah dä ska gärn*ä* varä» sa-o.

Só satte Askpóten in skata i den ommen.

»Smólt*ä* rinner», sa' primsessa.

»*Horn* unner», sa-an.

»Hornä sprekker», sa primsessa.

»*Hank* óm-ä» sa-an.

»Hanka ä stor», sa primsessa.

»*Blejen* tränger» sa-an.

»Smóltä rinner tur» sa' primsessa.

»*Lók* öfver», sa-an, å só la-en på den en*ä* *skosóla*.

»Allri i vala ja maken ha sett» sa' primsessa.

»Jo här ä han», sa' Askpóten å tok fram den annr*ä*.

Nu lärd*e* primsessa å gi säj fór tafft.

»Du har'nt*e* hófv*e* påbónn*ä* mä vijer du», sa-o. »Å en tókken beragen å snodi kar vill ja ha te kär», sa-o, »óm du vill ta ve mäj?

»En pla int*e* å lätt*ä* igen dórra, nä en vakker fóggel vill flyj*ä* in» sa' Askpóten. »A bättr*ä* kónn*e* ja tänk*ä* mäj å sämr*ä* kónn*e* ja få. Takk fór gódt tebó» sa-an.

Nu må tro ble dä hannräkkning utå, å dä ännä på tvara. Å Askpóten ble kongens måg å fäkk hälta tå allt kongen hadd*e*, å nä kongen do fäkk han hel*ä* smal'n. Men brö'ran*e* sinn*e* ga han stor*ä*

å frakkä gålär, å selfver å gull sö myä de ville ha.

Tókken kar ble dä utå Askpóten.

Vinn i skóllten: vind i hufvudet, dum; *snodig:* rask, hurtig, flink; *sludi:* slug, klyftig; *nónstinner:* någonsin; *kómmä sulännes* (uttal suläns): komma med fart; *skamnóm:* oförmögen att reda sig; *giss't:* gisset, glest; *vanskä:* rata, ogilla; *pijkäring:* gammal mö; *kopet:* halftokig, fånig; *bol i åväflane:* bort i aflägsna trakter, fjerran från vägar; *röstle:* stor, stark, liflig; *perk:* stackare, som ej kan uträtta något af värde; *sölkódd:* en som trifves i smuts och orenlighet; *nerpönta:* nersmord; *belabba:* besudlad; *derses* af derases: deras; *molä* å *furä:* träla och släpa; *tre:* träd; *perkä:* pota; *gnall* imperf. af gnälla *gnuggä:* gnugga, ihärdigt bestorma någon med böner; *kónt:* kunt, bärkorg af näfver; *bynnä:* begynna; *hält* (uttal. härrt): hälft; *annrä* (uttal. anner): andre: *tafflä* (uttal. taffel): tassa, gå som ett barn; *gó'ä:* gifvit *(gi, ga, g'óä)*; *räktning:* räkning, k framför n öfvergår gerna i Fryksdalen till kt; *slättes:* slätt, alldeles; *skyggål:* skidgård, gärdesgård; *bjärkäblej:* kil (bleg) af björk; *svej:* sveg, spö, vidja; *sinnerhöj:* slagghög; *rasvakker:* utmärkt vacker; *kelärsmisket:* inbjudande till älskog, täck; *kallsöt:* den som har karltycke; *soprent:* helt och hållet, alldeles; *stirä:* stirra; *kådås:* dåsig, dum menniska; *glommä:* fånigt stirra; *skröfvet:* betydligt, i hög grad; *var't:* sammandraget af varmt; *warrer:* värre; *stogg:* stod; *folä:* fånigt begapa; *ännä kaf i orna:* nästan i full yrsel; *stromlänes* (uttal. stromlen) af stromlä: gå ostadigt, vackla; *fónta:* funtad, beskaffad, danad; *tappä fråna:* förlora vettet; *skälfven:* darrande, äfven rädd; *fällä ner fjärane:* stäfja sitt öfvermod; *breref:* stormodig menniska, som ej gerna tål någon bredvid sig; *bregås* = breref; *Gammäl-Erk:* satan; *famlä* (uttal. fammel): samla ihop, raka tillsammans; *ulikä:* hålla för otroligt; *smólt:* flott; *beragen:* klok, förtänksam; *flyjä:* flyga; *hannräkkning:* förlofning, fästning; *smale:* hop, hög, mängd; *frakk:* ypperlig förträfflig.

G. Djurklou.

Vårbäcken.

Af vårregn och smältande drifvor
Han föddes i skogarnes natt,
Små sippor med blåa ögon
De trängdes omkring honom gladt.

Men solen steg högre på fästet
Och luften vardt blid och varm,
Och vårens växande krafter
De sjödo i piltens barm.

Han lät sina böljor dansa
Med lust öfver sten och stock.
Fast tusende hinder mötte,
Han bröt sig en väg ändock.

När djerft öfver klippornas branter
I skummande fart han sprang,
Det friska sorlet i skogen
Som jublande visor klang.

Allt starkare svälde hans vågor,
Han flög i fradgande skum. —
Då blef honom trångt i skogen,
Han ville ha luft och rum.

Han drömde om fagra ängar,
Der doftande blommor stå.
Hur ljuft att få bada i solljus
Allt under himmelens blå!

Hur ljuft att få blicka stilla
Mot tindrande stjernetält
Och ströfva förutan hinder
Kring leende blomsterfält!

Han stormade fram, förtrollad
Af längtan förutan namn,
Tills sist med jublande glädje
Han sprang uti dalens famn. —

Det var uti vårens dagar;
Nu lyser sommaren blid.
Nu söker du fåfängt bäcken,
Som forsade stark och strid.

Nu släpar han tungt och säfligt
Sitt flöde bland stenarne fram
Och mäktar ej ens att spränga
De lekande barnens dam.

De små nu hoppa deröfver
Och väta ej ens sin kjol.
Och visornas sorl har tystnat —
Det kom af för mycket sol.

Fjalar.

Zigenarne.

II.

Till utredning af nationernas inbördes förvandtskap har en af vårt sekels vetenskaper, den jemförande språkforskningen, högst väsendtligt bidragit. På hvarje folk kan man tillämpa hvad öfversteprestens tjenare fordom sade till Petrus: »ditt tungomål röjer dig.» Också zigenarnes härkomst röjes af deras språk, hvilket den berömde professor Friedrich Pott i Halle, redan 1844—45, försett med både grammatik och ordbok. Resultatet af språkforskarnes undersökningar på detta område har varit att zigenarspråket fullkomligt häfdar sin rätt att kallas ett språk. Det har väl upptagit en massa främmande ord från alla de nationer, stammen hemsökt; det har gjort lån från olika tiders och folkslags tjufspråk; det har i några länder, såsom Skandinavien och Spanien, till den grad lämpat sig efter det språk, som talades omkring vandrarne, att det till stor del förlorat sin grammatiska egendomlighet; det har i Egypten fått en fullkomligt semitisk pregel — men, detta allt oaktadt, är det icke något tillagadt språk, såsom t. ex. det engelska *cant* eller *slang,* det tyska *Rothwälsch,* det franska *argot,* det spanska *germania,* det ryska krämarspråket *afinskoe* eller det vestgötska »knallarespråket,» »boråstyskan,» som gårdfarihandlare sinsemellan »månsa,» och som också kallas »månsing.» Zigenarspråket är i sin kärna och sina renare företeelser — i Ungern och Siebenbürgen, Turkiet och Donaufurstendömena, Ryssland och Polen — ett verkligt språk och ingalunda något nypregladt, utan ett språk med gamla hederliga anor. Både hvad beträffar rotord, former och ordfogningar stammar det i rätt nedstigande linie ifrån det ryktbara sanskrit: det är en ur vulgärindiskan (pråkrit) sprungen nyindisk munart, en af de många grenar som gått ut ifrån hindûstânî-dialektens nordliga stam, hindî eller det egentliga urdû-språket. Kunde man nu blott uppvisa ett af de talrika bygdmålen i norra eller nordvestra Indien, hvilket antingen helt och hållet sammanfölle med eller i det närmaste liknade zigenarspråket *(romani tschib),* så vore frågan om folkets urhem afgjord. Men detta har hittills icke lyckats, och skall troligtvis aldrig kunna lyckas. Zigenarne hafva alltför länge fört ett kringstrykande lif, och till och med i sjelfva Indien saknat ett bestämdt hemvist. Ehuru alltså samtliga zigenarmunarterna i grund och botten visa sig som likartade och som lemmar af samma språk, kan det icke förundra oss att detta språk icke bibehållit någon lokalfärg, något minne af en ursprunglig indisk hembygd. Det ena seklet har räckt det andra handen till utplånande af hemlandsdraget, så att blott den allmänna stamkarakteren lefver qvar; alldeles som i hvarje riksmål alla provinsiella egenheter gått upp i den nationela grundtypen. Zigenarnes språk formade sig uti Indien efter deras behof att förstås öfverallt i landet; sålunda kom det att mer och mer närma sig det så kallade *padschî* eller lägre hindustanska folkspråket. Ty hindî-hindûstânî är det språk, hvarmed man säkrast tar sig ut i hela Indien bland folket, liksom man bland de bildade har bästa hjelp af engelskan. Det är allmänt spridt och förstådt, och talas som ett slags lingua franca af alla menniskor, ehuru det, som ett blandadt och universelt språk, egentligen ej hör hemma i någon särskild bygd eller kan kallas någons rätta modersmål. Det uppkom i lägret och på torget i Delhi, der mot slutet af tolfte seklet alla Indiens stammar mötte de moslemiske eröfrarne: stympande de gamla hinduiska ordformerne, men upptagande i sig alla halföns idiomer jemte en mängd persiska och arabiska ord, blef det lätt begripligt för alla och gjorde snart anspråk på stämma och rang af ett slags riksmål. Hvilket språk kunde bättre än detta lägrets och torgets språk (sebâni urdû) egna sig för zigenarne, hvilka äro hemma öfverallt och ingenstädes? — Och likväl står zigenaridiomet i flera hänseenden till språkkarakter högre än detta blandspråk, efter hvilket det så mycket lämpat sig: det har flera äkta hinduiska drag och påminner, fastän aflägset dock icke obetydligt, om det språk, hvars formbyggnad är föremål för filologernes största beundran.

I hvilken trakt af norra eller nordvestra

Indien zigenarnes urfäder först sågo ljuset, är numera omöjligt att bestämma. Om den folkstam *Singae,* som Plinius i sjette boken af sin encyklopädi förlägger vid Indi nedra lopp, har något med zigenarne att skaffa, lemna vi derhän. Alldeles omöjligt är det icke. Bland de namn, hvarmed zigenarne beteckna sig sjelfve, är också *sinte,* hvilket ord motsvarar det sanskritiska och hinduiska ordet sâindhava, en man från Sindhu-trakten, en vid floden Indus boende. Folknamnen *singaner* eller *sanganer* från Sindhs utlopp och från den söderut belägna halfön Gudscherat torde måhända äfven kunna föras hit. Zigenarspråket står emellertid icke i något närmare förhållande hvarken till sindhî eller gudscherâtî-dialekterna. — Tsengarer eller tsingarer är också ett namn på de uti Indien kringstrykande zigenarne; men hvarken detta eller det namn, som zigenaren sjelf vidkännes, *tsinkâlo,* kan, på grund af det alldeles olika hväsljud, hvarmed orden Sindh och *sinte* börja, sättas i etymologisk förbindelse med dessa, så att vi skulle kunna tolka *tsinkâlo* såsom »den svarte sindhuern». Dessa namn äro ännu oförklarade, ehuru det sistnämnda *(tsinkâlo)* — genom det persiska *zengiân,* det slaviska *tzygân,* det magyariska *cygany* och det turkiskt-syriska *chingana* — utan tvifvel gifvit upphof åt det vidt spridda zigenarnamnet: grek. *tsyganoi,* ital. *zingari,* port. *cyganos,* fr. *cigains,* tyska zigeuner, hvilket man på latin återgifvit med *secani, cigani, cingani, cingareni* o. s. v.

Det enda säkra, vi kommit till, är folkets äkta arisk-indiska börd, bevisligen ådagalagd genom dess tungomål. Så sjunkne zigenarne än månde vara i moraliskt hänseende, och så mycket de sakna det drag som utmärker de ario-europeiska nationerna, nämligen att ega statsbildande förmåga — de hafva tvärtom varit skadliga parasiter för statsorganismerne — måste vi dock erkänna slägtskapen med dem: fastän det till en början låter som ett hårdt tal, stå de oss till härkomst vida närmare än magyarerne och till och med finnarne.

Icke ens i zigenarnes ursprungliga religion är något stort svalg befäst emellan oss och dem. När man hör zigenaren åkallande ropa: »O devla!», när han önskar oss en lycklig resa med orden: »Te del mro devel tumen bachtallo dschaben!» förvånar han den mindre språkkunnige med djupet af sin irreligiositet. Låter det icke som om han vände sig i bön till den onde? som om han antvardade oss och vår resa åt djefvulen? På denna språkliga okunnighets räkning har man att skrifva en god del af det som blifvit sagdt om zigenarnes gudlöshet. Man har helt enkelt tagit dem såsom djefvulsdyrkare. Men de äro ingenting mindre än det. Djefvul heter på deras språk *beng,* men ingalunda *devel,* hvilket senare ord hos dem på fullt allvar betyder Gud. Och äfven med full språklig rätt. Zigenarnes devel är af samma rot som de latinska orden deus och divus, Ianus och Diana. Det är sanskritspråkets dêvas, himmelens Gud, det himmelska väsendet: indernes Djâuspitar eller himlafadren, grekernes Zeus, romarnes Juppiter, letternes dievas, de gamle germanernes Ziu, anglo-saxernes Tiv, skandinavernes Ty. Det är de ario-europeiska nationernas stamgud, dyrkad af zigenarne med samma namn, under hvilket våra förfäder åkallade honom, och under alldeles samma begreppsutveckling, i det att först sjelfva den glänsande himmelen var föremålet för de dödliges dyrkan, men sedermera den ande, som hvälft himmelen och derifrån ser ned till menniskobarnen: som sådan kalla honom zigenarne *un devel* d. v. s. den ene eller ende Gud. Hos de ryske zigenarne betecknar ännu ordet *devel* både Gud och himmelen (den senare eljest vanligen kallad *polopen*). Detta är i fullkomlig öfverensstämmelse med våra stamfäders sätt att tänka och uttrycka sig. Och sådan är menniskors art i allmänhet: från de synliga tingen går tanken öfver till det som icke ses. Himmelen med sin sol och sitt ljus, sina vexlande företeelser och sitt mäktiga inflytande på hela jordlifvet, är det första som ådrager sig menniskornas uppmärksamhet: det låg i sjelfva skaparens plan, ty (för att tala med den gamle romerske skalden)

Medan de öfriga djuren se ned och luta mot jorden,
Uppåt lyfte han menniskans blick: han manade henne
Himlen att skåda och rikta sin syn mot ljuset i höjden.

Och ännu, när helst en menniska beder, vänder hon ovilkorligt ögat mot himmelen, vid hvars betraktande hon först lärt tänka på Gud. Så framt vi icke förmå intala

oss att det lilla klot i rymden, som bär vårt slägte, är hela verldsaltet, kunna vi icke skilja våra tankar på andra tillvarelseformer och vårt hopp om fullkomligare lifsgemenskap med Gud från föreställningen om himlen, vi som redan i modersarmar lärt stamma bönen till den fader som »är i himmelen». Också för zigenarne är himmelen företrädesvis »ene Guds» boning. I forna tider herskade bland zigenarne samma rysliga sed, som uppkom bland Indiens Sivadyrkare för sex eller sju hundra år sedan, nämligen att begrafva lefvande dem, hvilka ålderdomsskröplighet tycktes hafva gjort oskickliga att lefva: akten var på samma gång ett slags offerdöd för stammen. Dervid stodo fränderne i en krets och sjöngo:

Stig ned, stig ned! I jorden stig!
Den stora himlen närmar sig.

Lifvet i himlen, hos Gud, framhålles för den gamle såsom ersättning för hans lidanden härnere. — Således förena sig språk och sed att betyga zigenarnes stamförvandtskap med oss andre ario-europeer och att konstatera deras härkomst från vestra indiska halfön. Den kännedom man hittills lyckats tillegna sig om deras språk, ger ännu icke anledning att skänka synnerligt förtroende åt deras påstående att Egypten varit deras urhem. Vi hafva väl hört att nyare forskningar i detta lands forntid, särskildt de som anstälts af den utmärkte egyptologen J. Lieblein, ledt till upptäckten af zigenares tidiga tillvaro i faraonernes forna rike; men ännu fattas oss säkra underrättelser att de funnits der, innan de kommit till Indien. Har en zigenarkoloni verkligen i forntiden kommit ifrån Egypten till Indien, är det naturligt att denna så fort som möjligt tillegnat sig det omgifvande folkets språk, äfvensom att densamma utbytt sitt medförda tungomål mot infödingarnes, så framt det varit kolonisternes afsigt att politiskt sammansmälta med desse. Så gjorde de norrmän, hvilka gåfvo sitt namn åt Normandie, så de normandiske eröfrarne af det saxiska England; endast ett alldeles öfverlägset kulturspråk har makt att bibehålla sig hos ett fåtal emigranter, som kastats midt ibland en stor obildad nation, t. ex. svenskan i det forna Finland. Men de nykomne måste vara af ett högst ringa antal, om deras språk skall kunna spårlöst försvinna i det adopterade fäderneslandets språk, såsom våra egna landsmäns svenska alltid med tiden måste försvinna, när de bosatt sig i norra Amerika. I annat fall lemna de åt den talrikare stammens språk ett betydligt ordförråd, som detta omsmälter och införlifvar med sig, såsom Englands germaniska tungomål i sig upptagit åtskillig normandiska. Men något egyptiskt element har, oss veterligt, hvarken uppvisats i den indiska halföns dialekter eller särskildt i det idiom som talas af zigenarne; ej heller ha hos detta folk, som alltid hållit fast vid sina vanor med ännu större trohet än vid sitt språk, andra seder gått i arf än ariska. Om slutligen zigenarne varit af annat blod än det ariska, skulle de i Indien behandlats som *parias;* men de ha tvärtom der varit i besittning af förmåner och utöfvat bruk, som endast tillkomma de rena kasterne.

Det synes först ha varit vid inträdet i de europeiska vesterlanden de intalat sig att de voro egyptier. Möjligtvis har berget Gype i Morea — ett land, som de verkligen hade minnen ifrån — inför okunniga vesterländska öron och vid den svårighet, zigenarne hade att göra sig förstådde bland germaniska folk, till den grad illa uppfattats att man trott främlingarne tala om egyptiska engder. Men huru vidare förklara egyptiers uppträdande så långt från deras hemland? I bibeln naturligtvis, som vore ett kort sammandrag af all gudomlig och mensklig visdom, låge nyckeln till denna hemlighet som till alla andra. Blott man förstode att utlägga de inspirerade antydningarna, kunde man lätt komma till rätta med desse gäster, hvilkas uppgifter man hade så svårt att begripa. Och så tillgrep en godtrogen prest det absoluta förbindelsemedlet menniskor emellan: hvad som brast i geografisk kunskap fick exegetisk färdighet ersätta. Med Hieronymi latinska bibelöfversättning — den så kallade *vulgata* — i hand, började han anställa ett strängt förhör med de illparige höfdingarne för denna nya egyptiska gräshoppssvärm, och han pressade fram hvad han helst ville höra, en from legendartad saga. Det kunde ju aldrig slå fel att främlingarne, som besökte ett aflägset kristligt land, sjelfve voro kristne, och att de kommo dit i det enda rätta ärendet för en långresa, nemligen en pilgrimsfärd. Men Egypten,

detta heliga land, der Israels barn sutit vid sina köttgrytor, der Moses och Faraos trollkarlar vexelvis gifvit föreställningar i naturlig magi, der madonnan med barn och man vistats under landsflykten — Egypten, detta undrens land, fräjdadt i bibeln, evangelierna om Jesu barndom och sagorna, var, som man visste, från korstågens tid, i turkars och hedningars våld: de kristne pilgrimer, som nu besökte sina europeiske trosförvandter, voro alltså icke blott värde allt kristligt medlidande; den lilla återstoden af trons bekännare i det fordom så genomkristliga landet måste ega en särskild biblisk grund att för en tid undandraga sig den egyptiska träldom, som Herren ånyo låtit öfvergå sitt folk. I sista versen af profeten Hesekiels trettionde kapitel stod nu (ordagrant öfversatt från *Vulgata*) att läsa om Egyptens folk eller, såsom det med en vanlig biblisk metonymi kallas, Egypten: »Och jag skall förströ Egypten ibland folken och jag skall vifta dem ut öfver länderna, och de skola förnimma att jag är Herren.» Det var klart att denna profetia nu gick i uppfyllelse. Jemförd med andra kapitlet hos Mattheus, hvilket handlar om den heliga familjens flykt till Egypten, gjorde hon högst antagligt att de kristne egyptiernes hedniske förfäder på något sätt försyndat sig mot madonnan: eljest hade en så hård straffdom icke uttalats öfver deras efterkommande. »Voro,» åtspordes äfventyrarne, »edra stamföräldrar gästvänlige mot gudamodren: Gåfvo de henne att äta och dricka?» Då zigenarne, som ännu i denna dag äro ytterst ohistoriske, och aldrig kunnat i sin stams lif minnas hundra år tillbaka, förvånades vid en fråga, som rörde händelser för fjorton sekler sedan, och beskedligt tego, hade man dem fast. I sin tystnad erkände de sitt brott. De hade en gång vägrat madonnan en dryck af Nilens vatten. Nu var allt klart. Fädrens missgerning hade lagt det mohammedanska oket på landet. Profeten hade förutsett straffet, men också dess ände efter »fyratio år» (kap. 29, vers. 13). På de egyptiske biskoparnes befallning gjorde nu en del af folket i denna vallfart bot för fädernes synd. Derför voro de, med undantag af höfdingarne och deras qvinnor, så uselt klädde och fattige allesamman. Det var icke af nödtvång — ty *kralis* hade ju guld nog — utan af botgörares ödmjukhet, som de knapt hade skjorta på kroppen och qvinnorna uppträdde med utslaget okammadt hår. Här hade man dem nu, de käre förföljde, under frivillig bot suckande trosbröderne och pilgrimerne. En välsignad sak var dock att de icke voro dömde att vandra intill domedag likasom »Jerusalems skomakare», som, i sin vägran af en hviloplats, gjorde sin profession evinnerligt ambulatorisk, och som äfvenledes, tid efter annan, berättades uppenbara sig i trakten.

Zigenarne lade väl på minnet denna välmenta förklaring af deras ströftåg åt vestern. Deras prånglande, signerier och tjufkonster — ty i dessa affärsgrenar »gjorde» de bevisligen redan 1417—1435 — doldes derigenom under slöjan af ett ändamål, som gaf dem det bästa respass i det katolska Europa. På det sättet rekommenderades de utan förbehåll åt tvenne bland de starkaste makter i menniskolifvet, den religiösa känslan och vidskepelsen: ingenting kunde mera gynna deras förehafvanden. Så snart de inöfvat denna lexa och lärt sig oförskämdt upprepa densamma, stodo alla verldsliga och kyrkliga myndigheter på tå för dem. Furstar och biskopar läto dem icke blott obehindradt passera: de räckte dem också hjelpsam hand till understöd och vidare fortkomst. Det råa hedniska följet kunde nu trygt vända sig till både kejsare och påfve. Redan 1417 hade det audiens hos det heliga romerska rikets öfverhufvud, Sigismund, som för tillfället vistades i den dåvarande riksstaden Lindau, belägen på en ö i Bodensjön, snedt emot Konstanz, der då för tiden det stora kyrkomötet hölls som bäst, under kejsarens skydd. Ar 1422 finna vi zigenarne på väg till Rom. Det kan nu visserligen icke historiskt bevisas att de hållit intåg i sjelfva den heliga staden, men säkert är åtminstone att de icke voro långt derifrån, i Forli, och att de förstått sätta sig i förbindelse med Martin V. Påfven var lika lätt att narra som kejsaren. Han gaf dem, liksom den sistnämnde, rekommendationsbref åt hela verlden, och på köpet förlåtelse för alla deras synder. Aflaten kunde de verkligen behöfva, ty de hade redan öfverallt — i Tyskland, Schweitz, Frankrike och Italien — gjort sig kände som genomdrifne kanaljer. »Det är,» säger en krönikeskrifvare i Basel under nyssnämnda år, »blott

f vördnad för påfvens och kejsarens bref man låter desse landstrykare gå löse, fastän det sker till allmogens förfång.»

Så mäktigt verkade det egyptiska mörker, hvari zigenarne, ifrån denna tid att räkna, höljde sin rätta härkomst. Legenden, tusen gånger upprepad, antog den fasta formen af en etnologisk trosartikel. Blott i en enda punkt gingo zigenarne försigtigtvis ifrån den lilla bibelkunskap, de inhemtat i den legend, hvars uppspinnande de föranledt. I Hesekiel står, som vi sett, att egyptiernes vandring i främmande land skulle vara »fyratio år.» De förmente egyptierne kände sig dock alltför mycket sjelfve för att icke beräkna att verkliga ändamålet med deras pilgrimsfärd långt förut skulle röjas, samt att en tidrymd af fyrtio år skulle snart nog kännas af europeerne som en odrägligt lång sammanvaro med gäster af deras art. Från början slogo de alltså betydligt af på den profetiska landsflyktsperioden, och läto förstå att deras påhelsning i Europa skulle inskränka sig till sju år. Nu hafva mer än tio gånger fyrtio år förflutit: legenden om desse pilgrimers långvariga gästning hos oss har fått en mer än profetisk fullbordan.

Utan något historiskt stöd ha vi sökt skildra upphofvet till den egyptiska humbugen på det enda sätt som synts oss lemna nöjaktig psykologisk förklaring af förloppet. Zigenarne voro då för tiden så utan all bibelkännedom och ha fortfarande visat så ringa anlag för diktning i kristlig anda, att man kan våga hvad som helst derpå att legenden icke fostrats i någon zigenares hjerna. Den är tvifvelsutan på ett eller annat sätt spelad dem i händerna en gång, då å ena sidan exegetiskt sjelfbedrägeri och kristlig välmening, å den andra zigenarartens instinkt att vända allt till egen fördel, bildade en konjunktion af tillfälligheter, hvilken till det lyckosammaste stälde zigenarlifvets nativitet i verldens kulturländer.

Nu ha emellertid zigenarne redan så länge och så ofta ljugit för andra om sin egyptiska härkomst och, slägte efter slägte, hos sig inpreglat denna saga som det dyrbaraste arf, de haft att lemna, att de sjelfve sätta tro dertill på fullt allvar. Liksom för den enskilda menniskan ett poetiskt skimmer ovilkorligt utbreder sig öfver hennes barndom, så hägrar alltid för ett folks fantasi den trakt af jorden der, enligt sägnerna bland detsamma, nationens vagga stod och dess första lyckliga dagar förrunno. Intet menskligt minne, ingen lärd forskning är under folkets historiska utvecklingsperiod någonsin i stånd att upptäcka hvar på jorden det varit beläget, detta barndomens paradis, den gyllene ålderns land, der dagar af oblandad glädje njötos. Det är och förblir alltid ett fabelland, i hvilket historiens sol gått ned, för att sagans magiska belysning må kunna synas. Men med icke mindre trohet än mot sina historiska minnen äro folkets blickar riktade dit. Iranerne drömde om det forna arierlandet (Airjana vaêscho), »en ljuflighetens skapelse, den första och bästa af orter och platser,» såsom det heter i Vendidad. Våra förfäders fantasi lekte på Åsgård och »det stora Svithiod» (Svíþjóð hin mikla). Zigenarne egde inga historiska minnen, som i deras själ gjorde drömmen om ett lyckligt ursprungshem platsen stridig. Man kan ingalunda förundra sig öfver att de tillegnat sig det namn på ett hemland, man skänkte dem, som stämgaffel för ett nationelt svärmeri, hvilket den allmänna menniskonaturen bjuder att omhulda. Redan i sekler ha zigenarne i Europa på allvar erkänt Egypten som sitt stamland. Med dess namn (*Tschar*) förbinda de föreställningarna om stjernhimlen och om himmelsk lycksalighet. Om Egypten veta emellertid zigenarne intet annat än att konungen der kallades Farao, och att det genomskäres af en stor flod, som heter Nilen. När jemte detta klena historiska underlag tages i betraktande att folket icke är synnerligt begåfvadt med poetisk fantasi, kan man lätt föreställa sig att dess diktning om Egypten i det hela må vara tarflig. Så är ock förhållandet. En af deras sagor låter Farao i vansinnigt högmod öfver Egyptens stora makt, förklara *Undevel* (den ende guden) krig. Utmaningen antogs, och kampen utföll så att Farao inneslöts med hela sin krigshär i ett berg, men hans folk spriddes öfver jorden i landsflykt. I en af de spanske zigenarnes sånger beskrifves Egyptens forna härlighet. Der var allt lust och njutning och öfverflöd: främmande kungar knäböjde utanför porten till Faraos palats, zigenarnes hästar smakade intet annat vatten än den heliga Nilens; — »men nu dricka

de ur Guadiana!» lyder omqvädet till hvarje vers. I hvardagstal och under de samspråk, de föra sinsemellan, förstå zigenarne med »Egypten» vanligtvis sin folkstam, betraktad som ett helt, eller sin nationalitet: när de sätta sig att samtala om »Egyptens angelägenheter», taga de i skärskådande de ljusare eller mörkare utsigter, zigenarlifvet under närvarande omständigheter har för sig. Ibland åter mena de intet annat än det eller det landet, der andra skaror af deras slägte stryka kring, eller en annan nejd i samma land, hvilken för tillfället hemsökes af flera eller färre zigenarfamiljer: så, när de till hvarandra hviska att de ha »nyheter från Egypten.»

Märkligt är att man i Grekland — ett land, der zigenarne funnits i massa redan i fjortonde seklet — också antagit benämningen »egyptier» (gyftoi) jemte »tzyganer.» Det är outredt om detta egyptiska namn dit införts från norden eller vestern, eller om möjligtvis det just från Gype i Grekland leder sitt ursprung. Kanske en af grekiska kyrkans män först kom på den tanken att främlingarne måste vara egyptier: huru derefter namnet sannolikast fått sin legendariska kostym har i det föregående antydts. Kanske — ty i fråga om Zigenarne måste man alltför mycket röra sig på gissningarnas fält — kanske gafs anledningen till namnet deraf att zigenarne verkligen anlände till Grekland östanifrån på egyptiska fartyg: äfven till Danmark kommo de i sinom tid sjöledes och från hamnar, hvarifrån man minst skulle kunnat vänta dem, nämligen från Skottlands.

Namnet »egyptier,» såsom betecknande zigenarne, har företrädesvis slagit rot i Spanien (»gitanos») och England (»gypsies»). Äfven i Ungern känner man dem under bibenämningen »faraos folk» (pharao népek). Medelst dessa namn har sagan om egyptisk härkomst tryckt sig ett spår i sjelfva historien.

I Frankrike åter är det mest gängse namnet på zigenarne ännu i dag »bömare». De förste af stammen, som satte sin fot på fransk jord och tillspordes, hvarifrån de kommo, hade nemligen sanningsenligt uppgifvit det land, der de sist något längre uppehållit sig, och detta land var Bömen. De kallades derför af fransmännen *bohémiens,* en benämning som tycktes vara särdeles passande för detta vilda följe, enär då för tiden hussiternes gräsliga framfart var i allas mun. Till och med historieskrifvare in på vår egen tid — Johannes von Müller († 1809) och Carl von Rotteck († 1840) — hafva varit benägne att förklara zigenarne för upplöste bömiske ströfkårer, hvilkas språk ljöd lika obegripligt i de bildade vesterländingarnes öron, som hade det varit en hinduisk munart. Samma lättvindiga förklaringssätt — resande antagas härstamma från det land, de sist talat om — ha spaniorerne tillgripit, då de någon gång kallat zigenarne *germanes* och *flemingos.* På lika sätt ha perserne förfarit, då de benämnt dem *kauli* eller *kouli* (d. ä. män från Kabul); änskönt detta namn förer oss närmare zigenarnes verkliga stamland, ha perserne ingen förtjenst af denna hänvisning. Riktigare synes det då nästan att, efter deras lefnadssätt, kalla dem rätt och slätt vagabonder, hvilket i så många länder skett. När zigenaren i Norge kallas *fant* eller skånska allmogen betecknar en zigenerska som »vandrings-kvenga» (vandrande qvinna), begås åtminstone intet etnologiskt misstag.

Till ett sådant af svår beskaffenhet ha europeerne gjort sig skyldige, när de, på grund af mongolernes härjningståg mot vår verldsdel, trott zigenarne, desses själsfränder i roflystnad, vara af samma stam och benämnt dem *tatarer* hos oss *tattare.*

Vi ha förut omtalat ett par af de benämningar (*sinte* och *tsinkâlo*), zigenarne tillägga sig sjelfve. Öfriga folknamn, som zigenarne tagit sig, låta med lätthet härleda sig ur sjelfva sanskrit. *Kâlo* betyder den svartbrune: i motsats till denna hy, som zigenaren anser utmärkande för sin stam, kallas icke-zigenarne *pani* (vattenlagde eller hvite). Alla öfriga sjelfnamn, som man påträffar hos dem, säga ingenting annat än att de beteckna sig som menniskor. De äro således mycket primitiva folknamn. Medvetandet att vara menniska måste alltid gå före det att vara ett särskildt folk: det senare uppstår först vid beröringen med likar af främmande härkomst; och mer än en folkstam har härvid lagt beslag för egen räkning på det allmänna menniskonamnet såsom sitt särskilda folknamn. Sålunda kalla sig tschuktscherne (tschetko), samojederne (nenetsch) och grönländarne (innuk) utan vidare: menniskor.

Äfven slavernes och tyskarnes folknamn synas ursprungligen betydt detsamma. När zigenaren kallar sig *manusch* (menniska) *rom* (man), *dâdeskero tschâwo* (faders son), när han förstärker känslan af sitt menniskovärde genom att fördubbla sin nationalbenämning till »mensko-menniska» eller »mennisko-barn» (*romnimânisch, romnitschehl*) — när han under *roma* (män), *rommani* (makar) och *tschai* (äkta *barn*) sammanfattar alla de sina — och då samtliga dessa nationala benämningar dock derjemte alltid till fullo bibehålla sina ursprungliga betydelser och oupphörligt leda hans tankar på lifvets första förhållanden — är en dylik språklig sammangjutning af folkande och husfaderlighet särdeles egnad att bestyrka allt hvad vi lärt känna om zigenarne, nemligen att deras nationala medvetande, himmelsvidt långt ifrån att besitta någon statsbildande kraft, icke ens förmått höja sig till samhällsordnande verksamhet, utan stannat på familjföreningens ståndpunkt.

III.

Alldeles ovilkorliga rörelser, som icke förestafvas af något tänkande, men säkrare än den klokaste beräkning leda till målet, har man länge ansett trotsa all vetenskaplig redogörelse och vara liksom oregelbundenheten sjelf. Men ett länge fortsatt, stadigt iakttagande har ådagalagt att också dylika företeelser följa inre, allmänna och orubbliga lagar, ehuru dessa äro omedvetna för de handlande sjelfve, hvilka instinktivt framdrifvas af det allvetande, det minsta som det största beherskande förnuft, som pulserar i alla skapelsens ådror. Som exempel på dylika obestämbara yttringar af omedvetet naturlif har man, ända ifrån den vise Salomos dagar, plägat anföra »fogelns flygt i luften». Men äfven för detta gåtlika förlopp har vetenskapen börjat redogöra, och vi ha fått kartor öfver foglarnes flyttningsvägar. Vida mindre bekanta för oss äro de vägar, på hvilka zigenarne flytta från land till land, hvilken omsättning af denna vandrande befolkning periodvis egt rum mellan de särskilda rikena, huru ofta efter regeln samma land plägar besökas, huru stor i allmänhet den krets är hvari en zigenartrupp rör sig samt i hvad mån förbindelserna horderne emellan äro ordnade eller tillfälliga. Om allt dylikt veta vi så godt som intet, emedan hvarken historia eller statistik åtföljt zigenarne på deras tåg samt inregistrerat fakta och data.

Vi känna till och med icke tidpunkten, när zigenarne utsträckte sina vandringar öfver den vestra indiska halföns gränser, hvilket dock synes ha inträffat för många sekler tillbaka. Ingen är i stånd att uppgöra någon tillförlitlig karta öfver deras fortgående utbredning i Asien, der de framträngt ända till China och Sibirien, samt från denna verldsdel spåra deras tåg till Afrika, Europa och Amerika, der man skall hafva funnit dem i Mexico och Brasilien. De ha flerstädes uppenbarat sig så plötsligt och utan sammanhang med deras förut kända vistelseorter, att det förefallit som om de stått upp ur jorden. År 1417, då de först innästlade sig i Tyskland och uppvaktade kejsar Sigismund vid Bodensjöns strand, döko de upp framför Hamburgs portar, utan att någon sett dem på vägen dit: så obemärkt lista de sig öfver stora landsträckor till den ort, der de vilja förvåna med sitt uppträdande. Hvad är nu närmare till hands än antagandet att zigenarne, så hardt nära Danmarks gräns, från Tyskland beträdt Skandinaviens jord? Man har också intill senaste tider tagit för gifvet att så skett; och man ser också stundom uppgiften att de i den tiden kommit öfver Danmark till Sverige. Men i allt detta har man storligen missräknat sig på zigenarne: det faller dem sällan in att gå så ordentligt till väga. Till Danmark kommo de icke sunnan efter utan vestan ifrån, icke till lands utan sjöledes, icke från tyska riket utan från Skottland, icke med det femtonde seklets början utan i det sextondes. Från Ryssland begåfvo de sig icke öfver Finland in i Sverige, som man har varit böjd att antaga; ty att ifrån halfbarbariska land söka inträde i Svea Rike, och det på genaste väg, hade varit simpelt och föga värdigt en stam, som i bildade länder lät sina höfdingar antaga titlar af konungar, hertigar och grefvar. De höllo ganska riktigt sitt intåg från danska sidan, och voro åtminstone i början angelägne att ha skenet för sig. Icke heller besöktes Sverige af zigenare innan Sten Sture den yngre blef riksföreståndare. Man

eger väl, såsom ofvan är nämdt, redan från den 13 mars 1303, ett konung Birgers påbud om tjenstlöse, till största delen utländske löpares och löse svenners fördrifvande, de der kallades »sculuara», och hvilka man lade till last åtskilliga stölder, rån och mord. Så framt de icke inom en månad kunde styrka sig vara af någon tagne i tjenst, skulle desse landstrykare mista allt hvad de egde, slita spö och få sina öron afskurna; hvarefter dem i nåder tilläts att ännu en månad qvarstanna i riket — dock icke längre, så kärt dem vore att undvika än hårdare bestraffning. De sålunda vitsordade och näpste »garciones» har man velat göra till zigenare; hvilket af flera skäl är alldeles otroligt. Hvad för ena desse »garçoner» voro, är visserligen svårt att afgöra, men hela sammanhanget i det kungliga statutet ger dem utseende att vara förlupna eller afskedade tjenstehjon. I så fall voro de väl mestadels i riket indragne danskar eller tyskar: zigenare ha en medfödd afsky att träda i tjenst. Birgers påbud omtalar också uteslutande manfolk: deri läses icke ett ord om någon qvinna. Men zigenarband utan hustrur och barn äro otänkbara. »Gift folk» (rommani) är icke för intet ett af zigenarnes nationalnamn: från urminnes tid hafva de strukit omkring *en famille*.

Hvad vi med visshet kunna meddela om zigenarnes utbredning är, i största korthet, följande.

I Persien, såsom på grund af landets läge var att vänta, finna vi dem tidigt hemmastadde. De omtalas redan af landets verldsberömde skald Abul-Kasîm-Manssûr, vanligen benämnd med sin hederstitel Firdûsî (den paradisiske) i hans nationalepos »Konungaboken» (Schâhnâmeh), hvilket, som bekant, fullbordades år 1011. Och redan då hade zigenarne gjort sig så kände för oefterrättlighet, att skalden framställer dem som exempel på ingrodd vanart, och menar att intet vatten kan två dem rena. Redan i 9 seklet förde man ett utrotningskrig mot dem i Mindre Asien.

Den store mongoliske eröfraren Timur, i slutet af fjortonde seklet, lät, på grund af den oreda, zigenarne gång på gång anstiftade i Samarkand, utrota de talrika zigenarfamiljer, som då befunno sig der i staden. Detta omtalas i Timurs biografi af den arabiske historikern Ibn-Arabschah.

I Ryssland och Grekland måste de äfven hafva varit ganska tidigt: det visar deras språk, hvilket också intygar att de i sistnämnda land vistats en längre tid. Då grekiskan eger icke ringa syskontycke med sanskrit, behöfva väl icke alla zigenarmålets likheter med det klassiska språket skrifvas på räkningen af grekiskt inflytande; men några af öfverensstämmelserna (t. ex. räkneorden från 7 till 9) bära en så egendomligt grekisk pregel att inflytandet, naturligtvis genom vistelse i landet, får anses konstateradt.

År 1417 började de sitt stora tåg mot vestern, sedan stammens styrka i Ungern och Moldau svält upp till många tusenden. Redan derpå följande år äro 14,000 af dem uti Italien. Andra stora massor vända sig 1501 mot Polen och aftroppa genom Ryssland till Asien igen. Andra hade, såsom vi sett, ställt färden mot Tyskland och Schweiz hvarom Hamburgs, Lybecks och Basels krönikor bära vittnesbörd. I Provence redan 1419, visar sig den 17 augusti 1427 en afdelning af dem — en s. k. grefve, ett tiotal väl beridna män samt omkring hundra qvinnor och barn — för parisarne, hvilka voro ofantligt pickhågade att låta sig framtiden förutsägas af personer, som i rätt nedstigande linea härstammade från Faraos spåmän. 1447 voro ett par hundrade af dem i Spanien: ett sekel derefter hade de i det landet växt till 40,000.

I samma århundrade måste de ha gått öfver till Stora Brittanien, enär de i början af det följande finnas der i stor mängd. Till den skandinaviske unionskungen Hans skrifver James IV af Skottland, under den 3 juli 1505, ett rekommendationsbref för »grefve Antonius Gagino från Mindre-Egypten». Grefven och »hans stackars kringirrande folk» önskade nu begifva sig till Danmark. På grund af deras goda uppförande i Skottland och det tunga öde som tryckte dem hoppades Skottlands monark, som nog gerna såg dem på ryggen, att den danske konungen skulle vara dem nådig. År 1511 se vi en zigenarhöfding »junker Göran från Egypten», försedd med hertig Frederiks pass, hvilket dock endast lydde på genomtåg, passera den danska staden Slesvig. Om junkern tillhörde nyssnämnda gaginska följe eller något annat, känna vi icke. Nog af: i början af sex-

tonde århundradet ryckte zigenarne in i Danmark och funno derifrån vägen icke lång till Sverige och Norge. 1512 är året för deras första påhelsning i vårt fäderneslånd. Härom läsa vi uti Olai Petri Svenska Krönika: »Samma år herr Sten var höfvitsman vorden kom en part af det folket som far omkring ifrån det ena landet till det andra, hvilket man kallar *tatare,* hit i landet och till Stockholm: *förr hade de aldrig här varit*». Denna notis har öfvergått till det i första tredjedelen af sjuttonde seklet utarbetade stora verket *Scondia illustrata;* men dess författare Johannes Messenius, visar sig äfven känna zigenarnamnet i det han i första rummet kallar de främmande gästerne *zigani.*

Med instinktiv säkerhet ha zigenarne passat på de tider, som för dem voro de lägligaste att vinna inträde så väl i allmänhet uti Europa som i dess särskilda länder; alldeles som foglarne känna på sig, när de böra flytta från ett land till ett annat, När en organisk kropp råkat i upplösning, vimlar det i honom af maskar; zigenarne ha alltid infunnit sig i tider af söndring, oreda, upplösning. En stor andlig jäsningsprocess försiggick i Europa under femtonde och sextonde seklen: under krisen till en ny tidsålder voro allas sinnen i ett febertillstånd, hvari man drömde, trodde, hoppades och fruktade allt. En stor del af befolkningen, drifven af obestämd längtan och underliga aningar, var i lika stark yttre rörelse. Den vandringslust, som under den tilländalupna korstågsperioden egde allenast ett enda mål, hade nu fått många, skiljaktiga, till och med obestämbara, men gaf sig luft med oförminskad styrka. Vandrande riddare, munkar, handtverkare, studenter, trubadurer och minnesinger såg man öfver allt. Vägarne fyldes stundom af sjungande processioner, af botgörare som gisslade sig, af vallfärdande pilgrimer, af i vild veitsdans yrande skaror. Det äfventyrligaste upplefdes och väntades hvarje ögonblick. I detsamma kom den stora stimmen af vandrande »egyptier».

Man var äfven alltför mycket sysselsatt med inhemskt trassel för att med ens besinna sig på främlingarnes rätta väsende. England höll på att alldeles eröfra Frankrike, och en svärmisk bondflicka måste, med hjelp af folkets tro på underverk, rädda den franske konungens vapenära. Italien genljöd ännu af partistridernas dån och stegen af sina småtyranners legotrupper. Det dåvarande spanska väldet underhöll en strid på lif och död med morerriket Granada. Det lilla Portugal var fördjupadt i utrustningarna af sina stora sjötåg. Grekiska kejsardömet låg i dödsryckningar. Kyrkan var sysselsatt att sluta sina första konkordat, att hålla stora kyrkomöten, att ordna sig under en enda påfve i stället för att söndras genom trenne påfvars anspråk på makten samt att med eld och svärd utrota kättare. Kejsardömet gick en stor inre söndringstid till mötes. Turkarne klappade hårdt på Europas portar. De maktegande öfverallt betraktade magi och astrologi som tronens bästa stöd och lifvets säkraste ledstjernor. Ovilkorligt drogos zigenare in i slika tidsförhållanden. Först ett sekel derefter sökte de den skandinaviska norden, i unionsregeringens upplösningstid.

I början gästfritt mottagne, drogo inom kort deras stölder och rån grymma förföljelser öfver dem. I stället för trosförvandter började man anse dem för kristenhetens fiender, qvarlefvor af härjande tartarhorder eller af de tio affällige israelitiske stammarne, Kains afkomlingar, förklädde judar, turkiske spioner o. s. v. De undergingo alla grader af tidsenlig behandling: landsförvistes, förklarades fogelfrie och jagades som vilda djur, hudflängdes, marterades, upphängdes eller brändes i massa o. s. v. Hvars mans hand var emot zigenaren. Hvem kan då undra att också zigenarens hand lyftes mot »plågarne» *(busne),* under hvilket namn han än i dag sammanfattar alla, som ej höra till stammen? Man eger många trovärdiga berättelser om ohyggligheter och blodsdåd, som zigenare begått mot icke-zigenare; de ha varit röfvare, mördare — kortligen genomlupit brottets hela skala; framför allt ha de oftast legat i uppenbar blodig fejd med polismakten. Inqvisitionen fann i dem de beredvilligaste och uppfinningsrikaste bödlar, när kätterske kristne skulle undergå tortyr eller aflifvas med särskild grymhet. Hvad kunde zigenaren bättre önska än att i sin ordning få plåga sitt folks »plågare»? — Sederne ha i tidernas lopp mildrats. — Zigenaren förföljes ej mer: och i sin ordning åtnöjer han sig med att lura sina »plågare» på pengar.

Omkring en half million zigenare äro väl ännu i dag till finnandes i vår verldsdel. Geografiska och statistiska böcker redogöra för denna summas fördelning på de särskilda länderna. Afrika har icke många att uppvisa af dem: till Egypten ha de invandrat från Berberiet, kalla sig *ghagar,* ha helt och hållet antagit ett semitiskt språk och åtskilliga seder, som svärja mot deras nationalkarakter. I Syrien, så vida de uppträda under det arabiska namnet *beni-nuwâr,* äro de ock fullkomligt denationaliserade. Det öfriga Asien torde ega dem i större både renhet och myckenhet.

För att zigenarne nu för tiden skola rätt trifvas i ett land fordras två ting. De skola icke hållas i slafveri, såsom i Turkiet, der de väl finnas i betydligt antal, men i brist på fri rörelse alldeles förtvinat och nedsjunkit till den lägsta menskliga ståndpunkt. Å andra sidan får deras för tillfället adopterade fäderneslänad icke stå alltför högt i kultur, så att deras ohyfsade väsende stöter emot på alla håll och kanter. Der dessa vilkor uppfyllas frodas zigenarne så väl till mängd som till äkta national utveckling. Sådana länder äro Ryssland, der man icke finner det underligt att de ströfva omkring och icke missunnar dem foder åt deras hästar; de turkiska lydländerna Servien och Rumänien, i hvilket zigenarne genom sin konstfärdighet ersätta ett bristande kulturelement; Ungern med sin rikdom på hästar och sina vidsträckta »pusstas» (grässlätter), samt Spanien som i sina »sierras» (bergsträckor) erbjuder dem så otaliga kryphål, och hvarest stadslifvet har för dem så mycket tilldragande. Bland Spaniens städer ha de företrädesvis till vistelseorter utkorat de andalusiska: Cordova, Granada och Sevilla, den sistnämnda i all synnerhet. Sevillas förstad Triana, i allmänhet bebodd af demoraliserade menniskor, är nästan helt och hållet ett zigenarqvarter, och har så varit från urminnes tid. Redan Cervantes har gifvit en skildring af Trianas sedeförfall, i den roliga novellen eller kanske rättare humoristiska skissen »Rinconete y Cortadillo» (schåare och ficktjuf), hvari bland annat en spetsbof förklarar att han är hvad han är »till Guds och goda menniskors tjenst.» Spaniens zigenare *(gitános)* äro i alla sina egendomligheter förträffligt skildrade i George Borrows skrifter: the Zincali or Gypsies of Spain — the Bible in Spain — Lavengro och Rommany Rye. Han hade af ädel menniskokärlek åtagit sig det svåra kallet att verka till denna olyckliga menniskostams förbättring. I samma riktning har efter honom norrmannen Eilert Sundt arbetat, hvars »Beretning om Fantefolket i Norge» lemnar värdefulla bidrag till kännedomen om zigenarne. Borrow har tvifvelsutan uträttat mer ; ty han har icke blott mer än någon annan i vårt sekel, utan alldeles afgjordt mest af alla gjort oss förtrogne med zigenarlifvet i alla verldens väderstreck. Men man har skäl att betvifla att han varit dem till den verkliga nytta, som en stillare och mera ordnad verksamhet kunnat åstadkomma. Som agent för det brittiska bibelsällskapet synes det hafva varit honom nog att han räckte menniskorna eller insmugglade i deras gömmor bibeln, eller delar deraf, på deras modersmål: han synes antagit att bibelordet i dess rent yttre företeelse egde en ofelbar magisk dragningskraft. Dessutom var hans religiositet alldeles inbyrd och sammanblandad med rese- och äfventyrslust: dessa hans själs båda hufvudriktningar kunna aldrig så skiljas från hvarandra, att man är i stånd att gifva hvardera sitt. Men ingen har känt zigenarne personligen så, som han. Han tillhörde formligen en af de brittiska stora zigenarfamiljerna, *Petul-ingres* (hästsko-bröderne) d. v. s. smederne (the Smiths), om genom adoption eller börd är oss ej bekant: född i Norwich 1803, var han af naturen hänvisad till denna klans område, Ostangeln. Tidigt bekant med det engelska zigenarspråket, brann han från ungdomen af begär att bli en fullärd zigenare d. v. s. att lära känna alla stammens dialekter, hvilka af zigenarne, mera mystiskt än filologiskt, sanmanfattas i uttrycket »de sju jargonerna». Det lyckades honom ock, så mycket det kunde lyckas för den som icke är språkforskare af yrke, under hans vidsträckta missionsresor till zigenarne från Skottland till Berberiet, från Lisboa till Moskwâ. Hvart han kom, erkände honom desse för en af de sina, och som Borrow hade godt om pengar, var en gentleman och städse bevisade dem välgerningar, togo de honom för en mäktig *kralis,* ja till och med för sin stams Messias, hvilken ånyo skulle föra folket till heder och makt. Det fattades icke ens försök att få honom gift

med en vacker zigenarflicka, som bland andra goda egenskaper hade den att kunna försörja sig sjelf, blott hon finge vistas i en större stad: så snäll var hon att stjäla. Men Borrow hade annat att tänka på: hans lifsuppgift var gitanos' andliga uppbyggelse. I Spanien tillbragte han nära fem år, öfversatte på landets *rommani* Luce evangelium, och kan i många afseenden betraktas som de spanske zigenarnes apostel. Efterverlden är honom stor tack skyldig för de många och upplysande underrättelser om zigenarne, han samlat från åtskilliga land, dock i all synnerhet från Spanien.

Vår nord besökes väl ännu i dag esomoftast af långväga zigenartrupper, men inhemska vandrande zigenarfamiljer, sådana som t. ex. »Lille-Peters följe» — hvilket ännu på 1830-talet lefde i minnet hos allmogen på svenska vestkusten — hör man numera icke omtalas. Och i samma mån som zigenarne verkligen bosätta sig blifva de mottaglige för landets bildning och uppgå efterhand i massan af dess inbyggare. Blott så mycket af fädernegryet ligger ännu uti främlingen att han icke kan låta bli att prångla med hästar och att marknadresor äro hans käraste nöjen. I några byar här och hvar i Sverige (namn skulle kanske misstyckas) bilda, under slika förhållanden, zigenare af oförfalskadt eller utspädt blod stammen af befolkningen. Så ock i Danmark, der i synnerhet det lilla Nibe, ett par mil från Aalborg längre inåt fjärden, är stamhåll för zigenarättlingar, hvilka ännu, såsom skärslipare, lefva på temligen rörlig fot. Något bättre ha zigenarne hållit sig i Norge, der landets natur ger dem större spelrum.

Med zigenarne, har man iakttagit, utbreder sig ständigt en särskild ört, den giftiga spikklubban (Datura Stramonium). Hon beledsagar dem lika troget som grobladet (Plantago Major) följer europeerne till andra verldsdelar och för den skull af Amerikas rödskinn erhållit benämningen »de hvites fotspår». (Forts. i nästa häfte.)

A. TH. LYSANDER.

"Magister Sammel."

Originalporträtt.

»Mjuka tjenare, magister Sammel; det var bra länge sedan vi träffades; nu får ni lof att stanna qvar hela qvällen», sådan var min tanke, hvilken jag nästan tror att jag under min glada öfverraskning halfhögt uttalade. Ty det var nära ett tredjedels sekel sedan jag sist råkade honom, och han hade i godt ett tjog år legat nedmyllad i den vigda jorden på H. kyrkogård, och det var knapt mindre tid sedan jag hört honom omtalas eller egnat honom en tanke.

När jag så här i skymningsstunden sitter tillbakalutad i min gungstol, med ögonen stirrande på de förkolnande glöden i kakelugnen, då och då dragande ett bloss ur cigarren, framträda nämligen för själens blickar bilder ur mitt närvarande och förflutna lif — bilder, som i början tyckas dunkla och obestämda, men så småningom klarna och antaga en fastare gestalt och nu stå midtemot mig med blickar så allvarliga och genomträngande, att jag omöjligt kan undgå dem. Dessa bilder jaga vanligen hvarandra med en rastlös fart och komma och gå oftast i en ordning alldeles motsatt den kronologiska. Först komma de, som tillhöra mitt nuvarande lif och kretsen af mina dagliga föreställningar, men aflösas snart af andra af personer och tilldragelser för några veckor, månader eller år sedan. Så framställa sig för mig min tidiga, kraftfulla mannaålders sträfvanden, förhoppningar och farhågor, och händelser och menniskor, hvilka med dem stått i beröring. Derpå inställa sig de kära, skiftande bilderna från min fräsande ungdoms dagar. Och sitter jag der rätt länge, händer det att jag slutligen ser mig sjelf såsom en sömnig pilt vid ett sömnigt talgljus hänga hufvudet öfver *grammatica latina*, hvars inflytande på halfvuxna pojkar är kändt, eller finner mig såsom ett helt litet barn uppkrupet i soffhörnet bakom min mor, under det alla tro mig hafva somnat, i tysthet fällande tårar vid någon rörande bok, som läses högt i familjkretsen. Dessa lätta bilders skara sväfvar så hastigt förbi

mitt inre öga, att en enskild bland dem blott med svårighet låter qvarhålla sig för en längre stund. Märkvärdigt är ock att de flesta af dem hafva ett vemodigt tycke, och, då mitt lynne just icke kan räknas till de melankoliska, förmodar jag att denna min erfarenhet är den allmänna. Orsaken dertill kan jag likväl icke inse: om hon ligger i qvällens tysta timme, som gör känslan böjd för det hemlighetsfulla och dystra, eller om i allmänhet själens vekare stämningar, till hvilka onekligen höra de af minnet väckta, hafva en närmare frändskap med smärtan än med glädjen; eller om minnet, som mildrar genomgångna sorger, så att de på visst sätt kännas oss ljufva, äfven kastar ett slags vemodsskimmer öfver förgångna stunders berusande fröjder. Kanske ock att alla tre orsakerna samverka.

I afton kommer på detta sätt plötsligt och utan någon yttre anledning en bild uppdykande ur minnets djup, hvilken, såsom sagdt, länge legat der väl förvarad. Han framträder med en synnerlig klarhet och låter, sällsynt nog, fasthålla sig, så att jag kan försöka fästa hans drag på papperet. Den bilden kan väl icke kallas dyster, ja, ej ens sorglig, ehuru visserligen ej häller hos honom saknas det der antydda vemodsdraget. Det är »magister Sammel».

Det var i min gröna ungdoms dagar. »Jag var student på kondition och kallades magister» — en titel, hvilken jag så mycket hällre ansåg mig kunna mottaga, som den utgjorde målet för mina närmaste sträfvanden och jag dessutom ett par gånger låtit höra mig i sockenkyrkan.

Mitt dåvarande hem utgjordes af en hygglig landtgård i den härliga skog- och sjörika gränstrakten mellan Östergötland och Småland, tillhörande min patron, som titulerades jägmästare. Troligen hade han väl också i sina yngre dagar haft någon befattning vid jägeristaten, men nu, vid några och femtio års ålder, hade han uteslutande egnat sig åt jordbruket, hvari han på hela orten gick och gälde för en riktig huggare. Detta anseende hade han troligen fått derför, att han hatade alla nyheter och skötte jorden på ett sätt, som vållade honom de minsta kontanta utgifterna. För skogen hyste han ett suveränt förakt och hade derför svedjat och upprödt hvarenda odlingsbar fläck, och nu stodo der några glesa rågstrån i stället för de forna präktiga furorna. Ungefär en fjerdedel af egendomens areal utgjordes af kärr och mossar, men att tappa ut och odla dem ansåg han både för dyrt och onödigt, och de erbjödo väl derför under en torr sommar för en botanist en ganska intressant växtlighet, särdeles hvad kryptogamer beträffar, men voro deremot under höst och vår lika otillgängliga, som ohälsosamma för de stackars utmagrade torpare, som hade sina hem i deras närhet. En stor ladugård höll min jägmästare, men kreaturen voro små och att de i alla fall lemnade en mjölk, som förvandlades i det yppersta smör och de präktigaste smålandsostar, derför hade han mer att tacka betets än racens förträfflighet. För öfrigt var han visst ingen knusslare, utan höll ett ganska gästfritt hus för traktens herrskap, och ingen tiggare eller vandrande gesäll gick hungrig derifrån. Mot sitt eget folk var han dock tämligen karg och fordrande, utom i en enda punkt, ty, så jägmästare han var, såg han genom fingrarne både med skogshygge och tjufskytte, liksom äfven med fiske, i det han ansåg dessa naturens skatter tillhöra hvem som ville taga vara på dem. Af läsning var han ingen synnerlig vän, men höll dock Dagligt Allehanda och Östgöta Korrespondenten tillsammans med prosten och länsmannen. Icke voro tidningarna så synnerligen färska, ty de hade förut hvilat omkring en vecka hos hvardera af de andre bolagsmännen, men att få dem sist hade den fördelen, att de fingo stanna i huset, då frun sedan kunde använda dem till omslagspapper och flickorna till papiljotter. De långa vinterqvällerna använde patronen till att spela vira eller bräde, om han hade någon att spela med; eljes låg han utsträckt i sängkammarsoffan bakom sin fru och sträckte fram sina fähusdoftande stöflar under älsta dotterns näsa, der hon satt och sydde vid bordet, samt snarkade väldeligen.

Jägmästare Ljungmarks fru var ett ganska ståtligt fruntimmer om fyrtiofem års ålder, af mycken rörlighet, ej minst i tungan, och något fetare, än det egentligen klädde henne att vara. Som prestdotter hade hon stor aktning för det andliga ståndet och åkte eller i synnerligt vackert väder gick med hela sin familj hvarje söndag till den en fjerdingsväg aflägsna kyrkan samt fattade genast från början ett visst tycke för mig, i hvilken hon såg en tilltänkt

ordets tjenare. I sin ungdom påstod hon sig hafva egt åtskilliga rätt artiga talanger, såsom att spela klavér, sy chattérsöm och rita i svartkrita — på hvilken senare konst några fasaväckande prof i ovala ramar hängde på hvar sin sida om hennes fars porträtt i förmaket, — men dessa hade hon efter sitt giftermål ej haft tid att odla, så att man måste taga helt och hållet på god tro uppgiften att de någonsin funnits till. Hvad man deremot dagligen och stundligen varseblef, det var att hon var en rask, duglig och förståndig husmor, som förstod att hålla både döttrar och tjenarinnor till strängt arbete. Från klockan sex om morgnarne dunkade två väfstolar och surrade om vintern fem till sex spinnrockshjul i en stor sal utanför mitt rum i flygeln, och när hon berättade att hon under de första åren af sitt äktenskap hvarje morgon året om steg upp klockan fyra, beklagande att hon nu mera blifvit mer lat och beqväm af sig, så drog jag det icke i ringaste tvifvelsmål. Om vinteraftnarne primade hon, såsom förut är antydt, med sin stickstrumpa i soffan uti sängkammaren, hvilken nyttjades såsom sällskapsrum, omgifven af sina älsta döttrar, och om »magistern» — det vill säga jag — då ville läsa högt en bit poesi eller ett stycke ur de första nyligen utkomna delarne af Fryxells berättelser, så upptogs det med mycket välbehag, ty både frun och flickorna tyckte att det då gick lättare att arbeta.

Detta värdiga par hade sex barn, tre af hvardera könet. De båda älsta döttrarna hade nyss mist sin guvernant och »läst fram sig för presten», då jag tillträdde min kondition vid Hälldala. De voro friska och rödblommiga flickor, om sjutton och ej fylda sexton år, med hvilka det var rätt trefligt att prata och skratta, men som jag snart fann icke vara det ringaste farliga för mitt eljes lätt antända tjugoåriga hjerta. De voro als icke enfaldiga, och jag tviflar icke på att deras forna guvernant meddelat dem all den bildning, hvaraf hon sjelf — stackare — var mäktig, men inför mitt kritiska studentöga höllo de dock icke profvet. Den ena hade en liten nätt röst, och tillsammans spelade de ibland *à quatre mains* på ett gammalt hackbräde till piano, men mödosamt tycktes det vara för dem, och tröttsamt var det att höra på. Litet lefvande språk hade de också läst, men saknade alt begrepp om subjekt och objekt, och som subjektet den tiden var just min starka sida, ansåg jag dem ej utgöra några värdiga objekt för min hyllning. I historia voro de klena, och om geografi och karta hade de ej den aflägsnaste aning, och det var derför ej underligt att jag lyste inför dem som ett lärdomsljus, i jämförelse hvarmed de voro grymt okunniga, såsom jag ock helt oförbehållsamt lät dem veta. I husliga sysslor voro de likväl ganska dugliga, men insågo lika litet som jag att deri låg någon förtjenst, utom att jag passade på att förklara mitt nådiga välbehag för den, som hade hushållsveckan, i fall hon ej spart på äggen i söndagsplättarna och till dem bjöd på finare sylt än lingon kokade med sirap.

Den yngsta tioåriga flickan var tillika med de tre gossarne, om tretton, tolf och sju års ålder mina lärjungar. Om dessa är intet synnerligt att säga, utom att de, efter hvad jag nu förstår, på ett temligen fruktlöst sätt använde sin tid under min ledning. Utom den tror jag att de tillbringade den både onyttigt och nöjsamt med ett friskt lif kring berg och backar, på sjön och i skogen, men, stadsbarn som jag var, var jag för förnäm att då förstå det.

Jag hade icke vistats många dagar på Hälldala, förr än jag fick höra magister Sammel omtalas såsom en allmänt bekant person, till hvilken jag snart fann att både stora och små hyste stort förtroende, och det i de mest skilda saker. Så hörde jag mina båda yngsta lärjungar, sedan de vid de fruktlösa försöken att tälja barkbåtar förstört tjogtals med präktiga barkstycken, skurit sig sjelfva i fingrarne och brutit af ett knifblad, med förloradt tålamod och med tårar i ögonen beklaga att »morbror Sammel» icke synts till på så länge, ty han var den ende, som gaf sig tid med att hjälpa dem, utom det att ingen kunde tälja så präktiga båtar som han och sätta segel på dem, så att de vid minsta vindkåre flögo öfver vattnet, utan att någonsin kantra. En vacker dag hade bina svärmat, och drängen, som hade haft förtroendet att ösa in dem i den nya kupan, hade blifvit stucken både i ansigtet och på händerna, så att han såg fast ynklig ut, der han med svullna läppar stod och svor öfver tocket sattyg och tyckte att det var bra motgjordt

att »magister Sammel» just nu skulle vara sjuk, »för si han hade ett sån't handlag med de här ettriga små maskinerna, att han kan ösa dem med bara händerna, utan att de göra honom det ringaste för när.» En annan gång sutto flickorna och klinkade på pianot, som lät mer än vanligt illa, hvilket jag med den framfusiga uppriktighet, som är utmärkande hos ynglingar, hvilka tänka högt om sig sjelfva, ej kunde underlåta att påpeka, i det jag anmärkte att instrumentet måtte vara mycket ostämdt. »Ja, det är det visst», svarade den älsta, »och det är bra förargligt att morbror Sammel skall vara sjuk, så att vi icke kunna få det stämdt, ty mamma är alldeles för rädd om det att låta den supige klockaren handskas med det».

Men det var ej blott det yngre slägtet, för hvilket denna för mig obekanta storhet syntes vara en hjelpreda. En dag var sjelfve jägmästaren vid särdeles mulet lynne vid middagsbordet och, då frun frågade honom, om han icke mådde väl, svarade han i retad ton: »Ah jo, nog mår jag bra, men det är nästan lika illa, för en af mina bästa oxar har blifvit svårt sjuk just nu under brådaste höanden. Det är Prinsen, om du kommer i håg honom».

»Måtte väl det, vi ha ju sjelfva lagt på honom. Han var kalf efter »Stjerna», som på sin tid var min bästa mjölkko. Kanske du vill att jag skall gå ner i ladugården och se till om jag kan göra något åt honom?» sade frun med ett bekymradt deltagande.

»Nej tack, Kristine lilla! Kuckla du med dina torparekäringar och deras ungar, barnen må du också gerna pyssla med, ty det har du praktik i, och jag har sjelf många gånger vid småkrämpor funnit mig väl af ditt té och dina linement; men kreaturen törs jag icke släppa dig på, det äro de alt för dyrbara till. Om Sammel icke vore så fördömdt ansatt af sin gikt, så skulle jag skicka och hämta honom hit, för det är en karl som förstår sig på djur det, fast jag icke kan begripa hvar den stackarn har fått tag i allt hvad han vet», svarade jägmästaren, mumlande de sista orden mellan tänderna, i tydlig afsigt att hvarken hustru eller barn skulle höra dem.

Slutligen blef min nyfikenhet på den så mycket omtalade mannen än mer retad, då jag fann att han ansågs för ett orakel ej blott i praktiska, utan äfven i moraliska frågor. Min patronessa kom nämligen in till mig en afton, då jag satt ensam och läste, och sade i en nedstämd ton: »Ursäkta att jag besvärar, men jag undrar om magistern, som är ovanligt förståndig för att vara så ung, skulle kunna ge mig ett råd i en sak, som gör mig mycket bekymmer. Saken är den att vår huspiga — Lillstina, som magistern vet — Gud nå's icke är riktigt ärlig. Det är visserligen bara i småsaker, som hennes oart visat sig, men det är flere gånger, och hon vill icke, oaktadt jag försökt både med godo och ondo, låta rätta sig. Det är synd om flickan, som jag håller af både för hennes egen skull — hon har varit hos oss och växt upp med mina flickor alt sedan hon var ett litet barn, och i år har hon läst fram sig tillsammans med dem — och i all synnerhet för hennes präktiga mors skull. Hon hade tjenat i mina föräldrars hus och följde med mig hit, då jag gifte mig, och blef sjelf gift året derpå med en mycket dugtig och ordentlig karl, Lars Olsson, snickaren, som bor nere i Vinhagen, om magistern sett honom?»

Jo, det hade jag gjort, ty han hade snickrat en bokhylla åt mig.

Frun fortfor: »När flickan kom till, bar jag henne till dopet, och hon fick namn efter mig — det brukar jag annars aldrig göra med folkets barn, ty i så fall skulle jag aldrig få ta mig till annat, men nu gjorde jag det för moderns skull, som varit min lekkamrat, liksom Lillstina varit flickornas, och derför att Olssons var ett så bra folk, att jag tänkte att mot deras barn kunde det ej vara någon fara vid att lofva vara i mors ställe, i fall föräldrarne skulle falla ifrån. Nå, så dog Ulla, när flickan var en tio, elfva år, och jag tyckte det var synd om barnet, och flickorna lågo öfver mig med böner att hon skulle få komma till oss, och så blef det, fast Ljungmark just icke var mycket för saken. Det gör också att jag nu ogerna vill tala om för honom huru det är fatt, ty han skulle bli fasligt ond och kanske köra af med henne på ett sådant sätt, att hon blefve utskämd för hela sin tid. Icke häller vill jag säga åt hennes far derom, för att han är sjelf så rättrådig, att han skulle taga det grufligt hårdt, och mycket sträng är han också, så att han kanske skulle behandla henne så omildt,

att hon kunde taga sig något oråd för. Det är derför jag ville fråga om magistern kan ge mig något råd huru man skall bära sig åt».

Fast jag visserligen sjelf icke tänkte lägre om mitt förstånd, än min patronessa gjorde, måste jag dock erkänna att det i sin oerfarenhet stod alldeles handfallet gent emot en praktisk fråga af denna betydelse, och jag var äfven nog uppriktig att göra det, ehuru väl det kostade på. Men jag sade, som jag tänkte, att i denna sak rådde sig hennes hjerta och kännedom om den felandes lynne och öfriga omständigheter mycket bättre, än jag — och jag dristade tillägga det — någon annan torde kunna. Den förträffliga frun såg alldeles okänslig ut för min artighet och sade med en fortfarande bekymrad ton: »Om jag bara hade kusin Sammel här, han skulle kunna råda mig bättre än någon annan». Småningom uppklarnade dock hennes ansigte, och hon fortfor: »Min sann har jag icke lust att fara öfver till Björkelid i morgon eftermiddag. En af gossarne kan få följa med, ty alt folket är upptaget med höet.» Och efter detta förståndiga beslut reste hon sig upp för att lemna mig.

Nu hade emellertid min åtrå att göra den mycket omtalte mannens bekantskap blifvit så liflig, att jag frågade om hon hade något emot att jag följde med i stället för en af gossarne, hvarpå hon svarade: »Nej, för all del, det skall blifva rätt roligt att få sammanföra herrarne, men vi taga likväl i alla fall en pojke med oss för att låta upp grindarna och sköta om hästen, hvilket troligen icke är magisterns starka sida.»

Vägen mellan Hälldala och Björkelid är troligen bland de mest pittoreska i vårt land. Den löper hela tiden alldeles utmed eller på ett kort afstånd från en stor sjö, som går genom ej mindre än sju kyrkosocknar, hvilka i denna trakt äro ganska vidsträckta. Än sågo vi den från höjden af en lid djupt under våra fötter, än, der vägen sänkte sig, hörde vi sqvalpet af dess vågor tätt vid vår sida. Mycket besvärlig, var dock vägen, och synnerligen fort gick det ej häller, ty de i skogsbygden uppfostrade hästarne äro mer härdade och starka än snabba och hålla sjelfva försiktigt igen i utförsbackarne. Ett desto bättre tillfälle hade jag att betrakta näjdens skönhet, som ingenstädes visade sig rikare än på höjden af Brantalid, en nära en fjerdingsväg lång backe, från hvilken erbjuder sig den vidsträcktaste utsigt öfver sjön, med dess många löfklädda holmar, samt den motsatta stranden med dess ljusa björkdungar längst ned och allvarliga furuskogar uppe på höjderna, här och der afbrutna af en hvitmenad kyrka med dess andaktbjudande tornspira eller en rödmålad bondgård, omgifven af grå ladugårdsbyggningar med halmtak. Jag satt försjunken i ett tyst betraktande häraf, då min följeslagerska sakta rörde vid min arm och sade: »Se, der ha vi Björkelid.»

Jag såg rätt framför mig och åt sidorna, men såg på nära håll ingenting, som liknade en mensklig boning, hvarför hon skrattande pekade på ett par byggningar midt under oss, i den branta backsluttningen mot sjön, som var bevuxen med tät björkskog, här och der afbruten af några åkerland. Men huru vi skulle komma dit, utan att klättra utför bergbranten kunde jag icke begripa. Emellertid togo vi snart af på en smal väg, som under oupphörliga krokar slingrade sig utför berget, tills vi stannade på den lilla gårdsplanen, vid hvilken lågo en större och en mindre stuga, båda rödmålade med hvitstrukna fönsterposter. Vi stannade utanför den mindre, hvars förstugudörr var stängd, men behöfde ej vänta länge på att blifva insläpta, ty snart skymtade vi i trädgårdstäppan bakom huset en liten böjd mansfigur, som kom fram mellan några bönstörar. Min patronessa gick strax med några raska steg honom till mötes och jag följde henne på kort afstånd. »Nå, god afton, käre Sammel, hur är det med dig, efter du ej synts till på så länge? Jag fruktade nästan att finna dig sängliggande, men du ser ju rätt kry ut nu, Gud ske lof,» ropade hon emot honom.

»Åh ja, med sommarvärmen har gikten gifvit med sig litet, men jag har icke ännu orkat mig fram hvarken till kyrkan eller till er. Det var annars riktigt rart att få se dig, Kristine, och du skall vara hjertlig välkommen,» sade den lilla figuren med en något tjock och mumlande ton, som kom sig dels af brist på tänder, dels af en stor tobaksbuss, som han ständigt valkade i munnen.

Frun presenterade: »Vår nye infor-

mator, magister R—n, och min kusin, magister Tallrot», och hoppades att vi skulle finna nöje af hvarandras bekantskap, och i samma förhoppning började vi med att skaka hvarandras händer, under ursäkt från magisterns sida, derför att efter hans arbete ännu litet mull var qvar på fingrarne, men — anmärkte han med ett torrt löje — »den der mullen vill gerna på något sätt låda vid oss alla, hur förnäma vi också ställa oss och icke vilja kännas vid slägtskapen». Sedan frågade han om vi ville stiga in eller sitta ute och, då vi föredrogo det senare, lemnade han oss några ögonblick för att hälsa på gossen och snygga upp sig litet. Under tiden passade frun på att berätta mig att bänken, som vi suto på, liksom bordet framför oss, voro bägge magisterns händers verk, liksom han målat både sin egen och bondens stuga samt snickrat de fleste af sina möbler sjelf. »Ja, det är en märkvärdig man den Sammel, allt hvad han vill taga sig till, så kan han,» slöt hennes beskrifning öfver vår värds färdigheter.

(Forts. i nästa häfte.)

Anders R—n.

Bikt.

Det ligger ej i min natur
Att gråta just och klaga,
Och mer en liten stump i dur
Plär lyckas mig behaga
Än alla qväden uti moll,
Som bleke herrar qvittra,
När de vid någon kjortelfåll
Traktera ömt sin cittra.

Det ligger ej i min natur
Att, allvarsam i synen
Och tyst och sluten som en mur,
Dra samman ögonbrynen,
Om någon gång en mun jag hör
Om hjertats känslor stamma.
Då ställer jag mig heldre för
Och skymmer flickans mamma.

Det ligger ej i min natur
Att vänta sämre tider,
Ty hur det är, vårt lefnadsur
Nog visar rätt omsider.
Och man kan ge sig fanken på
Att, hur än vintern braskar,
Så kommer liten Maj ändå
Med blomsterputtefnaskar.

Det ligger ej i min natur
Att väsnas öfver tingen
För det att A och B ha tur
Och jag har nästan ingen.
Ty lyckan tar man sällan just
Med våld och för till målet —
Hon smyger sig när hon får lust
Igenom nyckelhålet.

Det ligger ej i min natur —
Om än det är på modet —
Att kalla menniskan ett djur
På grund af apeblodet;
Fast — ser man följden då och då
Utaf alcoholismen,
Visst kunde man bli frestad slå
Sig in på darvinismen.

Det ligger ej i min natur — —
Dock nej! Jag går för vida
Och visar blott, lik en filur,
Min negativa sida.
Nu väntar jag en riktig skur
Af frågor såsom denna:
»Hvad ligger då i herrns natur?
Det vore roligt känna».

Det ligger uti min natur
Att le åt det besatta,
Att hålla pannan som en tjur
Mot sorgerna och skratta,
Att se med fröjd den dag, som gryr
Utöfver land och vatten,
Och utan saknad dag, som flyr,
Och utan fruktan natten.

Isidor Lundström.

Boknyheter.

Bilder från svenska skådebanan. 1 häftet. (Sthm 1875. Pris: 2 kr. häftet.)

Det allmänna deltagande af hvilket vår svenska sång- och skådespelarkonst för närvarande har att glädja sig, måste anses som hufvudsakliga anledningen till det förevarande planschverkets utgifvande. Det är ämnadt att i bild och ord hugfästa minnet af våra bättre dramatiska konstnärer, och derigenom blifva ett för vår tid lämpadt motstycke till det »Teatergalleri» som för omkring femtio år sedan utgafs i Stockholm. Att döma af det nyligen utkomna häftet blir arbetet, om icke just af högsta konstnärliga värde, dock ganska passande för sitt ändamål. De fem färgtrycksplanscherna öfver Emilie Högqvist, Louise Michaeli, Charlotte Strandberg, Anders Willman och Oscar Arnoldson utmärka sig för en viss porträttlikhet och ett ganska godt litografiskt utförande. Texten är kortfattad, men lemnar de hufvudsakliga biografiska uppgifterna om de afbildade konstnärerna.

Valete theatren. Epilog af *Isaac A. Börk.* (Sthm 1875.)

Detta minne från det första svenska skådespelarsällskapet, hvilket uppträdt i Stockholm ifrån 1682 och bildats af Upsalastudenter, är tillegnadt »samlarne af svensk dramatik» och, efter hvad vi tro oss veta, utgifvet i en helt liten bibliofilupplaga. Epilogens dramatiska värde, är i likhet med nästan alla dylika tillfällighetsalsters, ganska ringa, men dess litteraturhistoriska och språkliga intresse så mycket större. I sjelfva verket är den ett slags redogörelse öfver en sexårig verksamhet, gifven af vår första inhemska skådespelaretrupp, och innehåller följaktligen åtskilliga drag af tidens uppfattning och tidens fördomar som äro ganska upplysande. I afseende på språket vittnar den om den nya och följdriktiga uppfattning af rättstafningen, hvilken under författarens studentår hade begynt göra sig gällande, och som synes lifligast omfattats af den vittra krets han tillhörde. För öfrigt antaga vi att det lilla prydliga häftet vår bön förutan nog länder till sina adressater, hrr samlare; vi ha blott syftat att omnämna dess tillvaro för en och annan som icke räknar sig bland deras antal.

Inre missionens predikan. Redogörelse för de vid Upsala missionsförenings årsmöte 1874 hållna andliga föredrag jemte några betraktelser. (Upsala 1874 Pris: 1 kr.)

Häftet utgör ett aftryck af de uppsatser, dem tidningen Upsala-Posten meddelade i fjor somras, och hvilka då inom vida kretsar väckte mycket uppseende. De hållna föredragen meddelas ganska utförligt och i ett sammanhang, och de betraktelser tidningen med anledning af dem anstält följa särskildt. Det hela förtjenar utan tvifvel mycken uppmärksamhet både af inre missionens anhängare och hennes motståndare. Ty offentligheten är i alla förhållanden en verklig välgerning mot folket, just derför att hon bringar på det klara eller bidrager till utredandet af frågor som derförutan och i det tysta länge och förgäfves skulle hafva sökt sin lösning.

—RN.

Vid Fredrikshall.

Liksom en jättesten, på nordanfjell
Af forna tiders jordskalf väldigt danad,
I rök och dam bär af från häll till häll
På vägen, af hans egna krafter banad,
Så ock kung Karl vid krigstrumpetens skräll
Bröt väg, af ödets hårda branter manad.
Det var en högre magt som honom dref
Att krossa, till dess sjelf han krossad blef.

Novembermånen sken på Fredrikshall
Den ödesdigra, verldsbekanta qvällen.
I höstlig skymning låg dock graf och vall
Och töcknen åkte långsamt upp åt fjellen.
Kung Karl var uppe, trogen i sitt kall,
Bevakande den sista paralellen,
Och åt Schwerin han gifvit order re'n
Om nästa morgons storm på Fredrikssten.

Väl ljöd från höjden ett och annat skott
Som spöklikt genljud utåt dalen spridde,
Dock var kanonen nu en bisak blott
Och spadarne i svärdens ställe stridde.
Enhvar sökt upp det skydd han snarast fått,
Blott Karl stod utan bröstvärn lugn och bidde
Och bjöd, som vanligt, fienden alltså
Ett par tre alnar kung att skjuta på.

Der nedanom en skiltvakt gjorde rund.
En bland de isgrå, väderbitna, kärfva.
Drabant han var och välkänd, flitig kund
Hvarhelst ett vackert ärr stod att förvärfva.
Kung Karl såg tankfullt honom an en stund,
Men trodde mörkret nu sin syn förderfva,
Ty något ovant slog Hans Majestät:
Det tycktes honom att den gamle grät.

Han vinkade drabanten upp till sig
Och täcktes att till samspråk honom mana. —
Att tala med sitt folk om fred som krig
Och månget under från gemensam bana
Samt ropa ett: »Kamrat, hvad felas dig?»,
Så var hans herrskarsed och krigarvana.
Och när de fingo vatten på sin qvarn
Hans sträfva kämpar jollrade som barn.

»Hvad är det, gråskägg, som din jemnvigt stör?
Har du ett qval på sinnet så kör ut det!» —
»Nej, nej! Ers Majestät mig ära gör,
Men långa tal, det är som regn i krutet.» —
»Jag tycker om» — sad' kungen — »hvad jag hör,
Att höra det från början och till slutet.
Berätta då så vidt och bredt du vill!
Jag stannar här och natten räcker till.»

Och medan Karl med örnens öga såg
På truppen från den tagna skansruinen,
Den gamle kämpen lättade sin hog
Och talade, med lindrad sorg i minen.
Ett sken af stolthet i hans blickar låg,
Men i sitt sinne tyckte Karolinen
Att allt hans lif med tunga krigardåd
Blef uppvägdt rikt med denna stund af nåd.

»Mitt torp» — han tog till ord — »i Dalsland är.
Att det är ståtligt vill jag icke ljuga,
Men kojan med dess torftak är mig kär
Och hustru hade jag, som hette duga.
För sjutton år se'n var jag senast der,
Och Guds välsignelse var i min stuga.
Mitt fromma vif, hon skulle just bli mor —
Och ängslan var hos mig som glädjen stor.

Då sprängde fram en morgon min squadron
Med bud om uppbrott och om krig tillika.
'Till häst' — majoren röt vid förstu'bron —
'På ögonblicket! Här får ingen svika!' —
Nå, hustru min fick lof att ta räson.
I sadeln var jag. Barnet hördes skrika.
Men fänrik Hård sad' till trumpetarn blott:
'Blås anfall, karl!... Det här gör pojken godt!'

Och det bar af — jag visste knapt hvarthän,
Men aldrig går den stunden ur mitt minne!
Min röda stuga slöks af skogens trän,
Men hjertat var ännu hos mor derinne.
Att kunna ha sitt barn på sina knän
Och föras bort, det skär i själ och sinne!
Men det bar af och långt jag kommit se'n —
Men hemmet såg jag aldrig mer igen.

Jag skött min sak så godt jag det förstod
Och bättre än att sjelf betyg mig gifva,
Men hustru min, hon hade också mod,
Der i sitt näste ensam hon fick blifva.
Visst är hon ful, men hon är hjertegod:
Kan tänka, stackarn lärde sig att skrifva!
Och hvad hon präntat, from och arbetsam,
Djupt in i Polen kom till slut det fram.

Det var om qvällen, utanför den stad,
Ers Majestät i nåder tog allena.
Gref Stenbock kom till mig och ropte glad:
'Det här tör bli välkommet vill jag mena!'
Jag kunde icke läsa sjelf en rad
Och bad den muntre herrn dermed mig tjena.
Och grefven läste högt, vid luntors sken,
Att pojken vuxit upp och hette Sten.

Det är en fröjd, Ert Majestät försmår,
Men som är utan like för oss smärre,
Att hur som helst mot farorna man går
Så har man dock ett språkrör till vår Herre
I hustruns eller barnens Fader vår.
Och går det sedan bättre eller värre,
Och blir man sist blott värdig ett skott krut,
Nog bär det *hem* på något vis till slut!

Från den der stunden allt var godt och väl,
Ty sällan gick ett år som bref ej sändes.
Och alltid fans der någon vänlig själ,
Som hjelpte mig att svara så det kändes!
Men småningom det blef liksom ett gräl,
Hvars eld på nytt för hvarje budskap tändes,
Ty, fast min hustru är för fromhet känd,
I en sak var hon rent af som förvänd.

Och det var gossen just, som allramest
Begynte på att hufvudbry mig skänka.
Hon ville fostra honom upp till prest
För att ha honom qvar hos sig, kan tänka!
Ty fast det än fans qvar af mig en rest
Behagade hon tro sig snart bli enka.
Men jag beständigt gaf detsamma svar
Att svartrock fick han icke bli, men karl.

Och tiden skred framåt, men samma väf
Gick gumman på att väfva oförtrutet.
Och klockaren, en gammal boksynt räf,
Höll med också och käxade till slutet.
Då kändes stundom sjelfva tjensten sträf,
När hvart mitt råd och orlof blef förskjutet.
Men att befalla var ej rätt, jag tror,
Ty, hur som helst - hon var dock gossens mor. - -

Till sist det gick bakut för oss ett grand;
Den kom, den svåra dagen vid Pultava.
Två fingrar skötos af min venstra hand,
När just vi skulle ned i strömmen trafva.
Stor sak! Jag kom dock med till andra strand'
Och slapp, som mången bättre, gå och slafva,
Ty utan oss, förstås, de gåfvo sig,
Som — — Lika godt, så går det till i krig!

Nu följde år på år, men intet bud,
Och ej en strimma bläck fick mer jag skåda,
Och ingen ville heller mer, vid Gud,
Förbarmas med min egen skrifvarklåda!» — —
Han teg. En kula slog med vresigt ljud
Mot muren, studsande emellan båda.
Kung Karl tog upp den, vägde den i hand'
Och såg betänksam hän mot himlens rand.

»Far fort!» — han sade med en vänlig nick,
När Karolinen tycktes eftersinna. —
»I Stralsund, anno fjorton, först jag fick
Ett bref, men det kom ögonen att rinna!
Jag tror, Ers Majestät, att 'mat och drick'
Är föga värdt emot en riktig qvinna!
Och aldrig var min hustru mig så kär,
Som när helt kort hon skref — så ungefär:

'Jag hade orätt, jag — och du var klok,
Men icke har du hjerta till att klandra
Om heldre jag såg gossen läsa bok
Än ut till krig i fjerran länder vandra?
Men, eftersom det nu har gått på tok,
Så får väl han ej sparas mer än andra!
Och, fastän sjuklig än han är och klen,
Så längtar han och skall väl till armén.'

Och ini brefvet — bäst af allt ändå! —
Der lågo några präktigt skrifna rader,
Som öfversten var god och läste så
Att jag för första gången hette fader.
Och att min pojke genast ville gå
Att exercera genom alla grader,
Och skynda se'n till far och ta gevär.
Besitta — det var gry i allt det der!

Jag var så glad som lärkorna, men hvem
Får icke lära sig att sänka tonen? -
Det murkna Stralsund skalf i hvarje lem
Och remnade allt värre för kanonen.
När vintren kom Ers Majestät for hem
Och jag blef fånge, jag, med garnizonen,
Fick hugg och slag, och när jag vexlats ut
Och se'n kom hit i år — var allting slut.

'Vår käre Sten har gått till Gud' — skref mor —
'Han var för svag att tåla exercisen
Och måste duka under!' — — Ja, det tror
Jag nog när aldrig man får pröfva isen,
Men klemas bort tills man blir lång och stor
Bland qvinfolk blott och värmer sig vid spisen!
När ingen far är med och bjuder till
Att visa hvad man kan om blott man vill!

Jag fick ej skänka honom bly och krut
Och lära honom sticka slå och hugga,
Och hur en häst man tämja kan till slut,
Och annat mer, som bättre är än plugga.
Jag vet ju icke ens hur han såg ut —
Och sjelf var jag för honom blott en skugga!
Men ett jag vet, att sist han *ville* väl
Och derför tog väl Gud i nåd hans själ!» — — —

»Och hon -- hans mor?» - så sporde kungen mildt.-
»Jo, hon fick nu en ångest till att språka!
När döden henne så från barnet skilt
Så var det klart att mig hon ville råka.
Der hemma allt var ödsligt och förspildt!
Och, som hon var för fattig att få åka,
Beslöt sig gumman, gudbevars, att gå —
Men halfvägs blef hon allt för trött ändå.

Nu har hon lagt sig sjuk och snart väl får
Jag bud att också hon måst hädan gånga.
Så när mig var hon ej på dessa år,
Men ändock är det fjorton mil och långa.» —
»Till häst!» —sad'kungen —»Flyg om du förmår!
Åstad, nu gäller det att lyckan fånga!» —
Men Karolinen log och gaf till svar:
»I morgon stormas här — och jag blir qvar!»

Kung Karl blef glad. Hans öga, nyss så blidt,
Sken som en ljungeld när han blicken hvässte:
»Välan, så dröj tills vi i morgon stridt
Och med Guds hjelp fått inne detta fäste!
Men från den stund då Fredrikssten är mitt
Så skänker jag dig ro i eget näste.
Och ej som knekt, men som min officer
Jag åt din trogna fru dig återger!» — —

Det small. Från fästets torn ett bländhvitt ljus
Med ormlik hväsning dem i synen slängdes.
I öronen der hven ett sällsamt sus
Och dammoln vältade och stenar sprängdes.
Ur muren sprutade ett regn af grus
Mot kungens hufvud, att hans ögon stängdes. —
Och när till sist hans blick på nytt blef klar
Bemärkte han att han allena var.

Ja, han var ensam. Der drabanten stått
En blodig massa för hans fot sig lade,
Och skrapadt ut var med ett enda skott
Hvart spår af menskokropp som nyss den hade.
Den gamles ansigte var skonadt blott.
Mot månen vändt det med sin tystnad sade
Ett tack för detta lif af kamp och strid,
Ett löfte för det kommande om frid.

Kung Karl såg in i denna blick, som skön
På en gång minde på och förberedde,
Och upp till kungars kung en hviskad bön
I qvällens stillhet hjeltens tankar ledde.
Sin kappa sedan — det var tjenarns lön —
Utöfver liket suckande han bredde,
Och gick så längre bort på dödens stig
Begrundande det mörka ordet: krig.

Från månens klot ett likblekt skimmer göts,
Som öfver nejderna sin svepduk väfde.
I dalen kedja efter kedja knöts
Af krigare, som sjöngo smått och gräfde.
Kung Karl gick dit, der häftigast det sköts
Och arbetet som bäst hans närhet kräfde.
Han stod der tyst. Han hördes mumla blott
En gång för sig: »Hvem gäller nästa skott?»

Edv. Bäckström.

Zigenarne.

IV.

Förhållandet med zigenarnes ursprungliga religion ha vi uti det föregående framstält. Först i senare tidehvarf har deras dyrkan af himmelen och dess Gud hos många öfvergått till en religiös vördnad för månen, som så ofta leder och skyddar deras nattliga expeditioner och bestrålar deras fester. De påstå väl sjelfve att deras dyrkan af månguden (Alako) förskrifver sig från deras hemland, Egypten eller Assaria (Asien), men sådana sägner äro ingen tro värda.

Under olyckornas tryck har det mesta af zigenarnes religiositet förqväfts. Deras fiendtliga ställning till all ordning i verlden utom deras egen har nedtystat den religiösa känslans röst inom dem, ty religionen födes af åtrån att finna tingens sammanhang: en dold önskan att förstå och i sin kärlek innesluta medmenniskor och verld är dess innersta driffjäder. I lifvets stormar tyckes slutligen det religiösa anlaget ha blåst bort för dem: de ha saknat tid och kallelse att utveckla det. Häraf ser man att religionen icke leder sitt ursprung från nöden och synden i verlden, nemligen från begäret att söka förklaring på det onda och, om möjligt, hjelp deremot. Om så vore, skulle zigenarne varit det mest religiösa folk i verlden. Ty hvilka menniskor på jorden ha lidit mer än de och ha samlat öfver sig en större syndaskuld? Hvilka ega väl en tröstlösare ställning och mörkare utsigt mot framtiden? Men religionen alstras af en renare kunskapsdrift, och derför finna vi zigenarne nästan religionslöse.

Deras innersta begär går ut på ensidig gränslös frihet, i religiöst som i moraliskt hänseende. De sky hvarje lära såsom ett tvång. Derför faller det sig svårt att föra en äkta zigenare till något slags religion. Buddhismen — dock icke dess storartade moral, utan dess krassa förintelselära — har dock slagit mera an på dem än kristendomen. Kristen längre än i kyrkboken blir aldrig någon zigenare, utom den verkligen bosatte och med samhällsordningen någorlunda försonade. Liksom han icke uppnår någon medborgerlighet genom blotta skattskrifningen på ett ställe, betyder dopattesten, ja icke ens kristendomsundervisningen, det minsta i hans själs historia. Månge af dem hafva, när kontrollen icke varit starka, tagit dop och konfirmation på flera ställen, för att stryka till sig de vid sådana tillfällen öfliga gåfvorna. Illa uppfatta de ock de kristliga lärorna. Sjelfva trons artiklar lyda stundom på deras språk, som vore de rent skämt. I den andra, t. ex., heter det om Kristus att han föddes af »gudinnan» *(debla)* Maria — en praktiskt riktig, änskönt dogmatiskt förkastlig uppfattning af katolicismens Mariakult — samt att han pinades af Pontius Pilatus, som kallas den »store polismästaren» *(chino baro)*, en naiv tillämpning af egna förhållanden på bibliska historien. Men för att icke synas vilja parodiera heliga ting, öfvergå vi till zigenarnes styrelsesätt.

Detta är ytterst enkelt, såsom varande oblandadt patriarkaliskt. Zigenare bilda intet samhälle, endast familjeföreningar. Hvarje hoplupen samling af familjer styres af ett öfverhufvud, som benämnes kralis, i Ungern också *vajda*. I öfriga europeiska länder helsas höfdingen med konunganamn, om den klump af slägter, hvaröfver han herskar, är mycket stor; de andra öfverzigenarne åter, hvilka för tillfället åt honom öfverlåtit sin suveränitet, få titlar af hertigar, grefvar o. s. v. Sändes en slägt bort, åt ett annat håll, ifrån den provisoriskt antagna centralstationen, är dess öfverhufvud strax en lika sjelfständig kralis som trots någon. Höfdingen väljes; dock bibehålles gerna värdigheten inom samma familj: man har sålunda haft exempel på att en till zigenare antagen affälling från det europeiska samhällsskicket genom giftermål med konungadottren svingat sig upp till höfdingskap.

Höfdingen är truppens hela själ: han leder alla dess rörelser och företag, råder öfver samtlige dess medlemmar, och har alla dess krafter och tillgångar i sitt våld. Men är han sålunda i besittning af oinskränkt makt, bär han äfven hela ansvaret, icke blott för maktens utöfning, utan ock för framgången af de företag, hans befallningar påbjudit, de öden, folket haft under

hans styrelse. Zigenarne, liksom fordomdags svearne under Yngve Frey och Domald, tillskrifva höfdingen all sin lycka eller olycka. Går det alltför galet, är kralis säker på att bli afsatt, så vida intet värre händer honom.

Zigenarne ha tidtals förbundit sig med de genomtågade ländernas afskum. De ha ock, efter tillräckliga prof på trohet, en lång kurs i handtverket och fullständig nationalisering, bland sig upptagit flyktingar från den europeiska civilisationen, hvilka likväl gemenligen hos dem blifvit ännu olyckligare. Sådan amalgamering eger dock sällan rum, och om zigenarne än knyta tillfälliga förbindelser med främmande vagabonder, äro de dock, till språk, lynne och seder, att strängt skilja från det vanliga tjufpack, hvarmed man ofta sammanblandat dem. Den äkta zigenaren har en medfödd afsky för alla icke-zigenare, hvilka han betecknar med namn af ursprungligen förklenande betydelse: judarnes hat mot de andra folken (gojim) under tider af förföljelse har aldrig varit mera starkt och ingrodt än zigenarnes mot deras »vattenlagde plågare». Deras egna barn kallas »söner och döttrar», de främmandes med namn som ursprungligen beteckna bundna slafvar (raklo och rakli). I zigenarnes tanke äro de sjelfve de ende, som ega ett verkligt språk: andra menniskor »pladdra». Ogrundad är alltså den lika gängse som gamla beskyllningen mot zigenarne att de skulle tillegna sig andras barn: de kunna, tvärtom, alls icke tåla dessa. Ha de någon gång gjort sig skyldige till barnstöld, har detta tvifvelsutan blott skett af hämnd. Då deras egna äktenskap äro särdeles barnrika, sakna de allt skäl att rekrytera sig ifrån en hatad stam.

Slägtkärleken är zigenarens största och starkaste dygd. »Han dume romnitschehl?» (är du en menniska?) är den öfver hela jorden begagnade frågan, till utrönande af stamförvandtskapen. Säges ja härtill — och den som har deras språk i sin makt, kan, trots sitt utseende, våga att bejaka frågan — tillställes genast kalas och dans.

På grund af sin afvoghet mot allt främmande, icke till följd af bristande läraktighet, äro zigenarne svåra att civilisera. Under Maria Theresia lyckades det dock att i Ungern och Siebenbürgen göra dem till flitiga guldvaskare: man finner dem der äfven ofta som värdshusvärdar. I Rumänien äro de icke blott musikanter: kockssysslorna och de flesta handtverk äro i deras händer. I Egypten äro de kringvandrande krämare, ehuru de der äfven till en del äro hvad de i den öfriga verlden pläga vara: hästbytare, jockeys, kittelflickare (i England är *tinker,* i Skotska höglandet *caird* en vanlig benämning på zigenaren), sinkare, skärslipare, träskomakare, smeder (i persiskan *lûri,* i Indien *lôhari*), afdragare (»nattmansfolk»), vallackare, föregifne veterinärläkare, qvacksalfvare, signare, arsenikförsäljare, kammarjägare, häktmakare, tråddragare — stundom ock lindansare, orm-, ap- och björnförare. Man gifve akt derpå att alla dessa yrken med undantag af smedshandtverket, dels icke fordra ihärdigare arbete, dels äro anlagda på bedrägeri.

Zigenarnes qvinnor ha, utom signeri och spådomskonst, dansen till näringsfång. I södern anser man deras besvärjelser ha synnerlig kraft att stämma blod och att förtaga verkningarna af det »onda ögat» (mal occhio, jettatura).

Ehuru man stundom i massa införlifvat zigenarne med arméen, ha de aldrig visat sig som goda soldater: de äro dertill för fege, för litet intresserade af de strider, som blott röra deras »plågare,» och alltför litet mottaglige för disciplin. Som furirer visa de sig ganska nitiske, hvad egna fördelar angår. De äro skäligen goda spioner och mönster för alla marodörer: gäller det att plundra, göra de rent hus. Man kan heller icke neka dem förtjensten att vara utmärkte bödlar: under grymmare tider, och särskildt under inqvisitionens skräckvälde, var tortyren deras specialitet. Den ena dagen skötte de denna tjenst con amore och till de andlige herrarnes synnerliga belåtenhet; den andra öfverlemnades de, till att hängas, åt den verldsliga rättvisans arm.

Inför verlden äro deras förnamn såsom annat folks, allt efter bruket i det land, hvarest de uppehålla sig. Mansnamn äro: Thomas, Michael, Franz, Ladislaus, Antonio, Fredrik, Per, o. s. v. Flickorna heta: Flora, Adelgunde, Christine, Adèle, Maria, Pepita etc. Sedan Victor Hugos »Notre-Dame» gjort så mycken lycka i verlden, är namnet *Esmeralda* upptaget: det var förut icke något zigenarnamn. *Preciosa* är väl ett ännu ryktbarare förnamn; men

hvilken zigenare vågar gifva det åt sin dotter? Man skulle då tro att han stulit henne; ryckt ur sin familjs sköte, skulle hon bli lemnad åt en allmän uppfostringsanstalt.

Sak samma är det med tillnamn. Dessa äro: Stanley, Lee, Peters, Lovell, Cooper, Smith etc. i England. I Sverige ha vi, t. ex., haft den bekanta familjen Roos. I Tyskland: Weiss, Hermann, Reinhard, Lorch, Klein, o. s. v. I Polen: Koslowski, Paskowski, Brossinski etc. Dock är vid både för- och tillnamn att märka att de namn, hvarunder busnê lära känna Egyptens barn, egentligen äro förklädnader: de äkta *sinte* hafva alltid dubbla namn, sinsemellan bruka de sina verkliga zigenarnamn.

Under sitt kringströfvande lif bo de i tält eller jordkulor, vid stranden af en bäck, på heden, i skogen, i en »vrå bland bergen» — allt som det faller sig. Deras spis består i hvad de kunna komma öfver: vildt, kaniner, igelkottar, kattor, hundar, råttor, till och med »hvad den store gud (baro devel) sjelf slagtat,» d. v. s. sjelfdöda kreatur, försmås icke; men att de skulle göra sig skyldiga till kannibalism, är intet annat än förtal. Till deras näringsmedel hör också all den vanliga föda, de till skänks erhålla, stjäla eller anse sig ha råd att köpa. Tobak och bränvin kunna väl knappast räknas till födoämnen, men höra likväl till zigenarnes nödvändighetsartiklar.

Så framlefva zigenarne ett från samhällsordning och statsintressen fullkomligt söndradt familjlif, utan fädernesland och bestämd sysselsättning samt ofta utan stadiga boningsplatser: ett lif som är alldeles obekymradt om hvad som kan möta på andra sidan grafven. De träda tidigt i äktenskap. Allmänt äro flickorna giftvuxna vid fjorton års ålder och behöfva sällan länge vänta på man. Sedan föräldrarne samtyckt till de ungas öfverenskommelse, består hela bröllopsceremonien i ett gästabud, hvartill busnê, i beräkning på stora brudgåfvor från deras sida, mycket gerna få tillträde. Från zigenarnes sed att, såsom ett slags bröllopsmusik, sönderslå lerskrällen har ett nytt sätt att föra oljud utbredt sig i Europa.

Äktenskaplig trohet är ett zigenarstammen utmärkande karaktersdrag: ty förutan skulle det i alla länder irrande folket icke hafva bibehållit sin grundtyp. Endast i Egypten, hvarest nationaliteten i så många hänseenden är utplånad, hafva qvinnorna elakt rykte om sig. Häremot synes visserligen svärja hvad vi läsa i en utmärkt dikt »Zigenarne» af den ryske skalden Alexander Puschkin, hvilken kände detta folk som få. (Dikten, som på matt fransk prosa är öfversatt af Prosper Mérimée, har i år genom öfversättning af hans noveller införlifvats med vår litteratur.) Puschkin låter höfdingens dotter, Semfira, tala till sin man som en starkt emanciperad qvinna:

Du älskar smäktande och tungt:
Vi qvinnor leka blott med flamman.
Se upp! På vida himlafältet
Drar månen, fri och lätt, åstad
Och delar på sin resa ut,
I lika lotter, glans åt verlden.
Knapt åt en älskad sky han kastat
En blick af strålar, förrän han,
Med nästa ögonblick, är borta
Och ilar till ett annat möte.
Hvem vågar sätta mål för honom,
Hvem bjuda honom: »Stanna här!»?
Och hvem befaller qvinnohjertat:
»Haf *en* blott kär! Byt aldrig om!»?

Så är visst icke zigenerskans art att tänka. Men här är ett undantagsfall. Semfiras make, Alêko, var en förnäm ryss, blott adopterad af zigenarhorden. Med ofvan anförda ord söker den äkta makan allenast att bemantla medvetandet om sitt brott: i sjelfva verket har kärleken till egen stam och medfödt hat till en *gâtschô* förledt henne. — När Alêko, i anfall af rättvis svartsjuka, mördat sin rival och sin trolösa maka, förvånar oss Puschkin på nytt med ett onationalt drag. Han låter höfdingen utstöta sin måg ur bandet med dessa ord:

Förmätne, lemna oss på stund!
Vi äro vilde, trotsa lagen —
Men dem som mörda sky vi dock.

Det är, tvärtom, zigenarsed att blodigt hämnas äktenskapets kränkta helgd; och mord utesluter ingen från zigenarlägret. Här var dock mördaren en, som påtvingat sig följet, och hans händer voro fläckade med blod af tvenne ädla stamförvandter. — Det öfriga i Puschkins dikt är lätt förstådt. En mera målande skildring än den Puschkin gör af zigenarne, vid deras uppbrott från lägret om morgonen och tåg öfver steppen, står icke att läsa, utom Orvar Odds beskrifning på John Faas natt-

liga »hof-fest». — De, som på prosa med största sakkännedom tecknat zigenarnes lif, äfventyr och seder äro Borrow och den anonyme författare, som i S:t Petersburg utgifvit boken: »Zigenarne i Moskwa».

Att förnärma en *romnî* kostar lifvet. När i den s. k. »ryssvintern» (1813—14) kosackerne svärmade i Tyskland, för att hjelpa till vid landets befrielse från Napoleon, vågade en af dem försöket, men blef genast ihjelslagen af hennes man. Denne, hos hvilken man fann en zigenarkonungs insignier, satt derför länge fängslad i den holsteinska staden Heide: sonen »Oro Hans» är besjungen af Klaus Groth.

Trots sin afsky för *busnê*, fånga dem zigenarflickorna gerna i sina garn och hålla dem qvar der, tills de i presenter lagt ut den yttersta skärfven. Skulle flickan bevilja sin älskare något mer än rättigheten att ruinera sig för hennes skull, ha båda att akta sig. En del af Andalusiens befolkning har emellertid, sedan långliga tider tillbaka, varit som förryckt i gitanillornas skönhet. Det är detta vurmeri som alstrat det med namnet »*aficion*» betecknade blandspråket och dess rika litteratur af så väl poesi som prosa. Öfvergifvande språk och seder och hem och allt, följer älskaren sin förtjuserska och kan, förvandlad till zigenare, slutligen lyckas vinna henne. Ett giftermål af »aficion» slöts sistlidne 9 juli i Norge, dock med iakttagande af allt hvad lagen föreskrifver om civilt äktenskap. Det var den vackra zigenarflickan Esmeralda Lork, som då i Valloe skänkte sin hand åt en rik engelsman, mr Hubert Smith, nationaliserad zigenare och författare af boken: »Tältlif med engelske zigenare i Norge».

Det hvarpå den oblandade zigenaren säkrast igenkännes, är hans egendomliga blick, en obeskriflig mellansort af stirrande och kringgående, under det ett slags fosforljus sprider sig öfver ögat: har man en gång tillräckligt iakttagit dessa ögonkast, stå de outplånligt qvar i minnet.

De unga flickorna stråla icke sällan af en hemskt lockande fägring, som dock snart förgår och lemnar rum för mer än vanlig fulhet. Särskildt i Albaycin, Granadas moriska stadsdel, och i Triana, Sevillas zigenarförstad på Guadalquivirs högra strand, är tillfälle att beskåda båda delarne: flickor af fulländad skönhet och gummor af hexlik vederstyglighet.

Andligen begåfvade och framför allt högst kloka äro de menniskor, man kallat zigenare: »stick fingrarne i munnen på dem, så får ni känna, om de icke ha vishetständer!» Cervantes, som låter Preciosa ge detta praktiska råd, redogör ock för grunden till denna öfverlägsna klokskap. »Det fins ingen dum zigenare, ingen tafatt zigenerska. Ty alldenstund deras lifsuppehälle beror på att de äro fiffige, sluge och förslagne, putsa de sitt förstånd vid hvarje steg och låta intet mögel angripa det.» Derför ha zigenarne kommit långt i alla sysselsättningar och färdigheter, som de kunnat med någon framgång utveckla under sina besynnerliga lefnadsförhållanden och i det afsöndrade läge, de intagit till verldskulturen.

Det är väl också till en del med anledning af deras naturliga själfullhet, således på grund af hemlig öfverensstämmelse, som den sköna konsten så kraftigt åtagit sig dessa för samhället borttappade menniskors förhärligande. Vi ha förut påmint om åtskilliga dem vidkommande alster af den sköna litteraturen så väl i norden som i utlandet. När vi nu på ett ställe samla namnen på de förnämste, oss bekante författare, som genom vittra skrifter mer eller mindre bidragit att skildra zigenarlifvet, märka vi lätt att de icke varit de obetydligaste inom litteraturen, utan, tvärtom, ganska ofta de störste. Dessa namn äro: Cervantes, Walter Scott (»Guy Mannering»), James (»the Gipsy»), Victor Hugo, Xavier de Montépin, Béranger, Julius Mosen (»die blaue Blume»), Nic. Lenau, Schücking (»das Stiftsfräulein»), Eman. Geibel, Klaus Groth, Puschkin, Runeberg, St. Blicher, Asbjörnsen (»Tatterliv»), Sturzen-Becker, Viktor Rydberg, Christ. Janson. — Från samma folkstams lif hafva äfvenledes de berömde målarne Murillo, Delaroche, Doré och Meyerheim hemtat motiv för sin konst.

Men, torde man till slut fråga, ha då zigenarne sjelfve alls intet uträttat på den sköna konstens områden? — För ingen del: i musik och dans äro de synnerligen utmärkte.

Ehuru »zigenarmetoden» i musiken har både lärare och anhängare och alltså i våra dagar synes vara på väg att bilda en skola, får man väl ändå erkänna att deras instrumentering hör till det slag, som den finske musikdirektören von Schantz plägade

kalla »skandalen i musiken». De handtera nemligen icke andra tonverktyg än dessa: den turkiska, med bjellror behängda tamburinen, triangeln, trumman, piccoloflöjten, hackbrädet, säckpipan, mungigan, kastagnetter och tschineller (messingstallrickar). Denna vilda instrumentering har dock gifvit upphof till janitschar-musiken och verkar i deras händer, i synnerhet som ackompagnement till sång, ofta på ett icke alldeles obehagligt, dock öfverraskande sätt.

I Bukuresjt och Moskwâ pläga de gifva ganska omtyckta vokalkonserter. Hvar och en som haft tillfälle att lyssna till deras sång, bekänner sig ha varit gripen af de underbara tonerne. I sakta dallring utandas ömma, klagande ljud, burna af de djupare rösternas sorl. I stigande patos uppstiga derefter tonerne och hvirfla omkring, tills de plötsligt bryta ut i ett gält och likväl harmoniskt skrik, som går en genom merg och ben. Åter springa de, likt en raketbägare, sönder i harmoniska solostämmor, för att ånyo samla sig och än en gång uppstiga i en väldig ljudpelare. Bevaras slika intryck från zigenarnes sång, kan man lättare finna det förklarligt att en Franz Liszt ansett det löna mödan att i en särskild bok, som 1859 utgafs i Paris, skildra zigenarnes musik.

Hvad dansen angår, utföra zigenarflickorna alltjemt samma konststycke som fordom gjort Herodias' dotter så berömd: de dansa bort hufvuden — väl icke på arrestanterne, men på den fria åskådarpersonalen. Mången tänkande och allvarlig man, med spansk grandeza i alla later, har denna dans lockat till förlust af besinning, ära, gods och lif. De spanska folkdansarne, som ju hänrycka någon hvar, t. ex. »la cachucha», äro i allmänhet att betrakta som försök att göra efter hvad man sett i zigenerskornas oförlikneliga dans: »la gitana» är rent af uppkallad efter dem. Zigenarflickornas dans täljer ståtliga anor: den är arf, otaliga slägter igenom, från de fornindiska templens tjenarinnor (dêvadâsi's) och offentliga danserskor (lâsikâ's), de så kallade bajadererna; och, att döma efter dess magiska verkan, får man gifva den indiska sagan rätt i påståendet att en dotter af den onde anden Vânâsura fört den hit till jorden. Äkta zigenardanser äro Zarabanda och Romalis, af hvilken den spanska *el ole* är en matt härmning.

Det förstås af sig sjelft att bygnadskonst, plastik och målning alls icke odlas af zigenarne. Af poesi har endast föga tillfallit dem. De äro alltför realistiske för att kunna ega synnerligt förråd af fantasi. Mycket mera lössläpt är inbillningskraften hos civilisationens förlorade söner: de europeiska tjufspråken, i sin ohygliga bildrikedom, lemna lysande prof derpå. Zigenarnes poetiska åskådning är i allmänhet mera begränsad; hvadan deras poesi är skäligen torftig.

Ett hufvudämne för zigenarnes, liksom för alla andra folks, poesi är kärleken. Dess känslor ge sig öfverallt nästan enahanda uttryck; och derför kunde det första af här nedan i svensk öfversättning meddelade poemer — en flickas klagan öfver älskarens frånvaro — ehuru det säges härröra från Rysslands zigenare, nära nog ha flutit ifrån en rysk bondflickas hjerta. Originalet till n:o 2, på tysk romani — en ynglings kärleksutgjutelse — är vida mer zigenarartadt. Bäst återspeglas nationalkarakteren i de återstående fem småstyckena, hemtade från spanska zigenardialekten. Till formen påminna de om de korta, ofta improviserade qväden, man hör sjungas under söderns natthimmel: de spanske *retornelos* eller romerske »*stornelli*».

1.

Bannas icke, kära moder,
Att jag älskar honom så!
Ack, jag doge, om jag måste
Ständigt utan honom gå.
Deraf, deraf kom min smärta,
Dagen ut och natten lång.
Derför klappar så mitt hjerta,
Kännes mig min barm så trång.

Hur jag plågas! Än jag ryser,
Än mig feberglöd betar.
Allting är nu tomt och öde:
Längtan, längtan blott är qvar.
När som nattens stjernor alla
Stråla glädje på vår led,
Måste jag i tårar falla,
Ty min älskling är ej med.

Vackra kläder, dyra smycken
Göra icke mig förnöjd:
Ack, hans ögonkast, de ömma,
Voro all min hjertefröjd.

Derför, du som gaf mig lifvet,
Tillgif att jag är så svag!
Uti ödets bok står skrifvet:
Blott för honom lefver jag.

2.

När borta från dig jag är,
Jag känner mig icke mer:
Den enda glädje, jag har,
Är uti ditt ögonpar.
De gamle tycka ej alls
Att jag gör rätt deri;
Men deras vilja förbi
Och kostade det min hals,
Min hustru måste du bli.

3.

Der springer ett svin, det far helt vill,
Det springer så fort det kan.
Och bäst det springer, det skriar till:
»Kom, stjäl mig, du svarte man!»

4

Jag rymt ifrån Madrid. Så ömt
Det mig till sinnes går —
Men kunglig majestät har dömt:
»Den bofven ej lefva får.»

5.

Jag tvog ej i den klara flod
Den skjorta som jag bär:
Hon sköljdes i det falska blod
Af makan jag höll så kär.

6.

Kläder af silke Egyptens barn
Fordomdags fingo draga.
Nu måste de, ett verldens skarn,
Sig låta fjettrar behaga.

7.

Så suckade en kavaljer,
Invid Sevillas elf:
»Möte zigenarns dotter mig här,
Men icke zigenarn sjelf!»

Snart månens sken vardt klenare,
Och rädd han såg sig om:
Der kom dock ingen zigenare —
Zigenarflickan kom.

A. Th. Lysander.

Ur Stackeds Häfder.

På ett ed mellan tvenne sjöar, omgifvet af löfklädda kullar, ligger i Marks härad och Skedeskamma socken säteriet Stackedsnäs, fordom kalladt Stacked, hvilket namn tydligt angifver belägenheten på det korta edet, och ej innebär en sådan omsägning som det nyare och mera förnämt klingande Stackedsnäs. Likasom yngre tiders svenskar, när de vunnit frälsemannarätt, fått en utväxt på det gamla namnet, för att äfven detta skulle röja den nya värdigheten, så hafva många hemman, när de vuxit ut till herregårdar, hugnats med liknande tillskott. En sådan förändring tränger sent in i folkmedvetandet, och det nya namnet må omskrifvas och förbättras huru som helst i kyrkoboken och skattelängderna, folket håller ändock fast vid det gamla. Så vilja äfven vi göra och skrifva derföre Stacked.

Vår störste häfdatecknare har yttrat att Sveriges historia är dess konungars, och detta är både snillrikt och vackert sagdt, men alldeles sannt är det icke. Deremot torde det vara mera obestridligt att en gårds historia är dess egares och att hvarje gård — ,stor eller liten — eger sin historia, om vi blott kunde få fatt uti den. Hus och bohag, åker och äng, skog och mark kunna tillhviska oss en och annan upplysning om äldre tider och äldre egare, men hvad kan väl byggas derpå utan skriftliga urkunder, och hvar finna dessa? De för dem bestämda kistor och skrin hafva småningom fått tjena till andra, »mera praktiska» syften, och de oläsliga papperen offrats åt lågorna eller förskingrats. Nu återstår sällan mer än de sista fastebrefven samt andra för eganderättens eller egoväldets tryggande nödvändiga handlingar,

och stundom får man höra jorddrotten sjelf med en viss förnöjelse öfver sitt dåd omtala, att han förstört dessa mögliga, gulnade luntor, hvilka han trott ingen menniska kunnat läsa, derföre att han — utan att ens känna svenska stilens bokstäfver — ej kunnat det. Åtskillige sådana fall hafva vi träffat under resor i olika landsändar, men undantag finnas lyckligtvis, och *ett* sådant var Stacked. Sommaren 1869 bodde der ett vördnadsvärdt och gästvänligt gammalt hjonelag, Majoren Detlof Herman von Segebaden — af en pommersk men här i 100 år bosatt gren af samma slägt som adeliga ätten N:o 1852 — och hans husfru född Brummer. Deras välvilja lemnade i den allt fornt eftersökande främlingens händer några om gårdens egare i äldre tider gjorda anteckningar, som vid sedermera anstälda forskningar visat sig ganska pålitliga. Hvad vi ur dem, andra urkunder och ännu lefvande sägner kunnat hemta skola vi här meddela, lemnande åt andra att utreda huru gården från skattehemman med ryggåsstuga stigit upp till sätesgård och huru dess egovälde vexlat och stundom omslutit flera, stundom färre af de angränsande hemmanen.

Den förste egare, hvars bekantskap vi fått göra, var Lars i Stacked. Han lefde måhända så långt tillbaka i tiden som i Kong Göstafs eller hans sons Konung Eriks dagar och synes hafva varit skattebonde. En märkelig man på sitt vis var han icke dess mindre. På den tiden voro Marboarne ett vildt och oroligt folk, och ännu i dag hafva inbyggarne i dessa trakter icke det bästa rygte. Lurendrejeri, synnerligast olaga handel med boskap och skinnvaror, som då voro strängt förbudna till utförsel, var en blomstrande om ock hemlig binäring utefter hela den gamla danska gränsen. Lars i Stacked bodde väl till för ett sådant yrke, och mer än en fädrift sökte från hans gård genom de af täta snår uppfylda Grimareds dalar väg öfver landamäret. En gång hölls slotteröl i Strömma. Lars i Stacked var der, så ock Jon i Sjöryd, och rådde af gammalt ingen vänskap dem emellan. De började ordkasta med hvarandra, och var ölet starkt, så att motdet växte mellan klunkarne. Snart byttes orden i slag, slagen i hugg, och Lars genomborrar sin granne med den i slidan alltid vantrefna Marboknifven. Manslagaren måste söka skogen medan hustrun med gråtande tårar bad om frid och böd böter för dråpet. Men Sjörydsslägten var obeveklig, Lars fick ej lösa sig af skogen, utan stämdes till ting och ring. Lejd lofvades, men han vågade ej gagna sig deraf, och så ropades Ulfsgäll öfver dråparen, och nu vorden fredlös kunde han saklöst dödas. Icke långt från Stacked finnes i berget ett säkert gömställe och der höll han sig dold. Man trodde att han flytt till Danmark och ingen mer än hans hustru och en förtrogen vän i Strömma kände hans vistelseort. Hustrun teg, men vännen förrådde honom. Han går till hålan, sjelf andre, ty en af sönerne från Sjöryd följer honom smygande i spåren. »Lars», ropar förrädaren, »de i Sjöryd vilja gifva dig frid, och är jag fullmyndig att derom aftala.» Lars känner igen rösten och kryper fram ur sitt gömställe, men den lurande Sjörydarens lod sträcker honom liflös till marken. Nu var Jon i Sjöryd hämnad och kunde få ro i sin graf, men icke så Lars. Hade han ej söner, fränder hade han dock, och desse läto honom icke länge ligga på mord, men utkrafde hans blod ur förrädarens hjerta.

Hvem som sedan tog väldet öfver Stacked är ej kunnigt, men i början af 1600-talet synes det vara frälsehemman, och om ej ännu sätesgård dock hemvist för en skattefri man, Peder Stött *), stamfader för adeliga ätten Gyllencornett. Möjligen har Stacked varit hans arfvegård, och skattefriheten endast personlig, men då Peders hustru Karin var en dotter af Arvid Jöransson Svan till Rosendal och Kolletorp, är det mera sannolikt att gården varit hennes och af fadren inbytts under frälset. Peder sjelf torde väl icke hafva egt stort mer än sin häst och sitt drabbtyg, om vi också af hans för en ofrälse man förnämliga gifte skulle kunna sluta till vissa personliga förmåner såsom ett manligt anlete, en ädel hållning eller annat sådant, som äfven i våra dagar kan hjelpa en fattig man till ett godt gifte. Men vi ega ej

*) I Riddarhusgenealogien kallas han Pehr Björnsson, men i Stackedsanteckningarne Peder Börgesson, och då han så kallats äfven å gamla altarprydnaden i Skedeskamma, torde det sistnämnda vara rätta fadersnamnet.

hans bild och måste således stanna vid hvad vi veta, och detta är endast att han varit en tapper krigsbuss, som börjat sin bana i Hertig Carls tjenst, deltagit i Stångebro slag 1599 och i Elfsborgs försvar 1612 samt från ryttare tjent sig upp till löjtnant och adelsgifte. Han följde sedan Konung Gustaf Adolf till Polen och stupade vid Dirschau den 6 Sept. 1627. Egen mandom gjorde honom berättigad till adelig sköld och hjelm, och de frälsegods han fått med sin hustru fordrade denna utmärkelse för att kunna behållas åt barnen. Han vann den ock, men först 3 månader efter sin död. Enkan bodde på Stacked och firade der år 1628 sin dotters Kjerstins bröllop med en annan tapper krigare, Göran Falck, enligt anteckningarnes uppgift en sonson till Biskop Erik Falck. Fru Karin dog kort efter bröllopet och Stacked föll till dottern, fru Kjerstin, som bodde der med sin man till dess denne år 1630 måste följa med sitt regemente, Wilhelm von Saltzburgs Westgötar (nu Elfsborgs regemente) ut till Tyskland. Regementet förlades 1631 till Mecklenburg i städerna Wismar, Warnemünde och Bützow, och Falck kallade nu sin hustru till sig. Westgötarne bibehöllos vid samma garnisonsorter till 1636, och Falck, som undertiden stigit upp till Öfverstelöjtnant, bodde med sin fru i Wismar. Der födde hon honom sonen Peder den 29 Juli 1633 och året derpå dottern Brita. Efter mannens död, som timade i Wismar år 1635, dröjde Fru Kjerstin icke länge på tysk botten och vi finna henne året derpå åter på Stacked, der hon år 1638 ingick nytt gifte med Kaptenen, sedermera Majoren Bengt Olofsson Silfverlood. Kriget medgaf ej några långa smekmånader, och Silfverlood, som varit hemma för att hemta nyutskrifne knektar, måste snart återvända till Tyskland. Framför ensligheten vid den husliga härden föredrog Fru Kjerstin att följa sin man och med honom dela krigets faror. Om hon medtagit sina barn af första giftet eller lemnat dem hemma i någon fränkas vård kunna vi ej säga, men troligt är att åtminstone dottern stannat hemma och att denna brist på moderlig omvårdnad i barndomen lagt grunden till hennes framtida öden. Hvad Fru Kjerstin under åttaårigt fälttåg sett och upplefvat, derom kunna vår tids fruar lyckligtvis icke göra sig någon föreställning, men många och svåra pröfningar hade hon utan tvifvel genomgått innan hon deltog i mannens sista vapenbragd. Det var Skärthorsdagen 1647. Med sin fördelning hade Silfverlood tvungit en liten stad att kapitulera och ryckte in under flygande fanor och klingande spel. Efter tidens sed började en föga vänlig men desto grundligare undersökning af stadsboarnes visthus och källare, och denna drefs med sådan ifver, att man glömde bemägtiga sig alla vapen i staden. Under sus och dus lyktades dagen, och snart lågo de af segerglädjen och vinet rusiga svenskarne försunkne i djupaste sömn. Men hämdbegäret höll stadsboarne vakne. De smögo sig ur sina bäddar och grepo till vapen. Ett vildt blodbad reddes åt de rusige och yrvakne svenskarne, och man glömde ej heller deras höfvitsman. Några väpnade borgare instörta i hans rum, slita honom ur sängen och lemna honom med afsågade armar och ben att betala döden sin skuld, hvilket ock skedde på långfredagsmorgonen. Huru denna nattliga strid lyktats omtala ej anteckningarne och nämna ej heller stadens namn, blott att fru Kjerstin oskadd kommit undan med sina barn och sin mans stympade lik, som hon, hemkommen till Sverige, lät jorda i Skedeskamma kyrka. Hon bodde sedan på Stacked; men många och svåra hemsökelser väntade henne äfven der, innan måttet af hennes sorger och lidanden vardt rågadt.

Af första giftet hade fru Kjerstin såsom redan är sagdt en son Peder och en dotter Brita. Dottern vardt ett sorgebarn och »utvecklade allt sämre naturanlag» såsom det säges i anteckningarne. Ganska ung måste hon med kränkt ära gifvas i mans våld, och denne man var en bonde af fläckad ätt och dåligt rygte. Hon bodde sedan på Nygården ej långt från föräldrahemmet och kunde ej finna sig i sitt sjelfvållade missgifte. Men hade hon skickat sig mindre väl som flicka synes hon deremot hafva redt sig bättre som hustru. Medelst kraftig aga höll hon mannen i tukt, skötte sig väl, samlade förmögenhet och vardt stammoder för en talrik afkomma, hvaraf ännu ättlingar skola lefva i Kongssäters pastorat. Sonen Peder Falck var deremot en godartad, rask och hurtig gosse. Han torde knappast hafva efter tidens sed fått sin sista örfil och förklarats

»varaktig» då han år 1647, blott 14 år gammal, fick rycka i fält och med full rustning utsändes till Tyskland för att bevara sin moders frälserätt. Der fick han snart tillfälle att visa att han var af godt gry och ej vanslägtades från sin tappre fader. Det var vid Rhenströmmen. De kejserlige hade förskaffat sig några lodjor för att gå öfver till den af svenskarne besatta stranden, då Peder Falck störtar sig med sin häst i strömmen och med ett pistolskott i vattengången bringar en af lodjorna i sank och oordning bland de öfriga samt sålunda varskor sina landsmän och tvingar folket på den sjunkande lodjan att gifva sig. För detta raska dåd kallas han till Fältmarskalken, som sedan han sport hans ätt och frejd tillsäger honom adelskap med följande ord: »För tin manlika gerning skalt tu eij länger heeta Falck uthan skalt tu vara adelsman och kallas Rytterström.» Bekräftelsen på detta löfte lät dock länge vänta på sig och vanns först den 12 Juli 1665, då adelsbrefvet utfärdades. Men till åminnelse af denna ungdomsbragd vardt en fullrustad ryttare, ridande genom silfverböljor med en »i höjden rättad pistol» insatt i hans ärligt förvärfvade sköldemärke. Då adelsbrefvet gafs var Rytterström Kaptenlöjtnant vid Östgöta Kavalleri, men tog omedelbart derefter afsked. De sista åren af sin lefnad bodde han på modrens gård Stacked och skref sig »Herre till Stacked och Sjöryd». På den förstnämnda gården dog han den 14 Februari 1668, blott 35 år gammal, och slöt sjelf sin ätt på svärdssidan *). Af sitt gifte med sin stjuffaders halfsyster Ingrid Silfverlood **), som, frejdad för sin färdighet i alla husliga sysslor, med samma lätthet läste latin, som hon skötte brygd och bak, slända och väfstol, hade han tvenne döttrar Charlotta Christina och Anna Maria, hvilka, ehuru vi ej känna deras födelseår, måste hafva varit helt späda vid fadrens död, då han ej förr än den 27:de februari 1666 byggde sitt äktenskap.

Fru Kjerstin delade nu med sin sonhustru fru Ingrid omsorgen om dessa små, och vi kunna utan synnerlig fara påstå att hon deruti funnit en god tröst under de sorger, som vållades henne af barnen i andra giftet. Med Bengt Silfverlood hade hon 2 söner, Göran och Olof samt en dotter Karin. Sönerne, i Sägnen kända under namnet Stackeds junkrar, voro tappre bussar och öfverdådige jägare, som läto hembygdens berg och dalar genljuda af sina hundars skall och gevärens smattrande. I dessa jagter deltog äfven jungfru Karin, och man vill veta att brödernes glada upptåg i skog och mark varit henne kärare än syslandet vid slända och väfstol, i visthus och kök under modrens och svägerskans ledning. Att de båda fruarna egt en ovanlig färdighet i den vigtiga konsten att brygga ett godt och starkt öl, och att Grimareds dalar och de med ek och bok rikt beklädda kullarne varit förträffliga jagtmarker kunna vi sluta af anteckningarne. Intet under således att den tidens adelsjunkrar gerna drucko sig rus på Stacked och deltogo i de glada jagterna. Men att jungfru Karin fick nästan lika många friare som bröderne jagtkamrater, var mera besynnerligt. Så tyckte hon sjelf åt minstone och slog alltid döförat till för deras belesnack. Om hon äfven varit lika otillgänglig för de förklaringar öfver detta ständiga giljande, som den venetianska spegel, Peder Rytterström hem-

*) Rytterström skref sig på den tidens tysksvenska Reuterström, men tog aldrig introduction. Jfr. *Schlegel* och *Klingspor. Den med sköldebref förlänade men ej å riddarhuset introducerade Svenska adelns ättartaflor; art. Rytterström.* Hans illa medfarna af fukt förstörda hufvudbanér fanns ännu år 1869 i Kongsäters kyrka och en afbildning af detsamma hafva vi lemnat i Antiqvitets-Intendentens berättelse för år 1869. (K. Vitterh. Hist. och Ant. Akad. Arkiv).

**) Bengt Silfverlood var af Olof Andersson Silfverloods första gifte. Ingrid åter af hans andra med Ingrid Grotte. Enligt anteckningarne vid Stacked hade Olof, som var god vän med hennes fader, Tunhemsprosten Andreas Grotte, stått fadder till henne. När Olof tog afsked af sin vän och själasörjare för att gå i fält sade han skämtande »Föd nu väl upp min guddotter, så skall hon blifva min hustru när jag kommer hem». Emedlertid trädde Silfverlood i annat äktenskap och var enkling, när han efter 18 års frånvaro återkom till sin gård Fristorp. Han kom nu i håg sitt löfte och tog den 19-åriga mön till sin andra hustru. Olof Silfverlood ligger begrafven i Tunhem under en ståtlig grafhäll, och det är med sann tillfredsställelse vi här kunna meddela att, ehuru våra försök att få församlingen att taga bättre vård om detta minnesmärke, endast skänkt oss ett omständligt stilprof i form af kyrkostämmoprotokoll, församlingens nuvarande kraftfulle kyrkoherde Claes Joh. Ljungström lyckats bringa sockenboarne på bättre tankar.

fört från kriget, tillhviskade henne, kan vara mera osäkert då derom ingenting är antecknadt. Kanske trodde hon att jägarnes fagra ord lika nödvändigt hörde till jagten som hundarnes skall och bergens hånande gensvar på bomskotten, och att detta var skälet hvarföre hon ej kunde fästa sitt hjerta vid någon af dessa raska adelsbussar. Men hvem kan för visso säga detta? Deremot är det visst och säkert att fru Kjerstin ej likade dessa jagtäfventyr, och varskodd af sin äldsta dotters Brita Falcks öde, fann hon rådligast att snart lemna liten Karin i mans våld, och tyckte som alla mödrar i alla tider att man skall välja medan man står i väpplingen och icke bida till dess man kommer i starren. Bland de många junkrar, som under de glada jagterna mera såg på jungfru Karin än den skygga hind eller det lätta råkid, som drefs af hundarne var välborne Johan Gripensköld till Walla och Lindekulla den, som syntes fru Kjerstin bäst fallen till måg. Visst var han ännu blott en ung Kavallerilöjtnant, men sonen Göran, som tjente på samma regemente, talte godt om honom, och så kunde han skrifva sig till tvenne sätesgårdar i det bördiga Östergötland. När derföre Junker Johan kom till henne med sin ödmjuka kärliga bön om jungfru Karins hand, så fick han den också. Jungfrun prutade väl emot och ville alldeles icke utbyta det friska lifvet i skog och mark mot en husmoders mera allvarliga pligter och omsorger, men det halp icke. På den tiden het det: det ena du vill, det andra du skall, och det var sällspordt att en ungmö dristade sätta sig upp emot en faders eller en moders vilja. Vi veta ej om jungfru Karin sökt undskylla sig med något sådant som bristande tycke för Junker Johan; men om så varit, kunna vi för sanning säga att fru Kjerstin svarat: »Kärleken, barnet mitt, kommer efter» ity det svaret hafva mödrarne i alla tider haft till reds, när de gjort sitt val och detta ej stämmer ens med dotterns. Men hvad än mor och dotter talat sig emellan, så blef fästningsölet drucket och bröllopsstöket började. Till detta bröllop säga anteckningarne »hade fru Kjerstin bygt en ny sätesstuga med en ovanligt stor gästabudssal» och nu skulle denna invigas. Från Östan och Vestan samlades gäster, och ståtlig att åse var utan tvifvel den brudefärd, som den dagen red fram och åter emellan Stacked och Skedeskamma kyrka. Att lust och gamman rådde i bröllopsgården och glädjen stod högt i tak i den nya gästabudssalen derför äro Stackeds junkrar oss en borgen, och att fru Ingrid väl sörjt för allt i visthus och källare kunna vi med full visshet veta. Allt var således godt och gladt. Endast bruden tycktes ej dela den allmänna belåtenheten. När hon skall afkläda sig skruden utber hon sig en stunds ensamhet. Hon ville noga betänka de vigtiga pligter, som nu väntade henne såsom maka, sade hon, och med ett: »Gud signe dina tankar, barnet mitt!» lemnade modren och fru Ingrid henne allena. Men dessa pligter måste hafva synts henne förkrossande, ty i hast ikläder hon sig jagtdrägten, kastar sig ut genom fönstret, upp på en sadlad häst, och så bär det af i vildaste fart ned åt Grimared för att komma öfver gränsen. Brudgummen finner kammaren stängd, och på rop och bultningar följa intet svar. Han känner sin bruds lekfulla lynne, men är ej sinnad att nu leka »grebo» eller kurra gömma, och spränger dörren. Men ingen brud väntar derinne, och det öppna fönstret visar huru hon undkommit. Brått sitter Junker Johan till häst och hela skaran med honom, och vid tända facklor börjar en jagt, hvars like Skedeskamma berg och Grimareds dalar aldrig förr och aldrig sedan bevittnat. I spridda troppar söka bröllopsgästerna den flyende bruden, och först när solen rinner upp hejdas hon vid landamäret af den öfvergifne brudgummen. Att — såsom fru Kjerstin lofvat — kärleken kommit efter kunna vi väl hoppas, ehuru anteckningarne ej vilja gå in derpå, men säkert är, att unga fru Karin följde Junker Johan till hans sätesgårdar i Östergötland, var honom underdånig och födde honom söner och döttrar.

Kort efter denna i Stackeds häfder märkeliga händelse bröt kriget ut med Danmark, och såväl Junker Johan Gripensköld som Stackeds junkrar Göran och Olof följde såsom Kavallerilöjtnanter Konung Carl XI i striden. Görans fälttåg fick ett brådt slut. Med vitsord om tapperhet och mandom föll han vid Halmstad den 17 Augusti 1676, och fru Kjerstin fick föra äfven denne sonens stoft till Kongsäters kyrka. Olof, som äfven med stor utmärkelse deltagit i

striden och befordrats till Ryttmästare, råkade ut för ett sjelfvålladt missöde, som stäckte hans krigarebana och förstörde hans framtid. Han synes efter slaget hafva förblifvit i Halmstad, åt minstone måste den olycka, vi nu skola skildra, hafva timat kort efter slaget och ej — såsom anteckningarne uppgifva — vid pingsttiden 1676. Med en af sina vapenbröder, löjtnanten Adolf Hård hade Olof Silfverlood en afton druckit tappert om i staden och låtit musiken spela för sig. Efter slutadt gille kastar han några mynt åt spelmännen och uppmanar kamraten att göra detsamma. Hård, som blickat djupare ned i bägaren än Silfverlood, sticknar härvid och med orden: »Du har aldrig talat något in i min pung och så behöfver Du ej att tala något derur» — kastar han sin handske till honom med uppmaning att möta sig utanför stadsporten. Båda stiga till häst, följda af sina drängar, och på olika gator för att ej varda sedde rida de ut till den öfverenskomna mötesplatsen. Hård skjuter först, men pistolen klickar 3 gånger. Hans motståndare är säkrare på handen: skottet träffar och Hård faller liflös af hästen. Nu måste Silfverlood fly och Hårds dräng, som fången i den tidens öfvertro misstänker att genom hemliga konster »elden tagits» ifrån hans Herre, skickar efter honom en kula, som drabbar hästens ena bakben. Men detta förmår ej hejda den flyende. På haltande häst följd af sin dräng kommer han på genstigar genom skog och mark upp till sin åldriga moder på Stacked. Hos henne kan han dock ej förblifva i säkerhet utan måste som andre manslagare söka skogen, och i flera månader höll han sig med sin dräng undangömd i den af ett stort klippblock dolda och endast från Walasjön tillgängliga hålan vid Walaklef, hvilken efter honom fått och ännu behåller namnet Silfverloods säng. För att trygga hans gömsle förstördes alla farkoster vid sjöns stränder på en enda när, och i denna smög han sig mången natt, rodd af den trogne tjenaren öfver till Stacked för att efterforska huru vidt underhandlingarne om frid och mansbot framskridit. Men endast sorgliga tidender mötte honom under dessa nattliga besök. Hårds slägt var obeveklig, synnerligast den hederlige men bistre stallmästaren Gustaf Hård till Mollunge. Obeveklig var ock konungen. Han nekade att mottaga den nära 80-åriga fru Kjerstin, som med knäfall och tårar ville tigga lif och frid åt sin ende qvarlefvande son, och han fick ej ens konungens lejd att komma Hårdarne till tals och svars. Allt hopp var således förloradt, Silfverlood måste lemna sitt gömställe och fly till Danmark. Slägten sökte fortfarande att främja hans sak och den 23 September 1680 lyckades Johan Gripensköld åt honom utverka Göta Hofrätts öppna bref *) på »frijdt leigde» att icke allenast »obehindrat komma målsägandhen in foro competenti till laga ansvar utan ock att hafva 14 dagars frist efter dhet dato som Kongl. Rättens ändtlige domb honom öfver samma måhl förkunnat blifwer, att ställa sigh i sitt förrige beholdh igen, dher så omträngia skulle». En tjenare sändes med detta bref till Danmark och Silfverlood dröjde ej med hemfärden. Men lejdebrefvet vardt honom till föga nytta. Knappast var det utgifvet förr än den oblidkelige Gustaf Hård får kunskap härom och skyndar till Kungsör att träffa konungen. Karl XI, som alldeles icke kunde lida dylika »lättfärdiga mord» — så öfversatte han duell på svenska — lyssnade villigt till sin gunstlings framställningar, och då han sjelf vägrat Silfverlood lejd, kunde Hofrättens tilltag ingalunda vara honom behagligt. Hård fick d. 1 Februari 1681 en skrifvelse till Landshöfdingen von Vicken att tillhålla Silfverlood att »strax packa sig uthur landet». »I widrigt fall» säger konungen »wiliom wi låta antasta honom och för en så grof missgerning efter lag låta honom plichta». Kongl. Göta Hofrätt fick samma dag befallning att återkalla den gifna lejden samt förbud mot vidare meddelande af lejdebref i sådane grofva missgerningar. Detta sorgebud mötte Silfverlood kort efter återkomsten. Ännu en gång måste han vända åter till sitt förra gömställe medan den gamla modren, understödd af fru Ingrid, med brustet hjerta utrustade sin siste qvarlefvande son till hans sista resa som biltog

*) Förf. begagnar detta tillfälle att betyga D:r *Wilhelm Zetterstedt* och Arkivarien i Kongl. Göta Hofrätt Friherre *G. A. von Schwerin* sin tacksamhet för de upplysande handlingar, han fått genom dem emottaga.

man från fädernehem och fäderneslaand. Han flydde nu till Norge och dog i Fredrikshall, men dödsåret har varit antecknaren obekant *). Deremot vet han omtala att det icke dröjde länge innan den oförsonlige Gustaf Hård fick knäfalla för Konungen och förgäfves bedja om frid för en ätteman, som gjort sig saker till samma brott som Silfverlood.

När fru Kjerstin aflidit veta vi ej. Men hennes grafsten, flyttad till Stacked från Skedeskamma gamla kyrka, när denna utbyttes mot en ny, som skänkte socknen det vida förnämligare namnet Karl Gustafs församling, upplyser oss att hon dött 89 år gammal. Döds- och födelseåren äro nu bortnötta, men antagligen har hon födts hit till verlden ett af de första åren på 1600-talet och varit omkring 20 år, när hon år 1628 första gången trädde i äktenskap. Hon har således öfverlefvat — hennes höga ålder torde ej berättiga att säga upplefvat — sina sondöttrars Charlotta Christinas och Anna Maria Reuterströms bröllop, som båda firades på Stacked. Den yngsta gifte sig den 21 Mars 1684 med Löjtnanten Lars Gyllenhaal och den äldre troligtvis ett eller annat år tidigare med Ryttmästaren vid Drottningens Lifregemente Berendt Agrel. Vid fru Kjerstins död ärfdes Stacked af äldsta dottern, men när hon dog barnlös år 1712 öfvergick det till den yngre och hennes barn.

Huru Stacked sedan genom arf och köp vexlat egare är af mindre vigt och vi vilja ej trötta läsaren med uppräknandet af dess yngre »regenter». Fru Kjerstins historia, det lärorikaste bladet i gårdens häfder, visar oss hvad en maka och moder den tiden kunde få upplefva och gifver oss en inblick i lågadelns seder och lif. Det var detta blad vi ville rädda undan glömskan. Kanske ock att det eljes blifvit ogjordt. En häftig vådeld har nyligen lagt Stackeds äldre sätesbyggnad i aska, och det kan vara mycket möjligt, att de anteckningar, som legat till grund för denna skildring, förtärts af lågorna. Men är också detta vittnesbörd om Stackeds äldre, mera skickelsedigra dagar förgånget, torde dock minnet af dess junkrar icke så lätt förgätas der i bygden. När höststormen hviner i de aflöfvade ekarne eller tjutande drager fram genom Grimareds nakna dalgångar tror man sig höra Stackeds junkrar, som med gläfsande hundar fortsätta sin jagt; och synes i månljusa nätter en enslig roddare med tysta årslag styra sin båt från hålan vid Walaklef till en undangömd vik å Stackedsstranden, så är det den fredlöse Olof Silfverloods ande, som lemnat sin klippsäng för att spörja gamla Fru Kjerstin, om han ännu vunnit frid och försoning.

G. Djurklou.

Längtan till landet.

Kom ned till dalen, der vår boning står,
Der silfverbäcken mellan alar går!
Kom ned till hemmet vid den lugna fjärd,
Vår lilla verld!

Ty du har ledsnat, du så väl som jag,
Vid dessa städers yppiga behag,
Mer kärt du har än deras sus och dus
Vårt trädgårdshus.

Jag tröttnat höra på, hur talet går
Alltjemt om saker, dem man ej förstår;
Mer värdt än gläfset är i alla fall
Min gårdvards skall.

Den ena token jemt vill stilla stå,
Den andra vill beständigt störta på;
Jag längtar se igen de säkra tag
Vid liens slag.

---

*) De uppgifter, här lemnats, stämma icke öfverens med Riddarhusgenealogiernas. Vi kunna ej hjelpa det, ty Svenska Adelns ättartaflor, sådane de finnas på Riddarhuset, äro icke blott för ätten Silfverlood utan äfven för de flesta öfriga äldre ätter så felaktiga, att de ej kunna tillerkännas någon auktoritet. Detta är beklagligt, men kunde hjelpas, om Svea Rikes Ridderskap och Adel ville låta dem granskas af *fullt sakkunnige* och för ätteforskning hugade män.

Jag hört mig mätt på skrik af värsta ton
Mot allt, som högre står än ens person:
Nu vill jag höra på en morgon sval
Hur göken gal.

Vi fly från lismarn med sin krökta rygg,
Från potentaten, nådigt dryg och trygg,
Vi fly från flärdens alla granna band
Till åkerland.

Jag längtar gå med dig i furuskog:
Af dessa gator ha vi allt fått nog.
Jag längtar bort från sqvaller och från tvång
Till trastens sång.

Jag längtar dit, der trefna hyddan står;
Der skall du få linnæor i ditt hår,
Der skall hvar afton, rodnande och blid,
Oss skänka frid.

Der skall hvar morgon med sin friska vind
Oss väcka sakta, smekande din kind,
Och hviska: vakna, luften är så klar,
Du unga par!

C. D. af Wirsén.

Ombord å en blokadbrytare.

I.

Det blodiga inbördeskriget inom Förenta staterna, detta krig som flerestädes i Europa helsades med så mycken illa dold skadeglädje, rasade som bäst, då den lilla episod timade, som jag här nedan i korthet skall omnämna, och om hvilken jag först för ett par dagar sedan af en ren slump fick kännedom.

Men för att göra den rätt begriplig, skall jag dock be att med några ord få göra reda för dess orsak.

Då representanterne för de 13 nordamerikanska moderkolonierna den 4 Juli 1776 högtidligen förklarade dessa kolonier fria från hvarje beroende förhållande till England och det derpå följande frihetskriget fick sitt slut medelst fredsfördraget i Paris 1783, kunde man väl hafva väntat, att hänförelsen öfver den så dyrt köpta sjelfständigheten skulle slutit den stora unionens folk starkt tillsammans.

Detta var emellertid endast till en viss grad fallet, ty den unionella regeringen hade icke länge varit i verksamhet, förr än olika politiska åsigter började göra sig gällande inom densamma. Så ansågo till ex. en del af de nordamerikanske statsmännen, att Förenta staterna var en konfederation, som kunde upplösas när en majoritet af de uti densamma ingående särskilda staterna sådant fordrade, under det att deremot en annan del envist höll derpå, att den federala Unionen bildade en regering, från hvilken ingen enskild stat, icke ens en majoritet, kunde frigöra sig. Detta var nu visserligen ganska skiljaktiga meningar, men hängifvenheten för Unionen var emellertid öfverallt ännu så stark, att någon brytning sannolikt icke skulle egt rum, dermed vill jag endast mena *icke så snart,* hade icke åtskilliga materiella frågor, som voro af än ömtåligare natur, uppstått.

Dessa materiella frågor voro hufvudsakligen efterföljande tvenne:

1:o. Unionens södra stater önskade frihandel, under det att de norra, och bland dem hufvudsakligen de som drefvo en betydligare fabriksverksamhet, fordrade skyddstullars bibehållande;

2:o. Slaffrågan. — De södra staternas merkantila intressen voro nemligen intimt förbundna med slafveriets bibehållande. Slafveri existerade redan vid Unionens etablerande, äfven i de norra staterna, ehuru det der snart dog ut till följd af den stora invandringsström som fyllde behofvet af arbetskrafter. I de södra staterna ökade sig deremot antalet af slafvar så småningom, och i ännu högre grad sedan med år 1793 bomullskulturen derstädes blef den förherrskande, sålunda fanns det i nämde stater år 1860 icke mindre än 4 millioner slafvar.

Denna slaffråga var icke ny och hade haft många phaser att genomgå innan förvecklingen utbröt.

Den uppstod sålunda redan år 1820, då Missouri skulle upptagas såsom stat i

Unionen. De norra staterna fordrade härföre såsom ett vilkor, att i nämde stat existerande slafveri skulle afskaffas. Striden inom kongressen var het och slutade med den bekanta »Missourikompromissen», enligt hvilken Missouri upptogs såsom stat med bibehållen rätt att använda slafvar, men slafveri deremot förbjöds i alla stater och territorier nord och vest om den norra arkansas-gränsen. — Genom detta beslut trodde man då att slaffrågan för alltid vore utagerad. Det visade sig emellertid vara ett förhastadt antagande, ty år 1850 lyckades det slafvännerne i kongressen att få ett lagförslag antaget, genom hvilket slafegarne medgåfvos rätt att med rättsliga medel återfordra de slafvar, som rymt från dem in i andra stater, — år 1854 lyckades det senator Douglas att få Missourikompromissen afskaffad, ett beslut som framkallade det republikanska partiet, hvars hufvudsakliga doktrin *då* var motstånd till slafveriets utsträckande, — år 1856 representerade presidentvalet uteslutande en strid mellan slafveriets vänner och icke vänner, James Buchenan, som segrade, var nemligen slafpartiets kandidat under det att det republikanska såsom sin kandidat uppställt John C. Freemont, — och år 1859 företog sig en fantast, vid namn John Brown, att med en handfull män, inalles 21, börja ett slags slafbefrielsekrig i Virginia. Han fasttogs visserligen snart, lagfördes och hängdes jemte sex man af bandet, men detta hans dumdristiga tilltag ökade endast än mera förbittringen i Södern, som i Browns uppträdande endast såg en demonstration från nordstaternas sida.

I det året derpå följande presidentvalet segrade det republikanska partiet genom Lincolns val och dermed var brytningen fullständig. Syd Carolina gaf signalen medelst att, genom beslut fattadt i dec. 1860, utträda ur Unionen och denna stat följdes snart af flertalet af de andra mera betydande södra staterna — och så var det stora kriget börjadt.

II.

Det var i början af år 1865, det år då kriget slutligen bilades efter att hafva skakat den stora Unionen i dess innersta fogningar och framkallat många refvor i den amerikanska samhällskroppen, refvor som ännu långt ifrån äro läkta.[1]

Det stora Atlantiska hafvet låg som en spegel, skimrande under den nyligen uppkomna solens strålar. Här och der syntes en och annan liten skonare, som med slappa, mot masterna slående segel, väntade på den morgonbris, som skulle föra dem fram till de icke långt derifrån synliga Bermudasöarne, en ögrupp som på c:a 32⁰ nordl. lat. ligger ungefär 60 eng. mil utanför den nordamerikanska kontinenten. Dessa öar och de små fiskareskonerterne voro de enda hållpunkter, som erbjödos den kringirrande blicken — i öfrigt var allt öde och tomt.

Omsider visade sig några lätta molntappar vid den vestra horizonten. Var det måhända några af dessa små molnbollar som på dessa latituder stundom hastigt växa i omfång för att slutligen, lika oväntadt som förstörande, urladda sig i en af dessa ilvindar, som sprida förödelse der de stryka fram?

Denna fråga gjorde sig ängsligt de små fartygens befälhafvare, under det att de läto sina kikare upprepade gånger bestryka den vestra delen af horisonten.

Deras fruktan var emellertid öfverflödig, ty molnbollarne växte visserligen i omfång, men endast för att så småningom efterföljas af tvenne skorstenar, tvenne mycket akterstagade master, hvarefter slutligen en lång svart fartygslinea blef synlig.

Det var sålunda icke någon annalkande orkan, som tagit deras uppmärksamhet i anspråk, endast ett från Europa kommande fartyg, som, efter hvad man snart kunde sluta sig till, styrde kurs på staden Charlestown.

Nu var, äfven på den tiden, ett ångfartyg ute på det stora hafvet visserligen ingen ovanligare företeelse och man skulle derföre tro att befälhafvarne å de små fartygen icke längre skulle fästa uppmärksamhet å det, som med synbarligen ovanligt stor hastighet närmade sig dem, utan i stället återtaga sina spejningar med afseende å hvarest den väntade vinden skulle visa de första kårorna på vattenytan, men vinden tycktes nu hafva blifvit en bisak, så ifrigt följde de det annalkande ångfartygets rörelser, och äfven besättningarne grupperade sig vid relingarne, lifligt utbytande sina åsigter rörande ångbåtens nationalitet och resas mål.

Förenta staterna voro icke de enda som ledo af det stora inbördeskriget, dess förderfliga verkningar sträckte sig vida omkring, och bland de europeiska nationerna var det England, som led mest, i thy att i en stor del af detta lands rika manufakturdistrikter elden måste släckas under pannorna, enär det saknades nödigt råmaterial till förarbetning. De stora fabriksegarne gjorde sålunda betydliga förluster och ett stort antal arbetare, hvilkas uppehälle jemte deras familjers, förut varit beroende af en jemn sysselsättning, stodo brödlösa. *Bomull* var derföre under denna tid dagens fråga i England, men hvarifrån få det fulla behofvet? Den ostindiska importen var alltför liten och dessutom låter icke denna bomull, som är kortare och äfven i andra fall sämre än den amerikanska, använda sig vid tillverkning af åtskilliga tygsorter — och den amerikanska marknaden var stängd. Ett af de medel som nordstaterna verksamt använde för att försvaga sina motståndare, var nemligen att på allt sätt skada deras handel, och detta skedde naturligtvis lämpligast genom att hindra all tillförsel af varor, men framför allt genom att försvåra möjligheten för sydstaterna att afsätta något af deras produkter, bland hvilka bomullen då var den förnämsta och mest betalda. Sydstaternas kuster blockerades derföre, så godt sig göra lät, af Nordstaternas kryssare, och en följd deraf var återigen bomullskrisen i England.

Men engelsmännen äro, framförallt, ett praktiskt folk. De sågo hvar det onda låg och de tvekade icke att begagna det enda medel som förelåg att undanrödja eller åtminstone förmildra det. Det bildades sålunda icke komitéer i och för utredandet eller rättare sagdt intrasslandet af frågan och det hölls icke heller några möten med långrandiga talare, som talade endast för nöjet att höra sig sjelfva, utan man *handlade.* Så bygdes af varfsegare ångare, i besittning af all den hastighet, som den tidens ingeniör-vetenskap kunde utveckla, dessa ångare anförtroddes åt skicklige, oförfärade befälhafvare, hvilkas uppgift var att bryta blodkadlinien, anlöpa någon af de södra hamnarne, tillbyta eller tillköpa sig bomull, samt föra denna till någon i de vestindiska öarne befintlig engelsk hamn, hvarest den då mottogs af andra för blokadbrytning mindre lämpliga fartyg för att öfverföras till England, hvarefter blokadbrytarne återvände för att åter företaga samma vågstycke. Det lyckades dem ofta, det misslyckades icke sällan.

Ett dylikt fartyg var det som nu närmade sig, och inom kort var det så nära, att man från den närmaste skonerten med lätthet kunde särskilja alla dess egenskaper.

Det helt och hållet svarta skrofvet var mycket långt och mycket smalt. Skarndäcket låg icke mera än ungefär 5 à 6 fot öfver vattenlinien, dess två skorstenar, som i likhet med de smäckra masterna voro starkt akterstagade, för att så mycket lättare kunna skära luften med minsta motstånd, angåfvo tillvaron af tvenne ångpannor, och för den uppmärksamme betraktaren framgick äfven tydligt, att det fanns tvenne maskiner ombord, ty vattnets stillhet gjorde det utan svårighet möjligt att observera, det tvenne skrufvar, en å hvardera sidan af rodret, piskade vattnet och framdref ångbåten med en hastighet, som icke gerna kunde understiga 16 engelska mil i timman. — Inga kanoner syntes å däck och det var sålunda skönjbart, att den enda kraft, som det mystiska fartyget ämnade använda gentemot en möjligen motande ovän, vore hastighetens.

Vinden hade emellertid börjat krusa det förr så lugna hafvet, på de små skonarne glömde man för några ögonblick ångaren, för att i stället sysselsätta sig med seglens ordnande, men blokadbrytaren fortsatte obekymradt sin väg. Den hade sålunda redan på en distans af några få engelska mil fått Bermudasöarne kranbalksvis om styrbord, då på en gång en stor ångkorvett sköt fram bakom den största af nämnde öar. Det var mera än troligt, att döma af de osäkra manövrer detta fartyg i början vidtog, att mötet var helt oväntadt, men denna tveksamhet syntes snart lemna rum för ett energiskt beslut. Kursen ändrades nemligen på ett sätt som gaf den största möjlighet att afskära blokadbrytarens väg, under gaffeln å mesanmasten fladdrade inom kort »the stars and stripes», Unionens stjernbanér, och derpå syntes från dess bog utgå ett hvitt rökmoln, omedelbart åtföljdt af en knall, hvilket allt tydligt nog angaf att korvetten tillhörde Nordstaternas flotta, och var en af de fartyg, som hade sig uppdraget att hålla blokaden vid makt.

Huru svarade emellertid ångfartyget på alla dessa utmaningar? Det åtnöjde sig med att vända stäfven 4 à 5 streck mera söderut, sålunda *från* korvetten, som nu icke befann sig på mera än 3 till 4 engelska mils afstånd. Samtidigt med det att denna manöver vidtogs, tycktes äfven röken ur dess båda skorstenar blifva allt svartare och slutligen blandad med gnistor, de smäckra, men breda rår, som syntes å dess master, nedfirades i däck, men det lilla flaggspelet akterut förblef fortfarande utan någon flagga.

Det var sålunda tydligt att befälhafvaren ämnade draga vexel å sitt fartygs snabbhet.

Men korvettens befäl vidtog också sina åtgärder. Äfven der blef röken ur skorstenarne mörkare, rårna, som voro för stora att nedtaga, brassades skarpt bidevind, hvarigenom de lättare skuro vinden, och å korvettens fördäck vidtogos åtskilliga förberedelser, som gåfvo vid handen att om korvettens befälhafvare fann det omöjligt att täfla i snabbhet, han ämnade använda andra medel för blokadbrytarens tagande. Fördäckskanonerna gjordes nemligen i ordning.

Det behöfdes ingen lång tid för att blifva öfvertygad om huru betydligt underlägsen korvetten var i hastighet, ty blokadbrytaren, å hvars långa, smala och lågt liggande däck man endast upptäckte rormannen och kaptenen, aflägsnade sig allt mera och mera från sin farliga granne.

På en gång blixtrade det till och en dof knall hördes, omedelbart fortplantande sig öfver vågorna allt längre och längre bort.

Det var från en af korvettens bogkanoner, som denna anmaning att stanna kom.

Kulan flög hvinande mellan blokadbrytarens båda master, men utan att åstadkomma någon skada, lika litet som den framkallade någon minskad hastighet hos ångfartyget som helt obekymradt fortsatte sin färd med samma kurs som förut.

Ännu en kula följde, den träffade ångpipan å ena skorstenen och splittrade densamma, och en tredje slet af ett af fockmastens jerntrådsvant. En fjerde föll oskadlig ned i hafvet, utan att nå fram, och när den femte afsköts med samma påföljd, insåg förmodligen korvettens befälhafvare, att blokadbrytaren redan var utom skotthåll, ty elden inställdes på samma gång som kursen ändrades.

Allt mindre och mindre blef emellertid det så lyckligt undkomna ångfartygets skrof, slutligen försvann det alldeles under horizonten, och anlände kort derefter lyckligt till Charlestown.

III.

För några få veckor sedan, eller ungefär 10 år efter det ofvanstående tilldrog sig, befann jag mig i Göteborg.

Under mera än trenne dygn hade jag tåligt fördragit alla de obehag som äro förbundna med att vistas derstädes såsom resande — ty knappast låter det väl tänka sig sämre hotell i någon stad af jemförlig betydelse än i Göteborg — och jag vandrade som bäst utefter den med varubalar och maskiner öfverfyllda skeppsbron för att få reda på någon ångbåt, som kunde föra mig till London, då ett högst egendomligt fartyg ådrog sig min uppmärksamhet.

Men det var icke så mycket dess ovanliga längd, som frapperade mig, som icke fastmera dess höjd öfver vattnet, och i synnerhet att denna höjd synbarligen tillkommit genom en mängd på hvarandra hopade öfverbyggnader, något som nästan gaf det hela utseende af en stor amerikansk flodfärja. På hvar sin sida om förstäfven läste man namnet *Mary*.

Jag gick ombord å detsamma, mera af nyfikenhet än af något annat skäl, krånglade mig fram under en mängd bryggor och mellan en hop små hus, som voro uppförda å ett öfre, synbarligen sedan fartygets byggnad ytterligare tillkommet däck, och stod slutligen framför ingången till aktersalongen, som deremot var fullkomligt inredd med iakttagande af alla nutidens icke små anspråk på beqvämlighet och elegans. På min fråga mellan hvilka platser fartyget gjorde sina turer, upplyste mig den engelska stewarden, att det underhöll jemn förbindelse mellan Göteborg och London, och som det skulle afgå till sistnämde plats redan påföljande dag, gjorde jag mig underrättad om någon salongsplats var ledig och då sådant befanns vara fallet, hade jag snart mina saker nere ombord.

Tiden för afresan kom, de trossar som fasthöllo fartyget vid kajen kastades loss och »Mary» gled sakta och försigtigt ut

bland den mängd fartyg, af olika storlek och nationalitet, som låg å den delen af Göta elf hvilken bildar inloppet till den rika och vackra handelsstaden Göteborg. Jag gjorde bekantskap med min medresande, en ung svensk officer på väg till militärakademien i Greenwich, utom mig den enda i aktersalongen, jag introducerade mig helt flygtigt hos de 88 slagtoxar, som representerade andra klassens passagerare, och efter att sedermera med vår vänlige och påpasslige kapten hafva intagit en riklig måltid, började jag något närmare studera det fartyg, å hvilket jag befann mig.

Det var, som jag ofvan nämt, mycket långt, och jag kunde äfven se att det *varit* mycket lågt, ty det var lätt att finna det tvenne öfverbyggnader tid efter annan eller på en gång tillagts. Att jag sökte göra mig reda för detta förhållande, liksom äfven huru det kom sig, att å ett så gammalt fartyg, som det syntes vara, tvenne propellrar voro anbragta akterut, bör icke förundra, och döm då om såväl min förvåning som tillfredsställelse, då jag erfor under loppet af den berättelse, som en »old tar» af besättningen meddelade mig, att jag befann mig ombord å samma ångfartyg, som för 10 år sedan så lyckligt bröt blokaden utanför Charlestown.

»Mary» ser nu ytterst blygsam ut, der den hvarannan vecka ligger väntande vid Göteborgs skeppsbro, men om än det kan ligga mindre romantik uti att frakta svafvelstickor och hvarjehanda slags nötboskap öfver till England, än att med list och förslagenhet, samt dödsfara för ögonen, bryta en blokadlinea, så kan dock den ena sysselsättningen vara lika gagnelig och hedrande som den andra, och i alla händelser har »Mary» haft sin historia, något som icke är fallet med alla andra fartyg, och det är åt minnet af densamma, som jag egnat dessa anspråkslösa blad.

Hugo Nisbeth.

Verkan på afstånd.

(Efter Goethe).

I gyllne högsal ses drottningen stå,
Der tallösa vaxljus de flämta.
Hon säger till pagen: »du kan just gå
Att börsen till spelbordet hemta.
På min toalett
Kan du hitta den lätt».
I blinken sprang pagen och lände
Till slottets andra ände.

Vid drottningens sida nu sorbet drack
Den skönaste dam i suiten,
Då just invid läpparne glaset sprack —
Hvad jemmer och ve, stackars liten!
Förlägenhet, skräck:
På skruden hvad fläck!
Hon ilade ut och vände
Sin kosa mot slottets ände.

Då pagen åter springande kom,
Han mötte den sköna på vägen.
Fast ingen viste det minsta derom,
Enhvar var den andra benägen.
I rättan tid
Var slumpen dem blid!
I famnen hvarandra de slöto,
Och kyssar och smekord ej tröto.

Sist båda slita sig från hvarann:
I sina gemak hon försvinner.
Bland värjor och solfjädrar banar han
Sig väg och till drottningen hinner.
Af sorbet en rest
Hon ser på hans väst,
I skarpsinne främst i sitt rike,
En drottnings af Saba like.

Till hofmästarinnan vänder hon sig:
»Då senast en ordstrid vi väckte,
Ni påstod fast och bestämdt mot mig,
Att anden i fjerran ej räckte.
Närvaron förmår
Ge påtagligt spår,
Men verka i afstånd på tingen
Det kan ens bland stjernorna ingen».

»Dock se: ett glas med sorbet spills ut
Bredvid mig här nyss på minuten,
Och pagen längst borta i våningens slut
Af drycken får västen begjuten. —
En ny skall du få,
Som jag vill bestå
Till tack att min sats blef besannad:
Du eljest ej sluppit bli bannad».

Carl Snoilsky.

"Magister Sammel."

Originalporträtt.

(Forts. från föregående häfte).

Jag fann dock mina förväntningar på den märkvärdige mannen mycket besvikna, och han föreföll mig så obetydlig, att jag tyckte att jägmästarens uttryck »stackare» var mest karakteriserande för honom. Han var en liten man, visserligen ej så kort till växten, men mager och hopkrymt, och hans svartmuskiga ansigte med den grå skäggstubben och den bruna såsen i mungiporna egde ingen ting, vare sig tilldragande eller synnerligt egendomligt. Ögonen voro bruna och vänliga, men egde, vid första anblicken åtminstone, intet djup. När han nu kom ut, klädd i en snygg, fast grof, svart rock och halsduk, som han förut ej hade, såg han dock något hyggligare ut, hvaremot den andel, han tog i samtalet, sedan han satt sig ned bredvid oss, var så obetydlig, att jag fann honom öfver måttan ointressant för att vara en så mångkunnig och märkvärdig person. Min patronessa talade nästan ensam, och jag inflikade en eller annan anmärkning, under det magistern imellanåt blott utstötte ett enstaka mumlande, som det var svårt att förstå. Jag ledsnade derför snart vid honom och ville dessutom gifva de båda kusinerna tillfälle att språkas vid, hvarför jag sade mig skola företaga en promenad ner åt sjön med Nils, min lärjunge, som var med, till vägvisare.

Jag hade förestält mig detta nedstigande mycket besvärligt, men så var als icke förhållandet, ty hela bergsluttningen var genomkorsad af små slingrande vägar mellan björkstammarne, och här och der, hvarest en något vidsträcktare utsigt erbjöd sig, voro uppförda små löfsalar, försedda med bänkar, der man kunde hvila sig och låta blicken njuta af det härliga landskapet. Nils berättade att altsammans detta var morbror Sammels verk och att denne var den skickligaste människa, som enligt hans öfvertygelse kunde finnas. Han var trädgårdsmästare, byggmästare, snickare och svarfvare; han var också den dugligaste fiskare i hela trakten och hade sjelf bygt sin båt och bundit sina nät, och en sådan bikung, som han, fans visst icke i hela Sverige, det sade både mamma och prostinnan. Dessutom förrättade han sjelf alla sysslor inom hus, så att han icke behöfde några fruntimmer i huset — något som min trettonårige discipel i förkänslan af en framtida manhaftighet ansåg särdeles eftersträfvansvärdt. Han slutade sitt loftal med en förutsägelse att vi nog komme att blifva bjudne på något slags vin af magisterns egen tillverkning, hvilket också till punkt och pricka slog in; och, ehuru jag vill bekänna att jag i alla tider haft ett afgjordt misstroende för hemgjorda vinsorter, måste jag dock tillstå att magister Sammels cider ganska väl lät dricka sig.

På hemvägen tillsporde jag min följeslagerska om hon vunnit det egentliga syftemålet med sin färd och fått det råd, som hon önskade. Det hade hon icke, men magistern hade lofvat tänka på saken och med det snaraste gifva henne besked. Vid detta svar log jag ett segerlöje inom mig och tänkte att, om han också i praktiska ting hade en viss fyndighet och händighet, så var han likväl icke i högre saker stort förståndigare än andra, och jag började tycka att han på det hela taget var en tämligen tarflig person, som fått sitt stora rykte för alldeles för godt pris.

Det var andra söndagen efter vårt besök vid Björkelid, som magister Sammel följde med oss hem ifrån kyrkan. Jag hade predikat och ansåg mig för en högst vigtig person, ty jag tyckte sjelf att min predikan var ett rätt anständigt stycke arbete, och jag hade hört snyftningar från gumraden samt fått mig en kompliment af den gamle prosten. Min principals familj var föga mindre belåten än jag sjelf öfver min stora framgång som predikant, och särskildt i de unga flickornas aktning steg jag, om möjligt, högre än förut. Vid middagsbordet utgjorde mina ypperliga gåfvor nästan uteslutande samtalsämnet, och jägmästaren tog till och med, dagen till ära, fram en butelj dåligt portvin till de mer än vanligt präktiga söndagsplättarne. Endast magister Sammel hade intet ord af bifall eller beundran för mig, hvilket visserligen förtröt mig, på samma gång denna brist på smak eller denna afundsjuka

å hans sida, hvarom jag ansåg hans tystnad vittna, ytterligare nedsatte honom i mina ögon. Äfven min patronessa tyktes hafva lagt märke till denna envisa tystnad, som hon troligen ansåg ovänlig mot mig, ty slutligen utbrast hon: »Nå, Sammel, hvad tyckte du om predikan, du har icke sagt någon ting om henne».

»Åh jo», svarade han lugnt, »den var nog rätt bra: fullkomligt renlärig och ganska vacker hvad språket angår.»

Ack, om min välvilliga beskyddarinna låtit sig nöja med detta torftiga bifall, så hade hon sparat mig en stor förödmjukelse, men hon såg kanske med rätta häri ett doldt klander och fortfor derför: »Det tyckes, som du ändå hade ett 'men' emot den, fast du icke vill sjunga ut med det».

»Åh nej, jag fruktar bara att den var litet för konstig för sina åhörare och att de ha mera nytta af prostens enkla predikningar, som de också äro mer vana vid.»

»Ja, det skall Gud veta», inföll jägmästaren med ett något rått skratt, »den hedersmannen vänder så ofta på fjerdingen, att nog hinner man vänja sig vid hans predikningar.»

»Jag är i alla fall säker om att du icke riktigt kommer i hog tankegången i någon enda af dem», sade magistern med en förarglig dragning på sina mungipor.

»Nej, det gör jag icke — svarade jägmästaren hetsigt — »men känner igen dem gör jag, och mera till, för att, då vi någon gång läst predikan hemma, har jag i Hagbergs postilla känt igen ord för ord hvad prosten gaf oss till bästa året förut.»

»Nå, om också så skulle vara, så är ju Hagberg allmänt erkänd för en god homilet, i mitt tycke mycket styfvare än prosten och åtminstone fullt jämförlig med vår unge vän här», svarade magistern med ett retsamt lugn och en vänlig blick på mig ur sina trogna ögon.

Icke dess mindre kände jag hur jag blef alldeles blodröd och tårarne nästan trängde upp i ögonen, och, i fall jag bjudit till med ett genmäle, hade rösten otvifvelaktigt stockat sig för mig. Då ryckte min korpulenta patronessa upp i ledet till mitt försvar och försökte med en fint att föra striden öfver på motståndarens område, i det hon sade: »Jag är öfvertygad om att, då kusin Samuel predikade i sin ungdom, satte du nog en ära i att skrifva dina predikningar sjelf, och jag minnes också, fast jag bara var ett barn på den tiden, att alla också om dig sade att du hade ovanliga gåfvor».

»Ja, man var verkligen så god och sade det, och du ser nu sjelf hvad som blifvit af de der gåfvorna! Jag tycker visst icke om att nedstämma ungdomen, men man bör ej häller egga den att ställa sina anspråk alt för höga. Men oaktadt jag talar så nu, kan det ej falla mig in att neka att mina egna anspråk och förhoppningar på sin tid nog voro bålstora. Naturligt var då att jag icke ansåg mig kunna uppträda med annat än alstren af min egen förmåga, liksom att jag skulle tillbakavisat misstanken om att något annat ens varit möjligt såsom en förolämpning. Men frågan är om ej häri låg någon grad af egenkärlek och om icke mine åhörare varit mera tjente med att jag läst upp en predikan af en erfaren prestman, som dessutom varit känd såsom en duglig predikant.»

»Ja, men för fan — utropade jägmästaren — »icke är det väl din mening att man skall hafva ett fett pastorat såsom lön för att man om söndagarne läser upp i kyrkan en tryckt predikan, som de fleste bland åhörarne skulle kunna läsa sjelfva?»

»Nej, det är icke min mening, och jag medger alt för väl att till begreppet af en prest hör ock bestämningen predikant. Men icke är det alldeles nödvändigt att jag skall vara en mindre god prest, derför att bristande sjelfförtroende eller bristande liflighet i fantasien gör att jag hällre begagnar andras eller egna gamla predikningar, än jag kanske misslyckas i försöket att skrifva nytt. Slå fast såsom predikans ändamål församlingens uppbyggelse, och jag tror man måste medgifva att det är fullkomligt likgiltigt af hvem och när den skrifvits, blott den fyller detta mål. Vinnes det åter icke genom en ny och egen produktion, torde denna, ej ega synnerligt stort värde, äfven om aldrig så aktningsvärda bemödanden och till och med ett visst mått af talang derpå nedlagts. Den enklaste predikan blir derför för mig den bästa, men enkelheten vinner den unge sällan, derför att han har dels för liten erfarenhet, dels för liten ödmjukhet. Men — afbröt den gamle magistern sig sjelf — här sitter jag ju och docerar, så att jag rik-

tigt förtjenar skällsordet magister; det ber jag om ursäkt för och vill i stället bedja att få dricka med den unge magistern, som icke må tro att hvad jag här sagt har någon särskild hänsyftning på honom.» Och sedan han druckit ur sitt glas, var hans mun förseglad, och jag hörde honom knappt på hela eftermiddagen yttra ett ord, fast han lyssnade till de förtroenden, hvar och en i sin tur gaf honom, och hjälpte till i hvad han blef ombedd.

Sedan vi ätit qvällsvard och medan Lillstina höll på att duka af bordet, började han likväl åter att bli språksam. »Vet ni, mina vänner, att, när jag ser Lillstina gå der och styra, faller mig en tanke in, som jag icke tror vara så dum. Jag börjar alt att bli gammal och krasslig och kan icke mera så godt reda mig på egen hand, som förr. Mor Anna derhemma har tillräckligt med sitt eget att sköta, så att henne kan jag ej begära att ha något riktigt gagn af. Skulle ni vilja afstå Lillstina åt mig, i fall hennes far icke har något deremot, förstår sig, och hon sjelf skulle ha lust dertill?»

»Käre bror Sammel, hvad tänker du på — sade jägmästaren — hvad skulle du ha för nytta af en sådan flickslinka emot om du tog till dig en äldre, dugtig menniska?»

»Åh, jag skulle väl få alt det gagn, jag behöfver af henne, tänker jag; och jag vill hällre ha en ung, än en gammal, som har svårt att sätta sig in i mina vanor och egenheter. Och jag lofvar er att icke bli för elak emot henne.»

»Sammel elak, nå, det var då en för lustig tanke!» utropade fru Ljungmark, och ingen, ej ens Lillstina, som eljest såg mycket allvarsam ut, kunde underlåta att le deråt.

»Nå ja, om hon icke just får det svårt hos mig, kan hon åtminstone få tråkigt borta i skogen, med mig och fader Anders, mor Anna och deras ungar, der det ingalunda kan vara så trefligt, som här, der hon haft så många jämnåriga. Det tänker hon nog sjelf och ni med, mina små pullor» sade han, vänd till de äldre flickorna i huset. »Men kanske kunde hon af mig lära ett och annat, som hon kan ha nytta af i en framtid, liksom det också torde vara henne hälsosamt att få pröfva på ett annat lif, än hon här haft.»

»Hvad skulle det bli för lif derborta hos dig? Här får hon åtminstone lära sig hvad ett ordentligt hushåll vill säga, och i stället för att bli hälsosamt efterhållen fruktar jag att hon skall bli bortskämd af dig,» invände jägmästaren.

»Nu gör du alt Sammel orätt, min gubbe lilla — tog frun till ordet — i fall du tror att i hans hus skall rifvas ned hvad som uppbygts i vårt. Tvärtom tror jag, såsom han, att vistelsen der skall göra Lillstina godt, på samma gång jag icke är rätt säker på om det ej kanske är vi, som skämt bort henne, om ock emot vår vilja. Hon har här varit ett olyckligt mellanting mellan barn och tjenare, hvilket jag fruktar ej har varit så alldeles nyttigt för henne. Hon har nästan uppfostrats som våra egna barn, och det har ej varit lämpligt, då hennes ställning i lifvet kommer att blifva en annan, och deremot har hon bebandlats helt olika med det öfriga tjenstfolket, dit hon likväl hör. När så är, skulle hon ha en särdeles god natur, om icke några dåliga egenskaper ville utveckla sig hos henne; afund å den ena sidan och fåfänga å den andra. Jag vill hoppas att de icke ha vaknat ännu, men frön till dem kunna likväl finnas.»

»Men mamma — inföll den yngre af de båda flickorna med tårar i sina oskyldiga ögon — är det icke du, som nu gör både Stina och oss orätt. Icke är hon fåfäng och afundsjuk, allra minst på oss, och icke har hon väl blifvit så behandlad hos oss, att man kan frukta att hon kan bli det.»

Magister Sammel strök vänligt den unga flickans ljusa hår och sade: »Du är ett godt barn, Karin lilla. Du skall nog komma och hälsa på morbror och Stina ibland, om hon kommer till mig, och hon skall icke häller bli instängd hos mig, utan att få komma hit öfver imellanåt. Men icke skall du häller undra på om jag vill ha någon att pyssla om mig på gamla dagar, och mina tankar ha fallit på Stina, derför att jag vet att hon håller af er och tror att hon skall kunna göra det af mig också.»

Den unga flickan svarade ingen ting, utan klappade honom blott vänligt på handen, under det Lillstinas ögon vandrade från den ena till den andra, liksom för att i deras ansigten läsa sitt blifvande öde. Slutligen stannade de på jägmästaren, som

stigit upp och gick af och an på golfvet, och nu började tala: »Det ligger alt någon sanning i hvad Kristine sade, och det förefaller mig, som jag sjelf känt i luften att Lillstina ej alltid varit på sin rätta plats här. Jag var också emot att vi någonsin skulle taga oss an henne, men sedan har jag vant mig dervid och icke tänkt vidare derpå. Nu är det väl kanske bäst ändå, som mor och Sammel vilja ha det, ty att ni kucklat i hop saken på tu man hand, det kan jag väl ändå märka — sade han med ett kort skratt — och det är derför icke lönt att jag sätter mig på tvären. Det beror likväl på hvad fadern säger; och hvad tänker du sjelf om saken, Stina?»

Stina kastade en pröfvande blick på matmodren, som såg allvarlig, men rätt blid ut, och svarade derefter med litet bruten röst: »Herrskapet förstår alt den saken bättre än jag, och jag är derför nöjd med hvad ni och pappa besluta».

Frun talade med Lars Olsson, och saken blef snart afgjord, så att redan nästa söndag, då magister Sammel åter intagit sin middag på Hälldala och, mot vanan, åkte hem derifrån, fick han i sällskap Lillstina och en liten snygg byrå, som fadern gjort åt henne under veckan. Afskedet mellan den unga tjenstflickan och ungdomen på Hälldala var mycket fuktadt af tårar, och sjelfve jägmästaren var alt rörd, ty han snöt sig ofta och hårdt samt svarade kort och barskt, då man tilltalade honom. Frun i huset, den gamle magistern och Lars Olsson, som var närvarande vid affärden, voro deremot allvarliga och sig lika, den förstnämnda likväl möjligen litet tystare än vanligt. När slutligen magistern och Stina kommit sig af, — efter vidlyftigare förberedelser och flere omständigheter, än i våra dagar tarfvas för en liten tur till Rom eller Paris, — samt vi kommit åter in i salen, och jägmästaren fått sig en ny pipa, utbrast han: »Fan ta mig, ångrar jag mig inte nästan, att jag släpte af flickan med Sammel, ty hon är verkligen alldeles för god åt en sådan der gammal enstöring, som så länge varit sig sjelf-nog, men nu, då han känner sig blifva skröplig, är nog egoistisk att vilja taga vår Lillstina, som vi knapt hållit sämre än våra egna barn, med sig bort till skogen.»

»Min käre gubbe — svarade frun med någon hetta — kom aldrig och säg till mig att någon är för god åt Sammel, för med alla sina fel och underligheter är han en bättre menniska, än du eller jag någonsin kan bli, och tro mig att du är mycket större egoist, då du icke unnar honom flickan till en liten hjelp och ett sällskap, än han, som tager henne till sig, ty säkert är att hon deraf får tiofaldt mera gagn än han.»

Den äkta mannen, som — huru mycket han än ville ge sig sken af att vara herre i sitt hus — vanligen drog det kortare strået i dessa små äktenskapliga skärmytslingar, lommade litet flat af bort till brädspelsbordet och frågade om jag hade lust att taga ett parti, innan vi gingo till sängs. Så småningom började också talet om Lillstina att sina ut, och man vande sig vid sakernas nya skick. Särskildt träffade jag både henne och hennes nye husbonde tämligen sällan, ty de voro vanligen vid Hälldala om söndagarne, då jag som oftast brukade vara bjuden i prestgården, som för mig erhållit ett alldeles nytt intresse, och der jag derför var en mycket flitig uppvaktare. Saken var nämligen den, att prosten fått besök af sin syster, enka efter en lektor i stiftsstaden, med tvänne nyss fullvuxna döttrar, hvilkas både uppfostran och utseende för mig innebar den fara, som jag med de unga flickorna i mitt hem ej var utsatt för. Redan första aftonen jag varit tillsammans med dem och kastat krans och lekt »sista paret ut» hade jag kommit till full klarhet med afseende på mitt hjertas tillstånd: jag var ohjelpligt förälskad i den yngre af mamsellerna Dunerus och, om hon icke i en snar framtid blefve min hustru, så skulle utan tvifvel hela mitt lif vara förfeladt.

Mitt hjerta hade redan genom några små balflammor under gymnasisttiden blifvit väl förberedt för en stor, verklig passion, och nu kände jag mig stå öga mot öga med den samma. Till en början vardt jag mycket gladare, inlade en synnerlig omsorg i knytandet af min halsduk och kammandet af mitt skäligen gensträfviga hår samt sökte göra mig så behaglig som möjligt för alla invånarne i prestgården, på det jag så ofta som möjligt skulle blifva bjuden dit. Hvad man energiskt vill, lyckas gerna, åtminstone i ungdomen: prosten tyckte att det var rätt trefligt att språka med mig, ty jag hade tämligen goda förstudier och var ganska fyndig i tal och

svar, och äfven fruntimren behandlade mig med godhet, ty trots min oskäliga uppskattning af mig sjelf, hvilken jag dock här sökte att omsorgsfullt dölja, fans dock åtskilligt godt hos mig: jag kunde tala allvarligt i allvarliga ting och om höga med en verklig värme, att visa vördnad för äldre personer föreföll mig till följd af min uppfostran alldeles naturligt, och i att hitta på lekar och nöjen för de unga ådagalade jag en icke ringa uppfinningsrikhet. Den sjuttonåriga Rosa, föremålet för min kärlek, var också glad och qvick, och vi båda blefvo derför helt naturligt medelpunkten för ungdomens nöjen.

Men var jag i prostgården den gladaste bland de glada, dröjde det icke länge, förr än jag i mitt hem började blifva skäligen dyster och svår att göra till lags. Hvar enda minut, då jag icke fick se min tillbedda, syntes mig vara en för evigt förspild tid och, ehuru det icke gick den minsta nöd på mig, älskade jag dock att inbilla mig vara den olyckligaste menniska på jorden. Jag var icke obetydligt orättvis mot mina lärjungar, behandlade de unga flickorna derhemma än mer öfversittarelikt än förut och snäste till och med en och annan gång till min principal. För frun hyste jag deremot, troligen derför att hon visade mig en viss moderlig välvilja, ett med respekt blandadt förtroende. I öfrigt sökte jag att i mitt yttre nppträdande inlägga en manlig värdighet, försökte odla min skäggväxt, hvilken dock var klen och af en helt annan färg, än jag skulle önskat, samt lade gerna min ofårade panna i djupa veck för att gifva mig ett tankfullt och melankoliskt utseende. Men kom Rosa inom min synkrets, då kände jag huru, på samma gång det dunkade till i bröstet på mig, skrynklorna med ens försvunno och de matta blickarne började att stråla och följa henne på ett sätt, som icke i längden kunde förblifva obemärkt.

Den, som först märkte förändringen hos mig eller åtminstone först gaf det tillkänna, var fru Ljungmark, som en dag sade till mig: »Hvad är det som går åt vår magister, som förr var så glad och jämn till lynnet och nu går och hänger hufvudet och ser ledsen ut. Jag vill väl hoppas att magistern icke vantrifs här, för det skulle göra oss alla ledsna, men jag har märkt att magistern är mycket gladare, då vi äro borta eller det är främmande här».

Jag svarade att jag nog trifdes, men att man icke häller kunde prata och skratta jämt och att, om jag försökte visa mig gladare, skulle jag förställa mig.

»Nå, då är det ju något, som är i olag ändå — sade den förträffliga frun vänligt — haf förtroende för mig och säg mig hvad det är. Har magistern haft några ledsamma underrättelser från sin mor eller kanske har han några bekymmer för sin framtid?»

Med min mor stod lyckligtvis alt väl till, men med afseende på min framtid kunde jag ej neka att jag kände en viss oro. Jag hade aldrig varit annat än fattig, men detta hade förut icke vållat mig några bekymmer, men nu såg jag saken i en annan dager. Jag var snart myndig och borde derför kunna hafva rätt att hoppas att snart komma till någon sjelfständig, om ock anspråkslös, ställning i lifvet. Men jag hade framför mig en lång studiikurs, för hvilken jag måste skuldsätta mig, och det torde derför dröja länge, innan jag kunde tänka på att få ett eget hem och blifva en man för mig, hvilket alt nog kunde gifva en anledning till rätt allvarsamma tankar.

I förbigående må nämnas att jag i allmänhet ej sysselsatte mig med så allvarliga tankar på framtiden. Jag var en sangviniker, som lefde för stunden och, fastän jag ibland fantiserade om ett hem i en vacker prestgård på landet, med Rosa vid min sida, skulle jag dock nu hafva varit öfverlycklig, om jag blott fått kalla henne min, haft rätt att gå med henne under armen och att få en kyss af henne till hälsning och afsked, när vi sammanträffades och skildes. Men jag hade, såsom troligen alla andra, behof af att framställa mig i den intressantaste dager och tryckte derför en allvarligare prägel på mina önskningar och förhoppningar, då jag nu lät dem framskymta för en annan.

Den värdiga matronan erkände att visserligen kunde mina förhållanden gifva ämne till allvarsamma betraktelser, men icke borde de göra mig sorgsen, ty många fattiga karlar hade arbetat sig fram före mig, och jag skulle nog också en gång blifva en dugtig karl och få mig ett hyggligt hem och ett någorlunda sorgfritt lif.

Hon tyckte dock att det icke bråskade dermed, ty jag var ju så ung, och i ungdomen måste man utveckla spänstighet och kraft, i fall det skall blifva något af en. Men detta var just icke det, som jag älskade att höra. Jag kände mig redan betydligt gammal — det var först i en senare period, då jag verkligen började bli det, som jag ej ville erkänna det, utan envisades med att räkna mig för ung — och tykte mig redan hafva arbetat och kämpat, så att jag borde kunna ha anspråk på att snart nå mitt mål. Men — och detta var en ny källa till bekymmer — just med afseende på detta mål hade jag på senare tiden kommit i någon ovisshet med mig sjelf. Jag var ej fullt säker om min kallelse att blifva prest, om jag var nog ödmjuk, sjelfuppoffrande och ren dertill och om jag ej gjorde bättre i att afstå från ett så mycket fordrande kall, för hvilket mina krafter kanske voro för svaga. Detta alt sade jag, ehuru icke utan ett visst inre agg i medvetandet af att det blott var en half sanning. Af tvifvel hade jag nämligen vid denna tid ej ännu känt mig särdeles oroad, utan saken var i korthet den, att jag funderade på om jag icke på en annan väg med mindre ansträngning och inom kortare tid kunde uppnå mitt stora egentliga mål: egandet af den förtjusande Rosa.

Sedan hon en stund under tystnad begrundat mina ord, genmälde fru Ljungmark med ett bekymradt deltagande: »Det der låter alt litet allvarsammare, fast jag nog hoppas att sådana der tvifvel, som ofta uppstiga i ungdomens hufvud, snart nog låta häfva sig. Om magistern skulle tala med Sammel och rådgöra med honom om dem. Han har inte läst så litet, men han har tänkt och funderat ännu mer, så att jag håller det inte för omöjligt att hans ord antingen kunde gifva upplysning eller åtminstone bidraga att lugna eller trösta, Gå derför öfver till Björkelid en vacker dag och språka med honom», slöt hon sitt moderliga tal, i det hon vänligt klappade mig på handen.

Jag var dock icke böjd härför, dels derför att mitt förtroende för magistern ej var så stort, dels derför att jag hyste en viss obestämd fruktan att han, om han verkligen var så klok, som han allmänt ansågs för, skulle genomskåda mig — något, som jag för ingen del ville. Jag svarade derför tacksamt undvikande och hängaf mig, än mer ohejdadt än förr, åt fantasierna öfver min kärlek och olyckliga ställning.

Vid ett besök i prostgården kort derefter sutto min huldgudinna, hennes syster och jag och flämtade ut efter en ansträngande springlek, då Rosa alldeles oförberedt, såsom hennes lifliga natur ofta bjöd henne, utbrast: »Hur i all verlden skall jag kunna få se den der gamle magistern, som är morbror till flickorna på Hälldala, annat än i kyrkan? Han skall vara ett riktigt original, säger moster, och morbror säger att han är en riktigt vis man, af ett slag, som det icke fins många, och, efter hvad flickorna Ljungmark tala om honom, skall han ju vara en fullkomlig tusenkonstnär».

Det vore väl icke så svårt att få se honom på närmare håll, menade jag, ty hon kunde ju en dag gå öfver till Björkelid och göra sig ärende med att begära något råd af honom rörande trädgårdsskötsel, då jag, om det lämpade sig så, gerna skulle vara henne följaktig. Eljest var han nästan hvar söndag vid Hälldala, så att hon kunde göra hans bekantskap der.

»Ja, det vore kanske alt bättre — svarade hon efter något betänkande — fast ett besök i eremitens egen koja nog också skulle ega något lockande. Kunde icke hr R—n på något fint sätt ställa om att vi från prestgården blefve bjudna öfver till Hälldala om söndag?»

Jag var i färd med att försäkra min beredvillighet härtill — ehuru jag uppriktigt taladt icke visste huru det skulle gå för sig, ty huru gästfria jägmästaren och hans fru än voro, voro de likväl inga vänner af bjudningar — då den äldre systern mycket förståndigt invände: »Hur kan Rosa vara så obetänksam att föreslå något sådant! Utom att det förefaller mig rätt svårt för hr R—n att komma fram med ett dylikt förslag; vet du ju mer än väl att morbrors aldrig på söndagarne taga emot andra bjudningar, än sådana som möjligen höra till förrättningarna».

Rosa medgaf detta nedslagen och visste icke huru man då skulle ställa det, men jag anmärkte att, om också icke de äldre följde med, kunde väl ingen ting hindra de unga damerna att någon söndagseftermiddag komma öfver till Hälldala. Och

efter hemkomsten dit anförtrodde jag de äldre flickorna att mamsellerna i prestgården så gerna ville göra bekantskap med magister Sammel och Lillstina — denna senare önskan tog jag ur min egen fatabur, för att göra mer intryck på flickorna. Följden blef också att fru Ljungmark nästa söndag på kyrkvallen, der så väl herrskap som bondfolk efter gudstjenstens slut stannade en stund för att afhandla enskilda angelägenheter, frågade om icke ungdomen från prestgården kunde få följa med till Hälldala för att roa sig till sammans med ungdomen der. Prostinnan invände visserligen att hon bjudit till middagen några förnämligare bondfamiljer och att det då såge illa ut om barnen voro borta, men efter en stunds öfvertalning å vår sida lät dock saken ordna sig till allmän belåtenhet.

Vi ungdomar gingo, såsom vanligt är på landet, och magister Sammel med oss. Fast jag naturligtvis hälst valt min plats bredvid Rosa, som tillika med de andra flickorna under prat och skratt skyndat förut, förmådde mig likväl både höflighet och försigtighet att göra sällskap med magistern, som ej var så fortfärdig af sig. Jag hade dessutom en liten aning om att Rosas nyfikenhet på honom nog skulle förmå henne att förr eller senare förena sig med oss. Detta slog också fullkomligt in, ty hon hade stannat vid en skogsbacke för att plocka linnea och kom nu, med handen full deraf, leende springande mot oss med utropet: »Det var roligt att jag fick något sällskap, för att flickorna ha gått ifrån mig».

Då hon nu kom der, så varm och vacker och glad, hade jag hälst velat falla på knä och tillbedja henne, men den välsignade känslan af det passande höll mig tillbaka och jag fann i stället min skyldighet vara att föreställa henne för magistern, som tafatt mumlade några ord om nöje och att han på gymnasium och vid akademien varit kamrat med hennes far.

»Ja, pappa talade ofta om magistern — svarade hon, såsom jag fruktar, med mindre sanning än munvighet — och han satte, liksom alla menniskor här, ett stort värde på magistern».

Den gamle tittade på henne med sina kloka grå ögon och sade med ett tort leende: »Det var roligt det och något mera, än jag kunde hoppas, för att på den tiden, vi kände hvarandra, fans det hos mig platt intet att sätta värde på och kan väl vara litet nog nu också».

Rosa rodnade mycket starkt och slog ned ögonen, så att jag ansåg mig böra komma till hennes bistånd och inföll derför: »Hur kan magistern tala så, som blir frågad om råd och hjelp af alla menniskor, och som känner till alt, som andra ej förstå».

»Mjuka tjenare, — sade han med en butter ironi — jag vill visst icke neka att man gör mig den hedren att rådfråga mig om ett och annat, liksom man anser mig förstå litet af det, som andra icke bry sig om att taga reda på. Men tror ni, mitt unga herrskap, att det ger något värde? Tvärtom. Vill man bli aktad och värderad, skall man slå sig på *en* sak, men den skall man också försöka att genomtränga, så godt man kan. För mig har all ting i verlden erbjudit så stort intresse, att jag rykts än hit, än dit, och icke kunnat blifva något helt».

»Ja, men just detta mångsidiga intresse har gifvit magistern ett värde, som andra ej ega».

»Åh nej, bevars! Det har gjort mig till en slags Nisse i hvar gata, som 'var en konstiger man, tusen konster kunde han', men en slags tok eller stackare var han i alla fall, och som sådan betraktades han också. Så är det med den saken. Likväl — afbröt han sig sjelf — vet jag just icke hvarför jag skall tala med er derom, men sannerligen tror jag icke att jag blifvit sladderaktig på gamla dagar, sedan jag fått ett qvinnfolk i huset». Efter det han sagt detta, fortsatte vi vägen en stund under tystnad, till dess han plötsligt stod stilla och sade: »Här skola vi stanna litet och se hur vackert Hälldala ligger der nere, inbäddadt mellan björkar och aspar. Vackrare är det ändå kanske under våren, när grönskan är späd, men vackrast i alla fall på hösten, när färgskiftningarna blifva grannare, och det ena trädet står der mörkgrönt, medan det andra öfvergår i rödt, och det tredje håller på att gulna, hvartill komma oxlar och rönnar med sina granna bär. Det är bara synd att Ljungmark skall vara så envis och jaga bort småfåglarne med fågelskrämmor och andra dumheter, annars skulle man kunna

ha en njutning för öronen också. Och hvad betyda väl några kappar frukt om året mot en konsert hela våren och sommaren lång? För öfrigt förtära nu insekter och mask frukten mycket mera, och öfver sådana förderfvare äro just fåglarna ena förträffliga ordningsmän».

Dessa sista ord mumlade han mera för sig sjelf än talade dem till oss och, när när han nu återtog gången igen, syntes han icke böjd för något vidare meddelande, hvarför Rosa och jag drogo oss öfver till andra sidan af vägen. Den lifliga flickan kunde knapt styra sig, till dess vi kommit utom hörhåll, så laddad var hon med beundran för den gamle stofilen. »Han är verkligen — hviskade hon till mig — såsom morbror och moster säga, både ett fullständigt original och en vis man».

Hennes beröm öfver honom var ett gift för mitt öra, som snart trängde ner i sjelfva hjertat. Jag var svartsjuk på magister Sammel, liksom jag skulle varit det på en hund, som hon lockat, eller ett barn, som hon smekt. Jag svarade derför med en viss förtrytelse: »Åh ja, till att anses originel behöfs ingen ting annat än att vara olik andra menniskor, och vis blir man lätt, när man, som han, användt hela sin tid på att göra iakttagelser öfver den oförnuftiga naturen».

Rosa såg först litet storögd på mig, men brast sedan ut i ett klingande skratt. »Sannerligen — sade hon — tror jag icke att herr R—n låter sin oförnuftiga natur få makt med sig, då han blir afundsjuk, när han hör ett sextioårigt original berömmas. Fy skam, så fult!» — Och så hoppade hon ifrån mig fram till den gamle, inför hvilken hon klagade öfver studenternas okunnighet nu för tiden, ty hon hade förgäfves frågat mig huru det kom till att Linné gifvit sitt namn åt denna lilla skogsblomma ensamt, hvarför hon tog sig friheten att tillspörja magistern derom».

Han vardt synbarligen störd i sina egna funderingar, ty han tittade förströdd och frågande på flickan, som utan minsta förlägenhet upprepade sitt spörsmål, hvarpå han svarade: »Ja, jag vet det icke häller så noga, men jag förmodar att det var ett drag af den blygsamhet, som alltid följer den verkliga förtjensten och af hans kärlek för de furuskogar, i hvilka hon, liksom han sjelf, fostrats».

»Der har min herre den enkla förklaringen — ropade Rosa gäckande till mig — som han kanske sjelf kunde hafva hittat på, i fall han egt den verkliga förtjenstens blygsamhet och varit uppfostrad i en poetisk omgifning af skog och blommor, i stället för vid en grå stadsgata».

Mitt stackars hjerta svälde än mer af hat till magistern och jag kände en ganska stark vrede mot Rosa sjelf, som jag beslöt att straffa genom att icke als sysselsätta mig med henne. Detta tycktes hon dock ej mycket fråga efter, utan pratade och skrattade med de andra flickorna, lekte och rasade med de yngre barnen eller satte sig ned bredvid magister Sammel och sökte locka honom att tala. Jag fick derför gå der ensam för mig sjelf och sura. Lillstina gick ock för det mesta för sig sjelf, ty flickorna på Hälldala hade nog så mycket verldsvett, att de förstodo att i första rummet egna sin uppmärksamhet åt det egentliga främmandet och att för dess skull förbise barndomsvännen. Jag närmade mig derför för första gången Lillstina och frågade henne huru hon trifdes vid Björkelid.

»Jag tackar magistern, som är god och frågar — svarade hon nigande — jag har det mycket godt derborta och trifs bättre för hvar enda dag, som går».

»Men är det icke ändå litet ensamt der uppe i skogen med den gamle magistern som enda sällskap?»

»Ensamt! Man behöfver icke vara ensam, då man har hela Guds fria natur att sällskapa med», svarade flickan i öfvertygande ton, i det hon vände sina stora ögon till mig.

»Nå ja, det kan väl vara godt och väl, men man behöfver väl också ibland någon att språka med, och Guds fria natur säger icke mycket», invände jag gäckande.

»Åh jo, det gör hon nog — sade Lillstina allvarsamt — bara man har öra att förstå det. Dessutom kan det alt vara godt att vara ensam imellanåt, för en kan ibland lära mer af det än af det bästa och finaste sällskap.»

»Det der har Stina lärt af sin husbonde, så vist låter det», genmälde jag i samma ton som förut, under det jag inom mig förargades alt mer öfver det inflytande, den gamle enstöringen tycktes utöfva på alla, som kommo i beröring med honom.

Flickan rodnade djupt och svarade: »Ja, det har jag väl nog, om han också aldrig sagt det med bestämda ord, för jag har lärt så mycket af honom.»

Jag drog deraf den slutsatsen att han höll mycket djupsinniga föreläsningar för henne, hvaremot hon invände att han aldrig läste annat för henne än bibeln. »Nej, nej — yttrade jag öfverlägset — så var icke häller min mening, men han håller väl granna och förmanande tal för Stina, kan jag tro.»

»Nej vars, han talar för jämnan mycket litet. Och när han gör det någon gång eller jag frågar honom, så söker han för det mesta att leta ut mina tankar och leda mig på rätta tråden, så att jag sjelf kan hitta svaret på min fråga».

»Jaså, han använder den kateketiska metoden», anmärkte jag högvigtigt.

»Nej, katekesen läsa vi aldrig — inföll Stina lifligt — för magistern säger att det är en alt för lärd och konstig bok för att lära folk, hvad hon borde lära. Och så tycker han icke om utanläsningen, för hon vänjer folket af med att tänka, säger han.»

Jag hade nu hört nog för att inse att, om magister Sammel också på sitt sätt kunde vara en vis man och meddela sin vishet åt andra, var den dock af ett så enfaldigt slag, att det icke öfverensstämde med min värdighet att inlåta mig i vidare samspråk med hans skyddling. Dessutom fann jag det ingalunda rätt att han inför en okunnig flicka kritiserade katekesen, hvilken enligt min åsigt innehöll just alt hvad det simpla folket behöfde veta.

(Forts.)

Anders R.....n.

Dikter

af

Arthur Fitger, målare och skald i Bremen 1875.

Den lycklige.

Ja, det är den gamla historien igen:
Från skogen kommer en ungersven,
Och ingen sjunger som han så täckt,
Och ingen bär sitt hufvud så käckt.

Då flyger konungens dotter fin
Från riddarsalar och dans och vin,
Och trolskt hon lockas af månens ljus
I trädgården bakom sin faders hus.

Och frågar kungen: »hvad var det för smäll
Af kyssar, som hördes hit upp en qväll?»,
Då qvittrar redan hvar näktergal
Om kärleksmöten i skog och dal.

Högt klingar fanfarens smattrande ljud,
Och klockorna ringa för brudgum och brud;
Och hon är konungens dotter skön,
Och han är svennen från skogen grön.

I ärrige kämpar, I skalder grå,
I veten nog, hur det plägar gå:
Den skönaste kransen med tvång I ej fått,
Den skönaste kransen ger lyckan blott.

Ofrihet.

Ack, käre herr lagman, var mig huld,
Jag har stulit, det står ej att neka,
Men dertill är hela Kosmos skuld, —
Det påstår jag utan att tveka.

Ty lusten att stjäla låg som en ton
I mitt väsens djup, — det är summan.
Ja, tänk, den fans i konstitution
Hos min mormor, den hedersgumman.

Jag skuffades sedan i lifvet ut
Bland många tusende spjufvar,
Och drefs enligt högre lagar till slut
Ohejdligt in ibland tjufvar.

Hur kan ni mig straffa, då liksom en turk
Jag syndat emot min vilja? —
»Håll munnen nu, din näsvise skurk,
Den saken skola vi skilja.

Säg, tvingas ej ock en loflig polis
Af en kosmisk lag, som är gruflig?
Den kniper tjufven och ger honom ris,
Och den driften är rent okuflig.»

Vexling.

Man har förändrat tornen,
Förändrat stadens port:
En annan tullnär vankar der,
Liksom den gamle gjort.

Man vidgat alla gator,
Och der min skatt bott förr,
Har huset blifvit större nu
Och målad vägg och dörr.

Och der i fönsterrutan
Är okändt anletet;
Ack, blott med tiggargumman ej
Har någon vexling skett.

Än hukar hon i hörnet,
Än darrar hennes arm;
Ännu med trasor skyler hon
Sin gamla vissna barm.

Det rycker omkring munnen
Af qval, som ej förgår,
Och afgrundsdjupt eländet på
Den gamlas panna står.

Då jag en dag mig skilde
Från dig, du falska vän,
Då trodde jag, ej fans på jord
En sorg så tung som den.

Och dock — liksom om våren
Snön smälts i solig dal,
Så smälte i mitt hjerta ock
— Hur raskt! — min smula qval.

Du tiggerska, du blinda,
Mig tynger skammen ned:
Förlåt mig som ett inbilskt barn
Den sorg, jag prålat med!

C. R. Nyblom.

Boknyheter.

Engelsk-svensk ordbok. Femte häftet (slutet). (Sthm 1875. Pris för hela arbetet: 10 kr.).

Vi hafva redan haft tillfälle att omtala detta företag, ett bland de mest behöfliga inom förlagsverksamheten i vårt land, och tillika vitsordat det särdeles tillfredsställande sätt hvarpå det öfverhufvud utförts. Genom det här intagna förordet erhåller man, så att säga, en historik öfver det omfattande arbetet, i det der angifvas källorna för detsamma, de olika medarbetarne och den andel en hvar tagit i det hela. Man finner häraf att hrr L. G. Nilsson, P. F. Widmark, A. Z. Collin och H. N. Almkvist sins imellan delat de olika bokstäfverna, hvarjemte hr I. T. Ruus utarbetat förteckningen öfver namnen, en för kunskapen om uttalet särdeles vigtig afdelning. Ordboken åtföljes dessutom af förteckningar öfver de oregelbundna verben och öfver förkortningar, de senare så ytterst talrika i engelskan och så föga kända utom landet. Den omsorg som nedlagts på uttalsbeteckningen och det rika urval af ordbetydelser man här finner gör arbetet fullkomligt brukbart både för det allmänna behofvet och för mer vetenskapliga ändamål. Och de mindre ojemnheterna, hvilka blifvit en följd af flere medarbetare och en efter de första bokstäfverna något ändrad plan, synas oss ej vara af den betydenhet att de menligt inverka på boken. Till sitt yttre är denna väl ordnad och säljes till ett ovanligt billigt pris (10 kr. för öfver 1300 tvåspaltiga sidor med fin stil).

Ljungström, Cl. J., Runalist eller konsten att läsa runor. 2:a uppl. (Lund 1875. Pris: 50 ö.)

Det lilla häftet är folkskolorna och folket tillegnadt, och att det nu föreligger i en andra upplaga visar att det varit tidsenligt. Allt hvad som kan göras för att till den stora massan af folket sprida kunskap om och kärlek till våra fornminnen och lemningarna af våra förfäders odling är ett i högsta måtto tacknämligt värf. Ty blott så kunna vi hoppas att en verkligt folklig anda skall blifva rådande i vårt land, och att hela vår odling så småningom skall kunna hvila på äkta inhemsk grund. Förf. lilla handledning utmärker sig genom

ordning och klarhet i framställningen, utan att pråla med stor lärdom eller djup beläsenhet i ämnet. Hvad åsigterna om runornas tillkomst vidkommer, torde de numera temligen allmänt vara stadgade derhän, att dessa skriftecken äro en nordisk ombildning af de latinska bokstäfverna. Tydligen är det behofvet att rista dem i trä eller sten som hufvudsakligen gestaltat runornas form. Någon anmärkning skulle kunna göras mot förf. mening att vokalerna bland runmynderna hafva olika uttal, så att t. ex. *i* äfven skulle ljuda *ä* eller *e*, *u* äfven *y*, *å*, *o* o. s. v. Sannolikare är väl att ett oklart medvetande om uttalet varit bestämmande vid olika runors begagnande, så att när t. ex. skrefs g*u*d (god) eller Bj*u*rn (Björn), hade ock uttalet i dessa ord en stark dragning åt *u*. Till öfning meddelas läsningar af åtskilliga runskrifter, språkprof ur isländskan (fornnordiskan) samt fyra goda runstensbilder.

Tusen och en natt, från urtexten för första gången fullständigt återgifven på tyska af *Gustav Weil.* Svensk öfversättning af Turdus Merula. Del. 1. (Sthm 1875. Pris: 1 kr. häftet).

Den berömda sagosamlingen, första och än i dag hufvudsakligaste källan till den större europeiska allmänhetens kännedom om österlandet, framträder här för tredje gången på svenska, ett tillräckligt bevis för huru omtyckt den äfven i Sverige blifvit. Redan har arbetet en liten literaturhistoria på svenska. För nästan fyratio år sedan (1836) begynte Henrik Sandström en öfversättning, efter en i Breslau utgifven tysk, sedan med ledning af den i Gustav Weils namn offentliggjorda, hvilket arbete först 1847 slöts. Sju år senare framträdde Gust. Thomée med en ny fullständigare öfversättning, grundad på den då bästa, engelsmannen W. Lane's; och denna öfversättning fullbordades 1857 samt var åtföljd af ett sammandrag af Lane's kommentar. Dr. Gustav Weil, som ännu lefver såsom professor i Heidelberg, har imellertid 1872 ombesörjt en ny, noggrann upplaga af den 1838—41 utgifna tyska öfversättning som bar hans namn, men i sjelfva verket icke i hufvudsak härrörde från honom. Och det är efter denna nya upplaga som den värderade författarinnan Turdus Merula nu går att å nyo skänka svenska vitterheten en öfversättning, hvilken i fråga om trohet mot urskriften lemnar sina föregångare efter sig.

Så mycket om våra svenska öfversättningar, af hvilka den nu begynta i språkligt hänseende synes ställa alla billiga fordringar till freds. Här torde ej behöfvas ett vidlyftigare ordande om urskriftens märkvärdighet eller värde ur vitter synpunkt. Österlandets, hela den muhammedanska verldsåskådningens djerfva fantastik och fasta förtröstan på Allah, denna blandning af man och barn som utgör österländingens styrka och svaghet, ligger här framför oss i hela sin friskhet och tilltalande omedelbarhet. Och såsom sagoskatt eger Tusen och en Natt det särskilda värdet att här samlats berättelser från alla österlandets kanter, från Indien, Persien, Arabien, från hednisk och muhammedansk tid, medan visserligen verket fått sin slutliga form i Egypten och sannolikt först mot slutet af 16:e århundradet. Detta gör att motiven ega omvexling och rikedom, medan formen präglas af enhet och denna veka hållning som utgör ett af den österländska vitterhetens största behag, utan att hon derför mister konturernas renhet eller framställningens raska fart. Tusen och en Natt är framför allt en ungdomsläsning, men en af dessa böcker för de unga hvilka icke vända sig blott till de femton åren, utan till det sinne der ungdomen gror och grönskar, äfven om det skulle vara under ett lager af tyngande år. Hvar och en med själen öppen för diktens friskhet skall alltid finna sig tilltalad af dessa doftande och i rika färger prydda blomster ur österlandets herrliga lustgård.

Nisbeth, H., Två år i Amerika (1872—74). (Stockholm 1874. Pris: 3 Kr.)

Vi ega visserligen inom vår litteratur åtskilliga resebeskrifningar öfver Nord-Amerika, men de äro alla så i grund föråldrade som möjligt, i ty att de gälla ett land, der alla förhållanden utveckla sig med en ungdomlig kraft och en brådstörtad fart till hvilka den gamla verlden ej kan uppvisa något motstycke. En skildring, sådan som den närvarande, måste således vara i hög grad välkommen, helst när den, såsom här är fallet, haft för

hufvudsaklig afsigt att belysa tillståndet inom de svenska utvandrarnes djupa leder och att lemna en bild af Förenta Staterna, sådana de i verkligheten taga sig ut för det opartiska ögat. Dessa bref, ursprungligen skrifna till Aftonbladet, hafva äfven, så vidt vi kunna förstå, fyllt sin uppgift, att ej säga mer eller annat än den resande sett eller vet. De äro fulla med en mängd vigtiga upplysningar om den svenska utvandringen, hvars orsaker, förlopp och tillstånd författaren gjort sig mycken möda att utreda. Märkligt är framför allt hvad hans erfarenhet gifvit honom vid handen om anledningarna till utflyttningarna, hvilka i de allra flesta fall äro att söka icke i politiska eller sociala, utan i rent ekonomiska förhållanden. Flerfaldiga gånger återgifver han samtal förda med utvandrare på resan eller i de nya hemmen, hvilka utdrag ådagalägga att det varit de höga skatterna, jordens ringa afkastning, omöjligheten att lägga af något för framtiden samt omtanke för barnen som drifvit jordbrukarne ut på hafvets böljor att i den fjerran vestern söka nå hvad de ej hoppas vinna i hemlandet. Vidare är det ganska ofta uppmaningar och penningsändningar från redan utvandrade slägtingar som varit bestämmande för utvandrarne. Sällan nämnas agenternes förespeglingar, aldrig något politiskt förtryck såsom medverkande orsaker. Förf. uppfattning, stödd på en mängd sakförhållanden, synes oss till fullo faststäld genom de allmänt kända siffrorna på ut- och invandringen under de senaste, i ekonomiskt afseende fördelaktiga åren.

Men om ock redogörelsen för svenska utflyttningen utgör, så att säga, reseskildringens röda tråd, utesluter detta ej en mängd andra, delvis mycket underhållande bidrag till teckningen af det rastlöst framåtgående Nordamerika. Till det intressantaste och äfven utförligaste i det afseendet hör förf. resa till den längst aflägsna vestern, till Kalifornien, Sacramento och San Francisco. Det har en egendomlig tjusning för en hvar att läsa historien — vi hade så när sagt sagan — om denna unga odling, som med fabelaktig snabbhet skjutit upp ur guldsanden och det herrliga luftstrecket. Der 1847 knapt 500 hvite funnos spridda på lika många qvadratmil, står nu ej blott San Francisco med omkring 200,000 invånare, utan äfven en del andra städer med ett invånarantal från 2,000 till 15,000 hvar. Och hvad som förefaller märkligast: denna odling, som blott räknar årtionden, befinner sig redan i en sådan blomstring, i en sådan både andlig och lekamlig kraft, att förf. kan våga omdömet, att Kalifornien i *allt* är Förenta Staternas förnämsta land. Skulle man t. ex. kunna tro att San Francisco i fråga om ordning, renlighet, eldsläckningsväsen nu står främst bland alla Unionens städer? Låter det troligt att man här, midt i guldgrufvornas land, likväl kan lefva billigare än någonstädes i de större städerna? »Man föreställer sig staden», säger förf., »såsom en vistelseort för råa guldgräfvare, spelare och äfventyrare från alla länder, som för några dollars när som helst äro färdiga att förpassa en menniska med dolken; och i stället finner man en äkta *europeisk* stad, med belefvade menniskor och med mer säkerhet till lif och börs än i någon annan stad i Amerika.»

Det märkvärdigaste med hela denna unga odling är att dess sagotid ligger inpå våra dagar, att vi kunna, snart sagdt, taga på hennes uppkomst. För svenska läsare äro genom Bret Hartes berättelser många drag bekanta från denna vilda romantik; men äfven förf. har ett och annat att meddela, både om upptäckten af guldet, om de första guldgräfvarne och denna oordnade massas raska öfvergång till andra förhållanden. Då det ej är oss möjligt att här följa förf., hänvisa vi våra läsare till hans arbete, hvars genomläsning, det våga vi försäkra, ingen skall ångra. Förf:s framställning är enkel och naturlig, utan att sakna målande kraft eller elegans, der så kräfves. Öfver hela arbetet hvilar en doft af trovärdighet, friskhet och omedelbarhet, som måste lifligt slå an på hvar och en som vet hvad humbugen är för en magt, äfven i fråga om skildringar af det amerikanska lifvet.

—RN.

Förtalet.

Att kärnan kasta bort och gömma skalet
Benämnes dårskap, såsom hvar man vet;
Men lyssna till och sprida ut förtalet
På nästans rygg, det är en fallenhet,
Som ofta hör till tonen i vår tid;
Det räknas som en vapenbragd i strid.

Hvad är förtal? Att det beteckna rigtigt
Är ej så lätt. Det byter ofta skinn,
Fördöljer sina drag i mask försigtigt,
Och kryper helst i djup förklädnad in.
Men knappt för någon lifvets väg var lång,
Förr'n han det mött blott allt för mången gång.

Det smugit oförmärkt till vandrarns sida,
Bespejande hans minsta steg alltjemt;
Det hycklat ömhet, likt en falsk Armida,
Söft honom in med smicker och med skämt,
Men snart, när drömmens gyckelbild försvann,
Han sig besviken och beljugen fann.

Vill du exempel? Väl, gå ut i verlden
Och se dig der bland jordens barn omkring,
Som tjena lyckans gud och dyrka flärden,
Men hålla heligt eljest ingenting.
Grip sen' på måfå hvad dig närmast är,
Straxt får du hela handen full, jag svär.

Tänk dig en man, som djupt begrundat gången
Och krökarna på jordelifvets elf,
Som tydt i ensligheten stillhet mången
Af tidens dunkla gåtor för sig sjelf;
Han skyddas, tror du, mot förtal, ej sannt?
Du känner verlden ej, det ser jag grannt.

Om denne vise vågar öppet säga:
Af jordiskt finns ej det, som evigt var,
Allt har sin tid, sitt slut ock allt skall ega,
Svag är den mur, hvars grundval remnat har.
Förtalet ropar straxt: den mannen är
En samhällsvådlig revolutionär!

Men om en varning hvilar på hans tunga:
Tag icke allt för godt, som dagen födt,
Fast mängden höres tanklöst det besjunga;
Helst lurar falskhet under rosenrödt,
Mer bjert än mogen frukt är ofta kart. — —
Han är reaktionär, det är ju klart!

Och syntes han uti de höges boning,
Bevars, då är han icke man för sig,
Emot hans namn och rykte utan skoning
Förtalets legodrängar föra krig.
Hvad båtar väl han än så ärligt ment?
Hans samvete, det kan ej vara rent!

En ann' med folket älskar lefva; genast
Han fikar efter popularitet,
Visst ej af öfvertygelse allenast,
Nej, blott af lumpen äregirighet.
Allt högre uppåt stulen lyckas höjd
På andras axlar lyftas är hans fröjd!

Den flitigt umgås med sin Gud i bönen,
Och lyssnar troget till hans helga ord,
Den från en högre verld sig väntar lönen
För hvad han lidit på en vrångvis jord,
Beskylles af en chör med högljudt skri
För andligt högmod och för fromleri.

Men dristar någon trots all vedermöda
På detta jemmerklotet trifvas väl,
Då är han verldsträl och de lustar snöda
I sina garn ha snärjt hans arma själ.
Så dömmes en och hvar, hvad helst han gör,
På hans försvar knappt någon menska hör.

Förtal, hur fegt! Du gör dig städse vigtigt,
Men döljer giftbestruken gadd ändå.
Du gifver en och annan vink försigtigt
Och läspar fram en hycklad klagan så,
Med hatet doldt inunder ömkans flor:
Det säges att — men jag visst ej det tror.

Ja, mången väfnad kan förtalet spinna,
Af lögnens trådar listigt fogad hop;
Dock nedrigast, när mot en värnlös qvinna
Det djerfves hetsa hatets lömska rop.
Hvad hjeltebragd att dikta nidingssång,
Då man ej fruktar få ett svar en gång!

Gå, skryt af dina segrar! Ej de släcka
Den bittra ångrens lågor i ditt bröst;
En dag skall gry, då deras minnen väcka
Din själ ur dvalan opp med tordöns röst.
Då, om ej förr, ditt brott skall ohöljdt stå,
Då, fast för sent, skall du mitt ord förstå.

Bort med en falsk och dubbeltungad lära,
Som söker eget pris vid andras fall!
Det ges ett bättre värf, en högre ära:
Att verka i försonlighetens kall.
Gläds, om af ångren ledd din hand förmått
Med roten rycka opp hvad ondt den sått.

Men om dig sjelf förtalets prester korat
Till offer, ack, så vredgas ej derför!
Hur djupt än deras dolkstygn hafva sårat,
Rent samvet helar, om dess röst du hör.
Dess maning troget följ, och du skall se,
Att du ett bättre val har gjort än de.

O * * * *.

En vallmoblomma.

(Ur min väns erotiska herbarium.)

»Kors hvar har jag kunnat förlägga den der inlagan till Drätselkammarn? Jag har nu letat igenom hela min chiffonier . . nej inte i den lådan heller . . . . och inte i den . . . . der har jag ju mina gamla minnen förvarade . . . . Gamla minnen! Det är länge sedan jag drog ut den här lådan sist. När man är gift och lyckligt gift dertill, förlora vissnade törnrosor snart sin dragningskraft. Min lilla hustru sätter ju dagligen upp friska i blomvaserna. Men jag har gömt er i alla fall, och som en ordentlig karl har jag till och med daterat er . . . Låt se den här röda nejlikan . . . »11 Aug. 60, A. R.» . . . Ah! jag mins. Hon var dock en herrlig qvinna! Smärt och högväxt, med eld i ögat och djupa tonfall i rösten. Och *den* qvällen brunno hennes kinder som i feberglöd. Jag tror att hon älskade mig — åtminstone så många timmar, som den der balen räckte . . . Hon bar en krans mörkröda nejlikor kring pannan. Huru berusande de doftade i den qvalmiga sommarnatten . . . Vi hade dansat några hvarf och satt oss ett stycke ifrån de öfriga . . . Jag hviskade till henne några förtrollande ord . . . hon svarade icke, hon såg ej ens upp, men plötsligt löste hon en nejlika ur sitt hår och tryckte den länge mot sina läppar. Omärkligt räckte hon mig den sedan . . . . Ingen anade hvad hon då skänkte mig, ingen mer än jag visste hvad som gömdes bland de mjuka bladen . . . . Nej bort med dig, blomma, längst in i lådan igen! Du doftar ännu allt för starkt. Du borde egentligen kastas på elden, som brinner lugnt och stilla på hemmets härd . . . .

En liten blå viol! »19 Maj 61. S. V. T.» Aha! Fru assessorskan! Det gick hastigt med hennes avancement. När man nu ser henne i all sin ståt med sin fylliga figur och sina tre små gossar, skulle man väl knappt tro, att hon en gång har svärmat för »rosor och violer». Men det har hon gjort ändå, och beviset håller jag här i min hand . . .

En narciss! Utan namn och datum! Det behöfves ej heller. Den tionde Juni glömmer jag ej ändå . . . Just i vårens ljufvaste tid. Derute var luften så mild och klar, och solen sken högt på himlen. Men du låg blek och stum derinne och ljusen brunno dunkelt omkring dig. En krans af vårblommor låg vid din hufvudgärd helt nära dina ljusa lockar . . . Jag gömde den här narcissen, ty du hade varit mig mycket kär . . . . Jag var blott sjutton år den tiden . . . . Hvad det är länge sedan, och hvad jag har upplefvat mycket se'n dess! . . . .

Men för tusan! Här står jag och sölar bort tiden . . . . En magistratssekreterare får minsann inte leta i sitt erotiska herbarium efter en bortslarfvad inlaga . . . Se så, in med er nu . . . i lådan med hela bundten. Vänta! Der har jag tappat en på golfvet. Den tycks på allt sätt vilja göra sig bemärkt. »27 Juli 62. M. W.» En röd vallmoblomma! Jag kan inte påminna mig hvad de der initialerna skola betyda. »M. W. Den 27 Juli». Vänta, nu mins jag . . . denna besynnerliga flicka, som jag endast ett ögonblick fick skåda. En vallmoblomma! Ja hon var ju också endast en drömbild, en leende syn i en nordisk sommarnatt. Maria Wasilio! . . Har hon verkligen sjelf hviskat mig detta namn i örat, eller har det kanske legat gömdt i mitt minne och oförmärkt råkat dyka upp. Det var något så underbart och dunkelt i hela denna tilldragelse . . . Jag vill minnas att jag tecknade upp den samma höst

.... Låt se, här har jag det visst. Ganska rigtigt! Hade jag nu bara inlagan också... Den kan väl aldrig hafva blifvit stoppad i papperskorgen? Jo den aningen slog in. Har man någonsin sett på maken! Är det inte som jag ständigt har sagt, att pigor aldrig borde finnas till»......

— — — — — — — — — — — —

Den 26 Juni var en varm och klar sommardag, och Wenern låg orörlig utbredd för mina blickar. Jag satt nere vid hamnen och inväntade ångbåten, som redan syntes på afstånd. Så vidt jag visste fanns ingen ombord, som det kunde intressera mig att råka; men sommardagarne bli något långa i en småstad, när man ej har annat att göra än plugga Svea rikes lag för att bereda sig till sin hofrättsexamen. Jag hade lemnat Upsala kort före midsommar för att vistas ett par månader hos min farbror, stadsläkarn på stället. Jag hade redan hunnit flamma för mina begge små söta kusiner, och dessutom en hel vecka varit betagen i den sköna dottern till en af stadens illiterata rådmän .... och nu var *det* förbi, och jag längtade dagligen tillbaka till de glada kamraterne deruppe vid Fyris. Hvarje gång ångbåten kom passade jag på tillfället att undersöka, om ej möjligen någon glad student kunde hafva förirrat sig åt dessa trakter. Ganska rigtigt! I dag var det två hvita mössor ombord.... tre tillochmed, åh så roligt! Jag svingade min egen i luften till helsning. Den besvarades. Vänta! Det är ju bekant folk.... Det der ansigtet kan ej tillhöra någon annan än Otto L., min gamle vän och nationskamrat, och bredvid honom står ju Carl A., läkaren och .... ja den tredje känner jag ej... Nå det är detsamma.... Måtte nu bara ångbåten dröja här en stund, så att vi få tid att språka lite.

»Hvarthän, go vänner»?

»Till Göteborg».

»Hur länge ligger ångbåten, styrman?»

»En qvart.»

»Inte längre?»

»Omöjligt.»

»Följ med en bit på vägen.... till Wenersborg.... der skall jag stiga af .... De andra fortsätta. Du är tillbaka här i morgon qväll....»

»Men jag har inte ett öre på mig.»

»Var lugn. Min reskassa är mot vanligheten bra nog försedd....»

»Men sommaröfverrocken borde jag väl ha med mig, om det blir kallt i qväll....»

»Det hinns inte med. Se här; du kan få låna min plaid. Betänk bara en så vacker dag. Kom nu genast ombord!»

Det hjelpte ej att göra några flera invändningar: några minuter sednare befann jag mig redan utanför hamnen....

Det var en munter färd. Kaffe och punsch kommo skyndsamt upp, och vi arrangerade i största hast ett litet improviseradt studentmöte längst borta på akterdäck. En af mina vänner var i besittning af en präktig tenor, och vi tre öfriga voro ej heller utan en smula röst och allesamman deltagare i »allmänna sången» på Gustavianum. Småningom samlades alla ångbåtspassagerarne omkring oss för att lyssna till de välkända tonerna från Fyris' strand. Der dracks mycket punsch och mycket likörer och tillochmed ett par buteljer champagne, som en vänlig brukspatron nödvändigt ville tömma med oss, »emedan han hade en son i Upsala, som läste på kameralen».

»De måtte vara bra kinkiga att ha och göra med de der professorsgubbarne», tilllade han förtrytsamt; »Adolf har skrifvit till mig, att han längesedan skulle varit färdig, om inte fordringarne i kameralen blifvit betydligt ökade för hvarje termin. Skall man då aldrig stanna vid någon bestämd gräns, mine herrar?»

Vi förenade oss att beklaga den orättvisa, de akademiska myndigheterna tillfogat herr Adolf, och uttryckte den förhoppningen, att fordringarne i kameralen redan blifvit drifna till sin spets och härefter måste sjunka.

»Nå det vore då väl», menade vår fryntlige brukspatron; »men för öfrigt så behöfver min gosse visst inte läsa ihjäl sig på öfverdrifna examenskurser. Jag har Gudskelof ett litet nätt bruk i ordning åt honom uppe i Wermland, som han kan få öfvertaga.»

Vi drucko den lycklige kameralistens skål i ännu ett glas champagne och lofvade att göra oss bekanta med honom, så fort vi kommo till Upsala, och åter klingade tonerna i den klara luften, och sommarsolen lyste kring sjön, och »sången den for öfver vågen». Och fort gick

ångbåten, men ännu fortare gick tiden — och så kommo vi till Wenersborg.

Nu skulle vi skiljas åt: Carl A. och jag skulle gå i land, men detta hade sig ej så lätt, ty kamraterne ville på inga vilkor låta oss lemna fartyget. »Skulle sångqvartetten så hastigt bli sprängd? Skulle vår hjeltetenor nu i stället nödgas sjunga en sorgsen duett med den bekanta fröken »Morgana» nere vid Trollhättan? Trollhättan! Följ med dit! Jag bjuder er på en bättre sexa i dervarande hotell medan ångbåten passerar slussarne. Det dröjer minst ett par timmar och under tiden få vi vara tillsammans. I morgon bittida kunna ni återvända hit till Wenersborg med en af kanalbåtarne.»

Det var ett lockande förslag, helst för mig, som ännu ej sett det beprisade vattenfallet. Ångbåten lade i detsamma ut och afbröt alla vidare betänkligheter.

Det led mot qvällen, när vi passerade den bro, som är belägen strax bredvid hotellet. Vi stego af ångbåten, och jag ville genast skynda bort för att bese det berömda Toppöfallet vid full dager; men häremot protesterade kamraterne på det lifligaste, påstående att qvartetten borde hålla ihop i det längsta. »Du får god tid att bese fallet i morgon bittida, ty kanalbåten väntas ej före kl. åtta».

Trollhättans hotell har ett utmärkt vackert läge helt nära kanalen och elfven. En liten vacker trädgård med syrénbersåer och öfvervuxna gångar sträcker sig ned mot vattenbrynet. Det vackra nybygda hotellet var som vanligt öfverfyldt med resande, mest främlingar, som i stora skaror strömmat till för att bese Trollhättan i högsommarens hela prakt. Endast med svårighet kunde vi båda, som skulle stanna qvar, få ett rum öfver natten. Emellertid blef i största hast en sexa framdukad i en af bersåerna.

Aptiten var förträfflig, maten försvann skyndsamt, och en af kamraterne, som varit klubbmästare i sin nation, erbjöd sig att tillaga en afskedsbål af det slag, som blott han och källarmästaren på »Flustret» kände till. Den vann också ett välförtjent bifall och bägarne tömdes beslutsamt »au fond!»

Qvällen var nu temligen långt framskriden. Solen hade redan gått, men skyarne glimmade ännu långt borta i vester. Det var en herrlig sommarqväll, och sången ljöd så frisk och glädtig kring vår lilla berså, och vi kände att vi voro unga och att det var herrligt att lefva....

Då hördes på afstånd en lång uthållande hvissling: det var den öfverenskomna signalen, hvarigenom ångbåten kallade passagerarne ombord. Skiljsmessan kunde ej längre uppskjutas.

»Ännu en skål, kamrater!» ropade jag och fattade mitt glas.

»En skål för det bästa på jorden, det enda som jag i denna stund finner värdt att eftersträfva.... Den gäller våra ungdomsidealer, dessa underbara väsenden dem vi kanske aldrig fullt klart hafva skådat, men om hvilka vi så ofta hafva drömt? Jag dricker skönhetens och kärlekens skål!»

Ett fyrfaldigt hurra besvarade mina ord; och nu ljöd i den stilla sommarqvällen en af dessa ljufva, vemodsfulla melodier, i hvilka nordens folk en gång nedlagt sina rikaste skatter af känsla och poesi.

Jag hade instämt i sången utan att veta hvad jag gjorde: hela min uppmärksamhet var rigtad mot ett af hotellets fönster helt nära intill oss. Vi hade rest oss upp under det vi sjöngo, och tvärs öfver de gröna syrenerna såg jag en ung flicka, så skön, att jag ännu i dag aldrig skådat hennes like.

Hon syntes vara mycket ung och sannolikt en främling i detta land, fostrad under en varmare sol. Det låg ett drag af sorgbundenhet utbredt öfver hela hennes väsende, och detta förhöjdes ännu mer genom den mörka drägt hon bar. Kring hennes hals hängde i ett band af hvita perlor ett glimmande guldkors; men bredvid detsamma varseblef jag en stor mörkröd vallmoblomma, sådana som växte der borta i trädgården, och hvilken hon af ett sällsamt infall fästat vid sin barm. Den afstack på ett egendomligt sätt mot hennes mörka sorgdrägt. Helt nära intill henne stod en lång, ståtlig man, sannolikt hennes far. Han liknade henne mycket, men hade ett kallt och ovänligt drag kring läpparne, hvilket gjorde ett föga angenämt intryck. Han stirrade tankspridd ut i rymden och tycktes liksom den unga damen lyssna till vår sång. I detsamma varseblef han att mina ögon oafvändt voro riktade mot fönstret. Han rynkade pannan och yttrade till den unga flickan några ord, dem jag ej kunde höra. Hon såg ett ögonblick upp

till honom; derpå böjde hon undergifvet sitt hufvud och drog sig tillbaka. Fönstret stängdes och den sköna synen försvann.

»Sjung då inte så falskt!» skrek vår »store» tenor häftigt. »Men kors hvad stirrar du på?» tillade han förvånad och grep mig i armen.

»Ingenting», svarade jag helt lugnt och satte mig ned på bänken. Det var liksom en känsla inom mig, att jag ville behålla den sällsamma synen för mig sjelf. Jag tillslöt ögonen och sökte att fixera bilden i mina tankar.

»Se så, nu måste vi bryta upp!» sade de båda göteborgarne och reste sig. »Du kan gerna följa oss bort till slussarne.»

»Hvarför inte», svarade jag tankspridd.

»Nå än du då, bror Æsculapius?»

»Jag har rest långt i dag», svarade Carl A. betänksamt. »Ni få ursäkta, att jag hellre stannar qvar och kryper till kojs. Farväl och lycklig resa!»

»Farväl då! Vi råkas i Upsala i september.»

Det var nära att vi hade försummat ångbåten: han låg i sista slussen och tjöt ursinnigt då vi springande rusade ombord. Jag tryckte skyndsamt kamraternes händer, slussportarne öppnades och de gledo sakta ned åt elfven. Jag deremot vandrade långsamt hem igen, ensam och drömmande i den ljusa sommarnatten.

Länge dröjde jag vid det väldiga Toppöfallet, som jag måste passera förbi på hemvägen. Och jag tänkte på forna tider, då den mäktige Starkodder här, tätt invid den brusande floden, kämpade om den qvinna, som han ville ega, och huru hon till sist sjelf störtade sig i vågorna för att undgå det förhatliga öde, som väntade henne. Då utdelades här månget väldigt slag, och nejden genljöd af de vilde männens klubbor. Ock likväl, hvad var väl dessa forntida kämpars kraft i jemförelse med de väldiga ångmaskiner, som nu arbeta der nere i dunklet, som svänga sina väldiga armar af jern och i stället för det långsamt pulserande blodet låta de sjudande vågorna i ohejdad fart strömma genom sina ådror. Jag kastade mig ned på en klippa helt nära den vildaste delen af fallet, svepte in mig i min plaid och låg sedan länge stirrande dit ner. Men oförmärkt leddes mina tankar åter till den sköna synen af den främmande flickan, som jag i dag skådat, och jag greps af en oförklarlig längtan att åter veta mig vara i hennes närhet. Jag reste mig derför upp och vandrade tillbaka mot hotellet. Trollhättans nybygda, vackra kyrka skymtade på afstånd. Snart var jag framme vid mitt mål; men jag kände ingen böjelse att gå till sängs denna natt. Jag slog mig ned i en af syrénbersåerna i trädgården, der jag kunde se fönstret i hvilket *hon* visat sig, och jag vet ej huru länge jag satt så i ett halft vaket, halft drömmande tillstånd.

Plötsligt varseblef jag en ung flicka, som tycktes komma från hotellet och nalkades den berså, der jag satt. Hennes mörka hår hängde oordnadt kring skuldrorna, och hennes toilett syntes vara gjord i största hast och ej beräknad på att tagas i närmare skärskådande. Det föreföll mig, som hade den unga damen tillbragt en sömnlös natt och nu stigit upp för att genom en promenad i friska luften söka stilla sin oro. Det första, svaga dagsljuset föll på hennes ansigte: det var *hon*, den främmande flickan, som jag för några timmar sedan skådat! Hur vacker hon var! Men så blek och sorgsen. Det låg dock något obeskrifligt tilldragande i hennes stora, mörka ögon. Utan att märka min närvaro kastade hon sig ned på en bänk strax bredvid min berså, tryckte händerna mot sitt ansigte och snyftade högljudt.

»Den sista natten!», hviskade hon ångestfullt, »I morgon är jag redan långt härifrån och ett stycke närmare mitt hemland och mitt kloster. Ack det är som såge jag redan gallret skymma för mitt ansigte. Jag är ju så ung! Jag ville så gerna lefva bland menniskorna och lära känna dem och älska dem . . . . älska! . . . . Men det får jag ju ej. Derför skall jag i kloster!»

Dessa ord uttalades på franska men med en röst, hvars egendomliga tonfall angåfvo att detta språk ej var hennes eget. Hon fortfor med allt häftigare sorg:

»Han har sagt att vi i morgon skola anträda återresan, och att vi skola fara kortaste vägen hem. O, om jag kunde fly! Här i detta sköna land skulle jag vilja dröja, långt borta från min förhatliga hembygd. Men till hvem skulle jag fly? Det fins ingen menniska på hela jorden som bryr sig om mig!»

Hon yttrade de sista orden med en för-

tviflan, som trängde till mitt hjerta. Utan att veta hvad jag gjorde, sprang jag fram ur halfdunklet och vidrörde lätt hennes skuldra.

»Heliga jungfru!» utropade hon förskräckt och stirrade på mig. »Hvem är ni?»

»Jag är en främling för er», svarade jag hastigt, »jag tillhör detta land och jag önskar, att jag kunde bistå er.»

»O du vill bistå mig!» utropade hon med glädje och fattade häftigt min hand. »Du är då den, som den heliga jungfrun har sändt mig.... Jag anropade henne derom hela denna långa natt då jag ej kunde sofva. Ser du!» tillade hon och visade mig ett präktigt radband af hvita perlor och guld, »jag har tre gånger bedit igenom detta sedan solen sist gick ned!»

»Ack nej», svarade jag vemodigt och såg in i hennes strålande ögon. »Den heliga jungfrun kan ej tala till mig, ty jag skulle ej förnimma hennes röst. Jag tillhör ej din svärmiska tro, mitt stackars barn! Det är dina sorgsna ord, jag har hört, men ej dina böner till den heliga jungfrun....»

»Men hvem är ni då?» hviskade hon ängsligt och såg forskande på mig liksom hon vaknat ur en dröm. »Hvem är ni?» upprepade hon sakta och lösgjorde sin hand. »Hvarför ser ni på mig så der, och hvarför trycker ni min hand så häftigt?»

»Jag skall lemna er om ni önskar», svarade jag. »Jag vet ej hvarför jag kom, men det var som hade någon hviskat till mig, att ni behöfde min hjelp och mitt bistånd. Men jag går nu», tillade jag, då hon förblef stum. »Farväl!»

»Farväl!» hviskade hon knappt hörbart och utan att upplyfta ansigtet, som nästan doldes af det rika, svarta håret.

Jag gick långsamt tillbaka mot bersån. Just som jag nått dess ingång kände jag hennes arm omkring min hals och den stackars flickan tryckte sig darrande till mitt hjerta.

»Nej du får icke gå», ropade hon, och hennes stämma, nyss så mild och nästan barnslig, ljöd nu häftig och passionerad; »hvem som än må hafva sändt dig, så är du en god menniska, det ser jag i dina ögon. Kanske är du ändå skickad af den heliga jungfrun, fast du icke vet det sjelf. Det var hon som hviskade till dig, att du skulle rädda mig. Du vill ju icke öfverge mig?» tillade hon bedjande och lutade hufvudet tungt mot min skuldra.

Utan att svara förde jag henne in i den dunkla bersån och satte mig bredvid henne på bänken.

»Nej aldrig», svarade jag med värma. »Jag lemnar dig ej förr än du sjelf ber mig derom.»

Vi sutto länge tysta och orörliga, och jag kände blott huru häftigt hennes hjerta slog mot mitt bröst. Det var en herrlig natt, och jag önskade att aldrig en morgon måtte randas.

Slutligen bröt jag dock tystnaden:

»Hvem är du då, underliga flicka?» frågade jag sakta och strök det mörka håret från hennes panna. »Och hvem är väl han, som du fruktar och vill fly?»

Hon skakade blott sorgset på hufvudet.

»Ack fråga mig ej derom», sade hon hastigt; »du kan ändock ej rycka mig ifrån honom. Säg mig», utbrast hon plötsligt och såg på mig med en lidelsefull blick; »tror du, att du skulle kunna älska mig?»

»Ack, jag älskar dig redan, det vet du nog», utropade jag och slöt henne allt närmare intill mig; »aldrig förr än i dag har jag sett ditt ansigte och hört din stämma, och likväl håller jag dig redan så innerligt kär!»

»O, så fick jag ändock veta hvad det är att älska», utbrast hon triumferande; »det är att känna så för en menniska, som jag känner för dig! Och när jag nu sitter instängd i det dystra klostret i mitt hemland, och lyssnar om höstqvällarne till Donaus vågor, utanför gallret, då skall jag tänka, att jag åter hör bruset af det stora svenska vattenfallet och att jag sitter här vid *din* sida i den vackra sommarnatten.»

Hon tystnade, och hennes ögon blickade drömmande bort mot den forsande strömmen. Hon var så skön, der hon satt bredvid mig, och det första osäkra dagsljuset for darrande öfver hennes bleka kinder och lyste sällsamt på den röda vallmoblomman, som hon ännu bar vid sitt bröst.

Nästan ofrivilligt närmade jag mitt ansigte till hennes. Hon drog sig ej tillbaka, hon tycktes knappt märka det och våra läppar möttes.

Plötsligt spratt hon till och sprang upp från bänken. Hon blickade ängsligt mel-

lan syrénerna mot det håll, hvarifrån hennes osynlige förföljare borde nalkas.

»Tänk om min far komme nu», hviskade hon småleende, och en stark rodnad for hastigt öfver hennes kinder. O hvad hon var vacker i det ögonblicket!

»Du har således din far derinne?» frågade jag förvånad. »Huru kan du då behöfva frukta någon?»

»Ack, jag ser att jag måste berätta dig allt», svarade hon, och satte sig åter vid min sida. »Nej, icke så» tillade hon bedjande, då jag åter ville lägga armen om hennes lif. »Det var orätt af mig att tillåta det nyss, och jag ber helgonen förlåta mig ... Du får ej vredgas på mig», sade hon mildt, då jag hastigt drog mig åt sidan.

»Ack, huru skulle jag väl kunna det! Men förtälj mig nu dina öden!»

»Jag heter Maria Wasilio», började hon sin berättelse, »och mitt hemland är Walachiet långt borta vid Donaus strand. Min fader tillhör en gammal, ädel slägt och eger ett vackert slott, beläget på en kulle ej långt från floden. Men midt emot på andra sidan Donau reser sig ett gammalt kloster, hvars murar sträcka sig ända ner till de förbiflytande vågorna. Alltifrån min barndom har jag ständigt med rysning sett dit bort när jag stått uppe på slottsaltanen i månskensqvällarne. Och när jag hörde klockorna ringa, föreföll det mig alltid, som hade de ropat mitt namn, och liksom ville de draga mig till sig. Och nu måste jag hörsamma kallelsen. För två dagar sedan fyllde jag sexton år, och min fader har lofvat abedissan att vid den åldern gifva mig till klostret.»

»Men huru kan din far vara så grym», frågade jag. »Älskar han då icke sin dotter?»

»Han gjorde det fordom», svarade hon sorgset; »ända tills jag var femton år. Han blef aldrig vred på mig, hvad jag än företog mig. Jag fick rida på hans egen svarta häst och hvarje dag rodde mig Stefan upp åt floden. Hvad jag var lycklig då! Men jag var också bra vild», tillade hon sakta. »En dag för ett år sedan vid pass fick min far ett stort tungt bref med många utländska poststämplar. Jag bar sjelf upp det till honom och, då han förvånad bröt förseglingen, föllo en mängd små bref och biljetter ned på golfvet. Jag upptog dem skyndsamt, men min fader ryckte dem häftigt ifrån mig. Jag såg endast att de voro skrifna af en fruntimmershand. Min stackars fader bleknade hastigt under det han läste dessa bref, och hans läppar skälfde, när han sedan tilltalade mig. Jag kände knappt igen hans röst, så sträng och hård hade den blifvit.»

»Maria!» sade han, »kommer du ihåg din moder?» Min moder hade dött för många år sedan. Jag hade redan glömt henne.

»Du liknar henne mycket», sade han i en bitter ton; »du har hennes ögon och hennes läppar, och du skall väl en gång göra en hederlig karl lika olycklig, som hon har gjort mig. Ser du, alla dessa bref har hon skrifvit, men icke till mig», utbrast han vildt och stampade med foten. »Se så, bort med dig! Jag har fått nog af *hennes* tårar. De voro lika falska, som hennes leende», tillade han i en bitter ton, då jag snyftande smög mig ut ur rummet.

Allt intill denna dag hade han ständigt med ömhet talat om min stackars moder. Nu var han på en gång så förändrad.

En qväll stod jag vid fönstret och blickade ut öfver floden. Plötsligt stod min far vid min sida och lade handen på min skuldra.

»Du ser klostret derborta, Maria», sade han, »när du blir sexton år skall du inträda der för att tjena Guds heliga moder.»

Jag vågade ej säga ett ord, så mycket fruktade jag nu honom, som jag förr älskat så förtroligt. Jag smög mig blott upp på altanen för att lyssna på klosterklockorna när de ringde till Vespern. Och den qvällen hörde jag så tydligt huru de ropade mitt namn: de visste nog att jag nu tillhörde dem för alltid ...

För tre månader sedan tillsade mig min fader att jag borde göra mig i ordning för en längre resa. »Jag vill dock att du skall se något mera af verlden än Walachiets kärr, innan klosterdörren tillslutes om dig för beständigt,» sade han. Jag lydde utan ett ord till svar, ty sedan jag förlorat hans kärlek, tyckte jag att ingenting mera i verlden kunde göra mig glädje. Sedan dess hafva vi rest genom Italien, Frankrike och Tyskland; och nu ha vi hunnit målet för vår färd: i morgon anträda vi återresan och snart .... snart ....» Hon kunde ej fortsätta. Hon lutade sig hastigt ned och dolde ansigtet i sina hän-

der. Jag tilltalade henne med ömhet, men hon tycktes ej lyssna till mina ord. Plötsligt sprang hon upp och stod framför mig med blixtrande ögon: »Men jag vill ej låta tvinga mig så», utbrast hon och stampade med foten. »Jag älskar blommorna, och jag vill sjelf plocka dem i skogen, och andas frisk luft och fara på floden i månskenet. Jag är af en fri ätt och jag låter ej inspärra mig inom galler.»

»Maria!», utropade jag passioneradt, »säg mig, hvad kan jag göra för dig? Jag är hvarken rik eller mäktig, men jag skulle gerna gifva mitt lif för dig. O vill du ej dröja här i detta vackra land, som du säger att du älskar?»

Hon såg på mig liksom hade hon ej förstått mina ord. Derefter lemnade hon mig ensam och gick med snabba steg ut ur bersån. Jag såg hennes klädning skymta förbi långt borta vid andra sidan af trädgården. Hon blef borta flere minuter. Plötsligt stod hon åter framför mig.

Men det var ej mer samma uttryck i hennes ansigte som nyss: allt det trotsiga och passionerade hade försvunnit och lemnat rum för ett uttryck af stilla, undergifvet lugn.

»Jag är ändå min fars dotter», sade hon sakta, »och jag bör lyda honom. Jag går nu dit in», hviskade hon och pekade mot hotellet. »Jag behöfver hvila mig några timmar för att sedan anträda min långa resa. Farväl! Och tänk ej mera på den främmande flickan, som ni råkat under denna besynnerliga natt!» Hon betraktade mig ännu ett ögonblick med sin underbara, drömmande blick; derpå sänkte hon tyst sitt hufvud och vandrade långsamt bort. Jag stirrade länge efter henne till dess hon försvann bakom en häck af syréner.

Det dagades allt mera. En lätt dimma spred sig öfver gräsmattorna; den förmådde dock ej bortskymma blommorna, som glänste rundtomkring i högsommarens rikaste färger. Isynnerhet lyste de stora mörkröda vallmoblommorna så präktigt i halfdunklet. De stodo helt nära syrénhäcken bakom hvilken hon hade försvunnit. Tyst! Märkte jag ej en rörelse derborta. Jag kunde ej dröja längre. Jag ilade dit och böjde undan grenarne till en liten berså... Hon var der!

Hon hade kastat sig på knä vid en bänk och lutade hufvudet mot densamma. Hon snyftade högljudt och tycktes ej märka min närvaro.

»Maria!» sade jag sakta och lade handen på hennes skuldra.

Hon såg på mig ett ögonblick; sedan gömde hon åter ansigtet i sina händer.

»Maria!» upprepade jag ännu en gång och förde hennes hand till mina läppar. »Jag kan icke öfvergifva dig mer. Jag älskar dig, nu känner jag det tydligt, så varmt och så innerligt, som jag aldrig älskat förr. En enda berusande sommarnatt har väckt till lif all den kärlek, som gömdes i min själ. O du älskade barn! Låt den nu också tränga till ditt hjerta!»

Hon hade rest sig upp och stod framför mig med sänkta blickar:

»Jag älskar dig!» hviskade hon knappt hörbart. »Högre än någon menniska på jorden. Vill du att jag skall följa dig? Jag går hvart du vill!»

Den hängifna ton, hvarmed den sköna flickan uttalade dessa ord, fyllde mig med förtjusning. Hon var då *min*, och redan i morgon skulle hon följa mig fjerran till en annan trakt, der.... »Men i morgon är jag ju långt härifrån!» hviskade Maria Wasilio och såg på mig med sina stora, drömmande ögon.......

Då ljöd i detsamma en gäll hvissling genom den klara morgonluften. Vi rigtade våra blickar ditåt, och sågo strax till venster några mörka rökmoln uppstiga.

»Ser du!» utropade jag lifligt, »den heliga jungfrun har kanske ändå hört din bön. Om du har mod att fly med mig, så kunna vi om några timmar vara långt härifrån. Ångbåten har nu genomgått den sista af Trollhättans slussar. Om några ögonblick passerar han bron strax här bredvid. Maria! Jag vet ej hvart jag skall föra dig eller hvilket vårt öde skall bli, men öfvergifva dig skall jag aldrig. Vågar du följa mig? Tiden är kort.»

»Jag går med dig hvart du vill», var hennes enda svar.

En hvit halmhatt låg bredvid bänken, der jag först funnit henne. Jag satte den på hennes hufvud och svepte dessutom min plaid kring hennes axlar. Hon lät mig göra hvad jag ville utan att yttra ett ord: hon tycktes knappt veta hvad som försiggick. Jag tog hennes arm och förde henne ombord på fartyget. Lyckligtvis voro ej många vakna på ångbåten; kaptenen

och passagerarne sofvo ännu i sina hytter. Styrmannen, som förde kommandot, kastade en förvånad blick på det unga paret, som så oväntadt steg ombord. På akterdäck syntes ingen menniska till. Dit förde jag min unga reskamrat och vi satte oss längst borta på en af sofforna, der vi voro osedda af alla.

Det var en herrlig sommarmorgon. Här och der nådde skogarne nästan fram till elfven, i hvilken ångbåten gled fram, och den första dagern glänste redan på deras kronor, under det skuggorna närmare marken kämpade sin sista strid mot ljuset som för hvarje ögonblick tvang dem att ge vika. Och i dunklet jublade redan foglarne öfver att nattens välde för denna gång hade tagit slut. Men jag höll min älskade flickas hand så förtroligt i min och hon talade om sin barndom långt borta i det främmande landet och om den väldiga Donau, som flyter långsamt fram bland de gröna kullarne och om den heliga Jungfrun, som nog skulle förlåta henne att hon ej ville tjena i det dystra klostret. »Hvarje dag skall jag bedja mitt radband till slut, så vredgas visst ej den fromma Guds moder på mig. Tror du ej det?» sade hon och såg forskande på mig.

Innan jag hann svara henne blefvo vi störda af uppasserskan, som nyfiket kom trippande fram för att fråga om vi behagade kaffe.

»Det värmer, skall jag säga, och den unga frun ser så blek ut.»

Men min älskade var ej blek mera. En glödande rodnad for öfver hennes kinder, vid dessa ord. »Hvad var det hon sade?» hviskade hon förvirrad.

»Hon uttalade blott en lycklig profetia», svarade jag muntert. »Hon tog dig för min lilla hustru, och det blir du en dag, min Maria, icke sant?»

Och jag talade nu om framtiden och huru den skulle gestalta sig, och jag uppgjorde så många planer och hon smålog och nickade bifall till dem alla, liksom hade hon ej fullt förstått mina ord. Men nattens sinnesrörelser hade utmattat henne. Hennes ögon slöto sig ofrivilligt och hon lutade förtroligt sitt hufvud mot min axel. Jag lade sakta min arm kring hennes lif och satt länge tyst och orörlig i ett tillstånd af hänryckning, som jag dittills aldrig anat.

Men till sist döfvades äfven jag af propellerns jemna slag och vattnets brus dernere. Jag såg blott otydliga konturer af skogar och åkerfält, som vi foro förbi, en kyrka på en kulle sväfvade dunkelt för mina blickar, och sedan såg jag intet mer. Jag hade inträdt i drömmarnes verld, men jag bar min älskade ditin i mina armar....

Plötsligt hörde jag ett hånskratt tätt bredvid mig, och en obekant stämma ropade mitt namn. Innan jag ännu öppnat ögonen visste jag att det måste vara *han*, den dystre främlingen, som hade kommit för att återfordra sitt barn.

När hade han smugit sig ombord? Jag visste det ej; men nu stod han vid min sida och utsträckte hotande sin hand emot mig. Jag hade en obestämd aning om, att i samma ögonblick han vidrörde mig, vore allt förbi. Jag tillslöt ögonen och sökte trycka min Maria allt närmare till mitt hjerta; men hon löste sig sakta ur min famn och jag märkte att jag var nära att förlora henne.... I detsamma kände jag ett kraftigt slag på högra axeln, mot hvilken den unga flickan just lutade sitt hufvud.

»Kors för tusan!» ljöd en välbekant röst, »sitter du här och sofver; och vi som ha letat efter dig öfverallt.»

Helt bestört sprang jag upp och stirrade omkring mig åt alla håll. Hvar fanns väl min sköna reskamrat, och hvart hade ångbåten tagit vägen? Den hotfulle främlingen, som stod framför mig, antog så småningom min vän läkarens godmodiga drag. Jag satt ännu qvar i samma berså, der jag i nattens dunkel skådat så sällsamma syner, men solen stod redan högt på himlen. Min korta kärleksdröm var slutad, och Maria Wasilio skulle jag aldrig återse mer. Hon hade sväfvat tillbaka in uti drömmarnes rike, dit jag, en vanlig dödlig, ej mäktade följa henne. »Har du suttit här och sofvit hela natten igenom»? frågade min vän förvånad. »Vi ha letat efter dig en hel timma, men ingen kunde falla på den idén att söka här i trädgården. Jag började nästan frukta, att du hade råkat ut för ett rendez-vous med Trollhättans små vattunymfer, ty du var inte riktigt klar i hufvudet i går qväll, när du följde kamraterne till ångbåten. Jag märkte det redan under sången.... Du brukar annars tåla bra nog....»

»Hvad är klockan?» frågade jag för att säga något.

»Nära åtta. Kom nu med in! Frukosten väntar — rysk kaviar, sill och porter — men vi få skynda oss, ty kanalbåten kan vara här hvilket ögonblick, som helst».

Han tog min arm, och jag följde honom likt en, som går i sömnen. Här, der vi nu gingo, hade min Maria skridit fram öfver gräsmattan. Derborta låg ju en mörkröd vallmoblomma kastad på marken. Var det väl densamma, som hon i natt burit vid sin barm? Daggen glittrade ännu mellan dess blad; den låg der som en gränssten mellan drömmens och verklighetens riken. Jag gömde blomman som ett minne — det enda *hon* lemnat qvar. Men här.... här bildade syrénhäckarne åter en berså. Jag visste att det måste vara densamma, der jag sista gången funnit henne.... Jag skyndade dit in. Der stod ju ännu bänken, vid hvilket hon legat på knä. Jag kastade mig ned bredvid densamma och sökte ännu en gång återkalla den ljufva flickans bild i mina tankar.

»Hvad nu då? Tar du dig ännu en liten tupplur?» ljöd min väns prosaiska stämma bakom mig. »Men kors hvad du är blek och besynnerlig. Hvad är på färde?»

Förtretad att blifva störd reste jag mig upp.

»Jag har sett denna berså en gång förr» svarade jag allvarligt, »och under förhållanden, som göra stället kärt för mig. Jag var ej ensam då: en ung, skön flicka satt vid min sida.»

»Jaså, din gamle Celadon!» ropade min vän storskrattande. »Du stannade således qvar hos uppasserskan i går qväll, när hon dukade bort sexan. Men någon skönhet var hon då visst inte för resten.»

»Hvilken uppasserska? Hvilken sexa?»

»Kors afskedssexan för kamraterne. Mins du inte det?»

»Var det här?.... Här!»

»Ja visst var det här i bersån. Se sjelf! Du har fått ett äggskal på knät, när du nyss gjorde din morgonbön vid bänken....»

— — — — — — — — — — — —

»Hör på kypare! Var här inte en utländsk familj på hotellet i går? En medelålders herre med sin dotter.... mycket mörk.»

»Jaså — fransmannen menar visst herrn. Jo, men han har rest nu.»

»Har han rest?»

»Ja han for i morse klockan tre med nedgående kanalbåten. Herrn borde hafva hört ångbåtspipan, då herrn sof i en af bersåerna. Den der mörka damen, som herrn frågade efter, passerade just då genom trädgården....»

Dröm och vaka! Kan man väl alltid med full visshet skilja er åt? Händer det ej stundom, att vi midt ibland verklighetens gestalter tycka oss återfinna de halft förgätna dragen af ett väsende, som vi en gång skådat i våra drömmar! Och åter, huru ofta väfver sig ej en fin tråd af verklighet in uti den underbara slöja, som städse sväfvar kring de sällsamma gestalterna ur drömmarnes okända verld!

Gustaf Meyer.

Ungersvennen och qvarnbäcken.

(efter Goethe.)

Ungersvennen.

Hvart tar du vägen, lilla bäck
Som sorlar?
Du hoppar framåt yr och käck,
Och porlar,
Hvi brådskar du mot dalen ner?
Så hör och svara då, jag ber!

Qvarnbäcken.

Jag var en rännil, ungersven:
De hafva
Fått makt med mig och sändt mig se'n
Att slafva
Vid qvarnen der med sina fall
Och ej af hvila vet mitt svall.

Ungersvennen.

Mot qvarnen som till tidsfördrif
Du hastar
Och vet ej hvad mitt unga lif
Belastar.
Af mjölnarflickan väl du fick
Rätt mången gång en vänlig blick?

Qvarnbäcken.

Ur bädden före ljusan dag
Uppstår hon.
I böljan sina blida drag
Se'n tvår hon.
Så full och hvit är hennes barm —
Då blir jag ångande och varm.

Ungersvennen.

Kan vattnets kyla hon förmå
Att brinna,
Hur skall med kött och blod det gå?
Besinna!
Den henne en gång skåda får,
Skall aldrig lemna hennes spår.

Qvarnbäcken.

Då kastar jag på hjulen mig
Och brusar
Och mägtigt hvälfver skofveln sig
Och susar.
Se'n här den fagra flickan bor,
Är vattnets styrka mera stor.

Ungersvennen.

Månn' ej det qval, som tär mig jemnt,
Du fattar?
Gå! ropar hon mig till på skämt
Och skrattar.
Ack, med en blick af ömhet blott
Sjelf bäcken stanna hon förmått!

Qvarnbäcken.

Det känns så tungt, då härifrån
Jag skrider,
I bugter jag med saktadt dån
Mig vrider;
Men lydde jag blott egen hog,
Hur snabbt jag gjorde återtåg!

Ungersvennen.

Kamrat i nöden, jag ditt lopp
Nu lemnar;
Jag vet att du ett ord af hopp
Mig ämnar,
Nu gå och hviska der hon är,
Hvad svennen önskar och begär.

CARL SNOILSKY.

Ett möte på Blåporten.

En kulen eftermiddag i November månad för några år sedan stod en ung, vacker uppasserska i ett litet rum en trappa upp på värdshuset »Blå Porten» och visade sina små, hvita tänder för en stor spegel, som hade sin plats mellan de båda fönstren i det lilla rummet.

Så hade hon stått, framför spegeln, både länge och väl, gnidande sina tänder med en liten fin battist-näsduk, då plötsligen en ringning hördes på afstånd.

»Nu igen,» mumlade hon halfhögt, i det hon gjorde en liten knyck på nacken, »de der landsortsmenniskorna derinne ä' då tokiga, tror jag. De måtte aldrig ha sett en klocksträng förr, eftersom de inte kunna låta bli att fingra på den i hvart ögonblick. Alldeles som om jag inte hade annat att göra än att passa opp på dem!»

Och hon fortsatte helt lugnt att gnida sina tänder, under det hon då och då gnolade på en melodi ur »Den sköna Helena».

Ringningen förnyades, denna gång mycket häftigt. Lyckligtvis hade hon goda nerver och den bekom henne ingenting. Då hördes plötsligen från gården ett doft buller, som stannade vid porten.

»Hvad är det?» utropade hon lifligt

och skyndade till fönstret. »En kupé ... ett ensamt fruntimmer. Ah, det är visst hon, som beställt det här rummet. Hvem kan det vara? Hon hade slöja för ansigtet ... hm .. slöja! ... så mystiskt, gudbevars!» Ringningen började ånyo och tycktes denna gång ej taga något slut.

»Se så, börja de nu igen,» utropade hon vresigt, »Gud välsigna sådant der knaperherrskap, som man skall vara höflig emot för ett par riksdaler, ty mera lär väl inte vankas, kan jag tro. Jo, det är just värdt att göra sig besvär för,» tillade hon föraktligt, i det hon gick till dörren. Hastigt öppnades denna utifrån och ett beslöjadt fruntimmer störtade in i rummet.

»Är det fruntimret som beställt det här rummet?» frågade uppasserskan, något förvånad öfver den okändas besynnerliga beteende.

»Ja, det är jag,» svarade hon. »När jag behöfver er, skall jag ringa.»

»Men behagar inte fruntimret ...?»

»Har ni icke hört hvad jag sagt?» afbröt den okända häftigt. »Jag vill vara ensam, gå ... gå!»

»Ja, gudbevars, inte skall jag genera,» svarade uppasserskan i en näbbig ton. Och hon lemnade rummet, i det hon mumlade för sig sjelf:

»Att säga åt mig att jag skall gå, det har då aldrig händt mig förr. Hon måtte vara ett bättre fruntimmer!»

»Ändtligen!» utbrast den okända lifligt, då uppasserskan stängt dörren efter sig. »Ändtligen! Hvad jag har varit rädd. Hvad skulle man väl säga, om man kännt igen mig? Så oförsigtig jag har varit!»

Och hon såg helt olycklig ut. Men af en slump föll hennes blick på spegeln och ett småleende krusade hennes läppar.

»Nej, det är omöjligt,» mumlade hon, »att någon har kunnat känna igen mig i den här kostymen. Jag känner ju knappast igen mig sjelf.»

Hon tog af sig den stora väderhufvan, som vanstälde hennes vackra hufvud och de små guttaperkagaloscherna och den vida doffelkappan, som tydligen besvärade henne. Och hon ordnade sin toilett framför spegeln och vände sig åt alla sidor, för att se om klädningen föll i de veck, hon ville att den skulle falla i.

»Ha, ha, ha,» utbrast hon plötsligen skrattande, »hvad skulle man väl säga, om man visste att jag är här, på ett utvärdshus, och klädd som till en fest. Det är löjligt, det är barnsligt, det är allt hvad man vill, men det gör detsamma. *Han* tycker icke om höghalsade klädningar och derföre har jag klädt mig så här. Jag vill att han skall blifva betagen,» tillade hon halfhögt i det hon kastade en blick i spegeln, hvilken visade henne en bild, som såg helt öfvertygad ut, att så skulle blifva fallet.

»Fortsättningen må nu blifva huru som helst,» sade hon, i det hon sökte få styr på en liten lock i pannan, som envist ville lägga sig på den högra sidan, ehuru den hade alla skäl i verlden för att ligga bättre på den venstra, »men början har icke varit så som jag tänkt mig den. Nej, jag skulle ha hållit honom under armen och i trappan mött någon bekant, som sedan skulle ha frågat honom: 'Hvad var det för en beslöjad dam du var med, din skälm?' Ha, ha, ha, man skulle naturligtvis ha tagit mig för någon liten *caprice*. Ack, så roligt det skulle ha varit. Men det var som att tala till en döf. Sådana der otillbörligheter begår man icke med sin hustru, påstod han. Hm! Och hvarföre icke det då? Hvad karlarna äro egoistiska. De roa sig jemt de. Och hvem af dem tänker väl på att gifta sig, förrän han blifvit öfvermätt på alla slags nöjen? Han är icke mogen förr, säger han. Och vi, stackars qvinnor, vi få gå och vänta till dess han blifvit mogen. Just ett småtäckt perspektiv.»

»Männen,» tillade hon, i det hon gjorde en liten grimas, som spegeln girigt uppfångade, »se i äktenskapet ingenting annat än en hederlig reträtt, der de kunna lefva i lugn och ro och blifva stadiga och der vi, deras hustrur, skola vara englarna, som vaka öfver deras sömn. Ack, de karlarne, de karlarne!» utropade hon häftigt i det hon höjde sina ögon med pathos emot taket, men sänkte dem genast igen, då hon der upptäckte en stor fläck, som sårade hennes skönhetssinne.

»Ack, om jag vore karl,» utbrast hon plötsligen, i det hon satte sig i en fåtölj, bredvid kakelugnen. »Hvad det skulle vara roligt. Clara har rätt, då hon säger, att karlarne äro tyranner, som en klok qvinna bör söka göra till slafvar. Men det är icke så lätt det. För Clara har det emel-

lertid lyckats. Hennes man vågar ju knappast tänka, förrän hon gifvit honom lof till det. En sådan stackare!»

»Hon har många gånger varit med om sådana här små mysteriösa middagar,» fortfor hon att mumla för sig sjelf, »då deremot jag, som så mycket envisats, bönfallit, ja gråtit till och med, ej har fått vara med om en enda. Hm! Nej, och nej och nej, under tusende olika förevändningar. Men också, hvilken lysande hämd tar jag ej! Ha, ha, ha!» Och hon skrattade och ringde på uppasserskan.

»Jag undrar om middagen, som jag beställt, är färdig? Jag tycker icke om den här uppasserskan. Hon ser så impertinent ut. Men kanske det skall så vara. Jag har aldrig sett någon annan,» yttrade hon halfhögt. Och hon ringde ännu en gång, då dörren plötsligen öppnades och uppasserskan visade sig.

»Är middagen färdig?»

»Ja, det är den. Skall jag servera nu?» svarade uppasserskan i en spetsig ton.

»Nej, icke ännu,» svarade den okända.

»Som det behagas,» fräste uppasserskan och lemnade henne åter ensam.

Hon såg på sin klocka och gjorde en liten ogillande min, då hon tillade:

»Han gör sig just icke brådtom. Att låta mig vänta, så oartigt!»

Och hon gick oroligt några slag af och an i rummet. Slutligen satte hon sig i soffan och smålog mildt, i det hon mumlade:

»Hvad vi skola få roligt! Jag vill flytta kuverterna litet närmare. De stå ju en mil ifrån hvarandra.» Och hon flyttade kuverterna helt nära hvarandra.

»Så der, ja, nu är det som det skall vara. Hm! Ack, min Gud, hvad det är tråkigt att sitta så här och vänta.» Och hon såg ännu en gång på sin klocka och tummade nervöst på bordet.

»Tänk om han icke skulle komma,» utbrast hon plötsligen, »hvad skall jag då göra? Hvad det var oförsigtigt, att skicka bort vagnen. Huru skall jag komma härifrån? Hvad skall man väl tänka om mig, om man får se mig här? Jag borde ha tagit någon med mig. Clara, till exempel. Hm, Clara, det är hon, som rådt mig till det här. Just ett vackert råd. Jag skulle önska, att hon vore i mitt ställe och jag åter hemma hos mig.»

Dörren öppnades.

»Skall middagen serveras nu?» frågade uppasserskan, som kom in i rummet.

»Nej, nej, icke ännu,» stammade den okända.

»Jaså, jag tyckte att fruntimret ringde,» svarade uppasserskan helt kort, i det hon åter gick ut.

»Det är ovärdigt,» utbrast den okända lifligt, »att låta mig vänta så länge. Han måste komma, han måste komma. Men om han kommer? Åh, åh, det har jag icke tänkt på förr, om han kommer, är han ju otrogen mig. Ack, min Gud, måtte han icke komma. Jo . . . nej . . . jo!»

»Ack, om jag aldrig kommit hit,» tillade hon i en bedröfvad ton. »Jag är så rädd. Det minsta buller kommer mig att darra. Om någon får se mig här, skall man väl tro mig ha kommit hit i de afsigter jag kommit? Aldrig! Verlden är så elak!»

»Hvad är det!» utbrast hon plötsligen efter en liten paus. »Någon kommer. Det är han . . . det är han. Ack, min Gud, hvar skall jag gömma mig? Åh, han kommer . . . han kommer!

Dörren öppnades af uppasserskan, som lemnade plats åt en ung, elegant herre. Men denne hann ej väl inom dörren, förr än han plötsligen stannade, orörlig som en bildstod. Hans anletsdrag uttryckte den största förvåning och allt hvad han kunde framstamma var endast:

»Åh . . . åh!»

Och den okända, när hon fick sigte på honom, såg om möjligt ännu mera förvånad ut.

»Är det inte den herrn, fruntimret väntade på?» frågade uppasserskan nyfiket.

Den fremmande herrn gaf henne i stället för svar en vink att hon skulle gå. Och hon lemnade rummet. Dock icke förr än hon kastat ännu en blick på honom.

»Ni här, fru grefvinna,» hviskade han förlägen.

»Ja, jag . . . jag har ett möte här med min man,» svarade hon, i samma ton.

»Men han kommer icke,» förklarade den fremmande med återvunnen fattning.

»Kommer han icke?» upprepade grefvinnan lifligt: »Således är han mig trogen, ack, hvad jag är lycklig!» hviskade hon sakta till sig sjelf.

Och hon tillade glädtigt: »Men huru har då baron kommit hit?»

Denna lilla fråga tycktes sätta baronen i stort bryderi, ty han framstammade endast:

»Jo, jag . . . jag var hos Axel, då han fick . . .»

»Nu förstår jag allt,» afbröt grefvinnan skrattande, »ha, ha, ha, det är charmant . . . charmant! Baron var hos honom, då han fick mitt bref?»

»Ja, och sedan han läst det, gaf han det åt mig . . .»

»Sååh, det var icke min mening,» förklarade grefvinnan, i det hon gjorde den allra näpnaste lilla rynk på näsan.

»Sådana der anonyma bref ha ej mera något behag för mig, sedan jag blifvit gift,» återtog baronen.

»Sade han så?» afbröt grefvinnan honom lifligt.

»Ja,» svarade baronen i det han gjorde en lätt bugning för grefvinnan, som såg helt lycklig ut.

»Men för dig som är ungkarl,» fortfor han, »kan det ju vara intressant nog att i mitt ställe göra bekantskap med den der sköna okända, som så gerna vill ha sällskap till middagen.»

»Ha, ha, ha! . . . Och ni, baron? . . . Åh!»

»Jag försäkrar,» stammade han något förlägen, »att jag protesterade och på inga vilkor ville begagna mig af en inbjudning som . . . som . . .»

»Och ändock är baron här?» afbröt hon honom i en glädtig ton, som bar en lätt anstrykning af ironi och som kom honom att se litet tafatt ut.

»Vet baron hvarföre jag skref denna biljett till Axel?» utbrast hon plötsligen. »Jo, emedan jag, sedan flera år tillbaka, har önskat få vara med om en af dessa små förtjusande middagar, som man då och då får höra så förföriska beskrifningar om. Det är löjligt, icke sannt? Men skratta icke åt mig. Flera gånger har jag bedt Axel bjuda mig på en sådan der liten middag, men förgäfves. Till en början endast en nyck, blef denna önskan till slut ett behof som skulle tillfredsställas. Och för att vinna mitt mål, skref jag till honom ett anonymt bref, undertecknade det . . .»

»Med L, ja,» afbröt han intresserad.

»Och detta är orsaken hvarföre jag är här,» fullföljde hon glädtigt. »Det är friherrinnan Strålhjelm som är upphofvet till alltihop.»

»Friherrinnan Strålhjelm,» mumlade han, det var bra att veta.

»Äfventyret är pikant,» tillade han högt, »det är blott skada, att grefvinnan skulle blifva så narrad.»

»Ja, det kan nu icke hjelpas,» svarade hon, i det hon åter tog på sig den stora, vida doffelkappan. Baronen erbjöd sitt biträde, hvilket hon mottog.

»Men hvarföre på detta sätt afstå från ett nöje, som grefvinnan så länge gladt sig åt?» hviskade han inställsamt. »Ni är ju nu en gång här, bordet är dukadt och middagen är färdig att serveras. Mitt sällskap blir visserligen blott en svag ersättning för hvad ni gått miste om, men . . . men . . .»

»För mig ned till vagnen,» afbröt honom grefvinnan som nu var alldeles oigenkänlig igen i sin vida kappa och stora väderhufva.

»Som fru grefvinnan behagar,» svarade han något stucken.

»Eller ännu bättre,» fullföljde hon, »gå ni ned förut, baron, och säg åt er kusk hvart han skall köra mig.»

»Min kusk,» utropade han lifligt, »jag har ingen vagn.»

»Hvad säger baron,» utbrast hon häftigt, »har baron ingen vagn? Och icke jag heller. Jag skickade hem min igen!»

»Har grefvinnan ingen vagn?» upprepade han med illa dold glädje.

»Baron måste genast skaffa mig en vagn,» förklarade hon i befallande ton. »Jag vill så fort som möjligt komma härifrån.»

»En önskan af er är för mig en befallning,» stammade han, »men det dröjer minst en timma innan vi kunna få hit en vagn från staden.»

»En timma,» upprepade hon modfälld. »En timma, det är ju en evighet. Är det omöjligt att få en vagn hit förr?»

»Alldeles omöjligt,» förklarade han med mycken bestämdhet.

»Men hvad är då att göra?»

»Ja, jag vet ingen annan råd än att vi genast skicka efter en vagn och vänta till dess den kommer.»

»Och under tiden,» tillade han inställ-

samt, »medan vi vänta på vagnen, kunna vi ju äta den middag grefvinnan beställt.»

»Icke går det an!» mumlade hon helt brydd.

»Hvarföre icke? Något måste vi ju fördrifva tiden med,» förklarade han och såg oskyldig ut.

»Men . . . men,» stammade hon, i det hon betraktade kuverterna, som hon en stund förut ställt så kärligt bredvid hvarandra.

Baronen smålog mildt och flyttade dem långt ifrån hvarandra . . . så långt, att grefvinnan ej kunde hindra ett lätt smålöje halka öfver sina läppar.

»Vill ni nu göra mig den äran, fru grefvinna,» läspade baronen ceremoniöst, i det han gjorde en graciös bugning, »att tillåta mig blifva er bordskamrat?»

»Om jag nekar,» mumlade grefvinnan för sig sjelf, »tror han kanske att jag är rädd för honom. Karlarne äro ju så inbilska.»

Och hon tillade högt, i det hon åter tog af sig den vida kappan och den stora väderhufvan:

»Ja, jag får väl lof, antingen jag vill eller icke. Men säg till om vagnen. Den måste komma så fort som möjligt.»

Han gjorde en lätt bugning och ringde på uppasserskan. Och de satte sig till bords, grefvinnan och baronen.

* * *

Grefvinnan är en bland de vackraste brunetter, man kan se: liten till växten, fyllig, liflig och spirituell; ständigt i rörelse, alltid skrattande, eldig och sprittande af helsa och lefnadslust. I likhet med andra små qvinnor, hvilka veta att deras ungdom, skönhet och behag tillåta dem att ostraffadt göra allt hvad som falla dem in, eger hon denna frispråkighet, denna allt riskerande uppriktighet, som så egendomligt utmärka dem framför andra qvinnor. I hennes toiletter är det alltid någon detalj, som är högst originell, nästan bizarr, men sedd i sin helhet så att säga beslöjar hennes toilett alla dess excentriska detaljer. Vanligen något före dagens mod, visar hon dock prof på sundt förnuft genom att aldrig gifva modet för dagen företräde framför dess föregångare, såvida det ej förhöjer hennes skönhet ännu mera än dessa gjort. Hon var, som bekant är, den första svenska som planterade på toppen af sin hatt små plantager af fjäderbuskar och blomsterbuketter för att dölja huru liten hon i sjelfva verket var. Också hon var det som först i vår societet införde dessa snäfva, trångt åtsittande klädningar, som så mången gång komma oss att drömmande tänka på antikens mästerverk.

Som hon hvarken kan hyckla eller hafva tråkigt, har hon mer än en gång genom sitt något fria och sjelfsvåldiga sätt, kommit mången af sina likar att rynka litet på ögonbrynen, men ingen af dem med hvilka hon kommit i beröring har kunnat undgå att erfara det magiska inflytande hennes person utöfvar; man drages oemotståndligt till henne, ty hennes hjerta är ädelt och godhet lyser ur de vackra ögonen.

En sådan qvinna är grefvinnan!

Och baronen . . .

Han är en af dessa män, som blifvit skapade mera för att lyckliggöras än för att lyckliggöra och som måste uppmuntras för att kunna framhålla sina goda egenskaper på sina fels bekostnad. Det är med dylika män som med vissa aktörer; den dag publiken hedrar dem med sin uppmärksamhet blifva de utmärkta.

Han är blek och finhyllt, har vackra händer, små välformade fötter, blå ögon, beskuggade af långa ögonhår, och en något gäll bröströst, som dock alltid håller sig inom gränserna af detta lagom, detta jag vet icke hvad, som vibrerar i hjertat. Hans skämt har udd utan att dock vara hvarken sårande eller bittert och hans sätt att vara är elegant och otvunget. I sin konversation med damer uttrycker han just den respekt de vilja finna der, hvarken för mycken säflighet eller för mycken förtrolighet. Som andra män är äfven han helt säkert egenkär, men om han så är, kan man ej märka det på annat än den omsorg, han egnar sitt yttre; en uppsåtlig svaghetssynd, som i mångens tycke är snarare en egenskap än ett fel.

En sådan man är baronen!

* * *

»Ring ännu en gång,» uppmanade grefvinnan.

Baronen skulle just resa sig från bordet, då dörren öppnades och uppasserskan visade sig med en stor bricka, som var

belastad med allt hvad som hör till ett vårdadt bränvinsbord.

»Skicka genast ett bud till staden efter en täckvagn,» utropade baronen, då han fick sigte på henne.

Hon gjorde en lätt böjning på hufvudet och frågade:

»Behagar herrskapet bränvinsbord?»

»Icke för mig,» svarade grefvinnan glädtigt.

»Och icke för mig heller,» tillade baronen i samma ton.

»Då skall jag genast gå ut efter soppan,» förklarade uppasserskan och trippade åter ut ur rummet.

»Jag kan icke låta bli att skratta, då jag tänker på vårt äfventyr,» utbrast grefvinnan plötsligen. »Hvad tror baron att Axel skulle säga, om han visste, att vi två sutto här. Apropos, är baron mycket ond på mig, för att baron blef hitnarrad?»

»Ond på er?» upprepade han med liflighet; »ond på er . . . grefvinnan behagar skämta. Hvem kan väl vara ond på er?» tillade han smäktande, i det han sökte fatta hennes hand, som hon drog tillbaka.

Dörren öppnades och uppasserskan kom in med soppan och en butelj Bordeauxvin, som hon ställde framför baronen.

»Jag vet icke huru det kommer sig,» utbrast grefvinnan, efter det hon smakat på soppan, »nyss var jag så hungrig och nu känner jag ej mera någon hunger. Är baron hungrig?»

»Ack, hvem kan väl tänka på mat i ett ögonblick som detta,» svarade han helt upprörd.

»I sådant fall servera oss endast med stek och dessert, det är allt hvad som behöfs,» sade grefvinnan åt uppasserskan, som gjorde en liten böjning på hufvudet och lemnade dem ensamne igen.

Baronen fyllde sin sköna grannes glas, derpå sitt eget och drack henne till.

»Ack, om ni visste,» stammade han sentimentalt.

Men han blef genast afbruten af grefvinnan, som hastigt utropade:

»Apropos, huru kommer det sig, att baron som är så beqväm af sig, har *gått* hit i dag? Det måtte vara någon egen tillfällighet. Tala om för mig . . . men baron får icke narras,» tillade hon, i det hon gjorde en liten hotande åtbörd med fingret.

»Åh, jag narras aldrig!»

»Nå,» fullföljde hon nyfiken.

»Ja, det var verkligen min afsigt att åka hit i dag,» svarade han, i det han åter fyllde sitt glas, »men strax utanför min port mötte jag en person, som . . . som var . . .»

»Aha,» afbröt hon honom skalkaktigt, »baron mötte en person! Det var väl ett fruntimmer, den der personen, gissar jag.»

»Ja, det var ett fruntimmer, medgaf han, i det han hastigt tömde sitt glas. »Ett fruntimmer, som jag icke vidare tänker på sedan jag sett er här.»

»Ah, baron behagar skämta?»

»Parole d'honneur!»

»Nå, vidare!»

»Hon var charmant. Föreställ er två de mest förtjusande små fötter, chausserade i ett par de näpnaste känger med höga, mycket höga klackar. Apropos,» afbröt han sig sjelf, »har jag talat om för er förut, att jag är förtjust i höga klackar?»

»Nej, baron har aldrig gjort mig den äran,» svarade hon skrattande, i det hon läpjade på sitt glas.

»De små fötterna,» fullföljde baronen lifligt, »trippade från sten till sten och jag följde efter, beundrande den smidiga kroppen, som så harmoniskt följde deras rörelser.»

»Intet under då, att baron kom så sent hit,» gäckades grefvinnan.

»Ack om jag hade vetat,» mumlade han till svar och ville återigen fatta hennes hand, som hon drog undan, i det hon utropade:

»Baron dricker ingenting. Tycker baron icke om Bordeaux?»

Baronen tömde hastigt sitt glas, hvarefter han fortsatte:

»Tänk er vidare yfviga svarta lockar...»

»Jag har alltid trott baron vara svag för blondiner.»

Baronen ämnade just svara, då dörren öppnades för uppasserskan. Hon bytte om tallrickar, serverade steken, slog upp en butelj Roederer och lemnade dem åter ensamne.

Och baronen fullföljde:

»Hon är liflig, sprittande och bör ha en liten ostyrig oppnäsa, tänkte jag för

mig sjelf då jag gick förbi henne. Men hvad tror grefvinnan väl jag fann?»

»Att hon icke hade någon näsa alls, stackars menniska!»

»Åh, jag ber, den allra vackraste. Jag hade trott att hon hade bruna ögon, men föreställ er det, hon hade blå ögon och en kaméprofil. Jag hade misstagit mig!»

»Så förargligt,» gäckades hans sköna granne.

»Tvärtom,» förklarade han lifligt; men hejdades af en liten åtbörd, som bad om litet mera Champagne åt grefvinnan.

»Jaså, herr baron,» utbrast hon, i det hon läpjade på sitt glas, »baron roar sig med att förfölja fruntimmer på gatan.»

»Ah, jag ber . . . förfölja är icke rätta ordet.»

»Ja, jag förstår,» inföll hon sjelfsvåldigt, »baron älskar det sköna, och det trifves ju i alla former. Men, säg mig, har baron aldrig råkat ut för något missöde på sina ströftåg?»

»Jag förstår icke . . .» stammade han i det han åter läpjade på sitt glas.

»Till exempel att blifva förblandad med de der vanliga asfaltriddarne, som tro det vara comme-il-faut att gifva en dam sin hyllning på gatan, då de icke kunna få tillträde till hennes salong.»

Baronen tömde hastigt sitt glas i botten.

»Men om ingen har lyckats,» svarade han slutligen, »hvarföre fortfara då så många dermed? Detta är en gåta, som jag förgäfves sökt lösa. För öfrigt är skulden väl uteslutande vår? Kläda icke somliga damer sig som dockor och vi män, åtminstone flertalet af oss, äro stora barn, som, när vi se dessa fantastiska lockar svaja för vinden, tycka oss höra dem ropa åt alla håll: följ mig! följ mig!»

»Har ni observerat», fortfor baronen i samma upprymda ton som förut,» att vissa qvinnor ha likasom monopol på att bli förföljda på gatan. Det är nästan alltid samma fruntimmer som råka ut för dylika små malörer.

»Ha, ha, ha,» skrattade grefvinnan. »Baron är riktigt lärorik.»

»Och vet ni hvad de säga, dessa monopoliserade damer?» fortfor baronen uppsluppet. Jo, helt högt säga de, icke kan jag hindra en impertinent karl att följa efter mig, men vet ni hvad jag tror, de tänka inom sig?»

»Nej, det skulle roa mig att veta, förklarade grefvinnan och såg ironisk ut.»

»Jo, att jag är förtjusande, fängslande, vack . . .»

»Ah, en sådan idé!»

»Ni skrattar. Är det då icke sannt, hvad jag säger? Jo, och jag går så långt att jag vågar påstå att mera än hälften af det täcka könet äro om ej förtjusta att blifva förföljda, så åtminstone glada att få tala om det. Hm! . . . det är en liten oskyldig puff!»

»För hvad?» afbröt grefvinnan honom hastigt.

»Att komma upp på en piedestal!»

Han tömde ännu en gång sitt glas, den törstige baronen.

Uppasserskan visade sig åter. Hon ömsade tallrickar och serverade desserten, under det ett elakt småleende krusade hennes läppar, då grefvinnan utropade:

»Ni är just icke mycket artig mot damerna, min käre baron!»

Uppasserskan lemnade rummet. Och grefvinnan tillade:

»Är baron medlem af någon klubb?»

»Ja, Militärsällskapet, Stora sällskapet, Jocke . . .»

»Jag kunde just tro det, afbröt grefvinnan honom lifligt. Ack, hvad jag hatar dessa klubbar, som draga er karlar ifrån oss och göra er till oartiga egoister.»

»Hvarföre det?» inföll baronen småleende. »I stället för att hata, borden I välsigna dem; ty klubbarna öppna sina armar för alla, som I damer ej viljen behålla hos Er.»

»Visst icke. Det finns många som . . .»

»Men hvar i all verlden,» afbröt baronen häftigt, »skullen I då göra af alla svartsjuka män, alla snarkande pappor, alla grälsjuka bröder och alla efterhängsna resande, om I icke haden en klubb att skicka dem till?»

»Allt det der låter mycket bra. Men har baron då aldrig tänkt på hvad dessa klubbar göra oss qvinnor för ondt. För det första dröjer en person der så länge, och så får man höra för mycket om den, om man är gift. Hvart går du? frågar en hustru sin man en dag, då hon tycker att det vore bättre att han stannade hemma än att gå ut. Jag? . . . Jo, jag går på

Sällskapet! Eller: Hvar har du varit? På Sällskapet! Går du med till mamma i morgon till middagen? Nej tack, jag har lofvat äta middag på Sällskapet! Alltid Sällskapet . . . Sällskapet . . . Jag blir nervös bara jag hör talas om det,» tillade hon i en förtrytsam ton och tömde sitt glas till botten.

»Men,» utropade baronen skrattande, »de ha ju icke tagit, dessa stackars klubbar, mera från damerna än hvad ni sjelfva gifvit dem. De som äro nog lyckliga att bära edra bojor, aldrig ser man till dem i någon klubb. Ack, hvad förmå icke qvinnorna, om de vilja begagna sig af sin makt. En öm och förtjusande qvinna! Ack!»

»Vet ni väl hvad detta ord . . . en qvinna . . . innebär för mig?» tillade han sentimentalt och sökte fatta hennes hand, som hon drog undan.

»Det är ett gammalt ord,» skalkades grefvinnan. »Men kanske ni har gifvit det en ny betydelse?»

»Jo, en qvinna,» fullföljde baronen eldigt, »en vacker och förtjusande qvinna är för mig en varelse, som vet allt och som kan säga allt, som skapar nytt af gammalt, som har i sin röst en nyans, som ger värde åt allt hvad hon säger och som låter mig ana en mystisk verld, som oöfvervinnerligen drager mig till sig, ty allt uppenbarar der skönheten, som kommer hjertat att slå, grannlagenheten, som förstår och ömheten, som underkufvar det.»

»Bravo, baron föredrar sin poesi med en lätthet, som gör heder åt edra vanor,» skämtade grefvinnan, i det hon sjelfsvåldigt doppade ett russin i sitt glas.

»Ack, ni förstår mig icke . . . ni vill icke förstå mig. Men anar ni då icke,» fullföljde han lidelsefullt, »att denna qvinna . . . detta ideal . . . är ni . . . att jag ej sett någon qvinna förrän jag såg er . . . att nu först vet jag hvad kärlek är.»

Sägande detta gjorde han en stor åtbörd med handen och lät den blixtsnabbt falla ned på grefvinnans lilla hand, som i all menlöshet lekte med en liten brödbit på bordet. Manövern utfördes icke utan skicklighet, men misslyckades icke desto mindre. Den lilla handen drogs undan.

Grefvinnan reste sig hastigt från bordet och utropade lifligt:

»Hörde ni detta buller på gården? Det är vagnen.»

Och hon skyndade att i trots af baronens protester åter sätta på sig den vida doffelkappan, den stora väderhufvan och de små guttaperkagaloscherna.

»Nej, ni får icke gå,» utropade baronen lidelsefullt, »ni får icke gå. Ni måste höra mig . . . ett ögonblick . . . ett enda ögonblick bara . . . jag ber . . . jag besvär er! Nej, ni får icke gå . . . du får icke gå,» tillade han passioneradt och sökte sluta henne i sina armar.

Dörren öppnades.

»Är vagnen här?» utropade grefvinnan lifligt.

»Ja, det är den,» svarade uppasserskan, ty det var hon, och gick fram till bordet, på hvilket hon lade ett papper som hon höll i handen. Det var räkningen.

Snabb som blixten ilade grefvinnan ut ur rummet och ned utför trappan, utan att baronen, förbluffad som han var af uppasserskans närvaro, kom sig för att hindra henne. Väl kommen i vagnen, smålog hon för sig sjelf och utropade halfhögt:

»Ett sådant äfventyr!»

Och vagnen rullade bort med den sköna grefvinnan. Och baronen, som ännu var helt upprörd, mumlade emellan tänderna:

»Ack, en sådan qvinna!»

En suck af saknad häfde hans bröst. Och han tillade mekaniskt, i det han tankspridd stirrade på räkningen: »Trettiotre Riksdaler och sjuttiofem öre!»

Åke Adelfelt.

Sonetter.

Nu sjunger hon .....

Och flickan tårögd satt der, tyst som muren,
Och i sin bur satt fogeln tyst också,
Och gossen, undrande på begge två,
Helt omedvetet öppnar dörrn till buren.

Nu blef ett jubel uti all naturen,
Ett kärleksjubel upp mot himlen blå,
Och tusen näbbar glada drillar slå,
När fogeln — sjungande — flög upp i furen.

Men gossen såg, hur flickan hänryckt log ...
På glänt står hjertats dörr, han tänkte, finge
Jag öppna den — jag undrar, hur det ginge?

Från hennes läppar så en kyss han tog!
Upp flögo hjertats dörrar på minuten. —
Nu sjunger hon .... förtrollningen är bruten!

Oscar Wijkander.

Tadelskolan.

Ibland partiskribenters små passioner
Är den att gerna gift ur pennan ösa
Och bjuda till att storhetspregeln klösa
Ur hjeltedrag, som hänryckt millioner.

Att smeta svart på tider och personer
Är ingen konst för dem, som skrifbläck slösa
Och som förtrampa, hvar de släppas lösa,
All enthusiasm och alla illusioner.

Men kasten på, J barn af dvergatiden!
För småsten ramlar icke pyramiden
Och tron på fädrens storhet J ej rubben.

Den ser, trots edra dråpliga bravader,
Hur fult det är att slå omkull sin fader
Som skryt att man blef starkare än gubben!

Edv. Bäckström.

Sagor i Svenska landsmål:

II.

Gummá å Fisken.

Öster-Närikes munart.

Dä va' en gång e käring, sóm bodde i en rótkófve ból på Falla. Kärn hennas va' dödr för långe senna å barna tjänte ut åt socknár, så nokk va' dä fälle trókutt å trälitt för-a där ho sått hemsamten i stugá. Å inte hadde ho dä så värscht aflitt häller. Men når en ä ödnadr te lefva så blir en inte bråfeger, å så får en ta väla tókka ho ä å vara nöjder ändå; å dä va' fäll' inga anna rå' för käringa häller. Men att ho hadde en tókken óppförsbakke når ho kånka hem vattäbyttera frå källá, å att öxá hennas va så trubbug i egga, så dä va mä nö ho orka hugga sönner skräptappen ho fekk, å att väfven ho väfd' inte på villkór ville ty för-a, dä va ho letter åt, å dä gnall ho för allt i hvarare.

Så bar dä så te en dag når ho drog ópp byttá ur källá att dä låg en gäddäslänga i-a, å dä va ho' fälle inte messlynter för. Tókka ha-nte vari gängsna i mi gryta, sa' ho å nu fekk ho rikti kalasmat tykkte ho. Men dä va ingen dummer fisk ho fekk den gången. Han hadde fólkamål i munn han.

»Släpp mäj» sa fisken.

Käringa ble stinnöjd må tro. En tókken fisk ha ho allri i väla sitt förr.

»Ä du för mer än anra fiskar du», sa ho »å för godr te äta ópp?»

»Klokr ä den, som inte äter ópp allt han får tag i», sa fisken »å släpp mäj du, så ska du inte bli olönt för besväré.»

»En fisk i byttá tykker ja mer um än alla dóm, sóm dyka löskna ikring i sjögár» sa käringa. »Å dä en kan ta mä hanna, dä kan en óg få te tanna» sa ho.

»Få le dä» sa fisken, men um du gör sóm ja säjer, så ska du få tre önsketing å mäj i ställé».

»Önska i den enä näfven å spótta i den are, så varschar du snart hvar du får mest», sa' käringa. »Lófven ä nokk bra han, men hållen ä likkre, å ja tror däj inte mer än jämt förr'n ja har däj i grytá» sa ho.

»Käfta lagum du», sa fisken, »å vånna

-mina ol. Önska däj tre önkningär, så får du fällan si hur dä går», sa' han.

Ja nokk visste käringa hva ho ville önska, å dä kunne fälle óg vara måttan fäl å fresta hur pass olhållen han va den där fisken tykkte ho.

Så tänkte ho på källäbakken.

»Ja önskar att *vattäbyttera ska själfva gå åt källá å hemått igen»* sa ho.

»Så ska dä bli», sa fisken.

Så tänkte ho på öxá hur slög ho va'.

Ja önskar att *hva' ja' slór på ska gå åf»* sa ho.

»Så ska dä óg» sa fisken.

Så kóm ho i hóg att väfven ho hadde óppe inte ville ty för-a.

Ja önskar att *hva' ja' drar i ska bli långt»* sa ho.

»Så ska dä óg bli», sa fisken, »å släpp mäj nu tebakärs i källa.» Ja dä gjole ho, å mä däsamma börja' vattäbyttera te å lanka óppför bäcken.

»Håh kära hjertannes!»

Käringa blef så fäjen å glad så ho slog sej på knäna. Men kraks! kraks! sa' dä, å så gekk båga bena utåf på-na, så ho blef sittanes på källäbroa.

Nu vart dä anna utåf. Ho te å lipa å gränga, å ögera te å rinna, å näsá óg, för ho rinner ho mä, når en grängar riktitt ätter or'ning. Så måtte ho te å snyta säj i förkläé. Men nu vart dä gamla snuskammartakä hennas så långt, så långt så dä va änna förfaschelitt. Dä hadde ho för sina önskningär. Ja där sått ho nu, å dännasse sitter ho fälle än på källäbroa. Men ä du nödiger um te veta, hva dä ä te få lång näsa, så gåkk dit å fräga-na, för dä kan ho tala um för däj.

I afseende på ljudbeteckningarne gäller hvad vid N:o 1 är sagdt. Det endast må tilläggas att *ó* i Närikesmålet uttalas som *ua* och att *á* och *é* beteckna den förlängning af dessa vokaler som eger rum i vissa substantivers bestämda form (se Ur Närikes folkspråk och folklif). För uttalet af *i* och *y* hänvisas till hvad derom i denna Tidskrift redan är anfördt.

Rótkófve: förfallen backstuga. *Fall:* afröjde skogsbackar på byarnes egor med bostäder för torpare och husmän; *hemsamter:* ensam; *värscht:* synnerligt: *aflig:* kraftig, god, förträfflig; *ödnadr:* af ödet bestämd till något; *bråfeger:* som snart skall dö; *skräp:* risbränsle; *letter:* utledsen; *i hvarare:* understundom; *gäddäslänga:* liten gädda; *gängsen:* allmän, vanlig, äfven afsättlig, gångbar; *lösken:* lös, fri; *varscha:* blifva varse; *käfta:* bruka munnen, tvista; *måttan fäl:* måttlig risk: *lanka:* gå vaggande; *båga:* båda; *gränga:* gråta; *snuskammartak:* skämtsam benämning på näsan.

G. DJURKLOU.

Ögonkast.

Du kom en qväll — jag mins det som i går —
Och strök ur pannan sakta bort mitt hår
Och sade stilla: »låt ditt grubbel fly!
»Du ser ej stjernan för den mörka sky.»

Se'n dess ha dagar gått och år också,
Den snabba flykten knappt jag aktat på;
Jag vet, du fins ej här, jag vet, du gick,
Du var ju hos mig blott ett ögonblick.

Må lifvets glädje gälla hvad den vill!
Jag kan den vackra sagan utantill,
Och, hur det är, jag hoppas mången gång:
En vacker saga kan ej vara lång.

Och dimmor stiga upp i kulen qväll
Och svepa in i töcken skog och fjäll,
De mörka moln i tunga massor stå,
Men oförfäradt är mitt bröst ändå.

Ty ofta hör jag, fördt af vindens bud,
Din ljufva stämmas välbekanta ljud,
Det hviskar stilla: »låt ditt grubbel fly!
»Du ser ej stjernan för den mörka sky».

Då ser jag upp, och molnet delar sig
Och dimman skingras öfver dal och stig,
En stjerna rinner klar på fästet fram,
Ditt öga lik, så mild och allvarsam.

C. D. AF WIRSÉN.

När mormorsmormor var på bal.

Ja, när er mormors mormor dansade, det var minsann icke i går, min fröken. Ni har kanske ej ens reda på hvad hon hette eller hvem hon i lifstiden var, i fall ni ej har den förmånen att redan vara införd i Anreps Slägtbok, om ni är »ofrälse», eller den — naturligtvis ojemförligt större — att intaga en plats på riddarhusets stamtaflor. Men låt oss i alla fall antaga att gumman i sin ungdom var hvarken halt eller vanskapad, att hon till och med såg ganska bra ut och förde sig väl, att hon tillhörde »bättre folks» barn och således kunde ha tillfälle att då och då deltaga i en bjudning med dans, en bal eller en »redoute». Hur gick det då till, hur dansade man, hur roade man sig, hurudana voro toiletterna, musiken och förfriskningarna? Jag förmodar att ni knappast gjort er de der frågorna, men i alla händelser icke har svarat på dem alldeles klart för er; och jag vill derför med er tillåtelse en stund taga er tid i anspråk för att kort och godt besvara dem. Sätt, som det heter på danska, att ni sitter vid morgonkoppen ute på en förtjusande veranda, att den tidiga timmen ännu medger er en qvarts förströelse innan förmiddagsklädseln, besöken hos era grannar på landet, utfärden till häst med kusin Adolf eller några andra sysselsättningar taga vid. Får jag den äran att börja?

Som ni kanske till en början ej bestämdt vet tiden då er mormorsmormor var ung, vilja vi utan att fördjupa oss i genealogiska undersökningar förutsätta att det var så der för en hundra år sedan. Det var i den gamla glada tiden, då man i synnerhet i hufvudstaden hade mycket roligt inom alla stånd, då Gustafs gyllne tid ännu stod i sin första blomstring, och inga krossade illusioner hunnit draga en skiljemur mellan konung och folk. Då hörde dansen inom de lyckligare lottade samhällsklasserna till en af de förnämsta sällskapstalangerna och var, liksom i alla tider, ungdomens sällskapsnöje. Men det var ej så lätt då som nu att träda inom tröskelen af detta jordiska paradis som kallas en balsal. Förberedelserna, undervisningen kräfde vida mer tålamod och tid än hos vår tids ungdom; ty danskonsten räknades ännu till de sköna vetenskaperna och fick ej läras blott på slarf. Vi ega ännu lyckligtvis i behåll en liten i all sin otymplighet ganska målande skildring af hur det gick till i en dansskola vid den tiden, och med ert benägna tillstånd skall jag ur denna anföra några drag *).

Man samlades till skolan inemot kl. 3. Föreskrifterna för uppförandet började redan vid utgången från hemmet: man borde taga i akt »en sedig gång till danssalen». Kommo damerna väl dit, skulle de först med florshufvan helsa, vidare göra en »komplimang» vid inträdet, gå fram till dansmästaren och likaledes göra honom sin komplimang, hvarvid borde iakttagas att man hvarje dag »bytte om talesätt», samt slutligen äfven sammaledes helsa sina kamrater. Till förberedelserna för fruntimren hörde vidare att hänga sina kappor och florshufvor öfver stolsstyret, deremot alltid behålla solfjädern i handen, aldrig glömma näsduk, snusdosa, luktflaska, florshufva eller handskar samt alltid ömsa skor »på svalen, innan man gick in i danssalen.» Herrarne borde likaledes ömsa skor samt alltid medföra käppar med band uti. »Under det damerna bibehålla sina ställen heter det vidare oefterhärmligt, »suteneras alltid den vackra ställningen med sittningen, sediga omömsande manerer med solfjädrarna och presenterande snusdosor och luktvattensflaskors emottagande lefvererande behaglighet». Då man skildes åt, skulle herrarne i ordning hemta sina plagg, äfvensom efter tur hjelpa damerna på med kapporna. Naturligtvis måste allt gå ordentligt till äfven under lektionerna: man fick ej skratta eller prata högt och skulle utantill göra besked för hvad man inhemtat.

Och hvad var det nu som lärdes i en sådan der dansskola? Icke blott dansar i

---

*) En af hufvudkällorna för följande framställning är ett litet häfte: »Grunderna uti dans-konsten, till begynnares tjenst; af *S. H. W(alcke).* Göteborg 1783, med ett par små fortsättningar.

vanlig mening, utan framför allt sättet att föra sig ute och i sällskap, att helsa, buga, niga, o. s. v., med ett ord, menniskan fick en fullkomlig skoldressyr för alla umgängeslifvets former. Låter det väl troligt, att fruntimren fingo lära 23 (säger tjugotre) slags nigning och bugning — jag skonar er, min fröken, för uppräknandet och likväl var det så. Kroppens ställning indelades i fem positioner, och den hvilande »posituren» hade fem skilda moment. Herrarne, försäkrar den hedersmannen Walcke, hafva fem särskilda maner att handtera sin hatt, fruntimren fyra slags »adrettitet» med sina händer öfver lifvet; ja, gående och stående äro, enligt samma källa, tvenne »adrettiteter», Med sin solfjäder hade fruntimren tio tempi, med florshufvan fyra och lika många med sin kappa. Vid handtagning och slutande menuett funnos åtta »manörer» och fyra tempi i hvar »manör» o. s. v. En nutida tanke svindlar vid de numeriska massor af »adrettiteter» och »tempi» som en danselev sålunda fick — tant bien que mal — fästa i minnet och utprägla i sina rörelser.

Men vi stå ännu blott vid början. Sjelfva dansarne skulle också, efter dessa förberedande öfningar, inläras och drifvas. Många hufvudslag af dans behöfde ej mormorsmormor lära: de hette menuett, polska, kontradans. Men så funnos så många fler omvexlingar, underafdelningar och arter af dessa. Det är imellertid förvånande att en så betydlig minskning kunnat ega rum på ungefär ett halft århundrade: ty af en förteckning på sällskapsdansar, brukliga vid år 1730 i Östergötland, framgår att man då kände ej mindre än 45 olika sådana, några visserligen namn på skilda »kontradansar,» men ganska många också sinsimellan alldeles olika dansslag. Sådana voro, för att anföra några få prof, courante, cotillon, aimable vainqueur, daldansen, l'allemande, rigodon m. fl. Möjligt också att dessa slag voro bortlagda inom de höga sällskapskretsarne, men fortlefde i landsorten här och der. Såsom ett medgifvande åt det folkliga elementet qvarstod ännu polskan, om hvilken det uttryckligen heter att den är så lätt att verkställa, att derom ej behöfdes vidlyftigt afhandla. Så mycket kinkigare var det med menuett och kontradans. Af den förra voro nio slag brukliga, bland dem dubbel balancé-menuett, solo-menuett och menuett vid kunglig assemblé. Menuetten ansågs svår att efter föreskrift inöfva, hvadan den skulle ses och »medelst geometriska uppritningar föreställas». Imellertid skall jag med ledning af samtida skildringar söka gifva er ett begrepp om hur mormorsmormor förde sig i en sådan dans *). Dam och kavaljer höllo hvarann i handen och bugade sig, hvilket kallades entrée; derpå sköts högra foten fram med krokigt knä, hvilket spändes, i detsamma kavaljeren gjorde venster, damen höger om, hvarefter en ny komplimang (bugning och nigning) skedde, då kavaljeren åter fattade damens hand, och begge gjorde tre steg åt sidan tillbaka. Sedan stannade kavaljeren och förde sin dam, tills hon kom midt för honom, då handen släpptes och mycket långsamt fördes till sidan; då de sålunda voro stälda, gjordes sidosteg på samma sätt som förut, fyra à åtta till antalet. Efter sista sidosteget gjorde begge en »pas grave», som gick så till att båda på en gång vände ryggen åt hvarann och med högra foten sparkade tre gånger i luften, innan han nedsattes, hvarpå hel vändning skedde på venstra foten, och stegen tillbaka fortsattes. Efter en stunds dans på detta sätt slöts menuetten, i det efter »pas grave» gjordes en »cadence», då man stod jemt med begge fötterna, krökte knäna och sänkte kroppen, derpå reste sig upp, kastade handen i vädret med tre »vackra svängningar», fattade damens hand och beskref en halfcirkel, hvarefter förfarandet upprepades, i det andra handen användes. Jag vågar naturligtvis ej afgöra hvad slags menuett den nu kortligen beskrifna tillhörde, men antager att det var en af enklaste slaget, kallad »vanlig menuett». En hufvudsak i all menuett var värdighet och behag i kroppens förande samt att ansigtena hos moitiéerna »på det nogaste skulle följa hvarann, och ögonen ej vändas på någon annan». Tillika skulle minen vara glad och öppen, utan fjäsk och ras. För att gifva ett ytterligare begrepp om denna dans, vill jag anföra hvad en författare i dessa äm-

*) Se den lilla ytterst rara skämtskriften: En kort, men ganska tydlig undervisning, att lära dansa (af *G. F. Koskull).* Wexjö 1785, omtr. Stockholm 1860.

nen, Czerwinski, yttrar. »Menuetten är ostridigt den svåraste och konstigaste af alla dansar, i det man i honom kan utveckla den mest värdiga hållning och kroppens hela behag. Ingen dans liknar honom häri ens aflägset eller kommer honom nära: han är oupphunnen och ensam i sitt slag, och det vitnar om den gröfsta okunnighet, när man söker förkastelsedomen öfver honom. Kunskapen om denna dans har imellertid gått förlorad, och den tid torde ej vara aflägsen, då danskonstnärer och allmänhet hysa blott mycket sväfvande föreställning om honom och sätta i förbindelse dermed de vidunderligaste begrepp om »styf perukstil» o. dyl. Orsaken hvarför denna dans, så nyttig för kroppens sanna utbildning och så oupphunnen i sin art, småningom kunnat råka i glömska bör sökas i hans utomordentliga svårighet, en egenskap som man sedan mer än ett halfsekel ej är van att förena med begreppet om en sällskapsdans.»

Kontradansarna voro af två hufvudslag: långdans, som ursprungligen kommit från England (*country-dance,* landtlig dans), och quadrille, af fransk härledning. Båda hafva vi ännu qvar, ehuru i enklare form än fordom. Till kontradans fordrades, enligt de gamle danslärarnes utsago, förnämligast 17 steg, bland andra: figurésteg, chasserande omkastningssteg, balancerande rigodonsteg, glissader, pirouetter, hoppsteg af flere slag samt pousettesteg. Walcke uppräknar dessutom ej mindre än 13 kontradansfigurer, af hvilka de flesta hafva en mängd underafdelningar. Så t. ex. bestod »chaîne» (kedja) af lång-, hörn- och dubbel kedja, kedja med omkastning, chaîne tournée, chaîne igenombrytning, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ och $\frac{1}{8}$ chaîne. Måhända har dock den gamle vetenskapsmannen gått för långt i fråga om specialisering; ty hans svenske samtida Koskull tyckes ej hafva synnerligen uppmärksammat mer än två steg och sju figurer. Bland de senare upptages äfven vals, som nu för första gången dyker upp såsom dansslag, ehuru ej öfvad för sig, utan blott som kontradansfigur. Att döma af beskrifningen synes »bondvalsen» varit den enda då kända formen.

Antalet af olika kontradansar, långdansar och quadriller, de senare utförda af endast fyra par, två och två emot hvarann, var nästan obegränsadt. Hvarje dans hade sitt namn, liksom melodierna än i dag, och skilnaden bestod i sammansättningen af turerna, i hvilken art uppfinningsgåfvan var synnerligt stor. Den källa vi här hufvudsakligen följt, gamle Walcke, uppräknar och beskrifver ej mindre än 131 stycken olika sådana, bland dem öfver 30 af honom sjelf uppfunna. Flertalet uppkallades på franska, men ej så få hade rent svenska namn, tydande på att de voro inhemska alster. »Fröken Charlotte Falck», »Nya sekten», »Fröken Wrangel», »Larsmessodagen» o. s. v. kunna omöjligen hafva uppkommit annorstädes än i Sverige. För att gifva er, min fröken, ett, om än dunkelt, begrepp om hur en dylik kontradans utfördes, väljer jag beskrifningen öfver »Grefve Brahe», en af dansmästaren Berner i Stockholm komponerad »tur», sådan den finnes återgifven af Walcke. Stor ronde. Sedan göres $\frac{1}{2}$ chaîne på hörnen och dansas om en gång på samma sätt till kontraplats; så göra alla fyra paren pousette in i en fyrkant och så tillbaka. Alla kavaljerer göra omkastning bakom damerna till venster, så pousette in som förut; så göra damerna omkastning bakom högra kavaljererna, sedan vals till kontraplats, så stor chaîne, tills man kommer till sina moitiéer, så dos-à-dos med dem. Slut.» Vidare skildrar Koskull en quadrille, som enligt honom merendels begyntes med ronde; »derefter följer 1. figur med en, 2. med begge händer; 3. göra damerna ensamma kors, då kavaljererne blifva stående; 4. kavaljererne kors, och damerna blifva stående; 5. damerna rond; 6. kavaljererne rond; 7. göres af alla paren allemande eller en korshandtagning; 8. göres stor chaine och 9. slutas med stor ronde.»

Det är alltid svårare att af dessa beskrifningar döma till skaplynnet hos de nu omtalade dansarne, än om vi söka göra deras musik klar för oss. Men, frågar ni, hur skall man kunna det? Icke hafva vi någon dylik dansmusik med på repertoiren? Jo, förlåt, det är verkligen förhållandet och i vida högre grad än kanske ni, min fröken, anar. Det är blott med den lilla skilnaden att vi här i Sverige sedan mången god dag ej mer dansa efter dessa stycken, men i stället — sjunga dans. Jag behöfver blott nämna Bellmansmelodierna för att lösa gåtan för er. Om ni behagar genomögna musiken till Bellmans

skrifter eller blott läsa öfverskrifterna af skaldens egen hand, sådana de finnas utgifne i »Bellmans poetiska arbeten» (Sthm 1872), skall ni lätt kunna öfvertyga er derom. Och hvilken skatt af verkligt glada, lefnadsfriska och enkla melodier innehålla ej dessa gamla kontradansar och menuetter! Jag torde ej här behöfva göra någon éloge af Bellmans toner; de lefva ett odödligt lif i svenska folkets hågkomst. Såsom prof på några kontradansar från förra seklet erinrar jag blott om: »Bacchi härolder med guld och beslag» (dansens namn: Prince Charles, bekant i Sverige redan 1730), »Hej, musikanter, ge valdthornen väder» (Kiki), »Nå, ä' nu alla församlade här» (La belle Cérise, beskrifven hos Walcke), »Skyarna tjockna» (Les quaquers), m. fl. Menuetter från samma tid, dock alla utan namn, äro: »Käraste bröder, systrar och vänner», »Hej, sade Fredman», »Hör, J Orphei drängar», »Fader Bergström, fingra ditt oboe», »Står du och gråter», »Se menigheten» och många flere. Menuetten har för öfrigt försteget i ålder *). Den skall hafva inkommit från Poitiers och undanträngde hastigt den då mest ansedda dansen, courante, så att den redan 1653 dansades på franska hofvet efter en melodi af Lully. Menuetten går, som af de anförda exemplen synes, i en måttligt rörlig $\frac{3}{4}$ takt och har två repriser. Kontradansen åter är, som ofvan nämdes, egentligen af engelskt ursprung, men kom vid 1710 till Frankrike och blef snart der modern och omtyckt samt öfverfördes sedan till Sverige och andra länder. Musiken bestod från början af sex nummer, alla förr betecknade med särskilda namn. Hvart nummer hade ett bestämdt antal takter, som ej fick ökas eller minskas. De flesta af dessa nummer gingo i $\frac{2}{4}$ takt, såsom ock är förhållandet med dem som Bellman begagnat. Enligt hvad man häraf finner är det ej hela kontradansar, utan endast vissa nummer i dem som han lämpat för sina musikaliska ändamål. Kontradansen, egentligen långdansen, har under formerna »anglaise» och »française» fortlefvat till våra dagar.

Hvad var det nu som mormorsmormor dansade, och hur såg danssalen ut? Ja, derom är icke så lätt att i hast gifva besked. Der funnos under sjuttonhundratalets senare hälft flera slag af dansnöjen. De enskilda gåfvos naturligtvis då som nu, men så hade man också offentliga baler och maskerader (redouter), man hade piqueniquer eller utfördes slädpartier till utvärdshus och andra ställen, bland hvilka Claes på Hörnet och Lorensberg (sedan en lång tid pastorsboställe i Adolf Fredriks församling, beläget i Karlbergs-allén) voro de förnämsta, man hade baler på näringsställena och i det fria. Det var, särdeles kring frihetstidens sista och Gustafs första år, ett dansande och ett förlustande af alla klasser, till hvilket vi nu ej ega något motstycke. Men som vi antogo att gumman var af bättre mans barn, kunde hon ej gerna taga del i de lustiga, men också mycket ogenerade krogbalerna, om hvilka Bellman i sina målande skildringar gifver oss ett så fullständigt begrepp. De offentliga redouterna voro, åtminstone i början af sin tillvaro, ej synnerligt fina eller besökta af bättre folk. Så kan t. ex Dalin yttra öfver redoutebalen på Bållhuset i oktober 1753:

På en redoute jag nylig ville fara,
Men ingen mask fann jag i detta lag.
Dock kunde de för mig väl masker vara,
Ty ingen af dem kände jag.
På Paradis **) jag såg tre, fyra flickor
Samt bränvin, sill och smörgås i en vrå.
Jag stack nu hand i hvar af mina fickor
Och svor att aldrig dit mer gå.

Men småningom tilltog smaken för dem, trots det motstånd de hos presterskapet mötte, och vid den tidpunkt vi här teckna deltogo alla samhällsklasserna i dessa nöjen. Derför kan Bellman på ett ställe sjunga om maskeraden:

Här lärs den ädla konst att tåla väl sin nästa:
Peppas döttrar dansa här i bredd med sjelfva Vesta;
Herrn och drängen svänga sig tillsammans för en lyra,
Och matronan under masken gläds åt ungdoms yra.

---

*) För de historiska uppgifterna se: *Czerwinski*, Geschichte der Tanzkunst (Leipzig 1862) och *F. L. Schubert*, Die Tanzmusik (Leipzig 1867).

**) Så kallas än i dag på franska och danska galleriet högst upp på en teater.

Dessa maskerader egde rum på Bållhuset eller den gamla teatern af trä framför Indebetouska huset, ej långt från den plats der Obelisken nu reser sig. Tillställarne voro ej enskilde, utan de svenska eller franska skådespelaresällskapen. Att dessa kunde lyckas, vitnar om stigande hyfsning och friare umgängsformer hos den stora mängden af folket. Om ock samtalen ej alltid voro af det utsökt finaste slag — och ett stycke af Bellman ger oss anledning att antaga detta — så hade man likväl roligt och dansade tappert. Ännu hemtrefligare och ädlare nöjen voro naturligtvis piqueniquerna, i hvilka endast sinsemellan bekanta deltogo, eller de friare familjebjudningarne. Vid desssa tillfällen hade huset hos de välmående klädt sig i högtidsdrägt. Stora salen var putsad och fin, kronorna med sina sex-, eller åttaarmade grenar och spegellampetter utefter väggarne spredo ett rikt skimmer från de blekgula vaxljusen. Stolarna stodo utmed väggen, eljest var hela rummet naturligtvis utrymdt. Och så svängde man om i vänliga menuetter eller glada polskor till långt in på morgonen. Musiken bestod vanligen i bättre hus af ett par, tre violiner, ibland ledsagade af valdthorn. På de offentliga tillställningarne måste naturligtvis starkare instrument anlitas. Sannolikt var det då fullständig orkester, bestående af teatertruppens musikanter. På de folkliga balerna, de som höllos i staden på krogen och näringsställen, på Gröna Lund eller i det fria, brukades mest valdthorn. Derför sjunger ock Bellman:

Valdthorn bör man ha på baler — —
Stor sak uti violn.

För att locka folk till dylika nöjen borde valdthornen då och då hållas ut åt gatan; då hände väl ock att både »friska grefvar och baroner» kunde förirra sig dit för att tråda en dans med den sköna Ulla eller någon annan af dessa balers drottningar. Men, som sagdt, till dem kom ej mormors mormor. Ett annat qväde hos Bellman: »Movitz, tag dina pinnar» visar oss att vid de finaste balerna brukades både violer, flöjter och pukor samt sannolikt flera instrumenter. Samma sång ger oss en så åskådlig skildring af början till en sådan bal, att jag ej kan neka mig och er, min fröken, nöjet att anföra den:

— — Skåda de sköna i silke och flor.
Stolt herrarne i salen spatsera, min bror,
Stolta med hvita strumpor och knarkande skor
Snusa le,
Pudrade,
Handen uti barmen,
Hatten under armen
Af fin kastor.
Fröknarna le och läspa
Och frysa och gäspa.
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —
»Comment se trouve ma belle», »Oui fort bien ma soeur».

Men om man sörjde för den mer andliga njutningen vid dessa baler, förgat man ej heller de rent materiella. Mellan danserna kringbjöds eller serverades en hel hop förfriskningar. »Mandelmassa, klenäter och smör» (d. v. s. smörbakelser) nämner Bellman på ett ställe, »Fins här ej à la glace och mandelmjölk med mera godt i sånt kalas?» heter det på ett annat. Vin och likörer felades ej heller, och att man vid de lägre balerna ej led brist på Guds gåfvor i form åtminstone af våtvaror, säger sig sjelf. Utan tvifvel åtföljdes de enskilda balerna alltid, liksom än i dag, af souper; vid de offentliga funnos säkerligen också tillfällen att förnöja magens kraf, utan att behöfva taga sin tillflykt till så rudimentära näringsmedel som dem Dalin i ofvan anförda stycke omtalar.

Klädseln var naturligtvis en vigtig sak vid dessa tillfällen. Någon särskild baldrägt, skild ifrån den eljest brukliga högtidsdrägten, kom väl knappt i fråga, emedan danserne, såsom vi sett, ej voro af beskaffenhet att allt för mycket kräfva rörlighet. Jag kan således nöja mig med några korta antydningar om huru mormors mormor var klädd när hon skulle vara riktigt fin. Lifvet var långt, mycket urringadt och starkt snördt; kjorteln, den s. k. robe-ronden, var af samma tyg som lifvet, vanligen i någon enkel, hög färg eller storblommig, af siden eller finare ylletyg. Den bars vid, med styfkjortlar under, och hade ofta långt släp. Derunder bars en »sultan» (soutane) af annan färg, såsom långkjortel, dock ej fullt så fotsid som nu brukas. Naturligtvis hade damerna öppna, snedskurna, vida ärmar med vidhängande breda spetsmanschetter, s. k. engageanter,

hvilka föllo kring underarmen, men dock ej räckte till handlofven. Strumporna voro hvita eller stundom af annan färg, skorna, med betydligt höga klackar, voro af siden eller fin marokäng, i rödt eller annan ljusare färg. Håret begynte man vid denna tid fästa upp i allt högre former, det kringvirades med band och sirades ofta med lefvande blommor. Till att hålla det uppe i sin upptornade ställning brukades ståltråd, öfverspunnen med silke. Detta mod hade nyss uppkommit vid slutet af 1760-talet. Bellman sjunger derför, när han i en af epistlarne skildrar en ung skönhet på modet:

— — — Si mamsell Spaas!
Rosenröda kjortlar och blåa strumpor och fläta
— — — Och *gul karkas!*

Säkert hade mormors mormor också armband och örhängen af guld eller slipadt stenkol, fattadt i silfver, en den tid mycket omtyckt prydnad, egnad att höja ett blomstrande hull. När så den lilla mouchen i munvinkeln (baisemoi) kom på sin plats, när det lätta sminket på en gång dolde och förskönade den unga flickans egen vackra hy, när den lilla förtjusande solfjädern, med sina herdar och herdinnor i bjärta färger, hängdes kring hennes fina, handskklädda handlofve för att icke mer lemna den under hela qvällens lopp, när saloppen slogs kring det smidiga lifvet och de väl mejslade axlarne, när hyrvagnen stod för trappan, och mormors mormor lätt trippade ned för denna och jemte mamma for till balen, der hon skulle kanske råka sin hjertans kär, der herrarne skulle säga henne de finaste artigheter på franska, och der hon visste sig med säkerhet vara uppbjuden till hvarenda dans — nog hade hon då minst lika roligt som ni, min fröken, när ni kastar en sista mönstrande blick i den manshöga spegeln på er ljusröda luftiga baldrägt, på kamelian i ert mörka hår, och sedan träder in, också vid er mammas sida, i den af ljus och guld och blommor strålande balsalen.

C. Eichhorn.

En man af värde.

Jag känner en liten gråhårsman,
Som samlat så mycket pengar:
Ett präktigt stenhus det eger han
Och stolta livréklädda drängar,
Och dertill han eger en kista stor,
Och uti den kistan hans hjerta bor:
Det leker med guldet, som blänker,
Kling!
Det spritter och tänker:
»Kling klingeli kling!»

Som S'hrimner, af hvilken man skinkor skar,
Var hel om morgonen åter,
Så äfven med gubbens kista det var,
Hur underligt också det låter:
På hvarje konkurs, när man trodde det slut,
Så var den om morgon' mer full än förut,
Och vänner fick gubben allt flera
Kling!
Och aktning allt mera.
Kling klingeli kling!

Och åt den stad der han dagen har sett
Han artiga summor skänker,
Sen står uti tidningen, hvad han har gett
Och allt det ädla han tänker;
Förnöjd han det läser och läser igen:
Nu sprides hans rykte som menniskovän!
Och gubben sitt bifall nickar,
Kling!
Och hjertat det pickar:
Kling klingeli kling!

Hans våning är praktfull, han bor som en kung
Bland guld, trymåer och siden:
Man känner sig endast en smula tung,
En smula ängslig uti den.
Så gör också han, han trifves ej godt
Men går dock som i ett förtrolladt slott,
Der möblerna tala och säga:
»Kling!
Vi kosta, vi väga:
Kling klingeli kling!»

Och gubbens soupéer stå högt i rop
Och äfven det äkta porslinet,
Der stimmar en sorlande, hungrig hop,
Gör heder åt maten och vinet.
Sjelf äter han litet — och säger ej ord,
Men vandrar dock nöjd kring sitt dignande bord
Och lyss på hvar klang från sin taffel
Kling!
Hvar silfvergaffel:
Kling klingeli kling!

Och när du ser, att han ensam så
Bland hvimlande gäster vankar,
Du frågar: »Hvad grubblar den gamle på?
Nog går han i stora tankar!»
Du närmar dig grubblarn af vördnad full,
Vill höra hans visdoms flödande gull':
Han öppnar sin mun, och han talar
Kling!
Om kaffebalar
Kling klingeli kling!

Och lycklig han är: en maka han har
Så »god som guld» — fullvigtigt,
Ty millionär det var hennes far;
Han älskade dottern uppriktigt:
När friaren kom, han frågade: »*Kling?*»
Och friaren svarade: »*Klingeli kling!*»
Två hjertan hvarandra då togo
Kling!
Tillsamman slogo
Sitt klingeli kling.

Och intet dem feltes — ty lyckan var huld —
Blott kärlek, — men det var detsamma!
De fingo små barn, som lekte med guld
Och drefvo med pappa och mamma.
Och dottern, fast ej hon är skön, det är sant,
Hon eger sitt värde — och det kontant:
Hvar man, som en blick hon skänker,
Kling!
Strax suckar och tänker:
»O, klingeli kling!»

Till henne nu friat en fattig baron
Af höga, historiska anor;
Af hjertat han älskar — en million,
Nödvändig den är för hans vanor.
I afton förlofningen göres eklat,
Ty gubbens hjerta det innerligt gladt,
Att flickan på allvar tycks brinna
Kling!
Att bli friherrinna:
Kling klingeli kling!

Men fadrens hopp är hans älskade son,
Som vet hvad hans pappa väger,
Och vet, att när gubben faller ifrån,
Hans kassakista han äger:
Den pojken är redan en »grand seigneur»,
Och fester han gifver och spann han kör,
Och när han fått pappas kista,
Kling!
Så ryker den sista
Kling klingeli kling!

N. P. Ödman.

"Magister Sammel."

Originalporträtt.

(Forts. från föregående häfte).

Slutet af denna min sommaridyll vardt alt utom gladt. Det var, som var det något brutet emellan Rosa och mig: så snart jag kom i hennes närhet, flög en hastig rodnad öfver hennes kinder, och hade hon förut pratat och skrattat, så blef hon nu tyst och tvungen, och ibland lemnade hon sällskapet helt och hållet. De andra flickorna småmyste, tittade förstulet på mig och gjorde miner åt hvarandra. Inom kort fann äfven jag mig så besvärad, att jag måste taga min tillflykt till en diskussion med prosten eller till att hålla en garnhärfva åt någon af de äldre damerna. En eller annan gång föll det mig likväl in att oförmärkt smyga mig bort och söka reda på mitt hjertas herskarinna, men hon var vid sådana tillfällen ytterst onådig, och försökte jag att gifva något uttryck åt den lyriska stämning, hvari jag befann mig, så antingen afklipte hon mig genom någon ytterst prosaisk anmärkning, eller ock framträdde hennes äldre syster plötsligt från en trädgårdsgång eller en dörr och gjorde sålunda ett brådt slut på min tillärnade förklaring. Ingen kan sålunda undra på om jag ansåg hela verlden hafva sammansvurit sig emot mig och drog mig tillbaka

inom mig sjelf, ensam irrande omkring skog och mark, hvarvid emellertid ödet alltid länkade mina vägar så, att jag kom att gå förbi prestgården, då den allra aflägsnaste skymt af Rosa på nytt kom mitt hjertas sår att blöda, och min sinnesstämning, i fall denna skymt ej förunnades mig, deremot närmade sig förtviflan. Det gick dock ännu något an, så länge hon befann sig inom synkretsen för mitt lekamliga öga, men i slutet af augusti återvände hennes mor till staden, der hon försörjde sig medels inackordering af gymnasister och skolgossar, då jag tykte min lefnads sol för alltid sänka sig i moln. Den starka själsspänning, som jag förut utstått, kastad mellan hopp och förtviflan, hade nu med hennes afresa tagit alldeles slut, och en slapp, tung nedstämning rådde öfver hela mitt väsen.

Huru jag under denna tid skötte mina pligter som informator kan jag ej på minsta sätt erinra mig och föreställer mig derför att det måste hafva tillgått på ett ytterst oförsvarligt sätt, ty från detta smärtans skede i mitt ynglingalif har jag intet annat minne, än att jag vandrade för mig sjelf långa, obanade vägar, med en portör på ryggen såsom skylt, på det de menniskor, som jag händelsevis mötte, icke skulle hafva någon aning om huru underlig jag i sjelfva verket var. Under en sådan vandring kom jag i närheten af Björkelid och, ehuru väl det ingalunda varit min mening att uppsöka någon menniska, allraminst det ställets inbyggare, föll det mig likväl nu in — förmodligen till följd af en bland dessa lynnets motsägelser, för hvilka det ej är möjligt att finna någon förnuftig grund — att göra ett besök hos magister Sammel. Kanske var också i min nuvarande ensliga och öfvergifna sinnesstämning hvarje omväxling, äfven den allra torftigaste, välkommen, så att det endast helt simpelt var behofvet att se och tala vid andra menniskor, än min hvardagliga omgifning, som dref mig dit. Nog af: jag gick fram till Björkelid och, då jag fann dörren till magisterns stuga öppen, steg jag på och fann honom och Lillstina sittande i den tämligen rymliga förstugan, sysselsatta med att sprita ärter.

»Nå, det var vänligt att någon gång göra ett besök här uppe i skogen, hjertligt välkommen;» hälsade mig den gamle, som i sitt hem tyktes mig se blidare ut än eljes, samt sade till Lillstina att skaffa mig en läskedryck, vatten med saft eller mjölk, hvilket jag hälst önskade, ty jag kunde väl behöfva det efter min långa vandring. Sedan hon lemnat oss och jag tagit plats på hennes stol, återtog han: »Magistern kanske tycker att det här just icke är något göra för en gammal karl, men jag är i allmänhet mycket böjd för sysselsättningar, som icke upptaga hela vår uppmärksamhet. Man kan vid sådana låta tanken sväfva bort hvart hälst den vill, och, är man road af att prata, så har man också tillfälle dertill. Det har ofta fallit mig in att det just är denna beskaffenhet hos qvinnornas arbeten i allmänhet, som bibehåller deras sinnen öppna, friska och meddelsamma, då deremot mannens, särskildt den bildade mannens, vanligen är af den art, att de upptaga honom helt och hållet, hvarigenom han lätt löper fara att blifva ensidig, i det hans verksamhet, låt vara att den går mer på djupet, dock förlorar mycket af ett omfång, som likväl måste erkännas vara rent menskligt.»

Jag medgaf att detta nog lät säga sig, ehuru det icke stod i öfverensstämmelse med hvad han en gång förut talat om nödvändigheten för mannen, i fall han verkligen ville blifva någonting, att koncentrera sin verksamhet på ett.

Den gamle magistern log och svarade: »Min unge vän har ett godt minne, märker jag. Det är nog också min mening att mannen, för att rätt fylla ett kall här i verlden, sådan hon under tidens och omständigheternas makt utvecklat sig, nödgas att begränsa sig, men jag tror icke att han derigenom blifver någon sant harmonisk menniska, hvilket qvinnan deremot i allmänhet är i högre grad eller åt minstone har lättare att blifva.»

Jag ville icke motsäga honom och kunde det, uppriktigt sagdt, icke häller, ty jag förstod icke fullt hvad han menade, hvarför jag tog min tillflykt till att uttrycka min förvåning öfver att han med sådana åsigter left så länge för sig sjelf, utan att söka sig en qvinlig hjelp, då han förmodligen ej alltid inom sig egt den harmoni, som han nu förvärfvat genom att rikta sitt intresse åt alla sidor.

Den gamle syntes för ett ögonblick

smärtsamt berörd af min anmärkning, men log snart igen ett sådant der öfverlägset och medlidsamt löje, som jag någon gång förut hos honom iakttagit, och sade: »Min unge vän har säkert ingen aning om hvad jag i detta afseende har sökt eller funnit eller förlorat. Men det hör häller icke hit, utan håll nu i stället till godo med vår filbunke och litet bröd, så godt Stina förstår att baka det, och som jag åtminstone tycker smaka ganska godt, när man är hungrig.» Och, medan jag lät den enkla anrättningen mig väl smaka, spetade magistern af bort till min portör, som jag stält ifrån mig i en vrå och han fått ögonen på, i det han sade: »Det skall bli roligt att se hvilka rara fynd magistern gjort i dag, fast det är länge sedan jag direkt sysselsatte mig med botanik. Likväl torde jag väl ännu känna till de fleste växter här i trakten, om jag också icke kommer ihåg eller ens någonsin känt deras latinska namn.» Och, innan jag hann hindra det, hade han öppnat min tomma portör, som han betraktade med en slags komisk förlägenhet.

Djupt nedlutad öfver filbunken, på det min rodnad icke skulle märkas, åt minstone icke af Stina, yttrade jag med en ton, som jag sökte göra så obesvärad som möjligt: »Jag tror knapt att det fins någon ting der i dag, ty jag har icke funnit en enda växt, för hvars skull det varit värdt att kröka ryggen.»

»Ja så,» sade magister Sammel med en djup ironi — hvad har då vår unge magister för stora fordringar på en växt för att bevisa en sådan ära?»

»Han får naturligtvis icke tillhöra de allmänna, utan bör hälst vara rar.»

»Ja, det är märkvärdigt hvad det rara har för retelse här i verlden! På det viset kan det ju hända att de sällsynta bli bättre kända än de vanliga.»

»Dessutom — fortfor jag, som höll på att blifva litet varm — kan jag på det hela taget icke mycket med ett sådant der sönderplockande af naturen, som är det hufvudsakliga i växtsamlingarna. I fall en blomma smeker mitt öga, så gör hon det i högre grad, just der hon står, med de omgifningar, naturen gifvit henne, än med roten upprykt från sitt samband med denne, färglös, pressad mellan ett par gråpappersark.»

»Nå, nå, min unge vän, sakta i backarne! Vi få väl lof att skilja litet mellan hvad jag gör för ögonfägnadens, njutningens skull och hvad jag måste underkasta mig såsom ett medel att komma till kunskap. Det är min sann icke för att fägna hvarken den eller det sinnet, som anatomen dissekerar den döda kroppen.»

»Detta är obestridligt sant, och naturligtvis fins det äfven ett djupare studium af botaniken, som gör en bekant med växtverldens lif, att jag så må säga, för hvilket jag har den djupaste vördnad, och som likväl förutsätter en på ett anatomiskt sönderdelande vunnen kännedom om växtkroppens yttre och inre byggnad. Men huru många hinna dit? Bland hundra ynglingar, som springa omkring och samla växter, omsorgsfullt lägga in dem och förse dem med prydligt skrifna namnlappar, är det icke tre, som höja sin kunskap till något mer än en blott nomenklatur. Det är en tom bokstafskunskap, som icke göres lefvande af någon ande, och i stället förloras ofta det omedelbara sinnet för naturen i dess helhet, och man tror i sin inbillade vishet att man, för att känna henne, måste plocka sönder henne bit för bit.»

»Bra, min unge vän blir riktigt vältalig — utropade magistern med en blandning af spefullhet och gillande, — men så alldeles riktigt är det väl ändå icke. Vi kunna komma öfverens om att det är ett dåligt sätt att icke se skogen för tränas skull, men få dock icke glömma att skogen består af trän. Vi få derför icke förakta detaljerna, under det vi i första rummet hålla blicken fäst på det stora hela. Men — fortfor han i en ännu mer sarkastisk ton, sedan Lillstina lemnat oss — hvem har väl bedt magistern samla och torka blommor, då han icke sätter något värde derpå, och huru kommer det sig att den, som räsonnerar på ett sådant sätt, belastar sig med den onödiga bördan af en portör?»

»Den är en förevändning,» svarade jag halfhögt, undvikande hans blick.

»En förevändning! — Och till hvilket ändamål?» frågade magistern åter.

»För att få vara ensam och i fred för obehagliga frågor,» svarade jag fortfarande lågmäldt.

»Ursäkta mig, om också mina frågor förefalla mindre behagliga, men jag har

litet finskt blod i mig och är derför något envis och vill icke släppa en tråd, som jag en gång börjat att nysta upp. Jag tillåter mig derför att säga att detta sökande af ensamheten förefaller mig hos en så ung person såsom stötande litet på sjuklighet. Vi äro komna hit för att lefva ett samhälleligt lif och ingen undandrar sig ostraffadt denna pligt. Särskildt måste man i sin ungdom lära att umgås med andra, på det icke sjelfviskheten och andra dåliga drifter, som trifvas i ensligheten, må växa en öfver hufvudet.

»Jag har deremot trott — svarade jag litet retad — att tystnad och ensamhet just vore den jordmån, i hvilken stora krafter växa upp. Säger icke Geijer: hvad stort sker, det sker tyst, och förberedde sig icke vår frälsare genom en vistelse i öknen för sin heliga uppgift.»

»Aj, aj, min unge vän, jag tror redan att ert sjelfförtroende i ensligheten fått vuxna vingar. Men låt oss fortfara der ni slutade: var det icke just i öknen, som frestaren mötte Jesus, och är ni lika stark som han att tillbakavisa hans angrepp?»

»Men skulle då aldrig ensamheten kunna vara ett behof och en välsignelse?» — frågade jag allvarligt. »Magistern har ju sjelf, om jag icke bedrar mig, i många år lefvat ensam!»

»Ah jo — svarade han med en ovanlig vekhet i sin röst — hon kan väl vara båda delarne. Man kan behöfva henne och hon kan verka godt, men hon gör det då som ett läkemedel, hvilket är nyttigt för den sjuke, men i de flesta fall skadar den friske.»

»Och om jag nu skulle behöfva detta läkemedel?» utbrast jag i en ton, som med eller utan afsigt ljöd erbarmligt sorglig äfven i mina egna öron.

»Gud bevare er derifrån!» sade magistern hastigt. »Men det kan väl lyckligtvis icke vara så farligt: er själ är ju ung och kroppen ser frisk och stark ut.»

»En ung själ kan också lida,» sade jag i samma djupa ton som förut.

»Ja bevars, och hon lider kanske eller åt minstone tror sig göra det mer, än den i sorger luttrade. Men dessa lidanden äro i allmänhet lätt öfvergående, i fall man icke, såsom någon gång händer, med ängslig klemighet vårdar och underhåller dem: detta är farligt, ty man kan derigenom lätt göra sig oduglig för det verkliga lifvet, som i så hög grad tager alla våra krafter i anspråk.» (Forts.)

Anders R.....n.

Boknyheter.

Onkel Sam, komedi i fyra akter af Victorien Sardou. Fri öfversättning af Oscar Wijkander. (Stockholm 1875. Pris: 1,25).

Amerikanarne bilda i Paris en koloni, bestående af ett par tusen familjer af hvilka de flesta äro komna i afsigt att stanna der för längre tid. Europa har alltid haft stark dragningskraft på amerikanarne. Huru rikt detta nya folk än är på framtid, har det dock i likhet med allt menskligt behof af det förflutna. Och Europa är länken som sammanbinder dem med traditionen. Med undantag af sin frihet och rikedom hafva de ju erhållit allt från Europa: religion, språk, literatur, vetenskap, konst, minnen, ja, till och med blodet som färgar deras ådror.

I Paris blefvo Amerikanarne ända till för några år tillbaka väl emottagna. Enligt traditionen hade ju Frankrike hjelpt Förenta Staterna på fötter och Parisarne, som läst Laboulayes smickrande hyllning: »Paris en Amérique», drömde om den stora republiken på andra sidan oceanen såsom ett nytt Arkadien. Äfven kejsaren sjelf, som ej glömt den välvilja som visades honom under hans vistelse i Amerika, uppmärksammade den amerikanska kolonien genom att bjuda dess mera framstående medlemmar till sina fester. Men snart kom man underfund med att ej alla amerikanare, som hade godt om mynt, voro värda att tillhöra hvad man kallar en bättre societet. Modets nyck hade nemligen drifvit till Paris många obildade och råa amerikanare som från armod genom några djerfva spekulationer eller plundringar ur offentliga eller enskildas kassor svingat sig upp till välstånd och rikedom. De mera framstående af deras landsmän rynkade på näsan åt dem,

mumlade »shoddy» och stängde sina dörrar för dem. Men detta bekymrade dem föga. De umgingos med hvarandra, strödde guld omkring sig, bodde på de finaste hotellerna, höllo de elegantaste åkdonen och spelade högt så väl på börsen som i klubbarna. Men de lyckades ändock icke förmå parisarne att taga dem för ladies och gentlemen. Isynnerhet väckte deras fruntimmers fria och obesvärade sätt anstöt.

De amerikanska sederna medgifva som bekant åt de unga flickorna den mest obegränsade frihet. Ju mera barnet växer upp, desto mera utvidgas och bekräftas dess frihet och flödar, såsom det synes oss européer, öfver brädden. Den äldre systern tager öfver den yngre en moders rättigheter och i mon den unga stjernan uppstiger på horizonten, träder modern anspråkslöst i skuggan. Denna öfverdrift är en följd af det amerikanska folkets tro på ungdomens och framtidens krafter och deri ligger dess originalitet och styrka. De amerikanska qvinnorna uppfostras till att sjelfva taga vård om sin dygd och sina intressen, ett arbete som är mycket lättare för dem än för europeiska fruntimmer, tack vare den aktning de vetat förskaffa sig i Amerika och som bäst bevisas af den omständigheten att de kunna resa ensamma öfver hela Unionens område utan att behöfva frukta vare sig kränkande förföljelser eller opassande yttranden. Förträffligt förlika de sig med sin roll som bortskämda barn och såväl deras utseende som klädsel och sätt antyder att de känna sig fria och obesvärade.

I Paris, der unga flickor uppfostras till att tro, att då de gifvit fingerspetsen, de gifvit allt och ha ingenting mera att bevara, väckte dessa damers uppträdande en obehaglig uppmärksamhet. Man såg dem promenera ensamma med unga män och besöka teatrar och konserter utan att vara skyddade af ett s. k. förkläde. Och man drog sina slutsatser. Den amerikanska uppfostringsmetoden ansågs vara högst olämplig och franska mödrar sökte så mycket som möjligt förekomma umgänget emellan sina döttrar och amerikanska fruntimmer.

De amerikanska qvinnorna, sålunda tvungna att mest umgås med hvarandra, fingo blott en helt ytlig kännedom om hvad som rör sig inom det franska folkets lif och lefde för sig sjelfva som i ett eget samhälle. De höllo icke jemna steg med framåtskridandet i det franska samhället och blefvo långt efter sina systrar i hemlandet. I Amerika står nemligen alltid någon stor tidsfråga på dagordningen och qvinnorna som ständigt höra männen yttra sig för eller emot frågan för dagen indragas omedvetet i striden och hållas alltid vakna för högre intressen. Men några års vistelse i utlandet utplåna så småningom minnet af hemmet i fosterlandet utan att gifva något annat i stället. Öfverflöd och lättja kunna bringa amerikanaren likaväl som européen i andlig förnedring, och göra honom till en bornerad dussinmenniska. Ehuru många af dessa familjer till och med kastade sina republikanska principer öfverbord och betalade franska ädlingar så och så mycket kontant för äran att få kalla dem sin måg, lyckades det dem ändock icke, i allmänhet taladt, att få fast fot i den franska societetens salonger.

Victorien Sardou, som i sin komedi, *Rabagas,* (Onkel Sams närmaste föregångare) i smickrande drag tecknat en af sina karakterer, Eva, såsom amerikanska, fann snart af den låga kurs allmänna opinionen i Paris öfver hufvud taget nu satte på allt hvad amerikanare heter, (hvartill väl äfven den ringa sympati Amerika visade Frankrike under sista kriget i icke obetydlig mon bidrog), att han begått ett missgrepp. Han hade snafvat, men var genast redo, van som han är att förse marknaden med hvad som önskas, det må nu vara dram, komedi, fars, tragedi eller feeriskådespel, att resa sig igen genom att skrifva en amerikansk sedemålning, kallad Onkel Sam, ett namn som i hvardagligt tal betyder Amerika på samma sätt som John Bull betecknar England.

Som Sardou aldrig varit i Amerika, måste han inskränka materialerna till sin amerikanska sedemålning till sina observationer af den amerikanska kolonien i Paris samt mera eller mindre kända artiklar och anekdoter, plockade ur åtskilliga tidningar och böcker.

Den förtjensten måste man göra honom, att han med mycken fyndighet begagnat sig af dessa sköra materialer, föga bekymrande sig om den lösa grund på hvilken han byggde. Hans mål synes vara att roa publiken, men i »Onkel Sam» har han icke satt i den bästa dager den talang

han onekligen eger. I konstens intresse måste man beklaga att en så begåfvad författare som Sardou, genom sin åtrå att så fort som möjligt skörda den materiella vinsten af sitt arbete, beröfvar sig tillfället att utöfva en sjelfkritik, som väl behöfves för att kunna framställa en komplett och symetrisk komedi på scenen. Men han känner sin publik till punkt och pricka och vet hvad den tål. Skarpa hugg mot Amerika voro välkomna. Otålig att gå publikens önskan till mötes lägger han derföre redan i första aktens tredje scen följande ord i sitt språkrörs, fru Bellamy, mun:

»Gamle Sam är en fulländad typ för den verklige amerikanaren, som ingenting kan bringa ur fattningen och som ständigt går framåt med blicken fäst på tre ting: rikedom till mål!... list till medel!... och framgång till moral!»

Och i andra aktens elfte scen skildras det amerikanska familjelifvet på följande sätt:

»Hotell-lifvet är mycket praktiskt för ett verksamt folk, som oupphörligen är på resande fot och till hvilket himlen tycktes säga: Du är min timmerman, min nyodlare och min murare! Jag har satt dig att rensa den nya verlden! Jag tillstädjer dig icke någon ro. — Här sätter man hotellenas värmeledningar i stället för den husliga härden! Här ropar man lefve! åt det framåtskridande som först af allt kastar familjen öfverbord!»...

— — — — — — — — — — — —

»Kokettera för att bli gifta, klinka på piano, flyga, flänga och rida, springa i butikerna som ni nyss gjort och knapra på sötsaker och dricka fruset vatten... göra toilette fem gånger om dagen... se det är de amerikanska missernas hela lif! En gång gifta, ha de ingenting att göra... inte ens att öfvervaka sina barn, som på hotellet ha egna små sofkamrar och egen table d'hôte!»

— — — — — — — — — — — —

Vederbörande i Paris förbjödo *Onkel Sams* uppförande derstädes. En företagsam teaterdirektör i New York, herr A. Daily, köpte då af författaren tillåtelsen att uppföra pjesen i NewYork, der på *Grand operahouse* (en teater på hvilken man aldrig ger några operor) *Onkel Sam* uppfördes i form af en mycket fri bearbetning, som uteslöt alla de mest förolämpande sarkasmerna. Men *Onkel Sam* gjorde ingen lycka i New York. Kritiken var elak emot honom och publiken vände honom ryggen.

Pjesens uppförande i Amerika hade emeltid till följd att den franska censuren afväpnades och gaf sitt bifall till att *Onkel Sam* i en modifierad form skulle få gifvas äfven i Frankrike. Under det pjesen repeterades på Vaudeville-teatern i Paris fick den en dag af de parisiska tidningarnes »enfant terrible», *Figaro,* en dunderpuff, i form af en i de mest minutiösa detaljer gående beskrifning öfver första representationen innan den egt rum. Som bekant är det inom vissa fashionabla kretsar i Paris en ambitionssak att bevista första representationen af en Sardous, Augiers, Alex. Dumas m. fl. omtyckta författares pjeser. Man kan således lätt tänka sig hvilka eder och tårar Figaros artikel skulle utpressa af de olyckliga, som ej varit med om första representationen af *Onkel Sam.* Lyckligtvis fingo de snart derefter sitt lystmäte.

Afven i Stockholm har *Onkel Sam* denna vår blifvit gifven på Kongl. Dramatiska teatern och gifvit nitton mycket goda hus. Öfversättningen är verkstäld af teaterns intendent, herr Oscar Wijkander, och hållen i en ledig och otvungen ton.

Johan Grönstedt.

Tillkännagifvande.

Som utgifvaren af denna månadsskrift dagligen erhåller en mängd bref med manuskripter som önskas införda i **Nu**, *får han härmed äran tillkännagifva att han hädanefter ej återlemnar de manuskripter som sändas honom. Månadsskriftens begränsade utrymme tillåter honom ej heller att i en s. k.* **Breflåda** *besvara dessa bref. För den händelse ett manuskript antages till införande i* **Nu**, *underrättas författaren skriftligen derom inom en månad efter dess emottagande.*

Nikodemus.

I.

Han kom om natten, djupt i manteln sluten
Och rädd att kanske varsnas långt ifrån,
Men nyttjas skall den flyende minuten
Och träffa skall han timmermannens son.

Om natten kan ej fariséen skåda
Den fromme svärmarn med försmädlig min;
Den bleka månen må väl ej förråda,
Att vandrarn är en man i Sanhedrin!

Hur tyst, hur stilla! Af de matta strålar
Jerusalem i svepning kläds som lik,
En ängslig silfverdimma magiskt målar
Den täckta gång i Salomos portik.

Och genom Kidrons dal till Oljoberget
Går den försagde, grubblande och stum;
Der syns en hydda: är ej der herberget,
Der mästarn tills i morgon har sitt rum?

O Nikodemus, lärd i fädrens lagar
Och underkunnig i de gamles bud!
Hvad är för oro, som ditt hjerta jagar,
Och hvadan dessa suckars brutna ljud?

Han syns i dörren. Den du sökt, är nära,
Ett stjerneskimmer faller på hans hår,
Och se, han öppnar famnen och sin lära!
Du lyssnar. Andaktsfull naturen står.

II.

Han kom om natten. Förr än morgon bräckte
Han gick till staden tigande igen,
Och ingen fogel sjöng, och blomstrens slägte
I morgonslummer stod och drömde än.

Och ingen mäktat speja hemligheten,
Och ingen vet, att rörd han kommer från
Föraktets man, den smädade profeten,
Från orostiftarn, timmermannens son.

Han kan gå lugn. Med dagern är han vorden,
Som förr, en vördad vis i rådets rund,
Och ingen mer än en på vida jorden
Vet hvart han gick i nattens skumma stund.

Han är densamme; lärd i fädrens lagar
Och underkunnig i de gamles bud,
Han lefver lugn, som fordom, sina dagar,
Och hvad han talar vinner bifallsljud.

O Nikodemus, men i nattens stunder
På knä du prisar ljuset, som har grytt,
Och du betänker det fördolda under,
Som Mästarn kallar »varda född på nytt».

Och det var du, försagde, ock, som lade,
Förgråten Honom sist i grafvens fred;
Den aloë och myrrha, som du hade,
Fick du, försagde, svepa honom med.

C. D. AF WIRSÉN.

Arthur Fitger,

målare och skald i Bremen.

Den tyska litteraturen har under detta år riktats med ett häfte dikter, som vunnit stort och rättvist erkännande inom författarens fädernesland och genom sin äkta skaldeklang är värdt uppmärksamhet äfven hos de många, som älska tysk poesi. Författaren, Arthur Fitger, är hufvudsakligen lyriker och står såsom sådan, liksom hela den nyare tyska lyriken, helt naturligt på de store föregångarnes axlar, förnämligast Gœthes och Heines; men det finnes derjemte hos honom så mycken musik i formen och så mycken egendomlighet i ämnen och uppfattning, att man genast måste tillerkänna honom verklig originalitet och poetiskt sinne af äkta slag. Det egendomliga i uppfattningen jemte en gifven böjelse för plastik i framställningen beror åter derpå, att Arthur Fitger utom skald äfven är en målare inom det historiska facket af icke

ringa betydenhet, och det är denna hans fantasis sysselsättning med och riktning på det konkreta och objektiva, eller det påtagligt lefvande och för det yttre sinnet gifna, som förlänat honom denna sant konstnärliga böjelse att äfven inom diktens rymd helst skåda allt i bestämdt utpreglad plastisk form.

Utom Italien, som under renaissancens stora tid hade att uppvisa åtskilliga konstnärer, hvilka ej blott voro mästare inom de bildande konsterna, utan derjemte äfven diktade och sjöngo, sådana som exempelvis Lionardo da Vinci, Michelangelo och Salvator Rosa, har Tyskland varit ganska rikt på konstnärer, egentligen målare, som derjemte varit skalder, och till och med i den senare egenskapen mera framstående än i den förra. Sådana voro, för att anföra några, först den i slutet af förra århundradet under namn af »Maler Müller» i literaturhistorien bekanta medlemmen af den skaldekrets, som blifvit kallad »Sturm und Drang» för sin häftiga opposition mot all inskränkning i socialt och estetiskt hänseende, — vidare August Kopisch, den gladlynte lofsjungaren af vin och vänskap, af tomtar och nissar, som lemnade penseln för att samman med August von Platen i Neapel öfva skaldens konst, och som gjort sitt namn odödligt såsom upptäckare af »den blå grottan» på Capri, — samt Robert Reinick, den milde och älskvärde målaren från Danzig, hvars lefnadslustiga småbilder på vers blifvit hans landsmäns favoriter, sedan skalden sjelf i förtid lemnat det jordiska.

Den yngste af desse målareskalder är historiemålaren Arthur Fitger, enligt »Zeitschrift für bildende Kunst» född i början af 1840-talet i Delmenhorst, en liten landsortsstad inom Oldenburgs område, belägen endast några mil från Bremen, der han numera slagit ned sina bopålar, efter att i München, Antwerpen och Rom ha utvecklat sina konstnärliga anlag. Såsom framstående egenskaper hos honom som målare nämnas hans äkta poetiska uppfinningsförmåga och hans efter Rubens och venetianarne utbildade kolorit, medan deremot formgifningen anses stundom vara något försummad för färgen. Hans stoffområde är det fantastiska, och bland arbeten af honom nämnas sådana som: en fiskarbåt, öfverfallen af hafsjungfrur, »Erlkönigs Tochter» i nattlig dans, en vild ridt af hexor och kejsar Barbarossas uppvaknande, med hvilken han särskildt väckt stort uppseende.

Sin diktsamling har han gifvit namnet »Fahrendes Volk», och han antyder grunden till denna benämning i den första inledningsdikten, i hvilken han tilltalar sina visor ungefär på följande sätt:

Varning.

Vill du, lätta visors skara,
Redan ut i villsam verld?
Skulle klang och meter vara
Pass och pengar på er färd?

Mellan dukar och paletter,
Penslar, terpentin, kopal
Har jag lifvet hemligt gett er
I skizzböcker, hundratal.

För att pröfva lifvets gåfva
Samla ni er nu till bok;
Sådant mod må visst jag lofva,
Men jag räds, det går på tok.

Från förläggarn till den snöde
Krämarn — tvenne tuppfjät blott!
Ack, och grufligt är det öde,
All makulatur har fått.

Svepas ni en dag kring sillen,
— Och slikt händer, som man vet —
På er far ej ovett spillen:
Ut, — ni sjelfva velat det!

Dock är detta raska tilltal till de i många tonarter spelande sångerna jemte samlingens titel snarare att fatta som en ursäkt från författarens blygsamhet än som en på allvar menad uppfattning af dem såsom endast ett slags diktens zigenare; ty om äfven en del af dem har ett omisskänligt, men derför icke mindre älskligt, drag i sig af »bohémiens», af äkta konstnärsnatur, så är deremot större delen af dem full af ett allvar, ett tankedjup och en bildrikedom, som ställa dem vid sidan af det bästa, den tyska poesien eger af lyrik och höja dem vida öfver hvad i allmänhet den nyare poesien eger af motsvarande alster. Detta visar sig förnämligast i den första afdelningen, som skalden gifvit det egendomliga namnet »Credo», der han stundom med en

förvånande frihet och hänsynslöshet framlagt sin trosbekännelse, sin lifsuppfattning. Och han är här icke någon biktande af det rädda slaget; tvärtom vågar han sig till och med (i »Vertrauliche Zwiesprache») i ordvexling med Vår Herre sjelf om några af menniskans vigtigaste och svåraste frågor. Men huru litet ortodox han än är i sin uppfattning af dessa, — i en sak svigtar aldrig hans tro, och det är, när det gäller sedlighet och rätt, sanning och skönhet, arbete och sträfvan i det godas tjenst för mensklighetens mål, hvilket han, i stolt känsla af menniskoandens adel, ställer så högt som någon. Af hit hörande dikter äro några att räkna till de bästa, Tysklands vitterhet eger, såsom »Kampf ums Dasein», »Nachtgesichte», »Hinunter», »Mittagsschlaf», »Die blaue Blume», samt af de i Junihäftet i öfversättning meddelade, »Ofrihet» och »Den lycklige». Såsom ytterligare exempel följa här några försvenskningar.

Till en död.

Ett sådant träd i blomning knäckte
Väl aldrig dödens hårda slag,
Som då han dig på båren sträckte
Och bröt ditt unga lif en dag.

Ja, dig vi salig kalla våga:
Lätt var din väg, ditt mål du nått;
All jordens törst och nöd och plåga
Står bakom dig, ett skuggspel blott.

Och när i grafven vi dig sänka,
Och sakta flyter tår på tår,
Skall du för menskors minne blänka
Liksom en bild af evig vår.

Af sorger ej, af qval ditt änne
Ej fåradt blef, ditt hår ej hvitt;
Och dock vi aldrig afund känne
Till detta slut, som nu blef ditt.

Nej, som en man, när ödet lottas,
Att sjelf dess bittra kamp bestå
Och hårdt om lifvets kronor brottas
I storm och strid — är skönt ändå!

* * *

Vid glaset.

Genom trädens dunkla löfhvalf
Drar nattvinden, kall och våt,
Och ur fjerran åskmoln blänker
Gula blixtars bjerta stråt.

Dyster sitter jag och ensam
Och begrundar tingens lopp,
Och ur vinets gyllne droppar
Dyka gamla bilder opp.

Vankat har jag genom verlden,
Tog den, som den viste sig:
Många, många mig misshandlat,
Få, blott få ha älskat mig! —

Molnet med sin tunga åska
Löser sig i regnets brus;
Genom klara rymden redan
Gryr den unga dagens ljus.

Och till glaset jag mig sällar,
Full af andakt och af lust.
Sällsamt dock, hvad kraft det ligger
I slik ädel drufvomust!

Fader Bacchos, o du lufver,
Du älskvärde optimist,
Hur dock lifvets alla sorger
Glömmas bort hos dig till sist!

Är då allting rent förvandladt?
Bild på bild ju ändrar sig:
Få, blott få ha mig misshandlat,
Många, många älskat mig!

* * *

Bergsridt.

Här rider jag på bergets brant;
En afgrund under mig gapar,
Der öfver hvita klippors bädd
En väg sig strömmen skapar.

Men afgrunden gapar mer och mer
Och svindel börjar omsno mig.
Åt dig, du stackars åsnekräk,
Jag blindt får anförtro mig.

Om falskt ett enda steg du gör,
Så störta vi ned i djupen,
Och med vårt blod vi måste se'n
På gamarne läska strupen.

Du söta åsna, jag städse dig
Samt med din slägt föraktat,
Att ni så säkert och så dumt
Ha lifvets branter betraktat;

Att ni för idel tråkighet ej
Med felsteg hjernan bråkat,
Och att med farans demon ni
I klammer aldrig ha råkat.

Dock — nöden öppnar ögat: se nu
Jag skattar dig med rätta.
Ack, om jag kunde så som du
På klippan fötterna sätta!

Förbi mången afgrund, det vet Gud,
Jag då mig kraflat i tiden,
Men som jag ingen åsna var,
Så gick jag på hufvud i den.

* * *

Erinring.

Tyst i båten sutto vi och flöto
Öfver hafvets rymd, den purpurblå,
Och på molnen rosenskimmer göto
Aftonsolens strålar då och då.

Hjertat drömde blott i ljufva sånger,
Läppen färgades af kyssar röd,
Och ur bägarn tömdes många gånger
Dionysos' gylne öfverflöd.

Småningom likväl försvann i vester
Solens prakt, och molnens färg var matt;
Svarta skyar vordo himlens gäster,
Och med dem smög fram en regnfull natt.

Och nu suckar du så tungt och klagar,
Full af trånad, att din lycka svek,
Och du fordrar nidsk igen de dagar,
Då din lefnad var blott fröjd och lek?

Skäms du ej för dylik längtans smärta,
Du, som en gång lyckan njuta fick,
Då så månget törstigt menskohjerta
Kargt, med snabba steg, förbi hon gick!

* * *

Karyatider.

Det sämsta bjelkhus, om du vill,
Kan dig mot stormen skydda;
En stock, hur rå, dock räcker till
Som takstöd åt din hydda;
Men ämnar du ett konstverk ge,
Skall man i kraften skönhet se.

Se oss! Den man, oss skapt en gång,
Klafbundna karyatider,
Gaf oss till värf, vår lefnad lång,
Att bära, så det svider.
Men trots bjelklagets tyngd, likväl
Hos oss det röjs behag och själ.

Nog kan ett bröst af jern stå bi,
Att ej af last det bräckes,
Men lifvets konst består deri,
Att den med skönhet täckes:
För tyngsta stoff den skönsta form,
Må bli din lefnads glada norm!

* * *

Den derpå följande afdelningen, »Lieder», utgöres af rent lyriskt-erotiska visor i en stil, som är mera känd och vanlig; men äfven der förnekar icke skalden sin sjelfständighet och egendomliga art i behandlingen af kärlekens eviga tema i alla de tonarter, på hvilka den till dagarnes ände skall besjungas. Såsom exempel kan påpekas den i förra häftet meddelade visan: »Man har förändrat tornen», och följande vackra sång, som i samlingen afslutar afdelningen:

Liflig barnaleken hörs
Bort från kyrkogårdens lindar,
Och hit öfver till mig förs
Deras skratt med himlens vindar:
»Sista paret ut, — spring ut!»
Ljuder det från kyrkans knut;
Öfver fädrens mull de jaga
Lustigt, att sin lycka taga.

Och likväl — hur kort minut!
Snart de gå i verlden vida,
Att om lyckans gunst till slut
Under bistert allvar strida.
Gods och gull och fru och barn,
Hus och gård och äng och qvarn, —
Stort är, hvad de efterfika,
Men — det större får dock vika.

Icke en, som Phoenix fann,
Eller trollet öfvervunnit,
Eller visdomsstenen hann,
Eller sin prinsessa funnit;
Icke en, hvars kärleks krans
Stod i ren och fläckfri glans!
Så en stund — och slut med ståten,
Nya barn — den gamla låten!

Men vill man lära känna skalden äfven som tänkande konstnär, så möter man honom såsom sådan framför allt i den tredje gruppen af hans dikter, »Via Felice» kallad, skrifna på elegisk vers och inledda med en herrlig skildring af romerskt lif, formad efter förebilden af Gœthes »Römische Elegien», men genom det tydliga, om

också lösa, sammanhanget mellan de tolf små dikterna äfven närmande sig Paul Heyses vackra »Idyllen von Sorrent». Denna tafla följes af en del epigrammiska dikter, »Distichen», i hvilka skalden nedlagt sina konstnärliga åsigter, och af dessa meddelas här följande urval i svensk omskrifning.

* * *

Ömsesidigt.

Publiken.

Ack, konstnären har ensam skuld, om vår konst
är förfallen;
Ingen lyfter oss högt öfver oss sjelfva dit opp.

Konstnären.

Nej, det är folkets skuld: man fordrar ju aldrig
det stora;
Hvardagspjoller är just det, som gör mängden förtjust.

Opartisk.

Tyst med allt gräl! Helst skulle ni stå hvarandra på skuldran.
Svårt? — Men det lyckades dock Florens
en gång och Athen.

* * *

Stridigt ditt rykte dig görs af den fotografiska
lådan,
Konstnär; — ja, som naturn kan du ej skapa
din bild.
Blott hvad i andens, den tänkandes, famn du
aflar, det gör du
Ej som maskinens rival, nej, som en kraft
ifrån Gud.

* * *

Myrons ko.

Herden.

Prisen I kon utaf malm, att hon lefvande kalfvar har narrat?
Är det er himmelska konst, att man af bronsen bedras?
Nej, då vill jag dock lofva, vid Pan, mina lefvande kossor,
Hvilka ej lofva mig blott, men äfven gifva
mig mjölk.

Myron.

Renare sinne för konst har du än de hundra
poeter,
Hvilka med krystadt prat gifvit mig pris för
min ko.
Alla beundra de blott illusionen hos malmkreaturet,
Men hvad i verket var skönt, det ha de
oxarne glömt.

* * *

»Gudar, hvad smutsen sjelf är naturlig? Det
kallar man sanning!» —
Sant är det visst, min vän: säg mig, är också
det skönt?
»Skönhet? Eländiga fråga, ty skönt är endast
det sanna.» —
Två gånger tre gör mig sex: — hvilken förtjusande dikt!

* * *

När fantasi, när skaparekraft er lemnar i sticket.
Kramen I fram såsom hjelp ärlig och vacker
moral.
Nyttig är också potatis, och svårt är att sakna
den födan, —
Bara den icke för oss dukas som ananas
fram!

* * *

Gör det, som alla förstå, så heter det: »vanliga
saker!»
Gör något nytt, och enhvar skriker: »den
karln är förryckt!»

* * *

Jaså? Du vore ett misskändt geni? Eländiga
fraser!
Stig du blott fram ur ditt tält, om en Achilles du är.

* * *

Hvad för ett stoff du bör ta? — O konstnär,
söka blir fåfängt:
Vill du, att stoffet oss tar, — först skall det
taga dig sjelf.

* * *

Sky med försynthet beröm, om ett dugtigt verk
har dig lyckats,
Blyghetens rodnad dig mer pryder, än lagern
det gör.
Men har du storverk gjort med Guds nåde, så
gif honom äran,
Då vore lumpet att än spela den blygsammes
roll.

* * *

Ja, mångsidigt du vecklar dig ut, jemförlig med
blomman,
Som i sin frodiga kalk sväller af färgernas
prakt.
Blott utur enkel blom framgår dock den närande frukten,
Och utaf måttan allen föds det handling
och lif.

* * *

Smyckar en Rafael ej, en äkta, din tarfliga
boning,
Kan dock en måttlig duk pryda förträffligt
din vägg.
Men med en dålig dikt och en dålig musik, —
in i elden!
Mozart och Gœthe har du äkta, som kungen
dem har.

* * *

Lätt är att tadla de fel, som ett konstverk
eger i skalet,
Svårt att med tacksam själ njuta, hvad kärnan har skönt.
Tadel blott fordrar en smula förstånd, och slikt
är ej sällsynt,
Njutning en odlad själ, ack — och hvar
finner du den?

* * *

Rådlöst sträfvar förståndet att kritiskt få fatt
på det sköna,
Medan ett hänfördt sinn' njuter, men frågar
ej stort.

* * *

Virtuositet.

Svårt har du spelat: det var som en äggdans
ute på glanskis;
Också har publikum vildt klappat i händer
åt dig.
Dock när på hufvud du står och spelar på
gungande lina,
Hundrafalt värre det blir, hundrafalt starkare
klapp.

* * *

Hundrade gånger tag fel, men träffa blott en
gång det rätta,
Menskorna skola på stund gerna dig lemna
kredit.
Träffa det rätta alltjemt, — om en endaste gång
du tar miste,
Strax med din gamla kredit är det för alltid
förbi.

* * *

Sipprande droppar ur mulln insuger den törstiga rankan,
Och till balsamisk eld kokas dess slammiga
must.
Så tar ock konstnärn mot den förvirrade bilden
af verlden,
Att såsom konstverk sist ge den förklarad
igen.

* * *

Bilda ditt öga för form och för färg, och ditt
öra för välljud,
Bilda din tunga för vin: gudomen ter sig
ock der.

* * *

Vinet är eldstål likt: fram lockar det andliga
blixtar,
Men ur en tegelsten slår det blott smutsande
grus.

* * *

I den derpå följande afdelningen, »Singen und Sagen», visar sig, må hända, skalden högst såsom konstnär i förmågan att skildra med ord samt gifva en klar och lefvande föreställning om de mest olikartade bilder. Men dikter sådana som »Wie das Ross Bayard ertränkt wurde», »Kleines Volk», »Zwei Pathen», »Brautfahrt», »Melusine», »Johann Sebastian Bach» och flere andra böra helst njutas i original: den egendomliga doften torde vid en omflyttning förgå. Hvad här i öfversättning meddelats, har också endast varit för att gifva en ungefärlig föreställning om skaldens sätt att se och forma. Sist i den älskvärda samlingen möta vi »Gelegentliches», tillfällighetsdikter, mestadels visor från fester i Bremens konstnärsförening, och för att lemna en föreställning äfven om dessa alster af Arthur Fitgers penna, meddelas slutligen följande visa från en fest till Albrecht Dürers minne, i hvilken skalden utan tvifvel tecknar sitt eget ungdomsideal under vandringsåren.

Vandringsvisa.

Jag är en ung, ung målargesäll,
Och ut i verlden jag går
Och sjunger med lärkan min sång, så gäll,
Då Maj i blomning står.

Ej allt för tung min rensel är,
Ty guld vardt aldrig mitt.
Fortuna, nej, spring då ej så der,
Utan håll sig i jemna skridt!

Men Fortuna hon är i fötter så snäll
Hon tittar ej på mig ens. —
Så vet, att för en målargesäll
Må gerna hon ta till bens.

Herr värd, en kanna af bästa slag
Och en hvetebrödsbulle mig gif,
Och som betalning er målar jag
Ihop med ert äkta vif.

Och hafven dertill liten dotter I,
Så är jag ju ingen ryss,
Men hon skall ock afmålad bli
För en enda höfvisk kyss.

Så månde jag fram genom verlden gå
Och sjunga från morgon till qväll.
Det fins ej lif, mig likar så
Som att vara målargesäll.

Anmälaren ville med dessa rader hafva fäst uppmärksamheten vid en skald, som, utom sina egna förtjenster, äfven torde kunna för oss ega något intresse såsom son af en trakt och en stad, hvilken i flydda tider allt sedan Ansgarii dagar stått i icke ringa förbindelse med vårt fosterland.

C. R. Nyblom.

"Magister Sammel."

Originalporträtt.

(Forts. från föregående häfte).

Jag kände att det låg sanning och menniskokännedom i dessa ord och erfor derför en synnerlig böjelse att utgjuta mitt hjerta för den gamle mannen, som nog tyktes hafva pröfvat på lifvet och dragit lärdom deraf. Jag hade visserligen redan en förtrogen, en gammal kamrat från gymnasiitiden, som jag hvar eller hvarannan vecka lemnade vidlyftiga rapporter öfver mitt hjertas tillstånd, min kärlek och mina lidanden, och han mottog dem äfven med vännens deltagande värme, hvarunder framskymtade dels en viss beundran öfver att jag var så förmigkommen, dels ett litet löje öfver att jag ändå var en stor tok. Det senare skar mig i hjertat och kunde ej fullt uppvägas vare sig af den der nämnda beundran — eller kanske snarare förundran — eller af den verkliga vänskapen. Något den mogna erfarenhetens råd, hvad jag i min kinkiga belägenhet skulle företaga mig, kunde jag naturligen ej häller från detta håll vänta. Trots min gamla fördom mot magister Sammel tog jag derför mod till mig och sporde honom i låg och förlägen ton om han tillät mig att meddela honom de bekymmer, som trykte mig. Han upphörde med ens med ärtspritningen och tittade under sin stora mösskärm på mig en stund, steg derefter upp och spottade ut sin tobaksbuss på förstuguqvisten, stoppade i stället åt sig en pipa, af hvars innehåll endast hälften var god tobak, tände henne och satte sig ned att smacka på henne några minuter. Slutligen upplät han sin mun och sade: »Jag hvarken vill uppmuntra till det eller har rätt att neka dertill. Det kan hända att ni för tillfället icke är i full jämnvigt och framdeles skulle ångra att hafva lemnat ett förtroende, som ni hälst skulle vilja haft osagdt. Tänk derför på saken några dagar, och om ni fortfarande tror att det skulle hafva någon nytta med sig att gifva mig det, så välkommen tillbaka, och jag skall söka att, så godt jag kan, motsvara det».

Jag kan icke neka till att jag var rätt belåten med att något meddelande icke vardt af och, då jag kom hem, fattade jag det manliga beslutet att bära på mina sorger ensam och icke fråga någon om råd för mitt handlingssätt, men besluten hos en tjugoårig yngling, ja, ofta hos en mycket äldre man, ega stor likhet med vindens ombytlighet, och snart inträffade något, som helt och hållet kullslog mitt. En morgon, då vi sutto vid kaffebordet, fick den älsta af flickorna en liten breflapp från prestgården, som hon skyndsamt öppnade och läste med synbart nöje, utropande: »Det är från staden, från Rosa och har legat inne i bref till prostinnan. Hon hälsar er alla så mycket och tackar för alt nöje under sommaren». Jag märkte att hon sedan nedlade biljetten i ett syskrin, som stod på ett fönsterbord, och fattade genast det syndiga uppsåtet att utan någon slags respekt för brefhemligheten skaffa mig del af den samma. Jag gick derför, liksom af en händelse, in i salen på förmiddagen, då jag visste att ingen menniska brukade vara der, och under den största oro och hjert-

klappning begick jag dådet att sätta mig i besittning af den lilla breflappen, som på flickors vanliga sätt var fullklottrad både på längden och tvären. Ack, huru slukade jag icke dessa små spetsiga, ojämna bokstäfver, och huru brann icke på en gång kärlekens och blygselns rodnad på mina kinder! Jag har nog sedan under loppet af mitt lif gjort vida sämre saker än denna, men aldrig har hjertat varit så bäfvande, aldrig samvetet så omutligt fördömande, som under de minuter, som åtgingo för att läsa och läsa om igen dessa små förtjusande kråkfötter. Särdeles betydelsefulla voro de dock icke. Det var ett litet vanligt flickbref med många hopp i tankegången, tjogtals med utropstecken och äfven ett vackert antal frågor, beskrifning öfver en konsert i staden, som var obeskrifligt rolig, men dock ej så guddomligt rolig, som hela sommarvistelsen på landet o. s. v. En punkt fans der imellertid, som åt minstone för mig egde ett särskildt intresse. Den lydde sålunda: »Du får för all del, snälla Du, icke glömma att skrifva hur er kuriöse informator beter sig, om han åter blifvit lika treflig, som han var i början, eller om han fortfarande är så tankspridd och melankolisk, som han var på sista tiden, och om du tror att han har någon enda liten tanke qvar för sin ödmjuka tjenarinna, det får Du lof att berätta mig.»

Huru dessa ord skulle tydas var mig en fullkomlig gåta, på hvars lösning jag grubblade hela dagen. Brefvet måste imellertid läggas åter på sin plats och jag sjelf så obemärkt som möjligt smyga mig tillbaka ned i flygeln, på det ingen skulle kunna misstänka det dåd, jag gjort mig skyldig till. Jag var den tiden en sund yngling både till kropp och själ och hade intet det ringaste begrepp om hvad det ville säga att vara nervös. Men denna dag lärde jag mig det: det klack till i mig bara det tog i en dörr, och jag rodnade det första någon tilltalade mig.

Lyckligtvis utmärkte sig ingen af min omgifning för någon synnerlig iakttagelseförmåga, och middagen aflopp derför bättre, än jag vågat hoppas. Men när flickorna en stund efter dess slut satte sig ned för att arbeta och den lyckliga egarinnan af brefvet åter fick ögonen på det samma, ropade hon på mig och sade med en täck retsamhet i rösten, som jag förut aldrig upptäckt: »Jag undrar hvad magistern ville ge för att få läsa detta».

Jag öfverdrifver icke, då jag säger att det bokstafligen svartnade för mina ögon och att rodnad och blekhet åtskilliga gånger skiftade på mitt ansigte, innan jag kom mig för att svara: »Det skulle vara mig oändligt kärt och jag skulle bli särdeles tacksam derför».

Vid detta svar uppgåfvo båda flickorna ett klingande skratt, och den äldre återtog: »Det kan likväl ty värr icke låta sig göra, men så mycket kan jag säga att det fins i brefvet en fråga, som rör magistern, och den tror jag mig nu kunna med mycken säkerhet ge svar på». Och derpå utpekade hon för systern de der raderna, som jag kände bättre, än hon anade, och åter brusto de ut i det hjertligaste löje.

Det var naturligt att de sinnesrörelser, jag denna dag utstått, skulle göra mig än galnare än förut, och jag afgjorde alldeles bestämdt med mig sjelf att jag dagen derpå under någon förevändning skulle skaffa mig tillfälle att resa in till staden för att af Rosas egen mun få min dom fäld och, i fall den utföll som jag hoppades, framföra min anhållan till hennes mor. Tanken på framtiden ingaf mig inga betänkligheter: ungdomen är alltid hoppfull och modig, det är först sedan en eller annan förhoppning gått i qvaf, som modet följer efter samma väg, så att en fyrtio års man med fyratusen riksdalers inkomst saknar det glada mod att gifta sig, som han vid tjugo års ålder och utan någon påräknelig sådan egde. Imellertid föll det mig lyckligtvis in att jag borde rådfråga magister Sammel, innan jag satte min plan i verket, hvilken tanke säkerligen hade sin grund i begäret att hafva någon att dela ansvaret för min handling med. Jag tog nämligen för gifvet att han af alla de förnuftsgrunder, som jag ämnade framdraga för mitt beslut, nog skulle förmås att understödja det, hälst jag bredvid hans vishet och erfarenhet skymtat en viss ungdomlig, att ej rent af säga barnslig förtröstan på en god utgång af alt. Och skulle han mot förmodan komma med invändningar, var det min fasta föresats att det oaktadt föra min plan igenom.

Så snart jag slutat mina lektioner för dagen, begaf jag mig derför af till Björ-

kelid. Jag kom dock aldrig fram dit, ty i början af Brantalid upptäckte jag i en liten hasseldunge invid vägen magister Sammel och Lillstina, som höllo på att plocka nötter. Han fick också ögonen på mig och bjöd mig att klättra öfver gärdsgården och deltaga i deras trefliga arbete. Jag gjorde så, men med nötplockningen ville det icke gå riktigt undan och slutligen frågade jag om han icke snart ämnade sig hemåt, ty jag önskade gerna tala vid honom något enskildt.

»Nå, kunna vi icke göra det här lika bra, som hemma? Lillstina kan gå på och plundra buskarne här, så sätta vi oss och språka på de der beqväma tufvorna derborta, och fröjda oss med det samma åt aftonsolen.» Vi gjorde så och magistern återtog: »Det är väl fråga om det der förtroendet, ni ville gifva mig, men som jag verkligen icke trodde skulle blifva något af — och fortfor, sedan jag kort bejakat hans fråga — men ni får ursäkta att jag vid dess mottagande fäster ett litet vilkor. Jag begär ej att få veta hela sanningen, alt som kan höra till saken, ty ni har naturligtvis sjelf rätt att bestämma gränserna för ert förtroende, men jag fordrar deremot att hvad ni säger skall vara blott den enkla sanningen. Det händer nämligen så lätt, att man till och med inför sig sjelf och än mer inför andra gifver saker och förhållanden den färg, som man önskar att de skulle ega och derigenom vilseleder både sitt eget och andras omdöme. Låt mig derför få höra sanningen osminkad».

Det kostade alt på att icke få litet försköna de i sig sjelf ganska enkla fakta, jag hade att berätta, men hans fordran var oeftergiflig, och jag gick derför nu en helt annan väg, än då jag gaf mitt förtroende åt fru Ljungmark, och lade hufvudvigten på min kärlek, som jag ansåg för en tillräcklig bevekelsegrund till att, i fall det behöfdes, till och med ändra lefnadsbana.

Han åhörde mig under tystnad, som han bibehöll ännu en stund sedan jag slutat. När han ändtligen bröt den, sade han: »Något bestämdt råd hvarken kan eller vill jag gifva, ehuru mycket jag deltar i hvad som nu gör ert unga hjerta bekymmer. Men jag vill i stället berätta er en liknande episod ur mitt eget lif, som gaf det hela sin riktning, och som det kanske kan göra er någon nytta att få del af. Har ni lust att höra den?»

Jag svarade naturligtvis ja, och han började:

»Fast det kan synas otroligt för den, som nu ser mig, gammal, böjd och grå, är det likväl icke dess mindre sant att det fans en tid, då jag icke blott var ung, utan ock såg så ut, och, om jag också icke var synnerligt reputerlig, så var jag likväl väl proportionerad, vig och stark. Mina föräldrar voro af bondeslägt och egde för sin klass ett visst välstånd, men sedan den ene af mina morbröder, Kristine Ljungmarks far, hade höjt sig öfver sitt stånd och blifvit prest, så var det min mors oaflåtliga ärelystnad att en af hennes söner skulle göra så med. Far var just icke mycket för saken, men måste likväl ge med sig, och som jag i min barndom visade en viss håg för att läsa och någon lätthet att fatta, så blef jag utsedd till den, som, i likhet med hvad morbror ansågs hafva gjort med sin slägt, skulle höja min från dess förra oansenlighet. Morbror var den tiden komminister i en församling ej långt från vår ort, och, när jag var nio år, fick jag vistas hos honom en sommar för att pröfvas om jag dugde något till. Det var ett stolt ögonblick för mig, då han en afton lät mig veta att han skrifvit till mina föräldrar att det var hans oförgripliga mening att det vore synd att slösa bort mina anlag på åkern och i drängstugan, som han uttrykte sig, ty med Guds hjelp borde jag duga till något bättre. Nu blef dock ett nytt bekymmer för hvad jag skulle kallas, ty Samuel Jonsson var dock intet ordentligt namn, som tjenade att skilja en från andre. Sjelf hade morbror, efter fädernegården Lunda, af biskop Lindblom blifvit kallad för Lundelius, men de der namnen på us ansåg han för vår tid litet pedantiska. Han frågade mig derför om det fans något föremål, som jag särskildt fäst mig vid, så att jag ville uppkallas derefter, och då jag nämde att jag tykte mycket om en talldunge med stora, raka trän, som låg strax intill vår gård, resolverade han att jag helt enkelt skulle heta Tallrot, ty det var hvarken för vanligt eller för grant».

Magistern valkade öfver bussen från ena sidan af munnen till den andra och fortfor: »Jag berättar detta, icke just der-

för, att det så synnerligen hör till saken, utan derför att jag tror att detta öfvergifvande af mitt gamla stånd hade ett visst inflytande på min karakter i min ungdom, liksom det utan tvifvel är den gamla, förut förbisedda kärleken till detsamma, som på äldre dagar gjort sig gällande i mitt lif och valet af sysselsättningar. Nog af: jag blef scholaris och skötte mig såsom sådan tämligen bra. Som gymnasist började jag, i likhet med mina fleste kamrater, under det sjelfsvåld som frodades och väl ännu råder vid gymnasierna, att slarfva vid fullgörandet af mina partes, och då jag ändtligen kom i besittning af den akademiska friheten, begagnade jag den så, att jag fick namn af en ostadig och lättsinnig yngling. Sant är också att jag icke synnerligen brydde mig om några ordnade studier, men jag läste rätt mycket i ämnen, som föllo mig i smaken, och för öfrigt fäktade jag och red, sjöng och skötte min fiolin i det akademiska kapellet. Några excesser begick jag just icke, men lyckades ej tillvinna mig något förtroende, hvarför herrar seniores mot vanan klämde efter mig rätt bra i nationsexamen, och en gammal adjunkt, som varit kamrat med morbror, skref hem och beklagade sig öfver den brist på allvar, som framträdde i allt mitt görande och låtande. När jag var hemma om sommarne, tillbragte jag mesta tiden med att jaga och fiska, men predikade också en och annan gång med stor framgång, ehuru morbror brummade att det var idel neologiska fraser, som voro honom en styggelse. Emellertid gick tiden, jag hade fylt tjugotre år, men någon prestexamen hördes icke af. Då var jag hemma en sommar för att göra arfskifte efter min far, och då vardt hela min tillärnade framtid gjord om intet. Jag gjorde hos länsmannen, hvilken var betrodd med att utreda affärerna, bekantskap med en flicka, hans dotter, som kom mig att slå alla andra tankar ur hågen, utom den att gifta mig. Jag var rätt förmögen efter den tidens sätt att skatta pengar, för att jag fick litet öfver 20,000 rdr af bror min, som löste ut mig ur gården, och, som flickan tyckte om mig och föräldrarne ansågo partiet tämligen fördelaktigt, så köpte jag mig ett par skogshemman och gifte mig, fast hela slägten var emot det».

Den gamle satt en längre stund tyst och med nedböjdt hufvud, och det syntes tydligen att någonting kämpade starkt inom honom. Slutligen återkom dock hans vanliga halft ironiska löje, och han återtog: »Det är märkvärdigt att, hur gammalt hjertat än må blifva, dunkar det dock till med en eljes okänd kraft, så snart det blir fråga om minnena från dess ungdom. Sannerligen känner jag mig icke i detta ögonblick blyg och bäfvande som en yngling, och det förefaller som ville icke andedrägten räcka till för hvad jag har att säga. Men — afbröt han sig sjelf — sådana der reflektioner höra just icke till berättelsen. Jag ville i stället tala om för er hurudan min hustru var. Jag tror just icke att andra tykte att hon var vacker, men för mig var hon det: hon var snarare liten än lång, mer mager än fet och kunde egentligen icke kallas hvarken ljus eller mörk. Hennes ansigte hade en fin oval, men var visserligen för blekt, för att tala om en fullkomlig hälsa, och de stora fuktiga blå ögonen gåfvo det ett något sorgset uttryck. För öfrigt var hon en liten huslig qvinna, som tyst och stilla förrättade sina pligter, tålig och tillgifven, utan ett ord af förebråelse mot dem, som hon riktigt fäst sig vid; hon skrattade gerna, och det var ett vackert, klingande skratt, men hon gret också ofta, ehuru mest för sig sjelf, och hade allt möjligt besvär för att dölja att hon gjort det».

»Ack hvad ni måtte ha varit lyckliga med hvarandra!» utbrast jag alldeles omedelbart.

»Vi borde ha varit det — svarade han sorgset — ifall jag hade varit sådan jag bort vara. Men det var nog sant att det icke fans någon stadga hos mig på den tiden. Min hustrus vänliga tålamod och uppoffrande kärlek tog jag såsom tecken till att hon var lycklig och gjorde derför, hvad jag fruktar att de allra fleste män i mitt ställe skulle hafva gjort: jag försummade henne. Den lugna lyckan i mitt hem i skogen började småningom att förefalla mig litet enformig, och jag gjorde mig, i början sällan, men snart allt tätare ärenden att fara in till en liten stadshåla, som låg några mil hemifrån. Det har alltid synts mig ligga en djup sanning i legenden att Kain, den förste mördaren, äfven var grundläggaren af den första staden; ty, utan att förbise den betydelse för

all slags samfärdsel och utveckling, som städerna ega, förefaller det mig, som skulle det vara mycket svårare för menniskor att der förblifva goda och dygdiga, än under de enkla förhållanden, som råda på landet. Särskildt tyckas mig småstäderna, som vårt land ha en så välsignad gröda af, vara riktiga oting: de ega intet af den bildning eller det stora näringslif, som utmärka deras större kamrater, men gifva anledningar för folk utan lyftning, kanske också utan seder, att ofta träffas, och blifva derigenom sannskyldiga plantskolor för alla slags laster. Så var också förhållandet med denna håla, och likväl kunde hon för min lättsinniga karakter blifva en farlig rival till min milda hustru och den värsta fienden till vår lycka. Tillfälle till spel och rummel saknades der aldrig, och jag omfattade dem med begärlighet, och följden var att, fast jag för det mesta tog till skäl för mina stadsresor att jag skulle sälja än en, än en annan produkt ifrån gården, kom jag ofta hem fattigare på mynt, än jag reste bort. Min ånger vid sådana tillfällen var mycket liflig, fast icke af det rätta slaget, som kommer bättring åstad, och jag bekände alt för min hustru under de hårdaste anklagelser mot mig sjelf, utmålande mig som en usling, och under de dyraste löften att aldrig göra så mera. Hon tröstade mig, bad mig icke tala så förskräckligt och ej heller lofva något, som jag icke kunde hålla, men efter hvarje sådan gång tykte jag att hennes blekhet blef mer genomskinlig och att hennes stora ögon blickade än mer sorgset».

Vid det uppehåll i sin berättelse, som han nu gjorde, kunde jag ej underlåta att säga huru besynnerligt jag fann det att han, den allvarlige, ständigt sysselsatte magister Sammel, kunnat handla på det viset, och det mot en sådan hustru, som han dock innerst i sitt hjerta aktade och höll af. Han log dervid ett till hälften bittert, till hälften smärtsamt löje, i det han svarade: »Ja, visst var det besynnerligt, och jag var en stor stackare, som kunde låta så lumpna retelser få makt med mig. Men frestelserna kunna komma i många olika skepnader, och är man icke dess starkare, händer det nog lätt att man faller för dem. Ni skulle nog icke — derom är jag öfvertygad — kunna förgäta er Rosa, för att spela och pokulera med personer, som vore er i allt underlägsna, men möjligen kunde er fåfänga kittlas eller er sjelfviskhet på annat sätt sättas i rörelse, så att ni glömde era pligter mot henne. Det är, såsom sagdt, åtminstone möjligt, men hör för öfrigt icke hit, liksom jag för ingen del vill ursäkta mina svagheter dermed, att andra ock kunna vara svaga. Nog af — fem år gingo på detta sätt: jag blef alt slarfvigare och mina affärer alt mer inkrånglade, min hustru var alt jämt den samma, trälade för sitt hus, för mig och barnen — vi hade två söner — men tyktes dock blifva svagare för hvart år, och till sist började hon hosta ofta och på ett hemskt sätt. Hon brydde sig dock icke mycket derom, och jag lade ej egentligen något märke dertill, förr än hon en vacker dag fick blodstörtning. Då öppnades mina ögon, ehuru alt flöt till sammans inför dem, så att jag icke klart visste hvad jag skulle tänka eller göra. En gammal rådig piga sade imellertid att jag borde resa till staden för att hämta läkare, och jag gjorde så. Han var icke hemma, då jag kom, hvarför jag körde upp till mitt gamla tillhåll, stadskällaren, der jag på bara en timme tvangs att, för att förströ mig, sitta ned och spela. Men den enda timmen blef ett halft dygn och, när jag på morgonen åter sökte doktorn, hade han ej tid att resa ännu på ett par timmar. Jag hade sålunda varit borta ett helt dygn, när jag återkom, och jag körde upp på gården med de rysligaste samvetsqval, vid föreställningen att min hustru kunde ha dött, under det jag satt ingripen i ett själsdödande spel, som icke ens haft förmåga att skänka mig något nöje. Hon lefde dock lyckligtvis, men läkarens dom lydde att hon led af galopperande lungsot och att det troligen vid löfsprickningstiden skulle vara slut med henne».

Vid framkallandet af dessa minnen började en och annan tår att bana sig väg utför magisterns bruna, skrumpna kinder, hvilka han aftorkade med den afviga handen, hvarefter han med ett tecken åt mig att sitta qvar, reste sig upp och gick ett par slag fram och tillbaka. Derpå återkom han, rätade ut sin lilla lekamen, höjde upp hufvudet och drog ett djupt andetag, hvarefter han, alldeles sig lik, satte sig ned och fortfor: »Det var en förfärlig tid, som

nu kom: fem hela månader af ett oafbrutet aftynande, ty hon lefde till några dagar öfver midsommar. En sådan lång dödsberedelse har något fasansfullt i sig: huru kär den döende än må vara en, frestas man nämligen, då intet hopp finnes qvar, nästan att önska att det vore slut. Man fruktar många gånger att det är det, ljufva, försonande afskedsord växlas, men så flammar lifslågan upp igen, och samma uppträden måste å nyo upprepas. På det sättet förslöas sinnet vid mötet med döden, hvilket eljes borde göra ett storartadt gripande intryck. Slutligen kom han en stilla aftonstund, och, huru förberedd jag än borde vara, blef jag dock alldeles döfvad af slaget, så att jag icke visste hvad jag skulle taga mig till, utan lät slägtingar och tjenare styra och ställa som de behagade. Efter begrafningen började jag likväl något repa mig och sökte sällskap för att skingra min sorg. Och en större ynkrygg, än jag nu var en tid bort åt, kan jag knapt tänka mig. Jag tillgrep mina gamla förströelser, men blygdes likväl för mig sjelf och slutade derför alla orgier med att i halfrusigt tillstånd gråta och beklaga mig öfver den stora förlust, jag hade gjort. Både mina svärföräldrar och andra, som ville mig väl, förehöllo mig att jag icke tog min sorg som en karl, utan som en stackare, och förutsade att det skulle sluta med elände både för mig och barnen, och det hade det väl äfven gjort, i fall icke lyckligtvis en kris hade inträdt, som jag likväl för ingen del hade min egen kraft att tacka för. — Så hade mitt äktenskap, till följd af bristande stadga i karakteren slagit ut: min hustru hade jag vårdslösat och hade kanske till en del hennes för tidiga bortgång på mitt samvete, mina barn saknade jag hog och förmåga att rätt uppfostra och var till och med oförmögen att upprätta mig sjelf».

Jag hade, under det magistern talade, blifvit så fyld af deltagande för hans verkliga sorger, mot hvilka min egen till stor del inbillade dock försvann till en obetydlighet, att jag nästan glömde den för begäret att få veta huru förändringen i hans lif åstadkoms och han vardt den man, som jag nu såg framför mig. Jag bad honom derför enträget berätta huru dermed tillgått, och han svarade leende att, då han nu talat om det sorgligaste skedet af sitt lif, kostade det väl mindre på att berätta återstoden, ehuru väl ingen egentlig anledning att göra det förefans.

»Vid hemresan från staden en ruskig höstnatt — började han å nyo — fick jag en grundlig förkylning, som hade till följd en våldsam feber, hvarunder jag i flere veckor låg i en beständig yrsel sväfvande mellan lif och död. Härunder tykte jag mig flere gånger se min salig hustru, som kom fram till min säng och såg på mig med sin milda sorgna blick. Två gånger kom hon så, utan att säga något, och jag var också för bäfvande i min själ för att tilltala henne; men tredje gången tog jag mod till mig och frågade henne om hon kom för att hemta mig till sig. Men hon skakade på hufvudet och sade att jag icke fick komma dit, der hon var, men att jag dock måste bort härifrån. Du skall gå bort ifrån ditt hem och ditt nuvarande lif — sade hon — och lära dig vara ensam och begynna ett nytt. När jag slutligen återkom till mina sinnens fulla bruk och långsamt tillfrisknade, stod denna bild lifligt framför mig, och jag beslöt att sälja min gård och lemna det lilla, jag hade qvar, åt mina barn, utom ett par tusen riksdaler, som jag behöll för egen räkning, samt begifva mig ut i verlden på en vandring, hvars mål jag likväl icke i början hade klart för mig».

Magistern smålog, då han fortfor: »Man trodde att jag icke var fullt klok, då jag först framlade denna äfventyrliga plan, och spådde att jag skulle komma hem alldeles utblottad. Jag lät dem tro och spå hvad de ville, men jag kände mig för svag att fäkta väl och visste att min enda räddning låg i flykten, och derför gälde det blott för mig att efter min döda hustrus anvisning återfinna mig sjelf, som jag under ett ovärdigt och overksamt lif tappat bort. Mina barn anförtrodde jag åt svärföräldrarne, och i början af maj gaf jag mig af till fots, med renseln på ryggen. Jag var då tjugonio år gammal och i allmänhet spänstig och stark, ehuru för tillfället litet bruten efter min långvariga sjukdom. I sex år vandrade jag utan något fast hem omkring i södra Sverige, Norge, Danmark, Tyskland, Frankrike och Schweitz, kom i beröring med mycket folk och lärde känna olika seder. Mitt bästa umgänge var dock naturen, och derför tillbragte jag nästan hela som-

rarne med att bara vandra, men på höstarne tog jag anställning, än i ett, än i ett annat yrke, och, ehuru skråordningarna i allmänhet hindrade mig från att förtjena så mycket, som jag bort, lade jag ändå i hop litet penningar, som dock till största delen gingo åt under sommarfärderna. Dessa blefvo likväl icke så dyra, för att jag togs i allmänhet för en kringvandrande gesäll, och sådana mottogos den tiden öfver allt med gästfrihet, om den också icke var alldeles fri från en viss fruktan för oärlighet eller våldsamheter».

»Ja så — inföll jag lifligt — det var således under dessa vandringsår, som magistern lärde sig göra sina iakttagelser öfver naturen och förvärfvade sig de insigter och färdigheter, som alla menniskor sätta så stort värde på».

»Alldeles — sade han leende — ni trodde kanske att de hade flugit på mig, men de hafva tvärtom kostat rätt mycket arbete. Slutligen tröttnade jag emellertid på detta kringflackande lif och trodde mig väl också nu hafva förvärfvat nog stadga för att å nyo och på ett bättre sätt kunna bygga mig ett hem. Jag vandrade derför hemåt och kom en vacker sommarqväll till mina svärföräldrars gård. De hederliga menniskorna hade alt åldrats på de sex åren, jag varit borta, men ännu mer förändrad var jag sjelf, och det dröjde länge, innan de rätt kunde känna igen mig. En hård pröfning återstod mig också här: jag hade undandragit mig en faders pligter mot sina barn, och jag hade derför nu svårt att göra mina rättigheter öfver dem gällande. De hade fäst sig vid de gamle, och desse vid dem, så att för mig fans intet rum, och de tyktes knapt fatta hvad det ville säga att jag var deras far, utan betraktade mig med den nyfikenhet och det nöje, som långväga främmande i allmänhet väcka. Men satte jag i fråga att taga gossarne till mig till det nya hem, som jag ämnade bygga, då vardt der gråt och tandagnisslan på dem, och de gamle frågade huru jag inbillade mig kunna uppfostra dem utan något qvinligt biträde, och derför måste jag, huru bittert det än kändes, afstå från tanken på ett verkligt hem, lifvadt af barnens röster och glada lekar. Frågan för mig var nu blott att utse mig en bostad, der jag i lugn kunde framdraga mina återstående dagar. Jag vandrade derför åter omkring och såg mig om, synnerligen här på gränsen mellan Östergötland och Småland, der jag tykte mig än mer hemmastadd med naturen än på andra trakter, och så kom jag slutligen till Björkelid, hvars belägenhet intog mig, och i hvars omgifningar jag fann ett fält för mig att arbeta på och skapa nytt. Folket i grannskapet tykte väl till börja med att jag var en besynnerlig kurre, men man vande sig vid mig så småningom, och jag har på det hela taget trifts bra och slagit mig väl ut här. Och der har ni nu hela min historia, i kort sammandrag, som det heter».

Under loppet af följande vintern och våren, som jag stannade på Hälldala, utfyldes hon imellertid för mig, och jag aktade magister Sammel såsom den der hade lidit och kämpat mer än de fleste och isynnerhet derför, att han förstått att vända sig det onda till godo. Hvad mina egna sorger beträffar, helades de småningom af tiden och frånvaron, hvarjämte det låg något lugnande och afkylande i den lätta ironi, hvarmed den gamle behandlade mig, då jag i början någon gång förde detta ämne å bane. Riktigt kurerad blef jag dock först, då jag strax efter jul var inne på en bal i staden och der med tämligt lugn återsåg mitt hjertas Rosa. Hon var glad att se mig, och vi pratade och skämtade, utan att jag fick något tillfälle att slå in i det sentimentala, hvilket jag visserligen hade ämnat, och jag kände ej ens den svartsjuka, som jag på sommaren erfor mot magister Sammel, då jag såg henne, lika vänlig som mot mig, sysselsätta sig med några unga skolmagistrar och äldre gymnasister. Jag kom derför till den slutsatsen, att min Rosa var skapad att ännu så länge i ungdom och glädje dofta för många, hvarmed jag visserligen icke ville afsäga mig förhoppningen att i en framtid ega henne för mig ensam.

Det föregick under den närmast följande tiden en stor förändring med magister Sammel, som jag först trodde hafva afseende blott på hans förhållande till mig, men som jag sedan fann utgöra ett allmänt drag hos honom: han började nämligen att litet mera söka umgänge utom hus och var mera meddelsam än förr. Min patronessa anmärkte äfven detta såsom något glädjande och frågade honom en gång

huru denna förändring hade kommit, nästan på en gång, med en gammal enstöring, som han varit. Derpå svarade han i en vekare ton, än han vanligen nyttjade, i det de bruna ögonen logo så godt: »Den saken få ni alt tacka Lillstina för, för det är nog hennes unga händer, som ha format om mig. Det har alltid förekommit mig som ett drag af en ohjelplig egenkärlek, då man hör äldre personer tala om huru de uppfostra de unga och huru dessa derför böra vara tacksamma. Nå, jag nekar visst icke att så är, men jag påstår blott att ungdomen lika mycket uppfostrar de gamla och gör sig förtjent af deras tacksamhet. Det var den länken i min uppfostran, som fattades, och så kom Stina och gaf mig ett verkligt hem, lifvadt af litet ljus och ungdom, ett hem sådant jag kunnat och bort hafva det för långliga tider sedan, men till följd af omständigheterna måst sakna, och som jag derför så mycket djupare har känt behofvet af. Jag hoppas att jag har gjort Stina något godt, men jag vet med säkerhet att hon gjort mig mycket». Och vid dessa ord nickade han vänligt bort till flickan, som dock knapt såg det, ty det låg i denna stund en dimma framför hennes ögon.

Såsom jag i början sade, har magister Sammel i denna stund ett godt tjog år legat nedmyllad i H. kyrkogård. Det är kanske dit hon nu styr sina steg hans skugga, då hon så småningom försvinner utom min synkrets, och de bilder, som med henne uppstigit ur minnets kaos, nedsjunka dit igen. God natt, magister Sammel!

Anders R..... n.

Den gamle studenten.

På trasiga stolen han sitter
I sliten och utblekt rock
Och öfver hans fårade panna
Det faller en gråsprängd lock.
Han somnat vid flämtande ljuset
Och dröm efter dröm sig ter,
Och än uti drömmen han gråter
Och än genom tårar ler
Den gamle studenten.

Först ser han en präktig yngling,
Så munter och vacker och fin,
Så stolt och så lycklig som någon
Vid hela akademin. —
Han går der så rak och ledig
Med eld uti ögon blå
Och fångar de ungas hjertan;
Han ser det — och gråter då
Den gamle studenten.

Så ser han ett muntert sällskap,
Som samlas vid vinkande bål,
De helsa den glada yngling
Och dricka så vänligt hans skål.
Och tiden får lätta vingar,
Man dricker och njuter allt mer,
Men sist får man stödja hvarandra;
Han ser det — och dystert ler
Den gamle studenten.

Men fast man är tung i kroppen,
Är själen så lätt ändå,
Med jubel och muntra sånger
Kring slumrande staden de gå.
Af eldiga safter döfvad
Den barnsliga oskuld svann —,
Och barn blef han aldrig mera;
Hur sorgligt han nu det fann
Den gamle studenten.

Och åter de samman komma
Och tärning och kort ta's fram,
Allt mera blir spelet lifligt,
Man glömmer all blygd och skam.
Visst hade han tur den qvällen,
Nu saken ej så sig ter;
»Jag vann — och det var min otur»,
Han suckar — och sorgset ler
Den gamle studenten.

Så ser han ett annat sällskap
Kring bordet i festlig sal;
Der tömmas så många skålar,
Der hållas så många tal,
Och åter och åter ett lefve
Man höjer för dagens kung.
»Han tog ändå sin examen»,
Så tänker med suckan tung
Den gamle studenten.

Men se, hans anlete ljusnar —
Det var visst en herrlig dröm —;
Hon står der, som mest han älskat,
Som fordom så ljuf och så öm.
Hon sträcker ut sina armar,
Han störtar i hennes famn;
Så kysser hon bort hans tårar
Och säll henne ropar vid namn
Den gamle studenten.

Än dröjer hon vid hans sida,
Han känner den gyllene lock
Den faller i rika vågor
Ned öfver hans slitna rock. —
Men snart var hon åter borta
Och låg vid en annans bröst;
»Det var visst för mycken lycka»,
Han suckar med tårdränkt röst
Den gamle studenten.

Så ser han två trogna vänner,
De vandra der arm i arm —,
Och tyckes än talet bittert
Det väcker dock aldrig harm. —
De träffas hvarenda morgon
Och ingen dem skiljer itu,
De hålla hvarandra så kära;
Vid minnet han ler ännu,
Den gamle studenten.

Men åter bilderna vexla,
Der ligger vännen så blek
Och ögat blickar så dunkelt,
Ty slutad är lifvets lek;
Och gråtande sitter vid bädden
En yngling med ögon blå —,
»Ej honom ens fick jag ega»,
Han suckar och gråter, som då,
Den gamle studenten.

Så ser han en torftig hydda,
En qvinna i trasor klädd,
En gång var hon skön och firad,
Fast nu föraktad och hädd. —
Hon sluter så tätt till sitt sköte
En gråtande, blåögd, pilt —
»Säg, kan du förlåta din fader»,
Han ropar, bevekande mildt
Den gamle studenten.

Och åter den samma hyddan
Och qvinnan i trasor klädd,
Men pilten så blek och aftärd
På moderns torftiga bädd —
Hur vacker han var i döden
Fast' född uti synd och skam,
»Han var dock det *enda* barnet»,
Då bröto tårarna fram —
Den gamle studenten!

Men än en solbelyst tafla
Sig öppnar för drömmarens syn,
Der grönska de vänliga lunder
Och foglarna sjunga i skyn —
Och rosorna dofta kring hemmet,
På trappan man ropar: »farväl!» —
»Med seger vänder jag åter»,
Han tänkte *då* i sin själ
Den gamle studenten.

Snart taflan fördunklas och åter
Den landtliga hyddan man ser,
Men foglarna sjunga ej mera
Och ingen på trappan ler —
I sorgdrägt hemmet har klädt sig,
Dess goda engel är död.
»Jag sorg, blott sorg henne gjorde»,
Af blygsel hans kind blef röd,
Den gamle studenten.

Så ser han till sist en kammar
På stadens uslaste krog,
Der sitter den gamle studenten
Alltsedan hans moder dog.
I glaset han söker att dränka
Sin tärande hjertenöd,
Allt under det helsan viker
Och knappare blir hans bröd,
Den gamle studenten!

Då vaknar han upp ur sömnen
Och tårar bada hans kind,
Då smälter det frusna hjertat,
Som drifvor för vårens vind.
Och sedan han riktigt gråtit,
Han springer upp från sin stol.
»Fast himlen är mörk och mulen,
Än lyser dess mäktiga sol
Den gamle studenten.

»Jag ständigt har sökt att njuta
Och andra se njuta också.
Och under mitt lif jag funnit
Så föga njutning ändå.
Jag skämtat och lekt med lifvet
Och lefvat för dagen blott,
Och derför, när leken var ändad,
Blott sorg och elände han fått
Den gamle studenten.

»Dock vore jag icke så usel,
Så fattig och arm i dag,
Om känslan ej varit så mäktig
Och viljan så matt och svag
Och hade jag icke ett hjerta
Och var ej så het dess glöd,
Jag säkert så mycket ej felat —
Då åt han sitt eget bröd
Den gamle studenten.

»Då hade ej vänskap mig bundit,
Med våld jag slitit mig fri
Och hellre, än hjelpa — och svälta,
Jag sökt mig ett rikt parti.
Men —, hvarför med otack klaga,
Att ej utan hjerta jag var,
Se'n allt i verlden han mistat
Det är ju det enda han har
Den gamle studenten.

Nej, hellre jag Herren vill prisa,
För svidande hjertats nöd,
Ty hjertat renas i nöden,
Som guldet i flammande glöd.
Nog länge mitt hjerta pröfvats
Snart brister det väl itu,
Då gråter nog ingen, men Herre,
Du stöter ej undan, Du,
Den gamle studenten.

ROB. MONTGOMERY-CEDERHJELM.

Erik Gustaf Geijer. *)

I.

Jag går att teckna hufvuddragen af en svensk man, hvars like ej är lätt funnen. Hvar finnen I väl hos oss en man, som i lika grad med Erik Gustaf Geijer förenat hufvudets och hjertats bästa egenskaper? De ovanligt rika gåfvor, han fått till skänks af naturen, utgjorde visserligen icke hans förtjenst, men det sätt, hvarpå han utvecklade och använde dem, — deraf hade han kunnat berömma sig, så vidt människan rätteligen kan berömma sig af något. Men han gjorde det ej, hans själ var ödmjuk, huru mycken stolthet den, som såg ytligt, än trodde sig någon gång spåra i hans yttre åthäfvor. Det var blott en synvilla, frukten af ett hos honom naturligt sätt att vara. Den sedliga grundfärg, som mer än annat bestämmer människans värde, hennes sanna storhet, kan således minst saknas på taflan af Geijers bild. Den hörde honom väsentligen till. Är alltså bilden i sig sjelf skön, så kan tecknaren ej undgå att såsom sådan framställa honom.

Tron derföre ej, att jag här, liksom den skapande konstnären, söker uppfånga de himmelska dragen af ett tänkt eller drömdt ideal, hvari det gudomliga så att säga lösslitits från det tillfälliga, förgängliga hos människan, för att sammangjutas till ett helt och upplyftas i en högre, renare sfer. Jag söker ingenting annat än att uppfatta och framställa Geijer sådan han verkligen var till sin personlighet. Mina källor äro egen åskådning af och beröring med den lefvande mannen, hans närmaste omgifnings och vänners intyg och hans talrika, olikartade skrifter, som skola till en sen efterverld bära vitnesbörd om tillvaron af en lika ovanligt begåfvad som till sina tänkesätt upphöjd och sin känslostämning ren och ädel man.

Det synes mig, som borde ett folk rätt lifligt bevara minnet af just sådane män. Icke blott deras efterlemnade skrifter väcka och bilda till en ädlare mänsklighet, deras karakter gör det ej mindre. Isynnerhet har den ungdom, hvaraf fäderneslandets framtid beror, deri en värdig föresyn.

Den form, som här valts för framställningen af Geijers bild, är ej den vanliga biografiens eller lefnadsteckningens, som

*) Drag ur författarens fleråriga föreläsningar i Sverige, Norge (Christiania) och Finland (Helsingfors och Åbo).

mellan vaggan och grafven, så i smått som stort, låter det tecknade föremålet så att säga inför våra ögon småningom växa upp och utveckla sig till ett afslutadt helt. Mitt syftemål har varit ett annat. Jag har derföre utgått från människan Geijer, tagit henne nära nog fullfärdig, för att låta hennes mångfaldiga sträfvanden inom andens område finna sin rätta utgångs- och medelpunkt. Det är nämligen företrädesvis den *inre* Geijer jag söker, ty det är han, som lefvat och verkat för samtid och efterverld. Hans yttre lefnadsomständigheter voro ej synnerligen omvexlande.

Vetenskapsmannens och tänkarens lif företer ock sällan denna mångfald af skiftande händelser och öden, af effektfulla dagrar och skuggor, som äro så fängslande i den romantiska berättelsens form. I studerkammaren rör sig tankens man under större delen af sitt lif. Der sitter han, enstöringen, som det synes, med fårad panna nedlutad öfver förgångna tiders forskningsskatter. Han bläddrar i tusende böcker, besvärjer forntidens andar, blickar öfver både himmel och jord. Stundom smälter han väl ock egna fynd i sin degel och pröfvar deras halt. I offentligheten synes han mest i katedern, der han, den fria forskningens och det fria ordets tolk, intager sin upphöjda plats, som en konung på sin thron, mången gång med långt mera rätt. Hans åhörare, hans lärjungar äro ock mänsklighetens ämnessvenner, framtidens unge budbärare, fäderneslandets hopp. Lika stort, som betydelsefullt, ja ansvarsfullt är derföre hans kall! Hans dolda arbetssätt liknar i viss mon grufbrytarens. Han stiger oupphörligt ned i vetandets schakter, dagen ser honom föga, men han arbetar rastlöst och spränger metodiskt guldstycken ur klippans barm, förädlar dem i tysthet och stiger så upp att utsända dem som gångbart mynt i verlden. Der hafva de stundom en utomordentlig klang. Ej blott den enskilde får dermed något att lefva på, hela mänskligheten ser sig deraf till godo. Både dess yttre och dess inre lif bestämmes mången gång deraf. Stora hvälfningar i vårt slägtes historia hafva nämligen ofta haft sitt af mängden obemärkta upphof vid den enslige lärdes tysta, ej sällan anspråkslösa arbetshärd. Det är ock i tankens verld man skall söka grunden till det stora. »Hvad stort sker», sade ock Geijer, »sker tyst». Sådant är det stora, sådane äro dess målsmän. Bland dem må vi ock uppsöka *Erik Gustaf Geijer,* ty han var framför allt en andens, en tankens man.

Han föddes den 12 Jan. 1783 på Ransäters bruk i Vermland, några få mil norr om Carlstad, genomgick 1795—99, icke obemärkt, Carlstads elementarläroverk, blef derefter student i Upsala och filosofie magister 1806. Men redan 1803 tilldrog han sig plötsligen hela landets uppmärksamhet genom ett stort pris i den då allsmäktiga Svenska Akademien. Den 20-årige ynglingen blef med ens en storhet. Man ville öfver allt veta något om honom, vände sig derföre äfven skriftligen till dem, som ansågos om den förhoppningsfulle, redan ryktbare unge mannen kunna lemna besked. Så svarar Esaias Tegnér, docens vid Lunds Akademi, 1804 på ett sådant bref:

»Geijer är min landsman och äfven, fast på långt håll, min slägting. Likväl känner jag honom föga mera än till utseendet. Hans far är brukspatron — —, men skall ej vara rik. Geijer har studerat i Carlstads gymnasium och skall redan der ha varit känd som genie. Han skall ha vidsträckta kunskaper för sina år, isynnerhet i grekiska och all elegantare litteratur. Han är äfven en stor musikus, som kännare försäkrat mig. Förr än nu har man dock aldrig känt honom som vitterhetsidkare. Han är af det slags snillen, hvars första steg i hvad sak som helst är seger och förträfflighet. Jag tror, att i honom mognar en stor man för fäderneslandet. — När jag i sommar» — slutar den sedermera så högt uppburne fosterländske skalden — »kommer till Vermland, skall jag ej försumma att söka närmare bekantskap med detta underdjur i litterära verlden.» Han gjorde det ej heller. Geijer har i några korta lefvande drag skildrat denna sammanträffning och dess närmaste följder. Det är ett ungdomsminne af ganska stor vigt för uppfattningen af bådas redan då framträdande olikhet i begåfning och själsriktning. Man ser den gryende skalden och den gryende tänkaren.

En hög minnessten af huggen granit, upprest under en stor lönn midt på gården till Geijers fädernehem, tillkännager hans födelseort med dessa ord: »Erik Gustaf Geijer föddes här 1783». Det gladde

honom i senare år, att stora verldens breda stråkväg tog slut en fjerdedels mil härifrån. Med den romerske skalden kunde han säga: »denna vrå af verlden ler framför hvarje annan emot mig».*) Ty kära voro honom dessa trakter, kär var ock han för dess befolkning. Förhållandet mellan husbondefolk och tjenare var ännu vid Geijers ungdomstid och äfven långt senare vida bättre än nu, isynnerhet i mera aflägsna skogs- och bergstrakter, der gamla seder och bruk endast långsamt och med svårighet vika för nya. Den som i sin barndom eller första ungdom erfarit de välgörande verkningarne af dylika familjeförhållanden, glömmer dem ej, men han beklagar deras flykt. Husfadern var här far ej blott för sina egentliga barn, han sörjde som en far äfven för husets tjenare och godsets underhafvande. Sin omsorg om alla delade han med husmodern. Den anda af frid och ömsesidig välvilja, som häraf blef en frukt, kunde ej undgå att varaktigt inverka på hela det stora hushållets, så att säga, familjemedlemmar. På en natur sådan som Geijers blef den af genomgripande inflytelse. Han var i detta fall hela lifvet igenom densamme som i barndomshemmet. När han kom ut i verlden och tid efter annan, äfven som familjefar, glad som ett barn ånyo besökte sitt barndomshem, blef derföre också hans första sysselsättning, sedan han helsat sina närmaste anhöriga, att skynda omkring till alla sina gamla och nya vänner bland folket, för att trycka deras händer. En liten gåfva till hvar och en var då blott ett ringa yttre tecken till den större, som de ägde i hans hjerta. Blommorna och gräsen, bland hvilka han ofta hvilade vid en uppslagen bok, och skogen, som han med yxan i hand städade, voro honom här snart sagdt lika kära, och äfven husdjuren glömdes ej. Hans hjerta var så fullt, så rikt, han måste dela med sig af sitt öfverflöd åt allt, som hade lif, äfven derföre, att han i blotta tillvarelsen fann något gudomligt och kände det djupt.

Af folket i bygden kallades han allmänt: »Erik Gösta på Ransäter». Det var som hade han hört det till. Hans framgångar gladde det; den ära han beredde sina föräldrar och sitt land, kände hans hembygds befolkning som sin egen. Då han på 30-talet kallades till biskop i det stift, som sett honom födas, men afsade sig förslaget, för att lefva för sin fosterländska vetenskap och för den akademiska ungdomens förädling och bildning till fosterlandets tjenst, fruktade han också framförallt de förebråelser han motsåg af det folk, som velat se honom som sin högste andlige styresman. De mera bildade kunde, ehuru ogerna, fatta bevekelsegrunderna för hans afgång från biskopsförslaget. Icke så de obildade. På ett sommarbesök kort derefter måste han derföre utstå alla obehagen af ett fruktlöst sjelfförsvar. Han använde hela sin förmåga att göra sig begriplig, men bönderne förstodo honom ej. En af dem gaf slutligen allas uppfattning uttryck i dessa ord: »Ja, men felle var det besynnerligt».

Hvad man kände och tänkte om honom efter hans död finna vi af följande tilldragelse. Sommaren derefter gjorde enkan ett besök hos sin bror i Carlstad. Denne möter derunder på gatan en af sin fars forna underhafvande. »Jag har hört», säger arbetaren, »att enkan efter honom store deruppe skall vara i staden. Käre hjertandes laga, att jag får se och råka henne». Det skedde och den trohjertade mannen uttryckte för henne det ömmaste deltagande och önskade, hvad han ansåg sig bäst kunna önska, att hon ej skulle komma att lida nöd.

Vermland är, som vi veta, utmärkt genom sin rent nordiska natur och en liflig, arbetsam och glad befolkning. Bergsbruk och skogsafverkning äro dess förnämsta näringskällor. Nedstigandet i de malmrika bergens innandöme, bergsprängarlifvet med sin kraft, sitt mod, sin hurtighet; elden, som lågar upp ur smälthyttorna och ständigt brinner på smedjornas härd; hammarslagen, det fallande vattnets brus, yxans gång i de stora skogarne, kolmilans ensligghet, de svarta, härdade smederne och kolarne, den jemna forslingen af jern och kol, m. e. o. idogheten, manligheten, rörligheten och den friska glädjen, — huru mäktigt måste ej allt detta verka på unga, lifliga sinnen! Det är ett intryck för lifvet. Vi återfinna det ock hos de män, som mest hedrat denna sin fosterbygd. De sakna ej

*) Ille mihi terrarum præter omnes angulus ridet. *Horatius.*

anlag, karaktersdrag, som påminna derom. Hvilken svensk, äfven med ringaste anspråk på bildning, känner ej mer än *namnen* Geijer, Tegnér, John Eriksson? De nämnas ej utan aktning till och med i vår verldsdel. Ja, de två sistnämde hafva sträckt sitt inflytande till den odlade verldens gräns! Ingenting har hos desse Vermlands värdige söner kunnat utplåna det lefvande minnet af deras barndoms och ungdoms hembygd. Yttringarne deraf möta vi icke sällan hos Geijer och Tegnér. De bära alla spåren af en djupt närd känsla. Denna kärlek var hos ynglingen ej mera liflig och varm, än hos den mognade mannen. Hos den senare hade den blott vuxit ut och uppgått — som fröet i sin frukt — i kärleken till fosterlandet och till allt, som var mänskligt stort och ädelt.

Med detta intryck förenade sig ett annat, icke mindre betydelsefullt. Det kom från ett enkelt, hjertligt, men ock i sina förbindelser strängt, pligttroget, patriarkaliskt familjelif med sin slägt och sina vänner. Drag deraf ha redan antydts. »Jag tackar Gud», säger Geijer i sina Minnen, *) »för de bästa föräldrar.» Och hvem älskade ej ett sådant hem? Hvem mottogs ej här som en vän? Gästfrihetens dygd var dessutom vermländsk. Allvaret i tanke och handling var i detta hem bofast, men glädjen delade dess kost och följde frisk, yr, modig i dess spår. Gudsfruktan var visserligen lifvets kärna, men äfven hon hade ej någon surmulen eller pjunkig uppsyn. Hennes öga var ljust, blicken frimodig, men hjertat var varmt. Den barnsliga vördnaden för aktningsvärda föräldrar var ock en bekräftelse på fjerde budets sanning. Stater och folk hafva derpå lefvat längst. »Visa mig», säger ock Geijer i förenämda minnen, »föräldravördnad hos ett folk; jag vill profetera det en lång framtid.» Och han hänvisar till »Israel, Rom, Kina». I uppfostringsmetoden ingick ej — som mångenstädes nu — en blödighet, en ömsinthet, som är alltför vek, och en lydnad, som är altför slapp, för att fostra män. Hvarken veklighet eller en otidig vekhet, hvilka äro frukter af en klemig uppfostran, funno sig här hemmastadda. Flärden, den stora verldens skötebarn, hade icke heller hittat vägen till denna afskilda bygd med sin oförderfvade, hurtiga ungdom. Och om man också älskade kunskap, så hade likväl ännu icke boken blifvit dagens och snart sagdt nattens plågoande, som blekte kindens rosor och klipte vingarne på de unga menniskoandens örn. Vårt mängläseri förlamade ej dess kraft eller ingaf den ej altför högt begrepp om sin tidiga visdom. Hvad man lärde var dock godt nog att utbilda själsgåfvorna och stålsätta viljan och karakteren. Vägen till kunskap var ej heller så omsorgsfullt banad, som nu; man måste anlita hela sin kraft, sjelf till en del skapa sig medlen, för att bryta sig fram. Men hågen växte med kraftöfningen och tid fans att frivilligt odla båda. Ett mera i det yttre rörligt lif gaf ock spänstighet åt både kropp och själ, och blotta njutningslystnaden var ännu icke dagens gud. Så förbereddes, ammades dugligheten, verksamhetslusten, pligtkänslan och den friska glädjen.

Sådan var synbarligen den skola, hvarur de män utgingo, som i första fjerdedelen af vårt århundrade grundlade vårt nya statsskick eller blefvo prydnader i statens, kyrkans, vetenskapens och konstens tjenst, eller på det praktiska lifvets nyttiga fält öfvade sin kraft och skördade dess frukt. Man må se brister deri, men hvarifrån desse nu bortgångne män, som vi beundra och vörda, medan vi hardtnär förgäfves söka deras likar i det närvarande? Deras tåga, deras kärna, deras flödande alstringskraft — hvar äro de?

Vi hafva sålunda till en del sett, hvilka krafter redan från barndomen trängde lifvande, stärkande in i Geijers för allt ädelt öppna själ. Ingen har varit dem mera trogen. Barnsdomsminnet, ungdomslifvet i hemmet, slägt och vänner hade alltjemt sin fridlysta bostad i hans hjerta. De gåfvo honom ock denna, honom egendomliga blick för lifvets enklaste förhållanden. Vi kunna spåra dem i hans historia, liksom flerstädes i hans öfriga skrifter och i hans musik. Sjelf var han den enklaste, oförställdaste menniska. Hvem har ock lifligare än han känt, att familjen är statens sedliga rot, att folkens lycka, ja, staternas tillvaro är, som historien intygar, företrädesvis beroende af sedernas enkelhet

*) Minnen. Utdrag ur Bref och Dagböcker. 1:a uppl. 1834.

och renhet och af innerligheten, styrkan i familje- och slägt kapsförhållandena? Och när han sjelf knutit detta förbund, som bär sin frukt i familjen, när han blifvit familjefar, huru lycklig är han ej, hvilken lycka sprider han ej omkring sig! Han har endast talat ur djupet af sitt eget hjerta, då han i den bekanta dikten: »Resedan» säger till denna, till det yttre anspråkslösa, men välluktande blomma:

»Gläd dig, blomma, glädje sprida
bättre är än vara skön!»

Godheten satt i denne mans hjerta som diamanten i kolet; hon utgjorde sjelfva ädelstenen i hans väsende. Menniskor voro, som vi hört, ej ensamma föremål derför. Äfven djuren fingo deraf sin del. Hans närmaste omgifning, hans vänner erforo flera ganska egna bevis*) på denna hans gifmildhet eller hans behof att glädja alla, att se alla lyckliga.

Att gifva var i allmänhet hans hjertas lust och han gaf som hade han varit en rik man, äfven på det, som verlden kallar guld. Han skulle, om han kunnat det, hjelpt alla, som deraf voro i behof. Denna hans hjelpsamhet var gränslös, den tillstadde honom ej att rådfråga sina egna tillgångar. De blefvo derför alltid otillräckliga och hade säkerligen under alla förhållanden blifvit det. Olägenheterna uteblefvo ej, men hans böjelse att hjelpa förblef oemotståndlig. Han insåg det sjelf. Hans fru, som aldrig trifdes i Upsala, förrän de fingo eget hus med vacker något landtlig belägenhet, bad honom enträget, ja med tårar i ögonen, mottaga biskopsstolen i Carlstad, der han äfven med större inkomster kunde följa sin böjelse att hjelpa flera och ändå ha nog för sig och de sina. »Nej!» svarade han, »får jag mer, ger jag mer och förhållandet blir detsamma».

Denna böjelse hade sin rot i ett medfödt hjertelag, som stod i sammanhang med en verldsåskådning, måhända den ljusaste, gladaste, som någonsin verkat på ett så djupt kännande menniskohjerta. Han såg ej i tillvarelsen en källa till sorg, utan till glädje. Att sörja och klaga öfver lifvet ansåg han för synd. Allt pjunk var honom i detta fall motbjudande. Hela skapelsen var för honom full af ljus och skönhet, och menniskans bestämmelse, liksom hennes lycka, bestod just i att så uppfatta den och deråt glädja sig. Han var sålunda i hög grad — hvad man kallar — optimist och ansåg sig sjelf för en af de lyckligaste menniskor. Tacksamhet mot Försynen, som låtit honom födas, var ock en af dessa harmoniens strängar, hvilkas välljud fylde hans själ.

Den menniskosjälens sjukdom, som vanligtvis kallas melankoli, ehuru hon deraf blott är en afart, bröt sig dock någon gång fram äfven hos Geijer och talade då helst tonernas språk. Men det skedde företrädesvis under hans sista lefnadsperiod, då hans inre utveckling tvang honom som ärlig man att bryta med det förflutna, hvaraf den, af honom förutsedda, smärtsamma följden blef äfven en brytning med gamla värderade vänner. Det gälde ock en sak, som mer än någon annan synes egnad att sätta mänskliga lidelser i rörelse och dermed motverka en rättvis uppskattning af olika tänkandes moraliska personlighet, deras sätt och syfte. Den menniskoälskande Geijers tillstånd blef en enslings och det tonrika instrument, som synes skapt, för att företrädesvis återgifva harmoniens

*) Några må här anföras. Då Geijer flyttat in i eget hus med till en del omgifvande trädgård, nära bibliotekshuset i Upsala, köpte han sig en ko, ett stort, vackert, mörkbrunt kreatur. Denna blef ett föremål för hans synnerliga välvilja. Hon skulle må väl och derföre trakteras med det bästa huset förmådde. Så skedde. Van att vid hemkomsten efter dagsbetet om sommaren få deserten af Geijers egen hand, sträckte hon hufvudet öfver trädgårdsstaketet och ropade sin vän. Han kom och ref nu upp i fruns köksträdgård det bästa han kunde hitta på och gaf sin kära ko. Det gladde honom så hjertinnerligen, att hon fann det godt och mådde väl, också hade hon ett förträffligt hull. Denna ko var ryktbar inom husets vänkrets. Hon kallades allmänt »kon». Då hon upphört att lefva, sprang också ryktet ut: »kon är död, kon är död!»

En dag gick Geijer öfver Upsala torg. Då får han se ett par getter. Det var »landsmän», som han kallade dem. Han köpte dem, de skulle också smaka tillvarelsens sötma, trakteras, liksom kon, frodas och må väl. Det blef ett par nya plundrare i fruns köksträdgård. Men de ville ej bli feta, gjorde dessutom, i enlighet med sin natur, åtskilligt ohägn och »landsmännen» måste derföre nedslagtas.

Bland djur voro kattungar Geijers synnerliga älsklingar. Deras qvicka, smidiga, behagfulla rörelser beredde honom stor glädje. Han kunde långa stunder leka med dem. Vid besök sommartiden hos slägt och vänner möttes han merendels af dylika små lekkamrater. Hans smak var känd och man ville så gerna bereda honom ett nöje.

välljud, gaf toner, som förrådde en djup och innerlig förstämning. Man får icke heller glömma, att en människosjäl, som helst ser det sköna i allt, minst kan göra sig känslolös vid anblicken af förgängelsens gåtfulla bild, som med lien i sin hand vandrar obevekligt fram öfver skönhetens blomsterfält. Ett djupt deltagande för medmänniskors lidanden och nöd, deras ve eller väl, hörde ock Geijer egentligen till. Men grundstämningen i hans själ var likväl harmonisk.

Ljus och frid och glädje strömmade ock rikligen in i hans boning. Sjelf var egentligen *han* dess utgångs- och medelpunkt. Familjen erfor det dagligen, vänkretsen, som vidgade sig kring denna kärna, ofta. Sällan har väl någon man varit mera allmänt afhållen, än han, af dem, som rätt kände honom. Och han var, oaktadt sitt stundom slutna, alltid tankfulla väsende, ej svår att lära känna, ty, när han öppnade sin själs kammardörr, slogs den på vid gafvel, han gaf sig hel. Ärlighet, oförställdhet voro bland hans karakters mest osvikliga egenskaper. Hvem var väl ock en bättre, en uppriktigare vän? Känslig, utan att vara känslosam, ömsint utan pjoller, lekfull med ett barns oskuld, kände han sig sympatetiskt dragen till qvinnohjertat. Vissa hans egenskaper voro just egnade att här anslå, här företrädesvis uppfattas. Härmed sammanhängde hans barnasinne. Han älskade barn, dessa små vandrande blommor, liksom dem, som ännu med sin rot i jorden äro ängarnas prydnad. Den lärde, djupsinnige forskaren kunde plötsligen springa upp från sitt arbetsbord, kasta sig ned på golfvet och under stoj och glam leka med sina små barn. Blomsterbarnen på tufvan eller rabatten voro föremål för hans förtjusning. När en ljusröd törnros och en persisk syrenbuske i den lilla täppan, som hörde till hans hus i lärdomsstaden, stodo i full blomning, satte han sig helst i deras närhet och njöt af deras anblick. Han satt så ofta med en bok i handen, men blicken flög då och då med välbehag ned på de kära blommorna. »Dessa», sade han, »äro de vackraste flickor i Upsala.» Doftet tjusade honom, men ej mindre färgen, ty han hade ett lefvande färgsinne. Isynnerhet älskade han de lysande färgerna. Rödt var hans älsklingsfärg. Att se unga flickor deri klädda, beredde honom en liflig glädje, deremot erfor han ett ytterligt obehag af att se dem i svart.

Bland hans bästa nöjen var ock att lyssna till sångfåglarnes toner i skogen, der han redan från barndomen var så hemmastadd och funnit sig så väl. Ofta sökte han att på pianot återgifva ljuden från dessa små skogens bevingade sångare. Långt fram i Kungsparken vid Upsala, på sidan om en temmeligen brant uppstigande backe, kallad Knäppingsborgs backe eller i dagligt tal Knäppingen, hördes sommartiden en trast alltid slå sina klingande slag i samma trakt. Under min studenttid kunde man på försommaren få höra den hvarje afton och äfven tidigt om morgonen. Troligtvis klinga ännu vid samma årstid samma toner från denna trakt. Hit stälde Geijer hvarje år sin vandring, för att lyssna till den ensliga fågelns sång. Han kunde här slå sig till ro i timmar, lyssna, känna, drömma och tänka. Denna trast kallade han för sin. Den må ock framgent kallas: »Geijers fågel».

Så gladde sig denne tankens själfulle man åt allt skönt, så hos människan, som i naturen. Men tanken, så stor, så väldig den än var hos Geijer, hade dock, som vi hört, en mäktig medtäflare i hjertat. Detta sattes lätt i svallning och tårarna voro då ej långt borta. Men det var ej det, som vi kalla »rörande», aldra minst det »gråtmilda», som så företrädesvis verkade på honom. Det »sentimentala» var honom motbjudande, ty han såg deri en illa dold egoism, som väckte hans afsmak. Nej! det var det stora, det ädla, det goda, det sköna, vare sig i bild, i handling eller tanke, som kommo källan till hans tårar att flöda öfver sina bräddar. Denna lättrördhet ansåg han sjelf gränsa till svaghet. Han fann sig någon gång besvärad deraf. Men han hade ock derföre hjerta för allt, der mången annan haft endast ett hårdt ord, kanske visat ett tillbakastötande förakt. Det mänskliga eländet kunde ej hafva en varmare, en mera medlidsam vän än i Geijer. Äfven den djupast fallne var ännu alltid för honom människan, ehuru olycklig, Guds tillämnade afbild, som han älskade. Hata kunde han ej, förakta — troligen endast för ett ögonblick. Fann man af föraktet offentligen något spår, så gälde det den öfverlagda, fullt medvetna och fort-

verkande uselheten och elakheten, som på grund af en verklig eller förment oförrätt eller af ett sjelfförvålladt moraliskt skeppsbrott oafbrutet förföljer och nedsvärtar det, som det synes, outsläckliga hatets föremål. Sådana det mänskliga samhällets brottslingar nås sällan af den borgerliga lagens arm, de hemfalla — hvad värre är — under det allmänna föraktets domstol. Likväl tviflar jag, att Geijer kunde anse någon människa helt och hållet förlorad. Hvarje förvillelse, hvarje brott mötte hos honom ett djupt beklagande, isynnerhet, som det synes, när det gälde medlemmar af den mindre bemedlade, jemförelsevis svagt upplysta samhällsklassen. Troligtvis såg han i deras lefnadsställning, i vissa deras lefnadsförhållanden, mildrande omständigheter. Följde alltså här bestraffning enligt fastställd lag, var han någon gång färdig att genom sitt deltagande lindra lidandet, mätta den hungrande. Bevis finnas, att han så i tysthet, utan att ens hans närmaste visste det, sökt mildra ett straff, som ådömts ett brott, begånget i hans eget hus. Sjelf hade han aldrig velat anmäla det till offentlig behandling.

Han trodde, som man lätt af hans natur kan förstå, människorna helst om godt och var öfvertygad om tillvaron af det godas slutligen segrande makt i verlden. I denna en god, skön och upphöjd själs teori skall man se förklaringen af andan i hans lefnadsverksamhet och särskilt af de åsigter, för hvilkas förverkligande i samhället han under sin sista lefnadsperiod så varmt och oförskräckt kämpade, under det hans motståndare deraf endast spådde ofärd, för att ej säga ett rätt ordnadt och upplyst samhälles undergång. Det tillhör en mer eller mindre aflägsen framtid att göra denna spådom till en, lindrigast sagdt, beklaglig sanning eller visa, att den i sin förutsättning varit grundfalsk.

För en människosjäl, sådan som Geijers, måste religionen få en ojemförlig betydelse. Den utgjorde lifvet i hans lif, kärnan i hans väsende. I glädje som i sorg blef han i detta fall samma människa. Här, endast här fann han sin säkraste tillflykt under den djupaste nöd. Säkerligen har aldrig från hans själs musikaliska strängaspel utströmmat skönare toner, än då han, enslingen, gaf ett musikaliskt uttryck åt sitt lifs erfarenhet, att »i djupet bor, liksom i himlen, Gud». *) Religionen uppfattade han ock med en mans hufvud och ett barns hjerta. Hvad en religion, sådan som den kristna, måste blifva för en slik man, säger sig sjelft. Också synes dess studium och begrundning gått som en röd tråd genom hans lif. Inflytandet deraf på människan hafva vi till en del förnummit och skola ytterligare förnimma. Åt tänkaren räckte väl ock, som vi skola få se, denna religion den ariadnetråd, som ledde honom ur den systematiserande tankens labyrint, dess irrgångar, ut i den mänskliga frihetens klara, helsobringande dagsljus.

Med de egenskaper, vi funnit hos Geijer, skola vi lätt förstå hans naturliga benägenhet att se och erkänna hvarje mänsklig förtjenst och hysa aktning för hvar redlig man, hurudan hans öfvertygelse än var. Också föll hans blick mera på förtjenster än på fel. Han trodde sig ha något att lära af hvarje människa, ty hans öfvertygelse var, »att det finnes ingen, som ej kan göra någonting bättre än alla andra». Han har kallat det för sin mest egna tanke. Hans grundsats var ock, »att låta allt gälla hvad det kan». Han kallar det sin »liberalism». Slutet af hans erfarenhet blef, »att i denna verld finnes tusende gånger mer godhet, vishet och kärlek, än människor kunna begripa».

Fördragsam mot andra, afundades han ingen. Medveten om sin egen begåfning, föll det honom aldrig in att förhäfva sig deröfver. Hvad han ägde af naturen, betraktade han som en skänk, ett lån, hvars besittning ej utgjorde hans förtjenst. Som bevis vill jag anföra en händelse från hans sista lefnadsår, då hans helsa var bruten, men tanken, såsom alltid, oafbrutet verksam. Han tänkte då högt, d. v. s. talade för sig sjelf, utan att veta det. När ett tankeproblem var löst, knäpte han plötsligen till med fingrarna. Hans hustru visste då, att något af vigt tilldragit sig i hans hufvud, att en länge sökt tanke var funnen. Under ett besök 1846 vid ett tyskt bad satt han en gång efter en lång vandring tyst begrundande i sin hustrus sällskap. Plötsligen knäpte han med fingrarna lade derpå handen på hufvudet och

*) Nyårsdagen.

yttrade för sig sjelf: »det är ändå godt att ha ett sådant hufvud». Hustrun såg härvid leende på honom. Han märkte det. »Ja!» yttrade han rörd, »jag kan trygt skryta deraf, ty det är inte mitt.»

Men innan jag öfvergår till teckningen af de flerfaldiga riktningar, hvari denne rikt utrustade ande var verksam, må det tillåtas mig anföra ännu ett drag, som förråder de outplånliga intryck, Geijer mottog från sin barndoms hemlif, och den känsla, hvarmed han alltjemt nalkades dess bygder.

Den lärde professorn lemnade sommartiden gerna, äfven i senaste tider, med sin familj de vetenskapliga studiernas högsäte (Upsala), för att bland de väl kända Vermlandsbergen och skogarna upplifva gamla minnen och umgås med dess genier. När han då från den platta Nerikesslätten började se en skymt af de på afstånd blånande Carlskogabergen, sjöng det i hans hjerta. Mer än ett musikstycke har sålunda, som ett uttryck af hans vaknande känsla, blifvit till på kuskbocken, der han under dessa utflygter helst tog sin plats. Och när han, uppkommen på bergshöjderna, andades deras luft och kände doftet af deras barrskogar, var det som hade blodet i hans ådror fått en friskare fart, hjertat påskyndat sina slag, och hela hans väsende antog detta uttryck af innerlig och oskuldsfull glädtighet, som utmärker barnet och den strålande ungdomen.

Äfven af Geijer kunna vi alltså lära, af huru stor vigt de intryck äro, som vi mottaga i det första hemmet och af dess omgifning. Lycklig den, för hvilken de äro, hvad de voro för honom: hulda genier, som följa öfver allt, i det bullrande verldshvimlet, liksom i det tysta arbetsrummet.

Då jag här blickar tillbaka på den flyktiga teckningen af *människan* Geijer och af de väsentligen bestämmande intryck han mottog från barndomshemmet, påminner jag mig den efterlefvande makans rörande minnesord. Hvem hade väl bättre än hon haft tillfälle att lära känna honom? Deras samlif varade i 31 år, från 1816 till 1847, och likväl hade hennes hjerta redan vid 13 års ålder, då hon första gången såg honom som en prisbelönt, beundrad och förhoppningsfull yngling, fästat sig vid honom som sitt ideal, sin utkorade älskling, ehuru *han* då syntes föga bemärka henne. »Aldrig», säger hon, »blef han trött, aldrig syntes någon möda honom för stor, om han för någon, som behöfde hans tjenst eller verksamhet, måste tillsätta tid, medel eller ansträngningar. Att han var en ängel i godhet och ömhet emot de sina, var ej så beundransvärdt, som att han kunde vara det emot hvem, som han trodde behöfva honom, — ja, ofta mot dem, som han visste ej voro honom fullt bevågna! Att ha lefvat med och bredvid ett sådant slags väsende i många år borde draga en ett godt stycke med på rättfärdighetens och salighetens väg.»

Jag har i det föregående sökt återgifva hufvuddragen af *människan* Geijer, emedan hon utgjorde den sammanhållande enheten i mångfalden af hans rikt begåfvade andes verksamhet på, som mången skulle tro, vidt skilda arbetsfält. Vilja vi rätt förstå honom på dem, så måste vi känna människan. Vi hafva också redan här uppslaget till denna mångfald eller åtminstone till dess möjlighet. Så se vi i den innerliga, för harmoni böjda, känslan — *tondiktaren,* i det lefvande skönhetssinnet *skalden* och *konstkännaren,* i benägenheten för tankens tysta verksamhet i förening med det djupa religiösa sinnet — *tänkaren,* och i sannfärdigheten af hans karakter jemte hans på verkligheten riktade människokärlek möjligheten af en ädel och i sin forskning tillförlitlig *häfdatecknare.* Lägga vi härtill den *politiske mannen,* som utgår från häfdatecknaren och tänkaren, *vältalaren,* som är allas tolk, och slutligen *läraren,* hvars ansvarsfulla kall han fylde, så har jag uppgifvit alla de synpunkter, ur hvilka jag i det följande ämnar skärskåda och som ett lefvande helt åskådliggöra denna mäktiga personlighet. Men alla dessa synpunkter förhålla sig till människan, liksom solstrålarna till sin glödande kärna.

Vi hafva hört, att Geijer var i ovanlig grad en tankens, men ock en känslans man. Känsla och förstånd synas ock varit hans mäktigaste själsgåfvor. Fantasien, den egentlige skaldens förherskande gåfva, ägde han väl ock i rikt mått, men han synes mer och mer gjort henne till en slags tjenarinna åt förståndet. Så möta vi henne som den åskådliggörande, bilderalstrande kraften i hans historia. Hon kan ej heller dölja sin tillvaro i hans filosofi.

Det sistnämda tillräknade honom fantasiens man, Esaias Tegnér*), som en förtjenst.

Förnämligast i *musiken* uppgick hans känsla. Geijer var en aningsrik natur. Han anade gerna något — som han uttryckte sig — »bakom bergen». Det var en själ, som sträckte sin flygt mot drömda himlar. Hvari skulle väl en sådan ande finna ett bättre uttryck än i toner? Också gick musiken som en kungsådra genom hans själ, hans lif. Hon hade en väsentlig del i hans personlighet. I dess djup klingade alltid en ton eller en serie af toner, som sökte sig fram i dagsljuset, för att få en rätt bestämd och förnimbar form. Mycket har helt visst förklingat, som verlden ej känner, men hvad hon känner är mindre en frukt af konst, än af natur. Derföre trängde ock dessa toner till hvarje hjerta och göra det väl ännu, och en sen efterverld skall kanske ånyo uppdaga dem som dyrbara fynd ur en forntidsgrift. Om denna lefvande graf till en väsentlig del blefve det minnesgoda folkhjertat, så bör det ej förundra oss, ty dit höra otvifvelaktigt åtminstone »Vikingen» och »Kolargossen». Andra sångstycken finnas, som på ett gripande sätt teckna Geijers själsstämning vid märkliga skiften i hans inre lif, åter andra, som åtminstone studentsången aldrig borde glömma. Det finnes äfven några, som antyda eller blotta i Geijers natur en hittills i allmänhet förbisedd egenskap. Dragen deraf återfinner man i »Nya märkvärdigheter», äfvenså i det nu sällan hörda sångstycke, som börjar med dessa ord: »Att älska Gud, kung, fäderneslaud» m. m. Här frambryter en *humor*, som ej är främmande för vissa af hans skrifter och i de muntliga föredragen från lärostolen icke sällan förrådde sin tillvaro. Den uppenbarade sig ej blott i synpunkten, utan äfven i framställningen och tonen.

Geijers musikaliska anlag visade sig redan tidigt. Huru de framkallades och utvecklades, har han sjelf berättat i sina »Minnen». En gammal, till hälften döf moster förde honom vid sex års ålder till klaveret, den tidens piano. De första lärospånen voro dock det unga, lifliga sinnet föga behagliga. Då mostern kom in till lektionen, hoppade stundom lärjungen ut genom fönstret. Men hon, som väl visste, att grundläggningen till all slags nyttig, nödvändig och äfven angenäm lärdom i ungdomen merendels måste förenas med mer eller mindre tvång, förtröttades ej. Hon var, som qvinnan oftast är, tålmodig och ihärdig. En aldrig slocknad tacksamhet hos lärjungen blef ock hennes belöning. Ännu på sin ålderdom välsignade han hennes minne. Hon hade väsentligen bidragit till hans lifs renaste njutning. »Hvilken välgerning», utbrister han vid berättelsen härom, »är större än meddelandet af en ädel konst, känsla af rik njutning för lifvet.»

Hvad mostern börjat, fortsattes och fullbordades af en åldrig, mångsidigt bildad vän**) till hans fädernehem. Genom honom gjorde han småningom bekantskap med nyare tiders musikaliska mästerverk och förvärfvade så redan som yngling en »verklig musikalisk bildning». Haydn, Mozart och Beethoven voro — bland många andra — föremål för hans tidiga studium och beundran. Student i Upsala skrifver han ofta till hembygden om musik. Han lefver synbarligen deri med en själfull ynglings hela hänförelse. Emellanåt skyndar han till hufvudstaden, för att få höra något ryktbart konstverk i tonernas verld. Om den förestående musikaliska festligheten är han på förhand underrättad genom bref. Så lyckades han vid 22 års ålder första gången få höra Mozarts bekanta »Requiem». Han är dervid utom sig af förtjusning. Det öfverväldigande intrycket söker sitt utbrott i bref af d. 9 Mars 1805 till hans, som det synes, mest förtroliga vän i hemmet, hans syster***). Men icke blott känslan utgjuter här sitt svall, äfven omdömet har sitt ord. Man ser den djupt musikaliske ynglingen, men ock den redan insigtsfulle kännaren. Så finner man äfven här spåren af en tidig mognad, ehuru Geijer sjelf påstår, att hans utveckling varit långsam. Båda uppgifterna låta likväl förena sig, då man vet,

*) Tegnérs efterlemnade Skrifter, d. 2, s. 3 m. fl., andra brefvet till Geijer, måhända det märkligaste af alla kända bref från Tegnér.

**) Kapten Rappholt.

***) Johanna Maria född 1785, gift 1810 med en slägting, brukspatron Samuel Troili på Ransberg, död 1863.

hvad denna så rika och djupa natur hade att utveckla.

Förenämda bref till systern börjar med följande uttryck af hänförelse: »Sjung med mig: nu kan du låta din tjenare fara i frid! Jag har hört Requiem, min bästa syster, och jag kan ej beskrifva för dig hvad jag hört, utan ber dig tänka på himmelen och alla änglar, tills du sjelf får erfara hvad ingen penna kan uttrycka».

Denna hänförelse, denna lätt upprörda känsla för det sköna i toner, liksom i hvarje annan form, följde honom genom lifvet. Redan under studentåren se vi de musikaliske ynglingarne samlas kring honom. Man hör ofta på hans studentkammare, liksom hos magistern efter 1806, musiköfningarna och tonfröjderna i detta unga samqväm. Senare vidgas kretsen och hans musik höjer glädjen i familjerna, i de bildade sälskapskretsarna. Studentsången mottager af honom värderika bidrag, som alltid borde lefva med lika friskt lif, med samma hänförande klang, hvarmed de första gången klingade från dessa unga läppar, som sjungit sig till rykte i verlden. Denna ungdomliga sång älskade Geijer högt. Han diktade gerna derför. När något nytt sångstycke sprungit upp ur hans själ, hördes han ofta yttra: »detta ska' studenterna sjunga». Alltid funnos sångare, som voro beredda att inöfva och föredraga Geijers sånger. Det var som skulle de företrädesvis hört hvarandra till. Geijer var ej blott på modet, han hade träffat den rätta hjertpunkten. Ett musikaliskt lif började, som ej blott ägt bestånd, utan vidare utvecklat sig. Upsala var nämligen och förblef från denna tid en medelpunkt för sång och musik. Det har äfven härutinnan vuxit i betydenhet. Också är musiken ej det minst värderika bildningsmedlet och förtjenar derföre sin särskilda målsman vid en vetenskaplig högskola af den beskaffenhet som ett universitet. Dess makt, dess värde har känts och erkänts i alla tider och hos alla folk. Hvem vet ej, hvem har ej vetat, att människan i toner ofta uttrycker det djupaste, det innerligaste af sin själs lif? Harmonien och disharmonien ha ock sin del i hvarje människohjerta. Äfven på tonernas Jacobsstege kan man nalkas himmelen. Geijer kände och förstod det väl. Han vandrade ofta denna luftiga väg till och från en ljusare verld, förde mången med sig och lärde så ut konsten att gå på egen hand. I musiken må man ock söka en af de många osynliga trådar, som på ett oupplösligt sätt sammanbundit Geijer och hans minne med Upsala Studentcorps.

Sjelf gaf han någon gång både som student och som yngre akademisk lärare undervisning i musik. Så höra vi den sedermera högt värderade skriftställaren och fosterländske minnestecknaren Bernhard v. Beskow*) omtala, att han under sin studietid i Upsala tog lektioner i musik af d. v. magister E. G. Geijer. Hos denne, nu professor och familjefar, infann sig ock längre fram hvarje framstående musikidkande konstnär, som besökte Upsala. I hans enskilta familje- eller sälskapskrets klingade ofta främlingens toner, innan de läto höra sig offentligen. Då Jenny Lind, ännu ej en europeisk ryktbarhet, men med växande tjusning hörd i hufvudstaden, första gången hänförde äfven Upsala, var det af Geijer hon framfördes på det akademiska bibliotekets stora festsal inför nära 2,000 åhörare. Under hennes sång strömmade tårarna ur Geijers ögon, och när hon slutat och med jubel helsades af alla, skyndade han fram, slöt henne i sin famn och tryckte henne till sitt hjerta. Hon har sjelf sagt, att hennes första uppträdande i Upsala var ett af hennes ljufvaste minnen. I Geijer hade hon ock till hans död en af sina mest tillgifne vänner. Då han 1846 ålades att besöka ett bad i Tyskland, för att om möjligt återvinna en förlorad helsa, gjorde han med sin familj en sidotur genom Belgien, för att träffa Jenny, som han kallade henne. Här sjöng hon ännu en gång, den sista, för honom och hans familj.

Att höra och att sjelf öfva och komponera musik var för Geijer ett oemotståndligt behof. Ofta midt i natten, efter en arbetsdag vid skrifbordet, hördes hans fingrar spela på sängkanten takten till melodier, som arbetade i hans hufvud och måste fram. Stundom hördes han derunder äfven sakta gråta. Drömmande hörde han ej sällan stor och vacker musik, isynnerhet under den senare perioden af sitt lif. Två dygn före sin död yttrade han till sin hu-

*) Lefnadsminnen tecknade af Bernh. v. Beskow. Stockh. 1870.

stru: »jag har i natt låtit för mig uppföra Mozarts qvartetter, Trollflöjten, Skapelsen m. m.»

När han vistades i Stockholm, uteblef han ej gerna från den lyriska scenen, då något musikaliskt af värde der förestod. Men om aktionen i en opera bekymrade han sig föga, han var endast öra. Merendels satte han sig, med ryggen mot scenen, i ett hörn af någon närmast denna belägen loge på andra eller tredje raden. Här såg man honom sitta orörlig, med hufvudet nedsänkt mot bröstet. Så njöt han, hvad som kunde njutas, och befattade sig ogerna med kritik. Sådana ögonblick hörde till hans lifs lycksalighetsstunder. Det sköna var för honom till för att njutas, ej för att derpå öfva sitt kritiska skarpsinne. Också torde få, om någon, i vårt land haft ett så naturligt, utbildadt och pålitligt sinne för det sköna, i hvad form det än uppträdde, som Geijer. Men af alla de medel, hvaraf den inre skönheten begagnar sig, för att få en bestämd form, var det intet, som så verkade på Geijer, som tonerna. Musikens genius beherskade honom. Den musikaliske despoten i hans hjerta grep icke sällan störande in i den lärde mannens historiska eller filosofiska forskningsarbete. Pennan vid lärdomsbordet måste då i hast utbytas mot tangenterna på pianot. Den snillrike forskarens vänner, som framför allt önskade se hans ryktbaraste verk, teckningen af vårt folks öden, fullbordadt, klagade öfver denna musikens allmakt och förebrådde Geijer hans eftergifvenhet. Men det hjelpte ej. Geijer har ej heller någonsin kunnat ordna sin tid för vissa bestämda arbetsföremål. Han följde sin genius, han drefs af den i alla riktningar fram på sin bana. Det har burit sin frukt och man skall icke neka, att större delen deraf hör till dessa fullmogna, kärnfulla fruktklasar, som pryda vårt inhemska litteraturträd och förhöja dess värde. Likväl finnas de, som önskat, att Geijers verksamhet varit mindre skiftande, men så mycket mera sammanträngd på ett eller annat hufvudföremål. Dock — hvad är väl snillet, om ej en öfverväldigande makt i människan? Det måste gå sin egna väg, följa sina egna lagar, som sträcka sina verkningar vidt utöfver den vanliga menniskonaturen och af densamma sällan fullt begripas. Huru skulle vi ock kunna tänka oss Geijer, om ej sådan, som han var? Må vi derföre glädja oss åt, att han funnits, och vara tacksamma för hvad han gaf.

Hvad hans musikaliska alster angår, så hafva otvifvelaktigt äfven de sitt stora värde. De ha riktat den nationella skattkammaren med gediget, rent klingande guld, som ej behöfver ompräglas, för att i alla tider vara gångbart. Sjelf behandlade han dem ofta nog med en vårdslöshet, som är vissa stora snillen egen. Han egnade icke alltid åt deras bevarelse den omsorg, som är märkbar hos långt mindre begåfvade än han. Framsprungna af en inre nödvändighet, beredde de honom sjelf stunder af öfverjordisk fröjd, och han älskade, att göra äfven andra deraf delaktiga. Men icke synes han hafva uppskattat dem så högt, att ens hans folk ansågs lida någon stor förlust, om deras tillvaro blefve okänd eller de öfverlemnades åt en snar förgängelse. Måhända trängde sig ock nya ideer eller ingifvelser så starkt på honom, att de gamla, som redan fått form, glömdes, åtminstone för en längre eller kortare tid. Men trädde de åter upp i minnet, så hände, att de förkommit. *)

*) Som bevis må här meddelas en händelse, som gjorde, att en af Geijers skönaste melodier, den, som sattes till Böttigers *Aftonbetraktelse* (»Stilla skuggor»), blef känd. Ett år hade förflutit, innan någon annan än Geijer sjelf visste, att den funnits, och han synes glömt den. I första början af 30-talet hade Geijer tagit i sitt hus en ung student, norrländing, som lärare för sina barn. Snart upptäcker han, att studenten hade en förträfflig tenorstämma och var mycket musikalisk. Men den naturliga begåfningen behöfde upparbetas, disciplineras af konsten. Han tog så den unge läraren med sig till den bekante kapellmästaren Hæffner, för att af honom få den undervisning, som erfordrades. Geijer hade vid denna tid sitt arbetsrum i ett litet obetydligt hus in på en gård. Trädde man der in, så såg man en vanlig studentkammare i — forna dagar. Midt emot Geijer, i samma förstuga, hade informatorn med sina lärjungar sitt rum. Den öfriga familjen bodde i ett större hus åt gatan, Svartbäcksgatan i Upsala. Från nämda förstuga ledde en liten stege upp till en låg vind. En dag föll det informatorn in att stiga upp på denna stege, för att se, huru vinden såg ut. Här ser han bland annat en skräphög af gamla papper. Han forskar deri och får så fatt i ett papper med noter. Ännu var han ej någon säker notläsare, men tyckte sig finna, att här gömde sig någonting vackert. Han sprang med sitt fynd ned till Geijer, som läste och ljusnade. »Hvar har du funnit detta?» utbrast han glad; »jag skref det för ett år sedan, men det hade förkommit.» Det var »Stilla skuggor» i sin ursprungliga form, en trio.

Samma frånvaro af en öfverdrifven sjelfkänsla, som i det föregående antydts, möta vi på alla de vägar, der Geijers ande, sökande och verkande, framgått. Ingenstädes ett spår, att han sjelf tilltrott sig hafva frambragt ett mästerstycke. I afseende på sitt mest uppburna arbete, Svenska folkets historia, säger han rent ut, att han vet sig både kunna och skola öfverträffas, och gläder sig åt denna vissa förhoppning. Kunde han så tänka om sitt yppersta, äfven i utlandet berömda verk, hvarpå han användt hela sitt snilles kraft och mer än en half menniskoålders djupt gående och vidt omfattande forskning, huru mycket mera då om alstren af en konst, sådan som musikens, som för honom var jemförelsevis en lek, ehuru såsom sådan ett föremål för hans själs ljufvaste nöje. Denna anspråkslöshetens dygd karakteriserar människan, men är ock en af det sanna snillets skönaste prydnader.

Icke desto mindre intog Geijer och skall intaga en framstående plats bland våra nationelt skapande tonkonstnärer. Man har sagt, att tonerna äro mensklighetens gemensamma talspråk, det enda, som alla kunna förstå. Man kan med det taga sig fram öfver hela verlden. Men har hvarje folk vissa egenheter i sin natur, ett visst egendomligt känslosätt, en viss egen stämning, så finnes det ock en nationell musik. Den företrädesvis lyriska åder, som genomgår oss alla och har sitt märkbaraste uttryck i vår poesi och i våra folkmelodier, ja, spåras till och med i vår historia, utmärkte äfven Geijer i hans musik. Derföre känna vi der igen oss, känna oss med honom beslägtade. Så var han äfven häri, liksom snart sagdt i hvarje yttring af sin starkt utpräglade personlighet, framför allt svensk.

RUDOLF HJÄRNE.

Fiskaren

(efter GOETHE).

Vid vattnets svall och sakta fall
Satt fiskarn lugn i hog.
Till midjan bar, han sval och kall
Blott på sitt mete såg.
Men bäst han sitter uppmärksam,
Det ljuder uti sjö:
Der höjer sig på skummets kam
En böljeboren mö.

Hon sjöng och qvad och så hon sad':
Med menskolist så snöd
Hvi lockar du ur djupets bad
Mitt folk till glöd och död?
Ack, visste du hur fisken mår
Här bland de dolda grund,
Du stege neder som du står,
Att blifva säll och sund.

Styr sol, styr måne ej sitt tåg
De svala djupen mot?
Och höjs ej drypande ur våg
Mer skönt det tvagna klot?
En motvänd himmels azurbild.
Som dallrar fuktigt klar,
Du sjelf, som ytan speglar mild, —
Allt, allt ditned dig drar.

Och böljan flöt och lent sig bröt,
Kring naken fot hon rann.
En trånad i hans själ sig gjöt,
Som komme kärestan.
Hon lockade, hon sjöng och qvad; —
Och då var han förgjord.
Han halft gick sjelf, drogs halft åstad
Och sågs ej mer på jord.

CARL SNOILSKY.

Först senare har det ordnats för fyra röster. Nu tillkallades tvänne andra af Upsalas förnämsta sångare, stycket inöfvades, gafs i husets förtroliga sångkrets och tjuste alla. I qvartettform blef det först allmänt bekant vid en konsert i Upsala d. 6 Maj 1832. Af de tre förstnämde sångarne lefva ännu två. Den ene är biskop i Strengnäs stift, den andre, studenten, som gjorde fyndet, kan man finna på Fellingsbro kyrkoherdeboställe i samma stift. Han sitter der som herde och prost. Han är ock min sagesman och en af Geijers ifrigaste, varmaste beundrare.

Blad ur Svenska teaterns historia.

I. *Gustaf III:s försök att skapa en svensk talscen.*

En af de förnämsta orsaker, som bestämde Gustaf III att vid inrättandet af en fosterländsk skådebana heldre till en början föredraga en lyrisk scen framför en talscen var till stor del den, att han ansåg, att man lättare skulle från den förra fördraga modersmålet, som i bunden form och i förening med musik ej skulle förefalla så sträft och motbjudande. Hittills hade man nämligen i Stockholm vant sig vid att från scenen höra det franska språket, hvars smidighet och behag ej kunde annat än slå an på en publik, som var nästan lika fransysk som den i Paris eller åtminstone ville låtsas vara det. Det var nästan uteslutande de franska spektaklerna, man hade besökt under Adolf Fredriks regering; att det samtidigt äfven fanns en svensk scen i hufvudstaden, det kände man knappt till, och om man gjorde det, så var det genom historier om densamma, den ena löjligare än den andra. Men läser man Ehrensvärds skildring af den dåvarande svenska teatern (se: Dahlgren, s. 42 o. ff.), får man väl ändå lof att ha öfverseende med den tidens publik, vi mena den mera tongifvande delen af densamma, att den, så patriotiskt än tidehvarfvet för öfrigt ville vara, styrde sina steg heldre till den franska än den svenska skådeplatsen.

Denna svenska scen förestods under de sista åren af Adolf Fredriks regering af Petter Stenborg, fader till den bekante operasångaren, och var på sätt och vis en qvarlefva af den år 1737 upprättade *Kongl. svenska skådeplatsen,* som, efter att under de första åren af sin tillvaro ha utvecklat en aktningsvärd verksamhet, som lofvade godt för framtiden, så småningom dels genom tvister och oenighet hos teatermedlemmarne, dels genom förloradt hägn och uppmuntran från hofvets sida nedsjönk så djupt i allmänhetens anseende, att upprättandet på fullt allvar af en svensk scen ansågs af de fleste för en dårskap.

Likväl saknades ej röster, som under svenska teaterns djupaste förfall läto förstå behofvet och möjligheten af en god fosterländsk skådeplats, och hvilka röster blefvo ännu högljuddare, när Gustaf III vid anträdet af sin regering afskedade den franska teatertruppen. Så t. ex. inlemnade P. Stenborg till konungen en böneskrift, som äfven i det fallet är märklig att Gustaf III med egen hand skrifvit på densamma följande ord: »*första anledningen till svenska Operans insticktelse*». I denna skrift heter det bland annat: »Sedan den förut härvarande fransyska comoedie-truppen ej längre kommer att uppföra sina pjeser, torde den tiden vara inne, på hvilken den svenska teatern kan lofva sig mera uppmuntran. En nationel teater, som på landets eget språk visar landets innevånare föreställningar af dygder, dem de böra följa, och fel, dem de böra undfly, som sjelf kan i landets äldre och nyare historier uppsöka sina originaler och uppodla dess språk med det samma hon hyfsar dess seder, en sådan teater är visserligen värdig det nya tidehvarf, vårt fädernesland med E. K. M:ts regemente fått börja». Sedan Stenborg vidare ordat om sin egen teaterverksamhet och orsaken till den svenska scenens förfall, anhåller han om att Bollhuset, Stockholms d. v. teaterhus, skulle upplåtas honom och hans sällskap, samt att konungen skulle hugna honom »med någon årlig penningesumma till understöd», då han ej tviflade att kunna gifva sin teater »det anseende och den värdighet som nationens egen heder kräfver». Slutligen heter det: »Skickliga ämnen skulle snart lockas att blifva aktörer, då de blefvo belönte efter sin förtjenst och tillika såge, att svenska snillen ej föraktades. Våra landsmän finge njuta det nöjet att förstå, hvad de hörde talas; språket vunne en fullkomlighet, som utan teaterns biträde aldrig står att förmoda; en hop inhemska dårskaper blefve angripne och bortlagde, flere utländska okände eller åtminstone icke berömde och antagne samt lycklige genier framlockade att i Sverige blifva detsamma som Voltaire, Corneille, Racine och Molière varit i deras fädernesland».

Det närmaste resultatet af denna skrifvelse blef, att Stenborg fick tillåtelse att *en enda* afton få begagna Bollhusteatern. Konungen bevistade denna föreställning och blef af densamma, huru usel den än var,

fullkomligt öfvertygad om behofvet af en *svensk* teater och publikens åstundan att få se *svenska* skådespel uppföras. Huru han realiserade detta är bekant; han begynte, såsom Ehrensvärd säger, med det, hvarmed andra nationer slutat: en stor opera.

Efter stort besvär och ansträngningar uppfördes Operan *Thetis och Pelée* d. 18 jan. 1773 och det på ett sätt, att man ej längre saknade den franska teatertruppen. Publiken började så småningom »ingå förlikning med sitt modersmål», och man fann att detsamma från scenen åtminstone var njutbart under musikens täckmantel.

Men konungen ville gå ännu längre; hans syfte var att låta svenska språket komma till full heder och att det utan medverkan af »tonernas makt» skulle intaga sin plats på den svenska scenen. Operan begagnade han, såsom vi förut antydt, såsom ett medel till detta ändamåls vinnande; ty ehuru han med kunglig frikostighet omhuldade densamma, har man likväl skäl att förmoda, att han sjelf ej var särdeles böjd för denna art af drama, — ja, om man får tro Kraus' utsago, så skall Gustaf III icke ens ha tyckt om musik, ett omdöme hvari äfven riksrådet von Fersen instämmer. Det var i synnerhet för tragedien och det högre skådespelet han egde en utpräglad smak, ehuru man ej får förneka, att hans för allt skönt öppna sinne varit mottagligt äfven såväl för operan som lustspelet. Att skapa en svensk talscen, som skulle blifva likaså nationel och uppburen, som operan lyckats blifva, det var i teaterväg hans förnämsta diktan och traktan.

Men många förarbeten måste göras, många fördomar undanrödjas, innan detta mål kunde uppnås.

Först och främst måste en inhemsk dramatik framkallas, dels genom originaler, dels genom goda öfversättningar af utländska mästerverk. I förra fallet verkade konungen sjelf allra mest. Flere dramatiska arbeten utgingo från hans hand och ännu flere utkast till sådane lemnade han åt andra personer för att af dem vidare utarbetas. Man kan ej annat än förvånas öfver den ovanliga förmåga och lätthet, konungen besutit i att uppfinna och utspinna planer till teaterpjeser; ty utom hans kända arbeten i denna väg och de efter hans utkast utarbetade dramer och operor, finnes dessutom bland hans efterlemnade papper en hel mängd utkast till diverse ofullbordade pjeser, mer eller mindre utarbetade, nästan alla hämtade ur fäderneslandets historia, såsom: *Stockholms blodbad, Matts Kettilmundsson, Banérs död, Engelbrecht, Jakob De la Gardie i Nowgorod, Daljunkaren, Pizarro och amerikanarne* m. fl. Med en sådan föresyn till efterföljd var det ej underligt att inom kort en inhemsk dramatik uppstod. Det blef nästan en modesak att arbeta i och för teatern; »alla, som kunna och snart sagdt icke kunna, skrifva och öfversätta nu för teatern», skrifver en samtida antecknare. Men det uppstod icke blott en rik dramatik, utan äfven en värdefull. Flera af dess alster räknas ännu i dag till vår literaturs mästerstycken. Vi behöfva, för att icke nämna konungen, blott påminna oss namnen Kellgren, Leopold, Adlerbeth, Gyllenborg, Hallman, Kexél m. fl. samt deras arbeten för att inse det.

Men på samma gång smaken och lusten för dramatisk diktning blifvit väckt, återstod likväl något ännu vigtigare, nämligen att skapa en scen, der denna nyfödda dramatik skulle kunna erhålla ett värdigt utförande. Att grunda en sådan scen på den Stenborgska teatern var af flere skäl en omöjlighet. Denna teaters medlemmar hade ju nyss förut varit utsatte för publikens åtlöje, för att ej säga ömkan, och skulle utan tvifvel ha öfverflyttat detsamma på det nya företaget. För öfrigt voro de i saknad af hvad man kallar skola samt fullkomligt olämplige för tragedien och det högre skådespelet, som skulle utgöra den nya teaterns hufvuduppgift: »de voro af det för menige man så behageliga grofsmidet», såsom en samtida karakteriserar dem, och blott i arliquinader och det burleska lustspelet hade de förvärfvat sig något anseende. Det skulle således ha varit ett ändamålslöst företag att på den gamla svenska teaterns ruiner försöka uppföra en scen, som något så när hade kunnat motsvara konungens plan, hvilken gick ut på att för hofvet och hufvudstaden skapa något motsvarande Théâtre français i Paris. Nej, dertill måste nya skådespelare uppsökas och bildas.

Men om också dylika utan svårighet hade varit att finna, och man till och med lyckats vinna sådane af framstående scenisk begåfning, så hade det derföre ej va-

rit sagdt, att den nybildade teatern af den tongifvande publiken skulle vunnit det erkännande, hvarförutan den snart hade dukat under. Ty här var nämligen den gamla, ännu ej fullt utredda frågan att afgöra, huruvida vårt modersmål var lämpligt för teatern eller ej, och just i lösningen af denna fråga låg en svensk talscens vara eller icke vara hufvudsakligen förborgad. Derföre ansåg Gustaf III, att denna frågas lösning borde afgöras, innan denna talscen bildades. Men på hvad sätt? Jo, just genom att låta denna tongifvande publik, hofvet och noblessen, som till den grad hade inbyrt sig i den tidens moderna fransyskhet, att den icke en gång ansåg det passande att bedja till Gud, när det någon gång så hände, annat än på franska språket, och, förstås, ännu mindre kunde anse det comme-il-faut att höra en tragedi reciteras annat än på franska alexandriner, — att låta just dessa spela ett *svenskt* sorgespel.

(Forts.)

Erik Lund.

Souper.

En bild ur umgängeslifvet.

»God dag, gamle vän!» han hviskade gladt
Och hängde på kroken sin borstade hatt
I tamburen:
»Du också är bjuden till Rikbergs i dag?» —
»Ja, äfven till mig någon gång», svarte jag,
»Kommer turen,
Och ej du behöfver med blicken mig mäta,
Ty vet, äfven jag kan den konsten att äta.»

Så sägande, strök jag mitt hår och steg på,
Och sedan jag lyckats att buga mig få
För värdinnan,
Jag såg i salongen mång' tärna så mild,
Som tycktes mig vara den vänaste bild
Utaf qvinnan:
Den synen mig kom för en stund att förgäta
Att »gracerna» blott voro här för att äta.

Jag talte dem till, men jag fick ej ett svar,
Ty tala till »gracer» ej passande var,
Det är troligt;
Och herrarne tittade tyst under lugg
Och tänkte väl mycket, men sade ej dugg,
Som var roligt:
De tänkte — om tankarnes djup jag får mäta —
»Den tåligt kan vänta, omsider får äta.»

Och en ser jag stirra på kronor i tak,
Och en ser på taflor med händerna bak
Under fracken,
Och en i mustascherna jemt står och drar,
En ann' känner efter om benan är qvar
Uti nacken.
Med sådana nöjen på tiden att fräta
Går långsamt — men *går,* när det gäller att äta.

Och sjelf, se'n jag vandrat omkring som ett våp,
Så fann jag, att album och stereoskop
Var det bästa;
Der stod jag vid bordet i fruarnas ring,
Och derunder hörde jag märkliga ting
Om min nästa:
Jag hörde, att Rikbergs affärer va' släta,
Och att de ej lefde för annat än äta.

Men vänligt värdinnan mot fruarna log,
Som hade hon ej kunnat glädja sig nog
Att få se dem,
Och fruarna logo mot henne igen,
Som hade Försynen ej kärare vän
Kunnat ge dem:
Belefvad förställning är bättre än träta,
Och pinan är slut, när man bara fått äta.

Och värden han röjde det finaste vett
Och sad' åt en hvar i sitt anletes svett
Några fraser,
Och alltför verserad och artig han var
Att visa en skymt af det hat, som han bar
Till kalaser:
Och hemliga gäspningar kommo så täta,
Och sist kom den tid, då man brukar få äta.

Nu tyst blef i salen, man sade ej ord,
Hvar tanke, som tänktes, tog form af ett bord,
Som var dukadt,
Och stilla man stod liksom gäddan vid strand,
När vaksam hon lurar på rofvet ibland
För att sluka't:
Till slut man begynner på ryggen att räta,
Och doft hörs en hviskning: »När f-n få vi äta?»

Med ens blef ett sorl, då »för anande hopp»,
För längtande gom »sprungo portarne opp»
Klockan elfva:
Vi blickade dit, och vi skådade mat,
Och vi stormade in, så att flaskor och fat
Börja' skälfva:
Den herrliga synen kan aldrig förgätas,
Och skarornas lösen var: »Här ska' det ätas!»

»Det var storm, det var brak», som om allt gått
i kras,
Och jag stred för att få mig en tallrik och glas,
Och så fick jag,
Och jag slök som en haj, hvad i hast jag fick fatt,
Och jag skyndade bort och grep tag i min hatt,
Och så gick jag,
Och jag trängde mig ut bland en skara allt tätare
Af stojande, flyende, mättade ätare.

N. P. Ödman.

Boknyheter.

Tegnér, E. Ninives och Babylons kilskrifter. (Ur vår tids forskning. 11. 1875. Pris: 2 kr. 25 öre.)

»När», yttrar förf. till föreliggande arbete, »astronomen lägger himlens stjerna på sin vågskål och mäter hennes tyngd, när geologen i en stenflisa vid sin fot läser historien om tider som ligga årmyriader tillbaka, när fysikern klyfver solens stråle och tvingar den att omtala hvilka ämnen solkroppen gömmer — då må vid sidan af dylika den menskliga tankens undransvärda bragder väl också nämnas kilinskrifternas tydning.» Ja, i sanning både detta och mångfaldiga andra stordåd inom det språkliga, historiska och filosofiska området, dessa fack mot hvilkas uteslutande eller försummande i samlingen »Ur vår tids forskning» vi redan vid ett föregående tillfälle inlagt en gensägelse. För att gifva ett, om ock flygtigt, begrepp om hvad bebetydelse en sådan upptäckt som kilskrifternas tolkning eger för det allmänna vetandet och bildningen, skola vi i största korthet antyda de vigtigaste slutföljderna af förf. sakrika och särdeles väl skrifna afhandling.

Uppmärksamheten på kilskriften leddes först egentligen genom den danske resanden Niebuhr, som till Europa förde afbildningar af persiska afskrifter. Grotefend var 1802 den förste som på allvar egnade sig åt deras uttydande, men han kunde naturligtvis ej hinna långt. Småningom och genom samfälda bemödanden af skarpsinnige lärde, en Lassen, Burnouf, Rawlinson, Hincks, Oppert m. fl. har det lyckats uppdaga att kilskrift af tre skilda slag brukats i tre olika, hvarann efterträdande språk, assyriska, skytiska och fornpersiska, det förstnämda rikt företrädt i Ninives och Babylons ruiner. Man har gjort öfverraskande upptäckter ej blott i afseende på de assyriska skrifttecknen, hvilka bilda ett af de mest invecklade system man känner, men äfven om det språk och den litteratur de tillhöra. Assyriskan är ett semitiskt språk, men skrifves från venster till höger. Skrifttecknen hafva ursprungligen varit bilder, liksom hieroglyferna, men sedan öfvergått till lineära, sist till kilformade tecken. Skrifmaterialet i dessa lågländer var hufvudsakligen leran, formad till prismer, på hvilka tecknen intrycktes med en trekantig pinne; deraf deras form och riktning. Det underbaraste af allt med detta skrifspråk var dess länge obekanta »polyfoni», eller den egenskapen hos samma tecken att hafva olika ljud och skilda betydelser, samt bruket af »ideogram» eller tecken för vissa begrepp. Härigenom händer t. ex. att ett *enda* tecken kan hafva ljudvärdena: *ut, tam, par, lakh* och dessutom sakvärdena: *sol, ljus, dag, haf.* För att undvika de stora olägenheterna af dessa ideogram, brukade assyrierne efter tecknet lägga sista stafvelsen af det ord som det för tillfället skulle beteckna, alldeles så som vi i Europa bruka siffrorna som ideogram (4 = fyra, quatre, four, vier o. s. v.), men tillägga ett par bokstäfver för att skilja ordningstalet från räknetalet (4:e, 4:th, 4$^{\underline{e}}$ o. s. v.) eller från annan sifferbeteckning [4:o (quarto) 8:o (octavo) m. m.].

Naturligtvis har »assyriologien» ej saknat tviflare och misstrogne, hvilka haft sina invändningar eller ett fullkomligt förnekande att sätta mot vetenskapens eröfringar. Skulle det verkligen vara möjligt att, utan att känna språket, lära sig läsa och tolka en alldeles okänd, i hög grad inveck-

lad skrift? Kan ej det hela vara bygdt på ett misstag och utgöra ett svindlande, fast snillrikt antagande? Dessa och dylika frågor och inkast har vetenskapen imellertid faktiskt vederlagt. När kilskrifterna gifva oss nya upplysningar om händelser och personer, redan omtalade i gamla testamentet, när text och bild såsom i Ninive troget följas åt, så är detta redan starka bevis för att tolkningen af kilskrifterna är i hufvudsak riktig. Men då 1857 The asiatic society i London lät fyra de förnämste kilskriftstolkarne, oberoende af hvarann, öfversätta hvar sitt lerprisma, alla på förhand befunna af lika innehåll, och inom en månad erhöll fyra i allt väsentligt lika tolkningar, då måste alla tvifvel vika; och dock var den vetenskapen för aderton år sedan bra mycket mindre utvecklad än nu. Ännu mer öfverraskande var det, när Rawlinson i en af Nimruds inskrifter läst om att konung Assur-naçirhabal på ett härnadtsåg låtit inhugga sin bild i en klippa vid floden Subnat's — nu Subeneh's — källa, bredvid två af sina förfäders konterfej, och Taylor med anledning af denna uppgift 1862 verkligen fann grottan med de urgamla kungabilderna. Slutligen anför förf. såsom det mest bindande beviset, att Layard i Ninives kungliga bibliotek — af lertaflor och prismer! — fann äfven en afhandling öfver assyriernes teckensystem, s. k. syllabarier eller stafvelsetabeller, hvilka i många fall bekräftat, utvidgat eller rättat dittills vunna erfarenheter och således i hufvudsak utgjort ett sista afgörande prof på riktigheten af den europeiska vetenskapens antaganden.

Men tydningen af kilskrifterna, upprättandet af ordböcker och grammatikor, utgifvandet af textsamlingar m. m., som nu lifligt sysselsätter assyriologerne, skulle vara af föga intresse för dem som stå utanför vetenskapen, om ej den litteratur som genom dessa arbeten blifvit öppnad för verlden hörde till de mest omfattande och vigtige dem forna tider lemnat oss i arf. Främst uppmärksammar förf. den historiska delen af denna litteratur, sådan den i talrika konungainskrifter och andra anteckningar föreligger. Fördelen af ett ordnadt tideräkningssystem gör äfven att man lättare kunnat uppdraga gränslinierna af Kaldeens och Assyriens historia. Här följa vi förf. med stort nöje, medan han för oss skildrar de väldiga gestalterna af en Tiglat-Pileser, en Sargon, en Sanherib och andra, tillika meddelande hvad om desse herskare är bekant ur andra folks historiska böcker. Om Assur-bani-habal (grekernes Sardanapalus) har han särdeles intressanta saker att förtälja, emedan assyriska väldets blomstringsskede synes infallit under denna konungs styrelse. Litteratur och konst omhuldades af honom på det högsta: väggarne i hans palats äro fylda af herrliga bildverk, och det var hans storartade bibliotek som Layard fann och hvilket nu utgör hufvudkällan för vår kännedom om assyriernes litteratur utom det historiska området. Bref, politiska berättelser, krigsrapporter, dikter, afhandlingar hafva här funnits och vitna särdeles fördelaktigt om folkets höga odling. Med Assur-bani-habals son upphör Assyriens herravälde. Historien tiger för ett par årtionden — och Ninive är bortsopadt från jorden, Assurs välde är fallet, och Babel reser sig på ruinerna. »Historien har säkert aldrig på ett mera dramatiskt sätt kommenterat den judiske predikarens »allt är fåfänglighet», än då den låter en verldsmagt sådan som Assurs, en verldsstad sådan som Ninive midt i sin fulla prakt afträda från skådebanan, nästan utan att någon synes lägga märke dertill, utan att någon vet att säga oss *när* eller *hur*. Men namnen på Assur-bani-habals hundar känna vi!»

Assyriernes gudalära och mytiska litteratur är ännu vigtigare än deras historiska, derför att den låter oss förstå och delvis spåra källorna till gamla testamentets och den judiska gudalärans beståndsdelar. Så t. ex. visar förf. att den hos assyrierne mångfaldt afbildade tjursfinxen (Adar) är uppkomsten till hebreernes kerub, han meddelar Smiths epokgörande upptäckt af assyriernes syndaflodssägen, som i det allra väsentligaste stämmer öfverens med judarnes o. s. v. Här öppnar sig för den historiska och jemförande religionsvetenskapen ett i högsta grad vigtigt och fruktbärande fält. Äfven åt assyriernes och kaldeernes diktkonst och vetenskap egnar förf. en sidoblick, som måhända förtjenat att blifva något längre. — Åtskilliga träsnitt och en mängd kilskriftsord bidraga att förtydliga texten. —RN.

Hildegard.

Medeltidssägen af *Rolf Esbjörnsson.*

I.

Liebenstein, likt sagojätten,
Sig på bergets hjessa höjer
Stolt i solens gyllne sken.
Vidt berömda hjelteätten
Vapnet öfver porten röjer.
Djupt vid bergets fot går Rhen.
Kommen hit från fjerran länder,
Der han tumlat djerf och yster
I sin ungdoms glada vår,
Mellan klippuppfyllda stränder
Här den starke, mörk och dyster,
Lik en kufvad fånge går.

Bakom slottet skog sig sträcker
Yppig som i heta zoner.
Snabbt mot sina dolda hus
Djuren fly, ty hundskall väcker
Bergets eko. Jagthorns toner
Blanda sig med forsars brus.
Öfver mossbevuxna stenar,
Genom täta snår sig smyger
Haren undan spjut och pil.
Präktigt skymta hornens grenar
Mellan trän, när hjorten flyger
Framåt snabbt som stormens il.
Skogens ludna jägarskara
Spetsar öronen — och bäfvar.
Jagas sjelf blir nu dess lott.
Allt blir glömdt för stundens fara.
Björnar, vildsvin, ulfvar, räfvar
Spana efter fristad blott.

Fram en ryttarskara ljungar.
Se, hvad riddare och svenner
Glänsande i krigisk prakt!
Fjäderlätt man spjutet slungar
Eller hårda bågen spänner.
Tagen alla er i akt,
Skogens furstar! Er det gäller.
Der det hopp om räddning dårar,
Som på listen räfven byggt.
Spjutet björnen plötsligt fäller,
Snabba pilen dödligt sårar
Gulgrå ulfven på hans flykt.

Högt ett såradt vildsvin tjuter.
För dess bett två hundar blöda.
Re'n den tredjes lif är spildt.
Spjut man slungar, pilar skjuter
Mot dess pansar. Fåfäng möda!
Än det rasar lika vildt.
Skön som jungfruns första drömmar
Och med blick, som bådar segrar,
Der en yngling ilar fram.
För hans spjut snart blodet strömmar;
Smärtan raseriet stegrar,
Och en väldig sky af dam
Sparkas upp af starka klöfvar.
Förr'n angriparn anar faran,
Snabbt och klumpigt på en gång
Med ett skri, som nära döfvar
Den af häpnad slagna skaran,
Såradt vilddjur gör ett språng.

Betar glänsa vid hans lockar,
Och hans lefnadstråd det gäller.
Då med sällsynt hjeltemod,
Medan skaran skrämd sig skockar,
Fram en annan störtar, fäller
Vildsvinsgalten i dess blod.

Broder här af broder räddats.
Utan Henrik, bleke jägarn,
— Han med blicken full af sorg —
Snart i jorden skulle bäddats
Åt en yngre son af ägarn
Till den höga klippans borg.

Till sitt bröst den frälste sluter
Brodern varmt, och rörd han säger:
»Huru gäldar jag min skuld?
Lifvets skatt, som än jag njuter,
Mer än hafvets perlor väger,
Mer än grufvans dolda guld.
Stå ej som en vålnad dyster!
Hvarje fordran kan du våga,
Dyre Henrik! Länge brann
För vår hulda fostersyster
På mitt hjertas djup en låga;
Se, hur jag den qväfva kan.
Blifve din den undersköna,

Som hos dig ock kärlek tände!
Ej begär jag hennes hand.
Må din ädla bragd hon löna,
Bleke broder! Länge kände
Jag ditt hjertas dolda brand.»

Henrik sad' med vemodslöje:
»Väl jag vet, ditt tal är ärligt.
Bättre dock, om du det spart!
Konrad, du med löftet dröje!
Stundens känsla blommar herrligt,
Men den fagra vissnar snart.
Ej för lön jag stötte spjutet,
Fordrar ej, att du försakar
Hjertats ljufva sällhetsdröm.»

»Fast som klippan är beslutet.
Och dess djupa grundval skakar
Aldrig tidens starka ström.»

Eldigt så ung Konrad talar.
I hans svarta öga glänser
Tacksamhetens perla skönt.
Skymning är i skogens salar.
Jägarskaran till dess gränser
Återvänder segerkrönt.

II.

Solen sjunker, skuggor växa. Hildegard till lunden går;
Der i doft och fägring täfla döttrarna af söderns vår,
Der i trädens stolta kronor vestan susar frisk och sval,
Der i sång sin kärlekslängtan kläda trast och näktergal.

Hvarje hennes form är skönhet, hvarje rörelse behag.
Hjertats värma, snöhvit oskuld tala ljuft ur ädla drag.
Öfverallt hon sprider tjusning; lundens fägring tyckes ny,
När hon sväfvar der, som ofvan sväfvar sommarns hvita sky.

Ros och lilja nicka välkomst, när till dem hon styr sin gång.
Mera skön blir fågelkören, klingar som en helsningssång,
När bland trädens pelarrader tyst den ädla jungfrun går.
Skönast dock och snart allena lundens sångarkonung slår.

Då en blomma sjelf bland blommor hon vid floden sitter huld,
Och hon ser, hur sommarqvällen väfver snabbt ett dok af guld
Öfver rankbetäckta bergen, öfver dalar, skog och ström.
Men hon hänger sig åt hjertats gamla — evigt unga dröm.

Närd af känslans djupa källsprång skimrar den i yppig prakt.
Fantasiens rika färgspel stegrat har dess tjusningsmakt.
Dock ett doft af barnaoskuld ligger ännu öfver den.
Se, hon ler åt drömmens bilder, fäller tårar, ler igen.

Steg nu nalkas — välbekanta. Snabbt i purpur skifta då
Hennes kinders sköna rosor, hjertat börjar högre slå.
Skimrande gestalter hägra ej för hennes ande mer.
Verkligheten bort dem jagar samma stund hon Konrad ser.

Tyst han står der, stödd mot spjutet, kämpar tappert mot sig sjelf.
Och det tycks, som isbark låge öfver ynglingssinnets elf.
Men den elfvens starka vågor bryta isen dock till slut.
Då i marken stöter Konrad kraftigt ned sitt goda spjut.

Ohöljd träder fram i dagen känslan, som han sig förbjöd,
Och om henne tala åter tvenne svarta ögons glöd.
Väl den sköna fostersystern blickens tungomål förstår,
Skälfver liljan likt, när stormen öfver dennas blomblad går.

»Hvarför bäfva?» sade Konrad. »Hildegard — du vet det väl —
Dunkel längtans dimgestalter togo form uti min själ,
När jag fann, jag var din broder icke, men din frände blott,
Fast du slagit ut i fägring i min faders gamla slott.

Rosenskimmer öfver lifvet spred då hoppet om din hand.

Väl jag såg i Henriks hjerta tändas samma känslas brand,
Men en salig aning qväfde i mitt sinne fruktans frön,
Sade, att du skulle röras af min kärleks varma bön.

Dock hur ofta blir den starke icke händelsernas slaf!
Stunden kom, då rörd och hänförd räddarn af mitt lif jag gaf
Löftet att det hopp försaka, som mig mer än lifvet är.
Blytung blef det löftets börda; henne icke mer jag bär.

Han är ädel — skall förlåta; han är lugn — skall vinna tröst.
Säg, o säg! Har väl min kärlek vunnit gensvar i ditt bröst?
Har mitt hopp mig icke dårat? Blir du min, o Hildegard?
Eller är det åt min broder, du din kärleks skatt har spard?»

Tyst hon satt, och stelt på blomman vid sin fot hon länge såg.
Allt var stilla; endast vestan lekte lätt med lockens våg.
Men när hon slår upp sitt öga, så att blicken möter hans,
Ser han, huru svaret skimrar skönt uti dess blåa glans.

»Henrik älskar jag», hon säger, »som en broder huld och öm.
Men ej var det omkring honom, som sig slöt min skönsta dröm.
Denna morgonfriska känsla, som så helt behérskar mig,
Som har genomträngt mitt väsen, Konrad, helgad är åt dig.

Du är min! Nu lifvets sällhet ut i herrlig blomma slår.
Skönt i solglans ligger vägen, som jag med min Konrad går.
Våra hjertan äro harpor klingande med samma röst.
Nej, de äro tvillingsyskon, fjettrade i skilda bröst.»

Tjust och hänförd lyssnar Konrad till den sköna flickans ord
Och i stundens sällhetsyra glömmer himmel, glömmer jord,
Glömmer, huru nu han gäldar hvad sin bror han skyldig är,
Och en evig tro och kärlek dyrt åt Hildegard han svär.

Snart till Liebenstein de unga återvända arm i arm;
Ljuft men blygt då rodnar bruden; Konrads blick är öm och varm.
När sin lycka han förkunnat i den gamle riddarns borg,
Liflig blir hans faders oro, djup och tung hans broders sorg.

III.

Genom murgrönkransadt fönster sprider
Solen gyllne strålars rika flod
På troféer, som i heta strider
Ha betalts med tappre fäders blod.
Ensam sitter i den höga salen
Riddar Curt, en bild af hjeltekraft.
Framför honom i kristallpokalen
Perlar rhenska drufvans ädla saft.

Dörren öppnas. Henrik långsamt skrider
Fram mot riddarn. Hur hans tärda drag
Vittna om att ädle anden lider,
Drabbad tungt af ödets hårda slag!
»Hvar är Hildegard? Hvar Konrad — svara?
Hvi så ensam?» frågar ömt hans far.
Henrik svarar: »Begge såg jag fara
Ut att se, hur Sternberg vuxit har».

Riddarn säger: »Väl det torde dröja,
Innan slottet Sternberg fullväxt står,
Och man här får bröllopssånger höja,
Länge ännu — kanske fullt ett år».
Henrik tiger, sätter sig vid bordet;
Blicken röjer själens djupa qval.
Riddarn suckar, tager så till ordet,
Räckande sin son en fylld pokal:

»Blir hon evig, denna tysta smärta?
Om du visste blott, hur djupt den skär
Mig, o Henrik, i mitt fadershjerta!
Vill du äga guld? Hvad du begär
Skall jag dig bevilja, om allenast
Detta står uti din faders makt;
Önskar du tornérspel? Säg — och genast
Jag anordnar ett med sällspord prakt.

Kan din sorg det skingra, skall jag samla
Sköna damer, tappre riddersmän

Till en fest så herrlig, att det gamla
Liebenstein ej sett dess like än.
Dansen skall vid tusen vaxljuslågor
Vexla här med harpolek och sång.
Jagt och färder uppå blåa vågor
Skola göra dagen mindre lång.

Eller kanske längtar du att andas
Annan luft, att söka äfventyr?
Res då, Henrik! Nog den dag skall randas,
Då till hemmet du din kosa styr.
Kanske skall i kejsarns gyllne salar
Qvalet dödas, som ditt hjerta tär?
Kanske ärans röst till Henrik talar
Och dig manar bort till kejsarns här?»

»Om du», säger Henrik, »trollspön ägde,
Hvarmed du ur jordens sköt besvor
Fram dess dolda rikdom, intet vägde
Den mot skatten, som tillhör min bror.
Af allt skönt och herrligt uppå jorden
Denna — denna blott begärde jag.
Nu är verlden mig en öken vorden,
Lifvets vår är plundrad på behag.

Icke längtar jag till ärans höjder,
Lockas ej af stolte furstars krig.
Kall jag är för gästabudens fröjder,
Nöjets rosor dofta ej för mig.
Hvirflar dansen genom stolta salar,
Spöklik synes mig dess yra blott.
Flyger jagten öfver berg och dalar,
Sörjande jag sitter i ditt slott.

Men hur långsamt dagens timmar tåga,
Dubbelt långsamt gå dock nattens se'n.
O, att ej hans löfte väckt till låga
Hoppets gnista, dold af aska re'n!
Att den sköna, ljufva, englafromma
Hildegard den kärlek Konrad gett,
Som är sjelfva känslolifvets blomma,
Skulle då med mindre qval jag sett.

Att det qvalet skingra du mig manar,
Fader! Ej din tankes sänklod går
Till dess botten, ej dess kraft du anar.
Vet, jag ofta på det berget står,
Der du Konrads borg uppföra låter.
Nedifrån jag hör förtviflans röst.
Vid hvar sten, som läggs, är det som åter
En blef lagd uppå din Henriks bröst.

Dock din son ej veklig klagan höfves.
Tyst min smärta var, den tyst skall bli,
Om den också ej af något söfves,
Om på själens djup än höjs dess skri.
Men jag måste bort att ej gå under!
Tung är hemmets luft för mig och qvaf,
Utan doft och skönhet stå dess lunder.
Bort jag måste öfver land och haf.

Fader, det är, som om englaröster
Talade till mig ur himlens sky,
Som om de mig mante att mot öster
Undan mörka makters välde fly.
Till det helga landet fromma skaror
Draga väpnade med spjut och glaf.
Gladt mot öfvermakt och nöd och faror
Gå de att befria Kristi graf.

Jag till dem mig sluter, drager fjerran
Att med bragder vittna om min tro.
Jag vill kämpa, segra, dö för Herran,
Så min trötta själ skall finna ro.
Sörj ej, fader! Hvarför glimmar tåren
I ditt öga? Har du ej förstått,
Att jag väntar, fastän ung till åren,
All min sällhet utaf döden blott?»

Korsets fana snart ung Henrik följer,
Tager med sin kärlek och sin sorg.
Knappt sin dystra aning fadren döljer,
Der han sitter i sin gamla borg.
Hildegard sin fosterbroder saknar,
Ber med tårar för hans väl till Gud.
Svartsjuk oro då hos Konrad vaknar,
Men han tröstar snart sin sköna brud.

IV.

Fjerran tåga korsets härar.
Dem ej nöd, ej pest förfärar,
Icke vredgadt haf.
Saraceners makt de krossa,
Kristna fångar de förlossa
Snart vid Kristi graf.

Tapprast är i deras leder
Riddar Henrik, som nu beder
För den, han har kär.
Fast Jerusalem han hunnit,
Dock ej frid ännu han vunnit,
Djupt hans qval än är.

Blott i stridens högsta fara,
När en stålklädd ryttarskara
Han på flykten slår,
När han stormar höga skansar,
Kämpar mot en skog af lansar
Trots sitt djupa sår,

När på blodbestänkta fälten
Med sin trupp den unge hjelten
Ljungar fram och der
Slutna, täta leder spränger,
Högt eröfrad fana svänger,
Lugn och glad han är.

Men när drabbningen är öfver,
Åran ej hans smärta söfver.
Han de samqväm skyr,
Der man prisar hans bedrifter,
Och till klippans forntidsgrifter
Svärmande han flyr.

Drömmer der om grafvens hvila,
Ber, att tiden snabbt må ila,
Ber, att Herren må
Återtaga lifvets gåfva,
Prisar sälla dem, som sofva
I de kamrar små.

Ofta i den svala qvällen
Går han till de helga ställen,
Der den Högste gått,
Ber om kraft hans bud att vörda,
Kraft att bära lifvets börda,
Kraft att lida blott.

Går han i Judéens lunder
Och bland yppig skönhets under
Söker palmens skygd,
Der mot solens gyllne pilar,
Vesterut hans tanke ilar
Till hans fosterbygd.

Skymtar icke der en hägring
Utaf henne? Hvilken fägring!
Flygtig som en vind
Den försvinner. Bitter tåren
Rinner, under sykomoren,
Uppå Henriks kind.

Solens strålar klippor kröna,
Mandelträden undersköna
Uti blomma stå.
Präktigt ila bergens strömmar
Genom mattan, våren sömmar,
Öfver hällar grå.

Henriks sorg det dock ej skingrar.
Osäll kärleks ranka slingrar
Sig kring själens stam,
Liksom vid hans hembygds stränder,
Så ock här i österns länder,
Hvar han drager fram.

V.

Från den stund, då solen sprider
Purpurmantelns rika fägring
Öfver österns hvalf, det vida,
Intill den, då hon försvinner
Lemnande en flik af manteln
Efter sig i vestern ännu,
Hvarje dag väl hundra händer
Träget byggt på slottet Sternberg.
Likväl reste sig dess murar
Alltför trögt för Konrads längtan.
Gerna hade han besvurit,
Likt Aladdin, luftens andar
Fram och bjudit dem att bygga
Slottet före solens uppgång,
Om det ord han känt, som mäktigt
Kan förvandla dem till slafvar.
Gerna hade han ur berget
Manat fram de starke jättar
Och de konsterfarne dvergar,
Som bebo dess rika salar,
Om han känt besvärjningsformeln,
Om han vetat, hur han skulle
Sig betinga deras bistånd.
Förrn sin cirkel året bildat,
Hade mästarns sköna tanke
Tagit stengestalt i renhet.
Ädelhet och enkel storhet
Lågo innerligt förbundna
Uti slottet Sternbergs former,
Från dess fot till tornens tinnar,
Som för vandrarns blickar smälte
Mången gång med molnet samman.
Uti slottets vida salar,
I de sköna, små gemaken,
Som i Sternbergs inre doldes,
Der de ungas kärlekslycka,
Huslig sällhets sköna blomma
Skulle ljuft slå ut, när Konrad
Fört sin unga brud till borgen,
Allt var redo för dem begge,
Ordnadt af en faders vilja,
Af en ädel faders ömhet.
Prakt med smak i allt förmältes,
Harmoni i färg och former
Träffats utaf mästarögat,
Manats fram af mästarhanden.

Men när så den nya borgen
Redan färdig står att sluta
I sin famn det unga paret
Med dess rika skatt af kärlek,
Hvarför råder dyster stillhet
I den gamla? Hvarför skyndar
Icke borgens tjenarskara

Under riddarns högsta ledning
Sig att ordna, som sig höfves,
Allt för Konrads bröllopshögtid?
Hvarför breda icke tärnor
Ut för Hildegard en bruddrägt,
Glänsande som snö i solljus,
Skir som lätta morgondimman,
När den hvilar öfver liljor —
Denna drägt, som Konrads broder
Sände från Bosporens stränder
Till den dyra barndomsvännen,
Till den milda morgonstjernan
På hans egen lefnadshimmel?
Hvarför plundra de ej lunden
På dess skönsta blomsterskatter,
För att pryda slottskapellet?
Hvilken makt har väl förlamat
Glada brådskan, som har herskat
Uppå Liebenstein så länge?
Hvadan detta vemodstöcken,
Som omsluter alla sinnen?
Hvadan denna bleka fruktan,
Som har smugit in i hjertan,
Der ett rosigt hopp nyss bodde?

Ovälkommen, fruktad, afskydd
Kom till Liebenstein en främling
Re'n för flera veckor sedan.
Att han vandrat långt, man visste;
Ingen kände dock hans hembygd,
Ingen stället, der han föddes.
Ingen rätt förstod hans väsen
Eller medlen att besegra
Eller fly den fruktansvärde,
Huru mycket vise männer
Än i stilla klosterceller
Hade grubblat på en utväg
Att afvärja eller kufva
Olycksbringarn, der han framgick.
Hvar han syntes dödens engel
Grep ett byte efter annat.
Bitter smärta växte hastigt
I hans spår, och klagan hördes
I det hela vida landet.
Öfver höga berg och dalar
Öfver djupa haf och floder
Drog han lätt som fogeln flyger.
Högsta fästningar besteg han,
Gick igenom slutna portar,
Steg så upp i tornens kamrar
Eller ned inunder hvalfven
Eller in i borgens salar
Lika käckt som i den låga,
Halmbetäckta herdekojan.
Öfverallt han var som hemma.

När till Liebenstein han anländt,
Slöt han hårdt, till allas häpnad,
Riddar Curt i sina armar.
Riddarn grips af isig kyla,
Som ett asplöf skälfver hjelten,
Kallsvett perlar på hans panna,
Grå som askan bli hans kinder.
Snart dock höljas de af purpur.
Häftigt går då hjertats slussverk,
Genom ådrors blåa stammar,
Genom deras fina grenar
Forsar starkt den röda strömmen.
Vilda fantasier klädas
I en drägt af ord, som ofta
Skimrar praktfullt som det rika,
Solbeglänsta vattensprånget.
Gripen af en häftig oro,
Halft förtviflad junker Konrad
Står vid fadrens bädd och plågar
Med en väldig ström af frågor
Arme läkarn, munken Gotthold,
Som bestört ser detta uppror
Rasa inom organismen.
Ej en utväg att det dämpa
Ser han, hur han än ransakar
I sitt vetandes förrådshus,
Mäktar ej, hur han än grubblar,
Sjukdomens mystèr att lösa.
Dock han döljer sin förvirring
Genom att med myndig stämma
Föreskrifva många medel
I det hopp, att något lyckas.
Hvarje bud uppfylles punktligt
Af fru Bertha, riddarns fränka,
Som i borgens inre herskar.
Men vid hufvudgärden sitter
Skön ännu, fast dödlig ångest
Stämplat hennes bleka anlet,
Hildegard och fläktar svalka
Åt den käre fosterfadern,
Torkar svett af glödhet panna,
Räcker honom feberdrycken,
Jemkar kudden huldt och beder
Varmt till Frälsarn och Madonnan
För hans räddning undan döden,
Som sin lie tyckes höja.
Men ej hennes böner höras.
Oupphörligt sjukdomsgiftet
Fräter uppå riddarns lifstråd.

Febern upphör sent omsider.
Blek med återvunnen sansning
Ligger riddarn. Men ej tändes
Hoppet i de ungas sinnen,
När han matt slår upp sitt öga.

Begge se, att döden slagit
Kalla vingar öfver pannan,
Att det hjerta, som af kärlek
Slog så varmt för dem, skall stanna,
Och till salighetens rike
Anden fly, förr'n sanden hunnit
Rinna ned i bordets timglas.

Ordet »Henrik!», likt en hviskning,
Sväfvar öfver bleka läppar.

Konrad svarar: »Han är ännu
Fjerran i det helga landet.»

»Väl jag vet det», sade fadren.
»Bort han drog med krossadt hjerta,
Frid han sökte midt i striden,
Frid, som döden blott kan skänka.
Icke hans, men din den ädla
Blef, som jag åt honom ämnat.
Vårda henne då med ömhet,
Trogen blif den ed, du svurit,
Och i ljusets sköna rike
Skall min ande dig välsigna.
Konrad! — — Hildegard! — — min Henrik!»

Så den ädle riddarn talar,
Och från stoftet skiljes anden.
Snart han jublar i sitt hemland,
I en verld af idel skönhet.

Men af outsäglig smärta
Gripna stå de begge unga
Tröst förmå de icke skänka
Åt hvarandra. Tyst hon sluter
Fosterfaderns ögon samman,
Trycker Konrads hand och brister
Sedan ut i bittra tårar — — — —

I ett hvalf, åt ätten helgadt,
Riddarns stoft blef lagdt till hvila
Af en skara ädla fränder,
Vänner, kämpar och vasaller
Med all öflig ståt, med vemod,
Som ej någon sed kan kräfva.

Slottet Sternbergs portar voro
Ständigt slutna. Konrads bröllop
Skulle icke firas, förrän
Sorgeåret var förflutet.

VI.

Tungt med snäckans gång går tiden
Än i ödslig borg.
Fast en månad är förliden,
Stark är Konrads sorg.
Lik en daggstänkt lilja sitter
Hildegard en dag
Anande en sorg mer bitter,
Af ett tyngre slag.

Konrad nalkas, och han säger:
»O min ljufva brud!
Du är allt, som qvar jag äger,
Se'n han gick till Gud.
Du är all min lefnads lycka,
Ljuset på min stig.
Endast döden mäktar rycka
Hildegard från mig».

Ljuft hon ler och räcker handen
Åt sitt hjertas vän,
Säger: »Väl den ädle anden,
Som från himlen än
Blickar ned på sina kära,
Skall i denna stund
Sin välsignelse beskära
Kärlekens förbund».

Plötsligt då anmälas gäster,
Unge adelsmän,
Som från öster och från vester
Kommit till sin vän
Att förströ hans djupa saknad.
Snart, så hoppas de,
Han, ur bittra drömmen vaknad,
Skämta skall och le.

Allvar på hans panna hvilar,
När de sorla gladt.
Fåfängt flyga skämtets pilar,
Konrad småler matt.
Fåfängt ystra glädjen spritter,
Fåfängt fylls pokaln.
Tyst i muntra laget sitter
Han i riddarsaln.

Men hans gästers jubel stegrar
Gyllne vinets makt.
En beskrifvar sine segrar,
En sin bonings prakt,
Ögon glänsa, kinder glöda.
Huru sälla de
I sin stämnings rosenröda
Skimmer lifvet se!

Glädjen sig omsider målar
Ock i Konrads drag.
Gladt det mörka ögat strålar,

Gladt i vänners lag
Hörs hans skämt, det ungdomsfriska.
Förr'n han vet deraf,
Vill han nöjets perlor fiska
Upp ur tidens haf.

Vännerne till honom sluta
Se'n sig på allt sätt,
Vilja lära honom njuta
Utaf lifvet rätt.
Han med dem, att skingra sorgen,
Går på jagt hvar dag.
När de komma se'n till borgen,
Blir der dryckeslag.

I sin jungfrubur allena
Sitter då hans brud.
Tankar som en engels rena,
Kända blott af Gud,
Växa upp i hennes hjerta.
Hon för honom ber;
Men hon döljer väl sin smärta,
När hon honom ser.

Stundom är han, för att gästa,
På en ädlings slott.
Spörjs då, hvilken är den bästa,
Den mest sälla lott:
»Äkta ståndet», svara alla,
»Är ett slafveri.
Blott en ogift kan man kalla
Säll och verkligt fri».

Moln då Konrads panna höljer,
Blicken ljungar svar;
Men han för sig sjelf ej döljer,
Att ej mer så klar,
Ej så varm hans kärlek lågar,
Som den gjorde förr,
Fast en blick han knappast vågar
Inom hjertats dörr.

Men från korsets här omsider
Spörjes hvilken glans
Henrik öfver namnet sprider,
Som är ej blott hans,
Hur han gyllne sporrar vunnit
I sitt första slag,
Hur på ärans ban han hunnit
Längre med hvar dag.

Konrad rodnar, ögat lågar,
Hjertat häftigt slår.
»Skall så bragdlös», han sig frågar,
»Fly min lefnads vår?
Gyllne sporrar vill jag bära,
Jag skall vinna dem.
Jag skall skörda hjelteära
Vid Jerusalem.»

Drömmande om segerns lager,
Skön i krigisk skrud
Snart ung Konrad afsked tager
Af sin bleka brud.
Sorgsen hon kring hjelmen bandet,
Som hon sömmat, slår;
Sedan till det helga landet
Genast färden går.

VII.

Henrik i skuggan af sköna olivträn
Sitter vid foten af rankbeklädt berg,
Drömmer om barndomens leende fröjder,
Ser dem i morgonens rosiga färg,
Drömmer om dagar, då ännu ej hoppets
Skimrande väfnad var sliten itu,
Drömmer om henne, som högt han har älskat,
Och dock ej någonsin högre än nu.

Högväxt och smärt mellan stammarne skymtar
Plötsligt en yngling och ropar hans namn.
Riddaren spritter förvånad ur drömmen,
Sluter med ömhet sin bror i sin famn.

Svaren nu följa på haglande frågor,
Medan de sitta i blommande lund.
Konrad framförer den kärlekens helsning,
Hvilken i dödens, i afskedets stund
Föll från hans faders skälfvande läppar,
Innan den jordiska vandringens staf
Neder han lade. — Snart bedja de begge
Varmt för hans själ vid Försonarens graf.

Längtan till strider beherskade Konrad.
Kriget för trögt för den eldige gick,
Hjeltebedrifters odödliga ära
Hägrade ständigt för ynglingens blick.
Fiendeskaror med vida turbaner,
Krokiga sablar och väldiga spjut
Dölja i berg och i klyftor sin styrka,
Svärma, likt bien ur kuporna, ut,
Samlas och se'n mot Jerusalem tåga
Ståtligt vid ljud af basun och trumpet,
Korset förbanna och ropa, att Gud är
En, och att Mahomet är hans profet.

När saracenerne Konrad ser nalkas,
Klappar hans hjerta af lust och af fröjd
Högt vid den tanken, att hjeltarnes bragder

Föra till ärans, den strålandes, höjd.
Tappert bland tappre han kämpar, men kläder
Ej, som han hoppats, sitt namn uti glans,
Medan hans prisade broder en lager
Flätar igen i sin yppiga krans.

Veckor förflyta, och Konrad lär känna
Lifvet i fält med dess mödor och tvång.
Svikna förhoppningars stingande törnen
Plåga hans sinne, och dagen blir lång.
Mattare blifver det lockande skimmer,
Hvari han nyss sett krigarens ban.
Redan mot vester nu riktas hans blickar,
Redan han längtar till Rhen från Jordan.

När han de gyllene sporrarne vunnit,
Tar han af Henrik, af hären farväl.
Hemåt han drager att stilla den längtan,
Som nu beherskar hans eldiga själ,
Se'n vid den heliga grafven med andakt
Ännu en gång han förrättat sin bön.
Men när till staden, som speglar sin skönhet
Uti Bosporen och Marmora-sjön,
Konrad har kommit, han dröjer der länge,
Tjusad af hofvets förföriska glans,
Fjettrad af skiftande njutningars kedja,
Den der kan qväfva båd' minne och sans.
Mäktigt i gyllene pelaresalar
Unga grekinnors behagfulla skick,
Smärta gestalter, berusande fägring
Fängsla germaniske riddarens blick.
Men bland dem alla dock strålar Theana
Ypperst likt rosen i blommornas krans,
Magisk är blicken och leendet solljust,
Vinden hon liknar i gång och i dans.
Skön såsom hon af odödlige konstnärn
Kärleksgudinnan gestalten ej fick,
Skön såsom hon är blott bilden, som sväfvar
Uti ingifvelsens stund för hans blick.
När hon mot Konrad sig vänder och småler,
Fåfängt han söker att vara på vakt.
Blodet likt lava i ådrorna strömmar,
Bäfvande erfar han tjuserskans makt.
Kampen mot pligten begynner passionen,
Hjertat det liknar ett stormande haf,
Troheten svigtar — går under omsider,
Konrad blir sedan den segrandes slaf.

Hildegards band blir ett offer för elden.
Konrad på hjelmen Theanas blott bär,
Eder, som fordom han Hildegard svurit,
Lidelsefullt nu Theana han svär.
Suckar och tårar och klagande sånger
Tolka hans flammande kärlek hvar stund
Slutligen vinner han den som han dyrkar.
Kyrkan snart helgar de ungas förbund.
Hildegard glömmer han likasom äran,
Sedan han hunnit till sällhetens höjd.
Och till sitt land ifrån kejsarestaden
För han sin maka med jublande fröjd.

VIII.

Vid fönstret i det östra tornet
Skön Hildegard en afton satt
Och mindes, hur hon ofta spratt
Af glädje, när som jägarhornet
Bebådade, att *han* var när,
Hvars bild hon än i hjertat bär,
Hvars bragder i det helga landet
Nu öfverstråla — som hon tror —
Allt, som har utförts af hans bror.
Hon tänker sedan på det bandet,
Som sorgsen hon kring hjelmen slog,
Förrän till Östern Konrad drog,
Och på det band, som dem förenar
För evigheten, som hon menar.
Hur högt, hur varmt slår hennes hjerta
För honom, som sin tro hon gaf!
Om förr han henne vållat smärta,
Hon jordat den i glömskans graf.
I kärleks gyllne skimmer skådar
Nu Hildegard hos honom allt.
En skön, en ideal gestalt,
Vid hvilken jordisk slagg ej lådar,
En man med heder, lik kristall,
För frestelsernas tjusning kall,
Men som för rätt och sanning brinner
Hon ser — tills hennes dröm försvinner.

På Sternbergs stolta borg hon ser.
Då purpras kinden, och hon ler
Vid tanken, att han återvänder
Snart lagerkrönt från Österns länder.
Så ljuft hon drömmer om den stund,
Då deras pröfvade förbund
Blir helgadt uti slottskapellet.
Men hvad är det, som henne slår
Med häpnad så, att hon förmår
Väl knappt att röra sig ur stället?
Hon Sternbergs port ser springa upp
För en beväpnad ryttartrupp,
Som drager in på slottets gård
Med många lastdjur i sin vård.
En tyngd sig lagt på hennes hjerta.
Hon går och söker upp fru Bertha,
Berättar allt och se'n begär,
Att man må spörja, hvem det är
Som djerfves gästa i det slott,
Som Konrad af sin fader fått.

En tjenare fru Bertha sänder
Till Sternberg. Snart han återvänder
Och säger, att herr Konrads män
I ryttarne han känt igen,
Och att på borgen det var brådt.
Ty riddarn kommen var tillbaka
Och skulle föra till sitt slott
En grekisk dam — sin sköna maka,
Som är ett under af behag
Och tjuskraft, redan nästa dag.

När Hildegard förnam de orden,
Var det, som himmelen och jorden
Försvunnit plötsligt, och hon stått
Allena med sin smärta blott.
Liksom ett hvalf den öfverskyggde
Den vida rymden, hvart hon såg.
Det luftslott, fantasien byggde,
Nu i ruiner splittradt låg.
Till hjertat flöt den röda flod.
Orörlig, stum den arma stod.
Hon stod der liksom i ett tempel
Martyrens bild med smärtans stämpel.
På ögonlockets fina frans
Man såg ej någon perlas glans,
Men blåa ögat, förr så mildt,
Nu af förtviflan lyste vildt
Likt irrbloss, som i natten glänser.
Det var en smärta utan gränser.

Så stod hon länge, men omsider
Hon till sitt rum i tornet gick,
Att dold för hvarje dödligs blick
Utkämpa sina hårda strider.
Vid fönstret länge tyst hon satt.
När öfver jorden sänktes natt,
Då bröts de bittra tankars kedja,
Då först hon åter kunde bedja.
Hon bad framför sin Kristusbild
Om kraft att tålig, from och mild
Det centnertunga korset bära
Och lefva blott för Herrans ära.

På Konrads borg blir fest på fest.
Välkommen dit är hvarje gäst
Af ädel börd, med fina seder
Och verklig eller skenbar heder.
Theana får sin hedersvakt.
Hon öfvar då sin tjusningsmakt
Med lust och nit på Konrads vänner,
Och snart bland dem fins icke en,
Som ej en häftig kärlek känner
Till denna grekiska sirén.
Den sköne riddar Edvins låga
Dock flammar högst, som hvar man ser.
Theana märker det och ler,
Och hennes blick tycks säga: »Våga!»

IX.

När som glädje och skämt uti Konrads gemak
åter börja sin sprittande lek,
Går i Liebensteins borg en aftynad gestalt
som en vålnad så lätt och så blek.

Är det Hildegard väl? Hvar, o kind, är din ros?
Hvart, o öga, har strålen väl flytt?
Är det trolöshet, säg, är det smärta och skymf,
som till skugga den sköna förbytt?

Än är anden ju stark. Ej ett klagande ord
från de bleknade läpparna föll.
Och det löfte till kamp mot förtviflan, hon gaf
åt sin Gud, hon obrottsligt ju höll.

Än de värnlösas sköld och de stapplandes staf
och de lidandes tillflykt hon är.
Än hon sprider det ljus, som kom ofvanifrån,
till den vilsna, som ledning begär.

Men ej läktes det sår uti Hildegards själ,
som den älskade skoningslöst slog.
Och med hoppet, som blef af hans trolöshet
qväfdt, både glädje och lefnadslust dog.

Ej hon njöt utaf sång, ej af blommornas doft,
ej af lummiga lindarnes sus,
Och det var, som hon gick uti mörker, om än
hon var omhvärfd af strålande ljus.

Aldrig Konrad hon såg och ej eljest en gäst,
men så stilla flöt lefnadens flod,
Tills en morgon hon kom in i riddaresaln,
och der Henrik framför henne stod.

När ett rykte förmält, att hans broder till brud
hade tagit en främmande mö
Och så brutit sin tro, han begifvit sig hem
att för Hildegard lefva och dö.

Att det ryktet var sant, genast lärde en blick
och derefter den älskades röst.
Och hon yppade då sina hemliga qval,
men den ädle ej kunde ge tröst.

Och med smärta han såg, huru Hildegard led,
och hans sinne blef glödgadt af harm.
Han beslöt sig för hämd, ville straffa sin bror
för hans falskhet med ridderlig arm.

Han uppsökte en vän. Icke skälfde hans röst,
icke bleknade han, då han böd
Att framföra till Konrad, på riddarevis,
en utmaning på lif och på död.

Han var döf för hvart råd till försoning och frid
och för talet om ånger och sorg.
Han blott andades hämd. Och omsider hans vän
sig begaf till den trolöses borg.

I sin riddaresal uti vännernes krets
med sin tjusande maka han satt.
På Theana var fäst mången glödande blick,
men med Edvin hon skämtade gladt.

Fram den främmande gick, och han talte om svek
och om trolöshets nattsvarta brott.
Det i salen blef tyst. Ej gaf Konrad ett svar;
han satt stilla och undrade blott.

Men när handsken han fick, som af Henrik var sänd,
och utmaningen rätt han förstod,
Då han störtade upp, och hans öga tog eld,
och i kinden steg lågande blod.

»I den dal», ljöd hans svar, »som går mellan
de berg, hvilka krönas utaf våra slott,
Skall jag möta min bror med ett blixtrande svärd,
när som sol öfver skogsranden gått.»

X.

Nattens mörka dok är undanviket,
Dagens drottning mottar åter riket
Och på höga trän och berg
Ymnigt gyllne kronor fäster,
Som när sist hon stod i vester
Med sitt släp i rosenfärg.

Men till dalen ej dess strålguld hinner.
Der är kallt och mörkt, der endast brinner
Vrede uti bröders bröst.
Svärd i deras händer blänka
Och med dem de ämna kränka
Grymt naturens egen röst.

Henrik tror, att Konrad har beröfvat
Honom Hildegard och sedan öfvat
Dåd, som kräfver blodig strid,
Då ej edens helgd han vördat,
Då han hennes sällhet mördat
Liksom hennes frid.

Ej sin bror i Konrad ser han, men förrädarn,
Men i Henrik Konrad sjelf ser smädarn
Af sin ära, då för svek
Han beskylts bland sina vänner.
Dock ej mycken håg han känner
För en blodig lek.

Redan sina svärd till kamp de höja.
Då en skepnad, höljd i snöhvit slöja,
Fram i dalen går.
Mellan sina fosterbröder,
Inom hvilka harmen glöder,
Hildegard snart står.

»Kasten svärden bort!» hon dem befaller.
»Re'n i dag jag inom klostrets galler
Går att söka frid.
Skall jag minnas då med fasa,
Att jag sett, för min skull, rasa
Gudlös brödrastrid?

Räck din broder handen till försoning;
Ädle Henrik! Snart i fridens boning
Skall jag be, att Gud
Må all sällhet dig beskära.
Gråt ej! Som din vapenära
Blifve skön din brud!

Konrad! Allt för dig jag kunnat glömma:
Smärtans bittra kalk jag nu måst tömma
Till ett straff derför.
Aldrig skall du se mig åter;
Jag vill be, att Gud förlåter
Dig som jag det gör.»

Henrik nu sin hand åt Konrad räcker,
Men hans öga tårens slöja täcker,
När den ädla går
Bort mot klostret uti dalen.
Dyster och af samvetsqvalen
Plågad Konrad står.

Och när till sin borg han åter hunnit,
Ser han, att Theana har försvunnit.
Hon med Edvin flytt.
Föga han sirénen saknar.
Och till Hildegard nu vaknar
Kärleken på nytt.

Men den ädla, döf för alla böner
Af sin fosterfaders begge söner,
Blifver Kristi brud.
Med sitt hjertas hela värma
Nu hon sträfvar blott att närma
Sig alltmer till Gud.

Blad ur Svenska teaterns historia.

(Forts. och slut.)

Innan vi närmare sysselsätta oss med denna för svenska teatern högst märkliga representation, så vore det kanske ej ur vägen att något orda om teaternöjena vid Gustaf III:s hof, då de på sätt och vis ej varit utan inflytande på bildandet af svenska teatern.

Under 1700-talet var det i alla länder, der fransk smak och bildning blifvit herrskande, en modesak att spela komedi. Således äfven i Sverige, der inom kort såväl bland högre som lägre ingen familjefest eller dylikt kunde nog värdigt firas utan uppförandet af ett teatraliskt divertissement. Vid Lovisa Ulrikas hof spelades ofta af prinsarne och hofpersonalen under ledning af frih. C. A. Adelcrantz, som sjelf vanligtvis utförde *les rôles de père noble,* hvarföre Gustaf III sedan alltjemt tilltalade honom med den familjära benämningen *mon père.* Att här nästan uteslutande spelades på franska språket, faller af sig sjelft, ehuru man likväl har exempel på, att åtminstone *en* svensk pjes fått den äran att uppföras.

Under förra hälften af Gustaf III:s regering öfvergick smaken för teatraliska nöjen till en verklig manie för dylika. Hofpersonalen gjorde nästan ingenting annat än repeterade och spelade komedi. Man kan göra sig en föreställning derom, när man läser rikskansleren Sparres anteckningar, jemförda med Fersens, rörande hofvets teatraliska verksamhet på Gripsholm under julen 1775. Repertoiren var denna:

Onsd. d. 27 Dec. repeterades *Gengis Kahn,* tragedi. (Troligtvis franska originalet *L'orphelin de la Chine;* uppfördes på svenska först 1777. Jfr Klemming.)

Torsd. d. 28 Dec. Representation af *Gengis Kahn;* efterpjes: *Les fausses infidelités.*

Fred. d. 29 Dec. repeterades *Athalie.*

Lörd. d. 30 Dec. Representation af *Athalie* med körer. »Drottningens och hertiginnans kammarfruar med fröken Stockenström i spetsen föreställde de levitiska qvinnorna. Spektaklet var vackert, drägterna ytterst granna och fröken Uggla (Athalie) spelte förträffligt.» Konungen utförde öfversteprestens roll.

Sönd. d. 31 Dec. repeterades *Adelaïde du Guesclin* samt *La bohémienne,* opera comique.

Månd. d. 1 Jan. 1776. Bal.

Tisd. d. 2 Jan. Representation af *Adelaïde du Guesclin* och *La bohémienne.* »Det finns ingen teater, säger Sparre, der den senare blifvit bättre gifven än här af Carl Fersen, fröken Stockenström och hertig Carl.»

Onsd. d. 3 Jan. Representation af *Rhadamiste et Zenobie* samt *La bohémienne* (för andra gången). Konungen spelade Rhadamiste.

Torsd. d. 4 Jan. Representation af *Athalie* (för andra gången).

Fred. d. 5 Jan. repeterades *Cinna.* Stycket skulle uppföras följande dagen, men grefve Barck, som åtagit sig att spela Augustus, hann ej att lära sig sin roll.

Sönd. d. 7 Jan. Representation af *Cinna.* Konungen spelade Cinna, hert. Carl Maximus och fröken Uggla Valeria. »Gr. Barck, såsom Augustus, vann allas bifall för den sköna naturen i sitt spel. Drägterna voro vackra och i kostymen.» Till efterpjes gafs *La gageuse,* i hvilken »fröken Caroline Lewenhaupt gjorde underverk i grefvinnans roll, så att franska ambassadören förklarade, att man ej på någon teater i Paris kunde gifva den bättre». Konungen spelade ganska bra öfverstens roll, Carl Fersen grefvens, Barnekow kammartjenarens och fröken Uggla kammarjungfruns.

Månd. d. 8 Jan. repeterades *Melanide* och *L'anglais à Bordeaux.*

Tisd. d. 9 Jan. Representation af *Melanide.* Rikskansleren Sparre spelade Théodore, konungen Daniane, Boltenstern markisen, grefvinnan Wrangel Doristhée och fröken Lewenhaupt Melanide. »Man har aldrig sett spelas bättre.» Till efterpjes gafs för andra gången *La gageuse.*

Onsd. d. 10 Jan. gafs »såsom godbit» ännu en gång *Cinna* och till efterpjes *L'anglais à Bordeaux.* »Konungen

spelade der förträffligt äfvensom C. Fersen och fröken Lewenhaupt.»

Således spelades af hofvet under femton dagar åtta särskilda gånger; de öfriga dagarne voro upptagne af repetitioner. För att allt skulle vara i fullkomlig teaterstil, saknades icke en gång inställdt spektakel (d. 6 Jan.). »Det finnes få, säger Sparre, till och med bland folk af yrket, som skulle förmå att härma dessa ansträngningar.» Detta oupphörliga repeterande och spelande uttröttade också snart de uppträdande; blott för konungen och hertig Carl egde det i det längsta ett oförminskadt behag. Men slutligen kände äfven den förre sig öfvermättad och trött vid detta teaterlif och erkände, att han ej skulle kunnat uthärda ännu en dag med att träda upp på scenen.

De uppträdande hade inom sig bildat en teater-orden, hvars statuter lära ha varit högst qvicka och löjliga. Ordens stormästarinna var den ofvannämnda fröken Lewenhaupt och dess orator skalden Oxenstierna. Vid sista representationen uppträdde denne senare på scenen och höll i ordens namn ett versifieradt tal till åskådarne, i hvilket han utbad sig deras öfverseende med de spelandes fel och brister. Nu hörde det till Gustaf III:s svagheter, att han, ehuru utrustad med ett förträffligt minne, likväl vanligtvis var temligen osäker i sin roll. Detta generade honom dock föga, ty då minnet svek honom, och han ej kunde påminna sig en eller annan vers i rollen, så gjorde han på rak arm i stället en ny, hvarvid det likväl ej föll sig så noga, om den innehöll en stafvelse mer eller mindre, än metern i densamma fordrade. Detta var ett brott mot ordens statuter; men Oxenstierna visste att med hofmannaskicklighet vända det till monarkens beröm, i det han i det ofvannämnda talet påstod, att den, *qui a reformé tout un empire,* egde också ensam rätt att omsvepa en vers af Corneille, Racine och Voltaire, han och ingen annan.

Det var efter dessa teatraliska föreställningar franska ambassadören gjorde konungen föreställningar öfver hans ohejdade böjelse för teatern och det opassande i att sjelf visa sig på scenen, då konungen gaf honom och riksrådet C. Scheffer sitt hedersord på att aldrig mer uppträda på tiljan. Detta löfte höll han likväl ej länge, ty hösten 1776 uppträdde han åter på Gripsholm i Cinnas roll, hvilket åstadkom ett obehagligt uppseende.

Såsom ett betecknande drag för den anda, som den tiden var rådande inom hofvet, kan anföras, att gudstjensten på slottet ibland fick framflyttas ända till kl. 3 e. m., för att ej repetitionerna på teatern skulle afbrytas. Den stränge biskop Serenius i Strengnäs, som kände sitt folk och visste hvad de behöfde, hade sändt till tjenstgöring på Gripsholm tvänne prester, som egde förmågan att oförskräckt sjunga ut mot det i deras ögon syndiga hoflefvernet. Af hoffolket kallades dessa prester på spe för magister Skrikhalsius och pastor Gapius. Då gr. Herrmansson, Serenii svåger, hos S. anhöll, att han skulle sända till hofvet prester mera fördragsamme och af mildare åsigter, så svarade den buttre bispen, att så länge Molière och Lafontaine predika i salongen, äro magister Skrikhalsius och pastor Gapius goda nog i kapellet.

Långt mera vore att säga om de teatraliska nöjena vid Gustaf III:s hof, ty ämnet är både rikt och tacksamt; men det anförda må vara nog, då det tillräckligt visar, med hvilken ifver man inom hofkretsen hängaf sig åt Thalias tjenst. Man må hysa hvilka tankar som helst öfver det olämpliga, att ett hof och i synnerhet regerande personer till den grad ägnade sig åt den sceniska konstens utöfning; ett faktum är det likväl, att just detta var af icke ringa inverkan på den svenska teaterns uppblomstring. Ty man kan säga och med exempel bevisa, att hofvet i många fall var den skola, hvarifrån flere skådespelare ex professo erhöllo sin utbildning, och att utan det intresse, hvarmed den sceniska konsten hade omhuldats på samhällets höjder, den svenska teatern ej skulle uppnått den fulländning, som den lyckades vinna under gustavianska tiden.

Från denna lilla exkursion in på hofteaterns gebiet återvända vi till den representation, då medlemmar af hofvet skulle för första gången uppträda i ett svenskt teaterstycke för afgörandet af frågan om svenska språkets lämplighet för scenen.

Denna representation egde rum på rikssalen den 24 Jan. 1774. Det stycke, man hade valt, var Voltaire's *La Zayre,* öfversatt af Sotberg under titeln *Zayr.* Hufvudrollen utfördes af fröken Ehrensvärd, de öfriga af hertig Carl, gr. C. Fersen m. fl.

Till denna representation hade omkring trehundra personer blifvit inbjudne, äfven sådane, som stodo utom hofvet. Några dagar derefter uppfördes pjesen ånyo, då blott det kungliga huset och några få utvalde voro närvarande. »Detta var», säger en samtida antecknare, bibliotekarien Gjörwell, »en slags representation academique, hvarvid man granskade allt, hvad till språket och spelet hörde. Resultatet blef, att svenska språket är ganska dugligt för teatern.» Sedan den tredje representationen blifvit gifven, säger samme antecknare: »språket vinner på hofvet allt mera förtroende, och har konungen konsulterat alla grefvinnors och fröknars öron, om de funnit sig stötte af modersmålet, när det så blott och bart eller utan musik uttalas. Alla hafva nigit och deklarerat sig för landets språk». Allenast en enda person berättas ha vågat sig fram med en liten anmärkning. Det var nämligen riksrådinnan Fersen, som omöjligen kunde förlika sig med ett i pjesen förekommande ord, *älskling,* hvilket bevisar om ej annat, herrar språkforskare till efterrättelse, att detta numera så vanliga ord ännu vid denna tid ej vunnit full burskap i språket.

Emellertid var isen bruten. Modersmålet, detta nyss förut så ringaktade, nästan förlöjligade svenska språk, hade fått den nåden att anses »ganska dugligt» för scenen. Man började till och med att svärma litet smått för detsamma; lyckligtvis funnos äfven de, som på fullt allvar älskade det. Det hade nu gjort sin debut och dervid vunnit åtminstone en succès d'estime, hvarföre man beslöt, att det än vidare skulle försöka sig.

Till skalden Gyllenborg lemnade nu Gustaf III en af honom på franska språket affattad dram, hvilken af den förre skulle omstöpas i svensk vers. Stycket var hämtadt ur fäderneslandets historia och hette *Birger Jarl.* Då troligtvis största delen af denna tidskrifts läsare ej gifvit sig mödan att genomläsa detta på temligen tung alexandrinsk vers skrifna teaterstycke, så vilja vi lemna en kort exposé af detsamma för att visa, hvad man den tiden hade för fordringar på ett historiskt skådespel.

Den mördade konung Abels i Danmark enka Mechtild har nödgats fly från norska hofvet, der hon senast uppehållit sig, och kommer till Sverige. Hon förföljes af norrmännen, men räddas genom en för henne okänd riddare, som är ingen annan än den mäktige Bjälbo-jarlen, till hvars borg hon tager sin tillflykt under namn af grefvinna af Jutland. Der gifver jarlen till hennes ära en opera-ballett (!) *Aeglé* och söker på allt sätt att behaga henne. Nu är att märka, att jarlen på sätt och vis varit orsak till hennes makes död, hvarföre hon svurit honom evigt hat. Då hon nu utfordras af en norsk krigshöfding i spetsen för en här, vägrar jarlen att utlemna henne och förjagar norrmännen. Af tacksamhet häröfver räcker Mechtild sin hand åt den för henne ännu okände jarlen, men fäster dervid det vilkor, att han skall utkräfva hämnd på Birger Jarl och låta hans blod rinna. Då kastar jarlen sig på knä för henne och säger, att den riddersman, hon älskar, är ingen annan än Birger Jarl, som hon hatar, och att hans lif är i hennes hand. Rörd af hans ädelmod och de tjenster, han bevisat henne, glömmer hon sitt hat, och allt slutar lyckligt och väl med en präktig bröllopsfest.

Detta är i korthet innehållet af det skådespel, med hvars uppförande man ämnade låta operapersonalen försöka sig. Hufvudrollerna utdelades åt Carl Stenborg och fru Olin. På våren 1774 togo repetitionerna sin början, hvilka egde rum än i hufvudstaden, än på Ulriksdal under konungens egen ledning. Såsom ämnadt att blifva hvad man i senare tider förstår med ett gala-spektakel, det skulle nämligen gifvas med anledning af hertig Carls giftermål, uppsattes det med en för den tiden oerhörd prakt. Uttini och Johnsen skrefvo musiken till divertissementen och Gallodier anordnade dansen. En italiensk dekorationsmålare Bibiena målade dekorationerna. Sedan allting var klappadt och klart uppfördes pjesen på rikssalen den 8 Juli och erhöll ett utomordentligt bifall. Isynnerhet skola fru Olin och Stenborg vunnit allmänt erkännande för sitt framställningssätt. Sedan pjesen ännu en gång blifvit uppförd, då teatern var anordnad i slottets stora galleri, kom den ej till uppförande förr än mot slutet af året, då den spelades på Bollhusteatern. Dermed sammanhänger en liten historia ur den tidens teaterlif, hvilken visar, att huru ung och outvecklad en teater än må vara, så frodas likväl intrigen der i full blomstring.

Händelsen var nämligen den, att konungen, som under sensommaren vistades på Gripsholm, lät befalla operapersonalen att begifva sig dit för att spela. Till upplysning torde behöfva meddelas, att Gustaf III, som ur egen kassa bestred operans utgifter och underhåll, då det bidrag, som allmänheten lemnade genom köp af entrébiljetter, var ringa och obetydligt, ansåg sig kunna förfoga öfver operans medlemmar efter eget godtfinnande, hvarföre de äfven, isynnerhet under förra hälften af hans regering, på längre eller kortare tider blefvo kallade till lustslotten för att spela. Då de nu, med undantag af fru Olin, som af sjukdom var förhindrad att resa, hade kommit till Gripsholm, började misshälligheter genast att yppa sig. Stenborg, som icke blott beundrade fru Olin såsom sångerska och konstnärinna, utan äfven, efter hvad den tidens histoire scandaleuse vet att förtälja, var fästad vid henne genom de ömaste band, var vid misshumör öfver att ha nödgats lemna henne, hvilket stegrades i ännu högre grad, då han på Gripsholm måste uppträda och spela mot fru Augusti, »fru Olins antipod», som öfvertagit dennas roller. Men ännu var måttet ej fullt rågadt för den stackars Stenborg. En vacker dag föll det konungen in att låta anställa en repetition på *Birger Jarl*. Stenborg, som utförde jarlens roll, frågade då konungen, hvem som skulle spela Mechtild, då fru Olin ej var tillstädes, och fick till svar, att den rollen hade mamsell Eckerman öfvertagit. Vid denna underrättelse berättas Stenborg ha gjort »en fasligt dedaigneuse grimace» och försökt att blifva qvitt sin roll, påstående, att han hade glömt densamma o. s. v. Men konungen, som mycket väl visste, hvar skon klämde, yttrade blott: »fy, fy, lilla Stenborg, som kan så glömma; jag, som har så mycket att tänka på, kan hela *Birger Jarl* utantill. Var så god och lär sig sin roll väl, ty jag vill låta spela pjesen flere gånger i vinter».

Ofvannämnda mamsell Eckerman hade ännu ej uppträdt på scenen i någon roll. Hon hade börjat vid balletten, men blifvit af den d. v. ballettmästaren Gallodier afskedad såsom oduglig, hvarefter hon, fastän utan synnerlig röst, fick anställning vid kören. Det var der konungen under sina planer att skapa en svensk talscen gjordes uppmärksam på henne såsom »varande stark i affekter och gester» och derföre ett passande ämne till aktris. Fastän ännu helt ung — hon säges vid denna tid ha varit en »15-års flicka» — skulle hon nu försöka sig i Mechtilds roll, visserligen en maktpåliggande uppgift, men man hade ej stor repertoire att välja på, och för öfrigt var väl meningen den, att man blott ville se hennes anlag för scenen. Hon instuderade rollen för en drottningens hoffröken Uggla, som sjelf egde stor scenisk begåfning; men huruvida hon denna gång fick uppträda på Gripsholms teater eller ej, lemna vi osagdt, men ha skäl att betvifla det förra.

Knappt hade hofvet och operapersonalen återvändt till hufvudstaden, förrän stormen bröt lös. Den började med, att fru Olin, som svårligen kunde smälta den förtreten att i fru Augusti ha fått en medtäflerska, som inom det lyriska gebietet vunnit kännares bifall i roller, i hvilka hon sjelf excellerat, och dessutom i mamsell Eckerman, en obetydlig flicka ur kören, fruktade en rival, som skulle kunna göra hennes nyförvärfvade anseende såsom dramatisk artist stridigt, fann allt detta outhärdligt och lade helt oväntadt in om afsked. Detta var ett dunderslag för den ej mer än ett och ett halft år gamla svenska operan, hvars existens till stor del berodde på hennes medverkan. Men det var ej nog dermed. Stenborg, som hon hade insnärjt i sina garn, tvangs af henne äfven att begära afsked under förevändning, att han önskade resa utrikes för att utbilda sina musikaliska anlag. Allt detta såg, i sanning, rätt hotande ut för operans bestånd, men lyckligtvis hade ingendera fullt allvar med sin afskedsansökan. Fru Olin hade med sitt afskedstagande tvänne biafsigter i kikarn. Den ena var lönförhöjning. Ehuru operans förnämsta sångerska, hade hon blott 9,000 daler i lön, då deremot dansösen fru du Tillet hade 25,000, hr och fru Frossard tillsammans 28,000 o. s. v., hvarföre hon äfven beklagade sig öfver olyckan att vara svensk. Den andra biafsigten var att vid sitt réengagement utfästa såsom vilkor, att hennes man skulle bli — rådman. Då hon hos Gustaf III insinuerade härom, säges konungen ha svarat henne artigt: »alltför gerna, bara han får borgerskapets förtroende. Men, min söta fru Olin, hvad gör

det er till saken, om er man blir rådman? Om tjugu à trettio år är han död, och ingen kommer ihog den ärlige mannen; deremot lefver ni för edra talanger i alla tider hos oss». Men detta halp ej; hon stod på sig i det längsta, och först frampå våren följande året (1775) skref hon under nytt kontrakt med 5,000 dalers påökning i lön, då hon fann det klokast att ej längre genom trots försöka uppnå den oskattbara lyckan att bli rådmanska. Så mycket lättare kom man på det klara med Stenborg; mot lönförhöjning och åtskilliga andra förmåner förband han sig att under fem år uppträda i operor, tragedier och komedier, när, hvar och med hvem konungen befallde.

När nu på hösten 1774 *Birger Jarl,* såsom förut är sagdt, skulle upptagas till spelning på Bollhusteatern, tillfrågades fru Olin, hvars äldre kontrakt ännu gällde, om hon ville spela Mechtild, men gaf nekande svar. Hon kunde detta, emedan hon i detta kontrakt förbundit sig att uppträda blott i operor; men då hon förut och med nöje utfört nämnde talroll, låg den egentliga orsaken till hennes vägran i begäret att få sätta sig på sin kant. Mamsell Eckerman befalldes då öfvertaga denna roll. När detta kom till teaterpersonalens kunskap, berättas »hela truppen blifvit melankolisk» öfver, att en så ung flicka och af mindre ärbara seder, ett faktum, som den tidens chronique scandaleuse till fullo bekräftar, skulle tagas direkte ur kören och med ens blifva première actrice. Då Stenborg likväl genom sitt nya kontrakt gått in på att spela såväl mot henne som hvilken annan som helst, måste de andra följa hans exempel. Men då fattade fru Olin eld. I högsta grad förtörnad öfver att en så obetydlig person vid teatern, som mamsell Eckerman, skulle spela hennes briljantaste roll, vände hon sig åt alla håll för att återigen få öfvertaga den, och lät förstå, att, då teaterpersonalen kände sig så förnärmad öfver att behöfva uppträda tillsammans med mamsell Eckerman, så skulle hon sjelf gerna spela Mechtild, om hon dermed kunde göra hans majestät och sina kamrater ett nöje. Men hon brände sina kol förgäfves, ty kungen hade nu fast beslutat att hon, till straff för sina intriger, ej skulle få visa sig i denna roll.

Ändtligen randades dagen för representationen. Den första december uppfördes *Birger Jarl* för första gången på Bollhuset. Långt förut hade man såväl inom teatern som bland publiken med väntan emotsett denna dag för att bli vitne till, huru allt skulle aflöpa och hvilket emottagande den unga debutanten skulle röna. Mot mångas förmodan vann hon en lysande framgång. »Hon spelte med mycken känsla och stor intelligens», heter det, och det hufvudsakligaste, man hade att anmärka, var, att hennes röst föreföll väl späd, ett fel, som naturligtvis måste tillskrifvas hennes ungdom. Också belönades hon med starka appläder, isynnerhet från de kongl. logerne. Stenborg å sin sida spelte jarlen bättre än någonsin. Derom skrifver Gjörwell till Alströmer följande. »Piqué au vif att spela mot en sådan flicka, ville han visst ej låta sig öfverträffas. Han spelte så, att jag inte kände igen honom. Konungen lät hr Ziebeth (d. v. andre direktör) tvänne gånger gå ner för att tacka honom; och alla konnässörer medgåfvo, att det var en annan Stenborg, än den de sett spela förut. Han spelte med en noblesse, med en häftighet, med en interet vid hvarje tillfälle, som intog och förtjuste. Jag satt helt förvånad på amfiteatern och kysste honom efteråt de tout mon cœur.»

Man har hittills ansett August Blanche vara den förste dramatiske författare, som blifvit inropad på svensk scen, nämligen då *Läkaren* gafs första gången 1845 på kongl. teatern. Deruti har man likväl misstagit sig, ithy att vid denna representation af *Birger Jarl* ropades efter spektaklets slut: *auktor'n, auktor'n!* — »beredt ofvanefter och utfördt af hr Schröderheim nere på parterren». Dylika inropningar af författare och kompositörer voro ej ovanliga då för tiden, fastän de sedermera under en längre tid kommo ur bruk.

Men vid samma tillfälle egde en annan inropning rum, och denna af så märklig beskaffenhet, att svenska teaterns annaler ha veterligen hvarken förr eller senare att uppvisa något motsvarande. Sedan ropen på författaren tystnat, ropade plötsligen hertig Carl: *fröken Uggla, fröken Uggla!* — hvilket togs upp af hela salongen såsom af ett eko. Detta var en hyllning åt henne, emedan, såsom vi förut nämnt, mamsell Eckerman för henne instuderat sin roll. Vi få likväl ej föreställa oss, att vid dessa inropningar brukades såsom i våra dagar,

att den inropade trädde fram inför öppen ridå. Nej, både pjesens författare, Gyllenborg, och fröken Uggla suto helt lugnt qvar i sina loger, hvarifrån de bugande emottogo publikens applåder.

Birger Jarl uppfördes sedan under vintern 1774—75 flere gånger med allmänt bifall. Och man kan ej finna detta annat än helt naturligt, då denna pjes, oaktadt alla sina fel mot historisk sanning och kostym, var på sätt och vis ett nationelt skådespel efter den tidens sätt att se saken och just deruti egde en tilldragande kraft på en publik, som ej fått se något motsvarande, sedan Dalins *Brynilda* gafs på Bollhuset af den på 1730-talet florerande »svenska comœdie-truppen.» Anmärkas bör likväl, att den hittills oerhörda prakt, hvarmed detta skådespel blifvit uppsatt, samt de körer och dansdivertissementer, som i stor mängd voro inlagda deri, ej i ringa mon bidrogo till detsammas framgång. Det ser ut, som om man, för att så småningom vänja publiken vid svenska talpjeser, hade ansett sig till en början böra späcka dem med dylika retmedel, och troligtvis hade man ej så orätt deri. Såsom ett bevis på den framgång detta skådespel föröfrigt rönte, vilja vi blott påminna om, att Hallman i sin *Skeppar Rolf* parodierade detsamma, något som svårligen kunde ha egt rum utan att det parodierade stycket hade vunnit en allmännare uppmärksamhet.

Man skulle kunna föreställa sig, att teaterstyrelsen, d. v. s. i främsta rummet konungen sjelf, borde efter en så lysande början omedelbart ha fortgått i sina sträfvanden att utveckla den med så mycket bifall emottagna talscenen; men så var ej förhållandet. Under året 1775 upptogs hvarken på den lyriska eller dramatiska scenen något nytt med undantag af opera-balletten *Neptun och Amphitrite*. Orsaken till denna stiltje får man väl till stor del söka deri, att hofvet detta år uppehöll sig mest på lustslotten och der sjelft utöfvade Thalias konst, ty det var just nämnde år raseriet att spela komedi uppnådde inom detsamma sin högsta spets.

Men att man likväl ej helt och hållet lemnade den nybildade svenska talscenen ur sigte, visar sig deraf, att man under detta och de närmast följande åren lät operans artister af lägre rangordning uppöfva sig i utförandet af smärre talpjeser. Desse kallades ofta ut till lustslotten, isynnerhet till Gripsholm, för att spela farcer och lustspel för hofvet och de särskildt dertill inbjudne. Kexél styrde och ledde dessa spektakler, der äfven åtskilliga medlemmar af operans kör och balett, som förrådde anlag för teatern, först fingo tillfälle att visa sig. Så t. ex. omtalas »den vackra och qvicka mamsell Holmstedt», anstäld vid balletten, i hvilken person man trodde sig finna en »hufvudaktris» för komedin, en mamsell Malmborg m. fl., om hvilka man kan säga att de lyste och försvunno. De komedier, som denna »koloni af truppen» uppförde, voro nästan samtliga öfversättningar från franskan; men äfven ett och annat svenskt original kom upp på dess repertoire. Så t. ex. uppfördes Hallmans *Casper och Dorothea,* på Ulriksdal i Juli 1775. Den berättas ej ha gjort särdeles lycka, och tämligen allmänt lär man ha rynkat på näsan åt den grofkorniga parodien. Vid detta tillfälle uppfördes den likväl med den af Hallman bestämda musiken, melodier ur operan *Acis och Galathea,* som den parodierade; ty, när den en tid derefter upptogs på Humlegårdsteatern, den nuvarande Rotundan, som Stenborg d. ä. hade inredt till en sommarteater för sitt sällskap, så hade C. Stenborg omskrifvit musiken »för att icke profanera sin och fru Olins röst». Dessa två spelade nämligen hufvudrollerna i *Acis och Galathea.*

Först i Mars 1776 var man färdig med en ny större talpjes för Bollhuset. Valet hade fallit på Racines *Athalie,* öfversatt af Murberg, ehuru man ej var i saknad af svenska originaler. Så t. ex. hade Wallenberg, den bekante författaren till »Min son på galejan» inlemnat en af honom under resan till Kina skrifven dram *Susanna i Babylon,* men hvilken ej blef antagen, möjligtvis af det skälet, att förf. låtit förstå, att denna dram skulle få gälla som specimen för erhållandet — af ett regalt pastorat. Pjesen blef emellertid ett par år derefter antagen på Humlegårdsteatern och blef för densamma en s. k. kassapjes samt uppfördes under loppet af närmare femtio år på teatrar såväl i hufvudstaden som landsorten. Hufvudrollen i *Athalie* spelades med stort bifall af fru Olin, äfvensom af fru Wigert, f. Falk, som utförde den med mycken framgång. Emellertid tyckes denna erkändt förträffliga tragedi ej på

långt när ha slagit så an som dess föregångare *Birger Jarl.*

Bättre lycka gjorde Racine's andra mästerverk *Iphigenie,* öfvers. af Adlerbeth, som uppfördes i April följande året. Dess framgång bereddes af hufvudrollens innehafvarinna den unga och sköna Ulrika Rosenlund, som till allmän saknad för den dramatiska konstens vänner bäddades i en för tidig graf vid blott aderton års ålder. Den oskuld och innerlighet, hvarmed hon utförde denna roll, omtalas med hänryckning af samtida. I synnerhet kunde de aldrig förgäta det ögonblick, då hon föll på knä och gjorde sin bön till Diana; man hade aldrig på svensk scen sett något så plastiskt skönt, så rent och oskuldsfullt, som hon just i denna scen utvecklade. Att hon också vann konungens hela erkännande för sitt framställningssätt kan man sluta deraf, att han med hennes porträtt lät pryda den gulddosa, hvarmed han begåfvade pjesens öfversättare.

Samma år uppfördes äfven tvänne andra tragedier, *Merope* och *Gengis Chan,* båda af Voltaire, men gjorde ingen lycka, den senare nära på fiasco. Fru Wigert spelade Merope på ett sätt, att hon, efter hvad det heter, »tillvann sig samtelige åskådarnes ovägerliga förundran». Det oaktadt kunde denna pjes ej tillvinna sig något bifall. Ännu sämre gick det med *Gengis Chan.* Orsaken härtill får till en del tillskrifvas den mindre goda öfversättningen, som blifvit verkstäld af den för Kellgrens satir ständigt utsatte hr Flintberg, som vid denna tid var anstäld vid teatern såsom en slags literatör eller såsom han sjelf kallade sig: »poëte de la cour», med 6,000 dalers lön mot vilkor, att han skulle årligen aflemna två pjeser. Men den förnämsta orsaken får väl sökas deri, att teatern saknade tillräckligt stora skådespelarförmågor för utförandet af dylika alster af den högre dramatiken. Dessutom hade man få år förut haft tillfälle att se de franska aktörerne excellera i just samma pjeser, och en jemförelse emellan då och nu kunde svårligen utfalla till den svenska teaterns fördel. Också afstannade alla vidare försök med att låta operapersonalen uppträda i tragedien och det högre skådespelet. Man hade kommit till den erfarenhet, att det fordrades en särskild personal, som uteslutande kunde egna sig åt detta slag af den dramatiska konsten, för att något fulländadt i den vägen skulle kunna åstadkommas. Att förbereda en sådan talscen, som inom sig hyste förmågor att värdigt och konstnärligt kunna utföra utländska och inhemska mästerverk, det var åt det hållet man numera riktade sin verksamhet. Resultatet af denna sträfvan blef den i slutet af 1780-talet upprättade Kongl. Svenska dramatiska teatern.

Erik Lund.

Höst.

Nu komma kalla dagar,
Nu komma dagar grå,
Och hur ditt hjerta klagar,
Så komma de ändå,
För vindens flägt i natten
Den sista rosen dog,
Det mörknar öfver vatten,
Det glesnar öfver skog.

Det hviskar öfver fjärden
En sorgsen anderöst:
»Nu sommarn gick ur verlden!
Farväl! Nu är det höst».
Du lind, som börjat gulna,
Du snart skall öde stå:
Nu komma dagar kulna,
Nu komma dagar grå.

Vildblomma, som fördröjt dig
I dunkla snåren än
Och tyst i hopp förnöjt dig,
Du har ej långt igen!
Och näckros, du, som domnar
Så blek invid din ö,
Ack, det är bäst du somnar,
Ty snart du måste dö.

Och hjerta, du, som skådar,
Hur allt förvandlar sig,
Fins ingenting, som bådar
Den samma lag för dig?
Men ängsligt hörs du svara:
Ack, unna mig min frid
Och låt min sommar vara
Ännu en liten tid!

C. D. af Wirsén.

Sagor i Svenska landsmål:

III.

3. Fanten å käringa.

Fryksdalens munart*)

Dä va en gang en fant sóm kom knallänes langt nol på skogane där dä va' só giss't imälla stógane att han mest dräft vóna te å få lånä hus te natta. Men rässóm han gekk fäkk han se hór dä glyste mälla trea, för dä va ett tórp där å de hadde på varmen i spisen i stóga. Dä skulle allt varä hyven å få bakä säj ve den varmen å få litt' mälla tännerane tykkte han, å só klöf han fram te tórpä.

Dä kóm e käring i mot-en.

»Gu afta å väl mött» — sa fanten.

»Gu afta igen» — sa käringa, »hór ä denne kärn hemmä?

»Sönna om sola å östa om tonglä» sa fanten, »å nu ska ja hemått igen, fór nu ha ja gått öfver helä vala só när sóm den härä sokknä», sa-an.

»Dä va en langfars kär dä» sa käringa. »Hó kónne en tókken ha fór ärne?»

»Jo han velle lånä hus te móran» sa-an.

»Såå kónne föll tro dä» sa käringa. »Men da va dä só gódt han ga säj tå mä dä sammä», sa-o, for hóssbónn' va-nte hemmä å dä va ingen gäschivärgål, sa-o.

»Ah gullä sötä mor», sa fanten; »Ne ska inte varä só gresk å grätt tå er, fór ve ä föll mensker båä å tókka ska hjälpä hórannrä fór allt ja vet» sa-an,

»Hjälpä hór annrä!» sa käringa, »hjälpä!» sa-o. »Ha en skullä' hört tókkä? Nä stälpä hórannrä, dä ä sóm fólk pla gärä» sa-o. »Hókken hjälper mäj tror du fast ja inte har e matsmólä i husä? Nä da! han va pokken te å sökä annä qvarter», sa-o.

Men se fanten va sóm tókka pla varä; han ga säj inte i förste hógg, å hór käringa klådde å nekte, só va han likä evetten å gnodde mäa sóm en hunn i e skofvet grytä, só ho löt allt å gi säj för tafft te sist, å só skulle han da få liggä på golfvä öfver natta.

Dä va ett gódt tebó å dä skulle ho ha takk för mente han. »Bätter på gólf å vaktnä än liggä ból i skogen å klaktnä» sa-an — fór dä va en stóllrole kar den fanten å en tittlavars hadde han te ress i allä vänningär.

Nä han nu kóm in i stóga fäkk han se att dä inte va só illä uschlett fór käringskrókka, sóm ho gnall te, men ho va gnisk å snål käringa å e svelus utå varstä välta. Nu gjole han säj fin må tro, å ba só innlett vakkert att han skulle få säj nóä te mat.

»Hór ska ja ta tókkä», sa käringa. »Ja ha-nte sjólf smakt guschlån på hele da'n», sa-o.

Men fanten va inmarig han. »Å stakkärs svärmora mi» sa-an, »da lär ne allt å varä bra svólten å turtommen, å ja lyter föll sjólf å bli den, sóm bjur på kalas da» sa-an.

»Bju på kalas» sa käringa. »Dä ä da inte skamle å hörä lössa hostä i raggvantane! En tókken bju på kalas! Hó kónne han ha te bju på?»

»Den viä far blir mangt var, å den myä ha sett tappär hvarsken från eller vett», sa fanten. »Bätter å varä liflös än rå'lös» sa-an »Lånä mäj e grytä mor!»

Nu bynnte käringa å bli fórveten må tro, å só fäkk han gryta.

Han slog vatten i-a å satt'-a på varmen, å só bles han på eel só lógen flöj róntómkring gryta. Só tok han fram en firtóms spik tur fekka, vänd-en i hanna tre ganger å la-n i gryta.

Käringa ble storöjd. »Hó ska tókkä bli» sa-o.

»Spiksó'» sa fanten å bynnte å rörä i vattnä mä grötkäppen.

»Spiksó'»? sa käringa.

»Ja-a, spiksó',» sa fanten.

Myä hadde käringa sett å myä hadde ho hört i sinne dagär, men att en va go'te å kokä só' på en spik dä hadde ho allri hört tal på.

»Dä va e kónst fór fattit fólk dä, å den kónsta kónne ho ha lust å stälä utå-n» sa-o.

---

*) Såväl denna saga som den under N:o 1 är öfversedd af Landstingsmannen Jan Magnusson i Granbäckstorp.

»Dä ingen vill ha, dä vill ingen ta», sa fanten. Men velle ho lärä den kónsta, só skulle ho barä se på» sa-an, å só rörde han i gryta.

Käringa te å hukä ihopp säj mä hännerane på knea, å öja gekk rónt óm i kring ätter sóm fanten rörde i gryta.

»Dä här pla bli ett rart só'», sa-an, »men litt skrännt blir dä allt denne gangen, fór ja ha helä veka kokt på ideli samme spik. Men hadde-en barä en näfve skrämjöl te å läggä i, só skulle dä hjälpäs» sa-an. »Men tókkä en inte kan få nötter inte å ätter trå» å så rörde han mä grötkäppen.

Ja men käringa hadde allt littä mjöldam, tókkä dä va, sa-o, å só gekk ho ätter mjölä å dä va bå fint å rart.

Fanten te å rörä, å käringa te å glommä, än på fanten å än i gryta, só öja va närä ve å kuttä ur skaal' på-a.

»Dä här blir só' te bju frammen' på» sa-an å la i den enä mjölnypa ätter den annrä. »Men hadde en barä en litten salt kyttbete å nórä små joläppler å läggä te, só skulle dä bli mat fór fint härrskapp, óm di va allri só vemmelmaga» sa-an. — »Men tókkä en inte kan få nötter inte å ätter trå», å só rörde han igen.

Ja men nä käringa bynnte o grónnä ätter, só hadde ho allt nórä joläppler; ja hó hadde allt en kyttbete mä, å dä flydde ho fanten. Han te å rörä i gen å ho te å stirä.

»Dä härä blir tókken mat, sóm en kan bju adelsfolk», sa-an.

»Ja sij dä», sa käringa, »å dä barä på en spik ända.»

Dä va da en rekti konstmäster den fanten. Han kónne mer än supä tur ä sättä jämter säj, han.

»Hadde en nu littä gryn å littä mjölkdógg, só kónne en bju sjólfve kongen å smakä, fór tókkä spisär han hór äveli afta», sa fanten — dä vesste han, fór han hadde vórä kökspójk när kongen, sa-an

»Åh nä-äj, Åh nä-äj! bju sjólfvä kongen på!» å käringa te å sló säj på knea sinne å storgrufvä säj fór den fanten tókken storkar dä va.

»Men tókkä en inte kan få nötter inte å ätter trå» sa fanten.

Ja men käringa hadde allt litä gryn å mjólka tröt inte häller sa-o for likksta koa hennas va nybór'n — å só gekk ho ätter bå dä enä å dä annrä. Fanten te å rörä å käringa te å stirä än på hómmen å än i gryta.

Rässóm dä va tok fanten ópp spiken.

»Nu ä dä falett, å nu ska ve gärä óss ett regjällt kongämål» sa-an. »Men te tókken supenmat brukär allt kongen å kongsa te ta säj en sup häller två» sa-an »å e gåskakä te minstingen. Å só har de duk på bolä nä de spisär» sa-an. Men tókkä en inte kan få nötter inte å ättertrå».

Men nu va käringa stor på saka må tro, å va dä inte nóä annä, sóm felte fór å få-t akkerat sóm kongen hadd'-et, så tykkte ho dä kónne varä e moro te ha dä tókken en gang i sitt lif å lekä kong å kongsä mä fanten. Ho nol i skåpä på äveli stönna å fram mä bränvinsflaskä å supesglas, å smör å ust å spekkytt å kalfdans; só dä vart ett rektitt storkalas. Allri på ti'a ha käringa hatt dä só rart å allri ha ho smakt tókken supenmat häller, å dä barä på en spik ända! Ho va så innele gla å fäjen fór den nötte lärdomen, só ho vesste rakt inte hólls ho skulle bärä säj mä fanten, sóm lärt-a e tókka kónst. Men di spiste å di söp, å di söp å di spiste tess langjong kóm å velle lejä bå dräng och å pigä.

Nu skulle fanten te å läggä säj på góltvä. Men dä kónne da stött inte bärä säj mente käringa. »Nä-ä da. En tókken storkar va pokken te å liggä i sänga,» sa-o.

Fanten va'nte nöpekket häller. »Gu' signe den, sóm kómmer te gódt fólk» sa-an. »Här blir rektitt lellä go' vala, å ne va den bästä mora ja råkkt i da», sa-an, å la säj i sänga. Men kaffeköppen å flaska va dä förstä han fäkk i hanna nä han vaktnä' óm móran.

Nä han skulle te å gå ga käringa hommen en blank daler.

»Å takk å takk fór den nötte lärdomen» sa-o. »Nu kan ja gärä mäj goä dagär senna ja lärt å kokä só' på en spik» sa-o.

»Håh den kónsta ä-nte stor den, barä en har nóä gódt å gärä på mä» sa fanten å só gekk han däna.

Käringa stogg i första å fol ätter'n. »Tókkä fólk växer inte på hór böske», sa-o.

Hvad ljudbeteckningarne beträffar hänvisas till näst föregående saga på fryksdals mål.

Fant långväga resande och vandringsman af misstänkt utseende, äfven tattare ehuru desse oftast kallas *skojäre*. (Fant är ett något höfligare uttryck och kan användas äfven om andra strykare eller vägfarande än dessa); *dräpä våna:* förlora hoppet; *glysä:* lysa, skymta; *hyven:* bra, förträffligt; *bakä säj:* värma sig; *klöf:* klef; *hór:* hvar; *tonglä:* i Fryksdalens uttal toggel, månen; *langfars kär:* långväga resande; *hó:* hvad; *föll:* väl; *hóssbónne:* husbonde; *gresk å grätt:* omedgörlig och kinkig; *pokken:* tvungen; *evetten:* envis; *gno som en hunn i e skofvet grytä:* gå på med samma ifver som en hund när han söker att lossa skofvorna i en grötgryta; *löt* (imperf. af *lytä*): måste; *gi säj för tafft:* gifva sig öfvervunnen; *vaktnä:* vakna; *klaktnä:* klakna. blifva stelfrusen; *stollroli:* skämtsam, lustig; *titlavars:* skämtevers. rimmadt ordspråk; *svelus;* om den som grinar, piper och gnäller för allting; *tå varstä välta:* af första slag, såväl i god som ond bemärkelse; *turtommen:* uttömd, tom, hungrig; *inte skamli å hörä lössa hostä i raggvantane:* säges om något oförskämdt och enfaldigt yttrande: *från:* snille, förstånd: *forveten:* nyfiken; *eel:* eld i bestämd form efter uttalet *eel*; *spiksó:* spiksoppa; *skränn:* mager; *skrämjöl:* skrädt hafremjöl; *stirä å glommä:* se på något med stirrande och dumt ansigtsuttryck; *kuttä:* hoppa; *frammen:* främmande; *joläppler:* potatis; *vemmelmagen:* kräsmagd; *sij:* säg af *sijä:* *kónnä mer än supä tur å sättä jämter säj:* säges om den, som kan mer än andra; *storkar:* betydande, förnämlig man; *fale:* färdig; *gåskakä:* smörgås; *te minstingen;* åtminstone; *på äveli stönna:* strax; *nötti* för *nöttiä:* nyttig; *langjong vell lejä dräng (pigä);* »Jon Blund» infinner sig; *stött:* alldeles; *lellä gó vala* tiden mellan Thomedag och Jul, en gyldene tid för tiggaren; *gärä på:* reda utaf eller lägga uti en maträtt.

G. Djurklou.

Nerike.

Som en gammal skildtvakt trogen
Klättrad upp i bergig trakt,
Står den tysta. djupa skogen,
Hållande på Kilsberg vakt.
Men med rikemannens håfvor
Ligger slätten nedanför;
Alla sina gyllne gåfvor
Ut med egen hand hon strör.

Trefna hyddor nejden lifva,
Åar dansa fram sitt lopp.
Hjelmaren sin blanka skifva
Håller till en spegel opp.
O, det landet väl jag känner,
Känner det med själn i brand:
Det är Nerike, mine vänner,
Det är mina fäders land!

Här en gång de trygge sutit
Inom egen rå och rör;
I sin svett den bygd de brutit,
Der vår tid sin ångvagn kör.
Här med kungarne de redo
Eriksgata fordomtid.
Här de lifvets strider stredo,
Här till sist de dött i frid.

Hvad oss Sverige bäst kan skänka,
Har det land, de lemnat oss:
Se, ur djupets gömmor blänka
Grufarbetarenas bloss!
Hör, hur flitigt emot städen
Hammarslagen slå och slå!
Se, hur raskt den gula säden
Sträfvar upp att manshöjd nå!

Ännu lefver här ett slägte,
Rikt på idoghet och kraft.
Hvarje sträfvan, tiden väckte,
Städs till ögonmål det haft.
Vaken håg och öppet öga
Kännas Nerkingarne på.
Hvarje motstånd båtar föga,
Framåt. framåt skall det gå!

Nerikes vapen kan sig skicka
Väl för gammal, ädel stam:
Mellan hvassa pilar blicka
Hvita rosor vänligt fram.
Rosorna må evigt pråla,
Pilarne håll väl i ans!
Lilla äkta perla, stråla
Klar i svenska kronans glans!

Elis Wilh. Lindblad.

Lidköpings ros.

Lidköping är en vacker stad, och en af de angenämaste småstäder man kan vistas uti. »Lidan», som skiljer staden i tvenne delar, den gamla staden och den nya, är på ömse sidor till en betydlig längd försedd med små älskliga planteringar, som åstadkommits med ganska stora uppoffringar, och under sommarmå-

naderna spelar här hvarje morgon och afton regimentsmusik, hvars ganska rundligt tilltagna aflöning frivilligt bestrides af dertill hugade stadsboer, utan att derföre promenadplatsernas begagnande vägras någon. Redan detta är ett vackert drag, men när man ser den promenerande publiken, huru de alla hjertligt helsa på hvarandra, samt låter sig berättas huru fritt från inre splittring det lilla samhället är, förundrar man sig icke längre öfver, att innevånarne, som sålunda bilda en slags stor familj, älska sin lilla stad och icke gerna vilja skiljas från densamma. Att dessutom ,välmågan är allmän, bidrager naturligtvis i icke ringa grad till att göra de olika samhällsmedlemmarnes intressen mera solidariska.

Men med alla dessa vackra sidor har Lidköping icke varit fullt praktiskt med att genom tidsenliga anordningar så i ena som andra riktningen öka antalet besökande till Kinnekulle, och såsom något synnerligt opraktiskt räknar jag då främst, att icke i stadens i öfrigt väl försedda boklåda finnes något slags hjelpreda för resande, som vore hågade att på egen hand vandra omkring på den vackra höjdsluttningen. Det återstod derföre för mig intet annat än att fråga mig fram bäst jag kunde, då jag begaf mig för icke länge sedan till fots ut från staden på den väg, som leder mot Kinnekulle. Solen hade ännu icke stigit så högt, att hennes strålar besvärade, från den vackra viken inströmmade en uppsvalkande bris, och foglarne qvittrade så älskligt sin lust och glädje i trädtopparna, att man kände sig liksom pånyttfödd.

Alltmer aflägsnade jag mig från staden, som redan till största delen skyldes af de mellanliggande skogsdungarne, bivägarne blefvo allt flere och det blef allt svårare för mig att välja för att icke råka på villospår. Slutligen, då jag stod helt villrådig, fick jag plötsligt se en liten upptrampad gångstig, som ledde in till venster, och då jag följde den med blicken, såg jag på afstånd framskymta en liten rödmålad stuga. I förhoppning, att här vinna någon upplysning, och dessutom plågad af törst, styrde jag mina steg dit och fann, väl framkommen, vid sidan af stugan och inuti en liten enkel berså, med grönskande torfsoffor, en gammal gumma sitta lutad öfver ett bref.

»Guds fred», sade jag, lyftande på hatten.

»Guds fred igen, min goda herre», svarade gumman vänligt, under det att hon med den venstra handen tog af sina gammalmodiga »briller», som förmodligen varit nödvändiga vid brefvets läsande.

»Jag är främling här», fortsatte jag, sedan jag antagit hennes inbjudning att sitta ned på torfbänken, »och skulle vara tacksam om jag först kunde få ett glas vatten och sedan anvisning på genaste vägen till Husaby kloster, — men, förlåt mig», fortsatte jag hastigt, då jag såg att hon förde förklädsnibben till ögonen, »jag har visst kommit i ett olägligt ögonblick, måhända har det bref Ni håller i handen framkallat minnen, med hvilka Ni helst skulle vilja vara ensam, förlåt mig derföre än en gång» — och stigande upp var jag i färd med att aflägsna mig, då gummans sorgsna stämma kallade mig tillbaka.

»Kan Ni säga mig hvarifrån detta bref kommer», sade hon, lemnande mig på samma gång kuvertet.

Jag granskade en stund de olika stämplarna, som till stor mängd funnos å detsamma.

»Brefvet är från engelska kolonierna», sade jag slutligen, »och, såvidt jag kan dömma, ursprungligen från Launcestown.»

»Ja, det är rätt, så heter platsen der sjelfva brefvet är dateradt, men hvar ligger Launcestown?»

»Launcestown», svarade jag — nu fullkomligt säker, då jag sjelf en gång varit i denna stad — »ligger på norra kusten af ön Tasmania, hvilken åter ligger omedelbart söder om det stora australiska fastlandet.»

»Således ännu i Australien!» mumlade hon och det gråhåriga hufvudet sjönk sakta mot bröstet.

Jag satt en stund villrådig, huruvida jag skulle aflägsna mig eller icke, ty om det än måste vara sannt, att sorgen i allmänhet, om jag så får uttrycka mig, *trifves* i ensamheten, så finnas likväl här som i alla andra fall undantag från den allmänna regeln, och redan i den omständigheten, att gumman visat mig kuvertet, låg, syntes det mig, ett närmande, som jag icke borde stöta tillbaka.

»Er son?»

»Nej, min dotters trolofvade! — Vill Ni höra mitt lifs sorgliga historia?»

Jag satte mig ned på bänken och gumman började sålunda:

»Det var för mera än 20 år tillbaka! Här var då icke så ödsligt som nu, ty min man, med hvilken jag redan då lefvat tillsamman i ett tjugoårigt, lyckligt äktenskap, lefde ännu. Förutom den vinst vi drogo af det lilla jordbruket, som hör till stugan, och några kor, var min man så hemmastadd i smedsyrket, att han under vintrarna hade ganska goda biinkomster vid kringliggande herregårdar, der det alltid fans någonting för honom att göra.

Vårt äktenskap var välsignadt med endast ett barn, som vid den tidpunkt, om hvilken jag berättar, var omkring 17 år gammalt. Jag kan förvisso säga — och här förde gumman ånyo förklädsnibben till ögonen — att ömmare dotter och fagrare flicka väl knappast någonsin funnits här i trakten. Också var hon vår stolthet och glädje, och när man i bygden här rundt omkring riktigt ville hedra någon annan flicka, jemförde man henne gerna med den »fagra Anna», ty så hette vårt barn.

Under det hon växte upp, hade hon ständigt visat stort begär efter böcker, och som våra förtjenster tilläto det, talade min man med en magister i Lidköping, som höll skola, att Anna skulle få gå dit ett par gånger i veckan. Så gjorde hon ock, och aldrig var hon gladare än när hennes skoldagar inträffade. Jag såg då alltid efter att hon var fint och nätt klädd, och hvar hon gick fram, stannade man, för att betrakta henne, så älsklig och oskuldsfull såg hon ut, och i staden skyndade alltid bodherrarne ut för att helsa på henne, när hon passerade förbi.

Se der kommer *Lidköpings ros,* brukade de säga.

Om Ni går upp, fortsatte gumman, sedan hon en stund stillatigande hvilat sig i sina minnen, i Husaby klosters torn, skall Ni längst bort i nordost på Kinnekulles nordliga sluttning få se ett stort stenrös och ofvanpå detta några grofva, redan halft förmultnade trädstycken. Men för 20 år sedan såg det helt annorlunda ut. Då stod der en stor qvarn, och invid denna qvarn ett litet vackert gulmåladt hus, på alla sidor omgifvet af en trädgård. I detta hus bodde egaren till qvarnen, ett syskonbarn till min man, med sin hustru och ende son, Erik, en renhjertad yngling, som i tre år gått i Skara skola, men som nu vistades hemma hos föräldrarne för att lära sig fadrens yrke. De voro i goda omständigheter, ty de voro alla arbetsamma och måna om hvad de förtjenade, och det hade alltid utgjort vår innerligaste gemensamma önskan, att de båda barnen en gång skulle blifva ett, då Erik var lofvad att få öfvertaga qvarnen efter fadern.

Erik och Anna hade, som Ni väl kan tänka Eder, uppväxt tillsammans, och redan vid den ålder, då barnets känslor mera märkbart förmå gifva sig tillkänna, hade Eriks ömhet för Anna antagit en nästan sjelfvisk karakter. Men det sjelfviska, som yttrade sig i hans sträfvan att alltid ensam få göra Anna de små handräckningar, af hvilka hon kunde vara i behof, och med sina besparingar förse henne med små prydnader, hade intet påckande och hårdt med sig, det yppade sig tvärtom på ett nästan blygt sätt och vittnade sålunda icke blott om ömhet, utan äfven om mildhet i sinnelaget.

Och så runno åren hän och de båda barnen hade växt upp och blifvit stora, Erik var nämligen 23 år och Anna 17, och de voro redan fästade vid hvarandra med en varmare känsla än den barnsliga tillgifvenheten. Ack, huru många gånger — och här rullade några tårar ned för gummans af ålder och sorg fårade kinder — talade icke vi gamla om den glädje vi väntade oss af de båda barnens förening!

Det var den sista dagen som Anna bevistade skolan, ty den kommande söndagen skulle, så var det beslutadt, deras trolofning försiggå. Hon hade redan begifvit sig in till staden och Erik hade just kommit öfver till oss gamla, för att rådgöra om den kommande dagens högtidligheter, då helt plötsligt en af stadens yngre handelsmän inträdde och slog sig ned just på den bänk, det Ni nu sitter. Det kan vara öfverflödigt att nämna alla ord som föllo, äfven om jag skulle komma ihåg dem — allt nog handelsmannen, som i öfrigt var både en hygglig och förmögen karl, sade att han länge i tysthet tyckt om vår dotter och nu kom för att begära henne till hustru. Både min man och jag tackade för den ära, han sålunda velat visa oss, men

förklarade öppet och bestämdt vårt afslag, af det skäl, att Anna redan var så godt som Eriks trolofvade, och dessutom älskade honom. Men handelsmannen var envis, han talade om huru han skulle omge vårt barn med hvarje beqvämlighet, och huru mycket angenämare det skulle vara för henne att bo i staden än i den lilla stugan invid qvarnen, och det var först sedan min man höfligt men bestämdt gifvit honom ett nytt afslag, som han aflägsnade sig.

Jag tror visst icke, att han hade för afsigt att på något vis såra Erik med sin jemförelse mellan den lott som han bjöd ch den som Erik kunde bjuda Anna, men jag såg tydligt, att Erik djupt kände att här var fråga om en stor uppoffring från Annas sida, ty hans väsen var liksom förändradt då han steg upp för att taga afsked, och när han med mer än vanlig värma tryckte mina och min mans händer, sägande: »helsa Anna, och uppskjut med vår trolofning till dess jag talat vid henne», — då var det liksom en besynnerlig känsla gått mig genom hjertat, och en aning sade mig, att med handelsmannens besök och frieri sorgen hade blifvit bofast i vårt förr så lyckliga hem.

På aftonen kom Anna tillbaka, medförande de skolböcker, som hon nu icke mera skulle bruka, och en hjertlig välgångsskrifvelse från den gamle magistern. Hennes första fråga gälde Erik. Han hade gått, sade vi, men komme troligen tillbaka på aftonen. — Och aftonen flöt undan, Kinnekulles skugga blef allt längre och längre, men ingen Erik kom. Anna satt länge uppe, och när jag slutligen kunde förmå henne att gå till sängs, såg jag på hennes ögon, att hon hade fällt tårar.

Följande dags eftermiddag hade skridit långt fram och Anna hade redan flere gånger varit på väg att gå öfver till qvarnen, då ändteligen Erik syntes vid början af gångstigen. Hon skyndade med ett gladt utrop emot honom, och han slog sin arm om hennes lif och tryckte en kyss på hennes panna, den enda frihet han någon gång brukade taga sig. Efter att hafva tryckt våra händer, bad han oss alla taga plats här i löfsalen, och sedan han dragit Anna närmare till sig, började han:

Jag behöfver väl icke säga hvarken dig Anna eller eder, mina andra föräldrar, med hvilken glädje jag motsett den dag, då jag skulle få rätt att öppet erkänna Anna såsom min trolofvade. Du vet nog Anna — och härvid såg han henne så trofast i ögonen — att jag aldrig kunnat tänka mig någon lycka, vare sig barnets eller mannens, utan att den vore delad af dig, men just derföre vill jag också, att den lycka, af hvilken du vid min sida skulle komma i åtnjutande, må blifva så fullständig som möjligt. — Anna, vet du om, att du i går hade ett förmånligt giftermålsanbud?

»Ja, far och mor hafva talat om det för mig», svarade hon, lätt rodnande, »men hvad sedan, jag vill icke hafva någon annan än dig till min trolofvade. Du är den ende som jag håller kär.»

»Tack, Anna, och på samma gång jag tror hvad du säger, gör det mig stolt att veta mig ega din kärlek, men din hand kan jag nu icke emottaga annat än på ett vilkor.»

»Och det är, Erik?»

»Att du vill vara mig trogen och vänta på mig ännu några år.»

»Visst vill jag vara dig trogen, Erik, huru länge som helst, men hvad ämnar du då göra?»

»Resa bort», sade Erik med synbar ansträngning.

»Resa bort? Resa bort ifrån mig! Och hvem skall under tiden sköta qvarnen, Erik, ifall din far, som redan är gammal, skulle falla ifrån? Och hvarthän skall du väl resa?»

»Hvart jag skall resa? Nåväl, det är så godt att först som sist säga, att det är till — till Australien.»

»Himmelske Gud, till Australien!» utropade Anna, förfärad slående händerna tillsammans, och med ögonen fylda af tårar fortsatte hon, »jag minns mycket väl hvar det ligger, magistern har visat mig det, men hvad skall du ända så långt borta, Erik?»

»Hvad jag skall der att göra? Ack, äfven den frågan måste jag besvara. Anna, jag reser dit för att gräfva guld, för att se om lyckan vill vara mig bevågen. Hör mig», fortsatte han, då han såg att flickan ämnade svara honom något, »hör mig min älskade! Jag hade alltid förut tänkt mig den lilla stugan vid qvarnen såsom stor nog för vår kärlek och framtida lycka, men ett kort dygn har varit mig tillräckligt för att inse det jag måhända öfverskattat

det lilla jag kunnat bjuda dig. Du är värd en bättre lott, och intill dess jag kan bereda dig en sådan, vill jag icke binda dig; men», fortsatte han med nästan feberaktig häftighet, »vill du af fri vilja intill dess fortfarande vara min?»

»Jag är och förblir din intill döden, Erik», svarade Anna, lutande sitt hufvud mot hans axel.

Det var fåfängt att såväl min man som jag sjelf sökte öfvertala honom att stanna, han kysste mitt stackars barn häftigt flere gånger, slöt oss båda gamla i sin famn — och så var han försvunnen. Och när Anna åter kom till sans, satt hon tyst och följde med stel blick den lilla farkost, som för fulla segel rundade den udde, å hvilken Leckö slott är beläget.

Allt mindre blef seglet, slutligen försvann det alldeles ur sigte, och när månen höjde sin silfverskifva öfver skogsbrynet, bröto sig i dess bleka strålar de första sorgetårarne, sprungna från mitt stackars barns hjerta.

Tvenne år förflöto, fortsatte gumman efter en stund, och under den tiden ingingo temligen reguliert bref från Erik. Han hade begifvit sig ned till guldfälten i Australien och arbetat med mer eller mindre framgång, men hans bref, som alla voro stälda till Anna, andades så mycken kärlek och tillförsigt, att de bleknade rosorna på mitt stackars barns kinder åter för en kort tid blomstrade upp. Jag såg dock alltför väl hur hon led, men något fel hos Erik ville hon aldrig medgifva, ty när jag någon gång i vredesmod fördömde hans handlingssätt, afväpnade hon mig alltid med att säga:

Min mor, han gjorde det af kärlek till mig!

Men så kom en tid då brefven uteblefvo. Det dröjde tre, det dröjde sex och slutligen nio månader. Rosorna på mitt barns kinder hade nu försvunnit. Hon var tyst och fåordig, men sin ömhet mot oss tycktes hon om möjligt fördubbla. Hvarföre? Jag inser det nu endast alltförväl, fortsatte gumman med darrande röst.

Hon var också förunderligt stark, när en söndagsförmiddag en vagn stannade ute på vägen, och en ung man med utländskt utseende kom upp till stugan, och frågade om här bodde någon ung flicka vid namn Anna. Ack, hon visste såväl hvarifrån den besökande kom, och när han lemnade henne en mörkbrun hårlock, som han i Melbournes hospital klippt af den då af läkarne till döden dömde Eriks hufvud, och lofvat att lemna den till Eriks kärlek vid Kinnekulles fot, så bröt hon icke ut i någon fåfäng klagan.

Hon pressade locken till sina läppar, och gömde den sedan vid sin barm, — men hennes ögon hade inga tårar mer. — — —

En månad derefter ljöd det sorgeklang från klockorna i Husaby kyrktorn, en graf var öppnad der, och en kista sänktes deri. Det var min dotter, min hjertegoda Anna. Och folk strömmade till från alla kanter, ty hon var afhållen af hvar och en, och vänliga händer reste på den grönskande kullen ett litet enkelt kors, — det återstår nu icke mycket deraf, — och ristade derå:

Här hvilar
Anna,
Lidköpings ros.

Sex månader derefter återkom Erik med hoppet och glädjen i sitt hjerta, och med sin börs fylld af det guld, hvars hägring hade krossat allas vår lycka.

Jag kunde endast föra honom till mitt barns graf. Skulle jag förebrå honom något? Ack, han var ju lika olycklig som jag sjelf!

Nu ligger qvarnen öde, ty Erik drog åter med sorg och förtviflan i sitt hjerta ut i främmande land. En och annan gång får jag bref från honom, bref, uti hvilka han ständigt såsom den enda lycka, som ännu kan hända honom, talar om, att få gå den jordiska hvilan till mötes, för att i en annan och bättre verld få förenas med den älskade, som gått före honom dit.

Här slöt gumman sin berättelse. Den är enkel, men bär dock vittne om, att menniskohjertat kan fröjdas och lida lika mycket under det hemväfda tyget, som den dyrbara sammeten, — det är ur denna synpunkt sedd, som jag ansett den värd att upptecknas.

Hugo Nisbeth.

Skattgräfvaren.

(efter *Goethe.*)

Läns var börsen, sjukt mitt hjerta,
Pinsamt lång min dag sågs skrida:
»Tyngst af allt är armod lida,
Guld är lifvets högsta väl!»
Att mig göra qvitt min smärta
Skatters sökare nu blef jag;
Med mitt eget blod förskref jag
Dessförinnan bort min själ.

Sferer drog jag upp kring sferer,
Lät en magisk brasa glöda
Ibland örter, ben af döda, —
Och nu formeln framsagd vardt.
Se'n, som svartkonstboken lärer,
Mina gräfningar jag gjorde
Der, hvar skatten finnas borde. —
Natten stormig var och svart.

Fjerran såg ett ljus jag blänka
Likt en stjerneprick allenast,
Men som kom allt närmre genast,
Just när midnatt inne var.
Här ej gällde sig betänka:
På en gång spreds klar en dager
Från den fyllda skål. en fager
Yngling in i kretsen bar.

Milda ögon såg jag blicka
Under täta blomsterkransen,
Då han trädde fram i glansen
Utaf bägarn, himmelskt skär;
Och han huldrikt bad mig dricka. —
Denne yngling, så jag tänkte,
Som så herrlig ljusdryck skänkte,
Aldrig är det Lucifer.

»Lefnadlust och mod du dricke:
Det är rätta visdomsskatten.
Kom ej mera hit om natten
Se'n med ängsligt signeri!
Här att gräfva lönar icke.
Sträfsam dag, om qvällen gäster!
Arbetsveckor, heldagsfester!
Må ditt nya trollord bli.»

Carl Snoilsky.

Min vän filosofen.

Efterbildning.

Det var för några år sedan som jag först började känna trötthet vid ungkarlslifvet. Jag hade lekt och rasat och kände mig nu mogen för äktenskapet. Och jag såg mig om efter en maka.

Mina ögon föllo på Rosa Borg. Hon var min kusin, aderton år gammal och dertill mycket vacker. Mynt hade hon äfven. Hvad var väl då naturligare än att jag skulle gifva henne företrädet. Men det var ej så lätt att säga henne det. Visserligen hade vi träffats ganska ofta men voro ändock litet fremmande för hvarandra. Jag kände mig alltid smått generad i hennes och hennes väninnors sällskap; ehuru jag annars hade rykte om mig att vara allt utom blyg i fruntimmerssamqväm, föll det sig så svårt för mig att underhålla konversationen med de små damerna. Jag var rädd, då jag befann mig i deras sällskap, att min yra och sjelfsvåldiga tunga skulle förlöpa sig och såra deras skära öron; af fruktan att vara för mycket frispråkig, teg jag helst. De unga damerna uppskattade icke min finkänslighet, de ansågo mig vara »rysligt tråkig».

Under mina funderingar huru jag skulle arrangera mitt frieri till Rosa, erhöll jag en dag bjudning till middag i hennes mors hus. (Fadern var död, sedan några år tillbaka.)

På den utsatta dagen infann jag mig.

Några af de närmaste slägtingarna voro äfven der samt en gammal bekant till mig, docenten Broström, som jag aldrig sett der förr. Jag sökte få plats vid bordet bredvid Rosa, i hopp om att få tillfälle att säga henne allt det man säger under en middag till en flicka som man är på väg att vilja gifta sig med, men hon valde sin plats mellan sin mor och docenten. Mat såväl som dryck voro oklanderliga, men en viss förstämning låg öfver det hela. Man åt och drack, men konversationen gick si och så. Såväl Rosa som hennes mor voro ovanligt sentimentala, ja, tillochmed docenten, annars så värdig och lugn, såg litet besynnerlig ut och sökte dölja sin tafatthet genom att taga dugtiga klunkar ur sina glas. Jag visste ej hvad jag skulle tänka om allt detta, ännu mindre säga, men slutligen fick jag lösning på gåtan. Vid desserten eklaterades nemligen Rosas förlofning med docenten Broström.

För mig var denna förlofning ett hårdt slag. Mest förargade det mig att jag icke kunde fatta hvarföre hon ville gifta sig med en filosof. Jag synade honom från topp till tå, men upptäckte icke några företräden som kunde uppväcka en ung flickas sympatier och fästa henne vid sig. Visserligen såg han icke illa ut, men han klädde sig smaklöst och nyttjade glasögon. Hans sätt att vara röjde icke ett spår af elegans. Rösten var klar och välljudande, men när han talade, lät det alltid som om han höll en föreläsning. Allt hvad som flöt ur hans mun var lärdt och korrekt — man skulle kunna trycka hvartenda ord — men mig föreföll det tröttande och enformigt. För öfrigt var han icke utan förmögenhet och hade rykte om sig att vara en hederlig och rättskaffens man.

Sedan vi stigit upp från bordet gick jag fram till honom och gratulerade. Han rodnade smått förlägen, då han fick se mig, och kramade min hand till dess den började värka, under det jag stammade: »Min hedersbror, jag vet icke när . . . jag är så glad . . . det är då i alla afseenden ett utmärkt parti . . jag önskar dig af uppriktigaste hjerta all möjlig lycka och allt hvad du sjelf önskar dig, du förstår . . .»

»Naturligtvis skulle det öfverraska dig», svarade han, »det är klart, men jag har tänkt en lång tid på den här saken och jag är säker på att jag gör rätt. Det är en härlig sak att ega ett hem. Vidare, när jag tar i betraktande den mängd tokar som dagligen födas till verlden, förskräckes jag vid tanken på hvad nästa generation skulle varda, om denna generations tänkare gå bort från detta jordiska, utan att lemna några arfvingar efter sig.»

Sägande så blinkade han till liksom om han fruktat att jag skulle motsäga honom, men jag kom mig icke för att säga någonting, så förbluffad var jag öfver hans magnifika fräckhet.

Plötsligen stal ett sken af frid och lycksalighet sig öfver hans anlete, det flammade till i ögonen och ett behagligt småleende smög sig öfver de skäggiga läpparna. Och han hviskade helt sakta med bruten röst: »Åke, du vet icke hvilken engel Rosa är!»

Det susade till för mina öron och jag mumlade: »Jag tror du går och gifter dig, derföre att du är kär, din tok?»

»Jo, jo men», svarade han leende och torkade förstulet en tår ur ögat.

* * *

Efter brölloppet reste docenten och hans fru utrikes. De stannade der i två år i och för hans studier, som det hette. Under denna tid skref han till ingen och hon icke till mig. Af en händelse fick jag en vacker dag höra att de voro hemkomna. Jag hastade att önska dem välkomna. Pigan, som öppnade dörren, underrättade mig om att de voro hemma, och att fru Borg, Rosas mor, var hos dem. Jag önskade gå oanmäld in i salongen och öfverraska dem. Jag gjorde så och blef sjelf öfverraskad.

På en pall helt nära fönstret satt den unga frun, — en qvinna, som jag nära på älskat och som innan hon blef gift, var den graciösaste flicka man kunde se, — med håret utslaget i vildaste oordning öfver axlarne och då och då tittande fram bakom ett nummer af Stockholms Dagblad under det att hon pep: »Tittutilitutilitutilitej!»

Ej långt från henne, midt på golfvet, halflåg fru Borg, klädd i en elegant promenaddrägt af mörkt kläde och sammet, men utan hatt. Hon, som hennes väninnor afundsamt påstodo ville vara så förnäm och gifva sig en drottnings utseende och fasoner, låg der på sina knän, trummande med en sockertång på ett tékök, under det hon

gnolade: »Taratam taratam taratamtata tarataratarata!»

Och filosofen! Han, denne lärde man, som vet allting och kan tala ihjäl en vanlig menniska på några få timmar, han, denna prydnad för vårt land, hoppade och skuttade omkring golfvet på alla fyra och bar på hufvudet sin papperskorg, under det han frustade och gnäggade som en yster fölunge.

Jag stod som förstenad vid den hemska synen. Ofrivilligt fuktades mina ögon vid tanken på den gräsliga olycka, som drabbat dessa tre hyggliga menniskor, för hvilka jag hyste så mycken aktning och tillgifvenhet. Jag kunde ej uthärda att se dem så tokiga och ämnade just åter smyga mig ut, lika tyst som jag kom in i rummet, då han plötsligen fick sigte på mig. Hastigt reste han sig upp, kom emot mig och tog mig i hand. Han var icke tokig alls. Han var som Ni eller jag. Vid ljudet af hans röst, fälde hans hustru tidningen, fick se mig, rodnade, bad mig vara välkommen och fäste i hast upp sitt hår. Fru Borg återfick på ögonblicket sin forna värdighet, reste sig upp och gaf mig ett af dessa behagliga småleenden, hvarmed hon förr skämde bort mig.

Ändtligen blef jag varse orsaken till deras excentriska uppförande. Ett vackert barn om tretton eller fjorton månader stod uppstäldt i ena soffhörnet och visade med ett gladt grin några små, hvita tänder. I ena handen höll det några hårnålar, i den andra mormors hatt, som det kramat ihop till en boll.

Vi voro alla litet generade, med undantag af barnet, som fortfor att se gladt ut och låtsas om ingenting. Fruntimren visste att deras toilett var i oordning och jag hade fullkomligt klart för mig att jag kommit olägligt. Filosofen stod än på ena benet och än på det andra och ömsade papperskorgen från hand till hand under det han gjorde aktningsvärda bemödanden att icke se ut som en idiot.

Plötsligen gjorde han ett slut på vår förlägenhet genom att uttrycka sin längtan att få se mig i sitt bibliotek. så att han kunde få tillfälle höra hvad jag tyckte om hans matta. Raskt tog jag farväl af damerna, sökande, då jag tog afsked af unga frun, att uttrycka med mina ögon att jag aldrig mera skulle komma in till henne oanmäld. Fru Borg räckte mig två fingerspetsar som jag ödmjukt kramade och barnet täcktes vid afskedet drägla ned min mustasch.

När jag kom in i biblioteket, återfick jag mitt mod.

»Hvarföre har du icke underrättat mig att du är far?» utropade jag barskt, i det jag stälde mig rakt framför honom.

»Hvad säger du, Åke, visste du icke af det?» utbrast han i största förvåning.

»Huru skulle jag veta det?» svarade jag i samma ton som förut.

»Är det möjligt?» mumlade han. Tydligen smärtade det honom att jag icke vetat af det, han hade helt visst tänkt sig att ingen i hela verlden kunde vara okunnig om att han var far.

Han började framstamma några ursäkter.

»Är du nöjd med hufvudet?» afbröt jag.

»Hvilket hufvud?»

»Barnets. Är det antagligt att det blir intelligent, som du hoppades innan du gifte dig, gamle filosof?»

»Ja, är icke håret vackert, hä?» utropade han lifligt.

Jag har fördragit mycket i mina dagar från honom. Jag har tagit lektioner i logik för honom, har hört honom antyda att jag är okunnig och ytlig i mina studier, att det bästa jag kunde taga mig till vore att lära mig ett handtverk eller att blifva handelsman o. s. v. Men nu gick det för långt. Och jag utropade med en förkrossande ironi:

»Jag tänkte, men troligen har jag misstagit mig, att du önskade få i barnet råmaterialet till en filosof!»

»Jag försöker tänka hennes tankar», svarade han drömmande.

»Hennes tankar», skrek jag förbluffad, »hvad säger du, är det en flicka?

Han såg ond ut.

»Visst är det en flicka», svarade han kort.

»Ä, en flicka!» upprepade jag gäckande för att taga ytterligare hämd på stofilen.

»Jo, det duger det», menade han, »jag är stolt att vara far till en nobel qvinna.»

»Är det icke väl tidigt att tala om din dotter som en nobel qvinna?»

»Nej, det är det visst icke», förklarade han med mycken bestämdhet.

Nu gick det alldeles för långt.

»Adjö,» sa' jag.

»Adjö,» sa' han.

Och så gick jag.

* * *

Dagen derpå erhöll jag från honom en liten biljet, skrifven i stor brådska med blyertspenna. Jag skyndade att efterkomma hans begäran att ofördröjligen besöka honom. Pigan, som öppnade dörren, såg dyster ut, och visade mig in i biblioteket. Jag stannade förstummad på tröskeln. Vid en af bokhyllorna, i ett hörn af rummet, låg filosofen på sina knän, hvilande hufvudet mellan sina händer. Hvad skulle jag göra? Om jag drog mig tillbaka, lemnade jag ju honom utan hjelp och förblef okunnig om orsaken till hans sällsamma uppförande. Steg jag åter fram, gjorde jag ännu en gång intrång genom att blifva vittne till en scen, som ej var ämnad för åskådare. Jag tvekade och började, utan att egentligen veta hvarföre, att borsta min hatt med armbågen. Jag bar mig fumligt åt och ett, tu, tre, föll hatten på golfvet. Det ryckte till i filosofen. Utan att se sig om, grep han hastigt tag i närmaste hyllan, fick fatt i en stor foliant, och började bläddra i den med sådan ifver att dammet rök om boken. Sakta på tå smög jag fram, lutade mig öfver honom och fann att han höll den upp och nedvänd. Plötsligen vände han sig om och försökte se öfverraskad ut. »Jag höll på att leta efter . . . efter . . .» stammade han. Men han kunde icke fortsätta. Han visste tydligen icke hvad det var för bok han höll i handen. Hans bröst häfde sig våldsamt, och ansigtet uttryckte den häftigaste sinnesrörelse. »Mitt barn är sjukt!» suckade han.

Den lilla nobla qvinnan var i fara! Det klack till inom mig, att jag kunnat gäckas med min vän derföre att hans lilla barn kunnat förmå en vis man bära sig tokigt åt. Han såg på mig med tårfylda ögon och fattade min hand.

»Jag kunde icke uthärda det», mumlade han, »doktorn är hos henne nu, och om ett ögonblick får jag kanske höra att min lilla dotter måste gå bort från mig.» Under det han talade, syntes det mig som om jag hade hundradetals tröstegrunder att erbjuda honom, men när han slutade fick jag icke fram ett enda förnuftigt ord.

»Du måste hoppas på det bästa», stammade jag, »hon har ungdomen för sig!» Han tryckte min hand, men innan han hann svara, öppnades dörren. Stockholms mest celebre barnläkare kom in i rummet.

Filosofen kramade min arm så att jag var färdig att skrika, ansigtet var likblekt och han försökte tala, men fick ej fram ett ord.

»Jag är glad att kunna tala om», sade läkaren i en uppmuntrande ton, »att vår lilla vän är mycket bättre och snart blir frisk igen.»

»Och hon är utom all fara?» stammade filosofen.

»Hon har aldrig varit i någon fara!»

»Har hon aldrig varit i någon fara?» upprepade jag nästan misslynt.

»Det felas henne ingenting», förklarade läkaren. »Hon har fått en liten lätt förkylning. Det är alltihop. Jag har sällan sett ett friskare och dugtigare barn. Mjuka tjenare!»

Der stod jag nu och såg på filosofen, som icke visste hvad han skulle taga sig till. Visst var jag glad öfver att ingenting felades barnet, men det förargade mig att filosofen skulle bära sig så tokigt åt och narra mig att få tårar i ögonen. Jag törstade efter hämd och gaf honom nådestöten.

»Vill du icke fortsätta dina studier?» sporde jag ironiskt, i det jag pekade på boken, som låg framför oss på golfvet.

»Jag tror, du anser mig vara en tok», svarade han allvarligt. »Men du skulle ha sett huru röd hon var och huru svårt hon hade att andas och så är hon ju så liten och späd!»

»Ja, för att vara en nobel qvinna», svarade jag. Han böjde ned hufvudet och stirrade på kakelugnen.

»Filosof», utbrast jag plötsligen, »när jag kom in i rummet låg du försänkt i bön!»

En djup rodnad öfverfor hans kinder.

»Jag led», stammade han.

»Nej, du bad, gamle fritänkare!» envisades jag.

Han lyfte åter upp hufvudet, gaf mig en sällsam blick och mumlade:

»Kan jag icke umgås med Gud utan att derföre behöfva skrytsamt tala om det?»

Åke Adelfelt.

Serenad.

Skjut regeln för din dörr och hvila,
slut ögonlocken till och sof:
bjud ändå fantasien ila,
mer fri, än hon om da'n har lof,
bort till din vän, som smyger stilla
och tyst omkring den boning der
du sofver eller vakar, lilla
förtjuserska, mitt hjertas kär!

Låt kärleksguden, som om dagen
i mammas närhet mist sin magt,
nu åter bli' till nåder tagen
och sitta vid din bädd på vakt.
Låt honom få om hand de tömmar,
som styra fantasiens gång,
så kan du uti ljufva drömmar
ge mig belöning för min sång.

C. J. Ljunggren.

Boknyheter.

Fries, Th. M. Om växternas blomning. (Ur vår tids forskning. 15. 1875. Pris: 2 kr.)

Förf. är känd både som framstående vetenskapsman och underhållande skriftställare, egenskaper hvilka förträffligt lämpa sig för företag af denna art, der det lika mycket gäller att *vinna* läsare som att undervisa dem. Naturligtvis sakna vi förmåga att bedöma i hvilken mån förf. lyckats att vetenskapligen uppbygga; men säkert är att han skänker sina läsare stort nöje genom sin vårdade och ändock lifliga, sin sakrika och ändock behagliga framställning rörande företeelser, på hvilka först den nyaste tiden på fullt allvar inlåtit sig. Det är äfven här Darwin som gått i spetsen för en storartad följd af undersökningar, genom hvilka de hufvudsakliga lagarne för växternas befruktning blifvit utredda. Och således är det naturvetenskapens allra nyaste uppdaganden som äfven i detta häfte af samlingen föreligga.

Heyse, P., Valda noveller, öfversatta af *C. J. Backman.* 1. (Novell- och roman-bibliotek utgifvet af *M. A. Goldsmith.* 1. Sthm 1875. Pris 1 kr. 75 öre.)

I allmänhet kan man just ej säga att den nyare och högre tyska roman- och novell-litteraturen varit mycket kända och öfversatta i Sverige. Det är först på senaste tid och i samband med de storartade politiska tilldragelserna som en något större uppmärksamhet riktats åt detta håll. Medgifvas må ock att denna gren af den tyska litteraturen arbetat under ogynsamma förhållanden och derför ej kunnat i formelt hänseende täfla med den rörliga, smakfulla, af de främste författare odlade franska romanen, som varit och förblifvit vår läsande allmänhets gunstling. I sjelfva sakens natur ligger att denna diktform, med sin fordran på rik och väl genomtänkt sammansättning, på afrundning och liflig karakteristik, förträffligt passar för det franska lynnet. Tyske skriftställare, äfven de bäste, hafva en benägenhet för bredd, för hängifvande åt enskildheterna, som särdeles i romanen ofta skrider öfver det tillbörliga måttet. Deraf dessa längder, dessa uppehåll som till och med hos en Freitag, en Spielhagen, göra sig märkbara. Dessutom besitta högst få tyska författare i skönlitteratur hvad man kallar stilens konst, förmågan att skildra lätt, lifligt och klart i ett rörligt, fint språk. Flertalet håller sig inom den banala frasens eller, när det skall vara väl, inom den uppskrufvade deklamationens område.

Lysande undantag från denna allmänna teckning gifvas dock, och bland dem intager Paul Heyse ett framstående rum. Det var också denne novellförfattares ovanliga och egendomliga begåfning som redan tidigt förmådde den fint bildade och kunskapsrike öfversättaren dr Backman att göra svenska allmänheten bekant med några af hans berättelser, af hvilka han, uppmuntrad genom bifallet, småningom hann tolka en ej obe-

tydlig del, innan döden i förtid skördade honom. Valet för början af ett nytt novell- och roman-bibliotek kunde svårligen utfalla lyckligare. Paul Heyse förenar nämligen med högre författaregenskaper äfven sådana som pläga slå an på mängden af läsare. Han har en fin och ledig stil, målande utan allt för mycket bråk, hans skildringar äro lagom utförliga, hans uppfinning vitnar om en sann skaldisk begåfning, på samma gång hon genom en böjelse för det hemlighetsfulla i företeelserna och menniskolynnet och genom skicklig anordning vanligtvis innehåller ett starkt »spännande» element. Med välbehag fördjupar sig Heyse i själslifvets dunklare gömmor, i karakterens egendomligare skiftningar, men han låter sällan sin kärlek för själsundersökningen förleda sig till att försumma handlingen, som dock är och förblir novellens liksom romanens kärna. Och denna handling skrider vanligtvis raskt, klart och följdriktigt mot sin upplösning. Inveckling en är enkel, men i hög grad beräknad på att underhålla, och i sjelfva berättelsen utvecklar förf. så mycken sann konstnärlighet, en så skicklig sammanbindningsgåfva, så stor kännedom om själslifvets egendomligaste yttringar, att han ovilkorligen rycker läsaren med sig. Visserligen varsnar man hos honom ett inflytande som ej varit alldeles helsosamt; det är Hoffmanns, den bekante romantikerns, författaren till Elixiere des Teufels och Serapionsbrüder. Heyse visar detta t. ex. i den första här intagna novellen, »Kleopatra», der skildringen af Archibalds vilda feberfantasier med bildstoden och apan verkligen äro en smula hårresande à la Hoffmann. Hela anläggningen af denna berättelse är jemförelsevis mest romantisk, i detta ords litteraturhistoriska mening, och derför efter vårt omdöme ej så tillfredsställande som de båda följandes. Just i fråga om konstnärlig bygnad intager den följande en särdeles framstående plats. I »Andrea Delfin» har förf. behandlat ett för novellistikern tacksamt ämne, det hemlighetsfulla tiomannarådets välde i Venezia vid midten af förra århundradet och ett försök till dess störtande. Det är hjelten som föresatt sig det höga målet att rädda sitt fädernesland från det skamliga ok som denna statsinstitution tryckte på Venezia; men han har valt en sorglig, af brott fyld väg, och han faller följaktligen till sist genom ett missgrepp, som blottar hela den afgrund af sofismer i hvilken han sjunkit. Det är en förträffligt anlagd själsskildring på samma gång som en högst underhållande tidsbild förf. här skänkt sina läsare, och säkerligen skall ingen undgå att tjusas af den konst som förf. förstått utveckla. Mer vulgärt spännande, men förträffligt berättad och behagligt afslutad är »Kastellet», med någon anstrykning af röfvarroman, fast så väl till anläggning som stil ofantligt öfverlägsen flertalet af dessa nu så illa anskrifna eller ock alldeles glömda alster af oäkta romantik.

Vi kunna på grund af hvad ofvan yttrats, på det bästa anbefalla den nya samlingen hos våra läsare. Utgifvaren, dr Goldschmidt, har visat sig ega så förtrolig bekantskap med den nyare litteraturen, och så mycken smak och skicklighet i språkets behandling, att han utan tvifvel är särdeles lämplig att både hvad urval och handläggning vidkommer förestå ett bibliotek af den art som här i fråga varande.

Verne, Jules, Kazallons loggbok om bord på Chancellor. Öfversättning. (Sthm 1875. Pris: 1 kr. 75 öre.)

När man läser ett arbete af Jules Verne, skall man först och främst alldeles lägga bort anspråken på sannolikhet och egentlig natur. Det ligger något feberaktigt, flämtande i hela detta författarskap, som oaflåtligt jägtar efter effekt-effekt till hvart pris. Längre än Verne har sällan någon fransman gått i det hänseendet. Här t. ex. har han gjort till sin uppgift att skildra ett skeppsbrotts alla faror, den allt djupare förvildningen hos en skara menniskor, lemnade till pris åt hafvets alla nycker. Och för att göra sin teckning så mycket mer gripande låter han en af passagerarne på skeppet, som förliser och sedan ersättes af en flotte, föra en loggbok, fortsatt intill räddningens ögonblick. Föreställ er en person som under alla vexlingar, tärd af den våldsammaste hunger, den osläckligaste törst, har mod och ihärdighet nog att författa stilfulla skildringar af sitt eget och sina olyckskamraters förfärliga tillstånd och hårresande lidanden! Det är onekligen att besittas af en författarlidelse som snuddar invid gränserna för det tänkbara. Men

detta medgifvet, och några andra nästan lika vågade antaganden gjorda, kan man ej annat än vidgå att författaren förstått af ganska enkla och mycket utnötta beståndsdelar hopfoga en berättelse af både spännande och undervisande art. Verne förfogar särskildt öfver en inbillning hvars styrka och klarhet måste väcka förvåning, äfven om man här ej undgår att märka erinringar och till och med lån. Imellertid ser det ut som om hans »fjerding» snart vore tömd, med andra ord, det framgår af flera tecken att han nu ej mera har så mycket nytt att förtälja. Det kan ej heller förvåna, då förf. utvecklat en alsterrikedom som ingalunda är vanlig.

Öfversättningen har här varit en ganska svår uppgift, på grund af de oupphörligt förekommande sjömansuttrycken och tekniska benämningarna. Förmodligen är hon verkstäld eller genomgången af en fackman, för så vidt som just dessa delar synas vittna om full sakkännedom. Eljes är hon lättläst och synes ganska vårdad.

—RN.

Till Tärnorna.

Ett förtvifladt försök af en »*Marskalk*».

Englar, som stigit hit ner,
Blott vid en skymt utaf er
Hjertat vill spritta:
Jemt på er strålande ring,
Till dess att hjernan går kring,
Herrarne titta.
Ve, edra blickar de sprida ut lågor,
Plågor!

Hvem gaf er lof att på lek
Fånga en själ, som är vek,
Lätt att antända
Grymma, förtrollande mör!
I bären ansvaret för
Hvad som kan hända:
Tänk er, i stället för dans och fioler,
Pistoler!

Farligast ären I dock
För denna rodnande flock
Utaf Marskalkar
Tärnor! Ack, sågen i blott
Hur på de kransar de fått
Tåren nedhalkar,
Blefven I rörda och läten dem nalkas,
Skalkas.

Se, hur de svärmande stå,
Drömma sig in i »det blå»,
Bäfvande, blyga!
Se deras kind är så varm,
Ur deras klappande barm
Suckar sig smyga;
Bländade stå de och stirrande, stumma,
Dumma.

Mig eder trognaste slaf
Smickrande värfvet man gaf
Att föra ordet
Gif' oss en vink då, jag ber,
Genast vi hoppa till er
Tvärs öfver bordet.
Hör oss! vårt hjerta det slår så oroligt,
Otroligt!

Ack, hvilken hemlighet gör,
Att man försmäktar och dör
När man er skådar?
Ödet nog gaf i er hand,
Att rycka opp oss ibland,
Hemliga trådar.
Och så uppkomma, så ofta I rycken,
Tycken.

Ja, om kring bruden ej fanns
Städs' denna lefvande krans
Blommor, som dofta,
Tro mig det blefve ej då,
Det kan man lita uppå,
Bröllop så ofta.
Också I söken att likna i skrudar
Brudar.

Dock — om vi vinna ej mer,
Ett vi utbedja af er,
Leende gracer,
Tagen buketterna hem
Lukten, o, lukten på dem!
Sätt' dem i vaser!
Kransen vi fästa på väggen med nålar:
— *Skålar!*

N. P. Ödman.

Hvarför tvista?

Hvarför tvista? Lifvet rymmer,
Färgen bleknar, qvällen skymmer,
Och du har, förr än du dör,
Mycket sjelf att svara för.

Hvarför tvista? Hatet vike!
Alla hjertan sig förlike!
Låt den tystna, kifvets röst!
Slut dig i ditt eget bröst!

Det omätliga, det ena,
Evigt älskande och rena
Målet för odödligt hopp,
Löse alla strider opp!

Tålig verka och förbida,
Som de milda stjernor skrida
Fjerran ifrån dagens glam
Öfver aftonhimlen fram!

Ej den ena stör den andra,
Tyst och afundsfritt de vandra,
Spridande sitt skära ljus
Från gemensamt fadershus.

Lid och stråla! Tro och ana!
Ande, gå din gifna bana!
Har ej du en sol också?
O, kring henne kretsa då!

C. D. af Wirsén.

Karaktererne i Shakespeares »Romeo och Juliet».

I.

När den namnkunnige författaren Bernhard von Beskow, den 1 mars 1820, besåg Romeos och Juliets födelsestad, Verona, lät han, efter from sedvänja hos den tidens resande, pligtskyldigast sig föra till den sarkofag som, enligt sägnen, en gång i fordomtima inneslutit de båda älskande. »Då jag» — säger han i sina *Vandringsminnen* — »lade handen på kistan, tyckte jag mig finna att stenen ännu var varm».

De helige — vi känna det af legenderna — äro vane att göra underverk, ej blott i lefvande lifve, utan ock försvarlig tid efter sin död. Det var alltså fullkomligt i sin ordning att lifsvärme kändes flyta i de kalla ådrorna på den marmor, som genljudit af dessa kärlekshelgons sista suckar, uttrycksfulla nog för att kunna röra en sten, och att värmen bibehöll sig ännu efter femhundra år.

När en annan svensk resande, som skrifvit under signaturen *A. L.* och äfven haft något litet att förtälja om Verona, många många år derefter besökte platsen — trädgården till det forna *Convento de' Francescani* (ty klostret var förvandladt till en kasern), gjorde stenen icke längre något under. Det var utan all fråga den resandes eget fel. Han trodde nemligen icke. Visserligen trodde han på underverk, och mer än de fleste var han benägen att åt kärleken inrymma en undergörande kraft. Men han kunde icke tro att Romeo och Juliet hvilat der. Han var icke ens öfvertygad att Romeo och Juliet någonsin lefvat utom i dikten, hvari de skola lefva evinnerligen, framför allt i Shakespeares odödliga drama.

Denna otro, beträffande kärleksparets historiska verklighet, har mer och mer bemäktigat sig de lärde och till och med de ytligaste turister. När de vandra den slingrande, nästan halfcirkelformiga gata, som bär det poetiska namnet »de älskandes gränd» (via degli amanti), göra de icke sin gång högtidligare i tanken derpå att Romeo här gått före dem. De kunna, på *via Santa Eufemia,* finna de götiska fönstren rätt vackra i den lilla resten af det hus, som kallas *casa Montecchi,* utan att för-

denskull tro dem vara desamma, hvilka Romeo under sitt svårmod, enligt Shakespeare,

— stängde till för dagens ljus,
För att en konstlad natt sig kunna skapa.

De bekika väl på *via Cappello* återstoden af den förfallna *casa Cappelletti* och gifva akt på familjvapnet — en rund hatt (cappello) — som är mejsladt på inre sidan af porten; men de tänka ej derför med von Beskow: »Mången suck har Julia utgjutit inom dessa murar; mången gång har hon tankfull vandrat genom den lilla porten... I dessa salar såg hon för första gången Romeo.» — Nej, tiden är obotligt kritisk: hon låter icke fantasien släpa af med sig. Derför har man nu att omtala så ytterst få tecken och under.

Men de, som kunna verkligen bevisas, äro också dess märkligare. Och med afseende på Romeo och Juliet ha vi icke färre än tvenne att framlägga, båda förvånande prof på det under i verlden, hvilket kallas skaldebegåfning. Först ha vi att vända oss till den nyare poesiens fader, Dante.

Sjette sången af *il Purgatorio* för oss in bland en krets af menniskor, som på ett våldsamt sätt ljutit döden i ögonblick, då de icke hade sina synders förlåtelse. I skärseldens qval måste de göra bot för sin försummelse af det enda nödvändiga. Det är en lång rad af pinade själar: ätt efter ätt, draga de oss förbi. Härunder bjuder en maning, klingande — som vanligt i den underbara verldsdikten — likt en af Uppenbarelse-bokens basunaröster:

Kom hit och se Monteccher, Cappulletter,
Monalder, Filippescher! o. s. v.

En rad — ja två ord allenast af den store skalden voro nog att befrukta det sextonde århundradets novellistik. Detta var det första underverket.

Stommen till kärlekshistorien var dock färdig, innan Dantes vers sattes i förbindelse dermed. Den gamle sagoskrifvaren Masuccio di Salerno, hvars novell-samling *(il Novellino)* första gången trycktes i Neapel 1476, men först i fjor, genom hr Settembrinis försorg, framträdde i samma stad uti sin ursprungliga napoletanska språkdrägt, har lemnat den äldsta uppränningen till Romeos och Juliets historia. Hos Masuccio är Siena, icke Verona, skådeplatsen för de sorgliga händelserna. I början visa sig väl inga hinder, ty de älskandes familjer stå icke hos Masuccio, som hos senare författare, i något spändt förhållande till hvarandra. Mariotto Mignanelli, som motsvarar Romeo, vinner utan fara sin Gianozza, såsom den sienesiska Giulietta kallas. Men de unga tu begingo det felet att förhemliga sin kärlek och att till och med i hemlighet låta en munk sammanviga sig. När derför ynglingen, efter att i ett gatukrakel hafva dräpt en ansedd medborgare och af Sienas Podestà blifvit dömd till ständig landsflykt, begifvit sig till Alessandria, tvingas Gianozza af föräldrarne att ge sin hand åt en annan. För att undgå detta förhatliga giftermål, tager hon en sömndryck, alldeles som Giulietta. Budet härom till hennes man kommer icke fram; hvaremot denne får höra talas om hennes död. Förtviflad skyndar Mariotto till Siena, men gripes vid sitt försök att bryta upp grafhvalfvet: han föres i fängelse och dömes till döden. Emellertid har Gianozza uppvaknat ur sin dvala. Förklädd till karl skyndar hon till Alessandria; men i stället att träffa sin man mötes hon här af underrättelsen om hans resa till Siena. Hon måste alltså genast tillbaka. Alltför sent hinner hon hem — tre dagar efter Mariottos afrättning. Makan gick i kloster. Om hennes få återstående dagar lemnas underrättelse i följande punkt: »Tärd af häftig sorg och gråtande blodiga tårar, njutande föga spis och ingen sömn, uppnådde hon inom ganska kort tid, under ständigt ropande af sin Mariottos namn, ett slut på sina högst eländiga dagar».

Så är förloppet framstäldt i salernitanarens berättelse: hon är icke alls under inflytelse af *la divina commedia,* som under femtonde århundradet var mindre populär. Det var uti det följande seklet Dantes Monteccher och Cappulletter blefvo denna kärlekssagas hjeltar. »I Montecchi» (Shakespeares »Montagues») voro en bekant veronensisk ghibellin-ätt. Från Cremona eller Ancona försattes »i Cappelletti» (Shakespeares »Capulets») till samma stad såsom deras politiske motståndare och dödsfiender, änskönt, efter allt hvad krönikorna veta, Cappelletterne också voro gode ghibelliner. Nämnda familjers hemska ättfejd gjordes nu till den yttre häfstången för de olycksöden, som förföljde Masuccios kärlekspar.

Familjstriden kunde ej utsläcka flamman; ty älskogen lyder väl blodets, men icke blodshämndens lagar. Drag till lifvande af kärlekssagan hemtades från en i seklets första år utgifven bok, som väckte ett ofantligt uppseende. Det var ett passioneradt latinskt drama med titeln *Calimachus*. Det är först här den älskades liflösa kropp inger ett svärmeri, som plägar vara den lefvande skönheten förbehållet: här bildar också döden, fastän mera i uppbygglig mening, tröskeln till ett högre kärlekslif. Boken, hvari detta drama innehålles, föregafs vara skrifven af den lärda nunnan Hrothsvitha i Gandersheim, hvilken lefde i tionde seklet. Hela verket var dock intet annat än ett af den tidens många litterära bedrägerier. Det förskref sig från det humanistiska rhenförbundets bokfabrik, enkanneligen från Hrothsvithas utgifvare, den poetiskt begåfvade Konrad Celtes († 1508).

Från Masuccio och Celtes har vicentinaren Luigi da Porto utgått. Det är honom vi egentligen hafva att tacka för Romeos och Juliets kärlekshistoria, de älskandes namn och veronensiska ättledning deri inberäknade. Påtagligen härledde han den senare från namnen Montecchi och Cappelletti hos Dante. Han var ryttmästare i republiken Venedigs tjenst, men en blessyr, som gjorde honom oduglig för krigsyrket, värfvade honom till skriftställarnes led. Likväl idkade han nästan uteslutande skaldekonsten: vi ega af honom lyriska dikter *(rime)*, som dock äro föga lästa. Den prosaiska berättelsen deremot var icke hans fack. Han efterlemnade blott en enda novell; men detta stycke, i ridderlig ande och enkel fastän känslosam stil, uppväger ensamt mången novellsamling af stort omfång. Det är novellen *la Giulietta*, som utkom i Venedig 1535, några år efter författarens död. Luigi påstår sig ha hört berättelsen af en bågskytt från Verona, vid namn Peregrino, »en man af omkring femtio år, god sällskapsbroder och stor pratmakare, som alla veronensare». Denne, i sin ordning, hade historien från en frände på fädernet. Till Verona flyttades alltså scenen; familjnamnen togos från Dante, ty Monteccherne tillhörde ju med säkerhet Verona; de verldsbekanta namnen Romeo och Giulietta infördes i litteraturen; tidpunkten för händelsen bestämdes noga: hon tilldrog sig då Bartolommeo della Scala herskade öfver Verona. Och slutligen försvårades den offentliga förbindelsen mellan de älskande derigenom att blodig tvedrägt, sedan lång tid tillbaka, söndrade deras familjer. Luigi är fullt medveten af att det sistnämnda förhållandet var en djerf dikt, och låter fördenskull sin sagesman tvifla på dess historiska riktighet: han hade nemligen läst i några gamla krönikor att Monteccher och Cappelletter alltid tillhört samma parti.

Den rörande berättelsen gjorde utomordentlig lycka. Under hela sextonde och början af sjuttonde seklet spred hon sig, i mångfaldiga bearbetningar, till alla Europas länder. Det var intet nytt ämne, Shakespeare införde i litteraturen eller ens bragte på scenen: det var tvärtom ett af de mest kända och populära på hans tid. Men af hans hand formades det till odödlighet.

Innan vi helt och hållet öfvergå till Shakespeares sorgspel, må vi egna en flyktig blick åt hans förnämste föregångare, bland hvilka vi också hafva hans omedelbara källor.

En ny berättelse om Romeos och Giuliettas kärleksöden utgafs i Lucca 1554. Dess författare var en piemontesisk prestman, Matteo Bandello, hvilken dog som biskop i Agen uti Guienne. Den sjuttifyraårige prelaten, som låtsar sig ha erhållit berättelsen ur första hand och åberopar samme mystiske Peregrino, har egentligen icke gjort annat än omskrifvit Luigi da Porto. Fastän gubbens parafras också eger stilistisk förtjenst och stundom höjer sig till en nästan dramatisk liflighet, saknar hon den ädla enkelhet, som utmärker da Portos framställning. Många biomständigheter äro tillagda af biskopen: de äro dock icke alla väl påfunna. Till det lyckliga slaget få vi emellertid i all synnerhet räkna ett drag, hvilket Shakespeare på det finaste sätt förstått att använda: den verldserfarne gamle har låtit Romeos kärlek till Giulietta föregås af ett likartadt svärmeri för en annan flicka.

Strax efter utgifvandet af denna berättelse sammanarbetade fransmannen Pierre Boisteau de båda novellerna af da Porto och Bandello till en enda i sina *Histoires tragiques*. Det franska arbetet i sin ordning vardt dels öfverfördt till engelskan i Paynters *Palace of Pleasure,* en novellsam-

ling som Shakespeare mycket anlitade, dels lagdt till grund för Arthur Brookes år 1562 utgifna episka dikt »the tragicall historye of Romeus and Juliet».

Uti Italien blef ämnet 1578 bearbetadt för teatern af Luigi Groto i en tragedi med titeln *Hadriana*. Att detta stycke varit kändt af Shakespeare har man knapt rätt att antaga på grund af en obetydlig sammanträffande likhet: hos både Groto och Shakespeare spelar nemligen näktergalens sång en liten, om än mycket olika, rol i afskedsscenen mellan de nygifte.

Med Barnaby Riches »Farewell to militarie Profession», af 1581 finna vi införlifvad en italiensk kärlekshistoria, som i ett och annat starkt påminner om det shakespeariska dramat.

Tvenne med Shakespeare samtida spanske författare — en äldre, Lope de Vega, och en yngre, don Francisco de Roxas — behandlade ämnet dramatiskt, den förre i »los Castelvies y Monteses», den senare i »los Vandos de Verona».

Af nu uppräknade skrifter var Riches bok bevisligen känd af Shakespeare. Hans egentliga källor voro dock Paynters novell och, ännu mera, Brookes skaldestycke: derifrån hemtade han namnen på hufvudpersonerna i sitt drama äfvensom många af dess händelser samt till och med icke så få uttryck.

Shakespeares »excellent conceited Tragedie of Romeo and Juliet» uppfördes sannolikt redan år 1591. Dess äldsta tryckta upplaga är sex år yngre. För sorgspelets införlifvande med vårt fosterlands litteratur ha vi att tacka tvenne medlemmar af svenska akademien, Fredr. Aug. Dahlgren (1845) och Carl Aug. Hagberg (1850).

Den store brittiske dramaturgen är mästaren för det andra underverket, vi omnämnt. Hans mäktiga hand ryckte för alltid detta tragiska ämne från alla dem, som förut bemäktigat sig detsamma: han nästan utplånade deras namn från litteraturhistorien, om man undantager den i blomman af sin ålder bortryckte venetianske krigsmannen och den spanska skådebanans gamle beherskare. Det var Shakespeare, som i det samlade stoffet lade den djupare psykologiska och poetiska betydelsen. Hans ande inblåste i detsamma det helgjutna lif, som är kännetecknet på ett verkligt konstverk. För denne skald, om hvilken man sagt att han »näst Gud skapat mest», var en dylik omskapelse icke omöjlig. Det är dock hvarken med hans diktskapelses förträffliga planläggning eller utomordentliga dramatiska verkan eller rörande poetiska skönheter vi uti denna korta framställning gå att sysselsätta oss. Vårt ämne är karaktererne i Shakespeares drama och, enär de öfriga kunna i förbigående lätt antydas och förstås, framför allt de tvenne hufvudkaraktererne. Kan det blott lyckas att ge rätta synpunkter till dessas bedömande, blir i och med detsamma dikten från alla sidor tillgänglig för en sund uppfattning.

II.

Någon hvar kan se att Shakespeare fullföljt tvenne stora syften. Det ena är att uppte det ondas förfärande sammanhang och utsträckning från man till man, genom tredje och fjerde led, och visa att straffet, likt upplupen ränta vid en långt framskjuten betalning, drabbar de skyldige ju senare dess hårdare. Fädernes i afkomlingarne fortsatta missgerning, ett brottsligt framhärdande i »la vendetta», är den djupa historiska rot som stycket slagit i det tragiska. Förderfvet hänger så öfver alla, att icke ens goda råd och medel kunna verka: kärlek liksom hat drager ovädersskyn ned öfver dem. Att inskärpa detta ligger i styckets plan, efter hvad Shakespeare uttryckligen vidgår. I slutscenen har han lagt det i munnen på Veronas furste, som sålunda förehåller det de gamle partianförarne, Montague och Capulet:

I trätobröder! Sen J nu Guds finger?
Si *det* förstod att qväsa edert hat,
Ty all er glädje drap det genom — kärlek. *)

Men fastän Shakespeare icke sjelf påpekat ett sådant förhållande, framlägger hans drama från början till slut också ett annat hufvudsyfte. Sorgespelet är, som hvar och en kan se, ett oaflåtligt stirrande in i lidelsens afgrund, och till slut är det en segersång om den kärlek, som är starkare än döden. Det är ofelbart i denna

*) Öfversättningarna af de ställen, som anföras från Shakespeare, äro artikelförfattarens.

kärlek hufvudkaraktererne ega sin ästetiska styrka: dermed fängsla de vårt deltagande vid sig. Det måste följaktligen vara angeläget att lära känna arten af denne kärlek, enär den ju bildar sjelfva kärnan i hufvudpersonernas karakter. Vi få i denna kunskap liksom nyckeln till deras öde i vår hand, och kunna — hvilken sak är en af de vigtigaste för uppfattningen af ett sorgespel — bedöma, om hjelten sjelf i någon mån förskylt sin olycka på jorden, eller om det tragiska ödet vältrar sig fram öfver en personligt oskyldig.

Roméo — så uttalas hans italienska namn (på engelska heter han Rómeo) — betecknar ursprungligen en romfarare, en pilgrim; och på denna betydelse af namnet anspelar med sina hopade liknelser från pilgrimslifvet Romeos och Juliets första samtal. Han är en kärlekens pilgrim från sitt första uppträdande till sin sista stund: det inses genast, liksom att han icke är något annat, låt honom för öfrigt vara — hvad han i hög grad verkligen är — än så vacker, ädelsinnad, tapper och qvick. Med alla sin själs krafter har han fattat kärlekens pilgrimsstaf. Hans mål är ett: oförryckt vallfärd till det helgonskrin, inför hvilket han vill böja knä. Och i Juliet finner han detta sin själs helgon i lif och död.

Detta är nu visserligen sant och rätt. Men härmed få vi icke afspisa det hela. Vi kunna ej åtnöja oss med att upprepa hvad man sagt, nemligen att Shakespeares tragedi är »kärlekens höga visa». Romeos och Juliets kärlek är icke alls besynnerlig i sina båda slutpunkter: alla måste begripa att de ha skäl att förälska sig i hvarandra och att dö med hvarandra. Men deremellan ligger sjelfva den dramatiska knuten, som bör lösas, men icke afhuggas med en fras. Så mycket psykologiskt förvånande — för att icke säga stötande — ter sig i det uppförande, Shakespeare tillskrifver sitt förälskade par, att lösningen af karaktersgåtan icke synes vara förbehållen en allmän betraktelse öfver kärleken. Låtom oss derför tillse, om icke Shakespeare sjelf lär oss att rätt konstruera problemet.

Romeo hade icke blott varit kär, innan han såg sin Juliet. Hvad mera är: på den bal, der han så dödligt förälskade sig i henne, var han af alla sina vänner ansedd som en trogen tillbedjare af Rosaline. Omslaget från Rosaline till Juliet är hastigt, men är dock af skalden fullkomligt psykologiskt förberedt. I första aktens andra scen råder honom Benvolio att på homöopatisk väg kurera sin olyckliga kärlek till Rosaline genom att ta in en annan febergifvande förtjusning.

Gå dit och gör ditt öga fritt från starr!
Med henne jemför en och annan qvinna!
Din svan, helt visst, en kråka skall du finna.

Denna hädelse bestrides naturligtvis af Romeo. Men på hvad sätt? Jo så, att skalden fint antyder det Romeos kärlek blott för syns skull håller i sig, men är färdig att vid ett starkare anfall trumma till reträtt. Först anföras subjektiva grunder: hans »ögas andaktsfulla religion» skulle svårligen tillåta honom att finna någon vackrare; i ty fall vore han värd att, likasom en kättare, å båle brännas. Han bekänner således att han är svag i tron och måste ha straffet för en möjlig olydnad tätt framför sina ögon; härtill synes man icke förut ha lagt märke nog. Den kärlek vacklar betydligt, som behöfver till sina stöd kalla pligt och straffbarhet.

Men strax derpå kommer det värsta. Han vädjar till objektiva skäl. Det gör aldrig någon sann kärlek, som alltid inom sig bär ovilkorlig visshet och säkerhet. Han utropar: »Någon skönare än min älskade! Den allseende solen har icke sedan verldens begynnelse sett hennes like». — Man ser tydligt att Rosaline börjar maka åt sig i hans hjerta. — Och när han slutligen säger: »Jag skall gå dit — dock icke för att se en sådan syn, utan för att fröjdas i min egen flickas glans», måste han, inför en domstol af menniskokännare, dömas förvunnen att utan förtrytelse ha låtit sig en plan till uppror föredragas. Hans smäktande, länge obesvarade kärlek skakar sin boja. Han är beredd att omvändas, blott det kan gå för sig. Och i fjerde scenen går han upp på balen, dyster i håg och anande en olycka:

Jag dignar under kärleks tunga börda,

säger han. — Kärleken till Rosaline är honom en plåga. Så snart han i sällskapet får se Juliet, falla fjettrarne från honom: han är ledig att förälska sig på nytt.

Om Juliet, omgifven af Rosaline och de andra flickorna, yttrar han:

Med denna krets hon så sig tyckes para,
Som snöhvit dufva midt i kråkors skara.

Här få vi, på ett betecknande sätt, igen Benvolios ljufliga, från kråknästet hemtade liknelse. I sin älskares ögon är Rosaline, så snart hoppet om bättre kärlekslycka går upp, utan barmhertighet vorden en kråka. Samma förvandling ifrån en snöhvit dufva skulle, med full psykologisk tillförlitlighet, Juliet i sin ordning undergått, derest hon icke strax besvarat Romeos låga.

Ty Romeos måttstock på qvinlig skönhet var intet annat än hopp om genkärlek, om svar på hans hjertas enda fråga. Obegränsad hängifvenhet åt den man, som valt henne, är också det som för efterverlden prydt Juliet med oförgänglig skönhet. Hvarken Romeos vänner, Benvolio och Mercutio, eller Juliets af hennes föräldrar utkorade brudgum, grefve Paris, låta oss med ett enda ord förstå att hon öfverglänste Veronas vackra flickor. Det betyder väl intet att Juliets egen far anspråkslöst säger om henne, när han ämnar hos sig samla stadens förnämsta skönheter:

Min dotter, noga sedt, i denna ked
Väl fyller plats, men kan ej räknas med.

Men sjelfva amman, i sin naturliga partiskhet för Juliet, sträcker sin artighet blott så långt att hon säger till Capuletska husets unga dotter:

Du sötast var af alla mina dibarn! —

och det vill väl icke så mycket säga. — Men för Romeo var hon naturligtvis det skönaste, som tänkas kunde; och i den stilen talar också amman om Juliet för honom (akt. II, scen 4). Det var alldeles riktigt: det är logik i sådant — kärlekens logik.

Man har trott sig böra förringa värdet af Romeos kärlek till Rosaline, på det att hans kärlek till Juliet skulle vinna så mycket större glans. Svärmeriet för Rosaline har man gifvit så liten betydelse som möjligt. Det har betraktats som en kort, om än nödvändig, förberedelse till hvad komma skulle, som en station på vägen till det rätta målet — likasom om passionen vore något som behöfde eller kunde inläras genom öfning. Man har kallat kärleken till Rosaline ytlig och inbillad, i motsats mot kärleken till Juliet, som ensam skulle vara den djupa och verkliga. Så ville Romeos förtrogne, munken Laurence, förklara dennes plötsliga ombyte af älskarinnor. När Romeo anmärker att Rosaline alltid varit kall mot honom, säger biktfadren:

— Rätt kunde hon ock hafva:
Din kärlek rabblade, förstod ej stafva.

Dermed har den beskedlige mannen narrat de fleste Shakespeare-tolkare.

Den gode munken kunde dock omöjligt annorledes förklara sitt skriftebarns ostadighet. I allmänhet missförstår den gamle enstöringen sin vän Romeo så grundligt som möjligt. Laurence är ett väl tecknadt exemplar af en katolsk andlig man. Han är from — ja, om man vill, helig. I sin godmodighet önskar han alla väl, och deltager hjertligt i glädje som i sorg. Anskönt han för egen del afsvurit äktenskapet, är det honom en innerlig fröjd att stifta partier mellan sina skriftebarn. Han icke blott deltager uti intriger, utan till och med uppspinner dem i egen hjerna, när det sker för ett godt ändamål, han sjelf ej löper fara att råka illa ut, och det liknar sig till allmän belåtenhet på sistone. Det är just denna öfverklokhet och välmenta ränkfullhet, som komma så grymt på skam i den katastrof, de ofrivilligt framkalla. Att han icke hellre från sin cell, som Juliet hade frihet att besöka, låter henne bortföras af Romeo än ifrån grafkapellet, förklaras deraf att han fruktade bli föremål för det första utbrottet af föräldrarnes vrede. Något obehag deremot hade han ej att befara, när han kunde bädda pillret in i en godbit: han beräknade att få anmäla det Juliet lefde, men som Romeos maka. Detta begär att blanda korten för medmenniskor och att fuska i försynens handtverk beveker honom från början att ge sin välsignelse åt den förbindelse, som var på väg att knytas emellan Romeo och Capulets dotter. Han ser i andanom det kommande: med en smula fintligt begagnande af omständigheterna kan framtiden, menar han, jemkas så, att all strid och olycka skaffas bort från jorden. Derför säger han:

I detta giftermål två slägters krig
Kan lyckas att till kärlek byta sig.

Men framför allt trodde sig den hederlige klosterbrodren, fastän han icke var begåfvad med synnerligt skarpsinne, å embetets vägnar ha makt att skåda hjertan och bedöma karakterer: hur skulle han väl annars kunnat uppfylla sitt kall att bikta menniskor och ge dem aflat? Romeo — det hade han en gång för alla intalat sig — var ett barn, en omanlig varelse, en fjäril. De starka utbrotten af sin unge väns passion förklarade han alltjemt för ett qvinligt sinnelags nycker. Så är honom ock Romeos kärlek till Rosaline ett omyndighetsbevis. Hans kärlek, säger han, »förstår ej att läsa innantill». Och en här af Shakspeares uttolkare instämmer genast: det var en skolgosses kärlek.

Och likväl yttrar sig hos Romeo denna kärlek på alldeles samma sätt, som kärleken till Juliet. Samma öfversvinneliga förtjusning, samma känsloförhäfvelse i det ena fallet som det andra. Endast Romeo sjelf anger den rätta skilnaden:

— Den, *nu* jag älskar, har
På vänlighet och kärlek alltid svar;
Den andra ej.

Men denna väsendtliga skilnad höjde Romeo från afgrunden till himla och återgaf honom åt sig sjelf. I expositionsscenen liknas han af sin far vid

Den knopp som frätes af en elak mask,
Förr'n sina blad han vecklat ut i luften.

Men sedan han mottagit försäkran om Juliets återkärlek, slår hans hjerta ut, likt den tillslutna knoppen. Till och med den glade Mercutio komplimenterar honom för den förvandling, han undergått till följd af sin nya kärlek. »Nu», säger han (akt II, scen 4), »är du sällskaplig, nu är du Romeo! Nu är du hvad du är så väl genom konst som af natur».

Romeo var visserligen lycklig nu: hans tro på lifvet var vorden bönhörd. Som högsta lefnadsmål hade föresväfvat honom mötet med en qvinlig varelse, hvilken, i likhet med honom sjelf, satte kärleken öfver allt annat. Hans dröm var nu verklighet i Juliet; i Rosaline hade den varit illusion. Vi behöfva alls icke, med de fleste tolkare af stycket, antaga att Rosaline varit en gammal kokett, derför att hon icke kunde älska Romeo tillbaka. Vi ha tvärtom all anledning att tro motsatsen, nemligen att hon varit en ung vacker flicka, och mottaglig för kärlek af alldaglig beskaffenhet. Men Romeos kärlek var icke vanlig: han var ideal och satte sig i besittning af hela hjertat för tid och evighet. Han var en förtärande eld; och att befinna sig i brännpunkten af en slik kärlek är ingen lek: det är större allvar än de flesta kunna fördraga. Rosaline stod icke ut med denna värma, liksom icke heller Romeo med hennes köld: derför måste de skiljas.

Om Rosaline blott ännu en anmärkning. På Capulets bjudningslista till balen kallas hon: »my fair niece Rosaline». Antingen hon nu var Capulets brors- eller systerdotter, tillhörde hon det fiendtliga lägret. Det tyckes alltså ha varit Romeos ständiga lott, liksom Simsons, att finna behag i »de filisteers döttrar».

Denna omständighet öfverensstämmer med hvad den italienske novellisten da Porto sagt. Han berättar nemligen att, efter den fred, fursten stiftat mellan de stridande partierna, dessa började närma sig hvarandra. Blott ätternas hufvudmän, deras vildare medlemmar, såsom Tybalt, och den förderfvade tjenarepersonal, hvars krakel så ypperligt öppnar för oss hela dramat, närde ett oförsonligt hat. Romeo kunde derför utan gensägelse fria till en flicka af cappellettisk börd. Det är först när Romeo af amman inhemtat att hans älskade är hufvudmannens dotter, han har skäl att utbrista det hans lif är i hans oväns våld (akt I, scen 5).

Så plötsligt och utan motstånd gaf sig Romeo på nåd och onåd vid första mötet med Juliet: lika djupt som ovilkorligt och oåterkalleligt förälskade han sig. Orsaken ha vi redan uppdagat. Hon är en annan än de, som vanligen omförmälas.

Man har antagit att Romeo och Juliet, liksom Leandros och Hêrô i myten och poesien, omotståndligt dragits till hvarandra af den strålande skönhet, som utmärkte dem hvar för sig; och Shakespeares föregångare veta ej bättre än att sjunga på samma gamla trall. I en erotisk prosadikt på grekiska, enligt Hofman-Peerlkamp den äldsta i sitt slag, går det så till med de båda älskande, Habrokomês och Antheia, om hvilkas vidare öden svenska allmänheten kan hemta kännedom i en skrift af ofvannämnde F. A. Dahlgren »om de grekiska romanerna». Författaren af

denna kärlekshistoria, en innevånare i Efesos, som skref under namnet Xenofôn, har derför räknats bland Shakespeares föregångare och till och med till källorna för sorgespelet »Romeo och Juliet». Xenofôns berättelse kom dock icke i tryck före 1720-talet. I den långa mellantiden från Suidas' till Salvinis och Cocchis dagar, eller från trettonde till adertonde seklet, var den efesiska sagan, som kommit till efterverlden i en enda handskrift, känd af ingen annan skriftställare än den, som kände klassiska litteraturen så som ingen före honom under renässansen, den latinske och italienske poeten Angelo Poliziano (1454—1494). Detta tarfliga motiv från Xenophon Ephesius och italienarne kunde Shakespeare äfven saklöst umbära. Han hade ett vida djupare i de begge älskandes ömsesidiga behof att finna ett tacksamt föremål för de länge tillbakahållna eller nyss vaknade rörelserna af gränslös känslofullhet.

Annat bemötande än ett leende förtjenar knappt den, som ur de älskandes sydländska temperament vill härleda det plötsliga och häftiga i deras förtjusning. Också nordboarne hafva, vid uppförandet eller läsningen af »Romeo och Juliet», tusentals gånger känt att skalden talat ur deras innersta.

Eller skulle den af Romeo nu först förnumna »verkliga» kärleken en sådan verkan åstadkommit? Vi ha sett att Romeo genom kärleken till Juliet endast blir lyckligare, gladare, sällskapligare, men icke alls förvandlad till sitt sätt att tänka och känna. Hans kärlek till Rosaline var lika verklig; men denna flicka hade ej från barnsben vant sig att blott lyda känslans ingifvelser och hade icke tänkt sig det att bli gift, i och för sig, som den högsta lycka. Hon synes hafva, om än omedvetet, betraktat en kärleksförbindelse mera som en familjangelägenhet, en stilla lycka i en vidare krets. Hon anade ofärd under Romeos bemödande att draga henne uteslutande till sig. Hon var icke vuxen kärlekens heroism, och skyggade instinktlikt tillbaka för densamma.

Men Romeo och Juliet voro båda mogna för den kärlek, som börjar med att förvandla tvenne älskande till en verld för sig, tillräcklig för deras lycka och derför, om det skulle fordras, mäktig att trotsa hela den öfriga verlden. Derför känna de vid första möte igen hvarandra såsom hvarandras andliga tillhörigheter. Derför är deras kärlek, allt ifrån begynnelsen, så fri och gudastark och sjelfförtröstande som, enligt grekiska myterne, Hermês eller Hêraklês var i sin vagga.

Den kärlek, hvaråt Romeo och Juliet hängifva sig, är icke den kärlek som rycker inom sin krets familjens och samhällets och statens och mensklighetens intresse, af dem mottager näring och i sin mån är verksam för dem, utan den personliga lidelse som söndrar sig från allt sådant, för att endast lefva för sig sjelf och af sig sjelf. Det vore dock synd att fördenskull vilja stämpla de unges passion som sinlig kärlek. Den visar ju alltjemt sin andliga, själsupplyftande makt ej blott uti de skönaste bilder och ett från hjertat strömmande språk, utan ock slutligen i fullkomlig seger öfver kroppsligheten: det är visserligen icke den sinliga kärleken som, från capuletska grafkapellet, i de älskandes dödssuckar, svingar sig till högre rymder. Men Romeos och Juliets kärlek tillhör det outvecklade själslifvets region: sinnerus och andlig hänförelse famnas i känslans drömmande enhet. Deras kärlek är så uteslutande personlig och sjelfvisk, att himmel och jord icke ega annan betydelse för honom än att ge relief åt den älskades behag samt att afspegla kärleksmötets sällhet eller skilsmessans olycka.

Hvilket ämne för en stor skald att behandla! Det är också af Shakespeare skildradt med öfverväldigande kraft. Hvarje sann kärleksförbindelse måste deri se en trogen tafla af sitt lif i dess första skede. Romeos och Juliets hjerteutgjutelser för och om hvarandra bilda en poetisk springkälla, som i de djerfvaste bågar beskrifver ett upprördt känslolifs alla kastningar och låter, i språng på språng, alla de tankar välla fram, som kärlekens hänförelse kan ingifva. Det är ett så förtrollande bildspel, att blott uppsatsens knappa utrymme afhåller oss från att taga det i närmare skärskådande.

III.

Vi komma nu till en besynnerlig punkt i dramats utveckling. Drama betyder, som vi veta, handling; men det drama som kallas »Romeo och Juliet» drifves fram, likasom

Schillers Wallenstein, just derutaf att hufvudpersonerna *icke* handla, alls icke förstå att göra hvad de närmast borde. Hvad Romeo vidkommer, vill detta säga att han underlåter att söka furstens bemedling. Att genast fly med Juliet hade äfven varit bättre än att stanna qvar och ofrivilligt dragas in i de strider, som omedelbart kostade Mercutios lif och medelbart vållade allas ofärd. Det enda, han gör, är att söka nya, illa öfverlagda möten med sin älskarinna, som snart, i kraft af munkens hjelpsamhet, är hans vigda maka. De lyckliga tu lefva blott i och för att betyga hvarandra sin kärlek. På så sätt blir kärleken dem allt, att han, i stället för att ådagalägga sin makt i allt, undandrager sig allt och söker sätta sig i hela den öfriga verldens ställe. Deras kärlek lefver helt och hållet för sig sjelf, innesluten i känslan, som snäckan i sitt hus. Han stiger icke ens upp i deras hufvud, så att de lära fatta hvarandras karakterer och förstå förhållandena i den omgifvande verlden. An mindre bemäktigar han sig deras vilja, så att de med passionens jettekraft söka omskapa jorden till ett värdigt tempel åt deras gudomlighet. Romeos och Juliets kärlek tärer uteslutande och oaflåtligt på sin sjelfförnimmelse i känslans dunkla rymder. Han duger icke för denna verlden, hvilken han misskänner och ej vill veta af. Derigenom gör han henne till en fiende, som med tvingande nödvändighet måste omintetgöra hans ideala inbillningar. En sådan kärlek är ej berättigad att länge lefva på jorden. Också gå de älskande med snabba steg sin undergång till mötes.

Ty den verkliga verlden, i skepnad af den vilde Tybalt, af den beskedlige munken Laurence, af friaren Paris af detta mönster för fjollighet och simpelhet, som Shakespeare så mästerligt tecknat i Juliets amma, drifver dem att handla. Handla af egen drift förmå de nu platt icke: de låta endast tvinga sig af omständigheterna till åtgöranden för tillfället, hvilka bli så halfva och skefva, som man har att vänta, när förnuftet ej af allo makt får styra hvad man företager sig. Deras åtgärder leda rakt till förderfvet.

Nu till Juliet. Det är en mycket ung flicka: det fattas henne ännu fjorton dagar i fjorton år, när hon blir maka. Hon har dock redan uppnått en viss utveckling, när hon första gången ser Romeo — den ännu vanliga hos italienska flickor, att önska sig bort ifrån föräldrahemmet, således att bli gift. Vare detta sagdt utan minsta förklenande af hennes själsrenhet — ja till och med utan att lägga synnerlig vigt vid ammans narraktiga prat! Ty fastän inga alldeles tomma antydningar äro till finnandes hos Shakespeare, få vi väl ändå på ammans räkning helt och hållet skrifva hennes sätt att spåra Juliets blifvande karakter i barnets tillfälliga och omedvetna uppförande.

Men säkert är att Juliet tänkte sig som lifvets enda, alla önskningar uppfyllande lycka att af en mot henne alltid kärleksfull make ryckas undan föräldrarnes nyckfulla välde till ett hem, der intet annat skulle fordras af henne än att svärmiskt älska denne man. Vi märka detta granneligen af hela hennes uppförande mot Romeo, hvilken hon går till mötes på mer än halfva vägen.

Strax efter dansen med honom och hans första, mindre betydelsefulla artigheter säger hon till sig sjelf:

——Är han redan gift,
Till brudsäng är väl mig beskärd en grift.

I trädgården talar hon åter för sig sjelf om samme Romeo, som hon så flyktigt träffat, och utan att veta att Romeo står och lyssnar. Hon föreställer sig tala till den, vid hvilken hon fäst sina förhoppningar.

—— Romeo, lägg blott af ditt namn,
Ett oväsendtligt stycke! Tag i stället
Mitt hela väsen!

Det är då Romeo träder fram och säger:

Dig jag tar på orden.

I det samtal, som nu uppstår dem emellan, framlockar hon sjelf frieriet:

——— Ädle Romeo,
Har du mig kär, bekänn det utan svek!
Men tror du mig för lättköpt, skall jag grina
Och krångla och ge nej, om blott allt jemt
Du friar — annars ej för allt i verlden.

Sådant är visserligen naivitet — men naiv reflexion.

Härifrån kunna vi sluta tillbaka till andemeningen i Juliets berömda replik vid hennes första uppträdande, då hon icke ens vet att någon Romeo fins till, men

grefve Paris föreslås henne till man. Hon säger om att giftas:

Det är en ära, jag ej drömmer om.

Rätt svaradt. Naiv sanning och förställning i så få ord! Hon drömmer ej derom, men hon har tänkt sig det som något önskvärdt. Juliets utmärkta sätt att kryssa i sina svar, hvilket sedermera är så märkbart, få vi icke tro ha kommit med kärleken till Romeo: hon egde det nog förut. Och när i samma samtal modren spörjer henne, om hon tycker godt om Paris, svarar hon med samma klokhet: »Jag vill se till att tycka om honom, i fall mitt seende kan väcka mitt tycke».

Det lider intet tvifvel att Juliet med glädje skulle trädt i brudstol med Paris, derest icke Romeo genast på balen eröfrat henne. Hans lycka betingades just deraf att hon var en så sinnad, en så pass reflekterad karakter. Hon drog sig icke, som Rosaline, skygt undan hans stormande känsla. Och i sjelfva verket var hon icke mindre älskvärd för det.

Vi förtänka heller icke Juliet för det hon icke trifdes under föräldrarnes värjo. Hennes far — enligt modrens utsago (akt IV, scen 4) en lättfärdig man, så länge hans ungdom räckte — var nu ett grånadt brushufvud, som vid minsta invändning mot hans nyck kunde på det råaste sätt fara ut mot sitt enda barn. Modren, ett italienskt fruntimmer i gammal stil, färdig att med gift afdagataga sina ovänner — grälade likaledes på henne. Missnöjet behöfde ej vara särdeles grundadt, för att hon skulle ropa (akt III, scen 5): »Jag vill ingenting vidare ha att göra med dig!» Deremellan klemade de naturligtvis bort sin Juliet; och när de trodde henne död, kände deras loftal öfver henne inga gränser. Sin amma kunde hon nyttja till intriger, men hon fann henne slutligen lika mycket blottad på verkligt deltagande för andra som på karakter för egen del.

Under sådana förhållanden bjöd henne Romeo sitt hjerta, och det är Juliets eviga berömmelse att hon besvarade hans låga och kunde förstå en gränslös, allt vågande kärlek. Qvinna som hon var, visade hon ock mera öppet öga för lifvets fordringar. Strax efter kärleksförklaringen säger hon (akt II, scen 2):

Jag följer dig, min herre, genom verlden.

Detta förslag var praktiskt, och det enda som kunde rädda dem. Hennes »herre» föredrog likväl orådet att icke röra sig ur fläcken, var han ej nödd och tvungen dertill.

Annu ett drag. Romeo begår sitt sjelfmord vid den skendöda Juliets sida, just då hon håller på att vakna upp igen och lifvets rosor purpra hennes kinder. Han tror på skenet: hon hvilar ju i en kista, orörlig och i svepkläder. Han har endast sinne för huru skön hon är i sjelfva döden. — Juliet deremot ger sig icke döden förrän hon ser lifvets ändamål alldeles förfeladt för sig, sedan hon öfvertygat sig att Romeo ej mera lefver.

Sådane voro de älskande. Det är dock ingen anledning att betrakta dem som de enda behagliga företeelserna i stycket, som ljuspunkter på en mörk grund, ensliga blommor i ödemarken. Paris är en ädel och älskvärd karakter, Benvolio en glad och godmodig sällskapsbroder. Mercutio, sådan skalden tecknat honom, är en vacker uppenbarelse af sextonde seklets ridderliga ande. Hans lifstråd, så fint och glänsande spunnen, är liksom ett solgrand, buret af ögonblickets fläkt. Enligt den italienska novell, som utgör grundvalen till Shakespeares drama, hade han alltid, sommar liksom vinter, kalla händer; men lika säkert hade han också alltid ett varmt hjerta och alltid ett lekfullt skämt på läpparne.

Men alla, utom de nämnde makarne, betraktade verlden blott så, som hon utbredde sig framför deras fötter. Ideal riktning var uteslutande förbehållen de båda kärlekens martyrer. Att se lifvet ifrån höjden af en allt beherskande synpunkt var uteslutande Romeos konst, hvilken hans älskarinna lätt tillegnade sig från honom.

Summan af vår betraktelse säger oss dock att de endast egde känslans idealitet: Romeo och Juliet äro blott de eviga typerne för kärleken i det moment, då denne allraförst ger sig luft ur menniskobröstet. Men från denna sida sedd, är de älskandes historia hos Shakespeare, med sina rörande tilldragelser och sin oöfverträffliga poesi, verkligen för oss ett förkroppsligande af det högsta, vi kunna tänka om kärlekens makt. Ty deras kärlek visar sig i stånd att fylla hjertat hvarje ögonblick i lifvet — att rycka allt som förnimmes in i sin hvirfvel, begrafva det i sitt djup

och låta sitt svall slå högt deröfver — att dö med glädje och mod samt ifrån grafvens rand varsna evighetens. Så vida är Shakespeares »Romeo och Juliet» kärlekens drama, liksom hans Othello är svartsjukans och Macbeth ärelystnadens.

Men de älskandes passion var ensidig, hvadan hon drog öfver sig tragisk skuld och tragisk undergång.

Och hvad värre är: denna lidelse var icke ensidig till följd af missriktad styrka, utan genom brist och svaghet.

Hon höll sig konvulsiviskt fast vid sin ursprungliga omedelbara ståndpunkt, vid älskogens första sötebrödsdagar, äfven då hon af inre och yttre röster kallades att, utan men för sitt rika lifsinnehåll, gå vidare. Hon lade icke beslag på själens alla krafter, tog icke förstånd och vilja i sin tjenst, utan störtade alla tillskyndelser till förnuftsenligt handlingssätt ned i känslans och fantasiens bråddjup. Hon undandrog sig lifvets på en gång ädlaste och starkaste makter, dem som allena föra kärleken till fullkomlighet. Med få ord: hon var icke etiskt helgad.

Romeo och Juliet voro äkta barn af sin tids sedligt bortkomna, om intet annat än sina privatintressen bekymrade, italienska aristokrati — den adel som så rikt befolkar Dantes helvete och skärseld. Derför eger deras historia mindre positivt moraliskt värde än mången i öfrigt ganska tarflig roman från vår egen tid. Den enda ansats till ett sedligt uppförande, de togo under sitt lefnadslopp, var att de läto sig sammanviga. Men utan föräldrars välsignelse och utan offentlighetens helgd saknar den kyrkliga akten sjelf all sedlig kraft: äktenskapet blir ett egoistiskt privatförhållande utan socialt värde.

Passionen, som i Romeo tog mandom, verkade endast som blindt känslosvall. I förening med förnuft och viljekraft förmår hon böja verldens gång, i det hon i sig upptar verldens heliga och tidens vördnadsbjudande syften: medmenniskornas väl införlifvas med den enskildes önskningar. En så utvidgad kärlek vet att förverkliga sig, ty han drifves fram af den ande som rör sig i det hela. Han förmår ej blott att tro allt och lida allt; han kan ock med skäl hoppas allt.

Men kärleken lade i Romeo och Juliet endast en del af sitt lif i dagen. Också denna kärlekens lifsform är berättigad. I hvarje sannskyldig förening måste han visat sig som gryning och grundelement, äfvensom han der alltid hålles qvar som en i högre utveckling upptagen beståndsdel. Hos Romeo och Juliet kunde han blott på tragisk väg föras till ett högre mål; och derför är skalden genomträngd af innerligt deltagande under det han med väldig stämma sjunger de älskandes dråpa. Men han har äfven i sitt drama, med samma naturtrohet som vi öfver allt återfinna hos honom, visat att den kärlek som förfelar sin etiska bestämmelse är en dämonisk makt, som drager olycka öfver egen och andras jordiska tillvaro. Denna kärlek kan icke lefva utan blott dö, och först i dödsstunden, i dess egen sjelfupplösning, kunna vi prisa honom som lyckobringande.

A. Th. Lysander.

Dödsdansen.

(efter *Goethe.*)

Och väktarn han skådar kring kyrkogård
Från tornet i midnattens timma.
Så klart som vid dagsljus han ser hvar vård,
Belyst utaf månskenets strimma.
Då gläntas på grafvarne, en efter ann',
Då komma de fram, här qvinna, der man
I släpande svepningar hvita.

Och genast sig sluter en benrangelsrund:
Dem lyster en dansstund att hålla,
Ung, gammal, rik, fattig i enigt förbund —
Men lakanen hinder dem vålla.
Och såsom ock blygseln med köttet fått dö,
De skaka sig alla — och strax de beströ
Med svepningar tufvorna rundtom.

Här sprattlar ett lårben, der viftar en hand:
Så kantigt förvridet de famla
Och lederna skrälla och smälla ibland,
Som sloges der takt med en skramla.
Den sällsamma leken får väktarn att le;
En frestande skalk i hans öra hörs be:
Gå, stjäl ett af lakanen undan!

Så sagdt och så gjordt. Bak den helgade port
Med bytet sin tillflykt han tager,
Men dansen den varar ännu allt fort
Så hemskt i månskenets dager,
Till slut en och en utur dansen de gå
Och smyga sig bort med svepningsdrägt på
Och vips i sin kulle försvinna.

En enda kring grafvarne stökar till sist
Och trefvar och krafsar i snåren:
Nej, ingen af vännerna tog den förvisst! —
Nu lukten ledt honom på spåren.
Han torndörren skakar, men studsar helt brydd:
Den blänker beslagen, till väktarens skydd,
Med signade korsen af koppar.

Sitt lakan det måste han hafva. I hast
Han griper, beslutsam i sinne,
I kyrkmurens göthiska prydnader fast
Och klättrar från tinne till tinne.
Sin yttersta stund har re'n väktarn väl sett:
Allt närmare rycker, rosett från rosett,
Nu gasten lik klifvande spindel.

Af dödsångest skälfver all väktarens kropp,
Han gerna ger rofvet tillbaka,
Men — himmel, nu är han förbi utan hopp! —
En jernpigg i skruden känns haka.
Den bleknade måne bak skyn sig begett...
Då dånar från tornuret klockslaget *ett*,
Och dödmannen skräller mot marken.

CARL SNOILSKY.

Erik Gustaf Geijer.

(Född 1783, död 1847.)

(Forts. från Augustihäftet.)

II.

Med Geijer tondiktaren sammanhänger på det närmaste *skalden*. Men innan jag öfvergår till teckningen af skalden, hvars egenskaper förråda äfven den blifvande *häfdatecknaren*, vill jag antyda det egendomliga i de tre utvecklingsperioder, som äro märkbara i Geijers inre lif från den tid, då han afslutat sina förberedande akademiska studier och som mogen man uppträdde i offentligheten.

Den första perioden sträcker sig från 1810 till början af 1820-talet och utmärkes genom mångfalden af de snart sagdt på en gång frambrytande anlagen, som likväl synas småningom sammanträngas på ett gifvet hufvudämne. Denna period kunde jemförelsevis kallas den *estetiskt filosofiska*. Geijer var nämligen vid denna tid mer än under någon annan offentligen verksam på det skönas område, medan tanken i djupet arbetar på en fast hållpunkt i tidehvarfvets filosofi. Denna var ej utan inflytande på vissa af hans redan nu framträdande smärre historiska uppsatser och den verldsåsigt, hvaraf äfven de voro ett uttryck. Han plöjer härunder djupa fåror i en viss del af det förflutna århundradets filosofiska mark, för att undanrödja ogräset och bereda jordmånen för en ädlare säd. Hvad hans egen personlighet angår, söker han, men har ännu ej rätt funnit sig sjelf.

Den andra perioden, som åtminstone uppenbarligen slutar med 1837, må utan tvekan kallas den *historiska*, ty det var under denna de bekanta frukterna af hans nu företrädesvis, som det synes, på historien sammanträngda studier trädde på ett glänsande sätt i dagen. Men att tankens inre arbete på en sjelfständig ståndpunkt derunder likväl fortgick, visar sig i den tredje och sista, från och med 1838 till hans död fortgående perioden, då den *politiske mannen* och den sjelfständige *tänkaren* samtidigt uppträda fullfärdiga, bryta

med det förflutna och speja med den väldige *siarens* blick djupt in i ett kommande tidehvarf.

Låtom oss nu i hast öfverskåda så väl de politiska, som isynnerhet de litterära tidsförhållandena i vårt land vid begynnelsen och under fortgången af Geijers första utvecklingsperiod. Vi skola så finna en bakgrund för hans härunder uppträdande bild. Vid revolutionen 1809 var Geijer, 26 år gammal, amanuens vid Riksarkivet.

Nämda tid utmärktes af ett icke ringa antal framstående äldre och förhoppningsfulle yngre män både inom handlingens och det ideella lifvets verld. Det var en brytningens, en omstörtningens, en nyskapelsens och löftets tid. Vårt folks tillvaro som sjelfständigt hade stått på spel. Med uppenbart våld och med list hade fienden brutit in öfver våra gränser, bortslitit en tredjedel af rikets dåvarande område, trampade som segrare hufvudlandets egen mark, en gammal thron låg i spilror och en ny, ännu vacklande, var upprest på dess grundvalar. Men det inre nationella lif, som man under näst föregående tid sökt qväfva, medan det jäste som elden i bergets innandöme, hade plötsligen sprängt sig väg, för att i frihetens rymder lära känna sig sjelf, sin kraft att upprätta, omskapa, ordna allt ikring sig.

Det är under sådana förhållanden ett folks moraliska kraft pröfvas, stålsättes mer än någonsin. Den var hos oss icke spild, den fick luft i 1809 års revolution. De män, som med en ädel sjelfuppoffring tvungos att utföra denna, och de, som med insigt och en klok beräkning, der vi spåra en i erfarenhetens skola mognad visdom, i hast gåfvo den nya statsformen, voro, jemte den litterära nyodlingens vägbrytare, den moraliska kraftens förnämste målsmän. Är kärnan i ett folks hjerta frisk, så frammanas, utvecklas just sådane män under förhållanden af den mer än brydsamma art, som våra vid denna tidpunkt.

De nämde vägbrytarne återfinna vi företrädesvis i de båda litterära skolorna, den *Romantiska* eller »Phosphoristiska» och den *Götiska.* För mängden syntes de, så väl till karakter, som utgångspunkt och syftemål vidt skilda, men kännaren och granskaren skall lätt upptäcka beröringspunkterna. De voro båda ej utan sammanhang men de nationella folkrörelserna i snart sagdt hela Europa. Hade den romantiska skolan, som det synes, fått sin egentliga väckelse i Tyskland, så sprang deremot den Götiska omedelbart upp ur fosterländsk jord. Men gemensamt åsyftade de den diktande och tänkande fosterländske andens frigörelse från föråldrade, inskränkande former och från ideer, hvilka ej mer tillfredsstälde ett slägte, hvars andliga behof var djupare, innerligare än det föregående århundradets. Derigenom kommo de i ett förhållande af direkt eller indirekt opposition till den gamla *Svensk-Akademiska* eller *Gustavianska* skolan, som i sin matta aftonglans återspeglade den förflutna tidens åsigter och hvars makt ännu ej var bruten. Några af dess för sin tid betydande medlemmar fortlefde nämligen långt in i vårt århundrade och åtnjöto mångenstädes ett stort anseende. De hade ock bland ett yngre slägte efterbildare och lärjungar, hvaraf åtminstone tvänne, påverkade af en ny tids anda, i sitt snilles fulla utveckling intogo en sjelfständig ståndpunkt, blefvo skriftställare af första ordningen i vårt land, sammanlänkade så det gamla med det nya och visade dermed, huru på ett fridsamt och aktningsfullt sätt det senare kan utgå ur det förra. De voro J. O. Wallin och Es. Tegnér.

Bland de qvarlefvande äkta gustavianerne må isynnerhet nämnas J. G. Oxenstjerna, N. v. Rosenstein, G. G. Adlerbeth och C. G. af Leopold. De två sistnämde voro ej främmande för de politiska omskapningarne efter 1809. De voro Gustaf III:s, ej Gustaf IV Adolfs män. De älskade upplysningen. De nya grundlagsstiftarne sökte råd hos Leopold. Den prisade definitionen på tryckfriheten skall vara hans verk. Adlerbeth, far till götiska förbundets organisatör, inkallades som statsråd i den nya styrelsen 1809 och qvarstannade der till 1815. Han var en ärans och fosterlandets man, icke utan kännedom af den fornnordiska litteraturen, men en ännu större kännare af det gamla Roma, hvars tre förnämsta skalder han ock på ett utmärkt sätt sätt öfverflyttat på svenskt tungomål.

Oaktadt nämde gustavianer i filosofi och vitterhet måhända väsentligen stodo qvar på sitt tidehvarfs ståndpunkt, saknade de

likväl ej äfven öppet sinne för den nya tidens poetiska skapelser i deras mest fulländade gestalter. En rättvis granskning och uppskattning af kända förhållanden måste intyga det. Men de fordrade en fast form, klarhet och behag, egenskaper, som ej kunna frånkännas den gamla akademiens mest framstående diktande män. Förnyelsens frö, lämpligt sådt, skulle således ej funnit den gamla jordmonen alldeles ofruktsam. Men en del af de nye såningsmännen, som under mycket hojtande bröto fram efter 1809, med anspråk att ensamme vara i besittning af de vises sten och den äkta poesiens fulla skäppa, sågo det ej eller ville ej inse det. Sjelfkärlekens och fanatismens dämon, som aldrig varit sanningens och rättvisans klarsynte målsman, hade omtöcknat deras förstånd och öfver den normala graden upphettat blodet i deras hjertan.

Skulle vi ett ögonblick skåda tillbaka på den gamla akademiens mest lysande tidehvarf, för att söka bevis för möjligheten af en ny, sann och lefvande dikt, sprungen ur hennes eget sköte, så skola fynden hvarken blifva svårsökta eller få. Men jag vill hänvisa blott till ett, emedan det har sin särskilta betydelse och må derföre ensamt gälla för många. Det är Kellgrens bekanta dikt »Den nya skapelsen». Här ligger nämligen, liksom genom ett trollslag, med ens i den skönaste form den poetiska verldsåskådning klar, som fosforisterna synas ansett sig först uppenbara. Den bär alla spåren af ett ursprungligt poetiskt snille och må i alla tider räknas bland de skönaste lyriska dikter någon svensk skald frambragt.

Vi få icke heller glömma att samtida med Akademiens tongifvande män voro skalder, sådane som C. M. Bellman och B. Lidner, och tänkare, sådane som C. A. Ehrensvärd och Thorild. De voro ock sin tids barn, men gåfvo ändock dikter af bestående värde eller bröto väg för en ny konstlära, en ny åsigt om det sköna. Dessutom veta vi, att A. M. Lenngren och Fr. M. Franzén, isynnerhet den sistnämnde, redan innan Kellgren slutat sin bana, uppträdt med dikter, som bådade ett nytt, sjelfständigt tidehvarf.

Vår tids lugne granskare nästan häpnar derföre öfver den käckhet, hvarmed våra romantiker, ännu unge och synbarligen omogne, redan vid sitt första uppträdande utslungade förkastelsens dom öfver snart sagdt hela den fornakademiska skolan, på samma gång de läto förstå, att den sanna dikten rätteligen först med dem gifvit lyftning och bestående värde åt vår vittra litteratur. Den teori, på hvilken förenämda dom var grundad, låg visserligen djupare än akademisternes, men den form, hvari den sökte göra sig gällande, hade merendels ej den mogna tankens genomskinlighet, blottade på sin höjd dunkla aningar, ej tydliga och klara begrepp. Fosforisternes mest egendomliga dikt synes ej heller haft något rätt fotfäste på jorden. Jag vill derföre ej påstå, att den var så mycket mera hemmastadd i himmelen. Den sväfvade så att säga famlande i dunstkretsen mellan himmel och jord. Det underbara var ock den romantiska diktens lifsluft, sagan dess mest älskade form. Den ville vara djupsinnig, blef ofta allegorisk, plastisk sällan. Den seglade helst med svällande segel på fantasiens luftskepp. Icke alltid såg man ett beräknande förstånd vid styret. Kursen bestämdes efter godtyckets kompass. Också voro fantasien och känslan de själskrafter, hvilkas, af akademisterne mer och mer undertryckta, välde i dikten fosforisterne så mycket mera hyllade. Men då förståndet i samma mon måste gifva ifrån sig sin länge tyranniserande envåldsspira, blefvo de ej sällan fantaster. Likväl var det ej ensamt genom fantasteriet, utan kanske ännu mera genom det blinda sjelfförtroendet, öfvermodet och de bittra utfallen mot oliktänkande föregångare och samtida, som de skadade sig sjelfva och sin sak. Det förstnämda gjorde dem till lätt åtkomliga föremål för löjet i qvickhetens form, hvari akademisterna voro deras öfvermän, de sistnämda egenskaperna väckte harm äfven bland dem, som annars voro gynsamt stämda för en genomgripande reform i både dikt, lära och lif.

Hade alltså de företrädesvis så kallade romantikerna hos oss ensamma varit sin saks förespråkare och förkämpar, skulle de ofelbart genom sitt förfaringssätt förfelat äfven det sanna i sitt mål. Men lyckligtvis verkade samtidigt göterna och bland dem förnämligast Geijer och Tegnér till en viss grad för samma sak, ehuru, som vi skola få se, på ett helt annat sätt. Ställ-

ningen och förhållandena inom vår litteratur förvirrades emellertid genom fosforisternas oskicklighet. Så se vi Tegnér, den mest glänsande stjernan på samtidens litterära himmel hos oss, obarmhertigt anfalla och förlöjliga våra romantiker, oaktadt han, med en bildning, som vuxit upp på antik grund, till sin egentliga natur var romantiker eller tillhörde den nya tiden med en vidgad synkrets i afseende på konst och vetenskap. Han kunde samtidigt låta sina blixtar ljunga och sin åska rulla öfver akademisternas hufvuden, ty han var icke heller af dem någon ensidig anhängare. Härunder kom denne snillrike ögonblickets man, som icke sällan bestämdes af öfvergående omständigheter, någon gång, som det synes, i motsägelse med sig sjelf. Annorlunda synes förhållandet varit med *Geijer,* ty han var en mera lugnt tänkande man, såg, som vi hört, mera på förtjenster än på fel; det stora, det' sanna, sjelfva kärnan i en sak fängslade företrädesvis hans blick. Allt annat betraktade han jemförelsevis som bisaker, hvilka lätt bortfalla liksom slagget från det genom elden smälta och härdade jernet.

Onekligen stod Geijer den romantiska skolan närmast i uppfattningen af det sanna och sköna. Han var begåfvad nog, för att se in i hjertat af båda. Man får deraf ej sluta till någon blind hängifvenhet åt personer, hvilkas fel han insåg, men hvilkas bästa egenskaper och värma för en stor sak han skänkte sitt bifall, sin uppmuntran. Också stod han i nära beröring med fosforisterna. De utbytte vänskapligt åsigter. Anfölls äfven han på grund af bristande uppfattningsförmåga hos den anfallande *), kunde han gifva ett upplysande svar. Hvilade en annan gång angreppet **) på en tvetydig grundval och voro konstgreppen lätt genomskinliga, ansåg han svaromål obehöfligt. Att han likväl var tillräckligt vapenför, när det gälde stora, allmänna intressen ***) eller man gick hans personliga ära alltför mycket in på lifvet †), skall längre fram blifva klart. Föröfrigt var han föga böjd för strid. Välviljan var en af de goda genier, som gjorde honom företrädesvis till en fridens och kärlekens man.

Till Atterbom, den romantiska skolans rikast begåfvade, mest varmhjertade och ädlaste skald och tänkare, stod Geijer i ett vänskapsförhållande, som blef lika fast, som det var innerligt. Atterbom fann alltid i honom sitt förnämsta, sitt mest värderade stöd. Ingen har så som Geijer offentligen och enskilt erkänt Atterboms verkliga förtjenster, stundom den senares fiender till trots. Men han kunde också, när så ansågs behöfligt, säga honom helt öppet de skarpaste sanningar ††). Välviljan var härvid genomskinlig. Sådana äro den sanna vänskapens rätt och pligt, ehuru ofta missförstådda. I sinnets renhet och i hjertats oskuld och värma hade ock de båda vännerne någonting beslägtadt, så olika de än föröfrigt voro i naturlig begåfning och karaktersriktning. Lejonet var uppenbart hos Geijer, lammet hos Atterbom. En viss, af omständigheterna föranledd, missriktning hos den senare undanskymde likväl icke sällan hans egentliga natur och känsligheten i lynnet gaf benägenhet till otidiga anfall.

I följd af dessa sina personliga förbindelser och sin öfverseende mildhet, betraktades Geijer, oförstådd både som människa och snille, af en del af den svensk-akademiska skolans anhängare och målsmän med misstänksamma blickar. Han hade ej deltagit i dagens litterära strider, endast i ett par filosofiska småskrifter sökt visa haltlösheten af den grund, hvarpå det förra århundradets flacka erfarenhetsfilosofi hvilade. Men då den gamla akademien delade sitt tidehvarfs verldsåsigt, så drabbades äfven hon medelbart af Geijers granskning. Han ansågs kanske äfven derföre hysa öfvervägande sympati för fosforismen, ja, betecknades någon gång som dess hemlige chef! Likväl hade hos Geijer aldrig funnits ett spår af hvad man egentligen menade med uttrycket »fosforism». Men han hyllade till en viss grad tidehvarfvets herskande filosofiska system, som utgjorde

*) Hammarsköld.
**) från Palmblad.
***) Striden med J. G. Richert.
†) Anders Fryxell.
††) Se Geijers Bref och anmälan af Atterboms Saml. Dikter i Geijers Saml. Skrifter 1:a Afdeln. B. 8. 1:sta Uppl.

den nya romantikens kärna, han sysselsatte sig åtminstone ifrigt med dess studium, för att finna, hvad der ej fans, personligheten eller friheten, som var hans mål. En »förlöpning» *) på det religiöst filosofiska området stadfäste skenbarligen misstanken, och man tyckes ansett tiden vara inne, icke blott att motverka honom, der det var möjligt, utan lagligen straffa honom, om det brott, för hvilket han anklagades, kunde offentligen ledas i bevis. Man måttade alltså mot honom ett afgörande hugg. Med hvad utgång få vi framdeles se. Rikets högst uppsatte förtroendemän och, som det sades, Svenska Akademiens från fordom mest uppburne tänkare försmådde ej försöket att så, om möjligt, oskadliggöra en förment hemlig motståndare som i sjelfva verket var en af tidehvarfvets snillrikaste och till sin karakter renaste och ädlaste män.

Denna uppfattning af Geijer, dessa slutliga åtgärder rent af till hans förderf, ogillades, stundom med stor skärpa, af Tegnér, som visserligen i flera fall hyste åsigter, stridiga med Geijers, men aldrig ett ögonblick tviflade på redbarheten i hans karakter och öfverlägsenheten i hans snille. Tegnérs företrädesvis poetiska natur hindrade honom dock att rätt uppfatta Geijers åt djupet gående tankearbete. Ja! han föraktade filosofien såsom alster af mänsklig fåfänga, som ville försöka sig på det omöjliga. Han var, hvad man kallar, skeptiker. Geijers kända förbindelse med fosforisterna inverkade ej på Tegnérs uppskattning af honom; men på fosforisterna sjelfva var den senare så mycket mera förtörnad. Deras öfvermodiga anfall väckte hans harm, deras oklara form hans afsmak. Hvarken sina åsigter eller sina känslor i detta fall dolde han. Både hans tal och hans dikt bära derom vitnesbörd. Deremot torde i Sverge icke funnits någon samtida skriftställare, för hvilken Tegnér hyste en så oinskränkt högaktning och en så oafbruten beundran, som för Geijer. **)

När Tegnér 1818 underrättades om sitt förestående inval som ledamot i Sv. Akademien, yrkade han derföre storsinnadt och sjelfförsakande på Geijers, ja, Lings företräde. Men sjelf invald, röstade han vid hvarje ny ledighet öppet i första rummet på Geijer och förteg ej för sina akademiska medbröder sitt missnöje med deras avoghet ***) mot honom. Geijer, menade han, skulle ingenting vinna på en plats i akademien, vinsten blefve helt och hållet hennes. Hon borde ej vara part i dagens strider, utan upphöjd öfver partierna. Dermed befordrade och befästade hon säkrast sitt eget anseende. Slutligen gick 1824 Tegnérs ifriga önskan i fullbordan.

Efter denna öfverblick af isynnerhet de litterära förhållandena i Sverge under Geijers första utvecklingsperiod, vilja vi se, huru han derunder börjar och med allt rikare och djupare innehåll fortsätter sin egentliga författarebana och nära nog på en gång ger uppslag till alla de trådar, hvilkas utveckling fortgick genom hans lif och inom andens verld gjorde honom till en storhet af första ordningen.

Innan ännu fred 1809 var slutad med fäderneslandets fiender, mot hvilka äfven Geijer, liksom flere den tidens unge män, varit nära att gripa till svärdet, erbjöds honom att följa en ung man till England. Vistelsen i utlandet var bestämd till tre år. På vägen till deras mötesplats vid vestkusten ändrar han plötsligen ett af aktningsvärda skäl redan fattadt beslut att försaka ett hjerta, som i tysthet länge tillhört honom och som numera ej var honom likgiltigt, vänder sin häst in på en sidoväg, som för till hans blifvande svärfars gård, Odensstad i vestra Vermland, och knyter der inom några ögonblick en förbindelse, som grundlade en orubbad huslig lycka. De bref, som sedermera hemsändes från England och till en del återfinnas i hans »Minnen», äro till större delen skrifna till hans utkorade brud. Så väl i afseende på innehåll som form hafva de i denna art af skriftställeri icke sitt motstycke i vår litteratur. Man ser en skarp iakttagelseförmåga, en kringskådande blick och en för hans år ovanlig reflexionsmognad på grundvalen af synbarligen vidsträckta studier. Egendomligheten i hans språkform, hans stil, sammanträngd, klar, kärnfull, möter

*) Så betecknar Geijer sjelf sin utflygt i den ofullbordade uppsatsen om »Thorild».

**) Franzén är den ende, som i detta fall kunde sättas vid hans sida, men han syntes Tegnér »för hvit» och mångordig.

***) Af Tegnérs Efterlemnade bref kan man sluta, att denna avoghet ej förefans hos Akademiens egentlige skriftställare från en nyare tid, utan hos dem, som han betecknar med benämningen »de blå».

oss redan här fullt stadgad. Många andra, ännu otryckta, bref till samma kära föremål äro i behåll. Offentliggjorda skulle de ytterligare afslöja detta rika, ädla människohjerta.

I England mottog Geijer underrättelse om freden i Fredrikshamn. Jag behöfver icke säga med hvilka känslor. Finland och Åland voro förlorade. Märkliga ord derom falla i hans bref af d. 10 Okt. 1809. »Lusten att jolra» — det är hans eget uttryck — var med ens försvunnen. »Den vigtiga nyheten med sin vackra benämning», säger han, »heter således *fred;* med sin andra benämning heter den: *Finlands förlust och Ålands;* och vill man tala om det styckade Sveriges sjelfständighet, så kan man väl säga derom hvad en stor historieskrifvare säger om sitt land, som undergick samma öde: »vi äro herrar i huset, med undantag af dörrar och fönster.» »Här», tillägger Geijer, »fordras ett nytt uppslag i sakerna. Nu skulle jag vilja bjuda handen till en ny Kalmarunion. De svaga med gemensamma intressen måste söka sin styrka i förening.» Föreningen med Norge synes ock gifvit anledning till en förändrad åsigt om fäderneslandets förenämda ställning. I uppsatsen om Alliancetrakten i Åbo 1812, ett ord i en stridsfråga för dagen i slutet af 30-talet, säger Geijer rent ut, att Finlands öfvergång till Ryssland »väsentligen förändrat vårt förhållande till denna makt. En mer än sextio-årig fred och slutligen i våra dagar folkens vänskapliga närmande till hvarandra hafva gifvit ett fast stöd åt denna åsigt. *)

Efter ett år, långt tidigare än förut varit ämnadt, återkommer Geijer, i September 1810, till fäderneslandet. Han är nedstämd till lynnet, missnöjd med sig sjelf. Spåren deraf skönjas redan i hans bref. Tanken på framtiden och en ännu oafgjord bestämmelse sysselsätta honom. Planer växa och slå rot. Barndoms- och ungdomslifvets period med dess glädje, dess vidt sväfvande idealiska förhoppningar, är förbi, dess förberedande, stundom alltför mycket kring sig gripande studier äro — mänskligen att tala — afslutade. Mannen med sitt trängande behof af en bestämd verksamhet, af ett i någon mon praktiskt mål, står färdig att på ett eller annat sätt gripa in i det gemensamma samhälls-arbetet. Hans karakters-utveckling, hans mognad hade utom allt tvifvel påskyndats af den dagliga åskådningen af ett genom handeln och dess civiliserande inverkan stort folk, det engelska, som just derigenom fått en verldshistorisk betydelse. Han hade, så att säga, på verldens marknadstorg sett människor från jordens alla zoner skynda, äflas, för att fylla sitt enskilta och allas gemensamma lefnadsbehof. Det praktiska lifvet i hela sin omfattning, sin betydelse, sin storhet synes här trängt sig på honom. Dertill kommo hans egna, mångskiftande, rika och just derföre ännu ej för honom sjelf fullt klara och bestämda anlag. Hvad skulle blifva af dem? Det är ej minst den blifvande historieskrifvaren, som vaknar. Också blickar tanken derpå fram i hans bref.

I den sinnesförfattning, som framkallats af nämda samfälta orsaker, grep han, efter sin hemkomst, det af Sv. Akademien offentliggjorda täflingsämnet: »Om inbillningskraftens inverkan på uppfostran» och skref inom fjorton dagar sin afhandling deröfver vid en väns bord. Innehållet tyckes ha flödat fram. Få förändringar voro att göra, tiden medgaf ej renskrifning, den ursprungliga handskriften måste till Akademien insändas. Stora priset blef för andra gången hans vinst. Första gången var det *vältalaren,* tolk för den blifvande *häfdatecknaren,* som vann samma pris. Nu eröfras det af *tänkaren.* Vi se de stora pulsådror, som genomgingo Geijers lif. Sjelf återsåg han först efter mer än ett fjerdedels århundrade den 1810 författade prisskriften. »Men», säger han 1834 i sina »Minnen», »eger den något af den sinnesstämning, hvari den författades, så måste den bära vitne om en kraft, som begynner känna sig och deraf har sin glädje».

Samtidigt med detta författarskap börjar han studera Bibeln och Luthers skrifter. Närmaste frukterna häraf blefvo en liten skrift: »Om falsk och sann upplysning med afseende på religionen» och en

*) Redan långt före Geijer förutsade en tysk historieskrifvare, den bekante Heeren, en långvarig fred för de förenade rikena Sverige—Norge. Borgen derför såg han i naturliga gränser och fria statsförfattningar.

uppsats i tidskriften Idunas 2:a häfte: »Om historien och dess förhållande till religionen», båda 1811, samt följande året; »Andliga Sånger», som voro beräknade för den nya Psalmbokskommitén, der Wallin blef hufvudmannen och slutligen ensam fullbordade sitt verk till Svenska kyrkans uppbyggelse och sin egen odödliga ära. Man ser, hvilken väsentlig roll religionen spelade och alltid spelat i Geijers andliga lif. Egnade han i förenämda uppsatser sitt snilles tankekraft åt lösningen af tidehvarfvets, ja! mänsklighetens vigtigaste tankeproblem, och utgöt han i »andliga sånger» sitt fromma hjertas hängifvenhet åt vår religions gudomlige stiftare och åt verldsskapelsens kärleksfulla allmakt, så egnade han sig ock samtidigt som götisk förbundsbroder åt upplifvandet af fosterlandets gamla minnen, för att väcka den forna kraften, de forna dygderna åter till lif. I hvarje ny riktning, hvari hans ande var verksam, uppträdde han med hela kraften af en djup, rik och hänförd själ. Man skulle vid denna tid haft svårt att förutsäga, på hvilket hufvudämne han en gång skulle företrädesvis sammantränga sin själs kraft. Sjelf hade han vacklat och vacklade ännu mellan tvänne. Det var historia och filosofi. Omständigheterna bestämde honom för det ena, men hans själs innersta behof tvang honom att aldrig släppa äfven det andra ur sigte. Skall man tro Tegnérs uppgift, fans det ännu en tredje riktning, hvari han skulle hafva tagit plats framför sina yngre samtida, om han deråt på allvar velat egna sig. Det var på det skönas område. Vi skola snart se, hvarpå Tegnér stödde sin åsigt.

Det var fosterlandet och religionen, som gjorde Geijer till *skald*. Såsom sådan uppträdde han först i och genom det Götiska Förbundet *), hvarur den s. k. Götiska Skolan i vår litteratur utgick. Samtidig, som vi sett, med den romantiska, hade hon med henne till en viss grad gemensamt mål, men verksamhetssättet var ett annat. Forskning i fosterlandets häfder, uppdagande och förklaring af dess synliga minnesmärken, gestaltning i sång och konst af dess minnen och egendomliga, kraftiga forntidslif var hennes egentliga mål. I dagens kritiska strider deltog hon ej. Hon verkade, hvad man kallar, positivt. Anfölls äfven hon någon gång på grund af en verklig eller förment fosterländsk öfverdrift, så svarade hon endast med ökad ifver för den sak, åt hvilken hon hängifvit sig.

Vägbrytaren på den fosterländska skaldekonstens område var inom Förbundet Geijer. Utom detsamma hade redan Tegnér och Ling låtit likartade toner ljuda, men nu började den förres sång att ur Förbundets midt klinga med allt starkare och fylligare ton, tills den sprang vidt utöfver fäderneslandets gräns. Så skapades klara, åskådliga, allmänt fattliga skönhetsbilder, som uppstäldes emot fosforismens ej sällan oklara, svårfattliga töckenbilder. Den svenska sånggudinnan visade, huru hon såg ut i sin rätta gestalt. Den mantel, hvarmed hon draperade sig, var än enkelt alvarlig, än skimrande i himmelens klaraste färger, men i båda fallen med behag. Hon hade fått kropp, men med en frisk, djuptänkt själ, hon var ej blott en ande, som förlorade sig i dunkla rymder eller förtonade i blotta klagoljud. Sådana voro frukterna af Geijers och Tegnérs förenade verksamhet.

Men Geijer öfverlät snart åt sin, enligt hans åsigt, poetiskt rikare begåfvade förbunds- och skaldebroder att fortsätta denna verksamhet i poesiens ursprungliga form, versformen, medan han sjelf fördjupar sig i sitt lands häfder och mer och mer ger prof af sin forskning på ett sätt, som bådar ett nytt tidehvarf för uppfattningen och teckningen af vårt lands natur och odling och vårt folks öden. Häri låter han ock nu sin själs poesi företrädesvis uppgå. I versformen blommade hon egentligen upp i den götiska tidskriften Idunas första häften. Vi förnimma väl äfven sedermera ljuden från hans harpa, men jemförelsevis sparsamt. Också ansåg han dem sjelf endast som »stycken af en skald, som aldrig varit det helt». Likväl möta vi här dikter, som höra till det mest egendomliga vår poetiska litteratur eger. Dit höra åtminstone Vikingen, Den siste skalden, Den siste kämpen, Odalbonden, Den lilla kolargossen, ja! Manhem, den i uppfattningen storartade Carl XII, Orden 1818 till marschen vid Narva, Marsch vid Gustaf Adolfs-

*) Då förf. särskilt tecknat Det Götiska Förbundet, anser han sig här ej behöfva derom yttra mer än oundgängligen är för teckningen af Geijer nödvändigt.

festen 1832, Resedan och flera små-stycken, som likväl först genom sin melodi, hvartill de bilda ett fast underlag, få sin fulla poetiska betydelse.

Man finner hos Geijer knapt ett spår af inflytelse från någon annan skald, någon skola, något manér. Den hos flera bland Förbundets mest framstående medlemmar ej ovanliga götiska öfverdriften söker man ock i det närmaste förgäfves hos Geijer. Endast Manhem, som synbarligen är ett utbrott af den fosterländska känslans ungdomliga uppbrusning, sådan hon inom Förbundet ville göra sig gällande, blottar vissa drag af denna öfverdrift. Också var detta skaldestycke Idunas inledningssång. Såsom sådan synes det haft till syftemål att uttrycka göternas stämning och åsigt. Föröfrigt låter Geijer hvarje bild framstå i sin egen färg, sin egen osminkade gestalt. Detta gäller företrädesvis några af hans första mest berömda dikter, som afspegla ej blott befryndade karakterstyper i heden tid, utan äfven på samma gång i olika riktningar en hel tidsålder. Så få vi i Vikingen en klar, åskådlig bild af den nordiska hedendomens äfventyrliga lif, som finner sin glädje i striden, i farorna, ja! i döden. I Den siste kämpen och Den siste skalden möta vi nya och dock beslägtade bilder från samma tid, ehuru de flyttats nära gränsen af en ny tidsålder, den kristna, som skymtar och ger en färgbrytning af stor effekt. Odalbonden är åter en ny företeelse på samma grund, ehuru dess karaktersdrag sträcka sig långt fram i tiden och kunna ännu spåras hos den sjelfägande svenske eller nordiske bonden och bergsmannen. Vi se nämligen här en starkt utpräglad känsla af den egna personlighetens värde, sjelfständighet och kraft. Geijer var sjelf en typ af denna ursprungligt nordiska karakter, ehuru i sina hufvuddrag mildrad af en högre bildnings inflytelse. Också blef, som vi framdeles skola få se, personlighetens fulla uppgång i hans medvetande af genomgripande betydelse för hans återstående lif.

Någon *) har velat påstå, att Geijer som skald mottagit väckelse af Danmarks rikast begåfvade poetiska snille, af Oehlenschläger. Sådant låter visserligen säga sig, men huru skall det bevisas? Ej ett ord af Geijer sjelf förråder något, som kunde tjena till bevis. Götiska Förbundet sökte ock sin egentliga utgångspunkt i våra storartade fornforskare i Carl XI:s tid och i fornsagorna sjelfva, ehuru det ock uppmärksamt följde, hvad som tilldrog sig i Danmark. På Geijer synes dessutom Oehlenschlägers poetiska författarskap ej hafva gjort något företrädesvis gynsamt intryck. Han var för mångordig, för uttänjd i formen, han arbetade för »makligt», säger Geijer. De voro ock två vidt skilda karakterer, i vissa fall motsatser. Också fann Geijer föga behag i den danske skaldens personlighet. Han mötte en svaghet, en art fåfänga, som stötte honom tillbaka. Också har Geijer alltid synts mig vara en långt mera ursprungligt nordisk natur än Oehlenschläger. Nej! Geijers skaldestycken ha otvifvelaktigt sprungit upp ur nordiskhetens oblandade ursprungskälla. Denna är att söka i fornhäfden sjelf och i djupet af Geijers eget bröst. Här ser man den botten, hvarifrån diktens toner återklingade. Också märker man i hans väsende, ju mera det utvecklas, drag af den forn-åldriga nordiska sierskans, Völans, tankrika, känslodjupa, i uttrycket brutna, mer antydande än fullt uttalande natur. Han går gerna åt djupet, väcker mera än genomför. Källans botten liksom sjunker mer och mer undan, medan ådrorna flöda rikare. Men i samma mon springa tankar mer än bilder upp i dagen. Den formbildande fantasien får äfven i den bundna stilen, versformen, vika för den öfvermäktiga tanken eller för känslan, som helst ger sig luft i toner. Men den fulla åskådligheten i hans tidigare skaldestycken kan likväl ej förnekas. Siarenaturen tog deremot i hans sista lefnadsperiod öfverhand.

För Geijers skaldegåfva har Tegnér mer än en gång uttalat sin beundran. Så yttrar han i bref 1821: »Ett sådant poem som Geijers Vikingen ha vi knappast på svenska»; och 1822: »hvilken svensk skald, af oss yngre nämligen, har skrifvit ett sådant stycke som Vikingen eller Den siste skalden?» — Män med insigt och omdöme ha i senare tider till och med jemfört Geijers Vikingen med Tegnérs Frithiof och i väsentliga fall gifvit den förre företräde framför den senare. Man kunde ock ur en viss

*) Orvar Odd: Grupper och Personager.

ej oväsentlig synpunkt jemföra Geijers i allmänhet föga bemärkta dikt: »Lagen och Profeterna, en blick på tiden (1813)» med Tegnérs beundrade Napoleonsdikter vid samma tid. I formens prakt, i språkets välljudande klang, i ingifvelsens hänförande kraft och i öfverraskande vändningar skall Tegnér alltid hembära segerkransen. Men skärskåda den olika uppfattningen af tidehvarfvets man och dagens händelser! Tegnér, eldig, uppblossande som han var hade en oinskränkt beundran för snillet, i hvad form det än uppenbarade sig. Deraf bragtes han stundom i strid med sig sjelf, blottade inre motsägelser. Geijer var deremot företrädesvis en tänkande man, med en skarp och djup blick för historiska företeelser och karakterer. Det glänsande deri öfverväldigade honom ej, ehuru äfven han på religiöst moraliska grunder kunde någon tid missledas af sitt tidehvarfs fördomar. Han tog skenet för verkligheten. Men åtminstone i förenämda dikt torde hans uppfattning af Napoleon och tidsförhållandena komma sanningen och verkligheten närmare än Tegnérs.

Märkligt är, att Geijer, redan från begynnelsen af sin skaldebana, ej synes hafva mött ens några tekniska svårigheter. Man känner icke till någon föregående öfning. Han öfverraskade derföre ej blott sina vänner med sina första offentliggjorda skaldestycken, utan äfven, som han sjelf berättar, nära nog sig sjelf. Likväl tillgriper han genast de konstfullaste sydländska versformer, vid denna tid knapt försökta i svenskt språk och, som man, ehuru med orätt, velat påstå, för det föga lämpliga. Isynnerhet tyckes han känt öfvervägande sympati för det nya Syd-Europas romantiskt episka versform, Ottave Rime, ty han har användt den i åtta stycken. Men äfven med den ännu konstfullare Terzinen, hvari medeltidens storartade målsman, Dante, skref sin ryktbara dikt, Divina Comedia, gör Geijer försök. Han infogar deri, ej utan framgång, Carl XII. Den synes ej olämplig att uttrycka det orubbliga lugnet hos en tragisk storhet, en heros, hvartill Geijer här upphöjer »kung Carl». I sonnetten, ett slags nyare tidens epigram, misslyckas han ej heller. Han har i den ingjutit några varma ord till Atterbom. Rikedomen på både stora och djupa tankar spränger ingenstädes formen; den bindes tvärtom till sin fördel deraf. I sanning, det ser ut, som skulle Geijer blott behöft *vilja*, för att *kunna*. Så menar ock Tegnér. »Hade Geijer», säger han, »velat egna sig åt skaldekonsten, så hade han äfven deri öfvergått oss alla.» Möjligen innebar detta yttrande en öfverdrift. Också öfverensstämde det ej, som vi veta, med Geijers egen åsigt om sin egentliga kallelse.

Man kan ej utförligare teckna någon af denna tids tvänne utmärktaste fosterländske författare, Geijer och Tegnér, utan att mer eller mindre vidröra äfven den andre. I vissa riktningar samverkade de, i andra kunde de väl ock mötas, men med stridiga åsigter. Huru olika deras naturer än voro, fans dock en punkt, hvari de alltid stämde öfverens. Det var i det högstämda fosterländska sinnet. Också kan man väl säga, att de i sina dels likartade, dels olikartade egenskaper tillsammans föreställde det hela eller det svenska folkets naturliga begåfning, men här stegrad till genialitet. Det enkelt storartade, djupsinniga, tankfulla är hos vårt folk förenadt med det glänsande, det blixtlikt uppflammande, som framkallas af ögonblicket och deraf i någon mon bestämmes. Öfverdriften, flärden, slöseriet ligga här nära. Erfarenheten har så i historien som i det dagliga lifvet visat, att måttan ej är nordisk, folket har lätt att öfverskrida dess gränser. Man kan efter omständigheterna betrakta denna benägenhet som ett fel eller som en förtjenst. Men visst är, att man i denna förening af stridiga egenskaper skönjer källan till den oro, den inre motsägelse, som rufvar i den nordiska, åtminstone den svenska folknaturen och på ett synnerligen märkbart sätt karakteriserar våra stora, företrädesvis poetiska personligheter. Derföre äro ock de nationella skalderna folkegenskapernas förnämste målsmän.

Så uppenbara sig hos Tegnér vårt folks mera lysande egenskaper. Hans sångmö är en stolt, effektfull, liflig skönhet, som vet att pryda sig. Hon synes ock ha i sitt våld ett outtömligt förråd af försköningsmedel. Der blixtra oupphörligt juveler i hennes hår. Men den yttre skönheten motsvaras af en inre, hon har ett bestående, ett högt värde. Otaliga äro derföre hennes beundrare, hennes älskare. Vid hennes sida tar sig den enkla, allvarliga Geijerska sångmön ut som en anspråkslös, oprydd

skönhet från den aflägsna landsbygden bredvid den praktfulla skönheten vid konungars och furstars hof. Men det inre värdet framträder så mycket mera klart och bestämdt. Hennes hållning är ädel, ehuru för mången något stel och sträf. I sitt första uppträdande blottade hon ock något af den hedna kämpens manliga, trotsiga själ. Vek var hon aldrig, grann ej heller. Hon försmådde tillfällighetsprydnader, men var till sitt innersta väseende så mycket mera sann. Enkel, oprydd sanning är ock den Geijerska sångmöns hufvudsakligaste förtjenst.

Jemföra vi alltså Geijer som skald med samtida mera begåfvade skalder i vårt land, så finna vi dem visserligen fantasi- och bildrikare i smått, men i troheten mot den bild Geijer tecknar har han ingen öfverman, få sina likar. Särskildt förefaller han i jemförelse med Tegnér det förvekligade nutidssinnet måhända något hård eller ej fullt estetiskt genombildad, men det kommer sig just af nämda trohet, från hvilken Tegnér i sin ryktbaraste dikt, Frithiofs Saga, med vett och vilja afvek, för att behaga en mera känslosam, en mera finkänslig och måhända flärdfull tidsålder. Denna afvikelse, hvarigenom såväl Frithiof som Ingeborg fick väsentliga drag af en själsstämning, som egentligen är en frukt af en nyare tids högre odling, har också helt visst ganska mycket bidragit till den verldskunniga diktens i våra dagar sällsynta framgång.

Den enkla storheten i Geijers diktarenatur har ingen bättre antydt än skalden Vitalis, då han i några s. k. distiker karakteriserar våra på hans tid lefvande mest uppburne eller bemärkte skalder. På Geijer tillämpar han nämligen den bekanta fabeln om räfhonan, som förebrådde lejoninnan, att hon hvarje år framfödde blott *en* unge. »Ja,» svarade med stolthet skogarnes drottning, »*en*, men ett lejon!»

Från Geijer skalden till Geijer *häfdatecknaren* är öfvergången lätt och naturlig. Vi hafva hört hvad som karakteriserar den förre i hans mest berömda skapelser. Det var den åskådliga framställningen af karakterstyper, hvari vi på samma gång skåda ett tidehvarf. Dessa egenskaper äro äfven häfdatecknarens, då han går att uppsöka och teckna verkliga, historiska personligheter och händelser. Sanning är här ett oeftergifligt vilkor. Också var hon Geijers gudinna. Densamme han är som skald är han alltså äfven som häfdatecknare. Den förre blott föregick den senare. Visserligen upphörde han ej helt och hållet att skapa skaldestycken, sedan häfdatecknaren var fullfärdig, men hvad han då gaf var företrädesvis »stycken af en skald,» uttryck af ögonblickliga stämningar, ty den egentlige skalden hade uppgått i historieskrifvaren.

Betydelsefullt nog skymtade den blifvande häfdatecknaren ej så litet fram redan i hans första offentliga författarskap, i det 1803 prisbelönta äreminnet öfver Sten Sture den äldre. Han var der likväl bunden af ett ännu allherskande fornakademiskt manér. Men man tycker sig märka, huru hans vaknande genius rycker på de fängslande banden och någon gång sliter dem, för att gifva drag af sig sjelf.

Den honom öfverraskande framgången manade till ett nytt försök. Likväl kom denna maning ej egentligen från honom sjelf. Han skulle försöka sig på Axel Oxenstjerna. Men sanningen tog mer och mer ut sin rätt, manéret blef honom motbjudande och han misslyckades (1805). Tegnér har i bref af d. 14 Nov. samma år till sin vän And. Carlsson af Kullberg härom yttrat sig på ett ganska märkligt sätt. Den ännu i allmänhet föga kände skalden synes redan tidigt funnit vägen till Sv. Akademiens hemligaste kabinett. »Ett vackert stycke», skrifver han, »täflar i år i Sv. Akademien, och det är Geijers äreminne öfver Oxenstjerna. Något sådant har jag icke läst på vårt språk, Gyllenhjelm*) kanske undantagen. Möjligtvis likväl, att dess belöning möter svårigheter, efter det aldeles icke är i fransyska, enda saliggörande smaken. Schillers stora ande svväfvar öfver hela stycket, som fordom Roms örn öfver ett slagfält. Laga, att du får se det hos Rosenstein. Jag är öfvertygad, att du skall finna det förträffligt.»

Detta äreminne har aldrig blifvit offentliggjordt. Geijer sjelf kallar det »ett misslyckadt försök.» Men innehåller Tegnérs omdöme en sanning, så är detta Geijers »försök» betecknande så väl för hans inre

*) Lehnbergs bekanta äreminne, som på sin tid ansågs för ett mästerstycke i vältaligheten.

utveckling, som för den dåvarande Sv. Akademiens ståndpunkt. Vi se då den allt mera vaknande historieskrifvaren gå den historiska sanningen, sådan hon än var, närmare in på lifvet och försmå en utsmyckning, som blott skulle bortskymma eller förfalska henne. Det var en nyhet, som blottade haltlösheten i det gamla äreminnet. En sådan djerfhet kunde den tiden ej vinna uppmuntran af de tongifvande herskarne i snillets verld.

Betydelsen af Geijers förnämsta skaldestycken för den blifvande häfdatecknaren är redan antydd. Följer man hans inre utveckling, sådan den ger sig tillkänna i hans författarskap, ser man, huru historikern mer och mer arbetar sig fram. Det visar sig äfven i den växande benägenheten att historiskt belysa det ämne, han behandlar. Men med den omfattning hans studier fått, då de skredo in på skilda kunskapsområden, i öfverensstämmelse med hans mångfaldiga anlag, är det ock naturligt, att nämda belysning får ett vidsträcktare och rikhaltigare omfång än som annars är vanligt. Dertill komma djupsinnet och reflexionens styrka, som förråda tänkaren. Emellertid synes allt bevisa, att naturen danat honom till häfdatecknare och historieskrifvare. Det var således en lycklig händelse, som ser ut som en Försynens skickelse, att han 1809 kallades till Docent i historien vid Upsala Akademi. Härmed hade han fått ett fast mål för sitt lif och detta på ett område, som låg hans natur närmast. Men sådan denna var, måste inom området för hans forskning dragas ej blott den yttre politiska historien, utan äfven den inre odlingshistorien, som just utgör kärnan i mänsklighetens historia. Det blef för honom en skola, hvarur personligheten, friheten, således äfven hans egen, slutligen klar och fullfärdig utgick.

Vid hvarje nytt steg, som Geijer tog på den offentliga författarebanan, blef det mer och mer synligt, att man här hade framför sig ett ovanligt rikt och djupt snille och dertill en personlighet, som i sin ädelhet, sin kraft och sitt allvar ingaf högaktning, ja! beundran. Så började han redan tidigt att för mängden blifva en s. k. auktoritet. Hans deltagande, hans förord tilldrog sig den allmänna uppmärksamheten och förde sakerna framåt.

Då Arv. Aug. Afzelius 1814 stod färdig att offentliggöra sin rika samling af Svenska Folkvisor, sökte han alltså Geijers biträde. Men denne var, som han sjelf säger, både saken och personen i början föga benägen, men Geijers musikaliska sinne kom här Afzelius till hjelp. Melodierna grepo honom och han var besegrad. Nu öfverlät han sig med hela sin själ åt folkvisans studium och mindes ännu på sin ålderdom med välbehag denna tid. Frukten deraf blef den förträffliga inledningen, uppsatsen »Om Svenska Folkvisan», och senare »om Omqvädet». I den förra förråder sig äfven häfdeforskaren. Han förbinder dessa visor med historien, undersöker deras uppkomst och bestämmer deras betydelse och värde äfven i historiskt hänseende. Så förkonstlad var ännu bildningen i vissa framstående kretsar, som lefde på traditionerna från gustavianska tiden, att man från ett visst håll kunde våga försöket att förlöjliga dessa enkla visor såsom »bondvisor», ehuru de en gång utgått från sin tids förnämsta kretsar, men, af dem småningom förskjutna, nedgått till det egentliga folket och der troget bevarats i århundraden. Men löjets udd bröts mot Geijers redan pansarhårda auktoritet, visornas melodier blefvo en makt och poesien i sin enklaste, enfaldigaste drägt likaså.

Geijers förberedande studier för hvad man egentiigen kallar historien börja nu allt mera träda i förgrunden. Så ger han i Idunas 6:te häfte ett i både uppfattning och framställning storartadt utkast till beskrifning af »Den skandinaviska halfön», dess natur och folk och bådas sammanhang. Det blef sedermera inledningen till ett af hans stora historiska verk, till »Svea Rikes Häfder». Svenska litteraturen har ej att uppvisa renare och säkrare drag af en upphöjd fosterländsk anda. En sådan teckning var värdig att sättas i spetsen för ett arbete, som gjorde epok i vår häfdeforskning.

Utnämd 1817 till professor i historien vid Upsala Akademi fortfor Geijer att tid efter annan offentligen meddela de spridda frukterna af sina allt mera djupt gående och vidgade studier. I bredd med historien gå synbarligen ännu filosofi, vitterhet och konst. De räcka hvarandra handen och gjorde det väl alltid, ehuru tillfälligheter blott läto mängden blicka in i deras trogna förbund i Geijers själ. Sålunda

möter man företrädsvis estetikern 1817 i uppsatsen »Om de nordiska mythernas användande i skön konst.» Men året derpå är det den djupsinnige historikern, som, ett barn af sin tid, talar i den för Geijers dåvarande politiska ståndpunkt märkliga, ofullbordade afhandlingen om »Republikanism och Feodalism, ett bidrag till samhällsförfattningens historia.» Den meddelades i Upsala-tidskriften Svea, som uppsatts af en förening politiskt liktänkande lärde män. Samtidigt drager han, med den sin kraft kännande mannens mod, i fejd mot en annan jätte i kunskap och förmåga, mot Joh. Gabr. Richert, i frågan om den akademiska jurisdiktionen eller lagskipningen. Man befann sig på ett öfvergångsstadium, der ett gammalt och ett nytt tidehvarf pröfva sina bästa krafter. Utgången kunde ej blifva tvifvelaktig. Den skall framdeles få sin belysning.

Icke utan betydelse för Geijers ståndpunkt vid denna tid är äfven hans föreläsning »Om historiens nytta,» meddelad 1819 i Iduna. Utgångspunkten, slutpunkten, ja! lifvet, kärnan i hans verldsåsigt var religiös. »Kunskapens träd på godt och ondt,» säger han ock här, »ställer en helig lära i spetsen för all historia. Man kan säga, att det är hela historiens symbol.» Derföre grundlägges studiet af den allmänna historien lämpligast med Bibelns historiska berättelser. Mänsklighetens historia blottar likväl ej en bestämd tillväxt i lycka eller dygd, utan i kunskap, i kännedom af sig sjelf, hvilket just menas med »odling.» Tiden blir både bättre och sämre, men den neutrala linien mellan det goda och det onda blir allt mera sammanträngd. Man *måste* göra sitt val. »Lifvet, historien är söndringsprocessen.» »Den eviga freden,» heter det, »ha några filosofer ännu faststält för tidigt, då de satt henne vid historiens afslutning. Dess sista akt låter oss ej förvänta någonting sådant, utan snarare det största af alla krig.» Summan af all mänsklig lefnad blir en pröfning, en rening för ett bättre. Studiet af den fosterländska historien grundlägges deremot naturligast med Snorre Sturlasons Konungaböcker. Man måste vid undervisningen i historien väcka och anlita det *sympatetiska* intresset, innan man öfvergår till det *pragmatiska*. Det *moraliskt* religiösa, såsom det högsta, tillfredsställes af sjelfstudiet, som är mannens.

Då man känner den religiösa anda, som genomgår denna föreläsning, liksom Geijers hela personlighet, måste man förundra sig öfver det anfall, som ett förut nämdt parti med högt uppsatte män i spetsen just vid denna tid måttade mot Geijers religiösa tro och öfvertygelse, med synbarligt syfte att tillintetgöra hans både mänskliga och medborgeliga anseende, ja! att drifva honom i landsflykt. Men berättelsen härom hör till den afdelning af dessa teckningar, hvari ett ord egnas äfven den religiöse och filosofiske tänkaren.

Den skrift *), som gaf anledning till förenämda försök att, så att säga, med ett slag krossa Geijer och dermed ock hans familj, är märklig äfven derföre, att den bereder öfvergången från hans första förut antydda utvecklingsstadium till det andra. Vi hafva sett, huru han under det förra rörde sig på många vägar, men ock, att de historiska studierna med deras synliga frukter mer och mer trädde i förgrunden. Under det nu inträdande stadiet synes historiens ande bemäktigat sig honom nära nog helt. Blott någon gång höra vi, liksom i förbigående, en och annan ton från hans skaldeharpa, eller förnimma vi en i hast framkastad tankeserie, som förråder, att äfven tänkaren, ehuru i det dolda djupet, ej är overksam. Äfven han arbetar i all tysthet på sitt framtidsverk. Geijers bidrag till tidskrifter blifva nu sällsporda. I Iduna uppträdde han för sista gången i 9:de häftet (1822) med sin öfverallt med stort bifall mottagna afhandling: »Om den gamla svenska förbundsförfattningen» **), som sedermera till en väsentlig del ingick i Svenska Folkets Historia del. 1, kap. 7. Det synes som skulle man i och med denna afhandling fått mera allmänt klart för sig, hvad Geijer redan var som fosterländsk häfdeforskare och ännu mera hvad man med säkerhet hade att af honom hoppas.

*) Om Thorild. Tillika en filosofisk eller ofilosofisk bekännelse.

**) Bland hufvudkällor, begagnade för denna afhandling, nämnas ofta våra gamla Landskapslagar. Geijer hade härunder funnit behof af nya kritiska upplagor af dessa vår äldsta litteraturs förnämsta skatter. Han uttalar i en not denna sin åsigt. Följden blef, som det synes, det uppdrag, som lemnades Collin och Schlyter och af den senare genomförts på ett sätt, som i utlandet betydligt ökat vårt lands ära.

Också lät uppfyllelsen af detta hopp ej länge vänta på sig.

Med »Svea Rikes Häfder», hvars första och enda del, omfattande det hedniska tidehvarfvet, utkom 1825, är den store fosterländske häfdeforskaren och historieskrifvaren fullmogen. Han står här med ens upp som den förste i sitt slag i vårt land och finner säkerligen ej många likar hos andra folk. Här bryter han mångenstädes bygd, han rödjer och plöjer och sår med kraftig och full hand. Den skarpa kritiska blicken, som sofrar det sanna från det falska, dikt och saga från verklighet, är endast jemförlig med den förmåga, hvarmed han lägger grunden till — skall jag säga det? — den stolta byggnad, som vi kalla vår historia. Här sprängas block, här jemnas mark, för att göra denna grund fast och säker. Språkformen motsvarar storheten i anläggningen, i syftet. Den är enkelt storartad, med en genomskinlig klarhet, gående på sak. Man skönjer en djup fond af poesi, men den missleder honom ej.

Anläggningen är likväl tilltagen för stor, för att i samma omfång kunna af en man fullbordas. Det är ett icke ovanligt svenskt drag. Geijer insåg troligen längre fram *) svårigheten att genomföra sin teckning i denna skala, ville derföre förminska den till ett mått, som kunde vara tillräckligt för ett menniskolif.

Han hade redan tidigt börjat drömma om en svensk historia, på hvilken han ville arbeta. Det skulle blifva hans lifs uppgift, hans ära. Redan i bref från England 1809 tränger sig denna tanke fram. Den följer, den oroar honom framgent. Närmare tjugutalet får han uppdrag att skrifva en sådan historia för dåvarande kronprinsen Oskar, på samma gång man önskar honom till prinsens lärare. Det senare afböjer han, emedan han anser sina kunskaper ej ega erforderligt omfång, men i sjelfva verket, emedan han ej vill lemna sin akademiska lärarebefattning och afbryta sina vetenskapliga studier, sina forskningar. I bakgrunden skymtar ock obenägenhet för tvånget i ett möjligt hoflif. Om det äskade historiska utkastet ger han deremot löfte. Men med en växande insigt synas hans egna fordringar derpå ökas, och tiden för uppfyllelsen af löftet förlänges. Slutligen får han äfven från annat håll, från utlandet**), förstärkt anledning att påskynda utgifningen af de delar af sitt verk, för hvilka forskningen var i det närmaste afslutad.

Af »Svenska Folkets Historia» utkom alltså 1:a delen 1832. De två följande delarne blefvo tillgängliga 1834 och 1836. Slutpunkten var här en i historien ovanlig handling, då Gustaf Adolfs dotter 1654 öfverlemnade spiran åt Carl Gustaf, nedsteg från thronen och lemnade sina fäders land. De teckningar, Geijer i dessa delar med säker hand gaf, tilldrogo sig allmän beundran, och man förutsåg med längtan fortsättning och fullbordan af ett verk, som skulle blifva vår historiska litteraturs förnämsta prydnad och ej litet gifva väckelse åt vår nationella sjelfkänsla. Men menniskan är icke alltid herre öfver sig sjelf. Och hvem gripes ej här af tanken på de mänskliga ödenas osäkerhet och vexling, äfven om man ej kan neka, att menniskan till en hufvudsaklig del bär sitt öde inom sitt eget bröst, är sjelf väsentligen sin lyckas eller olyckas smed?

Emellertid är detta fosterländskt historiska arbete, äfven i sitt ofullbordade skick, hittills den förnämsta blomman af svensk häfdeforskning, svensk historisk konst. Sent, om någonsin, skall Geijer häri finna hos oss sin öfverman, kanske sin like, ehuru han sjelf, som vi veta, lifligt önskade och med visshet hoppades att blifva besegrad af en ännu större efterföljare. Att utförligt teckna detta arbetes mest framstående förtjenster tillkommer ej mig och det torde i alla fall vara obehöfligt. De äro allmänt kända och erkända, äfven utom vårt land. Men det dristar jag säga, att svenska folkets historia aldrig förr så blifvit skrifven, ehuru ganska många med mer eller mindre framgång derpå försökt sig, ty det fosterländskt historiska forskningsfältet har länge varit det med förkärlek uppbrutna och odlade i Sverige. Andan i Geijers

*) Strax efter utgifningen af 1:a delen hyste han mera sanguiniska förhoppningar. Ett högt bildadt, begåfvadt fruntimmer af hans närmare umgängeskrets frågade honom då, när han trodde sig kunna fullborda det hela af sitt verk. »Om 10 år», blef ögonblickligen hans svar.

**) De bekanta professorerna i Göttingen, Heeren och Ukert, hade börjat utgifva ett historiskt bibliothek, hvartill de utmärktaste historieskrifvarne i särskilda länder skulle bidraga med sitt lands historia. För Sverge anmodades Geijer och senare, att fortsätta hans verk, F. F. Carlson.

historia är ock alltigenom så svensk, att något dermed jemförligt svårligen kan upptäckas i något annat svenskt snilleverk. Vi hafva här en spegel, hvari vårt folk kan se sig sjelft i förflutna tider, för att deraf lära för de kommande. Skarpt framträda de tecknade karaktererna, isynnerhet de, som blotta kraftfulla svenska konungadrag. Det konungsliga sinnet, som är hos oss en ursprungligt nationel egendomlighet, går ock som ett drag af varmluft genom det hela. Detta blef äfven Geijer under alla sin lefnads skiften trogen. Han tecknar sitt folk, men sjelf lefver han deri, som ett stort hjerta lefver i sin kärleks mest dyrkade föremål. Värman deraf strömmar emot oss. Man kan ej undgå att deraf mottaga intryck. Stundom framljungar från händelsernas egen botten en reflexionens blixt, som med ens belyser en historisk karakter, en handling, ett tidehvarf. Det var, om man så vill, Geijers manér. Men just härigenom hör han till de filosofiskt pragmatiska historieskrifvarnes skola, der en Tacitus, en Johannes von Müller, en Guizot m. fl. hos andra folk och i skilda tider intaga de mest framstående platserna. Jag vågar tvifla, att Geijer behöfver vika tillbaka för någon af dem.

I Sverige mottog man detta alster af ett stort fosterländskt historiskt snille med den känsla af tacksamhet, hvarmed ett folk helsar sin äras, sina ödens ypperste tolk. Geijer hedrades af alla och hans namn fick en klang, som starkt och med välbehag återljöd i alla svenska hjertan. Han stod nu på middagshöjden af sin ära. Men den tid skulle komma, — och den var icke heller långt borta — då man från ett håll skulle försöka att rifva honom ned derifrån, under det man från ett annat lyfte honom ännu ett steg högre upp. Framtiden skall icke tveka om hans rätta plats.

Se vi nu tillbaka på Geijers lif före tillkomsten af hans lefnads hufvudarbeten, så tycka vi oss finna, att hans föregående verksamhet i olikartade riktningar, medvetet eller omedvetet, varit liksom en fortsatt förberedelse för dessa hans andes och forsknings mest berömda alster. På historiens fält sammanlöpa nämligen snart sagdt alla trådarna af hans naturs rika begåfning. Så gifva diktareförmågan och konstsinnet de historiska bilderna deras helgjutna, åskådliga form; det musikaliska sinnet visar sin tillvaro i språkets rena, klart ljudande klang; den filosofiska skarpblicken förråder sig i uppfattningens säkerhet och reflexionens djup, — medan i det helas sammanträngda form afspeglar sig en stor och ädel personlighets mognade kraft. Det rika vetandet, det ansträngda studiet, den mångåriga själskampen framburo här sina skönaste frukter. Vi må blott beklaga, att mäktiga så yttre som inre omständigheter grepo störande in i hans forskningar för de stora historiska verkens fullbordan. Men en gång afbrutna, kunde de ej återtagas och fortsättas, förrän hans själs, ja! kropps styrka var spild i en strid, som enligt hans öfvertygelse, gälde fäderneslandets närvarande och framtida väl. Och för det ansåg han sig böra offra allt, till och med sitt lif. Döden steg alltså in i hans boning, då han, efter fullbordadt värf, åter stod färdig att ostörd, som han trodde, fatta det förflutnas tråd och hans fosterländska sinne lifvades af en nyvaknad förhoppning.

Men hvari de nämda »störande omständigheterna» bestodo, skall få sin förklaring i näst följande teckning, der ur skildringen och tydningen af Geijers ryktbara »affall» framgår den *politiske mannen*. Vi träda med detsamma in i Geijers sista ej minst märkliga lefnadsperiod, då han ej blott skref, utan äfven lefde sitt lands historia, i det han sjelf som handlande grep in i dess inre utveckling och blef på visst sätt en historisk personlighet.

RUDOLF HJÄRNE.

Skolsånger och skolstryk i forna dagar.

Att leta i gamla böcker och pappersluntor är en sysselsättntng, som icke roar alla, men så mycket mera dem, hvilkas sinne en gång blifvit vändt deråt. För dem är ett gammalt bibliotek med mörka skinnryggar, smutsgula pergamentsband och digra pappersluntor en rosengård, der de heldre lustvandra än i den fria naturen; och frossaren kan ej med större gridskhet nalkas ett bord, dignande under de kräsligaste rätter, än de dessa hyllor med sina åldriga, mer eller mindre dammiga och mögliga skatter. Att bläddra i dessa och försigtigt skilja de gulnade bladen från hvarandra eger redan ett behag, hvarom en annan fåfängt söker att göra sig en föreställning, och en enkel rad, händelsevis träffad i en gammal skrift, kan ofta gifva uppslag till de mest djupgående funderingar och ett ändlöst sökande bland hopade luntor af forntida vetande. Derunder händer det icke sällan att bokforskaren finner ett nytt slag, som drifver honom att för tillfället lemna det gamla spåret och följa det nya; och ett sådant afvikande från den en gång gifna tråden, ofta nödvändigt för sjelfva hufvudfrågans utredning, är alltid ett godt medel att hålla modet uppe, om arbetet förut lemnat ett mindre tillfredsställande utbyte. Det är en liten hvila, han unnar sig, och denna, nyttig för honom sjelf, kan äfven blifva det för andra.

Ett sökande efter något helt annat än hvad jag här skall framlägga förde i mina händer en liten bok, tryckt hos *Antonius Ferberus* i Greiffswald 1582 med titel »*Piæ cantiones ecclesiasticæ et scholasticæ veterum episcoporum, in Inclyto Regno Sueciæ passim vsurpatæ etc.*» utgifne af *Theodoricus Petri Nylandensis.* Jag hade sett den många gånger förut och dervid noga iakttagit det pressade skinnbandets ornamenter, bokbindarens bomärke och förste egarens initialer M. S. S. samt årtalet 1584. Det hade icke heller undgått mitt öga att papperet saknade vattenstämpel, boken paginering och att det fanns ett tryckfel redan på andra bladet hvilket signerats B 2 i st. f. A 2, en upptäckt, som ingaf förhoppning att detta exemplar möjligen kunde ega ett högre värde än andra i fall felet under tryckningen blifvit rättadt. Kort sagdt: jag hade icke försummat något af allt det, som är en bokväns skyldighet att undersöka. Men ej nog härmed; jag hade äfven genomögnat innehållet och försökt att reda den gamla notskriften. — Att i denna lilla bok fanns åtskilligt, som förtjente uppmärksamhet visste jag således förut, men egnade nu innehållet ett närmare skärskådande och trodde mig der finna ett och annat, som ehuru gammalt äfven i detta *Nu* borde i föryngrad form kunna framställas. *Theodoricus Petri* — jag borde kanske kalla honom Didrik Pettersson, men ber om ursägt att jag låter honom behålla sitt namn — meddelar i denna samling äfven några sånger, som prisa icke blott skollifvets förträfflighet utan äfven skoltukten och skolagan. Dessa sistnämnda kunna i våra dagar möjligen blifva föremål för skämtevisan, men några högtidliga qväden till fruktans och risets lof uppstämmas ej af vår tids ungdom. Skoltukt och skolaga finnas väl ännu både i verkligheten och i språket, men då den stigande upplysningen och mildheten i sederna på båda ställen gifvit dem en mindre sträng betydelse, kan det icke vara utan allt intresse att erfara huru de i forna dagar uppfattades af dem, hvilkas skinn de närmast gällde.

Nu för tiden är en fader benägen att röra upp himmel och jord, om han finner hörselorganet hos den kärälskelige sonen något uppsväldt i följd af bristande hörsamhet eller hos honom förmärker en mera tvungen hållning när han intager en sittande ställning; och skolepilten sjelf känner sig högst oangenämt berörd, om läraren underkastar hans värda person samma behandling, som han sjelf under fristunderna låter mindre starka kamrater få vidkännas. Men så var det icke i gamla dagar. Fadren var då icke så ömsinnad, sonen icke heller så ömskinnad, och medan den förre likasom upphofsmannen till adeliga ätten Birckholtz vid åsynen af en björk var färdig att falla på knä och tacka Gud »som sådant trä skapat som ett medel till dygdens eröfning eller en skräck till studiers förkofring», böjde skolepilten eller djäknen — ofta nog en skäggig man —

villigt sina skuldror under ludimagisterns ferla eller ris, och var han sådan han borde vara, uppstämde han sedan med sargad hud en sång till fruktans och agans lof. Detta kan synas oss något underligt med den kännedom, vi tro oss ega om menniskonaturen; men tidens uppfattning har dock en gång varit sådan, och vi ega allt för pålitliga sagesmän, för att kunna tvifla derpå.

Se vi på gamla kopparstick från 1500-talet en skola afbildad, så saknas der hvarken ferlan eller riset, och detta sednare, som vi från vår barndom minnas såsom en mjuk af några veka björkqvistar sammanbunden visp, har der så storartade dimensioner, att det erinrar om nutidens stallqvastar. På en sådan tafla — t. ex. det träsnitt, som pryder titelbladen till *Curia Palacium, Donatus minor* och *Grammatellus,* alla tryckta i Nürnberg 1514 hos *Joannes Stuch* — sitter skolmästaren under en baldakin med en liten pulpet framför sig, omgifven af läsande djäknar, medan i bakgrunden underläraren (höraren) hjelper en yngling att stafva sig fram i en stor bok, möjligtvis en latinsk auctor. Båda dessa magistrar äro beväpnade med fruktansvärda ris och den under baldakinen sittande mästaren bär sitt på samma sätt, som konungen spiran då han sitter på thronen. Riset och ferlan voro också lika vigtiga momenter i den lärda upptuktelsen som *Doctrinale, Græcismus, Donatus* och hvad de nu hette dessa medeltidens versifierade skolböcker, ty såsom von Stjernman säger: »så var de tiders sätt att lärdomen skulle nedanifrå inköras i menniskohjernan». Skolans tuktverktyg stodo derföre i högt anseende och försmåddes icke såsom sinnebilder, hvarken i adeliga vapensköldar eller på märkelige skolmästares likstenar. Vi hafva i vårt land egt en frejdad adelig ätt, hvars tvänne korslagda ferlor genom sekler erinrat om stamfadrens vördnad för dessa, och på den frejdade danske skolrektorn *Morten Borups* grafsten ristades en ferla och ett ris att beteckna hans embete. Såsom symboler af skolmästarens magt se vi båda i äldre dagars skolsigiller, och riset särskildt hade det vackra namnet *skolspiran (sceptrum scholasticum)* och sattes såsom sådan högtidligt i skolmästarens händer, då han med uppmaning att flitigt bruka detsamma installerades i sitt embete, och man kunde lika litet tänka sig en skolmästare i sin prydno det förutan, som en biskop utan klofhatt och kräkla. Piskrätten *(jus virgarum)* var under medeltiden ett skolans palladium, och dess välde omslöt icke blott lärjungarne utan äfven underlärarne, ty äfven de fingo stryk, om skolmästaren *(summus magister)* vid den sedvanliga lördagsrepetitionen funnit att de ej såsom sig bort skött sitt kall under veckan.

Det kända bibelspråket: »Gudsfruktan är vishetens begynnelse» lydde på skolans språk så: »Fruktan är vishetens begynnelse». Skräck och bäfvan ansågos i dessa råa tider vara det enda medlet att vinna lydnad så inom som utom skolan, och lärjungarne skulle icke då, såsom man nu funnit lämpligast, lockas till lärdom, dygd och goda seder; de skulle med hugg och slag drifvas dertill. Fruktan är också den känsla, som mest beprisas i medeltidens skolsånger, ty hon var alla dygders moder. Möjligt är det visserligen, ja till och med sannolikt, att sångernas diktare, hvilka vanligen om ej alltid voro eller åtminstone varit lärare, med fruktan *(timor)* ofta menat gudsfruktan *(timor Dei);* men den blåslagne eller hudflängde ynglingen tog säkerligen ordet i dess enkla betydelse och underförstod han något objekt för sin fruktan, är det att befara, att detta i sången likasom i verkligheten varit — riset eller ferlan. Bland de sånger, *Theodoricus Petri* lemnat oss, finnas flera sådane, se här en såsom prof.

Dygdens plantbädd skolan är,
Fagra blommor frodas der:
Fruktan växten drifver.
Men om fruktan faller bort,
Plantan, vissnad innan kort,
Ingen blomma gifver.
Fruktan, hederns fasta band,
Visar väg till visdoms land.
Vill du nå det landet?
Utan fruktan, utan ris
Kan du aldrig blifva vis.
Token tror, han kan det.

Fruktan, piltens första dygd,
Gifver fattigdomen skygd,
Skänker henne ära.
Menskan, af naturen rå,
Fruktan ensamt kan förmå
Dygd och visdom lära.
Fruktan etc.

Fruktan, vorden hufvudsak,
Tager aldrig sak på bak,
Väcker inga tvister.
Mildhet, utaf fruktan väckt,
Straffets arm ej sällan stäckt
Och skylt många brister.
Fruktan etc.

Fruktan och uppmärksamhet
Få de styra piltens fjät,
Han till visdom hinner.
Genom dem allt lyckas väl,
Dygden blomstrar i hans själ,
Segrens lön han vinner.
Fruktan etc.

Fruktan gifver hög och låg
Samma sinne, samma håg;
Endrägt så framträder.
Utan endrägt allt är bragdt
I förvirring, så är sagdt
Utaf vise fäder.
Fruktan etc.

Fruktan nu har gifvit dem
Mat och dryck och hus och hem
Uti evig ära.
En gång efter ändad tid
Samma fruktan, samma frid
Skall ock dig beskära.
Fruktan etc.

I denna sång, för så vidt den något fria öfversättningen lyckats återgifva det latinska originalets ej alltid fullt klara mening, kan fruktan tolkas såsom gudsfruktan, men det är dock icke så alldeles säkert att sångens diktare öfver allt tänkt sig ordet i denna mening. Agans vigt framhålles här icke heller så strängt att den skär i ögonen; men andra sånger finnas, som endast afse att prisa skoltukten och uppmuntra lärjungen att med tålamod, undergifvenhet och tacksamhet fördraga denna välsignelse. Vi tillåta oss att äfven bjuda våra läsare ett prof derpå. Det lyder sålunda:

Tuktad pilt tilltalar den,
Aga platt föraktar:
Det förbjudna, säg min vän
Hvi du eftertraktar?
Såsom Noach måste du
Helgas Gud till ära;
Derför, broder, lyssna nu
Till min enkla lära:

Du bör tåligt utan knot
Bannor, näpst fördraga.
Den ej aga tar emot,
Lasten snart skall taga.

Fruktan är den källa klar,
Hvarur visdom flödar;
Fruktan, om hon spiran tar,
Fåvitskheten dödar;
Fruktan gör att kungens magt
Gäller här i tiden;
Fruktan är den ringes vakt
Och hans sköld i striden.
Du bör tåligt etc.

Måttlig skada mista det,
Du så lätt får åter.
Dina skuldrors hudlöshet
Läks, nog, fast du gråter,
Får du icke för din hud
Mer än guldet dyra?
Derför, broder, tacka Gud,
Fruktan låt dig styra.
Du bör tåligt etc.

Den ej bittra känslor rönt,
Ljufva får försaka,
Plato lärt att honung skönt
Skall på malört smaka.
I sitt Evangelium
Ock Matheus säger:
Der ej fruktan finner rum
Reds eländets läger.
Du bör tåligt etc.

Såsom dagg och måttlig fukt
Lifva blomsterknoppen,
Fruktan och en lagom tukt
Pigga råa kroppen.
Som med piska, ok och töm
Stut af bonden tämjes;
Pilt af ris och ferla öm
Bäst med boken sämjes.
Du bör tåligt etc.

Den förstockadt hjerta bär,
Visdom aldrig hinner;
Blott af djefvulen han lär,
Som man ofta finner.
Det är visans A och O —
Broder glöm ej af'et —
Vill du bli en Pharao?
Tänk på röda hafvet.
Du bör tåligt etc.

Det kan väl ej nekas att skoldjäknen — för så vidt det verkligen är han och ej ludimagistern, som här talar genom hans mun — gjort allt, som kunnat göras, för att prisa hudflängningen och den tidens skolaga samt uppmuntra till den djupa resignation, denna kräfde af sina offer. Långt in på 1600-talet ljöd denna sång i våra skolor, och det är ej alldeles omöjligt att den uppstämts af djäknarne såsom en inledning till den hvarje lördag återkommande räfsten, då hvars och ens veckoräkning skulle afslutas och qvitteras med hudstrykning, stockstraff eller häktelse i proban efter brottets beskaffenhet och den enväldige skolmästarens pröfning. Är detta antagande rigtigt, så har dock äfven vid denna högtid latinet småningom fått vika för modersmålet, ty på Samuel Ödmans tid öppnades lördagens polisransakning i Wexiö, der kallad stutamötet, af de för sina fylligaste kroppsdelar oroliga djäknarne med den svenska psalmversen: »Misskundlig Gud låt nådens sol upprinna», hvilket tyckes antyda att skolagan ännu varit ganska sträng och att fruktan för densamma icke minskats under tidernas lopp. Detta är också lika säkert som att den förnöjelse öfver agan, den sist anförda sången uttalar, varit mera theoretisk än praktisk. Tacksamheten för hudstrykningen var nog icke mera uppriktig hos medeltidens djäknar än hos ungdomen i de skolor, der ännu för 30 à 40 år sedan den stutade eller plaggade gossen med uträckt hand och en djup tafatt bugning måste tacka läraren för agan, eller det »Gud bevare kapten!», hvarmed den pryglade soldaten hedrade sin förman, när han efter lyktad exekution gjorde honnör och tackade »för nådigt straff». Visserligen ingick under medeltiden piskandet lika mycket i det husliga och borgerliga lifvet som gislandet i det religiösa, hvartill skolan var en förberedelse; men då såsom nu bodde i den lefvande kroppen en själ, som ej kunde undgå att taga intryck af de bittra flagellationerna. Fruktan för dem går under medeltiden såsom en rödblå tråd genom skollifvet under det allvarliga syslandet vid boken likaväl som under de glada kollationer, djäknarne stundom egde rätt att anställa, hvaribland den från Danmark hit öfverförda vårfesten, då ungdomen korade majgrefvar och sjöngo sommaren i by, flerstädes varit den förnämsta. Vid dessa fester klingar sången mera fritt och otvunget medan det af skolans vänner och gynnare sammanförda ölet fuktar struparne och verkar mildrande på de stränge men utsvultne och derföre vanligen matfriske och ölgridske lärarne. Ungdomen smyckar sig med blommor och kransar, glädjen röjer sig i skämt och sång, i lek och språng. Skoltvånget är fjerran, och man gör sig lustig deröfver, glömmande all omsorg för morgondagen, Men riset och ferlan sväfva ändock på en Damoclesträd öfver den stojande ungdomens hufvuden och tillhviska glädjen sitt »memento mori». Med blödande skuldror och svidande lemmar skola flera af dagens hjeltar kanske redan i morgon umgälla en nästan alltid till nattliga grassationer, öfvervåld och slagsmål urartande frihet och i probans dystra skymning förgäfves söka tröst i den kända sången »Fåfänglighets förgänglighet öfver allting råder», — men hvem tänker nu derpå? Alla äro glada, dansa och sjunga, och vi, som ej behöfva frukta att dela deras öde, kunna ju utan fara följa sångens ledare och förena våra röster med djäknarnes, då de uppstämma följande sång:

Djäknar unga!
Låt oss sjunga
Nu en glad och enkel sång.
Er bekransen
Och i dansen
Följen mina glädjesprång.
Fort till festen,
Och för resten
Låt oss glömma skolans tvång.
I vårt gille
Säg hvem ville
Hindra glädjen ha sin gång?

Fester gifva,
Sorg fördrifva
Är den glada verldens lag.
Tröst, som duger,
Bacchus bjuder
Oss, sitt folk i fulla drag.
Derför fröjden
Emot höjden
Stiger i vårt glada lag.
O, att slika,
Slika, slika
Fester gåfvos hvarje dag!

Här vi trygga
Icke rygga
För magisterns vreda drag.
Här ej baken
Öm och naken
Blöder under risets slag.
Derför fröjden
Emot höjden
Stiger i vårt glada lag.
O, att slika,
Slika, slika
Fester gåfvos hvarje dag!

Det är ju ett ganska begripligt språk, denna sång talar. Det ligger ingen otidig gubbvisdom deri, och äfven vår tids ungdom skulle kunna sjunga den sången. Detta är glädjande. Ty det intryck af resignation, falsk vördnad och onaturlig kärlek till aga, som den förra efterlemnade, var nedslående och stälde medeltidens djäknar i en falsk dager. Ungdom har varit ungdom i alla tider, och emellan den tidens ynglingar och våra egna kan icke, noga räknadt, råda annan skilnad än den, som beror af de olika tidehvarf, som sett dem födas, växa upp och utvecklas. I skilnaden emellan medeltidens kultur och vår egen ligger således skälet hvarföre den benägenhet för okynne och odygd, som ju alltid finnes i ynglingasinnet, då måste framträda under råa och vilda former. Begreppen rätt och orätt, anständighet och dygd hade väl redan då vunnit en god utveckling i theorien, men skolans vackra läror stodo ännu i allt för skärande motsats till det dagliga lifvets erfarenheter för att kunna göra sig gällande i praktiken. Under sådane förhållanden var det omöjligt att hålla ungdomen obesmittad, ty barnet gör i skolan, som det hemma har lärt. Det kan derföre icke väcka förvåning att *Eberhardus Bethuniensis* i en gammal skolbok från 1200-talet, kallad *Labyrinthus,* der han skildrar en skolmästares mödor och besvär, kunnat gifva sin tids skolungdom följande vitsord:

Några, förvända till sinne och håg, helst söka det onda,
Hvad, som är sedligt och rätt, kunna de icke fördra.
Krogen älska de mer än skolan, och krögaren är dem
Mera än läraren kär. Boken för flickorna glöms.
Andra så dumma och slöa att förr du ristar demanten
Än uti dem preglar in lärdom och dygder och vett.
Sköldpaddan täflar i snabbhet med dem på vägen till skolan;
När de gå hemåt igen, haren ej springer dem om.

Vi kunna ej tvifla på en så aktningsvärd sagesmans uppgifter, hvilka dessutom vinna ett kraftigt stöd af den omständigheten att ungdomen 400 år derefter icke synnerligen förbättrats. Nattliga grassationer, fönsterinslagningar, oväsen, öfvervåld och åtskilliga andra brott, som vi ej ens vilja nämna, omtalas icke sällan i Domböckerna, konsistoriernas protokoller och skolornas egna handlingar ännu långt in på 1600-talet. Men vi få ändock icke döma ungdomen för strängt. »Swa grymta grise, som gammal swin fyri» och »thz thiwther alt aff wlffwa kombir». Den tidens fäder, lärare och andre som skulle vara de unga till en föresyn voro icke en bit bättre än de. Samma källor öfverflöda af bevis derpå, och icke nog att klagomål emot skolrektorer och hörare för oskickligt lefverne, ofridsamhet, öfvervåld, sedeslöshet m. m. alldeles icke äro sällsporde; skolstadgarne — såsom t. ex. den danska af 1546 — måste innehålla straffbestämmelser mot lärare, som kommo till skolan berusade af starka drycker, hvilket visar att icke heller sådant var ovanligt.

Men hurudane skolmästarne sjelfve voro, så lider det intet tvifvel att de icke gjort allt hvad göras kunde för att med de medel, som stodo dem till buds, mota lärjungarne in gå dygdens väg, äfven när de sjelfve voro oförmögne att vandra den och således ej kunde följa dem längre än till vägskälet. »Lärjungen har sina öron på ryggen» säger ett fornegyptiskt ordspråk »när han får stryk hör han». Vi veta icke om medeltidens skolmästare kände detta ordspråk från Pharaonernas land, men att de hyllat samma grundsats, som deri uttalas, är säkert, ty deras skolaga var öfver all beskrifning hård och obillig. Icke nog att sedlighetsbrott, hemfridens störande och allt »ribalderi» bestraffades med blodig hud, samma straff väntade äfven för förseelser, som i våra ögon måste synas jemförelsevis obetydliga. Den, som skolkat ur skolan

en dag, hudströks på blottade skuldror och så äfven den, som understått sig att i samtal med sina kamrater nyttja modersmålet, när han i det kära latinet icke kunnat finna uttryck för sina tankar. En sådan erkebof skulle i Fredriksborgs skola i Danmark, om han tillhörde högsta klassen, icke blott passa upp på sina latintalande kamrater, utan äfven ha ris kl. 10 f. m. och kl. 5 e. m. hvarje dag intill dess han kunde styrka att en kamrat gjort sig saker till samma grofva brott, då denne fick aflösa honom. Med ett sådant sqvallersystem är det klart att stryk måste höra till den dagliga ordningen och skolan blifva ett fullständigt pinorum. Det är derföre icke så oförklarligt att många djäknar (de voro vanligen emellan 16 och 25 år) i skolan funno mindre trefnad än på krogen, der deras latinska glosor förlänade dem ett visst anseende, och der de — om stryk vankades — kunde få slå igen, hvilket de ej heller försummade. Den öfverdrifna skoltukten medförde för öfrigt antingen liknöjdhet, hoglöshet och lättja, som gjorde djäknen mogen för klosterlifvet, eller ock en till ytterlighet stegrad strykrädsla, som yttrade sig i det skändligaste kryperi och öppnade vägen till befordran inom kyrkan. Men både den i skolan dufne och den der ödmjukt lismande lärjungen blefvo icke sällan vilda öfversittare, när de kunde smyga sig undan ferlan och riset; ty menniskan är sådan, att ju hårdare hon tuktas, desto svårare blifva excesserna, när de utbryta. I sin bok »*Om Börn at holde til Skole og Studium etc.*» (Antwerpen 1531) skildrar Dansken *Kristiern Pedersen* den skadliga inverkan, som den i alla de tre skandinaviska länderna efter hans uppgift lika stränga skoltukten utöfvat på ungdomen. Han klagar att ferlorna och de stora bödelsrisen fördrifvit många goda och förhoppningsfulla »Peblinge» (i Svenska Kyrkoordningen »smådrenger») och »Degne» (djäknar) från skolan, att de som qvarblifvit voro i följd af det ständiga risandet så rädda för läraren som haren för hunden och förfäades ända derhän, att de omöjligen kunde minnas hvad som der lästes eller sades dem, o. s. v. Vi se häraf att tillståndet i skolan var det samma på hans tid som 300 år förut; men hvad som andra ansågo såsom ett botemedel mot det onda, det fattade han som dess grund, och deruti hade han också utan tvifvel rätt. Reformationen, som afskaffade många af medeltidens oseder och missbruk, sökte äfven förbättra skolorna och disciplinen derstädes; och den enda konung, som i våra häfder kallas Tyrann, visade sig i Danmark som en allvarlig och välmenande reformator i detta fall. Vår första kyrkoordning af år 1571 stadgar att skolmästaren skall hålla »passeligh scholenepst, så att han icke tillstädher ther för mykit sielffzwold icke heller twert emoot är för mykit hård, så att han aff bitter harm någon flagellerar. Ty bådhe delar äro skadhelighe, men måttan är bäst». — »Dock när någor diekne bedriffuer skalckheet och är dock icke *crimen notorium* eller *capitale,* må thet warda straffat med Scholenepst, som är Proban, scholestock, rijs och Ferlo». Nödvändigheten af måtta i detta afseende framhålles äfven i sednare skolstadgar, men detta oaktadt har tillämpningen endast småningom medfört lindring. Traditionen hade en stark magt öfver skolmästarne, och de ville ej gå ifrån det gamla pryglandet; ty, såsom den ofvan anförde danske författaren säger, de hade sålunda köpt sin lärdom och ville derföre till samma pris sälja den igen, och få voro de, som i detta fall godvilligt läto pruta med sig. Under medeltiden sattes sådant ej ens i fråga och några protester emot skolmästarens allmagt hafva åtminstone icke veterligen blifvit från den tiden i vårt land bevarade.

G. Djurklou.

Boknyheter.

Högadals prostgård. Svenskt original. Andra upplagan. Del. 1, 2. (Sthm 1875. Pris: 5 kr.)

Att en roman utan författarenamn efter mer än tretio år upplefver en ny upplaga, torde med skäl få räknas bland sällsyntheter hos oss. Men lika säkert är att denna omständighet talar för goda egenskaper hos arbetet, hvilka förmått bibehålla sig bredvid och oaktadt det något föråldrade i ämne, uppfattning och skil-

dringar, som i större eller mindre mån måste vidlåda hvart arbete af detta slag. En inhemsk sederoman för tretio år sedan är redan nästan ett ämne för litteraturhistorikern. Men vare långt från oss att påstå det »Högadals prostgård» blott egnar sig för forskaren och litteraturvännen. I främsta rummet besitter denna berättelse än i dag egenskaper som tilltala den stora läsekretsen: så mycken sedlig renhet, ett så svenskt lynne och lifsåskådning, en så jemn och underhållande framställning erbjuda dessa blad. Det är numera ingen hemlighet att författarinnan var prostinnan W. Gravallius, och detta förklarar till en viss grad den åskådlighet och enkla trohet med hvilka hon skildrat sederna, sorgerna och fröjderna inom det svenska landlifvet hos »herremanna»klassen, sådant det än i dag fortlefver med få och mindre väsentliga förändringar. Att hon i öfrigt format sitt författarskap efter Fredrika Bremers är uppenbart, men länder ej arbetet i dess helhet till men, alldenstund hon ingalunda röjer någon slafvisk efterhärmning. Hvad man mot sammansättningen, i stort sedt, kan anmärka, är handlingens väl starka uttänjning, särdeles mot slutet, samt den nog idealiska hållningen hos några af de uppträdande karaktererna. Deremot är flertalet bland dessa tecknadt med säker trohet och omsorgsfullhet: så t. ex. prostinnan, paret på Strålvik och flere andra. Förträffliga äro ganska många af scenerna, särdeles de mer ömma och rörande, i hvilka en fin känsla, en sann humanitet och gudsfruktan lyckligt förmäla sig med en talangfull skildring af det yttre sceneriet. Som psykolog når förf. ej öfver något vidsträckt fält, men det hon beherskar känner hon så mycket bättre; och först och sist ville vi framhålla det äkta svenska i hela hennes dikt, hvilket gör att vi från början till slut känna oss hemmastadda, förtrogna med personer och scener. Det fins intet tillkonstladt, främmande, tillärdt, intet koketteri med utländsk beläsenhet hos denna förf., och i det hänseendet bildar hon en föresyn som vi skulle vilja varmt anbefalla hos dem hvilka vilja författa romaner för svenska läsare. I sin helhet utgör arbetet en intressant erinran från den ovanligt rika, tyvärr snart förgångna blomstringen inom vår inhemska romanliteratur, och tillika en särdeles god läsning under vår nuvarande alsterfattiga tidpunkt.

Tusen och en natt, återgifven på tyska af *Gustav Weil*. Svensk öfversättning af *Turdus Merula*. H. 2—6. (Sthm 1875. Pris: 1 kr. häftet.)

Med dessa nyligen utlemnade häften är arbetets första del fulländad. För vår uppfattning af det märkliga verket hänvisa vi till en föregående anmälan; äfven öfversättningen visar sig fortfarande värdig sin uppgift. De talrika träsnitten, gamla välbekanta från en fransk öfversättning på 1830-talet och från den förra Weilska, förekomma visserligen numera en smula ålderdomliga, men äro väl tryckta och försvara i alla fall sin plats.

Nyaste samling af svenska anekdoter. 1. Presthistorier. (Sthm 1875. Pris: 1 kr. 25 öre.)

Gammalt och nytt, mer eller mindre roligt, men mestadels oförargligt, ett och annat rätt karakteristiskt för förgångna tider.

Pettersson, B. U., Tillfällighets-talaren. 150 gratulationer och tal vid skålar. (Sthm 1875. Pris: 1 kr. 50 öre.)

En mycket kostlig bok, alldeles full af noga öfvertänkta, sirligt skrifna impromptuer, ämnade att — naturligtvis utantill — föredragas eller öfversändas vid högtidliga tillfällen. Såsom prof på hvilka särskilda fall förf. stundom förutsatt, tillåta vi oss anföra, att han till och med skrifvit ett skåltal »vid barndop i ett fattigare hus, der flere barn redan finnas», ett annat »efter en längre resa och långvarigt vistande i aflägsna länder» o. s. v. Särdeles roliga äro ock de »praktiska råd och anvisningar» hvilka förutsändas för begagnandet af boken. Det hela blir om hundra år — en kulturbild, och då är ju arbetets relativa värde gifvet. —RN.

»Vackra sky, som ensam tågar».

Musik af Fredrika Wickman. Text af Lea.

Adagio.

Sång.

Piano.

p

1 v. Vack-ra sky, som en--sam tå---gar, Lik en tan--ke ren och
2 v. Men du kla---re, om du fin---ge Skå---da att han tro--lös

p *rall.*

skär, Säg mig, säg mig, om jag frå----gar Hvar min älsk-ling
är. Gif mig då din hvi----ta vin-----ge Och mig fjer--ran

pp *p à tempo. expressivo.*

är? Hvar min älskling är? Vet du om hans hjertas gömma
bär! Och mig fjer-ran bär! Låt oss fly--ga, al-drig stan-na

à tempo. expressivo.

fz *p*

Långt från mig och hop-pet skild. Vå-gar dock allt--jemt att dröm--ma
Der en ört, en blom-ma finns, Sänk ditt töc--ken kring min pan---na

pp p rall.

Tro--get om min bild? Tro--get om min bild?
Att jag mer ej minns! Att jag mer ej minns!

pp p rall. p

Parlamentering

enligt fordomdags öfligt ceremoniel.

Behagens ädla här! Jag höfvisk nalkas eder.
Bland tusen vapens prakt ett knä jag sänker neder
Att offerströ den jord, hvars prydnad ären I,
Med litet — salt? Åh nej, med litet poesi!
I skönjen Floras barn: de titta opp ur hatten.
I sen min herdemin, så klar som ett glas vatten.
Förneken blomstren ej —, hvar knopp har fått en röst,
Som söker genklang, ack, i något rörligt bröst!
Ej ros här döljer orm; er skall ett ord ej stinga
Och, vill Apollo blott, skall allt behagligt klinga.
Ehvad än hviskas kan er, hulda, till förfång,
Skall visas bort, långt bort ur banan för min sång!
Men skulle dock ett ord vid sorglöst hjerta stanna,
En tankens lätta sky stå qvar på snöhvit panna,
Ett litet senapskorn få i ert minne rot;
Så medges, att jag har just intet deremot.

Oemotståndliga! Vi se, vi dyrka Eder!
Er närhet, denna blixt igenom alla leder,
Försmälter hvarje stål; vi måste fly för Er
Att i en dammig vrå vid pennan slå oss ner.
För att så mycken del af vårt förnuft behålla
Att kunna tala lugnt om er, som oss förtrolla.
Men — akten I nu bli mer än små täcka troll —
Månn' ej, hvad så vi tänkt, bör aktas mer än noll?
Den frågan, hulda kön, snart under tidens vingar
Med rim och med reson sig kring salongen svingar.

Preludiet anslås djerft i dessa tankespel.
Blir klangen svag, det är blott musikantens fel.

Emellan ebb och flod, bland töcken, mist och dimma
Vid tidens elf jag står och i en mystisk timma;
Gestalter ordna sig, de tränga mig helt när.
Än räds, än jublar jag: er framtidsverld det är!
En bild har rosens hy, en lånat färg af natten,
Men hand vid hand de gå hänöfver land och vatten;
En smyger dem förbi: hon tusenfärgad tycks,
Som vore nu hon slägt med Eos, nu med Nyx.
Hvem bör jag tro till sist? Än sörjer jag, än hoppas;
Der föll en verld till stoft — här unga vårfält knoppas!
Nu syns mig allt gå väl; nu allt tycks gå på tok.
På en så brokig text är svårt att rätt bli klok.
Snart resas — jag det ser — åt er akademier.
En ny Minerva der planterar visdom i er.
Post hoc examenståt, diplom, medalj, betyg —
Men från så höga ting sig pennan vänder blyg.

En sång ej veta djerfs om allt det der är praktiskt.
För den har större vigt ett omen redan faktiskt:
Er frihets morgonsol har väckt er andas kraf!
Förstår »Minervan» dem? — ty då är allting braf —
Med andra ord: vår tids, är hon en *rätt* Minerva?
Att er hon goda gör, och icke endast djerfva,

Som sute pilen, ack, ej djupare än så
Att första flickas hand här kunde lös den få!
O, brist — nog finnes den, så väl hos man som qvinna!
Nej, frågan är: *hvarthän*, att bristens fyllnad vinna?

Vår tid är febersjuk — en suck dess andedrägt
Oändlig som ett hafs der stormen nyss är stäckt.
Till tanke gnistan finns och änglar den beskärme!
Ty ljus behöfs här fullt; men *ändå bättre* — värme.
En fogel, luftens son, sig söker dock ett bo,
En ande ju en punkt der den kan känna — ro.
Och derför tidens blick var fästad just vid eder.
Der såg den tillförsigt, ännu ej kränkta seder,
Såg hoppets skära eld på en vestalisk härd!
Det är ett *hem*, vi sökt i andens vida verld.
Hvad Archimedes sagt, de slogo träff de orden; *)
Med strandlös rymd till stöd ej lättas gamla jorden.
Vår skuta hvälfver tung; hon kännes tyngre bli;
Hon går med öfverlast af arg melankoli.

Hvart hän då? Gifven svar, I, tidens ljusa vänner,
I, hvarje fakultets helt nya ämnesvenner!
Kanhända kommer hjelp af er akademi?
O, komme den så visst! Jag ser ej ondt deri.
Jag vidgår blott min sats: att skadan är en inre
Och läks först inifrån, det hjelper ej med mindre.
Skall här en ny kultur hugsvala verlden arm,
Så må den börjas djupt, längst inne i er barm!
Ty hufvuden, af jern, ha vi nu stött tillhopa
I nära hundra år, att alla ekon ropa,
Men nästan bara ljud vi skördade till svar!
Det yttre hindret bröts; det inre — det är qvar.
Bekännom genast allt. Vi tro att, skall här segras,
Blir dagen er triumf! Vår optimism kan stegras
Vid blott en blick af er. Då hoppas vi alltmer.
Så ofta er man ser, hvad tror man ej om er!
Men strax när denna blick ej tanken ljuft förblindar
Och blott jag tjuta hör vår tids förlupna vindar,
Så ryser jag dock för att se er midt deri,
Med beck och tobaksvalk, matroser liksom vi.

Det klagas, att er plats för liten blef i staten,
Att man ert snille stängt vid spegeln eller faten,
Att qvinnans fina takt är dömd att spela stum,
Att mannens röst är allt, om också grof och dum.
Kan hända är det sannt! Mig dock att pröfva lyster.
Hvem har väl egt en mor, en dotter, maka, syster,
En länk, en enda blott ur denna rosengård
Att linda kring sitt bröst i lifvets brottning hård,
Och har ej erkänt sist — med leenden, med tårar —
Att, här är balsam dock, när allt det andra sårar,
Att här låg ändå qvar en återstod af doft,
När lycka, äflan, makt förföll till idel stoft?
O, hvem har icke lärt af någon tålig qvinna
Att rodna för sin längd — sin styrkas svaghet finna?
I gjorden underverk, der *ingen* räddning såg.

Men läggen nu som grund just samma ädla håg:
Och blifven goda förr, än det mot branten styrer.
Och varen sköna förr, än endast som martyrer!
Att vara god och skön är qvinnans första pligt,
Ty de tu äro ett —; sen der min lärodikt,
Ej prisbelönt ännu, och tör ej heller blifva.
Men g'en inkarnation åt hvad jag blott kan *skrifva,*
Och haden I förut, så visst, en liten makt;
Nu skolen I få allt till era fötter lagdt.
Ert fotspår kyssas skall som fordomdags reliker,
För ert behag stå böjd den ej för elden viker,
En sånggudinna ses i hvarje liten fru
Och jordens gamla rund se riddare ännu!
Vår vurm, vårt svärmeri är just: att er få dyrka.
Naturens ädla hand har stödt er mjuka styrka;
Den skära oskuld vi ej tåla hos hvarann —
En skymt deraf hos er, och fångad är hvar man.

Jag menar allvar, nu — fastän jag nödgats skämta,
Att någon lyssna må, när djerft jag börjar klämta —
Jag svär, att gumman, böjd, med hjessa hvit som snön,
Är hon blott verkligt god, vi finna henne skön.
I tron att årens tal det är i en kalender,
En smidigt rundad barm, små veka, hvita händer,
Aprils förföriskhet och Majs koketteri,
Som gör att ingen man har rygg att stå der fri:

*) Archimedes begärde en enda fast punkt, så åtog han sig att lyfta hela jorden; en genialisk öfverdrift, i fall det verkligen varit fråga om praktisk mekanik; den bästa grundsanning deremot för all praktisk filosofi.

Men skiljas kan på makt och samma makts emblèmer,
På kejsarinnan sjelf och hennes diadèmer.
Naturen eder gaf i förväg detta allt
Att låta se en gång just: godhetens gestalt.
Men sök dess väsen, mö, och lef att det behålla,
Blif aldrig klagans uf, och aldrig flärdens fjolla,
Låt vårens skära doft, förklaradt, inåt gå:
Till höstens sista dag har du vår hyllning då.

Man skyller äkta män att tidigt blifva tunga,
Då deras bättre jag ännu ju synas unga,
Då de ha allt fullt opp, i skygd af Hymens vakt,
Att dock en viss cynism fått med de fräcke makt.
Men är det riktigt visst, att dessa »bättre jagen»
Ha sitt register rent och klart som ljusa dagen,
Att icke prosan — dröp från liten rosenmun?
Aj, låta mig orätt få! Bestraffa mig på stund'!
Ja visst! Jag lofvat främst, att aldrig er förklena,
Att härma blomstrens språk, att skapa orden lena.
Så må jag fäkta nu det bästa jag förmår,
Att hålla ut, när snabbt emot mitt mål jag går!
Det klang som innan kort här sjöngs på sista versen?
Ack nej, än ha vi qvar den farligaste persen,
Applikationens räfst, predikans fjerde del,
Der någon tör få se i spegeln — egna fel!
Men trösta dig, min sång! Man skyller på sin granne:
»Det der är inte jag, det der skall vara Janne».
Är för en Pål, en Per förtroget slikt ett rön,
Gick det väl spårlöst ej förbi det täcka kön?
Så upp då, min Pegas! Här måste brukas sporrar,
Att nu din pass blir hög, att ej din gnäggning skorrar!
Ty du må stegra dig mot slutet af ditt traf
Med fara att jag sjelf, till afsked, tumlar af.

Att vara god och skön är ett, så föllo orden.
Ja, vänaste af allt som möter oss på jorden! —
I vaggan I ju fått en vexel på allt godt;
O, byten ej er lott mot granna bubblor blott!
Som denna vetenskap, man kallade »den glada»,
Så är er fröjd, er sorg bestämd i ljus att bada.
Vi äro stoftets rot, dess blomma ären I.
Er del är, hvad vi vant oss nämna »poesi».
Ej denna härmning blott, som går på rim och meter,
Upp ur en töcknig natt ett stjernregn af raketer,
Nej, sjelfva harmonin, som sjunger i er barm,
Som glödgar upp vårt stål, gör smidig styrkans arm.
Hvad lefde vi väl för, om ej den sången ljöde?
Hvad vore striden här? En fäktning af de döde.
Som Hades' skuggor gå, så mötte man då man
I formlös skymnings nejd, att brottas med hvarann.

Naturen älskar er. I fingen veta ordet,
Det: »Sesam öppna dig», det: »ande, duka bordet».
Som ger åt allt dess färg — att lifvet går i blom! —
Så kunden I det ha i snöhvit ålderdom.
I tron, er värsta gäck och fiende är tiden.
Den är er vän, er slaf! Ej något rör sig i den
Som eder lilla fot så trygt i denna verld.
Åh nej! Er gäck är blott en dvärg, och heter Flärd:
Det mest prosaiska slag af alla kräk på jorden,
Som utan känsel trifs, i södern som i norden,
Och är — ej en passion — nej, bristen på passion,
Det slöaste af allt hvaråt man rest en tron.
Han är af ingenting och skall till intet blifva.
När våren smälter snabbt en vinters högsta drifva,
Blir deraf flod. Den här, han är så torr, att man
Den minsta droppe ej ur krypet pressa kan.
Dock kan han blåsas upp och täcka hela länder,
Fast, när man griper till, man intet får i händer —
Och denne Protevs nu, förutan kropp och själ,
Nog är det hårdt om han skall få vårt bästa väl!
Han lurar på sitt rof från vaggan intill grafven;
Går lyckans hjul ikring, han snurrar med på nafven,
Och i den smärtans flod, som födt vårt ögas tår,
Han krokodilägg blir och för en perla går.

Hvem annan har er lärt att: tomhet är ett nöje?
Att ge, det vackrast var af allt, ert vackra löje
Åt den ej älskar er, men strö till vän, till far,
Till bror och make blott — hvad sedan kan bli qvar?
Hvem? om vampyren ej, den nyss jag sökt att måla?
Ej Majas*) sämste son en verklighet kan tåla,

*) Möjligen har läsarinnan ej förr hört nämnas Maja, i den indiska myten personifikationen af jordelifvets alla former af illusion, skenets gudom, mor till mycket olika barn, narraktigheten och poesin, ungdomsglädjen och den moraliska redlösheten; ej upptagen i vesterlandets mytologier — månne derföre så mycket mer i dess civilisation?

Men suger i en blink hvar droppe blod ur den,
Att sminka spöken upp med samma blod igen.

Du, som nu klaga hörs, du täcka unga maka,
Som lärt i tysthet — ack — att redan se tillbaka:
»Var han min ungdoms man? Se minen rå och trist!»
Jag ock beklagar dig —; men är det bara visst
Att dvärgen ej fick pris, för hvilka mannen stridit?
Att ej du tanklöst slog dig sjelf de slag du lidit?
Att detta kalla skratt, från makens läpp nu går,
Ej varit en af dig, för lappri, osedd tår?

Hur kommer det sig väl, se'n länge, att poeten
Har sökt den luttrade, den äkta qvinligheten
Hos den bedragna just, i den förfördas bröst?
Ty dit flyr poesin —, der klingar denna röst,
Som hjertan gripa kan, som rifver regn af tårar
Ur ögons himlar ner på kinders unga vårar.
I gråten, I små barn! Men han I tänkt en gång
På att I sjelfva förr förädladen hans sång?
Att detta »jemna» lif, som nu I fått till prosa,
Var skaldens segerfröjd att fint, att eldigt rosa?
Då blänkte jungfruns krans, matronans ring ej matt;
Nej, vän som stjernans blink en klar augustinatt.
Och hon — hon sjelf var mer än både sol och stjerna.
Hvad gör ej mannen än att om sin ära värna?
Men hon hans ära var. Ty hus och hem var hon,
Och löjet der var hon, och friden der var hon!
Er dvärg var långtifrån så farlig på den tiden,
En ytans bjellernarr bland guld, juveler, siden,
Ett nyckfullt barn; mot nu, då han till andan går,
Der allt på trollets bud i bakvänd ordning står.
Ett visst förfinadt lugn i hela anfallsplanen,
Ett vemodsdrag, en takt, som röjer veteranen
I denna verldens sold, har väckt mitt varningsskri,
Förskräckt mig — till och med för er akademi.
Ack, svällde monstret blott i, hvad I kallat nöjen!
Bestod tyrannens svit i lekar blott och löjen!
Nej, han har allvar ock, en uggla i sin här,
Som den sig bortglömd tror den sura minen lär;
Och — afgrund! — hvem har lärt er, när I blifven fromma,
Att ställa hjertat stelt, att göra hemmen tomma?
Blott samme usle gäck, som vänder allt i sken
Och helgedomar fyllt — men, med »de dödas ben».

Är nu er Protevs känd och troget skildrad blifven,
Lik »gubben» af Homer i gyllne sång beskrifven?
Som skallerormen blank han rinner efter er.
Fly denna skallra, mö, du har ej ovän mer!
Naturen älskar dig. Tillvarelsen sig gläder
Att smycka sig för dig i sina bästa kläder,
Att sjunga till din dans, att ömma för din tår,
Att bryta väg åt dig emellan höst och vår.
Och motgång är ej det som värst är här i verlden,
Men vankelmodets kramp hos menniskan som bär den,
I fall det dubblas troll har fått med henne makt
Och börjat suga blod i hjertats varma trakt.
Ja — i hvad nu är sagdt ej vore svårt att höra,
Hvad er akademi här skulle få att göra:
Med sanningens egid från hjertat skjuta bort
Den mask, jag kallat flärd. Der står det, godt och kort.

Förledarn har ännu en mängd fysionomier.
Han hittar vägen ock inom akademier.
Jag honom såg en gång: en liten välfödd katt,
Som satt helt lugnt och spann ini en doktorshatt.

God natt! Dock, än en vink, förrän vi hemåt vandra.
Ack, tagen ej för snart er tillflygt till *hvarandra,*
När vid en faras hot I önsken noga kändt
Er oväns anfallssätt och hans signalement!
O, hör mig du, som har en far, en bror, en make!
Der är ju riddarn båld, som spejar på din drake?
Till det naturen sjelf har skärpt hans ögas pil.
Den blicken viker ej för vindens första il.
»Och hvarför så, jag ber: är det för mannens dygder?
Dem var det längese'n man såg i dessa bygder!»
Kanske! Men, hulda kön, föröka ej hans blygd!
Fast utan sin förtjenst, än har han qvar *en* dygd,
Den enklaste, som bäst skall om er frihet hägna.
Jag menar blott hans flit att er sin dyrkan egna,
Hvarmed min sång tog fart, hvarmed den sluta skall;
Ty när jag den bekänt, då är min vishet all.

Hvart skäggigt Adams barn bekräfta kan min sträfvan.
Er *oskuld* slår hans *skuld* som med en helig bäfvan.
Ty: tagen tryggt till råds den man, som har er kär.
Fast sjelf en dårlig vis, hans svar det rättas är.

»Och nu pedantens steg! Och nu alexandrinens!
I ångans tidehvarf! — tournurens — krinolinens —
Ballongens innan kort! — så luftigt, med ett ord?»
Så hör jag mig till sist af rosenläppar spord.

Ja, att poeten här körts ut af moralisten,
I sångarens person — I sköna — ligger bristen.
Men tanken går igen. En skald skall lyfta den;
Och hvad jag gnolat tyst skall klinga skyhögt än.

N. M. Widner.

Erik Gustaf Geijer.

(Forts. från föreg. häfte.)

III.

Ingen människa, säger Geijer i talet öfver M. T. Cicero, kan tecknas utan i förhållande till sin tid. Gäller detta i allmänhet, huru mycket mera då om en man, i hvars hufvud och bröst tidehvarfvets skiftande åsigter arbetade med den makt, som hos Geijer. Hafva vi alltså i föregående teckning sett, huru de litterära förhållandena gestaltade sig i vårt land, då Geijer uppträdde som skald och bildade sig till häfdatecknare, så skola vi ock nu se, huru den *politiske mannen* framgår ur sin tids politiska förhållanden. Men härvid måste vi börja med att antyda vissa drag i utvecklingen af den stora verldshändelse, som gifvit den nyaste tiden dess riktning, dess karakter.

Franska revolutionen af 1789 hade icke förgäfves kastat ut i verlden frågan om människans rättigheter, hennes frihet. Men misstydd, missbrukad framkallade hon ur sig och mot sig en militärdespotism, hvars like i utsträckning, glans och våldsamhet den kristna tiden i Europa ej kan uppvisa. Det var en skapelse af ett utomordentligt krigaresnille i förening med en ärelystnad utan gräns. Throner störtades, gamla former bortkastades, allt omskapades, och furstarne, der de ej fördrefvos, blefvo liksom folken, den store härförarens slafvar. Men ett förstod han ej: den nationella folkkraftens betydelse och makt. Han väckte den genom förtryck, blef af den besegrad, hans välde sammanstörtade och sjelf sändes han att dö på en klippa i verldshafvet.

Folken hade sålunda uppvaknat ur sin förnedring, lärt känna sin kraft, och den anda, som nu med sina växande anspråk mer och mer spordes i de nya stater, hvilka bildades på ruinerna af den kolossala Napoleonska statsbygnaden, var ej mera den blinda underdånighetens. I den *nationella sjelfkänslan,* som gjorde 1813—14 års befrielsekrig till en kedja af lysande krigarebragder, låg redan den *personliga frihetskänslans* frö utslaget. Furstarne och statsmännen hade, genom rika löften om friare statsformer, täflat om att åt båda gifva lif och näring, för att begagna dem som medel till befrielse från den gemensamme förtryckarens ok. Men dessa löften höllos ej. Med legitimitetens rätt eller i kraft af den lagliga arfsrätten återkommo de fördrifne furstarne och med dem gamla former, gamla grundsatser, der de ej skärptes. Hvarje frö, hvarje minne från den fruktansvärda revolutionens och de följande omstörtningarnas tid skulle qväfvas, utplånas. Fursten blef alltså, liksom familjefadern i uråldriga tider, fortfarande oinskränkt herskare öfver sina undersåter, sina s. k. barn. Åt honom skulle de blindt förtro sig och njuta sin materiella föda, ty den andliga, som vi kalla kunskap, var till större delen ej blott obehöflig, den var farlig. Systemet har kallats det Metternichska, efter den man, som var dess själ, liksom dess obevekligaste och segaste förkämpe och upprätthållare.

För att gifva detta system en religiös stämpel, befästa det med religionens helgd, slöto furstarne i eget och folkens namn en s. k. »helig alliance.» Man skulle samverka och älska hvarandra som kristna bröder. Men denna kristliga kärlek, som i ett fromt ögonblick sprungit fram som en ingifvelse, icke ur en furstes, ej ens ur en mans, utan — som det numera upp-

gifves — ur en äfventyrlig qvinnas*) hufvud eller hjerta, synes icke legat synnerligen djupt. Den stod ofta på spel, isynnerhet vid den första furstekongressen 1815 i Wien, då man godtyckligt skiftade det stora Napoleonska arfvet.

Äfven Sverige var här på väg att blifva ett tvistefrö. Fråga väcktes nämligen, att den legitima, men fördrifna konungaätten skulle åter uppsättas på sin ärfda thron och Norge återlemnas till Danmark. Det var i fullkomlig öfverensstämmelse med det antagna systemet. Men kejsar Alexander, genom de föregående stora händelserna den mäktigaste i den lysande församlingen, stod i en outplånlig tacksamhetsskuld**) till Carl Johan och fann sig derföre manad att infria sitt löfte att blifva hans och föreningens***) stöd. Han reste sig alltså och förklarade, att han skulle lemna församlingen och afresa, om denna fråga nu eller framgent upptoges till behandling. Och så ströks den från föredragningslistan. Men vi fingo längre fram nya bevis på den »heliga alliansens» likartade välvilja. Det var vid handläggningen af den länge omtvistade norska »liqvidationsfrågan», som af Danmark drogs inför det sjelfrådiga europeiska tribunalet. En allvarsam brytning mellan Carl Johan och Alexander var nära att häraf blifva en följd; likaså vid tribunalets myndiga ingrepp i den beryktade skeppshandels-affären, under senare hälften af 20-talet.†)

Sverige och Norge voro emellertid de enda stater i Europa, som fingo behålla sina genom revolution förvärfvade fria statsformer och sin nya konungaätt. Större delen af de öfriga folken fann sig nedtryckt af den nya sakernas ordning. Gäsningen var ock i hjertat af Europa och i dess sydliga stater i ständig tillväxt. Flerstädes utbröt den tid efter annan i öppet våld, men qväfdes i blod. Det sorl, som mer och mer hördes från samhällenas botten, kom från den fjettrade folkviljan, som i djupet arbetade på en framtid äfven för sig. Dess allt häftigare genombrott har mången af de nu lefvande bevittnat. Europa har nämligen sedan denna tid varit en revolutionshärd med dess faror, dess fasor. Hvad man velat förebygga, har man just genom de otjenligaste medel lyckats framkalla. Se der frukterna af den »heliga alliansens» beryktade *restaurations-* och *reaktionspolitik,* som i godtycket, våldet och folkens okunnighet sökte sitt förnämsta stöd.

Tidehvarfvets, från samhällets höjder och dess tänkare utgångna, åsigt om stat, furstar och folk, och den handling, som deri hade sin rot, fingo en ifrig målsman och anhängare i den nya *romantiken,* hvilken hos furstarne och statsmännen också i allmänhet stod i stor gunst. De egentlige tyske romantikerne, som i sitt andra utvecklingsstadium sett sitt ideal uppgå i medeltiden och derföre i det tredje blefvo i politiken reaktionära, blefvo det helt naturligt äfven i religionen. Några af dem öfvergingo alltså midt i protestantismens fosterland till katolisismen och svuro som lydige tjenare påfvedömet och jesuitismen tro- och huldhetsed. Så långt gick det ej hos oss, ehuru en viss, åtminstone poetisk, sympati derför tycktes någon gång framskymta.

Den *götiska* skolan, med sin fosterländska grund och sitt fosterländska syftemål, bar ett starkt konservativt element i sitt sköte. Allt förträffligt uppsökte man, som det synes, helst i heden tid och på sin höjd under vår storhetsperiod. Att uppenbart vilja återföra hedendomen hade väl varit för starkt, ehuru hänförelsen derför hos en eller annan slår upp med en sällsamt blossande eld. I allmänhet nöjde man sig med att poetiskt besjunga den, att prisa dess verkliga eller förmenta dygder. Någon gång beklagar man dock förlusten af dess poetiska verldsåskådning. Med politik sysselsatte man sig, som det uppgifves††), föga. Man älskade företrädesvis att utgjuta sina

*) Fru v. Krüdener, kejsar Alexanders förtrogna.

**) Som bevis, utom hvad allmänt är kändt, må ur Geijers samtal med Carl Johan den 12 mars 1835 anföras dennes åsigt, att utan honom kriget mot Napoleon 1812 och 13 fått en annan utgång. Alexander hade troligen gjort fred med Napoleon. Carl Johan styrde ryska reträtten 1812. General Lagerbring hade sett bref, som intyga det. Genom Carl Johans marscher »fastlästes Napoleon i Leipzig.» Den senare begärde då af Alexander stillestånd, som beviljades. Carl Johan nekade, ty segern skulle varit förlorad. Derpå stormades Leipzig. *Geijers Saml. Skr.* 1:a uppl. Afd. 1, del 8, s. 504—5.

***) Sveriges-Norges.

†) Se om dessa frågor utförligt, bland annat, i Bergman-Schinkels »Minnen» del. 10 och 11.

††) Geijer i utkast till teckning af det Götiska Förbundet. Se Iduna häft. 11 och Geijers Samlade Skrifter.

fosterländska känslor, att forska i sitt lands häfder, att upplifva dess stora minnen. Med deltagande följdes likväl regementsförändringen 1809 och man tyckes gillat den norske prinsens val till thronföljare. Men det nya valet af en fransk prins, som tillika var en revolutionens son, möttes ej af göternes sympati*). Carl Johans uppträdande på svensk jord, hans personlighet, hans härförare- och statsmannasnille, som snart lade en afgörande tyngd i den allmänna europeiska befrielsens vigtskål, och slutligen föreningen med Norge tjuste dock äfven göterne och försonade allt. Han blef deras hjelte och en värdig grundläggare af en ny konungaätt i Vasarnes Sverige.

I afseende på tidehvarfvets förut nämda politik hafva göterna i allmänhet ej uttalat, mig vetterligen, någon bestämd åsigt. Varma anhängare af den nordiska forntiden, borde de hyst en afgjord sympati för folkfriheten. *Tegnér* har ensam vid denna tid uttalat den, på samma gång han med glödande harm och en bitter skärpa gisslar tidehvarfvets skenhelighet och uselhet. Den heliga alliansen och de jesuitiska grundsatserna hade ej en mera öppen och oförsonlig motståndare. Vill man se ned i botten af ett ädelt frihets- och sanningsälskande skaldehjerta, så hänvisar jag till hans tal 1817 och 1824, till sången öfver Elof Tegnér 1815, ja till Napoleonsdikterna, och ej minst »Nyåret» (1816). Men här möter en egen företeelse, som blottar motsägelser i Tegnérs natur. Man ser folkfrihetens förkämpe förlora sig i beundran för en despot, för Napoleon, som upphöjes till en heros. Förklaringen häraf tillkommer den särskilda teckningen af Tegnér.

Men huru förhöll det sig vid denna tid med *Geijer?*

Han synes visserligen ej hafva delat den ytterliga reaktionens åsigter, minst i religionen, ty deri var han en Luthers, protestantismens och Gustaf II Adolfs man, men han var dock konservativ på ett sätt, som gjorde honom till en viss, kanske ej så liten grad beroende af sitt tidehvarfs fördomar. Renheten, godheten och sannfärdigheten i hans natur gjorde honom företrädesvis benägen att se det vackra i sakerna, att se det bästa i allt. Misstanken, att detta stundom kunde vara ett spel, en gemen eller lättsinnig lek, kunde ej utan påtagliga bevis uppstiga som en skugga i hans ljusa själ. Dessutom var han något för mycket teoretiker, för att alltid se sakerna sådana som de verkligen voro. Han uppgjorde, äfven han, på fri hand tankesystem med alla de förutsättningar, hvarpå ett sådant hvilar. Häri inpassas allt, häraf förklaras allt. Sådan är den ensidiga tankeverksamheten. Geijer låter sjelf längre fram förstå, att han i ett dylikt nät varit insnärjd. Hans fångenskap i tidehvarfvets åsigter får emellertid häraf sin förklaring. Vi se honom sålunda i talet vid jubelfesten 1817 till Luthers och Reformationens minne till och med välsigna »den höga själ»,**) i hvilken tanken på den »heliga alliansen» »först uppgick.» Men två år derefter, då 2:a uppl. af detta tal utgafs, tillfogar han en not, hvari han säger, att förbannelsen ligger nära för dem, som »nyttja det Heligaste såsom medel för orättvisa ändamål.» Vissa historiska tilldragelser hade således väckt hans misstanke, att nämda »heliga alliance» icke varit värd den välsignelse han i början på den slösat.

Tegnér, som alltid, såsom vi veta, högt uppbar Geijer för »hans stora, kraftiga, verkligen rent svenska snille», hans rena karakter, hans stora gåfvor, kunde vid denna tid ej gilla hans politiska åsigter. Talet öfver Luther och Reformationen misshagade Tegnér. Längre fram, d. 9 Maj 1821, skrifver han om Geijer: »Han är dagens man och ville han alltid följa sin bättre genius, så vore han äfven tidehvarfvets.» Men då Geijer slutligen blef äfven det senare, hvar stod då Tegnér? De båda utmärkte fosterländske männen synas hafva bytt rôler.

Geijer var en öfvertygelsens man. Genom hans lif går en tråd, som man kan följa från dess början till dess slut. På blott teoretisk väg grundlägger han i begynnelsen sin tankebyggnad, går ur system i system, tills hans eget blir färdigt. På hvarje punkt af utveckling uttalar han sina åsigter. Man ser hans inre arbete

*) »Skall jag döma andra efter mig sjelf», säger Geijer. Här må anmärkas, att det Götiska Förbund, som blef kändt 1811, funnits till som ett ungdomligt vänförbund flera år förut.

**) Denna ansågs nämligen ända till våra dagar vara kejsar Alexanders.

och anar småningom hans mål. Men det uppnådde han till en stor del på erfarenhetens väg, genom historien, sedan han frigjort sig från vissa förherskande filosofiska systemers tvångsband, deras förutsättningar, deras fördomar, och lärt sig se in i sakerna sjelfva. Detta var likväl ännu en ouppnådd ståndpunkt.

Denna tids inflytande, märkbart öfver hela Europa, trängde sig mer och mer in äfven i vårt land, der en allt strängare konservatism hade starka stöd ända upp till thronen. Carl Johan, som under befrielsekriget 1813—14 och flera år efter dess slut hyste föga förtroende för sina mäktiga bundsförvanter och i ett stort ögonblick till och med trotsade dem, i det han med svärdet i hand, stödd på England och den kända folkstämningen i Europa, stod beredd att försvara sin egen och sitt lands ära eller bådas rätt att ordna och bestämma gemensamma angelägenheter, Carl Johan, säger jag, lät dock slutligen som konung locka sig in i den heliga alliansens nät. De öfver en stor del af Europa hotande revolutionssymptomerna, gäsningen hos de bedragna och godtyckligt behandlade folken skrämde äfven honom. Han kände ännu ej sitt land, sitt folk, och ansåg sig behöfva äfven ett främmande stöd för sig sjelf, sin thron, sin dynasti, möjligen ock för sitt folks ostörda lugn. Carl Johan hade äfven benägenhet att herska, att råda, och grundlagen hos oss lemnade regenten mera öppet fält för sjelfrådighet än i andra konstitutionella samhällen. Misstag kunde således lätt ske, ehuru Carl Johans afsigter otvifvelaktigt voro lika välmenande, som hans sinne var upphöjdt, hans vilja stark. Oppositionen mot det, i öfverensstämmelse med konungens uppfattning af sin ställning, sin rätt och sin pligt, utbildade regeringssystemet började emellertid redan tidigt resa sitt hufvud och dess stämma blef med åren allt mera högljudd. Kunde man ej bevifla vissa oppositionsmäns fosterlandskärlek, redbarhet och oegennyttiga syftemål, så funnos deremot andra, hos hvilka handlingens källa stundom syntes något oklar. De käcka orden framdrefvos någon gång af lidelsen, hvari ej blott ärelystnad, utan till och med hat och hämnd kunde skönjas. Derföre drogo sig några af oppositionens välsinnade män tillbaka in på ett motsatt område. Bland desse må särskildt nämnas den sedermera i vår riksdagshistoria så ryktbare Aug. v. Hartmansdorff, som jemte andre götiske förbundsbröder, såsom Carl Spens, Lefrén, Ludv. Heijkensköld, P. Lagerhjelm m. fl. började på 20-talet, till en del något förut, höras och bemärkas från Riddarhusets bänkar.

Nämda motsatta område var konservatismens. Sammanslutningen af dess anhängare har senare blifvit kallad den »historiska skolan.» Denna har sin upprinnelse i de politiska förhållandena, sådana de mer och mer utvecklade sig under loppet af 1820-talet. Man behöfde en motvigt mot den växande oppositionen, som gjorde sig till organ för tidehvarfvets allt högljuddare rop på ett liberalare regeringssystem, friare former i alla riktningar, folkupplysning m. m. Den historiska skolan upptog i sig flertalet af landets högst uppsatte, mest framstående och begåfvade män. Till och med revolutionärer från århundradets början öfvergingo deri till en mot fordom, som det synes, motsatt ytterlighet.

Inom denna skolas murar befunno sig våra romantiker och äfven Geijer, ehuru han långt senare*) yttrar: »jag har alltid stått utom alla partiförbindelser.» Också låter detta väl säga sig, ty förenämda skola utgjorde ej, så vidt det är mig bekant, något fast organiseradt förbund med gemensamt bestämda grundsatser och öfverenskommen operationsplan. Geijer uttalade i hvarje fall endast sin öfvertygelse. Men den var vid denna tid skolans.

Mäktig genom sin personlighet, sitt snille, sin lärdom och genom den plats han innehade som historiarum professor vid landets äldsta universitet, nedtyngde emellertid Geijer betydligt vigtskålen till det konservativa partiets förmån. Hans öfverlägsenhet var allmänt erkänd, men det fans sjelfständige män, — vi hafva hört Tegnér, andra instämde, — som beklagade hans, enligt deras åsigt, falska ställning och hoppades på en förändring. Men ännu bands han af sin tids mäktigt konservativa anda och den, förut antydda, gängse benägenheten att på fri hand uppgöra teorier, oberoende af den faktiska verkligheten. Man

*) Se »Svar till professor Fryxell.» Stockholm 1846, sid. 16; jfr s. 21.

stiftade denna tid lagar för allt, äfven för denna verklighet, utan att uppsöka dem, som voro sakernas egna. Det har inom vetenskapen kallats: »att konstruera.»

Geijer bekänner ock i en senare tid, att hans första historiska föreläsningar till en väsentlig del stödde sig på nämda s. k. konstruktionsmetod. Känslan och fantasien och dermed godtycket spelade nämligen der en alltför framstående roll. Målningen kunde vara fängslande, ideéerna, som uppsprungo, likaså, hans egen hänförelse ryckte de talrika åhörarne med sig, men synpunkten, hvarur det hela betraktades och framstäldes, var för saken främmande, var falsk. Derföre ju mera han fördjupade sig i saken sjelf, i studiet så väl af de historiska enskildheterna, af händelser och personer, som af deras inre sammanhang, desto mera insåg han, att personlighetens, den fria handlingens verld i sin utveckling följer sina egna lagar, som väsentligen tillhöra personligheten sjelf, qvälla upp ur händelsernas egen botten och bestämma dem. De kunna således ej godtyckligt härledas ur ett blott på teoretisk väg uppgjordt filosofiskt system, minst ur ett sådant, som ej har något rum för friheten, personligheten, den fria mänskliga handlingen. De undergräfva tvärtom detta systems grundvalar. Med denna upptäckt lossnade ock för Geijer den med arkitektoniska prydnader utsirade tankebyggnad, som tjusat tidehvarfvet, i sina skenbart fasta fogningar och sammanstörtade. Så föddes den sanne häfdeforskaren Geijer och derur utgick den nye sjelfständige *politiske mannen.* Han stod nu på frihetens egen mark och hade funnit sig sjelf. Hans affall ifrån sitt forna jag var gjordt. *Människan* som en sjelfmedveten, sig sjelf bestämmande eller fri förnuftig varelse var funnen, och historien i hela sin omfattning från tidehvarf till tidehvarf företedde en fortlöpande kedja af bevis för hennes oafbrutna bemödande att bli klar för sig sjelf och göra sig gällande. Personlighetsprincipen, som sprungit ur frihetens grund, föddes, säger Geijer, med kristendomen och trädde i den första franska revolutionen med sina anspråk in i det borgerliga samhället. Dess berättigade anspråk låta ej heller mer med framgång tillbakavisa sig.

De historiska studierna hade sålunda fört Geijer in på de förändrade åsigternas bana. Denna inre revolution hade hos honom redan länge arbetat; den nya personlighet, som derur framgick, var ock säkerligen sedan flera år färdig, innan hon steg fram i offentligheten och grep in i händelsernas gång. Hvarföre hon dröjde att gifva sig tillkänna, skola vi snart se. Våldsamheten i utbrottet blir ock dermed till sin grund klar.

Alltid mer än de fleste bemärkt, skulle emellertid Geijer nu väcka en storm, som himmelshögt uppväkte det förut upprörda hafvets vågor. De slogo ej minst tillbaka på honom sjelf. Tidsförhållandena hos oss syntes ock göra öfvergången till nya former, motsvarande ett nytt utvecklingsstadium, rent af till en nödvändighet.

Man var i Upsala ej aldeles okunnig om, att Geijers öfvertygelse i väsentliga fall undergått någon förändring, men huru långt och vidt denna sträckte sig, var ej bekant. Mot slutet af 1837 förnams, att han förberedde en månadsskrift, som skulle börja med nästföljande år. Med en alltjemt stegrad otålighet afbidade man den stund, då Geijer skulle offentligen uppträda och uttala sitt nya program. Utom allt tvifvel sågo några af Geijers vänner och omgifning icke utan en viss oro molnet, som sammandrogs, för att snart urladda sig. Att någonting af vigt var i antågande låg vid denna tid äfven i unga sinnen som en dunkel aning. Luften, som man vid Universitetet andades, var ej ren och lätt. Kotteriandans qvalm fylde den. Schellingianismen herskade oinskränkt i filosofien, konservatismen med en ytterlig ofördragsamhet i politiken. Romantikens åsigter blomstrade. Sjelfbelåtenheten hos de tongifvande var af olympisk art. Man tycktes liksom Zeus sitta med verldsspiran i sin hand. Också bemöttes den nya, vaknande tidsandan med åtlöje och öfvermodets hån. Isynnerhet betraktades hufvudstadens liberala tidningspress som en Pandoras ask. Men denna press slungade i gengäld mot hela Universitetet sitt förakt. Knappast har någon annan tid funnits, då detta Universitet så illa behandlats offentligen. De hvarandra korsande blixtarne gåfvo emellertid tillkänna, att luften var mättad med elektricitet.

Som en sfinx satt härunder Geijer, tyst och sluten, men i hemlighet allt mer och mer missnöjd med hvad han hörde och såg

ikring sig. Troligen kände han inom sig en växande maning att uppenbart befria sig från delaktighet i en stämning och i åsigter och åtgöranden, som han ogillade. *) I botten af händelsernas flod hade den djupsinnige, ärlige forskaren upptäckt den kungsådra, som, ehuru sammanträngd, oemotståndligt bröt sig fram och förde med sig den mänskliga utvecklingens guldsand, Han såg alltså i tidsrörelserna något helt annat än de för tillfället tongifvande embetsbröderne och deras själsfränder der tycktes förnimma. Stunden var ock snart kommen, då han måste yppa, hvad han lärt sig se. Det var för honom lika mycket en pligt, som ett tvingande behof.

I Januari 1838 framträdde han alltså med »Litteratur-Bladet». Det märktes väl, att det skedde under en starkt upprörd själsstämning. Det låg någonting konvulsiviskt deri. Slag på slag följde med hvarje nytt månadshäfte. Han uttalade icke med ens hela sin trosbekännelse, dertill var den för omfattande, men man såg redan från begynnelsen, att här sökte sig en ny människa fram i dagsljuset. Hans öfvertygelse i samhällets vigtigaste frågor hade blifvit en helt annan, stundom motsatt, mot hvad den fordom var. Från s. k. konservativ hade Geijer blifvit s. k. liberal. Personligheten var den grundval, hvarpå den nya bygnaden reste sig. Friheten, som var dess väsende, skulle i allt göra sig gällande. Ur denna synpunkt behandlades hvarje fråga, bedömdes hvarje handling, skärskådades hvarje tillstånd. I tvänne år fortsatte Geijer att i sitt blad bana väg för sin nya öfvertygelse och blotta grunden för det sanna i tidehvarfvets rörelse. Han hade visserligen icke lössläpt stormen, men för en tid ökat dess fart. Den röt emellertid kring honom, liksom vore han dess upphof, dess medelpunkt.

Vi hafva hört, att Geijer redan länge burit inom sig de åsigter, som nu uttalades. Han hade dolt dem af undseende för sina vänner, med hvilka han i det längsta ville undvika en med oro förutsedd brytning. Men då denna slutligen måste ske, ser man honom i bref af d. 24 Febr. 1838 till tidehvarfvets erfarnaste och störste statsman i Sverge, till Hans Järta, hvars omdöme han, som det synes, högre värderade än någon annans, söka ett stöd, bland annat, i en af sina embetsbröders afskräckande föredöme. Dåvarande filos. professorn, sedermera statsrådet, Samuel Grubbe hade nämligen, enligt Geijers uppgift, längesedan kommit till samma öfvertygelse, som han, men af för långt drifven ömhet för mångåriga vänner, ej velat offentligen bekänna den. På denna sjelfförnekelsens klippa led ock Grubbes ande, menar Geijer i förenämda bref, skeppsbrott. »Han är», heter det, »litterärt förlorad och moraliskt förlamad». Geijer ville ej på samma sätt i förtid öfverlefva sig sjelf.

Dessutom syntes honom de politiska förhållandena i vårt land mer och mer betänkliga. I hela Europa rörde sig folkanden allt starkare och starkare från 1830 års franska revolution. Man hörde från alla håll ropet om friare statsformer. Folket ville sjelft vara med om att ordna sina angelägenheter och ha sina sjelfständiga organer i styrelsen. Förespråkare, stundom af den betänkligaste art, saknades ej. Personlighetsprincipen var synbarligen drifkraften i det hela. Redan förutnämda år hade C. H. Ankarsvärd och J. G. Richert hos oss offentliggjort ett »Förslag till Nationalrepresentation», bygdt på dess grundval. Representationsförändring blef ock derefter dagens fältrop. Men regeringssystemet blef i samma mon allt mera konservativt. Den politiska lidelsens stormfoglar lössläptes från motsatta håll och drabbade tillsamman på ett sätt, som förrådde hvarken vett eller sans. Man såg föga tecken af de rena, blanka vapen och det höfviska, ridderliga mod, som utmärka sanningens korade hjeltar. Motståndarne täflade i att förkättra hvarandra. Uttryck begagnades, som hade de hemtats från gatan. Ja, sjelfva majestätet, helgadt af grundlagen, antastades — och personligen skymfades den gamle, ärorike hjelte, som genom folkets fria val satt iklädd dess purpur. Sättet var lika demoraliserande, som för lagens och ordningens män oroväckande och förhatligt. Det var alltså tydligt, att en förändring måste ske, men huru? Skulle frå-

*) Efter »affallets» offentlighet yttrar han ock i bref till Hans Järta d. 21 mars 1838: »Till min nya ställning hör, att jag *måste* undandraga mig från allt understöd af det talmanskap, som fosforismen länge nog fört för Upsala akademi».

gan lösas på fredligt sätt eller skulle våldet med dess oberäkneliga följder deri ingripa?

Så synes Geijer uppfattat ställningen. Hvarken som människa eller medborgare kunde han härvid förblifva känslolös eller overksamt åskåda ett oskick, som kränkte rättskänslan och gjorde sjelfva sanningen oklar och misstänkt. Dessutom var han för mycket svensk, för att ej hålla fast vid konungamakten, och för mycket till sin karakter upphöjd, för att ej söka bevara dess helgd. Vid den åldrige konung, som nu uppbar spiran i hans fädernesland, var han ock fästad med den personliga vördnadens och tillgifvenhetens starka band.

Synbarligen förutsåg Geijer möjligheten af en revolution i vårt land. Han har sjelf låtit förstå dêt. Han fruktade den och ansåg derföre för sin pligt att söka, så långt han förmådde, förekomma den. Han hade aldrig vetterligen visat någon falsk sjelfkänsla, som blottar flärden hos de små karaktererna. Sin sanna styrka sparade han till stora ögonblick, då en framstående personlighet kan uträtta stora ting. Att han betydde något i det allmänna, hade en flerårig erfarenhet lärt honom. Han kunde ej för sig sjelf dölja, att han varit och vore en betydande auktoritet. Häri låg en makt. Med den trodde han sig nu kunna, om ej kufva, åtminstone mildra de upprörda lidelsernas framfart. Huruvida han längre fram ansåg sig hafva uppnått sitt ädla syftemål, — derom må hans egna ord snart vittna.

Se der, hvarföre han plötsligen steg fram och stälde sig, som det synes, midt i de liberalas läger! Ett allmänt jubel ljöd honom der till möte och man räckte honom den öfverlägsne anförarens kommandostaf. Bestörtningen bland de konservative var oerhörd. *) Den lemnade snart rum för en förbittring, som nära nog syntes gränslös och icke alltid var noga om medlen. Till och med män, hvilka annars voro värda all högaktning, ja, beundran, visade härvid, vilseförda af lidelsen, föga eller ingen grannlagenhet. Allt ansågs tillåtet mot en kättare, en affälling, sådan som Geijer. Huru djupt hatet låg, kan man förstå, om man erfarit tecken af dess tillvaro än i dag hos generationer från denna tid. Måhända ha ock frön från det gamla hatets giftiga blomma, som ett arf, fallit in i ett eller annat hjerta af ett yngre slägte. Den dag är alltså icke ännu uppgången, då Geijer i sitt uppsåt och sin handling står fullt klar för alla, som kunna, om de vilja, rätt begripa och uppskatta honom. Så mycket mindre underligt är det, om han på sin tid ej till fullo förstods af någondera af de stridande partierna. Undantagen härifrån voro säkerligen ytterst få. Upphöjd öfver partiers lidelser, hade han allvarsamma ord för båda. Han ville en stor sak på ett ädelt sätt och lät de hånande motståndarne förstå, att det var honom likgiltigt, hvad sällskap, om äfven det sämsta, man behagade gifva honom. I sjelfva verket stod han ensam och — som vi skola få se — kände det väl med sig. Han gick sin egen väg, oberoende af såväl det ena partiet som det andra, ehuru han ock hyste något hopp att kunna medla mellan båda. Men han ville ej minst genom sitt föredöme förädla ett parti, hvars sak i sin sanning äfven var hans. Denna ville han föra framåt utan att störa samhällsordningen eller lägga en våldsam hand på den borgerliga lagen.

I hvilken sinnesförfattning han bröt med det förflutna, vore lätt att tänka sig, äfven om man ej hade bevisen derför i »Litteratur-Bladet» och i de sångdikter **), som un-

*) I Tegnérs »Bref» finner man Geijers affall nämdt dels med tveksamhet, dels med öppet ogillande. Så yttrar Tegnér i förra fallet till Brinkman d. 20 mars 1838: »Geijers så kallade affall bekymrar isynnerhet Wingård. Jag vill först se hvad det innebär. Inskränker det sig till Upsala filosofi och d:o kritik, så har jag ingenting deremot». Men bibehållandet af latinet som hufvudmakten i skolan låg nu Tegnér om hjertat. Han hade dock i slutet af 20-talet slutit sig till Agardhs åsigt om »den allmänna medborgerliga bildningen». Geijer syntes då närma sig det motsatta partiet, hvars hufvudman inom den stora läroverkskommiten tycktes vara Wingård.

**) T. ex. Nyårsdagen, Natthimlen m. fl. Den förra tyckes framkallats i anledning af en tvist, som Geijer hade med en af sina närmaste musikaliska vänner, strax innan han uppträdde offentligen med sina nya åsigter, hvilka vännen ogillade. De skildes under ömsesidig förstämning. Men då vännen följande morgon uppsteg i åkdonet, för att återresa till Stockholm, kom ett bud från Geijer och räckte honom ett papper med noter. Det var »Nyårsdagen». Vännen tog dem, läste och vände sig derefter om med tårar i ögonen. »Helsa Geijer», sade han till budbäraren, »och säg honom, hvad du sett». Denne vän blef ock sin gamla vänskap för Geijer trogen intill hans död.

der denna tid framkommo, för att gifva melodiska uttryck åt hans själs stämning. Äfven till det yttre förvandlades han. Hans alltid manliga ansigtsdrag, hvaröfver de ej sällan af glädje och godhet strålande ögonen kastade en viss glans af själens harmoni, blefvo allt skarpare, markerande en tragisk storhet. Mäktiga tankar arbetade synbarligen i hans hufvud, upprörda känslor kämpade i hans bröst. Utbrotten deraf voro ej sällsynta från katedern i den af unga och gamla öfverfylda lärosalen. De unge hänfördes *), snarlikt naturföremålen sjelfva, om hvilka sagan berättar, att de satte sig i rörelse vid tonerna af Orfei lyra. Åtskillige af de gamle infunno sig med den kritiska dissektionsknifven, som sönderdelar både stort och smått för att söka upptäcka tillfälliga eller organiska fel. I alla kretsar, små eller stora, var allmänna samtalsämnet: Geijer och hans »affall». Här jublade man, der utbröt man i bittert tadel. Kotteriandan hade fått dödsstöten, den »historiska skolan» var upplöst, ehuru åtskilliga af dess spridda medlemmar sökte på hvarjehanda sätt utkräfva hämd på »förrädaren». Frisk luft strömmade emellertid in i Universitetets andliga lif och har sedermera, så vidt det är mig bekant, fortfarit att der spela. Äfven i det öfriga landet kändes dragen deraf.

Allt var likväl nu för Geijer sjelf förändradt. Af gamla vänner hade till en stor del blifvit uppenbara eller hemliga fiender. Få voro måhända de, som blefvo honom bevågna **) som fordom. De nya vänner han erhöll i tusental fylde väl ej de tomma platserna i hans hjerta, hvilket de syntes ej rätt förstå, liksom han ej i allo kunde dela deras åsigter, ännu mindre gilla några af de mest verksammas beteende i det offentliga, isynnerhet i pressen. Med blödande hjerta fördes han till allmän åskådning på triumfvagnen, men jublet, sorlet från mängden rörde honom ej. Han kände sig mer och mer ensam. Åt de segrar han vunnit och ytterligare vann hade han bragt ett dyrbart offer. Djupt i det ensliga hjertat satt likväl samvetets frid. Han hade alltså intet skäl att känna eller uttala någon ånger öfver det steg, hvartill han af både inre och yttre omständigheter tvungits. Han klagar blott någon gång, att han är oförstådd, och känner sin ensamhet utan agg mot förlorade vänner. Han hade emellertid, som han sjelf säger, lärt känna dem. Det ligger någonting stort, ja, tragiskt i denna hans ställning och sinnesförfattning. Hans öde var det sjelfuppoffrande sanningsvittnets, framtidsmannens, som i kampen för en stor idé drager öfver sig de samtida fördomarnas tunga börda, under det han med fulla händer sår de frön, hvaraf ofödda slägten skola hemta sin näring för ett friskare, gladare, ljusare lif.

Från Geijers bref faller ganska mycket ljus öfver hans förhållanden, hans tankar och känslor vid denna tid. Så skrifver han till sin hustru d. 26 jan. 1841: »Jag är ej förstådd af många, säkerligen också ej på högre ort. Likväl kan jag säga, att jag okänd gått vakt omkring min öfverhet allt sedan 1838. Det har åtminstone ingått i min afsigt; och ser man på den förändrade tonen, så emot *person* som *dynasti*, hos liberalismens organer, sedan jag befinner mig bland dess leder, så skall man medgifva, att jag icke varit der förgäfves. Jag anklagas för revolutionär, och ett mitt hufvudföremål har varit att spara mitt fädernesland en revolution. Jag är ej missnöjd med mig sjelf, och då må sorlet ha sin gång.»

Ju mindre han såg sig förstådd i den omgifvande stora verlden, desto mera drog han sig tillbaka inom den lilla, sin familj, och blef der mera meddelsam och innerlig än någonsin. »Det smakar godt,» sade han med rörelse till sin hustru, »att kunna fly från den yttre verlden, som ej förstår mig, till min kära verld inom hemmet. Du skall få se, att min ålderdom blir utom min familj en enslings, emedan jag *måste* gå min egen väg och följa min kallelse, som nu högt manar.» För hvarje

*) De kallades ock på spe i de konservativas egentliga organ: »Det svenska Biet», för »Geijers gossar». I det lika vidlyftiga som vidtsväfvande arbetet: »Anteckningar af en Samtida» (Svenska Biets forne redaktör) kan man få kasta en och annan blick bakom vissa dåtidens kulisser, ehuru man bör betänka, hvem det är, som förevisar spelet och de spelande.

**) Af hans bref ser man, att han sjelf någon tid lugnat sig med den tanken, att hans forna, äfven Upsala-vänner fortfarande voro mot honom vänligt stämda. De tego. Men han skulle komma att erfara annat än han i början förmodade.

nytt »Litteratur-blad», som utkom, sade han: »det blir väl värre än, men det kan ej hjelpas. Dessa ämnen ha länge nog legat och grott och tryckt mig.» Förlusten af landshöfding Järtas vänskap smärtade honom mest, »men,» sade han, »*nu* måste allt vika.» — »Jag måste,» sade han en annan gång, »följa min genius och hoppas med Guds hjelp till min död blifva honom trogen. — Om mitt förhållande väckt oro och missnöje på vissa håll, så är jag säker, att det bland tusende skall väcka sympatier och ej blifva utan välsignelse.»

Om bevekelsegrunderna till »affallet» upplyses man ej minst af förut berörda bref till *Hans Järta*. Här må återgifvas några drag*) af den mans lefnad och karakter, för hvilken Geijer hyste så stor aktning.

Denne i vår nyaste historia från och med slutet af förra århundradet märklige man hade genomlefvat och verksamt deltagit i händelser, som voro egnade att mångsidigt utbilda anlag, så rika och lysande som hans. Händelsevis vid 18 års ålder närvarande vid Gustaf III:s mord, stod han i nära slägtskapsförhållande till general Pechlin, som ansågs för den hemliga själen i sammansvärjningen mot bemälte konung. Vid sitt inträde i det offentliga lifvet blef han sålunda åsynavittne till ett konungamord med dess närmaste följder. Sjelf indrogs han i ransakningen, men frikändes. Samtidig med den första franska revolutionen och dertill lärjunge af Thomas Thorild och Carl Benjamin Höijer, var han i sina yngre år, liksom så mången annan begåfvad dåtidens man, en af denna revolutions eldigaste anhängare och målsmän. Derom vittna bland annat hans politiska s. k. Jacobinvisor, hvaraf en i vild kraft och hänförelse täflar med sjelfva marseljäsen. Dess tillkomst förklaras lätt ur Järtas natur och ur dåvarande tidsförhållanden såväl utom som inom vårt land. Spridd i tusentals afskrifter vann den en vidsträckt sympati och har sålunda en historisk betydelse. Lika mycken uppmärksamhet tilldrog sig samtidigt hans bekanta lilla skrift »om sättet att upprätta och befästa den urgamla franska monarkien,» som ansetts för ett mästerstycke i ironien. Vid 26 års ålder chef för oppositionen vid 1800 års ryktbara och bullersamma riksdag i Norrköping, då han jemte flera andra Riddarhusledamöter afsade sig adelskapet, hvilket han ej heller, såsom en och annan medbroder, senare lät förmå sig att återtaga, synes han stå qvar på samma politiska ståndpunkt som förut.

Från denna tid verksam i enskilta värf, uppträder han först ånyo offentligen vid förberedelserna till revolutionen 1809, då han med stor djerfhet och ej utan fara för sitt lif midt ibland de sammansvurna afstyr ett omoget vågstycke att fängsla monarken. Man märker här en bestämd öfvergång till mera sans och politiskt förstånd, som förråda insigtens och karakterens mognad. Också blef han den följande riksdagens förnämste grundlagsstiftare och en af det nya statsskickets skickligaste och mest betungade statssekreterare. Derefter landshöfding i St. Kopparbergs län befinnes han äfven der mannen på sin post. Hans sista offentliga befattning var som tillförordnad Riksarkivarie. Han sköter den, så länge hans helsa tillåter det, med lika mycket nit som förkärlek och blir detta vigtiga verks nye organisatör. Sin löneinkomst fördelade han oegennyttigt på sina biträden och mottog härför en särskild tacksägelseskrifvelse från konung Oskar I.

Med stora insigter, isynnerhet i historia och politik och särskildt i lagstiftningens historia, förenade Järta en rik erfarenhet, stort skarpsinne, en bestämd karakter, ett eldigt lynne och en vältalande tunga. I kännedom af sitt lands historia intog han en af de främsta platserna, om ej den främsta.

Att en sådan man skulle af Geijer mötas med en synnerlig vördnad, var naturligt. Också åtnjöt Geijer Järtas högaktning och vänskap i hög grad. Men denne hade under sina senare lefnadsdagar öfvergått till en politisk ståndpunkt, som var eller syntes vara hans ungdoms och första mannaårs motsatt. Från rent af revolutionär hade han blifvit ytterligt konserva-

*) Dessa må här bibehållas, emedan de från början ingått i förf:s föreläsningar, långt innan »Minnesteckning öfver Hans Järta af Louis de Geer» blef i bokhandeln synlig. Också innehålla de mot slutet åtskilligt nytt, som af ytterst få varit kändt, och till dessa synas hvarken Skogman, Järtas första tecknare, eller De Geer kunna räknas.

tiv med en häftighet, ja, ofördragsamhet, som var hans natur egen. Sjelfva Carl Johan skall hafva anmärkt, att Järta var mera konungsk än han. Efter »affallet» råkade derföre Geijer ej minst till denne i många hänseenden framstående man i en brydsam ställning. Man ser ock från begynnelsen ett ofta upprepadt, oroligt försök att i bref förklara de förändrade åsigternas grund, betydelse och syftemål. Någon tid tyckes han ock deri hafva lyckats, men det är som lugnet före stormen. Vid 1840 års riksdag, då oppositionen fick ett så öfverväldigande öfvertag och lät vederbörande utan skonsamhet känna dess följder, bröts fullständigt förhållandet mellan Järta och Geijer. Försök gjordes, äfven genom andras bemedling, att återknyta det brustna bandet, men det tillbakavisades af Järta. Sårad i sitt innersta, drog sig Geijer tillbaka med föresats att å sin sida ej mer göra något försök till försoning. »Det må hädanefter», säger han *) till sin hustru, »blifva *han* som må söka *mig*, om han det önskar».

Järta blef blef nu den, som i de konservativas egentliga organ, »Det Svenska Biet», med största bitterhet anföll Geijer och det parti han ansågs uteslutande tillhöra. Det gjorde på Geijer ett djupt och länge tärande intryck. Hans hustru ansåg till och med, att ej minst det fortskyndade utvecklingen af det sjukdomsfrö, som blef hans död.

Men i grunden ädla hjertan kunna ej lefva på ömsesidiga missförhållanden. Försoningen kom liksom af sig sjelf vid slutet af deras lefnadsdagar. Låtom oss höra bevisen derför ur Järtas egen mund.

Då Geijer 1846, vid sin förestående flyttning från Upsala till Stockholm, af illamående hindrades att personligen säga farväl åt den nu alltjemt sängliggande Järta, uppdrog han sin hustru att tolka sina känslor. Järta bad henne säga Geijer, att han under de år, som förflutit efter »affallet», erfarit nog, för att ge honom rätt i, att »stugan var honom för trång». Han bad Geijer förlåta, att han (J.) både skriftligen och muntligen dömt honom för hårdt. »Ingen», tillade han, »har så sonligt och öfverseende som Geijer af mig mottagit stränga tillvitelser och tillrättavisningar». »Jag kan ock», fortfor han, »dyrt försäkra, att Geijer har i mitt hjerta första rummet näst mina närmaste anhöriga. Tacka honom för en orubblig vänskap. Med hans karakter vet iag ingen att jemföra. Bed honom endast i Stockholm ej låta sitt goda hjerta hänföras hvarken af det ena eller andra partiet, som skulle vilja begagna honom. Bed honom hålla sig på sin egen grund utan något inflytande af konservativa eller liberala. Med honom är det ock slut på Upsala Akademis anseende. Mig ledes och qväljes vid allt det kälkborgeri jag här i min säng hör och erfar. Den, som lefver, får se, att alltsammans går sönder». Efter ankomsten till Stockholm erhöll Geijer af Järtas egen hand några hjertliga afskedsord, skrifna med blyerts. Rörd svarade han derpå. Så skildes på jorden desse båda utmärkte män, för att snart, inom ett år **), mötas i en annan verld, der intet missförstånd mer kunde tränga sig emellan dem.

Lika ädelt som slutligen Järta förforo ej alla Geijers forna, mera betydande vänner. Han hade en längre tid och slutligen till sitt stora missnöje ansetts vara deras banérförare på den historiska skolans murar och derunder, enligt sin vana, stått midt i brêchen. Nu gjorde de honom till skottafla för sina öppet eller från bakhåll afskjutna pilar. För de nya vännerne blef han ock en högt uppburen skylt. Det ena behagade honom lika litet som det andra, ty ofog, som han skarpt ogillade, hade bedrifvits och bedrefs icke sällan i skygd af den fana, han ansågs uppbära. Han lät någon gång förstå sin åsigt derom. Så när han i Litteratur-Bladet för 1838 (N:o 8, s. 160) säger rent ut, att en del af den tidens liberala tidningspress, i anledning af uppträdena i Juni månad samma år, förfarit »så som kände den ej första vilkoret för laglig ordning». ***) Enskildt kunde man få höra ännu skarpare och mera målande uttryck.

Hans motståndare pröfvade alla medel, som ansågos kunna försvaga hans inflytelse på den allmänna meningen. Synbarligen

*) Bref d. 18 Febr. 1841.
**) Järta dog d. 6:te, Geijer d. 23 April 1847.
***) Jfr Saml. Skrifter 1:a Uppl. Afd. 1, del. 8, s. 279 och följ.

trodde de sig derigenom förekomma de förmodade menliga följderna af hans »affall». Så nedsatte man honom personligen, misstydde orsakerna till hans förändrade åsigter. Han var fåfäng, han sökte »popularitet». Ja, till och med *häfdeforskaren* angreps! Ren sanningskärlek var ej det synrör, hvarmed han ransakat vårt folks häfder. Så hade han t. ex. hos dess aristokrater ej sett blott stora och oegennyttiga afsigter och handlingar, utan äfven icke så litet af deras motsatser. Dermed hade han naturligtvis förfalskat vår historia. Han uppgafs dessutom vara en frasmakare, som i öfverraskande, bländande fraser, hvilka dolde ett skenbart djupsinne, utslungade »orakelspråk». Det var alltså ett snille i ord, ej i tanke. Man pröfvade ock, som vi skola få se, bådas halt.

Låtom oss se en och annan af dessa forne vänner, nu motståndare, skymta förbi vår blick.

Israël Hwasser, medicine professor, en snillrik, varmhjertad, kunskapsrik man, särdeles älskad och vördad af talrika lärjungar, hvilka han lärt att betrakta sin konst ur en högre synpunkt än materialismens, men lidelsefull och icke utan anspråk på ett öfverlägset snilles skarpblick, ja, på ofelbar divination, menade, att Geijers »affall» endast kunde »ur pathologiska grunder» förklaras. Detta uttryck gjorde på sin tid stor lycka.

Atterbom, också ej utan vissa högre anspråk i olikartade riktningar, en af Geijers mest älskade vänner och som af honom mer än af någon offentligen uppburits både som skald och tänkare, om ock hans svagheter slutligen ansågos böra uppenbart gisslas, för att få hans verkliga förtjenster erkända, Atterbom, säger jag, försmådde ej att i ett Rektorsprogram efter Geijers död upptaga Hwassers ord, på samma gång han beklagade fäderneslandets och sin förlust, men ock Geijers »affall».

W. Fr. Palmblad, professor i grekiska språket och litteraturen, en mångkunnig och mångskrifvande man, men mera, som det synes, med publicistens förtjenster och fel, båda i rikt mått, än med vetenskapsmannens grundlighet och noggranhet, hade vissa egenskaper, som kunnat göra honom till en farlig, åtminstone obehaglig motståndare, om ej andra försvagat deras kraft. Qvick och lekande, enkel, klar och behagfull, bitter och försmädlig, allt efter omständigheterna, vägde han just ej sina uppgifter på guldvigt. Med tankegångens logiska sammanhang och deraf följande slutsatser lekte han någon gång som taskspelaren med sina trollmedel. Merendels vid godt lynne kunde han glädja sig åt att finna en motståndare, som besegrade honom i hvad han kallade: »ovett». Så blef han en gång föremål för en sådan granskares tunga, oslipade vapen. »Den der karlen», utbrast han med förnöjelse på sin rena östgötadialekt, »är mer ovettig han än jag».

Denne man företog sig en utförlig granskning af Geijers hela Litteratur-Blad och skördade derför stort beröm af den tidens konservativa. Skriften tycktes hufvudsakligen åsyfta en undersökning af hvad Geijer förmenades hafva lofvat och af hvad han hållit. I förra fallet syntes han hafva stält i perspektiv lösningen af tidens gåtor, ett positivt svar på dess stora frågor. Men lösningen och svaret, så fullständigt man derpå, som det synes, haft anspråk, uteblefvo. Geijer hade ej försökt sig, icke ens ämnat försöka sig på det omöjliga. Alltså hade han sjelf och hans anhängare gjort för mycket väsen af hans »affall». Han blef liksom en smula löjlig.

Fintligheten i uppställningen och bevisningen beredde läsaren ett viss nöje och säkerligen togo icke få intryck deraf.

Palmblads skrift *) karakteriserar sin författare, men Geijer föga. Det är här den senare nämnes »konung öfver många riken». Man ser emellertid bristen på noggranhet i uppgifter, på säkerhet i uppfattning, på tillförlitlighet i slutsatser. Men deremot slogos flera vackra volter.

Slutligen uppträdde, synbarligen efter någon längre och omsorgsfullare förberedelse, mot Geijer en man, som ej, liksom de tre närmast föregående, tillhörde Upsala Universitet, men som, genom det väl förtjenta anseende han förvärfvat på det arbetsfält, hvarpå Geijer sjelf vunnit sina skönaste lagrar, tilldrog sig en så mycket

*) Kort efter dess framträdande i offentligheten berättades Geijer, vid inträdet i akademiska konsistoriet, hafva mött Palmblad. Denne studsade något tillbaka. »Tack ska' du ha», yttrade Geijer raskt, »men, ser du, liket lefver än».

allmännare uppmärksamhet. I hans nära anförvandts *) hus hade Geijer tillbragt sina första ungdomsår, då han som skolpilt i Carlstad inhemtade de första grunderna till den bildning och lärdom, som skulle blifva en af de flödande källådrorna till hans storhet. De voro dessutom uppväxta inom samma landskaps råmärken eller s. k. »landsmän». Det var titul. Professorn *Anders Fryxell*. Geijers lärjunge vid Universitetet, blef Fryxell med tiden i viss mon hans medtäflare. Det gladde Geijer, liksom andra, och förhållandet var alltid godt och hjertligt. Olika till skaplynne och begåfning syntes båda i all fred kunna, hvar och en på sitt vis, verka för det fosterländska sinnets väckelse genom en vidgad och djupare kännedom af fosterlandets häfder. Forskningsområdet var stort nog för båda, och den enes ära förminskades ej af den andres, ty bådas växte. Nationen var rik nog att tillbörligt uppskatta hvars och ens förtjenst. Som historieskrifvare har ingen gjort fäderneslandets historia så tillgänglig för hvar man, som Fryxell. Det är hans beröm, hans odödliga ära. Den berättande formen, den enkla, klara, lättfattliga stilen har icke minst bidragit till det allmänna bifall, hvarmed hans »Berättelser ur fäderneslandets historia», företrädesvis de 6 första delarna, mottagits. Men i de egenskaper, som utmärka den egentligen store häfdeforskaren: reflexionsstyrkan, den djupa och säkra blicken för händelsernas inre sammanhang och de deri uppträdande historiska personligheternas karakter, jemte forskningens noggranhet, — häri torde han obestridt få lemna första platsen åt Geijer. Också voro deras naturer lika vidt skilda som deras stil.

Mot Geijer uppträdde Fryxell (1845) med sin bekanta skrift: »Om aristokratfördömandet i Svenska historien jemte granskning af trenne blad i Profes. Geijers Föreläsningar». Det väckte ett stort och allmänt uppseende af mycket olika beskaffenhet. Bland den studerande ungdomen i Upsala uppblossade en länge fortfarande förtrytelse, icke öfver Fryxells af honom begagnade rätt att uppträda mot Geijer, utan öfver *sättet* hvarpå det skedde.

Till utgångspunkt för sitt anfall hade Fryxell valt några sidor i Geijers ryktbara, misstydda och derföre i tryck utgifna, Tre föreläsningar hösten 1844: »Om vår tids inre samhällsförhållanden, isynnerhet med afseende på fäderneslandet». Konung Oskar I med sin drottning och sina två äldste söner hade afhört den andra af dessa föreläsningar. Fryxells anfall, på förhand kändt af de konservative, som derpå tycktes bygga stora förhoppningar, men af Geijer ej ens anadt, var synbarligen ämnadt att med fakta och bevisning, om möjligt, slå honom till marken. Geijer sjelf betraktade det som ett afsigtligt angrepp på sin ära som sannfärdig och tillförlitlig häfdatecknare. Dertill kom, att Fryxell kort före skriftens utgifning besökt Upsala och der mottagit förnyade bevis, så väl på Geijers hjertliga stämning mot honom, som på ungdomens tillgifvenhet och beundran, men dervid förtegat sitt förehafvande. Det ser nästan ut, som skulle Fryxell, med ett mer eller mindre klart förutseende af sin tillämnade handlings personliga följder, velat ännu en gång värma sig vid detta ädla, ridderliga hjerta, innan han gick att ohjelpligen såra det. När slöjan snart föll, brusade derföre Geijer så mycket mera upp i vrede och slog några tunga, skarpt träffande slag. »Han tog saken för hett, han hade ej behöft göra det, och jag har sagt honom det», hörde jag som student Hans Järta yttra några månader före sin död. I sitt »Svar till professor Fryxell» inskränkte sig för öfrigt Geijer till behandlingen af några hufvudpunkter. Härvid slår han stundom Fryxell författaren af »Aristokratfördömandet» med Fryxell författaren af »Berättelser ur Fäderneslandets historia». Geijer nedlade derefter med ovilja pennan. **) Den upptogs af andre samvetsgranne och grundlige kännare af vår historia och ledde till en närmare undersökning och belysning af flere punkter deri. Det Fryxellska anfallets förmodade syfte uppnåddes ej. Geijer var icke den, som förlorade derpå.

Sedan vi nu flyktigt skärskådat några af Geijers vedersakare efter »affallet», vilja vi låta trenne andre män skrida oss förbi, hvilkas hållning mot Geijer förrådde en

*) Histor. lektor Axel Fryxell.

**) Efter Geijers plötsliga död fanns bland hans papper en ny skrift mot Fryxell, hvars taktik han känt sig manad att ånyo bemöta och belysa. Men den förblef otryckt, emedan man ej ville, att en röst af ovilja skulle liksom tränga sig fram ur en hederlig mans nyss slutna grift.

högsinthet, som är ädle andars kännetecken.

I första rummet må nämnas konungen sjelf, *Carl Johan*. Då man med oro underrättade honom om Geijers »affall», säges han hafva yttrat: »åh, det är inte farligt, jag känner honom!» Så var det ock. Konungen hade alltid med synnerlig välvilja omfattat Geijer, som äfven för honom hyste en vördnad och tillgifvenhet, hvilka ej blott voro svenskens för sin konung, utan ock den ädelsinnade, högstämda menniskans för en liksinnad menniska. De voro båda män med hufvud och hjerta och hvarandra för mycket tillgifna, för att ej känna behof att rätt förstå hvarandra och undanrödja missförstånd. Redan i Maj 1838 uppvaktade Geijer Carl Johan, synbarligen för att sjelf klargöra sina åsigter och sitt syftemål, hvilka man sökt misstyda hos hans konung. Till sin hustru skrifver han om denna uppvaktning: »Han mottog mig vänligt som förr med ett famntag». För ett par musikaliska vänner, med hvilka han strax derefter sammanträffade, för att »göra musik», berättade han, att konungen vid hans inträde stod en stund tyst, med en majestätisk hållning, och betraktade honom med allvarsamma blickar. Det gjorde på Geijer intryck och tårarne trängde fram i hans ögon. Carl Johan upplyfte då hastigt armarne, sprang emot honom och slöt honom i sin famn. I afseende på konungens yttranden under samtalet, som slöts »nådigt och välvilligt» i kronprinsens och hans söners närvaro, säger Geijer: »Hans varningar skall jag låta hos mig gälla, och kan det utan att uppoffra mina grundsatser». — Äfven under Riksdagen 1840—41 uppvaktade Geijer Carl Johan. »Mottagandet», säger Geijer, »var värdigt och förträffligt, ännu mer faderligt än kungligt». De samtalade tre qvarts timma och »voro båda rörda». Geijer nämde, att han handlat »dans un esprit conciliateur», hvarpå Carl Johan genmälte, »att den ej fattades hos honom, men att han först och främst vore ansvarig för lagarnes upprätthållande, och att med den lagliga ordningens fiender ingen försoning vore möjlig». »Jag invände», — fortfar Geijer — »att man visserligen gått för långt, men kanhända på båda sidor — att jag dermed ej åsyftade honom — men att eljest för mycket fiendskaper och fördomar funnes, och att detta gälde i min tanke äfven om den konservativa sidan». Carl Johan utvecklade derefter vidare sina åsigter, vidrörde Sveriges omstörtningar i senare tider, huru han mottagit det, huru han lemnade det och hvilka sorger man hopat på honom. Han var likväl öfvertygad, »att han grundat ett tacksamt minne hos Svenska folket». Det var hans tröst. Härvid höjde han händerna och sade: »jag tackar derför den gudomliga försynen och beder för detta land». Då Geijer uttryckte sin djupa tacksamhet för det sätt, hvarpå konungen mottagit honom, och kände behof att förklara, att han ej vore otacksam mot sitt fädernesland eller sin konung, hvilka han ej åtskilde, lade Carl Johan sin hand med styrka på hans arm och utbrast: »jag är alltid densamme; eder konung är ståndaktig i vänskap; vi äro gamla vänner». Under hela detta samtal, säger Geijer i bref till sin hustru, var »kungen till utseende, blick, gester och vältalighet verkligen stor och hänförande». Brefvet slutar med dessa ord: »Gud välsigne honom!»

Under nämnda Riksdags lopp tillbjöds Geijer genom kronprinsen — som det sades, på dåvarande statsrådets enträgna uppmaning — en stadsrådstaburett, men han undanbad sig den, dels för att blifva oberoende vid uttalandet af sin öfvertygelse, dels ock, emedan han i sin närvarande ställning ansåg sig bättre kunna gagna sitt land och sin kung. Möjligen ville han derjemte förekomma den säkerligen från hans motståndare ej uteblifna förebråelsen, att han med sitt politiska »affall» äfven åsyftat tillfredsställandet af en vanlig politisk ärelystnad.

Afven andra utmärkelser erbjödos honom, deribland adelskap, men han nekade af grundsats att mottaga dem, i öfverensstämmelse med de åsigter han i Litteratur-Bladet och andra skrifter efter affallet uttalat.

Carl Johan, som var konung ej blott till namnet, utan hade äfven en konungslig själ och ett yttre skick, en gestalt, som anstod en konung, synes alltså vetat att tillbörligt uppskatta Geijer. Sådane personligheter blifva sällan rätt förstådda, utom af hvarandra. Den ömsesidiga högaktning, som vuxit upp på en slik grund, är ej lätt bruten. Den bröts ej heller.

Från en konung på en verldslig thron

må vi öfvergå till en konung i blotta andens verld. Redan hans anblick tilldrog sig ovilkorligen uppmärksamhet. Hans resliga gestalt, hans hållning, full af värdighet och stolthet, hans högburna hufvud med silfverhvitt, något böljande hår, hög hjessa, stora, klara, milda, blå ögon, som på en gång lyste och värmde, kindernas högröda, ofta skiftande färg, — hvem stannar ej, för att betrakta en sådan man? Om tillvaron af en ovanlig intelligens kunde man ej misstaga sig, men såg man närmare efter, så misstänkte man, att den yttre stoltheten, utom allt tvifvel medfödd, ytterligare ökats, för att dölja en nästan jungfrulig blygsamhet eller rent af blyghet. Sådan var den bekante lagstiftaren och framtidsmannen *Johan Gabriel Richert*. Han var en af vårt lands ypperste män vid denna tid. Rikt utrustad af naturen, både till kropp och själ, hade han odlat sina förståndsförmögenheter så, att han var lika klarsynt, snabbtänkt och skarpsinnig, som kunskapsrik. Under sitt stora lagstiftningsarbete hade han ännu tid att med en otrolig hastighet och säkerhet i uppfattning tillegna sig hufvudinnehållet i tidehvarfvets vigtigare alster inom skilda kunskapsarters områden. Och så känslig var han för intelligenta föremål, att den, som rätt kände honom, kunde, genom att plötsligen inleda ett samtal derom, snart sagdt ögonblickligen förjaga den djupa, äfven för hans närmaste omgifning plågsamma förstämning, hvari han stundom, utan synbar orsak, försjönk. Han iakttog härunder tystnad och väckte obehag endast genom sina djupa suckar och sammanknäppta händer. Hans själ våndades af dolda qval. Denna förstämning hade otvifvelaktigt sin rot i den inre eld, som stundom synes vilja förtära dessa rikt begåfvade naturer, som vi kalla: snillen. Att man här hade framför sig ett lika ovanligt hjerta, som ett ovanligt hufvud, blef snart klart för den, som någon tid hörde till hans umgänge. Också var han mera människoälskande och ömsint, ja blödig, än man af hans stolta uppsyn och hållning skulle kunnat tro!

Med dessa egenskaper förenade Richert en fasthet i karakter och grundsatser, som gjorde honom, om någon, till en man för sig. Med afseende på val af lefnadsyrke sade han sig aldrig hafva vacklat. Den juridiska banan låg redan från begynnelsen för honom klar och bestämd. Allt hvad han studerat, hade han hänfört till detta mål. Behagade honom någon yngre man med företrädesvis intelligenta anlag, så menade han, att han borde egna sig åt lagstudier och juridiska värf. Hans åsigter i lagstiftning och politik, liksom i mycket annat af vigt för samhället och människan, voro den nya tidens, för att ej säga en kommande tids. Han hade alltid stått orubblig på samma ståndpunkt. Erkännandet af mänsklig rätt, mänskligt värde, oberoende af alla yttre och tillfälliga förhållanden, se der föremålet för hans lifs verksamhet. Han ansågs för radikal och han var det i sin fordran på tillämpning af sanningens och rättvisans grundsatser i alla riktningar. Det kan vara möjligt, att han nog mycket ville fortskynda samhällets utveckling mot detta framtidsideal, men sådan han var, kunde han ej dagtinga med sin öfvertygelse. Dess fordran syntes honom lika enkel som naturlig. Genom öfverlägsenheten i begåfning och insigt, jemte viljans kraft och karakterens renhet, och genom frihet från all människofruktan, var han af liktänkande lika älskad och beundrad, som af motståndare hatad och fruktad, ehuru ingen mindre än han kunde önska någon människas ofärd.

I allmänhet fast i grundsatser, var han det ej minst i lagstiftningsväg. Offentliga angrepp, i dagbladspressen eller vid Riksmöte, bemötte han enskildt med skämt, offentligen merendels med tystnad. Grep han till pennan, en af tidehvarfvets yppersta, så använde han gerna en form, hvari han var särdeles stark, ironiens. Man skulle hafva kännt igen denna penna, äfven om det blad, till hvilket han oftast sände sin artikel, ej genast varit färdigt att antyda dess ägare genom ett ord om »ovärderligt bidrag».

Såsom bevis på beskaffenheten af Richerts öfvertygelse må nämnas, att då han afslutat sitt långa lagstiftningsarbete, yttrade han med blossande kinder och mycken styrka i tonen till en yngre, med honom något befryndad, person: »ja — nu är det Gud ske lof slut! Nu må de göra dermed hvad de behaga! Jag är öfvertygad, att mina åsigter ändå skola förr eller senare göra sig gällande». Och han lem-

nade derefter hufvudstaden med föresats att ej mer dit återkomma. *)

Det var naturligt, att en man, sådan som Richert, skulle hafva ett stort inflytande på sin tid, så i politik som i lagstiftning. Man kan väl säga, att han i båda stod främst, ja, var i allmänhet före sin tid. Carl Johan lär ock kallat honom: lagstiftningens örn. Men sjelf var han ingen beundrare af denne konung. Han hade med förtrytelse sett den »heliga alliansens» inflytande, »skuggrädslan» och det missledande sidoinflytandet. Det sistnämnda hade drabbat honom sjelf på ett sårande sätt. Han hade, på grund af obehöriga personers uppenbart oriktiga uppfattning och framställning af vissa förhållanden **), blifvit befald att inom tjugufyra timmar lemna hufvudstaden. Men han reste ej. Han var för mycket den lagliga rättens man, för att vika för blotta maktspråk.

Till flere af sin tids mest framstående män stod Richert i ett närmare förhållande. Så bland andra till den för en ny tid, som det syntes, lofvande Justitie-Statsministern J. Nordenfalk, som ofta besökte och rådförde sig med Richert. Af denne ansågs Nordenfalk för »en redlig man med ett ärligt fosterländskt syftemål». Richert fälde ock strida tårar vid hans förtidiga graf. Häri öfverensstämde han med konung Oskar, som gaf skäl för sin sorg i dessa ord: »ingen har i honom gjort en större förlust än jag, ty han var min personlige vän».

En utförlig teckning af Richert ***) och hans tid från och med början af vårt nya statsskick skulle förete en lika upplysande som intressant tafla, om den utginge från en oveldig man, lika hemmastadd i tidens politiska förhållanden, som i dess lagstiftningshistoria. Men Richerts lefnad och karaktersbild äro ännu otecknade. Han hade icke heller någonting emot att glömmas, blott den sak, som låg honom så varmt om hjertat, finge framgång och verklighet. Alltid ren i sina seder, enkel i sina vanor, var han en ovanligt minnesgod, snillrik, själfull och välvillig man.

Sammanställer man honom med Geijer, skall man i flera väsentliga fall finna en inre frändskap, som af den förre tyckes tidigare känd än af den senare. Åtminstone berättigar Richerts längre fram anförda yttrande vid Geijers »affall» till en sådan förutsättning. Men visserligen synes Richert haft en skarpare karakter än Geijer. Den hade också hunnit tillbörligt stålsättas under inflytelsen af ett helt lifs enahanda åsigter, som tidigt bestämde hans sympatier och antipatier, liksom andras för eller mot honom. Af Geijers hårda pröfning, föranledd af en inre hvälfning, som hade en omkastning äfven af personliga förhållanden till följd, förblef alltså Richert oberörd.

Geijer hade under en tidigare period af sin lefnad, då han stod eller syntes stå som firad chef i spetsen för det konservativa partiet i Upsala, med mycken styrka och i en viss herskareton uppträdt mot Richert, som i en skrift: »Ett och annat om Corporationer, Privilegier» m. m. skarpt granskat och ogillat akademiska konsistoriets i Upsala försvar för den akademiska lagskipningens fortvaro. Richert fordrade i rättvisans namn, att den allmänna lagen skulle gälla lika för alla och ej inskränkas af privilegier eller undantagsdomstolar. Härpå svarade Geijer 1822 i »Nytt ett och annat i anledning af frågan om akademiska jurisdiktionen». Han blir här i tillfälle att gifva saken en så omfattande och djupgående behandling, att denna kan anses för den »historiska skolans» på förhand utkastade program. Snillet, förståndsskärpan och kunskapen förenade sig här att aflägga mästarprofvet i försvaret för en, som rättvisans målsman väl kunde förutse, i längden oförsvarlig sak. Richert syntes vid denna tid och ännu i flera år ej rätt kunna begripa, att en man af Geijers art kunde i allmänhet drifva satser och kämpa för åsigter, som för den förre stredo emot

---

*) Innan Richert afreste, uppvaktade han konung Oskar I, med hvilken han under den senare tiden ansåg sig ha skäl att vara missnöjd. Konungen yttrade då: »Ni glömmer väl ej bort oss, utan helsar på oss någon gång?» — »Nej, aldrig, Ers Majestät!» svarade Richert.

**) Se om den s. k. »Schwerinska Talklubben» — Bergman-Schinkels Minnen del. 10.

***) Han har efterlemnat flera ännu otryckta handskrifter af högt värde, och en massa bref från honom och till honom af framstående män äro samlade. Material fattas således ej, om blott rätte mannen för deras behandling kunde upptäckas.

sanningens och rättvisans oafvisliga fordringar.

När derföre Geijers affall (1838) blef Richert bekant, skall han ha fallit i gråt och utropat: »jag kunde väl tro, att en sådan man ej i längden skulle blifva stående på den ståndpunkten». De nu i det väsentliga liktänkande männen sammanträffade *) sedermera och räckte hvarandra under djup rörelse handen. De hade fordom, som vi hört, i vapenskifte pröfvat ömsesidiga krafter, men gingo nu, en förädlad bild af forntidens fosterbröder, hand i hand. Sympatien hade sin ovanskliga rot i en obegränsad kärlek till fosterland och mänsklighet.

Slutligen bör jag ej med tystnad förbigå en man, för hvilken det ej var utan stor vigt att uppmärksamt följa tidens händelser och mot dagsljuset arbetande åsigter, äfvenså att lära känna och rätt uppskatta dess märkligaste personligheter. Också var han nog begåfvad och upplyst, för att kunna lyckas i detta sitt kall, och hans älskvärda väsende gjorde honom lätt tillgänglig för hvar man. Han var ock derföre folkets gunstling, fäderneslandets hopp. Det var dåvarande kronprinsen *Oskar*.

Få furstar, om ens någon, torde på hans tid och kanske äfven på hvarje annan ägt hans kunskaper, på samma gång som hans upplysta förstånd, hans välvilliga nit. Han ägde dessutom på det skönas område aktningsvärda talanger, som, jemte mycket annat, gått i arf till hans barn. Med en stor mildhet i lynnet, en ljus blick för både saker och personer och en ovanlig arbetsförmåga, som anlitades till öfverdrift, när dyra pligter framgent syntes honom fordra det, fick han tidigt och länge, till följe af sin granlaga ställning, öfva sig i en dygd, sjelfbeherskningens, som är för en blifvande regent af långt större vigt än för någon annan. Det var en skola, hvari han lärde sig att se och tänka och någon gång handla, men med försigtighet. Tiden var en brytningstid, der elementer till nya ting rörde sig. Framtiden var hans, det förflutna tillhörde hans fader, som der stod fast, misstänksamt skådande sig omkring i det närvarande. Sonen måste derföre nalkas honom med varsamhet, isynnerhet då det gälde personer och åsigter, för hvilka deras böjelse ej var densamma. Den tidpunkt var ock i antågande eller till en del redan inne, då medgifvanden åt den allmänna meningen måste göras, för att ej, möjligen med fara för samhällsordningen, hämma samfundsandans och samfundsförhållandenas normala, sunda, m. e. o. fria utveckling.

Huru kronprinsen Oskar uppfattat denna och tidsandan, visade han som konung. Den nya tidens män voro synbarligen hans, ehuru säkerligen ej i sina ytterligheter. Sjelf var han pligtmänniskan på thronen. Han offrade sig för sina regentpligter. Hans historia är ännu oskrifven. Den skall en gång fylla ett vackert blad i våra häfder. Han hör till de prisvärde furstar, som ansett folkens lycka och ära säkrare och varaktigare slå rot i det fredliga arbetets idogt plöjda jord, än på det blodiga krigets öde, hårdt tilltrampade mark. Den vår hastiga inre utveckling, både på den andliga och materiella odlingens område, som nu väcker vår egen och andra folks förvåning, leder också otvifvelaktigt sitt ursprung från konung Oskar I:s tid.

Ganska betecknande är såväl kronprinsen som konungen Oskars förhållande till sin tids mest betydande framtidsmän.

Det är bekant, att han delade Richerts lagstiftningsgrundsatser och uppmuntrade honom i deras tillämpning. De stodo hvarandra under denna tid mycket nära. Richert hoppades allt af konung Oskar. Denne hade ock med stort och allmänt bifall åt offentligheten öfverlemnat en del af sina åsigter i den vackra boken »Om Straff och Straffanstalter». Den flög öfver verlden och vitnade om en furste, som med allvar begrundat en af mänsklighetens vigtigaste frågor och ömmade för sina olyckliga likars väl. Vid sitt uppstigande på thronen skall han ock erbjudit Richert främsta platsen i sitt råd. Men denne mottog den ej, icke minst derföre, att han i ett för honom väsentligt fall ogillade vår styrelseform. Han underkände ej värdet af konungamakten, men den § i Regeringsformen, som ger konungen rätt »att allena styra riket», kunde ej gillas af en man, som, så mycket som möjligt, ville befordra folkets sjelf-

*) De hade förut skriftligen närmat sig hvarandra. Richert gaf härtill uppslag, i anledning af Geijers yttrande i Representationsfrågan vid 1840 års riksdag.

styrelse. Han önskade derföre en ministerstyrelse och skulle utan den aldrig ingått i någon ministér.

Den plats, som Richert nekade att mottaga, intogs af J. Nordenfalk. I hvad förhållande han stod eller kom att stå till Richert, hafva vi hört.

Då konung Oskar längre fram ej gaf allt det stöd, som väntats, åt de förut så varmt omfattade grundsatserna, ansågs det af Richert som bevis på karakterssvaghet, på vankelmod. Om i denna dom låg full rättvisa, må bestämmas af fullgiltige granskare. Mig synes, som skulle en bättre tydning kunna gifvas, än den Richert gaf. Emellertid afkyldes från denna stund hans känslor för konungen.

Till Geijer stod Oskar i ett ännu innerligare, åtminstone mera ostördt vänskapsförhållande. Han hade under sin vistelse vid Upsala Universitet varit Geijers lärjunge. Minnet deraf syntes båda dyrbart. På denna grund hade ock »Svenska folkets historia» blifvit kronprinsen tillegnad. Som konung infann han sig hos sina söner i Upsala och åhörde med dem Geijers föreläsningar och besökte i all enkelhet hans familj. Blef han öfverraskad af Geijers »affall»? Ingenting, som är mig bekant, häntyder derpå. De åsigter, som härvid kommo i dagen, kunde också lika litet vara en furste, sådan som Oskar, främmande, som den ädla grund, hvarur de uppsprungit, var honom tvifvelaktig. De förra rörde sig nämligen i tidehvarfvet, och den personlighet, som nu hos oss gjorde sig till deras målsman, hade länge varit af honom väl känd. Man ser ock kronprinsen under denna upprörda tid då och då nalkas Geijer, stundom som Carl Johans ombud. Det ser ut som skulle han här någon gång utfört medlarens roll. *) Att försona stridiga elementer synes ock lika mycket ingått i Oskars lynne, hans karakter och åsigter, som det var värdigt hans upphöjda ställning och lyckligt under dåvarande förhållanden. Man ser honom både som kronprins och konung med förkärlek fylla detta sitt kall. Det fridsamma, det kärleksfulla deri har sin betydelse för hvarje tid, icke minst för den, då en storm går fram öfver jorden och upprör mänskliga sinnen. I konungen, liksom i kronprinsen Oskar hade Geijer helt visst ej blott en beundrare, utan äfven en verklig vän.

Vi hafva sålunda sett orsakerna till och betydelsen af Geijers ryktbara »affall», de strider och brytningar, som deraf blefvo en följd, och de vexlande förhållanden, hvari han derunder kom till några af den tidens mest framstående och mer eller mindre politiskt betydande män. Var denna hans lefnadsperiod för honom den märkligaste, så var den ock på hårda pröfningar den rikaste. Att derunder i behörigt lugn fortsätta och fullborda »Svenska folkets historia» var ej möjligt. Den förblef ofullbordad. Det är en nationalförlust. Men förekom han genom sitt uppträdande en förmodad revolution, så kan man ej nog högt uppskatta hans sjelfförsakelse. Den förlust vi lidit torde ock en gång, då stunden för en oveldig pröfning och dom är kommen, visa sig icke så litet motvägas af den rikedom på vigtiga utredningar och framtidsutsigter han efter »affallet» strödde omkring sig. De fylla en ganska dryg del af hans Samlade Skrifter. De höra till hans tankrikaste och några af dem må äfven i formelt hänseende räknas till hans bästa, ehuru formen här blir allt mer och mer sammanträngd. Men den omfattande, stora och djupa blicken lyser öfver allt fram. Måhända skall man alltså en gång inse och erkänna, att snillet, människan, fosterlandsvännen och framtidsmannen Geijer aldrig stod högre än i och genom »affallet». **)

En man sådan som Geijer och på hans plats måste alltid blifva en betydande *politisk* man. Man väntade, man äskade hans utlåtande i stora frågor. Då politiken väsentligen tillhör historien, hvarpå den må-

*) Man kunde på Oskar tillämpa, hvad Geijer, i sitt samtal 1841 med Carl Johan sade om sig sjelf, nämligen, att han handlade »dans un esprit conciliateur».

**) Det är mig ej obekant, att några af Geijers beundrare börjat hysa den åsigten, att man gjort för mycket »väsen» af hans affall. Men skulle hans samtids skarpsinnigaste och kunnigaste män, skulle äfven han sjelf misstagit sig om beskaffenheten af detta »affall»? Svaret gifves af hans Samlade Skrifter. Å andra sidan har jag nyligen hört följande dom: »Geijer var en stor man före affallet; hvad han skref efter det var bara — skräp». Man ser, att den brännande elden från den heta stridens dagar ännu ej slocknat. En förstockad konservatism är lika litet sällsynt som dess motsats. De framkalla hvarandra.

ste grunda sig, för att ej som en dröm, ett löst kanstöperi, ett tomt prat sväfva i luften, är det naturligt, att politikern måste vara historiker på samma gång som tänkare. Geijer var båda i ovanligt mått. Dertill kommo snillets siareblick och en mångsidighet i vetande, som gåfvo honom rätt att kallas: »en konung öfver många riken». Det låg i hans väsende att nedtränga till tingens och händelsernas botten och från djupet uppstiga med stora sanningar och lärdomar i sin hand. Från katedern eller talarestolen företedde han då det gripande skådespelet af en man, beherskad af en profetisk anda. Stämman, blicken, ansigtsuttrycket öfverensstämde dermed. De tankedigra orden och satserna framvälde fullvigtiga, korta, brutna, som ur djupet af en Pythias, en Vålas bröst.

Så hördes han en gång, vid ett rektorsombyte i Upsala domkyrka, tala om »Tidens tecken». Med den vida kappan konstlöst drapperad öfver de fasta skuldrorna stod han här framlutad öfver den nedanför det ståtliga templets chor stälda katedern, och man trodde sig se en väldig siare, som framljungade ord, hvilkas vigt motsvarade de framtidens gåtor, han tydde. Den mäktiga tanken rörde sig på djupet af mänsklighetens häfder, och af företeelserna i det närvarande slöt han, att stora både yttre och inre hvälfningar förestode och intet europeiskt folk skulle deraf blifva oberördt. Jag har aldrig kunnat glömma den slutsats, hvartill han kom. »Den närvarande generationen», ropade han med fast, men något upprörd stämma, »skall ej oförsökt nedstiga i sin graf». I en af sina senaste **) skrifter återkommer han till denna förutsägelse. Pröfningen säges der blifva lika mycket en inre som en yttre. Fyld af tanken på de stora ting, som, likt en storm, sända sina hotfulla förebud upp vid synkretsens rand, tyckes han ha behof att väcka och varna sin samtid. Flera årtionden hafva sedan dess förflutit. Den, som upplefvat denna tidseries omstörtningar, så i den yttre som i den inre verlden, och förnummit de oroliga slagen i den närvarande tidens hjerta, kan besvara frågan: om Geijers förutsägelse varit sann? Och hvem vet, hvad som komma skall?

Med afseende härpå kan det ej vara olämpligt att afsluta teckningen af Geijer politikern eller den *politiske mannen* med hans egna slutord (1835) i uppsatsen om Polen, i anledning af Roman Soltyks bekanta skildring af polska resningen och frihetskriget 1830—31. Uppsatsen skrefs på kronprinsen Oskars begäran. Ämnet låg Geijer och svenska folket nära. Blott några få år hade förflutit sedan det olyckliga landets försök att ånyo bryta sitt förhatliga ok. Det blef, som vi veta, icke det sista. Ett folk, hvars historiska anor, ej utan glans, gå långt tillbaka i tiden, är ej heller lätt aflifvadt. Ärorika *minnen* äro en stor makt i folkens hjertan. Förgängelsen trampar också endast det folk till döds, som sjunkit så djupt, att det *kan* glömma dem. Polens öde hade mer än en gång varit Sverige tillämnadt. Vår sympati för detta land har haft sin rot ej blott i en naturlig medkänsla för folkens frihet, utan äfven i medvetandet, att ett fritt, enigt och starkt Polen skulle varit oss ett nytt, pålitligt stöd mot Rysslands alltid förmodade våldsmakt. Skäl finnas att i ett troget minne bevara isynnerhet slutmeningen i Geijers uppsats. Han yttrar:

»Svensk *folkfrihets* urgamla förbund med svensk *konungamakt,* i farans stund städse förnyadt, har, näst Gud, varit Sveriges räddning. Den varnande rösten har gått oss nära. Historien torde en gång yppa, att i de olyckstider, som närmast föregingo grundandet af vårt närvarande samhällsskick, ordet af *Sveriges delning* äfven af jordens mäktige varit uttaladt».

»Olyckligt», utropar han slutligen, »det folk, som i fråga om sin sjelfständighet litar på *någon annan* än — Gud och sig sjelft.»

RUDOLF HJÄRNE.

---

*) »Om vår tids inre samhällsförhållanden», m. m.

Vid en gammal krigsmans död.

Så har du lyktat den sista striden,
Farväl du ärlige kämpe god!
En man som du ser ej ofta tiden,
Och blott för sent man dig rätt förstod.
Till ro du lutat din hjessa ned,
Se'n striden slutat med evig fred.
Farväl du gamle! Hos dig fans mycket,
Som först med döden oss föll i tycket.

Jag mins när först han kom hit i orten,
Re'n då ur tjenst för sitt träbens skull.
Han skötte glaset och dito korten,
Bar uniform och medalj af gull.
Det var en trygg en, ska' ni förstå,
Gick rak i ryggen och stursk som få;
Var lätt att reta och snart försonad,
Blott han för jämmer och gråt blef skonad.

För resten mente han väl med alla,
Om ock till sist någon skruf gick lös;
Tänk er, han ville ur grafven kalla
En gammal fördom från hedenhös:
Blott den kan vara sin frihet värd,
Som vet försvara den med sitt svärd —
Det var hans käpphäst, den satsen dref han,
Och sa' man mot honom, värre blef han.

Snart fick han griller än mer besatta:
Han lade först uniformen af;
Man såg'en aldrig i korten fatta,
Och glaset knapt honom glädje gaf.
Men än man hörde i alla fall,
Hur gubben förde sin gamla trall,
Tog f—n till vitne och hans drabanter,
Att här var galet på alla kanter.

Så kommo skandinavismens tider,
Då sågs han åter i all sin glans.
Men när han varsnade sent omsider,
Att liten hjelp i den leken fans,
Det var, han sade, som hjertat krympt,
Som mörker hade hans öga skymt —
Han var en gubbe då allaredan
Och dog så småningom bort allt sedan.

Han slogs år tretton när fransman tämdes —
Nu var han endast en bleknad hamn,
En tok som öfver vår vanmakt grämdes,
Och blygdes smått för sitt svenska namn.
Totalt sitt gamla kurage han mist,
Hans vanor ramlade med till sist,
Man hörde knappast nu mer en svordom,
Det var ej alls samma karl som fordom.

Men när omsider han döden kände,
Då lät han klä sig som till parad.
Hur skulle, när han till himlen lände,
Han eljest möta »de hjeltars rad»!
Men, hur det kom sig man ej förstått,
Han knäpte om sig gehänget blott:
Han skämdes kanske att vapen bära
I tider, »eviga freden» nära!

Så gick han hän till det andra landet
En qväll med blicken mot aftonskyn;
Och djupt i insjunkna ögat brann det,
Som om han såg någon vacker syn.
Med barnsligt joller han slumrar in,
I hand han håller medaljen sin —
Farväl du man af de gamla dagar,
Jag är ej den som din lott beklagar!

* * *

Men när du nalkas till himlasalen
Och ser dess dörrar slås opp för dig,
Stig dristigt fram under gullportalen,
I synen morsk, som du kom från krig!
Spänn af dig värjegehänget se'n,
Och glöm att Sverige är värnlöst än,
Se lugn och trygg ut, att när de se dig,
De gamle hjeltarne »kännas ve' dig»?

Ty se deruppe kring silfverborden
De sitta än som på Sinclairs tid.
De talas vid om den kära Norden,
Hur den kan reda sig nu i strid.
I tider gångna de kämpat nog,
Tills döden fångna dem ändtligt tog.
O Sveriges barn, snart kanhända skullen
I vilja rifva dem upp ur mullen!

De sitta höge som unga furar,
Som var det män af en annan slägt:
Den *helge Erik* och alla *Sturar*,
Och *Gustaf Vasa* och *Engelbrekt*.
Långt bort i fonden står *Birger Jarl*,
Och tyst går ronden den *tolfte Karl;*
Hans långa pamp emot sporren slamrar,
När han går fram genom dödens kamrar.

Der hvila vid *Gustaf Adolfs* sida
De andre *Karlarne* ut från strid;
Och många andra, som ryktet vida
Skall föra ända till senan tid;
Och alla, alla, som utan namn
Hvar timme falla i dödens famn,
Men som i gerning liksom i orden
I lifvet verkat för fosterjorden.

De hafva tröstat i tider svåra
På ingen »stormakt» förutom Gud.
De sände härbud, och halfplöjd fåra
Förgäter bonden vid trummans ljud.
De göto gerna sitt hjerteblod,
Att Sverige värna med manligt mod;
Att det var »dyrbart», de ej förstodo,
När gamla Sverige det kom till godo.

Nu ger oss åkern hvart år sin gröda,
Förvärf och näringar stå i blom;
Ett enda offer, en ringa möda,
Och tryggad vore vår rikedom!
Då grufvar man för en smula skatt,
Drar fram och anför båd' ditt och datt,
Gör sig och Sverige för verlden löjliga —
Blott för att slippa med »minsta möjliga»!

Du gamle krigsman, som nu i höjden
Bland Karlar och bland Gustaver bor,
Stör ej den himmelska hjeltefröjden,
Förtälj att landet står högt i flor;
Att skörd bär jorden och klippan jern,
Men ej att Norden är utan värn —
Ja, glöm oss sjelf och vårt dunkla öde,
Var lycklig du bland de store döde!

K. A. Melin.

Blad ur svenska teaterns historia.

II. *Landsortsteatern på 1700-talet.*

»Es ist eine ernste Geschichte, die ich zu erzählen habe, so lustig es auch oft darin zugeht». Med dessa ord inleder Devrient sin *Geschichte der deutschen Schauspielkunst,* och fastän helt naturligt denna vår skildring af svenska landsordsteatern under förra århundradet hvarken hvad föremål, materiel eller behandling beträffar, kan komma i jämförelse med den tyske dramaturgens utmärkta arbete, så tveka vi likväl ej att begagna oss af samma hans ord till inledning för vår afhandling. Ty nog eger den tidens landsortsteater, såsom vi skola få se, flere än en löjlig sida, — men äfven sin allvarliga. Och när vi skratta åt de befängdheter af alla slag, som den erbjuder oss, må vi ej förgäta, att äfven den i sin mon har dragit sitt strå till stacken i det menskliga kulturarbetet och efter sin förmåga verkat godt och förädlande. Vi hafva med dessa rader velat antyda, att efterföljande uppsats är »ikke blot til Lyst», utan äfven vill gälla för en bit kulturhistoria, så god som mången annan.

Innan vi börja skildringen af svenska landsortsteatern på 1700-talet, torde vi på förhand böra upplysa om, att i egentlig mening fanns ej någon *svensk* sådan förr än under senare hälften af seklet. Den första svenska teater med en personal, som uteslutande hade ägnat sig åt skådespelaryrket, upprättades först 1737 i Stockholm, och när denna teater, den s. k. *Kongl. svenska comoedie-truppen,* splittrades på 1750-talet, delade dess medlemmar sig i tvänne skilda skådespelarsällskap, det *Lindahl-Berghultska* och det *Stenborgska,* hvilka reste omkring i landsorten och voro de första svenska landsortstrupper. Före denna tid och äfven efteråt hemsöktes, — vi begagna med flit detta uttryck, — de förnämligare landsortsstäderna af tyska komediantband, af hvilka det *Seuerlingska* vunnit en viss ryktbarhet. Det är med dessa tyska teatertrupper, vi till en början skola sysselsätta oss.

I slutet af sjuttonde och början af följande århundradet uppstodo i Tyskland liksom svampar ur jorden den ena teatertruppen efter den andra. Förolyckade subjekter och äfventyrare af sämsta slag sällade sig tillsamman och bildade ett band, som drog land och rike omkring för att i småstäder och på marknader uppföra de vidunderligaste föreställningar i teaterväg, man kan tänka sig, och pungslå sin nästa. Att förtjena pengar var hufvudsaken; något

högre begrepp om dramatisk konst sökte man fåfängt hos största delen af dessa Thalias tempeltjenare. Antalet af dessa komediantband blef slutligen så stort, att en del af dem, för att finna sin utkomst, måste söka andra länder än Tyskland till fält för sin verksamhet. Och så kommo de till Sverige.

Redan under slutet af 1600-talet började de finna sin uträkning i att draga öfver till vårt land. I december 1690 landade i Ystad ett tyskt komediantband, som kallade sig *Die Chur-Sächsische hochteutschen Comoedianten* och som möjligtvis bestod af f. d. medlemmar af den i tyska teaterns historia så märkliga Velthemska teatertruppen, hvilken vid denna tid befann sig i upplösningstillstånd, och från hvilken det synes hafva usurperat sitt namn. I fall detta skådespelarsällskap verkligen varit en aflägg af magister Velthems ansedda teatertrupp, hvilket, förutom sjelfva benämningen, de få underrättelser, vi ha om dess repertoire, tyckes bekräfta, så har detta sällskap utan tvifvel bestått af långt mera framstående aktörer, än hvad i allmänhet Tysklands öfriga teatertrupper på den tiden kunde framvisa, och får således ej förblandas med dessa ömkliga marktschreiertrupper, om hvilka vi här ofvan gjort en antydan.

Så särdeles fördomsfulla mot skådespelare tyckas Ystads dåvarande magistrat och borgerskap just ej hafva varit, då de kunde upplåta sjelfva rådhuset åt dem för att der uppslå sin teater. Deremot visade sig stadens presterskap så mycket mindre förekommande. Dåvarande kyrkoherden i Ystad Lacander klagade nämligen inför konsistorium i Lund, att komedianterne på de två första söndagarne i advent hade uppfört skådespel om Judith och Holofernes och om den rike mannen och Lazarus, hvilket, huru bibliska och uppbyggliga dessa stycken än voro, likväl ej var öfverensstämmande med god och kristlig ordning, då k. maj:ts stadga om eder och sabbatsbrott af d. 2 Okt. 1665 uttryckligen förbjöd »comoedianter, lijnedansare, göklare och andre sådane personer» att uppföra sina skådespel och konststycken på sön- och helgdagar. En pastor loci på den tiden betydde något, och var han dertill i förbund med högvördiga konsistorium, så kunde ingen motstå honom, sedan han uttalat sitt anathema. Detta måhända kände de tyske komedianterne i sjelfva luften och ansågo derföre rådligast att ej inlåta sig i någon kontrovers med kyrkans tjenare, ty de lemnade helt plötsligt Ystad och vände Thespis-kärran mot norr, besvikande den goda stadens innevånare på nöjet att få se doktor Faustus och hans gräsliga helvetesfärd, som man hade ämnat uppföra d. 30 Dec.

Huruvida de på resan till Stockholm, dit de nu begåfvo sig, uppträdde i de mellanliggande småstäderna eller under sitt långa vistande i hufvudstaden hugnade landsorten med sitt besök, är ej kändt, men ej otroligt. Magistraternes arkiver torde derom kunna lemna några upplysningar. Ännu besynnerligare förefaller det, att man har högst få underrättelser om deras uppträdande i Stockholm, ehuru de uppehöllo sig der från 1691 till 1697 *), då konungens död stängde portarne till Bollhuset, der de hade gifvit sina representationer. Man har ännu i behåll en affisch från deras sejour i Stockholm. Den är tryckt på tvären öfver ett vanligt tryckpappersark och har följande med diplomatisk noggranhet återgifna lydelse:

Die Chur-Sächsische Hochteutschen
Comoedianten

werden mit hoher Obrigkeit allergnädigster Bewilligung denen hochgeneigten Liebhabern der Teutschen Schauspiele vorstellen etliche der allertreffligsten und sinnreichten neuen Comoedien, allzumahl angefüllet mit wundersahmen Staats-Veränderungen, anmutigen Liebes-Verwirrungen, auch untermischten lustigen Pickelhärings-Erfindungen, so das alle und jede Herren Liebhaber und Zuschauer ungemeine Vergnügung und sonderbare Ergötzung daran haben werden. Die Action, welche heut Mittwochs den 9 Septembr. sich præsentiren soll, wirdt genandt, Der beklagliche Zwang. Oder Der Weibliche Capitein. Mit vortrefflicher Pickelherings Lu-

---

*) Overskou anser (*Den danske Skueplads* I: s. 118) dessa skådespelare under denna tid ej uteslutande hafva uppehållit sig i Stockholm utan äfven på andra »nordiske Pladser», och att det utan tvifvel var detta teatersällskap, som Holberg i sin barndom såg spela i Bergen.

stigkeit durch und durch. Und weil die so genandten Poßen=Spiele gar zu bekand und gemein, als wird unser lustiger Pickelhäring an derer statt alle Tage nach Endigung der ersten Action noch eine rare und lächerliche Nach=Comoedie, mehrentheils aus des bekanten Frantzösischen Autoris Molliere und anderer berühmten Dichter artigen Invention ins Teusche übersetzet, zu desto vollkommener Vergnügung der Herrn Zuschauer zum Beschluß præsentiren, und heist die heutige Le Sicilien. Oder Der betrogen Sicilianer.

Der Schauplatz ist in großen Ballhause. Wird angefangen præcis umb 3 Uhr. 1696

Denna teateraffisch, som är från 1691, då d. 9 Sept. inföll på en Onsdag, ha vi velat anföra af den orsak, att den, ehuru strängt taget ej berörande landsortsteatern, likväl lemnar prof på, huru desse tyske komedianter på den tiden försökte puffa för sina representationer. Vi skola i det följande lemna vidare prof derpå af långt mera bombastisk natur.

Förutom de i Ystad uppförda bibliska dramerna och de i ofvan anförda affisch upptagna pjeser, vet man, att detta teatersällskap hade på sin repertoire *Die Königin Disa,* en tysk bearbetning af Messenii dram, samt *Doctor Faustus,* hvilken sistnämnde måtte hafva gjort ett djupt intryck på den tidens publik, så att t. o. m. antiquarien Elias Brenner i sin skildring af 1710 års pest i Stockholm ej kan underlåta att tänka på densamma, då han säger, att likbärarne, hvilka voro klädda i svart dwälk, »i dessa sina svarta skinande kläder på teatern inte så illa skulle representera dr Fausti följe».

Efter dessa skådespelare, som i anledning af Karl XI:s död måste begifva sig ur landet, har man ej kännedom om något annat teatersällskap, som hitkommit, förr än om ett, som synes ha uppehållit sig i Stockholm vintern 1698—99, och om detta ej mer än en högst knapphändig upplysning i form af en vanlig räkning af följande lydelse: »Till k. maj:ts comedianter är lefvereradt talgljus d. 18 Januari A:o 1699 — 9 ℔ à 12 dr ℔:t — 108 dr. *Christina Kohlmeter*». Troligtvis voro desse komedianter tyskar, hvilka måste rymma fältet, när man genom Tessins åtgörande började längta efter franska teatertruppen, som infann sig i November 1699 och om hvilken i Dahlgrens Anteckn. om Stockholms teatrar erhålles närmare upplysning.

En viss *Johann Hilverding* (ett i tyska teaterns annaler ej obekant namn), hvilken utgaf sig för optikus, anhöll 1700 hos k. maj:t att obehindradt få fara omkring i landet och »Comoedien præsentiren und exerciren» samt betjena allmänheten med sin kunskap i optiken och utöfva glassliperi, utan att magistraten i städerna skulle ega rätt att pålägga honom några imposter af hvad namn som helst. Men han fick till svar: »supplicanten står i sin begäran medh comoediers præsenterande i k. maj:ts rijke intet att villfaras». Troligtvis fingo flere af Hilverdings yrkesbröder samma svar, då man af financiela orsaker ansåg sig böra hindra dessa vagabonder att inkomma i landet; man nämligen fruktade för, att de drogo pengar ur riket.

Under de derpå följande krigsåren har man ej några säkra underrättelser om att Sverige besöktes af några tyska komedianter. Dahlgren berättar, efter Devrient, att det Spiegelberg-Dennerska »verldsberömda högtyska komediantbandet» omkring 1710 kommit till Sverige och anför historien om detta sällskaps ankomst till Gotland efter flera dagars irrfärd på den tillfrusna Östersjön, då skådespelarne, hvilka för den starka köldens skull hade insvept sig i allehanda teaterkostymer, af de bestörta öboerne emottogos under tvekan, huruvida de skulle frukta eller tillbedja de sällsamma gästerna. Overskou berättar samma tilldragelse, men anser, och med mera sannolikhet, att denna isfärd egde rum vid fastlagstiden 1710, då nämnde sällskap lemnade Kjöbenhavn för att öfver Bält begifva sig till Fyen, då sällskapets förare tog miste om vägen på isen och de måste återvända till den danska hufvudstaden. Man får således utan tvifvel utstryka denna pikanta godbit ur svenska teaterns historia, äfven som uppgiften om att detta sällskap vid nämnde tid besökt Sverige. Under en långt senare period infann sig der verkligen detta skådespelarsällskap, nämligen på 1730-talet, till hvilken tid man troligtvis får hänföra historien om, huru vid en representation rörande Adams fall (möjligen pjesen: *Der geschaffene, der*

gefallene und wieder aufrichtete Mensch) det församlade bondfolket föll andäktigt på knä vid åsynen af Rättvisan och Barmhertigheten, hvilka visade sig omgifna af en strålande gloria.

Så snart fred blifvit sluten och den tyske Fredrik I uppstigit på thronen, tillströmmade tyska komedianter i sådan mängd, att de i Stockholm nästan trängdes om förtjensten, och man kan antaga för gifvet, att landsorten fick sin beskärda del af öfverflödet på den varan i hufvudstaden. Man har just ej reda på så många af dessa komediantband, som lyckliggjorde småstäderna med sina besök, men att de ej varit fåtaliga, kan man sluta deraf, att man inom kort såg sig tvungen genom förordningar söka utrota dem eller åtminstone ålägga dem vissa afgifter till staten och kommunen. Småstädernas rådhusarkiver vore troligen säkraste källan, hvarur man kunde hämta närmare upplysning om dem. Det obetydliga vi kunnat uppspana om några af dessa sällskaper, meddelas här.

I Örebro uppträdde åren 1720—24 under Henriksmessan komedianten *Johann G. Kempfe,* då det »honom warit efterlåtet i det öfra rumet i scholan hålla comoedia» mot en afgift af 30 daler till skolkassan. — I Norrköping spelade 1735 »principalinnan för några comoedianter» madame *Elisabeth Spiegelbergin,* f. *Denner.* Om henne förtäljes, att hon vid ofvannämnda isfärd öfver Stora Bält hade förfrusit sina fötter, hvarföre bägge stortårna måste afskäras på henne. Men, som man vet, alltid är det någon lycka i olyckan, och så var äfven här fallet. Det berättas nämligen, att hon genom följderna af denna operation erhöll en vaggande gång, hvilken kom henne väl till pass, när hon spelade ärevördiga matronor. — 1736 sökte »tandbrytaren och tyske comoedianten» *Johann Friedrich Darmstädter* »privilegium exclusivum för sig på dess konsts utöfvande», men erhöll nekande svar af regeringen. Bättre lycka hade han, då han två år derefter förnyade sin ansökan, hvilken då eget nog remitterades till kommersie-kollegiums utlåtande, hvilket måtte ha varit gynnsamt, emedan vi 1739 finna honom i Norrköping, dit han medförde intyg från Stockholm om »thes upförande så uti agerande som tandecurer». När han nu i Norrköping anhöll hos magistraten att få »visa prof af sina konster», resolverade denna, att »ehuruväl de ansågo sådant agerande vara staden mera skadeligt än till någon nytta, helst många nyfikne lärer på comoedierna utgifva sina penningar, dem de bättre behöfde til andre angelägne tarfvor; fann likväl magistraten sig icke kunna sådant agerande afslå och förbjuda». Såsom ett prof på det paternela förhållande, som den tiden var rådande mellan magistrat och borgerskap, må anföras, att menigheten sammankallades till rådhuset för att delgifvas denna magistratens åsigt om komediers skadlighet samt den i förtäckta ordalag gjorda uppmaningen att hålla väl igen om pungen. Denna uppmaning tyckes ej hafva fallit i dålig jord, ty det ser ut som om Darmstädter ej skurit guld med täljknif i Norrköping, emedan magistraten förbjöd honom resa från staden, innan han förnöjt sina kreditorer. Till råga på olyckan hörde äfven, att några af hans aktörer hade kommit i slagsmål med stadsvakten, och efter vederbörlig ransakning inför kämnersrätten dömdes en af dem till vatten och bröd. Denne Darmstädter påstår sig i fem år hafva uppehållit sig »vid hofvet» i Stockholm, men troligare är, att han under dessa år förde sina aktörer och tandtänger från stad till stad, och när de förre ej kunde spela födan i mun på honom, så drog han tänder ur mun på andra för att kunna uppehålla sig. Flere af desse tyska komedianter utöfvade liksom D. tandläkaryrket såsom binäring, och eget nog, — hvem förmår lösa den psykologiska gåtan? — ännu i våra dagar hafva ämnessvenner i det vällofliga fältskärsyrket en brinnande hog för teatern.

Vi komma nu till det *Seuerlingska* sällskapet. Denna teatertrupp är i det afseende märklig, att den under sin långa vistelse i Sverige slutligen blef svensk. De första spår, vi ha kunnat uppspana om densamma, gå visserligen ej längre tillbaka i tiden än till slutet af 1750-talet, men det är högst sannolikt, att den ungefär ett decennium dessförinnan inkommit i landet. Den började sin teatraliska verksamhet under ledning af Seuerling d. ä., öfvertogs sedan af dennes son Karl Gottfrid och slutligen af denne sistnämndes enka, då den, i början af detta århundrade upplöstes. Den har således under en tid af omkring

50 à 60 år utgjort landsortens nöje och vällust i teatraliskt afseende.

Seuerling d. ä. säges hafva kommit från Sachsen. Han var 1700-talets Sjövall, och de om honom ännu qvarlefvande historier framställa honom såsom en högst originel »fröjdpappa». En hans egen landsman gifver om honom och hans sällskap följande underrättelse: »ein halb Dutzend deutscher Stocknarren, die ihr Vaterland ausgespieen hatte, trieb sich unter Anführung eines gewissen Seuerlings in den Provinzen um und gaukelte einen Wust von Platitüden»; — men, huru gubben S. än skötte sina kort, säkert är, att han med dessa stocknarrar till aktörer förvärfvade sig en liten nätt förmögenhet, som förökades ännu vidare i sonens händer. När han först kom till Finland, ett guldland för såväl dåtidens som senare tiders teaterdirektörer, berättas han hafva varit i mycket knappa omständigheter och försedd med en så fåtalig skådespelarpersonal, att, när han i Åbo skulle uppföra *Jeppe på berget,* hade han ej någon att utföra Nillas roll. Men han hittade på råd. Han lät utsåga ett bräde i form af en qvinnofigur, målade densamma och försedde den med en rörlig träarm med en karbas i handen. Denna figur placerade han på scenen, och när nu S., som sjelf spelade Jeppe, ryckte på ett snöre, som stod i förbindelse med träarmen, kom denna i häftig rörelse och daskade med karbasen på Jeppes rygg, under det att S. än grälade såsom Nilla och än jämrade sig såsom Jeppe.

Seuerling måtte snart nog hafva insett att han, för att kunna täfla med de vid denna tid uppkomna inhemska skådespelartrupperna, måste spela på svenska. I sitt sällskap upptog han äfven svenska sujetter, men tyckes dervid ej hafva gjort det bästa urval, då han bland dessa lär hafva haft sådane, som bröto på de mest skärande provinsdialekter. Kommer nu dertill, att han sjelf och gamla stamtruppen bröto på tyska, så kan man göra sig ett begrepp om, huru det skall hafva låtit på hans svenska teaterföreställningar. Ej underligt var det derföre, att en förnäm åskådare, som en gång bevistade en af S. gifven representation, då Dalins *Brynilda* uppfördes, hvarvid Sigurd Sven bröt på tyska, Atle på norska och Brynilda på gotländska, helt högt frågade: hvad språk talar egentligen det der folket? Och vi kunna af den bekanta anekdoten om Seuerling, då han 1759 i Linköping spelade Sigurd Sven i Dalins ofvannämnda tragedi, göra oss en föreställning om, huru det ungefär skall hafva tagit sig ut. Redan vid pjesens början hade, tillfölje af uraktlåten putsning, ljusen i rampen hållit på att sätta eld i det brädskrank, som skiljde scenen från parterren, och då detta märktes af S., hvilken hade första entréen, öppnade han tragedien med följande ord:

Min Atle, är tet tu? Ach, edet fare lof,
Att jak dock har en fän —
(Afsides: Ta aff ljusen tu sakrementskete ljusputsere!)
— uti Prinildes hof.

Han upptog på sin repertoire de flesta pjeser, som uppfördes på kongl. svenska teatern i Stockholm såsom *Fru Rangsjuk, Håkan Smulgråt,* Holbergs komedier, m. fl. När han 1760 var i Göteborg erhöll han i stadens tidning *Götheborgska Magasinet* följande puff: »Nästa måndag [d. 13 Okt.] kommer en Comödie, kallad *Le Festin de Pierre,* att spelas här i staden uti ett under Qvarnberget vid artillerigården beläget hus. Denna herrlighet krönes med ett efterspel af Arlequin, som föreställer den nymodige barberaren. Hvad nöjet kostar och duger till, jämte sjelfva tiden, vet ingen, om icke hufvudmannen för bandet, som kallar sig Seuerling». — Af denna temligen ironiska puff finner man, att ej engång Molière's pjeser saknades på Seuerlingska teaterns repertoire. Men man får akta sig för att tro, att han uppförde denna pjes på originalspråket, hvartill titelns angifvande på franska skulle kunna förleda en; nej, det var en svensk öfversättning deraf, *Det straffade öfverdådet,* som vid det tillfället gick af stapeln.

Man ser således, att Seuerling följde med sin tid, och att hans repertoire var för sin tid så modern, man billigtvis kunde begära. Men ibland föll det gubben in att taga fram en riktig dunderpjes af gamla skolan, ty han saknade inte sådane heller, och troligtvis hade han vunnit den erfarenhet, att de slogo bättre i spann och voro heldre sedda af den stora massan af publiken, som föredrog att med barnslig andakt åskåda ett stycke, hvari gudfader och bibliska personer visade sig på scenen,

än skratta åt en Arlequins upptåg och infall i komedin. En sådan pjes, som man vet ofta uppfördes af S., var en slags opera med syndafallet till ämne. Den var under senare hälften af 1600-talet författad af den lagerkrönte tyske skalden Richter och försedd med musik af en kapellmästare Theil i Hamburg. Denna opera, hvars titel var: *Der erschaffene, gefallene und aufgerichtete Mensch,* är märklig i det hänseende, att den såväl till form som innehåll på det nogaste öfverensstämmer med medeltidens andliga skådespel, de s. k. mysterierna. På Kongl. biblioteket finnes en affisch berörande denna pjes i svensk öfversättning. Att denna affisch har utgått från Seuerlingska sällskapet finnes flere skäl att antaga. Den är af följande lydelse:

»Med Hans Kongl. Maj:ts allernådigste tilstånd varder i dag på svenska upfördt et vackert skåde-spel eller en opera comique, kalladt: *Verldenes Skapelse,* och dervid våra första föräldrars Adam och Evas både högst lycksaliga och högst beklagliga tilstånd, så vida ämnets ömhet tillåter at det kan representeras. — Theathren föreställer i första acten: 1. Luciferds nedstörtande, hvarvid en ängel honom bunden med kädja, samt sätter honom et bart svärd på bröstet och sjunger dervid en behagelig och rörande aria. 2. Visas Paradiset, med blommor, trän och mångahanda djur. 3. Adams förundran öfver sig sjelf, och hvad han ser på himlahvalfvet, samt på det utförd uti en aria, då Adam änteligen faller uti sömn. 4. Synes Eva sedermera upkomma af Adams sida, med lika förundran öfver de ting hennes ögon föreställas, hvarpå hon sjunger en aria, då Adam vaknar med lika bestörtning öfver Eva, hvilka bägge sedan sjunga en aria samt komma öfverens att bese Paradiset, och begå det oboteliga fallet. — Den andra acten: Föreställer afgrunden, uti hvilken Luciferd med dess anhang besluta at störta de nyligen skapade människorna, hvartill hvar och en tillbjuder sin tjenst. Lifsens träd visar sig midt uti paradiset, och Eva hämtar den förbudna frukten af ormens mun, som henne dertil öfvertalar, och gifver Adam. Sedan bägge den samma smakat, visas deras bittraste sorg, som utföres i en aria. De affallne onde andarna komma då och betyga deras fägnad och triumpherande uti en aria. — Uti tredje acten: På ena sidan uti en sky visar sig Rättfärdigheten med de rättvisan tilägnade kännetekn, nämligen svärd och vågskålar, och på den andra sidan Barmhertigheten med en oliveqvist samt en sammanflätad palmqvist, at hålla dem öfver den olyckeliga Adam och Eva. Bägge öfverhopade af förskräckelse sjunga en efter ämnet lämpad behagelig aria. Domen blir derpå afkunnad öfver människoslägtet. Dem tilkastas kläder af skinn, hvarmed de sig betäckå, och blifva derpå af en hotande ängel utur Paradiset drefne, under det en bevekelig aria sjunges.

Till slut af desse eftertänkeliga föreställningar, följer et ogement lustigt Efterspel.

Priserna äro	K:mt Dal.	Öre
Primier	[1].	—
Second		[16].
Gallerie		

På theatren kan ingen få rum, emedan acteurerna derigenom blifva förhindrade i deras agerande.

Comedien öpnas præcise kläckan [half 6]».

De inom klammer stående siffrorna äro tillskrifna med bläck. Såväl af den orsak att denna affisch gäller för »i dag» — således hvilken dag som helst —, som äfven deraf att ej någon särskild stad eller plats för teatern angifves, och derjämte att entrée-priserna och tiden för representationens början kunde efter omständigheterna varieras genom ifyllande med bläck, visar sig att densamma utgått från ett ambulatoriskt teatersällskap, som på förhand tryckt en mängd exemplar deraf för att användas i olika städer, der det slog upp sin teater. Äfven det, att ej något bestämdt »efterspel» angifves, bestyrker detta antagande. Om man nu derjämte vet såväl genom här nedan anförda anekdoter, som af andra uppgifter, att det Seuerlingska sällskapet uppförde i landsortsstäderna denna bibliska dram eller, såsom truppens dirigent helt naivt kallar den, opera-comique, så synes deraf framgå, att denna affisch, hvars typografiska utstyrsel dessutom hänvisar till medlet af 1700-talet, utan tvifvel tillhör nämnde sällskap. Äfven den upplysningen, den meddelar, att skådespelet utfördes »på svenska» och ej på tyska, hvilket man skulle kunnat vänta af ett tyskt teatersällskap, samt sjelfva språkets behandling i densamma, som på flere ställen utvisar,

att denna affisch blifvit affattad af en person, troligtvis Seuerling sjelf, hvilken ej varit fullt mäktig svenska språket, — äfven dessa omständigheter tyckas bekräfta samma slutsats. — Önskligt vore, om dylika affischer, vare sig på svenska eller tyska, från förra århundradet tillvaratogos och räddades från förstöring. De äro f. n. ytterst sällsynta, och Kgl. biblioteket, hvars samling deraf är högst obetydlig, tro vi skulle med tacksamhet emottaga sådana till förvar och gagn för forskare i teaterns historia.

Innan vi lemna denna affisch, så låtom oss fästa oss vid följande tillkännagifvande i densamma: »På theatren kan ingen få rum, emedan acteurerna derigenom blifva förhindrade i deras agerande». Detta får ej förstås i samma mening som det på nutidens teateraffischer ofta vanliga tillkännagifvandet: »ingen obehörig lemnas entrée på teatern», ty dermed menas blott, att åt sådane, som ej tillhöra teatern, ej lemnas tillåtelse att stå bakom och mellan kulisserna till hinder för skådespelarne och spektaklets gång. Deremot menas med Seuerlings tillkännagifvande att »på teatern kan ingen få rum», att några biljetter till sjelfva scenen ej såldes. Det var nämligen på den tiden brukligt, att framför sidokulisserna stodo bänkar *på* sjelfva scenen, hvilka intogos af åskådare. Detta bruk eller, rättare sagdt, missbruk hade kommit från Frankrike, och först 1757 lyckades man vid Comédie française att afskaffa detsamma. I Stockholm fortfor detta bruk under hela frihetstiden, och vid franska truppens representationer på Bollhuset under Adolf Fredriks regering berättas hofpartiet haft för vana att intaga dessa platser för att de kunglige vid bevistandet af spektaklerna skulle hafva medlemmar af sitt parti midt framför sig. Seuerling, — huruvida det var af begär att höja scenens anseende eller af tvingande omständigheter att ej för mycket låta knappa in på de oansenliga skådebanor, på hvilka han spelade, det lemna vi derhän, — var den förste i Sverige, vi kunnat upptäcka, som satte sig emot detta missbruk, och, eget nog, på samma tid en Voltaire rensade pariserteatrarne från dessa så odramatiska bänkrader, ifrade en kringresande teaterdirigent för samma sak i de svenska landsortsstäderna. (Forts.)

Erik Lund.

Den trogne Eckart.

(Efter Goethe).

O vore jag hemma, o vore jag der!
Den nalkas, den kommer den nattliga här,
Trollsystrarna komma, de stygga.
De ströfva omkring och de möta oss så
Och ölet, vi hemtat, utdricka de då
Och krusen de lemna oss tomma.

Så barnen de klaga och huka sig ner;
Då syns der en gubbe som manar och ber:
Var' stilla barn! Barn, var' blott stilla!
När trollen det törstar på jagande ridt,
Sitt lystmäte dricka förunnen dem fritt,
Då visa sig blida de stygga.

Och se! Re'n de nattliga gäster dem nå,
Ett oredigt hvimmel af skuggor så grå;
Dock sörplar och klunkar det lystet.
Och krusen de tömdes och ölet dracks opp —:
Nu susar och brusar den rasande tropp
Bland berg och bland dalar i fjerran.

Och barnen helt ängsliga skynda sig hem;
Den vänlige gamle sig sällar till dem:
Små dockor, nu varen ej ledsna! —
Ack jo, vi få bannor och stryk, ja till blods! —
Nej, allt skall gå bra — varen glada till mods
Blott tigen så fint som små mössen!

Och den som det bjöd och det rådet er gaf,
Är han som så innerligt barn håller af,
Är Eckart, den trofaste gamle.
I sägnerna hörden om underbar man!
Bekräftelsen dock, som gör sagan till sann,
Först nu kom er kostligt i handom.

De hinna enhvar till sitt fädernehus;
Helt skyggt för föräldrarne fram sina krus
De sätta och vänta på stryket.
Men se blott, man smakar: en makalös drick!
Tre gånger kring laget re'n kruset väl gick
Och än syns ej ände på ölet.

Och undret det räcker den helaste natt.
Man frågar och frågar: hur är dethär fatt?
Hur hänger med krusen det samman?
Små mössen de fnissa i smyg bakom stoln
Och stamma och hacka — och sqvallra ur skoln
Och strax äro krusena tomma.

Och derföre barn, när er välment och godt
En fader, en lärare, gråhårsman rådt,
Så lyden och följen dem punktligt!
Och ligger än tungan i pinlig arrest,
Pratsjuka är vådlig, förtegenhet bäst:
Då ökar sig ölet i krusen.

Carl Snoilsky.

Boknyheter.

Ponsard, Fr., Det besegrade lejonet. Skådespel i fem akter, fri öfversättning af Edv. Bäckström. Sthm 1864. Pris: 1 kr. 25 öre.)

Såsom bekant, var det Ponsard som med sin »Lucrèce» begynte reaktionen mot den franska nyromantiska skolan och å nyo gaf klassiciteten, denna med franska folkets lynne förträffligt öfverensstämmande konstform, anseende och omlopp. Han fortgick sedan med jemna och säkra steg på den bana han en gång valt af instinkt, kan man säga; och om än ej nya framgångar betecknade dem alla, tillhör hans skaldeverksamhet likväl de märkligare tidstecknen. Ponsard är egentligen ingen storhet af första ordningen, det finner man ganska snart; men han besitter jemnmått och klarhet, en betydande formel begåfning och en ren och ädel lifsåskådning. Dessa företräden framträda äfven i hög grad hos det stycke, hvarom här är fråga, det sista, för hvilket skalden skördade verkligt och varaktigt bifall. Ämnet, en skildring af franska revolutionens sista tid, då partien ännu stå mot hvarann, men behofvet af försoning och trötthetens likgiltighet kraftigt arbeta på dessas sammansmältning, kan sägas vara utmärkt valdt, särskildt med afseende på den tidpunkt då stycket framträdde, det napoleonska väldets glanstid, då en liknande stämning rådde i förf. fädernesland. I Humbert, den stolte republikanen, och markisinnan, den ädla adelsdamen, har förf. uppstält ädla målsmän för det bästa som rörde sig hos de båda motsatserna; och han har äfven förstått att visa, huru dessa småningom försonas med hvarann och, i de båda hufvudfigurerna, slutligen förenas till ett. Vi vilja ej här närmare skildra hur denna försoning går för sig, och hur förf. tillika förstått att gifva oss lifligt berättade drag ur tidens seder och lif; vi hänvisa hellre till stycket sjelf, som i sin svenska drägt kan anses såsom en betydande vinst för vår dramatik. Hr Bäckström har genom detta arbete visat sig såsom en begåfvad och öfver en smidig teknik förfogande tolk af nyfransk diktning, och hans öfversättning synes oss tacknämlig icke minst såsom ett lyckligt förebud till en hel följd sådana.

—rn.

Tillkännagifvande.

Som utgifvaren af denna månadsskrift fortfarande erhåller en mängd bref med manuskripter som önskas införda i ***Nu,*** får han härmed ännu en gång äran tillkännagifva att han hädanefter ej återlemnar de manuskripter som sändas honom. Månadsskriftens begränsade utrymme tillåter honom ej heller att i en s. k. *Breflåda* besvara dessa bref. För den händelse ett manuskript antages till införande i ***Nu,*** underrättas författaren skriftligen derom inom en månad efter dess emottagande.

Vid jultiden.

Adventet.

När vintern grytt, om rörd du känner då
En stilla frid med ens till hjertat gå
Lik den du förr en gång som barn har känt,
Förundras ej: det är advent, advent!

Om i din själ, der jordens lustar dö,
Det faller några korn af himmelsk snö
Och Edens dörr sig öppnar lätt på glänt,
Förundras ej: det är advent, advent!

Om i ditt bröst med ofördunkladt sken
Den stjerna strålar huld och silfverren,
Som för de vise män en gång sig tändt,
Förundras ej: det är advent, advent!

Om denna dragningskraft du röna får,
Som stjernors lif och andars genomgår
Och till det Hela lockar hvart fragment,
Förundras ej: det är advent, advent!

Igenom luften vinterkall och klar
Med vindens sus en himmelsk stämma far:
»Det barn skall födas snart, som Gud har sändt,
»Vak upp till fröjd: det är advent, advent!»

* * *

Jul-uppköp.

Om någon gång, när julens stund är när,
Du går med henne, med din hjertanskär,
Din ögonlust och dina barns — som gifvit
Åt dem och dig sitt hjertas hela tro
Och blifvit fridens engel i ditt bo
Och härdens helgd och sorgens tröst har blifvit —
Om du med henne går att välja ut
Bland bodens alla varor utan slut
Åt dina små der hemma någon gåfva,
En vacker docka, som gör flickan glad,
Åt gossen tennsoldater, Gud vet hvad
Som bäst och vackrast hoppet kan sig lofva,
O säg mig då, är ej din vandring skön?
Och är besväret ej sin egen lön?

Ett rosigt skimmer öfver himlen far
Och luften känns så helsosam och klar.
Med ens det skymmer, hvita flingor sväfva
Och lyktor tändas opp och dimmor bäfva,
Och snön, som dansar sakta ned ur sky,
Igenom floret når din skönas hy:
Han är så skälmsk, så lekande och yr,
Och nog han vet hvart bäst han kosan styr.

O fagra qväll! En norrskensstrimma darrar
Med helsning från de svala himlafält,
Oändlighetens vidtutslagna tält,
Och blodet isas, hårda marken knarrar,
Och mot din arm du känner lätt ibland
En sakta sprittning af den huldas hand, —
Ej att hon fryser, nej, men vinterns dag
Och snön som faller, vandringens behag
Och qvälln som skymmer, himlens bleka strimma,
Allt gör så mildt högtidlig denna timma,
Och sist hon *måste* hviska tyst så här:
»Ack, om du visste hvad jag lycklig är!»
Och du, som spejar i de kära drag
Och hör den sälla suck, som höjer barmen,
Och känner hennes hand, som rör vid armen,
Och ser gestaltens smidiga behag
Och dessa ögon strålande och ljufva,
Som blicka fram ur näpen vinterhufva,
Och dessa rosor, som på älskad kind
Så friska spira för decembervind,
Du *måste* svara hviskande så här:
»Ack, om du visste hvad du vacker är!»

Så går er färd. De granna fönster stråla,
Och nipper glittra der och tyger pråla,
Och öfver allt ett brokigt vimmel rörs,
Och vänner råkas och betalning görs,
Ett köpande, ett pratande, ett larm,
Och snö på fot, paketer under arm.
I väljen ut alltjemt — o ljufva möda —
Förståndigt ett och annat åt de små,
Och re'n på förhand ömt I tänken på
Hur späda kinder skola högre glöda
Med helsans färg den rosiga, den röda,
Hur späda ögon med en himmel i
Vid dessa skänkers yra trolleri
Förtjust och öfvergifvet skola glittra
Och späda munnar oaflåtligt gå
Med detta sus, som ej man tröttnar på,

Ett mellanting af *tala* och af *qvittra,*
Ord för en fröjd af lifvets qval ej störd,
Sorl af en källa, än af ingen rörd.
Hvad glada rop! Hur månget hjertligt tack!
Hvad stret att bryta upp det tröga lack
Och detta snåla segelgarn, som vill
Än i det längsta sluta glädjen till!

Allt detta re'n I gladt er föreställen,
Och hoppets milda ljus förskönar qvällen,
Tills sist er långa vandring hemåt bär
Och fickan full af granna saker är.
I vandren *hem* till sist: o fröjd att gå
Till bo't igen, när natten faller på,
Och se de späda, himlens bästa gåfva,
Hvar på sin hvita kudde redan sofva,
Och tacka Honom, som ert hjerta gaf
All helig fröjd, som lifvet lefver af,
Den magt, som vakar outsägligt öm
På stjernans bana och på barnets dröm!

* * *

Gif!

I denna ljufva tid det fins dock månget hus,
Som ingen glädje har och intet juleljus.

I denna ljufva tid det fins så mången vrå,
Der fattigmannen sjuk får hvila uppå strå.

Der spraka annorstäds väl brasor öfverallt,
Men mången stuga fins, der det är mörkt och kallt.

De rika barnen gå i dans och öfverflöd,
Men många barn det gifs, som längta efter bröd.

Så gifve den, som kan! O öppna, öppna blott
Din mun till vänlig tröst, din hand att göra godt!

Och hvad åt andras barn du glädtigt ger, det få
Till godo visst en gång just dina egna små.

I denna ljufva tid hvar skärf välsignad är
Och af gudomlig nåd förborgad ränta bär.

I denna ljufva tid ur drifvor och ur snö
Du rosor mana kan, som aldrig skola dö.

* * *

Julottan på landet.

Emellan höga furor hastar
Min fåle raskt till målet fram.
Hur flinkt han sina hofvar kastar,
Hur skogen blickar allvarsam!
Och djupt högtidligt fästet glimmar
Med stjernesken i gryningstimmar,
Och alla dalar, alla berg
Ha snöns och dödens hvita färg.

Och muntert slädens bjellra klingar,
Och färden brusar stolt och fri,
Framåt, framåt vår flygt sig svingar
Och träden vika fort förbi.
Då tänker jag, i drömmar sluten:
Hur knapp, hur snabb är lifsminuten,
Hur kall den luft vi andas i,
Och all vår fröjd hur fort förbi!

Men se, i fjerran redan höjer
Sig kyrkan upp, en Herrans brud!
Igenom fönstren ljus jag röjer,
Hon skimrar mild i helig skrud.
Hon är mitt skönsta barndomsminne:
Hur ofta stod jag ej derinne
Och hörde, vid min faders hand,
Det ord, som sedan glömts ibland!

Hur ljuft! Nu får jag åter luta
Mitt hufvud här i stilla bön
Och till mitt bröst den himmel sluta,
Som gjorde barnets verld så skön.
Hur ljuft att stå som förr på gången!
O lyss, o lyss! Nu klingar sången
Ur folkets bröst, ur hjertats grund:
»Var helsad, sköna morgonstund!»

O morgonstund bland morgonstunder,
Då gudasonen kom hit ner!
O under öfver alla under,
Som huldt igenom sekler ler!
O barn, som brutit slafvens bojor!
O barn, som gör palats af kojor!
O barn, som krossar våld och flärd!
O barn, som frälsa kan en verld!

Om Dig de höga orgor brusa,
Om Dig mitt hjertas orgelspel,
Och mina dar bli åter ljusa
Och ömt förlåtna mina fel.
Ur ångerns eld, som djupt mig bränner,
Du tar mig upp bland Dina vänner.
Haf tack, o barn, som offrat Dig!
Haf tack, och gör ett barn af mig!

Och åter slädens bjellra klingar,
Min färd går hemåt glad och fri,
Framåt, framåt min flygt sig svingar

Och träden vika fort förbi.
Då tänker jag, i drömmar sluten:
Hur dyr, hur helig är minuten,
Hur mild den luft vi andas i!
O fröjd, som aldrig går förbi!

* * *

Vid barnets bädd.

Trött han slumrar efter dagen;
Än af granens ljus betagen,
Ser i mörkret han dess bild.
Rosenröd och hvit han hvilar,
Drömmen ilar
Genom kammarn lätt och mild.

Säkert står vid hufvudgärden,
Synlig ej för denna verlden,
Någon engel, sänd från skyn,
Som med hvita vingar vaktar
Och betraktar
Edens morgonglans på hyn.

Slumra, barn, tills det blir dager,
Slumra leende och fager,
Och om jul och gåfvor dröm!
Ack, i lifvets kamp och smärta
I ditt hjerta
Barnets jul förborgad göm!

Du skall kämpa, du skall lida!
Dock hvad mer, blott vid din sida
Samma engel, sänd från skyn,
Än med hvita vingar vaktar
Och betraktar
Edens aftonglans på hyn.

C. D. af Wirsén.

Erik Gustaf Geijer.

(Forts. och slut från föreg. häfte.)

IV.

I sin anteckningsbok skref Geijer d. 18 April 1836: »Med fem saker har jag befattat mig ifrigt, om ej med framgång: *filosofi, historia, vältalighet, poësi, musik.* Det är de fem fingrarna på min hand, hvilka jag i ärlig slöjd uppöfvat och af hvilka jag ej vill uppgifva någondera, ej ens lillfingret». Med det sistnämnda menar han otvifvelaktigt musiken. Jag tror, att han minst velat och kunnat försaka den. Tidigast öfvad var den ock det sista han drömde om. Ännu under Julhelgen, några månader före sin död, komponerade han musik. »Jag har i Jul», skrifver han i bref af d. 12 Jan. 1847, »skrifvit en romans, en duett för sång och slutligen en hel ny violin-qvartett».

Men Geijer hade som andra ej blott *en* hand med fem fingrar, utan två händer med tio. Ur inemot lika många synpunkter har jag ämnat skärskåda honom.

Jag började med ett utkast till teckning af *människan* Geijer, emedan hon utgjorde den sammanhållande enheten i mångfalden af hans rikt utrustade andes i deras förening ovanliga egenskaper. Hon har ock följt oss öfverallt och skall följa oss till slutet. Jag har äfven tecknat musikern, skalden, häfdatecknaren och den politiske mannen. Ännu återstå alltså några synpunkter, ur hvilka Geijer måste betraktas. De äro ej de minst märkliga.

Så hafva vi en ganska rik efterskörd att göra på det skönas område, ty Geijer var en född skönhetsdyrkare. Ingen af det skönas hufvudformer var honom främmande eller likgiltig. I en och annan var han, som vi hört, mästare, ehuru måhända mera af naturen än genom en ihärdigt förvärfvad konstskicklighet. Föresatsen dref honom här ej till arbetet, utan ett naturligt själsbehof till nöjet. Sedan vi kastat en blick på *vältalaren,* vilja vi derföre något sysselsätta oss med *konstälskaren, konstidkaren, konstdomaren.* De tre utgöra här ett; de äro förenade som grund och följd.

Tänkaren Geijer kan icke heller lemnas ur sigte, så mycket mindre, som vi der hafva att göra med det innersta af hans väsende. Men den vetenskapliga behandlingen deraf öfverlemna vi åt den lärde mannen på den akademiska lärostolen. Filosofien som vetenskap är också minst tillgänglig för mängden, men tänka kan och bör hvarje m.nniska, äfven den olärdaste. Obehörigt och ofruktbart kan derföre ej vara att här flyktigt antyda gången, andan i Geijers tankearbete.

Slutligen vill jag afrunda det hela, fullborda bilden, genom att återgifva hufvuddragen af den akademiske *läraren* Geijer, hans personlighet såsom sådan och dess förhållande till sina lärjungar. Under mer än tretio års lärareverksamhet har han inverkat på många generationer, på tusentals blifvande män i staten. En sådan mans beskaffenhet är ej utan stor betydelse. Det är nämligen icke blott det medfödda snillet, ej heller lärdomen eller förmågan att göra dess frukter lefvande för andra, som ensamma uträtta allt. Lärarens egna personlighet, människan i honom, är för sakens framgång af hufvudsaklig vigt; ty vi lära det mesta, det bästa af den, som vi, på den personliga vördnadens och kärlekens grund, egna en oafbruten hyllning.

Öfvergå vi nu till behandling af Geijer talaren, *vältalaren,* så återfinna vi ej minst i hans historia de mest lysande profven på den i sitt slag fulländade talarens konst. Och denna är den mogna frukten af tvänne egenskaper, utan hvilka ingen stor skriftställare eller talare kan uppstå och vinna sitt mål, af snille och smak. Men karakteren af skriftställarens uttrycksform, hans stil, bestämmes väsentligen af hans personlighet. Derföre är ock i sjelfva verket stilen lika mångfaldig som de egentliga författaregenierna. Så blir den franske vetenskapsmannens *) sats: »stilen det är människan» en sanning. Hon trycker personlighetens prägel på sina skapelser och detta med så mycket mera bestämdhet, ju rikare hon är begåfvad och ju starkare, fastare denna personlighet är. Men ingen födes konstnär, man blir det. Uttryckssättet, språket, formen följer och afspeglar skriftställarens inre utveckling. Den personliga stilen har alltså, äfven han, sin historia. Man kan följa henne äfven hos Geijer.

I dess första yttring möter man en stor inre kraft, som gäser och i sina ojemnt böljande rörelser förråder sin kamp om en ännu ej medveten eller funnen form. Ju mera egendomlig denna kraft var, desto längre tid, desto större inre arbete behöfdes, för att gifva henne nödig fasthet i uttrycket. Lyckligast, jemnast finner man Geijer som författare i åtskilliga uppsatser och bref under den första och i hans historia under den andra förut betecknade utvecklingsperioden. Andens storartade lugn och kraft gifva här den fasta formen, och de gamla klassiska mönster, med hvilka han sjelf säger sig då flitigt umgåtts, ha ej varit utan inflytelse på den stilens skönhet, den kraftiga, ej veka, harmoni, som här träder oss till möte. Mer eller mindre bruten i form var dock Geijer alltid. Han blef det mer och mer, ju mera rikedomen på tankar växte. Dessa likasom trängdes då om platsen på den yttre formens förminskade yta. Rikare på tankar har också ingen svensk författare varit. Den brutna formen blir märkbarast efter »affallet», som betecknar Geijers sista lefnadsperiod. Den storm, som då gick genom hans väsende, satte ock känslans haf i uppror. Spåren deraf kunna ej döljas i hans mångfaldiga, olikartade uppsatser och utförligare skrifter från denna tid. Hos ytterst få af våra store författare förnimmer man ock hjertats slag så som hos Geijer.

I hans ungdom bestod vältaligheten, ej blott i Sverge, företrädesvis i konsten att tala väl *om* ett ämne, att försköna det. Åtminstone sattes de, som kunde det, högst på Parnassens topp. Svenska Akademien var då, mer än någonsin, smakdomstolen och Lehnberg den från utlandet, egentligen från Frankrike, hemtade vältalighetens förnämste svenske apostel. Nämda Akademis gamla handlingar erbjuda prof nog af denna tids vältalighetskonst. Talarens förmåga i frasen, i användningen af det slags talets prydnader, som kallas troper och figurer, ej minst i öfverraskande vändningar, afbrott, utrop, frågetecken, var här hufvudsak. Och huru ofta och säkerligen med framgång sökte man ej att tilldraga sig och fängsla uppmärksamheten genom dessa den retoriska konstens beräknade förskönings- och retningsmedel, som kallas: amplifikation **), klimax, antites! Priset

---

*) Buffon.

**) Då Geijer i bref af d. 9 Apr. 1804 till den förut nämde kapten v. Rappolt omtalar, att han genom Rosenstein fått del af Sv. Akademiens anmärkningar, hvilka syntes honom föga vigtiga, ty »de angå ord, tvetydiga konstruktioner, att jag har glömt att nog oratoriskt omtala Viborgska smällen, att ge boktryckerikonsten likaledes en oratorisk amplifikation o. s. v.» — utropar han: »En amplifikation!

vanns emellertid i mer eller mindre mon på bekostnad af sanningen i det tecknade föremålet sjelft.

Det bekanta »Äreminnet», som med sina anor ej steg högre upp i tiden än till den praktälskande franske konungen Ludvig 14:s dagar, för att der finna sitt med ens fullblommiga stamträd och på samma gång sitt »klassiska» mönster, var den förnämsta blomman och frukten af denna konst, denna smak. Bilden, som tecknades, stod der väl sminkad, pudrad, pyntad, uppstyltad, med stora åtbörder och munnen full af granna, ljudande fraser. Man tyckes hafva öfverbjudit, hvad i den grekiskt-romerska forntiden kallades: den asiatiska vältaligheten, i hvars skola äfven en Cicero gått och hvars blomster han ej heller aldeles försmådde.

Geijer var till sitt väsende för sann, för redbar, för att häri finna annat än ett snart öfvergående behag. Han tvangs emellertid af vissa omständigheter att redan tidigt, vid 20 års ålder, försöka sig i ett vältalighetsmanér, som tidehvarfvet beundrade som höjden af ordets sköna konst. Geijer kände sig nämligen manad att med ett, den tiden mycket betydande, akademiskt pris söka utplåna en fläck, som man, på grund af missledande uppgifter, syntes honom hafva satt på hans ungdomliga person. I sina »Minnen» har han sjelf i oefterhärmligt enkla och naiva drag, ej utan humor, tecknat detta sin ungdoms ej betydelselösa äfventyr. Sedan han, med något besvär, lyckats få reda på årets prisämne och afslutat sina förberedande studier, grep han till pennan. Hans inre, medfödda tillgångar voro synbarligen ovanliga för hans år, men de yttre, som skulle uppsökas i för honom tillgängliga källskrifter, voro deremot mer än knappa. Han måste således till en stor del skapa, ge lif och blod, must och färg åt det hardt när liflösa och torra. Så uppstod det förut nämda Äreminnet öfver Sten Sture d. ä., som 1803 vann Sv. Akademiens stora pris.*)

Ett sådant grundlade ännu vid denna tid sin mans lefnadsrykte och försäkrade merändels hans framgång i samhället, öppnade för honom vägen till statens högre eller högsta platser. Man ser ock flera, ja många, söka att bemäktiga sig denna trollampa, blott för att uppnå detta yttre lefnadsmål. Några hafva sedermera öppet bekänt det. Men när de någon gång uppnått det, hänga de sin lyra på en spik eller låta pennan endast tjenstgöra vid torra protokoller eller i embetshandlingar. Sådan är ej det sanna snillets art, sådan var ej heller Geijers. Han flyttades med ens upp bland de något stort lofvande svenska snillenas krets, men ungdomslöftet gick på ett lysande sätt i fullbordan. Det bevisar icke blott, huru rik och djup hans naturliga begåfning var, utan äfven den moraliska halten af hans redan nu allvarliga personlighet.

Hans namn flög emellertid från denna tid ut öfver hela vårt land. Vi hafva hört Tegnér något skämtsamt kalla honom ett litterärt »underdjur». Mest uppseende väckte han i sin egen hembygd. Slägt och vänner firade den stora tilldragelsen på ett festligt sätt. Föräldrar framhöllo honom som en förebild för sina barn. Öfverallt var han en välkommen, beundrad gäst. Isynnerhet blef han en gunstling hos sin längre fram blifvande, äfven rikt begåfvade, **) svärfar, hvars ena dotter, då en 13 års flicka, vid första anblicken fann i den unge Erik Gustaf sitt lefnadsideal. Hon hade länge i tysthet hyst en ifrig önskan att få se den prisbelönte ynglingen. Hennes hjerta brann endast för honom. Han syntes vid denna tid mest lefva i musik, var för öfrigt allvarlig och tankfull, i sitt sätt att vara på en gång stolt och förbindlig, men denna stolthet och förbindlighet hade någonting ovilkorligen fängslande med sig. Uppgiften är den honom öfverlefvande makans. Man ser med hvilka ögon hon ännu betraktade ungdomsminnets förklarade bild. Men den unge Geijer ut-

Det är ju aldeles som att späda ut en buljong till vattensoppa? Ack! det är just den der amplifikationen, det är just *den*, som är arfsynden i äreminnet».

I ett föregående bref af d. 26 Febr. 1804 till föräldrarne om besöket hos sv. akademiens ledamöter, bland hvilka Lehnbergs personlighet mest behagade honom, nämner han, att denne, just genom sina äreminnen, berömde man »tycktes snarare fördömma än gilla hela genren af äreminnet».

*) Det är en ganska egen tillfällighet, att Geijer kom att i Sv. Akademien efterträda just den man, friherre Malte Ramel, som, genom sitt missledda omdöme om ynglingen Geijer, föranledde denne att söka täfla om pris i akademien.

**) »En af de rikast begåfvade naturer, som jag någonsin lärt känna», säger Geijer i sina »Minnen».

talade ock utan tvekan sitt omdöme, sina åsigter. De voro icke de nu i landet rådande, väckte derföre uppseende, ja, hördes någon gång med obehag! Han kunde dermed såra, utan att veta det. Den 13-åriga flickan nästan fruktade honom derföre. I litterära frågor vågade han till och med motsäga hennes far. Det var oerhördt, väckte derföre hennes bestörtning, ty vördnaden för föräldrar och äldre personer var vid denna tid så stor, att det ansågs förmätet, oskickligt, om en yngre med dem tvistade. Men vi, som nu lefva, kunna i den dåvarande unge Geijer, sådan enkan hördes skildra honom, lätt se en ny tids man, som redan i sin ungdom bar dess frön i sitt bröst och hvarken kunde eller ville dölja dem. Det var tidiga tecken till ett af dessa slags sjelfständiga snillen, som bryta nya banor och derföre måste gå sin egen väg.

Sv. Akademien, som tyckte sig i den plötsligen uppträdande Geijer finna anlag, hvilkas uppmuntran skulle kasta någon glans äfven öfver henne, skyndade att till behandling föreslå honom ett nytt fosterländskt ämne. Det blef, som vi veta, Sveriges ryktbaraste statsman, Axel Oxenstjerna. Isynnerhet var skalden Joh. Gabr. Oxenstjerna, biträdd af Geijers egen far, ifrig i sina uppmuntringar. Bref från Rosenstein *) bevisa, att äfven han deri instämt. Efter det en gång »misslyckade försöket» **) skulle göras ett nytt. Men hvarje förnyadt och fortsatt studium af den berömde statsmannen ökade endast Geijers motvilja att som »loftalare» behandla detta ämne. Slutligen afsäger han sig i bref af d. 11 Apr. 1808 till sin far hvarje försök. »Jag har», säger han, »blifvit för nära bekant med Oxenstjerna. — Jag har länge nog arbetat på att förena i hans karakter motsägelser, som ej låta förena sig, och att finna igen den store man, hvars namn figurerar så mycket i våra vanliga historier». Blotta misstanken, »att den store mannen i sjelfva verket var en *egennyttig människa med mycken duglighet*», en misstanke, »som är outrotlig och måste uppkomma hos hvar och en, som närmare känner hans historia», måste »afskräcka hvarje loftalare, för hvilken det ej är likgiltigt att berömma hvad han ogillar». I senare tider har Geijer till förtroliga vänner yttrat, att hans beundran för Oxenstjerna betydligt minskades, då han hos honom upptäckte en egennytta, som af vissa åligganden gjorde sig till godo 25 procent af staten.

Nå väl, huru skulle häraf inför en redlig, sannings- och fosterlandsälskande man kunna blifva ett äreminne d. v. s. en ljusbild utan skugga? Ty sådant var äreminnet. Visst är, att Geijer från denna tid aldrig förrådt någon böjelse att ikläda sig den fornakademiska smakens tvångströja. Säkerligen hade med växande styrka hos honom uppvaknat känslan af det sanna i den snillrike tänkarens, C. A. Ehrensvärds, uppgifna vilkor för en skön konstskapelse. Konstnären, säger han, »måste känna det ädla såsom en ungdom känner kärleken». Men det ädla måste vara sannt, liksom det sköna är det. Sanningen är nämligen bådas grundval. Hon är ock häfdateckningens. Endast från dennas botten uppstiger den historiska personalbilden äfven som skön. Äreminnet var deraf en förfalskning. Sanning och skönhet i oupplöslig förening äro alltså de genier, utan hvilka ingen verklig konstbild kan mejslas.

I öfverensstämmelse med denna klart fattade, nya och bestående grundsats, som äfven var ett uttryck af Geijers egen natur, blef han en sann vältalare, om ock den sammanträngda språkformen i förening med tankarnes rikedom och djup och den stundom frambrytande känslan gåfvo honom en egendomlighet, som ej lika tilltalar alla. Men han skulle ses och höras, ty som uppträdande talare fängslade han ovilkorligen med snillets makt och känslans värma. Han tog ock, som sig bör, sin vältalighet ur bröstet, der en af antikens mästare i talekonsten, Cicero, äfven såg dess källa. ***) Flerfaldiga äro bevisen för denna Geijers konst. Jag vill anföra blott ett, emedan det är förenadt med några egenheter.

Vi hafva i näst föregående föreläsning

---

*) Den 9 Apr. 1804 och d. 2 Febr. 1807.

**) Det vore icke utan vigt, att detta försök eller Geijers »Äreminne öfver Axel Oxenstjerna» öfverlemnades åt offentligheten. Säkerligen skulle det kasta något ljus öfver Geijers tidigare inre utveckling. Tegnérs omdöme, meddeladt i 2:a föreläsningen, kan ej vara aldeles grundlöst.

***) Pectus est quod disertum facit. CICERO: Brutus.

hört, huru kotteriandan ännu, ja, kanske förnämligast, på 30-talet frodades i Upsala. Lärdomen, skild från den öfriga verlden, blåste upp sig sjelf. Icke utan förakt blickade han ned på det praktiska lifvets män, liksom på tidehvarfvets begynnande frihetssträfvande. Romantikens åsigter i filosofi, politik och skön konst intogo, som vi veta, högsätet. Det var hos oss dess gyllene tidehvarf. Sjelfbeundran, snilleförgudning hörde den väsentligen till. Kotteriet lefde ett för sig afslutadt snille- och skönhetslif med sitt behag, men ock med sina anspråk, sitt koketteri, sin ofördragsamhet. Till saken hörde ock, ehuru icke som en naturlig följd af romantiken, snarare i strid dermed, uppgiften om de s. k. antika språkens ojemförliga förträfflighet. Det var nästan som skulle mindre eller ingen kunnighet i dem blottat en menniskovarelse af sämre art. Ty utan dem fans ingen bildning med kärna, ingen duglighet med kraft, ingen vishet, som var rotfast. Hos de verkligen kunnige en grundsats var denna åsigt hos deras omgifning en fras. Bland ungdomen hördes återljud af båda. Äfven der växte lärdomens blommor och ogräs.

Midt upp i denna luftkrets rörde sig länge äfven Geijer, gerna sedd och högt aktad. Huru han derunder mer och mer fann sig till mods, veta vi. Men han lät ännu allt gälla hvad det kunde. Han teg. Äfven hans bildning hade, enligt den förflutna tidens sed, vuxit upp på antik grund. Vid sina vandringar i sin hembygds skogar och grönskande marker bar han ofta, äfven i senare år, en antik författare i sin ficka. Men den grekisk-romerska fornverlden med dess språk, dess odling, dess minnen, var ej för honom allt, icke ens det väsentligaste. Småsinnet hviskade ock: »Geijer är ingen stor latinare eller grek». Om af en händelse eller med afsigt, är ej bekant, men den 13 Dec. 1836 trädde han upp i katedern och nedlade det akademiska rektoratet med sitt tal om *Marcus Tullius Cicero*. Den lysande och djerfve romerske sakföraren och talaren, med sina af svaghet och storhet skiftande karaktersdrag, och i bakgrunden en tid och ett folk, sådana som hans, — hvilket föremål för en man med Geijers blick och natur! Af bref synes, att han länge med förkärlek låtit sina tankar hvila på denna fängslande bild. Den trädde nu ånyo fram ur studiet af Ciceros egna skrifter och af hans tid. Talet slog äfven de lärde åhörarne med häpnad, det beundrades, och småsinnet drog sig tyst tillbaka i sin dunkla vrå.

Märkligt är, att Geijer sjelf ansett sig skapt till folktalare eller, som han uttrycker sig, till talare för »menigheten». Han tänkte ock en tid, till någon del äfven af ekonomiska skäl, att blifva prest *) och fördjupade sig i teologiska studier. Det har ej varit utan inflytande på den filosofiske tänkaren. Ännu 1817, då han som ordinarie professor i historien intagit lärostolen, efter E. M. Fant, skrifver han, med anledning af sitt tal vid Jubelfesten till Luthers och Reformationens minne, till sin vän Atterbom: »Jag hördes förträffligt och talet gjorde på lärda och olärda sin effekt. Detta har ånyo öfvertygat mig, att *min* egentliga talent är plebejisk, en grofmålaretalent pour le peuple eller den lärda allmänheten».

Man saknar ej skäl att betvifla riktigheten i denna Geijers uppfattning af sig sjelf, sin egentliga bestämmelse. *Hans* rätta plats var säkerligen ej på predikstolen i ett kristligt tempel, der ordets och tankens lättfattlighet för hvar man är af hufvudsaklig vigt; ännu mindre på någon slags tillfällig upphöjning vid ett folkmöte, der just icke alltid det ädla i tanken, i ordet, i syftet är det väsentliga. Det stora kunskapsförrådet, djupsinnet, tankerikedomen och det ofta tacitanskt tvärhuggna i uttrycket gjorde Geijer som talare aldeles icke till »menighetens» man. Han säger, som man vet, ej allt, som kan sägas om den sak, han behandlar. Ofta

*) Han ämnade 1811 söka pastors-sysslan vid Tyska församlingen i Norrköping, men då han fått underrättelse, att lönen endast uppgick till 700 Rdr jemte boställsrum och intet hopp fans att förena båda pastors-sysslorna i staden, drog han sig tillbaka. »Emellertid», tillsäger han i bref till sin far d. 19 Nov. 1811, »blir jag prest och tar theologiæ kandidatexamen». Ingendera gick i fullbordan, men hågen för presterlig verksamhet öfvergaf honom ej. 1831 d. 24 Mars antecknar han: »tänkte på att bli prest om ett par år, emedan jag dock i sjelfva verket är född till talare, och dermed kanske kunde uträtta mycket godt. Jag skulle söka bli *universitets-predikant*, utan allt arvode, men med åtagande att predika hvarannan söndag under läseterminerna».

antyder han blott, ger hufvudlänkarne i tankekedjan, öfverlemnande åt andra att fylla, hvad som anses brista. Men bristen är mera skenbar än verklig. De mindre länkarne finnas, men på djupet, hvarur de ock för den kunnige uppgå liksom af sig sjelfve. Det är som fyldes Geijers själ af en så stor mängd liffulla tankar, att endast de hufvudsakligaste kunna få plats i uttrycket, ty med dem följa de andra, liksom bisvärmen följer visen.

Också var han ej någon synnerligen lycklig muntlig berättare. Reflexionen trängde sig för starkt på honom och den episka tråden brast eller släpptes. Isynnerhet var detta märkbart, då han skulle berätta någonting komiskt. Kärnpunkten bemäktigade sig honom från första ögonblicket så helt, att han föll i skratt. Någon af de närvarande, som möjligen kände hvarom fråga var, fick då öfvertaga berättarens roll, utan att Geijer deraf fann sig stött. Han tillät godmodigt till och med sina barn att vid dylika tillfällen roa sig åt hans brist.

För att rätt fattas, förutsatte derföre Geijer icke så liten kunskap och en egen förmåga hos åhöraren. Det samma gäller äfven med afseende på honom i allmänhet som författare. Studiet af honom är egentligen ett studium för i bildning och förstånd mognade män. Han hör till de företrädesvis väckande författarne och tar i hög grad sjelfverksamheten i anspråk. Derföre är han ock *på* djupet och *från* djupet fostrande, bildande, stärkande. Det är just vissa stora snillens egna, sällsynta konst.

I början af sina »Minnen» nämner Geijer några författare *), som i afseende på vitterhet och konst haft på honom det största inflytande. Hvad han här säger om dem, kan tillämpas på honom sjelf. »Söker jag», säger han, »en gemensam orsak till deras inflytelse på mig, så är det utan tvifvel den, att man icke kan njuta någondera utan motstånd, eller utan att de uppkalla hela spänstigheten af en liflig sjelfverksamhet. Men det finnes en *högre* grad af denna väckelse. Den tillhör de snillen, som i afseende på all efterhärmning äro framför andra afskräckande och omöjliga. De draga ej blott till sig; de drifva tillika hvar och en inom sig sjelf, som med dem sysselsätter sig. De verka *endast* sjelfständighet. Att *icke* kunna imiteras, är det bästa *negativa* kännetecknet jag vet på goda författare. Det *positiva* är, att de verka stärkande, gifva känslan af själens helsa. Allt hvad den friskaste luft har renande, allt hvad den klaraste våg har läskande, allt hvad det skäraste ljus har lifvande är ett intet deremot. *Medicina mentis,* själens läkedom och spis, se der den underbara kraft, hvarmed de blifvit begåfvade! Välsignelse öfver dessa mänsklighetens välgörare!» —

Vi hafva betraktat vältalaren och deri inbegripit äfven den skönformande skriftställaren. Vi befinna oss alltså på det skönas område. Ty kan man ej förneka vältaligheten som konst, och är all konst skön, såvida den är sann, så måste ock vältaligheten väsentligen tillhöra det skönas verld. Dess praktiska ändamål, om den har ett sådant, ty den har det icke alltid, utesluter ej dess egenskap af en skön konstskapelse. Men vidsträckt är det skönas verld, mångfaldiga äro dess yttringsmedel. Dess väsende är dock ett. Det är diamanten, som uppfångar ljuset och återkastar det i skiftande färger. Ingen skall derföre förundra sig öfver, att den, som blifvit rikligen begåfvad med skönhetssinne och genom studium, åskådning, ja, egen handläggning utbildat det, ser och förstår, hvar något skönt finnes och af hvad beskaffenhet det är. Denna lyckliga gåfva ägde Geijer i hög och ovanlig grad. Han hade så väl för det sant sköna, som för dess blotta sken, en lika klar, som skarp och fin blick. »Geijer», säger också Tegnér, »är vår störste *konstdomare*». Låtom oss se, huru härmed förhåller sig och på hvilken grund den store skaldens omdöme är bygdt.

Geijer var, som vi hört, sjelf skapare i tonkonsten, i skaldekonsten, i vältaligheten. Men hans blick, hans omdöme sträckte sig äfven till de andra olikartade grupperna på det skönas vidsträckta blomsterfält. Flerfaldiga af hans skrifter bevisa, hvad han här var som domare. Är det fråga om *dikten* och det *poetiska* hos ett

*) De voro i en tidigare lefnadsperiod: Rousseau och Schiller, och senare d. v. s. till hans dödsdag: Shakespeare och Goethe, isynnerhet den sistnämde, hvars »verkan på mig», säger Geijer, »varit omätlig». Af ingen anser han sig ha lärt mer.

folk, i ett tidehvarf eller hos en person, så hänvisar jag till hans afhandling om Folkvisan, till teckningarne af Atterbom, Walter Scott, Tegnér, ja, till hans utkast om Homér och Homeriderne och deras samtid. Ingen har hos oss öfverträffat honom i uppfattningen af det för en hvar mest egendomliga, just det, som gjorde en hvar till hvad han blef. Hvem har väl i Sverige, ehuru i några få drag, bättre, mera träffande tecknat t. ex. Atterbom och Tegnér? Vid teckningen af den senare *) tränger han in i det mest egna af hans diktarenatur och blottar det i uttryck så fyndiga och lysande, att Tegnér sjelf, fantasiens förstfödde son, ej skulle deri hafva öfverträffat honom.

Geijer uppsökte alltid *människan*. Det sköna hos skalden hade dermed ett innerligt sammanhang. Felen undgingo honom ej. Men liksom det *goda* hos människan, så var det *sköna* hos skalden för honom hufvudsak. Det hade sin grund i hans egen ädla natur och i hans uppfattning af det bästa i allt, som för honom var det i saken, personen, väsentligaste **). Det vore lika lyckligt som hedrande, om denna grundsats gjorde sig mera allmänt gällande, så i det offentliga, som i det enskilda lifvet. Den litterära kritiken har ej minst behof af dess ledning. Häfdatecknaren Geijer skymtar i den bakgrund af tidsrörelser, tidsåsigter, hvarur hufvudbilden på hans tafla framträder. Det blir sålunda äfven en tidsbild.

I den för ögat synliga eller s. k. *bildande* konsten säger sig Geijer vara dilettant. Men huru han som domare var det, kan man äfven inhemta af hans tankrika uppsats: »Betraktelser i afseende på de nordiska mythernas användande i skön konst». Den betecknades för sin tid af vissa för sin sak svärmiska göter som ett helgerån ***). Geijer uttalade nämligen här tvifvelsmål om möjligheten att förverkliga ett af deras ifrigast eftersträfvade, mest tjusande idealer. Men detta tvifvel innebar aldeles icke ett bestämdt förnekande, utan gjorde sakens framgång beroende af vissa vilkor. Dessa uppfyldes till en del, ej helt, af Fogelberg. Också gjorde sig göterna småningom till godo några af de åsigter och råd, hvarpå Geijer lade en hufvudsaklig vigt. Men den utförligare behandlingen af denna fråga tillkommer den särskilda teckningen af det Götiska Förbundet på grund af dess egna handlingar. Här må blott tilläggas, att Geijer i nämda uppsats, som han ock låter förstå, företrädesvis åsyftade att tillbakavisa öfverdrifter, som redan genom Ling framträdt i dikten. Han ville ej se dem som skönhetsförstörare äfven i den bildande konsten, som redan visat tecken till benägenhet att antaga sjelfständiga nordiska drag. Att Ling från begynnelsen rätt uppfattade den egentliga anledningen till uppsatsen, bevisades så väl af hans omedelbara handlingssätt, som af hans länge fortfarande uppretade stämning mot Geijer, hvarom vidare skall upplysas vid teckningen af Ling.

I den sköna bildande konstens helgedom skall Geijer egentligen hafva införts af ett fint bildadt, snillrikt fruntimmer, som omkring 1816 ett år vistades hos en väninna †) i Upsala. Det var den ryktbara tyska författarinnan Amalia von Helvig, född Imhof. Hennes man hade varit general i svensk tjenst, då Pomern ännu var vårt. I den lysande krets af lärdomens och snillets män, som omgåfvo henne i Upsala, synes hon företrädesvis hafva fästat sig vid Geijer. Under sina sista lefnadsdagar, då hans kraft var bruten, erinrade sig äfven han denna tid med tjusning. »Då», sade han på sin sjukbädd, »var det värdt att lefva, när jag om dagen kunde njuta af hennes sällskap och om natten arbeta på mina föreläsningar, som äfven hon skulle åhöra.»

---

*) Denna teckning var ursprungligen långt utförligare än den, som föredrogs i Stockholm vid minnesfesten öfver Tegnér. Geijer hade nämligen så gripits af de skildrade ungdomsminnena, att han deröfver utbredde sig mer och med större glädje än man ansåg lämpligt vid en minnesfest, som tillika skulle vara en sorgefest. Möjligen är den uteslutna delen af skildringen i behåll. Att nu upptaga den på sin plats i Saml. Skrifter, skulle visst ej vara utan intresse för kännedom af seder och förhållanden i Geijers och Tegnérs ungdom.

**) Thorild uttalade i sin »Kritik öfver Kritiker eller Lagstiftning i snillets verld» likartade åsigter.

***) Tegnér, som i bref till J. Adlerbeth d. 5 Juli 1818 säger: »Geijers betraktelser äro i sanning väl skrifna», instämmer likväl ej i Geijers åsigter och ogillar »sidoblickarne på Ling». Tegnér synes här hafva förbisett ett och annat i Geijers uppsats.

†) Öfverstinnan Amalia Silfverstolpe (»Malla»), som i många år var bosatt i Upsala.

Då Geijer 1825, sedan han fullbordat 1:a del. af Svea Rikes Häfder, nödgades att söka ett för sin helsa uppfriskande medel, gjorde han i sälskap med tvänne vänner *), en manlig och en qvinlig, en sommarresa genom Danmark, Rhenländerna, Bäjern och Sachsen. Öfverallt märkte de, att »en osynlig ängels hand», som han i bref till sin hustru yttrar, beredt dem ett förekommande och välvilligt emottagande. Det var Amalia v. Helvigs. I Dresden träffar han henne, hon följer honom på dess ryktbara konstmuseum, förklarar, belyser bildernas skönhet. »Hvad har jag ej henne att tacka för!» utbrister han i bref. »Hon har först öppnat mitt öga för konstens skönhet, i hvars tempel hon sjelf är hemmastadd; och om dess rena njutning sedan varit bland min lefnads vällust, så är det hennes hand, som virkat denna gyllene tråd i dess väf.» Tjust följde han henne ock på nämda galleri. »Det var», säger han, »med en egen känsla, midt emellan höra och se. Ty jag bekänner att jag så gerna lyssnade till hennes röst och de sköna tankar, som med dess ljud liksom sväfvade emellan mig och dessa taflor, att jag nästan blott såg hvad jag hörde.» Då han sedan skilts från henne, skrifver han: »Amalia återser jag aldrig.» Hon dog 1831.

I den angenäma och lärorika bok, som han 1834 utgaf, kallad: »Minnen, utdrag ur bref och dagböcker», återfinner man större delen af de bref han under nämda resa hemsände. Bevisen för hans på en gång naturliga och genom studier utbildade konstsinne möter man ej minst här. Man ser ock sjelfständigheten i hans omdöme. Han studerar kyrkor och andra genom sin egendomliga stil framstående bygnadsverk, träder in i museer för skön konst, ser, njuter och dömer. Historikern, den kunnige, lärde mannen är ock märkbar. Idé, komposition, teckning, färg — för allt har han öga och ord. I det bekanta Dresdner-galleriet tar han först den digra katalogen i sin hand och går den vanlige turistens väg; men snart deraf trött, kastar han den tryckta vägvisaren ifrån sig och följer blott den, som han har i sitt öga och sitt hjerta. Nu är han sig sjelf, nu ger han strålar af sin egen konstnärs- och skönhetssjäl. Slutligen kommer han så till galleriets sanctuarium eller helgedom, det Rafaelska kabinettet. Här uppenbarar sig för honom det himmelska i jordiska färger. Han har, som vanligt, ej många ord för intrycket deraf. De äro likväl tillräckliga att blotta hans hänryckning. »Jag är lycksalig», utbrister han efter åskådningen af Rafaels från himmelen nedsväfvande madonna med Christusbarnet på sin arm, — »jag är lycksalig att ha sett denna bild och vill bära den i mitt hjerta, om en sådan boning är den värd.» Men man må sjelf uppsöka Geijer som konstälskare och konstdomare i hans nu lätt tillgängliga »Minnen».

Geijers kännarskap i den bildande konsten hvilade äfven i någon mon på grundvalen af egna praktiska försök. Detta är icke allmänt kändt, ty han gjorde aldrig onödigtvis väsen af sig. Men verksamhet var hans själs innersta behof. Hvilan kände han ej; han, så att säga, lefde utan afbrott, han tänkte, diktade, bildade eller sjöng.

Så tillgrep han ej sällan blyertspennan, skrifpennan eller ritstiftet och tecknade, när någonting omkring honom väckte hans ledsnad eller hans lifliga, rörliga själ behöfde en afledande sysselsättning eller en förströelse. Vid riksdagarne under långa, tröttande diskussioner hände det ofta. Så skrifver han i Febr. 1840 till sin hustru: »Min samling af små ritningar, hvilka jag denna tid dagligen fabricerat i konstitutions-utskottet och sedan hemma kolorerat eller färgat i sepia, skall jag gömma och taga med mig hem.» Äfven annorstädes, till och med i hemmet, förströdde han sig med nämda slags teckning, då han ej kände sig benägen att tala eller ej ville ensamt öfverlemna sig åt tanken. Han tog då närmast liggande papperslapp, så framt man ej, bekant med hans vanor, räckte honom en större duk för hans skapande fantasi. Här fick man nu se, i hvilka slags bilder hans i grunden harmoniska, svenska själ helst lefde. I raska drag, utan småaktigt pet, framträdde inom kort hans skapelse. Det blef helst små täcka svenska idyller, landskapsstycken, som andades frid, oskuld och glädje. Stundom tillfogades något, som förrådde en godmodigt skämtsam själ. Kännaren skulle här lätt upp-

*) Förenämda öfverstinna och kompositören A. F. Lindblad.

täcka, jemte det enkla, lefvande natursinnet, den fina, säkra konstnärsblicken. När teckningen var färdig, kastades den åt sidan. Möjligen togs den då i förvar af någon närvarande anhörig eller vän, som behöll den som ett minne. Sådana det tillgifna hjertats dyrbarheter torde finnas flerstädes i vårt land. Jag har derpå sett åskådliga bevis. Stundom kunde han sjelf, som vi nyss hört, egna dessa »småsaker» någon särskild omsorg.

Liflig som hans uppfattning, äfven med fantasien, var, kunde han någon gång på skämt försöka att efter en annans muntliga berättelse afteckna ett ställe, som han aldrig sett. Så gaf honom under en riksdagsdiskussion d. v. Prosten i Mora, P. G. Svedelius, ett muntligt utkast till teckning af sin prostgård och sin kyrka med omgifning af skog och berg och Siljans strand. Geijer tecknade i hast och skall hafva kommit det verkliga föremålet ganska nära.

Väl hemmastadd på det skönas hela område, pröfvade han, som vi hört, de flesta af dess framställningsmedel och misslyckades i intet. Alla nödiga förutsättningar för att göra Tegnérs omdöme till en sanning förefunnos således. Geijer var alltså i ordets vidsträcktaste bemärkelse en skön ande. Detta kunde ha varit nog för en just genom dylika egenskaper icke vanlig människa. Men Geijers begåfning var, som vi veta, utomordentlig. Med det omfattande skönhetssinnet förenade han den framstående häfdeforskarens blick »på den skarpaste verklighet» och den systematiske tänkarens djupsinne och tankeskärpa. Vi kunna derföre ej undgå att här, så långt det må anses lämpligt, äfven vidröra *tankens* man, ty såsom sådan framstår Geijer på ett utmärkande sätt i alla sina skrifter.

Att han var en sjelfständig *svensk tänkare* af icke ringa betydelse, skall tvifvelsutan visa sig i det värdefulla, i sitt slag hos oss egentligen enda, filosofiska arbete, som börjat offentliggöras från den filosofiska lärostolen i Lund*) och som, en gång fullbordadt, helt visst skall lika mycket hedra vårt land som sin författare.

Det var naturligt, att en så rikt utrustad och djup personlighet som Geijer skulle känna sig oemotståndligt dragen till den tankens verksamhet, som har sitt uttryck i hvad man som vetenskap kallar filosofi. Han måste ha reda på sig sjelf, sin verld. Också yttrar han i sina »Minnen», der han kastar en blick tillbaka på sitt inre bildningsarbete: »Filosofiens studium har ensamt för mig varit ett tvingande behof. Allt annat har jag studerat af föresats eller för mitt nöje.»

Med nästan lidelsefull häftighet synes han ock redan tidigt egnat sig åt studiet af filosofi. Men hans behof af insigt och klarhet var för sant, för starkt, för att ge tillräckligt utrymme åt en beräkning, som endast afsåg ett akademiskt förhör. Han uraktlät det och fördjupade sig helt och hållet i det förra och det närvarande århundradets i en eller annan riktning mest inflytelserike tänkare, så i Tyskland, som i Frankrike och England. Han blef ock fullständigt hemmastadd i deras egna skrifter. Isynnerhet hafva heroerne i den nyare tyska filosofien gifvit honom ett mångårigt själsarbete. Deras skrifter kommo i åratal ej från hans bord. Som bevis hänvisar han på deras »slitna ryggar» i sin bokhylla. Vid föreläsningar under sin sista lefnadsperiod hördes han ock uppmana sina lärjungar att följa hans föredöme, att studera de store tänkarnes egna skrifter**), emedan det för den egna inre utbildningen skulle bära en rikare och varaktigare frukt, än om deras åsigter, som vid akademien var öfligt, inhemtades ur andra eller tredje hand, vare sig ur tryckta eller muntligen framstälda sammandrag. Sjelf erhöll han, oaktadt ett ifrigt, långvarigt studium af den nyare filosofiens källskrifter, endast betyget: *godkänd* i sitt gradualförhör och säger sig dermed belåten. Det var likväl ett slags straff för hans förmätenhet att förbise professorns i saken lärometod och dermed sammanhängande fordringar***). Sådant talar just icke till förmån för vissa akademiska förhållanden.

Men det fans äfven en *svensk* tänkare,

*) *Den filosofiska forskningen i Sverige* från slutet af adertonde århundradet, af Axel Nyblæus.

**) Föreläsningar öfver människans historia, utg. af S. Ribbing. Stockh. 1856. Sidd. 72—73.

***) »Hade jag», säger han, »kunnat förmå mig att taga notis om filosofien efter då härstädes rådande modet, enligt *Bardili*, — en stor man, som herskade i Upsala och en del af det Romerska riket tre eller, nogare räknadt, tre och ett halft år — så hade jag kanske förvärfvat ett laudatur». Se »Männikans Historia» sid. 73.

som, enligt Geijers egen uppgift, på honom haft ett stort inflytande. Det var *Carl Benjamin Höijer*. För sina frisinnade åsigter misshaglig, såväl för förmyndarestyrelsen, som isynnerhet för Gustaf IV Adolf, besteg Höijer först efter revolutionen 1809 en professorsstol, hvars prydnad han blef, men långt förut bort vara. Endast trenne år återstodo af hans lefnad. Han dog 1812. Emellertid hade han med lysande snillegåfvor, stort skarpsinne och en vältalighet, som ryckte åhörarne med sig, hunnit så tankefrön, som buro frukt i ett vid denna tid för vårt lands andliga odling begynnande nytt tidsskede. Det är af denne man Geijer säger sig ha lärt att förstå vetenskapen och särskildt den vetenskapliga behandlingen af historien. Höijers idéer i sistnämda fall kunde ej heller falla i en tacksammare jordmon än i Geijers. Redan i dennes naturliga *begåfning* och *personlighet* funno Höijers fordringar på »en fullkomlig pragmatisk häfdatecknare», framstälda i den ofullbordade uppsatsen »Om ett pragmatiskt afhandlingssätt i historien», en sällsynt motsvarighet. Den store tänkaren kunde icke ana, att bland hans få åhörare under hans fördömelses tid befann sig just den unge man, som en gång fullt utvecklad skulle, säkerligen som få, närma sig det i nämda afhandling antydda idealet af en häfdatecknare. Att likväl Höijers inflytande på Geijer i sjelfva verket ingenting förminskat af dennes sjelfständighet*) i uppfattningen och behandlingen af såväl vårt folks och lands historia, som af historien i allmänhet, är så mycket mera antagligt, som en filosofisk teori ej hufvudsakligen, än mindre ensamt, förmår skapa en stor häfdeforskare och historieskrifvare. Man får icke heller glömma, att pragmatiska historieskrifvare af utmärtaste slag funnits långt förr, än Höijer tecknade grunddragen till sitt ideal. De funnos bland annat der, hvarest den nyare tidens häfdatecknare, således äfven Geijer, sökt sina ursprungligaste förebilder, nämligen i den grekisk-romerska fornverlden. Och sådana lefvande förebilder verka i berörda fall långt mera än blotta filosofiska idéer.

Med tillhjelp af filosofien sökte Geijer sig sjelf. Gången af sin inre utveckling i detta fall sammanfattar han i dessa ord: »Jag har öfverallt måst begynna med ett *icke-jag*, för att komma till ett *jag*, — och detta är ej det första, utan det sista, hvartill jag kommit.» **) Hans sjelfständighet syntes honom i begynnelsen af detta sökande och länge nog så ringa, att, som han sjelf säger, en skugga kunnat undantränga henne. Den stämning, som häraf blef en följd, gränsade i enskilda stunder till förtviflan. Men hvem ser ej i djupet af sökandet den stora personlighetens ännu för honom sjelf dolda rikedom och kraft? Hvarje dess yttring får redan tidigt egendomlighetens bestämda prägel. Det är som sprängde han berg, bröt schakt, hvarur då och då gedigen malm kastas upp i dagen. ***) Ej minst i tankens grufva vinnes nämligen ingenting utan ansträngning. Sjelfva språkformen bär ock hos Geijer tydliga spår af tankearbetets kraft och möda. I inga af sina skrifter är han för mängden mera svårfattlig, för att ej säga otillgänglig, än i de filosofiska. Det kommer sig ej ensamt från ämnet, som han behandlar, utan äfven från det sätt, hvarpå han behandlar det. Ur denna personliga erfarenhet af det stränga tankearbetets nödvändighet, för att uppnå en sjelfständig manlig ståndpunkt, sprang längre fram äfven hans bekanta uttryck: »först en man, så en poet.» †) Detta kan med ännu mera skäl tillämpas på tänkaren, ty filosofien är tankens mognade frukt.

Geijer plockade länge andras, innan han kunde gifva någon ur sin egen andes ifrigt bearbetade jordmon. Han var en son af sitt tidehvarf, han beherskades af dess filosofiska system, ehuru, som man mer och mer varsnar, deraf allt mindre tillfredsstäld. Han är en »sökande» och såsom sådan karakteriserar han ock sig sjelf.

I en föregående teckning (N:o II) har jag nämt de filosofiska småskrifter, med

*) Man har någonstädes eget nog velat frånkänna Geijer originalitet just på grund af Höijers inflytande.

**) »Minnen». Inledningen.

***) »Att filosofera», säger han sjelf i sina Minnen, »är för öfrigt konsten att drifva schakt och gräfva. Så fordras guldet upp emot solens blick. Men *sol* skall der vara, för att det skall lysa. Människan är *öga*, icke *sol*».

†) Se teckningen af Walter Scott.

hvilka han uppträdde i början af sin första mera offentligen bemärkta utvecklingsperiod. Han är der ifrigt sysselsatt med att undanspränga grundvalarne för den på varaktigt innehåll tomma tankebygnad, som beherskade den bildade verlden i det föregående århundradet och ännu i Sverige ej saknade sina beundrare och målsmän. Den gamla gustavianska skolan hade nämligen der funnit stöd för sin öfvertygelse, sin tro, sitt hopp. Det är bekant, att denna bygnad var den ur den engelske filosofen Lockes erfarenhetsfilosofi utvecklade franska encyklopädismen, hvars gudomsbild egentligen var det egna Jaget. Det var egoismens religion.

Nämda period afslutar Geijer med en filosofisk afhandling, som på sin tid väckte ett stort uppseende i Sverige. Det var hans bok om »Thorild, tillika en filosofisk eller ofilosofisk bekännelse», utgifven 1820. Förläggaren till Thomas Thorilds Saml. Skrifter hade uppdragit Geijer att dertill teckna hans bild. Att detta uppdrag blef ofullbordadt, är en verklig förlust. Geijer var just rätte mannen att fullt uppskatta Thorilds verkliga förtjenster och framställa dem så, att deras ägare intoge sin rätta plats i vår och tidehvarfvets andliga utveckling. Här skulle de personliga svagheterna, som i sin naivitet oftast falla in i det löjliga och barnsliga, säkerligen ej kommit att bortskymma hufvudsaken eller de idéella förtjensterna. Hvad Geijer tänkte om det väsentliga hos Thorild, — derom få vi en antydning i några ord till Atterbom i bref af d. 26 Mars 1820. »I Thorildiana», säger han, »har jag nu hunnit att få tryckta memorialerna till konungen och folket vid 1786 års riksdag, hvilka författaren sedermera utgaf 1792 under titel af »Allmänna förståndets frihet». Jag utgifver dem nu i deras ursprungliga gestalt. De ha gjort mig ett otroligt nöje, och äro i det hela en inspirerad hymn öfver *ljusets gudomlighet*. Utan tvifvel väntade han sig för mycket af *blotta* upplysningen, af kunskapen, som alltid är — kunskapen *både* på *godt* och *ondt*. Men en kristallklarare, guldrenare enthusiasm har man svårt att finna. Det är utan all fråga den första prosa, som någonsin på Svenska blifvit skrifven. I språket — *ren* musik och metallklang.»

Då Geijer grep sig an*) med den tillämnade bilden af Thorild, var han så upptagen af egna spekulationer i religion och filosofi, att han begagnar tillfället att i båda aflägga en »trosbekännelse». Sjelf har han sedermera kallat det en »förlöpning». Det blef endast en storartad inledning till Thorild, hvilken han först mot slutet uppnår. Här bestämmer han hans plats bland det förflutna tidehvarfvets öfvergångsnaturer. De kallas »estetiska panteister» och förebåda i känslan ett nytt tankeutvecklingens tidehvarf. De äro fulla af snille, känsla och eld. Thorild har, enligt Geijer, förebådat Schelling.

Under framställningen af sina åsigter i nämda inledning riktar han liksom i förbigående ett par anmärkningar mot den vanliga uppfattningen af några kristendomens hufvuddogmer. Tryckfrihetens dåvarande officielle väktare, Hofkansleren grefve af Wetterstedt, befalde allmänna åklagaren att instämma Geijer till vederbörlig domstol, för att afgifva en äskad förklaring öfver sina uttalade åsigter. Han hade förnekat, hette det, några af den antagna statsreligionens hufvuddogmer. Innebure påståendet en bevislig sanning, blefve, enligt då och långt in i våra dagar gällande lagbestämmelse, landsförvisning den skyldiges straff. Geijer, som synes väl förstått, hvad man med anklagelsen egentligen åsyftade, beredde sig ock att inom fjorton dagar med sin familj lemna sitt fädernesland.**) Se der det förut antydda hugg, som ett parti måttade mot den förhatliga romantiska skolans förmente hemlige chef. Men sällan hade förföljelse drabbat ett i sjelfva verket oskyldigare föremål. Den, som nu uppmärksamt genomläser Geijers »trosbekännelse» med dess »Företal» och »Tillägg», måste förundra sig öfver det afsigtliga eller oafsigtliga missförståndet med thy åtföljande misstydning. Man icke blott ser, utan Geijer säger det rent ut, att försöket gäller att, så långt möjligt, försona blotta för-

*) Det skedde redan till en del i Vermland sommaren 1819. Se Geijers Bref.

**) Geijers äldste son, då ett fyra års barn, besökte under dessa dagar i något ärende Palmblad. Han såg nedslagen ut. »Hvarför är du så ledsen?» frågade P. »Jo», svarade gossen, »mamma gråter hemma för vi ska om fjorton dar flytta till Tyskland». — »Ni ska så i h—e heller», inföll P.

nuftsvetenskapen (filosofien) med den uppenbarade religionen, hvars gudomliga ursprung han till fullo erkänner. Han vill söka åstadkomma en »kristlig filosofi», som bör vara vetenskapens högsta mål, ehuru han tviflar på, att det kan uppnås. »Kristendomen d. v. s. läran om en *personlig* Gud», säger han här, »är i min tanke den enda sanna monoteism.» Stridspunkterna utsöktes egentligen ur hans förklaring af Treenigheten och Försoningsläran. Men här hade han ingenting väsentligt förnekat, endast, i öfverensstämmelse med Den heliga Skrifts andemening, sökt gifva dessa dogmer ett förnuftigt underlag, för att motverka deras alltför låga, materialistiska uppfattning, hvarigenom en ny hedendom uppstår midt i kristendomen.

Utan svårighet slog ock Geijer med Bibeln, Luthers Skrifter, ej minst hans katekes*), m. m. i sin hand den synbarligen förlägne allmänna åklagarens påståenden tillbaka. Den sedermera offentliggjorda skriftvexlingen i målet karakteriserar såväl nämda partis målsman, åklagaren, som den anklagade eller det sökta offret. Den förre maskerar tydligen sitt återtåg med några i hög ton hållna faderliga förmaningar och råd till en 37 års man, som redan var en af sitt lands mest uppburne, lärdaste, snillrikaste och ädlaste män. Geijer tackar visserligen, ehuru något ironiskt, för agan, men låter ock i allvarsamma ord förstå, att det bättre anstått åklagaren att på förhand rätt betänka sig, innan han satte en möjligen outplånlig fläck på en lärare, som i både lära och lefverne borde vara en föresyn för den ungdom, hvars förädling och bildning vore hans dyrbaraste pligt, hans kall.

Geijer frikändes af Juryn, men vederbörandes försök att nedsätta hans moraliska personlighet gjorde på honom ett djupt intryck.

Den beryktade processen, som inledts under allmän bestörtning och ovilja, följdes i hela landet med spänd uppmärksamhet. Isynnerhet var sinnesrörelsen starkt uppjagad i Upsala, der den tilltagande gäsningen inom studentkåren hotade med ett allvarsamt utbrott. Det hade ej heller — har ett ännu lefvande vittne, sjelf då student, sagt mig — uteblifvit, om Geijer blifvit fäld. Vid förhören skockade man sig i massor utanför det akademiska konsistoriet, och då Geijer slutligen utkom frikänd, helsades han af ett oändligt jubel. Han bars under sång hem till sin bostad.**) Här sprang han upp och kom ned med sin hustru, hvilken han, i den församlade folkmängdens åsyn, djupt rörd slöt i sina armar. Hvarje öga, som bevitnade detta uppträde, fuktades. Det var, säger min sagesman, ett intryck för lifvet.

Geijer mottog nu från alla håll lyckönskningar för sakens honom gynsamma utgång. I Upsala firades den på ett festligt sätt. Atterbom uttalade ej blott *sina* känslor och åsigter i ett poem, der ord falla om heliofober eller ljusskygga. Tegnér, som vid mottagandet af Geijers bok om Thorild skref till honom sitt måhända märkligaste bref (d. 21 Jan. 1821), ansåg processen rent af för en »nedrighet», en »dumhet», en »skandal», som blottstälde högt stående och för öfrigt ansedde män. Ryktet förkunnade, att till och med Leopold, tänkaren af den gustavianska skolan, haft del i detta anfall mot Geijer. Tegnérs tankar derom ser man bland annat i hans ofvan nämda bref till Geijer och till C. P. Hagberg (d. 28 Jan. 1821), i hvilket senare, liksom i bref (d. 17 Maj) till N. v. Rosenstein, han äfven uttalar sin åsigt om Geijers bok. I sistnämda bref yttrar han om Geijer i anledning af processen: »Jag känner åtminstone för min del ingen människa, som har en djupare och allvarligare känsla just af kristendomens sanningar, än Geijer: och om han yttrat en tanke, som bevisligen *icke* strider mot Bibeln, förnuftigt förklarad, borde han väl derföre ej förkättras.»

Hvad särskildt angår Leopolds, af ryktet förkunnade, delaktighet i intrigen, så är den visserligen icke omöjlig, men åtminstone har icke jag lyckats upptäcka något fullgiltigt bevis derför. Också yttrar Geijer, den alltid försonlige och som gerna antog allt godt för sant, i bref till Atterbom

*) Om den s. k. »lillkatekesen» yttrar G. i Företalet till sin bok: »ett skäligen godt kompendium af den sublimaste filosofi jag känner, hvarför ock den, som derutinnan är väl grundad, gerna må lemna mig oläst».

**) Det s. k. Ekonomikum, nära dombron i Upsala.

(Febr. 1821): »Jag ser, att Journalen (Wallmarks) rycker peu à peu fram med den hyperorthodoxi, som han — den »*liberale!*» — finner beqvämlig att mot *mig* använda. Men nu är allt godt, sedan Franzén intimerat, att äfven Leopold och jag i sjelfva verket äro af samma mening. Det hade jag just icke trott. Men — nulla salus bello, pacem te petimus omnes.»

Boken om Thorild har likväl icke endast af en juridisk process sin märklighet; hon är af ganska stor betydelse äfven för Geijers inre utveckling. Först här mer än framskymtar nämligen den grundsats, som blef utgångspunkten för hans eget system och i sin allsidiga tillämpning slutligen föranledde hans öppna »affall» från sitt forna jag. Det var den s. k. *personlighetsprincipen*. Han hade dermed funnit, hvad han så länge sökt och som ligger som ett oeftergifligt behof i hvarje sant lefvande människoande. Dermed hade han ock brutit sig ut ur tidehvarfvets allherskande panteistiska system (det Schellingska), liksom han fann sig lika litet tillfredsstäld af dess efterträdare (det Hegelska), emedan intetdera hade någon plats för friheten, personligheten.

Vi hafva hört, att ur den nye tänkaren uppväxte den nye politikern och att hans återstående lif företedde en oupphörlig kamp för de nya åsigter i alla riktningar, hvartill han kommit. Sitt mål hade han ock vunnit med tillhjelp af erfarenheten. Historien hade blifvit hans läromästarinna och kristendomens grundtanke utgjorde kärnan i hans system. Men till denna religion kan man, enligt Geijer, ej komma på blotta tankens väg; hon måste, för att blifva en lefvande sanning, personligen erfaras, hon måste i människans själ springa upp som en gudomlig uppenbarelse. Ett växande kristligt religiöst element genomgår också Geijers filosofiska skrifter. Man tycker sig mer och mer se det kristna templet derur resa sig med spiran och det gyllene korset pekande mot himmelen. I ett bref efter affallet skrifver han ock: »mitt sista arbete torde blifva en historia öfver kristendomen.»

Men för denna religion förutspår han äfven en förestående rening. Förnuftet måste deri ha sin beskärda del. »Verlden», säger han, »går en ny religiös epok till mötes; derom är föga tvifvel.» Hvad vi sedan Geijers tid upplefvat, torde mer och mer bekräfta skärpan i siarens förutseende blick. Man må blott se sig omkring. Kampen på djupet i andens verld bär helt visst i sitt sköte tidehvarfvets, ja, mänsklighetens vigtigaste fråga. Deraf de vaknande sinnenas oro. Hvad märkligt i det yttre sker, torde deri till en stor del ha sin rot eller dermed komma i beröring. Sjelfva krigen med sitt buller och sina legaliserade mord i massor blifva medvetet eller omedvetet medel i händerna på den sanningens ande, som arbetar sig fram.

Den personlighetens eller frihetens ståndpunkt, hvilken Geijer i tankens verld uppnådde, motsvarar vårt folks anlag. Man ser spåren deraf redan i heden tid. Benägenheten för en manlig, personlig sjelfständighet, stundom under form af en obändig sjelfrådighet, springer der starkt i ögonen. Den går genom vår historia och stiger i teorien fullmogen fram i en sjelfständig *svensk* filosofi. Hvad del Geijer haft i dess utveckling torde en gång blifva klart, då det fosterländskt filosofiska arbete, hvarom förut nämts, blir fullbordadt.

Den, som vill närmare lära känna de åsigter i religion och filosofi, hvartill Geijer slutligen kom, må studera hans, af ett öfverfullt auditorium åhörda, akademiska föreläsningar (1841—42) öfver »*Människans Historia*», vidare ett till en tidigare (1811) författad filosofisk afhandling fogadt »*Tillägg*» (1842), hvari han i korthet redogör för gången af sitt filosofiska tankearbete, och slutligen hans 1846 i Tyskland och ursprungligen på tyska språket författade skrift: »*Också ett ord om tidens religiösa fråga.*» Innan han här kommer till hufvudfrågan, behandlar han först den »politiska», sedan den »kyrkliga» tidsfrågan, ty alla tre stå för honom i ett oupplösligt sammanhang. Siaren möter man snart sagdt öfverallt. Formen är här klar, fast, nästan mer än någonsin sammanträngd, stämningen lugn, ty hoppet har sitt säkra ankarfäste i den verld, framför hvars portar han står. När de slås upp — och det skedde snart — visste han, att allt blef ljus, sanningen hel. Ty på denna sidan förstå vi blott en dels och profetere en dels. Det är som trädde i denna skrift en, ur ett genomkämpadt människolif liksom med ens uppgången, helstöpt personlighet oss till möte. De tankar han framkastar

äro ock som ett i hast uppsatt testamente till samtid och efterverld.

Huru han sjelf ansåg denna skrift, — derom upplysas vi af ett till en qvinlig vän, fru B. Löwenhielm, d. 12 Jan. 1847, således några få månader före hans bortgång, skrifvet bref, hvari han kastar en blick tillbaka på sitt lif.

»Ser jag tillbaka på min lefnad», säger han, »så kan jag ej annat än innerligt tacka Gud för allt det goda han beskärt mig. Det är ett inre sammanhang i mina öden, som allt mera för mig klarnar, och i hvilket det är mig tillåtet att vörda den faderliga försynen. Med mina *öden* menar jag mina *inre* öden. Det ligger en grundtanke i min hela lefnad, som allt tydligare träder fram och som ej är mitt verk; ty den har ledt mig och fört mig allt intill denna dag. Skulle jag gifva den ett namn, så är den ingen annan än den så mycket omtvistade *personlighets-principen*, hvars profet jag nästan mot min vilja blifvit. Jag menar dermed, att jag från mig afhållit och afskuddat allt som kunnat hindra och hämma utvecklingen af mitt eget innersta väsende. Det har mest skett utan mitt eget medverkande. Men detta har nu kommit öfver mig, och det blifver mig klart att hvad jag litterärt, politiskt och religiöst har fäktat för egentligen är denna min innersta personlighet och dess rätt, i den bästa mening. Hvad jag i detta afseende har i allmänhet haft att säga finnes sammanfattadt i en liten tysk skrift: »Auch ein Wort über die religiöse Frage der Zeit», som nu redan i Tyskland är utkommen. Den innehåller i politiskt, filosofiskt och religiöst hänseende mitt sista ord. Du vet, att jag ofta sagt, det jag ännu ej känt slutet på mig. Jag tror mig nu ha hunnit dit och tänker på min bana som på en slutad mission, i hvilken jag med förbundna ögon blifvit ledd af en vänlig genius.»

Ser man rätt på den religiöse tänkaren Geijer, skall man finna, att der filosofen slutade, vidtog den religiösa menniskan; tron fylde vetandets brister, känslan, aningen öfversteg den gräns, der tanken måste stanna. Han tilltrodde ej det mänskliga förståndet ensamt förmågan att upprulla förlåten, som skiljer förgänglighetens och vexlingens verld från det eviga ljusets och sanningens strålande rike. Men mot detta vändes stadigt hans blick. Det var ock dit, »bakom bergen», tonerna gerna togo sin flykt, när ensamheten eller natten omgaf forskaren och den oförstådde framtidsmannen.

Det återstår att säga ett ord om den akademiske *läraren* Geijer.

Hvad han skulle vara och förblifva för en ungdom, som är så mottaglig för det ädla hos människan, det rena och högsinta i handling, det stora i tanken, det lysande och djupa i ett snille, sådant som hans, är lätt att förstå. Han snart sagdt bars på ungdomens händer. Och huru många generationer hafva ej varit hans lärjungar! Likväl var han personligen ej alltid lätt tillgänglig, när han besöktes i sitt kall. Med ett kraftfullt yttre, som afspeglade det inres öfverväldigande makt, trädde han den besökande hastigt till möte. Det starka, ehuru ögonblickligen till mycken godhet och mildhet stundom förvandlade ansigtsuttrycket, den fasta hållningen, den synbara tankfullheten, fåordigheten och snabbheten i ordens uttal ingåfvo mången ung man en viss bäfvan, — men vördnad, beundran och kärlek kunde ingen neka honom. Man visste, att ingen bättre förstod kunskapens vigt, ungdomsålderns betydelse och lärarens kall. Allt småsinne var ock oförenligt med hans natur. Han var en *man*. Ett bifall, en uppmuntran af honom glömdes ej.

Det var dock en tid, då han ej sällan syntes förstämd. Ett åskmoln gaf då en viss hotande skuggning åt hans höga, ljusa panna och bortskymde till någon del hans annars klara blick. Att vid ett sådant tillfälle nalkas honom för en pröfning till någon förestående examen, saknade ej sina faror. Kort, tvär i sina frågor, kunde han lätt bortvisa den pröfvade efter ett eller annat uteblifvet svar. Denna s. k. nyckperiod synes sammanfallit med begynnelsen af den inre hvälfning, som fick sitt slutliga utbrott i »affallet». Derunder missnöjd med sig sjelf, sin allt mer för honom sjelf klarnande falska ställning, nedtryckt af den kotteriandans luft, som omgaf honom, och öfverhopad af akademiskt praktiska göromål, som oupphörligt gripa störande in i vetenskapsmannens egentliga lefnadsverksamhet, kunde han ej alltid beherska den stämning, som deraf blef en följd. Den gaf sig utbrott äfven vid till-

fällen, som derför voro mindre lämpliga och då sjelfbeherskning ger en beundransvärd hållning och fasthet åt en rättänkande mans karakter. Men Geijer saknade ej helt och hållet egenskaper, som utmärka ögonblickets män. Han hade icke så litet sanguinism i sin natur; intrycken voro lifliga, hastiga; man kunde någon gång få se honom yrande eller sprittande af munterhet och glädje. Derunder blottade sig hans godsinthet. Att stämningen hos en sådan man vexlade, ju mera han bestämdes af inre mäktiga omständigheter, var lika naturligt, som att äfven hans handling deraf någon gång bar spår.

Vi se emellertid här en svaghet, från hvilken icke ens de störste, de ädlaste män alltid äro fritagne. Men den var hos Geijer öfvergående och glömdes snart, ehuru den, medan den fortfor att verka, gaf upphof och näring åt ett tyst eller stundom öppet uttaladt klander.

Hans förhållande till Upsala studentkår var dock i allmänhet utmärkt af ömsesidig aktning och kärlek. Blott en gång under hans sista lefnadsperiod flög ett moln öfver denna annars klara, ljusa himmel. Hastigheten i detta molns flykt ger mig skälig anledning att lemna det åt glömskan. Jag vill blott nämna, att det föranledde en stunds strid och förstämning. På Geijer verkade detta djupt, så mycket mera, som han ej var stridens upphof, men deraf fick skenet. Intrycket deraf förde han med sig i grafven. Han började nu att längta från Upsala. Men från ungdomen, som står på den uppgående lefnadsdagens solbelysta höjder, blåste minnet af detta flyktiga strömoln snart bort. Geijer förblef till sin död hvad han för denna ungdom varit. Det visade sig uppenbart vid afskedet, så väl från den lefvande, som från den döde.

Gerna och ofta uppvaktades Geijer med sång. När han då utträdde, för att mottaga ungdomens hyllning, såg man den alltid mäktiga känslan uppblossa, ansigtets drag blefvo skarpare än vanligt markerade, dess muskler svälde, hjertat arbetade synbarligen, och orden, som bröto fram från hans läppar, voro som böljor, kastade af en storm. Så var äfven ofta händelsen under de föreläsningar, som höllos efter »affallet». Han hade ock dermed bortkastat det skrifna ordet från katedern.

Ingen, som varit vitne till Geijers afresa från Upsala, då han flyttade till hufvudstaden, för att der tillbringa sitt återstående lif med arbete i dess arkiver, glömmer afskedets stund.

Det var en kulen höstmorgon 1846. Studentkåren följde honom med flygande fanor och sång till Fyris strand. Då ångbåten gled sakta ned på den minnesrika strömmen, sänktes fanorna som uttryck af både vördnad och sorg, och man såg, huru den gamle läraren stod med hatten i hand på den försvinnande farkosten, under det sångens toner klingade till den lefvande sitt sista farväl. Det var som skulle i denna stund lifvet, glädjen försvunnit från Upsala. Men den forne läraren skulle snart oförmodadt återkomma. Huru — — skola vi strax få se.

I hufvudstaden tycktes Geijer i begynnelsen åter lefva upp vid tanken på sin historia, som han nu skulle fortsätta, fullborda. Han hade ock tagit sin bostad i sångens tempel, Operahuset, och såg gamla vänner, som blifvit honom trogna. Men han hade beräknat sitt arbete efter forna krafter, hvilka likväl, som han snart fick erfara, nu voro brutna. Tidigare än han sjelf, än någon väntat, kom alltså döden och klappade på lifvets dörr. Den var snart upplåten.

Geijer hade en ovanlig kroppsstyrka. Denna i förening med det friska sinnet gjorde honom ock obenägen att anse sig för sjuk. Under hans sista dagar hände derföre någon gång, att han plötsligen sprang upp och ville ut, ty, sade han otåligt, »jag är inte sjuk»; men utkommen i förstugan, vände han tyst och tankfull om. Efter hans död fann man under hans säng undanstuckna ett par, i tysthet under vintern köpta, nya skridskor. Han hade alltså tänkt pröfva ett från ungdomen älskadt uppfriskande nöje. Oron, som åtföljde hans sjukdom, tilltog mot slutet. Han flyttades derföre sista lefnadsdagen från den ena liggplatsen till den andra. Slutligen skulle han läggas ned på en soffa, men hade dervid halkat i golfvet, om ej han sjelf plötsligen med ett kraftigt tag i soffans bakre kant ryckt upp sin tunga kropp. Men strax derefter sjönk hufvudet tillbaka mot en närståendes bröst. Anden hade oförmärkt flytt.

Den 23 April 1847 bortgick från jor-

den en sällsynt god och begåfvad ande, som värmt och förelyst tusenden. Solens sjunkande ljus föll i detsamma in genom fönstret i hans boning och klockorna i den närbelägna kyrkan, S:t Jacob, började att klämta till aftonbön.

Kär för sina vänner, beundrad af alla, som kände honom personligen eller genom hans sånger och skrifter, en ära för sitt land och — jag må väl säga det — en heder för mänskligheten, bland hvars prydnader han var som människa, skall Geijer icke blifva glömd bland de stora bilderna i det fosterländska minnets tempel. Knapt mer än ett halft år förut hade han till studenternes saknad lemnat Upsala, brännpunkten för hans lifs verksamhet och strider. Nu återkom han vid löfspricknings-tiden och mottogs af samma studentkår med florbehängda fanor. Under högtidlig tystnad ledsagades hans stoft till sitt förvaringsrum. När det nedsänktes deri, stod aftonsolen vid yttersta synranden af en klar, blå himmel, fanorna lutade, sakta fladrande, öfver den öppna griften, under det »Stilla skuggor» ljudade som en hvilo- och en aftonpsalm. Det var den sista gärd af tacksamhet och beundran, som lärjungar kunde egna en lika ovanlig, som högt aktad lärare. Han hade också 12 à 13 år förut, då han försakade en honom erbjuden biskopsstol, till dem, som offentligen hemburo honom sin hyllning derför, yttrat: »studenter, jag vill lefva, jag vill dö för Er!»

En sådan lärare försvinner ej spårlöst från jorden. Hans inflytande är oberäkneligt. Säkerligen har mången af den tidens studenter i mognare år, då han skärskådade de i hans själ nedlagda fröen till en framtid och uppsamlade frukterna af sitt ungdomsarbete, med en djup känsla af tacksamhet sett i förgrunden på minnets tafla framträda en starkt bygd man, med hufvudet högburet eller tankfullt nedböjdt mot bröstet, liksom sökte tankarne att närma sig sitt ursprung, hjertat. Det är bilden af *Erik Gustaf Geijer*.

Rudolf Hjärne.

Du talar ej.

(Efterbildning.)

Du talar ej, du småler blott, —
Så ler i stilla natt också
Den klara månens silfverljus
Mot blommor, som än vakna stå.

Du talar ej, du ser blott upp, —
Så blickar ur den blåa sjö
Helt sakta vattenliljan fram
Med anlete, så hvitt som snö.

Du talar ej, du nickar blott, —
Så böjer rosen ock sin knopp,
När om sin första kärlekskyss
Hon blygt har gifvit vestan hopp.

Du talar ej, du blomstrar blott, —
Så blomstrar våren, tyst och from,
Men fogelsång och visors klang
Genljuda i hans helgedom.

Så sjunger hjerta, sjunger läpp,
Och visor komma, visor gå;
Men sommarn och dess vilda ros
De skola båda mig förstå.

C. R. Nyblom.

Blad ur svenska teaterns historia.

(Forts. och slut fr. föreg. häfte)

Om Seuerling berättas, att han en gång, när nämnde pjes om verldens skapelse och syndafallet skulle gifvas, hade i god tid infunnit sig på teatern. Vid sitt inträde på scenen fann han den aktör, som skulle utföra Adams roll, redan färdig, liggande bakom en buske. Helt förtjust öfver en sådan påpasslighet utropade S., vändande

sig till de närvarande: »se, mine herren, dette kan man kalle en påpaslik akter!» Emellertid började föreställningen. S., som sjelf spelade gud fader, kostymerad i en brokig nattrock och nattmössa, ropade i enlighet med sin roll: »Atham!» Men denne rörde sig ej ur fläcken, utan låg helt lugnt qvar bakom busken. Då blef gud fader högst förgrymmad öfver en sådan ohörsamhet, stampade i golfvet och utropade med hög röst: »Atham, tu ferpannete mensch, her tu icke, att kut fater roper tich?» Vid denna kraftyttring vaknade Adam först upp ur ett väl intaget rus och störtade in på scenen. Vid ett annat tillfälle, då samma pjes skulle gifvas, var golfvet genomborradt med hål här och der, och under detsamma låg maskinisten för att verkställa skaparens befallningar. När nu gud fader sade: »det schall blife en tulipan», så stack maskinisten upp en tulpan genom ett af hålen. Men när han sedan sade: »det schall blife en nejlick», så dröjde det en stund, hvarför gudfader blef mägta vred och ropade: »det schall ta mej tusen djefler blife en nejlick!» — och en nejlika blef det.

Seuerling förde sina komedianter från stad till stad såväl i Sverige som Finland, och att han vis-à-vis dem, liksom Sjövall i en senare tid, hade skäl att utropa »f—n måtte vara teaterdirektör!» kan man sluta af ett yttrande, som han ofta lär hafva haft på tungan, nämligen: »mine akterer ere sturske menn, aber wenn di komme på de dorre bräter [torra bräder = scenen], da darre de». I dessa ord kan man ej läsa annat än, att han hade att dragas med en hop bråkiga skådespelare, som höllo honom varm i kläderna, men också att, när spektakeltimman ljudit, de ej vågade knysta, utan då var det han, som var herre på täppan.

När S. slutligen tröttnade vid att föra sin »trupp från stad till stad, från seger till seger» veta vi ej med bestämdhet, men anse, att det inträffat vid medlet af 1770-talet, då hans son Karl Gottfrid emottog spiran öfver densamma. Under dennes ledning förvärfvade truppen ett visst anseende, och, såsom varande då ett fullkomligt svenskt skådespelaresällskap, komma dess vidare öden att behandlas gemensamt med de öfriga *svenska* landsortstruppernas.

Utom dessa tyska teatertrupper, om hvilka vi här förmält mer eller mindre, som vi kunnat uppsnappa, funnos utan tvifvel många flere, om hvilka vi ej känna det ringaste. I synnerhet kan man antaga för gifvet, att de skånska städerna, såsom närmast belägna utlandet, böra haft besök af tyska komediantband. I Lund sägas spektakler hafva uppförts 1733, men tyckas då hafva varit ett ganska sällspordt nöje, då åtskilliga af åskådarne i sin glädje öfver denna ovanliga konstnjutning togo öl för ärende och under sjelfva representationen på ett betänkligt sätt öfverlastade sig med starka drycker. Att Göteborg och Malmö under förra hälften af 1700-talet ej kunnat vara i saknad af teatraliska nöjen, då flere långt obetydligare städer ej voro det, faller af sig sjelft; men några underrättelser derom saknas och torde endast stå att finna, såsom vi förut antydt, i att på ort och ställe forska derefter i rådhusrätternas dammhöljda protokoller.

Innan vi lemna dessa tyska kringströfvande komediantband, torde vi med några ord böra meddela en allmän öfversigt af deras sätt att utöfva den sceniska konsten. Det är till en del efter Devrient och Prutz vi lemna följande underrättelser derom, och att deras uppträdande i Sverige varit ungefär af samma beskaffenhet som i Tyskland och möjligtvis ännu mera marktschreier-artadt, är all anledning att förmoda.

När ett sådant komediantband kom till en stad, uppslog det sin teater i den lämpligaste lokal, som kunde erhållas. En lada, en vind, ett magasin omändrades på några timmar till ett Thalias tempel. Bättre än dylika lokaler stodo vanligtvis ej att erhålla. Visserligen uthyrdes i Örebro öfre skolsalen i gamla skolhuset till teater. Skolstyrelsen hade nämligen inredt nämnde sal med en läktare och en teater att »åt comoedianter uthyras för at få någon inkomst till schole-cassan», såsom det heter. Det var likväl ej i alla städer, man kunde erhålla skolsalarne för att spela komedi i. I Norrköping anhöll fåfängt ett skådespelarsällskap att få uppträda i stadens spruthus. I Finland berättas tobaken i allmänhet varit ett godt befordringsmedel för den dramatiska konsten, emedan de flesta teatrar fordomtima varit tobakslador. En gammal ria med halmtak utanför tullen tjenade i Vasa till teater. Seuerlingska sällskapet

uppträdde i Åbo på loftet af Bovisoffs slagtarhus, och under det man spelade komedi deruppe, gåfvo slagtardrängarne tragedi på nedra botten med oxarne. Under en senare tid spelades i samma stad på vinden till ett såpsjuderi, och då sorgespelet *Merope* en gång skulle uppföras, berättas den aktris, som utförde titelrollen, hafva störtat hufvudstupa ned i en såpkittel. *)

Så snart man funnit en tjenlig lokal och teatern blifvit anordnad, utsändes sällskapets Arlequin till häst för att på gator och torg kungöra truppens ankomst till staden och aftonens representation. Han var antingen klädd i sin kända rutiga kostym eller också insvept i en mantel med påhäftade bjällror samt med stora brillor på näsan. Var han vid riktigt godt humör, så kunde hända, att han satte sig bakfram på hästen och höll svansen i hand. Sedan han genom tre starka trumhvirflar äskat ljud, uppläste han affischen, hvarvid det hörde till praxis att antingen skorra, läspa eller tala i näsan. Derefter upprullade han en på vaxduk målad tafla, på hvilken i de mest lysande färger framställdes allt det underbara, man skulle få skåda på teatern.

Det dekorationsförråd, en sådan trupp förde med sig, var högst obetydligt, och genom de oupphörliga resorna blefvo kulisserna snart söndriga och pjaltiga. Vanligtvis bestodo dekorationerna vid de sämre trupperna af en skog, en sal och en bondstuga. Naturligtvis måste skogsdekorationen i sådant fall användas vid hvarje tillfälle, då en öppen plats skulle framställas, således både till den sirliga lustparken och den vilda urskogen, den öde heden och det leende landskapet, till trakter från hvilken zon och vid hvilken årstid som helst. Salen måste representera praktfulla interiörer af hvilken byggnadsstil som helst, från hvilken nation eller tid, som pjesen fordrade, under det att bondstugan fick tjena än såsom fängelse, än såsom trollpackors hemska håla.

Hvad kostymeringen angick, så bestod det vanligtvis i att på ett barockt sätt utstoffera de kläder, man i hvardagslag brukade utom scenen. Aktriserna gjorde sig så granna som möjligt genom att pryda sig med smycken, plymer, slöjor o. s. v., samt kände inga gränser för sitt slöseri med guldpapper till sitt förskönande. Till och med vid de komediantband, som ansågos för mer och uppträdde inför hofven, utklutade aktriserna sig till den grad, att det nästan blef ett ordstäf om fruntimmer med öfverdrifna toaletter, att de sågo ut såsom tyska komediantskor. Aktörerne spelade hjelteroller ur den klassiska forntiden iklädda sin egen tids bekanta drägt à la roccoco, d. v. s. strumpor och skor med stora spännen, rockar med breda och styfva skört, långa västar samt yfviga allongeperuker eller pudradt hår. Band man ett lysande skärp öfver axeln eller hängde en utstofferad mantel öfver skuldrorna, så ansåg man sig hafva gjort mer än tillfyllest för att utmärka, att man skulle föreställa en Alexander, en Cæsar eller en Cid.

---

*) Att det ännu långt fram i vårt århundrade ej varit på bästa sätt ställdt med teaterlokalerna t. o. m. i förnämligare landsortsstäder, kan man finna af följande utdrag ur ett bref, dateradt Upsala d. 9 Febr. 1824: »I Örebro gingo vi på spektaklet i ett hus, som erinrade om det, hvari du hörde kon ackompagnera. Teatern var dock inrättad på en vind. Blott en loge fanns. Eljest satte man sig utan anmärkning, hvar man behagade. Biljetter köpte vi i samma rum, der aktriserna höllo på att måla sig. De sågo grufligt oaptitliga ut, emedan de endast hunnit att stryka på den hvita färgen. Musiken började på direktörens tecken, som bestod deri, att han tog af sig mössan och slog i notställaren med all kraft. Ljuskronan var subtilt gjord af trä, i form af en dragg, med sex talgljus. I taket var ett rundt hål för att kunna hämta upp kronan. Vi sågo tydligt, huru en pojke låg på magen och höll kronan. När han tröttnade lemnade han rum för en annan. Ingen tordes sitta under kronan af fruktan, att hon skulle släppas. Dessutom droppade talg från den. Klipptes icke ljusen, när kronan var uppdragen, rådde sedermera en behaglig Abenddämmerung öfver hela rummet. Första pjesen: *Kotzebue och Sand,* tragedi, bara uselhet. Efterpjesen: *Skräddar Fipps eller Det farliga grannskapet,* något bättre. Vid början af ouverturen till efterpjesen hördes en katt, som händelsevis följt sin matmoder, och några hundar, som icke kunde tåla kattens närvaro. De gjorde ett grufligt rumor och öfverröstade lätt de svaga violinerna». — När en ännu existerande landsortstrupp i slutet af 1850-talet besökte en af landets nordligaste städer, måste man nöja sig med att spela på en vind och dertill i 30 graders köld. Midt på scenen trängde fram en ful och åbäkig skorstenspipa, hvilken, vare sig teatern föreställde ett rum eller en skog, stod der hvitmenad och rak midt på golfvet och förorsakade teaterdirektören mycket hufvudbry att på ett fiffigt sätt kunna genom skärmar och dylikt dölja densamma för åskådarne. Under slika förhållanden drog man ej i betänkande att uppföra så storartade dramer som Ridderstads *Carl IX.* Reflexionerna göra sig sjelfva.

Hvarje representation bestod vanligtvis af tvänne delar, den s. k. hauptaktionen och nachspielet. Ämnet för hauptaktionen var antingen hämtadt ur den heliga skrift eller från den klassiska forntiden, från någon folksaga eller den tidens kärleksromaner. På ett svulstigt och uppstyltadt språk voro vanligen dessa stycken affattade och derjämte uppblandade med ofta nog tämligen råa och grofkorniga intermezzon, hvari styckets lustige person, Hans Wurst eller Arlequin, egde fritt spelrum att utveckla sin förmåga i att hålla åskådarnes goda lynne vid makt. Under de mest allvarsamma scener gjorde denne de galnaste upptåg — eller, såsom det på den tidens konstspråk hette, lazzi —, som föllo honom i sinnet. Så t. ex. låtsade han, under det älskaren och älskarinnan tolkade sin kärlek för hvarandra, att fånga flugor, rycka vingarne af dem och i skadeglädje låta dem krypa framför sig på golfvet; eller, under det älskaren stod och talade med honom om sin kärlek, taga fram kersbär ur sin hatt, äta dem och spotta kärnorna i ansigtet på sin husbonde. Nachspielet eller Aterpjesen var ett mindre stycke, hvari ferlequin var hufvudperson. Dess ändamål var att återväcka löjet och munterheten hos publiken, ifall hauptauktionen varit af alltför gräslig beskaffenhet, ty ofta nog förekommo i den mord, dråp och annan misshandel, som kunde komma håren att resa sig på hufvudet. Af ett tyskt teatersällskap gafs d. 9 Nov. 1733 i Stockholm en hauptaktion: *Der weltberüchtigte Ertzdieb, Räuber und Mörder Cartouche, oder desselben listige Practiquen und Räncke; mit Harlequin einem extraordinairen Mitgehülfen;* och underrättades publiken på förhand genom affischer, att Cartouche's exekution ej skulle offentligt framställas, så att man utan rysning kunde öfvervara representationen. Men det var ej alltid man var så blödhjertad mot publiken, och då behöfdes en »lustig efter-comoedia» för att återställa jemnvigten i lynnet hos åskådarne. För öfrigt var 1700-talets teaterpublik ej just så finkänslig af sig. När det vankades prygel på scenen, stod glädjen högt i tak i salongen; och i den tidens pjeser hörde det nästan till ordningen, att man pryglade och örfilade upp hvarandra väldiga tag, så att af den njutningen fick publiken sitt lystmäte fylldt i rikligt mått. Vi behöfva blott påminna oss, huru Holberg i sina komedier slösar med prygel, örfilar och hårdragningar, för att vi deraf kunna göra oss en föreställning om, huru det skall ha gått till i dessa arlequinader, der dylika teatereffekter förekommo långt ymnigare. Och att man dervidlag ej gick så lamt och varligt till väga som i våra dagar, när man på scenen utdelar käpprapp eller örfilar, kan man sluta deraf, att vid de bättre tyska sällskaperna fanns en taxa, hvarefter i pengar beräknades hvarje örfil eller käpprapp, som aktörerne erhöllo å tjenstens vägnar. Härifrån gjorde ej ens den berömda örfilen i *Cid* något undantag. Vid de sämre sällskaperna deremot var väl regeln den: stryk, men inga pengar.

En egenhet hos dessa tyska komedianttrupper var, att ofta nog utfördes deras pjeser såväl af lefvande personer som af marionetter; ja, det var till och med ej sällsynt, att skådespelare och marionetter om hvarandra uppträdde i ett och samma stycke. I detta senare fall påminna vi om den anförda anekdoten, då Seuerling spelade *Jeppe på berget.* De »högtyska komedianter», som vintern 1733—34 vistades i Stockholm, uppförde på Bollhuset d. 4 Dec. 1733 en »hel ny extraordinaire och skådevärdig hufvud- och stats-aktion», benämnd *Cupidinis makt, eller Den förvillade kärleken, jemte Den ogemena svartkonsten af prinsessan Circe.* Alla de vackra och herrliga saker, man fick skåda i denna pjes, meddelas på affischen. Då man genomläser dessa »præstationer», såsom de kallas, kan man svårligen föreställa sig annat än att de agerande, åtminstone till en del varit marionetter. Dessa »præstationer» voro följande:

1. En angenäm ort, deräst Cupido uti en förträfflig machin sig visa låter. — 2. Venus uti en klar sky på sin vagn, som af svanor dragen varder. — 3. Zoroastris trollekyffe och mörka kula. — 4. En lustig dal, hvarinnan man långt ifrån en trädgård med orangerie och andra zirater varse blifver. — 5. Förvandlar sig bemälte trädgård uti en ödemark, hvarest icke annat är att se än dödskallar. — 6. Tvänne andar komma flygande i luften. — 7. En vacker skogslund, derest sig allehanda djur se låta, hvilka genom valdthorns skall förjagade varda. — 8. Ett präktigt slott, som uti ett ögonblick förvandladt varder, men får ef-

teråt sin förra skapnad igen. — 9. Faller slottet alldeles öfver ända, och i dess ställe ser man ett stort berg, på hvilket idel troll sig visa, som vexera Harlequin; sedan remnar berget i tvänne delar och framvisar en stor jättinna, med hvilken Harlequin sig förlofva måste. — 10. Förvandlar sig denna jättinna uti fyra små dvärgar, hvilka med Harlequin dansa på ett pusserligt sätt. — 11. En bred flod, på hvilken löpande fartyg äro att se, på hvilka några kavaljerar hålla en kamp, som ändtligen igenom eld och hvarjehanda monstris förhindrad varder. — 12. Ett med pelare och andra prydnader utsmyckadt palais, hvilket under allehanda divertissements med knall och brakande infaller. — 13. Jeroniæ, en fäherdes, förvandling i ett vildträd. — 14. Ett träd, på hvilket i stället för frukt finnes allehanda slags mat, hvilken, så snart Harlequin deraf vill taga, straxt varder försvunnen. — 15. Varder Harlequin af Circe uti en väderqvarn, fogelbur och lindebarn förvandlad. — 16. Kampebanan, på hvilken några personer med vilda djur hafva att strida. — 17. Circe på en af eldsprutande draken dragande vagn. — 18. Varder alla uti vilda djur förvandlade, och Harlequin uti en åsna. — 19. Varder Circe af jorden uppslukad. — 20. Komma alla återigen till sin förra skapnad och gör på denna aktion ett förnöjeligt slut.

När man genomläser förteckningen på all denna herrlighet, som man fick se i denna féeripjes, så skulle man lätt kunna tro, att teatermaskineriet på den tiden redan uppnått en hög grad af fullkomlighet. Men det var ej så farligt, som det låter. Utan tvifvel var det af högst primitiv beskaffenhet. Men så spelade man också den tiden inför en publik, som ej hade stora pretentioner i den vägen; och kunde detta ske i hufvudstaden på en ordentlig skådebana, huru skall det ej då ha sett ut hos de kringresande komediantbanden, som uppslogo sina teatrar på vindar och i lador?

Under frihetstidens riksdagar anföll man, förnämligast i presteståndet, dessa tyska komediantband och ville på allt möjligt sätt göra dem lifvet surt i Sverige, för att få dem härifrån. Redan 1741 hade man utverkat en kongl. förordning, som förbjöd »komedianter, gycklare och lindansare samt andra för riket onyttige och skadlige utlänningar» att i riket vistas. Men det ser ut, som om man ej så noga iakttagit detta förbud, ty vid 1765—66 årens riksdag fann prestetåndet det nödvändigt, »att samma lag nu förnyas och till närvarande tiders behof lämpas genom en allmän publikation af det innehåll, att hvar och en af Sveriges undersåter vid 100 dalers s:mts vite skall vara förbudet på maskeradbaler sig infinna, och att, utom vid k. maj:ts hof, derest höga öfverheten sådant till dess eget nöje skulle åstunda, intet offentligt skådespel, af hvad slag det vara må, någorstädes får uppföras eller någon utom kongl. hofstaten, tillåtas att det bevista; hvarjemte k. maj:ts befallningshafvande eller magistraterne skola af justitiæ-cancelleren tilltalas och med k. maj:ts onåd anses, derest det skulle befinnas, att de i landet förpassa ofvannämnde förbudne personer eller tillåta dem uppehålla sig i de städer, hvarest lärosäten äro.» Veterligen ledde denna preståndets mening ej till något åtgörande från regeringens sida. Äfven akademierna angrepo desse tyska skådespelartrupper i sina lärda disputationer. I en sådan *) kallas de tyske komedianterne för de mest nesliga och afskyvärda menniskor (*scelestissimi isti & abjectissimi homines*), som länge nog hade genom att sätta sig öfver goda seder förstått att plundra landet på stora penningesummor, och kunde man ej nog uttrycka sin glädje öfver, att man ändtligen fått en *svensk* teater (den 1737 inrättade svenska teatern i Stockholm), då man hoppades att för alltid varda qvitt de tyska komediantbanden. Oaktadt detta respass uppehöllo de sig fortfarande i landet och till och med, såsom Seuerlingska sällskapet, rotade sig fast der.

Vi öfvergå nu till de svenska landsortstrupperna.

Den 1737 i hufvudstaden upprättade svenska teatertruppen, den s. k. *Kongl. svenska skådeplatsen*, åtnjöt under Fredrik I:s regering allt det hägn och uppmuntran, man billigtvis kunde begära på en tid, då teater och skådespel ansågos nästan för

*) Diss. de natura, constitutione & moralitate dramatum a *D. Hiort*; præs. *N. Stobæus*. Lond. Goth. 1740.

djefvulens påfund för att dermed locka menniskor öfver till antikrist. Afven, sedan den franska smakriktningen under Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas regering tagit öfverhand, skulle den troligtvis under en skicklig styresmans ledning fortfarande hafva häfdat det anseende, den redan förvärfvat. Men det saknades en sådan, och dessutom hade split och oenighet mellan teatermedlemmarne söndrat truppen i tvänne partier, som ej drogo ens. Ändtligen gaf man den dödsstöten, då man fråntog den Bollhuset, hvilket öfverlemnades åt den 1753 inkallade franska truppen. Den svenska teatern stod nu husvill, utan skydd och hägn, öfverlemnad åt sig sjelf att bryta sig en väg till erkännande af svenska nationen. Det var en förnedringens skola den måste genomgå. »Den nödgades öfvergifva hufvudstaden, — säger Ehrensvärd, — och flytta som en flykting ikring landet. Hvar och en nekade densamma hemvist; man trodde det vara mot god smak och goda seder att härhergera honom. Motgången nedslog den olyckliges sinne, och honom träffade olyckligas vanliga öde: förakt, glömska och fattigdom. Ett träskjul blef ofta dess hemvist, plumphetens skratt dess enda uppmuntran.» Men slutligen kom den dag, då den åter spirade upp ur gruset, slog ut i full blomstring och blef för hufvudstaden en verklig folkteater, den s. k. *Svenska komiska teatern*. Men detta är en historia för sig och må sparas till en annan gång,

Sedan den svenska teatern blifvit beröfvad Bollhuset, ser det nästan ut som densamma under några månader varit upplöst. Först i början af följande året, 1754, gaf den »Svenska truppen» några representationer, då den — troligtvis af gunst och nåd — fick uppträda på sin gamla skådeplats, Bollhuset. Frampå hösten s. å. annonserade Langlois, som under svenska teaterns första år och äfven åtskilliga gånger sedan varit direktör för densamma, att han ämnade åter upprätta »det svenska skådespelet» samt hoppades, »att de svenska aktörer och aktriser, som äro antagne, skulle icke allenast ofelbart trakta efterfölja de härvarande utländska aktörers skicklighet och merit, utan ock söka med dem derom täfla, på det de måge vinna allmänhetens goda tycke och éstime samt deras isynnerhet, som betygat deras nöje för det svenska skådespelets återupprättande». Langlois var utan tvifvel ej rätte mannen att förena och sammanhålla den upplösta teaterns medlemmar. Med ett herrsklystet och retsamt lynne hade han otaliga gånger under sin förra direktörsbefattning stött sig såväl med de höge personer, under hvars auspicier teatern åtnjutit beskydd, som med skådespelarpersonalen. Också skyndade tvänne af teaterns förnämsta aktörer, Petter Lindahl och Johan Berghult (eller Bergholtz, — namnet skrifves olika) att förklara, att de ej ämnade deltaga i det bebådade teaterföretaget. Tvärtom hade de sökt och erhållit k. maj:ts tillstånd »att med sina barn, hustrur och antagande personer uppföra svenska skådespel i städerna i riket», och förklarade de derjämte, »att deras uppsåt var, att under tiden de vistades utom Stockholm på sådant sätt uppöfva sitt unga sällskap, att de måge kunna i sinom tid göra allmänheten behörigt nöje. Emellertid, — tillade de helt gudsnådligt, — är deras högsta vinning, om de kunna täfla med andra menniskor i dygd och ärbart uppförande.»

Denna, den *Lindahl-Berghultska* teatertruppen, var det första svenska skådespelarsällskap, som besökte landsortsstäderna. Men ej länge höll det tillsamman. Oenighet och split söndrade snart dess medlemmar från hvarandra. När det 1755 uppträdde i Norrköping förekallades inför magistraten några af aktörerne, hvaribland, utom direktörerne, nämnas dansmästaren Boman och komedianten Buhrström, emedan magistraten fått kunskap »om något slagsmål och oanständigt förhållande, som förelupit mellan någre af aktörerna.» Magistraten föreställde de inkallade, att »sådant vore stridande emot komediens ändamål, som vore sedernas förbättring, samt att sådane elaka exempel kunde lända menigheten i staden till skada.» Vidare lät den förstå, att, »ehuru magistraten vördade k. maj:ts dem gifna privilegier och ej ville förbjuda dem agera komedier, fann den dock, att de med sina skådespels föreställande hvarken kunde förlusta åskådarne, ej heller sjelfva hafva någon båtnad deraf, utan skulle magistraten helst se, att dessa lustspel snart kunde få ändskap.» Snart derefter upplöstes sällskapet; några af dess medlemmar återgingo till den af Stenborg nu öfvertagna svenska komedietruppen, an-

dra möjligtvis till det Seuerlingska sällskapet. Bland dessa senare var åtminstone Lindahl sjelf. Han, som från *Svenska skådeplatsens* första inrättande hade varit en af stödjepelarne för densamma och som till och med af den fine smakkännaren C. G. Tessin erhållit det vitsord att vara en af de yppersta komiska skådespelare, han sett, — denne Lindahl slutade sin teatraliska bana såsom sufflör vid Seurlingska sällskapet.

Om det af Langlois började företaget att åter upprätta de svenska skådespelen hafva vi oss ingenting bekant. Möjligtvis kom det aldrig till stånd, eller också kunde Langlois och skådespelarpersonalen ej länge draga sams. Det säkra är, att man gjorde allt för att blifva honom qvitt. Då Langlois innehade, redan från 1737, privilegium på att i hufvudstaden uppföra svenska skådespel, måste truppen åt sig utverka ett nytt sådant, om den utan Langlois' medverkan ville fortsätta med att gifva teaterföreställningar. Derföre ingaf P. Stenborg, en af svenska teaterns förnämste aktörer enligt Langlois' eget erkännande, å egna och svenska komedietruppens vägnar en ansökan till kongl. maj:t att få spela i Stockholm, hvilket i resolution af d. 26 Nov. 1756 beviljades dem, dock med det vilkor, att de sjelfva skulle förse sig med teater. Troligtvis hade man medgifvit Langlois rättighet att för sina spektakler få begagna Bollhuset, när så lämpade sig; nu, när det nya privilegiet meddelades, passade man på tillfället att helt och hållet utestänga den svenska truppen, derifrån.

Att den svenska truppen under sådane omständigheter hade svårt att draga sig fram, är helt naturligt. Öfvergifven och negligerad af hofvet och de tongifvande, beröfvad allt understöd, till och med den skådeplats, der den snart i tjugo år fått uppträda, kunde de svenska skådespelarne ej annat än förtvifla om sin framtid och existens. I en 1758 förnyad ansökan hos k. m:t kan Stenborg såsom »truppens hufvudman och fullmäktig» ej återhålla sin förtrytelse, som man tydligt läser emellan raderna, öfver den orättvisa, som vederfarits den svenska teatern. Det heter i denna ansökan bland annat: »Truppens ändamål var väl den tiden (1756, då den förutnämnda resolutionen gafs), att här i kongl. residensstaden kunna vinna sin utkomst; men som den hittills varit oförmögen, att sjelf kunna förskaffa sig något tjenligt teater-ställe här i staden, sedan den fransyska truppen nu innehafver den kongl. teatern i Bollhuset, hvilken de svenske förut till nyttjande i nåder varit lemnad; så bönfaller den senare, det värdigas E. K. M. af sin högst bepriseliga nåd och omvårdnad för svenska barn, som användt sin ungdomstid derpå, att uti detta ämne förskaffa sig erforderlig skicklighet till allmänhetens oskyldiga förnöjelse, allernådigst extendera det Svenska truppen i nåder förunnade tillstånd så långt, att det ock må sträcka sig till landsorterna inom riket, på det att truppen i sitt förqväfde och utblottade tillstånd på någon annan ort i riket måtte kunna få sitt bröd, intill dess något tillfälle här i staden framdeles sig yppa kan till erhållande af rum till teater.» — Denna ansökan beviljades, och till följe deraf ingick Stenborg kontrakt med lindansaren Karl Friedrich von Eggenburg, att denne med sitt sällskap skulle fara omkring i landsorten och gifva föreställningar till förmån för svenska komedietruppen på sådant sätt, att han till densamma skulle aflemna en tredjedel af nettovinsten.

Denne tyske lindansare med sällskap hade redan under flere år varit anstäld vid svenska teatern, ty det var den tidens sed, att lindansning och equilibristiska konststycken skulle utföras under mellanakterna vid teatrar, som ville anses för mer. Redan 1753 hade man hos k. maj:t sökt och erhållit tillstånd, att Eggenburg skulle få resa omkring i landsortsstäderna »att der presentera sin skicklighet till E. K. Maj:ts aflägsnare undersåtares nöje och stockholmske teaterns upphjelpande.» Då han under denna resa besökte Norrköping måtte hans konststycken fallit stadens innevånare särdeles på läppen, hvarföre den alltid omtänksamme magistraten i staden förbjöd honom att till Norrköpingsboernes fröjd och gamman än vidare dansa på lina och göra sina saltomortaler, emedan, såsom det heter, »han redan uti fjorton dagar fått agera, och stadens tillstånd nu ej heller tillät flere sådane utgifter.» Då han några år derefter anlände till samma stad, ville magistraten i anseende till den dyra tiden ej tillåta honom visa sina konster; men han vände sig då till landshöfdinge-

embetet och utverkade sig tillstånd att få uppträda.

Den svenska truppen försökte emellertid att fortfarande spela i Stockholm och uppträdde på scener, som för tillfället upprättades än här, än der. Men förtjensten var ringa och kanske äfven bifallet, hvarföre man beslöt att söka sin lycka i landsorten. Under tiden från början af 1760- till midten af 1770-talet besöktes de förnämligare landsortsstäderna af *Stenborgska* truppen. När den 1763 uppträdde i Åbo och Helsingfors bestod sällskapet af Petter Stenborg, fru Catharina Sofia Berghult, dess dotter Johanna Sofia, Johan Löfblad (sällskapets komiker, för öfrigt skräddare till profession) och dess hustru Johanna Catharina, f. Enbäck, »jungfru» Brita Christina Senack, Anders Hallberg, Joh. Fredrik Hallén och Joh. Ahlbeck. Att denna personal under årens lopp förändrades och ersattes af andra personer, är helt naturligt, men då vi ej känna något vidare om dem än namnen, anse vi det öfverflödigt att lemna en förteckning derpå. De enda, som under hela tiden höllo ut hos Stenborg, var det Löfbladska paret. Löfblad säges hafva varit Stenborgs ypperste aktör och var han isynnerhet »exellent för le bas-comique». Han dog d. 28 Okt. 1774 på Humlegårdsteatern, när han höll på att maskera sig för att spela hufvudrollen i *Den osynlige Arlequin*. Hans enka anstäldes vid den af C. Stenborg inrättade Komiska teatern, der hon briljerade i käringroller, men hade slutligen den oturen, att tvänne aktörer, Schylander och Waltman, öfverträffade henne just i samma genre.

Då den Stenborgska truppen icke uteslutande besökte landsortsstäderna, utan äfven tid efter annan med längre eller kortare uppehåll vistades i Stockholm och der påminte om, att det verkligen ännu fanns en svensk teater, sådan den än var, så tillhör skildringen af densamma lika mycket Stockholms teaterhistoria som landsortens, hvarföre vi hänvisa till Dahlgrens *Anteckningar om Stockholms teatrar,* der vidare underrättelser om dess repertoire, m. m. kunna erhållas.

Vi uppsöka i det stället åter den *Seuerlingska* truppen, som vi antaga numera blifvit fullkomligt svensk. Den stod alltifrån början af 1770-talet under ledning af Karl Gottfrid Seuerling, som bemödade sig om att höja sällskapets anseende hos publiken genom att upptaga på sin repertoire de pjeser, som på Stockholms teatrar vunnit bifall. Han uteslöt derifrån icke engång operetten. Då han 1774 uppehöll sig i Jönköping, uppförde han t. ex. operetten *Zemir och Azor,* »då vederbörande herrar af hofrättsstaten täcktes uppföra den vackra musiken dertill.» Under samma sejour uppförde han äfven tragedien *Iphigenie* med körer. »Lilla mamsell Seuerling, som spelar med en förträfflig grace,» utförde hufvudrollen. »Detta sällskap», — heter det i ett bref från Jönköping, — »som har all möda ospard att göra sina åskådare nöje, vinner här å orten allmänt bifall.» När truppen 1782 uppehöll sig i Norrköping, som ett par år förut hade fått sig en teater, det s. k. herr Egges comediehus, spelades *Zayra* af den äldre m:ll Seuerling »med allas aplause.» Det ser ut, som om man då äfven hade uppfört Shakespeares *Romeo och Julia,* troligtvis samma öfversättning, som samtidigt uppfördes i Göteborg. Uti sjelfva Kellgrenska Stockholmsposten stod nämligen d. å. verser insända från Norrköping, »till direktörskan fru Seuerling, då hon spelte Julias roll», hvilka sluta med följande klimax:

Det har ock skett, ni är belönt.
Vår allmänhet syns ge er ära,
Och innan Muser offer bära,
Så har Olympen eder krönt.

Först sextiotre år derefter kom samma pjes till uppförande på landets förnämsta scen. Detta hör också till kuriositeterna i svenska teaterns historia.

På 1790-talet blef Kotzebue modern, och Seuerling, som följde med sin tid, försmådde ej att upptaga hans larmoyanta dramer. När han under Henriksmessan i Örebro 1793 spelade på vinden till rådman Norstedts hus vid stora torget, uppfördes *De okände eller Verldsförakt och ånger* ej mindre än tre gånger, hvilket var mycket på den tiden. Bland andra pjeser, som då uppfördes, nämnas *Maccabeerne* af de la Motte, *De olika bröderna* och *Zayra* af Voltaire samt åtskilliga smärre komedier.

Såsom ett bidrag till den tidens teaterlif hos de kringresande sällskaperna kunna vi anföra följande i all sin obetydlighet likväl ej intresselösa handling:

»Herr direktören Seuerling med dess son och dotter samt hela teatertrupp, be-

stående af tretton personer, har som passagerare från Örebro varit på mitt fartyg, *Flink och Färdig* kalladt, sedan den 16 Augusti och derpå till mig riktigt liqviderat den öfverenskomna frakten, hvilket härmed intygas. Stockholm d. 1 Sept. 1786.

Hindrick Skagerström.»

Under hela fjorton dagar befann sig således Seuerlingska teatertruppen instufvad på en vanlig Hjelmareskuta för att förflyttas från Örebro till Stockholm, och det oaktadt — hvilken grym ironi af ödet! — hette skutan Flink och Färdig. Också ett litet bidrag till kommunikationernas historia.

Bland truppens sujetter omtalas framför allt m:ll Carolina Fredrika Seuerling, direktörens dotter. Hon utförde med ett stort bifall älskarinnerollerna och kallas redan 1783 för »en ung elegant aktris.» Bland sina beundrare räknade hon flere »i en senare tid historiskt ryktbare personer», enligt hvad en antecknare vet att förtälja. Hon blef slutligen gift omkring 1790 med rektorn vid Örebro skola G. R. Höijer och slutade sina dagar såsom prostinna i Eker af Strengnäs stift. Mot en annan af sällskapets aktriser, Anna Gestin, log deremot ej lyckans sol med lika blida strålar. En ännu lefvande gammal teatervän i Finland påträffade under sin ynglingaålder i Åbo en liten glad och fryntlig gumma, »klädd i simpel, sliten drägt, men för öfrigt snygg och ren.» Det var den forna firade aktrisen Anna Gestin. Nu lefde hon af fattigunderstöd.

Seuerling förvärfvade sig en rätt ansenlig förmögenhet på sitt teaterdirektörskap. Han säges hafva varit egare af två landtegendomar och en gård i Örebro. Han dog i nämnde stad 1799 eller 1800, hvarefter hans enka öfvertog truppen. I hennes hand sammansmälte snart den samlade förmögenheten, och berättas hon slutligen hafva hamnat på gäldstugan i Åbo.

På 1770-talet uppdyker ett resande teatersällskap under den något egna benämningen det *Gemenesiska sällskapet.* Det tycktes vid denna tid hafva uteslutande uppehållit sig i de södra provinserna och var möjligtvis en qvarlefva af någon äldre i landet inkommen tysk teatertrupp, som under årens lopp liksom Seuerlingska sällskapet blifvit svensk. Dess direktör vid denna tid var Johan von Blank, och under hans ledning blef denna teatertrupp grundstommen till den stående teater, som under 1780-talet existerade i Göteborg. *) Sällskapet öfvertogs sedan af Anders Widerberg, som, då han sjelf blef anstäld vid k. teatern i Stockholm, uthyrde sitt teaterprivilegium åt andra. Bland dessa var Johan A. Lindqvist, hvilken år 1800 fick tillstånd af regeringen i Danmark att 4 månader om året uppföra svenska skådespel der i landet, — det första exempel på en svensk teatertrupp, som gifvit representationer på utländsk botten, Samme Lindqvist hade infunnit sig vid kröningsriksdagen i Norrköping 1800 för att der skära guld med täljknif; men det slog ej bättre i spann, än att han reste derifrån med 1,400 riksdalers förlust. Till kröningens förherrligande hade en prolog blifvit skrifven; men då den ej kom till uppförande frågades i tidningarne efter orsaken. L. svarade, att innan prologen kunde uppföras, fordrades »en thron för Svea, sedan en sky för Sällheten;» samt vidare »att det ej gick an att ställa Sveas thron i fonden, så framt ej Sällheten, när den nedkom i sin sky, finge vända ryggen till Svea. Ej heller kunde thronen ställas vid sidorna, om man icke tillät antingen gudar och gudinnor att bortskymma dem, som representerade de fyra riksstånden, eller tvärtom. Under taket på spektakelhuset vore omöjligt dölja den, som spelade Sällhetens roll. Således, enär teatern vore för liten, kunde prologen ej uppföras.» Sådant bryderi kan förskaffa en teaterdirektör gråa hår. Men att derjämte påstå Norrköpings nya teater, som ett par år förut blifvit uppförd, vara för liten för prologens uppförande, det kunde ej annat än göra ett smärtsamt intryck på Norrköpingsboerne, som till den grad hade yfts öfver sin nya teater, att de kallade den för »operahuset.» Också fick han sota derför, ty förtjensten blef förlust, såsom vi redan sett, och det fastän han sökte locka folk till sig genom »mekaniska lustfyrverkerier och skuggspel»

*) Vi hade haft för afsigt att i denna uppsats äfven behandla den i hög grad intressanta Göteborgsteatern på 1700-talet; men som utrymme dertill saknas i denna årgång af tidskriften, så måste vi uppskjuta dermed till en kommande artikel.

såsom dessert på de vanliga representationerna.

Under sjuttonhundratalets sista decennium uppstodo flere skådespelarsällskaper, hvilkas direktörer vanligtvis hyrde andras privilegier för att resa omkring i landsorten och spela. Man lefde ännu i privilegiernas gyllene tidsålder och höll noga på dem. Således gälde Widerbergs privilegium på uteslutande rätt att spela i Göteborg och Östergötland, Lewenhagens på de skånska städerna o. s. v. För att en teaterdirektör således obehindradt skulle kunna uppträda med sitt sällskap, hvar han behagade, måste han hyra fleres privilegier för de särskilda orterna. Härigenom uppstodo mångahanda obehag, och regeringen försökte redan då att vid yppade tillfällen annullera dessa företrädesrättigheter. Så t. ex. hade en Elias Magnus Wederborg 1791 fått tillstånd att i rikets städer, utom Stockholm och Göteborg, »uppföra teaterfyrverkerier samt tillika smärre pjeser och operetter.» Efter ett par års direktörsskap öfverlät han sin rätt åt Jonas Fredrik Rydström, som afled 1798, »innan han», såsom hans enka Sofia Rebecka, född Rörström, säger, »hann skörda någon frukt af dess vid denna teater gjorda kostsamma inrättningar, än mindre försätta mig i stånd att ännu på någon tid kunna umbära denna af mig valda näringsgren.» Hon anhöll då hos k. maj:t om särskildt tillstånd att få spela i Finland, hvarest hon då befann sig, och oaktadt rekommendation af generaladjutanten B. F. Stackelberg, hvari det heter, »att denna dam, som sjelf begåfvad med alla de egenskaper, hvilka göra ett fruntimmer aktningsvärdt, äfven inspirerat sin trupp enahanda tänkesätt och tillvant densamma ej allenast vid en berömvärd ordentlighet i sina representationer, mindre vanligt i orterne, utan ock rena seder och anständigt uppförande», så biföll k. maj:t likväl ej hennes begäran.

Den egentliga orsaken, hvarföre man icke blott i detta fall utan äfven vid många andra dylika ansökningar vägrade att tillmötesgå de sökandes begäran, finnes uttryckt i ett från början af 1800-talet af k. teaterdirektionen till k. maj:t afgifvet utlåtande. Af nämnde direktion infordrades nämligen dess mening i alla till k. maj:t inkomna mål rörande landsortsteatern. Det heter deri, »att redan flere privata och kringvandrande teatertrupper finnas i riket, än som möjligen af detta yrke synas kunna lefva, och att de fleste af deras föreståndare sakna de kunskaper, som nödvändigt fordras att detsamma vårda, hvarföre ändamålet med sådane trupper, hvilket är att på ett tillbörligt sätt och genom skicklige aktörer föreställa goda teaterstycken och skaffa allmänheten ett anständigt tidsfördrif, blir, ej mindre för brist och fattigdom än okunnighet i sjelfva yrket, en omöjlighet att vinna.» Detta yttrande afgafs redan för sjuttio år sedan, men eger ännu i dag sin sanning, hvad teaterförhållandena i landsorten beträffar.

Såsom ett exempel, på hvilka vigtiga skäl man grundade sina ansökningar om teaterprivilegier, må anföras, att en f. d. aktris Sofia Charlotta Lönnbom, född Mosette, som, enligt hennes egen utsago, varit engagerad vid alla betydligare teatertrupper i riket, men, såsom hon sjelf säger, »sedan min svaga helsa ej mera kunde uthärda det arbete och den möda, som är förenadt med detta yrke, ingick äktenskap(!) med aktören C. G. Lönnbom, hvilken, sedan han från barnaåren varit vid teatern, ur samma skäl som jag lemnade densamma och sökte samt vann burskap i Halmstad såsom traktör, det enda möjliga näringsfång han, i saknad af erforderliga kunskaper, kunde tillgripa, och hvilket i ett så obetydligt samhälle är snart sagdt detsamma som ingenting;» — just på grund af sin och mannens sjuklighet samt otillräckligheten af deras nuvarande borgerliga näring anhöll hos k. maj:t om ett teaterprivilegium i akt och mening att arrendera bort det åt den mestbjudande. Att ansökan afslogs torde ej behöfva nämnas.

Slutligen må vi med några ord omförmäla en af de förnämligare teatertrupper, som i slutet af adertonde århundradet besökte landsortsstäderna, ehuru dess verksamhet egentligen infaller under följande sekel. Det var *Johan Petter Lewenhagens.* Denne L. hade varit aktör vid Seuerlingska sällskapet och en tid haft del i direktörskapet öfver detsamma. Af k. teaterdirektionen fick han det intyg, att han var en af de skickligare teaterföreståndare, som då funnos. Han sjelf tyckes äfven temligen högt hafva uppskattat sitt värde såsom sådan, ty då han och hans hustru efter en sejour i Norrköping 1792 afläto i stadens

tidning en adress till publiken för att, efter då vedertaget bruk, till densamma framföra sin tacksamhet, låter han förstå, att, »om deras förmåga varit svarande mot viljan, skulle de personager, de här på teatern förestält, blifvit med gudalik bildning skildrade.» Hälften hade kunnat vara nog.

Lewenhagen var veterligen den siste teaterföreståndare, som hade på sin repertoire dessa med arlequinader uppblandade trolleripjeser, som uppfördes af de tyska komediantbanden under förra hälften af 1700-talet och på hvilka vi i det föregående fäst uppmärksamheten. En af dessa hette *Den strandade Columbina,* opera-comedie i tre akter. Enligt programet, som redogör för alla de besynnerliga saker, man skulle få bevitna vid åskådandet af pjesen, föreställde teatern i första akten klippor, med hafvet i fonden samt vraket af ett fartyg, hvarpå Columbina gjort skeppsbrott. En större klippa, på hvilken Columbina hvilar sig, förvandlas i en trollgubbe, hvilken låter klippor, haf och fartyg försvinna, i det att teatern förändras till ett rum, der tvänne herrar sitta och konversera. Åter förändras teatern till en skog, der Arlequin blir fasttagen såsom krypskytt och bunden vid ett träd, då ett annat träd förvandlas till ett spöke, som befriar honom och ger honom en trollstaf. I Andra akten föreställer teatern en sal med ett serveradt bord, vid hvilket en kavaljer sätter sig att spisa, då Arlequin med sin trollstaf förvandlar bordet i en jernbur, hvari kavaljeren blir innesluten. Arlequin fasttages af några soldater, som stoppa honom i en fyrmörsare, hvilken de afskjuta, då Arlequin flyger i luften öfver den i fonden presenterade staden, men kommer ned igen samt bortkör soldaterne. I tredje akten föreställer teatern ett rum som förvandlas till en skog, i hvilken Arlequin blir ihjelstucken. Slutligen förevisas Arlequins grafvård med postament och urna. Trollkarlen kommer åter fram och förvandlar grafvården till en trädgård samt postamentet till en blomsterkruka. Pjesen slöt med tvänne pas de deux och tvänne soli, utförda af Arlequin och Columbina. — Sådane galenskaper kunde man ännu bjuda publiken på, likväl ej utan gensägelse från densamma, ty man lät öppet förstå, att man numera hade helt andra fordringar på en teater än dylika prestationer, som voro stridande mot vanligt sundt förnuft. För öfrigt var Lewenhagens repertoire oklanderlig. Han var den förste, som gjorde svenska publiken bekant med *Röfvarebandet* och *Kabal och kärlek* af Schiller.

Sedan Lewenhagen blifvit antagen vid k. teatern, öfvertogs hans trupp och privilegier af Fr. W. Ståhlberg omkring 1815. Då denne dog 1819, blef hans enka föreståndarinna för truppen under E. W. Djurströms regissörskap. I slutet af 1820-talet öfvertog denne Djurström ensam direktörskapet, hvilket han innehade till sin död 1841, då först hans enka och sedan Wallin förestodo truppen. Då denne sistnämnde omkring 1850 lemnade tiljan, kom sällskapet under den för vår generation bekante Oskar Anderssons ledning, som fortfor ända till 1863, då sällskapet upplöstes. Vi hafva anfört denna serie på teaterföreståndare för att visa, huru ett teatersällskap, hvars verksamhet vi sjelfve för något mera än ett decennium sedan hade tillfälle att bevitna, härstammar, så att säga, från en af 1700-talets teatertrupper; och skulle man derjämte vilja antaga, hvilket ej är otroligt, att Lewenhagens sällskap var en utgrening af det Seuerlingska, så skulle Oskar Anderssons teatersällskap på sätt och vis ledt sina anor ända från den äldre Seuerlings tyska komediantband.

Erik Lund.

Rättelse och tillägg, s. 427, första spalten, 16:e raden. Det kan äfven vara år 1696, då d. 9 Sept. också inföll på en onsdag, och med mera sannolikhet detta år.

Sonetter.

»Himlaängen.»

Hur täck hon är! Med nakna fötter små
Hon dansar fram på gräsets mjuka matta,
Och när hon hörs med barnslig glädje skratta,
Som silfver klingar det i rymden då!
Af glöm-mig-ej står »himlaängen» blå;
Ty när åt henne Floras döttrar skatta,
Hon trott sig rättast deras mening fatta,
När hon har kallat danssalongen så.
Ack, hulda barn, må länge der du vara!
Och Gud sig skall, så långt ditt öga når,
Uti naturens under uppenbara!
När se'n den blommat ut, din egen vår,
Stå glöm-mig-ej ännu på ängen friska...
Du dem *förstår:* om evigt lif de hviska.

Bavaria.

Jag gerna lemnar damerna i fred;
Men se, Bavaria kan jag inte låta
I lugn så der på Münchens slätt få ståta;
Så stora damer kan jag inte med.
Tänk, om i örats badkar jag föll ned!
O, hvilken flod när dessa ögon gråta!
Slik pathagonisk skönhet är en gåta!
Hu!.. Om hon skrattar med en mun så bred!
Men Bayerns store män i tolftumsbyster
Stå undrande kring denna jättars syster,
Och tyckas sjelfve så oändligt små!
Och tolf dragoner krypa in i kroppen;
De slå sig ned beqvämt i hufvudknoppen:
Men nej..... Bavaria blir ej yr ändå!

OSCAR WIJKANDER.

Det publicistiska lifvet

under vår första tryckfrihetstid.

Några drag.

En bland de märvärdigaste företeelserna under den på dylika ingalunda fattiga »frihetstiden» är den nästan plötsliga öfvergång från tycktvång till tryckfrihet hvilken blef en följd af den uti vår utveckling djupt ingripande riksdagen 1765, då hattarne störtades, och mössorna kommo till magten efter ett fjerdedels sekels kamp om denna. »Sekretessen» hade varit en af hattpartiets vigtigaste angelägenheter, och blott en eller annan gång samt med stor försigtighet hade man begagnat pressens hjelp till att bilda och vidmagthålla en allmän mening, naturligtvis alltid i partiets eget intresse. Men de ganska stora missbruk som riksdagen 1765 obevekligt lade i dagen, och hvilka alla bedrifvits i skygd af »sekretessen», gjorde det till en nödvändighet och en pligt för de segrande mössorna att bryta med hela det gamla systemet och låta frihetens fulla ljus lysa der förut blott privilegierade dankar spridt en skum och konstförståndigt ordnad dager. Så tillkom memorialet af 12 nov. 1765 om lagarnes verkställighet, i hvilket skrif- och tryckfrihet hos regeringen uttryckligen yrkades; och efter en ytterligare påminnelse om denna särskilda rättighet utfärdades 2 dec. 1766 den märkliga kungliga förordning genom hvilken Sverige befriades från censurens mara och på en gång tog steget framom hela det öfriga Europa, England undantaget.

Vi skrifva här ingen författningshistoria och förbigå således denna nya grundlags innehåll; nog af, tryckfriheten var i grundsats erkänd och äfven i utöfningen temligen medgifven. Och hon blef begagnad! Som en länge uppdämd flod rusade en massa tidningar, ströskrifter och politiska satirer fram öfver den nyss så idylliska och väl ordnade litteraturens fält; och man må då ej undra på om en och annan samtida med förnäm köld eller missmodig klagan vände sig bort från den bullrande och lifliga synen. Men den stora massan helsade med jubel förändringen, och skriftställarnes skrå ökades nästan genast betydligt. Sin första och mest i ögonen fallande verkan öfvade dock tryckfriheten på den periodiska pressen. Man döme af det enkla sakförhållande att, medan under åren 1750—66 blott omkring 40 nya tidskrifter och tidningar sett dagen, steg deras antal under

1767 till 13, 1768 till 16, 1769 till 19, 1770 till 12, 1771 till 10 och 1772 till 15, jemte det åren 1773 och 1774, under hvilket senare någon inskränkning gjordes i dittills rådande förhållanden, siffran åter sjönk till 7 och 5, samt ytterligare föll de följande åren.*) Visserligen var mycket af allt detta dagsländeföreteelser, hastigt lysande och försvinnande; men så är ju ställningen äfven inom våra dagars press i alla länder, och siffrornas beviskraft minskas således ej genom den omständigheten. Begripligtvis var det under denna de kämpande partiens egentliga upplösningstid de politiska ämnena hvilka i främsta rummet sögo till sig den allmänna uppmärksamheten. På klubbar och kaffehus träffades litteratörer, riksdagsmän och borgare dagligen, under lifliga öfverläggningar och kanstöperier om dagens frågor, helst riksdagssakerna. De förnäme hade äfven sina mötesplatser, särdeles under riksdagarne. Och man behöfde ej hålla sig bara till sqvaller och smädelser af muntlig art, ty tidningarna sörjde nog för att allt kom till allmänhetens kännedom, och hvad de ej förmådde meddela såg dagens ljus i hundratals små flygskrifter och pamfletter af alla möjliga slag. Det är ett förvånande rörligt lif som denna frammyllrande häfteslitteratur och dagbladspress företer; mången tanke, hvars sanning nu är allmänt erkänd, mången plan, hvars frukter vi nu i god ro njuta, sticker här för första gången upp hufvudet, då och då en smula yrvaken, det är sant, men likväl alltid igenkänlig till dragen. Här kan ej blifva frågan om att ens flygtigt skildra alla de märkligare personligheterna och skriftalstren som detta korta, men betydelsefulla skede inom pressen erbjuder. Det är blott frågan om att gifva läsaren spridda drag, en eller annan anekdot, här och der en förtroligare interiör. Men vi hoppas att redan denna lilla början skall visa, huru mycket af underhållande och lärorik art döljer sig i denna hittills föga uppmärksammade litteratur, hos dessa halft eller helt glömda litteratörer, hvilka dock, i stort sedt, voro de första vägbrytarne för det samfundsskick hvarunder Sverige nu i öfver ett halft århundrade fått fritt utveckla sina krafter.

Pressen, deri inbegripen den politiska häfteslitteraturen, fick, som vi ofvan visade, nu för första gången verklig betydelse såsom uttryck för den allmänna meningen. Också täflade partien om att begagna denna mägtiga häfstång i sina intressens tjenst. Bland tidningsmännen, en syssla som tillförene nästan uteslutande öfvats af lärde, befinna sig nu personer af nästan alla samfundsklasser, alla meningsskiftningar. Icke blott män hvilkas namn gått till efterverlden, en Anders Schönberg, en Botin, en Kryger, en Gjörwell, voro ifrige medarbetare i eller utgifvare af detta slags skriftalster, utan äfven en mängd litteratörer hvilka blott njöto en kort tids anseende eller till och med icke hunno ens så långt på ryktets trappsteg. Eller hvem känner nu mycket till kongl. bibliotekarien Daniel Helsingius, stadsmatematikus Chierlin, doktor Gabriel Rothman och de andra berömdheterna för dagen under frihetstidens senaste år? Men just dessas skrifter och öden tillhöra snarare än de förras »kulturbildernas» antal och lämpa sig således bättre för vårt ändamål än de mer berömda storheternas. Om vi skulle kasta en blick på dem — i all korthet naturligtvis? Bibliotekarien Helsingius må börja.

Hans lif var i yttre måtto temligen vanligt: född i Finland 1717, uppsteg han slutligen till värdigheten af assessor i antiqvitetsarkivet med titel af kongl. bibliotekarie. Så mycket mer framstående var han på sin tid som skriftställare, hufvudsakligen i politiska ämnen, ty hans många »stenstilar» på latin funno väl beundrare, men ej bland den större läsekretsen. Helsingius, som tillhörde mössorna, skref imellertid alltid utan namn, och så har han rönt publicistens vanliga lott att glömmas, redan af den närmaste efterverlden. Vare långt från oss att här vilja skänka listan på hans många småskrifter eller hans likaledes talrika bidrag till det af assessor Johan Pfeiffer 1767 uppsatta Dagligt Allehanda, hvilka bidrag fortforo ända till hans död i aug. 1774. Men som prof på den tidens svenska publicistiska polemik vilja

*) Beräkningen är gjord efter Tholanders bekanta förteckning öfver svenska periodiska skrifter (i »Journal för litteraturen och theatern» 1811). Måhända kunde en eller annan ändring göras efter nyare undersökningar; men i hufvudsak qvarstå sifferförhållandena sådana de här ofvan uppgifvits.

vi dock anföra ett par episoder ur Helsingii skriftställarbana. Hattarne fingo, som bekant, ånyo öfvertaget vid riksdagen 1769, och följaktligen framkom just vid den tiden en mängd skrifter, äfven tidningar, af detta partis färg. Men de ifrigare mössorna, och bland dem var Helsingius, läto ej fördenskull modet falla, utan fortsatte tappert med sina anfall på motståndarne. Mot tre af motpartiets skrifter riktade Helsingius i en ljungande diatrib sin qvickhet; den bär titeln: »Triumviratet på Momi parnass, tecknadt efter trenne i sitt slag goda originaler, Posten, Hatten och Landsboen.» De båda förra voro tidningar, utgifna af en bankofiskal Berch och den sedan bekante Olof Kexél; den senare en okänd författare till en politisk flygskrift. Man döme om den skärpa med hvilken Helsingius yttrar sig af följande små utdrag: »Allmänheten», säger han på ett ställe, »har nu på en tid blifvit regalerad dag efter annan med en så ofantlig mängd tryckta papper och pamflets, största delen uppfylde med grofva smädelser och nedriga personaliteter; men så har hon ock tagit sig sjelf den ädelmodigaste hämd och, i stället för kritik, lemnat dem tyngden af ett tillbörligt förakt, i det sådane skrifter inom en eller högst två dagar blifvit väkta i evig glömska, ej olika vissa skridfän som, sedan de några timmar surrat och hvinat om öronen, dö bort och lemna rum åt andra. Det utgör en hel tragi-komedi att se och läsa huru de som ha en elak sak att försvara sysselsätta sig: huru de, under tomma och klingande ord af menniskokärlek, fosterland, frihet, vördnad för landsmän m. m., svinka, fjäska, göra krokslag, framstapla oblyga osanningar, förfäkta uppenbara orimligheter, hoptrassla oförsonliga stridigheter, encadrera grofva infall med nedrigt hyckleri och till slut med hela laget profskjuta på nationens lättrogenhet; men jag vet ej af hvad för lyckligt öde att, med så mager belöning för all använd möda, deras smädelser aldrig såra, och deras beröm alltid förlorar sin verkan.» Mot Landsbon, med hvilken han hufvudsakligen i detta första och enda stycke af sin skrift sysselsätter sig, utbrister han på ett annat ställe i följande onekligen kraftiga tirad: »Men säg uppriktigt: har då allmänheten, som nu mera ej lärer onäpst låta handtera sig hvarken som slaf eller barn, gifvit er lof att fängsla och basta dess begrepp, att förklara alla dem för rikets fiender som naturen ej täckts begåfva med stor svälgmage nog att insmälta allt ert drafvel, som ha för mycken heder att vilja vara edra gäckar, lifegna verktyg och köpta dagshjon, hvilka torde tjena sina husbönder, mindre af kärlek för dem, än hat för andra? — Borde ni icke hällre hafva valt all annan födkrok än att skrifva, om det ock i brist af bättre hade varit de smärsta sysslor, såsom att sticka strumpor, sälja flinta eller frisera hår, då försynen för sina egna höga orsaker ej behagat unna er som auktor någon annan talang än att vara föraktlig? Anser ni då edra medbröders heder och ära för gyckelspel, religionen som ett tomt väder, sederna som en fördom och tryckfriheten som en öppen väg till grofheter, osanning och tadel?» o. s. v. Fortsättningen af dessa starka föreläsningar för hattarnes goda tillskyndare uteblef, som vi ofvan nämde. Men Helsingius upphörde ej derför att skrifva eller trycka. Samma år (1769) utgaf han bland annat »En svensk mans tankar om dess fäderneslands tillstånd år 1675», en öfversättning af en liten latinsk skrift, som på goda grunder tillegnas den svenske diplomaten Christian Habbæus von Lichtenstern. Häftet hade strykande afsättning, liksom flertalet af Helsingii skrifter, men möttes också af en skarp granskning i den af Gjörwell utgifna »Aristarchus», ett periodiskt blad, från början egnadt att vederlägga den för vederbörande högst förargliga »undersökningen om riksdagen 1769», till hvilken vi nedan återkomma. Såsom utgången från en ifrig hatt, kunde granskningen naturligtvis ej behaga Helsingius, hvilken också gaf sitt missnöje luft i flygskriften: »Auktoren till öfversättningen af En svensk mans tankar 1675 helsar utgifvaren af Aristarchus, med en lärd kyss.» Äfven i denna skrifts början skänker oss Helsingius en juvenalisk skildring af litteraturens tillstånd vid denna tid. »Ni vet», heter det, »min herre, (och hvad vet ni icke?) att forntiden införde för pöbelns ro ett naturligt tjurfäkteri, som till menskligheterns vanära sargade både kropp och lemmar på den oskäliga fänaden. Den tiden är ej mer, och har ett politiskt pennfäkteri, som sårar redliga medborgares heder och rykte, till dårens löje intagit det

förras ställe. Hvarken fruktan för straff, rättsinta patrioters förböner eller ett allmänt utpekadt förakt har mägtat till denna dag rädda vår långa statslitania från all den giftiga svärm af Parnassens skridfän och krypande ohyra som en förtörnad himmel till landets plåga tillåtit den politiska horizonten öfverhöljas af. Journalister och dagdrifvare, som till republikens*) lycka ega all själs förmåga att göra sig mer löjlige än farlige, men till sin egen olycka älska att vara öfverallt ökände, som läsa det de intet begripa och döma om det de intet förstå, finner man likväl intagne af fräckhet nog att framhärdigt trotsa allt det hvissleri och all den gäspning en nu mera upplyst allmänhet bemöter dem med. Då efter nättaste kalkyl försynen skapat och utrustat dem blott med tjenliga behof till en lycklig kantors eller tålmodig kollegesyssla vid en trivialskola, blygas de ändå intet för samfundet att debytera som ambassadörer och plenipotentiärministrar om regeringsärender, allianser, intressen och systemer. »De tala intet till en, säga de, utan till allmänheten: det är intet deras sak, utan fäderneslandets.» Du arma fäderneslandet! Sant är det, tyvärr, att du ser dig tryckt på alla sidor; men — store Gud! — hvad hufvud och händer vilja väl tillvälla sig ditt försvar! Vill du betro ett så angeläget värf åt så små och dåliga redskap?» Och i samma stil, späckad med qvickheter, anekdoter, noter och utrop, fortgår hela den bitande skriften på tolf qvartsidor. Flerfaldiga dylika filippiker flöto ur Helsingii fruktbara penna under dessa minnesvärda år; men, som sagdt, vi vilja ej trötta läsaren med deras titlar, då vi ej hafva tillfälle att tillika redogöra för de frågor i hvilka de voro ämnade att ingripa.

Helsingius blef, enligt en uppgift, aflägsnad från sin syssla genom de magtegandes tillställningar; fullkomligt viss är historien väl icke, men dock betecknande för tiden. Men för värre äfventyr än så kunde en författare den tiden utsätta sig, om han blandade sig i dagens brinnande spörsmål och dervid råkade att trampa på det rådande partiets liktornar. Flere af mössorna fingo under loppet af 1769 och allt framgent erfara det. Såsom exempel anföra vi hur det gick den på sin tid bekante skriftställaren Jakob Gabriel Rothman, omtalad af sina samtida för sin »etter» i polemiken. Han är en riktig typ för en frihetstidens litteratör. Utan tjenst eller anställning lefde han länge blott af den magra kost som hans penna och små förlag kunde inbringa honom. Men så kom den stora revolutionsriksdagen 1765, och med den mösspartiets öfvertag. Rothman prisade det nya väldet på både vers och prosa och blef kort efteråt (1767) föreståndare i handelsbalanskontoret, som då inrättades och lydde under kongl. generaltulldirektionen. Men han kunde ej sluta upp med att skrifva, och så tillkom hans veckoskrift »Philolalus Parrhesiastes eller den pratsjuke fritalaren», som började utgifvas på våren 1768 och såg 32 nummer. Det var, som Gjörwell på ett ställe säger, ett original af en svensk politisk veckoskrift, alldeles i den massiva engelska och antigallikanska smaken; förf. »gjorde skäl för namnet, politicerade grymmeligen och förde en inimitabel penna.» Men tiderna förändrades; Rothmans skrift ansågs längre fram anstötlig och blef slutligen i aug. 1769 åtalad. Motskrifter hade redan hagglat från alla håll, somliga af ganska framstående författare, såsom Isr. Lannér och Anders Schönberg; Rothman måste samtidigt med tryckfrihetsmålets öppnande rymma från Stockholm eller hålla sig undan och efterlystes offentligen. Han begärde väl att få komma åter på lejd, men detta biföll s icke. Så mycket är imellertid visst, att han 1770 verkligen befann sig i Stockholm, och att hans sak måtte erhållit en vida mindre svår utgång än dess början angaf. Imellertid blef hans veckoskrift förbjuden. Rothman blef sedan assessor Pfeiffers hufvudsaklige medhjelpare i Dagligt Allehanda, der han särdeles lär utmärkt sig för sin ilska. Han afled i början af juli 1772 och fick således ej upplefva revolutionen, den han i likhet med de flesta möss-skriftställarne så flitigt förberedt genom att göra sinnena utledsna vid partistyrelsen med alla dess obehag.

Det var dock icke alltid »litteratörer» eller vanliga författare som under tryckfrihetstiden kunde få sina skrifter åtalade och dömda att förstöras. Sådant hände, samtidigt med Rothman, en af statens hög-

*) Förf. menar härmed: samhällets. *Utg. anm.*

ste ämbetsmän, riksrådet Esbjörn Kristian Reuterholm, hvars äfventyr onekligen är af ganska egendomlig art. När nämligen Adolf Fredrik genom sitt bekanta, af kronprinsen föranledda diktamen till rådsprotokollet af d. 12 dec. 1768 förklarade sig vilja nedlägga regeringen, om ej rådet ginge in på en riksdags sammankallande, var Reuterholm en af dem som ifrigast motsatte sig allt åtgörande i denna sak och yrkade till och med att, i händelse konungen framhärdade i sitt beslut, regeringsärendena likväl borde gå sin gilla gång, med bruk af namnstämpeln. Genom ämbetsverkens hållning tvangs imellertid rådet att ge vika, och riksdagskallelsen utfärdades. Reuterholm gaf dock icke alldeles spelet förloradt, utan grep till pennan för att i en veckoskrift meddela »Upplysning för svenska folket om anledningen, orsaken och afsigterne med urtima riksdagen 1769.» Handskriften till början sändes i all hemlighet till bokhandlaren Bengt Holmén, en då mycket anlitad förläggare af »politiska papper», och han lät ej många dagar förflyta, innan han begynte utgifvandet. Till boktryckarens säkerhet lemnade han också en d. 27 januari 1769 tecknad namnsedel, i hvilken han åtog sig författaransvaret. Förläggaren hade beredt sig på en storartad framgång af den nya, i ett mystiskt mörker höljda skriften och derför låtit upplägga 4000 exemplar, en äfven efter nuvarande litteraturförhållanden i Sverige ganska betydlig upplaga. Och han hade icke missräknat sig. Den nya veckoskriften mottogs med jubel af mössorna, hvilkas sak den förde, med vrede och afsky af hattarne, som med hoppet om riksdag också sågo magten ånyo gå sig i händerna. Hätskheten gick så långt att natten till d. 31 januari första arket uppspikades på Stockholms skampålar af en aldrig röjd hand. Justitiekanslern von Stockenström anmälde saken i sittande råd d. 1 febr., med hemställan, om ej ett så skamligt beteende förtjente straff, och, i sådant fall, om ej öfverståthållaren borde föranstalta allmän efterlysning af den brottslige och en belöning för angifvaren. »Deras excellenser funno», heter det i dagens rådsprotokoll, »detta justitiekanslerens underdåniga hemställande väl grundadt och tillstyrkte derföre att det samma må bifallas, samt belöningen utsättas till två hundrade daler s:mt.» Bland de närvarande befann sig ock friherre Reuterholm. Slottskansliets kungörelse utfärdades ock d. 4 febr., men ledde veterligen aldrig till upptäckt. Hvad sjelfva skriften angick, blef ej vidare tal om den i rådet. Men hattarnes skriftställare kastade sig med våldsamhet öfver den, af hvilken omständighet man kan sluta till det ofantliga intryck den gjorde. En särskild tidning, »Aristarchus under riksdagen 1769», uppsattes till dess vederläggande och hade Gjörwell till utgifvare. Anders Odel, af gammalt hattpartiets förklarade kämpe, utgaf »Eko och återskall på Upplysningen» (18 nummer) och »Undersökning öfver den i en veckoskrift lofvade Upplysning»; af andra författare utsändes »svar», »billiga anmärkningar», »märkvärdiga ting uti bref» m. m., och sjelfva hufvudskriften fanns så begärlig att den eftertrycktes både i Göteborg och Finland, så att förläggaren, enligt egen uppgift, måste minska upplagan af de senare nummerna till 3000 exemplar. Med n. 30 afslöts arbetet, efter att hafva satt sinnena i en rörelse, som väl få politiska skrifter i vårt land förmått åstadkomma.

Men efterspelet nalkades. D. 17 aug. 1769, sedan arbetet länge varit fullständigt utgifvet, anmälde advokatfiskalen Zellén i Svea hofrätt att han af då tillförordnade justitiekansleren statssekreteraren Rosir, fått sig ålagdt att lagligen åtala Upplysningen, då den »allt mer och mer begynt förorsaka i det allmänna en synnerlig uppmärksamhet, i anseende till dristiga och eftertänkliga anmärkningar vid hans kongl. maj:ts vår allernådigste konungs tagna steg till riksens högloflige ständers sammankallande, mycket rörande kritiker öfver åtskilliga kollegiers och ämbetsmäns förhållande dervid, det dock riksens ständer funnit med rikets grundlagar vara enligt, utom flere strödda obetänksamma utlåtelser i hvarjehanda allmänna saker.» Rättegången blef också riktigt anstäld, och bokhandlaren Holmén, som ej kände författaren, emedan handskriften arktals blifvit inlemnad i hans boklåda af främmande personer, fick stå författaransvar, biträdd af justitieombudsmannen Tholander, i hvars repliker man spårar Reuterholms penna, särdeles der det gäller att vidlyftigt uppvisa rättmätigheten af den okände författarens påståenden och oförgripligheten af hans skrifsätt. Men intet hjelpte, ty hattarne hade nu åter öfvertaget. Svea

hofrätts utslag af 27 okt. 1769 dömde Holmén till 300 dal. s:mts böter och exemplaren af skriften till indragning och förstöring. Samma öde hade drabbat åtskilliga tryckta handlingar i målet, innehållande Tholanders anstötliga försvarsskrifter. Både åklagare och svarande vädjade till kongl. maj:t; men efter flere rådsöfverläggningar, i hvilka dock den redan afsatte Reuterholm icke deltog, föll utslaget 30 april 1770, genom hvilket Holmén fick umgälla sitt brott mot tryckfrihetsförordningen med tjuguen dagars fängelse vid vatten och bröd. Historien känner ej hvilken ersättning denne »ansvaring» fick för sitt oförskylda lidande. Men den trösten hade han åtminstone att han under denna tid hvarken var den förste eller den siste som bar hundhufvudet för andras tryckfrihetsexperiment.

Ty ansvaringssystemet blomstrade under dessa upprörda partitider vida yppigare än sedermera under vår nyare tryckfrihets hägn. Ett lysande prof bland flere lemnade undersökningen om den på sin tid vida beryktade skriften »Den ofrälse soldaten», också i andra afseenden en tidsbild. Under den häftiga och ytterst märkvärdiga strid om adelns förtryck mot de ofrälse som upplågade åren 1770, 71 och blef ett förebud till den upplösning af partiens välde som snart stundade, utkom mot slutet af september månad 1771 en flygskrift, kallad »Den ofrälse soldaten eller en gammal underofficerares svar till sin brorsson om soldatelefnaden», daterad nära ett år förut och undertecknad af en pseudonym, Carl Eric Saktmodig. Skriften såldes eller utdelades genom kolportörer och väckte, genom sina djerfva påståenden och fruktansvärda skildringar af de adeliga officerarnes odrägliga öfvermod och råhet, det oerhördaste uppseende. Justitiekansleren anmälde den genast, dagen efter sedan han fått den under händer, till laga beifran hos hofrätten; och det just samtidigt samlade krigsbefälet ingick, på förslag af generalmajoren grefve Fredrik Horn, 3 okt. till kongl. maj:t med ett memorial, i hvilket det uttryckte sin »vederstyggelse» för skriftens innehåll och underdånigst förklarade »att ingen annan än afgrundens fosterfolk varit dertill upphof och kunnat den författa», att den vore högst förgripelig mot hela hären, i uppsåtet förrädisk och till ändamålet förförisk, samt anhöll att exemplaren måtte indragas och författaren straffas. Då boktryckarne Wennberg och Nordström, efter gällande lag, uppkallades för att förete namnsedel, framlemnade den förre, efter något dröjsmål, en dylik, utfärdad 24 juni s. å. af en C. Fucks, öfverfyrverkare. Inkallad till hofrätten, vidkändes Fucks sin sedel, men med tillägg att han först 30 sept. uppsatt den, dertill förmådd af löftet om hundra plåtar, utan att han förut sett eller genomläst den ifrågavarande skriften. Hans berättelse om förloppet är ganska målande. Han förmälde, »att i morgonstunden förledne gårdag, då Fucks ännu varit oklädd, hade ryttmästaren Klefberg kommit till Fucks och frågat, hvad han ville gifva Klefberg, om han kunde skaffa Fucks femtio plåtar, hvartill denne sistnämde skall svarat det han i sådant fall ville dela med sig tio plåtar, och på Klefbergs vidare tillspörjan hvad Fucks ville gifva, om han finge hundrade plåtar, har han deraf utfäst tjugu plåtar till Klefberg. Derefter hade Fucks på Klefbergs begäran genast klädt sig och följt honom till Wennberg, hos hvilken flere personer varit samt gått in och ut, som Fucks ej känt, utom Klefberg och skräddaren Lindbom. Och sedan Klefberg då förestält Fucks, om han ville emot etthundrade plåtars vedergällning skrifva och underteckna ofvan nämda försäkran att vara auktor till berörda tryckta skrift, som för honom då blifvit uppvist, med tillsägelse att den ej vore farlig, eller att han derföre kunde komma något att lida, så hade Fucks, i afseende på sitt torftiga tillstånd samt tryckande behof på penningar, samma försäkran utan vidare betänkande skrifvit och undertecknat, emot det han af en dervarande okänd man, liten till växten och koppärrig i ansigtet samt klädd i en grå öfverrock, undfått etthundrade plåtar, deraf Fucks ryttmästaren Klefberg sjutton plåtar skall meddelt».

På grund af denna »ansvaringens» bekännelse blef Wennberg ånyo tagen i förhör, då han efter någon tvekan framlemnade en ny namnsedel, denna gång en med åteckning af 8 Nov. 1770 och underskrift af L. A. Chierlin, »gammal underofficerare och possessionat i Stockholm». Af skriften hade två upplagor tryckts, den ena om 1000, den andra om 2000 exemplar. Efter många juridiska omvägar och mycket

besvär fick man äntligen stadsmatematikus Chierlin att inställa sig och vidgå sitt författarskap, för hvilket han sedan inlät sig i försvar gentemot aktor. Vi skola ej trötta läsaren med ens en kort redogörelse för dessa torneringar, hvilka på sin tid följdes med det lifligaste deltagande af den stora allmänheten, hvars uppmärksamhet dessutom hölls vid magt genom en serie »Handlingar till upplysning öfver skriften, kallad: »Ofrälse soldaten» och andra till ämnet hörande större och mindre skrifter. En bland dessa, den två gånger i veckan utgifna »Svenska uppsyningsmannen», som ifrigt tog Chierlins parti, blef sjelf längre fram ställd under åtal, och n:o 30 af densamma efter revolutionen dömd att förstöras för »svåra och skymfeliga utlåtelser emot ridderskapet och adeln samt rikets ämbetsmän m. m.» Chierlin sjelf hade bättre tur: ty Svea hofrätts utslag af 23 maj 1772 frikände så väl honom som boktryckarne från allt ansvar och upphäfde det förut gifna förbudet mot skriftens omtryckning och försäljning. Dock lär kongl. maj:ts slutliga utslag i målet af 28 jan. 1773 hafva ånyo upplifvat nämda förbud, enligt hvad en samtidas anteckning *) ger vid handen. Lars Anders Chierlin blef sedan lärare vid navigationsskolan i Stockholm, utgaf i denna egenskap det för sin tid förtjenstfulla arbetet »Sjömäns dageliga assistent» (1777) och spelade längre fram en roll vid Ulfklous mystiska skattgräfningsförsök 1784, 85, hvilka just skedde i ett Chierlin förr tillhörigt hus vid Österlånggatan **). Hans vidare öden känna vi icke.

På tal om »Svenska uppsyningsmannen» kunna vi ej underlåta att anföra hans korta anmälan, såsom prof på hur en »radikal» tidning den tiden »tog sin publik», som det heter. »Förundren eder icke», säges här, »benägne läsare, öfver det att denna veckoskrift får namn af den *Svenska uppsyningsmannen*. Namnet i sig sjelft är icke ovärdigt, det har sin gamla urhäfd. Svenska folket till sin sjelfständighet och frihet skola för utgifvaren blifva de värdigaste ämnen. Svea rikes grundlag, regeringsform, konungaförsäkran och kongl. tryckfrihetens grundvalar skola blifva rättesnöret. Uti denna veckoskrift, som nu för det första kommer att utgifvas tvenne gånger i veckan, nämligen tisdags och lördags morgon, intagas species facti af alla märkvärdiga stämningsmål och domslut som kunna öfverkommas, alla märkeliga uppgifter af den förtryckta oskulden, timade händelser, så inom Stockholm som annorstädes uti det kära fäderneslandet, förnuftiga moraler, politiska uppgifter och reflexioner öfver den eller den utkomne skriften, äfven notiser ***) i hvarjehanda ämnen. De som sådant vilja inlemna kunna emot lindrig betalning få det infördt, då de anmäla sig uti Stolpes boklåda i Stora kyrkobrinken, näst intill Gamla banken».

Med »Svenska uppsyningsmannen», hvars ansvarige utgifvare var en konstapel i Karlskrona Simon Stadenberg, ha vi tagit steget fullt ut till den politiska litteratur som skrefs af och för de djupa lederna. Det är ett af de icke minst märkliga tidstecknen, denna den stora läsekretsens deltagande i dagens frågor och det deraf orsakade uppträdandet af en mängd författare, som tyckte sig hafva något på hjertat och derför förlänade trycksvärtans dop åt sina nyfödda tankar. Den naturliga följden af denna ifriga konkurrens, särdeles inom dagspressens område, hade en ganska betecknande påföljd, i det man tvangs att för afsättningens skull hitta på de mest förvånande, befängda och nyfikenheten retande titlar. Bland dessa nu glömda dagsländor kunna vi ej underlåta att erinra om titlarne på t. ex. »Den skrifklådige garfvaren», »Themis på fula sidan», »Karbasen», alla begynta 1768, »Gåshalfvan», som utgafs i »portioner» 1770, och de 1772 före revolutionen utkomna »Harlekinströjan», »Tornväktaren» och »Gå på!» Hur detta slags litteratur omfattades af allmänheten, finner man af ett tillkännagifvande (Svenske uppsyningsmannen, s. 12), deri det heter: »Som den nyligen utkomna skriften kallad »Gå på!» vunnit mycket bifall och af allmänheten med den begärlighet blifvit ansedd att redan dertill 3:ne upplagor erfordrats, och dess auktor funnit de fleste köpares önskan instämma deruti att få se något ytterligare i detta äm-

---

*) Fischerströms dagbok, i kongl. riksarkivet.

**) Se en uppsats om Ulfklou af O. P. Sturzen-Becker i »Svensk månadsskrift» 1864.

***) Annonser. *Utg. anm.*

ne, så har han härmed velat gifva allmänheten till känna att han med det första tänker än vidare i en allvarsam, patriotisk och laglig ton gå på, och förmodar att hans tankar skola med nationens röst öfverenskomma». Lika pikanta både till titlar och innehåll voro flygskrifterna, hvilka tilltogo i mängd och häftighet ju närmare den slutliga upplösningen nalkades. »Ur vägen, ur vägen, allt pillerpack!» heter t. ex. en liten skrift på ett halfark, utgifven kort före revolutionen; »Mörksens rike och väldugheter tecknade till åminnelse af varande hunger och dyr tid» är öfverskriften på en annan, som indrogs, och hvars författare, en för öfrigt alldeles okänd person vid namn Gestrin, häktades i slutet af juli 1772. Förbittringen och förvirringen hade stigit till sin höjd, just när augustihvälfningen gjorde ett slut på partikastningarna; och det var hufvudsakligen tröttheten och ledan vid det oefterrättliga i det bestående, hvilka läto hvälfningens frukter falla mogna i Gustafs händer. Och ej blott på prosa, äfven på vers streds och täflades; den »politiska poesien» har således tidiga anor i Sverige. Men gud bevare oss för att genomläsa största delen af den versflod som i dylikt syfte välde fram under tryckfrihetstiden, åtminstone om vi vilja af dessa alster hemta något annat än bevis på den rådande stämningen. Såsom ett prof på denna vilja vi anföra huru vid Horns och Lagerbielkes återinkallande i rådet 27 juli 1771, en händelse, hvilken betecknade mössornas nya seger, utgafs en »ode», som då kom mycket buller åstad. Den började:

Så ha vi hunnit se den dag
På hvilken tvenne dyre männer
Af ärans gamle kände vänner,
Med riksens ständers välbehag,
De ärorummen återfått
Som i en ganska sällsynt ställning,
Kanske i afsigt af en hvälfning —
Gud vet quo jure — dem frångått.

I följande strof önskas de öfriga mössråden välkomna efter, och i den sista vänder sig författaren mot de »hyrde trälar», hvilka sökt »svärta deras purpur» i sina skrifter. Bland andra svar som denna allt annat än poetiska »ode» fick, var äfven ett af Carl Leonhard Stålhammar, sedermera under gustavianska tiden bekant som flitig öfversättare. I hans både poetiska och prosaiska svar *) förklaras odeförfattaren för en nedrig pasqvillant, en uppenbar lagens och regeringssättets brytare samt frihetens och säkerhetens förstörare, och han uppmanas att gifva sig till känna, för ett tillämnadt åtal. Ja, man kunde i sittande råd få höra och sedan i de tryckta rådsprotokollen läsa alldeles liknande omdömen. Så uppläste riksrådet Funck i rådskammaren 9 aug. 1768 ett diktamen **), i hvilket han bland annat utgjuter sin vredes skålar öfver en tryckt brölloppsskrift öfver hofpredikanten Stricker (författad af lektor Johan Stagnell i Kalmar och på sin tid mycket bekant). Han kallar der dessa visserligen för mössorna temligen retsamma verser »en skrift som är en vederstyggelse för hvar ärlig svensk man som älskar sanning, en upprorisk budkafle till rikets räddande utur sådan allmän rikets afmålade förskräckliga nöd, en emot högsta magten och dess sunda tagne författningar till rikets allmänna hjelp smädefull och i hvarje omständighet uppfyld med sanningslösa dikter och uppgifter: sådan finner han denna skrift vara och dess fördömda afsigt». Så der gingo motståndarne åt hvarann i tryck; man kan af dess små profbitar döma om stämningen i dess helhet.

Men innan vi lemna pressen och den politiska litteraturen, hvilka onekligen äro detta tidskiftes mest egendomliga företeelser, vilja vi se till, hvad man kan få veta om de yttre vilkor under hvilka de arbetade. Förläggare till hela denna ofantliga svärm af alster voro dels vissa bokhandlare eller boktryckare, dels författarne sjelfva. Författararvode betalades åt den som redigerade ett blad, i fall någon af de båda förra slagen var förläggare; men tillfälliga bidragande fingo nöja sig med hedern att få sina uppsatser tryckta. Så heter det i en annons om Postillionen (1771): »De som hafva några interessanta papper, som äro korta och dem de vilja hafva tryckta, kunna få inlemna dem till bokhandlaren Holmberg, som drager försorg att de blifva

*) Se »Postillionen» 1771, 277 f.

**) Se »Kongl. Maj:ts och riksens råds protokoller, innehållande berättelse om rikets nuvarande tillstånd...» (Sthm 1768).

införda uti denna veckoskriften. — —» Den inkomst en förläggare hade af en tidning eller veckoskrift bestod dels i förutbetalning för ett visst antal nummer, dels för en och annan i inkomsten af annonser, dem i synnerhet Dagligt Allehanda förstod att göra vinstgifvande. Småskrifterna såldes mest i boklådorna, men äfven någon gång genom kringsända bud. Om upplagornas betydliga storlek, när det gälde vissa såsom särdeles begärliga ansedda skrifter, har det föregående kunnat lemna någon upplysning. Eftertryck af flygskrifter förekom ofta; en sådan, utkommen i Stockholm, eftertrycktes i Göteborg och tvärtom, utan att något skydd mot dylikt intrång i eganderätten synes egt rum.

Ofantligt mycket mera skulle vara att tillägga; men vår afsigt var, som vi ofvan påpekade, att blott gifva en föreställning om det rörliga lif som den politiska pressen företer under vår första tryckfrihetstid, hvilken i sjelfva verket upphörde med revolutionen, oaktadt några nya lagstadganden rörande tryckfriheten ej tillkommo förr än 1774. Vi torde framdeles blifva i tillfälle att skildra äfven andra områden af det litterära lifvet under dessa minnesvärda år; ty jemväl vitterheten, teatern och kritiken hafva då ur vår synpunkt mycket pikant och nytt att erbjuda.

C. Eichhorn.

Elfkonungen

(efter Goethe).

I natt och vind hvad är det för ridt?
En fader färdas med barnet sitt.
Så fast hålls gossen af fadrens arm,
Han trygg der hvilar, han hvilar varm.

»Säg, son, hvi ditt anlete skylt du har?» —
»Ser du då icke elfkungen, far?
Med krona och mantel elfvornas drott?»
»Min son, det är en dimma blott». —

»Du fagra barn, kom, följ med mig!
Mång' vackra lekar jag lär då dig:
Af brokiga blommor står stranden full!
Min moder äger mång' skrud af gull!»

»Min fader, min fader, säg, nog du förnam
De löften som elfkungen hviskar fram?» —
»Var stilla, min gosse, var icke rädd:
En vindpust susar i höstlöfs bädd».

»Vill, vackre gosse, med mig du gå?
Mina döttrar skola omhulda dig då.
Mina döttrar dansa i midnattens stund,
De sjunga och lulla dig ljufligt i blund».

»Min fader, min fader, du skönjer nog, säg,
Elfkungens döttrar på dunkel väg?»
»Min son, min son, jag ser det förvisst:
Blott gamla pilträd med månsken på qvist!»

»Jag älskar dig, efter din fägring jag trår,
Och är du ej villig, med våld jag dig får...» —
»Min fader, min fader, hans hand nu jag sport!
Elfkungen har något ondt mig gjort!»

Då ryser fadren; han rider med hast,
Det qvidande barnet håller han fast.
Han når till gården med möda och nöd:
Uti hans armar var gossen död.

Carl Snoilsky.

Boknyheter.

Gustafsson, R., Berättelser. (Sthm 1875. Pris: 1 kr. 15 öre).

I fjor utsände förf. ett häfte sagor, hvilket ådrog sig ganska mycken uppmärksamhet. Den här föreliggande samlingen af små utkast ur svenska folklifvet torde af mer än ett skäl kunna påräkna lika mycken, om ej större välvilja. I enkla, men raska och säkra drag förstår förf. att framställa bilder ur bondens hvardagslif, hvilka behagligt tilltala läsaren genom sin flärdfrihet, värme och afrundade hållning. Det har ej varit förf. afsigt att skänka djupgående

själsskildringar, lika litet som intrasslade och nyfikenheten spännande händelseförvecklingar. Men just derför att berättelserna framträda utan anspråk, öfverträffa de också läsarens förväntan. Såsom de bästa bland de sex framhålla vi »Spelmannen» och »Nybygget». I synnerhet den senare är, trots en liten erinring om Björnson, ett fint och utmärkt berättadt stycke. »Spelmannen» andas allt igenom en hjertlighet och en poetisk doft som genom sin stora enkelhet ibland är verkligt gripande. Såsom en betecknande omständighet nämna vi att den enda af berättelserna der brottet spelar någon roll, »Mjölnar-Sven», också är den minst lyckliga. Förf. har nämligen der hopat åtskilliga motiv, hvilka för att blifva verkligt betydelsefulla kräft en omsorgsfullare, mindre skizzartad behandling. Detta synes oss antyda att förf. begåfning väsentligen ligger åt det mer idylliska och enkla, och att han tills vidare gör väl i att hålla sig inom detta, ingalunda begränsade område. Det lilla häftet är af hr C. Larsson försedt med sex bilder, i hvilka, bredvid någon omogenhet och fallenhet för maniererade ställningar i figurerna, röjes obestridlig begåfning för träsnittet, inom hvilket fack vi för närvarande ega vida bättre krafter för gravyren än för teckningen. Samtliga bilderna äro utmärkt skurna, och det hela ganska prydligt.

Hallenberg, Jonas, Ljus öfver bibeln! eller de gamle orientalers och judars hemliga lära för Skriftens inre och rätta mening. Andra upplagan. (Sthm 1875. Pris: 1 kr. 50 öre).

Tre fjerdedels sekel har nu förflutit, sedan den berömde historieskrifvaren Hallenberg utgaf sina »Anmärkningar öfver Uppenbarelseboken» i tre band, hvilka på den tiden väckte ett stort och på vissa håll obehagligt uppseende; och det var till detta arbete han skref en inledning, som här föreligger i ny upplaga, med den titel hvilken den erhöll i en tysk öfversättning af österländske språkforskaren Tychsen. Att ett verk i religionshistoria, sådant som Hallenbergs, kan omtryckas efter så lång tids förlopp, synes underligt, då man känner hvilka oerhörda framsteg just denna vetenskap gjort på senaste tiden; men man upphör att förundra sig och intages i stället af liflig beundran, när man genomläst den ingalunda långa afhandlingen. Der finnes på dessa sidor samlad en lärdom och en beläsenhet i den rabbinska och teologiska litteraturen, öfver hvilka man sannerligen häpnar. Och förf. förstår, om också med en något vidlyftig metod, att draga slutföljderna ur sina undersökningar. Visserligen var Hallenberg ingalunda den förste som yrkade att bibelns urkunder skulle skärskådas i ljuset af med henne samtida religionsläror och filosofiska system; vi erinra bland andra om den lärde österländske forskaren Andreas Norrelius, hvilken mer än femtio år före honom (1747) på svenska utgaf sin skrift »Bevis utur Sohar, att judarne af Gamla Testamentet haft samma lära som de kristne». Men Hallenberg var den mångkunnigaste och skarpsyntaste som dittills uppträdt, och man får sålunda ej undra på om de renlärige med ganska mycken afvoghet mottogo hans på rent vetenskaplig grund företagna undersökning, och särskildt den här föreliggande inledningen. Hufvuddragen af den lärde historikerns och religionsforskarens åsigter äro, att de i Nya Testamentets skrifter och öfver hufvud i bibeln nedlagda lärorna icke få fattas bokstafligt, emedan de med all säkerhet icke framstäldes i den syftningen; att man således måste antaga ett tolkningssätt som står i öfverensstämmelse med de judiska och äldsta kristna föreställningarna, hvilka i allmänhet äro långt skarpsinnigare och förnuftigare än man vanligen antager; samt att hvarje försök till förklaring af Gamla och Nya Testamentets syner, profetior, förutsägelser och mystiska varningar måste utgå från den vetenskapligt bevisade förutsättningen att dessa äro blotta yttre »hyperboliska» former för frambärandet af individuela åsigter rörande den närmaste framtiden. För att nu få utredt hurudan uppfattningen af bibeln i äldsta tider var, har förf. helt naturligt måst gå till den rabbinska och kyrkofaderliga litteraturen, ur hvars rika, fast vidt spridda källor han öser med fulla händer. Det är i sanning öfverraskande att se hvilka slutföljder på denna väg kunna nås. Några prof, blott några få, ur det stora förrådet vilja vi anföra. Ett märkvärdigt ställe i kaldeiska öfversättningen af profeten Jeremias, jemfördt med Hieronymi öfversättning och an-

märkning deröfver, skänker den bestämda öfvertygelsen att kabbalistiska regler tjenat till rättesnöre vid bibliska öfversättningar och länder äfven till bevis för den historiska åsigten att de äldsta kristna urkunderna, författade som de äro af judar och med judiska talesätt, nödvändigt måste fattas i den mening judarne sjelfva fäste vid sina uttryck, så framt man skall rätt kunna tolka deras betydelse. Jeremias talar nämligen på ett ställe om konung Sesak, hvilket kaldeiska öfversättningen tolkar med konungen i Babel, i likhet med Hieronymus, hvilken dock ej kände denna kaldeiska tolkning. Kyrkofadern omtalar härvid huru hvar och en som hade minsta kunskap i hebreiskan kunde helt lätt finna skälet härtill, nämligen i hebreernes sätt att vexla om bokstäfverna, det s. k. kabbalistiska alfabetet Atbasch. Och han tillägger att äfven apostelen Paulus på dylikt förborgadt sätt utpekat romerske kejsaren, den han ej uttryckligen vågade nämna. Denna märkliga upplysning har gifvit Hallenberg nyckeln till hans uppfattning och förklaring af Uppenbarelseboken. — Det namn som i Gamla Testamentet tillegnas det ondas begrepp, Satan, visar Hallenberg genom flere exempel vara mycket missbrukadt i våra vanliga bibelöfversättningar, i ty att det på de flesta ställen bevisligen är nomen appellativum och betyder fiende. När t. ex. det i hebreiskan heter, att Gud uppväckte emot Salomo »satan», nämligen Rezon Eljada son, och att denne var »satan» mot Israel under hela Salomos tid, så kan det med allt bemödande ej lyckas att på det stället tolka ordet annorlunda än fiende, och det har ej heller fallit någon in att här behålla ordet satan. Detta har deremot gjorts på många andra ställen, der tolkningen är lika oberättigad, och Hallenberg anför prof af sådana. Men om namnet Satan kan visas vara oriktigt användt, hur går det då med djefvulstron? Förf. svarar ej på den frågan.

Treenighetsläran, sådan hon finnes hos kyrkofäderne, är långt ifrån någon sjelfständig uppfinning af dem; hon förekommer redan fullt utbildad hos judarne. Denna liksom läran om »Sefiroth» eller Guds egenskaper utlägges och förklaras vidlyftigt och lärdt af Hallenberg, med anförande af en mängd kabbalistiska författare, af Philo m. fl. Härigenom blir det honom möjligt att upplysa t. ex. rätta meningen med Jesu ord hos Marcus: »Hvi kallar du mig *god?* Ingen är god mer än *en* som är *Gud»;* de förklaras, då man vet att *god* såsom nomen svarade mot *en,* och detta åter var detsamma som Gud. I slutet af sin innehållsdigra afhandling visar förf. huru mångfaldiga missförstånd uppkommit deraf att man icke känt de österländska öfverdrifterna och bildrikedomen i det hebreiska språket. Underverken, hvilka så talrikt förekomma i Gamla Testamentet, ligga, såsom han träffande uttrycker sig, icke i *saken,* men blott i *orden.* När i Mose böcker talas om städer »som räckte ända upp till himmelen», eller då israeliterna blåste i basuner, så att jorden remnade, är sådant blott starka och målande talesätt, aldrig syftande att vara uttryck för annat än helt naturliga ting. När konsten att arbeta i metaller på hebreiska (Exodus 31, v. 3) kallas »Guds anda»; och när aposteln Paulus (1:a Thessalon. v. 19, 20) talar om den Helige Andes gåfvor och förmanar att förkasta de odugliga bland dessa, så är hyperbolen i uttrycket i båda fallen alldeles påtagliga.

Af dylika högst tilldragande och vigtiga meddelanden är hela arbetet fyldt; och trots en något trög och torr stil, trots de lärda noterna, med sina ständiga anföranden af rabbiner och kyrkofäder, trots de på några ställen föråldrade upplysningarna om religiösa förhållanden hos hinduer, perser m. fl., erbjuder dock den gamle forskarens arbete så mycket nytt, märkvärdigt och sjelfständigt, att det låter läsa sig med stort nöje och nytta af hvar och en som önskar fatta vår religion på ett med förnuftet och den historiska utvecklingen öfverensstämmande sätt. Mot korrekturet kan anmärkas, att det ej är felfritt i de latinska anförandena och tydligen ej skötts af någon vetenskapligt bildad.

Esaiae Tegnér opuscula latina, primum 1801—1820 edita. (Holmiae 1875. Pris: 1 kr. 50 öre).

Ehuru den latinska vitterheten ej var den store skaldens särskilda område, så som den grekiska, kunde han ej undgå att som akademisk lärare och klassiskt bildad en

eller annan gång begagna romarspråket, från hvilket hans svenska stilkonst dock så väsentligen skiljer sig. Tegnér var helt och hållet en modern ande, trots sin förtrolighet med de gamle; det märker man äfven vid genomögnandet af dessa hans försök. Ty som sådana måste flertalet af uppsatserna anses, då de härleda sig från åren 1801—11, på ett undantag när. Med grekiska litteraturen och fornkunskapen sysselsätta sig afhandlingarna om Anakreons lif, om den æsopiska fabeln och om Iliadens gudar; filosofiska och estetiska ämnen behandlas i undersökningen om Kants »Ding an sich», om kolliderande pligter, om skrattets orsaker, om Platos förakt för diktkonsten, samt i några aforismer; och en teologisk uppsats möter oss i afhandlingen om Gnosis. Mesta intresset företer tvifvelsutan den om Platos förhållande till poesien, då vi der träffa den mogne Tegnérs uppfattning af och försvar för den sköna konst åt hvilken hans lif var invigdt. Det är i slutet vi läsa hans trosbekännelse i det fallet, då han bland annat yttrar, att hufvudvillfarelsen hos Plato och många andra är att af dikten fordra att hon skall vara något annat och högre, att hon skall verka på sederna och tänkesättet. »Liksom det ädla och sanna har äfven det sköna sitt värde, sin höghet. Menniskans estetiska förmåga intager helt visst sin plats ibland hennes öfriga, ej efter, utan bredvid dem, i det hon ligger imellan det riktiga omdömet och den goda handlingen. — Hon fullföljer sitt eget ändamål, har sitt eget herradöme, som är fullkomligt fritt och ej något annat till förfång. All uppfattning af diktkonsten bör således utgå derifrån, att den är något helt och för sig afslutadt, som har sitt ändamål i sig sjelf, ej befattar sig med andra och endast tillfälligtvis inlåter sig på främmande områden». Tegnér befinner sig sålunda i *principen* på samma ståndpunkt som fosforisterne, ehuru han i tillämpningen kom att himmelsvidt skilja sig från dem.

Vi förmoda att samlingen af dessa skaldens latinska småskrifter skall på mången bokhylla få göra hans öfriga arbeten sällskap, om de också ej för nutiden ega den betydelse eller äro så njutbara som då de sågo dagen inom den trånga akademiska kretsen.

Stanley, H. M., Coomassie och Magdala. Öfversättning af C. J. Jungberg. Del. 1 och 2. (Sthm 1874, 75. Pris: häftad 8 kr.)

Afrika lockar allt jemt med sitt hemlighetsfulla inre resande till sig, dessa skildra sina färder och upptäckter, och så draga de genom sina vanligtvis präktigt utstyrda volymer tusentals läsare med på sina irrande vandringar. Det är en ordentlig Afrikafeber som gripit särdeles den engelska allmänheten, och hvilken förklarar den betydliga mängd skildringar från denna verldsdel som nästan ständigt dyker upp på den dimmiga ön. Men man må ej förtänka engelsmännen deras intresse, när man vet att de hafva ofantliga »intressen» att bevaka. Också föra de ett och annat krig der borta, som t. ex. en amerikansk tidningskorrespondent beskrifver, och om hvilka han utgifver en bok, sedan han förut gjort sig ryktbar som Afrikaresande. Der har ni i korthet — i största korthet, förstås— anledningen till och innehållet af »Coomassie och Magdala». Hvad som förefaller svårt att begripa är hvarför vår hederliga svenska allmänhet, hvilken »Polens» affärer knappt angå mindre än Afrikas eller Amerikas, skall år ut och år in nolens volens traska med på dessa irrfärder och krigsutflygter, än med Livingstone, än med någon annan stor eller mindre stor resande och skriftställare. Det skulle också i sanning vara roligt att erfara hur många beskrifningar och skildringar från vårt eget land årligen utkomma samtidigt med de öfversatta resorna. Dermed vilja vi nu visst ingenting ondt säga om föreliggande arbete, hvilket så i yttre som inre hänseende trygt kan mäta sig med, om ej öfverträffar flertalet af dylika utgifningar; det är blott den öfvervägande lusten för öfversättningar och den dermed följande ringaktningen hos både förläggare och allmänhet för sjelfständiga svenska arbeten, mot hvilka vi ville inlägga en gensägelse. Allra helst resor i långt aflägsna länder synas oss lämpligen kunna och böra förblifva på originalspråket, om de ej ega en så öfverväldigande betydelse för hela den bildade verlden, att de nödvändigt höra med till hvart lands litteratur.

Öfversättningen är vackert utstyrd med träsnitt, delvis i tontryck, samt ett par kartor, hvilket till hugade spekulanters känne-

dom meddelas. Vi behöfva säkert ej nämna att Stanley har en frisk, hurtig, rakt på sak gående framställning, som gör att man med nöje följer honom äfven der han invecklar sig i enskildheter hvilka i och för sig icke ega större intresse för efterverlden.

Kalidasa, Schakuntala eller den förlorade ringen. Från sanskrit öfversatt och förklaradt af Hjalmar Edgren. (Sthm 1875. Pris: 3 kr. 50 öre).

Vill ni för några timmar drömma er bort från jernvägar och bankaktier, från vedpris och hyror, vill ni riktigt njuta af en ren och barnslig inbillnings klara, hänförande lek, så tag Schakuntala i handen, lyssna till kärleksqvittret från Indiens näktergal, hör den klagande Tjakravakra kuttra efter maken, svärma i de doftande grottorna eller låt er tjusas af lotusblommans skönhet, hela den tropiskt rika växtligheten i detta underdrama. Det är en vårlig dröm, väfd af naturens enklaste känslor, af ett urlifs barnsliga förhållanden. Ingenting är omöjligt, hårdt, obevekligt, mörkt i denna verld; icke ens gudarne eller ödet. Olyckan kommer som en sjukdom, sorgen är en rosenfärgad, lätt förbihalkande sky på denna eljest evigt strålande himmel. Personerna röra sig och handla, liksom omsväfvade af ett fint silfverhvitt töcken, som omgifver allt med sina mjuka konturer och mildrar färgprakten i hvar enskild företeelse. Det är den naiva verldsuppfattningen, den ännu obrutna tron på gudarnes och menniskornas nära samband med hvarandra, som bildar den omkrets i hvilken allt går för sig. Figurerna äro derför ej heller, såsom i det moderna dramat, skarpt utpräglade karakterer, knappt ens typer: de synas som luftiga fantasiskapelser, som smeka vår inbillning utan att reta eller såra henne.

Dessa få antydningar må vara tillräckliga att visa läsaren hvad man har att vänta — och icke vänta — af Kalidasas berömda drama, som vid dess första framträdande inom den europeiska litteraturen gjorde en hänförande verkan. Intrycket af dess skönhet grumlas ej nu som då af dåliga texter eller främmande inskjutningar; öfversättningen är, som synes, gjord omedelbart från urspråket utaf dertill mägtig person. Det har varit oss ett verkligt nöje — icke att jemföra öfversättningen med urskriften, ty dertill ega vi lika liten kompetens som flertalet inhemske granskare — men att följa det lediga, smakfulla språket och den lätta versen i den svenska tolkningen, hvilken är fullt njutbar äfven för den som aldrig förr läst en rad från sanskrit. En eller annan liten anglicism är det enda vi funnit att anmärka, kanske ock ett par något för moderna vändningar. Arbetets smakfulla utstyrsel visar att antalet af Sveriges framstående tryckerier ökats med ännu ett, Göteborgs Handelstidnings aktiebolag, liksom att bruket att lemna arbeten i bokhandeln häftade på engelskt sätt synes vinna insteg äfven hos oss.

Spielhagen, Fr., Gåtfulla karakterer. Till svenska öfverflyttad af V. Planckh. Första delen. (Sthm 1875. Pris: 1 kr. 50 öre).

Spielhagen är ingen främling för svenska läsare; med bifall hafva flere af hans berättelser och romaner mottagits äfven i svensk drägt. Vi erinra om »Hvad svalan sjöng», »Slägga och städ», »På sandreflarne» och nu senast »Clara Vere», ett af hans förstlingsarbeten. Eget nog har imellertid hans berömdaste roman, »Problematische Naturen», tills nu icke ådragit sig våra förläggares eller öfversättares uppmärksamhet, oaktadt den i flere fall, ej minst genom sin ganska spännande anläggning, borde hafva ansetts lämplig för den större läsekretsen hos oss. Det vore likväl en orättvisa, om man ville sätta denna romans företräden endast i så ytliga egenskaper. »Problematische Naturen» ligger vida djupare än så. Författarens uppgift har varit att skänka en skildring ur samtidens inre lif, att visa huru samhällets och familjens allt mångsidigare utbildning med nödvändighet flerdubblar antalet af dessa »problematiska naturer», hvilka, enligt Goethes berömda ord, »icke äro vuxna något läge der de befinna sig, och hvilka intet sådant gör till fylles». Detta missnöje, denna oro, denna täflan och strid, »som förtär lifvet utan njutning», har i Spielhagen en verkligt skaldisk, skarpsynt och medlidsam tecknare, som förstått att klart och lefvande ställa för våra ögon början, fortgången och upplösningen af denna

»ofantliga slitning», som Goethe kallar den. Vi böra dock nämna, att »Gåtfulla karakterer», såsom öfversättaren mer populärt än egentligen troget tolkat titeln, utgör blott ena hälften af romanen, och att afslutningen finnes i en annan berättelse, »Durch Nacht zu Licht»; ty så rikt och mångsidigt är ämnet, helst när det fattas djupt och allvarligt, såsom Spielhagen gjort. Vid sidan af åtskilliga ypperliga karaktersskildringar, sådana som Oswald, Melitta och andra, figurer med hela verklighetens prägel, finna vi äfven här dessa fina, saftiga taflor ur den tyska Östersjökustens natur, dessa med utsökt sanning utförda genrer ur landtfolkets lif, denna underhållande samtalston hvilka från Spielhagens tidigare öfversatta romaner äro svenske läsare bekanta. Öfversättningen är fri så till vida, som åtskilliga smärre förkortningar vidtagits, med afseende, synes det, på vår läsande publiks fordringar på handlingens och dialogens raskare framåtskridande i romanen, ehuru en eller annan fin anmärkning, en eller annan träffande vändning dervid fått stryka. Eljest låter tolkningen läsa sig temligen ledigt och erinrar blott på några få ställen om den så väsentligen olika stilen i tyskan, med hennes längre och konstnärligare bygda perioder. Antagligen är det förläggarens afsigt att låta äfven arbetets senare hälft blifva öfversatt, helst vi på grund af stilens behag och skildringarnas läckerhet våga förespå arbetet en ovanlig spridning.

Verldsliteraturens historia. Efter de bästa källor och i förening med flera fackmän bearbetad och utgifven af *Arv. Ahnfelt.* B. 1, h. 3—7, b. 2, h. 5, 6. (Sthm 1874, 75. Pris: 1 kr. för häftet.)

Af de omkr. 16 häften i hvilka detta arbete kommer att utgifvas föreligga nu 13, omfattande i förra bandet den österländska, antika, franska, italienska och spanska litteraturen, i det senare den engelska och tyska litteraturen. Man eger sålunda nu tillfälle att i stort granska bokens förtjenster och brister, utan att, i likhet med en bekant samtida, i brist af verkligt material behöfva taga sin tillflykt till petitesser och ordrytteri. Redan vid ett föregående tillfälle hafva vi yttrat vår åsigt att arbetet i flere hänseenden öfverträffar sin förebild, Scherrs allmänna litteraturhistoria, och vi antydde tillika hvilka dessa voro. Men verket kan och bör äfven underkastas en granskning, oberoende af dess förhållande till Scherrs, då det ju väsentligen afviker från detta. I främsta rummet finna vi då att planen utvidgats öfver det vanliga måttet i litteraturhistorier; ty det svenska arbetet kastar äfven sidoblickar på det vetenskapliga området. Någon uttömmande eller ens något så när omfattande behandling af vetenskapernas historia var imellertid icke möjlig i en för den större allmänheten afsedd handbok; och således har förf. väsentligen hållit sig till de mest framspringande punkterna inom filosofiens, historiens och naturvetenskapernas områden. Mot hans urval dervidlag skulle alltid en eller annan invändning kunna göras; men vi hålla före att, då tanken är riktig, utförandets enskildheter kunna tåla vid något öfverseende. I en möjligen blifvande ny upplaga borde imellertid åtskilliga jemkningar göras, genom hvilka de hithörande företeelserna erhölle större utrymme och en mer sammanhängande behandling, äfven om detta ej skulle kunna ske på annat sätt än genom anlitande af än flere »fackmän» än dem som nu deltagit i arbetet. Deremot kunde motsvarande inskränkning göras på den vittra afdelningen, hvilken nu af lätt begripliga skäl fått mer än brorslott sig anvisad. En annan allmän anmärkning i afseende på planen rör meddelandet af de talrika diktprofven, dem vi för vår del anse för ett särdeles stort företräde hos det svenska arbetet, men dock helst velat se skilda från den historiska framställningen, så att profven bildat ett bihang eller en afdelning för sig, till hvilken kunnat hänvisas från den löpande texten. Denna blir nu allt för ofta afbruten och styckad af de stora noterna. Från Scherr har förf. dessutom upptagit och ytterligare utbildat bruket af att meddela enskildheter och smådrag i anmärkningar, en sed som mycket förekommer hos tyske och skandinaviske författare, till stort men för framställningens helgjutenhet och konstnärliga afrundning. Denna lemning af det forna »lärdomsbarbariet» hafva fransmän och italienare mestadels afskuddat sig, och detta gör att deras arbeten ega ett lättlästare, mer tilltalande, utseende, deras be-

handling af ämnet en fullare, mer sammanhängande karakter. Noter deremot gifva ett arbete tycke af något hopplockadt, ej väl smält och bearbetadt; och det kan ej nekas att en och annan gång detta verkligen är fallet med förevarande arbete. Begäret att från många håll samla belysningar och uppgifter har ej alltid hållit jemna steg med förmågan att bearbeta och inlemma det sålunda hopade materialet. Naturligtvis har förf. ej alltid förmått hålla rätta kosan mellan knapphändighetens Schylla och utförlighetens Charybdis ;men i allmänhet tro vi dock att denna anmärkning jemförelsevis sällan drabbar hans arbete.

Med undantag af dessa anmärkningsanledningar hafva vi ej funnit annat än att planen är väl genomtänkt och följd. På stommen af Scherrs arbete och med tillgodogörande af ej så få särskilda verk och källskrifter har förf. i raska och säkra drag gifvit bilder af litteraturernas mest framstående företeelser. Att större utförlighet egnats de mest betydelsefulla bland dessa, och deremot en mängd mindre vigtiga lätt förbihalkats anse vi fullt riktigt i ett för den större allmänheten afsedt verk, der ämnets hufvudpunkter företrädesvis böra med kärlek framhållas. Öfver allt der så ske kunnat meddelas upplysningar om öfversättningar på svenska och om andra arbeten eller uppsatser hvilka kunna lända den vetgirige till vidare förkofrande af hans kunskaper rörande de olika litteraturerna. Omdömena och granskningarna äro sorgfälligt pröfvade och så pass afvägda som i ett dylikt öfversigtsarbete låter sig göra. Scherrs häftighet och bittra ensidighet qvarstår visserligen ännu på ett och annat ställe, men oftast hafva de mildrats eller alldeles förtagits genom domslutens ändrande. Såsom glanspunkter i de hittills utkomna häftena framhålla vi skildringarne af Shakespeare, Byron, Voltaire och Rousseau samt vissa delar af den tyska litteraturens behandling. En något styfmoderligt tillgodosedd afdelning åter är den nyaste franska litteraturen, der Scherrs tyska uppfattning måhända för mycket fått verka på förf.

Äfven om utrymmet medgåfve det, kunde det ej falla oss in att anmärka enskilda felaktigheter och misslyckade uttryck eller tolkningar, emedan sådana sällan bevisa något i och för sig, helst i ett arbete af den omfattning som föreliggande. För att vara första bearbetningen på svenska af det svåra och mångsidiga ämnet finna vi arbetet ovanligt riktigt och på samma gång underhållande; och vi äro öfvertygade att en ytterligare öfverarbetning af några svagare punkter skall i en ny, troligen snart behöflig upplaga låta arbetets många förtjenster framstå i en förmånligare dager.

—RN.

Musette

af

Henry Murger.

Förliden qväll, när svalan gaf mig
Sitt bud att våren komma vill,
Jag mindes dig, som hållit af mig
Så varmt — när du haft tid dertill!
Och, följande din bild i spåret,
Jag blädrade i qvällens frid
I almanackan för det året,
Som var vår kärleks gyllne tid.

Nej ej min ungdoms vår försvinner
Så länge dig jag minnes än.
Närhelst min dörr du åter hinner,
Musette, mitt hjerta öppnar den!
Ty utan dig käns allt mig tryta,
Du rikdom som så flyktig var:
Så kom igen med mig att bryta
Det bröd vår glädje signat har.

Hvar småsak i den trånga kammar,
Som om vår sällhet vitne bär,
Re'n sjelfmant glättar sig och dammar
Vid hoppet blott att se dig här.
Ty allt bar sorg se'n dina vägar
Så länge gått förbi min dörr:
Den lilla bädd — den stora bägar,
Som vi så gerna delat förr.

Den hvita klädning skall du bära
Som gör dig omotståndligt söt!
Som förr hvar söndag till din ära
Jag lusttur gör till skogens sköt.
När yra vi kring fälten hoppat
Skänks i det vin, som bäst du tyckt,
Hvari din sång så ofta doppat
Sin vinge förr'n han höjt sin flygt... —

Välan, en vacker morgon grydde
Och karnavaln tog sig en lur,
Då se — min fogel åter flydde
Till mig in i sin gamla bur!
Men ack, vi kunde icke flamma
Som förr i soligt hvardagslag:
Musette, som sjelf ej var densamma,
Har sagt att jag ej mer är jag.

Farväl, farväl! Den är fullbordad
Vår dom, den sjunken är vår sol!
Vår ungdom hvilar, ärligt jordad
Uti kalendern från i fjol.
De bilder blott i sorgmängdt gyckel
Den målar oss på drömmens vis,
Oss återge ibland en nyckel
Till vårt försvunna paradis.

EDV. BÄCKSTRÖM.

Slutord.

Månadsskriften Nu utgifves af Johan Grönstedt äfven år 1876. Att för billigt pris gifva allmänheten en god och underhållande läsning är fortfarande denna månadsskrifts program. Innehållet, till hvilket de flesta af vårt lands framstående vittre författare lemna bidrag, kommer att bestå af poesi, biografier, noveller samt uppsatser öfver skön konst och sociala ämnen.

Ett häfte, innehållande 2 à 3 ark, utkommer hvarje månad. Pris: 60 öre. Prenumeration för *hel* årgång, häftena 1—12, kostar *6 kronor,* för half årgång, häftena 1—6, *3 kronor 50 öre, postarvodet inberäknadt.* Prenumeration emottages af herrar bokhandlare i Sverige och grannländerna, alla postkontor, månadsskriftens ombud samt dess expedition, N:o 44 Vesterlånggatan, Stockholm. Lösa permar (praktband) till första årgången af månadsskriften *Nu* säljas hos herrar bokhandlare, månadsskriftens ombud samt dess expedition till ett pris af *1 krona och 50 öre* exemplaret.

Utgifvaren tackar allmänheten och tidningspressen för det bifall som i så rikt mått kommit *Nu* till del och försäkrar att ingen möda skall sparas att göra äfven nästa årgång förtjent af detsamma.

